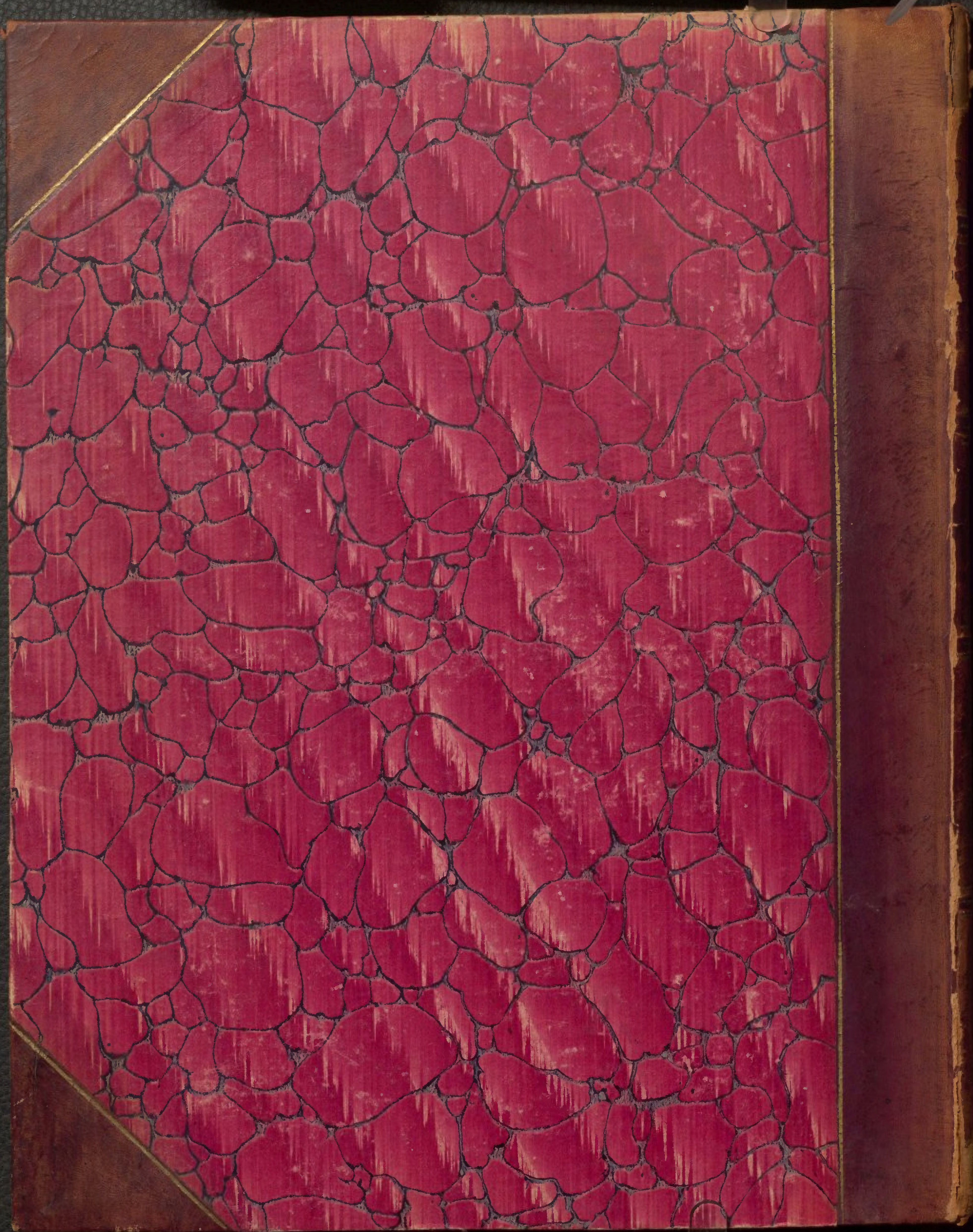
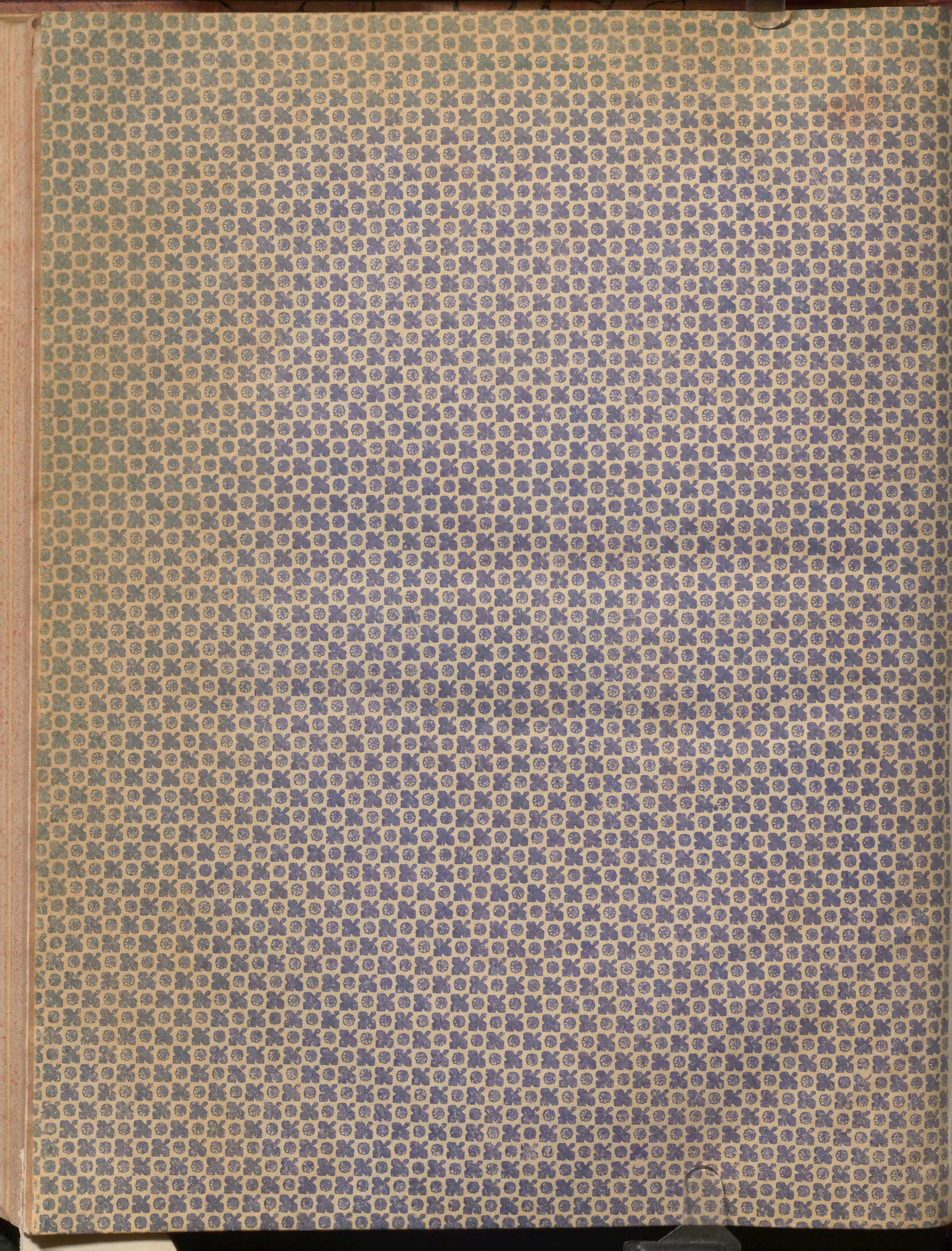

FROM
THE LIBRARY
OF
SIR WILLIAM OSLER, BART.
OXFORD
7786 12

12

7786
12

Lithographed copy of an old Persian MS. on medicine

Presented to the Medical Library of McGill University
by
C. Casey Wood.

3984696

Mp 7
Page 1 of cover

بعون شافی مطلق بخشندهٔ شفا امراض بیماران انس و جان

نادر کتاب جامع احکام طبیه از متقدمین علاج و تشریح اعضاء و علامات امراض و شرح تاثیرات ادویه مفرده و مرکبه بتطبیق تجربهٔ حکمای هند و یونانی مسمی

معدن الشفاء سکندر شاهی

از تصنیفات طبیب حاذق بقراط زمان جالینوس دوران از مشاهیر حکمای مقرب بارگاه شاهی حکیم بهوه بن حکیم خواص خان مرحوم

در مطبع نامی منشی نولکشور بطبع مزین مقبول جهان شد

اطلاع

اس مطبع میں ہر علم و فن کی کتب کا ذخیرہ مسلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہے جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہے جسکے معائنہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہے اس کتاب کے ٹیٹل پیج کے تین صفحے جو سادے ہین اُنمین بعض کتب طب و لغات مختص بمفردات طب فارسی و عربی و اُردو وغیرہ درج کرتے ہین تا کہ جس فن کی یہ کتاب ہے اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدردانوں کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب طب زبان فارسی

اکسیر اعظم — در چہار جلد یہ کتاب فن طب مین جامع کلیات و معالجات مؤلفہ محمد اعظم خان مخاطب بناظم جہان کہ جملہ کتب فن طب کو یکجا کرکے مجربات و آزمودہ نسخے مندرج فرمائے۔

خلاصۃ التجارب — طب مجربات حکیم علویخان مدونہ و مرتبہ بقراط زمان جناب حکیم بہاء الدولہ بہادر یہ اعلے درجہ کی کتاب ہے۔

مجربات اکبری — محشی تصنیف حکیم محمد اکبر خان عرف حکیم ارزانی۔

تکشیف الحکمت — حکیم محمد سلیم الدین خان کی تصنیف سے ہے قدردانی شائقان سے مکرر طبع ہوئی۔

کفایہ منصوری — مشہور کتاب معالجہ اور تشریح مین ہے۔

ضیاء الابصار — فن طب مین تصنیف حکیم محمود خان صاحب کی۔

مجربات رضائی — معالجہ امراض ضعف باہ و مثانہ و کثرت جماع نسخہائے مجربہ ہر ایک مرض کے اسمین بہت لکھے ہین۔

دستور العلاج — نہایت صحت کے ساتھ طبع ہوا ہے

میزان الطب — مع رسائل دیگر مشہور ابتدائی درس کی کتاب ہے جو کہ قبل اسکے ہر تعلیم و

محشی تمام مطبع محمدی حاجی محمد حسین مرحوم مین طبع ہوئی تھی اُسی منقول عنہ سے بکتابت پاکیزہ طبع ہوئی۔

طب اکبر — تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی علم طب مین مستند کتاب ہے۔

مطب علویخان — مجربات علویخان کی ہر امراض کے لیے منتخب ہین۔

تلخیص [illegible] البقراطی — مشہور کتاب علامہ حکیم بقراط تلخیص و تالیف حکیم مولوی غلام حسنین صاحب سے ہے جنہون نے شرح اعجاز خسروی تصنیف فرمائی ہے اور وہ اس مطبع مین سابق ازین طبع ہوئی ہے۔

فرح القلوب — فارسی تصنیف حکیم محمد اکبر عرف محمد ارزانی۔

عجالہ نافعہ — تصنیف حکیم نامی محمد شریف خان دہلوی صاحب تصنیف علاج الامراض۔

ام العلاج — رسالہ غریب و عجالہ عجیب حاوی تراکیب ادویہ طبیہ تصنیف حکیم امان اللہ فیروز جنگ ابن مہابت خان خانخانان عہد دولت نورالدین محمد جہانگیر بادشاہ غازی یہ کتاب خاص طریقہ آسان معالجہ ہر قسم مرض مین مستند و یادگار رہی۔

طب یوسفی — مشتمل بر رسالہ جات رسالہ نبضی رسالہ قارورہ رسالہ مختصر دریہ ملطفات یوسفی

رسالہ ماکول و مشروب قصیدہ در حفظ صحت بدن رسالہ بحران مشہور کتاب ہے زاد غریب تصنیف حکیم صادق علیخان ابن حکیم محمد شریف خان دہلوی مسافرون کے لیے تدابیر معالجہ ہر موسم کی ضروری لکھی گئی ہین مخزن الادویہ مع تحفۃ المومنین فارسی طب مین مشہور کتاب ہے۔

قرابادین قادری — فارسی تصنیف حکیم محمد اکبر ارزانی مصنف طب اکبر و میزان الطب وغیرہ سے مشہور کتاب ہے۔

علاج الابدان — یہ کتاب فن طب مین تالیف حضرت حکیم عبدالحق صاحب کی علاج امراض الابدان کا خود انسان سے بنقل عبارت کتب معتبرہ ثابت کیا ہے۔

کنز الاسرار — تصنیف حکیم ہادی حسن صاحب مرادآبادی مسائل طب مین۔

منہج الحذاقت — علم طب کی کتاب۔

کشاف العیون — مصنفہ حکیم محمد سلیم خان صاحب جیپوری۔

قرابادین بلالی۔

نیر اعظم — مطبوعہ نظامی۔

نہایۃ الشفا۔

کتب طب عربی

موجز — مشہور کتاب متن متین فن طب کی ہے۔

به عون شافی مطلق شفا بخش امراض بیماران انس و جان

نادر کتاب جامع الحکم طبیه از مقدمات علاج و تشریح اعضاء و علامات امراض و شرح تاثیرات ادویه مفرده و مرکبه به تطبیق تجربه حکماء هند و یونانی مسمی

معدن الشفاء سکندر شاهی

از تصنیفات طبیب حاذق بقراط زمان جالینوس دوران از مشاهیر حکماء مقرب بارگاه سلطانی جناب حکیم بهوه بن حکیم خواص خان مرحوم

در مطبع نامی منشی نولکشور به طبع مزین مقبول جهان شد

بسم الله الرحمن الرحيم

حمد مر خداوندی را که بحکمت بالغه وقدرت کامله صاحبان لبستر عدم وفنا را از دار وخانهٔ ایجاد واحیا ر ماده حیات جاودانی وسکهٔ جهان
کامرانی بخشید و بالنفعه موافق مزاج امتزاج عناصر اربعه باغذیه خواص اشیا ر حواس خمس قالب ضعیف هیأت وجسمان نحیف خلقت نوع بشر را
باصناف قوی وقدر به نیرومندی رسانید. قادری که عروق بنافسیه واعصاب فیاضهٔ تن را دلیل بر صحت وعلت بدن صحیح وعلیل وتفسره سودا
وصفرا وحرارت وبرودت جویا کلیل گردانید حکیمی که نسیم معطر بهار وشمیم معنبر گلزار را تریاق روح بیدلان اشجار گماریده ونسیم علیل بنیسانی را
در احیا ر اموات بستانی آثار دم عیسی روحانی بخشید صانعی که بهنگام استقامت مزاج طبع عروق جهنده صبا وشرایین سحر که بسمال صفت اعتدال دهد
وگاه تراکم ظلام سوداء شب سیاه لبقرص کافوری ماه منتفع گردانید وتحفه تحیات وطرفه صلوة مر طبیب حاذق دین صاحب خطاب وما ارسلناک
الا رحمة للعالمین احمد مجتبی محمد مصطفے صلی الله علیه وسلم که بیماران امراض ضلالت وآزردگان اسقام غوایت را ابدواء هدایت صحت بخشید و
کوردلان مجسرهٔ کفر ومحجوبان کلبهٔ شرک را بکحل جواهر دلالت وارشاد بینا گردانید وبر یاران او که هر یک طبیب راه دین وراهنمای عالم الیقین وعطار
حانوت دعوت وکحال وکان هدایت بود نابیضه داران مائدهٔ جهل شنیع وممتلیان سفرهٔ بطر وضیع را که از سر سام غفلت ومالیخولیا نخوت تجوی
باغمیجا پیکار دالستندی گوارش صحت وشربت معرفت ایشان سودمند ونافع آمده رضوان الله علیهم اجمعین اما بعد چون در عهد دولت سلطان
السلاطین خلیفهٔ رب العالمین کسری عدل خضر فضل نوح دعوت موسی مکالمت مشرق آثار مراحم ومکارم سنی مورد فوائد عوائد وعوارف
یعنی خورشید آسمان معدلت بدر فلک احسان وخلافت وسایه نشین چتر حاکمیت اقالیم سبعه بالطول والعرض آئینهٔ جمال انا جعلناک خلیفة فی الارض
منبع آفتاب آمال وآمان خلق مهبط انوار کمال استحقاق فاحکم بین الناس بالحق واسطهٔ قلادهٔ صورت ومادهٔ صفد رضاف احسن الحسنی وزیاده
مغز تاج عناصر وفلک نیلگون مرآة جمال اقبال فاذا دخلتموه فانکم غالبون المتوکل علی الله الرحمان جلال الدنیا والدین والمظفر سکندر شاه
بن بهلول شاه السلطان خلد الله ملکه وسلطانه وابد علی العالمین عدله واحسانه ملکی که تیغ اقالیم کشای وظهر شرایع سلمانی ست خسروی که ذهن افر

و ذکاء او حاوی غرائب معاینت رعیت نوازی که در عالم به نسیم عدل و احسان او خزان نامرادی روی بفرار آورده هر طرفی علم و فضل ارونق شده و کرم و بذل را رواجی افزوده و فصحای روزگار و علمای کبار در هر علمی تصنیفها ساختند و در هر فتحی فتحنامها پرداختند

قصیده

صد هزاران شکر کز تایید الطاف اله ملت دین حنیفی زنده گشت از فضل شاه
شه سلیمان فضل کسری عدل یوسف منظری بلکه صد کیخسرو و رستم مفرد اتند از سپاه
شه علی پاشی خطاپوش که از بهر شرف اختران بر رسیده اش مالند هر ساعت جباه
بسکه ناهید از پی کسب کمال خویشتن خواهش از دل کرده و گفتش که یارب کن [illegible]
گر لقوباجس معلم گشت ذوالقرنین را صد لقوباجس بشاگردان شه جسته پناه
تیغ هندی گر بدست آرد بقطع کافران نطفه از اصلاب ایشان پی عدم جوید شتاه
وانکه عین قهر بگمارد بانفس جان همه اعتدال اخلاط شه خشکی ذبول آید چو گاه
ور پچشکان جهان تشخیص شخصی بهر موت کرده از بوسیدن خاک درش یابد حیاه
زحمت صفرا و سودا را ز عدلش شد فتو مهر و مه سودا و صفرا گشته زان شد تباه
چون نبی آمد تمام از آسمان آغار کار کی تن شه بی عیب است اما هش نزد اهل جاه
مشتعل حکمت چنان روشن شد اندر شه جهان کآفتاب از نور آن خواهد ضیا هر صبحگاه
گرچه اندر پشت آدم این سپهر موقع بدی نامدی در شان او از آسمان هم اشتباه
کز عدلش خنده کرده کبک بر باز خشن که نه بلبش رسته نه از خاک چون سرو علم گیاه
بلکه کیوان سر بپیش سپهر هفتمین کرده است جاه و شرف از پاسبانش [illegible]
ور بلیناس از پی جادو شده شاگرد من دور کرده شه همه جادو ز بابل تا سراه
التفاتی گر کند سوی مریضان جهان صحت عاجل بیابند و مرض گردد تباه
ور سنان در معرکه افرازد از بهر عدد حمله شاهان دست خود مالند از غبن جباه
گرچه عیسی معجزه بنمود خلقان زنده کرد شاه را نیز از کرامات است لقیوم اله
این کمالات شه از مبدا خلقت ای اخی گرچه شاه از ارث شاه عقل ست بنمی گواه
تا که مهر و ماه سیار اند در گرد جهان ذات او بادا همیشه نور بخش مهر و ماه

بنابرین بنده درگاه شهنشاه جهان پناه بهوه بن خواصخان که از کرم شامل و لطف کامل این شاه زمان و نواخته درگاه رحمان تربیت یافته و از نوازش افضل در علم پرداخته و خوشنودی درگاه او سر خردی کونین دانسته و شروع هیچ امری از امور دنیوی و اخروی بی استرضای آن فلک جلال و خلیفه صاحب کمال ندانسته بعد از تدبر و استخارت و تامل و استشارت روی بدان بارگاه آورده و عرض داشته که چون خلاصه ایجاد بشر دو جزو است معاش و معاد یعنی در دنیا زندگانی بر قانون شریعت کردن و بدل طلب جای باز گشت خود نمودن و این دو چیز مربوط بصحت بدن است پس ظاهر و باهر گشت که اهم مهمات و احوج مطلوبات علم طب است و بحسب تجارب معلوم شده که حکمت یونان مناسب ملائم امزجه مردم دیار هند نمی آید و موافق آب و هوای این بلاد نمی گراید و چون اسامی ادویه بزبان فارس و یونان مستور است حقیقت آن دران ولایت معلوم نمیگردد و اکثر آن یافته هم نمیشود پس ضرورت گشت تتبع کتب حکمای هند که چون مقناطیس است بر آهن استقامت ابنیه فساد امزجه را لیکن از کتب حکمای هند که چون هیچ یکی محتوی نیست مر جمیع احکام طبیه را و هیچ کدام از یکدیگر مستغنی نه و با وجود این بزبان غیر فصیح و ادا از غیر ملیح بودی گشته التماس این خدمتگار کمینه آنست که چون این وضیع فضله خوان موائد و الفاظ حکمت و عوائد از آن بارگاه یافته و تلمیذان شتافته فله میخواهد که مجموعه در علم طب بترجمه فارسی کند بهر چه برین بنده فرمان اعلی اصدار یابد فرض عین و عین فرض بر خود داند فرمان از بارگاه عالی صادر گشت مصرع ای که همت میرسد کاری بکن + و خلاصه جمیع احکام کتب طب حکمای هند بزبان فارسی که املح الالسنه است ترجمه گردان که موجب اجر موفور و ثنای نامحصور خواهد بود و با وجود تراکم عوائق و تلاطم علائق چون نفع آن شامل خاص و عام و وضیع و شریف بود و باستدعا و مربی بنفس خود نفعا للغیر مشقت اختیار نمود و این کتاب را از زبان هند بزبان فارسی ترجمه نمود و بعضی الفاظ که در پارسی مصطلح نبودند عین بزبان هندی ذکر کرده معنی آن به بیان شافی گفت و بعضی اگرچه در پارسی مصطلح بودند بسبب ایضاح و تشریح بزبان هند نیز ذکر کرده و از طب سرت و چرک و جادیو کرت و بهوج و بهید. و ناکهت و درپن و تناکر و سارنگدهر و بنکسین و چنتامن و مادهو ندان و چکردت و کبدت و طبهای دیگر آنچه معمول و مجرب بود خلاصه هر یک کشیده و درج کرده و چون این کتاب شامل جمیع احکام طبیه است معدن الشفاء سکندر شاهی نفعا للعامی و البادی نام نهاده شد و بشکر باری تعالی متقابل گردد در سنه ثمان عشر و تسعمائه بر یک مقدمه و سه باب مرتب گردانیده شد مقدمه

در تعریف علم طب و شرف مبادی طب و بیان آن بر وجه احادیث و تفسیر باب اول در مقدمات علاج باب دوم در کیفیت خلقت
انسان و تشریح اعضاء آن باب سوم در بیان علامت مرض و علاج آن مقدمه و آن مشتمل بر دو مبحث ست مبحث اول در تعریف
علم طب و شرف آن بدانکه علم طب علمی ست که بدان مردم قادر میشود بر نگهداشتن صحتی که حاصل ست و باز آوردن صحتی که زائل شده است و
این علم را دو بازوست یکی خواندن دوم عمل کردن و آنکه علم خواند و عمل نداند مانند مرغی باشد که یک بازو پرید ن خواهد و آن چگونه تواند پرید پس مردم را
باید که علم طب پیش استاد کامل بخواند و احکام طبی کلی بداند و از صحبت طبیب حاذق تجربه حاصل کند تا در طبی غلطی نخورد و این علم شریف ست
بنابران که بر ارباب دانش و اصحاب بینش روشن و مبرهن ست که شرف علوم و مکاسب بشرف موضوعات و ثاقب براهین و افضل غایات
و مطالب ست و بحسب آن حکایت مذکوره شرف حاصل ست در علم طب اما شرف موضوع بسبب آنست که موضوع او بدن انسان ست آن اشرف
موالید و ارکان ست اما شرف بحسب غایت جهت آنست که مطلوب ازان حفظ صحت شخص انسان ست و ازالت مرض ازان و شک نیست
که قیام دین و دنیا و نیل مرادات اولی و اخری انسان را بصحت بدن منوط و مربوط ست و بدفع علل و ازالت مرض مشروط و مضبوط از ین معنی
پیغمبر علیه السلام علم ابدان را مقدم داشت بر علم ادیان بجهت آنکه ادیان قائم نمی شود مگر بصحت ابدان و گفت العلم علمان علم الابدان و علم
الادیان منقول ست از ساعت همین سان العلم علمان علم الطبیعة و علم الشرعیة و لذالک قال الحکماء المنافع نوعان خیر و لذة و لایتم الانسان الوصول
الیهما الا بالصحة لان اللذة حاصلة فی الدنیا و الخیر موجود فی العقبی لا یحصل و لا یصل الیهما الا بفراغ البال و رفع الملال و کسب خیر الاعمال و کل ذالک
موقوف علی صحة بدن الانسان و عموم احتیاج همه خلق بدان در هر حین و زمان از کمال تبیان حاجت ندارد بیان قال علیه السلام خیر الناس
من ینفع الناس الحدیث و الانفع ما لا یخص نفعه بانسان دون انسان و لا بزمان دون زمان بل یشمل طوائف البشر من سائر الملل و الادیان
فی کل الاوقات و الاحیان و لهذا این علم اهم و اتم علوم لابدیه است در تمدن و بقاء نوع انسان در جمیع آوان و مکان گفته اند چنانچه مصر جامع
محتاج ست بسلطان و مفتقر ست بطبیب حاذق بالیقین و اما شرف این علم از حیثیت وثاقت دلیل و برهان پس مستغنی ست از بیان زیراکه
اصول این فن مقرر ست بعضے بحس و عیان و بعضے بتجربه و برهان و بعضے باخبار انبیاء علیهم السلام و حکمائی که پرتو حکمت از مشکات نبوت
اقتباس کردند بالهام و ظاهر ست علمی که از مکتب خانه و علمناه من لدنا علما سبق گرفته باشد در مسلک آن کمتر ست اشوائب و شکوک و غوائل
اوهام قوله عز و جل کلوا و اشربوا و لا تسرفوا کلمه است جامع برای جمیع افراد انسان نافع و در اکثر امراض و اسقام منجح و قال علیه السلام المعدة بیت
الداء و الحمیة راس الدواء و الجوع یزیل کل داء و قال و لا تموت القلوب الا بکثرة الطعام و الشراب فان القلب یموت بها کالزرع اذا کثر فیه الماء
و قال الاکل فوق الشبع حرام و قال الحکماء التخمة سقام و دیگر دلائل بسیار ست که صناعت طب حکمتی ست وارد بر نهج شریعت بعد آنکه منسوب ست
بطبیعت یکی آنکه حق سبحانه و تعالی برای بعضے انبیاء علیهم السلام امر فرمود و تبرک استعمال ادویه در وقت حاجت و عروض امراض عتاب و اعراض نمود
چه حضرت موسی علیه السلام چون در وقت انحراف و سوء المزاج تناول دوائی نمود و زنگ مرض را بصیقل توکل می زدود حق جل و علا بر وی خطاب
با عتاب فرمود اترید ان تبطل حکمتی بتوکلک علی من اودع النافع فی هذا العقاقیر و قال نبینا علیه السلام ان الله لم یضع داء الا وضع له دواء غیر الهرم
و هو الهرم و حکی ابن قتیبة باسناد له ان نبیا من الانبیاء شکی الی الله من الضعف فاوحی الیه ان اطبخ اللحم باللبن و اکلهما فان القوة فیهما و قال ابن هیثم
العقل لا یهتدی من الافعال المنجیة فی الاخرة کما لا یهتدی الی الادویة المفیدة للصحة فالعلم بها لا یحصل الا بالالهام او باعلام من احد من الملک بعد ما
کالانبیاء علیهم السلام پس از دلائل عقلیه و شواهد نقلیه مستفاد گشت که افضل ذخائر سعادات و اکمل مکاسب کمالات علم طب ست و چون اکتساب
سعادات دینی و دنیاوی بران موقوف و حصول مرادات صوری و معنوی بدان ملصوق ست لاجرم ثابت شد که اشرف علوم ست و انفع رسوم
و صحت بدن ازان معلوم و نفع اکمل مکاسب طبیب حاذق را ازان مقسوم و هیچ وسیلتی انسان را برای وصول الی الله مثل این علم نیست که فائده

دینی و دنیاوی دران مندرج ست والله اعلم **مبحث دوم در مبادی طب** بدانکه در طب از شناختن انسان که محل مرضست و مرض که ازالت آن
مقصودست و دارو که سبب ازالت مرضست و زمان که سبب حدوث وازالت بعضی امراض ست و تاثیر علاج موقوف بران ست چاره نیست
امّا انسان عبارت از مجموع بدن و روح انسانیست و این مجموع محل حدوث مرضست زیراکه تنها بدن یا تنها روح قابلیت ندارد که در وی مرض
حادث شود چون انسان خلاصهٔ حیوانات واشرف مخلوقات بود بدین سبب در طب بیان امراض و علاج آن ذکر کرده شد باقی حیوانات چون
تابع اند مذکور نگشتند امّا مرض چیزی را گویند که چون در وجود انسان پیدا آید رنج رساند **سوال** بعضی چیزها اند که انسان را ازان رنج نمیرسد. آنگه
آنها را نیز مرض میگویند چنانکه کلفه و خواب و مانند آن **جواب** اگرچه اینها ظاهر رنج نمیرسانند امّا در دل کراهیت ازین چیزها پیدا میشود و کراهیت دل
رنج ست و خواب را اگرچه راحت گفته اند لیکن بسیاری آن موجب رنج ست و مرض بر چهار نوعست یکی آنکه بدنی غیر طبیعی دوم قلبی سوم بدنی
طبیعی چهارم خارجی زیراکه مرض خالی نیست ازان که خارجیست که آن را بهندی **اگنتک** گویند یا داخلی و آن بر سه نوع ست یکی قلبی که آن را
مانس گویند دوم بدنی طبیعی که آن را **سوابهاوک** گویند وسوم بدنی که آنرا **سارپرک** گویند بدنی غیر طبیعی مرضیست که از خوردن و
آشامیدن چیزهای مضر و یا از بسیاری حرکت یا از افعال دیگر یا باد یا بلغم یا تلخه یا دوگان دوگان یا هر سه غالب آمده آنرا حادث گرداند چنانچه تپ و
اتیسار و بواسیر و سنگرهنی در اجروگ و مانند آن و برای دفع این مرضها دارو یکه باد و بلغم و تلخه را که باخلاط ثلثه تعبیر اند باسهال یا بنانس یا باستفراغ بیرون
کشد و آنرا **سنسودهن** گویند. یا دارو یکه اخلاط ثلثه را باعتدال آرد و آنرا **سنسمن** گویند یا دارو ئی که قی و اسهال را باز دارد و آنرا ...
یا طعام و شراب مناسب مرض دیده باید داد و طعام و شراب را اهار گویند و قلبی مرضیست که بر دل حادث شود چنانکه خوف و اندوه و حسد و غصه و
مانند آن و بدنی طبیعی مرضیست که لازم طبیعت و رتن آدمی میباشد چنانکه گرسنگی و تشنگی و خواب و مانند آن اگر مرضی ازین دو نوع اخیر بسبب
غلبهٔ خلطی حادث شده باشد بدوا ربدنی غیر طبیعی که ذکر افتاد دفع گرداند اگر بسببی دیگر پیدا شده باشد بفعلی بدنی چنانکه دادن تحسین و عبادت
کردن و زور و حرکت و مانند آن که آنرا بهندی **کایک** گویند یا بقولی نافع چنانکه سخن خوش و شیرین و مانند آن که آنرا **باچک** گویند یا بفعلی
قلبی چنانکه شفقت و محبت و مانند آن آنرا بهندی **مانس** گویند مناسب مرض دیده دفع باید کرد کایک و باچک و مانس هر یکی نوع اچارست
و خارجی مرضیست که از رسیدن برتن خارج مردم را حادث شود آن بر دو نوع ست یکی آنکه برسیدن چیزی چنانکه زخم تیر و تیغ و آسیب دیو و پری
و مانند آن حادث گردد برای دفع این علاج مرضی بدنی غیر طبیعی باید کرد دوم آنکه برسیدن چیزی بر دل چنانکه سخن ناملائم و مانند آن حادث شود
برای دفع این قولی یا فعلی که مزیل این بود باید کرد و هر یکی ازین چهار اقسام مرض بر سه نوع ست یکی آنکه بدوا زائل گردد که آنرا بهندی
ساده گویند دوم آنکه بدوا زائل شود و به ترک دوا عود کند آنرا بهندی **جاپ** گویند وسوم آنکه دوا پذیر نبود آنرا **اساده** گویند طبیب را
باید که درین مرضها تمیز کند و هر مرضیکه دوا پذیر بود آنرا بالعلاج دفع گرداند و آنکه عود کند بجهت دفع آن مدام ادویه خوردن فرماید و آنکه دوا پذیر نبود مریض را
خبر کند تا غم آخرت بخورد و بدعا و صدقه مدد خواهد و دارو چیزیست که بسبب آن مرض زائل گردد و دارو که حصول آن از زمین ست بر دو گونه ست
یکی آنکه بارادت خود جنبیدن نتواند و آنرا **استهاور** نامند بر پنج نوع ست یکی درختانی که بغیر گل بار آرند چنانکه بر و پاکر و گولر و انجیر و لزان
و مانند آن و آنرا **بنسپت** گویند دوم درختانی که گل و بار هر دو آرند چنانکه لغزک و مانند آن و آنرا **برچه** نامند سوم بیل که قائم بر ساق
نباشد چنانکه کدو و خربزه و مانند آن و آنرا بیرده گویند. چهارم آنکه بعد پختن بار ساقش تباه شود چنانکه جو و گندم و مانند آن و آنرا اوکهدی
گویند پنجم آنکه از زمین بیرون آید و آنرا انوبا شد چنانکه زر و نقره و مانند آن جواهر و فسیل و گندهک و هرتال و مانند آن سنگ و سفال و از چهار
انواع اولی برگ و پوست و گل و بار و بیخ و صمغ و شیره برای علاج بکار آید و از نوع پنجم بذاته برای علاج کار آید دوم آنکه بارادت خود حرکت کردن
تواند و آنرا بهندی **جنگم** گویند و آن بر چهار نوع ست یکی آنکه از رحم بیرون آید چنانکه آدمی و اسپ و سباع و مانند آن و آنرا جرایج نامند

دوم آنکه از بیضه بیرون آید چنانکه مرغ و ماهی و مار و مور و مانند آن آنرا بهندی اندجه گویند سوم آنکه بسبب گرمی پیدا آید چنانکه گوش خرک و کژدم و مانند آن و آنرا اسیدجه گویند و چهارم آنکه از زمین بسبب جز گرمی پیدا آید چنانکه غوک و خراطین و مانند آن و آنرا اوبهج نامند و اقسام این اخیره پوست و گوشت و ناخن و پشم و خون برای علاج کار آید و زمان نزدیک حکماء هند جوهریست قائم بذاته مجرد از ماده که همیشه موجود باشد و قابل عدم نیست و زمان بر سه قسم ست ماضی و حال و استقبال و چون زمان نزدیک ایشان تغیر و فنا ندارد و ماضی و حالیت و استقبال حقیقةً صفت آن نباشد بلکه این هر سه صفت حقیقةً حاصل افعالی ست که در زمان کرده میشود و تبتع افعال زمانرا بر طریق مجاز با ماضی و حال و استقبال نامند و بسبب گردش و اختلاف اوضاع آفتاب زمان را روز و شب و ماه و سال و فصل گویند بزیدن باد و نابزیدن آن گرمی و سردی مهتاب و سایه و شعاع ماهتاب و آفتاب و ابر و باران و مانند آن از تاثیر زمان ست و این چیزها باد و بلغم و تلخه را برهم زدن آن هرتلی بهندی مسمی بد و کهاست جمع کنند کم و زیادت کرده زحمت پیدا آرند و دفع هم گردانند و برای دفع امراض چهار چیز دیگر ست یکی دارو و دوم آلت آهن سوم شوره چهارم داغ هر یکی را ازین چهار مناسب محل دیده در کار بندند والله اعلم بالصواب **باب اول در مقدمات علاج** و این باب بهندی مسمی به سوتر ستهان ست و آن باب مشتمل بر سی و دو فصل ست **فصل اول در تنبیه متعلم** بدانکه علم طب را از استاد حاذق تحصیل باید کرد و این فصل را بهندی پربهاگی نام ست بدانکه کسیکه کتابهاء علم طب بخواند و چیزهاییکه دران مذکور اند بهتر نشناسد کمثل الحمار یحمل اسفاراً در شان او باشد و این علمیست غامض تحصیل آن از استاد حاذق باید کرد از انکه دریافتن چیزهائی که درین علم می باید دانست بغیر از استاد حاذق مرد زیرک را مشکل ست خاص کودکان را علی الخصوص دانستن بعضی اشیا بالغایت دشوار ست چنانچه در رب و درس و بیرج و بپاک و پرتهاو و دوکهه و دهات و مل و آشی و مرم و شرا و انشاتی و سنده و چیزهایی که بدان محل قرار گیرد و زائل شود و طریق کشیدن انچه در اندام خلیده باشد و مرض ساده و جاب و اساده در رب عبارت ست از جوهر و در طب مقصود از ان ذات دارو ست و درس عبارت ست از مزه و بیرج عبارت ست از سردی و گرمی دارد و بپاک عبارت ست از مزه که وقت هضم میشود بر یکجا و عبارت ست از قولی که در دارو ست غیر چیزها مذکوره چنانکه سندهی را اگر در گلوی تب زده به بندند بسبب قوتی که در و ست تب زائل میشود و سندهی بذات خود در بست و گرمی وی که دافع باد و بلغم ست بیرج ست و مزه تیزوی که دافع بلغم ست رس ست و شیرینی که در وقت هضم وی پیدا شود و دافع تلخه باشد بپاک ست دوکهه عبارت ست از باد و بلغم و تلخه که درین کتاب مراد از اخلاط ثلثه اینها اند دهات هفت اند خلاصه طعام که آنرا بهندی رس گویند و خون و گوشت و چربی و استخوان و مغز استخوان و منی و مل عبارت ست از غلایظ و آشی عبارت ست از جایها باد و بلغم و تلخه و جز آن و مرم جای خطرناک و نازک را گویند و شرا رگها را گویند و انشاپی را نامند و سنده عبارت ست از بندهای استخوان و جز آن اشیائی که بدان محل قرار گیرد و زائل شود و طریق کشیدن انچه در اندام خلیده باشد در محل آنها ذکر خواهد افتاد و مرض ساده و جاب و اساده در مقدمه گذشته است **فصل دوم در بیان مراتب علاج و انچه تعلق بتدبیر شگافتن و مانند آن دارد** و این فصل را بهندی اگروپهرونیه نام ست بدانکه علاج بر سه مرتبه است و انچه مریض را اولاً علاج کنند مرتبه اول باشد و آنرا پورب کرم گویند و انچه باوسط کار بندند مرتبه دوم ست و آنرا پردهان کرم گویند و انچه آخر کنند مرتبه سوم ست و آنرا پشچات کرم گویند و مثال آن انست که هر علتی که در دفع آن احتیاج سوی اسهال باشد پیش از ان منضج که آنرا پاچن گویند بدهند مرتبه اولی ست بعد آن مسهل که بدهند مرتبه دوم ست بعد آن طعام و جز آن که بدهند مرتبه سوم ست و بعضی گویند علاج کردن مرضی را که پیشانی او معلوم کنند که حادث خواهد شد مرتبه اول ست که آنرا پورب کرم گویند و بعد حدوث مرض علاج کردن مرتبه دوم ست که آنرا پردهان کرم گویند و علاج کردن بعد دفع شدن مرض بدارد و برای آنکه عود نکند مرتبه سوم ست که آنرا پشچات کرم گویند و عمل کردن بعضی دست افزاری

وآنرا اشتستر کرم گویند بر هشت نوع ست یکی تمام بریده دور کردن چنانکه تمام بواسیر بریدن وآنرا چهیدنه گویند دوم شگاف کردن
چنانکه شگاف کردن دنبل وغیر آن وآنرا بهیدنه گویند سوم خراشیدن دود مثل آن وآنرا الیکهنه گویند چهارم سوراخ کردن چنانکه رگ زدن
و مانند آن وآنرا بیدهنه گویند پنجم تفحص کردن بآلت عمق تنگی و جراحت و مانند آن وآنرا ایکهنه گویند ششم کشیده برون آوردن
سنگ مثانه و جز آن وآنرا اهارجه گویند هفتم شلیده کشیدن ریم و مانند آن وآنرا البرابیه گویند هشتم دوختن جراحت و مانند آن آنرا اسیه گویند
وآلات طبیبی بسیارست یکی ازان آلتی ست که آنرا اجتر گویند چنانچه زنبور که بدان از جنس پیکان آنچه در تن خلیده باشد بکشند و یکی ازان آلتی
که آنرا استر گویند چنانچه استره که بدان شگاف کنند و موی استرند و یکی ازان شوره است و یکی ازان آتش ست و یکی ازان
آلتی ست که آنرا استر سلاکا گویند چنانچه نی و مانند آن و یکی ازان آلتی ست که آنرا اسنیگی گویند چنانچه سرون آهو و مانند آن و سوای اینها
آلات دیگر نیز هست چنانچه دیوچه و محلوج و جامه و ریسمان و برگ و شهد و روغن توره چربی و روغن کنجد و شیر و آب سرد و گرم و جوش دارو ها
و داروکه آنرا آب آس کرده باشند و لیپت مخلوط بشکر و بادبیزن و آوند با آهن و مس که بدان دارو پخته شود طبیب را باید که اینها آلات
مهیا گرداند و طبیب مشفق و استوار کار و دلاور باید که در عمل شگاف و رخنه کردن خائف و لرزان نبود و آلات هر عمل چنان باید که ازو آن عمل بطریق
خوب و نیک حاصل شود چون خواهد که عمل شگاف کند در وقت سعد و نیک شروع کند و اول صدقه دهاند و مریض الطعام لطیف بخوراند و روی
مریض سوی غرب سازد و بگوید که مریض را چنان گیرند که پای و دست و اندام وقت شگاف کردن جنبانیدن نتواند و از محل خطرناک احتراز نماید و رگ
و پی و بندگاه و استخوان احتراز نماید و از طرفی که موی اندام مائل بود ازان طرف شگاف کند و بحسب مقام شگاف پهنا و دراز و یا عمیق چنانکه
ریم بیرون آید و شگاف به یکبار اندران آلت کند و چون از شگاف کردن یک محل تمام ریم بیرون نیاید بهر محلی که برآمده و آماسیده به بیند
باز شگاف کند تا ریم بکلی بیرون آید و تنگی اگرچه بسیار و در عضو گوشت ور باشد زیادت از مقدار دو انگشت یا سه انگشت شگاف نکند و در محل
ابرو و کله و جبین و زیر چشم و زیر لب و بیخ دندان و بغل و شکم و بندگاه ران شگاف پهنا ور کند و نه دراز و اگر عکس آن کند رگ و پی بریده شود
و درد بسیار پیدا آید و جراحت بزودی فراهم نیاید و در مقام آن مقام کرمهای افتند و در بعضی علل چنانچه گر افتادن و یا مردن بچه در شکم مادر
که آنرا مورگربه گویند و بواسیر که آنرا ارشس گویند و علت شکم که آنرا اوروگ گویند و سنگ مثانه که آنرا اسمری گویند و علتی که
قریب دبر شود که آنرا بهگندر گویند و مرضهای دهن که آنرا مکهروگ گویند پیش از شگاف و داغ و جز آن طعام نخوراند و بعد از شگاف کردن
مریض را آب سرد استطهار بدهد و بازمحلی که شگاف باشد شلیده ریم بکشد لیکن به آب داروی های که ذکر خواهد افتاد جراحت را بشوید
و برای فتیله بیشتر دارو گفته خواهد شد و بآن دارو کنجد سیاه مقشر ساخته اسکند و باشهد و روغن مخلوط ساخته بر فتیله سخت کرده درون جراحت
در آورند و بالای آن جراحت داروها که گفته خواهد شد آسکرده سخت کنند و بالای دارو جامه نرم دوتو کرده که نه چرب باشد و نه خشک بنهد
و بالای آن پتی بندند بعد ازان گوگل و عود و قیر و سرشف و زرد و نمک سنگ و برگ نیم جمله را برابر گرفته و جوکوب کرده و با روغن مخلوط ساخته
دود کنند تا دیو و جز آن نزدیک نیاید و درد کم گردد و مریض را در مقام محفوظ بدارند و طریق ماندن و نگاهداشتن مریض مذکور به تیمارداران
بگوید تا در محافظت او احتیاط نماید و طعام موافق بخورانند و بعد روز سوم پتی بکشایند و اگر دوم روز پتی بکشایند درد بسیار شود و بعد از
مدتی دراز نیکو شود و کرمها در گوشت افتد و پتی کشاده علت را فهم کند که از باد و بلغم یا تلخ است و فصل را نیز شناسد و قوت مریض بداند بعده
داروئی که مناسب آن زحمت باشد برای طلا کردن و بستن و سخت کردن فرماید و طعامی که موافق باشد خوردن دهند و تا آنکه درون جراحت
ریم مانده باشد بالای جراحت فراهم شدن ندهد زیرا که اگر ریم درون مانده باشد و دهان جراحت فراهم شود باندک عارضه
و دعلّة زخم ترقیده شود و چون درون و برون صاف شده باشد دران وقت علاجی کند که جراحت مذکور فراهم آید و چون فراهم شده باشد

تا آنکه جائی که شگاف سخت نشود و درشت نشود از خوردن آنمقدار که بهضمی آرد و از خوردن طعام وپیش از هضم طعام اجتناب باولی تر و از بند از
بزور کردن و از مباشرت کردن با عورت و از افراط خوشی و از زیادتی غضب غصه از بسیاری خوف و اندوه و غم و بیداری شب و از خواب روز و از نزدیکی آتش
و گرما آفتاب و از رفتن راه و از سواری اسپ جلد و مانند آن احتراز لازم داشتند و آنکه بالا گفته شده است که پی از زخم و جراحت بود از سوم روز
بکشاید در سه فصل گفته اند یکی هیونت دوم سیسر سوم بسنت و در سه فصل دیگر یکی گریکهم دوم برکها سوم سرد و درین فصل پی بعد
دوم روز بکشاید و هر مرضی که شتاب سرایت کند و مریض را هلاک سازد و آن را اپیانک گویند در علاج آن شتابی نماید و همچو خانه آتش گرفته دیر
که تاخیر دران خوب نیست و به هر محلی که سبب شگاف و جز آن درد بسیار شود باید که ملتهی آس کرده و بار و غن آمیخته و قدری نیم گرم کرده در آن محل
استعمال کنند درد دفع شود و الله اعلم و احکم **فصل سوم در بیان شش مزه و فصول** و این فصل مسمی بهندی کهٹ رس درت جرجا
و بدانکه صلاح و فساد مزه مبنی بر صلاح و فساد شش فصول است و حیات و موت حیوانات نیز از تاثیر الست و زمان کی ست نبات خود
از گردش آفتاب و ماهتاب سال و ماه و روز و شب جگ میشود و بمقدار یک زدن یا حرف خر گفتن را بزبان هندی نمکه گویند و پانزده
نمکه را کاسٹها و سی کاسٹها را کلا و بست کلا و سه کاسٹها را مهورت نامند و در روز و شب سی مهورت ست و پانزده روز
نیمه ماه ست و ماه بر دو قسم ست نیمی روشن و نیمی تاریک و فصل را بزبان هندی رت نامند و فصل در اصطلاح حکمای هند دو ماه گرفته اند و
فصول شش اند و در ابتدای لب آب گنگ یعنی جانب شمال ابتدا از فصول از ماگهه می شمارند ماگهه و پهاگن را سیسر و چیت و بیساکهه را بسنت و جیٹه
و اساڑه را گریکهم و ساون و بهادون را برکها و کنوار و کاتک را سرد و اگهن و پوس را هیونت گویند و سه فصل را این میگویند و این
اندیکی جنوبی و آن برکها و سرد و هیونت ست زیرا که درین این آفتاب جانب جنوب میرود و درین سه فصل ماهتاب قوی میگردد و بعضی
مزه ها مزه ترشی و نمکی و شیرینی را قوت میشود خاصه در فصل سرد ترشی و در برکها نمکی و در هیونت شیرینی قوتیری شود و درین سه فصل حیوانات را
نیز قوت می افزاید دوم شمالی و آن سیسر و بسنت و گریکهم ست زیرا که درین این آفتاب سوی شمال میرود و درین سه فصل آفتاب با قوت
میشود و مزه تیزی و تلخی و کهٹی قوتیر میشود خاصه تلخ در سیسر و کهٹی در بسنت و تیزی در گریکهم قوی میگردد و قوت حیوان نقصان یابد و باد آنکه
زمین از تاثیر ماه سرد و تر میگردد و از تاثیر آفتاب گرم و خشک میشود و باد با عانت آفتاب و ماهتاب حیات هر شی را مدد میرساند و پنج سال را
بزبان هندی یک جگ شمارند و لحظه و ساعت و ماه و سال و روز و شب و جگ بمثل چرخ کال میگردد و یکی می آید و دیگری میرود و بسبب
وهر را کال چکر میگویند طرف جنوب گنگ ابتدا از فصول از برکها می شمارند بهادون و کنوار را برکها کاتک و اگهن را سرد پوس و ماگهه را
هیونت پهاگن و چیت را بسنت بیساکهه و جیٹه را گریکهم اساڑه و ساون را پراورت و سیسر گویند که در فصل برکها گیاهای میرویند قوت آن
دران غالب باشد و آب باکدورت میشود و کاه و خاشاک در آب می افتد و در خلا ابر پیدا می آید و زمین تر میگردد و در وجود آدمی نیز تری
غالب می شود از سبب غلبه باد و تری گرسنگی مردم کم میشود و آب و طعام که خورده میشود سوخته بدیری هضم میگردد و تلخه جمع میگردد و چون فصل
سرد باران کم می بارد و زمین خشک شدن میگیرد و گرمی آفتاب ظهور می پذیرد و از تیزی شعاع آفتاب علتهای تلخه پیدا می آید و گیاهای خام در فصل هیونت
پخته و قوی می شود و آبها صاف و چرب و گران می گردند و شعاع آفتاب کمی می پذیرد و سردی در تن آدمی غالب میشود و در انوقت طعام
و آب که خورده میشود شیرین شده هضم میگردد و سبب گرانی و سردی آب و فصل در وجود آدمی بلغم جمع میشود و چون فصل بسنت می آید آفتاب
گرم میشود و از گرمی آفتاب علتهای بلغمی پیدا می آید و در فصل گریکهم گیاه بازر و سبک بی زور و خشک می گردد و وجود آدمی نیز خشک گردد و آب
نیز خشک و سبک میشود دران وقت آنچه خورده و آشامیده میشود از علتهای خشک و آب سبک و جز آن باد در وجود آدمی جمع می آید
و در وقت برکها چون زمین ترمی گردد و وجود آدمی تر میشود و بادی که در وجود جمع شده بود بسبب تری زمین و وجود آدمی و باریدن باران

شمال ابتدای شمال

وزیدن باد خارجی سرایت کرده علتهای بادی ظاهر میگرداند و کیفیت جمع شدن باد و بلغم و تلخه در بعضی فصول ظهور شدن و غلبه کردن آن در بعضی
فصول ذکر کرده شد و کیفیت علاج جهة دفع غلبهٔ اخلاط مذکوره بیشتر بیان خواهد افتاد و بعضی مرضها تلخه در فصل هیونت سبب تاثیر آن و
مرضهای بلغم در فصل گرکهم بسبب تاثیر آن و مرضهای باد در فصل سرد بسبب تاثیر آن میرود چنانچه شش فصل در تمام سال هست در شب و روز نیز
گفته اند زیرا که روز را سه حصه کرده اند اول بسنت که دران بلغم غلبه میکند و حصهٔ دوم گرکهم که دران تلخه غلبه میکند حصهٔ سوم پراورت که دران
باد غلبه میکند و همچنین شب را نیز سه حصه کرده حصهٔ اول برکها که دران باد قوت میگیرد و حصهٔ دوم سرد که دران تلخه غالب میشود حصهٔ سوم هیونت
که دران بلغم غالب می آید و خاصیتهای هر شش فصل بیشتر بیان خواهد افتاد چون هر فصلی در خاصیت خود مستقیم باشد از خوردن غلهٔ آب و
گیاها و میوه‌های آن فصل قوت و افزونی عمر و تندرستی باشد و اگر فصل بر خاصیت خود نباشد چنانچه در برشکال باران نبارد یا کم بارد و در
زمستان یا تابستان گرمی و سردی نبود غله و آب و گیاها و میوه‌های آن فصل مضر باشد از نوشیدن و خوردن آن مرضهای گوناگون پیدا
آیند و وبا و هلاک خلق ظاهر گردد و باید که در فصل بد آنچه غلهٔ فصل نیک بدست آید بخورد و اختلاف و تغیر فصل از شامت گناهان مردم پیدا
میشود و گاه باشد که اگرچه فصل بر خاصیت خود و هوا بر مزاج خویش نیک باشد لیکن بسبب ظلم ظالمان و دعای بد زاهدان و از
مزاحمت جنیان و عفریتان نیز خلق را رنج و زحمت رسد و وقتی باشد که بوی گیاهای زهرناک را باد در مشام خلق رساند از ان انواع
زحمت مردمان را پیدا آید چنانچه دمه و سرفه و تپ و درد سر و قی و مانند آن و وقتی از نحوست ستارگان و قران اختران نحس رنجها
حاصل گردند و گاهی از شامت گناهان و از شامت خانه و از ناسازگاری زن و چهارپائی و چوکی و مراکب و جواهر انواع رنجها پیدا
میشوند چون این چیزها معلوم کرده باشد هر چیزی را که ناسازگار داند از ان احتراز نماید و بصدقه و دعا مدد خواهد و بتلاوت کلام الله
مشغول شود و مهربانی بر خلق کند تا ازین بلاها نجات یابد اکنون خاصیت هر شش فصل بتفصیل گفته می آید در **فصل هیونت** باد شمال
سرد بوزد و خلا از بسیاری دود و گرد تاریک شود و صاف نماید و آفتاب دیده نشود و سردی باشد و بر سر آب برف بندد و زاغ و گرگ
و جاموش و بز و میش و فیل مست و پر زور گردند و درخت سرو و اوده و برنگ و بیاک شگوفه آرند و در **فصل سسر** قوت سردی
بسیار شود و باد تند وزد و باران بیارد و دیگر نشانهای فصل هیونت درین فصل نیز باشد و در **فصل بسنت** خلا صاف شود و بوستانها
با زیب و زینت نمایند و درخت نغزک و بولسری و آسوک و نیلوفر و مانند آن شگوفه آرند و بار گیرند و عندلیب مست گردد و بانواع روش
آواز کند و باد جنوب نرم وزد و در **فصل گرکهم** خورشید گرم گردد و تیز تابد و باد نیرت یعنی گوشه که میان مغرب و جنوب است خشک تیز وزد
و زمین مثل تنور گرم گردد و لب آبها کم شوند و زمین همچو سوخته نماید و پرندگان و آهوان و گوزنان و مانند آن بسبب تشنگی هر طرف بدوند و بسیار خشک
زیر درختان افتاده باشند و برگهای نو پیدا آیند و در **فصل براورت** ابر از قوت باد غربی در خلا پیدا آید و سایه کند و صاعقه درخشنده
رعد آواز بر آرد و باران بارد و زمین از رستنیها سبز گردد و کرمهای لعل یعنی بیربهوتی هر طرفی پیدا آیند و درخت کدنب و سیب کراو شالی
و کیوڑه در شگوفه آید و در **فصل برکها** غالب آبها از قوت خود درختان که بر کنارها باشند بر آیند و در آبگیرها نیلوفر شمسی و قمری شگوفه آرند
و بسبب بسیاری آب نشیب و فراز زمین معلوم نگردد و رستنیهای گوناگون بر آید و بانگ رعد اندک شود و باران شب و روز نبارد و آفتاب
و ماهتاب و ستارگان بسبب ابر دیده نشود و در **فصل سرد** آفتاب گرم شود و خلا صاف گردد و کرانه آبگیرها جانوران آبی نشینند و گل نیلوفر
خوشنما باشد و زمین نشیب تر بماند و زمین فراز خشک گردد و بیابانها و دوپهریا و چتهون و کانس و آسن شگوفه آرند اگر شش فصل مذکور
برینگونه باشند باید دانست که سال راست و درست شده و برعکس این را زشت و بد باید شمرد و چون نشانهای برعکس باشند مرضهای قوی
پیدا گردد و الله اعلم و احکم **فصل چهارم** در ساختن آلاتیکه بدان خلیده از جنس پیکان که در وجود مانده باشد و درد پیدا آرد که بندی

آنرا میل گویند باشد. و آن آلت را جنتر و ساختن و برا جنتر بده نامند. و نام این فصل بهندی جنتر بده هست بدانکه اشکال جنتر صد و یک اند و اصل
همه آلات دست حکیم ست زیراکه بغیر دست آلت کار کردن نتواند و حکیم قوی دل و استوار دست باید تا کار حکمت خاطر خواه از دست او
برآید و جمله آلات مذکوره بر شش نوع ست یکی سستک جنتر آن بست و چهار اند و دوم سندس جنتر یعنی زنبور و آن دو اند و سوم نال جنتر
و آن نیز دو اند مانند برگ تار و چهارم ناری جنتر باشد نائره و آن بست اند پنجم سلاکا جنتر باشد میل چشم و آن بست و هشت اند و
ششم اپجنتر و آن بست و پنج اند. و این آلتها مذکوره از آهن راست می باید کرد و اگر فی المثل آهن نباشد هر چه از جنس آهن باشد
از ان کنند و اگر آهن میسر نشود از دندان فیل و یا سرون هر جانوری که دانند آلات مذکوره راست بکنانند و اشکال آلات
مذکوره بصورت دهن جانوران درنده و پرنده با قسام گوناگون باید ساخت و بر طریقیکه در طب نبشته شده فهم کرده و از حکیم رسیده
و آلات مذکوره دیده از دست استاد ماهر راست بکنانند. و هر آلتی را از مقدار آن کم و بیش نکنند و دهن آلات تیز و صاف و سخت
و گیرنده کنند. و هر آلت که از ان سستک جنتر باشد مقدار شش ده انگشت باید کرد و دهن آلات مذکوره مانند دهن حیوانات که ذکر کرده میشود
باید ساخت چنانکه دهن شیر شرزه و گرگ و یوز و خرس و ترک و گربه و شکال و مرگیه بارکه و نیز باشکال منقار زاغ و سبزک و بنه
و کلمرغ و کرل و رجج و بوم و غلیواز و سحبنه و کرس و کلنگ و بهنگراج و انجلیک و کرناد و سخن و ند یکه باید کرد و جای متصل
شدن دو طرف آلت مذکور میخ که سرش مثل دانهٔ عدس باشد بزنند جای گرفتن آن آلت از کند و سستک جنتر برای کشیدن پیکان
و جز آن که در استخوان خلیده مانده باشد موضوع ست و سندس جنتر مقدار سانزده انگشت می باید و آن دو نوع ست یکی زنبور
که میخ بود مثل آلت آهنگران و دوم آنکه بغیر میخ ست مثل آلت زرگران آنچه در گوشت و پوست و رگ و پی خلیده مانده باشد بدین آلت
بکشند و تال جنتر مقدار دوازده انگشت باید و آن نیز بر دو نوع ست یکی مانند تمام کلهٔ ماهی مخصوص بود و اهل این صنعت که آنرا
سیدانند و این نوعی آلت را بزبان سنسکرت دو تال نامند. و دوم مثل نیم کلهٔ ماهی مذکور باشد و آنرا ایکتال نامند هر چیزیکه در گوش و
بینی و رگ خلیده باشد از ان کشند. و ناری جنتر که بست نوع ست بعضی آنرا یکطرف دهن باشد و بعضی را دو طرف هر چه در رگها خلیده باشد
از ان بکشند و ریم و جز آن را معلوم کرده مکیده بکشند و پیرے آلت مذکور بمقداری باید ساخت که در سوراخ رگ درآید و درازی
آن بمقدار مناسب عمل باید کرد و آلات بعضی علتهای چنانچه بهگندر و بواسیر و زیاتی خایه و علتهای شکم و مانند آن چون سینگی و کدوی
تلخ یعنی تونبری که بدان خون کشیده میشود بیشتر گفته خواهد شد. و سلاکا جنتر که بالا گفته شده است اشکال آن مختلف ست و بسیار کار
می آید و هر آلتی را پهنی و درازی مناسب علت سازند و سر دو آلت مجملهٔ سلاکا جنتر مثل سر خراطین سازند و آن برای تفحص کردن تنگی
و جراحت که چه مقدار ست بود و سر دو آلت مانند سوفارهٔ تیر بکنند و آن برای برداشتن گوشت و جز آن بود و سر دو آلت مثل کفچه پار بکنند
و آن برای جنبانیدن چیزی که خلیده ست باشد و دو آلت مانند آلتی که برای گرفتن ماهی از آهن میسازند و آنرا بنسی میگویند بکنند
و آن برای کشیدن چیزی که خلیده مانده باشد بود و سر دو آلت مانند دال عدس کنند و اندکی کژ سازند و بدان جزی که در رگها خلیده
مانده باشد تفحص کرده بکشند و شش آلت از ان راست و درست بکنند و سرهای آن با محلوج پیچیده دارند تا جراحتها بدان پاک کنند
و سه آلت از ان مثل کفچه که میانهٔ ان اندکی خالی باشد سازند در جراحتی که بدست علاج نتوان کردن بدان کفچه در موضع جراحت داروی
برسانند و سه آلت از ان مانند بارجمون سازند و سه آلت از ان مانند کژ کپیل که آنرا آنکس گویند سازند هر شش آلت مذکور برای
داغ کردن کار آید. و یک آلت از ان که سر او مانند نصف خستهٔ کنار و مقداری که از وی تیز تر باشد باید ساخت تا بدان آلت
گوشت زیادتی که در بینی مردم پیدا آید کشیده دور کنند و یکی از ان آلت میل که بدان سرمه در چشم کشند سر آن مانند غنچه باید ساخت

و یکی ازان آلات آنست که انچه در راه بول مانده باشد از وی تفحص کنند پری آنمقدار و بندی کل نالتی باید ساخت و دیگر چیزها که بالا گفته شده آن انواعست و آنرا پنج یعنی ریسمان و پیکان یعنی رسن سله تو و سناه یعنی یک تو و مانند آن و خلاصه پوست درختان که او را اشترجهال گویند و اتاچی لیا که بدان چیزی لبسته شود و لبستر یعنی جامه و سنگ لشن که بدان کارد و جزآن تیز کنند و بدا که آنرا اسنکا گویند و دست و پای انگشت و زبان و دندان و ناخن و موی و دست رنجن که در پای اسپ اندازند و شاخ درخت و خوی وقی و خوشی و سنگ مقناطیس و جوانکهار و شوره و آتش مانند این چیزها و اکثر که ذکر افتاده است هر یکی را ازان مناسب محل دیده استعمال کنند و بیان کارهای جنتر گفته می آید یکی فرو نشاندن محل جراحت و جزآن که اگر ابرآمده باشد که آنرا اتر گهاتن گویند و دوم رسانیدن دارو در محلی که دست و انگشت نرسد و آنرا الپورن گویند سوم بستن جراحت و جزآن که آنرا ابندهن گویند و چهارم برداشتن چیزی که بر جراحت و جزآن افتاده باشد و آنرا اموهن گویند پنجم تنگ کردن جراحتی که گشاده باشد و آنرا البرتن گویند ششم راست کردن گوشت و پوست و چربی جراحتی که بازگونه افتاده باشد و آنرا بیرتن گویند هفتم جنبانیدن سل و جزآن که آنرا اچالن گویند هشتم گشادن دهن جراحت که تنگ شده باشد و آنرا ابیرن گویند و نهم شیلیدن خون وریم که در جراحت مانده باشد و آنرا ابیرن گویند و دهم تفحص کردن انتهای جراحت که آنرا مارگ نسودهن گویند یازدهم کشیدن که آنرا اکبرکهن نامند و دوازدهم بیرون آوردن چیزی که خلیده باشد و یا آنکه در اندام حادث شده باشد چنانچه سنگ مثانه و جزآن را اهرن نامند و سیزدهم بر دهن جراحت آوردن چیزی که درون جراحت باشد و آنرا انجهن گویند و چهاردهم بازگونه کردن چیزی که طرف داخل باشد و آنرا اتمن نامند و پانزدهم بازگونه کردن چیزی که طرف خارجی باشد و آنرا اتمن گویند و شانزدهم مالیدن که آنرا انمتهن گویند و هفدهم مکیدن که آنرا اچوکهن گویند هیجدهم تفحص کردن که آنرا املهن نامند و نوزدهم شگافتن که آنرا اوارن گویند و بستم راست کردن که چیزی کژ شده باشد و آنرا اچکرن نامند و بست و یکم شستن که آنرا اپرچالن گویند بست و دوم تاس دادن بآشوره که آنرا اپردهون گویند بست و سوم پاک کردن محاوج و آنرا اپرمارجن نامند بست و چهارم شکستن که آنرا ابهنجن گویند و استعمال جنتر که بدین کارها مفید نیست حکیم دانا از عقل خود در کارهای دیگر نیز استعمال کند بدانکه عیبهای جنتر دوازده اند یکی سخت پری زیاده از اندازه و دوم سستی و نااستواری و سوم زیادت درازی و چهارم سخت کوتاهی و پنجم ناگیرنده بودن و ششم بی طریق گرفتن او و هفتم کجی در محلیکه نشاید و هشتم سستی در گرفتن و نهم سخت بلند بودن و دهم ناچستی تیغ او و یازدهم ناچستی پهلوهای او و دوازدهم نرمی و بی آبی دهن او و هر جنتری که ازین عیبها خالی باشد و بمقداری که بیان کرده شده است بود آنرا در کار بند تا نیک آید و هر خلیده که ظاهر دیده میشود آنرا بالتیکه دهن او مانند دهن شیر زه و مانند آن باشد بکشند و انچه دیده نشود آنرا بجنتری که دهن او مانند منقار بره بود بیرون آرند و این جنتر را بزبان سنسکرت کنکمکها گویند و میان انواع جنتر کنکمکه جنتر بزرگ و گزیده است زیرا که بسرعت هر طرفیکه باید دانند بگردد درون جراحت طریق نیک خرد و خلیده را گرفته بیرون آرد و همه جایگاه بکار آید و هیچ مضرت نرساند والله اعلم

فصل پنجم

در بیان دست افزار بریدن و شگافتن و دوختن و این فصل را بهندی سستر اچارنی گویند و سستر بست نوع اند یکی مندلاگر دوم کرپتر و سوم برده پتر و چهارم نکهستر و پنجم مدرکاسر و ششم اتپلپتر و هفتم ارده دهار و هشتم سوچی و نهم دربه پتر و دهم انکمه یازدهم سراریکهه و دوازدهم انترمکهه و سیزدهم ترکورچک و چهاردهم کتهارکا و پانزدهم اریکه شانزدهم اره و هفدهم بیتره هیجدهم بلس و نوزدهم دنت سنک و بستم ایکهی و سسرت گفته است که صورت اکثر آلتهای مذکور هم از نام و نشان معلوم میشود و حاجت بیان نیست اما در شرح او بر نهجیکه صورت اینها مذکور است گفته می آید تا عام خلق را معلوم گردد مندلاگر مقدار شش

انگشت باید وآن بر دو نوع ست یکی آنکه مقدار یک انگشت محل ونهش گرد وتیز باشد وباقی پنج حصه برای گرفتن بدارند دوم آنکه
یک انگشت محل ونهش تیز مانند استره باشد باقی برای گرفتن وکرتیر مانند اره میشود درازی او مقدار دوازده انگشت باید ودندانهای او
خرد وتیز بوند وبرد سته او میخ زده باشد وبرده پتر مانند برگ کیاهیست که آنرا بروه گویند ودرازی او هفت انگشت بود وچهارم
ونیم انگشت جای دست گرفتن وباقی طریق کفچه بار برای کار کردن ونکهپتر طریق ناخن برست ودرازی او هشت انگشت باید ومقدار نیم انگشت
زبان او تیز وباقی گرد باشد ومدرکا مانند استره بدرازی سه انگشت باید ومقدار انگشت گذاشته چیزی گرد همچو انگشتری سخت باید کرد
تا وقت شگافتن تمام نرود یعنی درون جراحت تمام نرود واتپلیتر مانند برگ گل نیلوفر قمری باید ودرازی آن شش انگشت شاید
ومقدار چهار انگشت گرد برای گرفتن ومقدار دو انگشت زبانهٔ او تیز به پهنا ریک انگشت وارده دهار بدرازی هشت انگشت باید
وآنمقدار دو انگشت به پهنا ریک انگشت که یک طرفش تیز بود برای کار باید راست کردن وباقی برای دست گرفتن سازند وسوچی
سوزن را گویند ودربهه پتر مانند برگ کاه دربهه بدرازی پنج انگشت باید چنانکه یک انگشت زبانهٔ او تیز وسه انگشت میانه گرد و
یک انگشت گرد ... ور باشد وانتمکهه مقدار لبهٔ منقار جانوری که در آب میباشد وآنرا دراتی وار گویند باید ساخت بدرازی ده انگشت
مقدار یک ونیم انگشت گرد برای گرفتن وباقی زبانهٔ او تیز وسرار بکهه مانند منقار جانوری آبی که گردن او سفید وسر او لعل میباشد
باید ساخت بدرازی ده انگشت که سوم حصهٔ او زبانه وباقی ساق که آخرش دو حلقهٔ مدور باشد که آنرا مقراض گویند وانتربکهه تا
بلالی بدرازی هشت انگشت چنان باید ساخت که زبانهٔ او طرف داخل باشد وطرف خارج او کند بود وترکور چاک بدرازی هشت
انگشت چنانکه در یکطرف آن بمقدار سه انگشت سر عریض بود که فرجه میان دو سر مقدار تخم شالی باشد باید ساخت وطرف دوم مقدار
گرد مدور کرده باقی ساق گذارند وکتهار کا مانند تبر بدرازی هفت انگشت چنان باید ساخت که نیم انگشت مانند دندان گاو زبانه
باقی ساق وبریکهه بدرازی شش انگشت که دهانش مثل تخم شالی باشد وزبانش مانند خار باشد باید ساخت واره یعنی درفش
بدرازی پنج انگشت وزبانش مقدار کنجد پرکار گرد باید ساخت وبیپنتر مثل برگ درخت بیل بدرازی پنج انگشت چهار انگشت
برای گرفتن ویک انگشت زبانهٔ او تیز باید ساخت وبلس یعنی منسی که برای گرفتن ماهی سازند بدرازی شش انگشت که نیمهٔ آن
نیم انگشت سرش تیز بود باید ساخت ودنت سنک آلتی ست که برای کندیدن دندان ومانند آن بکار آید بدرازی شش انگشت
سازند ودهنش مربع وتیز مقدار نیم انگشت باید ساخت والکهنی وآن آلتیست که بدان تفحص عموق جراحت ومانند آن کنند واین خنجر
یعنی اکهنی انواع مختلف دارد مقدار جراحت وپری ودرازی شاید ودهنش مثل دهن خراطین باید ساخت وعمل آلتهای مذکوره گفته
میشود وبدانکه ست لاکر وکرتپر برای بریدن جراحت وخراشیدن بکار آید وبرده پتر ونکهپتر ومدرکا واتپلیتر وارده دهار برای بریدن
وشگافت کردن بکار آید ودربهه پتر واتمکهه وسرار بکهه وانتربکهه وترکور چاک این هر پنج برای شکافیدن وکشیدن خون وریم وجراحت
استعمال باید کرد وکتهار کا وبریکهه وبیپنتر برای رخنه کردن ورگ زدن بکار آید وبلس ودنت سنک برای کشیدن خلیده وجز آن
بکار آید واکهنی برای تفحص جراحت وراست کردن آنچه گذشته باشد بکار آید وسوچی برای دوختن جراحت بکار آید وطریق گرفتن
آلتهای مذکوره در محل بیان امراض تفصیل ذکر خواهد افتاد درین محل اندکی گفته می آید وبرده پتر بمحلی باید گرفتن که گرانی هر دو طرف
از آن محل برابر باشد وهر آلتی که برای شگاف موضوع ست بهمدرین طریق باید گرفت وبرده تیر وست لاکر چون برای خراشیدن
بگیرد مقدار می دست بازگونه کرده بخراشد واز آلتیکه خون وریم بیرون آرد قریب زبانه بگیرد وسر بریکهه را بسر انگشت وانگشت شهادت
بگیرند باقی در کف دست پنهان دارد وکتهار کا بدست چپ بگیرند وسر آن بر رگ نهند باز سر انگشت دست راست میانه انگشت

عقده کرده بزند رگ کشاده شود واز کرتیر وا یعنی وسنه بهیک گرفته عمل باید کردن ودیگر آلتها را محلیکه مناسب اند بدانش خود گرفته کار کند وجای گرفتن آلت نیک باید ساخت وآلت از آهن نیک باید کرد واز هنرمند نیک که ماهر این کارها شد راست بکنانند وزبانهٔ آلت صاف وتیز باید داشت ونیکو باید کرد تا از دیدنش مردم را خوف نیاید وکژ ولشیب وفراز نشاید وزبانهٔ آلتهای خراشیدن مانند نیم عدس کند وسر آلتهای کشیدن خون وریم باریک مثل موی باید ساخت وزبانهٔ آلتهای برنده از موی باریکتر باید ساخت وهشت عیب در آلتهای سسرت گفته است کژی وکند بی زبانه ودندانه دار بودن وسخت تیز بودن زبانه مگر گرتیرکه سخت تیز باید زیراکه آن بجهة بریدن استخوان موضوع ست هر چند که تیزتر باشد نیکتر بود وسخت کم بودن از مقدار وسخت زیاده بودن وسخت پر وسخت باریک بودن نیز از عیبهای خبرست وهر آلتی راکه این عیبها نباشد استعمال باید کردن وبرای آب دادن آلتهای مذکور سه چیز گفته اند یکی کهار یعنی شوره دوم روغن کنجد وسوم تنها آب چاه وآلتهائیکه بدان کلک زنند واستخوان برند نیز باید که آن آلات را آب شوره آبدار کنند وآلتهائیکه بریدن پوست وشگاف کردن را چه دآب آبدار کنند وآلتهائیکه بدان سوراخ کنند ورگ ولی ومحل نازک ببرند بروغن کنجد آبدار کنند وبرای تیز کردن آلتهای مذکوره سنگ لشن برنگ ماش باید داشت وبرای داشتن آلتهای مذکور نیام از چوب درخت سنبل باید ساخت وآلتها را همچنین تیز بدارد که موی استرد وبدانکه یک نوع آلت را انسستر گویند وآن عبارتست از آلتی که آن آلت از جنس آهن نباشد وماننده آهن تیز باشد چنانکه نی نیزه وباور وشیشه وبدم راک ودیوچه وآتش وشوره وناخن وبرگ سهوره وبرگ سنگارها وبرگ ساگون وشاخ درخت کریل وموی وانگشت واین آلتها معتبر اند برای علاج خردگان وبزرگان که از آلت آهن بترسند بدین آلات کارشان کنند وهرجاکه بریدن وشگاف کردن وخلیده کشیدن از ناخن میسر آید بناخن کار کنند وهر علتی که در دهن ویا بر پلک چشم بود به برگ سهوره وسنگارها وبرگ ساگون ومانند آن خراشیده خون وریم بدان دور کنند وبرای تفحص جراحت اگر الکینی موجود نباشد بانگشت یا موی یا انگور کاه که نو برآمده باشد تفحص کنند والله اعلم واحکم فصل ششم در بیان کثرت کردن حکیم در کار ستہر کرم وطریق تعلیم آن واین را بهندی جوگیا سوتری گویند بدانکه چون مردم تمام علم از استاد حاذق خوانده وادراک کرده باشد پس در هشت نوع کار آلتهای ستہر کرم وپختن روغن ستور وروغن کنجد وجز آن وتدبیر کتکه واولیه وپاک کاریه ومانند اینها کثرت وتجربه کند وکسیکه تمام علم خوانده باشد وکثرت عمل نکرده باشد از وی کار طبیبی بر نیاید وبغیر تجربه بریدن وشگاف کردن وداغ ودادن راست نیاید وکار تباه گردد پس حکیم را باید که چون شاگرد عاقل را علم طب آموخته باشد طریق انواع بریدن ودریدن وشگاف کردن را بر پدبه وخیار وکد وخربوزهٔ هندی ومانند آن معلوم گرداند ونیز از مشک واز بولدان وخرالطه چرم که آن را آب وخلیش پر کرده باشند شگاف ورخنه کردن معلوم بکناند وچرمی که با موی باشد بر وخراشیدن بنماید ودر رگ جانوری فرج کرده ویا نال نیلوفر قمری یعنی باپهول سوراخ کردن معلوم کناناند ودر چوب که از خوردن کرم خالی شده باشد ودر وی سیره ودهن کدو کشیدن بنماید ودر کتهل وکندوری وپیل وجانور مرده کشیدن وخلانیدن تعلیم کند یعنی در کتهل وکندوری وپیل بکشیدن تخم بنماید ودر جانور مرده دندان بکشیدن بنماید وبر تختهٔ سنبل موم سخت کرده شلیدن خون وریم بنماید ودر چرم خام دوختن جراحت بنماید وصورت از جامه مانند آدمی راست کرده بستن هر عضوی تعلیم کند ودر پتالہ گوشت سوختن وشوره نهادن بنماید ودر چرم نرم گوشت نرم فتال وسیاه قمری پیوند کردن گوش وبستن گوش بریده تعلیم کند وسبوی پر آب کرده ورخنه خرد کند وبدان بستن علاجها بر چشم با موزد وحقنه ومالیدن جراحت نیز بنماید ودیگر علاجهای طبیبیه درخور هر مرضی کثرت کناناید طبیبی که بدین گونه کثرت کرده عمل طبیبی کند ستن بیش آید برای این معنی طبیب را باید که مدام در تجربه وکثرت باشد والله اعلم واحکم فصل هفتم در کیفیت درآمدن در طبیبی واین فصل را بهندی

انـدام

خراشیدن

گوشت

آبنوس

پیشکار را بهندی پاکسنی نامند بدانکه چون مردم علم طب بکمال تحصیل کرده باشد و طریق استعمال امور طبی از استاد حاذق معاینه کرده باشد
و در علاج کردن کثرت نموده بود و بعده اذن والی بستانند و باید که پاک باشد و جامهای سفید و محتشمانه بپوشد و پاپیزار نیک در
پای کند و خلیق و شیرین گفتار بود و متحرک و دغاباز نباشد و نیکخواه مردمان بود و طریق محتشمانه نماید و اسباب طبی مهیا ساخته و فال نیک گرفته
طبابت کند و آنکس که بطلب طبیب می آید بزبان سنسکرت اورا دوت نامند از آثار و اقوال او کیفیت مرض مریض بشناسد و در راه نیز
تفاول ستاند و در خانهٔ مریض درآمده بنشیند و مریض را ببیند و دست بر اندام او نهد و احوال پرسد و بعضی میگویند هم از دیدن
مریض و دست نهادن بر اندام او و پرسیدن مریض و گفتن او حال خویش مرضش معلوم گردد و سسرت گفته است هرکه میگوید که جهت هم
ازین سه چیز معلوم میشود یعنی از دیدن و دست بر بدن او نهادن و پرسیدن حال او آنکس نیک نمیگوید زیرا که زحمت از شش چیز
معلوم میشود و آن حواس خمسه است و ششم پرسیدن مریض است اما آنچه بسمع معلوم میشود آواز جراحت و دبل بادی ست که بسبب باد خون و ریم
از جراحت با کف و آواز بیرون آید و ماهیت جراحت و دبل بادی بیشتر گفته خواهد شد و هرچه از گرفتن دانسته میشود گرمی سردی و سختی و
نرمی ست و آنچه از چشم بدانند فربهی و لاغری و رنگ روی و اندام و نشانهای درازی و کوتاهی عمر است و آنچه از زبان معلوم توان کرد
لذت انواع قرحه پرمیه است که بعضی شیرین و بعضی تلخ و بعضی شور اند و آنچه از بینی معلوم میشود بوی جراحتهای کریه ست و کیفیت آن در فصلی که
آنرا بهندی ارشتاراهای گویند بیان خواهد افتاد و آنچه از پرسیدن معلوم میشود وطن مریض و ابتدای علت که از کدام روز و کدام فصل
حادث شده است و اصل و نسب مریض و غذای موافق و مخالف او و بزبان سنسکرت آنرا ساتم و اساتم نامند و بمنزله علت و کیفیت
درد و قوت و ضعف و گرسنگی و باد و غائط و بول که هرسه روان اند یا نه و مانند آنست و اگر طبیب را شک از حواس خمس و پرسیدن
مریض تشخیص مرض حاصل نشود یا مریض کیفیت خوب طریق بیان نکند طبیب در علاج کردن درماند و چون مرض خوب طریق معلوم گردیده شود
و اگر ساده بداند علاج کنند و اگر جاپ داند مدام دارو خوردن فرمایند و اگر اساده داند بگذارد و بسیار جا به تجربه معلوم گردیده که هر علتی که
یک سال بماند نادر به شود اگرچه ساده باشد و چند کسان اند که بمشقت بسیار نیکو شوند و گاه باشد که نیکو نشوند و آنکه بدام کار خویش مشغول
باشد و عورت و کودک و پیر و ترسنده و ملوک و خدمتگاران ایشان و قمارباز و دغاباز و لاغر و آنکه از طبیب زحمت خود را پنهان کند و فقیر
و بخیل و غصه ناک و آنکه خود را از خوردن و آشامیدن اشیای مضر نگاه ندارند و آنکس که بیکس باشد این جمله کسان را علاج نکند اگر طبیبی که
طریق بدین نوع کند که گفته شد ثواب بسیار و مال بسیار درین جهان بیابد و به نیکی و مهربانی مشهور گردد و درین جهان پیش خداوند تعالی
اجر جزیل بیابد و نزدیک بزرگان او را عزت و حرمت باشد و نیز طبیب را شاید که با زنان بسیار نشست و خاست نکند و از مزاح
و ظرافت و مسخرگی اجتناب کند والله اعلم و احکم **فصل هشتم** در کیفیت جلوچه و این فصل را بهندی جلوکا و جارنی گویند بدانکه برای
صاحب دولت و غنی و کودک و پیر و ترسنده و لاغر و عورت و مردم نازک جلوچه بجهت خون کشادن نیک است و آلتی نرم است از دیگر
چیزها و هر خونیکه بسبب باد زشت شده باشد و آنرا با سرون بکشایند و آنکه از سبب تلخه زشت شده باشد آنرا با جلوچه رفع کنند
و آنکه بسبب بلغم زشت شده باشد با کدوی تلخ یعنی تونبری بدر آرند زیرا که سرون گاو گرم و چرب و شیرین است و هرسه طبائع
مذکوره دافع باد است پس بدین دلیل هر خونیکه بسبب باد زشت شده باشد بسرون گاو بیرون باید کرد و دیگر جلوچه از آب است
و در آب پیدا شده و بخواص خود سرد و شیرین است پس این دو خاصیت دافع تلخه اند بدین دلیل هر خونیکه از خلط تلخه فاسد شده باشد
بجلوچه باید کشید و دیگر کدوی تلخ و خشک و تیز باشد و این هرسه طبیعت دافع کف اند هر خونیکه از سبب بلغم زشت شده باشد
بکدو کشیدن اولی تر باشد که هر خونیکه بیرون باید کشید اول چند کالک زنند بعده سرون با چرم مثانه گرفته محلیکه کالک زده است

نهند و بدهن مکیده خون بکشند و در که و پلیته کاه سوخته اندازند و کدوی مذکوره همان دم چسپانیده خون بکشد و طریق چسپانیدن دیوچه
پیشتر گفته خواهد شد. اما باید دانست که دیوچه بر دوازده قسم اند و شش نوع از ان زهردارند و شش نوع دیگر از ان بی زهراند و آنکه زهردارند
یکی کرشنا و دوم کربرا و سوم الکرا و چهارم اندرا ودها و پنجم ساندرکا و ششم گویند تا اما دیوچه که سیاه مانند دوده باشد و سرش پر بود
او را کرشنا گویند. و آنکه مانند ماهی بام و دنت دراز و شکمش محلی بلند و محلی نشیب بود و آنرا کربرا گویند آنکه در تن او پشم بود و پهلوهای او پرو بن
سیاه باشد آنرا الکرا گویند. و آنکه بر دو جو پشتش جدول طریق رنگ قوس قزح باشد آنرا اندرودها گویند و آنکه اندکی سیاه و اندکی زرد و
با نقطهای گوناگون باشد آنرا ساندرکا گویند. و آنکه دم او مانند خایه ستور و شق باشد. و دهنش تنگ بود و آنرا گویند تا گویند و مردم را
اگر یکی ازین جمله دیوچهای زهرناک بگزد محل گزیدگی او آماس و خارش کند و تب و بیهوشی و مستی و قی و سوزش پیدا آرد و تمام وجود درد کند و این را
علاج جهاکدست برای خورانیدن و سخت کردن یعنی طلا کردن و در بینی چکانند آنرا بکار برند تا به گرداند و آن در باب علاج زهرها گفته خواهد شد
و اگر احیاناً نعوذ بالله از جمله این دیوچها اندرودها کسی را بگزد طبیبان گفته اند که لا دواست و شش نوع دیوچگان بی زهر اینها اند یکی کپیلا و دوم
پنگلا و سوم سنکهکی و چهارم موکهکا و پنجم پندریکلی و ششم ساورکا اما دیوچه که پهلوی وی برنگ عسل و پشت و جرب برنگ سنک بود او را
کپیلا گویند. و آنکه لعل وام و برنگ مخ و کردیوه پستانی روان شود او را پنگلا گویند و آنکه برنگ جگر و دهنش دراز تیز بود و خون شتاب
بنوشد آنرا سنکهکی نامند. و آنکه برنگ منک و دهنش مانند برگ گل نیلوفر سفید باشد آنرا موکهکا نامند. و آنکه صورت و رنگ موش دارد و
بوی بد کند. او را نام پندریکلی گویند. و آنکه برنگ برگ نیلوفر و چرب و بدرازی شهره انگشت بود او را ساورکا نامند و این ساورکا
برای چسپانیدن بهاریایان بکار آید و مردم را نشاید و باقی پنج نوع بجهت خون کشانیدن مردمان باید و در روایت چون که بعضی از ولایت نسبت مغرب
و در دیار دکن و کوه پنج و زمین متهرا دیوچه بزرگ و تندرست باشند و لیستانی خون بنوشند بسیار بی زهر باشند و اندکی زهرناک بوند و در آبی که
ماهی زهردار و کرمهای زهرناک و غوکان پرزهر باشند از بول و غائط و مردن شان در آب مذکور دیوچها که پیدا آید زهردار کردن و در آب
سیاه گنده شده اگر دیوچها بی زهر باشند از خاصیت آب سیاه نیز پرزهر گردند. و آبی که دران نیلوفر شمشی و قمری و میوه آبی چنان که
کسیرو و سنگهاره و مانند آن باشد. و از افتادن برگهای آنها و از گنده شدن بیخ میوه آبی دیوچها که پیدا شوند پرزهر گردند و در آب صاف
که خوشبو یکه تنها تنها سیر کنند. و در خلش نروند اکثر اینها بی زهر باشند و تدبیر گرفتن دیوچها آنست که پاره چرم خام و تر و در
آب آرند بدان چرم دیوچها خواهند چسپید چرم مذکور بیرون آرند دیوچها بگیرند و یا خون خشک کرده و بر ابریشم لیته در آب اندازند چون
دیوچگان بران جمع شوند بگیرند. و در سبوی نو گل پاک و آب حوض انداخته دیوچگان را نگاه دارند و برای خوردن اینها کاهیکه بر روی
آب میباشد که آنرا سوال نامند و یا گوشت خشک و یا میوهای آبی کوفته دران سبو اندازند و برای خواب و قرار گرفتن اینها برگ
نیلوفر شمسی و قمری درمیان سبو بالا آب نهند و دوم روز یا سوم روز آب تازه و خوراک نو ایشان را بدهند. بعد از هفتم روز در سبوی
دیگر انداخته بدین نوع که گفته شده محافظت کنند و از جمله دیوچهای بی زهر آنکه میانش پر باشد یا لاغر بود یا سخت پر باشد. و یا ضعیف
پر باشد چنانکه چسپیدن نتواند و آنکه بچفسد و آنکه خون اندک خورد این جمله بکار نباید و اول محل چفسانیدن دیوچها بسرگین ماده گاو
و یا گل خوشبوی مالیده و مقداری خراشیده جرلیش آن محل ورگردانیده بعده دیوچگان را آرد مشک آلوده بشویند و آرد شیفت زردچوب
آس کرده بر اندام دیوچگان مالیده در قدح نوکه پر آب باشد بر اندازند چون دران قدح روان شوند در جامه سفید و تنگ نرکرده
نهند و در محلیکه خواهند بچفسانند بعضی ازان که بچفسند قطره شیر در دهان اینها بریزند یا قطره خون بچکانند اگر بدین تدبیر بچفسند کلک
چند زده بچفسانند و اگر به کلک زدن هم بچفسند و ورش کنند و بجای آن دیگر بچفسانند و وقتیکه دیوچه گردن خود بلند کند و دهن او باشد

سم اسپ گردد بدانند که خوب طریق خون می نوشد تا آنکه دیوچگان در وجود مریض سخت شده بمانند جامه تر کرده بر دیوچگان بنهد چون
محل مذکور درد کند یا انجار د معلوم کند که خون صاف می نوشند باهستگی فرود آرند و اگر فرود نیایند بمقداری نمک سنگ سوده بر سر آنها بریزند
در حال فرود آیند و بعد فرود آوردن دیوچگان را بجز کرنج که او را کامون گویند بمالند و نمک سنگ و روغن کنجد در دهن شان ریخته بدست
چپ دم گیرند و بدست راست طریق دوشیدن پستان گاو بدوشند تا که قطره خون در شکم دیوچگان نماند بعده در قدح آب انداخته
ببینند اگر در آب روان شوند بدانند که خالی شده اند و آنکه در آب نجنبد باز دوشیده صاف گردانند و در شکم دیوچه که خون بماند آنرا
علت اندر بیده کلادواست پیدا آید و در جائیکه خون کشیده باشد بمالند و آب سرد بران ریخته بندند بهر طبیبی که مقام دیوچگان و گرفتن وصل دین امان
و خوراندن انها بدانا علتهارده بپذیر را که علاج آن خون کشانیدن ست نیکو کردن تواند والله اعلم **فصل نهم** در طریق محافظت وجود
از علتهای گوناگون و این فصل را بهندی **اناکتا با دهی** گویند چون مردم تندرست بهر طوریکه گفته میشود در کار بندد از انواع رنجها
دور باشد بدانکه چون مردم وقت صبح از خواب برخیزد اول مسواک کند بدرازی دوازده انگشت بگیرد بهری خنصری گره وار راست و در
باید و از ان درخت که در زمین نیک و صالح پاک رسته باشد فصل دیده بگیرد و خلطی که در وجوش غلبه کرده شناخته چوبی که واقع آن خلط بداند
از ان مسواک سازد و از درخت زمخت و تیز و تلخ و شیرین مسواک باید کرد و میان درختان تلخ نم بهتر ست و میان زمخت چوب کهیر و میان
شیرین مهلی و میان تیز کرنج و سر مسواک نرم کرده آرد سنده ی و پلپل گرد و بلبل دراز با شهد آمیخته سخت کند بعده بر دندان نرم نرم
نوعی استعمال کند که بیخ دندان آزرده نشود و یا نمک سنگ آس کرده یا روغن کنجد آمیخته بر مسواک سخت کرده استعمال کند با آردیکه خوبی
که آن دارو نیست بر سر مسواک نهاده در کار برد و بدینگونه مسواک کردن بوی دهان و ریم دندان و بلغم دور شود و دهن صاف گردد و خوب
حاصل آید و آرزو بر طعام شود و مردم فربه گردد و حواس خمس نیز قوی گردد و کسی را که علت گلو و دمه و یا علتی در کام لب و یا در زبان باشد
و یا دهنش پخته بود و یا سرفه کهاب و یا قی و با لاغری و یا بیهوشی و یا بدهضمی و یا درد سر و یا بادیالقوه یا درد نیم سر و یا درد گوش و یا علت دندان
دارد مسواک کردن او را نشاید و اما **زبان تراش** بدرازی ده انگشت و پهنای انگشت خنصر سازد و نرم باید تا بیم زبان فرود آید
و فائده زبان تراش آنست که زبان صاف شود و فره هر چیزی کما هو دریابد و بوی زشت دور گردد و سختی زبان رفع شود و از روغن کنجد و
یا روغن ستو مضمضه کند تا بیخ دندان محکم گردد و درد دندان دفع شود و آرزوی بر طعام آید و پوست درختان شیردار چنانکه بر و گل و پیلو یا کهیر
بجوشانند و قدری شیر ماده گاو انداخته روی بشوید و یا در جوش آمله شیر گاو انداخته چشم و روی بشوید و با آب تازه نیز شسته پاک گرداند
ازین کلفه و تاریکی روی و چشم و خشکی روی دفع شود و تازگی پیدا آید و علتهای رکتپت و خراج که بر روی شده باشد دفع گرداند بعده سرمه
که از لب آب سنده باشد پاک کرده در چشم کشند روشنائی چشم حاصل آید و سوختگی خارش و درد و ورم چشم دفع گردد و نظر صاف شود و گرمی
تابستان و تیزی باد تحمل کردن تواند و مرضهای چشم گاهی مزاحمت ندهد و نظر چنان روشن شود که چیزها باریک از دور ببیند و اگر پیوسته سرمه
در چشم کند منفعت بسیار یابد و بعد از خوردن طعام و بعد از غسل و بعد قی و در حالت تب سرمه ممنوع ست و چون از راه رفتن و از رکوب
مانده شده باشد و یا شب بیداری بسیار کرده بود نیز سرمه در چشم نکند **و برگ تنبول** با کافور جوزبویه و کاول و قرنفل و پلپل گرد باید خورد
تا دهن را صاف و خوشبوی گرداند و زیبائی آرد و خوش آواز گرداند و استخوان زنخدان و دندان استوار شود و حواس خمس تیز و
قوی گردند و آب دهن از سیلان باز ماند و دل را فرحت افزاید و علتهای گلو دفع شوند و بعد از طعام و خواب و قی و غسل خوردن
تنبول منفعت بسیار آرد و کسیکه مرض رکتپت و یا استسقا دارد یا سخت خشک و لاغر باشد و یا بسبب جراحت لاغر شده باشد و یا بیهوش
و یا مست باشد یا خشکی دهن داشته او را احتراز از خوردن برگ تنبول واجب و لازم **فائده** باید انداختن روغن کنجد در سر جمله علتهای سر

دفع شود و موی چرب و نرم و سیاه و دراز و با انبوه شود و مغز را فائده دهد و حواس خمس را قوی گرداند و روشنائی آرد و روغن بجهت انداختن
در سر بدین طریق راست باید کرد بیارند جهلتی و کهیر و باراهی کند و دیودار و چوب ناز و گوکهرو و سرون و پتهون هر و کتائی جوکوب کرده
در آب بجوشانند و اگر روغن کنجد پنج سیر باشد نیم من جوش دار و های مذکوره درین روغن انداخته و چهارم حصه روغن مذکور کلک دار و های
مسطور انداخته و پخته فرود آرد کلک بزبان هندی ادویه که بآب سوده باشند او را گویند اگر ازین روغن مقداری در سر اندازند فائده بسیار
دهد و شانه کردن در سر و ریش خارش و کرو و سپش که در سر و ریش افتاده باشد دور گرداند و باند اختن روغن در گوش درد دندان
و گوش و رگهای گردن دفع شود و بمالیدن روغن بر اندام وجود نرم باند و بلغم و باد فرو نشیند قوت باه و جماعت افزون گردد و چون روغن بر تمام
وجود بریزد سستی و ماندگی و باد که در اندام باشد دفع شود و بند گاه که جدا شده و سست پیوستگی و استحکام پذیرد و در زخم رسیده و سوخته
شده آرام گیرد چنانچه درخت بآب دادن می بالاید قوت آدمی بریختن روغن بر اندام می افزاید در میان روغن نشستن که آنرا بهندی
اوکاه گویند نفع بسیار رساند باید که روغن در آوندی بزرگ انداخته و در آن بنشیند بطریقیکه تمام اندام تا گلو در روغن باشد تا از
راه مسام روغن در رگها و تمام وجود در آمده جمله تن و دهاتها را قوی گرداند و حکیم را شاید که خاصیت مردم و غلبه خلط و علتش شناخته و خاصیت
فصل و ولایت معلوم کرده هر روغنی که مناسب حال مردم داند آنرا در آن نشانند تا مفید آید و هر مریضیکه خلط او خام بود یا او را خفقان کرده باشد
در روغن او را نه نشانند و در حالت زور تپ و بدهضمی و قی و اسهال روغن نزدیک نیارد اگر کسی روغن بمالد و یا در و نشانند مرض اگرچه
دوا پذیر باشد لا دوا گردد یا بدشواری بسیار زائل گردد و صاحب قی و اسهال را اگر روغن بمالند و یا در و نشانند گرسنگی شان کم گردد و بخم
خوردهضم نشود و کسی را که مرض از خوردن چیزهای چرب و شیرین و گران و از فربهی که آنرا السنتر پن گویند شده باشد او را روغن نیز نمالند فائده
از زور کردن که او را بهندی بیام گویند و جز آن که از ماندگی وجود پیدا آید نفع بسیار است باید که بعد از زور کردن و پس از ورزش اندام خود را بروغن بمالد
و نیز بمالد تا تن پرورش یابد و آتش گرسنگی غالب گردد و هیچ کاهلی نیاید و وجود تندرست و سبک ماند و دویدن تیز رفتن و کشتی
و سر باد گرباتواند کشیدن و هیچ علت در وجود او نماند و زور کردن کار جوانان است کار پیران نیست و دفع فربهی و گرانی شکم را نیز بهتر ازین
تدبیر نشمرده اند و هر که بدوام در ورزش و کثرت و ریاضت مناسب التزام کند در حالت جنگ و کشتی بر دشمن غالب آید و شتاب ضعیف نگردد
و وجودش تندرست ماند و هیچ علت گرد وی آمدن نتواند چنانکه نزد شیر شرزه جانوران دیگر آمدن نتوانند و هر که بدین صورت کثرت کند
اندامش خوب و روشن نماید و غذای موافق و ناموافق و پخته و نیم پخته هضم گرداند و صاحب غذای چرب و شیرین را درزور کردن
بدوام فائده بسیار است خاصة که در فصل سرما و در بهار و هر که خواهد که قوتش بسیار بر جای بماند هر روز بمقداری از قوت خود تا آنکه
از زور کردنش دم در دهن آید ورزش کند و وقت کودکی و جوانی و پیری مقدار قوت دانسته و تاثیر ولایت و فصل شناخته غذائیکه میخورد دریافته بر
حسب آن زور کند و اگر خلاف طریق مذکور ورزش کند کهیروک و استسقاء و بدهضمی و قی و غلبه خواب و غلبه خون در کتیت و دوران سر
سرفه و خشکی تن و تپ و دمه پیدا شود کسیکه او را زحمت رکتپت باشد و یا خشکی و ضعف و یا کهیروک باشد و یا دمه و سرفه بود و یا جراحت و زخم
در اندام او بود و یا طعام شیر خورده باشد و یا از کثرت جماع لاغر بود و یا درد سر و بیهوشی یعنی مورچها داشته باشد چنین کسان را ورزش و زور کردن
ممنوع است فائده از ابتن بر وجود مالیدن باد که در وجود بود دفع شود و کف را نیز دور گرداند و چربی را که در اندام است نرم سازد و
از آن تمام اعضا سخت و قوی شوند و اندام روشن و تابان نماید خاصة که اندام زنان زیاده تابان و درخشنده نماید و خوشی و فرحت افزاید
وجود سبک شود و دل مائل بسوی زنان باشد و مثل این فائده ها بسیار است و بعد مالیدن روغن بر وجود چیزی بمالند تا چربش اندام دفع کند
یا بجامه چربش را دور سازند و آنرا او کهن گویند و آن خارش و دد و چرک را دفع کند و آتشی که در جرم مردم است از آن افزون شود و اگر به آب خشک

وجود را بمالند نیز خارش ودرد برود **فایده** از غسل کردن زیادتی خواب وسوختگی وماندگی وخارش وخوی وتشنگی وچرک اندام دفع شود ودل
قوی گردد وحواس خمس قوی شوند وبستگی چشم برود ومنی بیفزاید وخون صاف گردد وگرسنگی زیاده شود وبآب گرم غسل کردن چشم را زیان دارد
وبآب سرد غسل کردن چشم را نافع ست وکسی را که از غلبهٔ باد وبلغم زحمت شده باشد او را از سبب مرضیکه دارد غسل مضر باشد بآب گرم شستن سر
زیان دارد واگر در هوای سرما بآب سرد غسل کند باد وبلغم زیادت گردد واگر در گرما بآب سخت گرم غسل کند خون تلخه بسیار شود وکسی را که اسهال ویا تپ
ویا درد گوش یا علت باد ویا نفخ شکم ویا بدهضمی وناگوارگی ویا آنکه باد در شکم او باشد غسل کردن او را ممنوع ست **فایده** بعد غسل از
مالیدن عطریات بر وجود فرحت تمام حاصل آید وخوبی در اندام وزور زیادت گردد ومیل بر زنان وآنچه که بیان او پیشتر در
فصل علامات زیادتی ونقصان اخلاط ثلثه خواهد آمد نیز افزون گردد وسستی تن وزشتی بوی اندام دور گردد وکسی را که غسل کردن ممنوع ست
نیز عطریات او را نشاید که استعمال کند **واز پوشیدن جامه تنگ** وباریک وپاک وهار گل وانواع جواهر آسیب دیو وپری وگفتار وچشم زخم
وشامت دفع گردد وبدیدن وپوشیدن اکثر جواهر سعد ومبارک ست وبدین چیزها نیز اوج قوی میگردد وخلق دوست دارد وبر دشمن همه جا
مظفر ومنصور باشد وخوشی ونشاط خاطر ومیل طبیعت بر مباشرت افزون گردد **واز مالیدن ابتن** صندل وزعفران وکافور ومانند آن
از روی کلفه وچهائی دور شود وچهره روشن وتازه نماید وجهاسه دور شود وروی مانند گل نیلوفر تازه نماید از سرمه کردن در چشم موهای
پلک زیادت شود وآلایش چشم رفع گردد وروشنائی افزاید **فایده** از دادن صدقه عمر دراز گردد وبلا دفع شود ودولت مزید ودر
اولاد ومال برکت بسیار پیدا شود **فایده** از خوردن طعام لطیف محافظت وجود باشد واوج قوی گردد وزور زیادت شود وآنچه بسبب گرسنگی
فراموش شده باشد بیاد آید وگرسنگی وسوزش زائل شود وآرام خاطر حاصل آید **واز شستن پای** چرک وماندگی وکاهلی برود
وچشم روشن گردد وزور وخوشی ومنی افزاید وآسیب نزدیک نیاید **واز مالیدن روغن** کنجد بر پای خواب خوش آید واندام فرحت
گیرد وچشم روشن شود وسستی برود وچرم پای نرم شود واز دوام روغن مالیدن بر پای فایده بسیار ست **واز پوشیدن پا افزار**
علتهای پای همه دفع شوند وقوت باه زیادت گردد وچشم روشن ماند ومشی کردن آسان شود وهر که پا افزار دوام نپوشد سرگرانی علتها
وروشنائی چشم برقرار نباشد واوج را البسیار نامفید ست **ودر بستن دستار** ثواب بسیار ست وموهای سر نیک بماند وگرما وگرد وباد نرسد
ونهادن جهت بر سر از باد وباران وگرما وسرما وگرد ومانند آن سر محفوظ ماند ورنگ روی واندام وروشنائی چشم برقرار باشد و
اوج را البسیار مفید ست **وبچوبدستی** بر دست وگردن سگ ومار وحیوان سرون دار را از خود دفع کردن تواند واز خوف اینها
ایمن باشد ودرشتی نلغزد وقوت حاصل آید وعصا تکیه وجود ست خاصةً برای پیران مفید تر ست وعصا آنرا گویند که در ته او
میخ آهنی بوده باشد وآن مسنون ست وفی الحقیقت در وقت کار جهت دفع دشمن اسلحه موجود ست واز شسته ماندن رنگ
مردم روشن شود وکف وفربهی ونازکی وتازگی روی اندام وآرام دل وجمعیت خاطر حاصل آید وسر بسیار کردن این هر همه چیز مذکور را
ببر باید ولاغری پیدا آرد ویا اندک سیر وجود را بخشش نرسد وعمر وزور وعقل واوج وآتش گرسنگی زیادت گردد وحواس خمس قوی و
درست ماند **فایده** از خواب کردن بر لحاف ماندگی وباد برود وقوت باه وآرام زیادت گردد واز راندن مگس به پرچم زور زیادت شود و
از باد بیزن تشنگی وناپاک وسوختگی وماندگی وخوی وبیهوشی دور گردد واز مالیدن پای خوشی وخواب وقوت باه افزاید وباد وماندگی برود وگوشت
وخون صاف گردد واز خوردن باد زیادت وجود خشک شود ورنگ روی به گردد واندام سست شود وسوختگی وخوی بیهوشی وتشنگی زائل گردد
واز ناخوردن باد برعکس این باشد وباد معتدل در فصل زمستان وخصوص در فصل تابستان آنمقدار که خوش آید باید خورد که نافع ست وبرای
درازی عمر ومحفوظ ماندن از انواع امراض در مقامیکه باد نرسد مقام ومسکن نسازد واز بسیار خوردن بتیاب تابستان تلخه وتشنگی وخوی وبیهوشی

و دوران سر و خون و سوختگی و زشتی رنگ حادث شود و از ماندن در سایه این جمله چیزهای مذکوره رفع گردد و از نشستن در پیش آتش باد و
کف و ماندگی و سهر و لرزش آن دور شود و اشیای الحکمندی که ذکر آنها بیشتر در فصل اسمای بعضی داروها که مصطلح اطبای هند است
خواهد آمد چنانچه جوزات و جز آن اینهمه دیر هضم اند هضم گردند و کثیت زیادت شود و خواب کردن در وقت آن هفت دهات مردم را نیک دارد
و قوت باه و خوبی رنگ و زور و آهنگ حلق و گرسنگی زیادت گرداند فائده و مردم را باید که ناخن را ببرد و مویها را از معتاد زیادت شدن
ندهد و جامهای سفید بپوشد و دستار شسک بندد و پای افزار خوب در پای کند و عصا بر دست گیرد و سخن شیرین و اندک گوید و پدر و پیر و
اُستاد را حرمت دارد و در مجلس نیکان نشیند و در شب بسیار بیداری و بسیار سیر نکند و محلیکه موی و استخوان و خار و سنگ و گاو گرگ و کرم
و خاکستر و سنگریزه افتاده باشد نه نشیند و بر زمین بلند و مغاکناک و بر بینی و بر جای نشیب و فراز و بر سر چهار راه نیز نه نشیند و با دشمنان پادشاه
نزدیک نشود و دروغ نه گوید و غیبت نکند و با عالمان و صالحان صحبت بکند و فرشتگان و صلحا و بزرگان و مردگان را به بدی یاد نکند
و در خدمت مخالفان صاحبان و دیوانه و فاسق و کمینه و شریر نماند و از بندگان و کنیزان چشم یاری ندارد و با بندگان کسانی بیموجب
سخن نگوید و در زمین کسان درخت نه نشاند و از ناکسان و نوکیسه وام نخواهد و با نیکان راز نگوید و بر وفای شان اعتماد نکند و از بداصل
دختر نخواهد و بالای درخت و بر کوه و بر بینی و بر فیل مست و خولی و بر اسپ حرون سوار نشود و پیش اشتر مست و پس اسپ شده تا ممکن باشد
نرود و در لب آب که با قوت روان باشد و یا در دریا و حوض و چاه که مقدار عمق آن نداند شناوری در آن نکند و در عمارت کهنه و شکسته و در
خانه که بسیار روزها خالی مانده باشد و در جای سوختن هنودان و در جنگل وحشت ناک قرار نگیرد و از دست چاکر یا بنده یا کنیزک که طعام و
آب یا شراب یا تنبول میخورد او را بسیار آرزوه نکند و پای افزار خود را دیده بپوشد و بر ناآزموده اعتماد نکند و از صحبت و دوستی شخصیکه بدنام باشد
احتراز نماید و از لجاج پرهیز کند و در کارها میانه روی گزیند و تقوی شعار خود سازد و قریب آتش و مار و نزدیک حیوان سرون ارلیتاده نشود و
در میان دو آتش و در میان دو زن شده نرود و سوی آفتاب هنگام طلوع و غروب نظر نکند و در آتش ف نزند و آب و زمین را بدست و پای نزند
و بول و غائط و عطسه و فازه به تکلف نگاه ندارد و در راه گذر شهر و ده و در مقابر و در محلی که هنود را سوخته باشند و نزد آب و بدیدن کسی و
در مقابل باد و آتش و آب و مهر و ماه بول و غائط نکند و وقت فازه و عطسه دست بر دهان خود نهد و نزدیک بزرگان با ادب نشیند و
انگشت در گوش و بینی هر بار نزند و گاه بدست نبرد و سنگریزه نشکند و روی سوی آفتاب و باد نکند و طعام خورده نزدیک آتش ننشیند و بر سر دوپای
و تخته خرد نیز نه نشیند و در غار و چاه نه بیند و گردن کج ندارد و بار بر سر نکند و خواب و بیداری و نشستن و مشی کردن و شتافتن و زور کردن و
جماع و خنده اگرچه ممنوع نیست اما بسیار نکند و از کاریکه در و منفعت نباشد احتراز نماید و در آوند شکسته نخورد و بغیر آوند نیز نخورد و بدو دست خود کرده
آب نخورد و در وقتی که طعام خوردن خواهد غذا ر موافق و شیرین طبیب را نموده بخورد و غله نسدق طعام بازار و از دست دشمنان و دزدان و
گناهگاران و فاحشگان نخورد و غله زشت نیز نخورد و بغیر دست شستن طعام نشاید خورد و وقتیکه حاجت بول و غائط باشد از طعام باز ماند و بعد از
فراغ آن اکل نماید و در وقتیکه معتاد طعام خوردن بود چون آن وقت گذشته باشد چیزی کم خورد و هر وقتیکه باشد طعام بسیار نخورد و چیزی که
خلاصه آن چیز کشیده باشند چنانکه از دوغ روغن و از کنجد روغن آنرا نخورد و [illegible] و در آب نه بیند و برهنه در آب نرود و در شب جوزات
نخورد و در روز جوزات را اگر خوردن خواهد به روغن ستور و یا شکر یا بهت یا نمک باشد باید خورد و اگر نه خوف علت است و لیسر باشد باید
که قمار نبازد و شراب نخورد و ضامن کسی نشود و سرود نگوید و تا دور و نزدیک نیارد الغرض که حکیم را از منهی کارها کرده است تا قول رای صحت خود
خود و درازی عمر خویش و اوصاف نیک اگر حکیم را در کار نبرد و لپسند بدیده آید والله اعلم واحکم و صلی الله علی خیر خلقه محمد و آله فصل دهم در منافع مشروبات
چنانکه آب و شیر و روغن و شهد و مانند آن و این فصل را بهندی ورود رپ بکیانی گویند باید که آب هوا که مزه آن یافته نشود و از خوردن آن

آرام حاصل آید و آن وجود را از انواع زحمت نگاه دارد و ماندگی و سستی و تشنگی و مستی که مثل مستی سپاری که در خلق می‌نشیند بشود و آنرا
سور چها گویند و علت بستگی چشم که او را اتندرا گویند و زیادتی خواب را دفع کند و همه وقت مفیدست و چون آب باران بر زمین افتد و میل کند
بر حسب خاصیت هر زمین مزه پیدا آرد و بعضی گفته اند که در زمین لعل شیرین و در زمینی که برنگ بادام باشد و او را بهندی کپلا نامند ترش و در
زمینی که مخلوط بزردی و سفید باشد و او را پاند گویند نمکدار و در زمینی زرد رنگ تیز و در زمین نیلگون سیاه تلخ و در زمین سفید مزهٔ زمخت باشد و سخن بعضی نیکو
کسی که مزهٔ آب باران بتاثیر هر زمینی بیان کرده است نیک نگفته است زیرا که مزهٔ آب از خاک و باد و آب و آتش و خلاست و در هر محلی که طبیعت
یکی ازین عناصر غالب ست مزهٔ آن آب بمقتضای آن عنصر پیدا شد پس در هر زمینی که طبیعت خاک غالب است تا مزهٔ آن ترش و نمکی ست و در زمینی که
طبیعت آب غالب ست مزهٔ آب آن زمین شیرین باشد و در هر زمینی که طبیعت آتش غالب ست مزهٔ آب آن زمین تیز و تلخ پیدا شد و در زمینی
که طبیعت باد غالب ست مزه آب آن زمین زمخت ست و بعضی گویند در زمینی که طبیعت خلا غالب ست مزهٔ آب آن زمین ظاهر نباشد ولیکن
اندکی شیرین داشته باشد و بسیار سبک بود و تمام کیفیت عناصر که کدام محل کدام عناصر غالب ست در کیفیت اقسام زمینها گفته خواهد شد
فائده آب خلا اگر میسر باشد مدام باید خورد و اگر دست ندهد در زمینی که طبیعت خلا در وی غالب بود آب آن زمین باید خورد و آب
خالص بر چهار نوع ست یکی آب باران و دوم آب ژاله و سوم آب شبنم و چهارم آب برف من جمله اینها آب باران بهترست زیرا که سبک است
و آن بر دو نوع ست یکی آنکه از دریای معلق بیارد و دوم آنکه از دریای زمین و اکثر در ماه کنوار باران از دریای معلق بیارد و برای معرفت این
هر دو نوع بیارد برنج سفید و صاف بپزد بطریقیکه نیک پخته شود و نرم نسازد و بعده در آوند نقره کرده در باران بدارد بطریقیکه گرد و
غبار و خلیش در وی نیفتد و اما برنج مذکور را در آوند گلی که نو باشد بنهد و بعد از دو گهڑی نظر کند اگر بهیئت خود باشد بدانند که باران از
دریای معلق بیارد و اگر برنج مذکور از هیئت خود تفاوت در رنگ کرده باشد معلوم کنند که باران از دریای زمین بیارد و این آب از نوع
اول ادنی است و اگر آب دریای زمین که در ماه کنوار می بارد بستانند مثل آب دریای معلق بود و اگر در ماه کنوار آب دریای معلق بگیرد بغایت
مفید باشد و آب باران برین نوع بگیرد و بیارد جامهٔ سفید و بر چهار چوب ببندد و در میان چادر قدری سنگریزه نهد و فرود آن چادر
سبو را داشته آب مذکور بستانند یا از بامی که گچ کرده و پاک باشد آب مذکور بستانند و در سبوی زر و یا نقره یا چینی و یا در ظروف پاک که صاف باشد
یا در ظرف گلی نگاه دارد و بعد از چند روز آنرا در جامهٔ سفید پاک بیخته باشد و همیشه در گذر باد بدارد و آن آب مدام بنوشد ازین کهیرک
مانند آن دفع شود و اگر آب باران دست ندهد آب زمینی که در ان طبیعت خلا غالب داند بخورد و آب زمین بر هفت نوع ست یکی آب
چاه پخته و دوم آب چاه خام و سوم آب جوی و چهارم آب تال و پنجم آب حوض و ششم آب چشمهٔ کوه و هفتم آب که از زمین برون آید و در
فصل برشکال بعد باریدن ده روز آبیکه از زیر زمین بر آید نافعست و در فصل سرد همه آبها مفیدست و در هیونت آب حوض و تال مفیدست
و در بهار آب چشمه یا چاه باید خورد و در تابستان نیز همین آب باید خورد و در فصل پراورت آب چاه باید خورد و مزهٔ آب چاه از نمکی خالی نیست
تلخه را زیادت کند و بلغم را دور گرداند و گرسنگی زیادت آرد و سبکست و آب جوی بر دو نوع ست یکی آنکه بزبان هندی او را ندی گویند
و دوم آنکه او را ند نامند و اما آب ندی باد را زیادت کند و خشک و سبک ست و گرسنگی نیز زیادت گرداند و آب ند چنانکه
سون و سونت و گهاگهر و خر آن شیرین و گران ست بلغم را زیادت کند و بهکهند لیست و آب تل گرسنگی دور کند و زور افزاید و مزه
زمخت و شیرین دارد و سبک ست و آب حوض باد را زیادت کند و مزه زمخت و شیرین دارد و تیز شده هضم گردد و آب بائین که او را چهبال گویند
باد و بلغم دور گرداند و مزهٔ او مقداری شور و تلخ ست تلخه را زیادت کند و آب چشمه کف دور کند و گرسنگی زیاده پیدا کند و دل افزا ست
و سبک ست و آبیکه از زمین برون آید شیرین ست تلخه را فرونشاند و در وقت هضم سوختگی نیارد و آب چاه پخته گرسنگی زیادت کند.

خشکاب و شیرین ست کف پیدا بیارد و آبیکه از زیر ریگ کندیده برون آرند و آنرا بگره گویند سبک و شیرین شورست بلغم را دور کند و اسکی آرد و آب گردا گرد که او را اکیاری گویند دیر هضم شود و شیرین هست و اخلاط را زیادت کند و آب حوض خرد مثل آب کر دست غلبه اخلاط ثلثه پیدا آرد و آب دریا نمکدار ست جمله اخلاط را زیادت کند و آب زمین سیلناک که او را بهندی انوپ گویند علتهای گوناگون ظاهر کند و ابلکندی و سخت بدست احتراز ازان واجب و آب زمین معتدل که او را بهندی سادهارن گویند نافع ست ضررهاے انوپ که گفته شده است دران هیچ نیست و درد و علتها دفع کند و در وقت هضم سوختگی پیدا نیارد و دافع تشنگی ست و گرسنگی و آرام دهد کند و شیرین و سرد و سخت نیک ست و زود هضم شود و آب بشکال بکثرت کرمان زهر دار گردد چنانکه مار و کژدم و بافتادن بول و غائط و جنبیه اینها و از مردن و ریزیده شدن جانوران زشت و گنده میشود و از افتادن از کاه و برگ که ریشود و زهرناک میگردد و از نوشیدن آن و اندام شستن بدان علتهای درونی و برونی ظاهر میگردد و هر آبیکه با خلیس بود و کوبهی و سوال و برگ نیلوفر آنرا پوشیده باشد و شعاع آفتاب و ماه و باد بدو نرسد و بوی ناک و بدمزه و بدرنگ گردد آن آب را سخت زشت دانند و شش صفت در آب میباشد یکی آنکه به لمس معلوم میشود که آنرا اسپرس گویند چنانکه گرمی و سردی و دوم آنکه بدیدن دریافته شود چنانکه رنگ و آنرا روپ گویند و سوم آنکه بذوق دانسته شود چنانکه مزه و آنرا رس گویند چهارم آنکه به شم یعنی به بوئیدن معلوم کنند چنانچه بوی و آنرا گنده گویند و پنجم طبیعت گرمی و سردی که آنرا اسپرج نامند و ششم مزه که در وقت هضم پیدا آرد و آنرا بپاک گویند درین شش صفت انچه بدست بیان کرده می آید از وجت سخت و گرمی و سخت سردی که از نوشیدن آن دندان گرفته شوند زشتهای اسپرس گویند و اگر آب برنگ خلیش و یا سوال و یا رنگهای دیگر جز رنگ آب باشد از زشتی روپ ست و اگر نوعی مزه در آب ظاهر باشد زشتی رس ست و بوی بد در آب زشتی گنده است و هر آبیکه تشنگی و گرانی وجود و درد و کف پیدا آرد سپرج او زشت بود و آبیکه دیر هضم شود و باد در شکم پیدا آرد و شکم گران کند بپاک او زشت بود و در آب باران ازین زشتیها هیچ نیست و اگر خواهد که آب زشت را نیک گرداند بر آتش بجوشانند و یا در بتیاب بدارد و یا کلوخ و یا ریگ گرم کرده در آب اندازند زشتی آب برود و تدبیر خوشبوی کردن آب آنست بیارد گل ناگکیسر و چنپه و نیلوفر قمری و بادل و دیگر خوشبویها مانند کافور و جز آن در آب انداخته خوشبوی کند و یا سفال پارهای نو را بوی گلها معطر ساخته در آب اندازند بغایت خوشبوی گردد و این آب را در آوند زر یا نقره یا چینی یا آوند شیشه و یا در ظرف مس یا ارزیز یا سرب یا آوند گلی نگاهدارد و بخورد و هر آبیکه بواسطه یکی ازین زشتیهای شش نوع بد شده باشد ازان محترز باید بود و آب باران غیر هوا نباید نوشید و نیز بر تین استعمال نشاید کرد و اگر کسی آب زشت غیر معمول بخورد با نوع امراض آماس و پنڈ روگ و لسبت و بدهضمی و دمه و سرفه و درد سوال و گوله و علتهای شکم و امراض بزرگ گرفتار گردد و نیز آب کدر باید اختن یکی ازین شش چیز یکی گوسیدک و بار کتک که او را کتک پهل گویند و مانند تیجته میشود و بیخ نیلوفر شمسے و بیخ سوال و مرواید و دیگر گوهرها چنانکه بلور و مانند آن و بجامه بختن صاف میشود و بر سه پایه چوب یا چهار پائی ^(یعنی فرهی ۱۲)^ خرد بالای چهنیکه آب بدارد و آب را یکی از هفت طریق سرد کند یا در جائیکه باد بسیار باشد بدارد یا آوندی را که پر آب باشد تا گلوی در آب بدارد یا ابریق که در دی مقداری آب باشد بر سه چوبی لسبته بگرداند و یا آوند آب را باد بیزن کند و یا کرات آب را در جامه بهنیرد یا آوند آب را تا گلوی در ریگ تر پنهان کند و یا بالای چهینکه جای باد گذار آویزان کند و نیکوئی آب آنست که آنرا بوی نباشد و مزه اش پنهان بود ربایندهٔ تشنگی و سرد و صاف و پاک و سبک باشد و گیرندهٔ سینه نبود و همچنین آب استعمال شاید کردن اکنون خاصیت جوها گفته می آید هر لب آبی که طرف غروب روان ست آب آن نیک و مفید بود زیراکه سبک ست و جوهائیکه طرف شرق روان اند آب آنها مفید نیست زیراکه گران ست و آنکه طرف جنوب روان خاطر را سخت زبلوت نکند زیراکه آب اینها معتدل ست نه گران نه سبک ولب آبهائیکه از کوه سهیه بیرون آمده اند. از خوردن آب آنها مرض نسبت

پیدا آید و آنکه از کوه سنده می آید آب اینها تپ لست و بندروگ پیدا آرد و آنکه از کوه ملیه می آید آب اینها کرم در شکم پیدا آرد و آنکه از کوه مهید آید
آب اینها زحمت پیلپای و امراض شکم برانگیزند و چشمهائیکه از کوه هیموالہ جاری گشته اند آب آنها زحمت های سینه و سر و آماس گلو و علت پیلپا
پیدا می آرند و در شرح سسرت گفته شده است که جویهای کوه ملیه و طرق اندیکی آنها که آب شان از بالای سنگ و ریگ مجرا یافته آب آنها نیک و
مفید ست دوم آنکه آبهای شان بر گل روان گشته آب اینها اکثر در شکم کرم پیدا آرد چنانچه بالا گفته شد اما جویهای کوه هیموالہ نیز و طرق شمرده اندیکی
آنکه از دره کوه مذکوره می آید آب اینها موافق ست و دوم آنکه از دره این بر کوه مذکور می آید آب اینها ناموافق و مضرست چنانچه گفته شده و
جویهائیکه از کوه او جین جانب مشرق آید یا بسوی غرب روند آب اینها علت بواسیر پیدا آرد و لب آبهائیکه کوه بارجات آب اینها نافع و موافق
و مردمان را قوی و بی زحمت گرداند و هر لب آبیکه تیز روان ست و آب صاف دارد و آب او بسیار شتاب ست و هر لب آبی که بالای آن سوال
و آبش آهسته روان ست و رنگ ریگین دارد آن آب بسیار گران ست و در زمین مرعبی ماروار آب اکثر جویهای آن مقداری تیز و شیرین و
نمکدار ست و سبک و افزاینده زور و قوت باه ست و آب جمله زمینها و جویها وقت سحر باید گرفت زیرا که دران وقت سرد و صاف میباشد و
این دو صفت در آب بغایت نیک اند و چون آب آورده تمام روز در شعاع آفتاب و در شب در شعاع ماهتاب بدارند و بعده وقت سحر
بجا میچته بدارند اینچنین آب مثل آب خلا باشد که بزبان هند آنرا اہنسودک گویند **فائده** آب خلا آنست که غلبه اخلاط ثلثه بربایدد
عقل و زور افزاید زیرا که مثل رساین ست هر که این آب مدام بخورد جمله علتهاش دفع شوند و پیر نگردد و اگر آب مذکور را در آوند نیک بدارند
زیادت نفع کند و اگر در آوند بد بدارد چندانی مفید نبود و چندر کرانت من گوهریست که اگر او را مقابل ماهتاب در شعاع بدارند از شعاع
ماه آب از وی بچکد خاصیت آب مذکور آنست که بخوردن آن آب آسیب دیو و آسیب چشم زخم دفع شود و سده وست و ازان آرام و فرحت
حاصل آید و تب و بیهوشی و سوختگی و مالیخولیا و تلخه زائل گردد و خورنده زهر نیکو شود و **فائده** آب آنست که دافع بیهوشی و تلخه و سوختگی و اثر زهر و
هر علتی که از غلبه خون پیدا شود و بیقراری و دوران سر و تمک که یکی ازین علتهای داست و رکتپت و سوزش و قی ست و در فصل البستان مسهل و
مفید نیست و در وقت درد پهلو و بلغم و علت باد و گرفتگی گلو و نفخ شکم که آنرا ادهمان گویند و در وقت تپ نو بے و هکک و تسهل نوشیدن
روغن از آب سرد احتراز کند و زور و استفراغ و خوردن داروی مسهل نیز از آب سرد محترز باشد و بعضی گفته اند تا هفت روز آب سرد نخورد
و اما آب گرم بلغم و چربی و باد و دمه دور کند و گرسنگی زیادت گرداند و مثانه را صاف سازد و دمه و سرفه و تپ از ائل کند و آب گرم همه وقت
مریض را موافق و مفید ست اگر در جوشانیدن چهارم حصه نقصان کند و باد را دفع کند و اگر نیم بستانند تلخه را دور گرداند و ازان کف نماند
وجود را صاف و سبک کند و اگر چهارم حصه بستانند سخت مفید ست و آبی را که در روز گرم کرده باشند در شب خوردن آن ممنوع ست و اگر در
شب گرم کرده باشند در روز خوردن آن نشاید زیرا که ترش میشود و کف را زیادت کند و تشنه را مضرست و هر علتیکه از بی خوردن پیدا آید یا
از تلخه یا از اخلاط ثلثه بود بجهة دفع آن آب جوشانیده و سرد کرده بخورانند مفید باشد **آب جوز هندی** یعنی شیر ناریل خام چوب شیرین و سست سرد
دل را فائده دهد و گرسنگی زیادت کند و مثانه را صاف گرداند و قوت باه و زور را افزاید و تلخه و تشنگی بربایداما در وقت هضم گران ست **فائده**
کسیکه ناگوارگی یعنی ارج و کف و رفتن آب از دهن و آماس و کهیروک و نقصان گرسنگی و علتهای شکم و لسبت و تپ و علتهای چشم
و نقطهای جراحت و سیلان منی دارد او را آب اندک باید خورانیدن آنچه فواید آب که در سسرت مذکور بود مرتب شد الکنون چند فائده
از طب باکهیت ذکر کرده می آید اگر آب محلی خورده باشد تا که آب مذکور هضم نشود آب چاه دیگر نخورد چنانکه اگر آب جوی خورده باشد
تا که آن آب هضم نشود آب چاه نخورد همچنین برعکس آن و اگر آب خام خورده باشد تا که هضم نشود آب جوشیده نخورد و همچنین برعکس آن چون
منشار حیات هر چیزی آبست و قرار و مدار جمله عالم بدالنست سبب این همی جائیکه آب دلول نشاید و تشنگی غلبه کرده باشد آنجا قدری آب

باید داد زیرا که اگر تشنه را آب ندهند استسقا و درد اندام و بیهوشی و مانند آن حادث شود بلکه بمیرد و بغیر آب مریض نزید و نه تندرست و اگر مریض را
آب دادن خواهد باید علت مریض و قاعدهٔ شیر و لایت شناخته از آب ناجوشیده و یا جوشانیده بدهد و یا بغیر داروی گرم یا سرد کرده هرچه ملائم مریض بیند مقدار
لابد بدهند که مادهٔ حیات ست و زیاده دادن مانند زهر شمارند و اگر مردم تندرست در حالت تشنگی آب بسیار خورد بلغم و تلخه حادث گردد و
اگر صاحب تپ بخورد او را علتهای زشت رو نماید **اما باید دانست** که اکنون بیان اقسام شیر کرده میشود بدانکه شیر از خلاصهٔ غله و گیاه هست
که حیوان بخورد و آن مقوی تن و شیرین و چرب و سرد ست و مزهٔ او در وقت هضم نیز شیرین شود شکم بسته را بکشاید و دیر هضم ست و اکثر مردم را موافق
و مفید ست بتخصیص مردم مسموم را نافع تر باشد **فائدهٔ شیر ماده گاو** آنست که تا پاک و سوختگی پیدا نیارد و در زحمتیکه از باد و تلخه و خون
باشد و علتهای بجائی را که آنرا **مانس روگ** گویند شیر مذکور خوردن ممنوع نیست و تپ کهنه و دمه و سرفه و راج روگ و رکتپت و گوله و مالیخولیا
و مرضهای شکم و بیهوشی و درد سر و ماندگی و سستی که بجو سستی که از سخت شدن سپاری پیدا می آید و آنرا مورچها گویند و سوختگی و تشنگی و علتهای سینه و
مثانه و پندروگ و سنگ سنی و بواسیر و درد علتهای فرج زنان و اسقاط حمل اینهمه را نافع و دافع شمرده اند و زور و قوت باه افزاید و مرد را
باجیکرن و افزایندهٔ شهوت ست و مفصلاً بیان این پیشتر در فصل باجیکرن خواهد آمد و رساین ست یعنی پیری را دور گرداند جوانی و قوت را
بر پای دارد و عمر و عقل و اوج زیادت کند و جراحتها را نیز به گرداند و طفل و پیر و آنکس که از جراحت و یا گرسنگی و یا از کثرت ریاضت و زور
کردن و یا از سبب جماع لاغر و ضعیف شده باشد او را شیر خوردن نیک و بسیار مفید ست **شیر بز** برابر شیر ماده گاو ست و برای مریض
کهیروک شیر بز سخت مفید ست و گرسنگی زیادت کند و سبک و قابض ست و روانی شکم را بسته گرداند و دمه و سرفه و رکتپت دور کند زیرا که بز
جانوری خرد ست و اشیاء تیز و تلخ میخورد و آب اندک می نوشد و سیر بسیار میکند بدین سبب شیر او دافع همه علتها ست **و شیر اشتر** خشک و
گرم و مقداری شیرین و نمکدار و سبک ست و آماس گوله و علتهای شکم و بواسیر و کرم و بیت را دور کند و دافع جمله زهرها ست **و شیر میش** شیرین
و چرب ست و دیر هضم شود و کف و تلخه را در زور آرد و علتیکه از باد بود چنانکه سرفه و مانند آن مزیل ست **و شیر گاومیش** شیرین ست و گرسنگی
کم کند و سخت ابهکهندی ست و خواب سردی پیدا آرد و از شیر ماده گاو سخت چرب و گران ست **و شیر حیوانات غیر سم شگافته** چنان که
مادیان ست و مانند آن گرم ست و بخوردن آن زور زیادت شود و بادهای دست و پای را دور گرداند و خشک و شیرین و اندکی ترش ست
و سبک و نمکدار ست **و شیر عورت** شیرین و زمخت و نگاهبان جان ست و برای چکانیدن در بینی و بجهت انداختن در چشم موافق و مفید ست
و سبک ست و گرسنگی آرنده **و شیر پیل** شیرین تر و زمخت ست و زور و قوت باه زیاده کند و دیر هضم شود و سرد و گران و چرب ست
و وجود خورنده را برقرار دارد و قوت باه زیاده کند و برای چشم موافق افتد و مفید ست و شیریکه در وقت صبح میدوشند گران و سرد ست
بسبب آنکه تمام شب حیوانات از جای نمی جنبند و در ماهتاب میباشند و شیر آخر روز باد و سستی را زائل کند و برای چشم موافق و مفید ست زیرا
آنکه تمام روز حیوانات در آفتاب می مانند و باد میخورند و در حرکت میباشند **و شیر خام** ابهکهندی و دیر هضم شود و جوشیده بر عکس آنست و
غیر شیر عورت باقی شیرها جوشیده نیک و مفید اند و شیر عورت خام بهتر ست **اما شیر گرم** از ان پستان هنگام دوشیدن اگر تازه
بخورند سخت نیک و مفید آید و هر شیری که از سخت جوشانیدن اندک شود و آنرا کهوه ده گویند قوت باه زیادت کند و در وقت هضم گران
شود و هر شیری که بوی بد دارد و ترش بود و یا رنگ و یا مزه اش تباه شده باشد یا نمکدار بود یا چیزی از ان غلیظ بود و چیزی مثل آب
گشته باشد از ان شیر احتراز اولی تر **اکنون** چند فائده از طب باگهبت گفته می آید هر گاوی یا گاومیش که کنجاره یعنی کهل و اشیاء ترش و نمک
آن بخورد شیر اینها گران و دیر هضم و ابهکهندی بود و هر گاوی که گوسالهٔ آن خرد بود و یا مرده باشد شیر **آن گاو** خلط اخلاط ثلثه پیدا آرد
و در طب چرک چنین میگوید شیر حیوانیکه سم شگافته ندارند چنانکه مادیان اسپ و خر آن آهنگ حلق که رفته باشد از مداومت شیر مذکور

فوائد شیر

باز بحال خود آید اما جغرات چرب و گرم ست منس و تپ لرزه و اسهال و ناگوارگی و لاغری را دور گرداند و آب منی افزاید و زور زیادت کند و آن بر سه نوع ست یکی شیرین ست آن بلغم و چربی را زیادت کند و دوم مقداری ترش کف و تلخه را انگیزد و سوم آنکه سخت ترش ست خون را فاسد
گرداند و آنکه نیک منجمد نشده باشد وقت هضم سوختگی آرد و غلبهٔ اخلاط ثلثه ظاهر کند اما بول و غائط را در سیلان آرد و جغرات ماده گاو
چرب ست و در وقت هضم شیرین میشود و زور و گرسنگی زیادت کند و باد را زائل گرداند و آرزو بر طعام آرد و جغرات نر بلغم و تلخه و باد را
دفع کند و کهیر و کی را نیز دور گرداند و سبک و زود هضم ست و صاحب بواسیر را و دمه و سرفه را نیک مفید ست و گرسنگی آرد و جغرات
گاو میش هنگام هضم شیرین ست و زور و منی افزاید و باد و تلخه را دور کند و بلغم را زیادت کند و سخت چرب ست و جغرات اشتر در وقت
هضم تیز ست و مزهٔ او ترش و شور ست و مسهل ست و باد و بواسیر و لیست و کرم و علتهای شکم را دفع گرداند و جغرات میش کف و باد
و بواسیر را زیاده کند و در وقت هضم شیرین میشود و مزه نیز شیرین دارد و سخت الکهجری ویدا کند و خلط ست با فراط جغرات
مادیان گرسنگی زیاده کند و برای چشم مخالف ست و باد را زیاده کند و خشک و گرم ست و مزه زمخت دارد و زیادتی کف و بول را
دور کند و جغرات عورت چرب ست و در وقت هضم شیرین میشود و زور زیاده کند و برای چشم سخت مفید ست و غلبهٔ اخلاط را دور
گرداند و جغرات پیل زود هضم شود و کف و بر نام سول را که بیان او بیشتر در فصل بر نام سول خواهد آمد دفع گرداند و گرم ست
و مزه مقداری زمخت دارد و غائط در شکم زیاده کند و از جمله جغرات ها جغرات ماده گاو نافع تر ست و جغرات که آنرا بجامه بسته دارند تا آب
از وی جدا شود دافع باد ست اما بلغم انگیزد و چرب ست و زور و فربهی و قوت باه زیاده کند و میل بر طعام آرد و جغرات که از شیر جوشانیده
سازند سخت مفید ست و باد و تلخه را دور کند و آرزو بر طعام آرد و هفت دهات و زور و گرسنگی زیاده کند اما خالصهٔ جغرات که
هندی او را ملائی گویند دیر هضم شود و گران ست با فراط منی و کف زیاده کند و گرسنگی را نقصان گرداند و مقوی باه ست و از جغرات
که روغن کشیده باشند خشک و قابض شکم ست باد و گرسنگی را زیاده کند و سخت سبک و زمخت ست و آرزو بر طعام آرد و در فصل سرد
و گرمی جغرات مفید نیست ازان احتراز باید کرد و در فصل سرد و بهار و برکها مفید ست و آب جغرات تشنگی و سستی دور
گرداند و راه بهاکه خالصهٔ طعام می کشند و آب بسوی خود کشیده رطوبت پیدا آرند صاف گردند و مزهٔ آن تیز ترش و زمخت و شیرین ست و
نقصان کننده کف و باد و منی ست و فرحت انگیزد و مسهل ست و آرزو بر طعام آرد و مقوی تن ست آنچه نفع و زیان جغرات شیرین و ترش و سخت ترش
و کم چاشنی یعنی آنکه خوب منجمد نشده باشد و جغراتیکه از شیر سخت جوشیده سازند و خلاصهٔ آن یعنی ملائی و آنکه از وی روغن کشیده باشند
فی الجمله گفته شد نفع و زیان آب هر جغرات همچنان بدانند و دوغ شیرین و ترش و زمخت و گرم و سبک و خشک ست گرسنگی زیادت کند و اثر
زهر و آماس و اسهال و سنگرینی و پنڈروگ و بواسیر و پینه و گوله و ناگوارگی و تپ ناغه و استسقا و قی و آب دهن و درد و چربی و باد
و بلغم و سوزاک بول و مرضی را که از نوشیدن روغن گنجد و روغن ستور حادث گردد اینهمه را دفع گرداند و در وقت هضم شیرین میشود و دل را
فائده دهد و آب منی را نقصان گرداند و برای کسیکه او را جراحت زخم باشد و یا خستگی دنبل و جز آن بود و یا لاغر باشد و یا بیهوشی و یا مستی که
مثل مستی سپاری میشود و یا سوختگی و یا دوران سر و یا رکتپت دارد مضر ست در هنگام گرمی چنانچه فصل سرد ست و در گرمی دوغ ممنوع ست
و در وقت سرما و مرضهای باد و امراض بلغم و در وقتیکه بول و غائط بسته شود و یا گرسنگی کم شده باشد دوغ سخت مفید ست و دوغ
که در وی مزهٔ شیرین غالب بود تلخه را فرو نشاند و بلغم را زیادت گرداند و دوغ ترش باد را زائل کند و تلخه انگیزد و اگر دوغ ترش را با
نمک سنگ بخورانند باد را دفع کند و اگر دوغ شیرین با شکر بنوشانند تلخه دور گرداند و اگر سندهی و پیپل و پیپل دراز و پیپل گرده و چوکهار انداخته در
دوغ بنوشانند کف را دور کند و در دوغ که بافتادن چیزی جابجا گره افتد و جابجا نرم ماند که او را بهندی تکر گوریکا گویند آن دوغ قابض ست

واسهال دورکند و بادانگیز و خشک ست و دیرهضم شود و آبیکه بالای دوغ مذکور بر آید از دوغ سبکتر ست و در شیر فاسد انچه منجمد باشد وانرا
کلات گویند دیرهضم ست و باد را زائل کند و خواب و منی بیفزاید **بیان پیوسی و موران** بدانکه هر گاوی که بچه زاید از روز زادن تا هفتم
روز شیر آن گاو را پیوکه و پیوسی گویند و بعد ازان تا سه روز دیگر شیر را **موران** نامند و در شرح سسرت میگوید که بعد تباه شدن
شیر آبیکه ازان جدا میشود موران آنست و موران و پیوکه هر دو شیرین اند قوت باه و منی و خواب را زیادت کند **و مسکه تازه** سبک
و نرم و شیرین و مقداری زمخت و اندکی ترش و سرد و نافع دل و آرنده گرسنگی و قابض و افزاینده منی و دور کننده باد و تلخه و سوزاک
و دافع کهیرک و دمه و سرفه و جراحت و استسقا و باد دلقوه است و مسکه شبینه دیرهضم شود و بلغم و چربی و زور زیادت کند و مقوی
باه ست و تشنگی را زائل گرداند و مطلقاً مفید ست خالی از ضرر خصوصاً بچگان را موافق و مغیب تر ست و مسکه که از شیر برون آرند از همه انواع
مسکه نیک ست و بسیار چرب و شیرین و بسیار سرد شمرده اند از خوردنش وجود نرم شود و برای تندرستی چشم و روشنائی چشم بسیار مفید ست و
قابض شکم و دافع رکتپت و زائل کننده امراض چشم ست و بعد جوشانیدن شیر انچه بالای شیر منجمد میشود و بهندی آنرا ملائی نامند دافع
باد و گرسنگی و رکتپت ست و شیرین و چرب و آرزو آرنده بر طعام ست و در وقت هضم نیز شیرین شود و بسیار دیرهضم ست و شیر و جغرات
و دوغ و مسکه و جز آن ازان ماده گاو بهتر ست و اما فائده کهوره و جز آن که ذکر نیفتاده است از خاصیت شیر هر حیوانی معلوم کنند فوائد
دوغ که بیان کرده شد ازان دوغی ست که چاک زده و مقداری جغرات آب انداخته مسکه از و کشیده باشند نه سخت غلیظ و نه سخت
تنک بود بخاصیت خود قابض ست و در طبهای دیگر چنین گفته اند که یک نوع دوغ آنست که با روغن باشد و آن در وقت هضم سخت
گران و افزاینده قوت باه و منی ست و نوع دیگر آنکه تمام روغن از و کشیده باشند سبک و مفید ست و نوع ثالث آنست که دران مسکه باشد
و بغیر آب چاک زده سازند و آنرا کهول نامند آن دافع باد و تلخه و دیرهضم ست و هر دو غبیکه دران چهارم حصه آب آمیزند و آنرا تکر گویند دافع
باد و بلغم و تلخه است و در هر دو غبیکه نیم آب دران انداخته باشند دافع باد و تلخه بود و کف زیادت کند آنکه آنرا مسکه کشیده بغیر آب چاک زده
سازند و آنرا ابهت گویند تلخه و بلغم انگیز ست و باد را دفع کند و هر دو غبیکه بی مسکه و مقداری ترش و شیرین و زمخت باشد و سخت غلیظ بود
و دافع اثر زهر و علتهای شکم و بواسیر و سنگ منی و پنڈروگ ست و تپ را زائل کند و آرزو بر طعام آرد و قابض بول و غذا ست و عوض یکه از
خوردن روغنها پیدا آمده باشد آنرا دفع گرداند **اکنون** بیان اقسام روغنها کرده میشود **روغن** بخاصیت و مزه خود شیرین و قمری و نرم ست
و طبیعت سرد دارد و مقداری ابهکهند لیست و بادی که در شکم زنان آلبستن شده باشد که آنرا ادا ورت گویند و مالیخولیا و درد و تپ و
ماه و تلخه و باد را ساکن گرداند و گرسنگی آرد و عقل و حفظ و زور و اوج و خوبی تن و نرمی و روشنی چشم افزون سازد و جوانی بر قرار دارد و اما
دیرهضم شود و بلغم را زیادت کند خصوصاً برای چشم سخت مفید ست و دافع اثرهای زهر ست و **روغن ماده گاو** هنگام هضم شیرین و باد و تلخه
و اثر زهر دفع کند و چشم را موافق و بسیار مفید و زیاده کننده منی و از دیگر اکثر روغنها نافع و مفید تر ست و **روغن بز** گرسنگی و زور
افزون کند و این روغن بز نیز برای چشم موافق و مفید ست و در هنگام هضم شیرین و سبک و صاحب دمه و سرفه و کهیرک را بسیار نافع و
روغن گاومیش سخت سرد و دیرهضم و شیرین ست و رکتپت و باد و تلخه را ساکن کند و بلغم افزاید و **روغن اشتر** وقت هضم تلخ میگردد
و آماس و اثر زهر و بلغم و باد و جیبت و گوله و علتهای شکم را دفع کند و گرسنگی افزاید و **روغن میش** وقت هضم سبک ست و تلخه را فزون نکند
و علت فرج و آماس و لرزه بدن اندام و کف را دافع ست و **روغن حیواناتیکه** شگافته سم دارند چنانکه مادیان ست روغن اینها وقت هضم
سبک ست و اما طبیعت این روغن گرم و مزه زمخت دارد و مزیل بلغم ست و گرسنگی را پیدا آرد و قابض بول ست و غذا آرنده و
روغن عورت در وقت هضم سبک ست و علاج چشم ابهتر و برابر آب حیات و گرسنگی و ذهن و کف را زیادت کند و **روغن فیل** سبک ست

بعضی اطبا مسکه را [illegible]

و زمحت و تلخ و قابض بول و غایط ست و گرسنگی افزاید و بلغم و هیبت و زهر و کرم را دفع گرداند و روغنی که از شیر کشند قابض ست
و رکتیت و دوران سر و بیهوشی را دور گرداند و علتهای چشم را نافع و خلاصه روغن که منجمد شده و یا مانند تیل بالای روغن منجمد بر آید بسیار
شیرین و مسهل ست و درد چشم و گوش و علتهای فرج را دفع گرداند و برای تدبیر حقنه و چکانیدن در بینی و چشم بکار آید و روغن کهنه مسهل ست
و در وقت هضم تلخ و دافع غلبهٔ اخلاط ثلثه و بیهوشی و چربی و مالیخولیا و زهر و تپ و آماس و باد و مرگی و درد فرج و گوش و چشم و سر ست و بجهة تدبیر
حقنه و چکانیدن در بینی و انداختن در چشم مفید ست و سرفه و نفس و هیبت و تمر چشم را بسیار نافع و مرض تمر را دافع و روغنیکه بسیار در پرینه شود
آنرا او زیاده تر باشد و هر روغنی که صد و یازده سال مانده باشد آنرا الحصریت گویند از سوختن آن دیوان و عفریتان بگریزند و آنکه زیادت از
صد و یازده سال بود آنرا مهاگهرت گویند یکی که باد زیاده شده باشد نوشیدن مهاگهرت او را فائده تمام بخشد و کف بر باید و زود افزاید و
زود هضم شود و علی الخصوص که تمر چشم را بسیار نفع دهد و دیوان و عفاریت از دود آن بگریزند و از همه روغنها مفیدتر ست و روغن کنجد
شمشی گرم و تیز و شیرین ست و وقت هضم نیز شیرین گردد و برنکهن ست یعنی هفت دهات را زیاده کند و لیکهن ست یعنی چرب و
خراشنده و زاینده و منضره بود و آرام و طرب انگیز ست و سبوائی ست یعنی لب بخوردن در تمام وجود در آید هضم شود و سوکهم ست یعنی
در راه مسام در آید و صاف ست و بیکاگهی ست یعنی نرم کننده بندگاه و دیر هضم و مسهل ست و برکهنه ست یعنی افزاینده قوت باه و
و زیاده کننده عقل و اوج و روشن کننده جرم و نرم کننده وجود و سخت کننده گوشت ست و چشم را بسیار مفید آید و قابض بول ست
و مزه اول او تلخ و آخر او زمحت و ربانیده باد و بلغم و کرم ست و در بعضی شروح میگویند که روغن مذکور اندکی تن را لاغر گرداند و تلخه را افزاید
و در بعضی شروح ست که بخوردن آن تلخه زیادت شود و درد سر و گوش و فرج ساکن گرداند و ازین مقام زه صاف شود و جای بریده و شکسته و شگافته شده
و رخنه کرده و گشاده و زخم چوب رسیده و گزیده درنده و سوخته بگردد و اگر در جایهای مذکوره روغن مسطور بریزند و یا مریض مذکور را درین
روغن کنجد بنشانند نیکو شود و برای حقنه و چکانیدن در گوش و بینی نیک ست و هر چه در روغن مذکور پزیده بخورند باد را دور گرداند و روغن
بیده انجیر شیرین و گرم و تیز و آرنده گرسنگی ست آخر مزه او زمحت ست و در راه مسام در آینده بول و راه رس طعام و آب پاک کننده ست و
جرم را صفیه و نرم گرداننده ست و قوت افزاینده و در وقت هضم شیرین شود و جوانی بر پای دارد و دافع انواع فربهی ست و عقل و زور و
روشنائی تن زیاده کند و باد و بلغم را دور گرداند و علتهای نصف اسفل تن با سهال ازالت نماید و روغن تخم نم و روغن تخم کتان تخم معصفر و تخم ترب
و تخم دیودالی و تخم راو و تخم توری جنگلی و تخم اگ و تخم کمیله و تخم هنگن زیره سیاه و تخم بلیه و کنج بزرگ و هنگوت و بهیاه و تخم بحیبه و تخم سرشف و
هابیل و بابرنگ و تخم مالکنگنی مزه تیز دارند و وقت هضم نیز تیز شوند و سبک و گرم و مسهل اند و کف و کرم و هیبت و سیلان منی و علتهای سر را
دفع گرداند. اکنون نفع بعضی ازین روغنها بتفصیل گفته می آید بدانکه روغن کتان شیرین و چرب و گرم و ربانیده باد ست و وقت هضم
تلخ میشود و چشم را مضر ست و دیر هضم شود و تلخه انگیزد و مقوی تن ست روغن سرشف تلخ و تیز ست و دافع کرم و خارش و هیبت ست
و گرسنگی افزاید و کف و باد و چربی را بر باید روغن هنگوت اندکی تلخ و سبک ست و دافع کرم و هیبت و نقصان کننده نظر و بینی ست
قوت را نیز کم گرداند روغن معصفر وقت هضم شیرین شود و سوختگی کرده هضم گردد و چشم را مخالف ست و پیدا کننده غلبهٔ اخلاط ثلثه و سوختگی
رساننده دل ست اما رکتیت را دور کند. فائده روغن تخم چرابیه و ماد هو و بلبیه و جوز هندی و تخم کنار و جوز پارسی و تخم جبوئی و چار و
و تخم کجهال و آرک بیی و تخم خیار و خربوزه هندی و بزوبه و مانند اینها شیرین و اندکی بیست و طبیعت سرد دارد و بول و غایط را براند و در
گرسنگی نقصان آرد و در وقت هضم شیرین شود و باد و تلخه را آرام دهد و روغن تخم گلچکان و کهمار و روغن تخم بلیه شیرین و زمحت اند و دافع کف
و تلخه. فائده روغن درخت تبرک و بلادر شیرین و زمحت و آخر مزه تلخ دارد و باد و کف و هیبت و چربی و کرم و سیلان منی را بر دارد و مرضهای

وجود اعلی و اسفل را دفع گرداند و روغن خلاصهٔ چوب درخت نازو دیودار و شیشیت و عود وکن یه تلخ و زمخت ست و جراحت را صاف گرداند
و باد و کف و کرم و بیست را دفع گرداند و خلاصهٔ چوب را بهندی سار گویند و روغن تخم کدوی تلخ و کوسم و دانتن و درونتی و بدیعار و تخم نیل و
سنگهصی که آنرا بعضی نیل که گل سفید دارد گویند تلخ و تیز و زمخت و مسهل ست و جراحتهای زشت را صاف کند و مرضهای نصف اسفل بردارد و کف
و کرم و بیست و باد را دفع گرداند و روغن جوتلی مقداری تلخ ست و گرسنگی آرد و جملهٔ اخلاط را بردارد و خلط را خراشیده اندک گرداند
و عقل را افزاید و رساین ست و روغن السوت شیرین و سرد و سخت ست تلخه را برباید و باد را انگیزد و بلغم را افزاید و روغن تخم انبه
مقداری تلخ ست و خوشبوی و شیرین و زمخت ست خشک و کف و باد را دور گرداند و تلخه را سخت زیادت نکند و خاصیت روغن تخم
معلوم بعضی درختان که گفته نشده از خاصیت باران درخت معلوم کند. فائده روغن جمله نباتات خالی از خاصیت روغن کنجد نیست و جمله روغنها
دافع باد اند و جمله روغنها در فائده بروغن کنجد نمیرسند زیرا که از جمیع روغنها روغن کنجد بهتر ست والله تعالیٰ اعلم واحکم فائده حیواناتی که در آبادانی
باشند چنانچه اشتر و مانند آن و حیواناتی که در کرانهٔ آب باشند چنانکه گرگ و جاموش و مثل و مانند آن و جانورانی که میان آب باشند چنانچه ماهی و
باخه و امثال اینها چربی و مغز استخوان و لبسا و آن روغنی ست که در مجرد گوشت بی چربی باشد و آنرا قصابان و وادہ گویند و از ان این
حیوانات گران و گرم و شیرین و ربایندهٔ باد ست و اما حیوان سباع یعنی درندگان و دیگر اقسام حیوانات دستی که سم غیر شگافته دارند
چنانچه گورخر و مانند آن چربی و مغز استخوان و لبسا از ان اینها سبک و سرد و زمخت و دافع رکتیت ست و پرندگانی که دانه بمنقار
میخورند چنانکه کبوتر و فاخته و مانند آن و آنکه پای زده بمنقار میخورند چنانکه ماکیان و مانند آن چربی و لبسا و مغز استخوان اینها ربایندهٔ بلغم ست
فائده روغن ستور و روغن کنجد و لبسا و مغز استخوان و چربی جمله دیر هضم اند از روغن ستور روغن کنجد دیر هضم ست و از وی لبسا دیر
هضم تر از لبسا چربی دیر هضم تر و از چربی مغز استخوان دیر هضم تر و اینهمه ربایندهٔ باد اند بدین ترتیب یعنی از روغن ستور روغن کنجد
ربایندهٔ باد ست و از و لبسا و از لبسا چربی و از چربی مغز استخوان ربایندهٔ تر ست اما اکنون بیان اقسام شهد گفته میشود بدانکه شهد
مزه شیرین و زمخت دارد و در خواص خشک و معتدل ست و گرسنگی افزاید و آواز حلق صاف کند و وجود مردم را نرم و ملائم و لاغر
گرداند و دل را فائده دهد و آب منی افزاید و شکسته را پیوسته گرداند و جراحت زشت را صاف کند و صاف شده را به گرداند و برای جراحت
ندی و وجه تنها هم نیکو تر بود و چشم را نیز از انواع کثافت صاف گرداند و روشن تر سازد و در مسام تنگ بسرعت در آید و تلخه و باد و بلغم
و چربی و سیلان منی و هکهات و دمه و سرفه و قی و تشنگی و کرم و اثر زهر برباید و طرب انگیزد و دافع غلبهٔ اخلاط ثلثه است از سبب سبکی خود
کف را دور کند و از چربی زمختی و شیرینی که در خود دارد تلخه و باد را دفع گرداند و شهد بر هشت نوع ست یکی پوتک دوم بهرامر سوم جهودر چهارم
ماچهاک و پنجم چهاتر و ششم ارگهه و هفتم اودالک و هشتم دال و در شرح سسرت گفته است هر مگسی که مقداری زرد و بزرگ باشد آنرا پتنگا
گویند و بعضی گفته اند هر مگسی که مانند پشه و سیاه بود آنرا پتنگا گویند هر شهدی که از ان مگس پیدا آید آنرا پوتک نامند هر شهدی که از
زنبور سیاه شود آنرا بهرامر گویند هر مگسی که زرد و ام بود و آنرا جهودر گویند و شهد آن مگس را جهودر نامند و خردترین را چهکا که
شهدی از وی پیدا شود ماچهاک نامیده شود و هر مگسی که در جنگل مینوا لهٔ خانه سازد و شهد او را چهاتر گویند و هر مگسی که نیش دارد و زرد
و ام بود مثل زنبور زرد که آنرا رگهه گویند شهد آن مگس را ارگهیه نامند و بعضی گفته اند که در ولایت مالوه چرنکار مقامی ست که آنجا
درختهای گلچکان بسیار اند شیره که از گلهای آن درختان میریزد و بر سر برگها جمع میشود آنرا ارگهیه نامند و هر مگسی که رنگ زرد دارد
و خرد بود و در سوراخ بنبی ماند آنرا اودالک گویند و هر شهدی که از ان مگس شود آنرا اودالک نامند و هر شهد یکه بالای
برگها جمع شود آنرا دال نامند و اما فوائد هر یکی از ین انواع شهد آنست که نوع پوتک گرم و خشک ست و بدانکه شیره

گل درختان زهردار نگسان که آورده جمع میکنند از ان شهد باد و تلخه و خون زیادت شود و چربی و کره ومانند آن که در اندام بود بریده گرددو
آن در وقت هضم سوختگی آرد و مستی نیز کند بهاتمر سخت وشیرین وچرب وچفسنده مانند صمغ ست ودیرهضم شود وجهود رسرد وسبک ولاغرکننده ست
وماچهک سبک وخشک ست واز جمیع شهد ها نیک و مفید ست وبسیار سبکتر ست ودافع دمه وسرفه وچهاتر هنگام هضم شیرین میشود و دیرهضم و سرد ست
ورکتپت وبرص وسیلان منی وکرم را دفع گرداند ونافع ترست وارکهه فرهٔ او زمخت ومقداری تلخ میشود وبرای چشم سخت مفید ست ودافع رکتپت و
افزون کننده زورست وباد را بانگیزد واودالک گرم و زمخت ومقداری ترش ست وگرسنگی آرد وآهنگ حلق را صاف دارد وهیبت واثر زهر را
دفع گرداند اما تلخه انگیز ست ودروقت هضم تلخ میشود ودال خشک ست وپرمیوقی را دفع کند وشهد نو برنگهی ست یعنی افزاینده قوت باه ست وثقل
واندکی بلغم را دفع گرداند وشهد کهنه چربی وفربهی را دور کند وقابض شکم ست وسخت لیکهن ست بسیار خراشنده است یعنی پرده چشم وکثافت چشم را
دور گرداند اما فائده ونفع شهد پخته آنست که بعضی مدت پختگی او را فرود دارند وآنکه پیش از مضی مدت آنرا فرود دارند خام باشد وشهد پخته دافع هرسه
اخلاط ست وشهد خام ترش وپیدا کننده اخلاط ست وشهد از شیرهٔ بسیار گلها جمع میشود بدین سبب در زهر دارو که بیامیزند تاثیر آن دارو وهید وانواع
رنجها دفع گرداند وبا دارو ی گرم فائده گرم دهد وبا دارو ی سرد فائده سرد بخشد وسه جمله دارو هاست وهر شهدی که بآفتاب یا بآتش گرم بود یا آنرا با چیزی که
گرم کرده بود یا بآب سرد بنما بیامیزند آن شهد را مانند زهر قاتل دانند ودر فصل گرم نیز مضر ست **سوال** برای استفراغ کنانیدن شهد با علاج که آنرا
گرم کرده باشند باید دادن وبالا گفته شده است که شهد آمیخته با اشیا بآتش نرم آنرا گرم کرده باشند مضر ست **جواب** بدانکه جهت درد شکم هضم نخواهد شد
وبیرون خواهد افتاد بنا بر آن درینجا مفید ست واز بعضی اشیای دیگر با بعضی شهد بدتر ست زیرا که جهت دفع بد هضمی علاج بچیزهای گرم باید کرد و
شهد بگرمی بذات خود مشکل ست بدین جهت علاج با بعضی شهد سخت دشوار گفته اند که بد هضمی شهد زهر قاتل ست که مردم را بزودی بکشد ونیز
بدانکه الوان شهد برنگ مختلف ست چنانچه شهد ماچهک برنگ روغن کنجد میشود ورنگ شهد جهود رزرد وام پیدا شود وقسم شهد نو برنگ
روغن **فوائد نیشکر** سفید پیدا شود ولون شهد سبهاتمر سفید پیدا باشد **فائده** بدانکه جمله نیشکرهای شیرین اند ودر وقت هضم نیز شیرین میشود اما دیر هضم وسرد
وچرب اند زور وقوت باه وبول را زیاده گردانند ودافع رکتپت اند وکف گرم انگیزند ونیشکر دوازده نوع اند یکی پونڈه ودوم بهیرک وسوم بنسک و
چهارم ست پورک وپنجم کنتاره وششم تاپیج وهفتم کاشیخه وهشتم سوچیترک ونهم نیپال ودهم دیرکهتیر ویازدهم نیلپور ودوازدهم کیلاره واما پونڈه وبهیرک سخت
سرد وشیرین وچرب اند وکف ومنی را افزایند مقوی باه ومسهل ودیر هضم اند وبوقت هضم تاپاک نیارد وبنسک نیز مثل اینهاست اما قدری
شیرهٔ این شور ست **وست پورک** مثل بنسک ست اما مقداری گرم ورباینده باد ست **وکنتاره وتاپیج** مانند بنسک اند **وکاشیخه**
مثل اینهاست وقدری باد انگیز ست **وسوچیترک ونیلپور ونیپال ودیرکهتیر** این هر همه باد وتاپاک انگیزند ودافع کف وتلخه اند وفرهٔ
اینها مقداری زمخت ست **وکیلاره** دیرهضم وسرد ست ورکتپت وکهیرک را دفع گرداند ودر هر نیشکری دو فره اند گره های نیشکر و آخر آن
مقداری نمکدار ست وباقی شیرین واگر نیشکر را بدندان خورند کف انگیزد وتاپاک نکند وباد وتلخه را دور گرداند ودهن را صاف کند وآب منی را افزاید
وطبیعت نیشکر مثل طبیعت شکر ست وشیرهٔ نیشکر که بچرخ شلپیده کشند وبد هضم وتاپاک انگیزد وقابض بود وباد شکم را رها شدن ندهد ودرد آورد
شکم پیدا آرد وشیرهٔ جوشیدهٔ او مسهل ودیرهضم وچرب وتیز ست ودافع باد وبلغم **وشکرتر** که آنرا بهندی راب وکاکو گویند دیر هضم وشیرین وکهند است
وافزاینده قوت باه وباد وبلغم وتلخه را نیز زیاده کند **وقند** مزه شیرین دارد وشور نه سخت سرد ونه سخت چرب است بول وخون را صاف کند
وباد را دستد ای تلخه را نیز دور کند وچربی وکف ومنی واوزر را افزاید **وقند صاف** شیرین ودافع باد وتلخه وپاک کننده خون ست **وقند**
کهنه مفید تر ست **وشکرتر** که آنرا مسند کاوکهندرب گویند وشکر سرخ که از کهندرب سازند وشکر صاف هر یک بترتیب در خاصیت سردی
وچربی وگرانی وشیرینی چنانچه از کهندرب شکر واز شکر سرخ شکر سفید شیرین وچرب وگران وسرد ومسهل ست همبدین ترتیب آب منی را

افزاید و رقیقت را دور سازند مقصود که هرچند شکر سفید و صاف تر باشد شیرین و چربی و دیر هضمی و تری زیاده دارد و آنچه از شکری که کثیف
برون آید فایده آن کثیف همچو شکر باشد **و شکر** که از جواسه سازند مزه اش شیرین و مقداری زمخت ست و آخر تلخی نیز دارد و کف را بردارد و
اسهال آرد **و شکر تری** که آنرا از شهد سازند شیرین و مقداری زمخت ست و در وقت هضم شیرین میشود و از خوردن اسهال نماند و خشک ست و
تن لاغر گرداند و قی را دفع گرداند و هر شکر که باشد دافع رقیقت و ناپاک و قی و زهر و بیهوشی ست **و شکر تری** که از گلچکان سازند و آنرا راب گویند
خشک و شیرین و زمخت ست و باد و تلخه انگیزد و درد مثانه زیادت کند و در وقت هضم شیرین میشود و کف دریش او نماند و در طب بالطبیت
گفته شده است شیره نیشکر که بچرخ شلپیده کشند بیخ و گره ها و سر جمله نیشکر شلپیده میشود بدان سبب نفع نیشکر دروا اندک ست و چون ماند و باد
خورد نفع او بکلی بپزد و آن فایده که بدندان خوردن میباشد حاصل نیاید **و فایده جمله شرابها** آنست که تلخه انگیزد و ترش اند و در شرح سسرت
گفته است که مرتن جمله شش مزه که گفته شده است مزه شور در شراب نیست باقی پنج مزه در وست و از جمله پنج مزه که در شراب ست مزه ترشی در شراب
غالب ست بنابر آن آنرا در طب سسرت ترش گفته است و وی بر طعام آرزو آرد و گرسنگی زیادت کند و باد و بلغم را دور کند و مثانه را صاف دارد و مسهل ست
و بول را نیز روان کند و در وقت هضم ناپاک کرده زود هضم شود و گرم و تیز ست و حواس خمس را حدت قوی بخشد اینقدر فواید شرابها مجمل گفته میشود اما مفصل
فواید شرابها است که اکنون بیان آن میکنیم و آن اینست بدانکه **شراب انگور** شیرین ست و آخر مزه قدری زمخت دارد و ناپاک انگیز نیست و در علت
رقیقت نیز خوردن آن ممنوع نیست و خشک ست و زود هضم شود و مسهل ست و راجروگ اوتی که گاهی آید و گاهی نیاید این همه امراض را بتخصیص بباید
و شراب خرما از شراب انگور مقداری در فایده کم ست اما کف را دفع کند و باد انگیز ست و آرزو طعام آرد و چشم را سبک گرداند و زود هضم ست و مزه
شیرین و زمخت دارد و دل را مفید ست و بوی نیک دارد و حواس خمس را حدت بسیار بخشد **و بوزه** و مانند آن که حل ام بود و آنرا بهندی سرا گویند
از خوردنش لاغری و بواسیر سنگرهنی و گرفتگی بول و باد نماند و افزاینده شیر و خون ست و قوت باه و گرسنگی را زیادت گرداند **و بوزه سپید** وام سرفه و بواسیر
و سنگرهنی و دمه و زکام را ببرد و بول و کف و شیر و خون و گوشت افزاید و کف بوزه که بالای او میباشد قی و ناگوارائی و درد دل و درد شکم را دفع
گرداند و کف و باد و بواسیر و گرفتگی شکم و نفخ شکم را ببرد **و شیره جو** تلخه انگیزد و مقداری کف نیز پیدا آرد و شکم را در جوش آرد و باد را افزاید و دیر هضم است
و مدر بول کالعقد بعضی میگویند که آن نام گندم خرد ست و بعضی گویند که نام برنج نکره ست و بعضی گویند که نام بارگلچکان آبی ست بوزه که از آن سازند
کف انگیز ست **و شرابی** که از پوست ببلیه سازند و آنرا **اچهلی** گویند خشک ست از خوردنش طعام در هضم آید و آن بلغم را اندکی زیادت کند و
آب منی را افزاید **و شرابی** که از پوست جو سازند و آنرا کهرو کوهل نامند غلبه اخلاط ثلثه را پیدا آرد و روانی شکم پیدا کند و مزه نیک و آب منی افزاید
و دُرد شرابهای مذکور که فرودی مانده و آنرا حاکت نامند گرم و خشک و قابض شکم و دافع تشنگی و بلغم ست طعام را هضم گرداند و از خوردنش
باد شکم و آماس که از کف و باد شده باشد نماند **و شرابی** که در شیره نیشکر و گل دهاتکی و گلوی و اشیای دیگر انداخته میسازند و مقداری قند هم
دران اندازند و آنرا **گورسیده** گویند و این مزه شیرین و زمخت دارد و هاضم ست و گرسنگی زیادت کند **و شرابیکه** در شیره نیشکر خام نگاه
قند شکر انداخته سازند و آنرا **سرکراسیده** گویند در وقت هضم شیرین شود و نیز مزه شیرین دارد و آرزو بر طعام آرد و گرسنگی پیدا آرد و
دافع باد ست و مثانه را از علتها پاک دارد و دل را مفید ست و حواس خمس را تازه دارد **و شرابی** که آنرا از شیره نیشکر جوشیده غیر سرکرده
سازند و آنرا **پک رس سیده** گویند فایده این به فایده شراب شکر ماند و زور و روشنائی افزاید و شکم را روان کند و دافع آماس ست
و گرسنگی و آرزو بر طعام آرد و دل را فایده دهد و بواسیر که از کف شده باشد آنرا ببرد **و شرابی** که آنرا از شیره نیشکر جوشانیده و سرد
کرده کشند خوردن آن فربه را لاغر کند و آماس و علتهای شکم را ببرد و هاضم ست و بستگی باد و بول و غایط را بگشاید و آواز حلق را صاف کند
و بواسیر را قلع کند **و شرابی** که آنرا از جوش ببلیه و قند سازند و آنرا **اچهک** گویند شیرین و زمخت و هاضم و قابض ست و تلخه و پنڈ و گک را دفع کند

ای دفع ۱۲

وجراحت را به گرداند وخون را صاف نماید و شرابی که از بار جون وقت سازند وانرا جامون سیده گویند قابض بول و غائط و بادانگیز ست
و شرابیکه خام باشد و آتش بآن نرسیده بود و آنرا استره آسو گویند تیز ست و مستی او تا دیر ماند و دل را فایده دهد و بول را زیادت کند
و لذیذ ست و باد و بلغم را فرو نشاند و شرابی که آنرا از شهد وقت خام سازند آنرا بانده آسو گویند مزه تلخ و زمخت و شیرین دارد و دافع
فربهی و چربی و سیلان منی و پیسه و زهیر و آماس و بادست و شرابی که آنرا از سرا و آسو سازند و آنرا میریه نامند تیز و زمخت بود و دیر هضم شود
و مستی زیاده پیدا آرد و زحمت باد و بلغم و گوله و بواسیر و کرم و چربی را دفع گرداند و بیان سرا و آسو در فصل اشربه خواهد آمد و شرابی که از شیره نیشکر باشد
دل را مفید ست وزور افزاید و رنگ روی و اندام را روشن کند و تلخه را برباید و شراب گچکال خشک و زمخت ست گرسنگی و زور افزاید و باد
و تلخه و تاپاک انگیز ست و بلغم را برباید و اشیائیکه شراب آنها مذکور شده هست چون از هیچ یا بار بار کنند آنها شراب سازند هر مزه که دران شراب پیدا آید
نفع آن مزه شراب معلوم کنند و شراب نواکه کهنه نیست و دیر هضم و اخلاط ثلثه را پیدا آرد و لذیذ نیست و بوی زشت دارد و دل را مخالف ست
و تاپاک آرد و شراب کهنه دل را مفید ست و آرزو بر طعام آرد و دافع کرم ست و راههای رگها که خلاصه طعام یعنی رس بدان جذب میکنند
گشاده گرداند و صاف سازند و شراب کهنه خوشبو ست و گرسنگی افزاید هاضم ست و باد و بلغم را برباید و شرابی که آنرا از جوش گیاههای
بسیار سازند و اورا ارشت نامند اکثر علتها را دفع گرداند و گرسنگی افزاید و باد برباید و مسهل ست و تلخه زیادت نکند و درد باد و ورمهای
شکم و پیه و تپ و بدهضمی و بواسیر را دفع گرداند و گرسنگی افزاید و اگر شراب مذکور که ذکر آن نیفتاده هست از داروهای پیلیا دکن سازند گوله و
زحمتهای کف را دور گرداند و دیگر انواع از ان شراب مذکور که ذکر آن نیفتاده هست در فصل علاج بعضی علتها گفته شود و شرابی
که غلیظ و تاپاک انگیز بود و یا بوی بد و مزه زشت داشته باشد یا در وی کرم افتاده باشند یا گران بود و یا مفرد دل و یا تیز و نو باشد و یا آنکه چون
بروی دست نهند گرم نماید یا آنکه در آوند بد و زشت بوی مانده باشد یا آنرا از داروهای اندک ساخته شود یا چرب و چفسان باشد تند
بود ازان شراب محترز باید بود زیراکه شرابی که از داروهای اندک ساخته شود یا نو یا چرب یا چفسان یا گران یا بد قوام یا بد رنگ باشد ازین
اقسام شراب کف پیدا آید و دیر هضم شود و آنکه غلیظ یا تاپاک انگیز یا گرم یا تیز باشد تلخه را افزاید و آنکه بدمزه بود یا کرم دروی افتاده باشد یا مفرد دل بود و یا
بوی بد دارد یا باد پیدا آرد و آنکه در وی این جمله بدیها محسوس باشد زحمت باد و کف و تلخه افزاید و در همه شرابها مضر شمرده اند شرابی که کهنه و
لذیذ و خوشبوی باشد گرسنگی افزاید و باد و بلغم را برباید و آرزو بر طعام آرد و صاف بود و مستی نیک پدید آرد و اینچنین شراب مفید باشد و فایده
تمام از وی حاصل آید و شراب گرم و تر و لطیف و تیز ست رگها را فراخ کند و غذا به همه اندام رساند و در منافذ تنگ در آید و بعد خوردن
با آتش معده ممزوج شده گرمی او بدل میرسد و از دل در راه رگها در آمده بدماغ میرسد و حواس خمس را سست ساخته مستی پیدا می آید و کسی
که کف غالب بود بدیر مست گردد و آنکه در و باد غالب ست زود مست شود و آنکه غلبه تلخه دارد بزودی شود فایده مردمان بر سه نوع اند یکی آنکه مصلح باشد
و آزار کسی نجوید و همه وقت برای نیکوئی پوید و بزبان چندان غمگین نگردد و نیز باصابت متحمل شده اند بذات خود باشد و چندان خوش بافراط
نشود و متحمل مکروهات بر نفس خود باشد آنرا بهندی ساتک نامند و دوم آنکه حریص باشد بر دنیا و در طلب آن بیقرار بود و بزبان رسیدن
اندک جزع و فزع بسیار کند و به تسکین غیری ساکن نشود و باصابت چیزی خوش گردد آنرا راجس خوانند و سوم آنکه کاهل و بیخبر بود و بدکردار
و ناهموار باشد و هیچ نوع نه بذات خود و نه تسکین غیری ساکن تواند شد و بر رسیدن زیان از جزع و فزع باز نیاید و متحمل بر شدائد نباشد
اینچنان کس را تامس گویند اما ساتک بعد خوردن شراب سخن نرم و لطیف گوید و سخاوت کند و لباس نیک پوشیدن خواهد و سرود
و بیک و جماع آرزو کند و راجس از خوردن شراب در کاهش افتد و جنگجوئی و عربده خوئی کند و دلش بر ستیزه مائل بود و مردن خود خواهد
و مردمان را داد دهد و تامس بعد خوردن شراب کارهای ناشایسته چنانکه زنا و خون ریختن و سرقه کردن خواهد و شرم و حمیت خود از

میان پردارد و روغن بسیار گویند و **شرابی** که آنرا در جوش ماش و جز آن با شهد و قند و سرکه هندی سازند و در کنوئی که پیاز شالی باشد سه روز نگاه داشته سازند و آنرا **سکت** گویند این شراب رغبت افزاید و چربی و کرم شکم و خاطر رود که اورا بود دفع از وی نماید و هاضم ست و بلغم و پنڈروگ را دفع کند و سبک و تیز و گرم ست و بول افزاید و آواز حلق را تباه کند و در وقت خوردن فوراً هضم شود و کف را برباید و دل را مفید و در شکایت اگر تیج و کند و بارگیاها و مانند آن انداخته سازند نفع زیاده دهد و آرزوی طعام آرد و قوت هاضمه و دافعه قوی تر گرداند. **و شرابی** که در آب قند و بیخهای گیاه الواع کندها و روغن کنجد انداخته آنرا سازند آنرا **سکت** گویند. و اگر در شیره نیشکر اشیای مذکوره انداخته سازند و آن شراب را بهندی **رس سکت** گویند و آنکه شهد در آوندی کرده و شیره لیموی کاغذی و شیره ترنج و شیره جنبیری و پلپل دراز در آن انداخته در کندوی شالی سه روز بدارند و شراب سازند آنرا **مدهسکت** گویند و در شراب پنج مزه است چون از خاصیت فصل چهار مزه او دور شوند و یک مزه ترش بماند آن شراب را **مدهسکت** گویند و گر سکت گران ست و رس سکت از ان مقداری سبک ست و از ان مدهسکت سبک ترست و ازین جمله هرچه ثقیل تر باشد ا کهندی تر بود **فائده سوبرک و تکهام** دو نوع از سرکه هندی اند یکی از جو لپوست دور کرده جو پخته باشند یا خام سازند و آنرا **سوبرک** نامند و دوم آنکه آنرا از جو خام که با پوست باشد راس کنند و آنرا **تکهام** نامند و این هر دو نوع بجهة قوت دل مفید اند و گرسنگی پیدا کنند و زحمتهای دل و پنڈروگ و کرم و سنگرهنی و بواسیر را دفع کنند **و سرکه هندی** یعنی کانجی که از برنج سازند و آنرا بهندی **دهانیامل** نامند دافع باد و کف و تشنگی ست و گرسنگی زیاده کند و اگر از ان غرغره کنند بلغم و بدبوی دهن و ریم دندان و خشکی دهن دفع گرداند و طعام را هضم کند و اگر بر وجود مالند سوزش اندام را نیز زائل کند و دافع سستی و بیقراری ست و کسانی که در کرانه دریا می باشند باینها موافق و مفید ست **فوائد ابوال** بول ماده گاو و بول گاومیش و بز و بول میش و اسپ و پیل و خر و اشتر و غیره تیز و گرم ست و مزه تلخ و تیز و نمکی دارد و کف و آماس و باد و کرم و چربی و زهر و گوله و بواسیر و امراض شکم و پیبست و پنڈروگ و ناگواری و آرد چک و سول و سوپ را دفع گرداند و مسهل ست شکم را براند و سبک ست گرسنگی افزاید و هاضم ست دل را فائده رساند و در همه انواع ابوال بول ماده گاو نفع رساند چنانچه شیر ماده گاو در همه انواع شیر مفید ست همچنین بول ماده گاو نیز نافع تر ست و بول ماده گاو تلخ و تیز و گرم و مقداری شور ست و سبک ست هاضم و گرسنگی افزاید و تلخه انگیز ست و باد و بلغم را برباید و مسهل ست و تنه بیرحقنه را بکار آید و گوله و علت شکم و نفخ شکم را دفع گرداند و برای هر زحمتی که بجهة علاج آن بول مطلق گفته شده در اینجا بول ماده گاو را استعمال باید کرد که مفید تر باشد **و بول گاومیش** بواسیر و درد و علت شکم و پیبست و پرمیه و نفخ شکم و گوله و پنڈروگ را دفع گرداند **و بول بز** تلخ و تیز ست و مقداری باد افزاید و قصبه و دمه و آماس و باد یرقان و پنڈروگ را برباید **و بول میش** مقداری شور و تلخ ست و دافع باد و سرفه و پیچش و علت شکم و دمه و خشکی و بستگی شکم را دور گرداند **و بول ماده اسپ** تلخ و تیز و گرم ست و باد صرع و اثماد و دیوانگی را دور گرداند و برای دفع و در و کرم نیکو ست **و بول فیل** مقداری تلخ و مسهل و نمکین ست و تلخه را انگیزد و باد را برباید و برای راست کردن شوره و علاج بجهة دفع برص سل ست **و بول خر** تیز ست اثر زهر و علتهای دل را برباید و سنگرهنی و کرم و باد و کف دفع کند و گرسنگی افزاید **و بول اشتر** آماس و پیبست و علتهای شکم و مالیخولیا و باد و کرم و بواسیر اینهمه را دافع ست **و بول آدمی** دافع اثر زهر ست و دیگر اکثر فائده های بول اشتر نیز دارد و فوائد شرابها و بولها که در صدد ذکر کرده شد معلوم کرده علت و فصل و خواص زمین و سکنه و سن و سال شناخته بجهة دفع انواع امراض استعمال باید کرد تا پسندیده افتد. والله تعالی اعلم و احکم **فصل یازدهم** در بیان منافع و مضار ماکولات و مشروبات و این فصل را بهندی **انیاران بده** گویند بدانکه شالی که در هوای سرما بریده میشود بعضی انواع آن اینست که گفته میشود **رکتسال** **و کلوان** **کردموکن** یعنی کهرت کاند و پدک ایندری **و سکند هاک** یعنی دیوسال و سنگهاهرت یعنی کراو چهاندک یعنی ڈهول و سند ریک یعنی لجری و مهاسال و سیت بهیرک و لود هر بهیک و هر کسوک و کانچنک یعنی سون کهرکا و مهکمک و ناینیاک

فوائد ابوال

فصل یازدهم

ند و کهاک و جهاد و کهاک این انواع و مانند اینها را سال گویند مزه شیرین دارند و در وقت هضم نیز شیرین اند و بهمه طبیعت سرد دارند
و زود هضم شوند و زور افزاید و مقداری کف و باد انگیزند و تلخه را ببرایند و چرب و قابض اند و غائط از اینها اندک شود و شالی رتسال از
شالیهای دیگر سخت مفید ست منی و زور افزاید و روشنائی تن پیدا آرد و بول برآرد و چشم را فائده دهد و سستی و ماندگی و اخلاط ثلثه را ببرایاد و برای
جراحت نیز مفید ست و آواز حلق نیک گرداند و تپ و اثر زهر و جمیع علل را بردارد و دیگر شالیهای مذکوره متاخرش از متقدمش بترتیب ذکر نفع اندک دارد
و شالی که در اول فصل سردرت بریده میشود و آنرا ستهی بعضے انواع آن کهدنتاک و کانگاک و مکندک و برمود کا کاک و اسلهنهک و
مهاکهدنتاک و چورناک و گروک و کبارک اینها و مانند اینها مزه شیرین دارند و وقت هضم نیز شیرین اند و باد و تلخه را ساکن گردانند
و نفع اینها همچو نفع شالی رتسال ست و از جمله ستهی آنکه سفید بیباشد مفید تر ست و مزه اش آخر مقداری زمخت ست و سبک و نرم و چرب و
علت باد و کف و تلخه را ببراید و قابض ست و وجود را محکم کنند و زور افزاید و نفع شالی ستهی سفید همچو نفع شالی رتسال ست و دیگر ستهیها از ستهی سفید
ترتیب ذکر نفع اندک دارند و شالی که در آخر هوای سردرت بریده میشود و بعضی انواع آن کرشنه بریه و سالابکهه و جنتهابهه و نندمکهه و لاد جهیک
و تریاک و کلما ندک و پاراونک و پاناک و پاتل اینها و مانند اینها مزه شیرین و زمخت دارند و بوقت هضم شیرین شوند و طبیعت سرد
دارند و قابض اند و مقداری الحکمندی اند و نفع اینها همچو نفع ستهی غیر سفید ست و ازین جمله که سیاه است و آنرا کرشنه بریه گویند مفید و
هاضم ست و آخر مزه زمخت دارند و در دیگر انواع غیر سیاه بترتیب ذکر نفع اندک ست و پانک و پاتل از جمله ایشان مضر ست کف و باد و تلخه
پیدا آرد فائده شالی که آنرا در زمین سوخته بکارند هاضم و قابض بود و مزه زمخت دارد و خشک ست و زکام و بلغم را بردارد و شالی که
آنرا در کشتها بکارند تلخه و کف دور گرداند و مزه شیرین و زمخت و تیز دارد و باد را افزاید و گرسنگی زیادت پیدا آرد و آنکه در کرد یعنی کیاری کاشته شود
مزه اش شیرین و زمخت ست و زور و منی و بلغم افزاید و هاضم ست و غائط از ان اندک باشد و تلخه را ببراید و آنکه از یکجا کنده در دوم جا نشانند و از انجا کنده سوم
جا نشانند اینچنین شالی سبک و هاضم بود و فائده بسیار دارد و ناپاک انگیزد و اخلاط ثلثه را دفع کنند و سسرت گفته است این زور و بول را افزاید
و بعضے گویند که بول افزاید و هر شالی که آنرا خام بریده باشند و باز از بیخ بروید مزه تلخ و زمخت دارد و زود هضم ست و خشک و قابض باشند و
تلخه و کف را ببراید و شالی ناکاشته و آن دو جنس انانتی و نیشاهی و نیساهی و کودرو و شاماخ و کودرو خرد که آن سه جنس ست یکے سانتن و ترک و
اودالک و کنکنی و برنج نکره و نندیکهی که نوعی از برنج نکره هست و کدمله و کلکپه پیون و کلکپیون رپرگ و تودبرنی و مکندک و تخم نی نیز اکه آنرا بین جو گویند
و مانند اینها مضر و گرم و خشک اند و مزه شیر و زمخت دارند و بوقت هضم تیز شوند و امساک بول نمایند و باد و تلخه را انگیزند و بلغم را دور گرداند و سالی
پساری و نی و کودرو و شاماخ و سانتن مزه شیرین و زمخت دارند و در وقت هضم تیز شوند و رحمتی را که از تلخه و سردی حادث میشود و آن را
سیت پت گویند دفع گرداند و کنکنی چهار جنس ست یکی سیاه و لعل و زرد و سفید اما لعل از سیاه نیک ست و از لعل زرد بهتر ست
و از زرد سفید بمراتب بهتر و نیکتر و لیکن هر یک بخاصیت خود خشک ست و کف از اینها نماند و پرک و برنج نکره و نندمکهه را شیرین و سرد
و چرب شمارند و شالی مکندک خشک ست و بخواص خود هر دو حات که سیال ست او را خشک گرداند و بین جو یعنی تخم نی تیز طبیعت گرم
و زمخت دارد و باد انگیز ست و بوقت هضم تلخ میشود و بستگی بول پدید آرد و مناک کاشته و ناکاشته و موتهه و عدس سفید و سرخ و ام
و مشنگ کرد بزرگ و کرد خرد و آنکه سه پهلو دارد و قسم بزرگ ست و آنکه سه پهلو دارد و قسم خرد ست و نخود و ارهر و مانند اینها که دوال وارد
سرد و شیرین و زمخت اند و بوقت هضم نیز شیرین شوند و باد انگیزند و در بول و غائط گرفتگی آرند و بلغم و تلخه بر دارند و از جمله اینها مناک باد
اندک انگیزد و روشنائی چشم را زیادت کند و در سسرت گفته است که مناک سبز کاشته نیک ست و عدس در وقت هضم شیرین گردد و بکلم البسته
گرداند و موتهه گرم انگیز ست و مشنگ باد افزاید و ارهری اندک باد را پیدا آرد و کف و تلخه را ببراید و اگر این ارهری را دال کنند با روغن بخورند باد و تلخه

و بلغم را بر باید و نخود سرد و خشک ست و شیرین و زحمت باد افزاید و تلخه و بلغم و خون و منی را دفع کند و مناک گرد خرد و بزرگ هر دو قابض اند
و غیر مناک و عدس باقی غلهای مذکوره باد را در شکم پیدا آرد و ماش چرب و گرم و شیرین و گران ست و شیر و کف و منی را زیادت کند و قوت
افزاید و بول و غایط را بافراغ سائل گرداند و باد بر باید و در طب کلییت گفته است که گوشت و چربی و تلخه را نیز افزاید و بر نام سول باد و لقوه
و دمه و بواسیر را نیز دفع گرداند و لوبیا دو نوع ست خرد و بزرگ هر دو نوع خشک و زحمت ست و مقداری شیرین قابض و غایط از ینها بسیار شود و
دیر هضم ست و وقت هضم شیرین شود و بعد خوردنش تن را قرار آید و بلغم را پیدا انگند اما بول را بیفزاید و تخم کنوجه و کاکن که بار او مثل کونجه است
اما بار کونجه پشم ست و بر بار کاکن پشم نیست نفع این هر دو همچو نفع ماش ست و ماش ناکاشته خشک و زحمت ست و بوقت هضم ناپاک
نیارد و کلتهی قابض ست و طبیعت گرم و مزه زحمت دارد و بوقت هضم تیز شود و کف و باد و سنگ مثانه که از منی شده باشد و گوله و نفس و خیرا
دفع گرداند و کلتهی ناکاشته باد شکم و چربی و بواسیر و هچکی و دمه را دفع گرداند و رکیت انگیزد و بلغم و زحمت چشم را بر باید و کنجد قابض ست
و مزه زحمت و شیرین و تلخ دارد و چرب و گرم ست و بر جراحت طلا کردن آن نفع دهد و اما تلخه انگیز ست و اسهال خون را دفع کند
و وقت هضم شیرین شود و زور را افزون کند و علت دندان را دفع کند و دیر هضم شود و باد بر باید و بول را اندک کند و موی و چرم را روشن سازد
و گرسنگی و عقل افزاید و از جمله کنجدها کنجد سیاه سخت مفید ست و کنجد سفید در مرتبه دوم ست و دیگر قسم کنجد در مرتبه سوم و جو سرد اند و مزه شیرین
و زحمت دارند و در وقت هضم تیز شده میگردند و بلغم و تلخه را زائل گردانند و برای جراحت و برای پختن دمل مثل کنجد مفید ست و باد را از
شکم براند و وجع دراحکام کند اما غائط از ین زیاده شود و گرسنگی و آهنگ حلق و عقل و رنگ افزاید و تن فربه را لاغر سازد و باد و تشنگی و چربی
بر باید و قابض بول سخت خشک ست و خون و تلخه را صاف گرداند و در طب کلییت گفته است که آب منی را نیز افزاید و نفس و دمه و سرفه کهنه را
بر باید و علت گلو نیست و باد را که در آنها باشد و از ان مریض مشی کردن نتواند و آنرا اورشتهنه گویند دفع گرداند و گندم دیر هضم ست
و مزه شیرین دارد و زور را افزون کند و جوانی بر پای دارد و آب منی زیاده کند و آرزو بر طعام افزون کند و چرب و سخت سرد ست و باد
و تلخه از ین نماند و مقداری مسهل ست و بلغم انگیزد و اندام شکسته را پیوسته گرداند و سیب خشک ست و مزه شیرین و زحمت دارد و بوقت هضم تیز شود
و سوختگی آرد و زهر و آماس و کف را دور کند و آب منی و روشنائی چشم کم گرداند زیرا که گرم و خشک و مسهل ست و باد و تلخه را زیادت گرداند و سیب
انواع مختلف دارد سفید و سیاه و زرد و لعل اما لعل از زرد و زرد از سیاه و سیاه از سفید نفع زیاده دارد و بار گیاهی آنکه برگ او همچو برگ مناک
باشد و آنرا منگونی گویند و بار گیاهیکه برگ او همچو برگ ماش باشد و آنرا ماشونی و دیگر را کهیرنی گویند و بار ترب و بار سیب
بزرگ در وقت هضم همه شیرین بود و مزه خود نیز شیرین دارند و زور را افزون گردانند و تلخه را دفع سازند و بار سے غله که از ان دال میشود
چنانکه مناک و ماش و نخود وارهر و مانند آن در وقت هضم سوختگی آرند و باد در شکم انگیخته دیر هضم شود و سخت خشک و باد انگیزند و میل بر طعام
آرند و تخم معصفر در وقت هضم تیز شود و مزه تیز دارد و ناپاک انگیز ست بدین سبب دافع بلغم تواند بود و خوردن آن نشاید که چشم سخت
مضرت رساند و تخم کتان گرم ست و بوقت هضم تیز شود و مزه شیرین دارد و دافع باد ست و تلخه را زیادت پیدا کند و سرشف نیز و
گرم ست رکیت را افزاید و وقت هضم تیز شود و باد و کف را بر باید و نفع سرشف خرد نیز مثل سرشف بزرگ ست و غله نو و آنکه در غیر حول
یا در زمین غیر صالح بروید یا نیم خام درو ده شود یا غله که او را آفت و علت هیچ علت کونائی شده باشد از خوردن چنین غله احتراز نمایند که از ان
نفع نیاید و شالی لو ابعکسندی اگر بود از یک سال داشته خورند سبک و نافع بوند و غله انکور کرده باد در شکم پیدا آرد و ناپاک انگیز بود و زود
هضم نشود و برای چشم مخالف ست و غله نو و گران را اگر خواهند که سبک سازند هر غله را که مناسب جوشانیدن بدانند بجوشانند و هرچه قابل
بریان کردن باشد بریان کنند لیکن از ان هرچه داشته بکتند سبک میشود اکنون بیان اقسام گوشت گفته میشود بدانکه از گوشت حیوانی

که در آب باشند گوشت حیواناتی که در کرانهٔ آب باشند بهترست و از ان گوشت حیواناتی در آبادانی باشند بهتر و از ان گوشت حیواناتی که در جنگل بوند
خواه در آبادانی و ازین گوشت حیواناتی که غیر سُم شگافته باشند مفیدتر خواه در آبادانی و از ان گوشت حیواناتی که در جنگل باشند و سُم شگافته
دارند بهتر و نیکوتر ولیکن جملهٔ حیوانات بر دو نوع اند برّی و بحری اما حیوانات برّی بر هشت نوع اند نوع اول آنها که بسیار بدانند و اینها را
جهنگال خوانند چنانکه آهوی سیاه و آهوی سفید و نیلگاو و آهوی مشک و کرتمال و سبهه و آن جانوری ست که او را هشت پای باشد
چهار پای بالا و چهار فرود و آن جانوری در زمین کاشمیر میشود و کرفک و آن نوع چهار رنگ دارد و ترکهت یعنی چتیل و سبرشته و آن چهار دندان
دارد و جاربکر و مرگ ماتر کا و مانند اینها گوشت این جملهٔ حیوانات زود هضم ست و مزه شیرین و زمخت و طبیعت تیز دارد و تلخه و باد را برباید و دل را
فائده رساند و علتهای مثانه را دفع گرداند و گوشت آهوی سیاه شیرین و زمخت ست و دل را فائده رساند و علت تلخه و خون و
بلغم دفع گرداند و قابض ست و آرزو بر طعام آرد و وزن را افزاید و وقت هضم نیز شیرین شود و تب ازان نماند و زحمت باد و تلخه و بلغم برباید
و گوشت آهو که رنگ ابلق دارد زمخت و سبک و سرد و شیرین و قابض ست گرسنگی را افزاید وقت هضم نیز شیرین شود زحمت باد و تلخه و بلغم برباید
گوشت آهوی که او را هندی مرگ ماتر کا گویند نافع و سرد ست و رکتپت و سنپات و کهیروک و دمه و سرفه و هکهاک و بدهضمی را دفع گرداند
و نوع دوم آنها که دانه از زمین بپای و منقار کشیده بخورند و اینها را هندی بهکر تراپل نامند چنانکه لاوه و دراج سیاه و دراج سفید
و سه جنس ورچ یکی بزرگ و دوم ورچ میانگی و سوم خرد و دیگر رتو و ماتک یعنی بکبری و چکور یعنی کبک و کاپنک که سه رنگ دارد و سرش لعل
و گردن سیاه مثل گنجشک خانگی شود و گران از جنس لاوه میشود و اچکر که نیز نوعی از جنس لاوه است و خروس و مالیان و جاترک
یعنی سپیهه و سپنتر کبتهوره و طاوس و مانند آن گوشت اینها سبک و شیرین و زمخت و سرد و هاضم ست کف و باد و تلخه را دفع گرداند و گوشت
لاوه شیرین و زمخت و زود هضم ست گرسنگی را افزاید و در وقت هضم تیز شود و تپ و سنپات را برباید و گوشت دراج سیاه شیرین اندکی
گران و گرم و قابض ست آب منی و عقل و گرسنگی افزاید و غلبهٔ اخلاط ثلثه و خون فاسد را دفع گرداند و وجود را روشن کند و گوشت دراج سفید
سرد ست و دافع رکتپت و زود هضم ست و کهک و دمه و باد و مند بات که از زحمتهای باد ست و علتهای کف را دفع گرداند و گوشت گرگر
زود هضم ست و دل را مفید و باد و تلخه را برباید و زور و عقل و گرسنگی افزاید و گوشت الچکر همین فائده نیز دارد و گوشت طاوس مزه
شیرین و زمخت و نمکی دارد و موی و چرم و آهنگ حلق را نیک کند و عقل افزاید و گرسنگی پیدا آرد و قوت بینائی و شنوائی بیافزاید و استوار دارد
گوشت خرگوس دشتی چرب و گرم ست باد را برباید و آهنگ حلق را صاف کند و آب منی و زور و فربهی افزاید و گوشت خروس خانگی
همین نفع دارد ولیکن دیرهضم ست و در طب گنیدت گفته است که کف نیز افزاید و گوشت این هر دو نوع یعنی جنگمال و بهکر میان این هر هشت
نوع مذکور بهترست نوع سوم که آنها منقار زده خورند که آنها را پرتد گویند چنانچه فاخته و کبوتر و بهنگراج و کویل و کلنک و آنکه مثل گنجشک خانگی
در جنگل میباشد و آنرا کلنک گویند و گنجشک خانگی و گنجشک جنگلی و مهرو طوطی بزرگ و شارک و هارل و سیریچه یعنی ممولا و تایر و بیزنک و
بلبل و مانند اینها گوشت این جملهٔ پرندگان مذکوره خشک و شیرین و زمخت و بادانگیز و سرد و قابض بول و دافع تلخه و بلغم اند و از گوشت اینها
غائط اندک باشد و ازین جمله گوشت ماتر که بادست همه زحمتها را پیدا آرد و غائط را زشت گرداند و این جانوران بار درختان میخورند و گوشت
کانگیوت که یکی از جنس فاخته است مزه شیرین و زمخت و نمکی دارد و دیرهضم ست و گوشت کبوتر مزه شیرین و زمخت دارد و بوقت هضم نیز شیرین
گردد و دیرهضم ست و رکتپت را دفع گرداند و گوشت گنجشک جنگلی که او را کلنک گویند مزهٔ او شیرین و چرب ست آب منی و کف را افزون
گرداند و نیز رکتپت را دفع سازد و گوشت گنجشک خانگی فائدهٔ گوشت گنجشک جنگلی دارد آب منی را زیادت کند نوع چهارم
آنها که در کوهها باشند و آنها را گهاسی گویند چنانچه شیر و شیر شرزه و گرگ و خرس و پلنگ و یوز و شغال و گربهٔ دشتی و سیاه گوش و مانند اینها

وگوشت این جانوران طبیعت گرم دارد و چرب و دافع باد ست بدو دیر هضم شود و زور را افزاید و علتهای چشم و اندام نهانی مرد و زن را دفع سازد و مو را
زایل گرداند نوع پنجم پرندگانی که جانوران را گرفته طعمه سازند چنانکه از دیگران جانور خرد و ستده نیز خورند و گوشت خوارند و آن جنس را
پرسه گویند چنانچه باز و باشه و چرّه و شاهین و چرغ و زمّج و شکره و زاغ و کرل و سنبرک و کلمرغ و غلیواز و موش زن و بوم و کرکس مانند
اینها اما فایده گوشت جانوران مذکور همچو گوشت درندگان وحش ست و در طبیعت و مزه و هضم خاصه برای دفع کهیرک گوشت اینها مفید تر ست
نوع ششم حیوانی که غیر طیور اند بر درختان مانند و آن جنس را پرنگ گویند چنانکه بدک نمک یعنی مار که بر درخت ماند و بعضی گویند بدک
پرنده است و لهکه موش ست که بر درخت ماند و موشک پران و اوکس آنکه مثل بوزنه میباشد و پونکس یعنی گربه که بر درخت باشد و بوزنه و مانند آن
گوشتهای این جمله شیرین و دیر هضم ست و چشم را مضر ست و آب منی افزاید و زحمت اجوگ را بر باید و صاحب سرفه و بواسیر و دمه را نافع بود و
بول و غائط نیز از وی بآسانی برون آید اما نوع هفتم آنها که در سوراخها مانند و آن جنس را بلیسه گویند چنانکه سیه و سلاک که نیز همین جنس را
شمرده اند اما این جنس خار دارد و سوسمار و خرگوش و گربه دشتی و روباه و نوس کران که مثل گربه میشود و در گوش موی دارد و کلیمرک و چرپاک که
از جنس مار ست و مار بزرگ که اورا اجگر و دیگر جمله مارها و نوع موشها و راسوی خانگی و دشتی و مانند آن گوشت اینها گرم ست و بوقت هضم شیرین شود و
قابض بول و غائط و چرب ست و دافع باد اما تلخه و بلغم را افزاید و سرفه و دمه و لاغری را دفع گرداند بتخصیص گوشت این جنس یعنی راسو اگر با خوبکه
پخته صاف کرده و نمک بان تر انجور اندلیطر لیقیه مریض مذکور نداند بغایت مفید ست و مجرب وگوشت خرگوش شیرین و زمخت ست تلخه
و کف را بر باید و مقداری مزاج سرد دارد و چون مزه شیرین دارد پاره باد دفع گرداند و از زمختی و سردی باد را پیدا آرد و درین گوشت این دو چیز ست
ازین سبب باد را کم کردن تواند و نه افزون گرداند وگوشت سوسمار مزه شیرین و زمخت و تیز دارد و باد و تلخه بر باید و وقت هضم شیرین شود و
فربهی آرد و زور را افزاید وگوشت سالک سبک و سرد و دافع زهر ست و مزه شیرین دارد و زحمت تلخه را بر باید وگوشت چرپاک علتهای بادی را
دافع ست وگوشت اجگر صاحب بواسیر را بسیار فایده دهد وگوشت ماران شیرین ست و در وقت هضم نیز شیرین شود و عقل و زور
و گرسنگی افزاید و چشم را مفید ست و دافع علت بواسیر ست و زهری را که بسبب تیزی او رفته باشد و آن هلاک کردن نتواند لیکن انواع زحمت پیدا آرد
دفع کند و کرم را بر باید وگوشت ماران دیلی کر یعنی کفچه دار و راجمینت یعنی آنکه خطها بر پشت دارند و در وقت هضم تر شود و مزه شیرین
دارند و چشم را سخت مفید ست و باد و بول و غائط جاری گرداند نوع هشتم حیواناتی اند که در خانه باشند چنانکه اسپ و استر و خر و اشتر
و بز و میش و دنبه و مانند آنها و این جنس را گرام گویند گوشت هر یک باد را دفع کند و فربهی آرد و اندکی تلخه و بلغم انگیزد و مزه شیرین دارد و بوقت
هضم نیز شیرین شود و زور و گرسنگی زیاده پیدا آرد و زحمت پینس را بر دارد وگوشت بز چرب ست نه سخت سرد ست و نه دیر هضم ست مقداری تلخه و بلغم پیدا
آرد و زحمت پینس را بر دارد و اکهلندری نیست وگوشت نرمیش دیر هضم ست قوت و فربهی زیادت پیدا آرد و تلخه و بلغم نیز پیدا کند و در طب کتب گفته است که
سرد و اکهلندری و چرب ست وگوشت دنبه آب منی را افزاید و فربهی آرد و باد را دفع کند زیرا که چرب ست و چربی دافع باد ست و دیگر خواص مانند
گوشت نرمیش دارد وگوشت حیواناتیکه سم ناشگافته دارند مقداری نمکی ست و دیگر نفع همچو گوشت نرمیش دارد وگوشت هشت نوع حیواناتی که تحریر
افتاده ست مقداری اکهلندری ست و هر جانوریکه از آب و آبادانی دور باشند و چرند گوشت او اندکی اکهلندری لیست وگوشت جانوران که قریب
آب مانند زیاده اکهلندری ست زیرا که اینها سیرانه کدارند و اما قسم بحری بر پنج نوع ست اول آنکه در کرانه آب مانند بچرند و آن نوع را کولچره
نامند و دوم آنکه بالای آب شناکنان باشند و این نوع را پلوه گویند و سوم آنکه در صدف و گهونگهه باشند و این نوع را کوست گویند و چهارم
آنکه درون آب باشند و آن نوع را پای بود و آنرا سحران گویند و پنجم آنکه درون آب مانند و بی پای بوند چنانچه ماهی و مثل آن و اما نوع اول یعنی
کولچره چنانکه ببل و گرگ و جاموش و چنانکه گاو بر چم و گوکرن یعنی کرن و گوزن و کوی و خوک دشتی و آهو و بلاو و سرر و هشت مانند اینها که کرانه آب

آب چراگاه دارند گوشت شان چرب و سرد ست و مزهٔ شیرین دارند و بوقت هضم نیز شیرین شوند و گوشت شان باد و تلخه را بر باید و بول و کف را زیاده کند و زور و آب منی افزاید و گوشت فیل خشک و خراشنده که آنرا بهندی لیکهن گویند و بدن را لاغر سازد و بطبعیتش گرم ست و تلخه را زیاده گرداند و مزه شور و شیرین و ترشی دارد و علت باد و بلغم را دفع کند و گوشت گوی یعنی حیوانانی که مثل گاو ست چرب و شیرین ست و افزایندهٔ آب منی و بوقت هضم نیز شیرین شود و تلخه را بر باید و گوشت جاموش که کرانهٔ آب ماند چرب و گرم ست و دیر هضم شود و تن را محکم گرداند و مزهٔ شیرین دارد و آب منی و زور و شیر و خواب را زیاده کند و آرام حاصل آید و گوشت جهانگهه که او را رگوید مزهٔ شیرین و ترشی دارد و باد و تلخه را ساکن کند و دیر هضم ست و منی زیاده کند و گوشت گاو پر چم چرب ست و در وقت هضم شیرین شود و مزهٔ اصلی نیز شیرین دارد و علت باد و تلخه و سرفه را دفع گرداند و گوشت گرگ خشک و قابض بول ست و مزهٔ ترشی دارد و علت باد و بلغم را دفع گرداند و گوشت کوکران یعنی کون چرب کف انگیز ست و مزهٔ تلخ و شیرین دارد در وقت هضم نیز شیرین شود و علت رکتپت را دفع سازد و نوع دوم چنانکه مرغ آبی و بط و سرخاب و انواع کلنگ کرونج و کرل و کارند و جیون جیوک یعنی پرنده که بدین اوز هر میرود و بگله و پندریک و پلوه و اجناس بره و زاغ آبی و کودیا و ملکاچه یعنی آنکه منقار و پا بسیار رنگین دارد و بهکر سایکا و چانک و سیتچن و مانند اینها گوشت سرد و چرب و شیرین دارد و در وقت هضم نیز شیرین بود و رکتپت را بر باید و باد را دفع کند و بول و غائط اندکی زیاده کرده روان گرداند و آب منی را افزاید و بدانکه گوشت بط دیر هضم و چرب و گرم و شیرین ست و آواز حلق را صاف کند و روشنائی تن افزاید و زور منی افزاید و علت باد را بر باید و نوع سوم که بر اقسام ست یکی آنکه درون سنگهه بزرگ ماند و دوم آنکه درون صدف باشد و سوم آنکه در رگ و نگهه باشد و چهارم آنکه در کودی بزرگ ماند و پنجم آنکه در کودی خرد بماند و مانند اینها و نوع چهارم چنانچه باهه و گهڑیال و ناکه و شیر آبی و سوسمار و سرطان که آن دو نوع ست یکی سیاه و دوم نه چنان سفید و نه چندان سیاه و مانند اینها گوشت این هر دو نوع شیرین و چرب ست و غلبه تلخه را مزیل ست و در وقت هضم نیز شیرین میشود و باد را بر باید و غائط از آن زیاده شود و زور و بلغم افزاید و منجملهٔ اینها گوشت سرطان سیاه زور را افزاید و مقداری گرم ست و باد را بر باید و گوشت سرطان سفید شکسته را بکند و بول و غائط را کشادگی دهد و تلخه و باد را نیز بر باید و نوع پنجم ماهی ست و ماهی دو نوع ست یکی از جویها و دوم از دریاها و اما ماهی جویها و آن نیز بر انواع ست روهو و پرهن بزرگ و پاتلا و راجیو و بام که هیچ بار میشود و گشن مچهه و بالکنجار و مورل و سهسر نت یعنی پرهن بزرگ و مانند اینها گوشت این جمله انواع شیرین و گرم و چرب ست رکتپت را انگیزد و باد را بر باید و دیر هضم شود و آب منی افزاید و غائط از این اندک شود و فربهی حاصل آید و منجملهٔ اینها آنکه سوال و کاه خورند گوشت اینها آخر پارهٔ زحمت و اما بدانکه گوشت روهو تلخه را سخت زیادت نکند و باد را دفع آرد و گوشت پرهن بلغم را افزاید و خواب و منی را زیادت گرداند و این نوع گوشت خوار ست اشتها را افزون کند و هیبت را پیدا آرد و گوشت ماهی مرل آب منی و کف و شیر را زیاده کند و فربهی آرد و گوشت ماهیان حوض و تال و مانند آن چرب و شیرین ست و اما ماهیانیکه در آب بزرگ و عمیق مانند پرزور باشند و ماهی که در اندک آب ماند سست و بی زور بود و اما اقسام ماهی دریا و آن نیز بر انواع ست چنانکه تم و تمتکل و کلش و پاکنجه و نجله و مانند بارکام و مکره و کرکج و نرال و چندرک و هائین و راجیوه و مانند اینها گوشت هر یک دیر هضم و چرب و گرم و شیرین ست و تلخه را سخت زیادت نکند و باد از وی نماند و آب منی و بلغم افزاید و غائط از آن زیاده باشد و آن گوشت زور را افزون کند زیرا که ماهی مذکوره گوشت خوار ست و از ماهی دریا ماهی جوی نفع زیادت دارد و آب منی و فربهی زیاده پیدا آرد و از ماهیان جوی ماهیان چاه و بائین بهتر اند و باد را سخت دفع گردانند و از ماهی چاه ماهی بائین بهتر ست و چرب و شیرین و در وقت هضم شیرین شود و گوشت میانه ماهی جوی دیر هضم ست بسبب آنکه وقت روان شدن بقوت سر و دم می جنبانند و میانه او نمی جنبد و اما سر ماهی تال و حوض سبک بسبب آنکه وقت روان شدن بقوت سر میروند و ماهی چاه و بائین و جهرنه اندک سیر دارند بنابر آن مقداری از طرف سرین سبک ست و باقی دیر هضم و ماهی حوض و تال از سینه تا سر گوشت سبک دارند و طرف دم گران و گوشت جانوران بحری که بیان کرده شد سخت ابلغمی ست

اما فائدهٔ گوشت خشک و گنده و گوشت حیوان علت دار و گوشت حیوانی که زهر خورده باشد و یا آنکه او را تیر زهرآلوده زده باشند و گوشت حیوانی

که او را مار زهردار خورده باشد و گوشت حیوان پیر یا لاغر و یا جانوری که سخت خور باشد و یا آنکه حیوان چیزی خورد که آدمی را خوردن آن مضر بود گوشت
این هر همه انواع ممنوع ست از اینها احتراز باید کرد سبب آنکه گوشت خشک خلاصه که آن سبب غذا است این ندارد و در گوشت گندیده خلاصه
تباه می بیشود و خلاصه زهر خورده و مار خورده بسبب حدت زهر و خشکی آن زشت شود و در حیوان پیر خلاصه آن متغیر و ضعیف میگردد و گوشت لاغر خلاصه نقصان
میگیرد و در سخت خور جانور که خلاصه موجود نشده است بدین سبب خوردنش علتها پیدا آرد و گوشت خشک آرزوی طعام دور کند و دیر هضم ست و کف
پیدا می آرد و گوشت زهر آلوده خورنده را میراند و گوشت گندیده آب از دهن براند و گوشت حیوان پیر و ضعیف دیده سرفه پیدا آرد و گوشت حیوان سخت خور
که بچه باشد کف و قی زیاده کند و گوشت حیوان لاغر باد انگیز ست و غلبهٔ اخلاط ثلثه حادث گرداند و در میان گوشت چهارپایان گوشت ماده بهتر ست
و در میان گوشت پرندگان گوشت نرینه خوبتر و میان اقسام هر نوعی از انواع حیوانات غیر پرنده گوشت قسمیکه خرد جثه دارد از باقی اقسام آن نوع
مفید ست چنانکه میان سل و گرگ و جاموش و گوزن گوشت همین گوزن بهتر ست و میان اشتر و خر داشتر و بز و میش دو نیه گوشت همین بز بهتر
و نیکوتر ست و میان هر قسمی از اقسام هر نوعی آنکه خردتر باشد گوشت او بهتر ست از بزرگ آن قسم چنانچه خردتر میان دو گوزن که باشد گوشت او بهتر
و مفیدتر ست و میان اقسام هر نوعی از انواع پرندگان قسمیکه بزرگ جثه باشد از باقی اقسام بهتر ست و میان هر قسمی از اقسام هر نوعی از پرندگان
فردی که بزرگ باشد بهتر ست چنانکه میان دراج دو لج والاوه دراج بهتر و میان دراج آنکه بزرگ باشد بهتر ست فایده از خون گوشت گران ست
و از گوشت چربی و از چربی استخوان و از استخوان مغز استخوان و از مغز استخوان منی و هر یکی را از دیگری بترتیب مذکور دیر هضم دانند و گوشت ران گران ست
و از ان گوشت گردن و از ان گوشت سینه و از ان گوشت سر و از ان گوشت پای و از ان گوشت دست از ان گوشت کمر و از ان گوشت پشت گران تر
و از ان گوشت چرم گران تر و از چرم گرده و از گرده جگر و از جگر روده گران تر ست و هر یکی از دیگری بترتیب مذکور دیر هضم تر ست و گوشت
میانهٔ تن جمیع جانوران که از ورای ران تا شانه است دیر هضم تر ست و گوشت حیوان نر از طرف بالا دیر هضم ست و از ان ماده از طرف فرود دیر
هضم ست و گوشت ران و گردن از ان پرندگان دیر هضم ست و گوشت میانهٔ وجود پرندگان معتدل ست نه سخت گران و نه سخت سبک و بسبب آنکه
بجنبانیدن بازو ها میانهٔ تن را قوت و حرکت میرسد پس باید که میانهٔ تن سبک گردد و اما گوشت جانورانی که بار در ختان بخورند سخت خشک ست
و گوشت جانوران گوشت خوار فربهی و قوت باه افزاید و گوشت جانوران ماهی خوار تلخه را افزاید و گوشت جانوران شالی خوار باد را باید و از گوشت
جانورانی که در آب می مانند گوشت جانورانی که در کرانهٔ آب می مانند سبک ست و از ان گوشت جانورانی که در شهر و دیه باشند و از ان گوشت
جانورانی که گوشتخوار اند و از ان ها که سم یکلخت دارند و از ان گوشت جانورانیکه اینها را پرسه گویند چنانچه باز و باشه کرکس مانند آن و از ان گوشت جانورانی
که در سوراخها باشند و از ان گوشت آنها که ران قوی دارند و بسیار میدوند و از ان گوشت آنها که دانه به منقار زده دانه خورند از ان گوشت آنها که دانه را بپای کشیده
و به منقار زده خورند سبکتر ست و گوشت هر یکی از دیگری بعکس این طریق اجکمندی تر ست فایده در بیان اقسام بارهای درختان از جنس میوه تر
چنانچه انار و آمله و کنار خرد و بزرگ و کنار ولایت سویله که نزدیک کاشمیر ست و سیب و کیله و ترنج دانیه و انبار او کرونده و چیار و نارنگی و چنهیرے
و بل و کرک و بار آورت و بیت بهل و برلیچین آملک یعنی بهار ریوری و تریک و کرم و کوسم و خرمای هندی و مانند آن جمله مزه شیرین و ترش
دارند و در وقت هضم گران اند و خاصیت گرم دارند و تلخه افزایند و باد را بر بایند و اکثر ازین چنان اند که وقت خوردن خوش نیایند زیرا که
سخت ترش اند و انار مزه شیرین و ترش و زمخت دارد و آن بر دو نوع ست شیرین و ترش آنکه شیرینی زیادت دارد شیرین نامند و آنکه ترشی
بسیار دارد ترش نامند و انار شیرین علت باد و بلغم و تلخه را دفع گرداند و گرسنگی و آرزوی طعام زیادت کند و قابض ست و دل را فایده
و به انار ترش اند که تلخه انگیزد و باقی نفع انار شیرین دارد و در لب چرک میگوید که همه ترشیها تلخه انگیزند مگر انار و آمله که این هر دو تلخه را
پیدا نیارند و در شرح سسرت میگوید که انار ترش تلخه را بنم گرداند و نه زیاده و آمله مزه ترش و شیرین و تیز و تلخ و زمخت دارد و شکم را جاری کند

وچشم را فائده دہد و غلبۂ اخلاط را دفع گرداند و منی بیفزاید و بسبب ترشی خود باد را دفع کند و از شیرینی و سردی تلخہ را ببرد و بسبب از تلخی و خشکی بلغم را
دفع کند بدین معنی آملہ از جملہ بار درختان مفید و مبہی ست و کنار خام بلغم و تلخہ را بیفزاید و آنکہ پختہ باشد چرب و شیرین ست باد و تلخہ را ببرد و
آنکہ خشک و کہنہ بود سبک ست تشنگی و ماندگی و سستی را دور گرداند و گرسنگی افزاید و سو بر کہ در زمین کاشمیر میشود چرب و شیرین ست باد و تلخہ را
ببرد و سیب شیرین و زمخت و قابض و سرد ست و کیتھہ خام آواز گلو را بد کند و کف را ببرد و قابض ست و باد را افزاید و کیتھہ
پختہ شیرین و ترش و دیر ہضم ست و باد و بلغم را ببرد و سرفہ و ناآرزوی طعام و تشنگی را دفع گرداند و حلق را صاف کند و ترنج کہ
او را بجوری نامند زود ہضم و ترش ست و گرسنگی پیدا کند و دل را فائده دہد و پوست ترنج تلخ یعنی کہیپ چرم او دیر ہضم و تلخ ست
باد و کرم و کف را دفع و سفیدی کہ زیر پوست و میانۂ ترشی اوست سرد و شیرین و چرب و دیر ہضم ست باد و تلخہ را ببرد و زیرۂ ترشی کہ میان او
درد و باد و قی و غثیان و کف و ناآرزوی طعام را دور کند و عقل و گرسنگی افزاید و قابض و سبک ست و گولہ و بواسیر را دفع گرداند و شیرۂ او
مخصوص بجہت دفع درد شکم و بدہضمی و گرفتگی شکم و نقصان گرسنگی و باد و لعق و ناآرزوی طعام را باید داد کہ نفع بسیار دارد و لونک خام
یعنی انبہ خام باد و تلخہ انگیزد و آنکہ خستہ اش ابستہ باشد تلخہ پیدا کند یعنی انبہ کہ در وی جالی افتاده باشد پیدا کنندۂ تلخہ است و انبۂ پختہ مزه شیرین
و آخر قدری مزه زمخت دارد و دیر ہضم شود و دل را بسیار موافق و مفید ست و روشنائی روی و اندام و آرزوی طعام پیدا کند و خون و گوشت افزاید و
قوت باه پیدا آرد و باد را ببرد و تلخہ را چندان زیاده نکند بلکہ قدری تلخہ را ببرد و آب منی افزاید و انبار ا چرب ست بلغم و فربہی و زور زیاده کند و درد و باد در
شکم انگیزد و پختہ دیر ہضم شود و مزه شیرین دارد و ڈیل باد و بلغم و تلخہ انگیزد و باه را نقصان کند و باد در شکم پیدا آرد و کروندہ تلخہ انگیز ست مزه ترش ارد و تشنگی دور کند
و آرزوی طعام آرد و چار یعنی بار چارولی سرد و دیر ہضم ست و آب منی افزاید و باد را دور کند و تلخہ را نیز ببرد زیرا کہ سرد ست و کرک دہن امساک کند
و مزه شیرین و ترش و زمخت دارد و قابض ست و دل را فائده دہد و بلغم و تلخہ را ببرد و یار آورت کہ در زمین کاشمیر میشود آرزوی طعام
پیدا کننده و مزه شیرین دارد و دافع باد ست و گرسنگی کم کند و کرم علت باد و تلخہ و بلغم و زہر را دفع گرداند و براجی نام ملک یعنی بہار بوٹی فائده
گرم دارد و تتر یک خام تلخہ و بلغم انگیزد و باد را ببرد و تتر یک پختہ قابض گرم ست و آرزوی طعام پیدا کند و گرسنگی افزاید و باد و بلغم را
ببرد و کوساعم یعنی کوسم اندکی فائده از تتریک کم دارد و خرمای ہندی پختہ فائده کوساعم دارد و اما قدری مسہل ست و نارنگی مزه شیرین
و ترش دارد و دل را مفید ست و آرزوی طعام آرد و باد را ببرد و دیر ہضم ست و جنبھیری تشنگی و درد و آب دہن و قی و غثیان و دمہ و باد
و بلغم و گرفتگی شکم را ببرد و دیر ہضم ست و تلخہ را افزاید و ابراورت و ونت سپہنہ ترش اند و کیتپت انگیزند و بار درختان شیر دار
چنانکہ درخت گلر و بر و درخت ارزان و پاکر و انجیر و کہرنی و مانند اینہا و بار جامن و درخت کتائی کہ امرانودن گویند و بہولسری و تیندو و بارا
انبلوره و دہامن و اسکرت و کہتونبر و پہالسہ و کنگرنی و پہکرپت و بیل و کندوری و مانند آن در خواص ہمه سرد اند و کف تلخہ را ببرند و قابض
و خشک اند و مزه شیرین و زمخت دارند و بار درختان شیر دار دیر ہضم ست و باد را و شکم انگیختہ درد پیدا کرده ہضم شود و آنرا ببستہی گویند اندکی
باد انگیز ست و مزه شیرین و زمخت و ترش دارد و بار جامن کف و تلخہ را ببرد و قابض ست و باد را سخت افزاید و بار کہرنی چرب و دیر ہضم ست
و مزه شیرین و زمخت دارد و بار درخت کتائی مزه زمخت و شیرین دارد و دیر ہضم شود و علت تلخہ و بلغم را ببرد و باد انگیز و قابض ست و تیندو خام مزه
زمخت دارد و باد انگیز و قابض ست و تیندو پختہ مزه شیرین دارد و دیر ہضم شود و علت تلخہ و بلغم را ببرد و بار بولسری قابض و زمخت ست و
مزه شیرین و بیخ دندان را محکم گرداند و بار دہامن مزه شیرین و زمخت دارد و دافع باد و بلغم ست و کلنکهره و انبلوره سرد و در خواص ہمچو
دہامن اند و کہتونبر و بستہی چرب ست و مزه شیرین دارد و دیر ہضم شود و آرام حاصل آرد و پہالسہ خام سخت ترش و مقداری شیرین
و زمخت ست و زود ہضم شود و تلخہ انگیز ست و باد را ببرد و پہالسہ کہ پختہ باشد سرد ست و مزه شیرین دارد و بوقت ہضم نیز شیرین شود و علت

باد و تلخه و رکتپت را دفع گرداند و پهکر پرت مزه شیرین دارد و دیر هضم شود و مستسقی ست و بلغم و زور را زیاده گرداند و بیل خام طبیعت تیز و گرم و
چرب دارد و کف و باد را بر باید و مزه تلخ و تیز دارد و زمخت و قابض ست و گرسنگی افزاید و آنکه پخته باشد دیر هضم و ناپاک انگیز بود و مزه شیرین دارد
و علت باد و بلغم و تلخه پیدا آرد و بعد از خوردن وی بادی که از شکم بیرون جهد بابوی بد بود و کج پوری و شکران شیر را در پستان عورت
زیاده کند و کف و تلخه را بر باید و تشنگی و ناپاک و تپ و رکتپت و زهر و دمه و سرفه را دفع گرداند و بار درخت تاڑ و تاڑی و جوز هندی و
کٹھل و کیله و مانند اینها مزه شیرین دارند و بوقت هضم نیز شیرین شوند و باد و تلخه را بر بایند و سرد و چرب اند و زور و فربهی و آب منی افزایند و
بار تاڑ شیرین شوند و دیر هضم ست و تلخه و باد را بر باید و مغز خسته آن نیز مزه شیرین دارد و بول را زیادت کند و وقت هضم نیز شیرین شود
و تلخه و باد را بر باید و جوز هندی سرد و چرب و دیر هضم ست و مزه شیرین دارد و دل را فایده رساند و زور و گوشت و منی افزاید و تلخه را دفع کند
و مثانه را صاف گرداند و کٹھل مزه شیرین و اندکی زمخت دارد چرب و سخت و دیر هضم ست و باد و تلخه را دفع کند و کیله مزه شیرین و مقداری
زمخت دارد و مقداری سرد ست و رکتپت را بر باید و دیر هضم شود و آرزوی طعام پیدا آرد و آب منی را زیادت کند و بلغم را افزاید و اما
انگور و بکهار و گلچکان و خرما و کمهار و مانند اینها همه شیرین و دیر هضم اند و رکتپت را بر بایند و قابض اند و بلغم و آب منی افزایند انگور مزه
شیرین دارد و مسهل و سرد و چرب ست و آواز خلق را نیک کند و علت رکتپت و تپ و دمه و استسقا و ناپاک و کهیروک را دفع کند و در طب کبیدت
میگوید که انگور بر دو نوع ست یکی شیرین و آن در وقت هضم نیز شیرین شود و دیر هضم ست و کف و آب منی و فربهی زیاده کند و آرزوی طعام
پیدا کند و هر علتیکه بسبب شراب پیدا شده باشد آنرا نیز دفع گرداند و باد و تلخه و تلخی دهن را دفع گرداند و انگور مطلقا علی الخصوص آب منی را زیاده کند
و درین نوع شیرین چند نوع دیگر ست قریب به پنج قسم نوع دوم خوش ترش ست چنانکه انگور کوهی تلخه و کف را مقداری پیدا کند انگور خام گرم و ترش
و دیر هضم ست و باد را بر باید و کف و تلخه را افزاید و مسهل ست و کمهار برای دل مفید ست و بول بسته بکشاید و رکتپت و ناپاک را بر باید و موی را
سیاه دارد و عقل افزاید و زحمت پیری و ضعف را زائل گرداند و خرما دافع رکتپت و کهیروک و دیر هضم و سرد ست و دل را موافق و لغایت مفید و مزه شیرین
دارد و با فواید و ازین جمله خرمای بکی اجود ترین خرما ست و آنرا برنی در زبان عربی نامند و انواع خرما بسیار ست و در زمین خراسان خصوص در
شیراز و جهرم که گرمسیر اند خرمای لطیف و نازک میشود و در دیار چین و ماچین نیز انواع بسیار میشود الغرض که خرما در وقت هضم نیز شیرین
میگردد و آرام حاصل گرداند و در طب کبیدت میگوید که خرما چهار نوع ست دو نوع ازان در هند میباشد یکی آنکه درخت او بسیار از زمین
بر نمی آید و دوم آنکه درخت او بلند میگردد و دو نوع دیگر در بالای دشت میشود یکی را سلیمانی گویند و دوم را خرمای سنگ شکر و این سنگ شکر
چرب و مقداری زمخت ست و باد و ناپاک و تلخه و تپ را دفع گرداند و جراحت به سازد و گرسنگی و تشنگی و دمه و سرفه را نیز دفع گرداند و دیگر فواید
که در ... گفته است نیز دارد و گلچکان دیر هضم شود و برای دل و تقویت دل مضر ست و اما منی را زیاده گرداند و بار گلچکان تلخه و باد را
زائل گرداند و بادام و پسته و جوز مغز و چلغوزه و مانند اینها چرب و گرم و دیر هضم اند و تلخه و باد و بلغم بر بایند و مزه شیرین دارند و فربهی و
زور و آب منی افزایند و بار لولی دافع بلغم و تلخه است و مزه زمخت و اندکی تلخ نیز دارد و خوشبوی ست و دل را فایده رساند و آرزوی
طعام آرد و بس و سنتاکه یعنی بادرنجه (?) که بالای بار بهلاوه چسپیده میباشد بستنبی ست بدشواری هضم شوند و باد را افزایند
و رکتپت را بر بایند و سرد و خشک اند و در وقت هضم شیرین شوند و باد را افزایند و ... که در زمین کاشمیر میشود سرد ... و مزه
شیرین و زمخت دارد و دیر هضم شود و بار بهنکوت (?) چرب گرم ست و مزه شیرین تلخ دارد و باد و بلغم را دفع گرداند و بار درخت ... شیرین و
گرم و خشک ست و موی را بر کند. بار سکات (?) پستان یعنی لسوڑه سرد و شیرین و دیر هضم و زیادت کننده کف ست و بار کریله و بیلو و
بار مالی یعنی بیل مزه شیرین و تلخ و تیز دارد و گرم ست و کف و باد را دفع کند به تخصیص بیلو مزه شیرین و تیز و اندکی تلخ دارد و وقت هضم تیز گردد

و تلخه را افزاید و تیز و گرم و چرب است و مسهل ست و باد و کف را ببرد و بادرو تیز و گرم اند و وقت هضم تیز شود و مزه زمخت دارند و تپ گرم و نفخ شکم و
و چربی و بستگی بول و غایط و هیبت و گوله و زحمت شکم و بواسیر را دفع سازند و بار کنج و پلپه و تم هر همه سبک و گرم و خشک اند و بوقت هضم تیز اند
و مزه تیز دارند و علت پیه و گرم و باد و کف را دفع گردانند و بربنگ گرم و حب القرع را ببرد و دی از شکم بدر آرد و این قلمی ست از خواص زنگ
و مزه بر بنگ مقداری تلخ ست و زهر خورنده را ...ات مفید بود و اما هلیله مسهل و گرم ست و جراحت را به کند و عقل افزاید و زحمت باد و بلغم و تلخه را
ببرد و چشم را مفید بود و آماس و هیبت را دفع گرداند و گرسنگی زیاده کند و معده را و باغوت دهد و در طب کبیدت گفته است و بلیله غیر مزه نمکی و گرمی تیز
مزه باقی موجود ست و زمخت دران زیاده است و وقت هضم شیرین میشود و آرزو بر طعام آرد و درد و غلبه هر سه خلط و دمه و مانند آنرا دفع گرداند
و خشک و زود هضم ست و فربهی و گرسنگی افزاید و خاطر روده را هضم کند و رسا این ست و جوانی را بر پای دارد و ضعف دفع گرداند و خشک سازد و بهضم
و فربهی و گرسنگی افزاید و زور و عقل و حفظ را زیاده کند و آواز حلق نیک کند و رنگ را روی تازه دارد و تپ کهنه دماغ و مرض سر و چشم و پند و رگ و
زحمت دل و باد و یرقان و سنگریزی و کهیروک و آماس و اسهال شکم و ... و بیهوشی و قی و کرم و دمه و سرفه و بواسیر و نفخ شکم و اکثر علتهای شکم و
اثر زهر و تشنگی و لبهای خام ... غذا و گوله را دفع گرداند و بدانکه از شیرینی و ترشی مزه خود باد را و رکت را از تلخی و تیزی کف و چربی را ببرد و از زمختی آن تلخه
دفع گردد و در هلیله پوست و گوشت و پی و استخوان و مغز ست مغز شیرین و استخوان زمخت و گوشت تلخ و پی ترش و پوست تیز ست و از مغز استخوان هلیله باید و تلخه را
و بلیله در کرانه لب آب و در جنگل و در کوه بیابان اما از لب آبی جنگلی نیک ست و از جنگلی کوهی بهتر و مفید تر ست و آنکه در هوای خود پخته بر زمین می افتد
و در خود چرب و دراز و گرد بود و در آب فرو نشیند یعنی چنان گران بود که درون آب غرق شود و موازنه او در وزن پنج یا شش درم باشد از همه مفید تر ست
و بلیله مسهل و گرم و خشک ست و برای چشم نیک ست و مزه زمخت دارد و کف و تلخه و بهای آواز حلق و کرم را دفع گرداند و بسیاری مقدار
مسهل و خشک و دافع کف و تلخه است و مزه شیرین و زمخت دارد و دهن را صاف کند و جوز بویه و کافور و جاوتری و کلکول و خرد
و بزرگ و قرنفل مزه تیز و تلخ دارند و کف را ببرند و آب دهن را دفع گردانند و بوی دهن را نیک کند و زود هضم شود و تشنگی و زور افزایند
علی الخصوص کافور سرد و تلخ و خوشبوی و زود هضم شود و خراشنده است و هنگام تشنگی و خشکی دهن بکام اندرون برون شاید و در طب کبیدت
میگوید که کافور مزه شیرین و تلخ دارد و خوشبوی و سرد و سبک و خراشنده است و برای چشم مفید ست و آب منی زیادت کند و کف و چربی و زهر
و ناپاک و تشنگی را دفع گرداند و مزه و بوی دهن را نیک کند و جمله کافور بر سه نوع ست یکی سخت سفید که آنرا بهنی الیسا پاس گویند دوم
سپید که اندکی بزردی زند و آنرا هیمه گویند و سوم اندکی سفید که آنرا پوتا اسری نامند و درین هر سه جنس مزه و قوتی که آنرا بیرج
نامند در مزه و در وقت هضم که آنرا بپاک گویند و در خاصیت که آنرا پربها و گویند الیسا پاس بهتر ست و از ان همه کمتر و از ان پوتا اسری کمتر و
و جنس الیسا پاس هر چه نو و مانند بلور صاف باشد آنرا نیکوتر دانند و الیسا پاس مستی و دیوانگی و ماندگی و تشنگی و ناپاک اندام و کرم و سرفه و کهیروک و خوی را
دفع گرداند و اندکی مسهل ست و آب منی را زیادت کند و هیمه تشنگی و ناپاک و بیهوشی را دفع کند و بسخت سرد ست و مزه تیز دارد و آب منی و خوی را
زیادت کند و پوتا اسری تشنگی و ناپاک و رکتپت و کف را دفع کند و از همه سرد تر ست و مزه شیرین دارد و تیز و تلخ و آب منی را زیادت کند
و کافور پخته بر دو نوع ست یکی آنکه ریزه هایش بزرگ باشد دوم آنکه باریک باشد و از کافور خام کافور پخته سبکتر ست و کف و باد و کرم و خارش
و چربی و دمه و علت گلو و مرض لب و آب دهن و زحمت زبان را که از ان در ادراک مزه خلل شود این همه را دفع گرداند و گرسنگی و تلخه را زیادت کند
و مسهل ست و کافور پخته را و یپاس نامند و کافور علی نیز بر دو نوع ست یکی آنکه آبی میشود و آن تلخ ست و شکم را صاف کند و بول را
زیاده گرداند و دیوانگی پیدا آرد و نفس را دفع کند و دوم جنبلیه و آن تلخ ست و کرم و هیبت و خارش و قی را دفع کند اما ورای این علتهای
دیگر خود پیدا آرد و لتاکستوری که نوعی از بیل ست و آن در طرف جنوب میباشد و نفع آن همچو نفع کافور می باید دانست و سرد ست و تا ...

فائده در عطریات

بیشتر در فوائد ...

صاف کند و مشک گرم ست و مزه تیز دارد و بلغم را دور کند و دهن را خوشبوی گرداند و زیادتی خواب را ببرد و چارولی شیرین و چرب ست و باد
تلخه را ببرد و آب منی افزاید و تخم بلبلیه ستی آرد و کف و باد را دفع کند و مغز خسته کنار مزه شیرین و زمخت دارد و باد و تلخه و تشنگی و قی را دفع
گرداند و مغز تخم آمله در فائده همچو مغز تخم کنار ست یعنی باد و تلخه و تشنگی و قی و تاپاک دفع کند و تخم ترنج و کرواله و کوسم چرب ست و وقت
هضم شیرین میشود و زور و گرسنگی افزاید و باد و تلخه را ببرد و فائده تخم کلیچکان نیز همین ست و همه میوهای پخته نیکو اند مگر بیل که آن خام بهتر ست
و اسهال را دفع کند و گرم ست و گرسنگی را زیاده پیدا آرد و مزه زمخت و تلخ و تیز دارد و هر میوه که آنرا کرم خورده باشد یا علت آلوده بود یا در اغذیه
شده باشد یا در غیر وقت پختگی پذیرفته باشد یا غیر وقت برآمده باشد یا خام بود از ان احتراز واجب داند و فائده خضریات چنانچه پروبه و کدو
هندوانه و خربزه و مانند اینها مزه شیرین دارد و باد انگیزند و تلخه را زائل کنند و اندکی کف پیدا آرند و در وقت هضم شیرین شوند و بول و غائط را
براند و پروبه خام تلخه را ببرد و پروبه نیم پخته کف انگیزد و پروبه پخته گرسنگی افزاید و شباب و گرم ست و دل را فائده دهد و مقداری مزه شور دارد
و مثانه را صاف گرداند و زحمتهای دیوانگی دائما و نوعی از دیوانگی ست و باد و صرع و خوف و باد و بلغم و تلخه را دفع گرداند و پروبه که از وی
پیتها پاک سازند را بجروگ و ترقیا کی و دل را بغایت مفید آید و سیدوانه آب منی و نظر چشم را نقصان کند و باد و کف انگیزد و تلخه را ببرد و کدو
خشک و سخت سرد و دیر هضم ست غائط را نرم گرداند و کدوی تلخ قی آرنده باد و تلخه را دفع کند و دل را بیقرار گرداند و جمیع انواع خیار و بادرنگ
و کچر و سیندره و مانند اینها مزه شیرین و اندکی تلخی دارند و مسهل اند و بول و غائط را بآسانی روان کنند و باد و بلغم را پیدا کنند و کچریه را دفع
سازند و بادرنگ سبز آنکه بالشحم باشد تلخه را ببرد و بادرنگ زرد کف انگیزد و بادرنگ پخته مزه ترش دارد و علت باد و کف را دفع سازد و خیار
و بادرنگ اگر پخته شوند شیرین و قدری شور بوند و اندکی تلخه انگیزند و کف و باد را نیز پیدا آرند و گرسنگی را زیادت گردانند و از سنیده که نوعی از
خربزه است آنکه خام بود مزه شیرین و اندکی شور دارد و کف را ببرد و آنکه نیم پخته باشد مسهل ست و دل را فائده دهد و گرسنگی افزاید و آنکه پخته
و کهنه شود و نفخ شکم و غلوله دراز که از باد زیر ناف پیدا آید که آنرا بهندی استسقا گویند ببرد و پلپل و راز پلپل گرده و سنتهی و ادرک و انگوزه و
زیره و کشنیز و جنبهیری یعنی سبزی هلیسال که در زمین شمال میشود و بوی جنبهیری دارد و مقداری ترش میباشد و سهکهه یعنی سبزی
بهری جنگلی و تلسی و ارجک و رام تلسی و کتهیر که نوعی از بهری ست و مهوستران که آن نزدیک بعضی کوه است و نزدیک بعضی دس
و سکن یک یعنی کاه خرد که خوشبوی میشود و کسوندی و بهری خانگی و پچکنی و سهجنه که دو جنس ست یکی آنکه گل لعل آرد و دوم که گل
سفید دارد و سرشف و رائی و سنڈی و کندیر یعنی توریا و تیپرلی و کهیرنا که گلش لعل باشد یعنی بسکهپره و چتره و تربد و سبزکاه و پیاز و مانند اینها
جمله خاصیت گرم و مزه تیز دارند و آرزو بر طعام آرند و باد و بلغم را ببرند و بسیاری از سبزیهای مذکوره در طعام بکار آید و از ان طعام لذیذ
و مفیدتر گردد و پلپل دراز که تر باشد دیر هضم شود و سرد ست و مزه شیرین دارد و کف را پیدا آرد و پلپل دراز خشک باد را دور کند و اندکی تلخه را نیز
ببرد و مزه تیز دارد و آب منی را افزاید و پلپل گرد که تر بود وقت هضم شیرین شود و دیر هضم ست و آب منی و بلغم را روان گرداند و پلپل گرد که خشک باشد
محلل و جذاب و جالی و مسخن و منقی بلغم و سبک ست و زود هضم شود و باد و کف را دور گرداند و آنکه سپید رنگ باشد در خاصیت هر چند همچو سیاه رنگ ست در
افعال و خواص و در جذب رطوبات هم مفید ست و از جنس سیاه سفید بمراتب بهتر ست در انواع نفع او دا آسند ... که زنجبیل باشد و تر و تازه آنرا ادرک
و خشک را سونٹھ گویند آرزو بر طعام آرد و مقداری چرب ست و دل را فائده بخشد و کف و باد را ببرد سبک ست و منی را پدید کند و خلط رود که آنرا آنو گویند هضم کند و گرسنگی
افزاید و ادرک خاصیت گرم دارد و مزه تیز و بستگی شکم و بول و غائط دور کند و آرزو بر طعام آرد و آواز حلق نیک کند و باد و کف را ببرد و دل را فائده دهد و آب منی افزاید
و انگوزه سبک و گرم و چرب ست و خلط رودها را هضم کند و گرسنگی افزاید و قدری مسهل ست و مزه تیز دارد و بدهضمی و بستگی شکم و اقسام سول را دفع کند و اگر
او را با آب گرم فرو برند باد و کف را نیز ببرد و زیره زرد و زیره سپید و زیره تیز و گرم ست و بوقت هضم نیز تیز شود و آرزو بر طعام آرد و گرسنگی افزاید و تلخه را زیاده کند

و باد و کف و خارش را ببرباید و بتخصیص برای درد چشم و خارش او مفیدست و اگر او را با شیر بز سائیده طلا کنند و کشنیز و زیره بزرگ که اندکی سیاه باشد
هر همه فائدهٔ زیرهٔ مذکور دارند و سیاه دانه خوشبوست و مزه شیرین دارد و دل را فائده رساند و اما کشنیز خشک چرب ست و بوقت هضم شیرین
شود و تاپاک و تشنگی و غلبهٔ اخلاط ثلثه را دفع کند و مقداری تلخ و تیزست و راههای خلاصهٔ طعام را صاف دارد و سبزی جنیر خاصیت گرم و تیز دارد
و علت باد و کف و کرم را ببردارد خوشبوی ست و گرسنگی را زیاده کند و آرزو بر طعام آرد و دهن را صاف کند و خاطر روده را هضم گرداند و تلسی
سفید کف و باد و دمه و زهر و سرفه و بوی دهن را ببردارد و درد پهلوی را دفع کند و تلخه را افزاید و سهکهه در فائده همچو تلسی سفیدست خاصه که
از خوردن آن اثر زهر نماند و تلسی سیاه و در اقسام تلسی که بو سنتن هر همه خشک و تیز اند و مزه تیز دارند و کف را ببرباید و نیز بوقت هضم تیز شوند و اما تلخه را
افزاید و کسوندی مزه شیرین و مقداری تلخ دارد و خاطر روده را هضم کند و کف و باد و تلخه از وی نماند و آواز حلق را صاف گرداند و در طب
کثیدت آورده که هیچ زهر از وی نماند سهجنه گرم و چرب ست و مزه تلخ و تیز دارد و تلخه را انگیزد و سهجنه که گلش لعل باشد تلخ و تیز و مسهل ست و
آماس را دفع کند و گرسنگی آرد و سبزی سرشف در وقت هضم ناپاک کند و بول و غائط بسته گرداند و خشک و تیز و گرم ست و غلبهٔ اخلاط
ثلثه پیدا آرد و سبزی کند پرپهچ سبزی سرشف باید دانست و سبزی چیره و تاپرنے کف و آماس را ببرباید و زود هضم شوند
و کهیرنیا کف و تلخه و آماس و علتهای شکم و بواسیر دفع گرداند و ترب نرم و نارسیده مزه تلخ و تیز دارد و دل را مفیدست و گرسنگی
زیاده کند و آرزو بر طعام آرد و هاضم ست و آواز حلق را نیک کند و ترب ناپخته دیر هضم و بستنی ست و اگر با روغن ستور پزیده خورد
باد و بلغم و تلخه را ببرباید و اگر ناپزیده خورند باد و بلغم و تلخه را پیدا آرد و ترب خشک غلبهٔ اخلاط ثلثه را ببرباید و زود هضم شود و زحمت اثر
زهر را نیز زائل کند و غیر ترب دیگر همه سبزیها خشک کرده باشند باد انگیز و بستنی اند و گل و برگ و بار ترب یکی از دیگر بترتیب مذکور زود
هضم ست و گل ترب کف و تلخه را ببردارد و بار ترب باد و بلغم دفع گرداند و سیر علت دل و سینه و تپ کهنه و درد شکم و بستگی بول و غائط و
و گوله و ناآرزوی طعام و سرفه و آماس و بواسیر و پلیت و کرم و باد و دمه و کف را دفع کند و گرسنگی آرد و چرب و گرم و تیز و تلخ و دیر هضم
و مسهل ست و اندک مزه شیرین دارد و آب منی و عقل و زور را زیادت کند و آواز حلق نیک گرداند و چشم را فائده بخشد و رنگ تن نیک کند
و استخوان شکسته را البسته گرداند و در طب کثیدت میگوید و کیتپت افزاید و زحمت برص را ببرباید و ضعف و پیری از وی دور گردد و برگ سیر مزه
شور و اندکی تیز دارد و بوقت هضم نیز تیز شود و ساق سیر مزه شیرین دارد و در طب [illegible] معانت سار میگوید که از جمله شش مزه ترش در
سیر نیست و پیاز خاصیت سخت گرم مفتح سده و مقوی اعصاب خصوصاً با گوشت چرب پخته تلخه را زیاده کند و گرسنگی و قوت باه زیاده گرداند و دیر هضم شود
و مزه تلخ و تیز دارد و پیاز سفید چرب ست و این قسم سرخ و سفید و بهترین همه سفید که رکتپت را دفع گرداند و زور و عقل و کف و فربهی افزاید و دهاتها را
برقرار دارد و سبزی کلا و دور آغاز مزه شیرین دارد و پیبت دارد و سرد و باد انگیز ست و کف و تلخه را ببرباید و دیر هضم شود و سبزی جوهی
و ترنی و جبونتی و کندروی و بنپاره و بارهار و سنبل و نارنگی و پچکستا هرن هر دو جنس و کونپل درختانی که گل ندارند چنانچه بر و پاکر و گلر و مانند
اینها و سبزی بنس و کچنار و مانند اینها جمله مزه شیرین و زمخت و تلخ دارند و هضم شوند و قابض و باد انگیزند و علت رکتپت را دفع سازند
و سبزی [illegible] زود هضم و چرب قابض ست و گرم و زمخت و باد و بلغم و تلخه را بدفع آرند و برای نفع جراحت نیک بود و مزه شیرین و تلخ و
زمخت دارد و سبزی جیوانتی برای چشم مفیدست و غلبهٔ اخلاط ثلثه را ببرباید و سبزی [illegible] باد را ببرباید و زود هضم ست
و سبزی کندوری مقداری باد افزاید و کونپل درختان شیردار غنچه نیلوفر شمسی و قمری مزه زمخت دارند سرد و قابض اند و کیتپت
و انتسا بدفع آرند و سبزی کدهیره سپید و برن دارنی و کنیاری و سبد انجیر سپید و کلوی و بیل و مانند اینها گرم و شیرین و تلخ ست باد را
آرام دهند از این جمله سبزی کدهیره آماس را دفع کند و در طب کثیدت گفته است که کلوی مزه زمخت و تیز و تلخ دارد و در وقت هضم شیرین شود و

سبک و غالب ست و دل را فائده رساند و زور و گرسنگی افزاید و خاصیت گرم دارد و راجروگ و بیت و کرم و قی و تاپاک و رکتپت و سپهٔ روگ و یرقان
و خاباراوده و پرمیو و تپ و تشنگی و سرفه و غلبهٔ اخلاط ثلثه را دفع گرداند و رساین ست و جوانی را بر پای دارد و عقل را افزاید و سبزی گلوی مزه شیرین ارد
و دافع اخلاط ثلثه است و چشم را مفید بود و گرسنگی افزاید و رساین ست و سبزی چولائی و پوی و اسپاکه نوعی از شملیت ست و بتھوه و پالنگی و
چندن بتھوه و مانند اینها ادرار بول کند و غائط را روان گرداند و مزه شیرین و مقداری شور دارند و اندکی کف و باد انگیزند و رکتپت را دفع گردانند و
سبزی چولائی سخت سرد و خشک ست و وقت هضم شیرین شود و مزه شیرین دارند و رکتپت و زهر و مستی هر چیزی را دفع کند و سبزی پالک و پوی وقت هضم
شیرین شود و مزه شیرین دارد و زور و آب منی افزاید و مسهل و سرد و چرب ست و بلغم انگیزد و باد و تلخه و مستی را برباید سبزی چندن بتھوه
هنگام هضم تلخ شود و مزه اندکی شور دارد و باد و بلغم دفع کند و آرزو بر طعام آرد و زور عقل و گرسنگی افزاید و کرم را دور گرداند و مسهل ست و بتھوه کشت
نیز همچنین ست و سبزی پالک همچو سبزی چولائی ست ولیکن باد را افزاید و بول و غائط را بندد و کف و تلخه را برباید و سبزی براهمی و سنپاک
نوعی از جنس نرقوم ست و در شرح سسرت که چجت نام دارد میگوید که سنپا نوعی از جوتنلی ست و سنگ هتک که سروالی ست و بعضی گویند که آن
جونتری ست یعنی چهار برگی که بر کرانهٔ آب مانند چنگیری میشود ولیکن چنگیری ترش میشود و درین ترشی نیست و سبزی پلپل و ازو گوبھی که مانند
بهانتل میباشد. آنانشیر نمیدارد و چاکوند و بلجی و کلاو کرد و بار بردو کتانی و پلول و بادنجان و کوائی و کریلا و کسوندی جنگلی و کیوڑا و بید انجیر و سرخ و بیرا
و چرائته و لکوراو نم و تورئی و شاخهای نوک از بیست بیرون آینده و بالنسه و اکیهی و مانند اینها رکتپت را بربایند و برای دل و سینه مفیداند و بیست و تپ
و تپ و دمه و سرفه و ناآرزوی طعام را دفع کنند و خود زود در هضم در آیند. و مخصوص سبزی براهمی مزه شیرین و زحمت دارد و سبک ست
و هنگام هضم نیز شیرین شود و تلخه را دفع آرد و سبزی گوبھی نیز مثل براهمی ست و سبزی سروالی قابض ست و وقت هضم تا پاک نکند و
علت باد و بلغم و تلخه را دفع آرد و سبزی بلجی تلخ و هنگام هضم تیز شود و رکتپت و کف و کنت را النفع تمام دهد و سبزی کلاو کرداند که تیز و تلخ ست
و غلبهٔ اخلاط ثلثه را دفع کند و سبزی گوالی نه سخت گرم و نه سخت سرد بلکه معتدل ست طبیعت و علت باد و بلغم و تلخه را دور کند و بار بر و کتانی
خارش و بیست و کرم و کف و باد را دفع گرداند و مزه تلخ و تیز دارد و سبک ست و پلول گرم ست و مزه تلخ و تیز دارد و جراحت را به کند و باد نه
انگیزد و کف و تلخه را بر دارد و وقت هضم تیز شود و آب منی و گرسنگی زیاده کند و آرزو بر طعام آرد بادنجان مزه اندکی تیز و تلخ دارد و آرزو بر طعام آرد
و زود هضم شود و گرسنگی افزاید و باد و بلغم را برباید و بادنجان پخته و رسیده اندکی مزه شور دارد و تلخه افزاید. و لکوره و کریلا نیز مثل بادنجان اند
و سبزی بالنسه و تخم شاخهای نورسته اتران ست و بیرا و چرائته چرب اند کف و تلخه را بربایند و سبزی سنوار که آنرا چکوند گویند و
برن خشک و سرد و بوقت هضم سبک ست کف را برباید اما تلخه که با باد پیوسته باشد آنرا تحریک نماید و سبزی کال ساگ که در ولایت
بنگاله میشود و مزه تلخ دارد و گرسنگی را افزاید و اثر زهر دفع گرداند و سبزی متصف گرم و خشک ست و مزهٔ شیرین ارد و زود هضم شود و بلغم را
دفع سازد و سبزی چنگیری مزه ترش دارد و گرم ست و باد و کف را دور کند و گرسنگی آرد و زحمت سنگرهنی و بواسیر نیز بر دارد و سبزی
تالی مزه شیرین دارد و باد انگیزد و زحمت تلخه را دفع گرداند و سبزی کنت کا و کرنکا و سبزی پولی و سپیا و سرون و دودهی و
سنور که نوعی از جنس سروالی ست اما برگ بزرگ دارد و چوک و ملهل و گومه جمله مزه شیرین دارند و خشک و سرد و مسهل اند و آخر مزه
مقداری شور دارند و باد افزایند و تلخه را زیادت نکنند و کف را بربایند و اما سبزی کنتکا مزه شیرین و تلخ دارد و سبزی کرنکا مزه شیرین و زحمت
دارد و سبزی رائی سیاه سرد و قابض ست و زود هضم شود و غلبهٔ اخلاط ثلثه را دفع گرداند و سبزی سنی نیز همین فائده دارد و سبزی نخود مزه
شیرین دارد و وقت هضم نیز شیرین شود و بدشواری دیر هضم شود و سبزی کلاو برگ خشک و سخت باد انگیز ست و مزه شیرین دارد و مقداری
شکم براند و سبزی برگ کرنج وقت هضم تیز شود و خاصیت گرم دارد و باد و کف و آماس را دفع کند و مسهل ست و سبزی برگ تنبول را

فوائد گل درختان

مزه تلخ و تیز و زمخت ست و خاصیت تیز و گرم دارد و آواز حلق را نیک کند و باد و کف را ببرد و گرسنگی پیدا آرد و بوقت هضم تیز شود و چرک و خارش و بوی بد از دهن زائل گرداند و خوشبوی ست و اما تلخه را پیدا آرد و بسیاری تر و خام مسهل ست و گرسنگی افزاید و مزه زمخت دارد و خارش و چرک زبان و بوی دهن را دور کند و نفع بسیاری خشک بالا گفته شد و گل کچنار و سنی و سنبل مزه شیرین دارند و بوقت هضم نیز شیرین شوند و رکتپت را دفع گردانند و گل بالسنه و اگست مزه تلخ دارند و بوقت هضم تیز شود و کهیروک و سرفه را دفع گرداند و مخصوص گل اگست نه سخت گرم و نه سخت سرد ست و شبکوری را دفع کند و گل سهجنه لعل و گل کریل وقت هضم تیز شوند و باد را دفع نمایند و بول و غائط را برانند مخصوص گل کریل زود هضم ست و کف و تلخه را دفع گرداند و گل کتهیدن و گل نم و موبها و اگست و ببیار و گل کره جمله دافع کف و تپ و بیست تلخه اند و در طب کتب گفته است و چون ببیار مزه زمخت و تیز و خاصیت گرم دارد و موی و پوست اندام را فائده رساند و کف و تلخه و رکتپت و کرم و لیسرب و بیست و لنگی که از باد باشد و علت برص و چربی و پرمیو را دفع گرداند و رسایین ست و گل ببیار تلخ و شیرین و زمخت ست و بوقت هضم شیرین میشود و خاصیت گرم دارد و موی سفید را سیاه کند و خاطر ز و دهضم کند و باد را افزاید و نم مزه تلخ دارد و بوقت هضم تیز شود و سبک ست و فرحت و دل را فائده رساند و بدل مضر ست و اما تلخه و کف و پرمیو و تپ و کرم و بیست و دمه و امراض چشم را نیک مغنی ست و باد را زیادت کند و دمه و نا آرزوی طعام و قی و زیادتی آب دهن و تشنگی و ماندگی و جراحت را دفع گرداند و برگ نوازان نم که میرویند دافع رکتپت و فائض ست و کف و کرم و بیست و مرضهای چشم را نفع دهد و باد را زیاده کند و برگ رسیده او همین نفع دارد و علی الخصوص جراحت را بزودی به گرداند و ونذی نم که با آن برگ جفسیده میباشد و دمه و سرفه و گرم و بیست و تپ را دفع کند و گل نم برای چشم نیکوست و کرم و تلخه و زهر را دفع سازد و باد افزاست و وقت هضم تیز شود و نا آرزوی طعام را هر گونه که باشد زود دور گرداند و بار خام از آن نم مزه تلخ دارد و وقت هضم تیز شود و مسهل و گرم و سبک ست و خشک نیست و پرمیو و بیست و لوته و بواسیر و کوله و کرم را دفع گرداند و بار پخته از آن نم مزه شیرین و تلخ دارد و چرب و گران و چسپنده است و رکتپت و کف و علتهای چشم و کهیروک را که بسبب زخم شده باشد دفع گرداند و مغز تخم نم کرم و بیست را دفع گرداند و تلخه انگیزد و گل نیلوفر شمسی سرد ست و مزه شیرین و تلخ دارد و کف و تلخه را دفع کند و گل نیلوفر قمری که سفید بود چرب و سرد ست و مزه شیرین دارد و تلخه را ببرد و خوشی و فرحت حاصل آرد و گل نیلوفر قمری که نیل وام باشد مقداری نفع این از جنس سفید کم شمارند و گل سنبهالو سرد ست و تلخه را ببرد و گل مالتی و گل نیل مزه تلخ دارد و از سبب بوی نیک خود تلخه را دفع کند و گل لولسری خوشبوست و دل و سینه را فائده دهد و مزه شیرین دارد و گل پاول هم بدین مانند و گل ناکیسر بلغم و تلخه و اثر زهر را دفع گرداند و نفع زعفران نه همچنین ست و در طب کتب میگوید که زعفران مزه تلخ و تیز دارد و رنگ تن مردم نیک کند و جراحت را صاف گرداند و علتهای سر و سکسک و قی و کرم و غلبه اخلاط را دفع گرداند و گل صندل سرد ست و مقداری گرم نیز ست و گفت و خون و رکتپت را دفع کند و گل بلپه کف و تلخه را دور کند و گل پیاپا سمه را نیز همچنین دانند و فائده بعضی گلها که ذکر نیفتاده است از فائده درختان آن معلوم کنند و غنچه سهجنه مزه تلخ دارد و بلغم را دور کند و غنچه بالسنه مزه تلخ دارد و وقت هضم تیز شود و علت کف و باد را دفع کند و چپاتا یعنی آنکه در برشکال بر زمین سفید و ام مانند چتر میروید و گل سیر نیز نوعی از جنس آن میباشد و شاخ لو که از نی تیره بیرون نی آید و از آن مردم آچار میسازند این هر سه لطف پیدا می آرند و بول و غائط روان دارند و جمله این چپاتا که چرب و چسپنده مانند صمغ بود کرم پیدا آرد و مزه شیرین دارد و احکنا لیست و تلخه و بلغم را اندکی زیاده کند و باد بسیار آرد و شاخ لو رسته از آن نی تیره خشک و تیز ست و مقداری مزه زمخت دارد و وقت هضم تیز شود و ناپاک انگیزد و علت بلغم را ببرد و مقداری زور افزاید و چپاتا بر الواع ست بعضی از پرال و بعضی از بیخ نیشکر و بعضی از سر گین خشک و بعضی از بیخ لی تیره و بعضی از بیخ بانس و بعضی از زمین پیدا می آید اما آنکه از پرال میروید خشک ست و مزه شیرین دارد و بوقت هضم نیز شیرین شود و غلبه اخلاط ثلثه را دفع گرداند و آنکه از بیخ نیشکر بر می آید سرد ست و وقت هضم تیز شود و آخر مزه زمخت دارد و آنکه از سرگین خشک بر می آید باد انگیزد و مزه زمخت دارد و آنکه از زمین میروید اندکی باد پیدا می آرد و در هر زمینی که بروید خاصیت آن زمین روی باشد و سیری که خشک کرده

می آرند وکنجاره کنجد وکنجاره سرشف وکتان و مانند آن لبشتهی ست واکثر علتها را پیدا آرند و سبزیهای شیرین اکثر مسهل و بعضی قابض و سرد و خشک و
دیرهضم اند و مقداری مزه زمخت هم دارند و بدانکه گل و برگ و بار و نال یعنی دنڈی و بیخ جمله سبزیهای شیرین دیرهضم اند لیکن از گل برگ دیرهضم اند
واز برگ بار واز بار دنڈی دیرهضم ترست و سبزی که برگش درشت و یا کهنه باشد و یا آنرا کرم خورده باشند و یا بجای بد برآمده باشد و یا
غیر وقت برآید ازینها احتراز نماید. فائده بداریکند و سناول و بجینده و بیخ نیلوفر قمری و سنگهاڑه وکسیرو و موصلی و بیدآلو و بدهالو وکتھالو
ورتالو و آلو و سالگ و مانند آن جمله کتیت را بربایند و سرد اند و مزه شیرین دارند و دیرهضم اند و آب منی و شیر را افزایند و ازین جمله بداریکند شیرین ست
و فربهی و آب منی و زور افزاید و صدای حلق نیک گرداند و باد و تلخه را دور کند و سناول خرد و بزرگ باد و تلخه را دفع گرداند و مزه شیرین و تلخ دارد و دل را
فائده رساند و عقل و زور و گرسنگی را زیاده کند و رساین ست و آب منی را افزاید و زحمت سنگرهنی و بواسیر را برباید و شاخ نوا زان [illegible]
مزه تلخ دارد و زحمت کف و تلخه را دفع گرداند. و بجینده بدشواری هضم شود و لبشتهی اند و مهیی و خشک ست و تا پاک نینگیزد و رکتیت را دفع گرداند.
وکسیرو و سنگهاڑه سرد و دیرهضم و لبشتهی اند و در طب کتیبه ت گفته است موصلی شیرین و مقداری تلخ ست و خاصیت گرم دارد و زود
هضم شود و قوت باه و آب منی زیاده کند. و بواسیر باد را دفع کند و رساین ست و بجرکن کف و باد را انگیزند. و بیدالو وقت هضم تیز شود و تلخه را
افزاید و بلغم را برباید و سوران واسته ولکت مانکند و بواسیر و باد را خشک و دیرهضم اند. و مزه تلخ و زمخت دارد و باد در شکم انگیزند و شکم را بسته
گرداند و کف و باد افزاید و تلخه را برباید. و سورن دافع بواسیر ست و کتیبه ت میگوید که سورن دافع لفست و سورن جنگلی علی الخصوص دافع بواسیر ست
و مانک مزه شیرین دارد و سرد ست و دیرهضم شود و استخو لیکن سخت گرم نیست و جمیع انواع سالگ و بیخ نیلوفر شمسی هرهمه سرد ست و دیرهضم
شوند و مزه زمخت دارند و باد انگیزند و تلخه را دفع گردانند و باراهی کند مزه تیز دارد و وقت هضم تیز شود و آب منی و زور افزاید و رساین ست
و بلغم و بیرمیوه بیست و کرم بر باید و ازین جمله آنکه خام بود و غیر وقت شده باشد. و سخت کهنه و علت آلوده و کرم خورده بود ازان احتراز باید کرد
و مغز درخت تاڑ جوز هندی و خرما و مانند آن که آنرا کاته گویند مزه شیرین دارد و وقت هضم شیرین شود و کتیت را دفع گرداند
آب منی افزاید و کف زیاده کند و باد را برباید فائده نمک سنگ و نمک دریا و نمک بر نام و نمک سونچل که آن دو جنس ست یکی آنکه
بوی دارد و دوم آنکه بوی ندارد و نمک کالی که آنرا اره ونک گویند چنانچه سانبهر و مانند آن و نمک تلخ که آنرا اوبهر گویند بترتیبی
که نوشته شده اند مقدم از موخر گرم ترست و بدین ترتیب دافع باد و پیدا آرنده تلخه اند و برعکس این ترتیب چربش و مزه شیرین دارند و بول
و غائط روان گرداند اکنون فائده ازین نمکها بترتیب گفته می آید نمک سنگ علت چشم را دور گرداند و دل را فائده رساند و مقداری
شیرین و چرب و هاضم ست و گرسنگی آرد و آب منی را افزون کند و دافع غلبه اخلاط ثلثه است و از همه انواع کها بهتر و مفیدست و نمک دریا
وقت هضم شیرین شود و مقداری گرم و اندکی چرب و مسهل ست و تا پاک تانگیزد و تلخه را زیاده نگرداند و درد شکم را نیز دفع کند و نمک بر نام
گرم و تیز و خشک ست و درد شکم دفع کند و علت دل را زائل کند و آرزو بر طعام آرد و گرسنگی پیدا کند و باد را از شکم براند و نمک سونچل زود هضم شود و
و خاصیت گرم دارد و کوله و درد شکم دفع کند و بوی ناکست و دل را فائده رساند و گرسنگی را افزون گرداند و نمک کالی خواص تیز و سخت گرم دارد
و بوقت هضم تیز شود و در تمام وجود در آمده هضم گرداند و باد را برباید و کف را از دهن روان کند و در راه رگهای باریک در آید و غائط را نرم گرداند
و بول افزاید. و نمک اوبهر مزه تلخ و تیز و شوار دارد و دیرهضم شود و در راه رگهای باریک در آید و باد را در راه آن براند و نمک کنگا که آنرا بات
گویند مسهل ست کف و باد و کرم را برباید و وجود لاغر را فربه کند و فربه را لاغر گرداند و تلخه و گرسنگی افزاید و نمک که در زمین شور باشد و مزه تیز دارد
و جمله علتهای بلغمی را برباید و جواکهار و ساجی و سهاگه کوله و سنگرهنی و زکام و سرفه و بواسیر را دفع گرداند. و سرهمه هاضم و شور اند و تیت
انگیزند و شکم را روان گرداند خاصه جواکهار و ساجی مثل آتش سخت تیز اند و آب منی و بلغم کم کنند و بستگی شکم و بواسیر و کوله و [illegible] دفع گردانند

فوائد نمکهای

وشورهٔ ناپخته که آنرا اوکهه چهار گویند زور زایل کند و باد ازوی نماند و اگر بر جراحت یا دنبل نهند تشنج پیدا آرد و شورهٔ پخته که آن را پالم چهار گویند
مثانه صاف کند و باد را افزاید و تلخه نیز زیاده کند و بلغم را بسیار کم کند و فوائد دیگر شوره‌ها که بیشتر ذکر خواهد افتاد نیز درین ست و سهاگه
سخت تیز ست گرسنگی افزاید اکنون بیان فوائد دهات و ابدهات گفته می آید بدانکه فائدهٔ زر مزه شیرین دارد و دل و سینه را فائده
رساند و غلبهٔ اخلاط ثلثه را دفع کند و فربهی و آب منی را زیاده گرداند و سرد و رساین ست و چشم را فائده رساند و دافع زهر ست و ضعف
پیری را بجوانی و قوت مبدل کند و در طب کبیدت گفته است که زر مزه شیرین و تلخ و زمخت دارد و خراشنده است و دیر هضم شود و زور و عقل
و حفظ و روشنائی تن زیاده کند و آواز حلق نیک گرداند و راجروگ و دیوانگی و تپ و اثر زهر را دفع گرداند و دافع علت پیری و ضعف ست
و جوانی را برپای دارد و نقره مزه ترش دارد و سرد و چرب ست و باد و تلخه را دفع گرداند و در طب کبیدت گفته است که مزه ترش و مقداری زمخت
و خراشنده و مسهل ست و بوقت هضم شیرین شود و جوانی را برپای دارد و مس مزه شیرین و مقداری زمخت دارد و سرد و خراشنده است و
شکم را روان گرداند و در طب کبیدت گفته است که مزهٔ مس تلخ و شیرین و ترش و زمخت ست و وقت هضم تیز شود و جراحتها را به گرداند و
کف و باد و دمه و سرفه و پیبست و بواسیر و پندروگ را دفع گرداند و روئی خراشنده است و مزه تلخ دارد و برای چشم مفید ست و کف و باد را
دفع نماید و در طب کبیدت گفته است که روئی گرم ست و مزه زمخت و تلخ دارد و مسهل و خشک و دیر هضم ست و تلخه و بلغم را برباید و آهن سرد ست
و باد انگیزد و تشنگی و کف و تلخه را بر دارد و در کبیدت گفته است که آهن مزه تلخ و زمخت و شیرین دارد و دیر هضم و مسهل ست و جوانی را برپای دارد و چشم را
فائده رساند و زهر و درد و آماس و بواسیر و پیبست و پنڈروگ و سیلان منی و کرم و چربی را دفع گرداند و آهن بسیار جنس ست نفع خاصیت هریکی در
فصل بواسیر گفته خواهد شد و خاصیت فائدهٔ ریم هر آهنی مثل آهن آن دانند و آهن که او را کانتی نامند تیز و سرد ست و سیلان منی و باد و پندروگ را
دفع کند و جوانی برپای دارد و آب منی را افزاید و آماس و اثر زهر را و پیبست نیز دفع کند و در طب کبیدت گفته است که برنج مزه تلخ دارد و باد افزاید و
سرد و خشک ست و کف و تلخه را برباید و قلعی و سیسه مزه شور و تیز دارند و خراشنده اند و کرم را دور کنند و در طب کبیدت گفته که قلعی زود هضم
و مسهل و گرم و خراشنده و خشک ست و دل را نفع رساند و مزه اش تلخ ست و مقداری تلخه انگیزد و کف و پرمیو و پنڈروگ و دمه و کرم
و باد را دور گرداند و سیسه مثل قلعی ست و سیماب معتدل ست و اگر بدارویی سرد آمیزند سرد باشد و اگر بدارویی گرم بیامیزند گرم باشد و گرسنگی
سخت افزاید و کرم و پیبست را برباید و چشم را موافق و مفید ست و زحمت پیری را دفع گرداند و رساین ست و اگر سیماب را بطریق نیک معمول کنند
انواع رنجها را دافع باشد اما در بیان ابدهات اکنون مذکور میرود طلق سرد و شیرین و زمخت ست و دیر هضم شود و هفت دهات را افزاید و غلبهٔ
اخلاط ثلثه و پیبست و جراحت و سیلان منی و زهر و کرم را برباید و گندهک گرم و مسهل و رساین ست و مزه تیز و تلخ و زمخت دارد و در وقت
هضم تیز شود و تلخه افزاید و غلبهٔ اخلاط و خارش و پیپ و پیبست و کف و باد و کهیروگ و کرم و پیهه را برباید و علت پیری را برباید و موی سفید را
سیاه گرداند و خون زیاده کند مارقشیشا یعنی سوناکهی هر چند نوع باشد و مزه زمخت و شیرین و ترش و تلخ و تیز دارد و زود هضم گردد و
در تمام اندام درآمده هضم پذیرد و در وقت هضم تیز شود و آواز حلق نیک کند و آب منی افزاید و رساین ست و علت پیری را دفع کند
و خراشنده است و برای چشم نافع و مفید بود و علت پیبست و زهر و کهیروگ و آماس و بواسیر و پرمیو و خون فاسد و پنڈروگ و درد مثانه را دفع کند
و سوناکهی نیز در کان زر میشود و جنس سفید که آنرا روپاکهی گویند و در لب آب تاپی و آن جنس اندر یا چین و ماچین و غیر جای و آنرا کرات یعنی کامدی زنند
و فسل گرم و چرب و خراشنده و مسهل و دیر هضم ست و مزه تلخ و تیز دارد و کف و دمه و آسیب دیو و سرفه و اثر زهر و خون فاسد را دفع گرداند
و وجود را روشن کند زرنیخ گرم و چرب ست و مزه زمخت دارد و تیز دارد و زهر کف و تلخه و خون فاسد و کرم و پیبست و موی را دفع کند و گل لعل
که آنرا اکبرو نامند سرد و چرب و زمخت ست و مزه شیرین دارد و چشم را فائده دهد و هچکی و کف و خون فاسد و تلخه و زهر را دفع کند

فوائد دهات

فوائد ابدهات

وصف لعل

وسوران کبیره ونیز همین فائده دارد علی الخصوص چشم را بغایت مفید ست و باد و قی را دفع کند توتیای سبز که بر دو نوع ست یکی نیل رنگ دوم سفید رنگ او بهر لوزه و دهنهای خراشنده و مسهل اند و مزه زمخت و تیز و شور دارند و برای چشم نیک مفید اند و کف و کرم و زهر و سنگ شانه و بیت و خارش را دفع گردانند و سنگ البصری از بن در فوائد چشم بمراتب زیاده است و زاک که آن بر دو نوع ست یکی سبلش دیگر کسیس و کسیس بخاصیت گرم ست و مزه ترش و شور و زمخت دارد و برای چشم و موی موافق و مفید بود و زهر و برص و سوزاک و بواسیر و سنگ شانه و کف و باد را دفع گرداند و شنگرف مزه تلخ و تیز دارد و وقت هضم تیز شود و درد چشم و بیست و بولسرب و زهر و کف از وی بماند و سلاجیت خراشنده و رسایین ست و مزه تلخ و تیز دارد و گرم ست و بوقت هضم تیز شود و با هر دارو یکه بیامیزد طبیعت آن دارد و از گرمی و سردی بگیرد و کف و بیست و سنگ شانه و پنڈ روگ و علت خون فاسد و بواسیر و کرم و دمه و آماس و انماد و علت شکم و از جنس گوله و کمیرک را دفع گرداند و سندرس گرم ست و مزه تیز دارد و جراحت را صاف کند و شکسته را پیوسته کند و لبسرب و کرد و بیست را دفع کند و درد را نیز سرمه چرب و سرزه و البضل شکرست و مزه شیرین و زمخت دارد و هلهک و دمه و قی و زهر و کف و تلخه و کمیرک و خون فاسد را دفع گرداند و چشم را موافق و مفید سرست انجن که نوعی از سرمه است و چوشاخهای بینی بیاشد و اگر بشکند سیاه بیرون آید و بعد آس کردن لعل میگردد و همین نفع دارد و رسوت مزه تیز و تلخ دارد و برای جراحت نیک ست و گوشتی که مردار باشد آنرا و علت دهن و چشم را دور گرداند و اگر با شیر زن سوده در چشم کشند نفع تمام بخشد بحسب انجن شور و گرم ست و پرده و گل چشم را بردارد و پهٹکری مزه تیز و شیرین و زمخت دارد و گرم ست و کف و تلخه و زهر و برص و خارش و جراحت و لبسرب و پرمیو را دفع کند و گل سیاه در دفع جراحت و زخم و ناپاک و زیادتی خون حیض فائده دارد و خلیش سرد و چرب ست و زهر و تلخه و خون و ناپاک و آماس را دفع کند و عضوی شکسته را به گرداند و در طب جرک میگوید گلیکه مزه او زمخت باشد باد افزاید و آنکه مزه شور دارد تلخه انگیزد و آنکه مزه شیرین دارد و بلغم افزاید و در طب کئید ت گفته است که الماس و کومید و پند روج و اندر نیل و بنوالی و سور جکانت و چندرکانت و بلور و نانک و بدم داک یعنی لعل و مروارید و کرمن مزه هر همه شیرین و زمخت ست و خواص سرد دارند و دافع اثر زهر و علتهای چشم اند و خراشنده و مسهل اند و دیدن چیزهای فرخ و میمون بوند و تفاول نیک اند و مستی پیل یعنی آبیکه از گوش پیل چکد موی را سیاه گرداند و زهر دور کند و زحمت برص را هم دافع بود و از خضاب و خبل ست و گوروچن یعنی در وین ماده گاو سرد و تلخ و خشک ست و حشتی پیدا آرد و وجود را روشن گرداند و زهر و آسیب و نحوست اختران و انماد و سقوط حمل و خون فاسد را دفع کند و جراحت را به گرداند و سسرت میگوید آنچه از غله و گوشت و سبزی و میوه درختان ذکر کرده شده است خواص او از مزه او از خاصیت عنصری که در وی غالب ست معلوم گرداند و از جمله غلهای خریف شالی رکتسال و ستهی و از غله ربیع جو و گندم که دو دال دارد و منگ و ارهری و عدس مفید تر ست و از گوشت پرندگان دراج سیاه و سفید و لاوه و از جنس جانوران وحشی گوشت آهوی سفید و سیاه و کرنک یعنی آنکه چهار رنگ دارد و گوشت طاوس و از ماهیان ماهی بانب یعنی آن ماهی که بشکل مار میباشد سخت مفید ست و از جمله میوها و بار درختان انار و آمله و انگور و خرما و پهالسه و کهرنی و ترنج نفع زیاده دارند و از جمله سبزیها کاوکر و بتهوه بزرگ و بتهوه کشت و چنچ و ترب خرد و براهمی و جیونتی زیاده فائده دارد و از جنس روغنها و قسم لبنیات روغن و شیر ماده گاو مفید تر دانند و از نمکها نمک سنگ و از قسم ترشیهای بستانی ترشی ترنج انار دان و از اشیای تیز پلپل دراز و سونٹهی و از اشیای تلخ بادنجان و پلول بهتر شمارند و از اشیای زمخت سپاری و پهالسه نافع تر شمارند و از اشیای شیرین شهد و روغن ستور بهتر دانند و شیرینی نیشکر هر قدر که صاف سازند مفید تر باشد و از غلها غله کهنه که یکسال مانده باشد نافع تر بود و از گوشت گوشت جانور جوان که نه پیر و نه بچه باشد نافع و لذیذ تر باشد و هر طعامیکه در شب پخته باشد در روز خوردن آن مضرت برساند و از اطعمه طعام تازه بهتر شمارند و هر میوه که پخته باشد خوردن آن نفع بسیار دارد و فائده شالی را گرم اشتها سازند و خوردن آن کسی را که بسبب استفراغ و یا اسهال گرسنگی کم شده باشد مفید تر ست و خلط رود هر اهضم کرده اند و گرسنگی را افزاید و اگر مقداری

سنا جهی و پلپل دراز و پلپل گرد آس کرده و روانا از نبادی که در شکم قبض شده باشد آنرا ببرد و دل را مفید بود آشامی که بپزند یک حصه برنج در
چهارده حصه آب تا آنکه زیاده از نصف برنج مذکور گداخته تا آب بیامیزد و مقداری بجهت بماند سازند و آنرا بهندی پیه گویند و خوردن آن آتش معده
تیز و زود خوی آرد و زود هضم شود و گرسنگی و ماندگی و تشنگی و تا پاک و ریم شکم ببرد و باد را از راه خود بیرون آرد آشامی که بپزند یک حصه برنج در
چهار حصه آب تا آنکه نیمی برنج گداخته در آب مخلوط گردد و نیمی بجهت نماند سازند و آنرا بهندی بلپی گویند از خوردن او دل را فائده و آرام حاصل آید قابض
شکم است و زور را افزاید و مزه شیرین دارد و گرسنگی پیدا کند و خورنده را سیری و سیرابی پدید آید و اگر درین آشام گوشت و سبزی میوهای ترش مثل
انار دانه و یا انگور خام که غوره باشد انداخته بپزند فائده رساند و فربهی آرد و آب منی افزاید و دیر هضم شود و کهچی که بپزند یک حصه برنج در شش حصه آب حاصل شود
و آنرا چوکوان گلتهی گویند همین نفع دارد ولیکن مقداری گرمی آرد و آشامی که بپزند یک حصه برنج و چهارده حصه آب پخته سازند و آن رجامه انداخته
شپلیده مایه او بیرون کشند و آنرا مانا گویند شیر برنج چربی و بلغم را زیاده کند و قوت افزاید و بشتهی است و دیر در هضم در آید و کهچری که از برنج و دال و کنجد
آمیخته سازند و بپزند بلغم بسیار انگیزد و زور افزاید و تلخه را نیز پیدا آرد و باد را ببرد و بجهات برسته نوع است یکی آنکه برنج سفید و درست و شسته بپزند
چون در پخت آمده باشد باز آب در وریزند تا دانها علیحده شوند و جوش آن بیرون آرند و گرم بود و این بجهت زود هضم شود دوم آنکه از برنج ململین و
غیر شسته بپزند و بسیار بگذارند و جوش او نکشیده باشند و سرد بود و آن گران است سوم آنکه برنج بریان کرده بپزند و دیر هضم شود و این سبک و خوشبو
و رباینده بلغم بود و اگر برنج و روغن ستور یا روغن کنجد یا در گوشت یا در ختان یا در شیر و ریخ اشیا یا یا دال انداخته بپزند دیر هضم شود و فربهی آرد و اگر
برنج در شیر انداخته بپزند بسیار گران و پیدا کننده بلغم است افزاینده زور و تهیج قوت باه و روشن کننده تن و اندام است و اگر دال را بریان کرده مقشر بپزند بود
او دور گردد و نیک گداخته شود و دیر هضم شود و فربهی آرد بتخصیص دال ماش و اگر دال ماش را مقشر کرده و دو حصه برنج و درست بریان کرده را در روغن
ستور باز بهر دو انا کی بریان کرده در شیر گاو و لقوام رقیق بپزند و پاره شکر تری یا مصری نبات و بادام مقشر اندازند کسیکه او را دعات نقصان
گشته باشد بخورانند ازین هفت دعات افزون شوند و عنین را مرد کار گرداند و شکنج اندام را نیز دفع کند و فربه و بیحال گشته است و قوی حال کند و اگر جزو
که از سبب یکی خلط شده باشد نیز دفع کند و هر سبزی که جوشانیده و آب او را بیرون ریخته دور کنند لیکن آنرا در روغن بریان کرده بپزند مفید بود و آنکه
غیر جوشانیده و بی روغن بپزند شود مضر است و هر گوشتی که آنرا در روغن و شیر و جغرات و دوغ و با سرکه هندی و یا دیگر ترشی و اشیا تیز چنانچه
ادرک و سنا جهی و پلپل گرد و مانند اینها انداخته بپزند مفید تر بود و زور و فربهی افزاید و آرزو بر طعام آرد و دیر هضم شود و اگر در گوشت پخته جغرات
و خوشبویی انداخته بخورد کف و تلخه انگیزد و زور و فربهی و گرسنگی افزاید و اگر گوشت باریک بریده در روغن ستور بریان کنند باز آب گرم انداخته و بپزند
نرم گردانند و خوشبویی اندازند سخت چرب بود بزبان هندی آنرا پرسکه گویند دل را فائده دهد و آرام حاصل کند و دیر در هضم در آید و آرزو بر طعام
پیدا کند و زور و عقل و گرسنگی و فربهی و اوج و آب منی افزاید و اگر گوشت آس کرده در روغن ستور بریان کرده بپزند همین نفع دهد و اگر گوشت را در تنور
بریان کنند این مقداری از ان سبک بود و گوشت سیخ کرده دیر در هضم آید و اگر گوشت را سیخ کرده و جغرات بر سر آن ریخته بریان کنند سخت دیر هضم بود و اگر
گوشت سیخ را بروغن ستور و دوغ و کشنیز و نمک سنگ تر کرده بریان گردانند آنرا بهندی پرده کد گویند نیز دیر هضم شود و اگر گوشت در روغن کنجد
پزیده شود خاصیت گرم دارد و تلخه انگیزد و دیر در هضم آید و گوشت که در روغن ستور بپزند خاصیت سرد دارد و سبک است و زود هضم شود و گرسنگی آرد و آرزو
بر طعام پیدا کند و دل را مفید بود و چشم را روشن کند و تلخه را ببرد و شوربای گوشت آرام دهد و زور را افزاید و باد و تلخه و سستی ببرد و حفظ
اوج را افزون کند و آواز حلق را صاف کند و کسیکه بسبب زحمت تپ لاغر شده باشد و یا در سینه زخم شود و یا عضو او شکسته بود و یا منی او
نقصان پذیرفته باشد او را فائده رساند و فربهی و استواری تن و زور و آب منی افزون کند و اگر در شوربای مذکور شیره انار دانه اندازند
علت کف و باد و تلخه ببرد و دعات را افزاید علی الخصوص خشکی دهن ببرد و آرام حاصل آرد و هر گوشتیکه جوشانیده خالص و دور کنند آن گوشت فربهی و قوت نیارد

وشتهی بود و بدشواری هضم شود و خشک ست و باد را پیدا آرد و هر گوشتیکه از وی استخوان دور کرده بجوشانند و بعد ازان آس کنند و پیپل و از و پیپل گرد و سندهی وقند و روغن انداخته بپزند و این گوشت را بهندی بیسوار گویند دیر هضم شود و چرب ست و زور افزاید. و زحمت باد برباید و در طب بهنگ نیت میگوید اگر در بیسوار مذکور شوربا نیکه گفته است باندازند و بهندی آنرا کیاچهل نامند مفید تر بود و کسی را که گرسنگی زیاده باشد او را نافع بود و دیر هضم ست و اگر دال منگ و ماش و عدس را قشر کرده بجوشانند بعده آس کنند و سندهی و پلپل و از و پلپل گرد و کشنیز و زیره و انار دان و نمک سنگ انداخته بپزند و آنرا بیسوار غله گویند دیر هضم شود و دال غله که ازان بیسوار سازند نفع آن دال دران بیسوار بود جوشش منگ دو نوع ست یکی آنکه سندهی و فلفلین و انگزه و نمک و روغن انداخته کنند و آنرا اگرت گویند دوم آنکه بی انخیرها باشد و آنرا اگرت گویند. و این هر دو نوع کف را برباید و گرسنگی افزاید برای همه کس مفید اند و بهتر و اگر در جوش مذکور شیرهٔ انار و انگور اندازند آنرا کهاد و نامند و آرزو بر طعام آرند و اخلاط را بر حال آن دارد و زود در هضم آید و عدس و کنهم و منگ و کلتهی را اگر یکجا بجوشانند و نمک اندازند جوش اینها کف و تلخه را زیادت و کم نکند بر حال خود دارد و باد را برباید و اگر درین جوش شیرهٔ انار و انگور آمیزند باد را دافع تر بود و آرزو بر طعام آرد و گرسنگی افزاید و زود هضم شود و دل را نیز مفید تر باشد. و اگر در ستة حصه منگ یا عدس و ماش اینها چهارم حصه پلول و یا نیم انداخته بجوشانند جوش مذکور کف و چربی و تلخه و زکام و بیست و تپ را دفع گرداند و گرسنگی زیاده کند. و دل را فائده رساند و اگر چهارم حصه ترب انداخته بجوشانند سرفه و دمه و کف و آب دهن و زکام و تپ چربی و علتهای گلو دفع گرداند. و آرزو بر طعام آرد و جوش کلتهی باد و دمه و نپس را دفع کند و دردی که زیر ناف خیزد تا حصیه رسد و آنرا تونی گویند و دردی که از خصیتین خیزد تا زیر ناف رسد و آنرا پرتونی گویند این هر دو زحمت را برباید. و سرفه و بواسیر و کوله و چربی و کف را دفع گرداند و اگر انار و آمله در دال منگ و یا عدس انداخته جوش دهند زود هضم شود و گرسنگی افزاید. و بیهوشی و چربی و کف و تلخه و باد برباید. و دیگر علتها نه کم شود و نه زیاده بلکه بر حال خود بمانند و جوش منگ که آمله انداخته سازند. گراهی یعنی قابض ست تلخه و کف را دفع کند. و در طب بهاد سهجا و گفته است جوش منگ که در آن آمله انداخته سازند بهیدن یعنی مسهل ست و در سسرت قابض گفته است سوال میان این دو عبارت منافات می آید و شئی واحد که هم قابض و هم مسهل چگونه اند جواب بدانکه در طب سارنگدهر آورده است که داروهای مسهل چهار نوع اند یکی ازان انلومن و دوم سرلین و سوم رچن و چهارم بهیدن انلومن آنرا گویند که غائط خام نربیده فرود افگند چنانچه هلیله و سرلین آنست که غائط خام همچنان ناپخته فرود افگند چنانچه کرواله و رچن آنست که غائط پخته و خام را آب ساخته فرود اندازد چنانکه نسوت و بهیدن آنست که غائط پخته خام که از سبب سه خلط در روده محکم و سخت شده مانده باشد آنرا شکسته و جدا کرده فرود افگند چنانکه کتکی و گراهی آنست که از گرمی و خشکی خود غائط نرم را پخته منجمد و خشک گرداند ازین عبارت معلوم میشود که میان بهیدن و گراهی منافات نیست زیرا که بهیدن غائط را شکسته جدا کرده فرود می افگند و گراهی غائط نرم را خشک و منجمد میگرداند پس منافات آنگاه لازم آید که بهیدن غائط خشک را آب میساخت و بهیدن غائط خشک را آب نمیسازد پس تناقض لازم نیاید و منافات میان رچن و گراهی ست و میان بهیدن و گراهی منافات نیست و بعضی گویند میان رچن و گراهی نیز منافات نیست زیرا که بالا ذکر کرده شده است که در یک چیز چند خاصیت میباشد از یک خاصیت چیزهای آبی را منجمد میگرداند و دیگر اشیای منجمد را آب میسازد چنانکه در آتش خاصیت گرم و خشک ست از گرمی خود زر و نقره را که منجمد اند آب میگرداند و از خشکی خود آب اشیای دیگر را جذب کرده خشک میکند چنانکه آب بغیبه و جزآن و آتش که بذات خود یک چیز ست و تفاوت خاصیت نرم را خشک میکند و خشک را نرم میگرداند پس بدین دلیل جوش منگ با آمله اگر هم گراهی و اگر هم رچن باشد منافات میان دو عبارت مذکور نیاید و خواص اشیای تمام کمال کما هو حقه در عقل نمیگنجد چنانچه از آتش جنگل چون تخم ثاث سوخته میشود از ان خاکستر درخت کیله میروید جوش جو و کلتهی و کنار آوا و خلق را نیک کند و باد را برباید و نیز در طب سارنگدهر گفته است که چون برنج بریان کرده را در آبی گرم بپزند و بعده کشنیز و سندهی و فلفلین و روغن و بادگاه

و نمک سنگ و انگوزه بریان کرده و مقداری روغن کنجد انداخته آشام کنند که آنرا بهندی بنام آشت کن مند نامند گرسنگی و خون و زور بیفزاید و
مثانه را صاف کند و تپ و جمله علتها را ببرد و چون در هژده حصه آب یکحصه دال از هر چیزی که دانند اندازند بعده سندهی فلفلین و نمک سنگ و
روغن مقداری یارکنند و بپزند و این آشام را کرت چوکهه گویند و آنکه بغیر این چیزها بود آنرا اکرت چوکهه گویند و این اکرت چوکهه پارده شکست و آن
کرت چوکهه گران شمرده اند و هر طعامی را که از برنج آس کرده سازند چنانچه پتهه و مانند آن گرم بود و تلخه و کف انگیزد و در وقت هضم تاپاک پیدا آرد و زور
بیفزاید بسبب دیر هضمی تاپاک و تلخه انگیزد و آب منی بیفزاید و اگر قند انداخته سازند نیز دیر هضم بود و لیکن فربهی افزاید و کف و آب منی را زیاده کند
و تاپاک را بانگیزد و تلخه را ببرد و از دال ماش شسته هر طعامیکه سازند دیر هضم شود و باد را ببرد و زور و منی و کف و تلخه را افزاید و غائط از آن
زیاده شود و هر طعامی را که نمک انداخته سازند دیر هضم شود و باد در شکم پیدا آرد و بلغم را افزاید و هر غله که آنرا جوشانیده طعام سازند اگر چه آن غله گران
بوده باشد طعام آن سبک باشد و اگر از غله جوشیده که آن بذات خود سبک باشد طعام سازند سبکتر باشد و اگر در شیر آرد گندم یا آرد جو و برنج و
مانند آن انداخته طعامی سازند مقداری تاپاک انگیزد و خوش بوی بود و دل را فائده رساند و گرسنگی پیدا آرد و باد و تلخه را دفع کند و آب منی و فربهی و زور و
آرام زیاده گرداند و هر طعامیکه آنرا بروغن ستور بپزند سبک و خوشبوی باشد باد و تلخه را دور کند و آب منی و زور افزاید و رنگ و نظر را صاف گرداند و هر چه
بروغن کنجد و جز آن بپزند هنگام هضم تیز و تاپاک انگیز بود و گرم باشد و باد و نظر چشم را کم کند و تلخه و خون را فاسد گرداند و هر خوردنی که پر سخت بود و باندک
آتش آنرا بپزند و بخته و گنده از آتش شده باشد از خوردن آن دیر در هضم آید و زور و فربهی افزاید و هر طعامیکه در آن میوه یا گوشت یا چربی یا مغز استخوان یا
سبزی یا شکر یا قند یا شهد یا شیر یا کنجد و مانند آن افتد دیر هضم بود و زور و فربهی افزاید و آب منی زیاده کند و هر طعامیکه از غله آس کرده غله خام
سازند چنانچه آرد نخود تر و سبز و مانند آن تلخه و باد و مقداری تاپاک انگیزد و نظر کم کند الکنون طریق ساختن بعضی اطعمه و فوائد آن گفته میشود که بیار بند جغرات
و شیر برابر و در دیگ کرده با آتش نرم بجوشانند چون نیمی بماند برنج رتسال و کنجد که برابر بود و چارولی یعنی مغز تخم چرونجی و مغز تخم کتهل و مغز تخم نیلوفر
برقدر مناسب انداخته بپزد و بمقداری شیر که از جوشیدن مانده بود روغن ماده گاو یارکند و قدری شکر صاف یا مصری نیز اندازند مرتب شود
بعد از آن سندهی و پپلیل گرد آس کرده بقدر مناسب اندازد و پت کافور بدهد و فرود آرد و بهندی این را لسندن نامند بسیار فائده کند هم
و شیر و روغن ماده گاو هر سه را آمیخته با آتش نرم بجوشانند چون بقوام موافق چنانکه سخت غلیظ نه سخت رقیق بود فرود آرد و این را بهندی کهیندن
گویند هر دو نوع مذکور مزه شیرین دارند و دل را فائده رسانند و بلغم انگیزند و باد را ببرند و دیر هضم اند و آرام حاصل آید و زور و منی افزاید و بسیار
جغرات با خلاصه در وی مقداری شکر و روغن ستور و شهد و دارچینی و پت شرج و ناگ کیسر و الائچی و پلپل گرد انداخته بغیر آب در جامه بیز و بعده پت کافور بدهد
این را بهندی سکرن گویند و فائده او آنست که آرزو بر طعام آرد و زور و فربهی و آب منی افزاید و بلغم انگیزد و باد ببرد و دیر هضم شود و باد و تلخه را
[illegible] و چربست و برای زکام خام مفیدست و بیار دو شیر و آنرا بجوشانند بعده میده گندم را با شیر مذکور خمیر کنند و اگر در روغن ستور بپزند و آورند
گرده [illegible] ببرد و در آن شکر اندازند و مقداری الائچی و فلفل گرد انداخته پت کافور بدهد و این ترکیب را بهندی سنجای نامند فائده این آنست که آب
منی و فربهی افزاید تلخه و باد را ببرد و دیر هضم آید بار دیگر شیر را گرفته چندان بجوشانند که مثل خمیر گردد و از این خمیره نان قرار کنند و سنجای
مذکور بالای نان مذکور داشته تلجین کنند بعده در روغن ستور بپزند تا که سرخ گردد و در طب هندی این را پهیا گفته اند و آنچه فوائد سنجای مذکور
گفته شد فائده دو چند از آن باید شمرد نان گرم سبک است و نان سرد گران است و نانی که بانگشت پخته شود آرزو بر طعام پیدا کند و گرسنگی
افزاید و قابض است و غلبه اخلاط ثلثه را ببرد و صاحب تپ را نیز مفید بود و نان تنک نیز آرزوی طعام پیدا کند و گرسنگی افزاید و دیر هضم است
و زور و خون را افزون گرداند و نانی را که به بیلن ساخته بپزند و دیر هضم تر است و قابض و [illegible] برای دل مفیدند و باد و کف را ببرند
زود هضم و افزاینده گرسنگی و آب منی اند و اگر در روغن ترکنند بدشواری هضم شود و تاپاک افزاید و باد را ببرد پاپران از آن مونگ سبک و خشک است

وزود هضم آید و پلپر باشد دیر هضم شود و فربهی افزاید و پاپر پیچ زود هضم ست و آرزوی طعام پیدا آرد و هر طعامیکه از اشیای گران سازند گران بود
وانچه از اشیای سبک سازند سبک بود اکنون فایده خوردن و آشامیدن اشیای موافق مطعوم و مشروب سابق که آنرا تیان گویند بیان کرده
می آید بدانکه بعضی کسانرا بعد خوردن چیزهای از اشیای شیرین رغبت بر ترشی میشود و ایشانرا ترشی خوردن نافع ست و آنکه خوردن ترشی چون رغبت
بر شیرینی شود شیرینی خوردن شان مفید بود همچنین بر هر چیزی که کسی را رغبت شود بعد از تنغل طعام آنچیز خورانیدن اورا مفید بود و آب سرد و آب گرم و شراب
وجوش چیزها و میوه‌های ترش چنانچه ترنج و انگور خام و مانند این و سرکه هندی و شیر و شیره نیشکر حکیم اشیا باید که ازین اشیای مذکور هر چیزی که موافق
خورنده داند بعد از طعام نخوراند با چیزی ازینها بنوشانند و ازین مشروبات که مذکور شد آب باران که در اواخر برشگال گرفته بود بمحافظت تمام نگاه داشته باشند
همه مفید تر دانند و اگر کسی روغن ستور و یا روغن کنجد و یا مانند آن بنوشد باید که بالای آن مقداری آب گرم بنوشانند مگر بعد نوشیدن روغن بلادر و روغن تبرک
آب سرد مفید تر دانند و بعضی گفته اند برای ... یکه روغن کنجد و مانند آن بنوشانند و در تابستان جوش چیزیکه موافق داند باید و در سرما سرکه هندی بدادن
مفید تر دانند و بعد نوشانیدن شهد آب سرد مفید بود و بعد خوردن طعامیکه از غله آس کرده سازند چنانکه بره و مانند آن و بعد خوردن جغرات و شیر برنج و شراب
آب سرد بهتر دانند و هر خورنده را نیز آب سرد مفید تر باشد و بعضی گفته اند یکه طعام که از غله آس کرده خورده باشد آنکس را آب شیر گرم نافع تر بود و بعد
خوردن بهت رتسال و منک و مانند شیر یا شوربای گوشت بنیاب بود و کسی که از جنگ کردن یا راه رفتن یا در تاب آفتاب سست شده باشد یا زحمت
شراب یا اثر زهر داشته باشد و اورا نیز شیر و یا شیره شوربای موافق بود و آنکه طعام ماش یا نخود خورده باشد آنرا جغرات و آب جغرات و سرکه هندی
بباید داد و شراب خواره را بعد از خوردن گوشت شراب نافع بود و کسانیکه شراب میخورند بعد خوردن طعام جز آب میوه ترش چنانکه انار دانه و لیمو دیگر چیز
نشاید داد و آنکه ماندگی راه دارد و یا گرمی آفتاب خورده باشد و یا از بسیار سخن گفتن یا از کثرت جماع سست شده باشد آنکس را نیز مثل آب حیات
بود و لاغر را بعد طعام شراب مفید بود و فربه را بعد طعام شهد با آب آمیخته خورند نافع بود و کسیکه بی زحمت بود بعد طعام اورا سحیق چتره بالقمه بهیت خوردن
بود و کسی را که غلبه باد باشد چیزهای گرم و چرب بباید داد و صاحب بلغم را خشک و گرم دارو باید داد و صاحب تلخه را اشیای سرد و شیرین مفید بود و بعض گفته اند
شیره نیشکر نفع بسیار دهد و آنکه خورنده زهر از اک و سکیستان و سرس منجام کرده می باید داد و بعد خوردن طعام هر غله که بود ترشی آرکنار نافع بود و آرد کنار
هر چون نامند و بعد از خوردن گوشت خرگوش و خارپشت و مانند آن که آنرا لبیه گویند سرکه هندی مفید بود و بعد خوردن گوشت آهو ... و مثل آن که آن نوع را
جنگلهال گویند شرابیکه از پلپل و راز ساخته باشند نافع تر بود و بعد خوردن گوشت تیهو و دراج و امثال و مانند آن که آنرا بهکر گویند شرابیکه از کنار خرد و
بزرگ ساخته باشند خورانیدن آن نفع تمام بخشد و بعد خوردن گوشت کبوتر و فاخته و مانند آن جنس را پرند گویند شراب درختان شیره انیع تمام دهد
و بعد خوردن گوشت شتر و مانند آن که آن جنس را کهاسی گویند شراب خربزه نافع بود و بعد خوردن گوشت زاغ و غلیواژ و مانند آن که آن نوع را پرسه گویند
شراب اسکند نفع دهد و بعد خوردن گوشت یوز و مثل آن که آنرا پرن مرگ گویند شراب خام از آن بیخ سیجه بود و بعد خوردن گوشت حیوانی که ...
دارند چنانکه اسپ و اشتر و مانند آن که آن جنس را ... ست شراب تر پهله مفید ست و بعد خوردن گوشت حیوان که سم شگافته دارند چنانچه گاو و گوسفند
و مانند آن شراب خام که از پوست کهیر سازند مفید تر باشد و بعد خوردن گوشت گربه و جاموش و تی و مانند آن که آنرا کلیچه گویند و بعد خوردن گوشت
شیر آبی و گوشت باخه و مانند آن که آن جنس را چرن گویند و بعد خوردن گوشت گهنگه و مثل آن که آنرا گوست گویند شراب خام از سنگهاره و کسیرو
سازند نافع تر باشد و بعد خوردن گوشت بط و سرخاب و مثل آن که جنس را پلوه شراب خام که از شیره نیشکر ساخته باشند نافع تر بود و بعد خوردن
ماهیان آب تال و جوی شراب خام که از بیخ نیلوفر کمی کنند بهتر بود و بعد خوردن گوشت ماهیان دریا شراب خام که از برنج بود نفع دهد و بعد خوردن میوه‌ها
ترش شراب خام که از بیخ نیلوفر قری بود می باید داد و بعد خوردن میوه‌های زحمت شراب خام از انار و بلبت باید داد و بعد خوردن میوه‌های شیرین
شراب خام از آن اشیای تیز چنانچه سونتهی و ادرک و فلفل گرد و فلفل دراز می باید داد و بعد خوردن کاهه خرباد تا به و مثل آن شراب جو با سرکه هندی

باید خورانید. و بعد خوردن میوهٔ تلخ شراب خام که از گاودب و از بیخ نل و بیخ پیست ساخته باشند باید داد و بعد خوردن اشیای تیز چنانکه سنده و فلفلین و
مثل آن شراب خام که از دارهلد و کریل سازند که از خار خسک و از کرا ساخته باشند باید داد و بعد خوردن بزدبه و خیار و مانند آن شراب خام که از دارهلد
و کریل سازند مفید بود و بعد خوردن سبزی چیچ و مثل آن شراب خام که از لوده بود نافع باشد و بعد خوردن سبزی چوبتی و مانند او و بعد خوردن سبزی معصفر
شراب خام که از تر پهلا باشد بهتر شمرند و بعد خوردن سبزی براهمی و مانند آن شراب خام که از بیخ مول بزرگ بود باید خورد و بعد خوردن کاهه خرما و مثل آن شراب
خام که از میوه های ترش باشد نافع آید و بعد خوردن نمک سنگ مانند آن سرکه و سرکهٔ سهندی باید داد و اما بعد هر خوردنی صوفی مزاج را آب سرد مفید تر
باشد خصوصاً آب باران از همه بهتر و نافع تر باشد و چون آب باران نیاید آبی که مالوف کسی باشد آنکس را همان آب نافع آید و کسی را که مرض کف و باد باشد
او را آب گرم باید داد و هر کسی را که غلبهٔ تلخه و علت خون باشد آب سرد او را موافق و مفید آید و انپان برای آنست که اگر غذای مخالف زیاده
خورده باشد زود هضم شود و چندان مزاحمت نرساند و آرزوی طعام پیدا کند و فربهی و آب منی افزاید و علتها که جمع شده باشند علیحده علیحده کرده آن همه را
براند و آرام حاصل آرد و وجود را نرم دارد و سستی و ماندگی ببرد باید و زور و گرسنگی افزاید و انپان پیش از طعام لاغر گرداند و انپان در میان طعام نه فربهی کند
و نه لاغری آرد و انپان بعد از طعام فربهی رساند و طعام بعد خوردن معده را نشیند و بغیر انپان هضم نگردد بلکه در معده و در دیا آرد و برای این معنی انپان بعد از
طعام باید داد تا طعام مزاحمت نرساند و کسی را که علت سرفه و یا دمه و یا زحمت گلو یا زحمت سینه رسیده زخم پیدا شده باشد یا آب دهن امیر و دیا
گلوی او افتاده باشد و آواز حلق اگر درست نمی آید او را انپان دادن ممنوع ست و بعد از انپان بسیار راه رفتن و سخن بسیار کردن و زیادت خواندن و
خواب کردن نیز منع کرده اند و اگر آنچه ممنوع ست بکند انواع علتها حادث گردد و گرسنگی نقصان یابد و آب هرشی و غائط و مانند آن حدوث یابد و
انپان برای مردمان نازک و آنانکه گرسنگی شان کم باشد و کسانیکه طعام سبک و لطیف خورند و حرکت اندک دارند و کار اندک میکنند نافع و مفید ست و آنها که
زور آورند و بسیار خوارانند و گرسنگی زیاده دارند و همه وقت در کار مشقت و ریاضت میباشند اگر انپان نکنند احتیاج شان نیست و طعام ایشان را هیچ
ضرت نرساند و طریق پختن و خوردن گفته می آید بدانکه نخست مطبخی پاک نیکخواه باید و طبیب حاذق که تریاق انواع دفع زهر بروی مرتب باشد
موکل شاید و افسونهای اقسام زهر داننده بود و چون طعام پخته و مهیا شود هر طعامی را آوندی که لائق آن دانند باید کشید و روغن ستور در قدح
آهنی و اشیار نوشیدنی در کاسهٔ نقره و میوه و شیرینی در آوند نیزه و آوند بیت و برگ و بر بجام بر و کرده که تفسیر اینها بالا گذشته است درون آوند
زر باید کرد و سرکه هندی و دوغ در آوند سنگی و گلی و شیره جوشیده و سرد کرده را در آوند مسی آب و شربت و آس شراب در آوند چینی یا درون آوند گلی که صاف
و پرکار بود و یا در آوند شیشه و بلور کشیده بدارند و راک و کهاد که از خوردنی اند در آوند نهند روج من اندازند و در صحنک بزرگ و نیک بهت و بهت بدارد
و کل مطعومات و رنگین مشروبات و بسیار و حلوا و شیرینی در پیش نهد و در مقام پاک و خوشبوی طعام بخورد و در پیش نظر مردمان بیگانه و کسانیکه سخت فقیر و گرسنه
باشند نیز بخورد و پختن شیرینی نخورد تا تلخه که بسبب گرسنگی بر آمده باشد فرو نشیند و باد نیز آرام گیرد و در میانهٔ طعام چیزهای ترش و نمکی بخورد تا آتش گرسنگی
تیز شود و بعد از آن اشیاء تیز و تلخ بکار برد چنانچه ادرک بلغم بیفزاید و بدین ترتیب باید خورد اول انار و آمله و مانند آن بخورد و آشام و مانند آن بنوشد بعد بهت
و طعام دیگر بخورد و بعده شیرینی و بعضی گویند اول طعام سخت و دیر چنانکه نان و غیره که سخت باشد بخورد و بعضی گفته اند که طعام نرم و سخت آخر باید خورد و گفته اند
که در اول طعام و میانهٔ طعام و آخر طعام آمله خوردن نفع تمام دارد و دافع جمیع علتهاست و پال و بهنده و سالک و نیشکر و کنه و مانند اینها را
اگر بخورد پیش از طعام باید خورد و بعد از طعام نشاید خورد و در وقت خوردن طعام با فرحت و خوشی دل در مقام هموار که در آن نشیب و فراز نباشد بنشیند
و اندیشه و غضب در دل نیارد و دل را بر طعام گمارد و گرسنگی طعامیکه سبک و گرم و چرب و موافق که آنرا سائم گویند بود و لقمه لقمه بخورد و هر وقتی که عادت
گرفته باشد همان وقت بخورد و سه حصه شکم پر کند و یک حصه برای آب بدارد تا آرام حاصل آید از آنکه چون طعام در وقت معتاد خورد آرام شود
و اگر طعام موافق نخورد هیچ مکروهی و رنجشی لوئی نرسد و چون طعام سبک باشد فی الحال هضم شود و طعام چرب و گرم زود گرسنگی افزاید اگر زود تدبیر شود

نخورد و بیکبارگی در هضم آید و بمقدار گرسنگی خوردن بفرحت در هضم آید و هفت ساعات بر قرار ماند و در فصلیکه شب دراز باشد طعامیکه دیر هضم شود در اول
پاس روز نخورد و در فصلیکه باد و یا بلغم یا تلخه تیز زور شوند طعامیکه دافع آن باشد باید خورد و چون روزها دراز شوند چیزهای تر و شیرین اول از دو نیم پاس روز
تناول کنند و در فصلیکه روز و شب برابر باشد در دو پاس طعام نخورد و در شرح سسرت گفته است که این ترتیب که گفته شد موافق کسی ست که روزینه یکمرتبه طعام
میخورد اما آنکه یکبار در روز دو مرتبه میخورد او را باید که بوقت یکپاس و دو طاس روز مقدار نیم گرسنگی و یا چهارم حصه گرسنگی داشته طعام سبک موافق نخورد و
کرت دوم بعد از سه نیم پاس روز طعام نخورد و در طب حکمت گفته است که اول کرت وقت یکپاس و دو طاس روز بخورد و دوم کرت بعد یکپاس و
دو طاس شب بخورد و چون وقت طعام گذشته باشد و یا وقت هنوز نیامده باشد و در آن وقت طعام میخورده باشد وجود وی گران شود و با نواع
علتها گرفتار گردد و چون بعد گذشتن وقت بخورد باد زور آرد و گرسنگی کم گردد و آنچه بخورد زود هضم نگردد و آرزوی طعام دیگر نیارد و سخت اندک
و سخت بسیار نخورد زیرا که اگر بسیار خورد شکم گران شود و وجود سبک گردد و شکم درد کند و ماندگی روی نماید و اگر کم خورد قوت نقصان پذیرد و طعامی که
پاکیزه و خوب بطریق پخته باشد و در غله او هیچ آفت نرسیده باشد و در وقت نیک که ذکر افتاده بخورد و از طعامیکه پاک نباشد و یا لپس افگنده و یا گاه و سنگریزه
و یا خاک در وی افتاده بود و یا لذیذ نبود و یا شبانه و یا گنده و یا سخت باشد و یا از بهتیکه در آن جوش مانده باشد یا سوخته باشد یا ملیده بود و یا
باز گرم کرده و یا نیک پخته باشد احتراز باید کرد و از هر طعامیکه پیش آید دو گان لقمه می باید خورد تا لذت هر طعامی معلوم گردد و خاطر خوش شود و زور و
فربهی افزاید و فرحت حاصل آید و طعام لذیذ آنرا گویند که بعد خوردن آن طعام آرزو بروی همچنان باقی ماند و در وقت طعام خوردن آب اندک اندک
بتدریج بیاشامد و بعد طعام خلال کند که آنچه در دندان از گوشت و غیره مانده باشد بیرون آید و الا بوی بد از دندان پیدا کند و نیز بعد خوردن
طعام بلغم می افزاید باید که خوشبوی در دهن کرده بلغم بیرون افگند یا اشیای تیز و تلخ و زمخت در دهن داشته بلغم بیرون انداز و بعده برگ تنبول یا
کافور و قرنفل و جوز بویه و کنکول بخورد و قدری بنشیند بعده صد گام باهستگی رود و بعده قدری ستان بغلطد و باز بپهلوی چپ بغلطد و قدری دیگر طرف آید دست راست
که اگر طعام را خورده نشسته ماند شکم بزرگ شود و اگر تختی ستان بغلطد قوت زیاده شود و اگر بپهلوی چپ بغلطد عمر دراز شود و اگر طعام خورده بدود مرگ
دنبال او بدود و بعد خوردن طعام چون باستراحت رود سرود خوب و یا نظم متین بشنود و خوشبوی استعمال کند و خواصان خوبروی و گلاندام نزد خود
بطلبد تا دست و پای بمالند که بر روی و خوبی طعام هضم شود و اگر طعامیکه میل طبع بروی نبود بخورد و یا بعد خوردن طعام خنده بسیار کند قی آرد و بعد
طعام بیجا بسیار نشستن و خواب بسیار کردن زیان آرد و نزدیک آتش و بتاب نیز نه نشیند و در آب شنا نکند و سوار نشود و دوام یک طعام نخورد و طعامیکه
از روی طبیعت متنفر باشد نیز نشاید خورد و سبزی و غله انگور کوه و دوام اشیای ترش بسیار در کار نبرد و چون گرسنگی کم شده باشد در روز و شب
یک کرت طعام نخورد زانکه چون طعام اول هضم نشده باشد اگر دیگر بخورد گرسنگی نقصان پذیرد و هاضمه تباه شود و اگرچه طعام سبک باشد از مقدار نیمه
گرسنگی ست زیاده نخورد و از اشیای گران احتراز نماید چنانچه ماش و گوشت جاموش و مانند آن و طعامیکه از برنج سخت کرده سازند نباید خورد و اگر سخت
گرسنه باشد مقداری در کار برد و چندان آب نخورد فی الحال هضم گردد و طعام بر چهار نوع ست یکی آنکه بخورند دوم آنچه بلیسند و سوم آنچه بنوشند و چهارم
چنانچه شیرینی که بخایند از جمله آنچه بخورند و بخایند دیر هضم شود و آنچه بلیسند و بنوشند هاضم بود و چیزهای دیر هضم را بمقدار نیم گرسنگی باید خورد و اشیای سبک
و زود هضم را بمقدار گرسنگی بکار برد و چون از مشروبات چنانکه آشام و جز آن اگر از قدر گرسنگی زیاده خورد چندان مضر نباشد و اگر ماکولات سخت را مشبع
تر کرده بخورد نیز چندان زیان نکند و هضم شود و اگر غیر تر کرده خورد نا پاک انگیزد و بدیر هضم آید و از قدر گرسنگی زیاده خوردن یا نقصان یا در غیر وقت
خوردن که این را بهندی بکمان سن گویند و آنکه بول و غایط را نگاه دارد و بیداری غیر وقت بسیار کند و آب بسیار خورد اگرچه طعام مالوف و سبک باشد اندک
خورد هضم نشود و اگر در وقت خوردن طعام حسد کند و ترش و غصه و حرص در دل آرد بعلتی و دردی گرفتار شود و اگر اندوهگین بود او را طعام هضم
هضم نشود و غذای موافق و مخالف که یک وقت جمع بخورد و این خوردن را بهندی سمسن گویند و بکمان سن که بیان او پیشتر رفته است و در هندی

خوردن که آنرا بهندی اوهسن گویند هر سه نوع امراض را حادث کند بلکه بمیرانند و اگر طعام در معده نیم پخته مانده باشد از خوردن آب سرد هضم گردد زیرا که آب سرد
تلخه را فرو نشاند و از خواص تری خود طعام را فرو اندازد و هر کرا بعد خوردن طعام ناپاک در شکم یا در گلو شود آنگاه هلیله که متساوی بوند باشهد بخورانند یا تنها
هلیله را با شهد باید خورانید آرام یابد و اگر زور باشد و ناگوارگی طعام معلوم دارد باید که علی الصباح هلیله را با سنهی بخورد و طعام هضم گردد و هر کرا باید هیضه اندک
اخلاط زشت مخلوط شود و گرسنگی بسبب آنکه راههای گرسنگی مسدود و نشده باشد نخورد و اگر دران گرسنگی چیزی نخورد مثل زهر زیان دارد و طریق خوردن
طعام را حکما برینگونه گویند که دو حصه شکم به طعام پر کند و یک حصه برای آب و باد و تلخه و بلغم نگاه باید داشت فایده بدانکه اشیای سرد روانی خون و جریان را
به بندد و آرام رساند و بیهوشی و تشنگی و خون و ناپاک را دفع کند و اشیای گرم برعکس این اند و این اشیای گرم و مایل خام و مانند این پخته گرداند و اشیای
چرب که آنرا اشنیه گویند چنانچه روغن و مانند آن وجود را روشن و نرم کنند و زور پیدا آرند و اشیای خشک که آنرا روکهه گویند برعکس این اند و شکم
جاری شده را منقبض گردانند و اشیای چسپنده که آنرا پچهل نامند مثل صمغ و غیره اینها زور افزایند و حیات را نگاه دارند و جراحت و شکسته را بپیوندند و
بلغم انگیزند و دیر هضم شوند و اشیای غیر چسپنده که آنرا بسیل گویند چنانچه کافور و مانند آن خاصیت این همه برخلاف خاصیت اشیای چسپنده است
و نیز جراحت را به گردانند و تری را بردارند و اشیای تیز که آنرا تچهن گویند چنانچه شوره و مانند آن که ساجی و سهاگه باشد و غیره هر همه جراحت و دل خام را
پخته گردانند و ناپاک انگیزند و کف را و ور بریزند و اشیایکه مخالف تچهن اند و آنرا مرد گویند چنانکه انگور خاصیت اینها برعکس خاصیت تچهن ست و اشیای
گران که آنرا اگر گویند زور و بلغم و فربهی افزایند و ماندگی آرند غایط ازین زیاده گردد و اشیای سبک که آنرا لکهه گویند خاصیت این برعکس خواص
اشیای گران ست و خراشنده بوند و مردم جسیم را لاغر کنند و جراحت را به گردانند و اشیای تر وجود را نرم تر گردانند و اشیای خشک برعکس نیست و اشیای
سلچهن خاصیت همچو اشیای پچهل دارند و اشیای کرکس خاصیت همچو بسید دارند و اشیای خوشبوی که آنرا سگنده گویند آرام و خوشی حاصل آرند
و در مشافه تنگ در آیند و آرزو بر طعام پیدا کنند و اشیایکه بوی بد دارند و آنرا درگنده گویند در خاصیت عکس خوشبوی اند و اشیایکه آنرا
سر الگویند باد و غایط در راه خود روان دارند و اشیایکه آنرا منده گویند نگاهبانی وجود کنند و اشیایکه آنرا لواکی گویند بی خوردن تمام وجود
در آمده هضم شوند چنانکه شراب و روغن کنجد و مانند آن و اشیائی که آنرا بکاکهی گویند دهانهای خشک کرده بندهای وجود را نرم و سست گردانند
چنانکه زهر و اشیایکه آنرا اسکاری گویند بسرعت در وجود سرایت کنند چنانکه زهر و اشیائی که آنرا سوچهم گویند و در مشافه تنگ و مسام باریک
در آیند مانند شهد و روغن بدانکه اندام وجود آدمی از عناصر اربعه و خلاصه ترکیب یافته است و اشیای خوردنی از عناصر اربعه و خلاصه مرکب شده اند
هریک از عناصر که در ماکول ست هم جنس خود را از عناصر که در اکل ست مدد و قوت میرساند و هر طعامیکه وقت هضم شیرین شود و کف را زیاده کند و آنکه
ترش شود تلخه را زیاده گرداند و آنچه خشک و بی خلاصه بود بعد هضم باد را زیاده گرداند بدانکه از کثافت رس کف میشود و از کثافت خون تلخه و از
کثافت گوشت ریم گوش و ریم بینی و ریم دندان ست و از کثافت چربی خوی اندام و از کثافت استخوان ناخن و موی اندام شود و از کثافت مغز استخوان
چرک چشم و روغنی اندام ست و منی خلاصه جمله دهانها ست کثافت ندارد و بعضی میگویند چون خواجه سرا را سبلت و ریش نمیباشد معلوم میشود
که کثافت منی موی ریش و سبلت ست و شارح سسرت این قول را قبول نمیکند فایده اگر در روز طعام خورده باشد و هضم نشده باشد و در شب
بار دیگر خورد چندان مضر نیست و چون طعام خورده شب هضم نشده باشد و باز در روز نخورد بسخت مضر بود سوال بالا گفته است که در بد هضمی طعام
خوردن مضر ست و اینجا مطلقاً مضر نمیگوید چگونه آید جواب در روز دل صنوبری شگفته می ماند و در شب بسته میشود و طعامیکه بشگفتگی دل بخورند
زیان نکند و آنچه در حال بستگی دل بخورند زیان دارد والله اعلم واحکم **فصل دوازدهم در جمع کردن داروهای معجونات** و معجون را
بزبان هندی گن نامند و این فصل را نام بزبان هندی درب سنگره هی ست و درین فصل سی و هشت معجون مذکور اند و نام هر
معجون از نام اول دارو آن معجون ماخوذ ست اول بدارکته و آن نام سرون و بداریکند نام کنکیرن و آن را گلشکری هم گویند

شنبه بی و خار خسک و تیهون و ستاول کلیسه و کلیر جهوک رکهنک پرپاکهه برئی و سنگونی و کتائی خرد و کتائی بزرگ هر یک بهیرینه و بیدانجیر و سندهی
بر چکپالی که نوعی از سپید هاسینگی ست و کوبخه جمله بست دارو میشوند این معجون را بهارکن بهادکن گویند معجون مذکور تلخه و باد و استسقا و گوله و درد و جود
و دم بالائی و سرفه را دفع گرداند دوم کرواله و جوز تلخ و کونکیهوتا یعنی تورئی تلخ و بعضی گویند این نوع از کنار خرد ست و کراو پاریهی و کتائی بزرگ و بادل
و جورسائی یعنی مرهری و انار بهو و چیهون و نم و بیا بالنسه و بالنسه که گلهای نیل رنگ دارد و گلوی و چیتره و سارنگ و اشتها یعنی کانجنکها بعضی گویند
کنوباد هر دو کریخ و پلول چرائته و کربلا جمله بست و یک دارو میشوند این معجون را ارکب بهادکن گویند ارکبه نام کرواله معجون مذکور دافع بلغم و زهر و سیلان منی
و پسیت و تپ و قی و خارش را دفع کند و جراحت را صاف گرداند سوم برن دارجن و سهجنه که گل سفید دارد و سهجنه که گل لعل دارد و ازنی بید هاسینگی هر دو کریخ
و مرهری و ایکته و بیا بالنسه و بالنسه که گل لعل دارد و بالنسه که گل نیلی دارد و کندوری و بسک که نوعی از آگ ست و بعضی پکهول را گویند چیتره و بیل و نیهره
و ستاول و لکراسینگی و دیه خرد و هر دو کتائی این معجون را برنادکن گویند معجون مذکور کف و چربی و درد سر را دفع کند و گوله و بارده را که دهنش درون
بود آنرا نیز دفع گرداند و چهارم برتره و آن گیاهیست که بر ساحل لب آب نزدیک او ساحل خنیل میرو و یه مردم آن زمین پلنتر میگویند و آن چه بیست
که خشک شود و نه تر و بعضی ابی را که ازان تیر راست میکنند گفته اند هر دو بالنسه هر دو [illegible] درخت بابول و بیخ آن چه بیست که ازان بوریا
سازند و آنرا تیره گویند و نی نل که برای هوائی بکار آید و کانس و پاکهان بهید دارنی و مرهری و پکهل و چیتره و سونا و بالنسه که گل لعل دارد و نیلوفر
و نمک براهمی و خار خسک این معجون را پتر بادکن گویند معجون مذکور مرضهای بادی و سنگ مثانه و سرکرا اسمری و سوزاک بول و موتره کهلت را
دفع گرداند و پنجم مغز درخت سال و اجکرن که نوعی از سال ست و کهیر و کهیر سفید و تینیه و سپاری پچوح پتر یعنی ورق درخت تلوره و میده هاسینگی
و ساندن و صندل و کیچندن و سیسون و سرس و پچسار و چوب دهو و ارجن و تار و هر دو کریخ و ساکون و اسکرن و اگر و عود و لعچیدن این معجون را
سال سارادکن نام ست معجون مذکور پسیت و سیلان منی و پنڈروگ را دفع کند و کف و چربی را خشک گرداند ششم لودهه و سادرو
لودهه و پلوه و سونا و آسوک و بهارنگی و کاپچل و ایلیا لکا و سالی چکن کینب و سال و کبر این معجون را لودهرادکن نامند معجون مذکور علت چربی و
زحمت فرج و اتیسار را دفع گرداند و زهر را نیز دفع گرداند و قابض ست و مجروح را فائده رساند هفتم آگ و آکهه که گل سفید دارد و هر دو کریخ و دانتی
و چیتره و بهارنگی و راشن و کربارری و هسپند که گل لعل دارد و اسپند که گل سفید دارد و بیچکالی که آنرا چما گویند و بالکنگنی و هنکوت این معجون را الهمادکن
گویند معجون مذکور کف و چربی و زهر و پسیت و کرم را دفع گرداند مخصوص جراحت را صاف کند هشتم تلی سیاه و تلی سفید و مرداو بسری و گومه و پربن
و چیتره و بسری سیاه و کسوندی و نکچکنی کهیر و چیپ و بابرنگ و کانچیل و هر دو سنبهالو که گل سیاه دارد و سنبهالو که گل سفید دارد و مندهی و
موسن کنی و بهارنگی و کاکجنها و کوبناو بکاین و این معجون را سرسادکن گویند سرس نام تلسی سیاه است و معجون مذکور کف و کرم و دمه و سرفه
و ناآرزوی طعام را دفع کند و جراحت را صاف و به گرداند نهم مونکها و پلهو و مهو چیتره و پنپل و سیسیت و زقوم و هلیله و بلیله و آمله این معجون را
مهاکادکن گویند معجون مذکور چربی و پرمیو و علت منی و لبوانسیر و پنڈروگ و سنگ مثانه و سرکرا اسمری را دفع کند دهم پپل دراز و پپل مول
و پپل گرد و ستهی و کچیل و چاب و چیتره و رینکا و الائچی و اجمود و اندرجو پارهی و زیره سفید و سرشف و بابرنگ و انگزه و بهارنگی و مرهری
و اتیس و بچ و پای برنگ و لنکی و این معجون را پپلیادکن نامند معجون مذکور کف و زکام و باد و گوله و اوج و درد شکم را دفع کند و گلی گرد را
و خام [illegible] که آنرا آلون گویند هضم گرداند یازدهم الائچی و تگر و کوتهه و جهر و پرن و نکهه و دارچینی و تیرج و تج و ناگیسر و برنگ و رینکا و نکهی خند اکه
آن مقدار سیاه مثل اجمود خوشبوی میشود و کنتون که صمغ چوب تار ست و چورک و بالا و گوگل و تیرو سلارس و صمغ سالی و عود و اسپرکا
یعنی کنکی و اسیر و دیودار و زعفران و نباک و بولسری که جمله بست و نه دارو اند و این معجون را بلادکن گویند معجون مذکور باد و بلغم و زهر را دفع کند و
اندام روشن کند و نقطهای کرم و خارش را نیز دفع گرداند دوازدهم بچ و اتیس و موتهه و دیودار و سنهی این جمله پنج دارو اند این معجون را بچادکن

نامند سیزدهم زرد چوب دارهلد و چھون واندر جو مانی این پنج داروانه و این معجون جسیت و پیمیه و فساد منی را نافع بود و این معجون راهر درا دکن نامند هریکی ازین دو معجون مذکوره شیر پستان صاف گرداند و اتیسار خام را بسته دفع گرداند چهاردهم لسوت که آن بیخ دارو ولسوت بیخ لعل دارد و بدعان وداتتن و سنکھی که نوعی از جو تیلی ست تاوک که نوعی از لوده است و پسته لعل دار و کنیلا و بکاین و سپاری و دردنتی و اندراین و کر واله و هر وکرنج وکلوی و سپتلا که نوعی از زقوم ست و چیگل اندراین که آن نوعی از بجارست و زقوم و چوپک جمله نوزده دارواند و این معجون را سیاماد کن گویند و سیاما نام لسوت ست معجون مذکور کوله و زهر را دفع کند و شکم باد گرفته را روان گرداند پانزدهم کتائی بزرگ و خرد و اندر جو و پاڑهی و ملهٹی جمله پنج دارو اند این معجون را بر هتیا دکن گویند و برهت نام کتائی بزرگ ست معجون مذکور خلط رروده را هضم گرداند باد و تلخه و ناآرزوی طعام و آب دهن و سوزاک را دفع شانزدهم بلول و صندل و رکتچندن و مهری و گلوی و پاڑهی و کٹکی جمله هفت دارو اند این معجون را پتولادکن گویند معجون مذکور تلخه و بلغم و ناآرزوی طعام و تپ و قی و کرو خارش و زهر را دفع گرداند و جراحت پختگی را به کند و هفتدهم کاکولی کهیر کاکولی جوک رکهبک میدا و مهامیدا ورودده و برده و سنکولی و ماشوتی و گلوی و کاکراسنگی و بنسلوچنه و ماتکهه و پترونگ و انگور و جیونتی و مهلتی جمله بیست دارو اند این معجون را کاکولیا دکن گویند معجون مذکور تلخه و باد و خون را دفع کند و عمر دراز گرداند و منی و شیر و بلغم را افزون کند هیجدهم شوره و نمک سنگ و سلاجیت و گوگل و هرد و زاک یعنی سیس و پهپکس و توتیای سبز و انگوه جمله هشت دارو اند این معجون را اوکهکا دکن نامند او کهک نام شوره است معجون مذکور چربی را خشک گرداند و سنگ مثانه و سرکرا اسمری و سوزاک بول و کوله را دفع کند و نوزدهم کلیس و نگهتی و صندل و پدمانکه و بارکهار و گلهکان واسیر جمله هفت دارو اند این معجون را ساروادکن نامند و سارو انام گلیس معجون مذکور تشنگی و رکتپت و تپ و تلخه و تاپاک را دفع گرداند بستم سرمه و رسوت و ناگکیسر و نیلوفر و قرمی و جیر و زیره و ازان گل نیلوفر شمسی و مهلتی جمله هشت دارو اند این معجون را انجنا دکن نامند انجن نام سرمه است معجون مذکور رکتپت و زهر و تاپاک درونی را دفع گرداند بیست و یکم فالسه و انگور و کاتیپل و جارولی و انار و دانه و بارکنک و بارسکون و هلیله و بلیله و آمله جمله ده دارو اند این معجون را برو کهکادکن نامند برو کهک نام پهالسه است معجون مذکور باد و علت بول و غلبه تشنگی را دور گرداند و آرزوی طعام آرد و دل را فائده رساند بیست و دوم برنگ و لجالو و گل دهانکی و نیاک و رکتچندن و تلینک و بنسک و موچرس و رسوت وکنبهل و سرمه و زیره و گل نیلوفر شمسی و مجیٹھ و جواسه جمله سیزده دارو اند این معجون را بیرنگوادکن نامند بیست و سوم انبشه یعنی بامین و لجالو و گل دهانکی و ساور لوده و سونا و مهلتی و مغز پیل خام و پله و لوده و کمهار و گل نیلوفر شمسی جمله یازده دارو اند این معجون را انبشتها دکن گویند هریکی ازین دو معجون مذکور اتیسار خام را و تلخه را دفع کند و جراحت را به گرداند و بیست و چهارم برو کار و درخت ازان و انبار او پاکر و جمون بزرگ و جمون خرد و جارولی و مهلتی و کٹکی و بنس و کتپت و کهنار و تیند و سالی و لوده و ستاور و بلادر و پله و پارس پیل و گلهکان و ارجن و لبرک و گوسام جمله بیست و پنج دارو اند این معجون را نگرودها دکن گویند نگروده درخت بر را گویند معجون مذکور رکتپت و تاپاک و علت فرج و پرمیو و اتیسار را دفع گرداند و شکسته را به پیوند و جراحت را به گرداند و بیست و پنجم گلوی و نم و کشنیز و رکتچندن و پدمانکه جمله پنج دارو ست و این معجون را گرو جادکن گویند گروج نام گلوی ست معجون مذکور جمله تپها را دفع گرداند و گرسنگی افزاید و آب دهن و قی و تشنگی و تاپاک و ناآرزوی طعام بر باید و دفع گرداند بیست و ششم کهاچهول سفید و کنوئی و گل سفید و بهیا و سیل انبل یعنی نیلوفر و مهلتی و گل نیلوفر سفید جمله هفت دارو اند و این معجون را انبلادکن گویند و انبل نام کهاچهول ست معجون مذکور تاپاک و رکتپت و تشنگی و علت دل و قی و بیهوشی را دفع کند بیست و هفتم موتهه و دارهلد و هلیله و بلیله و آمله و کوته و بچ سیاه و بچ سفید و پاڑهی و کٹکی و کاکنکها و اتیس و الاچی و بلادر و چیره جمله شانزده دارو ست این معجون را مستادکن نامند و مست نام موتهه ست معجون مذکور بلغم و علت فرج را دفع گرداند و خلط رروده را هضم کند و شیر را صاف سازد و بیست و هشتم آمله و هلیله و بلیله و چیره چهار دارو ست این معجون را املکیسادکن گویند معجون مذکور جمله تپها را دفع گرداند

وچشم را نفع تمام رساند تلخه را باعتدال آرد گرسنگی و آب منی افزاید و تا آرزوی طعام و غلبهٔ بلغم را بر باید بیست و نهم قلعی اسیر و مس نقرهٔ زر زیولا ادریم اهن
(ای بزرگ انگشته جواهر مجون تماینده ۱۲)
جمله هفت دار وست این معجون را ترپون یا دکن نامند و ترپون نام قلعی ست معجون مذکور زهر و سوختگی علی الخصوص گرم را دفع کند تشنگی و زیر و
علت دل و پرمیو و پنڈروگ را دفع گرداند سی ام لک و کره اله و کر و یا و کشنیز و کاپهل و هلد و دارهلد و نم و چهون و مالتی و هلیله و بلیله و آمله که جمله سیزده دارو اند
واین معجون را لاچهیا دکن نامند معجون مذکور مزه زمخت و شیرین و تلخ دارد کف و تلخه را بر باید گرم و بیست را دفع گرداند و خنکی را نیز به کند هر یکی ازین معجونها
مذکوره برای پریدن روغن کنجد و ملالاکردن آسکره یا جوشانیده نوشانیدن بکار آید سی و یکم خار خسک و کتائی بزرگ و خرد و سرون و مهون جمله پنج دارو ست
این معجون را انجمول خرد گویند مزه زمخت و شیرین و تلخ دارد و باد و تلخه را بر دارد زور و فربهی افزاید سی و دوم بیل و ارنی و سونا و پادل و کهنبار جمله
پنج دار وست واین معجون را پنجمول بزرگ نامند معجون مذکور مزه مقداری تلخ و آخر شیرین دارد چون این هر دو معجون که عبارت از هر دو پنجمول باشد
جمع کنند آنگاه آنرا دسمول نامند انواع دمه و اقسام غلبهٔ کف هر جنس و غلبهٔ باد و تلخه را دفع کند و خاطر رودة را هضم کند جمله انواع تپ را نیز نفع
کامل بود سی و سوم بداریکند و کلیدر زردچوب و کاکراسینگی گلوی جمله پنج دار وست این معجون را انجمول بیلی گویند سی و چهارم کرونده و
خار خسک یا بامسه و ستراول و سیس جمله پنج دار و اند و این معجون را انجمول کنتک نامند هر یکی ازین دو معجون مذکور رکتپت و آماس و غلبهٔ
اخلاط ثلثه و جمله پرمیوها و انواع علت منی را دفع سازد سی و پنجم بیخ دبهه بزرگ و بیخ دبهه خرد و بیخ کانس و بیخ نی نیزه که از آن بوریا سازند و کپنده
آن نوع از بیخ کانس ست و شیرین میشود و بعضی بیخ نی را گویند که تیر سازند و بعضی بیخ نیشکر را گویند الغرض این جمله پنج دار وست و این معجون را
ترن پنجمول گویند معجون مذکور علت ناپاک و تلخه و زهر و زیادتی بول را دفع گرداند با آنکه دو معجون اول باد را زیاده تر بایند همچنین تلخه را زیاده تر
ربایند باقی دو پنجمول بلغم را زیاده تر بایند و این پنجمول که گفته شد اگر آنرا با شیر جوشانیده بنوشانند علت بول و رکتپت زیاده تر ربایند اینجا اندکی از خاصیتهای
معجونات مذکوره گفته شده اند دیگر خواص اینها به تمام و کمال در بیان علاجها گفته خواهد شد هر یکی ازین معجونات مذکوره اگرچه از جمله داروهایی و
بعضی دران نبود و برای فائده که معتدل ست نیز مفید ست و معجوناتیکه بعد این گفته میشود تا که تمام داروها دران معجون نباشد فائده خود ندهد سی و ششم
هلیله بلیله آمله این هر سه را تر پهله نامند معجون مذکور کف و تلخه و پرمیو و بیست و تپ ناغه را دفع گرداند و گرسنگی افزاید چشم را موافق و مفید ست
سی و هفتم سنٹهی و پلپل دراز و گرد و این هر سه را نیز کوته گویند معجون مذکور کف و چربی را نقصان کند پرمیو و بیست و علتهای چرم و گوله و نس را بر باید
گرسنگی افزاید اگر با تر کوته مذکور چاب و چیتره و پیلمول بیامیزند آنرا آنگاه کهت و کهن نامند اگر پلپل را ازین دور کنند آنگاه آنرا پنج کول گویند
منافع این هر دو مثل تر کوته است و علتهای شکم را نیز دفع گرداند سی و هشتم کاکولی کهیر کاکولی سید و مهامید و چوک و کهنیک و رده و برده این معجون را
اشت ببر که گویند اگر درین دارو ها جیونتی و مهلتی و منکونی و ماشونی نیز اندازند آنرا آنگاه جیونلی گن نامند معجون مذکور مزه شیرین دارد و سرد
و چرب ست و اگر عورت عقیمه ملازمت نماید حامله گردد و فرزند نرینه و دراز عمر قوی و خوبصورت و نیک سیرت بزاید و این قوت و آب منی و شیر افزون
کند و تشنگی و رکتپت و راجروگ و تپ و تاپاک و باد را بر باید و جراحت را به کند و دیر هضم شود والله اعلم واحکم بالصواب فصل سیزدهم در علامات
زیادتی و نقصان اخلاط ثلثه و هفت دهات و بول و غائط اعتدال و این فصل را بهندی دوشه دهات و مل و برده
وجهی نام ست بدانکه پنج نوع باد در وجود آدمی ست یکی دم برآید و فرو در رود دوم آنکه چیزهای را که قابلیت روانی دارند چنانچه دهات و بول
و غائط روان سازد سوم آنکه هر یکی را از طعام و آب بجای وی رساند چهارم آنکه رس و بول و غائط و مانند اینها را جدا جدا گرداند و هر یکی را در
مجرای خود روان گرداند پنجم آنکه او را تمام وجود ساری ست و نگاهبانی تن میکند و پنج نوع تلخه نیز در تن آدمی ست یکی آنکه روشنائی و رنگ وجود
پیدا می آرد دوم آنکه طعام را هضم گرداند سوم آنکه اوج را صاف میگرداند چهارم آنکه روشنائی چشم بدان ست پنجم آنکه خرد را پیدا میکند و گرمی
تن الی هر میگرداند هر پنج نوع تلخه کار آتش دارند و محافظ تن اند و بلغم پنج نوع نیز در تن آدمی ست اول بندهای را پیوسته دارد و دوم آنکه تن را جذب

گرداند سوم آنکه جراحت و خستگی را به گرداند چهارم آنکه نقصان تن را برابر گرداند پنجم آنکه وجود را قوت دهد و برقرار دارد و بلغم کار آب کرده محافظت وجود کند و صفات
هفت اندکی برمی‌ست و از وی زور حاصل میشود و خون زیادت گردد دوم خون و آن وجود را خوبی دهد و گوشت افزاید و مدار حیات ست سوم گوشت و
آن تن را فربه کند و چربی افزاید چهارم چربی و آن جلی و خوبی زیادت گرداند و وجود محکم کند و استخوان را نیز پر گرداند پنجم استخوان و از آن قوام تن ست و
مغز را زیادت گرداند ششم مغز استخوان و آن روشنائی جرم تن و آب منی و زور زیادت کند و استخوان را نیز پر گرداند هفتم منی و آن مردم را سبب خواهش
جماع بیقرار گرداند و بر آتش فرحت شود و محبت زنان و زور را افزاید و فرزندان پیدا آرد و غایت پرمی شکم پیدا آرد و باد و آتش معده را گرفته دارد و بول شانه را
پر و تر میدارد و خوبی جرم را نرم و تر میگرداند و خون حیض که از آن حمل بماند و وجود مردم نرم و تر گرداند چون حمل بماند نشانهای آن پیدا میشوند و آن پیشتر
گفته خواهد شد و شیر پستان ها را سخت و پر گرداند سبب حیات بچگان ست و این نشانها که دران پیدا میشوند گفته شد در جائیست که اشیای مذکوره
بر طبیعت خود باشد باید که چنان نگاهداشت کند که اشیای مذکوره بر طبیعت خود نماید. فائده سبب نقصان اخلاط ثلثه و دو معات و علامت آن
گفته می آید بسیاری قی و اسهال و ناس و خوردن داروی اعتدال اخلاط ثلثه بعد حصول اعتدال آن و حبس بول و غائط و خوردن غذای ناموافق و
بیقراری دل و بسیار کردن زور و فاقه و جماع اخلاط ثلثه و دو معات را نقصان گرداند اگر در وجود باد کم شده باشد خوشی اندک کند و سخن بسیار کردن
نتواند و فرحت و آرام و عقلش کم گردد و آرزوی خوردن نان جو و گندم و منگ کند و غذا خشک و دیرهضم و اشیای زحمت و تیز و تلخ خواهد و
از چیزیکه باد زیادت شود آن چیز را نیز خوردن خواهد اگر کسی را تلخه کم شود و گرسنگی و گرمی وجود کم گردد و روشنائی برود و آرزوی خوردن کچی و ماش و کلیچی و طعامیکه
از غله آس کرده سازند و سرکه و تبی و دوغ و اشیای ترش کند و از چیزهائیکه تلخه زیادت شود آن چیزها خواهد اگر کسی را بلغم کم شود وجودش خشک گردد
و سوزش درونی پیدا شود و هر حملیکه اول طعام در میرسد و آنرا اماسی گویند و دیگر مجلهاش خالی شوند و بندگاه سست گردد و تشنگی زیادت شود و
لاغری پیدا آرد و خواب نیاید و آرزوی نیشکر و شوربای گوشت و چیزی که از شیر و لیست و دوغ و شکر سازند و آنرا اماسته گویند کند و گوشت گاو میش و از چیزهای
گران و اشیای بلغم انگیز خوردن خواهد و تدبیر رفع نقصانی اخلاط ثلثه آنست که بر هر چیزی که خاطر چنین مریض میل کند همان چیز او را خوردن دهد اگر [illegible]
ترش نقصان شده باشد سینه درد کند و دل بلرزد و متحیر بماند و تشنگی زیادت شود و آرزوی خوردن نیشکر و شوربای گوشت و گوشت آهو و شهد و
روغن ستور و شیرینی و شکر و آشام برنج و مائعات کند و کسی را که خون نقصان شده باشد سینه درد کند و پوست اندامش خشک و سرد گردد و چیزهای
ترش و سرد خوردن خواهد و رگهای اندام سست شوند و گوشت خون آلوده که آنرا با نمک یار کرده باشد طلب کند و انگور و انار خوردن خواهد و اگر
کسی را گوشت کم شده باشد رخساره و لب و سر بندگاه و محل مخصوص و ران و سینه و بغل و ساق و شکم و گردنش خشک شود و وجود درد کند و رگها
سست شوند و آرزوی چیزهای ترش و چیزهائیکه از جغرات سازند کند و گوشت درندگان خوردن خواهد و کسی را که چربی کم شود علت پهلو زیاده
گردد و بندگاه خالی و وجود خشک گردد و آرزوی خوردن گوشت و چرب کند و در شرح سسرت گفته که مذکور خواهش گوشت حیوان خانگی کند و آنکه در آب
و کناره آب باشد خوردن خواهد و کسی را که استخوان نقصان شده باشد درد استخوان پیدا گردد و دندان و ناخن بریزند و وجود خشک گردد و آرزوی
مائعات و چیزی آبی کند و گوشت را که بر استخوان چسپیده باشد و مغز استخوان را خوردن خواهد و اگر کسی را مغز استخوان کم شده باشد آب منی نقصان گردد
و در بندگاه پیدا شود و استخوانها نیز درد کند و بمغز نشود و آرزوی طعام چیزهای ترش و شیرین را خوردن خواهد و اگر کسی را آب منی کم گردد در خصیه درد
خیزد و جماع کردن نتواند و اگر جماع کند بعد از دیری انزال و اندک آب منی بریزد یا بجای منی خون افتد چنین کسی خایه خروس و طاوس و جانوران
خانگی و آبی خوردن خواهد باید که از چیزی که منی زیادت شود آن چیز او را خوردن دهند و اگر کسی را غائط کم شده باشد سینه و پهلو درد کند و باد از
درد فرود شکم و باد از بالا برآید بگردد و همچنین کسی آرزوی خوردن سبزی و گوشت طاوس و ماش و جو کند و آنرا که بول نقصان شده باشد درد در
مثانه درد خیزد و بول اندک کند و لبشیره و شیره نیشکر و شربت کنار و بادرنگ و خیار و مائعات انکس آرزوی شود باید که آنرا آنچیزهائیکه بول را زیادت کند

بخوراند. و کسی اگر خوی اندک شود و بن موهای اندام سخت شود و چرم خشک و لیکن چیزی نه انجمد و خوی نیاید و آرزوی مالیدن روغن بر اندام و خوردن
شراب کند و برای شستن و خواب کردن محلی خواهد که در آن محل باد نرسد. همچنین کسی را روغن بر وجود مالند. و گرمی آتش برسانند و اگر عورت را خون حیض
نقصان شده باشد بمعتادی که خون حیض بسیار نه بیند. و یا خون برعادت ببیند لیکن اندک رود و درد و ورم خصوص خیزد و آرزوی خوردن چیزهای تیز و
ترش و تلخی و دیرهضم و میوه سبزی کند باید که اشیای گرم چنانچه شراب و کنجد و ماش و مانند آن خوردن دهند. اگر عورت را شیر اندک شود و پستان سبک
گردند. و آن عورت را بر خوردن شراب و جغرات و شیر و غایه شالی و رلتسال و ماهی آرزو کند باید که چیزهای بلغم انگیز خوردن دهند. و اگر حمل از مقداری معتاد
کم شود بچه در شکم بجنبد و شکم حامله بلند نه نماید و حامله آرزوی خوردن شیخ ماهی و چربی و خلته رلتسال بکند باید که جمله چیزها خوردن دهند و شیشه نیز
فایده علامات زیادتی اخلاط ثلثه و دمعات و جز آن و اشیائیکه از خوردن آن چیزها زیادت شوند گفته می آید. اگر کسی را باد زیادت شود چون
لاغر و سیاه شده بلرزد و اشیای گرم را آرزو کند و اندام جابجا بجهد. و خواب نیاید و زور نقصان شود و غائط سخت گردد و اگر تلخه زیادت گردد
وجود زرد گردد و سوزش پیدا آید و اشیای سرد را آرزو کند و خواب اندک آید و بیهوشی پیدا گردد و زور نقصان شود و حواس خمس ضعیف گردند و بول
و غائط و چشم و ناخن زرد شوند. و اگر کسی را بلغم زیادت شود بول و غائط و ناخن و روی سپید گردند و وجود گران گردد و ناخوشی و بیقراری طلع بر گردد
بستگی چشم که آنرا تندرا گویند پیدا آید و خواب زیادت شود و شورش دل پیدا آید. و اگر رس زیادت شود بیقراری حاصل آید و از دهن آب بیزد و اگر
خون زیادت شود وجود و چشم لعل گردد و رگها پر خون نماید. و اگر گوشت زیادت شود رخساره و سینه و سرین و ران و ساق پر گوشت نماید. و وجود
گران گردد و اگر چربی زیادت شود وجود چرب نماید و شکم و بغل پر شوند و دمه و سرفه و مانند آن پیدا آید و از اندام نیز بوی بد آید. و اگر استخوان زیادت و
پر شوند دندان و ناخن و موی زیادت گردند و اگر مغز استخوان زیادت شود منی افزون گردد و تمام وجود و جسم گران نماید و اگر منی زیادت باشد سنگ مثانه از منی
پیدا آید و آب منی روان گردد و اگر غائط زیادت شود سخت پری شکم پیدا آید و آب منی روان گردد و شکم درد کند و اگر بول زیادت شود کرات آید و بول دان
درد کند و اگر خوی زیادت شود از وجود بوی بد آید و خارش شود و اگر خون حیض بسیار شود خون حیض بسیار روان گردد و بوی آن زشت آید
و وجود درد کند و اگر شیر پستان زیادت شود بسیار سخت و تر و پر گردند و شیر روان گردد و پستان نیز درد کند. و اگر حمل از قدر معتاد زیادت شود شکم نیز از قدر
معتاد بزرگ گردد و وجود آماس گیرد و برای دفع زیادتی آنچیزها دارویکه موجب قی و اسهال یا ناس یا اعتدال اخلاط ثلثه باشد مناسب
مرض و بیماری بدهند که باعتدال آرد و چون یک دمعات در مرتبه سابق باشد زیاده شود و دیگر دمعات را که مرتبه متاخر دارد زیادت کن چنانچه از زیادت
شدن رس خون زیادت شود و اگر خون گوشت از گوشت چربی و از چربی استخوان از استخوان مغز استخوان از مغز استخوان منی و هر دمعاتیکه از طبیعت
زیادت یابد باید که بعلاج او را بطبیعتش آرند. خلاصه هفت دمعات مذکور روح حیوانی ست که او را اطبای هند اوج گویند که بدان حیات و قوام جوهر
و باطنیه بدو ست اطبا آنرا ابل نیز نامند و آن چرب و سپید و سرد و سریع السرایت ست و صاف و نرم و چسپنده است و آنرا اتهری گویند و در طب
جرکست کاوج مقداری زردی و لعلی نیز دارد و زیادتی آن موجب قوت و اعتدال بدن است و نقصان آن موجب فساد بدن است و سبب
فساد اوج گفته می آید بدانکه از سبب زخم و نقصان شدن یکی از هفت دمعات و غصه و اندوه و فکر و زور و حرکت کردن زیادت از مقدار قوت خود و گرسنگی
اوج بر سه نوع ست یکی انتقال آن محل خود که بهندی آنرا البسرنس گویند دوم تغیر حال آن بسبب پیوستن بادی اخلاط زشت شده که آنرا ابیایند نامند
و سوم کم شدنش از مقدار خود که آنرا اچهی گویند و علامت انتقالش از محل آنست که جمله بندگاه وجود سست شوند و اندام درد کند و خلل اندر از
مقام خود انتقال کند مردم را در هر کاری سستی ظاهر گردد و علامت تغیر حالش آنست که وجود مردم گران گردد و بندگاه سخت شوند و آماس بادی پیدا شود و گونه
بدل گردد و آرام نباشد و تندرا و خواب زیادت گردد و علامت نقصانش آنست که بیهوشی روی نماید و لاغری و یاوه گوئی پیدا شود چون سخت کم
شود و مردم بمیرد و اگر علامت انتقال و تغیر اوج ظاهر شود برای دفع آن علاج رسائن و باجیکرن که هر یکی در فصل آن گفته خواهد شد و اگر علامات

کمال نقصانی بینداد و او استند و هر که از اخلاط و رطوبات غالب و زورکی نقصان شود آنکس را آرزوی چیزی باشد که موجب زیادتی آن چیز که نقصان شده است بود باید که او را همان چیز که برآرنده و وارد بدهند و علاج دیگر که موافق او بود نیز بکنند تا باعتدال آرد و کسی که نقصان نیت دهعات باو زور آورده باشد عمل تباه شود و از کار و بار بازماند و زور کم شد هند آنکس را علاج کردن مفید نباشد. بدانکه مردم از خلاصهٔ طعام هم فربه میشوند و هم لاغر میگردند و چون مردم چیزهای بلغم انگیز بخورند چنانچه شیرینی چرب و دیر هضم یا در بدهضمی بارها بخورد و زور و حرکت نکند و خواب در روز کند و خلاصهٔ طعام خام ماند و از شیرینی و چربی خود بهم زیادت گرداند مردم را جسیم گرداند و جسیم را دم شتاب آید و تشنگی زیادت باشد و گرسنگی و خواب و خوی افزون شود و از اندام بوی بد آید و در حالت خواب دم باواز بلند آید و تن گران نماید و سخن گران گوید و چربی نرم و نازک ست از آن سبب مردم فربه چندان کار کردن نتواند و چون کف و چربی منافذ در و نی بسته گرداند بدان سبب جسیم چندان جماع کردن نتواند و معالجهای دیگر در آن چندانی افزونی نشوند پس قوت نیز آنرا اندک باشد و مرگ او هم یکی از زین زحمتها بود و پایه پرمیو که آنرا آبلها در اندام افتند پائه تپ یا بکلهن ریا بدره وه یا زحمتهای بادی و هر علتی که او را شود مرز زور باشد زیرا که منافذ درونی بسته شده اند پس انچنین کسی را شاید که از خوردن چیزیکه از آن چربی زیادت شود احتراز نماید برای دفع جسامت مذکور علاج از سلاجیت و گوگل و بول ماده گاو و هلیله و بلیله و آمله و سونفش آهن و رسوت و شهد و جو و منگ و کودر و جنگلی شالاخ و کلکنی و از چیزهای خشک و سبک و تیز و گرم و سخت که آنرا ابر و چهر گویند و چیزهائیکه اخلاط مجتمعه و معالجها را جدا کرده دور کند و آنرا چهیدن گویند چنانچه اشیای شور هر که دست دهد بر مطلبیکه شاید بکند و زور و حرکت بسیار کناند و حقنهٔ لیکهن آنرا نیز گویند مفید ست و چون مردم اشیای باد انگیز بادام بخورد و زور و حرکت و جماع و غصه و اندوه بسیار کند و در خواندن مدام مشغول باشد و فکر کند و شب بیدار ماند و تشنگی و گرسنگی بکشد و معالجهای او نقصان گردانند که خورده خلاصهٔ طعامش خشک گرداند و بعد شرایت در وجود سبب قلت خود آرام و خوشی پیدا نیاید پس مردم فربه نشود بلکه لاغر گردد و گرسنگی و تشنگی و سرما و گرما و باد و باران کشیدن نتواند و اندی قوتی آن زحمتهائیکه او را حادث گردند بازور تر بوند و مرگ او یکی ازین علتهای دمه و سرفه و کمیروک و پهیه و علت شکم و لم گرسنگی و کوته و رکتپت باشد پس مردم را شاید که از چیزیکه از آن لاغری پیدا آید احتراز نماید و اگر لاغر شده باشد باید که دودهی و کهیر کاکولی و اسکند و بداریکی و سرون و ستر اول و بریار و گلشکری و کنگهی و اشیای شیرین چنانچه بیانش خواهد آمد و شیر و چغرات و گوشت شالی که در سرما بریده باشد و سحی و گندم بخورد و در روز خواب کند و از جماع احتراز نماید و زور و حرکت بسیار نکند و حقنهٔ بیکهن در کار بدارند و هر چیزهائیکه موجب فربهی اند و چیزهائیکه موجب لاغری اند علی الفساوی بکار بندند و خلاصهٔ طعام او معتدل الحال باشد بدان سبب وجود او میانگی باشد نه سخت فربه و نه سخت لاغر و در کارها او را سستی نباشد و گرسنگی و تشنگی و سردی کشیدن تواند و آدمی سخت فربه و سخت لاغر نیک نیست و وجود میانگی نیک ست و از مردم سخت فربه لاغر بهتر ست و هفت دهعات و اخلاط ثلثه و بول و غائط را حدی معین نیست زیرا که وجودهای مردمان یکسان نیستند کسی فربه و کسی لاغر و کسی بزرگ اندام و کسی خرد ست و ایشان بهم یکسان نمی مانند پس مقدار اخلاط ثلثه و دهعات شان ممکن نیست که بیک حد بود و نیز اعتدال اخلاط معلوم نمیشود مگر آنکه چون مردم صحیح البدن باشد دانسته شود که اخلاطش را برابر اند و چون مرضی پیدا آید البته شود که اخلاط کم و بیش شده اند و علامت و تندرستی آنست که دل و حواس خمس برجا باشد و تن نیک و سبک بوده باشد و خلاف این علامت مرض ست و نگاهداشت صحت نیکو باید کرد و هر شخصی را که اگر از دهعاتها چیزی کم شده باشد علاج کن که از آن دهعات ناقص زیادت شود و اگر چیزی از اخلاط زیادت شده باشد علاجی کنند که آن زیادتی او را دور گرداند تا مدام صحیح البدن تندرست بماند والله اعلم بالصواب

فصل چهاردهم در کیفیت اجتماع غلبهٔ اخلاط ثلثه و خون و حدوث امراض از ان و این فصل را بزبان هندی برن گویند بدانکه قوام بدن به باد و بلغم و تلخه است چنانچه خانه قائم بستون باشد و هم از جهت این معنی بدن را تر سستهونی نامند و اگر اینها از اعتدال برون آیند بدن تباه گردد و بعضی گفته اند که قوام بدن بچهار چیز ست سه این مذکوره و چهارم خون اکنون مقامات اصلی یاد کرده می آید مقام اصلی باد کته و دیرست و مقام اصلی تلخه میان معده که آنرا ابکواسی گویند و میان محلی طعام خام که آنرا اماسی گویند و محل بلغم جای طعام خام ست و از بالای

و بر و یکی تا ناف جای معده است و هر یکی از سه اخلاط پنج قسم ست و هر قسمی محل مخصوص ست مقامات باد یکی آنکه گفته شد و دوم ناف و سوم دل و چهارم
گلو و پنجم بندگاه و مقامات تلخه یکی جگر و پیه و دوم دل و سوم چشم و چهارم چرم و پنجم مقام اصلی که بالا ذکر افتاد و مقامات بلغم یکی سینه دوم سر سوم حلقوم
چهارم بندگاه و پنجم مقام اصلی که ذکر کرده افتاد و این هر دو قسم یعنی بلغم و تلخه مثل آفتاب و ماهتاب اند و باد هر دو را در محلهای هر دو گونه هر سه محافظت ست
وجودی کنند سوال آتش معده همین تلخه است یا از تلخه جدا جواب آتش معده غیر تلخه نیست زیرا که تلخه آتش ست که تا پاک هضم طعام میکند کار آتش
میکند پس حاجت نباشد بسوی اثبات آتشی ورای تلخه و نیز چون آتش معده نقصان شود و برای آن معالجه موجب زیادتی تلخه باشد کنند
و چون آتش مذکور سخت زیادت میشود علاجی کنند که تلخه را بنشاند پس معلوم شود که آتش معده غیر تلخه نیست و چون تلخه مذکور کار آتش میکند طبیبان
او را اگنی نامنده بر طبیبهای سابق مذکور ست که آتش معده از تلخه جدا نیست و تلخه که درمیان بکواشی و آماشی ست عین تلخه از حرارت خود طعام و انواعات را
هضم میکند و خلط و بول و غائط را جدا میسازد و از مقام خود در تمام وجود کار آتش میکند و این تلخه را پاچک اگن یعنی آتش هضم کننده می نامند و
تلخه که در جگر و پیه است رسا الیعنی خاصه طعام را رنگ لعل میگرداند و این تلخه را رنجک اگن آتش رنگ کننده گویند و تلخه که در دل ست عقل و
آرزو و هر چیزی را پیدا می آید و این تلخه را سادهک اگن گویند یعنی اختراع کننده آرزو ها و تلخه که در چشم ست بینائی پیدا می آرد و این تلخه را
لوچک اگن یعنی آتش نماینده نامند و تلخه که در چرم ست آنچه از روغن مثل آن بر وجود مالند یا در او کاه آن نشیند آنرا پخته میکند و رنگ وجود را روشن کند
و این تلخه را اکنون بهراجک اگن یعنی روشن کننده وجود نامند الکنون خاصیت و مزه و رنگ تلخه گفته می آید بدانکه مزه تلخه تیز ست و بوی بد دارد مثل
بوی گوشت گنده اگر خام باشد رنگش سبز بود اگر پخته شود زرد گردد و گرم باشد و مزه اش صرف تلخ بود و آنکه نیکو پخته باشد مزه اش قدری ترش بود
و جای بلغم آماشی ست بدین سبب که بلغم سرد است بالای تلخه بحکمت خدای تعالی جا یافته است چنانچه دیگ پر آب که بالای آتش نهند آتش را بر شدن ندهد
و پخته شود همچنین بلغم آتش تلخه را بر شدن نمیدهد و از حرارت آن طعام پخته میگردد و آماشی که جای بلغم ست آتش تلخه را بر شدن نمیدهد قرارگاه
اول از ان طعام ست از ینجا بلغم مثل آب طعام را نرم و تر میکند تا زود هضم گردد و طعام آنجا شیرین و چرب و نرم باشد و کف نیز سرد و شیرین ست از جهت
آنکه خاصیت آب دارد و در تمام وجود تری میرساند و بلغم که در سینه جای میدارد بندگاه هر دو کتف و اخور و سر و جبین را گرفته است بقوت خود میدارد
با خلاصه طعمه پیوسته دل را نیز محکم میگرداند و بلغم که در حلق ست زبان از و لذت خوردنیها می یابد و آنکه در سر ست مغز را محکم گرداند و بر میکند حواس خمس را
قوت میرساند و بلغم که در بندگاه است جمله بندگاه گرفته میدارد و بلغم رنگ سپید دارد و سرد و گران و چرب و چفسنده مثل صمغ ست و مزه شیرین دارد
و بلغم خام مزه کلی دارد و مقام خون جگر و پیه است و خون نه چندان گرم و نه چندان سرد ست و مزه شیرین دارد و چرب و گران ست و رنگش لعل ست و بوی
همچو بوی گوشت خام چنانکه تا پاک انگیزد و از چیزی که تلخه زشت شود خون نیز از ان چیز بد شود و محلهای اخلاط که بیان افتاده است اخلاط مذکوره بیشتر جا ها
جمع میشوند و نشانیهای جمع شدن اینها در فصل شش مزه و فضول سینه ذکر کرده شده اند علامت جمع شدن باد آنست که شکم سخت شود و
اندام گران گردد و خوردن و آشامیدن چیزهای باد انگیز خوش نه آید و علامت جمع شدن تلخه آنست که رنگ اندام زرد گردد و گرمی اندک پیدا شود و
چیزی که تلخه انگیز باشد خوش نیاید و علامت جمع شدن بلغم آنست که وجود گران شود و کاهلی پیدا آید و چیزیکه بلغم انگیز باشد خوش نیاید هر وقتیکه بدانند
که جمع شده است همدران وقت علاج کنند و اول وقت علاج همین ست و اسباب بر روز شدن اخلاط گفته می آید بدانکه هر وقتیکه مردم زور میکنند
یا بسیار زور و حرکت و جماع و یا بسیار خوانند و یا بار برند و یا از بلندی بیفتد و یا جست زنند و یا بسیار پهلو بر دارد و یا سواری اسپ و پیل مانند آن
بسیار کنند و پیاده در راه بسیار روند و یا اشیای تیز و تلخ و زمخت و خشک و سبک یا سرد و یا از سبزی خشک و گوشت خشک و تخم عصفر و کودرو کشتی و جنگلی و
شالاخ و بسیار تی و منگ و عدس و ارهری و مشک هر گونه باشد و سیب و چیزهای بار ها خورند و یا فاقه کنند و یا گاهی اندک گاهی بسیار خورند و در حالت
بدهضمی یا باد و بول و غائط و بینی و قی و آروغ و آب دیده نگاه دارند و باد بر زور گردد و هنگام برشکال و سرما و هنگام باریدن باران در غیر وقت و در غیر وقت

بسیار و زبدیان باد و دو وقت سحر و بآخر روز و لیکن هضم شدن طعام علی الخصوص باد زور آورد بدانکه غصه و اندوه و خوف و فاقه و زور کردن خوردن اشیا تاپاک
انگیز و بسیار جماع و خوردن اشیای تیز و ترش و نمکدار و گرم و سماک و کنجد و روغن کنجد و کنباره و کلیجی و سرشف و کتان و گوشت سوسمار و ماهی گوشت بز نر و
گوشت میش و عجزات و دوغ و آب حجزات و چیزهائیکه چیزی ازو مجد باشد و سرکه هندی و میوه ترش و جمله شرابها اسود و سرا و مانند آنها تلخه پر زور گردانند و از
چیزهای گرم در تابستان و هنگامیکه آفتاب در برج سنبله یا میزان بود و در میانه روز و میانه شب و وقت هضم شدن طعام نیز تلخه غالب کند بدانکه خواب کردن روز و
ملیحا ماندن بغیر حرکات و اشیای شیرین و ترش و نمکی و سرد و چرب و دیر هضم و حقیقت شده و انکلیدی و جوکه پوستش کشیده باشد و ماش و گندم و کنجد و طعامیکه
از غله آس کرده سازند و شیر و حجزات و کهچری و آنکه از ماش و برنج و کنجد پخته باشد و شیر و برنج و آنچه از نیشکر شود و گوشت جانوران که قریب آب یا در آب است
باشد و چربی که بیخ نیلوفر شمسی کسوره و سنگهاره و میوه شیرین و خوردن چیزهای سرد و پر دبه و کند و در بدهضمی طعام بلغم را پر زور گرداند و در آخر روز و اول روز و وقت
طعام خوردن و در بهار نیز غلبه کف شود بدانکه از خوردن گوشت حیوانات آبی و اشیای چرب و دیر هضم و از خواب کردن در روز و غصه و گرمی آتش و آفتاب و
رسیدن زخم و بدهضمی و از خوردن اشیای تلخه انگیز خون غالب می شود و بغیر غلبه خلطی خون غلبه نمیکند از سبب هر خلطیکه خون غالب شود فصل غلبه خون
فصل غلبه همان خلط باشد چنانچه خون اگر از سبب باد پیدا شود و در برشگال که هنگام غلبه باد است خون نیز غالب میشود همچنین اگر سبب تلخه یا سبب بلغم پیدا شود و در
فصولیکه آنها غالب شود خون نیز غالب باشد اکنون علامت زیاده شدن هر یکی از سه خلط بیان کرده می آید علامت زیادتی باد آنست که در شکم
درد کند و باد در شکم بگردد و علامت غلبه تلخه آنست که آروغ ترش آید و تشنگی و تاپاک خیزد و علامت غلبه بلغم آنست که رغبت بر طعام نباشد و کف و آب
از دهن بیرون آید و تقتیکه علامت مذکوره پیدا شوند چون در وقت جمع شدن خلط علاج نکرده باشند باید که در وقت غلبه خلط علاج بکنند و این دوم وقت
علاج ست اکنون طریق سرایت کردن اخلاط ثلثه و خون در وجود گفته می آید بدانکه خون خلط یا خون سخت زور آور باشد در جوش آید چنانچه نوره در آب
بضرورت از محل خویش در تمامی وجود سرایت کند لیکن کف و تلخه و خون از خود سرایت کردن نتوانند بلکه اینها را باد سیر میکند و سرایت اینها بطریق
گاهی باد در وجود اینها سرایت میکند و گاهی تلخه و گاهی بلغم و گاهی خون و گاهی باد و تلخه و یا خون و گاهی باد و یا بلغم و خون و گاهی تلخه بلغم و خون و گاهی باد و تلخه
و کف و گاهی باد و یا تلخه و بلغم و خون اینها بدینگونه گاهی در تمام وجود و گاهی در نیمی وجود و گاهی در یک عضوی سرایت دارند و در محلیکه سرایت کرده
برسند اگر دران محل قوت نبود همدران محل خفته بمانند و زحمت پیدا آوردن نتوانند طبیب را شاید که همدران وقت علاج بکند و اگر علاج نکنند در
فصول خود که زور آور شوند غلبه کرده زحمت پیدا آرد و اگر باد در محل تلخه برود حکیم را شاید که علاج تلخه کند و اگر تلخه در محل بلغم برود علاج بلغم میباید کرد و اگر
بلغم در محل خلط دوم برود علاج آن دوم خلط باید کردن اکنون علامات سرایت باد آنست که باد راه گذاشته راهی دیگر گیرد و شکم را پر گرداند و در
انگیزد و علامت سرایت خلط آنست که آروغ ترش آید و انواع تاپاک و مثل دردی که از سوختگی شود پیدا آرد و علامت سرایت کف آنست که
ناآرزوی طعام و بدهضمی پیدا گردد و تن را گران گرداند و در وجود قی پیدا آرد و چون بدانند که خلطی از مقام خود سرایت کرده است اگر وقت اجماع و وقت
غلبه آن خلط علاج نکرده باشند باید که درینوقت بکنند و این سوم وقت علاج ست و چون اخلاط مقام خود گذاشته در شکم آیند زحمت کوله و شکنج که او را
بدرده گویند و علتهای شکم پیدا آرد و گرسنگی کم کند و شکم را پر باد گرداند و هیضه که بسوچکان نامند و اتیسار و مانند اینها را پیدا آرد و اگر در مثانه در
آیند پرمیو و سنگ مثانه و سوزاک بول و مانند این حادث شود و اگر در مهبور در آیند علتهای ذکر پیدا کنند و اگر در دبر در آیند بهگندر و بواسیر و فیرنا
اینها پیدا آرند و اگر در خصیتین در آیند زحمت زیادتی خایه که آنرا انده ردده گویند پیدا آرند و اگر در حلقوم در آیند زحمتهای سر و دهن و بینی و گوش
و چشم بروی پیدا کنند و اگر در چرم و گوشت و خون در آیند علتهای خرد که آنرا کحسیر روگ گویند پیدا شود و تفصیل اینها پیشتر خواهد شد و علت
جیست و لیسه نیز ظاهر گردد و اگر در چربی در آیند زحمتیکه از ان گرهها در اندام افتد پیدا شود و آنرا گرنتهه گویند و آنچی که نوعی از دمامیل ست
و ارید نامره بر سولی پیشود لیکن این پخته میگردد و کلکنه و اکحی و مانند اینها ظاهر میگردد و اگر در استخوان در آید علت بدرده و آتشی که نوعی از دمل ست

یا مانند اینها ظاهر گرداند و اگر در پای ورم آید غلبهٔ شلند یعنی سلیپا و رکتیات و باد کناک و مثل اینها ظاهر شود و اگر در تمام وجود زحمتهای تمام وجود اچنانچه تپ و جز آن
حادث کنند و چون خلطی بعد از تجاوز از محال خود محلی قرار گیرد و پرزور شود و علامت مرضیکه از غلبهٔ خلط بیشتر خواهد شد ظاهر گردد و بعد این وقت علاج میباید کرد
تا مرض مذکور حادث نگردد و این چهارم وقت علاج ست و نشانهای امراض که پیش از حدوث امراض ظاهر میگردد در باب علامت علاج گفته خواهد شد و چون
زحمت ظاهر میشود باید که نبرد و پیدا شدن زحمت علاج بکنند و این پنجم وقت علاج ست چون مرض قرار گیرد و بکمال برسد ازالت او دشوار باشد و آن وقت آخرین نیست
و از شش اوقات علاج اگر درین وقت از علاج تاخیر کنند مرض دلاور شود حکیمیکه جمع گشتن اخلاط و زور آوردن آن در محل جمع و سرایت کردن در وجود و مقام
گرفتن اخلاط بداند و مرض را بشناسد و بداند که کدام وقت حدوث یافته است آنرا حاذق توان گفت و آنکه اینچنین نداند حاذق نباشد اگر طبیب در
وقت جمع شدن اخلاط ثلثه نداند که اخلاط غلبه نکند و آنچه موقوف بر غلبه است آنرا پیدا کردن نتواند اگر درین وقت ندارد و نکند اخلاط زور آورده در وجود سرایت کرده زحمتهای
گوناگون پیدا آرند و این شش وقت علاج که گفته شده است اگر در وقت سابق علاج نکنند در اوقات متاخره بترتیب مذکوره قوی تر گردند فایده چهار چیز است که ازان اخلاط غلبه
می آرد یکی خوردن دوم فعلها چنانچه زور کردن و بسیار گفتن و دویدن و سستی کردن و بیدار بودن سوم زمان چهارم مکان و خلط گاهی از مخالف هر چهار و گاهی از
سه و گاهی از دو و گاهی از یکی که غلبه آورد و اگر از غلبهٔ یک خلط زحمت پیدا شود و برای یکی تداوی کنند و اگر دو خلط یا سه خلط یا چهار باهم سوی [illegible] و غلبه نموده زحمت
پیدا آرند و میان ایشان هر کرا زور زیادت باشد برای او چنان علاج کنند که زورش دور شود دیگر اخلاط زور آوردن نتوانند والله اعلم و علمه بالصواب

فصل پانزدهم در بیان نشانیها که ازان معلوم میشود که پختگی دوا اندیرست یالادوا و این فصل مسمی به پریت و اپریت بر ان کلیانی نسبت

بدانکه پیش از موت البته نشانیهای موت پیدا میشود گاهی معلوم میشود و گاهی معلوم نمیشود سبب آنکه طبیب حاذق نباشد یا آنکه طبیب بر تشخیص آن توجه تمام نکند
یا بسبب آنکه بمجرد حدوث شدن نشانی مذکور بمیرد و معلوم نگردد و چون نشانی موت حادث گردد البته مریض بمیرد مگر به علاج رسانین یا بدعای
زاهد که مستجاب الدعوات باشد گاه است که نمیرد و نشانی موت ستاره نحوست ماند چنانچه اثر نحوست ستاره در وقتیکه تاثیرش متعلق بدان وقت ست
ظاهر شود گاه قریب و گاه از مدت همچنین اثر نشانی موت هنگامیکه تاثیرش متعلق بدو است گاه قریب گاه بعید ظاهر نماید باید که طبیب در وقت [illegible] نشانی
موت کوشش بلیغ نماید اگر بداند که نشانی موت ظاهر شده است از علاج احتراز کنند اگر علاج کنند متهم به نامبارکی گردد و هر نوعیکه مزه و رنگی که مناسب
پختگی نباشد علامت مرگ بود و پختگی که از غلبهٔ باد باشد بوی آن نیز که مناسب آنست چنانچه سندهی و فلفلین می آید و آنکه از غلبهٔ تلخه باشد بوی آن همچو بیجهٔ
خردل که آنرا همچنین گویند باید دید و آنکه از غلبهٔ کف باشد بوی آن مثل بوی گوشت خام ماند و آنکه از غلبهٔ خون باشد بوی آن مثل بوی آهن باشد و آنکه از
غلبهٔ باد و تلخه باشد بوی آن مثل بوی ژاژ شالی ماند و آنکه از غلبهٔ باد و بلغم بود بوی آن مثل بوی کتان شاید و آنکه از غلبهٔ تلخه و بلغم بود بوی آن مثل بوی عنب
کنی و آنکه از غلبهٔ اخلاط ثلثه بود دران هر سه نوع بوی هر نوعی ازان در خلطی مذکورست می باید که اگر از پختگی بوی شراب یا بوی عود یا روغن سمتور یا گل مالتی
یا گل نیلوفر یا بوی صندل یا چنبیلی یا دیگر خوشبوها همچنین بوئیکه گاهی نشمیده باشد آید آن پختگی را لادوا دانند و این علامت مرگ ست و اگر از پختگی بوی
مثل بوی اسپ یا سگ و زاغ یا گوشت خشک و گندیده و گرم و اودس یا خلس یا بوئیکه از زمین وقت زدن تیر شک پیدا آید ظهور نماید آنرا نیز
لادوا شمارند و هر پختگی که از غلبهٔ تلخه باشد رنگش مثل زعفران و مقداری سیاه نماید و سوزش نکند و تیز درد درو نباشد آنرا هم لادوا شمارند و پختگی که از
غلبهٔ بلغم بود و سخت بود و خارش کند و رنگش سپید باشد و چرب بود و سوزش و درد بسیار کند و آن نیز قابل به شدن نیست و پختگی که از غلبهٔ باد باشد و
رنگش سیاه بود و اندک اندک ریم رقیق ازان بچکد یا در مقام خطرناک باشد و سوزش بکند و هیچ درد درو نباشد آن نیز به نگردد و پختگی که آواز ازان خرخره آید
یا باد سبک خیزد و سوزنده باشد و پختگی که بالای چرم و گوشت باشد ازان باد با آواز بیرون آید و آنکه در مقام خطرناک نباشد او درد بسیار کند و آنکه درون
آن سوزش بود و بیرون سرد بود و آنکه عکس این بود بیرون و هر پختگی که در اشکال سنان یا نیزه و یا علم و یا گردون یا اسپ یا پیل یا گاو و یا شکل خانه دیده شود و یا
چنان نماید که بر و آرد ریخته اند و هر پختگی که در مقام خطرناک پیدا شود و خون و ریم ازان بسیار شود و گوشت و رگ بسبب آن نقصان شود و دمه و رفته رفته از [illegible]

پیدا آید و هر چیزی که مناسب برای او علاج بسیار کرده باشند و به نگردد و این زحمت لادوا گفته اند طبیب را باید که از علاج اینها احتراز نماید والله اعلم بالصواب

فصل شانزدهم در فال نیک و بد که از ان صحت یافتن و نا یافتن مریض معلوم گردد و این فصل را هندی سمی به بریت و ابریت است

درستی ست بدانکه از خواب و از کسیکه بطلب طبیب اورا فرستند و از نشانی روی و لباس و سخن و کار و آواز و وقت سعد و نحس و از رغبت دل طبیب و نا رغبت به علاج و از سخن طبیب و از جهیدن اعضا و از فال و از کیفیت و دیدن یا صحت یافتن و نا یافتن مریض معلوم میگردد و اگر مریض صالح ست فرستاده نیز صالح باشد و دلالت نیک شدن مریض بود و همچنین اگر مریض را اصل بد کردار باشد اگر فرستاده همچنان بود یا یکه طبیب صحت بر شدن مریض است دلالت کند اگر فرستاده مخالف مریض بود بر صحت شدن مریض اعتماد نکنند اگر فرستاده خصی یا زن باشد یا آنکه چند کس متعاقب از جهت طلب طبیب بیایند یا بسیار طالبان طبیب از جهت اعراض مخالفه در یک حالت بیایند و یا طلب بر خر و اشتر و یا گردون سوار شده بیاید نیز معلوم کنند که مریض نیکو نخواهد شد و اگر طالبان کنند و یا چوب دستی بر دست کرده آید و یا تیغ و مثل آن برابر کرده بیارند یا جامه رنگین یا نو یا کهنه پوشیده یا جامه بر کتف انداخته و در زیر بغل چیپ کشیده و یا بالا و فرود یکجا جامه پوشیده یا عضوی اندام آنکس نقصان یا زیادت باشد یا کوژ پشت یا شل یا مثل آن یا کوته قد آنرا بان لور بنه گویند بود و یا ترسان آید یا همچنین باشد که از دیدن او مردمان ترسند یا بد خلق یا بدزبان باشد و در طبیب گاه بران بیند یا دست بر سینه یا پستان زده حکایت یا کرانه جامه یا انگشت خنصر یا موی اندام یا ناخن گیران بیاید یا دست بر گوش یا بر کتف یا بر سینه یا برکابه یا بر سر یا بر شکم نهاده آید یا سفال شکسته یا سنگریزه یا خاکستر یا استخوان یا کاهکت یا انگشت نر بر دستش باشد یا بعد آمدن بر زمین خطها کشد یا چیزی از دست بر تاب کنان یا کلوخ شکنان بیاید یا روغن یا جنس بر اندام مالیده باشد یا گلهای لعل پوشیده باشد یا چیزی لعل بر زدم سخت کرده باشد یا میوه پخته که بسیار زور با ماند بر دست او باشد یا ناخن بناخن بگیرد و تا پای بدست کرده یا نعلین یا چرم بدست او باشد یا نعلینکه بدو بود دگر قمار باشد یا چیزی زحمت کوله و بابست و مثل آن یا گریه کنان آید یا دم بسیار دارد یا علتی در چشمش باشد یا کور بود یا بعد آمدن طرف جنوب طبیب یکپای زور داده یا هر دو دست بسته ایستاده شود جمله علامت نا یافتن صحت مریض دانند اگر طبیب رخ جانب جنوب کرده نشسته باشد یا در جای ناپاک بود یا آتش افروزد یا کسی امیر نیاید ز طعام پختن باشد یا برهنه بود یا در زمین غلطیده یا در استنجا رفته طهارت نکرده بود یا موی کشاده یا روغن بر اندام مالیده باشد یا در بیقراری بود یا طبیب کافر در بت پرستی یا در کار مردگان باشد یا طبیب علامتی بد در آسمان یا در زمین دیده باشد و در این حالها چون کسی بر طبیب برای حاجت علاج آید آن بر نیاید اگر در طلب در نیمروز یا در نیم شب یا وقت طلوع یا وقت غروب یا وقتیکه ماه در منزل ثریا باشد یا هفته یا طرفه جهه یا شوله یا زهره یا بطین باشد بجاجت علاج پیش طبیب آید آن حاجتش بر نیاید و اگر در یکی ازین اوقات که آنها هندی چوتهه و نومی و چهه و پوربان و اماوس گویند طالب بر طبیب آید کارش بر نیاید و اگر فرستاده شده نزد آتش بوده باشد و اندامش خوی کرده در نیمروز به طلب طبیب آید بجهت مرضیکه تلخه داروه آن فرستاده را نیز بد باید شمرد و اگر بر نیطریق برای زحمت بلغم آید مبارک باشد و مریض نیکو شود همین گونه هر علامتی و فالی که موافق علاج مرض باشد بدانند که آن علاج صحت مریض آنست و اگر مخالف آن باشد بد بود کسی را که علت کثیرت یا انتیسار یا پرمیو باشد فرستاده شده را یا طبیب بر سر آب ملاقات شود مریض فی الحال نیکو شود و اگر فرستاده شود خردمند و سبز رنگ و خوب صورت بود یا سپید پوست و از گروه مریض باشد و دانا و وقت طلب و طریق آن بود و لباس پاک پوشد بر گاو یا اسپ سوار یا پیاده بیاید یا بر چیزی باشد که موجب تفاول نیک ست و ناخوشی نیاید اینچنین کس را مبارک دانند و اگر طبیب با قرار دل در جای هموار و پاک رخ جانب شرق کرده بود اگر در ان حال فرستاده شده بیاید حاجتش بر آید اگر در وقت روان شدن طبیب سوی مریض گوشت یا سبوی پر آب یا چیپته باز با رو یا بهت یاد عاگویان و یا یا ده گاو یا ستور و یا اشیای سپید چنانچه جغرات و مثل آن خر استخوان و پنبه و دوغ و شیر و خاکستر سپند بنظرش آید مبارک بود و اگر زن جوان یا پسر یا ماده گاو یا گوساله یا آوندهای نیک یا رنگ و نقش که برای کار خیر و شادی میسازند یا دختر یا کنیز زیور آراسته یا ماهی یا میوه خام یا ار مرد اریه یا زر یا دیگر جواهر یا پادشاه یا امرا یا آتش سوزان یا اسپ نیک یا بط یا سبز کبک یا طاوس پیش آید یا آواز دهل رعد یا سنکه یا نی نیره یا آواز شیر یا گاو یا اسپ یا پیل شنود همه اینها نیک و مبارک باشد یا بود و آواز بط و بوم خرد یعنی کمکو سه اگر از طرف چپ بشنود مبارک بود و تفاول مردم که سخن گزیده گوید بهتر بود و بر درخت بار دار و شیر دار که بی علت سبز باشد یا

بالای بام یا بر طرف راست و چپ اگر جانوران آواز کنند نیک باشد و اگر بر درخت خشک و یا برق زده یا بی برگ یا خاردار و یا بر درختی که بیل پیچیده باشد یا بر سنگ
یا بر خاک یا بر استخوان یا بر بلندی یا بر کاهت یا بر زگال یا بر جای سوختن هنود آن یا بالای بینی جانوران آواز گریه و بید کنند نامبارک باشد و اگر طرف نیرتی
و اگنی و جنوب آواز کنند نیز نامبارک بود یا آنکه جانورانی که نام مذکر دارند چنانکه سرخاب و بط و مثل اینها طرف چپ نیک بود و آنکه نام مونث دارند چنانکه کویل و کراهی
بانگ اینها طرف راست نیک باشد و اگر هنگام رفتن طبیب بر مریض سنگ و سفال و رسو و سبزک از طرف راست سوی چپ و مار نیک بود و مار و خرگوش
و کرکس و بوم خرد رفتن اینها سوی چپ و عکس هر دو را نامبارک گویند و سوسمار و بوقلمون دیدن و آواز کردن اینها بد باشد و دو سازی که در طلب
طبیب بدست و ذکر بالا گفته است اگر بدان ساز کسی پیش طبیب وقت روان شدنش بطرف مریض آید آن نیز نیکو بود و اگر پیش طبیب آوند پر از کلنجی یا
کنجد یا پنبه کاهت یا سنگها یا خاکستر یا زگال خویش آید نامبارک ست و آوند پر از شراب خالص بدست آید نیک ست و آوند پر از شراب غیر خالص بدست و آوند
پر از سر شیف لعل نیز بدست و اگر خشک یا مرده یا گناهکار یا محبوب یا برگ خشک یا دشمن پیش آید نامبارک ست و اگر باد نرم و خوشبوی و سرد وقت
روان شدن از پشت رسد همیون بود و اگر باد تیز و گرم و زشت بوی بر روی آید نامبارک ست اگر در وقت رفتن بعلاج مرض آرند و گرسنه از کسی مانند لفظ بشکن
و بپرس شنود نیک بود و اگر در وقت رفتن علاج برای بدرد و علت شکم چنانچه کوله آواز شگاف بکن در گوش آید مبارک بود و اگر در علاج گنبت و تبسیار و ما
اینها آواز لفظ به بند ولیشنود نیک بود و اگر در علاج علت و هم بانیکونه و برای هر علاج لفظی موافق آن علاج بود لیشنود نیک بود و اگر هنگام رفتن
مریض آواز گریه و سخن منع بشنود و یا چیزی شکسته شود و یا عطسه آید یا وقت روان شدن پای طبیب بلغزد یا دل طبیب بر علاج راغب نبود نامبارک باشد و وقت
در آمدن خانه مریض اگر اینچنین باشد و بد داند و فال وقت روان شدن طبیب از خانه خود یا وقت در آمدن خانه مریض معتبر ست و آنچه در اثنای راه حادث شود
از فال محبوب نیست و چون طبیب از خانه مریض بردن آید اگر موی یا خاکستر یا استخوان یا چوب خشک یا سنگ شانه یا کاهت یا پنبه یا خار یا چارپائی
بازگونه یا مست یا روغن کنجد یا مرده یا آدمی عضوی بریده یا عمی یا خنثی یا برهنه یا موی سترده یا جامه لعل پوشیده در نظرش آید یا در وقت یا در خانه در آمدن
در خانه خود یکی ازین چیزها آیند نامبارک بود و اگر بحضور طبیب در خانه مریض چند آوند هائی جا داشته باشند خود بخود دیفتد یا بیخ و مثل آن از زمین بکشند یا چیزی
شکسته شود یا بر چیزیکه طبیب نشسته باشد بکشند یا وقت بر آمدن طبیب مریض دنبال رود یا در آن وقت مریض سرنگون باشد یا وقت حکایت کردن
با طبیب مریض عضوی از آن خود یا جامه خواب یا دیوار بدست مالد یا دست و پای و سر یا پشت بجنباند و یا بر زانو یا دست طبیب گرفته بر سینه یا بر سر خود
نهد یا با طبیب جسیم بالاکرده حکایت کند نامبارک بود و این جمله نشانها تا به شدن مریض ست و چون مریض از طبیب نفرت گیرد نیز نامبارک بود بدانکه خوابهای
مریض و یا طبیب و یا محبان مریض بینند اثر آن در حق مریض باشد اگر در خواب بیند که کسی روغن در اندام مالیده و یا بر استر و یا بر درندگان یا خوک یا بر خر
یا بر موش سوار شده جانب جنوب میرود یا عورت سیاه رنگ که جامه لعل پوشیده و مویش نیز لعل باشد او را بسته در قص کنان کشان جانب جنوب می برد
یا می بیند که خاکروب و یا چاو او را بسته و کشیده جانب جنوب میرود و یا او را مرده در کنار گیرد یا قلندر یا ابدال ماننده ایشان در گله میگیرند یا حیوان زنده دهن
کشاده سرش میگیرد یا او در خواب شهد یا روغن کنجد می نوشد یا در جلیش عرق میشود یا به جلیش آلوده میشود و همدران وقت میخندد و رقص میکند یا در خواب بر تن
یا رگل لعل بر سر بندد یا می بیند که بر سینه اش نی نیزه و یا نی بوریا یا درخت تار بر آمده است یا بیند که شیر آبی و جز آن فرو برده است یا در شکم یا در مجدر و یا از کوه
افتاده است یا در حفره فرو رفته است یا بیند که آب جوی او را فرو برده است یا سرش تراشیده شده است یا دشمنان زده آورده اند یا زاغ یا شغال او را
میزنند یا چشم او کور شده است باقی یا اسهال میکند یا دندانش شکسته است یا درخت سنبل یا پلپه سوار است یا پنبه یا روغن یا کنجاره یا آهن یا نمک یا کنجد
یافته است یا طعام پخته است میخورد یا شراب می نوشد یا کسی او را گرفته میبرد و دیگر ها میکند یا بیند که آفتاب یا ماهتاب از آسمان افتاده است یا چراغ
مرده است و یا می بیند که زمین و یا صورت تپ میگردد نامبارک بود و این خوابها اگر تندرست باشد مریض شود و اگر بیمار بیند بمیرد هر خوابیکه فراموش شود یا آنچه
مردم فکر کند همان دیده شود و یا در روز دیده شود یا از غلبه خلطی که مناسب آن دیده شود و تفصیل آن در باب تشریح اعضا خواهد آمد تاثیر ندارد و اگر صاحب

در خواب بیند که با سگ دوستی کند و راجوگی می بیند که با کسی محبت میکند و صاحب انماد می بیند که با دیوانه دوستی می ورزد و کسیکه او را باد صرع باشد چند اگر یار انکسان محبت میکند و کسی که او را پرمیوه و اتیسار باشد در خواب بیند که آب می نوشد و اگر کسی بیند که دغن سنور مینوشد کسیکه او را گولا باشد بیند که در شکمش سنبت و صاحب رنج نیز بیند که بر سرش درخت برآمده است و صاحب علت قی بیند که در خواب سهالی میخورد و صاحب علت رکتپت واستسقا و مه بیند که شهد میخورد و پنڈروگی بیند که او از اشیای زرد میخورد و صاحب علت رکتپت بیند که خون می نوشد نیز مبارک نبود و این جمله خوابها بد باید شمرد و چون برنگوئی می بیند بران کسی بگوید که صاف ماش کیخ و زر و آهن و ماده گاو و جز آن بد بد باد انکه اکنون خوابهای که نیکو بود گفته می آید اگر مریض در خواب مردم شهر او و یا ماده گاو و ستور و دوستان زنده یا پادشاه یا آتش سوزناک یا مردمان صالح یا آب صاف را بیند صحت یابد اگر تندرست این ببیند چیزی اسباب دنیاوی بدست آید اگر در خواب بیند که بر قصر بلند یا بر درخت باردار یا بر پیل یا بر اسپ یا بر کوه سوار شده است یا در دریا یا در جوی آبها باران گذر باشد آشنا کرده یا بر کشتی سوار شده روان شده است این جمله خوابها نیک شمرده اند و چون کسی را در خواب مار یا زنبور سیاه یا دیوچه بگزد آنکس که مریض بود صحیح شود اگر تندرست باشد چیزی او را منفعت حاصل شود و هر مریض را که خواب نیک بود باید که آن مریض را علاج کنند عمرش دراز است والله اعلم بالصواب **فصل هفتم در بیان اشیائیکه خلط فاسد را القی یا باسهال یا بیرون افگند و چیزهائیکه خلط زیادت شده را باعتدال آرد** و این فصل بهندوی سنسودهن و سنسمن منسوب ست بدانکه سنسودهن عبارت از الانواع اول و سنسمن نوع دوم ست اما **نوع اول** مشتمل بر چهار قسم ست یکی آنکه قی آورد و آن انچیزها اند بار ستهل و بار کرایا بار کهرسال یعنی سندال بار کدوی تلخ و بار ترئی تلخ و شیرین و سرشف و بابرنگ و پلپل دراز و بار کرنج و بار چکوند و بیخ کچنار و بیخ سکنان و بیخ نم و بیخ اسگنده و بیخ نپنس و بیخ دو بهریا و بیخ هردو و بیخ نسنی خرد که در جنگل میباشد و بیخ کندوری و بیخ حنظل و بیخ چیپڑه جنگلی از کچنار یا چیپڑه جنگلی مجموع را کوبدار ادکن گویند و کوبدار نام کچنارست دوم آنکه اسهال آرند و آن اینها اند نسوت لعل و نسوت سپید و دانتی و درونتی که نوعی از دانتی ست و ستپلا که نوعی از زقوم ست و جوتنلی که نوعی از سهنڈ هاسینگی ست و حنظل که گل سپید ارد و بیدهار و زقوم و چوک و چیخزه و چیتره و بیخ ربهه و کانس و تلوک که نوعی از لوده است و بکاین و باداول و کمیلا و سپاری و ترپچله و نیل و کواله و بید انجیر و کرنج بزرگ و چیتھون و آگ و مالکنگی از نسوت تا کاتش بیخها بستانند از تلوک تا باداول و بکاین پوست بگیرد و از کمیلا هرچه از او بیرون آید مثل خاکستر بیاشد باید گرفت و از سپاری و ترپچله بار بستانند و از نیل تا کرنج برگ بستانند و از باقی گیاههای شیره باید گرفت سوم آنکه قی یا اسهال هر دو آرند و آن اینها اند ترئی تلخ و ستپلا و جوتنلی و دیودالی یعنی کهرسال و سندال نیز نامند و کریلی ازین دارو ها برگ سپاب و شیر ها بستانند چهارم آنکه خلط فاسد را از راه بینی اندازند و آن اینها اند پلپل دراز و برنگ خنجره و سهجنه و سرشف زرد و لعل و سرس و پلپل کرد و کیر و کت و رهی اسپند سیاه و سپید و بیخ و مالکنگی و کرنج و هردو و آگ و سیر و اتیس و ستیچی و تالیس و تمال و تلسی و بیری و هنکوت و سید هاسینگی و ترنج جنگلی و سهجنه لعل و پیلو و گل جانی و چوب درخت تار سال و چوب درخت کلچکان و انگزه و نمک و شراب خالص و شیره سرگین و ماده گاو و بول گاو و از پلپل دراز یا پلپل گرد بار بستانند از کنیر تا آگ بیخ بگیرند از سیر و ستیچی بعینه باید گرفت از تالیس تا بیری برگ بستانند از هنکوت تا سید هاسینگی پوست بگیرند از ترنج جنگلی و پیلو و سهجنه لعل و جانی گل بگیرد و از درخت سال و تار و مهوه سار یعنی چوب میانه درخت که سخت و لعل سیاه میباشد گیرد و از لاک و انگزه و نمک نیز عین آن بگیرند **نوع دوم** نوعی بر سه قسم ست یکی آنکه زیادتی باد دفع کند و آن اینها اند دیودار و کوتهه و زرد چوب و برن و سید هاسینگی و بریارا و کنگهی و بابالنسه و بالنسه که گل نیلی دارد و جوانسه و درمسالی و باداول و نی نیزه و ارنی و گلوی و بید انجیر و باکهان بید و هردو و آگ و ستاول و ک معیر نه و کچنده و پلپل و کچنار و بهارنگی و پینه و کاکراسینگی و پتنگ و غله جو و کنار بزرگ و خرد و کلتهی بدار کند و هادکن و دارو های معجون و سمول که بالا گفته است اما دیگر دارو ها که دافع باد اند لیکن در تحلیل اند که گفته شد پست دوم آنکه زیادتی تلخه را دفع کنند و آن اینها اند صندل و رکتچندن و اسیر و بالا و مجیٹھ و دو دهی و بداری کند و ستراول و دوج یعنی پتره و سوال و بابهول و نیلوفر و قمری و تسمی و گل سید مسیا و کلکنده و گانده و کیلا که جایکان آنرا در کار میبرند که از جی مان ملیشان و دوب سپید و سبز و مرمری معجون کاکولیان

و نکرده باد کن و تن پچول و بعضی ادویه نیز دافع تخمه اند سوم آنکه زیادتی کف را دفع نمایند و آن اینها اند سهو سیاه و سپید و پلپل و کوتهه و زرد چوبه کافور و سولف و
سرل یعنی بدهعار و راسن و هر دو کریخ و هنکوت و جای و عنش و کر یاری و هتکن و معجون تاک که در زمین شمال میباشد و چپول نیلی و چپول کنتک و معجون پلیپاد کن
ربه بهتیا دکن و معجون مهاکادکن و معجون کنادکن و معجون سرساد کن و معجون ارکنه معادکن بدانکه طبیب را باید که هر دارویی از تن جمله بدهد روز علت و روز
معلول و روز گرسنگی دیده و اقسام اخلاط فهمیده استعمال کند زیرا که اگر علت زبون را داروی قوی بسیار دهند علت مذکور دفع شود اما انواع دیگر
علت پیدا گردد و اگر گرسنگی اندک باشد داروی بسیار دهد دارو هضم نشود و اگر شود بدشواری شود و اگر قوت معلول اندک باشد داروی بسیار دهد بیهوشی
و سستی آرد و اگر داروی سنسودهن از مقدار زور و گرسنگی زیادت دهد زیاده اسهال باقی زیاده تر یا ناس بسیار دهد و اگر اندک دهد غرض حاصل نکند اگر
مریض بسبب مرض لاغر شده باشد علاج او سنسودهن بود باید که آن مریض را نرم سنسودهن بدهد اگر در کسی خلط جای خود گذاشته باشد آنکس که بغیر سبب
مرض لاغر شده باشد و علاج داروی سنسودهن هر جنس بود نظر بر لاغری نکند داروی سنسودهن بدهد بدانکه اگر معلول را زور میانگی باشد بموازنه دوازده
درم یا شانزده درم جوشش داروهای لینی کاڑھا بدهد اگر چه در سسرت چار درم دیدن گفته است اگر چنین مریض را چورن دهد بموازنه چهار درم بدهد و داروها
با آب آس کرده بدهد آن نیز چهار درم بخورد والله اعلم و احکم **فصل سیوم در کیفیت اوزان و این فصل هندی به ریهاگ کهاند منسوبست** بدانکه ذره
در شعاع آفتاب دیده شود آنرا حکمای هند بزبان خود ترسرینی نامند مرکب از سی چیز است و آن چیز را پرمان نامند و مقدار شش ترسرینی را
مریچ نامند و از شش مریچ راچکان میشود و آن دانه خردل است و از سه راچکان یک دانه سرشف زرد شمارند و مقدار هشت دانه سرشف را یک جو گویند
و از چهار جو یک حبه میشود و آنرا رتکا گویند و از شش رتکا یک ماشه شمارند و از چهار ماشه یک درم هندی آنرا ٹانک گویند و سان و هن
نیز گویند و از دو درم یک کول و از دو کول یک کرکه میشود و این را بدالید نیز گویند و از دو کرکه آن چهار درم است و یک سکت میشود یعنی این هشت درم بود
و از دو سکت یک پل میشود و پل را مشت هم گویند و آن شانزده درم باشد از ده پل یک پرسرت شود آن سی و دو درم باشد و از دو پرسرت یک انجلی شود و آن
شصت و چهار درم باشد و آنرا کودهم گویند و از دو کرو یک مانکا شود و این را سراو نیز گویند از ده مانکا یک پرستهی شود و از چهار پرستهی یک آڈهک شود و این
کنس و پاتر نیز گویند و از چهار آڈهک یک دون میشود و این فصل را ارمن و کلس نیز گویند از دو دون یک صورت شمارند و از دو صورت یک رونی میشود و این
کون گویند یعنی تیلی از چهار رونی یک کهار شمارند از دو هزار پل یک بهار میشود و از صد پل یک تلا اما این وزن بالطریق مذکور معتبرست هندی این را
ماگهدی پریهاگ گویند بدانکه داروئیکه مقدار حبه یا زیاده از آن تا کرده باشد خواه تر یا خشک خواه مایع باشد آن مقدار که گفته خواهد شد بگیرند
و داروئیکه مقدار برسنه یا زیادت از آن یا آخر وزن غیر وزن تلا میشود باید که آن مقدار گفته خواهد شد از خشک باشد همان مقدار بگیرد و اگر تر باشد
یا مایع باشد دو چندان بگیرند حکما میگویند که مریضان را در همه اوقات دارو یکسان نباید بلکه حسب قوت و گرسنگی و سن مریض و فصل و خواص زمین دیده مناسب
آن بدهد و در آخر زمان مردم کم گرسنگی و کم زور و ضعیف تن میشود بدین جهت بعضی حکما وزن را بجهت استعمال دارو از وزن سابق چیزی کمتر اعتبار کرده اند
و آن نیست که مقدار دوازده دانه سرشف را یک جو گویند و از جو یک گنجا میشود و از هشت حبه یک ماشه و بعضی هفت حبه را یک ماشه اعتبار کرده اند
و چهار ماشه را یک درم گویند و شش ماشه را یک کبانه نامند و ده ماشه را یک کرکه و یک پل میشود و از چهار پل یک کرو شود و از چهار کرو یک پرسته شود چنانچه
ذکر بالا رفته است و این وزن را بدان طریق معتبرست هندی **کالنگ پریهاگ** گویند. فائده طبیب را باید که در سر علاجیکه داروی نوع
استعمال کند خواه تر خواه خشک که هر دو یکسان اند مگر بار برنگ و فلفل دراز و کشنیز و روغن ستور و شهد که کهنه باید گلوی و کرادمانسه و پودینه و ستاول
و اسگندهه و پیاپانسه و سولف و کنده سارن علی الخصوص سبز و تر دانند و این داروها آنمقدار که گفته شود همانقدر بگیرند و دو چند بگیرند اگر چه
تر بود دیگر داروهای نوع و خشک و تازه بهتر اند و هر داروئیکه وقت معین گفته شود علی الصباح باید خورد و هر داروئیکه برای گرفتن آن برگ و شاخ که یاد او
ذکر کرده نشود بیخ آن دارو ببایستاند و هر محلیکه وزن دارو با مختلف گفته نشده باشد همه استادی گرفته نگرده و جائیکه نام آوند معین کرده نشده آوند گل

استعمال کنند و دیگر معجونی نام یات ارو و روغن آمده باشد آنرا دو چند بگیرند داروی او اگر یکسال بمحافظت باداروبا تیزی و خواص خود بماند و کنکا او لیرا
بعد از یکسال خاصیت نقصان شود و روغن ستور و روغن کنجد پخته باشد بعد چهار ماهه خاصیت اینها کم شود و غلها که زود هضم و داروهاییکه بسرعت
هضم درآید بعد از یکسال قوت کم شود مگر چند چیز که قوت آنها با بسیار ماندگی کم نشود بلکه زیادت گردد چنانچه جابه شیرا بها و جمله گوهرها کشته و دمها کشته چون
زر و نقره و جز آن و درین فائده اگر طبیب در معجونیکه بالا گفته شده اند یک دارو یا دو داروی مخالف مرض مریض بیند بجای آن دارویکه موافق مرض باشد
استعمال کند والله اعلم بالصواب **فصل نوزدهم در اسمای بعضی داروهای که مصطلح اطبای هند ست** بدانکه هر دارویی که خلط رووه
هضم نکند لیکن گرسنگی را زیادت گرداند آنرا بهندی **اودین** گویند چنانچه سونف و هر دارویکه خلط روده را هضم کند و گرسنگی را زیادت نکند
آنرا **پاچن** گویند چنانچه چیتره ناکیسر و هر دارویکه گرسنگی را افزاید و خلط روده را نیز هضم گرداند آنرا **اودین و پاچن** گویند چنانچه چیتره و آنکه
اخلاط را فاسد نگرداند و بیرون نکشد بلکه اگر خلط زیادت شده آنرا باعتدال آرد و معتدل را برقرار دارد و آنرا **سنسمن** گویند چنانچه گلوی و دارویکه خلط
را پخته و شکسته فرو ریزد و آنرا **انلومن** نامند چنانچه هلیله و آنکه غائط را پختن ندهد و فرود اندازد آنرا **سرنس** گویند چنانچه کروا و هر دارویکه خلط خام را و
بول را بسبب خلطی یا لغزان جای خود چفسیده و سخت شده مانده باشد فرو ریزد و آنرا **بهیدن** گویند چنانچه کتکی و هر دارویکه غائط پخته و خام را آب گردانیده
فرو ریزد و آنرا **ریچن** گویند چنانچه لسوت و هر دارویکه تلخه و بلغم ناپخته را و طعام غیر هضم شده را قی کناند آنرا **باون درب** گویند چنانچه سینچهل و
هر دارویکه اخلاط را از مقام خود براه یا بالا یا فرود یا هر دو طرف اندازد آنرا **سنسودهن** گویند چنانچه بندال و هر دارویکه تلخه و بلغم و چربی و خون مانند
آنرا که در تن چفسنده باشد بقوت و تیزی خود خراشیده دور گرداند آنرا **چهیدن** گویند چنانچه شهد و آب گرم و بچ و جو و هر دارویکه بمین و ناخن باشد
و از گرمی خود نرمی و تری و ملاهق را دور گرداند آنرا **گراهی** نامند چنانچه سندهی و زیره و گجپل و آنکه زحمت ضعف و دیگر امراض دور کند و جوانی را
برپای دارد آنرا **رساین** گویند چنانچه گلوی و دوسوهتی و گوگل و هلیله و مانند این و هر چیزیکه بسبب استعمال آن رغبت بر زبان باشد و آب منی افزاید
آنرا **باجیکرن** نامند چنانچه گلشکری و تخم کونچه و هر دارویکه منی را افزاید آنرا نام **سکرن** گویند چنانچه موصلی و اسگند و شکر و ستاول و چیزیکه منی
عورت بریزد آنرا **ریچن** و راوان گویند چنانچه بارکتائی و آنکه امساک منی آرد آنرا **استهمن** گویند چنانچه جوزبویه و مانند آن و آنکه نقصان کند
آنرا **اسکرچهی** نامند چنانچه بند دانه و آنکه در منافذ تنگ چنانچه در مسام درآید آنرا **سوچهم** گویند چنانچه نمک و شهد و روغن نم و روغن بیدانجیر و آنکه
در تمام وجود دور آمده هضم شود آنرا **ابوائی** گویند چنانچه بنگ افیون و مثل این و هر دارویکه بند گاه راست گرداند و اوج را از دمعات جدا گرداند آنرا
بکاسی گویند چنانچه کودرون از دو سپاری که وقت سخت شدن بیهوشی آرد و آنکه عقل بیهوش شد آنرا **مدکاری** گویند چنانچه خمر و مانند آن و
هر دارویکه از قوت تاثیر خود اخلاط را که بمنافذ داخلی جا گرفته بود از انجا دور گرداند و آنرا **پرماتهی** نامند چنانچه پلپل گرد و بچ و هر اشیائیکه از لزوجت
و گرانی خود رگهای را که مجرای خلاصه طعام اند مسدود و ساخته گرانی در وجود پیدا کند و آن را **ابهکهندی** گویند چنانچه جغرات گاومیش و مانند آن
والله اعلم **فصل بستم در معرفت نبض** و این فصل ابتدای نارای پریکها نامند بدانکه در بیخ نر انگشت دست رگی ست نابض از حرکت او مرض و صحت
تن معلوم میشود اگر باد در وجود غلبه زور کرده باشد رگ مذکور مثل دو چه مار جهد اگر تلخه زیاده شود مانند زاغ و غوک و کلنگ جهد و اگر بلغم زیاده باشد
آهسته مثل بط و کبوتر جهد اگر هر سه خلط زیاده باشد یعنی سنپات شود رگ مذکور مثل لاوه و دراج و دیگر روان شود و اگر گاهی تیز و گاهی
نرم جهد بدانند که در دو خلط زور آورده است اگر رگ مذکور محل خویش بگذارد معلول بمیرد و اگر گاهی رگ مذکور از جنبش بماند و گاهی جهد آن نشان
مرگ ست اگر سخت سست و سرد باشد آنهم علامت مرگ ست اگر تپ زور آرد رگ مذکور تیز جهد و گرم باشد و از غصه و غم شدن بر
عورت نیز جهد و از اندیشه و ترس رگ مذکور مانند زور پاره یک وار جهد و اگر کسی را گرسنگی و دمعات نقصان شده باشد سخت باهستگی زود
و اگر غلبه خون بود رگ مذکور گران و مقداری گرم نماید اگر مزاحمت خلط روده باشد سخت گران جهد و هر کس اگر گرسنگی زیاده بود نبض آنکس سبک و شتاب رود

و کسی را اگر قرار و فرحت باشد نبض رگ او باقدری زور و آرام بجهد و آنکه گرسنه باشد نبض او شتاب بود والله اعلم و حکم فصل بست و یکم در بیان داروهای
استفراغ و کیفیت ترکیب آن این را هندی مسمی به بون در ب بکاب یکسانی ست بدانکه از جمله داروهای قی و مسهل آنکه ونند بیارند مینپهل خشک کرده
و آس ساخته مقدار یک پل و بعضی حکما نیم پل گفته اند آنرا در جوش چتچره یا آگ یا نم انداز ند مقداری شهد یا نمک یار کرده بنوشانند قی شود اگر مغز مینپهل خام همین طریق
در یکی ازین جوشها انداخته بنوشانند قی شود نوع دیگر مغز مینپهل خام آس کرده جوش بولسری یا بکاین انداخته قدری شهد و نمک سنگ انداخته بنوشانند
قی شود نوع دیگر سحیق مغز مینپهل یک پل برنج و کبید بر مقداری که شاید گرفته در آبکه شش چند این جمله باشد انداخته کلتهی پخته بخورانند قی شود نوع دیگر چون
بدانند که مغز مینپهل پخته شده است یعنی آنکه نه سخت ترش تر باشد و نه سخت زرد باشد بسیار یکجا کرده و در کاه دیه گره بندند و آنرا در گل پیچیده باز در گلین
بگیرند بعده در کاه گت جو و یا در انبار ماش یا منگ یا شالی هشت روز بدارند و بعده بکشند و تخمهای آن کشیده در آفتاب خشک کنند و بعده کچه یار کرده
هسگند ه و در شهد یا جغرات ماده گاو مالیده باز خشک کنند و در آوند نیاب نگاه دارند و بوقت حاجت مقدار یک مشت بانگونه بگیرند که ناخنها گرفتن مشت
در کف دست پنهان شوند و در طب چرک گفته است آن مقداریکه قی آرد باید گرفت بعده آنرا در جوش ملهتی یا در جوش داروی آرد و از و های گویند او کن گمده
فصل اشیائی که خلط فاسد را برون افگنند مذکور ست که جوش مذکور گرم باشد تخم مذکور بمالند و یک شب نگاه دارند وقت صبح باز بمالند و در جامه پخته و مصفا
شده و نمک سنگ انداخته بنوشانند و مریض را رخ جانب شرق یا شمال کرده بنشانند و خدای تعالی را یاد کنند و صدقه بدهند ازین قی شود علی الخصوص
این تدبیر برای دفع تپ بلغمی و دفع زحمت پر تسیا و سرفه دانسته بدنه یعنی تختگی که دمعش طرف درون موجود باشد مفید تر ست و اگر ازین دارو قی نشود دیگر بدید
پلیلو را از برنج و سرشف زرد و نمک سنگ متساوی الوزن گرفته آس کرده و در آب گرم انداخته بنوشانند و قی کنانند یا بادام که غلبه خلط برون افتد و باطن
صاف شود و هر کرا اخلاط غلبه سخت کرده باشد هیچ نوع قی نشود باید که مغز مینپهل را سحیق خشک کنند و بدارند و بعده چند عدد مینپهل کوب کرده بجوشانند
و سحیق مغز مینپهل را ابیست و یک مرتبه ازین جوش بدهند بعده خشک سازند و قدری ازین سحیق در جوش مینپهل انداخته بنوشانند قی شود نوع دیگر
مغز مینپهل را در شیر ماده گاو جو کوب کرده اندازند و بجوشانند و بالائی شیر مذکور را باشهد بخورانند ازین نیز قی شود نوع دیگر هر کرا زحمت کیت پت باشد
و خون با سهال افتد و دل نا پاک بود بجهت دفع آن مغز مینپهل در شیر بجوشانند و بالائی آن فرود آرند و بعده دران شیر برنج انداخته نرم بپزند و آنرا
با بالائی مذکور بخورانند ازین قی شود و فایده تمام حاصل آید نوع دیگر مغز مینپهل در شیر ماده گاو بجوشانند و بعد ازان جغرات کنند پس چاک زده مسکه برون
آرند و آن مسکه مریض را بخورانند قی شود هر کرا کف از دهن سائل باشد و علت قی و بیهوشی و نمک که نوعی از دمه است بود برای دفع او جغرات نیز بخورانند
قی شود و ماده علت برون افتد نوع دیگر از مغز مینپهل روغن بکشند و با شهد و نمک آمیخته بخورانند قی شود و در طب چرک گفته است برای قی کنانیدن
در جمیع داروهای قی شهد و نمک سنگ اندازند تا بلغم گداخته بریده برون افتد نوع دیگر مغز مینپهل خشک کرده آس کنند و در جوش جیونتی انداخته
بنوشانند قی شود و این هر دو علاج برای کسی ست که تلخه آمیخته در جای بلغم رفته باشد مغز تخم مینپهل را بجوشانند و در جوش آن معجون پیلیاد کن انداخته
بنوشانند قی فی الحال شود نوع دیگر مغز مینپهل خشک کرده در جوش نم و یا آگ انداخته بنوشانند قی شود و این هر دو نوع علت بلغمی را زائل کنند نوع دیگر
مغز مینپهل را در جوش گلچکان انگور و کهار آمیخته بنوشانند ازین نیز قی شود نوع دیگر گل خشک ازان بندال آس کرده در شیر اندازند و دران شیر اندکی
برنج انداخته نرم پخته بخورانند قی شود نوع دیگر بار خام بندال نغز یا پشم شده باشد در شیر بجوشانند و بالائی شیر مذکور خوردن دهند قی شود
نوع دیگر چون بار بندال بزرگ شده باشد بگیرند شکنده و در شیر اندازند و بجوشانند و ازان جغرات سازند و چاک زده مسکه برآرند و بخورانند قی شود
نوع دیگر چون بار بندال زرد شود آس کرده در شیر گاو بجوشانند و جغرات ساخته بخورانند قی شود نوع دیگر بار بندال را در آب بجوشانند و در شراب انداخته
بنوشانند علاج مذکور برای دفع علت بلغم و ناآرزوی طعام و دمه و سرفه و پنڈروگ و کهیروک مخصوص ست اگر بار بندال مذکور پخته شده باشد مغز آن بطریق
مغز مینپهل استعمال کنند و اندرجو را نیز همین طریق بکار برند و دیگر قاقله تلخ را نیز به همین ترتیب استعمال نمایند و گل کدوی تلخ را مثل مینپهل در کار برند ولیکن بجهت

دفع علتهای دمه سرفه وغلبهٔ کف مخصوص اند و دهعامارکوره نوعی از قسم زنبیل ست وهم مثل مغز میمنیجال دانند وبرای دفع اثر زهر وکوله وعلتهای شکم ودمه وسرفه و
زکام وباد که در محل کف برسد دهعامارکور اثر داده می کنانند نوع دیگر تخم کاقله تلخ جنگلی را خشک کرده آس کنند ودر شیر اشیائیکه قی آرند کبست ویک
کرت بدهند ولبعده خشک کرده بدارند وکسی را که غلبهٔ خلط اندک بود او را اول کلفتی بخورانند تا آنکه شکم او تا بگلو پر شود آنگاه سحیق کاقله مذکور را در
گلهای نیلوفر شمسی یا قمری انداخته بوی یابند قی خواهد شد چون یک دارو قی استفراغ یا اسهال یا ناس را ورشیر دیگر داروهای استفراغ یا ناس یا اسهال تب پدید
سخت و تیز تر شود و داروی قی ترکیب آن اندک گفته شده باید که حکیم از دانش خود قوت مرض و فصل و سن و سال بعض شکفته در هر خوردنی و میوه
و اشامیدنی که موافق دانند بدهند باید که وقتی جوش داروهای را و وقتی شیرهٔ آش را یا آب داروهای را آس کرده یا وقتی داروی خشک را آس کرده و در تر
و مانند آن انداخته بر مناسب حال بدهند و گرسنگی و قوت دیده و فهمیده باید داد والله اعلم واحکم **فصل بست و دوم در بیان داروهای اسهال**
و کیفیت ترکیب آن و این فصل بهندوی بسمی برچن درب بکلب ست بدانکه بهجانه بجیای که مسهل اندیع لنسوت عل بهتر ست و از جمیع پوستها پوست
ملوک که نوعی از لوده است بهتر شمارند و از بارد رتعاق هلیله و از روغنها روغن بیدانجیر و از شیرها شیرهٔ کریله و از لبنها شیر زقوم نیکتر دانند و طریق
دادن داروهای مسهل آنست که بیاریخ لنسوت عل خشک کرده باریک آس کرده از شیرهٔ دیگر داروهای سهل و یا از شیرهٔ همین لنسوت بست و یک
کرت تسقیه بدهند خشک کرده بدارند وکسی را که باد زور آورده باشد سحیق داروی مذکور با سندهی و نمک سنگ انداخته در ترشی آمیخته چنانچه سرکه و کانجی
انداخته بنوشانند اسهال شود وکسی را که علت تلخه باشد سحیق داروی مذکور با شکر آمیخته در شیر ماده گاو انداخته بنوشانند یا در شربت شکر و نبات و
یا در جوشانده کاکولیادکن بدهند اگر علت کف باشد سحیق داروی مذکور با سحیق ترکته آمیخته در شیرهٔ ترپهله با شیرهٔ گلوی یا تم یا در بول ماده گاو انداخته
بدهند و اگر علت باد و کف باشد دارچینی و تج و تیزج و الایچی و سندهی و فلفلین هر همه را متساوی ستده آس کنند بعده با سحیق لنسوت که برابر جمله داروهای
مذکوره بود بیامیزند با قند کهنه آمیخته دهند اسهال شود **نوع دیگر** شیرهٔ بیخ لنسوت مقدار یک پرسته که صد و نود و دو درم باشد بستانند و چون این
بالع ست پس دو چند بگیرند یعنی سه صد و هشتاد و چهار درم شود و پوست بیخ لنسوت یعنی شصت و چهار درم به آب آس کرده در وی اندازند با
سه درم سندهی و سه درم نمک سنگ انداخته بجوشانند تا که منجمد گردد لبعده مریض را بخورانند اسهال شود **نوع دیگر** سحیق بیخ لنسوت یک حصه سحیق نمک سنگ
و سندهی هر دو یک حصه آمیخته با بول ماده گاو بنوشانند اسهال شود **نوع دیگر** لنسوت و سندهی و هلیله هر یکی یک حصه و نیم کان وزن یکی ازین داروها
هر یکی از سیاری و با برنگ پلپل گرده و لیو دار و نمک سنگ بستانند و جمله را آس کرده با بول بقر بنوشانند اسهال شود **نوع دیگر** از اشیای مسهل هرچه
دست دهد بگیرند و آس کرده با شیرهٔ اشیای مسهل هفت تسقیه یا زیاده ازین تا بست و یک پت بدهند لبعده خشک کهرل کنند و لیس و ظرف باکیزه
نگاه دارند و لبعده از اشیای مسهل هرچه دست دهد گرفته روغن ستو ربپزند و سحیق مذکور را بدین روغن بمالند تا بچو حرلس چرب شود و نگاه دارند و وقت
حاجت با مقداری روغن گاو غلوله کرده بدهند تا اسهال شود اگر آن چربش را یا دو چند جلاب قند گرم کرده بیامیزند و مقداری دارچینی و تیزج و تج و
الایچی آس کرده اندازند و غلولها کرده بدارند و وقت حاجت یکان غلوله به آب گرم کرده بخورانند نیکتر بود **نوع دیگر** سحیق اشیائیکه مسهل را باروغن که
آن را با اشیای مسهل پخته باشند بستانند و غلوله سازند و لبعده بیامیزند و سیده با روغن پخته مذکور بستانید و دو غلولها سازند و نگاه دارند آنگاه
بیارند دیگ نو و جوش اشیای مسهل که چهار چند از هر دو غلوله مذکور بود در دیگ مذکور اندازند و بالای جوش گاه دبه فراز کنند و بالای آن جامه بگسترانند
و بر آن جامه هر دو غلوله مذکور بنهند و دیگ را سرپوش کرده زیر دیگ مذکور آتش کنند تا آنکه جوش مذکور خشک شود و غلولها از جوش و دم جوش مذکور
پخته شوند لبعده بیرون کشیده هر دو غلوله را بهم بمالند تا آنکه یک ذات شوند باز جوش داروهای مسهل را درون دیگ کنند و دو چند ازین سحیق غلولها
مذکور شکر در جوش مذکور انداخته جلاب کنند و سحیق غلولها را درین جلاب انداخته موده سازند مقداری تج و تیزج و الایچی و با برنگ سوده اندازند
تا خوشبوی تر شود و بوقت حاجت موازنه دوازده درم در آب گرم بخورانند اسهال شود **نوع دیگر** در شیره داروهای مسهل چند کرت منک انز کرده

خشک سازند و وقت حاجت منک مذکور را جوشانیده جوش مذکور ببستانند و مقداری روغن ستور و نمک سنگ انداخته بنوشانند اسهال شود و هر غله که
دو دال و ارد اگر بدینگونه استعمال کنند نیز اسهال آرد نوع دیگر شکر جنس خاص یعنی پونده بیارند و شگافته دو پرکاله کنند بعده بیخ لنسوت را با آب آس کرده در میان هر دو
پرکاله سخت کنند و هر دو را بهم چسپانند و بالای آن برگ بید انجیر یا برگ تنبول پیچیده و با ریسمان ببندند و بگل حکمت گرفته در آتش نهند چون سرخ شود
بیرون آرند و پاک کرده نگاه دارند و کسی را که علت تلخه زور آورده باشد مقداری که مناسب دانند بخورانند تا باسهال تلخه مذکور دفع گردد نوع دیگر شکر
واسگنده که آن عبارت از بیری ست و بعضی آنرا جوائی گفته اند و عنبر چیته و بدار یکت لنسوت جمله را برابر گرفته آس کنند و در شهد و روغن ستور انداخته بلیسانند
از تشنگی و تاپاک و مانده آن باسهال دفع گردد نوع دیگر لنسوت خشک را باریک آس کنند بعده تج و سرج و پلپل گرد این هر سه چهارم حصه لنسوت با
آس کرده بیامیزند و مقداری بلیسانند باین ترکیب خردگان و مردم نازک بدن را بدهند که اسهال آرد و مفید باشد نوع دیگر شکر تری دو درم و شهد
چهار درم هر دو را بآتش نرم جلاب کنند و مقدار چهارم حصه جلاب مذکور سحیق لنسوت با آن مخلوط ساخته مقداری که مناسب دانند بلیسانند ازین
نیز اسهال شود و غلبه تلخه دفع گردد نوع دیگر کسی را که غلبه کف باشد بدین ادویه پاک کنون مذکور شود اسهال یابد بیارند لنسوت و بدهار و کوچه
و سنه مکی پلپل دراز هر همه متساوی ستده و باریک آس کرده با شهد مخلوط ساخته بلیسانند ازین زحمت بلغم دفع شود نوع دیگر بلیله با خسته
و کمهار و آمله و انار دان و کنار برابر ستده و در آب که شانزده چند این داروها باشد بجوشانند تا آنکه یکچند بماند آنگاه بجامه تنجه بگیرند بعده این را مقداری
در روغن بید انجیر بریان کنند و مقدار چهارم حصه جوش مذکور در ان شیره ترنج یا جنهیری یا لیمو انداخته جوش دهند تا که غلیظ گردد باز مقدار چهارم حصه
ازین جوش غلیظ سحیق بیخ لنسوت و بمقدار این سحیق شهد اندازند و مقداری تج و تپرج و الاچی سوده نیز یار کنند تا خوشبوی کند کسی را که زور بلغم باشد
و نازک بود بدین دارو اسهال کنانیدن مفید تر باشد نوع دیگر تخم سنبل و تج و الاچی که این هر سه برابر باشند و بمقدار این جمله لنسوت سوده و مقدار
پست جو و شکر تری و ترشی ترنج یا مانند آن و شهد خالص لیسانند و جمله را یکجا کرده بلیسانند اسهال شود و صاحب سنپات را بغایت مفید آید
نوع دیگر لنسوت و بدهار و پلپل دراز و بلیله و بلیله و آمله و شکر تری و شهد هر همه برابر ستده و آمیخته گاز سازند و مقداری بخورانند باسهال
کنانیدن بدین علاج سنپات و تپ رکتپت و بطرف دهن یا گوش یا بینی یا چشم میرود دفع گردد نوع دیگر سه حصه لنسوت و سه حصه بهلیه و یکان یکان حصه چوکهار
پلپل دراز و برنگ ستده و باریک آس کرده با روغن ستور و شهد آمیخته بخورانند یا با قند جلاب کرده غلولها بندند و یکی ازین غلولها خوردن دهند
ازین علتهای باد و بلغم و کوله و بیه و هیمک که نوعی از پتر و رگ ست و دیگر رنجی که باسهال زائل شود دفع گرداند و میان جمله داروهای اسهال این ترکیب
ممتاز ست نوع دیگر بدهار لنسوت تخم نیل و کتکی و موتهه و جوالنسه و چاب و اندرجو و ترپهله هر همه متساوی ستده و باریک آس کرده بدارند اگر وجع
مریض خشک و ضعیف دانند ادویه مذکور را در روغن ستور یا در شوربای گوشت انداخته بنوشانند اگر وجع معلول تر و چرب باشد با آب بدهند که
اسهال شود نوع دیگر مجرب داروهای اسهال غیر توم هر چه دست دهد بستانند و یا سه حصه جوش آن دو حصه کنند بعده آمیخته مقداری بخورانند چون یکجا
شوند بعده برداشته آنگاه بیارند یک سبوی نو و پلپل دراز و پلپل گرد و چیته هر سه را با آب آس کرده بیرون و درون سبوی اطلی کنند بعده دود عود سبوی مذکور را بدهند
تا خوشبوی گردد پس جوش مذکور در سبوی مسطور انداخته نگاه دارند اگر هوای سرما باشد در کنده می شالی یا در کاهت نهند اگر هوای تابستان باشد در
آفتاب تا مدت یک ماه نگاه دارند چون از ان بوی نیک همچو بوی شهد آید بدانند که بر آمده است آنگاه مقداری از ان بنوشانند که اسهال شود
همینگونه بجای جوش این داروهای مذکور آب شوره یا بول ماده گاو یا اشتر هم انداخته آسوی مسهل درست سازند نوع دیگر بیخ گیاهای مسهل جوشانیده جوش بستانند
و بعضی جوش مذکور آن غله ماش بپزند و بعضی جوش مذکور بیخ سال بشویند باز ماش و بیخ مذکور این را یکجا کرده آس کنند و از ان غلولها
بسته خشک گردانند باز برنج خالص بیارند و آس کرده غلولها بندند و جوش گیاههای مذکور در دیگ اندازند و بالای جوش نگاه داده بران جمله غلولها
بنهند و فرود دیگ آتش کنند تا غلولها پخته شوند بعده بیرون آرند بعد از ان سه حصه از غلولهای برنج خالص یکحصه از غلولهای ماش مطبوخ و برنج مغسول آتش

و یک سبوی نو بیارند و دران سبو جوش گیاهای مذکور انداخته سحیق غلوله‌ها را انداز ند و مهر کنند و بدارند و چون بدانند که برآمده است بنوشانند اسهال شود و اگر خواهند که برای قی شرا البسازند از جوش منیصل و از دیگر داروها که قی آرنده اند و از بیخ و ماش بر ترتیب مذکور شرابباید ساخت نوع دیگر بیخ داروهای لسنوت باید که داروهای بدارکند هادکن و نخیول بزرگ و مصبری و سارنگ شهتاو بیخ زقوم و هر دو بیخ و تربچله و اتیس جمله را متساوی گرفته و این جمله را دو حصه کنند از آن یک حصه جوشانیده جوش لبستانند و حصه دوم باریک آس کرده بدارند بعده بیارند غالهٔ جو پاک کرده و آنرا در جوش داروهای مذکور چند کرت ترکرده خشک سازند و آنگاه بریان کنند بعده سه حصه جو مذکور و یک حصه سحیق گیاهای مذکور یکجا کرده در سبوی نو که آنرا بدو و اگر خوشبوی کرده باشند اندازند و یا جوش داروهای مذکوره آمیخته نگاه دارند و دب کنند تا که کف آرد و بزبان هندی این ترکیب راسو بیرکم گویند و این نوعی از سرکه هند است اگر مقداری ازین بنوشانند اسهال آرد نوع دیگر داروهای راکه در ترکیب سوبیرک سابقاً مذکور شد بیارند و دو حصه کنند یک حصه را سحیق باریک کرده نگاه دارند و حصه دوم را جوکوب کرده باجو که سه چند این هر دو حصه داروها باشد در جوش کاکراسینگی انداخته بجوشانند چون جوش مذکور گداخته شود برون آرند و جملهٔ داروهای رانم جو بدست بسیار مالند بعده این جمله را با سحیق داروهای حصهٔ مذکور دوم یکجا کرده باز بدست بسیار بمالند تا که مخلوط گردد آنگاه در سبوئی که خوشبوی کرده باشند یا جوش دیگر داروهای مذکور انداخته تا شش یا هفت روز دب کرده نگاه دارند اگر کف آرند آنگاه مقداری ازان بنوشانند اسهال شود آنرا تنکهوک نامند و این نوعی از سرکه هند است چنانچه بر کیهان بیخ لسنوت گفته شده که اگر بدینگونه از بیخ داروهای دیگر که در باب اسهال گفته شده حکیم از دانش خود ترا کیب انواع مختلف ممزوج سازد انواع فوائد بخشد نوع دیگر بیخ دانتی و بیخ درونتی هر دو را برابر بگیرند و در گاه دبهه پیچیده و گره داده و بگل حکمت گرفته هفت روز بدارند بعده بکشند و سحیق پلپل دراز با شهد بران مالیده و خشک کرده بدارند و بوقت حاجت بجهت اسهال برای دفع علت بلغم و تلخه بدهند نوع دیگر بیخ دانتی و بیخ درونتی هر دو را متساوی ستده و جوکوب کرده در چهار چند آب جوشانیده جوش مذکور بگیرند بعده بیارند بیخ دانتی و بیخ درونتی مقدار سابق این هر دو را با آب آس کرده بدارند آنگاه روغن کنجد که پنج سیر باشد و چهارم حصهٔ روغن سحیق مذکور که آنرا با آب آس کرده نگاه داشته بودند و چهار چند روغن جوش داروهای مذکور انداخته و یکجا کرده با آتش گرم بپزند و هم بدین طریق روغن ستور نیز بپزند و روغنهای مذکور را بخورانند و بر اندام طلا کنند ازین عمل زحمت لبسرب و غلغلک یعنی کهچ الی و تاپاک و انجی که نوعی از آبله است و بیماری گوله و باد و بلغم و بستگی شکم با سهال دفع گرداند و همچنین اگر روغن کنجد و روغن ستور و چربی و لبسا هر چهار را متساوی ستده با کلکاء جوش مذکور بپزند و بوقت حاجت مقداری خوردن دهند ازین بستگی باد و علت منی با سهال دفع گرداند باید که این روغنها را با آتش نرم بپزند نوع دیگر دانتی و درونتی و پلپل دراز و ناگ کیسر و پالسه و سندهی و انگره و چترا این جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده و هفت تسقیه ببول ماده گاو و هفت روز بپزند با روغن ستور بخورانند چون داروی مذکور هضم شود لبست زاثر باشد بخورانند ازین علت بلغم و تلخه و باد هضمی و درد پهلو و پنڈ روگ و همه جملهٔ علتهای شکم با سهال دفع شوند. نوع دیگر بست عدد بلیله پخته رسیده و ده درم بیخ دانتی و ده درم بیخ چیتره و دو و نیم درم پلپل دراز و دو نیم درم لسنوت بگیرند و جمله را باریک آس کنند و از هشتاد درم قند کهنه جلاب کنند و سحیق داروهای مذکوره را با آن آمیخته غلوله کرده بدارند و یکی ازان بوقت حاجت بخورانند و ازین جمله داروهای شکم و پنڈ روگ و بواسیر و بیست با سهال دفع گردد نوع دیگر سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و تج و تیرج و الایچی و موتهه و بارنگ و آمله این همه دارو برابر وزن یکی ازینها هشت چند لسنوت از وزن یکی ازینها و چند دانتی بگیرند و جمله را یکجا برابر کرده آس کنند و از جمله داروها شش چند شکر و مقداری نمک سنگ و شهد بگیرند و با سحیق مذکور بار کرده غلولها بندند و بوقت حاجت یکی ازینها خوردن دهند و بالای آن آب سرد بنوشانند ازین مرض رومشانه و تشنگی و قی و تپ و کهیروک و پنڈ روگ با سهال دفع گردند و در خوردن این دارو هیچ پرهیزی شرط نیست هر وقتیکه بخواهند بخورند و زهر نیز ازین دارو دفع شود و اگر بالای این دارو شیر بخورند تلخه و بلغم دفع گردد و داروی مذکور شکل حلوا است و ملوکان اشاید و این معجون اثر بدشک گویند نوع دیگر پوست درخت تلوک را خشک کرده و سحیق نموده سه حصه کنند و دو حصه را بنوشانند جوش بگیرند و آن یک حصه که داشته اند بدان جوش

ترکرده خشک سازند باز بجوش و معمول آنرا التسقیه بدهند و چون کرده بدارند و برطریق ترکیب لسوت استعمال کنند بخورانند نوع دیگر هلیله پخته رسیده که
بی علت بود بستانند و تخم او دور کنند و برطریق لسوت استعمال در کار برند از این جمله علتها دفع گردند و رسا این ست و اگر این را مدام استعمال کنند
از این جراحتیکه سخت زشت باشد آبله به گردد نوع دیگر هلیله و بابرنگ پلپل گرد و نمک سنگ و سندهی هر همه را برابر گرفته و آس کرده با بول ماده گاو
خوردن دهند اسهال شود نوع دیگر هلیله و دیودار و کوتهه و سپاری و نمک سنگ و سندهی هر همه را برابر گرفته و آس کرده با بول ماده گاو بنوشانند
همین نفع باشد نوع دیگر تخم نیل و سندهی و هلیله را آس کرده و با قند کهنه آمیخته خوردن دهند و آب گرم بالای آن بنوشانند اسهال شود
نوع دیگر جمله داروهای بلیلیا دکن اجوشانیده بجوش مذکور بستانند و دران هلیله و نمک سنگ آس کرده اندازند و بنوشانند فی الحال اسهال شود
نوع دیگر هلیله را با قند کهنه یا سندهی یا با نمک سنگ اگر مدام بخورند گرسنگی زیادت شود و هلیله باد را براه او روان کند و آب منی را افزاید و حواس خمس را
حدت کمال بخشد و زحمتی را که از بدهضمی یا بخوردن بسیار طعامهای چرب و شیرین شده باشد دفع گرداند و آمله سرد و خشک ست تلخ و چربی
کف هرسه را ببرد و بلیله معتدل ست نه گرم و نه سرد و کف و همه را ببرد و مجموع هلیله و بلیله و آمله را تر پهله نامند مزه ترش و تلخ و تلخ و شیرین ست
چون آنرا باریک آس کرده با روغن ماده گاو بخورانند از جمیع علتهای شکم ایمن گرداند و اگر مدام بخورند جوانی را برپای دارد و چنانچه طریق خوردن
هلیله گفته شده است همچنان اگر بارهای درختان دیگر را که مسهل ست در کار برند همان نفع هلیله دهد فائده بار کروالہ را هنگام رسیدن به پختگی
بستانند و در زیر ریگ خشک هفت شب پنهان کنند بعده کشیده و خشک کرده تخم آن بستانند بعده در آب جوشانیده چنانچه روغن تخم
بید انجیر میکشند از ان روغن بکشند و یا در چرخ شیلیه روغن بکشند و این روغن برای اسهال بچگان که بحد بلوغ نرسیده باشند قدری بدهند
که اسهال آرد و مفید بود نوع دیگر کوتهه و سندهی و نیل گرد و پلپل دراز هر همه متساوی ست و آس کرده در روغن بید انجیر آمیخته بنوشانند و بالای آن اندکی آب گرم
خوردن دهند اسهال شود و مفید افتد نوع دیگر ترپهله را برابر گرفته بجوشانند و جوش آن بگیرند و دو حصه جوش مذکور یک حصه روغن بید انجیر آمیخته بنوشانند
همین نفع دهد نوع دیگر روغن بید انجیر را در شیر یا در شوربای گوشت آمیخته بنوشانند و این برای اسهال پیر و ضعیف و صبی و لاغر و نازک سیکا مفید ست
والله اعلم بدانکه از جمله شیرها شیر زقوم برای اسهال مفیدتر ست و اگر آنرا بغیر ترکیب و بی دانش کیفیت خوردنش نادانسته کسی آن را
بخورد مانند زهر قاتل شمرند که فی الحال بمیرد و اگر کیفیتش شناخته و دانسته چنانچه گفته اند بدان طریق بدهند این شیر زقوم زحمتهای نرگ و
وبرینه را از شکم دور گرداند نوع دیگر بیارند پچمول بزرگ و سرد و کشائی برابر جوکوب کرده در آب که هشت چندان باشد انداخته بجوشانند چون
هشتم حصه آب بماند بستانند بعده در جوش مذکور بمقدار هشتم حصه آن شیر زقوم انداخته و در آوند کرده بالای اخگر نهفته بنهند تا خشک گردد بعده
مقدار یک درم یا دو درم یا سه درم روز بروز قوت و سن و سال و طبیعت مریض شناخته بدهند بهتر آنست که با شیای ترش چنانکه سرکه و غیره دوغ یا شراب
و مانند اینها بدهند که اسهال شود نوع دیگر برنج شالی را مقداری و شیر زقوم ترکرده خشک سازند بعد ازان برنج کلمخی نرم پخته بخورانند اسهال شود
نوع دیگر کمیله را در شیر زقوم ترکنند و غلولها بندند و خشک سازند و وقت حاجت یکی از اینها خوردن دهند اسهال شود نوع دیگر ستیلا که نوعی از
جنس زقوم ست و چیتلی و دانتی و لسوت و کروالہ جمله را متساوی گرفته و آس کرده در بول ماده گاو هفت تسقیه بدهند چون خشک شود آس کرده در
جامه بیالایند یا کل ادران پرورده کنند و کسیکه نرم شکم باشد او را بوی کردن دهند اسهال آرد و طبیب را باید که بطریقیکه ترکیب علاج شیر و بار و پوست گیاه
مسهل گفته شده است از ان هر مرضی را دیده مناسب حال علاج کند نوع دیگر بیخ لسوت سه درم تر پهله یگان یگان درم هینگ یکدرم و پلپل دراز و
جو کهار یگان درم بگیرند و جمله باریک کرده در روغن و شهد آمیخته بلیسانند یا در قند موده کرده بدهند و این برای اسهال مردم نازک بسیار خوب ست
و درین هیچ پرهیز شرط نیست و ازین کوله و چیه و سرفه و پت روگ و ناآرزوی طعام و دیگر اکثر علتهای باد و بلغم و تلخه با اسهال دفع گردند و طبیب را باید
که از داروهای اسهال که گفته شده اند هر دارویی که مناسب حال مریض دیده از عقل خود یا روغن ستور یا روغن کنجد یا شیر یا شراب یا بول یا شیره

از جنس خوردنی و نوشیدنی و پوشیدنی ساخته بخورانند **نوع دیگر** گندم را در شیر زقوم تر کرده خشک گردانند بعده از ان گندم آرد ساخته در شیر و شکر انداخته طریق
حریره بخورانند اسهال شود **نوع دیگر** مقداری شیر زقوم را در شیر باده گاو انداخته و قدری قند انداخته اولیه سازند خوردن دهند که اسهال شود
نوع دیگر هلیله را در شیر زقوم تر کرده خشک سازند آنگاه آنرا خشک سوده و یا نمک سنگ سائیده با آب گرم خوردن دهند که اسهال شود بدانکه
علاج اسهال که جستن نوع ست یکی آشیر دوم شیره سوم کالک چهارم جوش یعنی کاڑهه پنجم جوش سر دکرده ششم سحیق خشک هر یکی از دیگری تیزتر که نشسته
متاخره از متقدمه سبکتر ست و زود هضم ست والله اعلم واحکم **فصل بست وسوم در طریق نگاهبانی کردن طبیب مر بادشاه وسپاه**
اورا از انواع زهر و آفتها که در نگاهبانی عالم ست واین بنا وی بر حکمت سببی قسمی ست بدانکه وقتی که بادشاه با سپاه خود در
زمین بیگانه یا در دار الحرب یا در زمین باغی از جهت دفع شر ور ایشان لشکر کشی کند باید که دران وقت مصاحبش طبیب حاذق در از اهل
سنت ابدال عوات منجم ماهر باشند طبیب را باید که غله و آب و هیزم و کاه و درختان و خانها و زمینها و جز آن از ان دیار بتامل و فکر تمام ملاحظه کند از انکه
دشمن این چیزها را زهر آلوده میکنند و اگر دران وقت طبیب حاذق مصاحب نباشد و یا در تفحص و تامل آن تاخیر نماید نعوذ بالله منها بسبب زهر آلودگی آن چیزها
آفت تمام بر لشکر برسد پس چون طبیب مذکور بعلامت آلودگی زهر معلوم کند می باید که زهر آلوده اشیا را بتدبیری مناسب بی زهر گرداند و سپاه
و خلائق را از ورطه موت و هلاک برهاند و علامتهای آلودگی زهر و تدبیر بی زهر گردانیدن آن در فصل انواع زهر گفته خواهد شد سوال چون هر کسی
باجل خود می میرد پس نگهداشت طبیب چگونه از دست مرگ خلاصی توان یافت **جواب** موت نزدیک حکمای هند بر دو نوع ست یکی آنکه بانصرام
رسیدن حرارت غریزیه و آنکه رطوبت طبیعت متحقق شود و دوم آنکه بسبب آفتی بیک ناگاه موت مفاجات افتد و حکمای عرب این آتدق اتصال
نامند و حکمای هند موت را بمردن چراغ تمثیل کرده اند از آنکه گاه فرو مردن چراغ بانقراض روغن و سپری شدن فتیله بود و گاه شود که مردن چراغ
با وجود القای روغن و فتیله بسبب آفت باد خزان شود همچنین گاه بانصرام حرارت غریزی و خشکی رطوبت اصلی که بدان قوام جوهر دماغ ست و گاه
با وجود القای اینها آفتی از جنس آفات روی نماید و موت که بآفت باشد آنرا حکمای هند صد نوع گفته اند چنانچه در بید اتهرین مذکور شده است
پس بدین دلیل اگر موافق تدبیر عمل نموده آید بنگهداشت طبیب از صد موت اکنک بحیله خلاصی توان یافت و چنانچه طبیب حاذق نگاهبانی بادشاه
و سپاه او بعلاج درست میکند و راه ر امی باید که آفتها را از دعای بد ارباب عوت و از آه مظلومان و یا آنچه از شامت گناهان از نحوست افلاک
هر چه حادث شده باشد بدعای نیک و توبه و انابت آنرا دور گرداند منجم را شاید که رنجی که بسبب نحوست ستارگان و وبال اختران و مانند آن
رسد بصدقه که مناسب اختر باشد رهنمونی کند و طبیب مذکور را نیز واجب ست و اگر زحمتی از اخلاط ثلثه و جز آن در سپاه حادث گردد در علاج آن
کوشش بلیغ نماید علی الخصوص در نگاهبانی بادشاه چه نگاهبانی بادشاه نگاهبانی همه خلق ست چنانچه در حدیث آمده است لَوْلَا السُّلْطَانُ لَأَكَلَ
بَعْضُهُمْ بَعْضًا اگر بادشاه نباشد عالم تباه گردد و رعیت خراب شود و ازین جهت نگاهبانی بادشاه بر هر یکی فرض عین ست بادشاه در بشریت اگرچه چون دیگر
مردم ست اما در عظمت و فرمانروائی و تحمل بارهای خلافت مثل آفتاب رخشان ست و در کار ملک داری که باعث انتظام جهان و موجب رفاهیت
و آسایش خلائق ست فهم و عقل دیگر عقلای ممتاز بفهم و عقل او نرسد پس طبیب را باید که از دل و جان در نیکوئی و خیراندیشی بادشاه سعی بلیغ مبذول دارد
و در خیمه طبیب قریب دیره بادشاه باید و از هر جنس کتابهای طب و انواع تراکیب باید که بخود موجود دارد و اقسام اوزار و آلات جراحی و غیره حاضر دارد
و نیز بالای خانه و دیره طبیب علامت و نشانی نمایان باید تا مریض فی الحال بر طبیب برسد و علاج طلبد و مریض مسموم و مجروح که تاخیر در علاج اینها
نشاید طبیب را زود دریابد و بدانکه علاج را چهار پای گفته اند یکی طبیب دوم مریض سوم علاج و چهارم تیمار دار مریض و بیان این هر چهار طبیب صلاح
و نفع آن بیشمار ست زیرا که اگر طبیب حاذق باشد علتهای قوی را در مدت قلیل بعنایت الله تعالی بر گرداند و سه پای دیگر اگرچه چنانکه می شاید
باشند بی طبیب از اینها نفع نباشد و اگر طبیب تنها باشد و اینها چنانچه باید نبود البته طبیب حاذق بتدبیر و دیگر تدبیری نافع و دافع مرض باشد

چنانچه کشتی را تنها ملاح روان کند اکنون بیان هر چهار پایه که چگونه باید گفته می آید. بدانکه طبیب حاذق و عالم که علم طب از حکمای کامل حاصل
کرده باشد و بخوبترین وجهی حقیقت طب را فهم کرده بود و عمل علاج از حکمای اهل ممارست دیده و خود تجربهٔ آن پرداخته باشد و سبکروح و پاک و
مستقل شاید و آلات و ادوات از آهن و غیره و معجون های هر نوع باید که بروی موجود باشد و نیز باید که حکیم از تدبیر و از غایت فطرت واقف خود کار کرده و ناکرده کردن تواناد
و از نهایت خردمندی و فکار ذهن صافی خود و از رای راست و راستکاری و صلاح واقف خویش کارهای ستوده را پیش نهاد همت والانهمت خود داشته
بر حال مریض سعی کماینبغی بظهور رساند. اینچنین طبیب یکپایه علاج است و دوم مریض چنان باید که آساده نباشد و مرضش علاج پذیر بود و رنج کشیدن و
حدوث مشقت مرض را تاب تواند آورد و خائف نباشد و مالدار بود و چنان باید که از لذائذ اغذیهٔ مضره خود را نگاه داشتن تواند و هر گفته طبیب را بد اینچنین مریض
نیز یکپایه علاج است و سوم دارو باید که در محل نیک پیدا شده باشد یعنی در زمین صالح و پاک روئیده باشد و دیرا و در وقت سعی بو از آنکه نو پیدا ده باشد
گرفته بوند و خواهش و امل مریض طبیب بران دارو بود و برنگ و مزه و بوی اصلی خود آن ادویه مانده باشد و رهانندهٔ علت بود و بیهوشی و سستی بیارد و چون
آن ادویه را از جهت غرضی بدهند اگرچه مخالف آن غرض پیدا آرد باز سخت ضرر نرساند و وقتی که باید دادن آنرا بدهند اینچنین دارو هم نیز یکپایه علاج است
و چهارم تیمارداران مریض چنان باید که معتمد و نیکخواه و دلسوز بر حال مریض باشد و در کار کردن شرم نکند و زورآور بود و در نگاه داشتن مریض هوشیار و فرزانه بود
و چیزهای کریه که از مریض صادر شود از آن کراهیت کرده نگردد و تیمار دارند کو نیز در حق مریض گفته طبیب با عتقاد تمام گوش کند و هر چه فرماید بعمل آرد و در بیان
اهمال و کاهلی روا ندارد اینچنین تیماردار نیز یکپایه علاج است والله اعلم بالصواب **فصل بیست و چهارم در ذکر اشیائیکه طبیب را پیش از علاج**
می باید دانست و این فصل را بهندی اتردیا سنی نام است بدانکه طبیب را باید که علامت درازی عمر مریض و زحمتش و گرسنگی و فصل و جو
مریض و قولنش و سنه و ست و ساتم که بیان اینها درین فصل گفته می آید و پرکرت که بیان آن در فصل تشریح اعضا گفته خواهد شد بطریق نیک بفهمد پس
دارو می دهد از خلط زمین خراج شناخته بوده بمعالجه قیام نماید و ایا باید دانست شخصیکه دست و پای و پهلو و پشت و پستان و دندان پیشین و روی
و کتف و جنبش بزرگ باشند و بند انگشتان و چشم و بازو و دم آنکس دراز بود و میان دو ابرو و میان دو پستان و سینه پهن باشد و ساق و گردن
نیمه کوته بود و صوتش جهیر باشد و ناف عمیق بود و دست او را زیاده باشد پستان پیوسته بسینه باشند و گوشتهای او دراز و چیره با موی باشد و
موهای گردیده که آنرا بهونری گویند عقب سرش بود و چون غسل کرده خوشبوی تر چنانچه صندل بر اندام مالند از طرف سر خشک شدن گیرد
ترتیب تا پای خشک شود و بعد آن سینه خشک شود عمر چنین کس دراز شاید که بود و اینچنین کس را مخصوص علاج باید کرد و کسی اگر چیزهای گفته
برعکس این طریق بوند عمر آنکس اندک بود و بعضی موافق طریق مسطور باشد و بعضی مخالف عمر آنکس میانگی باشد و کسی را که بندگاه و رگهای بی تهان
در گوشت باشد و وجود سخت و پیوسته بود و حواس خمس قوی و سالم باشند و هر عضوی فوقانی او از عضو تحتانی بترتیب نیکوتر و با زیب بود و از ان بدایت
که در حمل و ساند تا انتهای علت باشد و بتدریج تن و خرد کارهاش بکمال رسند و او نیز دراز عمر بود والله اعلم و سر او از استخوان آنها پهلو و در عرض شکم و شکم یا سخت
یا چهار پا بسیار طویل و ظاهر بوند و پای او پر گوشت و دراز باشند و سرینی او ملبند بود و در پشت شکنجهای ایستاده بوند عمر او هفتاد سال بود والله اعلم
و هر که استخوان دو بندگاه انگشتان و دست و پای خرد بوند و نیمور دراز و بالای سینه موهای گردیده و بنظیه موی هر طرفی بخلاف جهت موی طرف دیگر باشند
کذا ورا الولید گویند و پشت خرد بود گویند عمر چنین کس بیست و پنج سال باشد والله اعلم اکنون دانستن مقدار هر عضوی که عضوی می باید گفت
گفته می آید از زیر گلو تا کمر یا یک عضو است و هر دو دست از ناخن تا بغل عضویست و گردن و سر هر یک عضوی همرده اند و اجزای این
اعضا از مفصل تا مفصل دیگر عضوی شمارند و مقدار انگشت پای و انگشتیکه قریب نر انگشت است و و کمان انگشت درازی ناخن بانگشت همان
بخشیده باید باقی سه انگشت بر او یعنی آنکه انگشت سوم که میانگی است از انگشت که قریب نر انگشت ست پنجم حصه کم بود و همین مقدار چهار
از سوم و پنجم از چهارم کم باشند و مقدم پای طرف باطن از زیر انگشتان تا کف پای مقدار چهار انگشت و دراز و پنج انگشت عرض باید و کف پای

یعنی میان پای نیز همین مقدار شاید و سر خرپای پنج انگشت و دراز چهار انگشت همین شاید و تمام گردش پای محل بستن النگ و گردش میانه ساق چهارده
انگشت شاید و درازی ساق هیجده انگشت و درازی ران از زیر زانو تا کمرسی و دو انگشت باید پس این هر دو عضو پای بدرازی پنجاه انگشت
شوند و استخوان ران با استخوان برابر باید و نهایه زنخدان و هر دو رسته دندان تا بیخ و هر دو پره سوراخ بینی و میان استخوان کله و نرمه گوش و بناگوش و هر دو چشم
و فرجه که میان دو چشم است هر یک دو کان انگشت همین می باید و درازی نیمور وقت افتادن چهار انگشت و در وقت تندی شش انگشت باید و همچنین
وقت گشادن چهار انگشت باید درازی بینی همین مقدار و جبین همین مقدار و درازی گوش و گردن و فرجه میان مردمک هر دو دیده چهار انگشت
و گردش فرج عورت دوازده انگشت بود و عمق فرجش نیز دوازده انگشت گفته اند و از حد نیمور تا ناف نیز دوازده انگشت شاید و از ناف تا موضعی که زیر
دل است و از آن موضع تا گلو نیز دوازده انگشت فرجه باشد و فرجه میان دو پستان دوازده انگشت باید و از زنخدان تا رستنگاه موی نیز دوازده انگشت
و گردش بندگاه رسغ نیز دوازده انگشت باید و محلیکه طرف مرفق است و ازین محل تا بندگاه رسغ بمقداری چهار انگشت فرجه باشد گردش این محل نیز
دوازده انگشت شاید و گردش میان ساق شانزده انگشت شاید و میانه و از بند دست تا آرنج و از آرنج تا کتف و از بندگاه کتف تا بندگاه کتف دوم
شانزده انگشت باید و از آرنج تا سر انگشتان دست بیست و چهار انگشت شاید و گردش میانه ران سی و دو انگشت باید و درازی کف دست شش انگشت
و پهنا چهار انگشت شاید و فرجه از دنباله چشم تا گوش پنج انگشت و فرجه ازین انگشت شهادت با این هر انگشت پنج انگشت باید و درازی انگشت وسطی نیز
بقدر پنج انگشت باید و درازی انگشت شهادت و بنصر چهار و نیم انگشت شاید و درازی نر انگشت و خنصر هر یک سه و نیم انگشت شاید و گردن گردش بیست
انگشت باید و پهنای دهن چهار انگشت و گشادگی هر سوراخ بینی مقدار یک انگشت و سوم حصه انگشت باید و سیاهی چشم سوم حصه چشم و
نهم حصه سیاهی جای بینائی که درون مردمک چشم است باید و از رستنگاه موی پیشانی تا تارک چشم یازده انگشت و از آنجا تا قفا دوازده انگشت و فرجه از سوراخ گوش تا سوراخ
دوم گوش خواه طرف گلو گیرند خواه طرف قفا چهارده انگشت باید و مقداری که اعضای مرد بانگشتان آدمی یابند بجان مقدار اعضای زن بانگشتان شاید
بجز دو عضو که متفاوت شایند یکی سینه که پهنای آن در مرد دوازده انگشت شاید و در زن شانزده و دوم فرجه میان دو بندگاه باطنی از ران هر دو ران
بالای فرج که در مرد یازده انگشت و در زن دوازده انگشت و مقدار درازی قد مردم چنان باید که چون دست بالا بر آورد یا دست بهم صد و بیست
انگشت شود و این مقدار مرد را در بیست و پنج سالگی و زن را در شانزده سالگی می باید زیرا که در آن سن قوت شان کامل میشود و مقدار هر عضوی که
گفته شده است از آن سن مذکور بدارند و هر مرد و عورت را که اعضا بمقدار باشند عمر بیش دراز و آنکس غنی باشد و کسیکه اعضای او یکی برمقادیر مذکور نبوند
بلکه اعضاش از موافق مقادیر مذکور کم باشند عمر و رزقش تنگ باشند و کسی را که بعضی اعضا برمقادیر بوند عمر و رزقش میانگی باشد بدانکه در ذات آدمی هفت
دهات است آنچه با قوت و غلبه باشد آنرا سار گویند پس آدمیان باعتبار غلبه اینها بر هشت صفت اند هر آدمی را که باد و گردد حافظه سخت قوی باشد و در کارهای
و شرعیت خود مشغول و بکمل و جمعیت باشد و خردمند بود و پاکیزه و لباس بماند و جوانمرد و دلیر و مهربان بود و در کارهای گزیده بکوشد و در آن سن غالب بود آن
نوع مردم را ست اسار گویند و هر شخصی را که دندان و ناخن و استخوان سفید و چرب و پیوسته بوند و او را بجماعت رغبت بسیار بود و او را پسران اکثر پیدا شوند و دو
چنان کسی منی غالب بود و آن جنس مردم را سکر سار گویند و هر شخصی که وجودش تنگ و روشن بسیار و آوازش نیک و جبین و چشمهایش بزرگ و فراخ باشند
و آنکس خوشباش بوده در آن کس مغز استخوان غالب و بسیار باشد و آن نوع مردم را مج سار گویند و هر شخصی را که سر بزرگ و کتف پهن و دندان و استخوان
و زنخ و ناخن محکم باشد در آن کس استخوان قوی تر بود و آنرا اشت سار گویند هر شخصی که بول و خونش چرب باشد و آوازش نیک بود و فربه باشد
و زود حرکت بسیار کردن نتواند و در اندک کار مانده شود بدانند که چربی در وی بسیار است و آن نوع مردم را میه سار گویند و هر شخصی که اندامش
هموار بود و بندگاه وی در گوشت پوشیده باشد و همچنین کس را مانس سار نامند و هر شخصیکه ناخن و چشم و کام و زبان و کف دست و کف پای
و لبانش لعل و چرب باشند در آن شخص خون غالب بود و آن قسم مردم را رکت سار گویند و هر کسی را که چرم و موی نرم و چرب باشد در آن شخص خلاصه طعام

که آنرا رس نامند یاقوت باشد و این نوع را تنک سار گویند و از میان این هر هفت اصناف که کیفیت هر یکی گفته شده صنف ست سار نیک در عمر و بخت و
بود و باقی اصناف بترتیب دیگر صنف موخر از مقدم در عمر و بخت کمتر اند و آنچه در بیان مقدار عضو و بیان سار گفته است طبیب را شاید که ازان مریض دریافته
علاج کند تا پسندیده افتد بدانکه هر زحمتی که بر سبیل تشخیص در باب علاج گفته خواهد شد لیکن باید دانست که مرض بر سه نوع ست یکی آنکه بدو از اول اید
و این را ساده گویند و دوم آنکه تا که دارو خورانند مرض رفع گردد و بعده به ترک دوا عود کند و این را بهندی جاب نامند سوم آنکه اصلا بهیچ وجه دوا نپذیرد
و آنرا اساده گویند و هر یکی ازین اقسام مذکور بر سه نوع اند یکی آنکه خود حادث شده مرضی دیگر را پیدا کند آنرا اپسرک گویند و آن دیگر را اپسرک و اپدرو
گویند و دوم آنکه پیش از حدوث علاماتش ظاهر شود بسببش مرض دیگر پیدا شود چنانکه خال و مسه و این را پراکپول نامند و سوم آنکه از و معلوم میشود که مرضی
دیگر پدید خواهد شد و این را اتلکهن و پوربروپ گویند و طبیب را باید که علاج برای دفع زحمت اپسرک چنان کند که آنرا با پدرو هم دفع گردد و آنچنان
علاج نکند که زحمت اول برود و زحمت دوم را زیادت گرداند که زحمت آید و باز درست باید که اولاً همان را علاج کرده دفع سازد و برای دفع زحمت اصل
علاج آن کند و انه جهت دفع زحمت اتلکهن علاجی کند که نافع حدوث زحمتیکه این اتلکهن علامت آن زحمتش و باید دانست که هیچ مرضی بغیر
غلبه خلطی نبود و بسبب این معنی از مرض که در کتب طبیب مذکور نیست از علامت غلبه خلط حقیقت آن مرض را شناخته علاجی ملائم آن کند و بدانکه
تفصیل فصول و اثر آنها در فصل بیان ششم فرده و فصول گفته شده وی باید دانست که اگر مرضی حادث شود در تابستان که علاج برای آن زمستان
موافق ست و لیکن تاخیر در علاج بغایت مضرست باید که در علاج آن تاخیر نکند لیکن مسکن مریض را تدبیر و حیلتی سرد کرده علاج کند و چنین اگر در زمستان علاج تابستان
مطلوب افتد باید که در مسکن مریض گرمی پیدا آورده بمعالجه اقدام نماید و تاخیر نکند از آنکه اگر مریض را در وقت علاج آن علاج نکند بلکه تاخیر کند و یا وقت
علاج نرسیده باشد که علاج کند و یا از مقدار علاج که باشد زیادت یا کم کند اگر چه مرض قابل دوا بود و ازان علاج به نشود و هر داروئیکه مرض را دور کند و مرضی
دیگر پیدا نیارد فی الحقیقت علاج آن باشد و داروئیکه یک زحمت را دور کند و رنجی دیگر پیدا آرد و آن علاج نباشد و باید دانست که پیش ازین گفته شده است
که هر چه طعام را هضم کند آتش معده است و آن آتش معده بر چهار نوع ست اول آنکه معتدل و صاف باشد و با هیچ خلطی فاسد مختلط نباشد و آنرا سم اگن
گویند و آن چون صاحبش طعام بر قدر معتاد و در وقت معین بخورد طعام بر وجه نیک هضم گرداند و دوم آنکه دران زشتی از سبب باد شده باشد و آنرا
بکهم اگن گویند و آن گاهی غذا را بطریق نیک هضم گرداند و گاهی در شکم گرانی باد و قراقر شکم و اطلاق پیدا آورده غذا را هضم سازد و سوم آنکه
سبب تلخه بد شده باشد و آنرا تکهن اگن گویند ازان طعام را بیش کم کردن و سبک خواه در وقت خورده شود و یا در غیر وقت زود و می هضم شود و اگر
همین آتش زیادت گردد آنرا ات اگن و بهسمک روگ نامند و چهارم آنکه سبب بلغم تباه شده باشد آنرا مند اگن گویند و خداوند آن اگر چه غذای
اندک خورد شکم و سرش گران ماند و دمه و سرفه وقتی حادث گردد و آب از دهانش روان شود و وجود گران گردد و طعام بعد از دیری هضم شود و اگر بکهم اگن زحمتهای
بادی پیدا آرد و تکهن اگن بخارهای تلخه حادث گرداند و مند اگن علتهای بلغم ظاهر کند و سم اگن که قسم اول ست باید که آنرا باعتدال باغذیه موافق نگاه دارند
و تباه نگردانند تا بر قرار اصلی خود ماند و برای بکهم اگن علاج بچیزهای چرب و نمکی کنند و برای تکهن اگن علاج بچیزهای سرد و شیرین و چرب باید کرد و
اسهال نیز بکنانند و ات اگن را نیز همین علاج ست علی الخصوص جغرات و شیر و روغن گاومیش بخوردنش دهند و برای علاج مند اگن اشیای تیز و
تلخ و زمخت و مانند اینها بدهند و قی بکنانند و قوام حیات بدن بآتش معده است و آن جوهری لطیف و باریک ست معلوم نمی شود که خلاصه
طعام و جز آن را چگونه در میگیرد سه نوع باد که یکی را پران و دوم را پان و سوم را سمان نامند و اینها از مقام خود آتش معده را مانند دمی افروزند
و نگاه میدارند بدانکه آدمی باعتبار مراتب سن بر سه نوع ست یکی بچه که آنرا باله گویند و دوم متوسط که آنرا تاره گویند و سوم پیر که آنرا برده
گویند و از وقت ولادت تا پانزده سالگی بچه گویند و آن سه مرتبه است یکی آنکه خورش او همین شیر مادرش بود و آنرا کهیرپ گویند و آن تا یکسال ست
و دوم آنکه خورش وی هم شیر مادر بود و هم غله آنرا کهیرانا د گویند و آن از بالای یک سال تا تمام دو سال ست و سوم آنکه خورش وی فقط غذا باشد

که آنرا اناد گویند وآن از سوم سال تا تمام پانزده سال ست واز شانزده سالگی تا هفتاد سال ایام متوسط نامند. وآن بر چهار مراتب ست یکی آنکه
در بالایش باشد وآن تا بست سال ست وآنرا پرده جوگ گویند ودوم جوان وآن تمام سی سال ست وآنرا جبا گویند سوم آنکه حواس خمس وصحات وزور شش در
افزایش وبه قرار باشد وآن تا چهل سال ست واین را سنپورن گویند چارم آنکه بتدریج نقصانی پذیرد وآن تا هفتاد سال ست وآنرا اهین گویند
وازبالای هفتاد سال پیر گویند وآنچنان کس را سخت نقصانی صحات وحواس وزور وهوا پیدا میشود وشکنج براندام وروی می افتد ودمه وسرفه
پیدا میگردد ودران وقت مرد هیچ کاری کردن نتواند چنانچه عمارت کهنه که امروز وفردا افتادن خواهد شد وبعضی کسان درین سن وسال که مذکور شد در قوت
وحواس خوب وتندرست می باشند وچون مریض را قوی ببیند در مرتبهٔ دوم یکی اول علاج ودارو زیادت دهد وهمچنین در مرتبهٔ سوم از مرتبهٔ
دوم قدری زیادت دهد وهمچنین در مرتبهٔ اول متوسط الحال از مرتبهٔ سوم یکی بدهد وهمچنین تا آخر مراتب چیزی زیادت کند وچون ضعیف داند بحسب
قوت وکرسنگی ارو بدهد وباید دانست که در وقت کودگی زور بلغم بیشود ودر هنگام سن سیانگی تلخه غلبه میکند ودر وقت پیری باد غالب گشته قوت میگیرد
ودرین هر سه مرتبه کس زحمت ساخته دارو باید کرد ودر هنگام کودگی وپیری کار آتش چنانکه داغ وعمل شوره وتدبیر اسهال نکند واگر همچنین کسان را
بدانکه بغیر عمل آتش وعمل شوره وتدبیر اسهال نیکو نخواهد شد پس بضرورت باهستگی ونرمی علاج مذکور بکند بدانکه وجود مردم بر سه نوع ست یکی سخت
ودوم سخت لاغر وسوم سیانگی چنانچه در فصل علامات زیادتی ونقصان اخلاط ثلثه وهفت وصحات گفته شده ست وباید دانست که سخت فربهی و
سخت لاغری مرض ست بعلاج دوری باید کرد وفربهی متوسط نیکست نگاه می باید داشت بدانکه ماهیت اوج در فصل مذکور گفته است ونقصان اوج گاهی
خلقی باشد وگاهی عارضی چنانچه بسبب حدوث مرض وپیری وخردگی ومریض را چون اوج قوی باشد زورش بسیار بود وطبیب هر نوعی از علاج
داند داد واگر دادن تواند ازانکه چون مریض بازور بود هر علاجی که او را کند مضرت نرساند واندازهٔ زور از فربهی ولاغری دانسته نمی شود که بعضی لاغران را
زور بسیار میباشد وبعضی فربهان را زور اندک ست پس طبیب را شاید که زور مریض از مشی وزور وحرکت کردنش از برداشتن بارگران وجز آن
معلوم کند بدانکه قوتی که مردم بسبب آن بر سیدن زیان جزع وفزع نمیکند وبا صابت خیر خوش نمیشود وبرش ایذا تحمل میباشد آن قوت را بهندی ست
گویند وشخصی که در وی این قوت کامل باشد آنرا ساتک نامند وچنانچه ذکر انواع مردم که یکی ساتک ودوم راجس وسوم تامس بود در فصل مناخ
مشروبات مذکور شده است وبدانکه آنچه از ولایت وزمان وفصل ومرض وزور کردن وخواب کردن دران ورزور وازمزهای آب ومانند اینها
کسی از زیان نرساند بلکه نفع رساند اگرچه از روی حکمت طبیبی چنان ست که آن مضر بود آنرا ساتم آنکس گویند وبدانکه بیان برکت در باب تشریح اعضا
خواهد آمد وبیان دارو در فصلیکه متصل این می آید ذکر کرده خواهد شد. وبیان اخلاط در فصل کیفیت اجتماع وغلبهٔ اخلاط ثلثه کرده شد وبدانکه زمین بر سه
قسم ست یکی آنکه آب در وی بسیار بود وچنانچه جویها وحوض ونال دران سرزمین بسیار باشند واگر چاه وجز آن در وی کاویده شود آب نزدیک بیرون
آید ودران باد اندک وسرد بوزد ودرختان وکوههای بسیار وبزرگ دران زمین باشند. واکثر آدمیان آن سرزمین فربه ونازک باشند واهل آنرا
علت کف وباد اکثر حادث گردد وآن زمین را بهندی انوپ نامند ودوم آنکه زمینی هموار بود واکثر درختان آن زمین خاردار وخرد وبسیار ومتفرق
باشند. ودران حوض وچاه وجویها وچشمها اندک باشند. وبران باران نیز اندک بارد وباد گرم وتیز دران زمین بوزد وکوهها نیز دران سرزمین اندک
وخرد بوند ومتفرق باشند اکثر اهل آن سرزمین تنا ور باشند ولیکن باقوت بوند ودران زمین علت باد وتلخه بسیار باشد وآنرا جنگل
نامند وسوم زمینی که در وی بعضی نشانهای زمین انوپ وبعضی نشانهای زمین جنگل باشد وگرمی وسردی وباران وباد در وی نه سخت زیادت
ونه سخت کم باشد بلکه معتدل باشد پس هر سه خلط ساکنان آنرا معتدل باشند واین زمین را سادهارن گویند. باید دانست اگر خلطی که زور آن
زمین مخصوص ست وشخصی از اهل آن زمین جمع شود وآن شخص در غیر آن زمین برود وبعده خلط مذکور دران شخص غلبه کند آن خلط را غلبه که در زمین خود
حاصل میشود چنانچه جانور آبی چون از آب کشیده شود قوتی که او را در آب میباشد حاصل نشود اگر شخصی را غلبهٔ خلطی باشد وآن شخص در زمینی که بخاصیت خود

حاصل

مزیل آن خلط باشد بر دو چون شخص خوردن و آشامیدن و حرکت و نوم و خواب هر کاری که لایق حال خود داند کند. آنکس را خلط مذکور زاید شود
و دوی را البته از آن خلط ضرری برسد چنانچه اگر در مردی غلبهٔ کف است و آن در زمین جنگل مسکن سازد این زمین بسبب گرمی و خشکی خود کف را بنشاند و
هر جمعی که مخالف خاصیت زمین و پرکرت که بیان آن در فصل تشریح اعضا خواهد آمد. و ستاتم که ذکر او گفته شد فصل بود و مرض مذکور حدیث العهد بود و نیز مرض مذکور
بسبب غلبهٔ یک خلط پیدا شده باشد و مرض مذکور تنها بود و بشرکت مرضی دیگر با وی نباشد. و مریض را گرسنگی و قوت سست باشد و در مریض نشانی
درازی عمر دریافته شود و مریض و طبیب و داروی و تیماردار چنانچه باید بود. مرض بآسانی دفع شود و اگر بجمیع وجوه برعکس آن باشد لا دوا بود و اگر بعضی وجوه
برعکس آن باشد و بعضی وجوه موافق زحمت بدشواری زائل گردد و اگر طبیب مریض را یک تداوی کرد و نفع ندید دیگر تداوی باید کرد و چند تداوی یکبارگی
نکند و اگر بداند که زحمت مریض بزرگ است و بدشواری خواهد رفت و میداند که فلان دارو در دفع مرض تاثیر کامل دارد باید که همان دارو بدهد و اگر از آن دارو
شتاب نفع نه بیند باید که آن دارو ترک نکند بلکه بوجهی دیگر داروی دیگر که مددگار او باشد بدهد و چند روز متواتر باید داد و طبیبی که این سیزده چیز مذکور شناخته
دارو کند کمند موت در گلوی مریض افتاده باشد بکار و علاج برید بن تواند والله اعلم فصل بیست و پنجم در علامتیکه از آن معلوم توان کرد که در
کدام زمین کدام عنصر غالبست و بیان آنکه دارو برای علاج از کدام زمین باید گرفت و این فصل را بهندی بهوم پریچها کهی نامند
بدانکه هر زمینی که در آن حفره و سفال شکسته و فراز و نشیب و نیئی و جای سوختن جهود و مقبره و بتخانه باشد و ریگ هم بود و زمینی که شور بود گیاه آنچنان
زمین برای علاج بکار آید و هر زمینی که آب از آن نزدیک بیرون آید و چرب بود و بر روی گیاه بقوت نیک بر آید و بلند شود و مقداری سیاه فام و لعل فام
یا زرد فام باشد از چنین زمین گیاه و عقاقیر برای علاج نیز باید گرفت ولیکن گیاه کرم خورده و زهر آلوده و سوخته و بریده که دوم بار بر آمده باشد
و خشک و پایمال شده بکار نیاید و آنکه ازین جمله بسلامت مانده باشد و نیکو بر آمده باشد و تر بود و بیخش محکم باشد و سبز بود و از طرف شمال چنین گیاه [illegible]
نوید داده باشد بدست راست برای علاج بستانند و احتیاط کنند که بر وی سایه در وقت گرفتن نیفتد و نیز احتیاط کنند که گیاه مذکور را شکسته بزمین
نمانند بلکه در دامن یا در جامهٔ دیگر بستانند و نیز داروی مذکور را در آخر پاس روز بشکنند و درین سه پاس باید گرفت آنچه در اول پاس درگیرند بهتر از دوم پاس
باشد و همچنین سوم پاس و بدانست هر زمینی که در آن سنگ خاره بود و گران و سخت سیاه باشد و اگر درختان آن سرزمین پر و دراز باشند و زراعت
آن زمین نیکو وفا کند در چنین زمین از جمله عناصر اربعه و خلاصه مخصوص عنصر خاک غالب باشد و هر زمینی که سرد و چرب بود آب روی نیز برون آید و اگر
گیاهها و غلهٔ آن سرزمین چرب و نرم باشد و درختان در آن زمین بسیار باشند و درختانیکه در زمینهای دیگر سخت باشند چون درین زمین رویند قدری
نرم باشد و رنگ آن زمین سفید بود و در آن زمین غلبهٔ عنصر آب بود و هر زمینی که در آن رنگها بسیار باشد و در روی سنگهای خرد بوند و درختان
جابجا باشند و رنگ برگ درختان زرد فام بود و گیاه و غلهٔ آن زمین نیز زرد رنگ نماید در آن زمین عنصر آتش زیادت باشد و هر زمینی که خشک بود
و رنگش همچو رنگ تودهای خاکستری نماید و درختان آن زمین خشک و بی طراوت نمایند و درختان باریک باشند و آن زمین حفرهای بسیار دارد
دلیل کند که در آن زمین عنصر باد باشد و هر زمینی که نرم و هموار و در روی جابجا حفره باشد و مزهٔ آب باران بود و درختان آن زمین بزرگ و بی قوت که
درونهٔ چوب ایشان مستحکم باشد و کوههای در آن زمین بلند باشند و رنگ آن زمین سیاه فام بود و دلیل کند که در آن زمین غلبهٔ عنصر خلا باشد و بعضی گفته اند
که بیخ و برگ و پوست و شیره و چوب مستحکم که در آن چوب بعضی درختان باشد که آنرا اسار گویند و بار هر شش چیز از آن ادویه در شش فصل بطریق بستانند چنانکه
در فصل برسات بیخ باید گرفت و در فصل برکها برگ درخت و در فصل سرد پوست و در هیونت شیره و در فصل بسنت سار و در گریکهم میوه و گل
میگوید که این قول معقول نیست زیرا که بعضی اشیا قمری اند و بعضی شمسی پس باید که اشیای قمری را در وقتی که ماهتاب قوی حال بود باید گرفت
و اشیای شمسی را در گریکهم که در آن وقت آفتاب قوی حال میباشد باید گرفت و اشیای قمری را چون در وقت قوی شدن ماهتاب از زمینی
که در وی عنصر آب غالب میباشد بستانند اشیای مذکوره سخت چرب و سرد و شیرین باشد. و اشیای شمسی را چون در زمان قوی شدن آفتاب

از زمینی که در وی عنصر آتش غالب باشد لبستانند سخت ترش وخشک وگرم بوند. باید دانست که داروهای اسهال از زمینی که در وی غلبهٔ عنصر آب و
ویا خاک و یا در وی غلبهٔ این هر دو عنصر باشد لبستانند فائده زیاده تر دهد و داروی قی را از زمینی که در وی غلبهٔ عنصر آتش و باد و یا کی ازین دو باشد لبستانند نفع کمال
حاصل شود و داروهائیکه اسهال وقی هر دو آرند از زمینی که در وی غلبهٔ آتش وخاک و یا غلبهٔ باد و آب باشد اگر بگیرند نافع تر باشد و زمینی که دران غلبهٔ
خلا باشد داروهای سمن را اگر ازان بگیرند مفید تر باشد و ست خود نبُرد و از ان طبیب احتراز اولی ترست و طبیب را شاید که بعلی سدکاری کند که
پسندیده افتد و از گفتهٔ دشمن و برای تمنای چیزی و فی الجمله داروهائیکه نو و بامزه باشد. آنها را مفید تر شمارند مگر شهد و روغن ستور و قند و پلپل دراز
و بابرنگ که اینجمله کهنه نافع تر اند و اگر داروی نودست ندهد داروئی که بران یکسال نگذشته لبستانند. و موفت گیاهها از هر دو مانیکه در جنگل میباشد و
قوت و غذای خود از بیخ گیاهها می سازند و کوبانان و سیاحان و مانند اینها حاصل باید کرد و درختی که پوست و برگ و بیخ و بارش جمله بکار می آید ستدن آنرا
وقت معین غنیمت هر وقتیکه در کار باشد لبستانند چنانکه درخت پلهٔ هر وقتی که خواهد برای شوره ساختن و غیره بریده بیارند و نیز بدانکه در زمین شش مزه هست
و هر چه از زمین میروید نیز شش مزه در وی میباشد ولیکن هر مزه که در چیزی غالب ظاهر میباشد. بدان مزه آن داروی را وصف میکنند و مزهٔ آب ظاهر نیست
لیکن هر زمینی که آب باشد مزهٔ آن زمین میگیرد و زمینی که در وی آثار عناصر اربعه و خلا برابر باشد آنرا **ساد معارن** نامند یعنی معتدل و داروهای قی و
اسهال و سنسمن که دران زمین باشد هر یک به تاثیر خود قوی بود و هر دارو نیکه مزه و بوی و رنگ و خاصیتش بر قرار باشد و کهنه بود و یا نو هر چون که باشد
بکار آید و اما گوشت و خون و پشم و ناخن و مانند آن از ان جانوران جوان که نیک و بعلت بوند باید گرفت و برای دارو شیر و بول و غائط جانوران وقتی بگیر
که علف را هضم کرده باشند و طبیب را باید که بجهت نگاهداشتن داروهای در مقام نیک خانه خواب راست و در دیوارهای آن خانه میخها نجا اند و داروها را
در خریطه انداخته بران آویزد و چیزهائی که لائق آوند گلی باشد. در آوند مذکور کرده بدارند و اوقاتیکه برای ستدن دارو ها گفته شده است دران اوقات
ستده نگاه دارد والله اعلم واحکم بحقائق الاشیاء **فصل بیست وششم در بیان انواع مزه و آثار آن** واین فصل بهندی مسمی به سن لسبکیه
بکبانی ست بدانکه از جملهٔ انواع اعراضی که به حواس ظاهری معلوم شوند و در خلا یکیک نوع ست که بجاسهٔ سمع معلوم شود و آن صوتست و این را
سبد گویند و در باد دو نوع ست یک نوع سابق و دوم بجاسهٔ مس معلوم شود و آن گرمی و سردی ست و این را اسپرش نامند. و در آتش
سه نوع ست دو همان سابق و سوم آنکه بجاسهٔ بصر معلوم شود و آن رنگ ست و این را روپ گویند. و در آب چهار نوع ست سه همان سابق و چهارم آنکه
بجاسهٔ ذوق معلوم شود و آن مزه است و این را رس گویند و در خاک پنج نوع ست چهار همان سابق و پنجم آنکه بجاسهٔ شم معلوم کنند و آن بوی ست
و این را گنده گویند و این عناصر اربعه و خلا میان خود ها آمیزش دارند از آنکه نزد حکمای هند از عناصر اربعه و خلا صرف و خالص یافته نمی شود
بلکه هر عضوی که هست در وی دیگر عناصر نیز مخلوط و مرکب اند. هر کدام از اینها غالب باشد. آن مرکب را بدان غالب نام می برند و مزهٔ اصلی آب
شیرین ست و چون آب با عناصر دیگر مختلط میگردد مزهای مختلف بر هیئت تفاوت مقادیر عناصر حادث میشوند و فی الحقیقت مزه ها در عدد شش اند
یکی شیرین و دوم ترش و سوم نمکی و چهارم تیز و پنجم تلخ و ششم زمخت پس هر چیزی که در وی آب و خاک زیادت میباشد مزهٔ آن شیرین بود و
هر چیزیکه دران خاک و آتش زیاده بود و مزهٔ آن چیز ترش باشد و هر چیزیکه دران آب و آتش زیادت باشد مزهٔ او نمکی بود و هر چیزیکه دران باد و
آتش زیاده باشد مزه اش تیز باشد. و هر چیزی که دران خلا و باد بسیار باشد مزه اش تلخ بود و هر چیزیکه دران خاک و باد بیشتر ست مزهٔ آنچیز
زمخت شاید فائده مزهٔ شیرین و نمکی و ترش باد را دفع کند و مزهٔ شیرین و تلخ و زمخت دافع تلخه است و مزهٔ تیز و تلخ و زمخت دافع بلغم باید دانست
که باد میان اخلاط ثلثهٔ اصلی بر اسه است از عنصری دیگر حادث نشده است و تلخه آتشی ست که حدوثش از آتش ست و بلغم آبی ست که حدوثش
از آب ست و بعضی گویند هر چه در عالم ست شمسی ست یا قمری پس مزه نیز بر دو نوع باشد. و مزهٔ شیرین و تیز و زمخت را قمری شمارند و تلخ و ترش و نمکی را
شمسی گویند و مزهٔ شیرین و ترش و نمکی در دیر هضم ست و مزهٔ تیز و تلخ و زمخت و خشک زود هضم و مزه های قمری سرد اند و مزه های شمسی گرم و باد سرد و خشک سبک

وناچفسنده وتشنهی ست ومزهٔ زمخت نیز همچنین ست بدین سبب باد را زیادت سکن مزهٔ مذکور از سردی خود سردی باد و از خشکی خود خشکی باد و از سبکی خود سبکی باد و از
ناچفسنگی خود ناچفسنگی باد و از تشنهی خود تشنهی باد را زیادت گرداند وتلخه گرم وتیز وخشک وسبک وناچفسنده است ومزهٔ تیز نیز همین صفتها دارد بدین سبب
تلخه را می افزاید واز صفت گرمی خود گرمی تلخه واز صفت تیزی خود تیزی تلخه واز صفت خشکی خود خشکی تلخه واز صفت سبکی خود سبکی تلخه واز صفت ناچفسنگی خود
ناچفسنگی تلخه را زیادت گرداند وبلغم شیرین وچرب وگران وسرد وچفسنده است ومانند صمغ سنبل ومزهٔ شیرین نیز همین صفت دارد وبلغم را افزاید از شیرینی خود
شیرینی بلغم واز گرانی خود گرانی بلغم واز سردی خود سردی بلغم واز چفسنگی خود چفسنگی بلغم را زیادت گرداند ومزهٔ تیز بلغم را دفع ست ازانکه از تیزی خود
شیرینی او را واز گرمی خود سردی او را واز خشکی خود چربی او را واز سبکی خود گرانی او را واز ناچفسنگی خود چفسنگی او را دفع گرداند همچنین هر مزه
که دافع خلطی باشد آن مزه در اوصاف خود مخالف آن خلط بود اکنون نشانهای ششگانه مزه گفته می آید اما آنکه هر مزه که قرار وآرام وخوشی دهد وقوام
حیات ازوی بود وکثافت در دهن پیدا آرد وبلغم افزاید وآن مزهٔ شیرین ست وهر مزه که دندان را کند گرداند وبه سبب آن آب از دهن روان شود واز
خوردنش در دل باشد آن مزهٔ ترش ست وهر مزه که بلغم از دهن برون آرد وآرزو بر خوردن برنج پخته پیدا کند وچیزهای سخت را وجود را نرم گرداند
آن مزهٔ نمکی ست وهر مزه که سر زبان را بگزد وبیقراری پیدا کند وآب از بینی واز چشم روان سازد وگوش را گرم کند ودماغ را بگیرد آن مزهٔ تیز ست وهر مزه
که حلقوم ازوی چنان شود گویا که آنرا میکشند ودهن را صاف گرداند وآرزو بر طعام آرد وموی اندام را ایستاده گرداند وآن مزهٔ تلخ باشد وهر مزه که دهن را
خشک کند وگلو را بگیرد وزبان را ببندد ودل ازوی چنان شود گویا که آنرا میکشند ومی پیچد آن مزهٔ زمخت باشد اکنون فائدهٔ مزه ها گفته می آید
مزهٔ شیرین خلاصهٔ طعام وخون وگوشت وچربی واستخوان ومغز استخوان واوج ومنی وشیر زن را افزون گرداند وچشم را فائده رساند وموی ورنگ را نیک کند
وزور افزاید وشکسته را بپیوندد وخون را صاف سازد وپیر را وخرد را ونکس را که وی از جراحت ویا از زخم لاغر شده باشد مفید آید وتشنگی وبیهوشی
وناپاک را دفع گرداند وحواس خمس ظاهر وحواس خمس باطن را حدوث قوی بخشد ولیکن کرم وکف انگیزد وکسی را که باوجود چندین نفع همین را تنها
مدام زیادت بخورد او را علت غلبهٔ بلغم ودمه وسرفه وبدهضمی وآتشک وقی وبدمزگی دهن وتباهی آواز وکرم شکم ومرض کلکند ومرض اربد وپیلپای ورنج خناق
ودرد وبر وکدورت خاطر حادث گرداند ومگس ومورچه این را سخت دوست میدارند **مزهٔ ترش** طعام وخلط رودها را هضم کند وباد را بمجرای باد روان
گرداند وسوزش در شکم انگیزد ودرون را تر گرداند واگر این را بر تن بمالند سردی حاصل آرد علی الخصوص برای دل اکثر ترشیها موافق وملائم اند
وباوجود چندین نفع همین را اگر کسی مدام تنها بخورد وزیادت در کار برد کندی دندان وتنگی چشم پیدا کند وبدان موی اندام ایستاده شوند وبلغم را
آب ساخته سائل گرداند ووجود وبندگاه را سست سازد وجراحت وریش را ومحلی را که بدندان گزیده بوند وعضوی شکسته را ومانند اینها را پخته گرداند
زیرا که مزهٔ ترش آتشی ست وهم ازین در گلو وسینه سوزش پیدا گردد **مزهٔ نمکی** صاف کننده ومفرق وهاضم ست مر خلط رودها را هضم کند ووجود را سست گرداند
وگرم ست وزور وغلبه کننده بر جملهٔ مزه هاست ومنافذ درونی را صاف کند وجملهٔ عضوها را نرم گرداند واگر کسی تنها همین را مدام استعمال کند خارش
اندام وآماسهای جابجا مثل آماس نیش زنبور که آنرا کوتهه گویند ولغطهای دو وآماس دیگر غیر از جنس آماس مذکور وتباهی رنگ ونقصان بینی وسوزش در
حواس خمس وتلخی دهن وچشم ومرض رکتپت ورکتپات وآروغ ترش ومانند اینها پیدا آرد **مزهٔ تیز** آتش گرسنگی افزاید وخلط رودها را هضم گرداند وآرزو بطعام
آرد وسنسو دهن ست یعنی لقی وناسمال وناس تن را از خلط فاسد صاف گرداند وفربهی وکاهلی وبلغم وکرم واثر زهر وسیبت وخارش را دفع کند وبندگاه را
سست گرداند وشیر ومنی وچربی را نقصان کند واگر مدام همین را تنها خورد دوران سر ومستی حادث کند وآب دهن وکام را خشک سازد وتاپاک نیز انگیزد
وزور را تباه کند ودر اندام لرزش ودرد پیدا آرد ودر پهلو وپشت ودست وپای درد بادی که آنرا **اسول** نامند حادث گرداند **مزهٔ تلخ** برنده
ریم وچربی وگوشت مردار وبلغم ست ومردم فربه را لاغر گرداند وآرزو بر طعام پیدا آرد وگرسنگی افزاید وسنسو دهن ست وخارش ومرض کوتهه
وتشنگی وبیهوشی وتپ را دفع گرداند وشیر را صاف کند وبول وغائط وچربی وریم را خشک گرداند واگر کسی مدام همین را بسیار استعمال کند

تن و رگهای گردنش سخت گردند و اجهیاک که نوعی از زخمهای بادلیست و بادلقوه و درد سر و درد تن و دوران سر که از وی جمله چیزها در گردش نظر درآیند
حادث گردند و مزه دهن نیز تباه گردد مزه زمخت قابض ست و شکم را بسته گرداند و جود را سخت سازد و از ریم جراحت و بلغم را صاف کرده به گرداند و لیکن
گوشت گنده و زیادت بتّر و اشیای آبی را خشک سازد و اگر تنها مدام همین را زیاده در عمل آرند در سینه و دل سوزش تشنگی و در شکم انتفاخ پیدا آرد
و آواز حلق را بگیرد و رگهای گردن را سخت کند و در وجود جهندگی پیدا آرد و چلچلی را چنانکه به سخت کردن سر شف در اندام پیدا میشوند نیز پیدا آرد و در اندام
شکنجها پدید گرداند. و اما اکنون مزه های بعضی چیزها بتفصیل گفته می آید. بدانکه کاکولیا دکن و شیر و روغن ستور و لسا و چربی و غله ترشالی و لتسال ستهی و جو
گندم و ماش و کنجد سیاه و سنگهاره و بادرنگ خرد و بزرگ و خیار و کدوی شیرین و هندوانه و خربوزه و خیار و تخم نیلوفر و کسیه و بلکهار و گلچکان و انگور
انار و خرما و کهرنی و بارتار و چارولی و بارانه و جوز هندی و جمله اقسام نیشکر و هر شیرینی که از جنس شکر سازند و بهارا و گلشکری و کنگنی و تخم کوچه و بادام و ملین
و گوکهرو و بیخ مگره و بزوبه و مانند اینها و اکثر دواهای اینها مزه شیرین دارند و انار دان و آمله و ترنج و انبارا و کمیه و کرونده و کنار خرد و بزرگ و بهر بهار و بری
و تمر تنب و گوسام و کمرک و بار لسپت و بدهل و املیت و لیمو و چیمبری و جغرات و دوغ و شراب و کانجی و سرکه و مانند اینها و اکثر چیزهای
دیگر مزه ترش دارند نمک سنگ و نمک بریا و نمک سوچل و نمک پاچه و نمک شیرین و نمک درتا و نمک پات یعنی نمک پخته و جوکهار و ساجی و دیگر شوره
کاز گل سازند و مانند اینها مزه نمکی دارند و دواهای پیلپا و کن پیلپا مول و سر سادکن و هر دو سهجنه و سیر و تیری و ترب و کافور و کوتهه و دیو دار و درنیکاو باج
و چیندن که نوعی از خوشبوی ست و گوگل و موتهه و کرباری و سونا و پیاو و مانند. آن بعضی داروی سال سارادکن جمله مزه تیز دارند و ازکبده ادکن
و کوچادکن و سند وک پر لی یعنی براهی و شاخ نورسته از ان هست و زرد چوب و دارهلد و اندرجو و بران و درختی که آنرا کٹائی گویند و چهتون و بهرو
کٹائی و سنکهنی که نوعی از جو تیلی ست و درونی و نسوت و بندال لکوره و کریلا و بادنجان و کریل و کنیر و مالتی و جنجره و سنکهنی و ترایمان و کتکی و ارنی و
هلیل و کهجهره و بدهار و مالکنگنی و مانند اینها مزه تلخ دارند. و نکرو هادکن و تیتیشمادکن و برنکوادکن و کودهرادکن و تریبله و شالی و جامن و درخت
تونک و بهولسری و بار تیند و کتک پهل و تخم ساکون و پاکهان بید و بار درختانی که گل ندارند چنانچه بر و گلر و پاکر و بعضی داروی سال سارادکن و
پیا بانسه و کچنار و جیونتی و بتهو کشتی و پالک و شالی لبساری و نیتی و مانند اینها که در آب ناکاشته می رویند و منگ و گل او و مانند اینها مزه زمخت
دارند یا به والنسبت که اگر ازین شش مزه دوگان دوگان را اعتبار کنند پانزده قسم شوند بدین تفصیل شیرین و ترش و شیرین و نمکی شیرین و تیز
شیرین و تلخ شیرین و زمخت بازترش و نمکی ترش و تیز ترش و تلخ ترش و زمخت بازنمکی و تیز نمکی و تلخ نمکی و زمخت بازتیز و تلخ و زمخت باز تلخ و زمخت
و اگر سگان سگان اعتبار کنند بیست قسم شوند. بدین تفصیل شیرین و ترش و نمکی و ترش و نمکی و تیز نمکی و تیز و تلخ تیز و تلخ و زمخت شیرین و نمکی و تیز شیرین
و تیز و تلخ شیرین و زمخت و تلخ شیرین و تلخ و زمخت شیرین و ترش تلخ شیرین و تیز و زمخت ترش و زمخت و ترش تلخ و نمکی و ترش شیرین و تیز و زمخت شیرین
و نمکی و زمخت و اگر چهارگان چهارگان اعتبار کنند پانزده قسم شوند. بدین تفصیل شیرین و ترش و نمکی و تیز شیرین و نمکی و تیز و تلخ شیرین و تیز و تلخ و زمخت
شیرین و تلخ و زمخت و نمکی شیرین و نمکی و تیز و زمخت شیرین و تیز و ترش و زمخت شیرین و ترش و نمکی و زمخت شیرین و ترش و تلخ و نمکی و ترش و شیرین
و تلخ و تیز و ترش ترش و نمکی و تیز و تلخ ترش و نمکی و تیز و زمخت تلخ و نمکی و تیز و زمخت نمکی و ترش و تلخ و زمخت ترش و تیز و تلخ و زمخت شیرین و تیز
و تلخ و زمخت و اگر پنجگان پنجگان اعتبار کنند شش قسم شوند بدین تفصیل شیرین و ترش و نمکی و تیز و تلخ شیرین و نمکی و تیز و ترش و تلخ و زمخت شیرین و ترش
و نمکی و زمخت و تلخ نمکی و ترش و تلخ و تیز و زمخت شیرین و ترش و تیز و زمخت و نمکی شیرین و ترش و نمکی و زمخت و تیز و اگر شش مفردات را مرکبات
شمارند جمله شصت و سه شوند و فایده شمار این بیشتر گفته خواهد شد. و کسیکه آنرا گرسنگی زیادت بود و قوت بسیار باشد ازین چیزها که شش مزه اند هر چه خواهد
زیانش نکند والله اعلم واحکم

فصل بیست و هفتم در بیان اشیائیکه بجمیع وجوه نافع اند یا مضر یا بوجهی نافع و بوجهی دیگر مضر

و این فصل را هندوی هتاهتی نامند. بدانکه بعضی حکمای هند گفته اند که هیچ چیزی نیست که بجمیع وجوه نافع باشد و یا بجمیع وجوه مضر بود بلکه هر چیزی که

هست بوجهی نافع و بوجهی دیگر مضرست از انکه هر شئی که بادرا دافع بود و تلخه را بیفزاید و هر چیزی که تلخه را دافع بود بلغم را بیفزاید همچنین دیگر چیزها را قیاس باید کرد بسبب
این قول را رد کرده است و میگوید که جمیع اشیا بر سه نوع ست یکی آنکه بجمیع وجوه نافع ست چنانکه آب روغن ستور و شیر و برنج پخته و گندم و مانند آن دوم آنکه
بجمیع وجوه مضرست چنانکه آتش و شوره و الوان زهر و مانند آن و سوم آنکه بوجهی نافع ست و بوجهی مضر و بیان این بتفصیل پیشتر گفته خواهد شد باید دانست
که نفع و ضر اشیای مذکوره که گفته آمد نسبت بصحیح البدن ست اما مریض را باعتبار عروض مرض روا باشد هر شئی که بجمیع وجوه نافع ست ضرر رساند و آنکه بجمیع وجوه
مضرست نافع بود پس طبیب را باید که مرض شناخته در استعمال آن اقدام نماید اما اشیائیکه من جمیع الوجوه نافع اند اینها اند از غلها شالی رتسال و ستهی سپید و
سیاه و پندروی و کلون کهرت کاند و کتیکی و سوله و مانند آن و اقسام گندم تخصیص گندم زرد و سفید و سرخ و هر جنس خود و مانند آن از قسم گوشتها گو
آهوی سیاه و سپید و چتیل و پاره و لوه و دراج و بنج و مانند آن و از قسم غله که دو دال و ارد دال منگ کاشته از جنس سبز و زرد و نیلگون که بسبزی آید
و منگ وشتی و موتهه و عدس و ارهری و نخود و مشتاک از قسم سبز بیها هر دو بتهوه خرد و بزرگ و سرالی و جیبتی و چولائی و مانند این و از روغنها روغن
ماده گاو و از نمکها نمک سنگ و از ترشیها ترشی انار دانه و آمله و از افعال بازوشتن خود را از مجامعت و ماندن در مقامیکه در انجا باد نرسد و استعمال کردن
آب گرم و خواب کردن در شب و روز بطریقیکه بالا ذکر شده و اما اشیائیکه من جمیع الوجوه مضر اند اینها اند چنانچه پرده و سماروغ و آنرا چتره مار گویند
و شاخ نورسته از ان نی نیزه و انبار او نمک و کلتهی و کنجاره و جغرات و روغن کنجد و غله که از وی انگور بر آمده باشد و سبزی خشک و گوشت بز میش و گوشت
گاومیش و شراب و بار جامن و کره بهندی آنرا رابی گویند و آن نوعی از جنس ماهی ست سوسمار اگر همه یکجا کرده با شیر نخورند یا یکی را از مینها با شیر نخورند
مضر محض باشد و غله نو که انگور کرده باشد خوردنش با گوشت حیوانی که در آبادانی مانند چنانکه ماده گاو و گوسپند و مانند آن و یا با گوشت جانورانی که
در کرانه آب میباشند چنانکه گرگ و جاموش و مانند آن و یا با گوشت جانورانی که در آب میباشند چنانکه ماهی و باخه و مانند آن مضرست نشاید خوردو
بسا و شهد و شیر و قند و ماش را با گوشت های مذکوره آمیخته و یکجا کرده نشاید خورد و سبزی چکر مول با شیر و شهد مضرست و سبزی کتیکی نیز با شیر و شهد
نشاید خورد و گوشت ماهی خور که آنرا بگله نامند با ماش جوشانیده و شراب نخورند و با سرکه نیز نخورند و با سرکه هندی انجیر نیز ممنوع ست سبزی کنوریا قلبین
نشاید خورد سبزی نالی با گوشت خروس جغرات یکجا کرده نخورند و شهد را با آب گرم آمیخته ننوشند و گوشت خام با تلخه نخورند و کهچری و شیر و برنج را با شراب نخورند و
سهالی کنجد را با سرکه هندی که آنرا سوبرک نامند نخورند و دیگر سبزی کنوائی یا قند نشاید خورد و هیچ جنس ماهی با هیچ نوعی شیرینی که از نیشکر باشد نباید خورد
و ترب را با شهد و شیر نخورند و بار درخت جامن و لغزک و گوشت خارپشت و گوشت خوک و سوسمار را که آن خورده کافران و مردم اهل فرنگست یکجا کرده
آن کسان را نشاید خورد که مضرست و هیچ ماهی را با شیر نخورند علی الخصوص ماهی چلچم با شیر خوردن سخت مضرت رساند و کیلا و بار تار با شیر یا با جغرات یا با
دوغ یکجا خوردن ممنوع ست و بار بربل با جغرات و شیر و نفطی ماش و یا با شهد و یا روغن ستور آمیخته خوردن در یک زمان ممنوع ست و پیش از خوردن شیر و بعد از
خوردن شیر بربل ممنوع ست و گوشت فاخته با روغن تلخ بریان کرده نشاید خورد و روغن ستور چون ده شب آنرا در آوند رویین داشته باشند نخورد و گوشت
دراج سفید و سیاه و گوشت طاوس و لاوه و سوسمار که آنرا با روغن بید انجیر یا با هیزم بید انجیر پخته باشند نشاید خورد و شهد را با اشیای گرم در فصل تابستان
نخورند و در آوندیکه در ان ماهی پخته باشند یا سندهی یا ادرک را در ان دیگ بریان کرده بودند میان آن ظرف سبزی کوینا نباید پخت و نشاید خورد و سبزی پوی کنجد سال
انداخته پزیده باشد نخورند و روغن کنجد نیز نخورند اکنون چند فائده از طب جرک گفته می آید بدانکه گوشت هریل اگر با آب زرچوبه تر کرده باشند یا بآتش زرچوبه پخته باشند
نباید خورد که آن سم قاتل ست و گوشتیکه آنرا در روغن شرشف بریان کرده باشند باشد نباید خورد که آنرا نیز سم قاتل ست خورنده را بمیراند یا خورنده را که بعلتی از علتهای
عفنی یا بعلت انعکاس صی یا بادمرگی یا آبله دهنی مبتلا گرداند و ایضاً سبزی پخته را با شهد و شیر و بربل پخته یکجا کرده و یا در یکنوبت نباید خورد و اگر کسی بخورد زور
و قوت منی او نقصان پذیرد و یا بمیراند و یا آنکه شهد و آب متساوی خوردن ممنوع ست و روغن ستور و روغن کنجد نیز متساوی ننوشند و روغن ستور و شهد نیز متساوی نباید نوشید
و دیگر آب را با روغن کنجد یا روغن ستور باشد متساوی نباید خورد علی الخصوص اینها با آب باران سخت مضر اند بدانکه مخالف بعضی مزه با بعضی

دیگر با انواع ست بعضی مزه با بعضی دیگر هم در حقیقت فقط مخالف میباشد چنانکه نمکی با ترش و تلخ یا بعضی هم بکیفیت هم بقوت که آنرا بیچ مانند مخالف میباشد
و هم در مزه و هم مخالف میباشد چنانکه شیرین یا ترش یا زمخت و تیز با تلخ و بعضی با بعضی هم در حقیقت و قوت مذکور و هم در مزه مخالف میباشد چنانکه شیرین
با نمکی و با تیز و ترش با تلخ و ترش و با زمخت و با نمکی و با تلخ و نمکی با زمخت و تیز با زمخت و زمخت با تلخ **فائده** اشیای سخت خشک و سخت چرب و سخت گرم و
سخت سرد خوردن ممنوع ست و اشیائیکه من جمیع الوجوه نافع اند یا ضار ذکر آنها رفت و اشیایی را که جز آن اند به بعضی وجوه مضر و به بعضی وجوه نافع دانند
و کسانیکه مالک نفس خویش نمانده اند و از مشتهای حواس خمس باز ماندن نمی توانند البته اشیای مضر را بخورند پس حواس ایشان ضعیف گردند و ناگهان بسبب
مرضی هلاک گردند و باید دانست هر شی که خاطر را مشتعل سازد و بیرون نه نهد از آن چیز مضر بوده اگر از خوردن چیزی مضر مرضی حادث شود باید که
آنرا بقی یا باسهال یا بعلاجی که اخلاط فاسد را باعتدال آرد آنرا دفع گرداند **فائده** هر گاه شی مضر سالها مألوف شده باشد او را از آن ضرر نرسد و نیز شخصی که چون
با گرسنگی و با قوت بسیار باشد و درون اش تر و چرب بود و آن در نور کردن کثرت نماید اگر آنکس را اشیای مضر اندکی بخورد چندانی ضررش نرسد **خاصیت**
باد شرقی مزه شیرین و نمکی دارد و چرب و گران ست و ناپاک انگیزد و رکتیت افزاید و مجروح و آبله دار و زهر خورده را و صاحب بلغم را مضر ست و برای کسیکه سرشت
بادی دارد و برای آنکه او را زحمت کهیرک یا غلبه بلغم بود باد مذکور نافع ست و زور را افزاید و وجود را تر گرداند **و خاصیت باد جنوبی** مزه شیرین و
و آخر مقداری زمخت دارد و ناپاک نیگیزد و سبک ست و وجود را نفع رساند و زور را افزاید و چشم را نافع بود و رکتیت را دفع کند و باد را بیفزاید و از جمله بادها نیک ست
خاصیت باد غربی ناچسپنده و خشک و سخت و تیز ست و زور و چربش و تری را برباید و پیه و بلغم را خشک کند و وجود را نیز خشک گرداند **خاصیت**
باد شمالی چرب و سرد و نرم ست مزه شیرین و زمخت دارد و هر سه خلط بدن را افزاید و صحیح البدن را زور و تری را زیادت گرداند و برای کسیکه زحمت
کهیرک دارد و برای آنکه لاغر باشد و برای آنکه زهر خورده بود نافع ست والله اعلم واحکم **فصل بیست و ششم در بیان بعضی داروهای آماس و آبله**
و دمامیل و مانند آن و این فصل را بهندی مشترک نامند **داروی آماس و آبله** بیخ ترنج و بیخ ارنی و دیودار و سندهی و بیخ هینس و راسن
هر همه متساوی ست و آس کنند و گرم کرده بر آماس طلا کنند ازین آماس بادی دفع گردد **نوع دیگر** دوب و بیخ نل و ملیتهی و صندل و داروهای سرد هم
متساوی گرفته و آس کرده بر آماس طلا کنند ازین آماسیکه از غلبه تلخه باشد یا از رسیدن زخم یا از غلبه خون باشد دفع شود و اگر آماس بسبب زهر بود
همین علاج را یا علاجی که برای دفع زهر گفته اند بکار برند فائده تمام رساند **نوع دیگر** سنبری اسگندهه و بیخ هینس و بیخ نسوت لعل و سپید و
کاکراسینگی هر همه را متساوی ستده و آس کرده بر آماس طلا کنند ازین آماس بلغمی دفع شود **نوع دیگر** علاجهائیکه برای دفع آماس بادی و بلغمی
و تلخه گفته شده است و لودهه و هلیله و بنیحل و جوالنسه این جمله را باریک آس کرده بر آماس طلا کنند ازین آماسیکه از غلبه هر سه خلط شده باشد دفع گردد
برای دفع آماسیکه از باد بود بجهت دفع آن داروهای آماس بادی را بروغن و نمک آمیخته با ترشی آس کرده و مقداری گرم ساخته بر محل مذکور طلا کنند
مفید آید و بجهت دفع آماس تلخه داروئیکه آنرا با شیر آس کرده و آمیخته و سرد ساخته باشند طلا کنند نفع دهد برای دفع آماس بلغمی را داروئیکه آنرا
با بول ماده گاو و آب شوره آس کرده باشند گرم ساخته بر محل مذکور طلا کنند نافع بود برای پختن دملها تخم سن و تخم ترب و تخم سهجنه و کنجد و سرشف و بیست جو
و گندم و کتان هر همه یا هر چه ازینها دست دهد بگیرند و آس کرده بر دمل طلا کنند فی الحال پخته گرداند بدانکه هر یکی از بیخ پیلادر و دونتی و چیتره و کنیر و
پنجال فاخته و نبوو گرس شکننده دمل اند و اشیای شوره نیز شکننده دمل اند و تنها شوره نیز شکننده دمل ست و پوست بیخ درختانیکه چسپنده و نرم اند
چنانکه درخت سنبل و لکهار برای شسپلیده کشیدن ریم از دمل و جراحت مفید اند و آرد گندم و جو و ماش نیز همین نفع دهد و سنکهنی که نوعی از جوتلی ست
و آملوره و جای و کنیر و ملیل صاف کننده جراحت اند و داروهای زمخت و گیاههای ارکبدها دکن نیز همین فائده رساند و ببری و کاکراسینگی و حنظل و
کرباریچ کرنج و چیتره و بارهی و برنگ و الایچی و درنیکا و سندهی و فلفلین و جوکهار و بیخ نمک و نیل و کیپن نسوت و دانتی و زیخ و پهتکری مجمله این داروها
هر چه دست دهد بگیرند و بر فتیله سخت کرده بجهت صاف کردن جراحتها استعمال کنند و اگر جای فتیله نباشد آس کرده بر جراحت سخت کنند همین فائده دهد

و آگ سپید و شیر زقوم و درختان شور و بیخ جای و زرد چوب و دار هلد و پوست کنگی و دار و بایکه بجهت ساختن جراحت و صد آره بگیرند و بدان روغن ماده گاو
و یا روغن کنجد بپزند و طلا کنند همین فائده دهد نوع دیگر گهکرو و کروالہ و خار بار گویند یعنی افسنتین و فاقله و کبنی و بهر کشائی و بیخ تیل دارد و یه با که بجهت صاف کردن جراحت نکو کنند
جمله آنها یا هر چه از اینها دست دهد بگیرند و بدان روغن کنجد بپزند و طلا کنند همین فائده رساند نوع دیگر پیپل و تنک سنگ و کهیر او بابو و دار هلد دارو یکه صاف
جراحت اند برابر بگیرند و جمله آنها یا هر چه بهم رسد آس کرده بسفوف خشک ساخته بر جراحت بپراگنند همین نفع دهد نوع دیگر از مغز چوب سال یعنی سال و دار و های سال ساخته
و پلول تر چله مرهم ساخته بر جراحت طلا کنند صاف گردد نوع دیگر ستا بهی و قیه و چوب نازو و دیو دار و مغز چوب درختان چنانکه شیشم و کهیر مانند آن بگیرند و دو دیا تحفه
چیزها بر جراحت رسانند به شود نوع دیگر پوست درختان زمخت که گرم نباشند برابر بگیرند و کوب کرده بجوشانند بجوش مذکور جراحت را بشویند صاف کرده
به گرداند نوع دیگر براهمی و گلوی و اسگند و معجون کاکولیا و کن و بیخ درختان شیر دار چنانکه بر و گولر و جز آن برابر بگیرند و جمله را آس کرده فتیله سخت کنند
و در درون جراحت در آرند از این در محل جراحت گوشت بیالاید و به شود نوع دیگر لجالو و براهمی و چوب نازو کا بهیل و چندن معجون کاکولیا و کن برابر بگیرند و جمله را
آس کرده باب بر جراحت طلا کنند فی الحال به شود نوع دیگر بچهون و کونچه و زرد چوب دار هلد و دوب سفید و کاکولیا و کن برابر بگیرند و کال ساخته روغن زده گاو
بدان بپزند و بر جراحت طلا کنند به گرداند نوع دیگر تگر و عود و زرد چوب و دار هلد و دیو دار و کنگی سفید و لعل و سیاه و لود و کیسپیس و منجیٹهی و دهواکن که نوعی
از سال ست هر همه را برابر گرفته و خشک آس کرده بر جراحت بپراگنند به شود نوع دیگر پر نیاک و قیر و چیت و کیسپیس و پوست و هر همه را برابر گرفته و
خشک آس کرده بر جراحت بپراگنند نیکو شود نوع دیگر از پوست دار و های تکروده یا دلن و تر مرهم کرده بر جراحت طلا کنند به شود و ترکیب ساختن
مرهم آن ست که اگر دار و های سخت باشند در شانزده کثوره آب انداخته بجوشانند و کار بهم سازند و اگر دار و های مذکور نرم باشند در هشت کثوره آب
اندازند و بجوشانند چون یکی بماند جامه تر کرده ببتانند و باز بجوشانند که پاره غلیظ شود آنگاه موم اندازند مرهم شود این ترکیب مذکور طلا کنند به شود نوع دیگر خار بار گونه
و اسگند و موصلی و براهمی یعنی بجای براهمی بیخ مہل گفته اند و کاکولیا و کن آس کرده بر جراحت طلا کنند از آن گوشت بیالاید و برابر گردد نوع دیگر کسیسه کاسنگ
و کم و جوهری که آنرا ادم راگ گویند و پوست بیضه ماکیان و غنچه مالتی و بار سر سرس و کرنج و سونش زرد و سونش نقره و مس دیگر دهاتها را برابر گرفته آس
کنند و بدارند بر جراحتی که گوشت زیادت بر آمده باشد بپراگنند زیادتی گوشت مذکور را دفع گرداند و بدانکه این جمله علاجهائیکه گفته شده است اگر کل
دار و های آن دست دهد همه را استعمال باید کرد و الا نه هر چه دست آید بکار بندند فائده دهد و الله اعلم و احکم فصل بست و نهم در بیان آنکه میان
جوهر دار و چنانکه آنرا ادرب و مزه اش که آنرا رس و قوتش که آنرا ویرج و مزه بهضمش که آنرا بپاک و قوتش که آنرا پربهاو گویند کدام
در علاج تاثیر تمام دارد و این فصل را ابهندری دربب و رس و ویرج و بپاک نامند و بدانکه میان حکمای هند اختلاف ست بعضی میگویند که
میان اشیای مذکوره تاثیر تام و قوی مر جوهر راست از آنکه جوهر با وجود دیگر اشیای مذکوره ثابت می ماند و هر یکی از اشیای مذکوره با وجود جوهر زائل
میگردد چنانکه لغزک خام مزه ترش و رنگ سبز و ویرج گرم دارد و آنچه پخته مزه شیرین و اندکی زمخت و رنگ زرد و ویرج اندکی سرد دارد پس هر یکی از مزه
و رنگ و ویرج که در وقت خامی بود و در وقت پختگی زائل گشت و مزه و رنگ و ویرج در وقت دیگر حادث گشتند و جوهر لغزک در هر وقت یکی ست و از آنکه
هر نوعی از عناصر که بود آن جوهر ست نزدیک حکمای هند استحاله نپذیرفته نوع دیگر نمیگردد و هر یکی از مزه و مزه هضم و ویرج و پربهاو باستحالت نوع دیگر
میگردند چنانکه آب مزه شیرین دارد اگر در وی ترشی اندازند مزه اش ترش گردد اما جوهر آب در هر دو حالت یکی ست و از آنکه جوهر بجمیع حواس مدرک
میگردد اما دیگر اشیای مذکوره بجمیع وجوه مدرک نمیگردند چنانکه مزه بحاسه ذوق معلوم شود و ویرج بحاسه مس و بپاک و پربهاو بعلامات معلوم گردند
و از آنکه هر یکی از اینها صفت جوهر ست و جوهر موصوف ممتنع ست و از آنکه آنچه عمل بجهت علاج کرده میشود در جواهر داروی کرده میشود چنانکه گویند داروها
بدار کنند بدار کند ها دکن اشل آورده و کوفته معجون ساخته بدهند لیپ آوردن گفتن و معجون دادن و خورانیدن بجواهر دار و های تعلق میکند بغیر جواهر
دار و ها عملهای مذکور ممکن نشوند و از آنکه در طبها بجهت علاج همین نامهای جواهر میگیرند چنانکه گویند از جهت فلان مرض فلان ادویه بدهند و از آنکه

در یک جوهر دارو چند اجزای میباشد که هر جزوی دافع مرضی ست چنانکه از یک درخت تم برگ و بیخ و پوست و غیره بجهت علاج بکار آید و سرکه جزو داروی چنانچه
زقوم بجهت دفع مرضی کافی میباشد و بعضی میگویند که میان جمله اشیای مذکوره مزه تاثیر قوی دارد از آنکه در طبهای چنین آمده است که مزه شیرین و ترش و نمکی دافع
باد ست پس نسبت دفع بسوی مزه کردند از ین معلوم شد که تاثیر قوی برای مزه است و بعضی میگویند که میان جمله اشیای مذکوره تاثیر تمام و قوی مر برج راست
از آنکه هر دارو ییکه هست بسبب برج عمل خود چنانکه اسهال آوردن و قی آوردن یا هر دو یا اخلاط را باعتدال آوردن یا قبض شکم یا هضم طعام یا منی زیاده کردن
یا گرسنگی و یا فربهی و یا لاغری پیدا آوردن یا ضعف پیری دفع کردن یا قوت جوانی برقرار داشتن یا دفع کردن آماس یا سائل گردانیدن کف و مانند آن و
سوختن و شگافتن و نیست گردانیدن و میلانیدن و زهر را زائل گردانیدن میکند و برج بر دو نوع ست سرد و گرم زیرا که هر شی که هست یا قمری ست یا شمسی
و اما قمری خاصیت سرد دارد و شمسی خواص گرم و بعضی میگویند که برج بر هشت نوع ست گرم و سرد و چرب و خشک و چسپنده و ناچسپنده و تیز که آنرا تچهن گویند
و عکس تچهن که آنرا ابهندی مرد گویند و برج بر مزه داروی غالب آمده تاثیر خود پیدا می آرد چنانچه پنچمول بزرگ اگرچه اول مزه زمخت و آخر مزه تلخ دارد و این هر دو مزه
محرک باد اند و لیکن بسبب گرمی برج باد را دفع میکند و کلتهی نیز اگرچه مزه زمخت بادانگیز دارد و لیکن بسبب گرمی خود دافع باد ست و پیاز اگرچه مزه تیز بادانگیز دارد لیکن
از چربی دافع باد ست و شیره نیشکر اگرچه شیرین ست و شیرینی مزیل باد ست لیکن از سردی برج خود باد را زیادت کند و پلپل دراز اگرچه مزه تیز تلخه انگیز دارد
لیکن از گرمی و سردی برج خود دافع تلخه است و آمله اگرچه ترش ست اما تلخه را می رباید و نمک سنگ اگرچه شور ست از خاصیت سردی خود تلخه را دفع میکند
و سبزی کدوبه اگرچه مزه تلخ دارد و لیکن بسبب گرمی خود تلخه را می افزاید و آبی اگرچه مزه شیرین دارد اما از گرمی برج خود تلخه را زیادت گرداند و دیگر ترب
اگرچه مزه تیز دارد اما از سردی برج خود کف را افزون کند و کیته اگرچه ترش ست اما از سبب خشکی خود دافع بلغم ست و شهد اگرچه شیرین ست اما بسبب
خشکی خود بلغم را دور کند و غلبه برج دیگر داروی بر مزه ترش نیز همچنین بدانند و بالجمله هر دارو ییکه مزه اش دافع باد بود چون آن دارو خشک و سرد و سبک بود باد را دفع کردن
نتواند بلکه بسبب خشکی و سردی خود باد را افزاید و هر دارو ییکه مزه اش دافع تلخه بود چون تیز و گرم و سبک باشد تلخه را دفع کردن نتواند بلکه بسبب تیزی و گرمی
و سبکی خود تلخه را افزاید و هر دارو ییکه مزه اش دافع بلغم بود چون آن دارو چرب و گران و سرد باشد بلغم را دور کردن نتواند بلکه بسبب چربی و سردی خود بلغم را افزاید
پس محقق گشت که برج تاثیر تام و قوی دارد و بعضی گویند که میان اشیای مذکوره تاثیر تام و قوی مر مزه هضم راست که آنرا بپاک نامند از آنکه چیزیکه خورده میشود
چون خوب بهضم شود و مزه هضم نیک بود نافع باشد و اگر خوب طریق هضم نشود و مزه هضم نیک بود ضرر رساند و باید دانست که مزه هضم هر چیزی موافق
مزه اصلی ست پس چنانچه مزه ها شش اند مزه های هضم نیز شش اند و باین جهت گفته که مزه هضم بر سه نوع بود یکی شیرین و دوم تیز و سوم ترش او سسرت میگوید ترش
مزه هضم نیست و مزه هضم بر دو نوع ست یکی شیرین و دوم تیز سوال چون ترش نزدیک سسرت مزه هضم نباشد پس بعضی کسان را که بعد خوردن غذا آروغ
ترش می آید از کجا آید جواب بسبب نقصان گرسنگی تلخه هضم نشود و نیم پخته میماند و ترش میباشد از ترشیش آروغ ترش می آید و ترشی آروغ بر ترشی
مزه هضم نیست و گرنه لازم می آید مزه هضم نمکی نیز باشد زیرا که گاه است که آروغ نمکی هم می آید و مخالف نیز درین متفق ست که مزه هضم نمکی نمیباشد بلکه مزه
هضم نمکی از آنست که چون بلغم نیم پخته میباشد مزه اش نمکی ست از ان سبب آروغ نمکی می آید و در کتب پیشینیان نیز همین دو نوع مزه هضم گفته اند و نیز
باید دانست که مزه هضم شیرین و گران ست و تیز سبک از آنکه هر شی که هست مرکب ست از آب و خاک و باد و آتش و خلا خاک و باد گران اند باقی هر سه سبک و هر شی
که در روی غلبه آب یا خاک بود مزه هضم او گران و شیرین باشد و هر شی که در و غلبه یکی از هر سه عناصر که سبک اند بود مزه هضم آنچیز تیز و سبک باشد پس بدین
دلیل نیز ثابت شد که مزه هضم منحصر در نوع مذکورین ست و سسرت میگوید که هر یکی از درب و برج و رس و بپاک در محل مناسب خود مدار علاج ست از آنکه دارو ی
بجوهر خود موثر بود و گاهی باعتبار مزه خود و گاهی باعتبار برج و گاهی باعتبار بپاک لیکن چون امعان نظر کرده دیده شود مرجع و مدار بر همه جوهر ست از آنکه
بپاک بی برج نیست و برج بی مزه نیست و مزه بی جوهر نباشد و حکمای حاذق خواص اشیا را بتجربه و آثار امتحان کرده گفته اند می باید که ایشان آنچه در معنی
گفته اند بران عمل نمایند و در چون و چرا نیفتند و از توهم خود تغیر و تبدیل و زیاده و نقصان و در غلط نیفتند چنانکه ایشان معجون ابنشادکن اقالیض گفته اند

اگر بزار نوع کنند ازین اسهال بیاید والله اعلم واحکم **فصل سی ام در بیان آنکه از جمله انواع عمل آلات آهنی برای ضرر یکه دران یکی از هشت نوع مذکوره احتیاج باشد کدام نوع باید کرد** واین فصل بهندوی مسمّی به اشت بدره ستر کرم ست بدانکه علتی که آنرا اکهکندر گویند و گرهها که در اندام به علت کف بیفتد و آنرا گرنتهه سلیپهم گویند و خال و گوشت گنده که بالای جراحت باشد و علتیکه آنرا اربد گویند و بواسیر و علتی که کرانه و برآید و آنرا احرم کیل نامند و لتسن که بر اندام می افتد و گوشت که بجراحت و جز آن برآمده نماید و زحمتیکه آنرا اکلسند کا گویند و گوشت و پی رود که بلند شده نماید و نوعی از نسبت که آنرا پلمیناک نامند و نوعی از بکهاندر که آنرا استپوناک نامند و علتیکه آنرا اُدّهرب گویند و نوعی از علت نیمور که آنرا بالنس گویند بجهت بریدن شاید او علت کرنتهه و لیسرب که از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود و علت پپرده که آن نیز از غلبهٔ هر سه خلط باشد و مالس بده و بدارکا که نوعی از علتهای خرد و آبلها سیکه از پرمیو بیشود و علتهای پستان و او ملتهنک که نوعی از علتهای نرمهٔ گوش ست و کنبهکا که نوعی از آبله ست و ناسور و ایک برند و برند هر دو از علتهای گلو اند و بکجرکا که نوعی از علتهای نیمور ست و انجی و دنت پپت که یکی از علتهای بیخ دندان ست و تالپت که نوعی از علت کام ست و تند گیری و کانو که این هر دو از علتهای سنگ مثانه اند و علتهای لپ این را شگاف باید کرد و هر چهار نوع روهنی و برص و اجهکا و اُدهنجیکا که هر دو از علت زبان اند و دنت بیدربه که نوعی از علت دندان ست و کرنتهه و پرنم که هر دو نوعی از علتهای پلک اند و بواسیر و مندل و مالس کندهی یعنی انگورهای خرد که در گوش افتند و دیگر برآمدگی گوشت این جمله علتها را می باید خراشید و علت رگهاوپری خصیه که از کثرت بول شود و آنرا مو تر برده گویند و جلودر حلیها را رخنه باید کرد و آنچه در رگ و جراحت خلیده مانده باشد و جراحتی که در غیر محل روی کرده باشد و از ان ریم بیرون آید این جمله را تفحص کردن شاید و هر اسم یعنی زیره های خرد از ان سنگ مثانه و ریم دندان و ریم گوش و سنگ مثانهٔ بزرگ و تیز و جز آن که در اندام خلیده مانده باشد و بچه که در درون شکم کج شده باشد و یا بچه مرده مانده باشد و غائط که خشک شده در شکم احتباس پذیرفته باشد و در دبر مانده بود این جمله را باید کشید و ریم بدبو که بسبب غلبهٔ هر سه خلط بناشد و بیست و باد دیگه در و پیدا آرد و آماس که در بعضی اعضا باشد و تختگیهای بن گوش و پیلپای و تختگی پستان و خونی که بسبب غلبهٔ زهر باشد باشد و اربد و لیسرب و ابدنش که نوعی از علتهای نیمور ست و بدارکا و سولکه که نوعی از علتهای دندان ست و کنتهه سالوک که نوعی از علتهای گلو ست و کرم دندان و دنت پپت و اپکس و سنیاد که این چهار از علتهای دندان اند و علتیکه از تلخه و خون و بلغم در لب بیشود و اکثر علتهای خرد که بیان آن در فصل آن خواهد آمد این جمله را سوراخ کرده آنچه از ریم و خون و زرد آب و جز اینها در وی بود بیرون آرند باید کشید و تختگی که از زشتی چربی حادث شود و شکسته گردد و جراحتهائیکه در غیر بندگاه متحرک بود دوختن باید بمحل مناسب هر نوعی از هشت نوع کار آلات آهنی گفته آمد شرح این در باب علاج گفته خواهد شد و باید دانست که چهار جزو عمل آلات آهنی زشت است یکی آنکه از حد شگاف نقصان کنند دوم آنکه زیادت کنند و سوم آنکه در جائیکه شگاف راست باید کرد کج کنند و چهارم آنکه طبیب وقت شگاف عضوی از اعضای خود ببرد و اگر طبیب از عدم مهارت یا از طمع یا از گفتهٔ دشمن مریض یا از ترس یا از اندک هوشیاری یا از مشغولی خاطرش بچیزی شگاف را از قدر مناسب نقصان کند از عملش زحمت مذکور نرود بلکه علتهای دیگر حادث گردند و اگر طبیب مذکور باز علاج بشگاف یا بشوره یا بآتش یا غیر ذلک کردن خواهد اگر مریض احیات خود مطلوب باشد از ان طبیب احتراز کند و او را مهلک همچو زهر و آتش پندارد و اگر طبیب شگاف از حد زیاده کند جای خطرناک یا بندگاه یا رگ یا پی یا استخوان بریده شود مریض هلاک گردد و چون جای خطرناک بریده شود و بیهوشی روی نماید و تپ حادث گردد و یاوه گوئی و دردهای بادی و آروغ بسیار پیدا شود و تن سست گردد و برنگ آب گوشت خام از جراحت روان شود و حواس خمس تباه گردند و اگر رگ بریده یا شگاف شود خون لعل برنگ معصفر بسیار رود و باد غلبه نماید و از غلبهٔ او علتهای بادی حادث گردند و اگر پی بریده شود پشت خمیده گردد و جای بریدگی کج شود و مریض مذکور هیچ کار کردن نتواند و درد سخت پیدا آید و جراحت او بسیار روزها نیکو و فراهم گردد و اگر بندگاه بریده شود و خواه جای جنبیدن باشد خواه جای غیر جنبیدن آماس بسیار شود و درد بسیار پیدا کند و زور کم شود مریض مذکور عضو را متحرک نتواند کرد و اگر استخوان بریده شود شب و روز از درد قرار نباشد تشنگی بسیار روی نماید و اندامها بدرد باشد و بجای بریدگی آماس قوی نیز باشد و باید دانست که محل خطرناک پنج اند یکی آنکه در گوشت ست دوم در رگ و سوم در پی و چهارم در

در بندگاه و چهم و استخوان اگر محل خطرناک در گوشت نشانهای بریدگی گوشت ظاهر گردد و آنکه در رگ ست اگر بریده شود علامت بریدگی رگ که سابق مذکور
گردید معلوم شود و آنکه در پی ست اگر بریده شود نشانهای بریدن پی یا نشانی بریدگی محل خطرناک حادث گردد و اگر آنکه در بندگاه است بریده شود
و نشانهای بریدگی بندگاه با نشانهای بریدگی محل خطرناک حادث شود و آنکه در استخوان ست بریده گردد نشانهای بریدگی استخوان محل خطرناک ظاهر گردد
آنکه در گوشت ست بریده شود نشانهای بریدگی محل خطرناک ظاهر گردد و از آن محل حس و مس نیز باطل شود و اگر طبیب شگاف را ست جائیکه در کار باشد
باید که کج نکند زیراکه مبادا امضرتهائیکه بالا گفته شد حادث گردند و هر طبیبی که وقت شگاف دست خود را ببرد از آن طبیب نیز احتراز اولیتر ست
و طبیب را شاید که بردو غلطی ستمکاری کند که پسندیده افتد و از گفته دشمن و برای تمنای چیزی و مانند اینها بالقصد بدی بجان مریض ننمایند زیراکه مریض زیاده از
مادر و پدر و اقربا اعتماد بر طبیب میدارد و لیکن بکرم الله تعالی پناه از وی بجویند پس طبیب را شاید که بدل و جان در تدبیر به شدن جان مریض سعی نماید و بعضی
علت از ادویه نباتی نیکو میشود و بعضی از نباتی و شگاف و بعضی از نباتی و شگاف و شوره و بعضی از نباتی و شگاف و شوره و داغ نیکو شود نه پس طبیب را باید که بر تقدیر
را از ادویه مذکور مناسب محل دریابد استعمال کند و طبیب اگر بدل و جان در طلب صحت مریض جهد نماید درین جهان مال بسیار یابد و در آن جهان ثواب لانهایت
و پیش بزرگان عزیز و مکرم و باعزت باشد والله اعلم واحکم

فصل سی ویکم در بیان طریق نگاهداشت مجروح و صاحب خستگی

و این فصل بهند
مسمی به برنتو باسمی ست بدانکه مریض و مجروح را خانه باید که بر نوا عدنجوم موافق او باشد از آنکه مردم مجروح در همچنین خانه باید که باشد و خانه مذکور هموار و
پاک باید در آن مدخل بیتاب و باد باید که اصلا نباشد تا او را مزاحمت مرض بانی غیر طبیعی و قلبی و خارجی که بیان آن بتفصیل در مقدمه گذشته ست نرسد
و نیز چارپائی مریض درست و نیکو و دراز و پهنا باید و چنان فراز کند که سرش جانب شرق باشد و جامه خواب هم نرم و نیکو موافق فصل باید ساخت و قریب مجروح
نوعی از اسلحه چنانچه شمشیر و غیره و نیز مصحف مجید و ادعیه بدارند و نزدیکش آدمیان محافظ که نیکخواه و محب او و عاقل باشند مدام بمانند تا مریض را استغفار کند
و حکایات شیرین و افسانهای نیکو و جز آن مشغول دارند تا دل مریض قرار ماند و از شغل افسانه و جز آن چندان اثر در دل ملول نسازد و مریض را شاید که در روز
خواب نکند و اگر در روز خواب کند در جراحت خارش حرکت پیدا گردد و اندام گران نماید و در محل جراحت آماس و درد و تلی پیدا آید و ریم و خون از جراحت بسیار روان
شود و مریض را شاید که در نشستن و خاستن و غلطیدن و پهلو بپهلو شدن و دوی کردن و سخن بآواز بلند گفتن و مانند آن هوشیار مانند و اگر مریض بخیر و ضعیف
باشد و همدمان او را باید که درین باب احتیاط نمایند و صاحب جراحت اگر با قوت باشد باز از سواری و زور کردن و هر دو پائی نشستن بسیار و بلند آواز کردن
و از بسیار خواب کردن خود را نگاه دارد و اگر ازین چیزها که گفته شده است باز نماید باد در اندام او زور آورده درد پیدا کند و نیز باید که مجروح از دیدن زنان
و مساس کردن و سخن گفتن با ایشان که صاحب جمال و جوان باشند احتراز نماید زیراکه ازین اعمال گاه باشد که انزال شود و زیان مجامعت ست غالب
همین جا اشارت منی ست ازین مردم و نیز می باید که مجروح و خداوند ریش از غله نو هرچه باشد و از غله ماش و کلا و سفید و کنجد و کلتهی و پیجنه و ...
تلسی و لوبی و جوکی و از قسم اجناس ترشی و نمک و از اشیای تیز تند و هر طعامیکه از غله آس کرده ساخته باشند چنانچه بره دانه ره و مانند اینها و از گوشت
خشک و از سبزی خشک و از گوشت گوسپند و میش و از جنس گوشت جانوران آبی و آنها که در کرانه آب باشند و از چربی و پیهای ایشان و از آب سرد و از
کهچری و از شیر و برنج و حجرات و دوغ و مانند آن محترز باشد زیراکه این همه چیزها خلط فاسد و ریم را افزون گرداند و اگر معاول شرابخوار بود باید که از
همه شرابها احتراز نماید که شراب در خواص خود گرم و تیز ست و خشک و سریع السرایت ست بدین سبب همه اسباب جراحات را تباه گرداند و نیز مجروح
از گرد و مهتاب و دود و باد و برف و زهر و از خوردن طعام بسیار و از دیدن و شنیدن اشیای بد و چیزهای کریه المنظر و از غصه و اندوه و خوف و از نظیر
یکجا داشتن و در شب بیداری کردن و از نشستن هر دو پای و از فاقه و از سردی و از غذاهای مخالف و از زیادتی غذاهایکه بعضی آن را احتراز لازم داند و از نگسان
مانند آن که دل مجروح را مکدر دارند نگاهبانی کند زیراکه گوشت و خون مجروح و صاحب خستگی ازینچیزها نقصان می پذیرد و قوت و گرسنگی نیز قدری
باطل میشود پس بدین مزاحمت آنچه خورد هضم نشود و از بدهضمی مذکور زحمت باد و کف و تلخه پیدا آید و از آن یابس درد و سوزش و تنگی حدوث یابد و ریم بسیار

روان گردد و نیز مریض را نشاید که ناخن و موی لب کم کند و جامهای سفید پوشد و خود را پاک و لطیف دارد و صدقه دهد و از خدای تعالی پناه جوید زیرا که بعضی دیوان اند
که محبوب ایشان خون است قریب صاحب جراحت بجهت ضرر رسانیدن می آیند و چون مجروح بدینگونه که مذکور شد بماند خود را نگاه دارد از شر دیوان محفوظ ماند
و می باید که در خانه که مقام مجروح باشد تمام شب چراغ بروغن گاو یا بروغن کنجد افروخته باشند و مردمان محافظ نزد او بنوبت بیدار مانند و در آن خانه گل و
قرار شالی بدارند و تا ده روز وقت صبح و شام در آن خانه از شرسف زرد و برگ نیب و نمک سنگ و روغن گاو یکجا کرده به آتش بسوزند و دهونی در آن خانه بدهند و نیز
باید که میان و جنس که بهندی ابستانند و بیخ کوبخچه و چچرو و منهدی و برگ سمین و سهرون و تهون و دوب سبز و دوب سپید و شرسف زرد از این جمله هر چه دست دهد برابر گرفته
و کوفته در سر مریض مذکور بدارند و مگس را از مریض به پرچم می باید کرد که مریض جراحت خود را هرگز نخارد و نگاهبانی جراحت خود را به بهترین وجهی کند که جراحت را
دکهه نرسد و نیز از دعا و انفاس متبرکه بزرگان استمداد نماید و از تعویذها چشم بهی دارد و چون بدین طریق از آغاز نگاهبانی خود کند هیچ آسیبی نزدیک او
آمدن نتواند و در جنگلی که بیشه شیر باشد آهو چران آمدن نتواند و طعام مجروح از شالی سال که کهنه باشد یا اندک روغن ماده گاو باید کرد و هر طعامی که خورند
گرم گرم باید داد و از طعام سرد شده و شبینه نخورانند که مضر است و آشام برنج که در وی روغن و شکر انداخته سازند گرم گرم دهند و از اقسام شوربا های که
از گوشت دراج و لیج و آهو و مانند آن بغایت نفع دهد و شوربای ملائم که از گوشت بز جوان بود نیز بغایت سودمند آید و از سبزیها سبزی چولائی و چیوتی و بتهوه
و سروالی تریب که نرم و خرد باشد باید داد و پاتکن بلول و کریله نیز بدهند و از ترشیها ترشی انار دانه و آمله باید داد و از این چیزها آنچه پختنی باشد با روغن ماده گاو و نیز زیره
و در وی قدری نمک سنگ اندازند و جوش دهند جز آن آنچه ریم را خشک کند و گوشت را ببالاند چیزها ان مضر نیست باید داد و چون مجروح بدینگونه که گفته شد
در خوردن و آشامیدن و خفتن و نشستن مانده بود خود احتیاط نماید و در گفته طبیب باشد بزودی به گردد والله اعلم و احکم فصل سی و سوم در بیان
کیفیت خون و دعاتهای دیگر و این فصل مسمی است بسونت برتی یا آنکه هر یکی از چهار نوع طعام که خوردنی و آشامیدنی و لیسیدنی و خاییدنیست
که مرکب از عناصر اربعه و خلاصت و شش مزه دارد و به ترتیب دو نوع بر قبول بعضی و هشت نوع بر قبول بعضی چون بعد خوردن طعام بر طریق ملائم و بوجه
نیک انهضام پذیرد پس خلاصه آنرا که صاف و تنک می باشد بهندی رس خوانند و محل اصلیش دل است و از دل بیست و چهار رگ که متصل
به اوست ده از آن طرف سر بالا رفته اند و ده از آن طرف پای فرود رفته اند و دیگر از آن در تمام اندام طرف بالای را ان پیچیده اند و دو دیگر
از آن طرف اندام زیرین را پیچیده اند و رس مذکور از منافذ آمده تمام اندام می رسانند و از همه اندام وی قوت و نمو پذیرند به اعتبار رس تمام اندام از فربهی و
لاغری و خشکی و تری اندام و روشنی و تیرگی رنگ اندام معلوم گردد سوال رس مذکور شمسی است یا قمری جواب رس مذکور قمری است از آنکه رس مذکور تری است
و سرایت در تمام اندام دارد و قوت رساننده دل است و چرب گرداننده تن و این جمله دلیل بر آن است که رس مذکور قمریست و اگر شمسی می بودی
آثارش برعکس آن بودی و چون رس مذکور در جگر و سپرز رسد آنرا آتش که در جگر است پخته و رنگ بخشیده خون میگرداند و خون حیض نیز از رس است
و مدت حیض نیز از دوازده سالگی تا پنجاه سالگی است و بیشتر از پنجاه سالگی نادر است که حیض آید و خون حیض شمسی است از آنکه حمل از خون حیض با در آمیختن
منی پدر ظهور می یابد و حمل را از شمسیت و قمریت چاره نیست و منی قمریست اگر خون حیض نیز قمری باشد حمل نماندی و بعضی حکما گفته اند که خون از عناصر خمسه که
عبارت از خاک و آب و باد و آتش و خلا است و دلیل بر آن است که در وی نشانهای هر پنج عناصر یافته میشود چه بوئی که در وی است نشان خاک است
تری وی نشان آب و رنگ وی نشانی آتش و سرعت سرایت وی نشانی باد و سبکیش نشانی خلا و همین خون جان آدمی و هر حیوان است
و چون معلوم باشد که از رس خون میشود بدانکه از خون گوشت و از گوشت چربی و از چربی استخوان و از آن مغز استخوان و از مغز استخوان منی حاصل میشود
و منی جوهر همه چیزهای مذکور است و بهای خود خلاصه ندارد پس اصل در هفت دعات رس است پس باید که نگاهداشت رس بخوردن و آشامیدن
چیزهای که خلاصه آن نیک و بسیار باشد باید کرد تا نگاهبانی جمله دعاتها کرده باشد و باید دانست که بعد یکشبانه روز از هنگام خوردن طعام نزدیک
بعضی و بعد از پنجم روز نزدیک بعضی رس مذکور حصول می پذیرد و از رس بعد پنجم روز خون حاصل میشود مگر خون حیض که از رس بعد یک ماه حاصل میشود و از خون

بعد پنجم روز گوشت و از گوشت بعد روز پنجم پیه و از پیه بعد پنجم روز استخوان و از استخوان بعد پنجم روز منی حاصل گردد سوال چون منی از رس بعد یکماه می شود
پس داروهای باه که بطریق باجیکرن چنانچه اسگند و موصلی و شیر گاو و چیزها و بداریکند و مانند آن چگونه هم در روز خوردن ادویه قوت و قدرت باه می فزاید
جواب داروهای مذکوره منی را که در جمیع بدن متفرق است از خاصیت خود آنرا جمع کرده قوت میدهد سوال چون چنین باشد مردم بکثرت جماع اگرچه داروهای باه
خورند ضعیف و بی منی شوند و همچنین نمی باشد جواب داروهای باه چنانچه جامع منی اند نیز منی را باندک مدت بسبب خاصیت خود از رس حاصل میگردانند
وآنکه گفته شده است که از رس منی بعد یکماه حاصل میشود در شان کسی ست که او را قوت و گرسنگی معتدل بود و در وی موجب حصول منی از رس بسرعت
بسط نبود و باگبهت از چرک نقل میکند که از هنگام خوردن بعد یک روز رس از رس بعد یکروز خون و از خون بعد یکروز گوشت و از گوشت بعد یکروز چربی
و از چربی بعد یکروز استخوان و از استخوان بعد یک روز مغز استخوان و از مغز استخوان بعد یکروز منی حاصل میشود و هم از جهت این معنی اطبای کامل تا هفت روز
فائده داروی را انتظار می کشند و داروی دیگر نمیدهند و بعد از هفتم روز چون فائده نمی بینند داروی دیگر استعمال میکنند و نیز باگبهت از قول سسرت
نقل میکند که از رس بعد یک یکماه بترتیب منی حاصل میشود و چرک گفته است که داروهائیکه قوت باه می افزاید بهندی آنرا باجیکرن گویند بر سه قسم اند یکی آنکه
آب منی متفرق را باجتماع آرند دوم آنکه باندک مدت از رس منی صالح پیدا سازند قسم سوم آنکه هر دو عمل کنند هم اجتماع و هم حصول و بعضی میگویند که داروهای
باه از هنگام خوردن بیک شبانه روز از رس مذکور منی را حاصل میگردانند ولیکن بتوسط دهاتهای دیگر و بعضی میگویند که بغیر توسط دهاتهای دیگر از رس در یکمدت
منی را حاصل میگردانند و منی جمیع اقوال مختلفه که در داروهای باه اند خاصیت داروهای مذکور است که آنرا پرکهاو گویند و بعضی گفته اند چنانچه مرد را منی است زن را
نیز است لیکن در ماده حمل آن منی را دخلی نیست و آن منی نیز قمری و چرب و مائل بسفیدی است و محل وی جرم اندام نساء و در کودکان نیز ماده آب منی ست
اما در وقت بلاغت بالفعل پیدا میشود چنانچه در غنچه که ماده بوی ست و در وقت شگفتن بالفعل حاصل میگردد و همچنین چند چیز دیگر در تن آدمی بالقوه اند
اما بوقت خود بالفعل پیدا می آیند چنانچه خون حیض نساء و پستان شان و مانند اینها فائده چون آدمی پیر میشود اعضا ضعیف و کهنه میگردد و انچه
در ان هنگام خورده میشود خلاصه آن دهاتها را زیاده نمیکند بلکه روز بروز کم می افتد فائده دهات بهندی نگهبان را گویند و هفت دهات را که
دهات میگویند این ست همه نگهبانان تن مردم اند بدانکه افزونی دهاتها و نقصان اینها جز رس از افزونی و نقصانی خون ست از ان جهت ذکر احوال خون
اهم باشد و می باید دانست که اگر خون سرخ برنگ بیربهوتی باشد سخت غلیظ و سخت رقیق نبود چنان خون را صالح دانند و اگر در وی این علامت نبود فاسد شمرند
و اگر خون بسبب باد دیده شده باشد سیاه وام یا لعلی اندک و یا کف دار تنگ بود و چرب نباشد و زود روان شود و بسرعت انجماد نه پذیرد و اگر بسبب تلخه
بد شده باشد سیاه وام و زرد وام و نیل وام و سبز وام بود و از ان بوی بد مانند بوی گوشت خام آید و مگس و مورچه بر وی ننشیند و بسرعت منجمد نگردد و اگر
بسبب کف بد شده باشد چرب و سطبر و سرد و چسپنده و مثل صمغ بود و برنگ آب طلین سرخ باشد و از رسیدن زخم دیر کرده بیرون آید و برنگ گوشت
نیز اگر بسبب غلبه باد و تلخه یا بسبب غلبه باد و کف و تلخه یا بسبب باد و بلغم بد شود نشانهای غلبه هر دو خلط که از ان فاسد شده است در وی ظاهر آید و اگر بسبب هر سه
خلط بد شده باشد نشانهای هر سه خلط در وی یافته شود خصوصا بوی آن سخت بد بود و برنگ سرکه هندی نماید و اگر خونی بسبب خون دیگر بد شده باشد
نشانهای خونیکه بسبب تلخه فاسد شود ظاهر گردند علی الخصوص که این خون سخت سیاه نما باشد اکنون زخمهائیکه در انها کشائیدن خون ممنوع است
گفته می آید باید دانست شخصی را که تمام اندام آماس گرفته باشد یا لاغر بود و از خوردن ترشیهای بسیار در اندام وی آماس حادث شده باشد یا
پندروگی و یا صاحب بواسیر و یا صاحب ادر روگ و یا راجروگی و یا زن حامله باشد برای دفع آماس انجمله انواع خون نکشانند که درین انواع کشائیدن خون
مضرت تمام رساند و اما اصلیکه در آنها کشائیدن خون مفید است پیشتر بیان نموده خواهد شد و خون کشائیدن بالات آهن بر دو نوع ست یکی آنکه کلک زده
خون کشند دوم آنکه رگ بکشایند و آنکه کلک زنند باید که سکدست باشد و رگ و پی و مقام خطرناک شناخته کلک زنند تا این مقامها بریده نشود
و کلکها برابر و باریک راست زنند و در وقت ابر و سردی و باد تند و متصل خوردن غذا خون نباید کشید و از انکه درین اوقات خون در تن منجمد میباشد

پس درین حال خون بیرون نیاید و بیاید آورد و اگر به زور بیرون آرند کم بیرون آید و فایده روی ننماید بلکه مضرتی دیگر حادث شود و در حالت مستی و بیهوشی و بعد از کثرت زور و ریاضت و بوقت حاجت بول و غائط و ضراط و بوقت غلبهٔ نوم و در حالت خوف واندوه و ماده ناقه نیز خون نباید کشاید و نیز در وقت غلبه سردی و افراط گرمی و در حالت که مردم گرمای عظیم دریافته باشد خون نباید کشاید و چون خواسته که خون بکشایند کلنجی خورده قدری آرام گیرند بعده اندام را که آنجا خون کشیدن خواهد بگرمی آتش صبر کرده خون بکشند و بر طریقی خون باید کشید که تمام خون فاسد بیرون رود و خون صالح بماند و چون مفاصلیکه از آن خون کشیده باشند سبک شود و درد کم شود و غلبهٔ زور علت کم شود و دل مریض بقرار و آرام حاصل آید بدانند که خون فاسد بطریق بیرون آمده است و هر کرا عادت خون کشاندن باشد علتهائیکه در پوست مردم پیدا می آید چنانچه بهق و جذام و آماس آمله و جز آن او را مزاحمت نشود و علتی که از خون پیدا میشود او را نباشد و اگر خون فاسد نکشایند خارش و آماس ناپاک پدید آید و در محل اجتماع خون فاسد علی و خشکی حدوث آید و او را علتهای خونی پیدا شود و اگر رگ زن از روی نادانستگی خود کلک سخت زند یا شگاف بسیار کند یا در وقت غلبهٔ گرمی یا بعد سخت کردن محل عرض یا دوبه یا محل شگاف و فصد را با آتش بسیار گرم کرده باشند و بعده خون بکشند خون بسیار رود و درد کند و درد بسیار در رگ پیدا آید و ازین قوت باصره ضعیفی می پذیرد و انواع علت چشم چنانکه تم داو بهنهد و مانند آن حدوث یابد و معالجهای نیز نقصان یابد و مرض اجیمپک که نوعی از علت بادی ست پدید آید و تشنگی زیاده شود و مرضیکه آنرا هانک گویند و یا مرض کانک و دمه و مرفه و بهلک و سپلروگ پیدا آید و هاگ داند و اگر باشد که خون زیاده میرود باید که از لود و برنگ و دهلی و رنجیدن و کیرو قرو سوت و گل سنبل و سنکهه و صدف و ماش و جو و گندم از اینها هرچه دست دهد خشک آس کرده بر جراحت نهند کور سپر الکنند خون از روانی باز ماند نوع دیگر از سال و سالج که در غلیست و از آن قیر حاصل میشود و درخت ارجن و پوست درخت رم و شاخ نرمیش و دهو و دهامن از اینها هرچه دست دهد خشک و دو بار یک سوده بر سر جراحت بپراگنند خون از روانی باز ماند نوع دیگر جامه سوخته و سر و ساخته بر جراحت نهند خون باز ماند نوع دیگر کف دریا و لک برابر گرفته و خشک سوده بر جراحت تازه بپراگنند خون باز ماند همچنین اگر دیگر دارو ها که بستن آنها بر جراحت مفید ست بر محل فصد یا جای شگاف آنها پیچیده جامه محکم بندند خون باز ماند و اگر مجروم را در جامه سرد بدارند و جامه سرد بپوشانند و غذا سرد بخورانند خون باز ماند و اگر خون روان بهیچ تدبیر باز نماند رگ کنند یا شوره نهند خون مذکور باز ماند و یا آنکه رگیکه کشاده شده است بالای سر همان رگ جای دوم نشتر زنند بمقاصله یک یا دو یا سه انگشت که تا از جای دوم خون روان شود و از جای نخستین یا باز ماند یا کم رود و بعده محل دوم را ببندند و پیچ دهند که از هر دو محل خون باز ماند و چون خون بسیار رفته باشد و مردم ضعیف باشد باید که معجون کاکولیادی را چشانید و جوش بگیرند و ران شهد و شکر انداخته بخورانند و نیز خون آهوی سیاه یا سپید یا خون نرمیش و یا خون خرگوش یا خون جاموش در روغن گاو پخته بدهند و یا شیر گاو جوش منگ و روغن گاو بخورانند و اگر از بسیاری رفتن خون نوعی زحمت پیدا شود علاج مناسب زحمت مذکور باید کرد فائده بعد کلک زدن یا رگ زدن و مانند آن چون خون بیرون نیاید بدانه الایچی کلان و کوتهه و تگر و پاڑهی و دیودار و بابرنگ و چیت و کٹکی و دو صمالنسه و زر و چوب و شاخ نو رسته آگ و بار کرنج از اینها هرچه دست دهد خشک سوده با نمک سنگ و روغن کنجد خلط نموده بر محل فصد بنهند و بمالند که خون روان شود فائده از کشایدن خون و معالجها نقصان پذیر و باد و ورمیکه و گرسنگی کم میشود بسبب این معنی مجروم را از اشیائیکه سخت سرد نباشد و بسیار سبک نیز نبوند و چرب باشند و اشیائیکه خون را زیادت گردانند و بسیار ترش نبوند یا اندکی ترش باشند خوردن دهند فائده آنچه خون را از روانی باز دارد بر چهار نوع ست یکی آنکه جراحت را بسته گرداند و دوم آنکه خون را منجمد گرداند و سوم آنکه جراحت را پخته گرداند و چهارم داغ و باید دانست که اشیای زمخت دهن جراحت را بپیوندانند و اشیای سرد خون را منجمد گردانند و جنس شوره جراحت را پخته گرداند و داغ رگهای جراحت را در انقباض آرد باید که اول تدبیر منجمد گردانیدن خون باید کرد چون منجمد نشود آنگاه تدبیر به پیوندانیدن دهن جراحت کند چون به پیوندد بعده تدبیر پختن جراحت باید کرد و اگر بدین سه تدبیر هم خون نماند بعده محل داغ بکار بندند فائده باید که چون خون کشایندن خواهد بمقدار لایق کشایند و درین باب افراط نکنند بلکه قدری از خون فاسد باقی ماندن بهتر از آنکه

قوام وجود بخون ست بلکه بقول بعضی حکمای کامل همین خون جان ست و خون فاسد که اندک باقی مانده باشد چندانی ضرر نرساند و غالب آنست که بخوردن بعضی اغذیه یا ادویه خون مذکور زائل گردد اگر برای باز داشتن روانی خون عاهبهای سرد کرده باشند و بسبب آن باد در اور رده آماس و درد پیدا آید علاج او آنست
که روغن ماده گاو و شیر گرم ساخته بر جراحت بریزند نیکو شود والله اعلم واحکم باب دوم در کیفیت خلقت انسان و تشریح اعضا و این باب
مبندی مسمی به سار برگ اشتمال ست و مشتمل بر نه فصل ست فصل اول در بیان کیفیت منی رجال و خون حیض نسا که آن ماده حمل ست
و این فصل مسمی به سکر سونت شده است بدانکه از میان منی مرد و خون حیض زن اگر یکی فاسد باشد حمل صورت نه بندد و اقسام فساد منی بر هشت نوع
یکی از باد دوم از بلغم سوم از تلخه چهارم از خون پنجم از کف و باد ششم از تلخه و کف هفتم از تلخه و باد هشتم از هر سه خلط اگر منی از سبب باد فاسد شده باشد
و درد و بادی پیدا شود و منی سیاه و ام و مقداری قلیل بود و اگر از تلخه فاسد شود و درد باقی تلخه و علامت تلخه تا اندکی درو باشد و منی بد بوی ابسیار بود
و رنگ زرد و ام بود و رنگش نیز تباه گشته باشد و اگر از کف فاسد شود رنگ بسیار سفید بود و اگر از خون فاسد شود اکثر منی مذکور برنگ خون باشد
بوی از وی همچو بوی گوشت گنده آید و از تلخه پیدا شود و اگر از سبب باد و بلغم فاسد شده باشد گرهها در منی افتند و اگر بسبب تلخه و کف فاسد
گشته باشد رنگ و بوی منی مانند رنگ و بوی ریم بود و اگر بسبب باد و تلخه فاسد شود منی نقصان تمام پذیرد و علامات نقصان منی در فصل زیادتی و نقصان
اخلاط ثلثه گفته شده است پیدا گردند و اگر بسبب هر سه خلط فاسد شده باشد از ان منی بوی همچو بوی باد و غائط پدید آید از جمله انواع منی که در وی
گرهها افتند یا منی که از وی بوی گوشت گنده آید و آنکه بولش گنده همچو بوی ریم شده باشد یا آنکه منی نقصان پذیرفته باشد این هر چهار نوع بعد از تدبیر بسیار
بدشواری زائل گردند و این انواع را اگر چه ساده گویند و آنکه بوی بول و غائط آید آن نوع لا دواست باقی سه نوع بد اروی باسانی نیکو شوند و
همچنین گونه فساد خون حیض نیز بر هشت نوع ست و نشانهای که در فساد منی گفته شده اند همان در فساد خون حیض پدید آید و چهار نوع فساد منی که علاج آن دشوار ست
و پنجم نوع که لا دواست در خون حیض آن هیچ نوع لا دوا اند و دیگر سه نوع در خون حیض دوا پذیرا اند و باید دانست شخصیکه منی او بسبب باد یا بلغم یا تلخه
فاسد شود علاج آن بروغن ستور و روغن کنجد و مانند آن که آنرا بهندی استنبه گویند و بگرمی آتش و قی و اسهال و ناس مانند اینها و حقنه که آنرا نرابست
گویند باید کرد و از چیزهائیکه باد و تلخه و کف زائل شود و اخلاط با صلاح در آید علاج کنند و اما منی که از وی بوی همچو بوی گوشت گنده آید برای این علاج مفید ست
بیارند گل دهائکی و مغز چوب کهیر و پوست درخت انار و پوست درخت ارجن جمله متساوی گرفته و جو کوب کرده بجوشانند و چهار شیر جوش مذکور یک سیر روغن کنجد یا روغن ماده گاو
بیزند و چهارم حصه روغن مذکور داروهای مذکور را با آب آس کرده و کلک ساخته و بوقت پختن در زمانیکه نصفی کار دعه مذکور خشک شده باشد در انداز نرم بآتش
نرم بپزند چون روغن صرف بماند فرود آرند و در ظرف چرب نگاه دارند و مقداریکه بیشتر گفته خواهد شد بخورانند نوع دیگر داروهای سال سار اکن آهن گونه روغن را
بر نمطی که گفته شده باید پخت و مقداری بخورانند که علت مذکور زائل گردد و منی کسیکه در وی گرهها افتاده باشند برای علاج آن بیارند دو سیر خاکستر پلاس
و وی را در یک نیم من آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه آن بماند در جامه انداخته مانند عصفر بچکانند همچنین هفت مرتبه باید چکانید بعده بیارند
دو نیم سیر روغن ستور و چهارم حصه روغن مذکور گچور بگیرند و بآب آس کنند بعد این را بدان شور آب خاکستر یکجا کرده روغن مذکور بآتش نرم بپزند و
نگاه دارند و مقداریکه بیشتر گفته خواهد شد بخورانند نیکو شود و منی کسیکه گنده شود و بوی از ان مثل بوی ریم آید برای علاج آن بیارند داروهای پرد لکهاد کن
و ادویه های نکرو دمعاد کن این هر دو را بر نمطی که گفته خواهد شد بپزند و بخورانند نیکو شود و برای نقصان منی علاجیکه در فصل زیادتی و نقصان اخلاط بالا در مقدمه
گفته شده و بیشتر نیز گفته خواهد شد در کار برند و منی کسیکه از وی بوی بول و غائط آید برای دفع این مرض اگر قریب العهد باشد این علاج که گفته میشود باید کرد
بیارند چیتره و اسیر انگاره برابر بگیرند و کار دعه سازند و لیکن روغن ستور که چهارم حصه جوش مذکور بود یکجا کرده روغن مذکور بپزند چون نصفی جوش خورد چهارم
حصه از داروهای مذکور دیگر گرفته و کلک ساخته در روغن مذکور انداخته بآتش نرم بپزند چون روغن صرف بماند نگاه دارند و مقداری از ان بنوشانند صحت یابد
و برای این هر سه نوع سا د منی علاج بروغن ستور و روغن کنجد باید کرد و قی و اسهال و ناس نیز بکار برند و حقنه تر دهن و انباسن استهابن کرد و حقنه اتربست

باب دوم در کیفیت خلقت انسان و تشریح اعضا

خوب طریق در کار برند نیکو تر مفید افتد و چون خون حیض بعلتهای مذکوره فاسد شده باشد همین تدبیرها که گفته شده با حقنه از تربت بکار برند نافع آید و
منجمله هشت نوع فساد خون حیض چهار نوع اول را علاج از داروهایی که در فصل علاج فرج گفته خواهد شد همان دوایها را آس کرده در فرج طلا کنند و نیز از آن ادویه حلوج
ترکرده شافه گیرانند و نیز از جوش داروهای مذکوره فرج را بشویند نیکو شود و اگر خون حیض زنی گره دار بود برای علاج آن بیارند پارچهٔ سنجی و فلفل گرد و پلپل دراز
و انار جو حیاسه مساوی گرفته و بآب آس کرده بنوشانند صحت یابد و اگر از خون حیض بوی باران بوی ریم آید و آن خون در غلظ همچو مغز استخوان باشد باید که جوشش
و پیچتن بنوشانند نیکو شود و علاجهایی که در ذیل زشتی منی آمد نیز دیده و فهمیده در کار برند به شود و برای علاج مرد و زن که منی و خون حیض شان فاسد
شده باشد باید که پنج سال عمر بچه و شراب گوشتی که تلخه را افزاید و مانند اینها خوردن دهند و باید دانست منی که رنگش مثل رنگ بلور بود و آن منی بالغ و چرب
و شیرین باشد و بوی آن همچو بوی شهد باشد آن منی را اصلح شمرده اند و از وی حمل صورت بندد و بعضی گویند منی که رنگ آن همچو روغن کنجد باشد و یا همچو رنگ روغن
ستور باشد آن نیز صالح است و خون حیض چون رنگ خون خرگوش یا برنگ لاک خام بود و چون خون مذکور بر جامه بشستن اثری از آن گردد آن خون صالح
نیکو بود و حمل از آن صورت بندد و اگر در خون حیض این نشانها نبود فاسد باشد و خون حیض که از مدت معتاد زیاده روان شود خون زحمت بود و آن ابتدای
پردر روگ نامند و پردر روگ وجود را گران کند و درد پیدا آرد و اگر خون مذکور بسیار رود عورت لاغر گردد و دوران سر و بیهوشی و مستی پیدا آید و سخنهای
یاوه گوید و پتر روگ پیدا شود و چشمها بسته مانند و تشنگی و تاپ پیدا آید و انواع علتهای بادی حادث گردند و اگر این زحمت زنان جوان را پیدا آید و زن مذکور
بطریق پرهیز از غذای مخالف احتراز نماید و در وی زحمتهایی که بسبب این مرض حادث میگردند امراض مذکور غلبه اندک باشد علاجی که بجهت دفع رکتپت
گفته شده برای او بغایت مفید آید و نیز دیگر ادویه بجهت دفع علت مذکوره بیشتر در فصل امراض نساء خواهد آمد و وقتیکه خلط فاسد شده راه خون حیض بسته گرداند و حیض
نیاید باید که این ادویه بخورانند چنانچه ماهی و کلتهی و ماش ترش و کنجد و ماش و شراب و بول ماده گاو و جغرات و دوغ و سرکه هندی و مانند اینها که تلخه افزاید و بسبب
افزایش تلخه راه خون حیض که مسدود شده است صاف گردد و خون مذکور بمجرای خود روان گردد و گاه هست که بسبب نقصانی خون حیض نمی آید و علامات
نقصانی خون و داروهای آن بالا گفته شده و دیگر اکثر داروهای آن در فصل امراض نساء خواهد آمد و آنچه تدبیر و علاج بجهت دفع بستگی خون حیض است
برای دفع آن علاج نقصانی خون نیز استعمال باید کرد فایده تا آنکه زن از خون حیض پاک نشده باشد از نزدیکی مرد احتراز واجب لازم است و در حالت
حیض توتیا در چشم کشیدن و از خواب روز و بیداری شب و از گریه و غسل و از مالیدن روغن و صندل بر اندام و از ده کردن و زر و زینت و هار گل پوشیدن و
ناخن بریدن و بسیار خندیدن و دویدن و زیادت سخن گفتن و شنیدن و شانه کردن و باد خوردن احتراز نمایند زیرا که اگر عورت بحالت حیض در روز خواب کند
فرزندش نیز بسیار خواب کند و اگر در حالت مذکور توتیا در چشم کشد فرزندش کور متولد شود و یا آنکه در بینایی طفل ضعف تمام باشد و اگر در آن حال گریه کند
فرزندش احول بر آید و اگر غسل کند و صندل و خوشبوی دیگر استعمال کند فرزندش غمزده و فقیر شود و اگر روغن بر اندام بمالد فرزندش پیشتی شود و اگر ناخن ببرد
فرزندش زشت و کم طالع شود و اگر بسیار بدود فرزندش بیقرار و [illegible] باشد و اگر در حال مذکور بسیار بخندد کام و زبان و لب فرزندش سیاه رنگ پیدا گردند
اگر سخن بسیار گوید فرزندش یاوه گوی و بسیار هرزه گوی بر آید و اگر سخنان بسیار بشنود فرزندش کر بود و اگر شانه بر سر کند فرزندش را بر تارک موی نباشد اگر
باد بسیار خورد فرزندش دیوانه و کم عمر بر آید بسبب این معنی زن حائض ازین جمله چیزهای ممنوعه محترز باشد باید که در آن چند روز با احتیاط بماند بعد انقطاع خون
حیض باید که غسل کرده جامهٔ پاک یا نو و نیک پوشیده روی شوهر خود تا دیر بیند و نیز تصور صورت شوهر تا دیر کند زیرا که زن حائض بعد غسل روی هر کس که
بیند فرزندش بصورت و سیرت مشابه بوی باشد بسبب این معنی روی شوهر دیدن بهتر است فایده اگر مرد تا یک ماه جماع نکند و روزی که جماع کردن خواهد
روغن ستور بر تن خود بمالد و برنج سال کهنه با شیر ماده گاو و یا به روغن ستور بخورد و زن نیز که خود را تا یک ماه از جماع دور داشته است روغن کنجد بر اندام خود
بمالد و ماش پخته بروغن کنجد بخورد و از ابتدای حیض در شب چهارم یا ششم یا هشتم یا دهم یا دوازدهم مرد بتفصیل ملاعبهٔ زن او در رغبت آورده بخوشی
طرفین جماع کند خداوند تعالی فرزند نرینه و دراز عمر و نیکبخت و زور آور روزی کند و از حمل شب چهارم از ابتدای حیض حمل شب ششم بهتر بود و از آن حمل

شب دهم و از ان حمل شب واند هم اولی اتر بود و اگر از ابتدای در شب پنجم یا هفتم یا نهم یا یازدهم جماع کند اگر حمل بماند حاصل ازوی دختر باشد و در شب سیزدهم از ابتدای جماع
ممنوع ست اگر در شب جفت جماع کند پسر زاید و در شبهای طاق دختر آید زیرا که در شبهائیکه از ابتدای حیض جفت بوند چنانچه دو و چهار و شش و هشت خون حیض
زن ناقص میباشد پس بضرورت منی مرد پر و غالب آید ناچار از غلبهٔ آن فرزند نرینه آید و در شبهائیکه از ابتدای حیض طاق بوند چنانچه سه و پنج و هفت
و نه و مانند آن درین شبها خون حیض زن کامل و بسیار میباشد پس بضرورت منی مرد از خون حیض زن مغلوب میباشد ناچار از مغلوب شدن منی
مرد دختر آید. فائده در سه شبانه روز حیض که جماع ممنوع ست اگر در اول شب جماع کند عمر مرد و زن نقصان پذیرد اگر زن در انوقت حامله گردد بمجرد زادن
بچه هلاک شود و اگر در شب دوم جماع کند مجامع را ضرر مذکور باشد اگر دران جماع زن بارور شود بچه بمجرد زادن یا بعد دهم روز بمیرد و اگر در شب سوم جماع کند مجامع
ضرر مذکور برسد و اگر بدان جماع زن حامله شود بچه ناقص الخلقت و مکسور بعضو بر آید و عمر بچه اندک بود غالبا درین روزها حمل نماند زیرا که خون روان ست و حمل قرار نگیرد
چنانچه در آبی که روان باشد اگر چیزی اندازند ساکن نماند زیرا که آبیکه جانب شرق روان باشد اگر بران خس اندازند هرگز آن خس جانب غروب روان شود اگر
بتدبیر مذکور که ذکرش اکنون گذشت تا یکماه خود را نگه داشت کند تا آخر آن اگر در یک حیض حمل نماند در حیض دوم همین تدبیر کند اگر معلوم شود که حمل مانده هست اگر خواهد
که پسر زاید در روزهائیکه از ابتدای علوق جفت باشد گیاه لکمنا یا شگوفه و شاخ درخت برپا شهالی یا گلشکری یعنی کنکران را در زبان نیک احتیاط ساییده خود
کرده بگیرد و آس کرده با شیر ماده گاو که یک رنگ بود مخلوط ساخته و یک سوراخ بینی زن که طرف راست هست چند قطره بچکانند اگر خواهد که دختر زاید همین ناس را
در بینی بسوراخ طرف چپ در روز طاق ناس بدهند ناس مذکور بیرون افگندن نهد فائده چنانکه برای زراعت چون چهار چیز موجود شود لابد صورت بندد
یکی کشت دوم فصل سوم آب چهارم تخم نیک همچنین برای ماندن حمل نیز چهار چیز ست یکی رحم دوم خون حیض سوم بلغم و چهارم آب منی که بعلت باشد بدین
چهار چیز حمل صورت نمی گیرد و وجود می پذیرد و باید دانست که چون زن و شوی در جماع نگهداشت خود در شرطهائیکه گفته شده اند رعایت کنند فرزندی که ازایشان
آید صالح و خوبروی و تندرست و دراز عمر و موافق مادر و پدر باشد و رنگ بچه بسبب عنصر آتش پیدا میشود و باقی میان عناصر اربعه که در مادهٔ بچه آید اگر آب غلبه
باشد رنگ بچه سفید باشد اگر خاک را غلبه باشد رنگش سیاه بود و اگر باد و آب و خاک و خلا را غلبه باشد رنگ بچه سبز که سبز لیش مائل بسیاهی زند باشد و اگر آب
و خلا را غلبه بود رنگ بچه سبز که سبز لیش سفید بود باشد بعضی حکما گفته اند چون زن حامله اشیای سفید چنانکه شیر و جغرات و پنیر برنج بچه بخورد فرزندش سفید
پوست بود و اگر اشیای سیاه چنانکه سبزی و گوشت و کنجاره و مانند آن بخورد فرزندش سیاه فام بود و اگر از هر دو نوع اشیای مذکوره بخورد فرزند
متوسط میان سفیدی و سیاهی باشد اگر آتشی که بدان بینائی چشم مربوط است بمقام چشم جنین نباشد بچه محجوب متولد شود و اگر آتش مذکور بخون آمیخته
به چشمش حاصل گردد چشمش لعل باشد و اگر با تلخه آمیخته به چشمش باشد چشمهایش ازرق شوند و اگر با بلغم آمیخته باشد چشمهایش سفید فام باشد اگر با باد آمیخته باشد
چشمهایش کاز باشد. بدانکه خون زن بوقت مجامعت از وجود گداشته قریب فرج محلیکه منی مرد می افتد مترشح گشته جمع میشود چنانکه سبوئی که در وی روغن
بوده باشد چون وی را بآتش نهند روغنی که آن سبو در خورده است بآتش گداخته مترشح شود و چون منی مرد بعد انزال خون مذکور آمیخته گردد و باد آنرا با خون
مذکور آمیخته در جنبش کند از وی علوق و فرزند حاصل گردد و علوق و فرزند را حکمای هند بسیار پند داشته اند چنانکه گویند علوق از شامت گناهان در پدر
روی نماید. فائده ذکر عنینان و کم شهوتان کرده می آید اگر منی مرد و خون حیض زن اندک باشد فرزندی که ازایشان آید تیمور او ایستاده نشود مگر وقتیکه
آب منی کسی بخورد بعده تیمور ایستاده شود و آن شخص را بهندی آسکه و موکهه جوین گویند و هر زنی که فرجش گنده بوی باشد فرزندی که ازو زاده شود
تیمور او ایستاده نگردد مگر چون او را بوی فرج زن و بوی تیمور خود برسد بعده تیمورش ایستاده شود و شهوت حاصل آید و آن شخص را سوگندهک نامند
اگر حیض عورت اندک باشد و منی مرد بلغم آمیخته بود و وقت مجامعت دل زن بر مرد دیگر باشد و دل مرد بر زنی دیگر بود فرزندی که ازایشان آید قضیب او
ایستاده نشود تا آنکه خود را بجایان نهد و چون خود را بجای یابد بعده بر زنی قادر شدن تواند تیمور او ایستاده شود او را کنبهک گویند اگر وقت مجامعت
مرد و زن هر دو در غصه باشند و خوش نبوند فرزندی که ازایشان آید تا که دیگری را در مجامعت نه بیند وی را شهوت حاصل نشود و این ایرکهی گویند

وچون مرد در وقت جماع فرو شود و زن را بالا کند فرزندی که ازین حاصل آید عنین بود و او را مجعده گویند و اگر ازین جماع دختر حاصل آید بصوت و سیرت مرد باشد
و باید دانست که در چهار نوع اول ازین انواع منی میباشد در نوع پنجم که عنین ست منی نیست سوال چون در چهار نوع اول منی ثابت ست پس ایشان را
بغیر علتهای مذکوره چرا رغبت بر زنان نمیشود جواب رگهاییکه مسالک آب منی اند از ان این اشخاص منقبض میباشند چون ازین عملهای عنیفه میکنند رگهای
مذکوره منبسط میگردند و منی ازین منافذ نزول کرده یکجا میشود و شهوت می انگیزد ناچار نمودن شان الیستاده میگردد فائده مرد و عورت بهر نوعی که میان
خود جماع کنند فرزند بر انگونه متولد شود اگر با خوشی ولباس نیک و پاکیزه باشند فرزند خوش خوی و پاک آید فائده اگر دو زن میان خود جماع کنند هر یکی از
ایشان را حمل بماند فرزند بی استخوان زاده شود و نیز چون عورت را احتلام شود خونیکه ماده ولدست باد آنرا در رحمش رساند آن عورت را حمل بماند روز بروز تازه
باد پذیرد و چون وقت وضع حمل رسد فرزند بی پی و بی استخوان بزاید و چون زنی بصورت مار و کژدم یا بصورت بزد به یا بصورت دیگر چیزها بزاید چنین زادنش
از شامت زن و شوی بود اگر در حمل باد زور آورد یا حامله آنچه آرزو کند نیابد فرزند مذکور کور و کوز پشت و لنگ و مانند ایشان زاده شود و از شامت
گناهان مادر و پدر در اعضای بچه نقصان میشود و بچه در شکم مادر باد و بول و غائط بیرون نمی افگند سبب آنکه بول و غائطش بسیار اندک میباشد
در معده جنین بادی که مخرج بول و غائط ست نمیرسد ازین جهت ضراط هم نمیکند جنین در شکم مادر صوت گریه و مانند آن نیز نمیکند سبب آنکه پوستی رقیق
که بالای جنین محیط میباشد دهنش بسته است و حلق جنین را بلغم گرفته و مسالک بادی که از ان نفس صورت بندد بسته اند نفس بر آوردن جنین و بهش خواب
و حرکتش از نفس بر آوردن و گردن بخواب فرو بردن مادرش ست و صورت اعضای بچه چنانچه چشم و گوش و بینی و دست و پای و مانند آنها و دندان که
بر می آیند و باز فی کنند و باز بر آیند و جمله بقدرت الله تعالی ست والله اعلم بالصواب **فصل دوم در بیان طریق قرار گرفتن منی در رحم و کیفیت**
صورت بستن جنین ازو و این فصل هندی به کو بهها او کرانت مسمی ست بدانکه منی مرد قمر لیست وعنصر آب درو غالب ست و دیگر عناصر نیز در وی
از خون حیض زن شمس ست و عنصر آتش در وی غالب ست و باقی عناصر نیز در وی اند وقتی که مرد با زن جماع کند حرارت آتش مرد باد را از مجلس روان
میسازد و باد منی متوقف را از محلهاش سائل گرداند طرف تیمور میکشد منی در فرج افتد و با خون زن آمیخته میگردد و باد این ماده حمل او در رحم میرساند
اگر منی مرد زیادت بود پسر مخلوق گردد و اگر خون حیض زن زیادت باشد دختر شود و اگر منی و خون برابر باشد خنثی مخلوق گردد بدانکه از ابتدای حیض تا شانزده
شب حمل ماندن ممکن ست و رای این حمل ماندن ممکن نیست و از جمله شانزده شب در چهار شب جماع ممنوع ست سه ایام حیض و یکی سیزدهم سه از ابتدای
حیض و باقی دوازده شب جماع ممنوع نیست در بعضی و این شبها پسر مخلوق گردد و در بعضی دختر چنانکه تفصیل آن گذشته و بعضی گویند که برای ماندن حمل
ظهور حیض شرط نیست بلکه گاه باشد که بغیر ظهور حیض میماند و وقت ماندن حمل بغیر ظهور حیض ازین علامات معلوم شود که روی آن فربه و نرم و تازه نماید و
دهن و دندانش تر بوند و شوی را بخواهد و حکایت شوی او را خوش آید و شکم و چشم و موی فرو هشته بوند و بازو و پستان و سرین و ناف و رانها و گرد اگرد
فرج بجهد چون مرد با چنین زن جماع کند گاه بود که حامله گردد و وقت ماندن حمل رحم شگفته میشود و چون آلوقت منی در رحم بسته میگردد و چون گل نیلوفر در
روز شگفته میشود و در شب بسته می گردد چون وقت ماندن حمل گذشته باشد اگر جماع کنند حمل قرار نگیرد و حیض از سیزده سال تا پنجاه سال گفته اند
و خون هر ماهی جمع شده طرف فرج بیرون می آید و گاه باشد که بعضی زنان را بعد پنجاه سال هم حیض می آید فائده چون زن بعد مجامعت سست
مانده شود و او را تشنگی پیدا آید و رانهایش گران بشوند و درد کنند و هیچ یکی از منی و خون از فرجش بیرون نیفتد و فرج خشک گردد و بجهد یقین دانند که
حمل مانده است و نشانهائیکه بعد ماندن حمل پیدا آیند اینها اند که سر هر دو پستان سیاه شود و خط موی در شکم ظاهر نماید و موهای پلک برین و
زیرین بچسپند و قی آید و بوی نیک خوش نیاید و آب در دهن آید و وجود گران نماید و سر درد کند و لبها خشک و بی آب نمایند و دندانها تیره نمایند و چنین موافق
طبیعت هر کس بعضی کسان را رنج زیادت پیدا شود و بعضی کسان را کم چون معلوم گردد که حمل مانده ست زن را باید که از زور و حرکت و مجامعت و قی
و از چیزیکه لاغری حاصل شود و از خواب روز و بیداری شب و اندوه کردن و سواری بر اسپ و اشتر و گردون و مانند اینها باید کرد و از ترش گرفتن و شستن و

پای احتراز نماید و تا هشت ماه اگرچه حقنه یا خون حاجت افتد حقنه نکنانند و خون نکشانید و حامله را نیز باید که بول و غائط و خراطه را جنبش نکند و هر دردی و زحمتی
که برای عضوی از اعضای حامله بسبب خلطی شود بهان عضو از اعضای جنین آن زحمت پیدا آید و در ماه اول ماده بچه که خون مادر و منی پدر است در رحم مادر
همچو آب منی که غلیظ بوده میباشد و در دوم ماه بسبب سردی و گرمی و باد ماده مذکور پخته شده سخت میگردد و منجمد میباشد اگر این ماده فرزند نرینه است پس مدور و گوشتی میباشد
که بهندی آنرا پند گویند و اگر ماده دختر است مربع میباشد و آنرا بهندی پیسی گویند و اگر ماده خنثی است همچو غنچه سنبل میباشد و سوم ماه از ماده مذکور دو دستها
و دو پای و دو دست در پنج محل پالایند و مرتفع میگردند در ماده های این پنج اعضای ماده های اعضای این اعضای نیز اندکی اندکی ظهور می یابند و در چهارم ماه
جمیع اعضای و اعضای اعضای ظهور می یابند و دل جای خرد است و اندکی موجود میگردد از آن جهت جنین را آرزو و لطف تمام ذات حواس میشود و آرزوی بچه بر
مثال ذات مذکوره باعث میشود و آرزو کردن زن حامله و مثال ذات مذکوره را هم ازین حال است و زن حامله را دو جان گویند پس می باید که بچه
زن خواهد و آرزو کند بدهد و اگر آرزو نیابد بچه بیند کوژ پشت و پالنگ یا شل و یا سخت کوتاه یا کاژ چشم یا کور یا مانند اینها باشد علی الخصوص آرزو و هر چه
که کند و نرسد همان حاسه را از آن بچه نقصان شود و اگر حامله آرزوهای خود تمام بیابد فرزندش با قوت و صحیح البدن و دراز عمر و زور آور و صالح و عاقل و دانا بود اکنون آثار آرزوها
حامله گفته می آید اگر حامله را آرزوی دیدن بادشاه بود فرزندش نیکبخت و صاحب دولت و غنی باشد اگر حامله را آرزوی پوشیدن جامه نیک ابریشمی و دیگر
اقمشه نیک و زرین خوب و مروارید و جواهر دیگر چنانچه یاقوت و زبرجد و مانند آن باشد فرزندش نیز طالب اینچیزها باشد و بمطلوب رسد اگر حامله را آرزوی
دیدن زاهدان و عابدان و خواهش دیدن زیارتگاه بزرگان بشود فرزندش پرهیزگار و نیکو می در کار دین تعقل آید اگر حامله آرزوی حج و مناسک آن کند
فرزندش نیز راغب برین چیزها باشد اگر حامله را آرزوی دیدن جانوران درنده چون شیر و پلنگ و گرگ و غیر آن بود فرزندش زشت خوی و موذی و سخت دل بود
اگر حامله آرزوی خوردن گوشت سوسمار کند فرزندش خواب بسیار کند هر چه بشنود فراموش شود اگر حامله آرزوی خوردن گوشت گاومیش کند فرزندش
چالاک بود و چشمهایش سرخ باشد و بر اندام او موی بسیار بود اگر حامله بگوشت آهو آرزو کند فرزندش زور آور و دونده باشد و مائل بر بیشه و صحرا باشد
و اگر حامله آرزوی گوشت سمر که نوعی از آهوست کند فرزندش پریشان دل باشد اگر حامله گوشت دراج آرزو کند فرزندش بزرگ باشد و کارهای بزرگ کند
و آنچه گفته نشده است اگر دل حامله بران چیزها آرزو کند خوبی خصلت نیکوئی و بدی فرزندش همبران چیزها قیاس باید کرد یعنی بهر چیزی که آرزوی کند و صحبتها
آثار آن خبر در فرزندش ظاهر گردد و هر خصلتی و فعلی که باری تعالی در بچه خواسته است مناسب آن خصلت و فعل در مادرش آرزو پیدا میکند و در پنجم ماه دل بچه پیدا شد
و در چهارم ماه بود از آن افزایش میگردد و در ششم ماه بچه را عقل حاصل آید و در هفتم ماه تمام اعضای و اعضای اعضای بچه ظهور می پذیرد و در هشتم ماه در بچه جوهری
که آنرا اوج نامند در انتقال و حرکت می آید و یکجا نمیباشد و گاهی در بچه میباشد و گاهی در مادرش انتقال کرده می آید بسبب این معنی بچه در هشتم ماه زائیده
شود نمیرد بسؤال در هفتم ماه اوج چرا منتقل نباشد جواب ظهور هر چیزی را وقتی معین است و خواص هر اشیای را زمانی متعلق که بغیر وقت آن نشود
چنانچه در برشکال از سرگین ماده گاو سالک میشوند و در زمستان نمیشوند همچنین اوج بچه در هشتم ماه با انتقال و حرکت آید در هفتم و نهم نیاید نهم دهم یازدهم
و دوازدهم ماه وقت وضع حمل است اگر درین اوقات فرزند آید بر وقت و اگر زیاده ازین در شکم ماند بغیر عارضه نباشد باید دانست که جنین غذا
مادر پالایش میگیرد و از وقت علوق تا چهارم ماه پالایش یافتنش برینگونه است طعامی مادرش میخورد از رگهاییکه مجرای خلاصه طعام اند و مترشح گشته
بجثه جنین میرسد و او را پالایش میدهد و از چهارم تا آنکه در شکم ماند از راه رگهای مذکوره خلاصه طعام بناف جنین که با رگهای مذکوره پیوسته است میرسد
و از آن در تمام جثه جنین سرایت کرده پالایش میشود فائده میان حکمای هند اختلاف است که در میان اعضای جنین کدام عضو اولا صورت می بندد
بعضی میگویند که اولا سر صورت می بندد از آنکه جمیع حواس در سر اند و سر بدین جهت اشرف اعضا بود و ملائم حکمت آنست که هر چه اشرف باشد اول صورت
به بندد و بعضی میگویند که اول دل پیدا میشود زیرا که جای عقل و مقام جانست پس اشرف دل باشد خلقتا او اولا ملائم حکمت باشد و بعضی گویند که اول
ناف مخلوق میگردد زیرا که سائر اعضای بچه بواسطه ناف از اعضای مادرش پرورش می یابند چون ناف و صاحب پرورش دیگر اعضا است باید که در

خلقت پیش از سائر اعضا بود و بعضی گویند که اول دست و پای پیدا میگردند از انکه بالالیش جنین موقوف بر استماع محلش ست پس باید که اول دست و پای متاوق گردند
تا بدوسطه تحریک انها محلش را وسیع گردانیده بالا اید و بعضی میگویند که اول اتن میانگی موجود میگردد و بواسطه آنکه دیگر اعضا بمنزله شاخهای او اند و این اصل اینها
پس می باید که اول اتن میانگی مخلوق میگردد و بعده سائر اعضا سیرت از استاد خود که نامش و هنتر ست نقل میکنن که اینجمله اقوال صحیح نه اند از انکه
بعضی با بعضی متعارض اند و برتقدیر تسلیم ادای مذکور ظنی اند فائده یقین نمی دهند بلکه جمله اعضا و اعضای عضا یکبارگی پیدا میشوند و بعضی در نظر می آیند و
بعضی در نظر نمی آیند و آنکه بعضی بنظر نمی آیند از کمال صغر دیده نمیشوند چنانکه در بار نغزک خسته مغز خسته انجم که در خسته میباشد نغزک خام همه موجود ست لیکن بسبب
نهایت صغر بعضی دیده نمیشوند و بعد پخته شدن همگی بنظر در می آیند فائده خلقت موی سر و ریش و موی اندام و استخوان و ناخن و دندانها از منی پدر ست و
خلقت گوشت و خون و چربی و مغز استخوان و دل و ناف و جگر و سپرز و روده و دیگر اعضائیکه نرم اند از خون مادر مخلوق اند و پالالیش جنین و نما یا بالیش آن
و ذوق و رنگ از خلاصه طعام میباشد و حصول حواس خمس و ادراک لذات و حیات و نشو و شادی و غم و مانند آن بسبب روح ست و تفاوت انواع و
اشخاص در رنگ و قوت و عقل و صحت و مرض و عمر از تفاوت زمین و آب و هوای دیار و بینه شخصی و نوعی حاصل باشد و زن حامله را چون اول شیر در پستان
راست ظاهر آید و چشم راست بزرگ نماید و ران راست گران معلوم شود و میوه هایکه نامهای آنرا بهندی پرکهه گویند خوردن خواهد و در خواب گل نیلوفر سپید
یا نغزک و یا مانند اینها را ببیند و یا بیابد و یا در خواب کسی او را بدهد و یا در خواب کسی از قسم جواهر مثل مروارید و زمرد و بیرون یا از قسم اسلحه و یا گل بسته
و مانند آن بر دست بدهد و یا بیابد و روی آن زن حامله روشن و تابان نماید اغلب آنست که پسر آید و اگر علامات مذکوره برعکس این باشند دختر زاید و اگر شیر در پیلو
پیدا نماید و شکم پیش کشیده باشد و نشانهای زادن حامله باشد نشانهای عنین که بالا گفته شده اند پیدا آیند فرزند عنین آید هر حامله که در پهلوی او
بلند و میانه شکم او نشیب نماید او دو فرزند زاید کسانیکه خداترس و پرهیزگار باشند اولاد ایشان نیک باشد و عضو عضو ایشان بقدرت الله تعالی سالم
و نامعیوب باشند والله اعلم و احکم فصل سوم در بیان خلقت جنین و مورد اعضای آن و این فصل بهندی مسمی به گربهه بیاکرن ست بدانکه بنی و منشای
اقوال و افعال و ادراکات و تاثیرات آدمی آتش و باد و آب و خاک و قوتهائیکه آنرا ست و رج و تم گویند و حواس خمس و روح ست و نیز باید دانست که
چون منی مرد با خون حیض زن آمیخته در رحم میرسد از گرمی عنصر آتش در جوش می آید تا آنکه جثه جنین صورت می بندد و بر روی صفت جرم توبرتو حصول می پذیرد
چنانکه چون شیر جوشیده میشود بر روی رغوه که آنرا بالائی گویند حاصل شود و جرمی که بالای همه جرمهاست بزبان هندی آنرا اودبهاسی
نامند و تشخیص اسم بلون آن و صفت کنند و برای آن پوست بمقدار هیجده حصه از نسبت حصه عرض جو ست و این پوست جای حدوث علت سهم و علتیکه آنرا
پدم کنتک گویند است و جرم دوم را لوهتا گویند و ستبری او مقدار شانزده حصه از نسبت حصه مذکور ست و این پوست جای خال و کلف است
و پوست سوم را سویتا گویند و ستبری آن پوست بمقدار دوازده حصه از نسبت حصه مسطور ست و این پوست جای علت چرم دل که نوعی از
پیسست ست و علت چلکا که نوعی از آمله است و مسه نیز ست و پوست چهارم را تامرا گویند ستبری این پوست بمقدار هشت حصه از نسبت حصه مذکور ست
این جرم جای سائر انواع پیسست و برص ست و پوست پنجم را بید نی گویند ستبری این بمقدار پنج حصه از نسبت حصه مذکور ست و این جرم جای حدوث
علت کهکند رو بده زده و آماس ست و پوست ششم را روهنی گویند و ستبری این تمام عرض جو ست و این جرم جای علت گنتهه و بیجی و ادبد و بیلپای و کلکند
خنزیر است و پوست هفتم را مانس دهرا گویند و ستبری این جرم به پهنای دو عرض جو ست و این جرم جای حدوث بهگند رو بده رودده و ادبد و سیرت و میگفت
مقدار عرض شش جو و چهار حصه از نسبت حصه جو میشود و این مقدار ستبری محلی ست که گوشت دران محل بسیار باشد چنانکه ران و سرین و شکم و در محلیکه گوشت
اندک باشد ستبری جرم آن محل کمتر از مقدار مذکوره مناسب آن محل باشد باید دانست که شی رقیق که گوشت و خون و بلغم و صفرا و تلخه و آب منی را از
اشیای دیگر منفصل میسازد و هریکی را از اینها ماسک ست و منتشر شدن نمیدهد و بهندی آنرا کلا گویند چنانچه بر بیرون چوب خطهائیکه در میان چوب دیده میشوند
اجزای چوب را که در میان آن خط بودند بواسطه آن خطها منفصل گردانند همچنین چوب گوشت بریده شود ده معانها نیکو در دیده شود و معانهای کو

فصل سوم در بیان خلقت جنین و مورد اعضای آن

بواسطهٔ اشیای رقیق که در دهانهای مذکور را گرفته اند از یکدیگر منفصل گردند و اشیای رقیق مذکور سه مرتبه از دهانها تا ممسک بوند منتشر شدن ندهند و شیء رقیق مذکور
هفت قسم ست یکی آنکه ممسک و فاصل گوشت ست بهندی آنرا مالس دهرا گویند و از ان جهت که شیء رقیق را مالس دهر نامند گوشت را ممسک از پی و رگهائیکه
آنرا ارددهمنی گویند و از رگهائیکه آنرا سروت گویند و دیگر رگهای و شاخهای شاخهای شاخهای رسته در گوشت نافذ میگردند چنانکه از بیخ نیلوفر که در گلیتن بود
و از ان شاخها و شاخهای شاخهای رسته و خلیش نافذ گردند دوم آنکه ممسک و فاصل خون ست و آنرا رکت دهرا نامند و آن درون گوشت و جگر و سپرز ست
و هم از ان در گوشت ست چون گوشت بریده شود خون برون آید چنانچه خون درخت شیردار بریده شود و شیر برون آید و سوم آنکه ممسک و فاصل پیه ست
که آنرا میده دهرا گویند و غلبهٔ چربی در میان شکم ست و در استخوان خرد نیز میباشد لیکن با خون آمیخته و در استخوان بزرگ چربی نیست بلکه مغز میباشد
و چربیئی که در گوشت بی پیه میباشد آنرا بسا گویند و چهارم آنکه ممسک و فاصل بلغم ست آنرا اسلیکهم دهرا گویند و بلغم در جمله بندگاه میباشد چنانچه چوب گردون
بواسطهٔ طلا بروغن کردن مستحکم میشود و خوب طریق میگردد همچنین بندگاه حیوان از بلغم استحکام می پذیرند و بآسانی میگردند و پنجم آنکه ممسک و فاصل غائط ست
و آنرا پریکهه دهرا نامند و جای آن محل پخته شدن طعام او را پکواسی نامند است در جگر و روده نیز میباشد و ششم آنکه ممسک و فاصل تلخه ست و آن را
پت دهرا گویند و هر چهار نوع طعام که از مقام آماسی در مقام پکواسی نزول میکند بر آن قرار میگیرد و بسبب حرارت تلخه که آنرا پت دهرا اند که ممسک ست
پخته میشود و هفتم آنکه ممسک و فاصل منی ست آنرا سکر دهرا گویند و این در تمام اندام ست بدانکه منی در تمام اندام چنانچه روغن در شیر باشد یا شیره در
نیشکر مستترست و مردم را چون غلبهٔ شهوت میشود منی که در تمام اندام منتشرست منجذب شده در رگهائیکه از طرف راستای مثانه آمده براه بول فرود
مثانه بمقدار دو انگشت پیوسته اند در آمده براه بول برون می آید و حمل وقتیکه در رحم قرار میگیرد راه خون حیض بسته میشود و بسبب [illegible] بعد از حمل خون حیض جاری
نمیشود و چون خون مذکور راه بیرون آمدن نمی یابد و بالا رفته در رحم جمع میشود و بهندی آنرا اپراه گویند یعنی آنول گویند و چون بالاتر میرود همان خون در پستان
میرسد بسبب پستانهای حامله بلند و سخت میشود و جگر و پیه که از خون میشود طرف راستای آدمی جگر و در طرف چپ پیه ست و سپرز نیز از خون میشود و شش از کف
خون میشود و از کثافت خون مثانه پیدا میگردد و از چربی و خون روده حادث میشود و باد با اگنی پخته پیوسته در روده کانها و رگها و مانند آن تجویف می آرد و همچنین رگها
و سامده پرکالهای گوشت حادث میگردانند و رگهای از انضمام چربیش بنیه آن و از پخته شدن اینها باد و تلخه پیدا میگردند فرق میان پی و رگ آنست
که رگ نرم است و پی سخت و دیگر آنکه رگ از ماده خود با انضمام چربی پخته گشته حاصل میگردد و پی از ماده خود با انضمام چربی سخت پختگی یافته حاصل میگردد
و جاهای اخلاط و خون و مانند آن در مرد هفت اند و در زن هشت چنانچه عنقریب بیان خواهد آمد و این مقامها بواسطه گردش باد کشاده
و وسیع یابند حاصل می آیند و چربی و خلاصهٔ خون و بلغم بسبب گرمی تلخه پخته میشوند باد با اینها می آمیزد پس روده ها و [illegible] و مثانه از اینها حادث میگردند و
بلغم و خون و گوشت چون بسبب تلخه پخته و گداخته میشود خلاصه از ان پیدا میگردد چنانچه از گداختن زر خلاصهٔ آن که آنرا [illegible] نامند پیدا میشود و بعد از
خلاصهٔ همه چیزهای مذکوره زبان موجود میگردد و از خلاصهٔ خون و چربی هر دو گرده پیدا میشوند و از خلاصهٔ گوشت و خون و چربی و کف خصیتین میشود و از خلاصهٔ کف
و خون دل مخلوق میگردد و از ان رگهای شرایین که آنها را دهمنی نامند رسته اند و در فرود دل طرف چپ سپرز و شش ست و در طرف راست جگر [illegible]
و دل جای خردست و تعقیل آن بسبب غلبهٔ قوت تم بسته میگردد و مردم در خواب میشود و دل مانند گل نیلوفر شمسی ست لیکن باز گوئیم در حالت
بیداری شگفته می ماند و در حالت خواب بسته میگردد و خواب را حق تعالی برای راحت و آسایش بندگان آفریده ست چنانکه در کلام مجید فرمایند و
جعلنا نومکم سباتا ای راحة لابدانکم باید دانست که خواب بر سه نوع ست یکی را تامسی تندرا گویند و دوم را سواهباوکی تندرا
و سوم را ویکارکی [illegible] تامسی تندرا آنست که بسبب آنکه بلغم با قوت تم که آنرا تم گویند غلبه کرده راههای ادراک را مسدود سازد و مردم را یابد
و صاحب این خواب گاهی بیدار نشود و این خواب نباشد مگر بوقت مرگ و سواهباوکی تندرا آنست که موافق طبیعت مردم باشد و این خواب بر سه قسم ست
از آنکه مردمان نیز بر سه قسم اند یعنی [illegible] قوت تموگن [illegible] این نوع مردم را هم در روز خواب آید و هم در شب و [illegible] قوت رجوگن زیاد ست ایشان را

وقت خواب معین نیست که گاهی در روز خواب شان آید و گاهی در شب و بعضی قوت سستی کنی یا دل سست و ایشان را دخیم شد چون به آرید اما سبب سکی ... این است
که شخصی را که در وی بلغم و دمعات نقصان شد و باد زیادت شود و در دل و اندیشه بسیار غلو کند چنین کس گاهی خواب آید اغلب آنست که او از خواب بیاید
یا با آنکه خواب اثر نمو کردن ست و بیداری اثر سستی کردن بعضی گویند که خواب و بیداری لازمه طبیعت انسانی ست و قوت ربا کردن چون بدل ...
خواب نیک ... دیده شود و در ایام تابستان در روز خواب کردن مضر نیست و در باقی روزها خواب در روز مضر بود و دیگر خردگان و پیران و کسانیکه ...
بسیار یا از ضعف جراحت لاغر شده باشند یا آنکه بدمن خمر بوند و یا از جهت حرکت بسیار دشوار یا از سبب یافت و گرد زیر ش ... شده باشند
ایشان را خواب کردن در روز مقدار دو سه ساعت ممنوع نیست ولیکن باید که پیش از خوردن طعام خواب کنند و هر کرا چپ بلغم و خون ... نقصان شده باشد
او نیز همین مقدار خواب کند و هر کرا در شب وقت خواب کردن نحتی بیداری بسببی روی داده باشد مقداری که خواب نکرده باشد همی آنقدر در روز خواب کند و خواب
در روز ممنوع ست زیرا که از ان اخلاط ثلثه پر زور میگردند و از غلبه آن ورم سرفه و زکام و گرانی سر و درد وجود و نا آرزوی طعام و تپ پیدا آید و گرسنگی
کم شود و آنکه در شب بیدار ماند نیز از غلبه باد و تلخه انواع زحمت پدید آید و ازین جهت در شب بوقت خواب بیدار نباید بود و در روز خواب نباید کرد و عقلا بدین سبب وقت
خواب خواب کنند هر که بدین طریق نماید بدین انواع علت گرفتار نشود و خوش باشد و رنگ وجودش نیک بر حال خود بماند و رنگ و قوت او زیاده گردد و در فهمیدن ...
قادر شدن تواند و آنکس چنان سخت فربه بود و نه سخت لاغر و وجودش معتدل بود و صد سال حیات یابد و هر کرا بیداری شب و خواب روز عادت شده باشد
او را در شب بیدار بودن و در روز خواب کردن زیان ندارد بدانکه از زیادتی باد و تلخه و از اندیشه و از نقصان بلغم و از نقصان دمعات و از رسیدن زخم گران خواب
زایل گردد و از چیزیکه خواب رفته باشد اگر تدبیری و حیلتی کند که آن شی [illegible] آن چیز بود بدین حیله باز خواب رفته باز آید و برای خواب آمدن روغن بر سر و بر اندام ...
مالیدن کند و آنچه از اشیای خوب و خوشبوی خواب آرنده و افزاینده بلغم و دمعات است کرده بر اندام مردن کند و غله برنج سالی و گندم و جو بخوراند و حریره
... نشاسته هر ترتیب ساخته بنوشاند و شیر سپیها که از شکر تری و روغن ستور و روغن بادام لطیف ... لذیذ پخته باشند بخوراند و شیر ماده گاو بجوشانیده ...
نیز بنوشاند و گوشت ... شوربا های بانیده که از گوشت جانوران ... بهکر ساخته باشد بنوشانند و انگور و شکر و نیشکر و آنچه از شیره نیشکر ساخته باشند بوقت شب
بخوراند و جامه خواب نرم و لطیف و خوشبوی نیک نرم باید ساخت خانه که مکان خواب او بود نیز خوب نیک باید و دیگر تدبیرها که حکیم اما که از عقل اختراع تواند کرد مناسب وقت
و صورت خواب ... حیلتی باید ساخت که خواب رفته باز آید و نیز کسی که خواب بسیار آید باید که آنکس قی و اسهال و فاقه کند و خون بگشاید و هر حیله و حیلتی کند که خوف
و اندیشه و رعب بسیار بر دل او مستولی گردد که در حق او به ازین تدبیری دیگر نیست و هر کسی را که بلغم و چربی زیاده بود و یا زهر در وی غلبه کرده باشد او را بیداری شب
مفید آید کسانی را که تشنگی و سختی سوال و ... و بعضی ... بسیار باشد ایشان را در روز خواب کردن بهتر آید و درین فصل چون ذکر خواب افتاد بیان تندرا که آن نیز شبیه
خواب ست مذکور گردید و باید دانست مرضیکه بصورت خواب بود و بسبب آن حواس خمس معطل گردند و فاقه روی نماید و مرضیکه آنرا کورده خوانند و مرضیکه آنرا
کلم نامند حادث گردند آنرا تندرا گویند و آنکه باد بسیار پوشیده شود و باز باد با کوبیچان بانفتاح دهن یا اشکلا طرف دهن بیرون آید آنرا جنبهائی گویند یعنی ...
و آنکه گران بی سبب ماندگی پیدا آید و دم بسیار چنانچه ماندگی بیرون می آید بیرون نیاید و در حواس اندک تعطیلی پیدا آید آنرا کلم گویند و آنکه بسبب آن رغبت هر
طعام و هر اشیای بود که دران حال یا آسایش او ست و از اشیائیکه موجب نا آسایش او بود نفرت پذیرد و سبب آن اگرچه او را قدرت بر کار باشد کار نکند آنرا
آلس گویند چنان شخص را آلسی نامند و آنکه دران طعام بطرف سینه صاعد گردد و آب از دهن بیاید آلائی? شود و سینه درد کند آن درد را و آنرا ... کلیس خوانند
و آنکه دران بغیر کار کردن ماندگی حاصل شود و دل بپیچید گردد و دوران سر حدوث نماید و آرزو بر طعام نباشد آن مرض را کلان گویند و آنکه دران سوم اندام
خود بپیچان و اندر گوئی که آن اندام را ... تونجیده اند و علی الخصوص سرش سخت گران شود آنرا کورده گویند و بدانکه جثه جنین در شکم مادر بالایش ... می یابد
که خلاصه طعام مادرش که بدو میرسد باو که در جثه جنین ست آن خلاصه را و حرارت جنین را که طرف داخلی ناف ست و در تمام بالیش میرساند و خلاصه مذکور بسبب
حرارت پخته گشته سبب ... میگردد و جنین بالالیش می یابد و ... میگوید که جمیع اعضای بچه می بالایند جز نظر و مسام که انها زیادت میگردند بعضا ...

و در وقت خردگی پیدا شده بهمان مقدار در وقت بلاغت میشوند و باید دانست که تن مردم اگرچه بسبب رسیدن غذا می بالد و بالیش بیابد اما ناخن و موی نیز بالیش
نه استیند و بدانکه وقتیکه منی مرد با خون حیض زن می آمیزد و در آن وقت هر خلطی که درین ماده غالب باشد شخصی که ازین ماده موجود گردد خاصیت همان خلط در آن شخص غالب بود
و این را پرکرت نامند و مردم باعتبار این خاصیت بر هفت صنف اند یک صنف را خاصیت بادی ست و دوم را خاصیت بلغمی و سوم را خاصیت تلخی
و چهارم را خاصیت باد و تلخه و پنجم را خواص باد و کف و ششم را خاصیت تلخه و کف و هفتم را خاصیت هر سه خلط الکنون نشانهای این اصناف گفته می آید
کسی که خاصیت بادی بود آنکس بیدار ماند و او را سردی بسیاد خوش نیاید و صورتش خوب نباشد و دزد و حاسد و بدکار باشد و برسرود و رقص
دلش میل کند و پاشنهٔ پای او بترقد و ناخن و موی سر و ریش او اندک و خرد و خشک باشد و غصه ناک بود و ناخن بدندان ببرد و دندان بخاید و مستقل نباشد و دوستی او
پایدار نبود و شاکر احسان کسی نشود و وجودش لاغر بود و رگهای اندام او ظاهر نماید و اندام او خشک و خشن بود و سخن شتاب گوید و شتاب رفتار باشد و دولتش
یکجا نباشد و در خواب چنان بیند که بسوی آسمان میرود و نظرش برقرار نبود و مال بسیار جمع کردن خواهد و گاهی سخن زیاده گوید و چنین کس از جنسهای
بادی بسیار شوند و کسی را که خاصیت تلخه باشد او را خوی بسیار آید و بویش زشت باشد و نرم اندام و پر اندام باشد و ناخن و چشم و روی و کام و لب و زبان و
کف دست و کف پای او لعل بود اما صورت خوب نباشد و شکنج بر رویش افتد و موی سر و ریش او فی الحال سفید شود و بسیار خوار بود و گرمی او را خوش نیاید فی الحال
غصه کند و باز گشته نماید و در روز و عمرش سیانگی باشد و عاقل بود و سخن دیگری رد کند و سخن خود پیش آورد و ن خواهد و در کار زار نیک باشد و در خواب زر و درخت پلاس و کنیر گل آورده و آتش سوزناک
و برق و شهاب ثاقب بنگرد و ترش از کسی نکند و تعظیم کسی از سبب ترس آنکس نکند و آنکسانیکه تعظیم او نگاه ندارند با ایشان سخت درشت بود و آنکسان که تعظیم
تواضع او کنند از ایشان متواضع و نرم باشد و کسی را که خاصیت کف بود رنگ او همچو رنگ گاه و یا گل نیلوفر قمری یا تیغ هندی یا برگ نم تر و تازه باشد و صورت
خوب بود و بدیدن او دل مردم مایل باشد و چیزهای شیرین را دوست دارد و خوردن شیرینی خواهد و نیکی کرده کسی را ضایع نکند و بدی دیگران را تحمل کردن تواند
و حریص بر مال نباشد و مستقل و قوی دل و زورآور بود و هرچه بشنود تا دیری یاد دارد و محبت او استوار بود و دیرپا بود و دشمنی او نیز همچنین باشد و چشمهایش سفید باشد
و گوشهٔ چشم او لعل بود و موی سر و ریش او استوار و سیاه همچو زنبور سیاه که او را بهونره گویند باشد و مویهای او باشکن باشند و غنین بود و آوازش جهیر باشد و آواز
رعد و دهل و شیر شرزه باشد و در خواب آبها و حوضها که در آن سرخاب بط باشد و در سر امن آن آب کشتهای شالی بود به بیند و اعضای او درست و
نیک نمای بود اندام او چرب باشد و قوت ستوکن و رفتار او درست باشد و سخنی کشیدن تواند و تعظیم استادان و حرمت مادر و پدر نگاه دارد و او را در معلوم ادراک و
فکر نیک باشد و هر کرا چیزی دادن خواهد بعد از تامل بسیار دهد و سخن اندک و راست و درست گوید و هر کرا که خاصیت باد و تلخه باشد آثار هر دو در وی پیدا آید با هم مرکب
قیاس خاصیت هر سه خلط باشد آثار هر سه خلط در وی ظاهر شوند سوال چون در مادهٔ حمل که آن منی و خون حیض ست خلطیکه غالب باشد باید که آن ماده فاسد شود
پس آنچه آثار غلبهٔ هر خلطیکه گفته شده است چگونه آید جواب این غلبهٔ خلط بحدی نباشد که بدان مادهٔ جنین فاسد گردد و چنین صورت نه بندد بلکه الله تعالی
در ازل خواسته است که مردمان را پرکرتیات و کیفیات و خصائل مختلفه بیافریند بنابرآن در مادهٔ هر شخصی غلبهٔ خلطی که آثار آن ملائم آن شخص اند میدهد
پس این غلبه موجب خلقت شخصی بر اوصاف مخصوصه بود نه موجب فساد خلقتش چنانچه کرم زهر که خلقت او از زهر ست و از زهر او را ضرری نمیرسد و
بعضی گویند که خاصیت غلبهٔ خلط در مردم نیست بلکه خاصیت غلبهٔ عنصری از عناصر که تن مردم مرکب از آن ست هست اگر در ماده غلبهٔ عنصر باد بود خاصیتهای
باد که مذکور اند در شخص پیدا آیند و اگر غلبهٔ عنصر آتش بود خاصیتهای غلبهٔ تلخه که گفته شده اند و آن خاصیت غلبهٔ عنصر آتش از ان حادث گردند و اگر غلبهٔ عنصر آب بود
خاصیتهای غلبهٔ بلغم که مذکور شده اند و آن خاصیت غلبهٔ عنصر آب اند در شخصی پیدا آیند و اگر غلبهٔ عنصر خاک بود مردم سخت اندام و پر اندام متحمل و بردبار
و آهسته کار باشد و اگر غلبهٔ عنصر خلا باشد مردم پاک و پرهیزگار و دراز عمر و تندرست باشد و سوراخهای بینی و گوش و دهن و مجوفهای چشم فراخ و کشاده بود
طبیعت را باید که خاصیت او از آن شناخته علاج ملائم و مناسب آن کند والله اعلم و احکم فصل چهارم در بیان اعضا و اعضای اعضا و شمار آن و این
فصل را ابندی سریر ینکهیا نامند بدانکه منی مرد و خون حیض زن که آمیخته در رحم قرار میگیرد و آنرا ابندی گر کهبه نامند و این کتب بقول حکمای هند

فصل چهارم در بیان اعضا و اعضای اعضا ...

از عناصر خمس ست باد بخشی از غذای باد که بدو سبب و در جمیع آن ماده سیر ساند و عنصر آتش آنرا پخته میگرداند و از عنصر آب تری حاصل می آید و از عنصر خاک انجماد و منجمی سعی می نماید و بسبب عنصر خلا طویل و عریض و عمیق گشتن ماده مذکور را ممکن میشود و بدینگونه پرورش یافته جمله اعضا و عضای اعضا مرکب میگردند و آنرا کبد را سیر نامند و نزدیک حکمای هند هاران وقت که ماده در رحم قرار میگیرد و روح با او می پیوندد و سیر را که آن عبارت از تن آدمی ست اعضای اند و اعضا اعضا اند بانکه اعضا شش اند دو دست و دو پای و سر و میانه و اعضای اعضا بسیار اند چنانکه جبین و کاسه سر که جای رستنگاه موی ست و زنخ و گردن و شکم و پشت و ناف و آنهای یگان یگان اند و چنانکه گوشها و سوراخهای بینی و چشمها و ابروها و رخسارها و بغلها و کتفها و پستانها و خصیتین و پهلوها و آنهای زانو و بازوها و رانها و مانند آن که اینها دوگان دوگان اند چنانکه انگشتان و آن بیست اند و چنانکه سرین که ذکر آن پیشتر خواهد آمد و چنانکه هفت چرم و هفت کلا و هفت مقامهای اخلاط و جز آن و هفت دهات و هفت مل دهات و هفت صد رگ و پانصد پیکاله گوشت و نهصد پی و سیصد استخوان و بیست و دو بندگاه و صد و هفت مقام خطر و بیست و چهار دهنی و سه خلط و سه مل خلط و نه رخنه و جگر و سپرز و شش و دل و گرده و شانزده کنرا و چهارده چال و سی کورچه و چهار رس گوشت و هفت صد رند و چهارده سنکهات و چهارده سیونت و مثانه و روده ها اما ذکر هفت چرم و هفت کلا و هفت دهات و خلط و جگر و سپرز و شش و مثانه و دل و دو گرده در فصول سابق گذشته است و مقامها که هفت اند یکی از ان جای باد ست و یکی جای تلخه و یکی جای بلغم و یکی جای خون و یکی جای طعام خام و یکی جای پخته شدن طعام و یکی جای بول ست و زنان را جای حمل هشتمی زیادت ست و روده های مردان سه نیم رس و روده های زنان سه رس اند و نه رخنه اینها اند دو سوراخ بینی و دو گوش و دو چشم و یک دهن و یک قبل و یک دبر و یک سوراخ فرج و زنان را سه رخنه زیادت ست و آن دو سوراخ پستان و یکی مجرای خون حیض ست و پی های بزرگ که آنها را کنرا گویند و آن در تن آدمی شانزده اند چهار از آن در دو پای و چهار در دو دست و چهار در پشت اند. و چهار از گلو طرف سینه آمده اند و چهار که در دو پای اند ناخنهای دو پای اطراف آن اند و چهار در دو دست اند ناخنهای دو دست اطراف اند و چهار که از گلو طرف سینه شده فرو رفته اند اطراف آن در قضیب پیچیده مانده اند. و چهار که در پشت اند اطراف زیرین آن در سرین پیچیده مانده اشیائیکه آنرا چال نامند بر چهار نوع اند یکی از گوشت و یکی از رگ و یکی از پی و یکی از استخوان و هر نوعی چهار چهار افراد اند جمله شانزده میشوند چهار چهار افراد از هر نوعی یک یک فرد یکی در دیگری سخت داخل گشته در دو بندگاه دو دست و دو بندگاه دو پای محیط شده مانده اند و اشیائیکه آنرا کورچه گویند و آن شش از گوشت و استخوان و رگ و پی و مرکب اند و از آن دو در دستالنگ و دو از آن در بند پاها و یکی در گردن و یکی در بند قضیب و چهار پیکالهای گوشت که مستطیل محور رسن اند و آنرا مبندی مالنس رج نامند. و اینها چهار در پشت اند و راستای صلب یکی طرف خارج و یکی طرف داخل و دو جای صلب یکی طرف خارج و یکی طرف داخل و در زها که هفت پنج در سر اند و یکی در قضیب و خصیتین و یکی در بیخ زبان طرف داخلی و طبیب را شاید که از شکافتن کردن محلهای مذکوره محترز باشد و محل اجتماع استخوان های که آنها را سنکهات گویند و آن شانزده اند شش از آن در هر دو پای در پای سکان یکی جای سرین و دوم جای زانو و سوم جای شتالنگ و مثل آن در هر دو دستهاست یکی در دوش و یکی در آرنج و یکی در بند دست و سیزدهم فرود گردن که ابتدای صلب ست و چهاردهم بالای سرین که انتهای صلب ست و چیزهائیکه استخوان مجتمع را پیوسته میدارند و آنرا سیونت گویند چهارده اند در چهارده سنکهات مذکوره استانهائیکه در بیان و در عدد آن اختلاف ست جمهور سی صد گفته اند چنانچه ذکر آن رفته است و بعضی شیصد و شصت گفته اند و شسرت میگوید که بیان و قول اختلاف نیست زیرا چه جمهور که سیصد گفته اند مراد ایشان آنست که استخوان هائیکه بدان شستر کرم تعلق دارد سیصد اند. در هر دو دست و دو پای صد و بیست و در کمر و پشت و پهلو و شکم و سینه و سرین صد و هفتاد و در گردن تمام سر شصت و سه و تفصیل سیصد استخوان تن اینست پانزده استخوان در پنج انگشتان یک پای در هر انگشتی سه و دو در کف پای و شتالنگ کورچه و ایک در پاشنه پای و دو در ساق پای و یک در زانوی و یک در ران و جمله استخوان های تمام پای سی ست و همچنین در دوم پای و در هر دستی نیز سی گان اند پس جمله استخوان های دو دست و دو پای صد و بیست اند و یک بالای نیمور و یک در دبر و دو در سرین و یکی آنکه فرود صلب یا این و استخوان سرین متصل آمده پس جمله استخوان کمر پنج اند و هفتاد و دو استخوان در پهلوی در هر پهلوی سی و شش و سی استخوان در پشت و هشت در سینه و دو استخوان که آنرا بهندی اجمک نامند

و ده استخوان در گردن و چهار استخوان نرم در گلو و دو در دو کتف و دو در دندان و سه استخوان بینی و یک در کام و دو در هر دو رخساره و دو در هر دو گوش و دو در بناگوش
و شش در سر که از جمله سیصد میشوند بدانکه استخوانهای مذکوره بر پنج نوع اند یک نوع بشکل کاسه است و این را کپال نامند و آن استخوان سر و زانو و سرین
و دو گوش و رخساره و کام و بناگوش است و نوع دوم استخوان های دندان است و این را رچک گویند و نوع سوم مجوف است که دو طرف رخنه دارد و
آن استخوان های بینی و چشم و گوش و گلوست و آنرا ترن گویند و نوع چهارم بشکل گوشه کمان است و آن استخوان های کف دست و کف پای و پهلو و پشت
و سینه است و نوع آنرا ابلی نامند و نوع پنجم [illegible] است و در دست اند و آن استخوان های ساعد و ساق و بازو است و این نوع را نلک نامند و باید دانست
که استخوانها در تن چنان اند چنانکه [illegible] و چوب درخت که آنرا اسار گویند در درخت و قیام درخت بسیار است همچنین قیام و محکمی تن مردم با استخوان است
و استخوان از گوشت و پی و رگ قوی و درست است بعض [illegible] مردم از همه اعضا [illegible] میگردد و گوشت را باری تعالی بحکمت بالغه و قدرت کامله
بر استخوانها به پی و رگ بر بسته بنا بر آن بر سر استخوان [illegible] و بندگاه و بر دو نوع است یک نوع میگردد و نوع دوم گردش ندارد چنانچه بندگاه های
پای و زنخدان و کمر میگردد و باقی از [illegible] بر قرار اند و جمله بندگاه که دویست و ده اند از آن شصت و هشت در دستها و پایها اند و پنجاه و نه در شکم و پشت و
سینه ها و سه در گلو و گردن و در تمام سر [illegible] بدین تفصیل در هر انگشتی از پای سه بندگاه است و در انگشت پای و دست جمله چهار ده میشوند و سه بندگاه
در ساق و شتالنگ و ران است جمله بندهای یک پای هفده میشوند مثل این در دوم پای همچنین سی و چهار در هر دو دست و سه بند در سرین و بیست و چهار
در صلب و پشت و چهار در هر دو پهلو هشت در سینه و هشت در گردن و سه در نای گلوست و در رگهای دل و سپرز که با استخوانها پیوسته اند هژده بندگاه است
و سی و دو بندگاه در بیخ دندانها اند و یکی در کام و چهار در سوراخهای بینی و دو در دو چشم و دو در دو رخساره ها و دو در بناگوشها و دو در گوشها و دو در هر دو کلّه
و دو در ابروها و دو بالای ابروها پنج در سر و یکی در تمام گردش کاسه سر و بندگاه های پرکالهای گوشت و رگ و پی در شمار نیاید و [illegible] اند و هفتصد است
بدین تفصیل سی در پنج انگشتان پای [illegible] شش و سی در کف پای و شتالنگ و [illegible] و سی در ساق پای و ده در آئینه زانو و چهل در ران و ده در
بندگاه ران در تمام پای صد و پنجاه میشوند همچنین در پای دوم و نیز در هر دو دست صد و پنجاه اند بدین تفصیل سی در پنج انگشتان دست و سی در کف دست
و بند دست و [illegible] ده در آرنج و چهل در بازو و ده در بندگاه کتف که جمله پی های دو دست و دو پای ششصد میشوند و [illegible]
و [illegible] شصت در هر پهلو و سی در سینه و سی و شش در گردن و سی در چهار در سر و شانزده پی بزرگ که بهندی آنرا کُن را گویند تفصیل بالا گفته شد
بدانکه چنانچه کشتی از تختهای چوب ساخته و آنرا میخهای آهن و ریسمان می بندند تا محکم بوده بار کشیدن تواند همچنین بندگاه های وجود آدمی با پی بسته
شده اند و به سبب آن استحکام پذیرفته و از دیده شدن پوست و گوشت و رگ و استخوان [illegible] آدمی را چندانکه از بریده شدن پی برسد [illegible] نرسد
و مردم از بریده شدن پی در معرض هلاکت افتد پس طبیب را باید که پی های درونی و بیرونی را با حتیاط تمام بشناسد تا بوقت شگافتن و غیره
پی را بریده نگرداند و جمله پرکالهای گوشت پانصد اند بدین تفصیل که چهار صد در هر دو دست و در هر دو پای اند و شصت و شش در شکم و پشت و سی و چهار
بالای گردن اگرچه تفصیل پرکالهای گوشت که در اعضا مذکور اند گفته میشود بدانکه [illegible] پرکاله در انگشت پای و سی پرکاله در باقی پای [illegible]
انگشتان تا شتالنگ و در شتالنگ تا زانو بیست پرکاله و پنج در زانو تا بندگاه ران بیست پرکاله و ده در بندگاه ران و سرین که جمله صد پرکاله
در یک پای میشود همچنین صد پرکاله در پای دوم و صد پرکاله در هر دستی که جمله چهار صد پرکاله میشود و سه پرکاله در دبر و یکی در ذکر و دو خصیه و یکی در [illegible]
که میان خصیتین [illegible] و پنج در سر شانه و پنج در شکم و یکی در ناف و ده پرکاله در پشت پنج در طرف راست [illegible] پنج [illegible]
چپ [illegible] صلب و شش پرکاله در هر دو پهلو و ده پرکاله در سینه و هفت پرکاله قریب استخوان [illegible] و یکی در دل و یکی در جای امعای و شش پرکاله در جگر و
سپرز و گرده یعنی در هر سه دو گان دو گان و چهار پرکاله در گردن و هشت در هر دو کلّه و دو در گلو و دو در کام و یکی در زبان و دو در لب و دو در بینی
و چهار در جبین و چهار در هر دو رخساره و دو در هر دو گوش و دو در هر دو چشم و یکی در سر اما زنان را بیست پرکاله گوشت زیادت است از مردان که

ده پرکاله از آن در هردو پستان اند که هنگام جوانی ظهور می یابند و چهار پرکاله در فرج که دو تا طیل که آن دو نش اند و دو دیگر ...
منفذی اند که میان رحم و فرج ست و بدان منفذ منی درون رحم میرود و سته دهن رحم اند منی و خون حیض بدان شاده در رحم میرود و قرار میگیرد و در میان پا
تلهٔ و بکواسه مقام رحم ست و پرکالهای گوشت که در وجود مختلف اند بعضی خرد و بعضی بزرگ بعضی دراز و بعضی کوتاه و بعضی تنگ و بعضی فراخ و بعضی
سخت و بعضی مدور و بعضی مربع و سه پرکاله دو خصیتین یکی ذکر که مردان راند مثل آن زنان را نیز گرد بر گرد زهم خصی اند و آیا واس شارح سسرت
میگوید آنکه قرار داده اند که در سسرت مکتوب ست که زنان را بیست پرکاله گوشت از مردان زیاده است این از سسرت نیست بلکه دیگری الحاق کرده
ولیکن قول سسرت چنین ست که پانصد پرکاله گوشت که مردان راست سه قطعه از آن زنان را کم ست و آن دو خصیتین و ذکر ست الا بیان
جای خطرناک و رگهای خونی و سسرت و سایر رگها بیشتر خواهد آمد و فرج بطریق خرمهره که آنرا استکه گویند گردیده است و سه گردش پیالی بهم کرده
مشکلها دارد و میان گردش سوم رحم ست و دهن رحم بحو دهن ماهی روهو ست و بچه در رحم بستهٔ پاپیا گرد آورده میماند و سرش طرف سینه او میباشد
و بوقت زادن بقدرت خدای تعالی معکوس میگردد و از آن سر خارج میگردد و بدانکه آنچه درین فصل از تشریح اعضا گفته شده است اگر کسی را شکی در
دل باشد باید که مرده که سلیم الوجود و صحیح المزاج مرده بود و موتش بسبب خوردن زهر یا بکشیدن زحمت مرض دراز نبوده باشد و نیز سخت پیر
یا غیر آن نباشد امتحان کنند بدین طریق نخستین تمام رودهای او را بکشند و وجودش باکاه میپیده باشی پیچیده در آب کیه و آن نباشد بگذارند تا آنکه وجودش
بگدازد و لیس رگداخته شود و بعده از آب کشیده وجود و برا بکچی موی یا بکچی بیخ بید آهسته آهسته بخراشد تا حقیقت هر رفته جمیع اعضای امعا
و رگ و پی و کل و آنچه گفته شد همه معاینه کرده و طبیب اگرچه علم التشریح اعضا از کتب معتبره داند تا بزرگ معلوم گرده باشد باید که بامتحان شاهد نیز
حاصل کند تا کمال الطمینان حاصل آید و بعد و درین باب هیچ جزوی از اجزای مذکوره پوشیده نماند که لیس المخبر کالمعاینة والله اعلم و احکم فصل پنجم
دربیان مقامهای خطرناک که این فصل را بهندی برتیک مرم گویند و پرتیا ۰ مرم نزد بیس نیز نامند بدانکه صد و هفت مقام مرم که در وجود آدمی
بر پنج نوع ست یکی در گوشت و یکی در رگها و یکی در پی و یکی در استخوان و یکی در بندگاه و جز این مقامهای دیگری جای خطر نیست و هفت در گوشت
یازده و در رگ چهل و یک و در پی بیست و هفت و در استخوان هشت و در بندگاه بیست مخاص و هفت جایهای مذکوره بیست و دو در هر دو پای یازده
و دو در هر دو دست در هر دستی یازده و دوازده در شکم و سینه و چهارده در پشت و در گلو و گردن و ما فوق آن تا سر سی و هفت اند بیان اسمای محلهای
خطرناک که در اعضای مذکوره گفته می آید باید دانست محلهای خطرناک که در هر پای اند اینها اند یکی چهپر دوم هردی کورچه کوچ شر کلبه اند و بست
جان آنی و انی و لوهتا جه بسبب و آنکه محلهای خطرناک که در هر دستی اند همین هم بدین نامها اند جز آنکه آنرا که در پای کلبه نامند در دست من
بند گویند و آنرا که در پای جان نامند در دست کهپر گویند و اسامی محل خطرناک که در شکم و سینه است اینست گداب ست و نابهی
هردی استهول استقن روهت و استهنیه اپلاپ بدانکه هر یکی از چهار اخیر دو از استهمول تا اپلاپ دو گان دو گان محل از ین محلها مشترک ست
و اسامی محل خطرناک که در پشت ست اینها یکی کتیکرن لکت رتبب پارس سندهی برهتی انس پهلک انس بدانکه هر یکی از ین اسامی میان دو محل از ین
محل نیز مشترک ست و محلهای خطرناک که در گلو و گردن و ما فوق آن تا سر اند آنها را بدین اسما نامند که چهار را دهمنی و هشت را ماترکا و دو را کرکاتکا و
دو دیگر بدا و دو دیگر را ابهن و دو دیگر را پاک و دو دیگر را آورت و دو دیگر را اپچهیپ و دو دیگر استکه و یکی را استهنی و پنج را سیونت و چهار دیگر را ستاکب
و یکی دیگر را ادهپت نامند بدانکه از ین جمله چهار تل هردی و چهار اندر بست و یکی کدابست و دو استهن روهت در گوشت اند و چهار دهمنی و هشت
ماترکا و چهار سنکاتاک و دو اپانک و یکی آتهنی و دو بهن و دو استهمول و دو اپلاپ و دو استهنیه و یک هردی و یک نابهه و دو پارس سنده و دو برهتی
و چهار لوهتاجه و چهار انرپی در رگها اند و چهار انی و دو تبب و دو کچهرو چهار کورچه سر و یکی بست و یکی چهپر و دو انس و دو بدهر و دو اپچهیپ در پی اند
و دو جان و دو کرو پنج سیونت و دو ادهپت و دو کلبه و دو من بند و دو لکت و دو آورت و دو کرکاتکا در بندگاه اند و دو کتیکرت و دو تبب و دو پهلک و

و سنگهه و استخوان ست و نیز محلهای خطرناک بر پنج قسم اند یکی آنکه آنرا بهندی سد پران هر گویند و آن نوزده مقام ست اگر درین مقامها زخم رسد مجروح
در میان هفته بمیرد و دوم آنکه اورا کالشر پران هر گویند و این سی و سه محل ست که برسیدن زخم درین مقامها مریض در یکماه بمیرد و سوم آنکه آنرا بسل گهن
گویند بسل پران هر نیز نامند و آن تخصیص سه محل ست که اگر زخم تیر دران محلها برسد تا مادام که تیر درون باشد مجروح زنده بود و بمجرد کشیدن تیر بمیرد و چهارم
آنکه آنرا بیکلکر گویند و آن چهل و چهار ست اگر در یکی ازین محلها زخم رسد عضو آن محل بیکار گردد و پنجم آنکه آنرا رجاکر گویند و آن بست محل اند اگر در یکی ازین
مقامها زخم رسد دائم درد کند و اما سد پران هر که نوزده است اینها اند چهار سنگهاتک و دو سنکهک و هشت ماترکا یکی که اویکی هردی و یکی بست و
یکی نابهی و یکی ادهپت و کالشر پران هر که سی و سه است انهیست هشت که در سینه اند و پنج سیونت سر و چهار ایل هردی و چهار جهبر و چهار اند بست و
دو کتیکترن و دو پارس سنده و دو برهتی و دو نبنت و بسل گهن که سه است انهیست دو او جهیپ و یکی تهتی بیکل کر که چهل و چهار ست انهیست چهار لوهتا
و چهار آن و چهار اپی و چهار کورچه و دو جان و دو تبب و دو کرپر و دو لکندر و دو کچی مهر و دو کرکاتکا و دو انس بهلکه و دو اپانگ و دو نیل ارک و دو نینان
و دو اروپ و رجاکر که آن هشت اند دو کلپه و دو منبه و چهار کورچه سر بدانکه نوعی که از باد حیات بدن بدان مربوط است و آنرا پران باو گویند
در محلهای خطر زیاده از همه جاست برسیدن زخم بدان باد مذکور را آفت و خلل بسیار میرسد. بالنسبب هر دم برسیدن زخم دران محلها یا مجروح
هلاک گو یا دائم متألم بماند و باختلاف محلها بسرعت هلاک و بطؤ آن و بدوام تالم آن مبنی بران ست که مقامهای سد پران هر آتشی اند برسیدن زخم دران محل
آتش بسرعت برون می آید بتبع آن باد مذکور نیز بسرعت خارج میشود پس بالضرورت مردم نیز بسرعت هلاک میگردد و مقامهای کالشر پران هر هم آتشی اند
و هم آبی و باد مذکور با آب و آتش پیوسته است بدین سبب انچه باد مذکور با آتش منضم ست بتبع آتش بسرعت برون می آید و بخش آن بتبع آن آب بتدریج با یکماه
خارج میشود آنگاه هلاک روی می نماید و مقامهای بسل پران هر بادیست وقتیکه تیر و نیزه و مانند آن دران محال میرسد تا آنکه تیر دران مقام خلیده است
باد بیرون آمدن نمیتواند و بکشیدن تیر خون باد برون می آید. هلاکت مجروح روی می نماید و مقامهای بیکل کر آبی اند و خاصیت سرد دارند چون زخم
دران میرسد بسبب سردی آن باد برون آمدن نمی تواند. تا هلاکت روی نماید بلکه عضوی دران زخم میرسد بیکار معطل میگردد و مقامهای رجاکر
آتشی و بادی ست چون زخم دران میرسد آتش و باد مشتعل میشوند. بدین سبب درد عظیم پیدا می آید و بعضی اطبای حاذق اختلاف محلهای خطرناک را
در سرعت هلاک و بطور آن و دوام تالم مبنی بران میدارند که هر محلی از محلهای خطرناک که گوشت و رگ و پی و بندگاه و استخوان این هر پنج دران محل مجتمع اند
آن محل را سد پران هر نامند چون زخم دران محل برسد در میان هفت روز هلاک کند و محلیکه در وی چهار از پنج مذکور باشند که عبارت از گوشت
و رگ و پی و بندگاه و استخوان ست باشد آنرا کالشر پران هر نامند چون زخم دران محل برسد در مدت یک ماه بهلاکت رساند و محلیکه در وی سه از
پنج مذکور باشد آنرا بسل پران هر نامند چون زخم درین محل برسد بکشیدن خلیده از جنس تیر و نیزه بهلاک انجامد و در محلیکه دو ازین پنج مذکور باشند
آنرا بیکل کر نامند چون زخم دران محل برسد عضو را بیکار کند و محلیکه دران یکی ازین پنج مذکور باشد آنرا رجاکر نامند چون زخم درین محل برسد درد سخت
پیدا آرد. بدانکه انچه از احکام محلهای خطرناک مذکور شده حکم آن وقتی ست که زخم اندرون محلهای مذکوره برسد اما اگر زخم بر کرانهای محال خطر رسد
حکم نه برین گونه است بلکه اگر در کرانه سد پران هر زخم برسد در مدت یکماه هلاک مجروح روی نماید و اگر بر کرانه کالشر پران هر زخم برسد عضو مجروح بیکار
گردد و هلاک نگرداند و اگر بر کرانه بسل پران هر زخم رسد بکشیدن خلیده نمیرد و لیکن درد و رنج بسیار روی نماید و اگر در کرانه رجاکر زخم رسد نیز درد بسیار
حاصل شود و اما دائم نباشد و نیز باید دانست که اگر در مقام بسل پران هر زخم کاری برسد بغیر کشیدن خلیده هم هلاک گردد و اگر در مقام بیکل کر
زخم کاری رسد نیز هلاک گردد بدانکه یازده محل خطرناک که در پای اند یکی ازان محلی ست که میان نر انگشت و انگشتی که متصل به نر انگشت ست به پای
و آنرا چهپر گویند اگر درین محل زخم رسد علت بادی که آنرا اچهیپاک گویند پیدا آید و بعرض مذکور هلاک گردد و یکی ازان محلی ست که منتصف درازی بالمن
پای از انگشت میانگی تا پاشنه پای ست و آن محل منتصف را تل هردی گویند اگر درین محل زخم رسد یا خاری بخلد در وی سخت پدید آید که بدان در مجروح

هلاک گردد و یکی ازان محلی ست در پشت پای و میان آن و میان چنبر مذکور فرجه دو انگشت ست و آنرا کورجه نامند اگر درین مقام زخم رسد لرزش در تن
پیدا آید و یکی ازان محلی ست در پی بندگاه شتالنگ و آنرا کورچه سر گویند اگر درین محل زخم رسد درد و آماس روی دهد و مجروح پیدا میشود یکی ازان محلی ست در بند
میان شتالنگ و ساق و آنرا کلبه نامند اگر درین محل زخم رسد درد بسیار شود و پای لنگ گردد و یکی ازان محلی ست در منتصف درازی که از پاشنه تا
بندگاه زانو ست و آنرا اندرلبست نامند اگر درین محل زخم رسد خون بسیار رود و مجروح هلاک گردد یکی ازان محلی ست در بندگاه زانو و آنرا جان گویند اگر
درین محل زخم رسد پای مجروح لنگ گردد و یکی ازان محلی ست بالای جان بمقدار سه انگشت هم طرف راست و هم طرف چپ و آنرا آنی گویند اگر درین
زخم رسد آماس بسیار ظاهر گردد و مشی کردن متعذر گردد یکی ازان محلی ست در منتصف ران طرف ظاهر و آنرا اربی گویند اگر درین محل زخم رسد خون
بسیار روان شود و ران خشک گردد و یکی ازان محلی ست متصل بندگاه ران بالای اربی و آنرا لوهتا جهه گویند اگر درین محل زخم رسد خون بسیار جاری شود
و زحمت او عانک پیدا شود و یا ران خشک گردد و یکی ازان محلی ست میان بند هر دو ران و خصیتین که آنرا تبب گویند اگر درین محل زخم رسد مجروح
عنین گردد یا منی او نقصان شود و این محلها در هر یکی ازین دو پای اند و در هر یکی از دو دست نیز اند مگر آنکه در بعضی اسما اختلاف ست چه در دست
بجای کلبه مون بنده و بجای جان کرپر و بجای تبب کچهدهر نامند و محلهای خطرناک ازان دست و پای در احکام مذکوره نیز موافق اند مگر آنکه خون در
مون بنده زخم رسد دست شل شود و اگر در کرپر رسد نیز وجود بیکار گردد و اگر در کچهدهر رسد تمام بازو بیکار گردد و دوازده محلهای خطرناک که در سینه اند
یکی ازان قب بست که آنرا گدرا نامند اگر درین محل زخم رسد مجروح هلاک گردد و یکی ازان مثانه است که آنرا بست نامند که اگر درین محل زخم رسد مجروح نیز تا آنکه
چون طبیب حاذق باشد مثانه را بجهت کشیدن سنگ مثانه یکطرف شگاف کند ازان مجروح هلاک نگردد اما مرضیکه آنرا موتراسمرری نامند چون
پیدا گردد درین مرضیست که زائل نمیگردد مگر آنکه چون تداوی کنند بدیری زائل شود یا نشود و اگر طبیب جاهل بجهت کشیدن سنگ مثانه شگاف کند
مجروح جز گردد و یکی ازان ناف ست که آنرا نابه گویند اگر درین محل زخم رسد مجروح هلاک گردد و یکی ازان دل ست که آنرا هردی گویند اگر درین محل زخم
رسد مجروح بزودی هلاک گردد و یکی ازان محلی ست که از پستان مقدار دو انگشت فرودست و آنرا استهن مول گویند اگر درین محل زخم رسد بلغم شکم مجروح
پر گردد و دمه و سرفه پیدا آید و مجروح بزودی بمیرد و یکی ازان محلی ست از پستان دو انگشت بالاست آنرا استهن روهت نامند اگر درین محل
زخم رسد ازان سلم بخون پر شود و مرض دمه و سرفه پیدا آید مجروح بمیرد و یکی ازان محلی ست که ملتقای استخوان کتف با استخوانهای پهلوست و آنرا اپاپ نامند اگر درین محل
زخم رسد و بعد تنجنگی ریم پیدا کند اکثر مجروح را هلاک گرداند و یکی ازان دو رگی ست که هر یکی ازان مجرای دم ست یکی راستای سینه و یکی چپای سینه آنرا
استهن سنب گویند اگر درین محل زخم رسد شکم مجروح از باد پر شود و دمه و سرفه پیدا آید و مجروح ازان بمیرد و چهارده محلهای خطرناک که در پشت اند چنانچه دو ازان
در استخوان که فرود استخوان صلب اند یکی راستای صلب و یکی چپای صلب هر یکی را ازان دو محل کپتکترن نامند اگر درین محل زخم رسد خون بسیار رود
و روی مجروح زرد شود و بمیرد و دو ازان در بندگاه استخوانهای سرین اند که بوقت ایستاده شدن در هر یکی ازین محل مغاک حاصل شود آنرا ککندر نامند
اگر درین دو محل زخم رسد گرده و پای بیکار شود و دو ازان در تهای استخوان های هر دو سرین طرف پهلو و هر یکی را ازان نتمب گویند اگر درین محل زخم رسد
وجود مجروح طرف نصف اسفل بیکار ماند و مجروح لاغر گشته بمیرد و دو ازان در بندگاه هر دو پهلو میان استخوانهای پهلو و سرین اند که هر یکی را ازان پارس سند
گویند اگر درین محل زخم رسد شکم مجروح از خون پر شود و ازان مجروح بمیرد و دو ازان در پشت اند که محاذی استهن مول اند و هر یکی را ازین دو محل برهتی گویند
اگر درین محل زخم رسد از بسیاری رفتن خون زحمتهای قوی پیدا شوند که مجروح ازان بمیرد و دو ازان در استخوان گردن اند که با استخوان صلب پیوسته اند
و هر یکی را ازان دو محل انس پهلاک نامند اگر درین محل زخم رسد دست خشک شود و یا گوده و دو ازان در دو پهلو اند که میان گردن و کتف با یکدیگر
پیوسته است و هر یکی را ازان دو محل النس نامند اگر درین محل زخم رسد ازان مجروح بازو گرد آوردن و فراز کردن نتواند و محلهای خطرناک که در گلو
و گردن و سر است سی و هفت اند و دو ازان در رگهای گلو اند که آنرا دهمنی گویند و نیلا نیز نامند یکی طرف راستای نای گلو و یکی طرف چپای نای گلو و دو

ازان دو رگهای قفا اند که آنرا نیز دهمنی گویند و نیلیان نیز نامند یکی طرف راستای قفا اگر در یکی ازین چهار محل زخم رسد مجروح گنگ گردد یا در زبانش لکنت
پیدا آید و قوت ذائقهٔ او بیکار گردد و هشت ازان دو رگهای گلو و گردن اند و هر یکی را ازان هشت رگ ماتر کا نامند چهار ازطرف راستای گلو و گردن چهار
ازطرف چپای گلو و گردن اند اگر درین محلها زخم رسد مجروح بزودی بمیرد و دو ازان در دو گرههای نای گلو اند هر یکی را ازین دو محل کرکاتکا نامند اگر در یکی
ازین دو محل زخم رسد مجروح را در سر جنبش پیدا شود و دو ازان در دو معنی که قریب نرمهٔ گوش طرف قفا اند و این را بدهر نامند اگر درین محل زخم رسد مجروح
کر گردد و دو ازان دو رگی اند که درین سوراخهای بینی اند یکی راستای بینی و یکی چپای بینی و آنرا بجهن نامند اگر یکی درین محل زخم رسد حاسهٔ شم مجروح فاسد
گردد و روی نیک و بد را در نیابد و دو ازان در منتهای دنباله هر یک از دو ابرو اند و آنرا پانگ نامند اگر درین هر دو محل زخم رسد بینائی مجروح بکلی دور شود
و یا نقصان پذیرد و دو ازان در پیشانی اند یکی متصل ابروی راست و یکی متصل ابروی چپ و آنرا آورت گویند اگر درین محل زخم رسد نیز بینائی مجروح
بکلی برود و یا کم شود و دو ازان در دو محلی ست که هر یکی آنرا تنجهری گویند و آنرا استکهم نیز نامند اگر درین محل زخم رسد مجروح بزودی بمیرد و دو ازان
در منتهای منبت موی سر ست که بالای هر دو تنجهری اند و آنرا اتجهیب گویند اگر درین محل زخم تیر برسد بجز دکشیدن تیر مجروح بمیرد اگر تیر را ماندن دهد
تا محل زخم پخته شده تیر بیرون آید مجروح هلاک نگردد و یکی ازان در منتهای هر دو ابرو ست که آنرا استهپی گویند اگر درین محل زخم رسد آنچه بر سیدن زخم محل
اتجهیب حادث گردد درین محل نیز همان شود و پنج ازان در درزهای سر اند که آنهارا سیونت گویند اگر در یکی ازین محلها زخم رسد مجروح دیوانه گردد و بروی
خوف و رعب بسیار مستولی شود و آخر هم بدان زحمت بمیرد و یکی ازان در بن زبان که مجتمع رگهای گوش و چشم و زبان و بینی ست و آنرا سنگهاتک
گویند اگر درین محل زخم رسد مجروح بزودی بمیرد و یکی ازان در رگهاست که بالای پیشانی متصل رستنگاه موی سر محاذی فرق سر جمع شده اند و آنرا
ادهپت گویند اگر درین محل زخم رسد مجروح فی الحال بمیرد این است جایهای خطرناک که جمله صد و هفت اند بیان کرده آید اکنون مقامهای هر یک ازین محلهای
مذکوره گفته میشود بدانکه هر یک از آربی و کورچه سر و تیب و کچه بهر و پارس سندهه مقدار یک انگشت ست و استهول و استهمن و بهت مقدار
دو گان دو گان انگشت ست و منبنده و کلیه و کریده جان مقدار سه گان سه گان انگشت ست و هردی و لبست و کورچه و گند او سیونت و نابه
و دوازده محلهای خطرناک دیگر اند مقدار چهار گان چهار گان انگشت ست و باقی محلهای خطر مقدار نیم انگشت ست اگر طبیب خواهد که در عضوی
شگاف و مانند آن کند باید که مقدار محل خطر که در آن عضو باشد گذاشته عمل کند از آنکه اگر در کرانهٔ محل خطر شگاف و مانند آن کند منتهی بهلاکت مجروح
شود خصوصا که میانه محل خطر شگاف کرده شود و اغلب آنست که بمیرد بدانکه در بدن انسان محلهای خطرناک بمنزلهٔ بیخ درخت ست و دست و پای
بمنزلهٔ شاخهای درخت چنانکه درخت بفساد بیخ فاسد گردد و فساد و بریدگی شاخ موجب افنای درخت نیست همچنین بفساد محل خطرناک تن مردم فاسد
گردد و فساد دست و پای یا عضوی دیگر موجب فساد تن انسان نبود و لهذا چون در محل خطرناک که آنرا تل هردی و چهپر گویند و آن در دست و
پای ست اگر زخم رسد مجروح هلاک گردد و حکما گفته اند که چون درین محل زخم رسد باید که دست را و یا پای را از بندگاه دست و یا شتالنگ ببرند تا
فساد او بهمه تن سرایت نکند و بریدن دست و یا پای موجب هلاکت مجروح نیست و نیز چون در محل خطرناک زخم رسد اگرچه طبیب حاذق بداروهای
موافق و ملائم به گرداند اما دست یا پای البته بیکار گردد و چون در محلی از محلهای خطر که در شکم و سر ست زخم رسد مجروح هلاک گردد اما اگر درین
اعضا در غیر محل خطرناک زخم چندان کاری نرسد مجروح بسلامت ماند و چون در محل خطرناک که آنرا سده پران هر گویند زخم رسد حواس خمس
مجروح بیکار گردند و عقل متفاوت شود و انواع دردها در تنها حاصل گردند اما چون در غیر این محل که چندان خطرناک نباشد زخم رسد این همه نوع فساد
روی ننماید و چون در محل خطرناک که آنرا کالنتر پران هر گویند زخم رسد جمله صفاتهای مجروح نقصان پذیرد و درد بسیار حدوث یابد آخر مجروح هلاک گردد
و چون در محل خطر که آنرا بیکل کر گویند زخم رسد اگرچه به بسیاری علاج ملائم که طبیب حاذق کند مجروح هلاک نگردد اما عضوی بران محل خطرناک که
مذکور ست البته بیکار گردد و چون در محل خطرناک که آنرا بسل کهن گویند زخم رسد اثر یکه بیان آن گذشته است پیدا آید چون در محل خطرناک که آنرا

رجا اگر گویند زخم رسد دردهای گوناگون حدوث یابد و چون طبیب غیر حاذق دارو مخالف و نامالائم کند عضویکه دران محل خطرناک ست بیکار گردد بدانکه اگرچه در محل خطرناک بزخم رسیدن فساد پیدا آرد به بریدن و داغ کردن و شوره نهادن دران محل نیز فساد مذکوره حاصل آید و نیز هیچ محلی از محلهای خطرناک نیست که دران زخم و مانند آن اگرچه اندک رسد به علاج قلیل به گردد بلکه بعلاج کثیر نادر باشد که به گردد و اغلب آنست که محل مذکور بیکار و معطل گردد و بعد ازان رنج مریض بمیرد و نیز خون در محل خطرناک بختگی و دمل حادث گردد بعد از علاج بسیار به گردد و گاه باشد که علاج پذیر نبود و باید دانست که زخم و مانند آن که در محل خطرناک مقتضی بسوی هلاک یا درد عظیم میباشد و در غیر آن نمیباشد از آنست که در محل خطرناک عنصر آب و باد و آتش زیادت ست و لون قوت ست و رنج و غم نیز درین محل غالب ست و عنصرهای مذکور از عنصر خاک سریع الانتقال اند و قوتهای مذکور لازم انسان ست پس چون در محل خطرناک زخم رسید عنصرهای مذکوره بسرعت منتقل گردند و قوتهای مذکوره زوال پذیرند ناچار مجروح بمیرد والله اعلم و احکم فصل ششم در بیان کمیت و کیفیت رگها و تعیین رگهائیکه فصد آن ممنوع بود و این فصل را بندی سرایرن بکهیت نامند بدانکه در تن آدمی هفتصد رگ ست که منافع آن بسیار ولی نهایت شمرده اند یکی آنکه خلاصهٔ طعام دران نفوذ یافته تمام بدن میرسد بدان را بدان غذا پرورش تمام بکمال حاصل می آید چنانکه درخت را از آب کاریز پرورش تمام میرسد و دیگر آنکه مردم که اعضا را گرد آوردن و دراز کردن می تواند هم از واسطهٔ رگها است و همچنین دیگر فوائد بسیار نیز موجود اند و رگهای بدن گویا در تن مانند رگهای برگ درخت اند بعضی پُر و بعضی باریک و بعضی از بعضی رسته چنانچه رگهای برگ درخت که بعضی از بعضی رسته اند و بعضی پُر و بعضی باریک اند و جمله رگهای مذکور با ناف پیوسته چنانچه چوبی مدور که در پایهٔ گردون میباشد و آنرا ناهی چکر گویند گرد آن چوبهای که آنرا آر نامند پیوسته اند همچنین بجمله رگها گرد بگرد ناف پیوسته اند بعضی طرف سر و بعضی طرف پای و بعضی راستا و بعضی چپا و بجمله هفتصد رگ چهل رگ با ناف بی واسطه پیوسته اند و این چهل رگ اصل اند و دیگر رگها منشعب ازین اند که ده ازان منافذ باد ست و ده دیگر منافذ بلغم و ده منافذ تلخه و ده منافذ خون و از ده رگ که منفذ باد اند در محل باد ازان صد و شصت و پنج رگ منشعب شدند پس جمله صد و هفتاد و پنج گشتند و همچنین از ده رگ که منافذ تلخه اند در محلهای تلخه صد و شصت و پنج رگ دیگر منشعب اند و جمله این نیز صد و هفتاد و پنج گشتند و همچنین از ده رگ که منافذ بلغم اند در محلهای بلغم صد و شصت و پنج رگ دیگر منشعب شدند و جمله این نیز صد و هفتاد و پنج گشتند و همچنین از ده رگ که منافذ خون اند در محلهای خون صد و شصت و پنج رگ دیگر منشعب شدند که جمله این نیز صد و هفتاد و پنج گشتند و جمله هفتصد میشوند و بجمله رگهای بادی که صد و هفتاد و پنج اند صد رگ در دستها و پایها اند در هر دستی و پائی بیست و پنج و چهل و یک ازان در شکم و سینه تمام شدند بدین تفصیل چهار رگ در گردن چهار و در هر دو گوش در هر دو گوشی دو و کان و نه در زبان و شش در بینی و هشت در هر دو چشم در هر چشمی چهار رگها ... چهار ازان در میانه تن که در تن دستها و پایها درست بدین تفصیل که هشت متصل در برو نمو رده چهار در هر دو پهلو در هر پهلوی دو رگ و شش در پشت و شش در شکم و ده در سینه تفصیل رگهای تلخه و خون و بلغم همین ست لیکن رگهای تلخه در چشم ده اند در هر چشمی پنج و در هر گوشی یک رگهای بلغم در گردن شانزده اند و در گوش ده اند در هر گوشی پنج چنانچه محلهای هفتصد رگ به تفصیل بیان کرده آمد اکنون باید دانست چون باد نیک صالح باشد و در منافذ خود روان شود تن مردم سبک بود و دست و پای بآسانی بجنبد و عقل بجای باشد و منافع باد همگی حاصل آید و چون باد فاسد شده باشد و در منافذ خود بفساد جریان شود انواع جهتهای بادی ظاهر گردند و همچنین چون تلخه صالح باشد و در منافذ خود جریان بود تن مردم روشن و خوشنما بود و آرزوی طعام نیک باشد و گرسنگی بکمال حاصل آید هرچه خورد زود تحلیل یابد و هیچ زحمت تصدیع ندهد و جمله فوائد تلخه روی نماید و اگر تلخه فاسد شده در منافذ خود روان گردد انواع رنجهای تلخه حادث گردند و همچنین اگر کف صالح باشد در منافذ خود روان بود تن مردم چرب و تندرست بماند و دیگر منافع کف پیدا آید و اگر کف مذکور فاسد شده در منافذ خود روان شود انواع امراض کف حادث گردند و هیچ فوائد کف پدید نیاید و همچنین اگر خون صالح بود و در منافذ خود روان شود جمله دهاتها قوی گردند و رنگ روی روشن خوشنما بود و حواس سالم قوی گردد و اگر خون مذکور فاسد شده در منافذ خویشتن روان شود انواع امراض خونی پدیدار گردند بدانکه آنکه گفته شده است که ده رگ منافذ تلخه است مراد آنست که تلخه درین ده رگ غالب ست و دیگر سه خلط مغلوب نه آنکه دیگر اخلاط بکلی در رگهای تلخه نیند بلکه هیچ رگی از رگهای تلخه نیست که در وی سه خلط دیگر نیست

وهمچنین بر رنگهای خون و باد و کف وابسته این قیاس تصور باید کرد بدانکه اگر باد و فاسد در رگهائیکه منافذ باد اند غلبه کند رگها سیاه و کبود اعلام نمایند و اگر کف فاسد غالب اند رگها سبز نمایند و گرم در حرارت باشند و اگر کف فاسد شده در رگهائیکه منافذ وی اند غلبه کند رگهای ند و سپید فام نمایند و سرد بوند و گران باشند و حرکت ضعیف کنند اکنون رگهائیکه کشادن آنها ممنوع ست بیان کرده میشود بدانکه چهار صد رگ که در دستها و پایهاست ازان جمله شانزده رگ ست کشادن آنها ممنوع بوند بهر دستی و هر پائی چهار رگ بدین تفصیل یکی جالند هرا و دو دیگر ارلی بیکی لوهتا چه و صد و سی و شش رگ که در میانه تن اند ازان سی و دو رگ نباید کشاد و از جمله سی و دو رگ که متصل بر و میورا اند هشت رگ نباید کشاد بدین تفصیل چهار رگ که زرد و تب مرم ست در هر مرمی دو رگ و چهار رگ دیگر مرم ست در هر مرمی یکی و شانزده رگ که در هر دو پهلو اند از جمله آن دو رگ کشادن ممنوع ست در هر پهلو یک رگ و آن رگیست که طرف کتف مستقیم رفته است و بست و چهار رگ که در پشت ست از جمله چهار رگ که در دو برهتی مرم ست در هر مرمی دو رگ کشادن آن ممنوع ست ازان چهار دو طرف استای صلب و دو طرف چپای صلب اند و آن رگهای اند که طرف شانه علی الاستقامة بالا رفته اند و بست و چهار رگ که در شکم اند از جمله آن چهار رگ کشادن آن ممنوع ست و آن رگهای اند که طرف راستای و چپای ناف از متصل شرم تا سینه علی الاستقامة رفته و چهل رگ که در سینه اند از جمله آن چهارده رگ کشادن ممنوع ست دو رگ دل و چهار رگ از دو طرف سینه و دو رگ مشتمول و هشت رگ ازان دو اسحن و هست و یک پلانیک استهنبه سر بی ازین چهار رگ یکی از جمله هشت رگ بشود و اما صد و شصت و چهار رگ که در گلو و قفا و تمام سر ست پنجاه رگ ازان ممنوع الفصد گفته اند بدین تفصیل از جمله پنجاه و هشت رگ که در گلو و قفا اند شانزده رگ ازان نباید کشاد هشت رگ ازان سرا یا ترکا و دو ازان منیان و دو ازان نیلا و دو ازان کرکاتکا و دو ازان بد سر مرم و شانزده رگ که در دو کله اند در هر کله هشت رگ از جمله آن چهار رگ که در بند گاه کله اند و دو در دو می بندگاه نکشایند و سی و شش رگ که در زبان اند از جمله آن شانزده رگ که زیر زبان اند نباید کشاد و دوازده رگ که در بینی اند و جمله آن پنج رگ نکشایند چهار رگ که در محل شم اند و یکی بکام رفته ست نکشایند و شی و شش رگ که در هر دو چشم اند از جمله آن یکیکه در هر دو گوشهای چشم ست کشادن ممنوع ست و ده رگ که در هر دو گوش اند بیکان بیکان رگ که در محل قوت سامعه ست نباید کشاد و شصت رگ که در جبین اند از جمله آن هفت رگ که چهار ازان در ناصیه اند و دو ازان در اورت مرم و یکی ازان بر ستهنبی مرم اند نکشایند و دو رگ که در دو بناگوش اند در هر بناگوش یکی از جمله آن دو رگ که در بندگاه دو بناگوش اند نباید کشاد و دوازده رگ که در سر اند از جمله آن هفت رگ نکشایند بدین تفصیل چهار ازان اتجهیب و پنج سیونت و یکی ازان ادهپ که جمله هشت رگ باشند انتقد بود بیان رگهای ممنوع الفصد بدانکه ازین جمله رگها که فصد آنها ممنوع ست اگر احیاناً طبیب از روی نادانستگی رگی ازینها فصد نماید عضویکه رگ دران عضو باشد البته بیکار گردد و اگر زیاده بریده گردد مجروح بمیرد و آنکه پیش ازین مذکور شده بود که جمله رگها در تن مردم هفتصد اند مراد ازان رگها نیست که در تحت تشگاف و فصد در می آیند و الا نه رگهائیکه صغیر اند و بدین رگها منشعب گشته اند بیشمار اند تعداد کما هو بغیر از خداوند خالق العلام دیگری ندانند والله تعالی اعلم و احکم بحقیقة خالق الانسان هو علی کل شیء قدیر فصل هفتم در احکام فصد و این فصل را هندی سرابنده بیده سا ر بر نامند بدانکه صبی پیر و آنکه وجود او خشک نحیف الخلقت بود و یا آنکه بسبب جراحت یا بخستگی یا از غلبه امراض مختلف نزار گشته باشد و یا آنکه قوی دل نبود و ترسنده باشد و آنکه از کثرت جماع یا از بسیار سیر یا از کثرت شراب خمر ضعیف شده باشد و آنکه شمین بود و آنکه بازک و تنگ جثه بود و دیگر زن حامله و صاحب مرض سرفه و کهیر و تب و آنکه او را زحمت هچکی و یا آنکه او را مرض پچهیا کهات باشد کشادن رگ این همه ممنوع ست و نیز در روزیکه شب مردم بیداری کرده باشد و بعد قی و اسهال و وقت ماندگی بسبب عملی و بعد ریاضت و بعد حقنه و در حالت تشنگی و گرسنگی و بیهوشی رگ نباید کشاد و نیز در مرضیکه فصد مر مریض را نافع نباشد رگ نشاید زد بدانکه رگیکه کما هو حقه دیده نشود و رگیکه بزدن انگشت برنیاید کشوده و زخمهائیکه کشاندن خون دران نافع ست در فصلیکه آنرا به هندی سحر سنابی نامند گفته شده است و چون خون بکشانند باید که در وقت نیک ساعت سعد بعد از دادن صدقه خون بکشایند و از وقتیکه خون کشانیدن ازان ممنوع احتراز نمایند کسیکه وی را خون کشانید ممنوع ست اگر او را مار گزیده باشد و یا آنکه زهر خورده باشد و یا آنکه او را زحمتی که بغیر خون کشانیدن مهلک بود حادث گردد خون باید کشانید و باید دانست که چون خواهد که رگ بکشاید باید که اولاً مفصود را مقداری روغن ستور بنوشانند و اگر بیماری شربا شفیه

فصل هفتم در احکام فصد

ویا زحمت بادی ویا بلغمی بود ونیز دیر با آتش گرم سازند و جلیکه از وی زحمت حادث شده باشد شناخته آشام با طعام نرم که در وی مائیت بسیار باشد و
قریب آن خالط بود بخورانند چون طبیب خواهد که رگ بکشاید باید که وقتی که فصد و آن وقت کردن شاید مریض ایستاده گرداند و بالشاند و بالای موضع فصد
بند از ال یا بجامه یا پوست در حالتیکه نه بسیار سخت و نه بسیار نرم بود به پیچد وجای رگ شناخته بآلتی از آلات فصد که محل خود نه گوید رگ گشته از رگ بکشاید باید که
در هنگام گرمی بسیار و سردی بسیار و در روزیکه باد وزان باشد ویا ابر بود رگ نکشاید و بغیر عوارض ضرر رگ نباید کشود و اگر طبیب خواهد که از رگهای
گلو یا قفا یا رگ سر بکشاید باید که علول را بالای چوکی که مقدار سه راج گز بلند بود بنشاند و مریض مذکور را بفرماید تا هر دو دست خود را مشت بسته بزند
رگی که آنرا اسفیدان گویند بعد به کمربند هر دو مشت او را با گردن بپیچد تا بهم و یکی کس را گرفتن فرماید تا طرف کمربند بپیچد و راید ست چپ بگیرد
و بدست راست کمربند را استعمال کلوبند نه بسیار نرم و نه بسیار سخت قبض کند تا رگهای فصد او ظاهر بست بالا برآید و نمودار گردد بعد بران رگ باستقامت
و استقلال نشتر بزند چون رگ مذکور کشاده گردد کمربند مذکور را که پیچیده است زیاده تر تاب دهد و پشت مقصود بمال مقصود را نگاه باید که تا رگ کشاده
تا خون بوجه خوب بیرون آید لیکن چون رگی از رگهائیکه در دهن است کشادن خواهد طریق کشادن آنها نه این طریق ست بلکه ترتیب فصد آن عنقریب
گفته خواهد شد و اگر خواهد که رگی که از رگهای پای بکشاید معلول را بفرماید که بپاید رگ آن کشادن خواهد آن پای را بر زمین هموار نهاده بالیت و بر ران
پای زور کند و پای دوم راست دارد و فرو نبد تا آنرا بجامه بپیچد و از جای کشادن رگ چهار انگشت بالا نیز بجامه بپیچد و بالای شتالنگ
بدست بشید بعده رگ کشاید و اگر خواهد که از جهت دفع زحمت عرق النسا که هندی آنرا رنگهن کهد و صفنی گویند بکشاید باید که بر دو پای معلول از میدکر
کشاده داشته رگ بکشاید و اگر خواهد که بجهت دفع زحمت بسواحی که در دست میشود رگ بکشاید باید که معلول را بگویند تا دست دراز کند و کردنیا را نگاه کشاید
و اگر خواهد که رگی از رگهای دست بکشاید باید که معلول را بگوید تا مشت ببندد و لیکن چنان نبندد که سر انگشت در میان مشت شود و بر چیزی که مناسب دل باشد
بر آن دست نهاده فرماید و فرود آرنج بجامه ببندد و از محل رگ کشادن طرف بالای آن بمقدار چهار انگشت گذاشته نیز بجامه ببندد و بعده از آن رگ بکشاید
و اگر رگی از رگهای کمر یا پشت یا دو پستان کشادن خواهد باید که معلول را بفرماید تا سرگردن و پشت بلند کرده بنشیند بعده رگ بکشاید و اگر رگی از رگهای سینه
و شکم کشادن خواهد باید که معلول را بفرماید که سینه کشیده و کشاده بنشیند بعده رگ بکشاید و اگر رگی از رگهای هیکل کشادن خواهد باید که معلول را بفرماید که
و سینها پس پشت بر زمین نهاده بنشیند و بسوی پشت با قان بود رگ بکشاید و اگر رگ قضیب کشادن خواهد نخست قضیب معلول را [illegible]
قضیب را گون کرده رگ بکشاید و اگر رگ زبان کشادن خواهد بفرماید که زبان را [illegible] بپیچاند بعده رگ بکشاید و اگر رگ کام [illegible] کشادن [illegible]
و بین معلول باز بکشاند و بر کام [illegible] تفحص نموده و معاینه کرده بکشاید و اگر رگی از رگهای محل دیگر کشادن خواهد تدبیری معلول مناسب آن محل فهمیده باقی
که مناسب آن محل دانند رگ بکشاید باید دانست چون خواهد که در محل گوشت در فصد کند باید که نشتر را مقدار جو در آن محل فرو برد [illegible] که گوشت در باشد مقدار
نیم جو نشتر بکار برد لیکن در جائیکه گوشت در باشد آنقدر [illegible] آنرا بریکهه گویند فصد کند و در محل استخوان دار یا لغایه آنرا کهنقار هم گویند فصد کند باید که فصاد حسن
مهارت و حاذق کامل باشد که بیکبار زدن نشترش کفایت حاصل آید و اگر بیکبار زدن نشتر مقصود حاصل نشود بار دوم زند و اگر بار دوم هم کفایت نکند
سوم بار زند و زیاده از سه مرتبه نشتر نشاید زد و باید دانست که در فصل برکهارتی برشکال وقتی رگ باید کشاد که روز ابرناک نباشد و در فصل
زمستان وقت استوای و فصل تابستان هنگام سردی یعنی در وقتیکه نیم پاس روز بماند رگ باید کشاد و بعد نشتر زدن اگر تا یکپاس خون چنانکه
آب از لوله ابریق بیرون می آید جاری باید یا رد بدستور فی الحال بماند تصور باید کرد که رگ بوجه نیک زده و کشاده است و بعد رگ زدن اولا خون فاسد
بیرون می آید چنانچه در چکانیدن رنگ معصفر اولا آب زرد که آن لازم کار نیست فاسد ست بیرون می آید کسی را که غش برآید و نمایان نباشد
یا لاغر بود یا زحمت بسیار کشیده باشد یا قوی دل نبود و ترسان و خائف باشد و یا بیهوش بود و یا [illegible] کثرت به مانده شده باشد بفصد کشیده خون
اندک بیرون آید همچنین کسی بعد از گذشتن دو پاس یا یک روز یا دو روز باز رگ باید کشاد تا خون فاسد که مانده است برون آید [illegible]

خون بسیار رفتن نه بلکه چنان احتیاط نماید که مقداری خون فاسد هم بماند و این بقیه خون فاسد بعلاج مسهل هم دفع توان کرد کسیکه با قوت و جوان بود و غلبه
خون فاسد در وی سخت باشد مقدار یک سر پخته خون از وی باید کشید و از یک سر پخته درین محل سیر و نیم پل مراد ست اکنون بیان آنکه برای کدام
زحمت کدام رگ باید کشاد گفته می آید بدانکه از جهت دفع زحمتیکه بکف پای میشود و از آن در کف پای سوزش پیدا میشود و آنرا ابهندی پادداه نامند
و از جهت دفع زحمتیکه بسبب آن پای متألم میشود چنانکه از آمدن سنگریزه زیر دندان وقت خوردن طعام اندام متألم میشود و آنرا بادسر گهنه نامند و
از جهت دفع زحمتیکه در پا زود پیدا میشود و آنرا او پا پاک گویند و از جهت دفع خشکی پای یا دست که روز بروز غلیظ گردد و آنرا اسپرب نامند و از جهت دفع
سرخباد که آنرا رکت پات گویند و از جهت دفع زحمتی بادی که بسبب آن صاحب آنرا بگراه افتادن پای در شتالنگ درد پیدا آید و آنرا بات کنتک
نامند و از جهت دفع نوعی از خارش که آنرا بجیرچکا گویند و از جهت دفع طرقیدگی پای که آنرا باد داروی و بوائی نیز نامند بالای محل خطرناک که آنرا
چهپر مرم گویند در موضعیکه میان آن موضع محل خطرناک مذکور مقدار دو انگشت فرجه باشد بالتیکه آنرا بریکهه نامند رگ مذکور بگشایند و از جهت
دفع علت پیلپای محلیکه در ران رگ کشادن می باید در فصل علاج آن گفته خواهد آمد و از جهت دفع نوعی از علت بادی که آنرا نو میشود و آنرا کروشتک نامند
سرجانوه نیز گویند و از جهت دفع زحمت لنگی که آنرا کهنج گویند و از جهت دفع زحمت زمانت که آنرا انیساک گویند و از جهت دفع سار درد هائیکه در ساق پای
حادث شوند بالای شتالنگ در محلیکه میان آن و میان شتالنگ چهار انگشت فرجه باشد رگ بگشایند و از جهت دفع زحمتیکه آنرا اپچی نامند زیر اندر
پشت مرم مقدار دو انگشت گذشته رگ بگشایند و از جهت دفع زحمت باعرق النسا که آنرا کروسی ننگهن گویند بالای مفصل الزانو یا فرودی آن مفصل مقدار
چهار انگشت گذاشته رگ بگشایند و از جهت دفع زحمت گلوکه آنرا گلگند گویند در بیخ گاه ران دو انگشت گذاشته طرف داخل رگ بگشایند و از جهت دفع زیادتی
پیه در بازوی دست میان انگشت خنصر و بنصر دست چپ ست رگ بگشایند و از جهت دفع زیادتی جگر که آنرا جکرت دالی گویند و از
جهت دفع زحمت شکم که از تحلید کند پیدا شود و آنرا گلتو گویند در بازوی دست راست متصل آرنج یا در فرجه که میان انگشت خنصر و بنصر دست راست ست
رگ بگشایند و از جهت دفع زحمت دمه و سرفه که از حد زیادت بود رگ نباید کشاد که ممنوع ست اگر دمه و سرفه اندک باشد رگی از این دو رگ دست راست
بگشایند و از جهت دفع علت بسواجی محلیکه میان او و میان تبب مرم فرجه دو انگشت باشد رگ بگشایند و از جهت دفع علت نمو که آنرا بروتکا و
ابدلس و سوک و کهه نامند و علت منی که آنرا ساکره و کهه گویند رگ میانه قضیب بگشایند و از جهت زیادتی خایه که آن از افزونی بول حادث
گشته باشد و آنرا موتر بره دو گویند در پهلوی خصیه رگ بگشایند و از جهت دفع جلد در که جلندهر نیز نامند محلیکه از ناف چهار انگشت فرود ست
طرف چپ رگ بگشایند و از جهت دفع خشکی که بعضش طرف داخل بود و آنرا انتر بره گویند میانه بغل پهلوی چپ مقابل پستان رگ بگشایند و از جهت
دفع زحمتیکه بدان بازو خشک شود و زحمتیکه آنرا او با پاک نامند و میان این بالا گذشت نزدیک بینی رگیکه میان کتف ست بگشایند و از جهت
دفع تب که یک روز ناغه کرده بیاید همین رگ یا رگ محلیکه مجمع استخوان های سرین و ملتقی ست بگشایند و از جهت دفع تبیکه دو روز ناغه کرده بیاید رگ نزدیک
زیر بین کتف از هر کتف که داند بگشایند و از جهت دفع باد صرع که آنرا امرگی گویند در بینگاه کتف رگ بگشایند و از جهت دفع زحمتیکه آنرا ستکه نامند در قصا
شعو طرف روی رگ بگشایند و از جهت دفع زحمت انسادکه نوعی از دیوانگی ست جبین و سینه و گوشه چشم رگ بگشایند و از جهت دفع امراض زبان و
دندان رگ زیر زبان باید کشاد و از جهت دفع امراض کام و حلق رگ کام کشودن نافع بود و البته و از جهت دفع امراض گوش در موضعیکه متصل گوش ست با
رگیکه بالای گوش ست کشادن نیکو بود و از جهت دفع امراض بینی رگیکه بر سر بینی ست بگشایند و از جهت دفع علت چشم که آنرا اکهمر نامند و از جهت دفع
سائر علتهائیکه چشم مخصوص اند و بجوالی چشم نیز که احتیاج بفصد افتد رگ جبین یا رگ دنباله چشم یا رگ سر بینی باید کشود و از جهت دفع علتهای سر رگ پیشانی از
سینه رگ دخیره باید کشود و یا بدر و النسبت چیز بابا در ان فصد نباید و در اندیشت گفته اند که رگ کشادن بالتیکه بسیار سخت باید بود و بدان
خون مقداری که بیرون آوردن باید بیرون نیاید از ان درد و آماس پیدا شود و آنرا بهندی در بندها گویند و دوم رگ کشادن زیادت از مقداریکه باید و از ین

یکی از دو چیز پیدا شود یا آنکه خون بیرون نیاید بلکه منعقد می شده درون بدن بر بود یا آنکه زمقداری که کشیدن باید زیاده بیرون آید و این را بجا گویند و سیوم
تشنه زدن در رگ وقتیکه رگ گردیده یا زگونه شده باشد اگر درین نشتر زنند ازین نیز یکی از دو چیز مذکوره حادث گردد و این را کنچیتا نامند و چهارم کشادن رگ
با آلتیکه بسیار کند باشد و ازین خون بیرون نیاید و رگ بیاماسد و این را اچهنا نامند پنجم آنکه بسبب نایافتن فصاد رگ نشتر یاد اطراف رگ زند و رگ
ازان گرفته گردد و آنرا الگت تانامند و ششم رگ کشادن در وقت سردی یا وقتی که مفصود از خوف فصد لرزان و خائف باشد یا در وقتیکه مفصود بهوش باشد
و چنین اوقات اگر فصد کنند خون بیرون نیاید یا آنکه رگ چنانکه باید کشادن کشاده شود و این را اپرستا نامند و هفتم رگ کشادن با آلتیکه سخت تیز باشد
و سرش عریض بود و این را اندرنا نامند و هشتم درکرانه رگ نشتر زدن نه درمیانه و ازین خون بمقداریکه باید گشت بیرون نیاید و این را انتی بجیرتا نامند
و نهم رگ کشادن از آن شخصیکه درون تن وی خون بسیار نباشد و رگهاش بباد پر بود و این را پرسهکا نامند و دهم رگ کشادن چنانکه سه حصه عرض
رگ در یکطرف نشتر گذارد و یک حصه طرفی دیگر و درمیان رگ نشتر نزند و ازین نیز خون اندک بیرون آید و این را کونتا گویند و یازدهم کشادن رگیکه در
ورزش باشد یا آنکه در محلیکه بستن گفته شده است آنجا بند دیا هیچ بستن باید نه بندد و ازین خون چندانی بیرون نیاید و این را البیپتا گویند و دوازدهم
رگ زدن بعد آنکه رگ بر آمده باشد و ازین نیز خون اندک بیرون آید و این را الوتحصتبره گویند و سیزدهم بریدن رگ و ازین خون بسیار رود و عضو فصد
بیکار گردد و این را اسسرتا گویند و چهاردهم آلت فصد را بزرگ داشته رگ کشادن چنانکه اندکی از رگ طرف عرض بریده شود و این اترجکیه بجا
نامند و پانزدهم رگ کشادن بدون آلت فصد چند کرت و این را ابیتجا گویند و شانزدهم زدن رگهائیکه فصد آنها ممنوع است و آنرا ابیادهیا گویند و
و هفدهم رگ کشادن در حالیکه رگ جنبش باشد و این را بادرتا گویند و هجدهم نشتر زدن بالای محلیکه شاید و یا نشتر زدن چند بار تو بر تو اگرچه در محل فصد باشد
و ازین خون از چکیدن باز ماند و اگر ساختی ماند یا زروان گردد و این را دهیتا گویند و نوزدهم با آلت باریک چند کرت زده رگ کشادن و این را
تنو پربدها گویند و بستم کشادن رگی از رگهای محل خطرناک که در بندگاه و پی و رگ و استخوان باشد و ازین درد بسیار شود و عضو فصد بیکار گردد و آخر الامر
مفصود بمیرد پس طبیب را باید که در رگ کشادن اهتمام تمام مبذول دارد و غفلت و عطلت را بخود راه ندهد زیرا که بسبب آنکه رگها دائم در تحرک اند چنانچه
ماهی که همیشه در آب متحرک است و شناختن رگیکه می باید کشود و امتیاز او از جمله امها الغایت صعب و دشوار است پس کار هوشیاری علم و دانش کاردانان کمال است
تا غلط فاحش نخورد و اگر احیاناً غلط خورد و چنانکه رگ کشادن باید نکشاید بدین جهت انواع رنج و درد صعب پدید آید و رحمها سلیه دران که باید شود بخصوص
فصد برای دفع آن مرض بود پس بخوردن داروی و مالیدن روغن و مانند اینها عمل کردن چندانی نفع نرساند و حکما گفته اند که در عمل جراحی فصد نیمی
عمل است چنانچه در علاج بداروی کردن حقنه نیمی عمل علاج است الغرض باید که مفصود بعد از کشادن رگ از بسیاری غصه و غم و حرکت و ریاضت جماع و
اندوه و خوف و از خواب سرد و سعی و پیاده گشتن و از بسیار نشسته ماندن و از سردی و گرمی مفرط و خوردن باد و فرط و از اول غذای جمالهت نا گوار
تا کار اخبر از تمام الازم دانند تا آنگاه که قوت اصلی عائد گردد پس پرهیز شرط است و بعضی گفته اند تا مدت یک ماه خود را از چیزهای مذکور باحتیاط نگاه دارد
و دیگر تدبیرهای رگ کشادن در ضمن هر علتیکه متعلق بفصد بود گفته خواهد شد و حالی که در تر بود برای اخراج آن رگ بکشایند و آنکه ازان هم قریب تر بود
البیرون بکشند و آنکه ازین نیز قریب تر بود بکدوی تلخ بکشند و آنکه ازان هم اقرب تر بود بدلو چه بکشند و آنکه ازان هم قریب تر بود به کاک باید کشید و بعضی
گفته اند خونیکه بسته بود آنرا به کاک بکشند و اگر در تمام اندام خون فاسد پراگنده شده باشد برای استخراج آن رگ بکشایند و اگر خونی در پوست بد شده باشد
برای خارج ساختن آن بکدو یا البیرون باید عمل کرد والله اعلم و احکم فصل هشتم در بیان اصول رگها یکه آنرا ابهندی و عصمی نامند و فروع آن
مسمی به سروتت است و این فصل را ابهندی و عصمی بیاکرن گویند بدانکه بیست و چهار رگ عصمی که بیان آن بالا گذشته است در رگهای مسرو و رگهای
سروت نزدیک عصمی اطبا همه با ذات متحد اند لیکن اختلاف میان ایشان باعتبار است چه باعتبار آنکه متحرک اند سرا نامند و باعتبار آنکه نفوذ
باد و جز آن در اینها بر آمدگی پیدا میشود و عصمی گویند و باعتبار آنکه مجرای آب و خلاصه الطعام اند مسمی بسروت گشته اند سروت میگویند که

فصل هشتم در بیان اصول رگها که آنرا ابهندی و عصمی نامند و فروع آن

این هرسه نوع بالذات مختلف اند ازانکه چندی ازان مسمی بدهمنی اند و چندی دیگر مسمی بسرا و اصل این نسبت که اختلاف بها دلیل ثبوتیت براتین تسمیات وازانکه
چون خلطی از اخلاط ثلثه در سرا غالب میشود متلون بلونی مخصوص میگردد چنانکه بیان آن در فصلی که آنرا سرا ابیق میگویند گفته شده است بخلاف آنکه
چون خلط مذکور در دهمنی یا در سروت غالب شود متلون بلون مخصوص نمیشود بلکه هرکه نوشته است بلونی که دهمنی و سروت ازان پیدا شده است
متلون گردد و ازانا گفته که میان سرا چهل اصل اند و میان دهمنی بست و چهار و میان سروت بست و دو و هریکی ازین شاخها بطریق مختلف منشعب شده اند
اگر این هرسه بالذات متحد می بودند در اصول و فروع اختلاف نشدی و ازانکه نسبت سرا و دهمنی ناف ست و همچنین نسبت سروت دیگرست که بیان آن
بیشتر خواهد آمد و ازانکه هریکی ازین سه عملی دیگر دارد عمل سرا گفته شده است عمل سروت و دهمنی بیشتر خواهد آمد و نیز در طبهای متقدمه مسطورست که این
هرسه مختلف بالذات اند و منشای اغلاط کسانی که میگویند که این هرسه بالذات یکی اند آنست که یکی بدیگری باعتبار محل و صورت و در بعضی عوارض و هیئت
و اینها سخت باریک اند پس رویت میان ایشان تمیز دشوارست بنابرآن وهم میشود که متحد بالذات اند و بست و چهار رگ دهمنی که از ناف رسته اند ده
طرف بالای تن رفته اند و ده طرف فرو رفته و چهار در تمام وجود پیچان شده امتداد یافته اند و ادراک حاسهٔ ذوق و سمع و بصر و شم و آواز کردن و دم آوردن
و فرو بردن و فازه و عطسه و خنده و گریه و کلام و بانگ. آن بسبب ده دهمنی ست که از ناف طرف بالا رفته اند. از هریکی ازین ده در مقام دل
دوگان دوگان دیگر منشعب شده اند که جمله اصول و فروع سی گشته اند ازین جمله دو مجرای باد و دو مجرای تلخه و دو مجرای بلغم و دو مجرای خون و دو مجرای
رس اند و دو مجرای کلام و دو محل بینائی و دو محل شنوائی و دو محل بوبائی و دو محل ذوق و دو محل صوت که بغیر حرف باشد و دو منشای خواب و دو منشای
بیداری و دو مخرج اشک چشم و دو مخرج شیر پستان اند و همین دو اخیره در مردان مخرج منی اند و بدین سی رگ قوام اعضای تن که بالای ناف ست چنانچه
شکم و پهلو و سینه و شانه و گردن و بازو و ساعد و سائر الاعضای فوقانی ست و ده رگ که از طرف ناف زیرین رفته اند مخرج و مجرای باد و بول و غائط و منی
مردان و خون حیض زنان اند و این رگها بواسطهٔ گرمی در محل تلخه خلاصهٔ طعام را از بول و غائط و خوی جدا گردانیده در خود جذب میکنند و خلاصهٔ طعام مجذوب
درین رگها نفوذ یافته و ازان به ده رگ فوقانی و چهار رگ که در جمله تن پیچان شده امتداد یافته اند نافذ شده در جمیع بدن ساری میشود و همه درین رگهای
اندام تحتانی خلاصهٔ طعام جریان گشته در محلش سیر سد و محلش بدان پر میماند و از هر رگی ازین ده رگ تحتانی بجائیکه میان بکواسی آرام است دوگان
دوگان رگ منشعب میگردد پس جمله این نیز سی رگ میشوند ازین جمله دو مجرای باد و دو مجرای تلخه و دو مجرای کف و دو مجرای خون و دو مجرای رس و دو ازینها
چسپیده اند و آن مجرای طعام اند و دو مجرای آب اند و چهار رگ بمثانه چسپیده اند و ازین چهار مجمع آب منی اند و دو مخرج آب منی اند و همین دو رگ که
در مردان مخرج آب منی اند در زنان مخرج خون حیض و دو ازین سی رگ مذکور بدو کانی که بر پشت بدان چسپیده اند و آن مخرج غائط اند و هشت رگ
ازین سی رگ مذکور خوی را بچهار رگ که در تمام اندام پیچیده اند میرسانند و قوام اعضای بدن که فرود از ناف ست چنانچه بکواسی و سرین و کمر و ران و
و ساق پای و زانو و سائر الاعضای اندام تحتانی ست و چهار رگ دهمنی که در تمام وجود پیچیده اند از نسبت خود هر پیچیده که بیشتر شده اند از هریکی ازان صدگان
و از صد هزارگان منشعب گشته و آن رگها همچو دام تمام وجود پیچیده اند و دهنهای اینها با بیخهای مویها چسپیده اند بدان رگها خوی از خلل بدن جریان
یافته بمسام مویها شده بر اندام ظهور می یابد و بدین رگها از مایعات چنانچه روغن و جز آن در آماده از ظاهر اندام بباطن آن میرسد و خلاصهٔ طعام و
شراب نیز درین رگها نفوذ یافته تمام وجود ساری میگردد چنانکه در ساق نیلوفر شمسی و قمری سوراخها اند درین رگها نیز سوراخها اند بدان سوراخها
خلاصهٔ طعام نفوذ یافته در تمام اندام میرسد و وجود را ازان قوت و پرورش میشود و حس لمس که در تمام وجود ست مربوط بدین رگهاست و بدانکه رگهای
سروت اصل بست و دو ست که دو ازان مجرای نفس ست که بهندی آنرا پران باو گویند و دو مجرای طعام و دو مجرای آب و دو مجرای خلاصهٔ طعام و دو
مجرای خون و دو مجرای گوشت و دو مجرای چربی و دو مجرای بول و دو مجرای غائط و دو مجرای منی مرد و همین دو مجرای خون حیض زنان و فروع این رگها
که بست و دو اند بسیارست اما دو سروت که مجرای نفس اند بیخ آن در دل ست و سر آن برگهای دهمنی که آن مجرای خلاصهٔ طعام ست چسپیده است

اگر در یخ و یا سر این زخم رسد مجروح و غیره و احاره بمیرد و اگر زخم کاری نرسد و احیاناً از زنده ماند از زین بمیر ضیکه در آن نعره بازند و کور پشت شود و بیهوشی
و دوران سر و از زه پدید آید اغلب آنست که مبتلا گردد و دو سروت که مجرای طعام ست بیخ آن با مای پیوسته و سر آن با دیمی که مجرای طعام بخفسیده است
اگر در یخ و یا سر این زخم رسد مجروح بمیرد و اگر نمیرد بمیر ضیکه در آن در شکمش انتفاخ و باد سول پیدا آید و او را اصلا طعام خوش نیاید و تشنگی و قی متواتر باشد
و آنکس عنین گردد مبتلا شود و دو سروت که مجرای آنست بیخ آن با کام و سر آن با سپرز چفسیده است اگر در یکی ازین دو جای زخم رسد مجروح را تشنگی
سخت پدید آید و فی الحال بمیرد و دو سروت که مجرای خلاصه طعام ست اگر در یکی ازین دو محل زخم رسد مجروح بمیرد و اگر نمیرد بدین امراض مبتلا گردد
که اکثر نعره بازند و کور پشت شود و بیهوشی و دوران سر و لرزش پیدا آید و دو سروت که مجرای خون ست بیخ آن با جگر و پیوسته و سر آن با دیمی که مجرای ... آن
چفسیده اگر در یکی ازین دو محل زخم رسد اندام مجروح سیاه و اهم یا زرد و ام شود و ویرا تپ و تاپاک پیدا گردد و خون از جراحت وی بسیار روان شود
و چشمهاش لعل فام گردند و دو سروت که مجرای گوشت ست بیخ آن به پی ست و سر ش با دیمی که مجرای خون ست پیوسته است اگر در یکی ازین دو جای
زخم رسد مجروح بمیرد یا آن عمر با مراض مبتلا گردد که محل جراحت بیاماسد و گوشت بر تن مجروح خشک گردد و در رگهاش کرمها افتد و دو سروت
که مجرای چربیست بیخ آن با کمر و سر آن با گرده چفسیده است اگر در یکی ازین دو جا زخم رسد از اندام مجروح خون بسیار روان باشد و وجودش فربه باد
و مکانش خشک شود و سخت بیاماسد و مجروح را تشنگی بسیار روی نماید و دو سروت که مجرای بول ست بیخ آن سرش با مثانه چفسیده است اگر در یکی
ازین دو جای زخم رسد شکم و مثانه منتفخ شود و بول بسته گردد و بیهوش ایستاده ماند و دو سروت که مجرای مخرج غائط ست بیخ با پایه مقعد و سر آن در ...
اگر ازین دو جای زخم رسد شکم بباد منتفخ شود و از جهت جراحت بوی باد آید و درد و کانیها کرمها افتد دو سروت که مجرای منی ست بیخ آن با پستان
سرش با خصیتین چفسیده است اگر در یکی ازین دو جای زخم رسد مجروح عنین گردد اگر بسبب آنکه جراحت اندک شود و یا در ذرابه محل مذکور سیاه شایسته
که عنین نگردد و لیکن منی که با خون آمیخته بود و او را بعد از دیری انزال شود و دو سروت که مجرای خون حیض ست بیخ آن با رحم و سر بر دیمی که مجرای
خون حیض ست پیوسته اگر در یکی ازین دو جای زخم رسد زن مجروح عقیمه گردد و او را حیض نشود و جماع تحمل کردن نتواند و بدانکه زخمهای سروت
که ذکر آن گذشته دوا پذیر نیست پس طبیب را باید توکل بر عنایت خدای عز و جل کرده دست به علاج اندازد که خدای کریم و رحیم ست آرزو دیده
باید که چون خلیده ازین محلها بیرون آورده علاج جراحت استعمال کند و بدانکه سروت عبارت ست از رگی مجوف که معابر دیمی و سر آنست و باز ده چیز
مذکوره دران جاریست و آن در تمام وجود منتشر ست والله تعالی اعلم و احکم **فصل نهم در بیان آنکه زن حامله چگونه باید ماند و این فصل را اپیندی**
گربهنی پیاکرن گویند بدانکه زن حامله را باید که از آنگاه که علوق در رحمش قرار گیرد هرگز غمگین نماند و خوشدل و پاک لباس با جامه نیک و پاک یا
و گاه گاه صدقه میداده باشد و تعظیم و ادب حرمت مادر و پدر و بزرگان خود لواجبی نگاه دارد و از ایشان دعای نیک توقع نماید و کسی را نیازارد
و از اشیای ناپاک و چیزهای کریه المنظر دور ماند و چیزهای مذکوره را مساس نکند و علمهای رنگین از نیک ... دست ... و اشیای گندیده و
بدبوی را نبوید و اشیای کریه المنظر را نه بیند و حکایاتی که موجب خوف و جزع و اندوه باشد نشنود و از ... و آنکه او را خواهد ...
پوشیده نداشته باشند هرگز نخورد و نیز طعامی که بروی رغبت نباشد نباید خورد و البته طعامی را که بروی چشم زخم نظر رسیده باشد نخورد و شناختن
آن طعام که بروی نظر رسیده باشد چنان ست که اگر بر طعامی آشوب نظر رسیده باشد هر چند آن طعام لطیف و با حوائج و مصالح و تکلف بوده باشد در
ذائقه خوش نیاید چندان غلو نکند حامله مذکوره ازین طعام احتراز اولی بود و دیگر از چیزهاییکه حمل از زیان نماید و در خانه که دران چراغ گاهی روشن
نکرده باشند و چندگاه خالی مانده باشد در نیاید و از خانه بیرون نرود و در خانه تنها نماند و در محل قبور یا در جاییکه هنود را سوخته باشند و زیر درختان
آن محال نیز نرود و غصه بسیار نکند و غیبت و فحش نگوید و از کاریکه بدنامی حاصل آید محترز باشد و سخت آواز و از بلند نگوید و کاریکه از آن ماندگی بسیار
حاصل شود نیز نکند و نیز حامله را باید که اول ماه و دوم و سوم اشیای شیرین و سرد و ناگزیر بخورد علی الخصوص درین مدت بخوردن بیخ ساتهی پخته و شیر یا ده گاو

فصل نهم در بیان آنکه زن حامله چگونه باید ماند

مداومت نماید که سخت مفیدست و روغن و آبشبت بر وجود حامله بسیار بمالند و در چهارم ماه برنج پخته و جغرات بخورد و باز در پنجم ماه برنج پخته و شیر بخورد و در ششم ماه برنج
پخته و روغن ستور و بعضی گویند در چهارم ماه برنج پخته و شیر و مسکه و شوربای گوشت جانوران دشتی که بروی آرزو باشد بخورانند و در پنجم ماه برنج پخته با شیر
و روغن ستور بخورد و در ششم ماه آشام برنج با روغنیکه بخار مشک آنرا پخته باشند بخورد و در هفتم ماه روغنیکه آنرا با داروهای سال بر ناد کن پخته باشند
با آشام برنج بخورانند و روغن مذکور تنها نیز بنوشانند و در هشتم ماه زن حامله را حقنه که آنرا استهاپن بست گویند بدین ادویه که الحال مسطور میگردد
بکنند بیارند کنار و جوش آن بگیرند و با آن سحیق بریارا و بلکهی و سوف و کنجد و نمک سنگ و مینچهل و شهد و شیر و آب جغرات و روغن کنجد و روغن
ماده گاو هر همه باهم بیامیزند و بدان حقنه مذکور کنند ازین غائط کهنه که در رودها مانده باشد سیلان یافته بیرون افتد و بادیکه در رودها احتباس یافته باشد
بمجرای خود جریان گردد و بعد حقنه مذکور حقنه که آنرا انباس بست گویند بدین داروها باید کرد بیارند داروهای کاکولیادکن و شیر در روغن کنجد بپزند و بدین
روغن حقنه مذکور بکنند ازین باد بمجرای خود بسهولت جریان یابد و فرزند باسانی متولد گردد و بعد وضع حمل هیچ رنجی و زحمتی حامله را نرسد و درین مدت
گاه گاهی با روغن و شوربای جانوران دشتی مدام بخورانند مادام که فرزند برآید اگر بدین گونه نگهداشت حامله کنند تندرست و چرب بماند و باسانی بار نهد و در نهم ماه
سعدخانه برای حامله بطول هشت دست و بعرض چهار دست راست بکنانند و در آن خانه جانب شرق یا شمال یا جنوب کنند و اشیای میمون و خوشی انگیز
و چیزهائیکه بدان مزاحمت دیو نشود و چنانچه قرآن و دعا و مانند آن دران خانه بدارند بعده حامله را دران خانه در آرند چون بند دل کشاده گردد و کمر درد
کردن آغاز کند و درد زه پیدا شود و شتاب حاجت انسانی شود و مانند بلغم از فرج بیرون آید بدانند که وقت زادن نزدیک رسیده است باید که دران
وقت بدعا و صدقه مدد خواهند و بچه های خردسال را بنظر حامله در آرند و میوه را که برگچه نام باشد یعنی میوه که مذکر نام باشد چنانچه انار و سیب و امرود بدست
او باید داد و بر تن حامله مذکور روغن کنجد اگر فرصت باشد بمقداری مالیده با آب گرم غسل دهند و کمتی نرم پخته و با روغن ستور مخلوط ساخته شکم سیر کرده
بخورانند و بر چهارپائی بزرگ و کشاده جای خواب نرم فراز کرده و بالش نرم زیر سر او نهند و شبان بغلطانند و پایهاش گرد آرند و چهار عورت که
بر ایشان گمان بد نباشد برای تولید بیارند و ناخن آنها هموار و صاف برآید و قریب حامله بنشانند یکی از ایشان روغن کنجد در محل مخصوص بمالد
و حامله را بگوید که زور کند تا بچه بیرون آید و اما تا مادام که درد نشود حامله را از زور باید کرد و چون بدانند که دهن رحم که آنرا گربهه نالی گویند کشاده
شده است و درد کمر و درد پهلوها و درد زه پیدا شده است آنگاه حامله را اندکی اندکی زور کردن فرماید و چونکه زمان برون آمدن بچه نزدیک رسید
است آنوقت بسیار زور کردن فرماید و چون عضوی از اعضای بچه بیرون آید بفرماید که سخت تر زور کند تا که بچه زاده شود و اگر حامله بغیر غلبه درد
زه زور کند بچه لنگ یا بنقصان عضو زاده شود و باد و سرفه و دمه و تشنگی و علت سر بچه را نیز باشد و اگر بچه کوز پشت یا بازگری زاده شود علاجی را
که در فصل مورگربهه چلتسا گفته خواهد شد بجهت اصلاح آن در کار برد و اگر بچه از شکم بیرون نیاید باید که دود کشتف مار که آنرا کانچلی گویند با دود مینچهل در
کار برند یعنی دود مذکور در فرجش رسانند و بیخ کریاری و لون براهی و بصل در دست و پای بندند خلاص یابد و چون زاده بود اگر فرزند برآید دهن بچه را
به نمک سنگ و روغن ستور طلا کنند بعده آنرا با آب پاک کنند و محلوج بروغن ستور تر کرده باشند بر تارک بچه نهند و نال بچه دوشیده بر هشت انگشت
بریسمان بسته ببرند و دوم سر ریسمان که بیک سرش نال بسته باشند در گلوی بچه بپیچید اگر نال بچه از هشت انگشت کم تر برند بخشش درست نباشد بلکه
و بعضی سخن گویند و اگر زیادت ببرند ناخش بلند و مرتفع باشد و بچه را انگشتری زر که بران روغن ستور و شهد و شیره براهمی طلا کرده باشند بچشانند بعده بروغن بلا
اندام بچه را طلا کنند و آبیکه دران پوست درخت شیردار یا سرب کنند مودک یا برگ کیهته هر کدامی که مناسب فصل ولادت و غلبه خلط مولود باشد انداخته
در آویند زر یا نقره و یا گلی بر حسب اقتدار خویش جوشانیده سر و اندام بچه بدان بشویند و در گلهای دهنی از ان مادر بچه که مجرای شیر اند بسبب حرکت
وقت ولادت باز گونه میشوند و شیر در پستان تا سه روز یا چهار روز یا پنج روز نمی آید باید که بچه را در اول روز روغن ستور و شهد و بیخ حوالسه که
بر سنگ سحق کرده باشند آمیخته بلیسانند و در دوم روز و سوم روز روغنیکه بگیاه لکهمنا پخته باشند بلیسانند و در چهارم روز و پنجم روز شهد و

روغن

روغن مقدار یک درم عرض کنند بچه بگنجد سه چهار کرت در یک روز با میسازند پیشتر شیر یا دیگر بخورانند و بر بدن زن زچه روغن بمالند و تا دو جوش از رها یکی از نفع دارد
بدهند و اگر بدانند که خون فاسد در شکم زچه مانده است شربت تنها گرم کرده و مانند جلاب ساخته در آن پلپل دراز و پلپول و چپیل و جتره و سندهی آس کرده
تا دو سه روز متواتر بنوشانند که خون فاسد دفع خواهد شد و بعد دفع شدن خون فاسد بدارکنه و ادکن را در آب بجوشانند و یا آس کرده دهند و آن را بانداز نیم
و جامه ترکرده بلبتانند و آشام برنج بنرند آنگاه مقداری روغن ستور مخلوط ساخته بنوشانند یا بجای آشام مذکور آشام شوربرنج انداخته مقداری روغن
بار کرده تا سه روز بنوشانند بعده گرسنگی و قوت زچه دیده فهمیده برنج نرم پخته با شوربای گوشت جانوران دشتی و یا جوش کلتهی یکجا کرده بخورانند اگر بدین نحو
نگاهداشت زن زچه تا یک نیم ماه بکنند زن زچه از مزاحمت انواع رنج بادی که زنان را بعد زادن میشود و آن نوع رنج را رسیوت نامند
مذکور از وقت ولادت تا یک نیم ماه ست و بیشتر نسبت و بعضی میگویند تا آنکه بعد ولادت حیض بیاید هم مزاحمت باد سوتکا باقی ست و زنان ملک
مالوه را بعد تولد روغن ستور یا روغن کنجد تا سه روز یا تا پنج روز بنوشانند و بالای آن جوش پیلپا دکن بدهند و بر آن میش تا سه روز یا پنج روز روغن کنجد
طلا کنند و اگر زن ولایت مذکور با قوت باشد تا سه روز یا پنج روز بعد ولادت آشام برنج نیز بدهند و بیشتر زنان ولایت مالوه را طعام چرب بخورانند
و بر ناف شان آب گرم بریزند تا خون فاسد بیرون آید و زن زچه را نشاید که غصه و زور و حرکت بسیار کند و مرد را نزدیک آمدن ندهد اگر زن زچه مذکور
طعام مخالف خورد یا مباشر فعلی مخالف شود بیک ناگاه زحمتی از احادث شود که بدشواری بعد از بدن زائل شود یا نشود و اگر زن زچه فاقهای
بسیار کند زحمتش لادوا گردد پس طبیب را باید که اگر زن زچه را زحمتی پیدا شود زمین خاصیت فصل و سن و سال شناخته و بر مزاج طبیعت او واقف گشته علاجیکه
ملائم آن باشد بکند تا به گردد بدانکه نوعی از خونیست که آنرا اپرا و انول گویند و بعد ولادت بیرون می آید و لوقت بیرون آمدنش شکم زچه منتفخ میگردد
و درد میکند اگر خون مذکور بیرون نیفتد زن زچه بمیرد از جهت بیرون آمدن خون مذکور چند نوع علاج ست نوع اول موی سر بسر انگشت
پیچیده چند کرت در گلوی زچه مساس کنند خون مذکور بیرون افتد نوع دیگر کدوی تلخ و بانیدال و پوست زرد و کالی مار متساوی گرفته کوبیده
و در روغن تلخ مخلوط ساخته بر آتش دود کنند و دود مذکور در رحم رسانند خون مذکور بیرون افتد نوع دیگر بیخ کریاری باریک آس کرده بر
و کف پای او طلا کنند و مخلوط در شیر ستوم ترکرده بالای تارک او نهند خون مذکور بیرون افتد نوع دیگر قسط و بیخ کریاری باریک آس کرده
با شراب مقداری بابول ماده گاو بنوشانند خون مذکور بیرون افتد نوع دیگر بیخ شالی سال و داروهای پیلپا دکن باریک آس کرده با شراب
بنوشانند نافع آید اگر دایه ماهر بود صاف و هموار برآینده و دست بروغن کنجد چرب کرده در فرج اندازد و آن اول کشیده دور کند اگر وجود زچه خشک باشد
و لوقت ولادت اشیای تیز که مسیل خون اند نخورد یا دخون فاسد در زیر ناف یا در سر رحم یا در پهلوی یا در مثانه منعقد ساخته در ناف یا در پهلو یا در شکم درد
پیدا آرد و چنان درد شود گویی که مقام مذکور برید میگردد و سوزشها در آن میخیزند و شکمش از غلبه باد منتفخ گردد و بول البسته شود و این مرض را مشهور
مسکل سول گویند و علاج این بچند انواع ست یکی آنکه داروهای بر تر پادکن جو کوب کرده بجوشانند و یک درم او کهادکن آس کرده در جوشش کرده انداخته
بنوشانند به شود نوع دیگر سیحق جوکهار در روغن ماده گاو یا در آب شیر گرم انداخته بنوشانند به شود نوع دیگر داروهای پیلپا دکن جوکوب کرده بجوشانند
و در جوش مذکور نمک سنگ انداخته بنوشانند یا داروهای پیلپادکن مذکور را آس کرده در شراب خالص انداخته بنوشانند به شود نوع دیگر داروهای
بر پادکن بجوشانند و در جوش مذکور پلپل دراز و پلپول و چاب و چتره و سندهی و الاچی متساوی گرفته و باریک آس کرده انداخته بنوشانند به گردد
نوع دیگر داروهای بدارکنه اوکهادکن جو کوب کرده بجوشانند و در آن جوش مقداری سیحق و دیودار و پلپل گرد انداخته بنوشانند نوع دیگر سندهی
و پلپل گرد و پلپل دراز و تج و تیزج و الاچی و ناگکیسر و کشنیز متساوی گرفته و آس کرده یا قند کهنه آمیخته بدارند و مقداری نهار بخورانند مفید آید نوع دیگر
خلاصه ارشت که نوعی از شراب ست بنوشانند به شود اگر تو طریق نگاهداشت بچه گفته می آید که بعد غسل دادن بچه را جامه کتان بپوشانند و بالای
جامه کتان بقنطانند و بشاخ پیلپا کنایانم یا پیاسنگه سای بچه بپرانند و در زمینه محلوج بروغن کنجد ترکرده بالای تارک سرش نهند و اشیایی که از دود آن

والیوان وام صبیان بگیرند بالای آتش نهاده دود آن بچه را برسانند و در گلوی او بر بهره و دست و پای بچه گیاهها یکه از تاثیر آن ولو میگیرند به بندند و در
خانه که دران بچه را نگاه دارند باید که کنجد و سرشف و کتان و سیر چهار طرف آن بریزند و دائم آتش دران خانه بدارند و بچیزی و تبرتیبی که نگاهداشت مجروح و زخمی
سکیت و آن در فصلیکه آنرا بهندی پرتیو پاسی میگویند گفته شد همان طریق نگاهداشت مجروح بچه نیز باید کرد و لیکن دهم روز بعد از ولادت بچه مادر و پدر
بچه را باید که غسل کرده جامه سپید بپوشانند و صدقه بر حسب قدرت خویش بدهند و نام بچه موافق طالع بدارند بعده دایه که میانه قد و نه جوان و نه پیر
نه سخت لاغر و نه سخت فربه بود و شیر او صاف و بی علت باشد و لبهایش بزرگ در مخالف و موافق بسیار حریص نباشد و پستانهایش دراز و بلند نباشد
و هیچ عضوی از اعضا نقصان نبود و بخوردن گل و مانند آن شیفته نباشد و فرزندان او نرینه باشند و مهربان باشد شیر همچنین دایه بچه را باید خورانید
تا بچه سلیم الاعضا و بعیلت باشد و هر دایه که پستانهایش بلند باشد بچه که شیر آن دایه خورد روی آن بچه کژ گردد و هر دایه که پستانهایش دراز باشد از
درازی پستانهایش دم بچه گرفته شود و گاه باشد که بمیرد باید که بچه را شیر بسیار عورات نخورانند و اگر شیر بسیار عورات بخورانند بچه را انواع علت حاصل شود
و اگر مادر بچه یا دایه را شیر نباشد عملهایکه زائل کننده غم باشد و شادی آرد معمول باید کرد و از غله جو و گندم و برنج ستهی و شوربای گوشت جانوران که
و شراب به که بهندی کنجاره گویند و شیر و ماهی و کسیرو و سنگهاڑه و بالائی کند و بیخ نیلوفر و تخمسی و میتھی و سنداول و کیارو و سبزی که آنرا کال اساگ گویند ازین
چیزها هر چه خوش باشد بخورانند تا شیر پیدا شود و روز بروز افزون گردد و نیز باید دانست که بچه را شیر صالح بنوشانند و طریق شناختن شیر صالح آنست که آن شیر سفید
و صاف و نیک بود و رنگ او بهمو رنگ سنکهه یعنی خرمهره باشد و با آب فی الحال بیامیزد و یکذات گردد و کف نیارد و بهم رشتها نگردد و فرو در آب نه نشیند همچنین
شیر را صاف و نیک شمارند و از همچنین شیر بچه را عاقبت نباشد و زود پرورش یابد و فربه گردد و عورت که گرسنه واند و هکین بود یا از حرکت راه مانده شده باشد
یا دعات او زشت شده باشد و یا آنکه باردار بود یا تپ باشد یا سخت لاغر یا سخت فربه بود و یا طعام گرم و غذای ناموافق و نیم پخته میخورده باشد شیر اینچنین
عورت مضر دانند و نیز وقتیکه بچه را شیر داده باشند تا آن وقت که شیر مذکور خوب بطریق هضم نشده باشد شیر دیگر بالای او نباید داد و همچنین دارو یکه داده باشند
تا آنکه دارو هضم نشود شیر ندهند و اگر دایه غله گران یا دیر هضم یا غله علت آلوده و آنا پر کرده یا غذای ناموافق بخورد شیر او فاسد گردد پس هر بچه که چنان شیر بخورد
اکثر بانواع رنجها مبتلا گردد و نیز طبیب را شاید که اگر شیر فاسد شده باشد بعلاج نیکو او را اصالح گرداند اکنون علامات علتهای بچه گفته می آید اگر در عضوی از
اعضای بچه علتی حادث شود دست آن عضو را بچه مساس کند و بچه نگذارد که بساید اگر در سر بچه علتی حادث شود چشم خود را بسته دارد و اگر در مثانه شود بول بدشواری کند
و اگر بچه سر مذکور قی کند یا شکمش از باد منتفخ گردد و آواز کند بدانند که در شکم رنج دارد و اگر بچه گریه بسیار کند بدانند که در تمام وجودش رنج و درد حادث گشته است
و بچگان را دارو یکه نرم باشد و چربی و بلغم انگیز دهد باید داد و بدانکه هر بچه را از هنگام ولادت تا یک ماه دارو مقدار دانه برنگ بدهند بعد یکماهه تا که
یکساله شود دارو آنمقدار که بچه بدو انگشت بردارد بدهند و بعد یکساله که بچه شیر هم خورد و اندکی طعام هم خوردن گیرد آنگاه دارو مقدار خسته کنار
بدهند و اگر شیر بگذارد و طعام خوردن گیرد دارو مذکور مقدار کنار بدهند و برای کودک هر مرض بچه داروها در فصل امراض بچگان که آنرا بالاگت وکه
گویند گفته خواهد شد و اگر بچه دارو نخورد دارو را بر پستان دایه طلا کنند که وقت مکیدن شیر داروی مذکور نیز در شکم بچه برود و داروی اسهال و قی بچه را
نباید داد و حقنه نباید کرد مگر وقتیکه ضرور شود که جز قی و اسهال و حقنه چیزی دیگر علاج نباشد ناچار باید کرد و هر بچه که مغز سرش نقصان پذیرد و در استخوان
تارکش بسبب باد که بواسطه نقصان مغز غلبه کرده است مغاک افتد و آنرا تشنگی پیدا آید و ضعف و سستی روی نماید باید که روغن ستور را با داروهای شیرین
مثل کاکولی و کولیا دکن بچه بنوشانند و بر اندام و بر تارکش نیز طلا کنند و اگر از جهت دفع مغاک سر آب سرد بر رویش زده تر سازند استخوان کاسه سر که در وی مغاک
افتاده است مرتفع گردد و هر بچه که در نافش بسبب غلبه باد انتفاخ و درد پیدا آید باید که علاج او بداروهایکه دافع باد اند بکنند بدین طریق روغن بداروهای مذکور
پخته بر ناف بچه طلا کنند یا آنکه داروهای مذکور سحق کرده بر ناف بچه طلا کنند یا آنکه داروهای مذکوره گرم ساخته بر ناف طلا کنند و یا گرمی ازین دارو برسانند و اگر مقعد بچه پختگی
حادث گردد بداروهایکه دافع تلخه باشد علاج کنند و اگر سوخته آس کرده بچه را بنوشانند و در مقعد طلا کنند نافع آید نوع دیگر روغن ستور اشرف ...

وخار بازگونه ستر اول وکلیه ستر ابهی وپلپل دراز وبهله وکوتهه ونمک سنگ برابر طبایه گفته شده بیزند وانان که بچه شیرخوار است بچشانند وبچه که شیر وطعام هر دو میخورد بروغن
ستور باشهد ویا پلپل دراز وبچ وآمله وهلیله وبلیله پخته بدارند ومقداری ازان بطریقیکه توانند بنوشانند وبچه که فقط طعام بخورد از جهت آن باسمول ودیودار وپلپل گرد
وبابرنگ وشهد وانگور ورو وبرابر گرفته دکا بهر ساخته بدان روغن ستور بیزند ومقداری مقداری بچه را بخورانند ازین هیچ علت حادث نگردد وبچه قوی تن وزورآور
ودرازعمر وعاقل شود وبچه را بر طریقی که نگیرند که بجنبش نیاید وبچه را خوشحال بدارند وبروی غصه نکنند و ویرا هیچگاه نترسانند وبکلیه از احوال او غافل نباشند
وچون بچه در خواب رفته باشد بزودی بیدارش نکنند وبزور در کنارش نگیرند ونگاه دارند که ازین چیزها ریح حادث شود وبچه را چون قوت نشستن نباشد
بتکلف ننشانند وچون قوت نشستن باشد بتدریج بنشانند تا کوژ نگردد ودر انچه خوشی بچه باشد همان کنند اگر نگاه داشت بچه بدین گونه کنند هرگز علتی گرفتار
نگردد ونیک بالاید وبچگان را از باد وگرمی آفتاب نگاه دارند وچنان بدارند که درخشش برق در نظرش نیاید وزیر درخت نیز رفتن ندهند وآئینه ننمایند
ودر بسیار خانها نگردانند واز سایه آدمی واز آسیب چشم زخم واز خطر نظر دیو وام صبیان محفوظ دارند وبجای ناپاک گویان ننهند وبالا تیرانداز بالا
برندارند واز محلیکه نشیب وفراز باشد وهموار نبود نگاه دارند ودر کرانه آب ننشانند واز آتش نیز نگاه دارند واگر مادرش یا دایه اش را شیر چندان نباشد
شیر نه بدهند واگر شیر نباشد شیر ماده گاو یا بز دهد وچون ریش مادر اشود آشام سبک ونبات پخته بچشانند وبچه را تنها نگذارند وبرای
ستارگان صدقه هر ستاره که باشد بدهند وبا بتهای خیر بدهند وبنمایند اکنون نشانهای بچه آسیب زده گفته می آید علامت آسیب آنست که بچه بارز
دبترسد ومدهوش گردد وبدندان وناخن اندام خود واندام مادر یا دایه تشنج شود دندانها با هم بساید وآواز بلند کند وفاژه آرد وابروی بالا برآرد وبالا نگرد
وکف از دهان آرد ولب بدندان گزد وغایط خام افگند وآواز دردناک وضعیف برآرد وشبها بسیار بیدار باشد ولاغر گردد واندامش ورم کند وروز بروز سست گردد
وبوی اندامش مانند بوی اندام کور موش برآید ونیز از اندامش بوی ماهی ولوی گرم او در سرآید وشیر از معتاد خود کمتر نوشد ونیز بدانکه چون بچه را
وقت تعلیم رسد بانچه مناسب حالش دانند بیاموزانند وچون بیست وپنج ساله شود او را با زن دوازده ساله نکاح کنند واگر مرد از بیست وپنج سالگی کم باشد
وازان هم زن از نو کم باشد تعلق شود ویا عورت از شانزده سال کم باشد وحامله گردد اغلب آنست که بچه در شکم او بمیرد واگر زاده شود کم عمر آید برود
بمیرد واگر احیانا بزیده ماند ووجود حواس خمسه او به نقصان وضعیف باشد عورتی که خرد سال یا دیرینه سال ویا آنکه با علت بود او را حمل ماندن
نه دهند وهمچنین اگر مرد خرد سال یا علول ودیرینه سال بود حمل از نطفه او ماندن ندهند واگر چنین پیش از استعمال مدت حمل افتادن خواهد کمر عورت
ونیز گاه ران ومثانه وزهدان درد کند وخون بیرون افتد چون این علامتها پیدا آیند باید که اشیای سرد بخورانند وبر اندامش نیز طلا کنند ونیز اشیای
سرد را با آب آس کرده در آب اندازند وعورت مذکور را درین آب بنشانند وهمچنین علاجهای دیگر که سرد باشند درکار برند ونیز داروهای جیونتی کن در
شیر جوشانیده بخورانند واگر زن حامله را تپاک شود ودرد پهلو ودرد پشت پیدا آید وخون ظاهر گردد وشکم پرباد شود وبول نیز بسته گردد ومقداری قی نماید اینها
علامات سقوط حمل نیز اند باید که درین حال انواع علاج سرد که مناسب اند وعلاجهای سرد وچرب استعمال کنند واگر شکم حامله بسیار درد کند بیارند
بالجهیر وبلیچهی وخار خسک کنهاری خردی برابر گرفته وکوب کرده درمیان شیر بجوشانند ودران شهد وشکر مقداری که مناسب است انداخته بنوشانند
واگر شکم حامله پر باد شود آنگاه ونمک سونچل وشیر برابر گرفته درمیان شیر گاو انداخته بجوشانند ومقداری بنوشانند واگر خون بسیار از فرج روان شود
بیارند گلی که خانه زنبور باشد وآن زنبوران زرد رنگ میباشند ودرمیان گل خاک خانه میکنند وبعضی گویند مراد ازین خانه انجن باری ست وآن
مشهور است باید گرفت ولجالو وگل دهاتکی ودرخت تنوالی وگل سرخ وقیر وسوت واگر این جمله دست نیاید انچه ازینها دست آید درکار برند نوع دیگر از شکوفه
داروهای نار ودهاوکی انچه دست دهد باریک کرده با شیر گوسفند یا شیر ماده گاو آس کنند وشهد وشکر انداخته بنوشانند خون بازماند یا داروهای
اتپار وکمل یا شیر گوسفند یا شیر ماده گاو وهمراه طریق اول بدهند یا کسیرو سالک وسنگهارا هر سه آس کرده با شیر آمیخته بنوشانند ویا بار دیگر پخته باشد
وکسیرو سالک وسنگهارا وروانس یعنی ماش آبی که در لب آب یافته میشود ودیگر بیخهای گیاههای آبی جوشانیده وشهد وشکر انداخته بنوشانند

نوع دیگر باشیره دارهای مار و دهادکن برنج شالی سال آس کرده شافه بیدار دیا باشیره دارهای مذکوره جامه تر کرده شافه برگیرد اگر خون نیکو رفع شود و اگر خون مذکور ظاهر نشود اما شکم حامله درد کند بیارند ملیهی و دیودار و کهیر کاکولی هر سه متساوی گرفته در شیر جوشانیده بنوشانند درد مذکور برود نوع دیگر دارهای بدار کند هادکن آس کرده و در شیر جوشانیده بنوشانند همین فایده باید نوع دیگر بیر و کنائی و نیلوفر قمری و سنگتراول کلیسر و کهیر کاکولی و ملیهی برابر گرفته و جوکوب کرده در شیر بجوشانند و بدهند اگر بدینگونه فی الحال علاج کنند سقوط حمل نشود و درد نیز روی رفع گردد و چون حمل ازین جمله تدبیرهای در رحم قرار گیرد و بماند باید که از ان کلر آس کنند و در شیر گاو انداخته بدهند و برنج سال درین شیر بپزند و بخورانند به شود و اگر عورتی را سقوط حمل میشود اول روز فاقه بکنانند بعده آشام غلهای خشک چنانچه شاماخ و کودرو و کلتهی بغیر نمک و بی روغن بپزند و دران اشیای تیز چون سنجی و پلپل دراز یا پلپل گرد و مانند اینها مقدار انداخته بنوشانند و اگر حمل چهار ماهه ساقط شود چهار روز آشام مذکوره بدین غرض که آنمقدار ماههای که حمل باشد همانقدر روزها آشام مذکور بنوشانند و اگر بعد سقوط حمل مثانه و شکم درد کند اشیای تیز که افزاینده آتش گرسنگی باشد با قند کهنه خوردن دهند یا با شراب ارشت آمیخته بنوشانند و ترکیب ارشت در فصل اشربه ببینند و نگاه باشد که از سبب غلبه باد حمل در رحم بخشکد چونکه چنین شود باید که روغنهای نرم حامله مذکوره را بنوشانند یا گوشت کرل بجوشانند و دران برنج سال انداخته بپزند و آشام کنند و روغن ستور یا روغن کنجد بسیار انداخته بنوشانند و اگر بدین نوع مرض نرود علاج نکنند بچه در شکم بمیرد نوع دیگر مغز بیل خام و ماش بجوشانند و روغن کنجد دران بسیار انداخته تا هفت روز بنوشانند و اگر بچه از مدت حمل زیاده در شکم مادر باشد که حامله را گویند که شالی بسیار در هاون انداخته بکوبد یا بر گردون یا بر اسپ بدرفتار یا بر شتر سوار شود یا برود و بنشیند و اگر بسبب غلبه باد حمل خشک شود و شکم حامله برنیاید و بآهستگی بچه در شکم بجهد حامله مذکوره را اشیائیکه فربهی آرند بخورانند و شوربای گوشتیکه افزاینده آب منی اند خوردن دهند و گاه باشد که پیش از ظهور اعضای بچه باد مخالف در رحم در می آید بسبب آن شکم حامله گاهی بر می آید و گاهی فرو می نشیند و نیز بسبب آن جان شکم بچه در نمی آید و اعضا ظهور نمی یابند خلق پندارند که نکمیلکه آسیب حمل را ربوده است و این مرض را ناکودر نامند از جهت صلاح انجمله علاجهائیکه برای دفع پلیدگی حمل گفته شده است بکنند و اگر عورتی را مدام سقوط حمل میشود از بجهت دفع سقوط در اول ماه ملیهی تخم ساکون دیودار و کهیر کاکولی متساوی گرفته سحق کرده در شیر ماده گاو که گوساله او نمرده باشد انداخته بنوشانند و در دوم ماه انبلو را و کنجد سیاه و تاماپرنی و ستاور برابر گرفته و با شیر سحق کرده و در شیر مذکور انداخته بنوشانند و سوم ماه بانده درخت و کهیر کاکولی و برنگ و کلیسر جمله متساوی گرفته سحق کرده در شیر ماده گاو انداخته بنوشانند و چهارم ماه جوانسه و کلیسر و مجانلی و راسن و ملیهی در شیر مذکور انداخته بنوشانند و پنجم ماه کنائی خرد و بزرگ و بکهار و شگوفه برگ درختان شیر دار و پوست درختان شیر دار با شیر ماده گاو آس کرده و در شیر مذکور روغن گاو انداخته بنوشانند و ششم ماه پتهون و بریار و سهجنه و خارخسک و ملیهی متساوی گرفته در شیر مذکور آس کرده بنوشانند و در هفتم ماه سنگهاره و بیخ نیلوفر و انگور و کسیر و ملیهی با شیر آس کرده و در شیر گاو انداخته و شکر آمیخته بنوشانند و هشتم ماه کیتهه و کنائی خرد و بیل و پلول بیخ شکر بیخ هر پنج دارهای مذکور گرفته در شیر گاو جوکوب کرده انداخته بجوشانند و بخورانند و در نهم ماه ملیهی و جوالسه و کهیر کاکولی و کلیسر در شیر جوکوب کرده انداخته جوشانیده بنوشانند و دهم ماه کهیر کاکولی و سنجی برابر گرفته و جوکوب کرده انداخته جوشانیده با شیر ماده گاو بنوشانند یا داروی مذکور در شیر انداخته جوشانیده بنوشانند و یا سنجی و ملیهی و دیودار متساوی گرفته در شیر جوشانیده بخورانند و اگر بدین طریق علاج کنند بچه در شکم پرورش بسیار یابد و شکم حامله درد نکند و هر زنی که بعد زادن تا مدت شش سال حامله نگردد بعد از ان فرزند آرد آن فرزند کوته عمر باشد و اگر حامله را زحمتی پیدا شود استفراغ بکنانند و اشیای شیرین و ترش یا طعام خوردن دهند تا باد در مجرای خود بآسانی روان گردد بعده از دارهای نسمن که تیز نباشند بدهند و طعامی مخالف حمل نباشد بخورانند الوان دارهائیکه بچه را نافع اند گفته می آید بیارند طبق زر و کهته بیخ متساوی گرفته و در کهرل انداخته سحق کنند تا که تواند بعده با شهد و حصه روغن گاو یک حصه آمیخته بچشانند نوع دیگر براهمی و سنکهه پهپی و طبق زر در کهرل سحق کرده با روغن گاو آمیخته بچشانند نوع دیگر بارکنک وار کهیهی و بج با شهد و روغن ماده گاو در کهرل سحق کرده بچشانند نوع دیگر ورق زر بیخ سفید دوب سفید

باب سوم در بیان علامات امراض و علاجهای آن

کاپیھل در کھرل سحق کنند و باشد و روغن گاو آمیخته بچشانند از این دارو ها بچه پرورش خوب یابد و فربه گردد و عقل او رج افزاید باب سوم در بیان علامات
امراض و علاجهای آن و این باب را بهندی ندان و چکتسا استهان گویند و این باب مشتمل بر هشتاد و هفت فصل است فصل اول در تقسیم علامات امراض و
بیان هر قسم آن بدانکه چون علاج کردن موقوف بر شناختن مرض بود و باین سبب چیزهایی که از آن مرض شناخته شود و آنرا ندان گویند در فصل اول این باب
ذکر کرده شد و هم ازین جهت ندان هر مرضی در قسم اول از دو قسم فصل آن آورده شد. و ندان دو معنی دارد یکی آنکه مرض از و شناخته شود و باین معنی اقسام
و بر پنج نوع است اول ندان و دوم پوربروپ و سوم روپ و چهارم اپسی و پنجم سنپراپت اما ندان که خاص است آنرا گویند که از و زحمت پیدا شود و آن نیز
بر انواع است یکی غذای ناموافق و دوم حرکت زیادت از مقدار خود چنانکه کشتی کردن بسیار روز و ورزش کردن و دویدن و کمان سخت کشیدن و مانند آن و سوم زمان
و چهارم زمین و پنجم غلبه خلط و ششم غلبه خون و پوربروپ چیزی را گویند که پیش از حدوث زحمت از ان معلوم شود که این کس را زحمت خواهد شد و
و آن نیز دو نوع است یکی را ساماں پوربروپ گویند و دوم را بسیکه پوربروپ گویند اما ساماں پوربروپ چیزیست که از و معلوم شود که زحمتی حادث
خواهد شد و این معلوم نشود که کدام زحمت از غلبه کدام خلط پیدا خواهد شد و بسیکه پوربروپ عبارت است از اندک نشانی هر مرض که باشد که پیش از حدوث آن مرض
به سبب نقصان خلط پیدا آید و اندک نشانی زحمت را بسیکه پوربروپ روپ آن زحمت نامند و نشانی هر زحمتی در فصل آن زحمت گفته خواهد شد و اما روپ
عبارت است از نشانیکه بعد حدوث زحمت بسیار ظهور یابد و اپسی فائده است که مریض را بسبب دارو یا بسبب نوعی از چهار نوع طعام یا از
افعال چنانچه حرکت و خواب و بیداری و مانند آن که اینها را بهندی بهار نامند حاصل شود و هر یکی از دارو و طعام و افعال مذکور بر شش نوع است یکی
آنکه ضد و مزیل سبب مرض باشد چنانکه تپی که از بلغم سرد حادث شود و تیداوی گرم چنان که سنتهی و چیت و مانند آن زائل گردد و این دارو ها ضد و مزیل
بلغم اند و چنانکه از ماندگی بسبب حرکت کردن کسی را بازور آورده تپ پیدا گردد و او را شوربای گوشت مرغ و یا جانوران دشتی چنان که دراج و دلچ
و لاوه و مانند آن و برنج پخته می خورانند و این طعام مزیل ماندگی و باد است و چنانکه از خواب کردن در روز کسی را که غلبه آورده باشد
او را بیداری شب مفید است و این بیداری ضد بیداری روز است زیرا چه خواب روز چرب است و بیداری شب خشک و دوم آنکه ضد و مزیل مرض باشد چنانکه
زحمت اتیسار را داروهای قابضه مثل پاڑهی و موتھه و مغز بیل بدهند و این داروها ضد زحمت اتیسار اند و چنانکه مریض مذکور را طعام قابض
مثل عدس بدهند و این مزیل اتیسار است و چنانکه کسیکه زحمت ادراورت حادث شده باشد در رقه مجارفته زور کرده او را تمام اعلاء باد برون کرده و این عمل ضد و
مزیل زحمت مذکور است سوم آنکه ضد و مزیل سبب و از مرض سبب بود چنانکه آماسی از سبب غلبه باد حادث شود بادان داروی کارده معمول آن آماس کوزیش
زائل گردد و این دارو ضد و مزیل هر دو است و چنانچه تپیکه از سردی حادث گشته باشد بجهت دفع آن آشام برنج گرم بنوشانند و این آشام ضد و مزیل
سردی و تپ است و چنانکه از خواب کردن در روز کسی از زحمت تن حادث شده باشد او را بیداری شب مفید است و این فعل ضد و مزیل خواب
روز و زحمت تن هر دو است چهارم آنکه ضد سبب مرض نباشد لیکن اثرش همچو اثر ضد سبب آن باشد چنانکه از غلبه بلغم دمامیل حادث گشته پخته نمیگردد
از جهت دفع آن داروهای گرم گرم کرده سخت میکنند و آن داروی گرم ضد بلغم نیست لیکن از قوت خود که آنرا پربھاو گویند دمامیل که از بلغم حادث
شده اند زائل میگرداند و چنانکه برای دفع دمامیل مذکور غذای غلهای گرم چنانچه ماش و ماهی بخورانند و این اطعمه ضد بلغم نه اند و چنانکه از غلبه باد زحمت
انماد پیدا شود او را بافعال مخوفه می ترسانند و ترسانیدن ضد باد نیست پنجم آنکه ضد مرض نباشد لیکن اثرش همچو اثر ضد مرض بود چنانکه در حالت
زحمت قی مینپھل و مانند آن داده بقی شوند و مینپھل ضد این مرض نیست ولیکن اثرش همچو اثر ضد مرض است و چنانکه اتیسار که از غلبه بلغم پیدا شود
و یرا شیر می نوشانند و شیر ضد اتیسار نیست لیکن اثرش ضد اتیسار است و چنانکه زحمت قی که لعقی کنانیدن برود برای آن زور کرده قی بیرون
آرد و این فعل ضد مرض مذکور نیست لیکن اثرش ضد مرض است ششم آنکه سبب مرض نباشد و لیکن اثرش اثر ضد مرض بود چنان که کسیکه بآتش
سوخته گردد او را عود خام سحق کرده سخت میکنند و عود نه سبب ضد مرض است و نه ضد مرض لیکن از قوت خود که آنرا پربھاو گویند سوختگی را

میبگرداند و چنانچه از نوشیدن شراب زحمتی که آنرا ادراق گویند حادث شود و از جهت دفع آن شراب می نوشانند و این شراب ضد شراب ست نه ضد زحمت
مذکور لیکن زحمت مذکور را زائل میگرداند چنانچه ماندگی که بسبب کثرت حرکت بود زحمت او تشبیه حادث بود و او در آب آشنا کردن و جماع کردن مفید و
این فعلها نه ضد ماندگی مذکوراند و نه ضد زحمت او تشبیه لیکن زحمت را زائل میگردانند و چون هر یکی از دارو و طعام و افعال بر شش نوع ست مجموع
انواع این هر سه هژده میشوند و اگر مریض مذکور را دارو یا طعام یا افعال ضرر حاصل آید و مرض زیاده شود ضررش را آن اپسیی نامند و این ضرر نیز
زحمت معلوم می شود سوال بدان که عام ست منحصر بر پنج قسم کرده شده است و این قسم ششمی میشود چگونه آید جواب چون بدارو یا طعام یا افعال مریض را
ضرر رسد و مرض زیادت شود ناچار آن دارو و طعام و فعل سبب مرض بود و داخل در بدان که خاص ست باشد و دانستن مرض را ان اپسیی آیست
شخصی بول لعل میکند و این لعلی بول احتمال دارد که از زحمت پرمیو لعل باشد و احتمال دارد که از زحمت رکتپت دران خون لعل بول کرده شود
باشد پس نشانی این هر دو زحمت یکسان ست طبیب تشخیص مرض مردم کردن نتواند باید که از جهت مرضی که آن را الغلبه و گمان معلوم کند علاج کند
اگر فایده حاصل آید بداند که همان مرض ست و اگر فایده نشود و مرض زیادت گردد بداند که مرض دوم ست **وسنپراپت** عبارت ست
از مجموع کیفیت حدوث مرض و طریق آن و خلط فاسد که سبب آنست و مقدار آن خلط و غلبه عرض آن و محل فساد که دران محل خلط مذکور شده
مرض پیدا می آرد و متنوع شدن سنپراپت به پنج اعتبار ست باعتبار عدد انواع مرض که آنرا سنکهیا نامند چنانچه گویند که تپها بر هشت نوع اند
و سنپراپت نیز بر هشت نوع ست باعتبار غالب بودن عرض یک خلط یا دو یا سه یا باعتبار غالب بودن یک خلط یا دو یا سه چنان که از غلبه باد
کسی را تپ حادث شود و باد را شش است عرض ست خشکی و سردی و سبکی میان این هر سه عرض یا یکی غالب خواهد بود یا دو یا هر سه و چنان که غلبه خلط
یا دو خلط یا هر سه خلط مرض حادث شود و باعتبار هر نوعی از غلبه مرض نوعی دیگر خواهد بود پس سنپراپت بدین اعتبار نیز بر انواع بود و غلبه عرض
خلط را و غلبه خلط را بکلپ نامند و باعتبار غیر تابع بودن مرض به مرضی دیگر را که آنرا پردهان نامند و باعتبار تابع بودن مرض به مرضی
دیگر را که آنرا اپردهان گویند و باعتبار قوت مرض که آنرا بل گویند چون چیزهایی که از ان بلغم زشت میشود و اگر جمیع آن چیزها زشت شده باشد
و علامتهای حدوث زحمت بلغم که آنرا پوربروپ گویند موجود شده باشد و مرض بسبب جمیع اسباب خویش حادث شده باشد و علامتهای
مرض که آنها را روپ گویند همه پیدا شده باشد بداند که مرض با قوت ست و اگر چنین باشد بداند که ضعیف ست و قوت و ضعف زحمت باد و
تلخه برین طریق باید شناخت و باعتبار زمان چنانچه فصل غلبه کف بسنت ست کفی که درین فصل حادث شود قوی بود و کف که در فصلی دیگر بود چنین قوی
نباشد و چنانچه وقت فجر وقت غلبه کف ست و وقت استوا وقت غلبه تلخه است و وقت غروب وقت غلبه باد ست و در ثلث اول شب
کف را غلبه است و در ثلث اوسط تلخه و در ثلث آخر باد را و چنانچه از متصل خوردن طعام کف غالب میباشد و وقت هضم تلخه غالب می باشد
و بعد هضم شدن باد غلبه میکند پس مرضی که باعتبار غلبه خلطی در وقتی حادث شود نوعی باشد و آنکه باعتبار غلبه خلطی در وقتی دیگر حادث شود نوعی دیگر
باشد پس ناچار سنپراپت باعتبار زمان نیز متنوع گردد و **باید دانست** زحمت بدنی طبیعی هر نوع که باشد از سبب خلط فاسد حادث
میشود پس خلط فاسد و اخلاط بسبب غذای ناموافق و زمان و حرکت بسیار و مانند آن زشت میشوند چنانکه بالای این بتفصیل گفته شد و مرض از
مرضی دیگر نیز حادث میشود پس مرض اول بدان یعنی سبب مرض دوم نیز باشد چنانچه از تاپاکی که در تپ ملیا شد رکتپت حادث میشود و گاهی از رکتپت تپ
پیدا می آید و از تپ و رکتپت دمه نیز حادث میشود و زیادتی پیه زحمت آدررو گ که نوعی از زحمت شکم ست ظاهر میگردد و از آدررو گ آماس پیدا آید و از لوبهر
آدررو گ و گوله حادث میشود و از زکام سرفه پیدا می آید و از سرفه نقصانی اوج و کمی دهات و از سبب نقصانی اینها زحمت راجروگ پیدا می آید
و هر زحمتی که هست چون قوی میشود زحمتی دیگر پیدا آید و بعضی زحمتها اند که چون دیگر زحمت پیدا می آرند خود زائل میگردند و مرض دوم باقی میماند
چنانچه از تپ رکتپت حادث میشود و تپ زائل میگردد و رکتپت باقی میماند و بعضی امراض چنان اند که مرض دیگر هم پیدا می آرند و خود هم

باقی میماند چنانچه زکام که سرفه را پیدا می آرد و خود هم میماند و چنانچه بواسیر که ادر روگ انگیزد و خود نیز باقی میماند همین طریق دو مرض و سه مرض بهم پیدا میشوند
در وجود آدمی از هر نوع جمع میشوند برای آنکه طبیب را شاید که آنچه نشانهای هر مرضی گفته می آید بکوشش تمام فهم کرده و فهمیده علاج کند والله اعلم و احکم

فصل دوم در مرض تپ و آن مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در بیان علامات آن بدانکه نخستین تپ ذکر کرده شد که از جمیع مرضها مرض تپ
قوی ست که پیش از جمیع امراض وجود تپ آفریده شده که محیط تمام بدن و فرو گیرنده دل و حواس خمس ست و از زحمتهای دیگر قوی تر ست و وقت
ولادت و موت مخصوص تپ میشود و جز آدمی از دیگر حیوانات تپ را تحمل کردن نتوانند و جسم نامی و غیر نامی را تپ می آید و تپ هر جنس به اسم مخصوص
بنامی خوانند چنانچه تپ فیلان را پاگل جر گویند و تپ اسپان را ابهجا جر گویند و تپ ستوران را الیسر تپ گوسپندان را و بزان را میراپ جر
و تپ شیران را بالش جر و تپ گاومیشان را ایار در و تپ آهوان و مانند آنرا مرگ روگ و تپ پرندگان را ابهگی عات و تپ ماهیان را مانند جلد
و تپ ملخ و مانند آنرا انیکهیا کهات جر گویند و لیکن تپ آب زلکار ست و تپ زمین شوری وی و تپ درخت خشک شدن او و تپ انسان دیده
جمهور حکمای هند بر هشت نوع ست و نزدیک بعضی بر بست و پنج نوع و این هر دو طریق در هفت نوع موافق اند و قسم هشتم را بعضی شمرده نوع علیحده
کرده اند و آن هشت نوع اینها اند یکی تپ باد دوم تپ تلخه سوم تپ بلغم چهارم تپ باد و تلخه پنجم تپ باد و بلغم ششم تپ تلخه و بلغم هفتم تپ هر سه خلط
هشتم تپ خارجی که آنرا اگنتک گویند و آن بر انواع ست بیشتر گفته خواهد شد و کسی که اشیای را که از آن خلط غالب میشود مرتکب گردد چون
آنکس را خلط غلبه کرده و در مقام آمای در آمده خلاصه طعام را زشت گرداند و آتش معده را از جای خود منتقل سازد آنکس را تپ پیدا آید و
حادث شدن به این طریق سنپراپت ست و مرضیکه در ان یکبارگی آتش گرسنگی مریض از سبب زشتی خلط کم شود و در اندام و حواس خمس
آتش افروزد و وی را بیقرار کرده و تمام اندامش درد کند آن مرض تپ باشد و علامتهای تپ که پیش از تپ پیدا آید و آنرا پورب روپ گویند
آنست که بغیر کار کردن ماندگی حاصل شود و دل یکجا نباشد و رنگ بدل گردد و مزه دهن بگردد و چشمها پر آب باشد و گاهی گرمی و گاهی سردی
و گاهی باد خوش آید و زمانی خوش نیاید و فاژه آید و اندام گران نماید و موی اندام ایستاده شود و آرزو بر طعام نباشد و جهان در نظر تاریک
نماید و هیچ چیزی خوش نیاید و سردی زیادت باشد چون این علامات در کسی پیدا آیند بدانند که آنکس را تپ خواهد آمد و این پورب روپ هشت نوع
تپ ست و چون در میان نشانهای مذکوره خمیازه زیادت باشد بدانند که تپ بادی خواهد آمد و اگر در چشمها آتش افروخته شود بدانند که تپ تلخه خواهد شد
و اگر آرزو بر طعام سخت اندک باشد بدانند که تپ بلغم خواهد آمد و اگر نشانی غلبه دو خلط باشد بدانند که تپ دو خلط خواهد شد و اگر نشانی غلبه هر یکی
از سه خلط باشد تپ هر سه خلط پیدا آید و علامتهای مرض که آنرا روپ گویند از آن هر نوع تپ گفته می آید علامات تپ بادی آنست که چون
تپ بادی حادث شود اندام بلرزد و زور تپ زمانی شود و زمانی کم گردد و حلق و لب خشک گردد و عطسه بیاید و اندام گران و خشن و خشک نماید و
درد کند و سر و دل و شکم زیاده درد کند و مزه دهن زشت و بد شود و غائط خشک باشد و باد در شکم گرفته ماند و فاژه آید و خواب نبود و علامات تلخه
آنست که تپ با قوت آید و حاجت استفراغ زیاده شود و غائط نرم افتد و خواب اندک باشد و قی آید و حلقوم و لب و بینی و دهن پخته گردند و خوی آید و
سخنهای یاوه گوید و مزه دهن تلخ باشد و تشنگی و بیهوشی و ناپاکی شود و بیخودی چنانکه بخوردن بسیاری سخت شدن آن میشود حاصل آید و رنگ چشم و بول
و غائط زرد گردد و دوران سر باشد چنانکه همه چیز را در گشت بیند و علامات تپ بلغم آنست که مریض وجود خود را چنان داند گویا که بجامه پیچیده اند
و قوت تپ اندک باشد و کاهلی آید و مزه دهن شیرین باشد و رنگ چشم و بول و غائط سفید باشد و دست و پای جنبانیدن نتواند و آرزو بر طعام نباشد
و مریض خود را سیر داند و اندام گران و سرد باشد و قی کردن خواهد و مویهای اندام ایستاده شوند و خواب بسیار آید و زکام شود و سرفه پیدا آید و آرزوی
گرمی شود و گرسنگی نباشد و علامات تپ که از غلبه باد و تلخه بود آنست که تشنگی بسیار شود و بیهوشی باشد و پیش نظر او همه چیز در گشت آید و جهان در
نظر تاریک نماید و ناپاک باشد و خواب نیاید و سر درد کند و دهن و حلق خشک گردد و قی آید و مویهای اندام ایستاده شوند و آرزو بر خوردن هیچ چیز

فصل دوم در مرض تپ

نباشد و بندگاه بشکنند و فازه آید علامات تپ باد و بلغم آنست که مریض وجود خود را چنان داند گویا که بجامهٔ تر پیچیده اند و بندگاه بشکنند و وجود گران نماید و خواب بسیار آید و سر درد کند و زکام و سرفه پیدا آید و خوی نیاید و تا پاک شود و زور تپ میانگی باشد علامات تپ که از غلبهٔ تلخه و بلغم باشد آنست که آب دهن چفسنده باشد مثل صمغ و مزهٔ دهن تلخ گردد و تپ یا آید و اندکی بیهوشی و سستی باشد و تشنگی و سرفه شود و آرزو بر طعام نباشد و زمانی سردی و زمانی گرمی پیدا آید و آب دهن از دهن بی قصد بیرون افتد علامات تپ که از غلبهٔ هر سه خلط بود و آنرا تپ سنپات گویند آنست که زمانی ناپاک شود و زمانی سردی حاصل شود و زمانی بندگاه سر و استخوان درد کند و زمانی درد نکند و چشمها لعل گون و پر آب و باک ورت باشند و تر بهوکن شوند و معنی تر بهوکن بعضی گویند آنست که چشمها تنگ شوند و بعضی گویند آنست که کر شوند و بعضی گویند آنست که در چشمها مغاک افتد و گوشها در کنند و چنان وهم کنند گویا که آوازها در گوش آدمی افتد و خلق را چنان پندارند که گویا آنرا به پشم چو پشم شالی پر کرده اند و چشم بسته ماند و بیهوشی شود و یا وه گوئی کند و دمه و سرفه پیدا شود و آرزو بر طعام نکند و هر چیزی پیش نظر او در گشت نماید و سردی بسیار باشد و در روز خواب بسیار کند و در شب خواب نیاید یا آنکه هم در روز و هم در شب خواب کند یا آنکه در روز و در شب خواب نیاید یا خوی بسیار آید یا اصلا نیاید و گاهی بعد از مدت بسیار اندکی خوی آید و گاهی سرود گوید و رقص کند و بخندد و بگرید و دیگر افعال ناسزا نیز کند و زبان سخت و درشت و سیاه گردد و دست و پای سست شوند و خوی پاک و خون و تلخه آمیخته بیند از دو سر بهر سوی افگند و تشنگی باشد و سینه و دل درد کند و بول و غائط بدیر و بسیار اندک کند و دست و پای و اندام دیگر بسیار لاغر شود و از حلق آواز خرخره آید و در اندام دتوهای سیاه و وام افتد و سخن اندک گوید یا مطلق نگوید و دهن و بینی و گوش انگشتی پیدا آید از نیجمله علامات بداند که تپ سنپات ست و اگر جملهٔ نشانها که گفته شد ه اند بتمام و با قوت باشند و گرسنگی نبود و هر سه خلط پر زور باشند مریض را استاده بدانند یعنی العلاج بشد فی نیست و اگر نه چنین باشد باز مریض از تپ سنپات بدشواری نیک شود و تپ سنپات را سیزده نوع ست یک نوع آنست که در ان باد و تلخه را زیادت غلبه بود و بلغم را غلبه کم باشد و علامتش آنست که همه چیز پیش نظر او در گشت نماید و تشنگی و تا پاک زیاده باشد و وجود گران نماید و سر درد کند و دوم آنست که باد و بلغم را در ان زیاده غلبه بود و تلخه کم باشد علامتش آنست که سردی و سرفه زیاده شود و آرزو غذا نباشد و چشم بسته ماند و تشنگی بسیار باشد و تا پاک باشد و اندام درد کند و سوم آنست که در ان بلغم و تلخه را زیاده غلبه باشد و باد کم بود علامتش آنست که مریض را قی شود و زمانی سردی و زمانی گرمی باشد و تشنگی بود و بیخودی پیدا گردد و استخوان درد کند چهارم آنست که باد را در ان زیاده غلبه باشد و تلخه و بلغم کم بود و علامتش آنست که سر و استخوان و بندهای مریض درد کنند و سخن یاوه گوید و اندامش گران شود و همه چیز را در گشت بیند و حلق او خشک گردد و او را تشنگی زیاده گردد پنجم آنست که در ان تلخه را زیاده غلبه بود و باد و بلغم کم شود و علامتش آنست که بول و غائط لعل بود و تا پاک و تشنگی زیاده بود و خوی آید و سستی بود و وقت کم گردد و بیهوشی باشد ششم آنست که در ان بلغم را زیاده غلبه بود و باد و تلخه کم باشد و علامتش آنست که مریض را کاهلی پیدا شود و آرزو بر طعام نباشد و آب از دهن رود و تا پاک و قی و تندرا او و در ان سر و سرفه پیدا آید و مریض را هیچ چیز خوش نیاید هفتم آنست که در ان باد را غلبه کم بود و غلبه متوسط باشد و بلغم را غلبه زیاده بود و علامتش آنست که زکام و قی آید و کاهلی باشد و تندرا شود و آرزو بر طعام نباشد و گرسنگی کم بود هشتم آنست که در ان غلبه باد را کم بود و کف را متوسط باشد و تلخه را زیاده و علامتش آنست که بول و غائط و چشم زرد گردد و تا پاک و تشنگی بود و در ان سر پیدا آید و آرزو بر طعام نباشد نهم آنست که در ان غلبه خلط تلخه را کم بود و بلغم را متوسط باشد و باد را زیاده و علامتش آنست که سر درد کند و اندام بلرزد و دمه شود و یاوه گوئی و قی پیدا آید و آرزو بر طعام نباشد دهم آنست که در ان مر تلخه را غلبه کم بود و باد را متوسط باشد و بلغم را زیاده باشد و علامتش آنست که مریض را سردی پیدا آید و اندام گران گردد و تندرا و یاوه گوئی و درد سر و استخوان پیدا آید یازدهم آنست که در ان غلبه مر بلغم را کم بود و باد را متوسط و تلخه را زیاده باشد و علامتش آنست که غائط نرم باشد و گرسنگی کم بود و تشنگی و تا پاک پیدا شود و آرزو بر طعام نباشد دوازدهم آنست که در ان غلبه مر بلغم را کم بود و تلخه را متوسط باشد و باد را زیادت و علامتش آنست که دمه و سرفه و زکام پیدا شود و خشکی دهن باشد و پهلو درد کند این دوازده نوع

سنپات و علامات آن از طب جرک نوشته شده است سنپات دیگر آنست که دران هر سه خلط را غلبه باشد و علامت او در علامات مطلق تپ سنپاتی ذکر افتاده گر
در حالت تپ سنپاتی بن گوش بیاماسد و درد بسیار کند و این را از علامات بد شمرده اند از چنین تپ اندکی کسان مخلص باشند و بعضی گفته اند چون اعراض آماس در
بن گوش پیدا شود و متصل آتش تپ سنپاتی پیدا آید آن مریض را نیز لا دوا دانند و بعلاج هرگز نیکو نشود و اگر در میانه تپ بن گوش بیاماسد نیز بدشواری نیکو گردد
و اگر در آخر تپ سنپات آماس مذکور پیدا شود مریض مذکور بآسانی به گردد و بهاء الملک حکیم آنچه در طب خود از اسما و انواع تپ سنپاتی و نشانهای او نوشته است
نیز ذکر کرده می آید بدانکه اگر غلبه که باد و تلخه را درین سنپات زیادت باشد آن تپ را بزده سنپات گویند و علامت او آنست که اندام درد کند
و تشنگی باشد و کام خشک شود و چشم بسته ماند و شکم بباد منتفخ گردد و غذا خوش نیاید و دمه و سرفه و ماندگی پیدا گردد و مریض مذکور همه چیز را در گشت
بیند و اگر دران غلبه مر بلغم و تلخه را زیاده باشد آنرا اکهاسک نامند و علامتش آنست که درون جوف تپ پاک بود و بیرون سردی باشد و تند راود و درد پهلوی راست
و گرفتگی دهن و گلو و سرفه پیدا شود و بلغم و تلخه یا خوی بیرون افتد و تشنگی زیاده شود و کام درد کند و اسهال و دمه و هکهک شود و اگر دران غلبه مر باد و بلغم را
زیاده باشد آنرا امکری نامند و علامتش آنست که تپ با سردی و لرزه پیدا آید و خواب زیاده شود گرسنگی و تشنگی باشد و پهلوی هر دو طرف درد کند
و سر گران شود و کاهلی آید و بینا استعصب شود یعنی رگهای گردن هر دو طرف سخت شوند چنانچه سر هیچ طرف گردانیدن نتوانند و چشمها نیم بسته مانند
و در شکم شورش پیدا آید و کمر و مثانه درد کند و همچنین سنپات را بدتر شناسند و اگر در سنپات مذکور تمام باد را غلبه زیاده باشد آنرا سپهرک نامند و
علامتش آنست که مریض مذکور را تشنگی و سستی شود و پهلوها درد کنند و بینائی کم شود یا مطلق برود و میانه ساق پایها درد کند و تپ پاک شود و اندام
بی قوت شوند و زور کم گردد و بول و غائط با خون شود و خواب نیاید و در سر بطریقیکه بریده میشود درد کند و مثانه نیز چنانکه کسی میکشد یا شگافته میکند درد کند
و هکهک آید و سخنهای پریشان گوید و زبانی بگیرد و بیهوش شود و اندامش سخت گردد و نعره بازند و اگر در سنپات غلبه مر تلخه را زیاده باشد آنرا اسکهرکاری
نامند و علامتش آنست که تپ با تاپ اندرونی و بیرونی سخت شود و سردی خواهد و اگر مریض را سردی برسد باد و کف زیاده شود و بدین سبب دمه و
بانگی پیدا آید و تند را و زحمت بسوچکا شود یعنی در جگر و روده مانند سوزنها بخلند و گرهها بشکنند و سخنهای پریشان گوید و اندام گران گردد و بانگی
پیدا آید و در اندام خوی بسیار روان شود و از بن موهای اندام خون بیرون آید و ناف و پهلو سخت درد کنند و تشنگی زیادت گردد همچنین سنپات را
لا دوا گفته اند اگر نعوذ بالله کسی را چنین حادث گردد در یک شبانروز هلاک شود و اگر در سنپات غلبه مر کف را زیاده باشد آنرا بچهین نامند و علامتش آنست
که مریض را تپ با لرزه و سردی باشد و خواب بسیار کند و اندام گران شود و کاهلی باشد و تند راوقی و بیهوشی و کاهلی باشد و تشنگی و تپ پاک قوی بود
و شکم پر نماید رغبت بر طعام نبود و سینه گویا گرفته شده است چنان بود و نیز مزه دهن شیرین شود و شنوائی و گویائی و بینائی نیز کم گردد و این نوع تپ
سخت بد باشد از آنکه اگر از جهت دفع این تپ طبیب داروی دافع کف بدهد تلخه زیاده شده تپ را زیاده گرداند باز طبیب چون داروی دافع
تلخه دهد باد زیادت شود و در تپ فاقه گفته اند چون فاقه کنانند باد سخت غالب شده از سبب فاقه چربی و مغز استخوان مریض را آب کند و این مریض اگر چیزی
خورده یا غسل کنانیده شب نگذرد که هلاک گردد و همچنین مریض بسبب آنکه مردم را آرزو بر بسیار باشد و نیابد یا بسبب خوف یا بسبب تمنی بر کالای غیرے
پیدا آید و اگر هر سه خلط را زیادت با غلبه باشند نشانیهای مرض مذکور زیادت پیدا آید و اگر متوسط یا کم بود نشانیهای مرض میانه یا کم باشند اگر هر سه خلط
بجشمه درون رگهای سینه درآمده حواس را گرفته تپ سنپات سخت پیدا آرند علامتش آنست که دست و پای مریض کج شوند و جنبانیدن نتوانند و شنوائی
و بینائی و دریافت کم شود و مزه ذائقه نیز تباه گردد و هیچ ذوق گرمی و سردی و مانند آن در نیابد و سر خود را هر طرف بیفگند و آرزوی طعام نکند و نعره زند
و گریه کند و زمانی در پهلوی راست و زمانی پهلوی چپ بی آرام بگردد و سرود گوید و رقص کند این نوع سنپات را اپهاس نامند بعضی اپتوده حسن نیز
گویند این نوع اصلا دوا پذیر نیست تا در کسی که ازین خلاص تواند شد و اگر مریض را در سنپات زور تلخه زیادت باشد در ده روز و نزدیک بعضی در
بست روز نیکو شود یا بمیرد و اگر زور کف زیادت بود در دوازده روز و نزدیک بعضی در بست و از چهار روز نیکو شود یا بمیرد و اگر زور باد زیادت بود

در روز هفت روز و نزدیک بعضی در روز چهارده روز به شود یا بمیرد و نشانی دلیل زیستن و مردن آنست اگر مل پخته باشد زنده ماند و اگر دمعات پخته باشد بمیرد و
دانستن پختگی مل آنست که اگر زحمت روز بروز کم شود و قوت مریض را زیاده گردد و دمعات با اعتدال باشد بدانند که مل پخته است و اگر نشانها بر عکس آن باشند
بدانند که دمعات پخته است و چون مریض از مدتهای مذکوره خلاص یافت بدین زحمت نمیرد زیرا که کامل مدت میرانیدن این زحمت مریض را تا بیست
و چهار روز و بیشتر نیست و درین زحمت فاقه نیز تا بیست و چهار روز گفته اند و بیشتر فاقه کنانیدن در طبها مذکور نیست باتفاق و تپ خارجی که آنرا اکنتک
گویند تپی ست که از رسیدن زخم تیغ یا تیر یا چوب دستی یا مشت یا لگد و یا افتادن از بلندی و یا از دعای بد زاهدان یا از طلسمات افسون گران یا از
گیاههای زهرناک یا از خوردن دو گمی بس یعنی زهریکه بسبب ترشدن یا کهنه گشتن یا سوختن تیزی آن میرود و میرانیدن نمیتواند اما زهر مذکور تپ و جز آن
پیدا می آرد و یا ازین سبب که آرزوی بر عورت کند و عورت را نیابد یا از خورسندی یا از غصه یا از اندوه یا از سبب دیو و پری و مانند اینها حادث گردد
و باید دانست که این جمله چیزها خارجیت خلط را زیادت میکنند بدان سبب تپ می آید از هر خلطی که آن تپ خواهد بود نشانی آن خلط در آن تپ
یافته خواهد شد و نشانی غلبه هر خلطی به تحریر پیوسته است و درین نوع تپ بعضی علامات دیگر هم پیدا آید و آن ذکر کرده میشود اگر تپ بسبب زهر باشد
گونه مردم سیاه فام گردد و اسهال و تاپاک شود و طعام خوش نیاید و تشنگی زیادت شود و بیهوشی روی دهد و اندام درد کند و اگر تپ از آرزو کردن گیاهای
زهرناک حادث گردد مردم راقی و بیهوشی روی نماید و سر درد کند و شامه تباه شود و اگر تپ از آرزو کردن بر نساء باشد دل بیقرار گردد و سخن پریشان
گوید و سخن پریشان او مفهوم نگردد و عقل کم گردد و طعام خوش نیاید و در کارهای زشت کردن از کسی شرم نکند و او را اصلاً گرسنگی نباشد و خود را
گرد آوردن نتواند و چشم بسته دارد و کاهلی کند و سینه او درد کند و اندام او خشک شود و اگر تپ از سبب خوف باشد سخن یاوه بسیار گوید و اگر تپ
از سبب اندوه باشد نیز همین نشانی باشد زیرا که سخن بسیار یاوه گفتن از تاثیر باد است و از آرزو کردن بر زنان و نایافتن آن و از اندوه و خوف باد
زیاده گردد و اگر تپ از سبب طلسم و افسون پیدا آید عقل کم شود و بیهوشی پیدا آید و تشنگی زیادت گردد و دل بیقرار شود و تاپاک باشد و مرض لبهونک
شود و همه چیز پیش نظر او برگشته نماید و تپ روز بروز زیادت گردد و اگر تپ از سبب آسیب دیو و پری شود هر سه خلط روز آرند و نشانهای هر سه خلط
ظاهر باشد و نشانی آسیب نیز پیدا آید و بیقرار شود و گاه خنده کند و گاه بگرید و بلرزد و نشانهای آسیبها در فصل انماد روگ گفته خواهد شد اکنون بیان تپ
بکهم جر کرده می آید بدانکه بکهم جر تپی را گویند که گاهی بیاید و گاهی نیاید و بازور بود و این تپ گاه در همه وقت سرد با لرزه می باشد و گاه همه وقت گرم و گاه
وقتی گرم و وقتی سرد باشد و آمدن این تپ بر دو طریق ست یکی آنکه پیش از آن تپ مریض را می آید باز دور شود و خلط اندک ماند و سبب اپتهیه
یعنی زیاده خوردن یا مستی بسیار کردن یا سبب غسل یا جماع خلط اندک که مانده باشد غلبه کرده و از جمله دمعاتها یکیا دو دمعات در آمده تپ مذکور
پیدا آرد و طریق دوم آنست که از ابتدا تپ مذکور پیدا شود و این را نیز خلط اندک با یک یا دو دمعات پیوسته پیدا می آرد و بکهم جر بر پنج نوع ست
یکی سنتت جر و دوم ستت جر و سوم انی و سک و چهارم ترتیک و پنجم چاتر تهک اما سنتت جر آنست که خلط رس و دمعات را رست کرده پیدا آرد
و بدانکه علامت او آنست که تپ مذکور را هفت روز یا ده روز یا دوازده روز متصل آید باز ناغه پیدا شود و ستت جر آنست که خلط فاسد
خون را زشت کرده آنرا پیدا آرد و علامت او آنست که در شبانروزی دو کرت بیاید یا در روز یا در همه شب یا در همه روز یکبار و در شب یکبار بیاید و
انی و سک آنست که خلط فاسد گوشت را زشت کرده آنرا پیدا آرد و علامت او آنست که در شبانروزی یکبار بیاید خواه در روز خواه در شب
و ترتیک آنست که خلط فاسد چربی را زشت کرده تپ مذکور را پیدا آرد و علامت او آنست که یک روز ناغه کند و یک روز بیاید و چاتر تهک
آنست که خلط فاسد استخوان و مغز استخوان را زشت کرده او را پیدا آرد و علامت او آنست که دو روز ناغه کند و یک روز بیاید و بعضی گویند از سبب دیو و
پری هم بکهم جر میشود سوال در مدت غلبه خلط مدام ست پس باید که ناغه برای چه باشد باید که مدام تپ آید جواب اگرچه خلط موجود ست ولی
زمان را نیز دخل مرسینه است این را نظیری می آرند که بعضی تخمها در زمین و آب افتاده می باشند چون وقت رستن آنها می آید در آن وقت میرویند

همچنین اگرچه خلط زشت نا حاصل ست تپ مذکور بوقت خود می آید و در پرده سسرت گفته است از هر خلط که تپ پیدا گردد مادام که آماسه نباشد یا از محل دیگر محلها
کند که دماغ گلو و سر و بند گاه اند انتقال کرده و مدت یکشبانروز بدوم محل میرسد و خلطیکه در آماسه هست ساکنست حمی پیدا میکند در روزی دو بار زیرا که خلط مذکور
در جای خود ست و وقتیکه نو می یابد تپ پیدا میکند در روز و در شب دو بار خلط مذکور پر زور میشود بدین سبب دو بار تپ پیدا می آید خلطیکه در محل
انی و شتاک حمی پیدا میکند و آن تپ در شبانروزی یکبار می آید بدان سبب که خلط مذکور در مدت یکشبانروز با آماسه میرسد و تپ پیدا میکند و خلطی که
در گلوست و مدت دو شبانروز در آماسه میرسد زیرا که یکشبانروز در دل میرسد و دوم روز در آماسه در آمده ترتیاک حمی یعنی تپ نائبه یکروز پیدا میکند خلطی که
در سر ست و بمدت سه شبانروز در آماسه میرسد زیرا که یکشبانروز در گلو میرسد و دوم روز در دل و سوم روز در آماسه آمده تپ چاتر تهک پیدا می آرد
و چون خلط اعود میکند هم در یکروز بجای خود میرود و خلطیکه در بندگاه است پرلیپک حمی پیدا میکند و بندگاه در تمام وجود ست در آماسه نیز هست بدین سبب
روزینه تپ پیدا میکند و پرلیپک حمی مخصوص راجروگی ست یعنی صاحب دق را میشود و این تپ پرلیپک داخل بلغم حمی نیست زیرا که بلغم حمی آنست که
گاهی آید و گاهی نیاید و این مدام میشود پس داخل بلغم حمی نبود اما بسبب این معنی در بلغم حمی آورده شده است چنانکه بلغم حمی را از خلط فاسد جای کف شده
تپ پیدا میکند همچنین خلط پرلیپک حمی را نیز در جای کف شده تپ پیدا می آرد و تپ که یکروز می آید و یکروز نمی آید آن بر سه نوع ست یکی آنکه از کف و
تلخه شود و علامتش آنست که وقت آمدن جائیکه دو استخوان سرین و استخوان صلب جمع شده اند در آنجا درد کرده پیدا شود و دوم آنکه از باد و کف شود
و علامتش آنست که اول در پشت درد آورده بعده تپ پیدا آید و سوم آنکه از باد و تلخه شود و علامتش آنست که اول سر درد کند بعده تپ پیدا آید و آن تپ که دو روز
ناغه کند و یکروز بیاید آن هم دو نوع ست اگر از زور کف باشد اول ساق درد کند بعده تپ آید و اگر از زور باد باشد اول سر درد کند بعده تپ آید و در طب
جرک و سسرت تپ که دو روز ناغه کند و یکروز بیاید گفته اند که از سبب ثلاثه هم تپ مذکور حادث شود و بجای حدوث تپ ثلاثه مسطور بیان کرده اند و شارحان گفته اند
ازین معلوم میشود که تپ مذکور از سبب تلخه حادث نمیشود زیرا که خاصیت این تپ چنین ست که از تلخه حادث نشود چنانکه علت کلکن اصلا از تلخه حادث نشود
و بعضی کسان سخن شارحان قبول نمی کنند و می گویند که نشانی تلخه در آن تپ مذکور یافته می شود چگونه آید که حدوث تپ مذکوره از تلخه نیست و در طب
جرک نیز گفته است که باد زشت شده در آماسه یا در استخوان یا در مغز استخوان رفته کف و تلخه را زشت می گرداند ازین معلوم می شود که هر دو زشت
می شوند پس چنانکه کف زشت شده تپ پیدا می کند تلخه هم پیدا آرد و آنکه شارحان گفته اند که حکما جای تپ تلخه بیان نکرده اند این ضعیف میگویند
که در طب باگبهت جای تپ مذکور نیز بیان کرده است چنین گفته است هر تپ که از سر تا گلو درد پیدا کرده آید آن را از سبب باد دانند و آنکه از گلو
تا کمر درد پیدا آورده تپ آید آن را از سبب تلخه شمارند و آنکه از کمر تا پای درد پیدا آورده تپ آید آن تپ از سبب کف دانند و در طب جرک و سسرت
ذکر نکرد سبب این معنی که از کف و باد اکثر تپ مذکور می شود و از تلخه نادر می شود و تپ که بیان کرده شد که دو روز نیاید و یک روز بیاید بر عکس
آنهم میشود که دو روز بیاید و یک روز ناغه کند و دیگر در طبهای بلغم حمی نیز بر عکس میشوند و اگر کف در بعضے اندام زشت شده باشد و در بعضی تلخه
و از آن تپ حادث شود در اعضائیکه کف زشت شده باشد آن اعضا سرد شود و در اعضائیکه تلخه زشت شود آن اعضا گرم شود و تپ باززه که
حادث میشود سبب ساد با دو کف تلخه که در پوست آدمی ست پیدا آید و اگر باد و کف اولا غالب می آیند اول وجود را سرد میکنند و چون غلبه انها کم میشود تلخه غلبه کرده
وجود را گرم میگرداند و همچنین اگر غلبه تلخه اول باشد اول وجود گرم شود و باز چون گرمی او کم میشود باد و کف غالب آمده وجود را سرد کنند و لرزه پیدا آید و این دو نوع تپ لرزه گفته شد
از هر سه خلط میشود آنکه اول وجود را گرم میکند بعده سردی پیدا می آرد آنرا از باد شمارند آن نوع بدشواری نیکو شود و آنکه اول سردی پیدا کرده بعده وجود گرم کند
فی الحال نیکو شود و اگر خلط در رس دهات شده تپ پیدا کند وجود گران شود و شورش دل پیدا آید و گاهی قی هم آید و اندام سست گردد و آرزو بر طعام نباشد و
غم زده بود و اگر خلط در خون رفته تپ حادث گرداند خون از دهن افتد و ناپاک شود و قی آید و وجود گردنده نماید و بیهوشی شود و مریض سخنهای پریشان بگوید و در اندام
آبله سیاه پدید آید و اگر خلط فاسد در گوشت در آمده تپ حادث گرداند میانه ساق پای درد کند و تشنگی زیادت شود و بول و غائط روان گردد و درون

و بیرون اندام گرم باشد و مریض سست و پای هر طرف بنهد از دو سست شود و اگر اخلاط فاسد در چربی در آمده تپ پیدا کند خوی بسیار شود و بوتی روی دهد و
تشنگی باشد و مریض سخنهای پریشان گوید و قی کند و از اندام او بوی بد آید و وی را طعام خوش نیاید اندام سست گردد و هیچ چیز تحمل کردن نتواند و اگر اخلاط فاسد در
استخوان در آمده تپ پیدا کند استخوان بشکنند و استخوان خشک نیز گردند و قی و اسهال شود و مریض دست هر سوی افگند و اگر اخلاط فاسد در مغز استخوان در آمده
تپ حادث گرداند مریض خود را چنان داند گویا که در تاریکی در آمده است و وی را هکمک شود و سرفه آید و سردی باشد و قی بود و تاپاک درونی و دمهٔ بزرگ که
آنرا اهماسواس گویند حادث گردد و نیز مریض مذکور محلهای خطرناک را چنان پندارد که بریده میشود و اگر اخلاط فاسد در منی در آمده تپ پیدا آرد آلت تند شود و منی
آب منی روان گردد و دیگر نشانها که از ان تپ مغز استخوان گفته شده است آن نیز باشد و تپیکه آنرا اخلاط فاسد در مغز استخوان در آمده پیدا کند و تپی که آنرا
خلط فاسد در منی در آمده پیدا کند این هر دو نوع را لا دوا گفته اند و هر آدمی که غلبهٔ باد و کف در وی متساوی بود و غلبهٔ تلخه کم بود آنکس را در شب تپ آید و
کسی که باد و تلخه متساوی و کف کم بود آنکس را تپ در روز آید و هر پنج نوع تپ که بالا ذکر کرده شده زیادتی و نقصانی آنها باعتبار قوت و ضعف فصل
و اخلاط و روز و شب و زور دل مریض میباشد گاهی از قوت این چیزها که نبشته شده است از معتاد زود می آید و گاهی از بی قوتی چیزهای مذکور از
معتاد دیر می آید نظیر زیادتی و نقصانی تپ باعتبار قوت و ضعف فصل آنست که چنانکه در فصل تابستان کسی را تپ بسبب زیادتی باد حادث شده باشد
دو روز ناغه کرده آید چون فصل برشکال رسد همان باد زور آورده تپ را یکروز ناغه کرده پیدا آرد و همبرین طریق اگر در فصل برشکال تپیکه آنرا سنت جر
گویند یعنی تپی که هفت روز متصل آید و یکروز ناغه کرده باز هفت روز آید و چون از غلبهٔ باد حادث شود و وقتیکه سردرت برسد زور باد کم شود در روز در
ناغه کرده بیاید یا یک روز ناغه کند یا در روزی یکبار یا دو بار آید باینسان زیادت و کم شدن تپهای تلخه و کف از سبب قوت و ضعف فصل نیز قیاس کنند
و نظیر زیادتی و نقصانی تپ باعتبار شب و روز آنست که اگر در شروع برشکال تپ به سبب باد دو روز ناغه کرده می آید و بعد گذشتن چند روز باد
زیادت شده تپ مذکور یکروز ناغه کرده آید یا در روزی یکبار آید یا همچنین اگر در شروع سردرت تپ بادی در شبانروزی یکبار می آید و بعد گذشتن چند روز
قوت باد کم شده دو روز ناغه کرده آید یا همبرین طریق تپ بلغم و تلخه قیاس کنند و نظیر باعتبار قوت و کم قوتی اخلاط گفته میشود اگر کسی را بسبب زیادتی بلغم تپ
دو روز ناغه کرده می آید چون آنکس در روز خواب کند و اشیای بلغم انگیز خورد قوت کف زیادت گردد و تپ مذکور یکروز ناغه کرده می آید و اگر تپ بلغمی کسی را
یکروز ناغه کرده می آید چون آنکس اشیای تیز که دافع بلغم اند بخورد دو روز ناغه کرده بیاید یا همبرین گونه تپها که بسبب باد و تلخه حادث شود قیاس کنند و نظیر
باعتبار قوت و بی قوتی دل مریض آنست که اگر کسی را تپ روزینه می آید و به سبب دل مریض خوش گردد آنکه تپ روزینه می آید یکروز ناغه کرده بیاید و اگر تپ یکروز
ناغه کرده می آید چون دلش اندوه گرفت تپ روزینه پیدا شود و باید دانست که تپ بر دو نوع است یکی را پراکرت جر گویند پراکرت جر تپی است که او را
خلطی غالب شده در فصل خود پیدا آرد چنانکه در فصل بسنت رت تپ بلغمی و در فصل برکهارت تپ بادی و در فصل سردرت تپ تلخه باشد و دوم را ابراکرت جر گویند
و این تپی ست که خلط آنرا در غیر فصل خود حادث کند چنانکه در برکهارت تپ بلغمی و در سردرت تپ بادی و در بسنت تپ تلخه باشد و این ابراکرت جر که وی را
بیکرت جر نیز گویند بدشواری زائل شود و تپ بادی اگرچه پراکرت باشد نیز بدشواری دفع گردد و باقی تپها بعلاج کردن بآسانی دفع شوند و نیز
تپ بر دو نوع است یکی انتربیک یعنی تپ درونی و دوم بهربیک یعنی تپ برونی و علامت انتربیک آنست که درون وجود مریض گرمی و تشنگی و ناپاک
بسیار شود و سخنهای پریشان بسیار گوید و دمه باشد و همه چیزها گردنده در نظر او در آید و بندگاه و استخوان درد کند و خوی نیاید و خلط و غائط برون نیاید
علامت بهربیک آنست که بالای اندام گرمی بسیار باشد و تشنگی و درد اندام اندک باشد و خوی آید و دیگر نشانها برعکس نشانهای انتربیک نیز باشد
و این تپ بآسانی برود و اما تپ درونی نرود و اگر رود هم بدشواری رود بدانکه در علاج تپ از شناختن تپ خام و تپ پخته و طریق پخته ساختن
تپ خام چاره نیست بنابران علامات هر یکی از ینها گفته می آید بدانکه علامت تپ خام آنست که آب در دهن آید و چنان باشد که مریض پندارد
گویا که قی خواهد آمد و دل را قرار نباشد و طعام خوش نیاید و چشم همواره بسته ماند و آنچه خورده باشد هضم نگردد و مزهٔ دهن بگردد و اندام گران شود و گرگی

وبول بسیار کند و نه و تپ زیاده باشد و اندام را جنبانیدن نتواند و در حالتی که تپ خام باشد دارو نباید داد و اگر درین حالت دارو بدهند تپ یادگار گردد
و اگر علاج شود دشمن یا شمن نکنند تپ نائبه پیدا گردد و علامت پخته شدن تپ آنست که روز تپ سخت باشد و تشنگی زیادت باشد و عقل پریشان گوید و
دم پیدا آید و هر چیزی پیش نظر او در گشت نماید و حاجت مستراح شود و کف از دهن اندازد و علامت تپ ناپخته آنست که گرسنگی شود و وجود او
سبک گردد و تپ اندک شود و خلط فاسد زائل گردد و دل مریض خوش وقت شود و باتفاق حکماء هند تپ ابتدا ختم روز پخته میگردد و بعضی گفته اند که
تپ بعد دهم روز پخته میشود و اتفاق ست که در میان هفت روز تپ را علاج نکنند و در حالت تپ که مرض دیگر پیدا شود آنرا بهندی اپدرو
گویند و آن ده چیز ست یکی دمه و دوم بیهوشی و سوم آنکه طعام اصلا خوش نیاید و چهارم قی و پنجم سخت تشنگی و ششم اسهال و هفتم آنکه غائط بیرون نشود
و هشتم نکهک و نهم سرفه و دهم شکستن اعضا و اگر مریض قوی باشد و غذای واسه که تپ از آن حادث شده است اندک بود و اپدرو نگویند در مریض
فی الحال صحت یابد و اگر چیزها تپ از آن حادث نشود و نیز همه نشانها قوی بوند و علامت چند و رباعتیا چنین تپ مریض مذکور را هلاک گرداند و تدبیر
بعد حادث شدن و با وجود علاج کردن قوت حواس خمس را دور کند چنانکه حواس خمس از کار خود باز مانند آن تپ را لا دوا دانند و هر مریضی که بسبب تپ
ضعیف تر شود و در وجودش آماس پیدا آید و او را تپ کنجهر باشد چنین مریض نیز هرگز بار و انه نگردد و در تپ کنجهر اختلاف ست بعضی گویند آن تپی ست که
روزش درون وجود باشد و نیز بعضی گویند آن تپی ست که معلوم نشود که از کدام خلط حادث گشته است و در تپ کنجهر فرق کردن در مویهای مریض فرود آ
دایره ها شکنج شوند و فرود افتند و مویها نیز طرف فرو مائل باشند آنرا نیز لا دوا دانند و دوم نوع نکهم جرکه ابتدا شود و بیان آن بالا گفته شده است نیز
شمارند و هر مریضی که ضعیف و خشک باشد و آنرا تپ کنجهر شود و آنرا نیز اساده دانند و هر شخصیکه بسبب تپ بیهوش افتاده ماند و برخاستن نتواند هم اساده
باشد و هر مریضی که بسبب تپ ظاهر وجودش سردی دارد و درونش گرم باشد آن نیز اساده شمارند و کسی را که بسبب تپ چشمها احول باشند و مویهای
اندامش ایستاده شوند و در دلش انواع درد پیدا آید و بداند که در دلش همچو سنگ چیزی ایست و دم او از طرف دهن تنها بیرون آید اساده باشد و
هر مریضی را که در حالت تپ هکهک و دمه و تشنگی پیدا شود و بیهوشی باشد و چشمها گشت کنند و دم او از دهن تنها بیرون آید و ضعیف باشد چنین کس از سبب
تپ مذکور هلاک شود و هر مریضی را که سبب تپ حرارت وجود برود و قوت حواس خمس زائل شود و لاغر گردد و طعام خوش نیاید و تشنگی تپ کنجهر باشد
طبیب را شاید که نزدیک چنین مریض نرود و هر مریضی را که در تپ پیشانی خوی کند و خوی سرد و چرب غلیظ باشد و طعام و آب از حلق او فرود نرود آنچنان
مریض را مرده شمارند و هر شخصی که در خواب بیند که در صحبت دیوان و ناکسان شراب می نوشد و یا در خواب بیند که سگ کشیده او را می برد و این چنین
کسی را تپ بزرگ حادث گردد چنانچه بدان هلاک گردد و کسی که او را در اول پاس روز یا چهارم پاس روز زور تپ شود و سر خشک یا ده پیدا آید و زور
و گذشت آنکس کم گردد آنرا نیز میان مردگان شمارند و کسی که ناگهان تپ حادث شود و تا پاک و تشنگی پیدا آید و بیهوشی شود و روز بروز قوتش کم افتد
و بنگاه سست شوند چنین تپ علامت مرگ او دانند و هر محمومی را که وقت صبح پیشانی او بسیار خوی کند آنرا نیز اساده دانند و کسی را که در حالت تپ
در پیشانی خوی سرد آید و بنگاه سست کند و چون آنکس را بر دارند بیهوش شود چنین کسی اگرچه فربه باشد نزید و هر محمومی را که خوی بسیار چرب
و غلیظ از اندام او بیرون آید و وجودش سرد باشد آنرا نیز اساده دانند. فائده و چون ماه در منزل غفر یعنی سوات و طرفه یعنی اسلیکها و هقعه و دبره و
قلب باشد و کسی را مرض در یکی ازین اوقات شود اگرچه جمیع حکما باتفاق علاج کنند به نگردد و چون ماه در منزل رشا و اکلیل باشد کسیکه در یکی ازین دو
وقت مریض شود بدشواری به گردد و چون ماه در منزل بلده و هقعه باشد کسیکه در یکی ازین دو وقت مریض شود بعد یکماه صحت یابد و چون ماه
در منزل جبهه باشد کسی که دران وقت مریض شود بعد ششم روز صحت یابد و چون ماه در منزل عوا و سعود و زبانا باشد کسی که در یکی ازین سه اوقات
مریض شود بعد پانزدهم روز صحت یابد و چون ماه در منزل شوله و شرطین و ثریا باشد کسی که درین اوقات مریض شود نهم روز صحت یابد و چون
ماه در منزل بطین و سماک و بلغه و اخبیه باشد کسی که در یکی ازین اوقات مریض شود بعد یازدهم روز صحت یابد و چون ماه در منزل موخر و صرفه و نثره و دبران

رابع باشد کسی که بدلی ازین اوقات مریض شود بعد هفتم روز صحت شود فایده چون اندام مریض خوی کند و دیر اعطشه آید و دلش برقرار شود و اندرون بر
طعام کند و سر بخار رود و اندام او سبک گردد و بر دهن او نشانی نجتگی کاو را نجاله گویند ظاهر گردد باید دانست که تپ زائل گشته است والله اعلم قسم دوم در بیان
علاج تپها بدانکه اگر کسی را پیش از حدوث علامت تپ بادی پیدا شود آنکس را مقداری روغن ستور بنوشانند نیکو شود و تپ پیدا نگردد و اگر نشانی حدوث تپ
تلخه ظاهر شود دارویی اسهال که نرم باشد بدهند اسهال کنانند تپ نیاید و اگر حدوث تپ بلغمی را نشانها پیدا آید دارویی قی که نرم باشد داده قی بکنانند
تپ دفع گردد و اگر علامت حدوث تپ دو خلط به بیند دارویی دفع هر سه خلط استعمال بکنانند و بعضی کسان را که قی کنانیدن و روغن نوشانیدن و اسهال
کنانیدن ممنوع ست چون آن کسان را علامات مذکوره پیدا شوند باید که چنین کسان را فاقه کنانند و اگر حاجت بخورانیدن غذا افتد غذای سبک بخورانند
و علاج ملائم آن بکنند و کسانی را که قی و اسهال و روغن نوشانیدن مضر ست ذکر ایشان بیشتر در فصل بیان ضرر قی و اسهال خواهد آمد و این علاجهای
تپ که گفته شده وقتی باید کرد که تپ حادث نشده باشد و پوربروپ پیدا آمده باشد اما چون تپ حادث گردد و روپ تپ پیدا شود فاقه کنانیدن بهتر ست
و اگر خلطیکه از ان تپ حادث شده است و در مقام آماسه باشد و دل مریض بران باشد که قی خواهد آمد و آب از دهن میریزد آنکس را قی کنانیدن بهتر و مفید ست
و در طب باگبهت میگویند اگر کسی را بعد خوردن طعام همان زمان تپ آید و یا آنرا تپ از خلطیکه با خلط روده آمیخته زشت شده باشد حادث شود
و آنکس را قی کنانیدن ممنوع نباشد مخصوص ورا قی بکنانند و فاقه آنزمان بکنانند که اخلاط پخته شوند و تپ کم گردد زیرا که بسبب یادتی اخلاط گرسنگی
کم شود و چون فاقه بکنانند خلطها کم شود و گرسنگی زیادت گردد و تپ زائل شود و وجود سبک گردد و آرزوی طعام شود و اگر بی فاقه باد و بول و غائط در راه خود
با اندازه روان شوند و محموم گرسنگی و تشنگی کشیدن نتواند و اندامش سبک گردد و حواس خمس بر قرار خود آید معلوم کنند که فاقه مناسب مرض شده است
بعد ازان مریض مذکور را پیته بدهند و اگر از مقدار مناسب مرض فاقه زیادت کنند زور کم شود و تشنگی زیادت گردد و دهن و زبان و حلق خشک شود و دم
بسته ماند و خواب غلبه کند و پیش نظر مریض هر چیزی در گشت نماید و غیر کار کردن ماندگی حاصل آید و دمه و سرفه حادث گردد و در بعضی طب گفته است که فاقه
کنانیدن زیادت از مقدار مناسب مرض ورای چیزهای مذکور این حادث گردد چنانچه اندام درد کند و بندهای وجود شکند و آرزوی هیچ چیز نباشد و بینایی
و شنوائی نقصان شوند و دل بیقرار گردد و آروغ بسیار آید و در پیش نظرش تاریکی حاصل آید و گرسنگی کم شود و از تپیکه از باد حادث شود و در تپیکه از سبب الم و
یا از غصه یا از اندوه یا از خوف یا زور کردن یا از راه راندن یا از سبب آرزو بسیار کردن و نا یافتن آن حادث شود و در تپ کسانی که فاقه شان را مضر ست
و بیان ایشان در فصل علاج دیامیل خواهد آمد فاقه ممنوع ست و اگر از سبب باد و یا بلغم و یا از سرد و خلط تپ حادث شود محموم را آب گرم بنوشانند و آب گرم خلط
را سست خصوصا کف را نقصان کند و گرسنگی را زیادت گرداند و باد و تلخه را در راه خود روان کند و تشنگی را کم گرداند و راه اخلاط کشاده سازد و تاثیر آب سرد برعکس
تاثیر آب گرم ست و تپ را زیاده گرداند و در تپیکه از سبب تلخه یا از سبب زهر خوردن یا از سبب شراب خوردن حادث شده باشد و در تپی که دهن خشک و تشنگی
زیاده شود و قی آید و ناپاک شود محموم را آب کهدننگ سرد کرده بنوشانند و ترکیب آب کهدننگ اینست بپارند موتهه و پیراو بالا و اسیر و صندل و سوندی
هر شش دارو متساوی مقدار سه درم در میان یک پرستهه آب انداخته بجوشانند وقتیکه نصفی آب بماند در جامه پخته ببستانند و سرد کرده بنوشانند
و در حالت تپ نوهم این آب ممنوع نیست و یک پرستهه صد و نود و دو درم ست لیکن دو پرستهه آب که آن سی صد و هشتاد و چهار درم ست
باید گرفت زیرا که در آب و سائر مایعات از آنچه مذکور باشد دو چند باید گرفتن و بعضی گویند هر شش چیز مذکور را بتساوی ببستانند و در میان
شانزده چند آب بجوشانند چون نیمی آب بماند جامه بیز کرده و سرد گردانیده بنوشانند و چون وقت آشام دادن شود دارویی پختن خلط برای هر تپیکه
معین گفته خواهد شد آن دارو را آس کرده در آب اندازند و دران آب برنج پخته و آشام ساخته بنوشانند ازین آشام گرسنگی افزون شود و تپ دفع گردد
و این آشام بزودی هضم شود و اگر مریض را برنج زیاده بود و گرسنگی کم باشد و آن مریض را بعد گذشتن هفت روز دارویی بدهند
و بعضی گویند که پنجم روز دارویی بدهند اما بعد دهم روز همه متفق شده گفته اند که دارو باید داد و اصل سخن آنست که چون

قسم دوم در بیان علاج تپها

ترکیب آب کهدننگ

از کثرت فاقه اخلاط انقصان شود وگرسنگی پیدا آید و وجود سبک گردد و تپ اثقل شود و باقی بری کم گردد دارو بدهند و اگر از فاقه کنانیدن آب گرم نوشانیدن
و آشام که از دارو ساخته باشند دادن اخلاط نیز پخته نگردد و مریض مذکور را جوش دارو باکه آنرا کاڑهه گویند بدهند با فرود هن نیکو شود و تشنگی برود و ناگوار
و تپ دفع گردد و دل برقرار آید و خاطر و دماغ منضم گردد چنانچه اگر تپ بادی باشد جوش پچمول بزرگ دهند نافع تر بود و اگر تپ تلخه باشد جوش پوتهه و تکلے
و لسان العصافیر یعنی اندرجو گرفته و جامه بیز نمود و مقداری شهد انداخته و سرد ساخته بنوشانند به گردد و اگر تپ بلغمی باشد جوش پیلپا دکن [illegible]
و اگر تپ از دو خلط باشد علاج دو خلط کنند و در حالت تپ خام حکما منع کرده اند که اصلا دران وقت دارو نباید داد و علامات و نشانی تپ خام و تپ
پخته در قسم علامات انواع تپ گفته شد و قتیکه تپ پخته شود یعنی اخلاط خام پخته گردد و غائط در شکم مانده باشد و پخته بود پس دران حال چه اروی نرم
برای اسهال باید داد تا باسهال غائط برون افتد و هرگاه که غائط پخته که عبارت از ملهای پخته است از شکم برون نیفتد زبان طبیعت رونما چنانکه
تپ نائبه پیدا آرد و روز بروز قوت واوج مریض کم گردد و اگر تپ بسبب تلخه حادث شود و مریض مذکور قوی گردد داروی اسهال معتدل بدهند و اگر تپ
از سبب بلغم حادث شود و شکم باد گرفته باشد و درد کند او را حقنه مفید افتد و اگر دانت که غلبه بلغم در سر ست ناس دهند تا بلغم برون شود و اگر شکم محموم بباد
منتفخ شده باشد و درد کند باید که دیودار و چ و کوتهه و سونف و انگوزه و نمک سنگ این هشت چیز بتساوی گرفته و با آب ترشی آس کرده و مقداری
گرم ساخته بر شکم مریض مذکور طلا کنند به شود و اگر محموم را بول و غائط بسته گردد باید که فتیله داروها درون و برش درآرند کشاده گردد و این داروهای
فتیله مذکور در فصل علاج مرض اداورت گفته خواهد شد و نیز فلفل دراز و پیپل مول و اجواین و چاب برابر گرفته و باریک آس کرده و در آب اندازند و
بدین آب محموم را آشام کرده بدهند و هر کسی را که از قی و اسهال تپ زائل نگردد و طبیعت آنکه خشک بود و اندکی خلط فاسد مانده باشد آن مریض را
روغن ستور پخته بدهند و در طب بکسین گفته است اگر تپ از کف و تلخه و یا از کف و باد یا از هر سه خلط بود روغن ستور آنکه بدهند که عت از معاحب جو
اندکه باشد و در حالت که خلط پخته باشد روغن ستور را مثل آب حیات دانند و همین روغن ستور را در خلط خام مثل زهر نگارند و اگر مریض لاغر بود و خلط خام
کم باشد داروی مسهل بدهند و اگر مریض قوی باشد و تپ بسبب زیادت خوردن و شیرینی و حران باشد فاقه کنانند تپ را دفع گرداند و اگر مریض را
گرسنگی اندک باشد و تشنگی زیادت بود آشام نبات باید داد و اگر مریض خمر بود و مرا تشنگی قنا پاک باشد و قی آید آنرا لیشت ثرا باشد و شکر بلیسانند
چون هضم شود لیکن جوش منگ و ماشور با و یا برنج پخته بدهند و اگر تپ از سبب فاقه حادث شود یا از راه رفتن و زور کردن و مانند آن پیدا آید
و مریض اقوت اندک بود و گرسنگی و باد زیادت باشد شوربای گوشت یا برنج پخته بخورانند و اگر تپ از سبب بلغم حادث شود جوش منگ یا برنج پخته
خوردن دهند و اگر تپ بسبب تلخه حادث شود در جوش منگ شکر انداخته و سرد کرده بخورانند و اگر تپ از سبب تلخه و کف حادث شود جوش منگ
و آمله بخورانند و اگر از سبب باد و تلخه حادث شود انار دانه و آمله و منگ جوشانیده بنوشانند و اگر تپ از سبب باد و کف حادث شود جوش [illegible] و منگ
بدهند و اگر از سبب تلخه و کف حادث شود جوش پوست نیم و ترب و منگ بدهند و اگر در حالت تپ تا پاک شود وقتی آید و تشنگی زیادت باشد و مریض
لاغر بود و طعام نخورد دران تپ مریض را لیشت ثرا باشد و شکر بلیسانند و محمومی را که گرسنگی اندک بود و قوت هضم کم باشد آنرا شراب کهنه [illegible]
مفید ست و محمومی را که شراب خوردن عادت شده باشد و شکمش بسبب باد منتفخ شده باشد برنج پخته با شوربای گوشت حیوان دشتی و یا با جوش منگ
و شراب بدهند و اگر صاحب تپ را کف زیادت باشد و چیزی خوردن خوش نیاید و پیاز و سندهی و پپل دراز و پیلپل گرد در روغن انداخته بنوشانند و
کسی را که تپ دیرینه باشد آنکس لاغر و سست باشد و خلطش اندک بود و غائطش روان بود و گاهی بسته گردد و طبیعتش خشک بود و تپش از باد و تلخه باشد
و از تشنگی و تا پاک بسیار شود و این چنین مریض را شیر بخورانند تا راه آرام شود و اگر در تپ نو شیر بخورانند همان شیر مثل زهر باشد و مریض را در هری که با
بعد فاقه کنانیدن تا هفت روز غذای سبک اندک می باید خورانید و برای تپ نائبه بعد فرود آمدن تپ نیز طعام سبک می باید داد و اگر پیش از آمدن تپ
و یا در حالت تپ چیزی بخورانند تپ زیادت گردد و گفته اند صاحب تپ را چون وقت خورانیدن شود طعام موافق و مفید بخورانند اگرچه او را آن طعام

خوش نباید زیرا که اگر طعام مخالف بخوراند زیان کند و اگر وقت طعام مریض الطعام بوی تاده هند ضعیف گردد و آخر مبرد و اشیای تیز هضم و اکهسناری مریض مذکور را نشاید داد و در غیر وقت نیز خوردن ندهند و جوش منگ عدس و نخود و کلتهی و موٹهه می باید داد پلول و سبزی پلول و باتهن و کریله و ککوره و سبزی پیراو گوبهی و ترب خرد و بزرگ گلوی آنچه چنین صاحب تپ را مفید است باید داد و گوشت کلنگ طاؤس و ماکیان و دراج گرم و دیر هضم است بعضی گفته اند که اینها بصاحب تپ نباید داد و سسرت میگوید بر وقتی که محموم را باد زور آورد مقداری گوشت جانوران مذکور بدهند که مفید آید و محموم در تپ نو آب بر سر و یا بر اندام دیگر ریختن و داروی سرد که آنرا بآب سرد سحق کرده باشند بر اندام طلا کردن و غسل کردن و روغن بر اندام مالیدن و روز خواب کردن آب سرد نوشیدن و جماع و زور و حرکت و مانند آن کردن و اشیای زمخت و دیر هضم خوردن و قی و اسهال کردن ممنوع است و نیز محموم را غصه و اندوه و خوف نباید کرد و غله نو و جز آن که در فصل نگهداشت مجروح و صاحب بختگی را از خوردن آنها منع کرده شد و است نباید خوراند زیرا که اگر مریض مذکور ازین چیزها که گفته شد احتراز نکند بدشواری نیکو شود و یا هلاک گردد و محموم تا آنکه قوی نشود آب سرد نخورد و خواب در روز نکند و از غصه و مجامعت و از حرکت و ریاضت بسیار محترز باشد و از غسل نیز پرهیز کند و اگر در حالت ضعف این چیزها کند باز تپ عود کند و مریض مذکور هلاک گردد چنانچه چون چوب خشک آتش بیشود همچنین وجود مریض را تپ عود کرده بسوزد و چون تپ زائل شده باشد تا آنزمان پرهیز کند که اخلاط اعتدال شوند و وجودش قوی گردد و کسیکه بسبب لاغر شده باشد او را طعام بسیار بجهت آنکه زود توانا شود نباید خوراند زیرا که محموم در آخر تپ یا بعد تپ پیش از آنکه قوی گردد چون چیزهای مخالف اگرچه اندک باشد بخورد یا فعلی از افعال ممنوعه که مذکور شده بکند اکثر آنست که سیلان منی پیدا آید و باز تپ قوی عود کند علاج تپ بادی فلفل دراز کلیسر و انگزه و سونف و رنبکا هر همه متساوی گرفته اگر مریض مذکور قوی باشد دوازده درم و اگر متوسط الحال باشد نه درم ازین پنج دارو و اگر ضعیف باشد شش درم ازین دارو بستانند و در میان هشت چند آب جوشانیده و سرد ساخته و مقداری قند انداخته بنوشانند تپ بادی زائل گردد و اگر تنها گلوی جوشانیده همین طریق مقداری قند انداخته و سرد ساخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر پریالی بیخ کادو بهه و خانسک متساوی گرفته و جوشانیده همین طریق بنوشانند اما مقداری شکر و روغن ستور انداخته بنوشانند مفید آید نوع دیگر سونف و بچ و کوتهه و دیودار و رنبکا و کشنیز و جهر و موتهه جوکوب کرده و برابر بستاده کاڑهه کنند و جامه بیز ساخته و مقداری شهد و یا شکر انداخته بنوشانند تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر انگور و گلوی و بکهار و نربان و کلیسر متساوی گرفته و جوکوب کرده کاڑهه ساخته و مقداری شکر دران انداخته بنوشانند ازین فی الحال تپ بادی دفع گردد و بعضی علاجها از طب چنتامن گفته میشود فلفل دراز پیلمول و گلوی و سندهی متساوی گرفته و جوکوب کرده و کاڑهه ساخته بنوشانند تپ بادی دفع شود نوع دیگر چرائته و موتهه و گلوی و بالا و کٹائی خرد و بزرگ و خار خسک و سرون و پتهون و سنجهی جمله متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر بحمول بزرگ و بریار او راسن و کلتهی و پهکر مول جمله متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند از شکستن بندها و درد اندام و لرزیدن سر که بسبب تپ بوی باشد دفع گردد و اگر دهن صاحب تپ بادی بمزه شود باید که انار دانه و شکر را آمیخته و سحق کرده خاولیند و بغرما بند که مریض مذکور این گولی را در دهن دارد لیکن فرو نبرد و فرده دهن نیکو شود و همین طریق برای تپهای دیگر از دارو هاییکه دافع آن باشد غلوله کرده در دهن انداختن فرمایند مفید آید و هر تپیکه از سبب زور کردن و یا حرکت بسیار کردن یا از سبب فاقه یا از باد حادث شود صاحب آنرا شوربای گوشت با برنج ساٹی خوردن دهند نافع آید و اگر صاحب تپ را غائط سخت شده در درون شکم حبس گرفته باشد جوش منگ و آمله دادن مفید افتد علاج تپ تلخه بیار بند بکهاره و صندل و بیخ پنهی و چهالسه و نکلچکان جمله را متساوی گرفته و جوشانیده و مقداری شکر انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور دفع شود نوع دیگر معجون سبار او کن جوشانیده و دران شکر انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر گلوی با بالکهه و لود و کلیسر نیلوفر قمری برابر گرفته و جوشانیده و مقداری شکر رومی انداخته بنوشانند نوع دیگر انگور و کرواله جوشانیده بنوشانند مفید بود و اگر صاحب تپ تلخه را تشنگی و تباپک زیاده باشد از شهد و آب سرد شربت ساخته آنرا به پری شکم بنوشانند و بعد قی بکنانند آرام حاصل آید و مفید آید نوع دیگر پوست درختان شیردار

دوای تپ بادی

علاج تپ تلخه

تنها

متساوی گرفته بجوشانند و صندل را بآب سحق کرده دران اندازند و بنوشانند ازین تاپاک درونی برطرف شود نوع دیگر بدیاکهه بلیتهی و انگور نیلوفر سی قمری
و بخوبه بیان کرده بیخ بهی و لجالو و باربکهار جمله متساوی گرفته و باریک سحق کرده و بآب مخلوط ساخته و دوا آونده نوا انداخته در شبنم بدارند و بوقت صبح
دران مقداری شهد یار کرده جامه بیز نموده صاحب تپ را بنوشانند آرام حاصل آید و اگر گلو و کام و زبان صاحب تپ خشک گردد زیره و تخم یا
نمک سنگ و شهد مالیده برتارکش نهند آرام یابد و اگر دهن مریض مذکور بمیره شود از انار دان و شکر غلوله ساخته در دهن مریض بدارند غرغره دهن بکنند
چند علاج از طب چنتامن و نکسین بیان کرده میشوند بیارند چوالسه و پیراو برنگ و چرایته و بالسه و کتکی متساوی گرفته و جوشانیده و مقداری
شکر انداخته بنوشانند ازین آرام و قرار حاصل آید و تشنگی و تاپاک و رکتپت و تپ دفع گردد نوع دیگر انگور و بابایه و پیراو موتهه و کتکی و گلو جمله
متساوی گرفته و جوشانیده و شهد انداخته و سرد ساخته بنوشانند ازین یاوه گوئی و بیهوشی و دوران سر و تاپاک و تشنگی که بحموم را پیدا شده باشد
دفع گردد کاڑهه پلول و جوائین هر دو دارو برابر گرفته بجوشانند و جوش مذکور بجامه بیز نموده ببستانند و سرد ساخته و مقداری شهد انداخته بنوشانند
تپ تلخه اگرچه بزرگ و قوی باشد و یا تاپاک و تشنگی بود ازین جمله دفع گردد نوع دیگر گلوی و آمله و پیراو برابر گرفته کاڑهه سازند و یا تنها به پشانیده
بنوشانند تپ تلخه که با تشنگی و تاپاک باشد فی الحال دفع گردد و اگر صندل و بیخ بهنی و سوندهی با آن بیامیزند زیاده تر فائده رساند نوع دیگر سوندهی
و پیراو بیخ بهنی و موتهه و صندل هر همه متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ تلخه که با تشنگی و تاپاک و درد پهلو و ناآرزوی طعام باشد دفع
گردد نوع دیگر برنج و کشنیز و شکر هر دو در آب انداخته در شبنم بدارند و بامداد خوب آس کرده بنوشانند ازین تپ تلخه که با تاپاک درونی باشد فرو
نشیند نوع دیگر صندل و بلیتهی و انگور منقی و جواسه و کتکی برابر گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ تلخه که با تاپاک و ناآرزوی طعام باشد دفع گردد
نوع دیگر آرد منگ پاک کرده چهل درم در جوش بلیتهی پخته بخورانند. ازین تپ تلخه زائل گردد نوع دیگر بالا و موتهه و کشنیز و صندل و بلیتهی و
گلوی و بالسه و بیخ بهنی برابر گرفته و جوشانیده سرد کرده و مقداری شهد و شکر انداخته بنوشانند ازین تپ تلخه و رکتپت قوی غالب تشنگی و تاپاک
دفع گردد نوع دیگر چرایته و اتیس و لود و موتهه و اندرجو و گلوی و بالسه و سوندهی و بیل خام جمله را متساوی گرفته و بنوشانیده و مقداری شهد
انداخته بنوشانند ازین تپ تلخه که با اتیسار و رکتپت و دمه و سرفه باشد دفع گردد نوع دیگر بلیله آس کرده با روغن ستور و روغن کنجد و شهد آمیخته
بلیسانند ازین تپ که با تاپاک و سرفه و رکتپت و دمه و قی باشد البته دفع گردد و کسی را که تپ تلخه با تاپاک باشد انگشت را بالای قصر یا کیره در شعل
ماهتاب بغلطانند آرام یابد علاج صاف ساختن دهن مریض هلیله و برنگ و پلپل دراز و لود و زردچوب داربلد و تجولی هر همه متساوی
گرفته آس کرده و با شهد آمیخته غرغره کنانند بعده بآب خالص غرغره کنانند تا که دهن صاف شود و تلخی دهن و علتهای او دور شوند و دهن صاف و با فرد یا
خشکی دهن دور گردد و آرزو بر طعام پیدا آید و صاحب تپ تلخه را جوش منگ و برنج پخته و مقداری شهد یا شکر تری در وی انداخته بخورانند
علاج تپ بلغمی پوست جهون و گلوی و نم و پوست بیخ نیتسند و هر همه متساوی گرفته و جوشانیده و قدری شهد انداخته بنوشانند ازین تپ
بلغم دفع شود نوع دیگر سوندهی پلپل دراز و پلپل گرد و ناگیسر و زردچوب و اندرجو و کتکی هر همه متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین
نوع دیگر زردچوب و چیتره و نم و بیخ بهنی و اتیس و بچ و کوتهه و اندرجو و مرهری و پلول هر همه متساوی گرفته بجوشانند و اندکی پلپل گرد آس کرده و مقداری
شهد مخلوط ساخته بنوشانند ازین تپ بلغمی دفع شود نوع دیگر کلیسر و اتیس و گوتهه و جواسه و موتهی هر همه متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند
همین فائده دهد نوع دیگر موتهی و اندرجو و آمله و هلیله و بلیله و کتکی و پیتالسه جمله متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین نیز تپ مذکور
دفع گردد اکنون علاج چند از طب نکستن گفته می آید بیارند بیخ ترنج و سوندهی و هلیله و نیلوفر جمله متساوی گرفته و جوشانیده و دران اندک
جواکهار انداخته بنوشانند نوع دیگر هلیله و بلیله و آمله و نسوت و موتهی و کتکی و اندرجو و پلول و کروالا و چیتره هر همه را متساوی گرفته و جوشانیده
و مقداری شهد انداخته بنوشانند تپ مذکور دفع گردد و سرفه و انواع علت گلو نیز دفع شود نوع دیگر نم و سوندهی و گلوی و ستر اول و کچور و چیته

علاج تپ بلغمی

بهکر مول وپلپل دراز وکتانی هر همه را برابر گرفته وجوشانیده وقدری شهد آمیخته بنوشانند تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر هلیله وبلیله وآمله وپلپل بانسه و
گلوی وکتکی وپلپل مول هر همه برابر گرفته وجوشانیده وقدری شهد آمیخته بنوشانند نوع دیگر آمله هلیله وبلیله پلپل دراز وچیره واین هر چهار را متساوی گرفته وجوشانیده
وقدری شکر آمیخته بنوشانند ازین گرسنگی بسیار شود وهمه انواع تپها زائل گردد وازین کف نیز دفع گردد وخلط را نیز پخته گرداند وخلط رود ده وطعام را
هضم کند نوع دیگر برگ سنبهالو جوشانیده وپلپل دراز سوده در وی انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور زائل گردد ودرد ساق وزانو وخاصة شنوائی
که رفته باشد باز آید نوع دیگر کانچهل وبهکر مول وپلپل دراز وکاکراسینگی هر همه برابر آس کرده وباشهد وشکر آمیخته بلیسانند ازین تپ بلغمی ودمه وسرفه و
غلبه بلغم دفع گردد واین معجون را بهندی چاتر بهدرکا اولیه گویند نوع دیگر هلیله وبلیله وآمله وپلپل دراز این هر چهار را متساوی گرفته وآس کرده
وباشهد آمیخته بلیسانند ازین تپ بلغمی دفع گردد وبرای دفع دمه وسرفه داروی مذکور بغایت نافع بود وبجهت دفع دمه وسرفه داروی مذکور باروغن
وشهد وروغن گاو بسیار مفید ومجرب است نوع دیگر کانچهل وبهکر مول وکاکراسینگی وسونته وکتکی وکچور این هر همه را برابر گیرند وبالکی زین دارو با ادرک
آس کرده در شیرهٔ ادرک وشهد آمیخته بلیسانند تپ بلغم ودرد وباد وناآرزوی طعام وقی ودمه وسرفه دفع گردد نوع دیگر پلپل دراز آس کرده
باشهد بلیسانند ازین دمه وسرفه وتپ وسپه وهلکی بالکل دفع شود وبرای بچگان این داروی سخت موافق ومفید است نوع دیگر زیره وشکر سرخ
برابر این هر دو را در شیرهٔ انار دانه انداخته غرغره بکنانند آرزوی طعام شود وباید که جوش مونگ با برنج پخته خوردن دهند علاج دفع تپ که از غلبهٔ
باد وتلخه باشد راسن وبانسه وترپهله وکروالا هر همه را متساوی گرفته وجوشانیده بدهند ازین تپ مذکور دفع شود اکنون چند علاج برای
دفع تپ مذکور از طب نکسین گفته می آید کتائی وپرپارا وراسن وتنرایمان وگلوی وبابرهار هر همه متساوی گرفته وجوشانیده بدهند تپ مذکور دفع گردد
نوع دیگر هلیله وبلیله وآمله وپوست سنبل وراسن وکروالا وبانسه هر همه متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر چرایته وگلوی
وانگور وکچور جمله متساوی گرفته وجوشانیده وانارکی قند در وی انداخته وسرد ساخته بنوشانند تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر ملیٹهی وگلیچکان و
کلیده وصندل وبجاجهول وبارکهار ولودہ ترپهله وزیره وگل نیلوفر شمسی وبجالسه ولونال جمله متساوی گرفته وسحق کرده وآب دران انداخته در شب نهند
وصبح بجامه بیخته بستانند بعده قدری شهد وشکر وطباشیر سحق کرده در وی انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور که با تشنگی وناآرزوی طعام ودوران
ورکفیت باشد فی الحال دفع گردد چنانچه ابر از تندی باد میرود دور گردد نوع دیگر سندهی وگلوی وموتهه وچرایته وجهول بزرگ هر همه برابر گرفته
بجوشانند وازجامه بیخته بنوشانند ازین نیز تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر پرپارا وبهارنگی وگلوی وپوست بیخ بیانجیر وصندل وبیخ بهنی وپیرا دبالا پلپل دراز
وموتهه جمله متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند وازین ادویه تپ مذکور ودردهای اندام را دفع گرداند نوع دیگر گلوی وپیرا وموتهه وچرایته
وسندهی هر پنج چیز را جوشانیده بنوشانند تپ مذکور را دفع گرداند واین معجون را بهندی پنج بهدرکا گویند نوع دیگر نیل اتپل یعنی نیلوفر قمری
که کبود باشد وبیخ بهنی وپرپارا وپدمانکهه وملیٹهی وانگور وگلیچکان وبجالسه هر همه را متساوی گرفته وجوشانیده وسرد کرده بنوشانند ازین تپ مذکور و
یاوه گوئی وبیهوشی دفع گردد نوع دیگر کروالا وموتهه وملیٹهی وبیخ بهنی وهلیله وزردچوب ودارهلد وپلپل ونیم وکتکی جمله متساوی گرفته وجوشانیده
بنوشانند ازین تپ مذکور دفع شود نوع دیگر جوش انار دانه وآمله ومونگ برای تپ مذکور مفید است واگر در تپ مذکور سخت ناپاک شود جوش نخود
بدهند علاج تپ که از باد وبلغم باشد داروهای ارکیدها کن جوشانیده وقدری شهد دران انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد
اکنون چند علاج از طب چنتامن ونکسین نوشته میشود کتائی گلوی وسندهی وبهکر مول جمله متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور
که با دمه وسرفه وناآرزوی طعام ودرد پهلو باشد دفع گردد واین دارو برای دفع تپ سنپاتی هم نیک است نوع دیگر موتهی وپیرا وسندهی وگلوی
وجوالسا جمله متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور ناپاک وناآرزوی طعام وتشنگی وخشکی گلوی وکام فی الحال دفع گردد نوع دیگر
زیرهٔ ترنج با نمک سنگ وسحیق پلپل گرد آمیخته وغلوله ساخته مریض را باید که در دهن بدارد ازین انواع علت دهن که از باد وکف شده باشد وناپاکی دهن

علاج دفع تپ که از غلبهٔ باد وتلخه باشد

علاج تپ که از باد وبلغم باشد

مزه وخشکی دهن وکام وناآرزوی طعام دفع گردد نوع دیگر گروانه پیپلمول وموتهه وکتکی وهلیله جمله بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که
باخلاط سه گانه بود ودرد شکم وباد وکفت باشد دفع گردد وگرسنگی افزاید وخلطها رسیده هضم گردد نوع دیگر پیپل دراز وپیپلمول وچابه چترک وسونتهی هیچ ادویه برابر گرفته
وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر چرایته وموتهه وگلوی وسونتهی جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد واین علاج را نیز
چاتر بهدر کا گویند نوع دیگر پیپل دراز در آب بجوشانند ومقداری بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد وسپیه نیز دفع شود نوع دیگر نیم وگلوی وسونتهی
ودیودار وکاینپهل وکتکی هیچ برابر گرفته وجوشانیده بنوشانند از شکستن بندهای اندام وسرفه وناآرزوی طعام که بسبب تپ مذکور شده باشد
دفع گردد نوع دیگر دیودار وپیپل وبهارنگی وموتهه وبچ وکشنیز وکاینپهل وهلیله وسونتهی وکربچ جمله بتساوی گرفته بجوشانند وبعد ازان بریان
ومقداری شهد انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور که با هلک وسرفه ودمه وگرفتگی گلو وسیلان منی بوده باشد زود دفع گردد نوع دیگر پیپلمول
جوشانیده وپیپل در آن آس کرده در روی انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور که ناگواری ولب یار خواب ودرد پهلو ودمه وسرفه وتشنگی باشد دفع گردد
وعلتی دیگر که از باد وبلغم باشد نیز دفع گردد نوع دیگر در تپ مذکور که دمه وسرفه وکری گوش ودرد ران وزانو وساق ومانند آن باشد درین جاها
گرمی آتش که آنرا اسید گویند رسانیدن موافق است واسید برین نمط کنند بیارند سفال بزرگ ودران ریگ را بریان کنند بعده برگ بیدانجیر
بالای جامه فراز کرده ریگ مذکور بنهند ویا سرکه هندی یا باد وغ ترش سر شکسته ده گره بندند وعضوی که باد در و باشد بران نهند ازین
درد مذکور دفع گردد وتپ خشک جوشانیده بنوشانند در دفع درد مذکور موافق آید علاج تپ بلغم وتلخه بسیار بند کشتکی سه درم باشکار نیسته با گرم
بنوشانند تپ مذکور دفع گردد الکنون جز علاج از طب چنتامن نکسیس گفته می آید گلوی ونیم وکشنیز ورکتچندن وکتکی جمله بتساوی گرفته وجوشانیده
بنوشانند ازین تپ مذکور که با تشنگی وقی وناپاک وناآرزوی طعام باشد بعدو وقی نیز دفع گردد نوع دیگر پاتول ونیم وتریپهله وملیٹهی بسیار جمله بتساوی
گرفته وجوشانیده بنوشانند همین فایده دهد نوع دیگر کشنیز وپاتول هر دو را جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد وگرسنگی افزاید وبلغم دور شود
وداروی مذکور باد وتلخه را در محل خود روان کند وخلطها رسیده را هضم سازد وغائط بسته روان گرداند نوع دیگر پاتول ورکتچندن ومرسری کتکی پاتهی
وگلوی جمله بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با ناآرزوی طعام وقی وخارش باشد دفع شود واثر زهر نیز دفع گردد نوع دیگر ملیٹهی
تریپهله وترایمان وانگور وکتکی هر همه برابر گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ بلغم وتپ تلخه زائل گردد وهر سه خلط براه خود روان گرداند نوع دیگر
اروپا پانکهه وسونتهی ورکتچندن وگلوی وپاتول وکشنیز هر همه بتساوی گرفته وجوشانیده وسرد کرده ومقداری شهد انداخته بنوشانند ازین تپ
دفع گردد نوع دیگر گلوی واندرجو ونیم وپاتول وکتکی وسونتهی وموتهه جمله بتساوی گرفته وجوشانیده ومقداری پیپل از سوده در روی انداخته
بنوشانند ازین تپ بلغمی وتپ تلخه دفع گردد وفره دهن ازین نیک شود وسیلان آب دهن ازین نیک شود وروانی لعاب وناآرزوی طعام وقی
وتشنگی وناپاک برود واین کاڑهه را بهندی انبرت اشتک نامند نوع دیگر کسائی وگلوی وبهارنگی وسونتهی واندرجو و[illegible] چرایته
وصندل وموتهی وپاتول وکتکی هر همه بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با ناپاکی وتشنگی وناآرزوی طعام وقی وسرفه باشد
هر همه زائل گردد وعلتهای دل نیز دفع گردد نوع دیگر پاتول بالا موتهه رکتچندن پاڑهی مرسری گلوی سونتهی پنج پهنی کتکی هر همه بتساوی جوشانیده
بنوشانند ازین جمله تپها تلخه وخون وناپاکی اهپت دفع شود نوع دیگر چرایته گلوی موته سونتهی پاڑهی اسپ بالا جمله بتساوی الوزان گرفته
جوشانیده بنوشانند تپ مذکور زائل گردد نوع دیگر کٹائی وگلوی وسونتهی وپپلامول وچرایته جمله بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند
ازین هر هشت نوع تپ دفع گردد نوع دیگر بهارنگی وپپلامول وموته وکٹائی بزرگ وخارخسک نکهار وسونتهی جمله بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند
ازین تپ مذکور که با دمه وسرفه وناآرزوی طعام ودرد پهلو باشد دفع گردد نوع دیگر در شیره برگ تنبول شیره بالسه یا شیره گلهای بالسه شهد شکر
انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور که با رکتپت وباد یرقان باشد دفع گردد نوع دیگر سونتهی واندرجو وموته وصندل وکتکی هر همه بتساوی گرفته وجوشانیده وآن

مقدار یک سیر پلپل دراز انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور که با بیهوشی و دوران سر و نا آرزوی طعام و قی باشد دفع گردد نوع دیگر انگور و کروالہ و
جوانی و کشنیز و موتھه و پلمول هر همه متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با درد و تاپاک و قی و انتفاخ شکم باشد دفع گردد نوع دیگر
پلول و غله جو و کشنیز و منگ و آمله و صندل جمله متساوی سده و جوشانید بنوشانند ازین تپ مذکور که با تشنگی و تاپاک و قی باشد دفع گردد نوع دیگر کشنیز و پلول
هر دو برابر گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با سوزش بول و تاپاک درونی باشد زائل گردد و جوش نم و پلول نیز همین فائده رساند علاج تپی
که از هر سه خلط باشد زد چوب و ناگرموتھه و آمله و هلیله و بلیله و لنگی و نم و پاپل و دیودار و کتائی خرد هر همه متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین
تپ مذکور دفع گردد و اخلاط نیز پخته شوند و آماس و نا آرزوی طعام نیز دفع گردد نوع دیگر ترپهله جوشانیده برابر او روغن ستور یار کرده بنوشانند
همین فائده دهد و در طب نکسین و چنتامن گفته است که علاج تپ سنپاتی یکی ازین دو نوع کند اول آنکه میان اخلاط ثلثه هر کدام نقصان پذیر باشد
آنرا بعلاج مناسب افزون گرداند و دوم آنکه در میان اخلاط ثلثه هر کدام که زیادت گشته باشد بعلاج ملائم آنرا کم گردانیده برابر و موافق اخلاط دیگر
بیارند که معتدل گردد و برای تپهای دیگر هر خلطی را که زیادت به بینند آنرا کم گردانند و آنکه نقصان پذیرفته نباشد و برا زیادت نکنند و بعضی میگویند
که در تپ سنپاتی اول علاج بجهت دفع غلبه بلغم کنند تا باعتدال آید زیرا که بلغم بدشواری معتدل گردد علی الخصوص درین تپ و اگر مریض تپ سنپاتی را
بغیر خوردن دارو گرسنگی زور آورده باشد و آنرا طبیب گوشت و برنج پخته بخوراند آنچنان طبیب را جاهل احمق دانند و اگر در تپ سنپاتی تاپاک زیادت شود
و طبیب آنرا آب سرد سرشک در اندام مریض بزند نیز مریض مذکور نزید و همچنین طبیب را طبیب نشاید گفت و اگر مریض از رنج تپ سنپات بلرزد
و یاوه گوید و طبیب آنرا بروغن ستور بنوشاند نیز مریض مذکور هلاک گردد و همچنین طبیب را نیز طبیب نشاید گفت و اگر مریض تپ سنپاتی را درد پهلو خیزد
و تشنگی پیدا آید و کام خشک گردد و طبیب آنرا آب خام بنوشاند آن طبیب را نیز صورت مرگ دانند و حکما گویند علاج کردن برای تپ مذکور همچو
در دریا شناکردن است و آنکه برای تپ سنپاتی علاج کنند گویی که با مرگ جدل میکنند و آنکه از دریای رنج مریض تپ سنپاتی را بدست علاج بیرون آرد
آنرا حکیم حاذق و کامل دانند و آنچنان حکیم از دنیا و آخرت بکدام چیز بهره مند نگردد و بعضی گویند که در تپ سنپاتی اولاً علاج دفع بلغم می باید کرد زیرا که
چون بلغم دور شود منافذ درونی گشاده گردد و وجود سبک شود و تشنگی فرو نشیند و برای مریض سنپاتی فاقه کنانیدن و رسانیدن گرمی آتش چنانچه
بالا گفته شده است و دارو در بینی چکانیدن و غلوله دارو در درون دهن نگاه داشتن و دارو آس کرده که از وی اولیه ساخته باشند لیسانیدن و سرمه
دارو را در چشم کشیدن شاید که موافق و مفید آید که فاقه تا سه روز یا پنج روز یا ده روز زیادت تا مادام که اخلاط آرام یابند مریض را کردن فرمایند
بدانکه مریض فاقه بقوت اخلاط میکند چون اخلاط فرو نشیند دو روز فاقه کردن نتواند و کف و بلغم شی آبی اند بدین سبب صاحب کف و بلغم فاقهای
بسیار کشیدن نتوانند و صاحب باد فاقه کردن نتواند و چون مریض فاقهها تمام مرض کرده باشد باید که غلوله داروها که آنرا کول گویند در دهن داشته
بیرون افگند تا کدورت دهن و زبان و حلق نیز دور گردد و لذت ذائقه طعم ادراک کردن بتواند بعده از ثراثه شالی لپست ساخته با نمک سنگ
آمیخته بدهند اگر این لپست نیکو هضم شود بدانند که مریض مذکور به شده است و بعضی گویند که ثراثه شالی سرد است برای سنپاتی نباید داد و جمهور
جواب میدهند که ثراثه با هاضم و افزاینده گرسنگی است پس معلوم شد که سرد است باید که ثراثه در جوش و بمعمول انداخته بدهند مفید باشد نوع دیگر
جو و کنار و کلتھی و منگ و ترب خشک و کشنیز و ستاهی هر یکی ده گان درم گرفته و جمله را جوکوب کرده در هشت چند آب انداخته بجوشانند چون
یکحصه بماند سرد کرده بنوشانند تپ سنپاتی دفع شود و کف و باد و خلط رودها نیز دفع گردد و حلق و دهن و سینه صاف گردد و این علاج را ہندی
ستمشتاک نامند و اگر سنڈھی و کشنیز درین ترکیب داخل نسازند این ترکیب را پنچمشتاک نامند تدبیر کول سنڈھی و پاپل گرد و
پاپل دراز و نمک سنگ این هر چهار چیز را متساوی گرفته و باریک آس کرده در شیره ادرک خمیر ساخته غلوله بندند دو یگان غلوله در دهن باید که
مریض مذکور لختی بدارد و لعاب از دهن بیندازد و بر حسب غلبه خلط و زور خود مریض مذکور دو یا سه یا چهار کرت همچنین کند که در رگهای گردن و پهلو و

[حاشیه: علاج تپی که از سه خلط باشد]
[حاشیه: ستمشتاک]

سر و گلو و سینه باشد برون افتد و اندام سبک گردد و دردبندها و تپ و بیهوشی و زیادتی خواب یعنی تندرا و غلبهٔ دمه و سرفه و رنجهای گلو دفع گردد
گرانی بدن و گرانی چشم و سیلان آب دهن نیز دفع گردد و مزهٔ دهن نیکوتر شود و حکمای هند برای مریض سنپات کول مذکور سخت موافق و مفید گفته اند
تدبیر ناس سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و نمک سنگ و شهد این هر پنج چیز را با شیرهٔ تلسی بتری سحق نموده در بینی بچکانند ازین بلغم که زور آورده باشد و باد و
خلل دماغ دفع گردد نوع دیگر مغز چوب درخت گلچکان و نمک سنگ و بیج و پلپل دراز و پلپل گرد هر همه را متساوی گرفته و با آب آس کرده در بینی مریض مذکور
بچکانند ازین بیهوشی زائل گردد و تدبیر اولیه یعنی داروی لیسیدنی بیارند آمله جوشانیده انگور و سندهی هر سه باریک آس کرده با شهد مخلوط ساخته اولیه
مرتب گردانند و بر کف دست داشته مقداری بلیسانند ازین بیهوشی و دمه و سرفه و تپ مذکور دفع شود نوع دیگر کاتپهل و پهکر مول و کاکراسنگی
و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و جوانسا و سیاه دانه هر همه متساوی گرفته و آس کرده با شهد مخلوط ساخته اولیه سازند و مقداری که [illegible] کف دست
نهاده بلیسانند این دارو سنپات قوی را دفع کند و ملهمات و دمه و سرفه و علتهای گلو را نیز دور گرداند و اگر مریض مذکور را کف زیادت باشد سحق
داروهای مذکوره را با شیرهٔ ادرک آمیخته و شهد انداخته بلیسانند و این را اشتانکا اولیه گویند و برای علتهائیکه ازین گلو تا سر در میان باشد
دارو در وقت شام بدهند و از جهت دفع علتهای فرود گلوی دارو در وقت صبح بدهند و بعضی حکما میگویند که برای دفع علتهای سنپات شهد
نباید دادن زیرا چه شهد با اشیای سرد نافع ترست نه با اشیای گرم و اشیای سرد برای سنپاتی مطلقاً ممنوع است و باید دانست چند دارو یکه از یک
نوع بوند پیاپی مریض را نباید داد چنانچه چند کاڑهه یکبارگی دادن ممنوع است و اگر از انواع مختلفه بوند چند کاڑهه و انجن و مانند آن هر همه یکبارگی
دادن ممنوع نیست اگر احتیاج افتد هر همه بیکبارگی به عمل باید آورد و اگر باد و بلغم یکسان غلبه کرده در کام و گلو و سر مریض بیایند و درین محل
خشکی پیدا آید و زبان خشک و سخت شود و جا بجا بطرقند انگور سحق کرده با شهد و روغن ستور آمیخته بر زبان طلا کنند مفید بود و چون مریض را
خوی بسیار آید کلتهی بریان کرده آس کنند و بر روی و اندام او بمالند خوی نیاید و یا آونند نمک که کهنه باشد آس کرده و با سحق پلپل دراز آمیخته
بر محل مرض بمالند همین فائده دهد نوع دیگر پلپل گرد و سندهی و پلپل دراز و بابلیه و لود و پهکر مول و چرائته و کتکی و کوتهه و کچور و اندرجو هر همه
برابر گرفته و باریک آس کرده بر اندام بمالند ازین نیز خوی که از اندام بسیار آید و گرفتگی گلو و درد بندها دفع گردد نوع دیگر چرائته و سیاه دانه و
کتکی و بیج و کاتپهل جمله متساوی گرفته و باریک آس کرده بر اندام بمالند ازین خوی که بسبب سنپات آمده باشد دور گردد فائده چون مریض سنپاتی را
وقت دادن دارو شود باید که داروهای دسمول جوشانیده و پلپل دراز آس کرده در آن انداخته بنوشانند ازین تپ سنپاتی دفع شود نوع دیگر
بیضهٔ ماکیان سفید مریض مذکور را بنوشانند و در چشم او کشند و در بینی او بچکانند ازین سنپات اگرچه قوی باشد فی الحال مرض مذکور دفع شود
نوع دیگر دسمول و کچور و کاکراسنگی و پهکر مول و جوانسا و بهارنگی و اندرجو و پلول و کتکی هر همه متساوی گرفته و جوشانیده و سرد ساخته بنوشانند ازین تپ
مذکور دفع شود و گرفتگی سینه و دمه و سرفه و هچکی و قی و ارجاب و بدهضمی و سوب و درد پهلوی هر همه دفع گردد و این دارو را بهندی اشتادش
انگ کاڑهه نامند نوع دیگر دسمول جوشانند و پلپل دراز و پهکر مول در آن انداخته بنوشانند ازین سنپات که با اپدرو باشد دفع گردد و این ترکیب را بهندی
برهت تپاد کاڑهه گویند نوع دیگر کچور و پهکر مول و کتائی خرده و کاکراسنگی و جوانسا و گلوی و سندهی و پارهی و چرائته و کتکی هر همه متساوی گرفته
و جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با دمه و سرفه و گرفتگی گلو و بستگی دل و تشنگی و تاپاک و درد پهلو و تن را یعنی بی خوابی و چشم بسته باشد دفع گردد
و این ترکیب را اشتپاد کاڑهه گویند نوع دیگر دیودار و سندهی و چرائته و کشنیز و کتکی و اندرجو و چپیل و موتهه و دسمول هر همه متساوی گرفته و جوشانیده
بنوشانند ازین تپ مذکور که با دمه و سرفه و هچکی و قی و درد پهلو و گرفتگی دل باشد فی الحال دفع شود و این ترکیب را دوتیا اشتادس انگ کاڑهه
نامند و این کاڑهه سخت مفید و موافق است اگرچه تپ مهلک باشد باز وی را دفع گرداند نوع دیگر گلوی و صندل و پدمانکهه و سندهی و اندرجو و بابلیه
و جوانسا و کرواله و اسیر و پارهی و کشنیز و موتهه و کتکی و سونف هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده کاڑهه سازند و سرد کرده مقداری سحق پلپل دراز

انداخته بنوشانند تپ مذکور که با تنفس و سرفه و دمه و تشنگی و تاپاک گرفتگی باد و بول و غائط باشد دفع گردد و این اگرو چیاد کاڑهه گویند نوع دیگر دسمول
و گلوی جوشانیده بنوشانند ازین نیز هر سیزده نوع سنپات و کرنمول و مهوشی و بکهک دفع گردد نوع دیگر سندهی و کچور و دسمول و گلوی و پارهی و
چیپل و اندرجو و چرائیته و بالسه هر همه بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند تپ مذکور فی الحال دفع شود نوع دیگر سندهی پلپل دراز و پلپل گرد و دسمول
و کچور و بهارنگی و گلوی برابر گرفته و کاڑهه ساخته بنوشانند تپ مذکور که با غلبه باد و بلغم باشد دفع گردد بدانکه اگر در سنپات باد غالب باشد جوش
دسمول نیم گرم بنوشانند اگر کف زیادت باشد در کاڑهه هر سه تیا و پلپل دراز آس کرده انداخته بنوشانند و اگر تلخه غالب باشد پهالسه و تر پهله و دیودار
کاتهل و صندل و مدباکهه و کتکی و تهون برابر گرفته و جوشانیده وقت شب در شبنم بدارند و بوقت صبح جامه بیز نموده بنوشانند ازین سنپات که غلبه
تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر موتهه و پپراواسیر و دیودار و سندهی و تر پهله و جوالنسا و تخم نیل و کمیلا و نسوت و چرائیته و پارهی و بریار و کتکی و ملتهی و پلپل
جمله بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند تپ مذکور که با تلخه باشد بر و دستی گره های گردن و گرانی استخوان زنخ و درد سینه دفع گردد نوع دیگر بهارنگی
و چرائیته و نیم و موتهه و کتکی و بیخ و سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و بالسه و حنظل و راسن و جوالنسا و پلول و دیوار وزرد چوب و بادل و تیتند و برایتی و اندرجو
و گلوی و نسوت و اتیس و پپکرمول و تر ابان و کثائی و پارهی و اندرجو و تر پهله و کچور که جمله سی و دو دارو میشوند هر همه را بتساوی گرفته و جوشانیده
بنوشانند و این دارو را دواء اتریس میگویند ازین دارو هر سیزده نوع سنپات که باد و دمه و سرفه و هکهک قوی و درد مقعد و انتفاخ شکم و بستگی بول
و غائط و درد بندهای اندام و ماندگی و گرانی را نهایت باشد فی الحال دفع گردد و بیش ازین دارو سنپات نماند چنانچه پیش شیر شرزه پیل نمی ماند
نوع دیگر سندهی و فلفل دراز و فلفل گرد و موتهه و تر پهله و نیم و پلول و کتکی و کرا و چرائیته و گلوی و پارهی هر همه بتساوی گرفته و جوشانیده
بنوشانند تپ سنپاتی دفع گردد نوع دیگر بلوک که نوعی از لودست و نسوت و دانتی و بیخ بید انجیر هر همه بتساوی گرفته بجوشانند و مقداری تخم نیل
آس کرده در روغن گاو در آن انداخته بنوشانند همین فائده دهد در سنپات اگر داروی اسهال دادن خواهد همین دارو داده اسهال بکنانند یک مفید آید
و اگر مریض را لرزه بود و یا وه گوید و عقل کم شود شوربای گوشت دراج و لوج و لاوه و خرگوش و گوشت آهو بدهند و روغن کهنه از آن ماده گاو
بر اندامش بمالند مفید آید اگر ازین علاج مریض مذکور نیک شود باید که از اشیائیکه سخت مانع باشد و از شیر و از شوربا و از خواب روز احتراز کنند
زیرا که مریض مذکور لاغر و بی قوت ست و باد و روی انداخته شده است اگر ازین چیزها احتراز نکند بلغم زور آرد و در رگهای دهنی در آید و راه باد
تند را بزرگ که در آن چشمها گشت کنند و مریض پلک شتاب نزند و دهن باز کرده دارد و مستان غلطیده ماند و حلقش بسبب غائت کف بسته گردد پس اینه
درین رنج مریض اگر در سه شب بشود امید حیات او نتوان داشت علاج دفع تند را آنست که روغن مالکنگنی و بیخ درخت سنبارک یکجا کرده سحق نموده
در بینی مریض ناس بدهند فی الحال نیکو شود نوع دیگر نمک سنگ و فلفل گرد که سفید باشد و سرشف و کوتهه جمله بتساوی گرفته و با بول
بز نرآس کرده در بینی مریض مذکور ناس دهند تند را دفع شود نوع دیگر گل و شگوفه و شاخ درخت جای و پلپل گرد و کتکی و بیخ و نمک سنگ
جمله بتساوی گرفته و با بول بز نرآس کرده در چشم کشند همین فائده دهد نوع دیگر تخم سرس و پلپل دراز و پلپل گرد و نمک سنگ و سیر و نسل و بیخ جمله
گرفته با بول ماده گاو سحق کرده در چشم کشند همین فائده دهد و حکیم را شاید که چون مریض را تند را حادث شود کوشش و سعی کامل نموده آنرا علاج زائل
گرداند زیرا که آفتی عظیم ست بدانکه سنپات که بهندی او را ابهنیاس گویند و نشانی و بیان آن پیش گذشته است حکیم را باید که مریض این مرض را
مثل آوندگلی خام که بفرو شدن آب گداخته گردد بداند و طبیب را شاید که مریض مذکور را در دریای این رنج فرو شدن ندهد و بتدبیری نیکو و
بعلاجی شایسته مریض مذکور را از ورطه خلاصی یابد و امید بکرم کارساز حقیقی جل ذکره نموده دست بر علاج معقول اندازد به گردد و علاج آن اینست
بیارند سیاه دانه و پپکرمول و بیخ بید انجیر و تر ابان و سندهی و گلوی و دسمول و کچور و کاکرا سینگی و جوالنسا و بهارنگی و کی صد بته جمله بتساوی گرفته با بول ماده گاو
جوشانیده بنوشانند مرض مذکور دفع شود و منافذ درونی صاف گرداند نوع دیگر ترنج و پاکهان بهید و پوست بیخ نیل و کمائی خرد و بزرگ و پاتهی و پوست بید انجیر

هر همه متساوی گرفته وجوکوب کرده در بول مادگاو جوشانیده و مقداری تحقیق نمک سنگ در وانداخته بنوشانند همین فائده دهد ونیز درد و انتفاخ شکم دفع
نوع دیگر بهارنگی و پهکرمول و راسن و بیل و موتهه و سندهی و دسمول و پلپل دراز هر همه متساوی گرفته بجوشانند و در جوش مذکور انگزه بریان کرده و تحقیق
نموده و تحقیق پلپل دراز و شیره ادرک انداخته بنوشانند تپ سنپاتی که قوی باشد و اعراض دیگر که از سبب سنپات سخت باشد و درد پهلو و درد دل و
انتفاخ شکم فی الحال دفع گردد نوع دیگر ترنج و بیل خام و پاکهان بید و هردو کٹائی و نسوت و بیخ بیدانجیر هر همه متساوی گرفته در هشت حصه آب انداخته
بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بخته بستانند و دران مقداری بول ماده گاو و تحقیق نمک سنگ و بریار او نمک سونچل انداخته بنوشانند تپ سنپات
که با درد دل و درد مثانه و نفخ شکم باشد دفع شود و این علاج را درین باب بسیار مفید دانند نوع دیگر اندکی برنج در روغن ستو بریان کنند و ازان
آشام سازند و مریض را گرم گرم بنوشانند فی الحال تپ مذکور که با یکماه و دمه و سرفه باشد دفع شود نوع دیگر کٹائی و پهکرمول و بهارنگی و کچور
و کاکراسینگی و جوالنسه جمله متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ مذکور که با ریاولی کهن باشد دفع گردد نوع دیگر نسوت و حنظل و کٹکی و ترپهله
و اروالهه هر همه متساوی گرفته و جوشانیده و سرد ساخته و مقداری جوا کهار سوده در وانداخته بنوشانند ازین جمله تپهایکه دران احتیاج باسهال باشد
ازین دارو دفع شود زیراکه این دارو مسهل است نوع دیگر کٹکی و هلیله و نسوت و دانتی و سناء و پوست کهیر و کرواله هر همه برابر گرفته و جوکوب کرده در هشت چند آب
کاڑهه سازند و سرد ساخته و مقداری جوا کهار و نمک سنگ دروی انداخته بنوشانند ازین اسهال شود و تپ مذکور دفع گردد نوع دیگر اگر مریض ازین جهت
بیهوش گردد باید که سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و نمک سنگ هر همه متساوی گرفته و آس کرده و با شیره ادرک خلط نموده و غلوله ساخته در دهن مریض بدارند
هوشیار گردد و اگر پلپل گرد آس کرده ناس بدهند همین فائده دهد نوع دیگر شیره ترنج و انگزه و سندهی آس کرده در بینی چکانند مریض مذکور نیز هوشیار گردد
نوع دیگر شیره ترنج و شیره ادرک هردو برابر گرفته گرم کنند و دران مقداری تحقیق نمک سنگ سونچل و نمک سرپا انداخته در بینی چکانند همین فائده دهد
نوع دیگر پیپلامول و زیره سیاه و هردو کٹائی و پلپل دراز و پلپل گرد و بیل خام و کنج بزرگ و تخم کرنج خرد و چهیچهه و ترایمان و سندهی هر همه متساوی
گرفته و جوشانیده بنوشانند تپ که با گرفتگی گلو و درد سینه باشد دفع گردد نوع دیگر کاپهل و موتهه و بیخ و بارنگی و پهکرمول و زیره و بیرا و دیودار و پلپله
و کاکراسینگی و پلپل دراز و چراینه و کٹکی و بهارنگی و اندرجو و سندهی و کچور و کشنیز و کاه بیران هر همه متساوی گرفته و جوکوب کرده کاڑهه سازند و دران مقداری
شیره ادرک و تحقیق انگزه بریان نموده انداخته بنوشانند ازین تپ سنپات که دران بن گوش را آماس پیدا شود بهندی آنرا کنمول نامند حادث گشته باشد
و بنیان آنجهنه ظهور یافته بود ازین دارو هر سه دفع گردند و نیز آماس گلو و تپ بلغمی و دمه و کلکنه و کسر بالا و انواع امراض دهن و تباهی آواز و حلق که
آنرا بهندی سر بهنگ نامند و گرانی سر و کری گوش و هذیان و تیرگی چشم و کهت دفع گردد و اگر درین دارو دسمول نیز انداخته و جوشانیده بنوشانند
بسیار مفید آید و تپ مذکور که با بیهوشی سخت باشد دور گردد و این ترکیب را بهندی بسیار اعتبار دهند نوع دیگر کنج و چیت و چهیچهه و ترایمان
و سندهی و پلپل و کٹائی خرد و کٹائی بزرگ و زیره سیاه و پلپل دراز و سندهی و پلپل گرد و زیره سفید هر همه برابر گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین
گرفتگی گلو که درین مرض پیدا شود دفع گردد و علاجهای آماس سنپات که گفته شد اگر از آن بیهوشی مریض نرود باید که پیشانی و یا در پای او داغ کنند و
درین سنپات آماس که درین گوش میشود باید که خون بکشایند و داروهائیکه سایند و بلغم و تلخه باشند بر محل آماس طلا کنند و زور مریض دریافته فی کمبا
و کول نیز بکنانند و از داروهائیکه خوب و مزیل تپ مذکور اند جوش بگیرند و جوش مذکور را دو بخش سازند و دریک بخش آن برنج کهنه از آن شالی سال بزنند
چون بخته شوند دوم بخش را دو سه کرت دران انداخته آشام بیرون کنند و آن برنج بخته مریض مذکور را بخورانند و یا در جوش مذکور منگ انداخته بزنند و
آشام ساخته و بجامه بخته بنوشانند و اگر در برنج بخته مذکور و یا آشام مسطور هضم شود بدانند که مریض مذکور نیکو خواهد شد و خواهد زیست و اگر کلتهی و کاپهل
و سندهی و سیاه دانه هر همه متساوی گرفته و آس کرده و مقداری گرم نموده بر سر آماس بن گوش طلا کنند نیکو شود نوع دیگر بیخ ترنج و ارنی و سندهی
و دیودار و راسن و چیتره هر همه متساوی گرفته و آس کرده و مقداری گرم ساخته بر آماس بن گوش طلا کنند ازین آماس مذکور دفع شود و آماس

گلو نیز دفع گردد اکنون بیان ترکیب بعضی رسها از طب رس رتناگر از برای دفع تپهای مذکور گفته می آید سیماب گندهک سنگ بصری و زرنیخ و تو تیا و سهاگه هر همه را پاک شده ساخته برابر بگیرند و باشیرهٔ برگ کریله یکروز کهرل کنند بعده در ته دیگ مس داروی مذکور را به پری یک انگشت یا نیم انگشت بچسپانند و بالای ادویهٔ مذکور سرپوش نهاده مهر کرده بر مقداریکه دیگ مذکور خالی مانده باشد بریگ پر کنند و بالای ریگ مقداری شالی بنهند و دیگ مذکور بر دیگدان داشته ته دیگ آتش کنند تا که شالی مذکور بریان شده تا اثر گردد هر وقتیکه مرتب شود درین وقت آتش از ته دیگ دور کنند و دیگ مذکور را بر سر دیگدان سرد شدن بدهند آنگاه دیگ مذکور را فرود آورده و کشاده ریگ از روی دور کرده داروی مذکور که ته دیگ سخت شده مانده باشد تراشیده بستانند و باز در کهرل انداخته و باریک آس کرده در ظرف زرین یا سیمین یا در ظروف عاج یا کانچ یا دیگر از قسم دهات باشد دران نگاه دارند و بوقت احتیاج مقدار یکماهه یا مقدار چهار حبه پلپل دراز سحق نموده و مخلوط ساخته بر برگ تنبول نهاده بمریض تپ سنپات بدهند ازین تپ لرزه دفع گردد و اگر سه روز متواتر بدهند تپ ناغه که بعد یکروز یا دو روز می آید ازین نیز دفع شود و این رس را بهندی سیت بهنجی رس نامند نوع دیگر سیماب پاک کرده و گندهک پاک کرده و زهر صاف کرده هر همه برابر و برابر از انجمله تخم دهاتوره و مقدار انجمله ترکته گرفته سه روز کهرل کنند و شیرهٔ ادرک می انداخته باشند چون مرتب شود در ظرف زرین یا سیمین یا هر چه صاف و پاکیزه باشد نگاه دارند بوقت حاجت مقدار یکحبه یا دو حبه با شیرهٔ جنبهیری یا بشیرهٔ ادرک بخورانند ازین جمله انواع تپ ناغه و غیر ناغه و تپ انواع سنپات دفع گردد و این رس را مها جرانکس نامند نوع دیگر سیمابی که از شنگرف کشیده باشند یکحصه و زرنیخ طبقی دو حصه و گندهک نیمی از سیماب و نسل نیمی از گندهک بستانند و جمله را یکجا کرده با شیرهٔ بار کریله چهار پاس کهرل کنند بعده داروی مذکور درون دیگ به پری نیم انگشت ته دیگ بچسپانند و بالای داروی مذکور سرپوش نهاده مهر کنند و تتمهٔ دیگ را بریگ پر کنند و بالای ریگ مذکور مقداری شالی بدارند و بر دیگدان نهاده زیرش آتش کنند تا آنکه شالی مذکور بریان گردد بعده آتش از ته دیگ برون کشند و دیگ مذکور را بر دیگدان سرد شدن بدهند آنگاه داروی مذکور از ته دیگ تراشیده بستانند و یکپاس بشیرهٔ ادرک کهرل کرده در ظرف زرین نگاه دارند بوقت حاجت مقدار دو حبه ازین دارو دو حبه سحوق پلپل گرد آمیخته بر برگ تنبول نهاده بخورانند ازین تپ سنپاتی که بالرزه بود دفع شود و از خوردن رس مذکور چون گرسنگی غالب شود برنج پخته بخورانند ازین رس باد و بلغم و تلخک فاسد گشته باشد معتدل گردد و این رس را تال کیسر رس نامند نوع دیگر سیماب پاک کرده و گندهک صاف کرده و مس کشته و زنگار و تریپهله و کتکی و سنوت و چیتره و تخم دهاتوره و بیخ اگ و سهاگه بریان کرده و زهر شسته کرده هر همه متساوی بگیرند و مقدار انجمله اجپال شسته کرده بستانند و جمله را در کهرل انداخته یکپاس کهرل کنند تا آمیخته گردد بعده یک تسقیه از شیرهٔ زقوم بدهند و یک تسقیه از جوش دانتی بدهند بعده مقدار یکان حبه را غلوله بندند و وقتیکه تپ لو بازور باشد یکان غلوله خوردن دهند تپ مذکور زائل گردد و نیز درد شکم و گوله و پنڈروگ و بواسیر و سنگرهنی و اجیرن و مند اگن و وار و چک و پیه و بستگی شکم و انواع علت شکم دفع گردد و این رس را بدیا دهر رس نامند نوع دیگر سیماب صاف کرده و زهر شسته کرده و گندهک شسته و پلپل دراز و پلپل گرد و تخم اونگن هر همه برابر گرفته چار پاس باشیرهٔ برگ دهتوره کهرل کنند بدین ترتیب مرتب شود نگاه دارند و مقدار یکان حبه مریض سنپات را بدهند و بالای او الوبان کاڑهه که از بیخ اگ ساخته باشد و مقداری ترکته سوده هم انداخته بنوشانند ازین تپ سنپات فی الحال دفع گردد و اگر گرسنگی بهم رسد برنج لیتسال که کهنه بود پخته با جغرات ماده گاو و مصری سوده انداخته بخورانند و اگر بخوردن این رس مذکور مریض را گرمی روی دهد سرشک آب سرد بر اندام او زنند و جامه تر کرده بالای او بدارند و مروحه جنبان و باد رسانند و دیگر تدبیرهای سرد بکار برند و این را بهندی پنج بکتر رس نامند نوع دیگر بیارند سیماب صاف کرده و اوراباهر سه کهاری یعنی جواکهار و ساجی و سهاگه و هر پنج نمک یعنی نمک سنگ و سونچل و بریا و نمک دریا و نمک کالا یعنی نمک شور یکروز کهرل کنند بعده بیلدر خر ذل وسندهی و انگزه هر همه برابر گرفته و این هر سه را علیحده با شیرهٔ بیخ اونگه سحق نموده و باریک ساخته ازین بوته با سرپوش بسازند و درین بوته

سیماب مذکور اندازند و مهر کنند و بوته مذکور را خشک کرده با جامه محکم پیچیده بعده در آوندی نزرگ سرکه هندی یعنی کانجی پر کرده بر دیگ ان نشانده سیماب
مذکور را بدو لکا ختتر دران آویزان کرده چار پاس آتش تدریج کنند پس فرود آرند و سیماب مذکور از ان کشیده بستانند بعده سیماب مذکور را یکروز
در شیرهٔ ترکندی کهرل کنند و روز دوم چار پاس در شیرهٔ بهنگره و چار پاس در شیرهٔ برگ دهتوره و در شیرهٔ ارنی و در شیرهٔ پاپری و ششم روز در شیرهٔ تیندی
و هفتم روز در شیرهٔ کنوار و هشتم روز در شیرهٔ آب جبسیاره و نهم روز در شیرهٔ ادرک و دهم روز در شیرهٔ برگ کتوتچه و یازدهم روز در شیرهٔ چیتره و دوازدهم روز
در شیرهٔ پاڑهی و سیزدهم روز در شیرهٔ ملول و چهاردهم روز در شیرهٔ بلیهتی در هر یکی چار پاس تسقیه بدهند چون تمام تسقیه ها خورده باشند بعده مقدار این
سیماب مذکور گندهک صاف کرده و فلفل گرد یکجا کرده سحق کنند چندانکه توانند انگاه در تلخهٔ طاوس نر و در تلخهٔ ماهی روهو و زهرهٔ نر شر و در زهرهٔ جاموس
و زهرهٔ کبوتر و دراج و زاغ و آهو و مرغ و مار سیاه در تلخهٔ هر یکی یکان تسقیه بدهند اگر اینجمله تلخهٔ جانوران بهم رسد بهتر باشد و الا هر قدر که پیدا شوند
تسقیه داده مرتب سازند و مریض سنپاتی را مقدار یکان دانهٔ خردل یا دانهٔ برنج یا دانهٔ جو یا دانهٔ ماش یا مقدار حبهٔ سرخ با شیرهٔ ادرک و یا کلکات ترا بدهند
و بالای او سه عدد فلفل دراز و روغن گاو و مقداری بنوشانند سنپات قوی فی الحال دفع گردد و اگر از خورانیدن رس مذکور گرمی بسیار پیدا شود نبات
مصری بنوشانند و اگر گرمی زیاده تر باشد آب سرد سرشک در اندام مریض بزنند و یا آب سرد غسل کنانند و یا جامه تر کرده بالای مریض بدارند
و مروحه بجنبانند و باد رسانند و انار و نیشکر بخورانند و اگر مریض مذکور ضعیف بود و این عملها را متحمل نتواند شدن انار بخورانند و گلهای نیلوفر بستر
او فراز کنند و مسکن او سرد سازند و دیگر تدبیرهای سرد بکار برند و اگر طعام طلبد و گرسنگی رسد برنج کهنه پخته با جغرات و مصری بخورانند گرمی برود و سنپات
دفع گردد و این را کالاگن رد در رس نامند اکنون ترکیب بعضی رسها از نخته سار سنگره گفته میشود دهتورال و نیلا تهوتهه و میس کشته و سیماب
صاف کرده و گندهک مصفا هر یکی سه گان درم بگیرند و آب ترپهله چار پاس کهرل کنند بعده غلوله بسته در سراب گلی و سرابهٔ دوم بالای او داشته
مهر کنند و بگل حکمت گرفته خشک سازند و در پاچک دشتی بجهت دهند چون سرد شود بیرون آرند پس هفت تسقیه از شیر آک بدهند و هفت تسقیه از
شیر زقوم و هفت تسقیه از جوش داتن و هفت تسقیه از جوش انسوت و یک تسقیه از شیرهٔ ترپهله و سه تسقیه از شیر گوالهو و سه تسقیه از شیرهٔ ناگکیسر بدهند
بعده چار پاس خشک کهرل کنند و این را در ظرف سیمین نگاه دارند و مقدار یکحبه یا دو حبه یا سه حبه با آب بیلمول دو درم قند سیاه و دو درم برگ تلسی تا
سه روز متواتر بهمین ترتیب بخورانند و اگر غذا طلبد برنج پخته با شیر بخورانند ازین رس جملهٔ انواع تپها دفع شود و این را سمیت جر ارس گویند
نوع دیگر زهر مقدار ده درم بستانند و باریک بسایند و مقدار یک درم سیماب کشته دران انداخته سحق کنند تا که توانند بعده بیارند دو سرابهٔ گلی که
خام باشند و این سحیق را در یکی سرابه بدارند و سرابهٔ دوم بالای او نهاده مهر کنند و بگل حکمت گرفته خشک سازند پس دیگ گلی بیارند و دران یک انداز ریگ
دیگ خالی گذارند و این سرابها را درین دیگ بدارند و لنصف دیگ دیگر را ریگ پر کنند و قدری ازین دیگ بجا گذاشته بسازند آنگاه بر دیگدان نهاده چار پاس
آتش تیز کنند چون سرد شود فرود آرند و بکشایند سیماب مذکور انچه بر بالای سرابهٔ بالائی چسپیده بود به پر مرغ تراشیده بستانند و این را در آوند عاج یا
آوند کانچ نگاه دارند اگر مریض سنپات بیهوش مانده باشد بالای تارک سر مریض چند کلک نرم زده پس بر سر کلک مذکور ازین رس مقداری که بر سوزن
آید بمالند هرگاه که رس مذکور درین کلک گرمی رساند مریض مذکور هشیار گردد و چشمها باز کند و اگر باین عمل گرمی بسیار شود بعضی اعمال سرد بکار برند
به شود و این را لکهسو چکابهیرن رس گویند اکنون بعضی رسها از طب جوگ ملتاولی گفته می آید بیارند ابهرک کشته و سیماب مصفا و گندهک صاف کرده
هر یکی یکان تولچه و مغز اچپال نیم تولچه جمله را در کهرل انداخته چهار پاس کهرل کنند بعده یک کوک بعرض و طول و عمق مقدار شش گان انگشت باشد
بکاوند و ته کوک برگ تنبول فراز کنند و بالای برگها داروی مذکور نهاده گرد برگرد و بالای داروی مذکور نیز برگ تنبول بدهند و کوک مذکور را گل حکمت
مطین کنند و بالای آن بست عدد پاچک دشتی نهاده آتش کنند چون سرد شود داروی مذکوره و برگها که داروی ران سخت شده مانده باشد
هر همه بستانند باز نیم تولچه زهر و نیم تولچه مغز جیپال با داروی مذکور با شیرهٔ گوالهو و داتن سحق کنند تا چهار پاس بعده چهار پاس خشک کهرل کنند

پس در آوند زرین یا نقره یا در آوند دندان فیل و یا آوند کانچ نگاه دارند و بوقت حاجت مقدار یک حبه با شیره ادرک یا باشیره چیتره یا سندهی پلپل دراز و پلپل گرد و میجا کرده خوردن دهند هر هشت نوع تپ خصوصاً تپ سنپات فی الحال دفع شود و ازین رس زحمت اتیسار و اردهنک بات و اکثر امراض شکم چنانچه سول و ورم جگر و پیه و گوله و نفخ شکم و اکثر زحمت بادی نیز دفع گردد و هر زحمتی که با سهال زائل شود ازین رس مندفع گردد و میان مسهلات به ازین دیگر داروی نیست و انپان رس مذکور شیر گاو با شکر یا قند سفید یا شربت خرمای هندی که بشکر تری ساخته باشند یا آب جوز هندی که با شکر تری آمیخته باشند باید دادن و غذا مریض مذکور برنج پخته با جغرات و مصری بدهند و اگر از دادن رس مذکور اسهال زیادت شود دیار ندپوست میانه درخت مغیلان و زیره سفید با دوغ باده گاو آس کرده بنوشانند اسهال باز ماند و این رس را متقدمان در طبهای خود پوشانیده بودند و تصریح آن نکرده بودند اما متاخران از جهت بسیاری نفع مردمان در طبهای خود اظهار کردند و دیگر هیچ رس درین باب برابر این رس نیست که نزد وی جمیع بیماریها را دفع میکند و این را چنتامن رس گویند الکنون بعضی رسها بجهت دفع مرض مذکور از طب رس رتناگر نیز گفته می آید بنا بر ند سیماب صاف کرده و الماس کشته و زر کشته و نقره و مس و آهن و ابهرک هر همه کشته و صاف کرده و گندهک و مروارید و سنکهه و لبسد و زرنیخ و مغسل و این هر چیز صاف کرده جمله اشیا متساوی ببا نند و یکروز کهرل کنند بعده بیار نیخ چیته و او را بوکیب نموده کار محه سازند و بجا به تخته بدارند اندک انداختن مذکور را درین دارو انداخته تا هفت روز کهرل کنند بعده سه روز دیگر از شیره آگ تسقیه دهند و یکروز از شیره سنبهالو تسقیه بدهند و یکروز از شیره سوران و یکروز از شیره توم تسقیه بدهند چون این همه تسقیها داده باشند در آفتاب خشک ساخته در میان کوزه‌ها که برد وام باشند کوزه‌های مذکور را پاک خالی کرده داروی مذکور در آرند بعده سهاگه بریان کرده را با شیر آگ سحق نموده دهان کوزه‌های مذکور فراهم کنند و خشک ساخته در سراچه گلی انداخته و سراچه دوم بالای او نهاده هفت مرتبه بگل حکمت بگیرند و خشک سازند بعده یک کوک از گز بطول و عرض و عمق بکاوند و پاچک دشتی ته و بالای سراچه‌های مذکور نهاده آتش دهند چون سرد شود بکشند و داروی مذکور مع کوزه‌ها کهرل کرده بعده وزن کنند هر مقداری که احتیاج آید همان مقدار سیماب کشته دیگر انداز ند و چهارم حصه از سیماب مذکور بنگرات کشته یعنی سنگی که در والماس میشود و بعضی یاقوت را میگویند انداز ند و هفت روز بشیره پوست بیخ سهجنه کهرل کنند و بعدت و یک تسقیه از کار هیچ چیته بدهند و هفت تسقیه از شیره ادرک و سه تسقیه از شیره برگ بجیا و هفت تسقیه از شیره ترنج و سه تسقیه از شیره جنبیری بدهند بعده خشک کرده چهار پاس کهرل کنند آنمقدار که حبه وار و باشد چهارم حصه آن سهاگه بریان کرده انداز ند و برابر سهاگه زهر انداز ند و بوزن زهر پلپل گرد و چهارم حصه زهر قرنفل انداز ند و بوزن قرنفل سندهی و بقدر سندهی هر یکی از پوست بلیله و پلپل دراز و جوز بویه و چیته بستانند و جدا جدا باریک بسوده با داروی مذکور آمیخته بدارند و در آوند زرین یا نقره بدارند و صورت دارو بدهند آنگاه قوت و سن و مرض مریض دریافته مقدار دو حبه یا سه حبه یا چهار حبه یا شش حبه یا هشت حبه خوردن دهند و بالای آن انپان از شیره ترنج یا شیره ادرک بنوشانند یا قدری سندهی یا قند خوردن دهند ازین رس تپ زائل پذیرد و انواع ادوار اقسام بواسیر و جذام و سرفه و دمه و اجرن و اکثر امراض بادی و بدرده و درد شکم و پاندروگ و یرقان و سیمات سنگرهنی و اتیسار و رکت اتیسار و انواع پرمیو و پیه و جلندهر و دیگر انواع امراض شکم و سنگ مثانه و تشنگی زیادت باشد و آماس و لوطه باد و هیکت دفع گردند و این رس گرسنگی و قوت زیاده کند و مردم لاغر را فربه گرداند و آب منی افزاید و اثر زهر را دفع کند و شکنج اندام که بهندی آنرا بلی پلت گویند دور گرداند و اندام را بی رنج و قوی گرداند و اگر مدام کسی این رس را استعمال کند هیچ مرضی در اندام او نماند و پیر و ضعیف نگردد و غم و عقل او را روز بروز افزون گرداند و این را تلکوک چنتامن رس گویند نوع دیگر سیماب پاک کرده و بنگرات و زر و نقره و ابهرک و آهن و سار و مس سالی هر همه کشته متساوی البتانند و بوزن این جمله گندهک صاف کرده هر همه را با شیره یا جوش بیخ سنبهالو سه روز کهرل کنند و سه روز کار هیچ چیته تسقیه بدهند و یکروز با شیره برگ پلپل و یکروز با شیره برگ اگست و یک روز با شیره بهنگره و یکروز با شیره برگ تلسی و یکروز با شیره برگ حنظل و یکروز با شیره کنونیه و یکروز با شیره برگ مرتهی و یکروز با شیره برگ ملکنگنی و یکروز با شیره اپراجیا و یکروز با شیره دهتوره و یکروز با شیره برگ تلسی و یکروز با شیره برگ دهتن و یکروز با شیره

ذکر چنتامن رس

تلکوک چنتامن رس

برگ تشائی کالان دیگر روز با شیرهٔ برگ کنائی خرد و دیگر روز با شیرهٔ نوم و دیگر روز با شیرهٔ برگ ساگن و دیگر روز با شیرهٔ بهنگره و دیگر روز با شیرهٔ مندی دیگر روز با شیرهٔ گهیکوار
بیخ پنپالو تورئی تلخ و یک روز با شیرهٔ برگ ارنی و یک روز با شیرهٔ برگ و شاخ گلوی تحقیق کنند و تسقیهها بهمین طریق تسقیها مرتب شود بعده دارو را یک
روز خشک کهرل کنند بعده در تلخهٔ ماهی روهو و در تلخهٔ جانور و در تلخهٔ طاوس و بز نر و کبوتر و آهو و مرغ و دراج و کلنگ و تاتر و هرچه دست دهد در هر یکی
چندانکه تواند کهرل کنند بعده سه روز در جوش پلپل دراز و پنج روز در شیرهٔ چینیه و سه روز در کاره بیخ آگ کهرل کنند و دیگر روز خشک کهرل کنند بعده هموزن
جمله ادویه زهر بچهناک آس کرده و بجامه بیخته بیامیزند و با ملحمهای مذکوره چهار روز باز کهرل کنند و هر روزی با یکان جنس تلخه کهرل کنند چندانکه دست دهد
وامقدار تلخه هر مرتبه اندازند که جمله دارو بدان نخولی تر شود بعده بیارند بکاین و کارنده سازند و سه روز در کارنده کهرل کنند بعده برابر جمله ادویه
رعیال انداخته کهرل کنند چندانکه تواند بعده خشک کهرل کنند و در ظرف زرین یا سیمین یا عاج یا بلور یا کانچ هرچه بهم رسد در آن ظرف نگاهدارند هرگاه
که مریض سنپاتی بیهوش گردد بر تارک مریض مذکور کلک زده مقداری این رس بر کلک بمالند چون رس مذکور با خون ممزوج شود مریض مذکور هشیار گردد و نگاه
قوت و سن و مرض مریض معلوم کرده بر حسب احوال و مقدار نیم حبه یا یک حبه با شیرهٔ ادرک یا کارنده ترکته بخورانند و بالای او مقداری روغن گاو و شکر دهند
بخورانند ازین رس جمله انواع سنپات دفع گردد و انواع درد شکم و تپ و نفخ شکم و ورم جگر و دیگر اقسام علتهای شکم و بیه و سوگ یرقان و گوله و
هیچک و هر هژده نوع میهتا و بواسیر و زخمهای بادی و آماس وجود و نقصان گرسنگی و سرفه و دمه و امراض بلغم جمله دفع شود بجهت دفع هر مرض با
انپان که موافق آن مرض باشد بدهند نفع کامل حاصل آید و رس مذکور مردم جسیم را لاغر کند و لاغران را فربه گرداند و این رس را بهندی هم هست
سه وچکا بهیرن گویند نوع دیگر پارند سیسه پاک کرده و در دیگ گلی که نو باشد انداخته بگدازند و نیم وزن شیشه گند هک آس کنند و اندک اندک
بران سیسه بریزند و فرود آن آتش کنند و با چوب نیم بگردانند تا آنکه سیسه مذکور کشته خاکستر گردد پس بگیرند سیسه کشته بقدر شانزده درم سیماب
سنگهه هشت درم پلپل دراز و بعضی گویند هشت درم پلپل گرد و بیارند چهار درم زهر بچهناک یک درم خاکستر با چکنهشتی بعده سیماب صاف کرده کنند
پاک کرده هر یکی چهار گان درم گرفته سه روز کهرل کنند پس با دارو سیسه سابقا مذکور شد با سیسه مذکور کهرل کنند تا آنکه جمله یکذات گردد پس در ظرف
خوب نگاهدارند هرگاه که مریض سنپات بیهوش گشته باشد بمقدار دو حبه یا چهار حبه ازین رس در بینی مریض ناس بدهند هشیار گردد و بعده مقدار
دو حبه بر برگ تنبول نهاده با شیرهٔ ادرک بخورانند هشیار گردد و این رس برای دفع امراض بادی و بلغمی مقداری بخوردن دهند مفید اند و اگر در تب
درد سر از کف و بلغم شده باشد چون ناس دهند نیز صحت یابد و این رس را بهندی ناگ بیده رس گویند نوع دیگر سیماب در حیق پوست بیخ
اونگه و پوست بیخ چینیه تا سه روز کهرل کنند صاف گردد بعده سیماب مذکور هرقدر که دارند بستانند و بمقدار سیماب مذکور هر یکی از گندهک و ابرک کشته
و شنگرف صاف کرده و زهر شده و سهاگه بریان کرده و زرنیخ صاف کرده هر همه برابر گرفته یکجا کنند بعده با شیرهٔ بیخ چیتره و شیر بیخ چینیه هفت روز
کهرل کنند و با شیرهٔ بیخ موصلی سه روز کهرل کنند و علیحده بدارند پس بوته دراز با سرپوش بگل حکمت است کنند و داروی مذکور در بوته اندازند
مهر کنند و بهفت جامه گل حکمت بگیرند و خشک سازند بعده هفت بار دو عدد پاچک دشتی نهاده تشویه بدهند چون سرد شود بکشند بعده بمقدار دارو
مذکور هر یکی از قلعی کشته و سار کشته انداخته باز و کهرل کنند پس سار چوب درخت گلچکان و موکهه و نیکا و گوگل و منسل هر یکی بقدر آهن سار برابر گرفته
خشک سازند و با داروی مذکور آمیخته کهرل کنند تا که تواند بعده بقدر نیم وزن آن دارو که از بوته کشیده بود بیارند زهر بچهناک سحق نموده اندازند
سه روز جمله ادویه را یکجا کرده کهرل کنند بعده بیارند زهر بچهناک و جوکوب کرده بجوشانند و داروی مذکور را هفت تپ ازین جوش زهر در آفتاب بدهند
هفت تسقیه از جوش سندهی و فلفلین و هفت تسقیه در شیرهٔ برگ دهاتوره بدهند و هفت تسقیه در شیرهٔ بهم آمله و هفت تسقیه در شیرهٔ برگ گهیکوار
و هفت تسقیه از جوش سمند رسوکه و هفت تسقیه از شیرهٔ برگ اگیا و هفت تسقیه از تلخهٔ ماهی روهو و هفت تسقیه در تلخهٔ طاوس و تلخهٔ بز نر و در تلخهٔ موش
و در تلخهٔ خوک دشتی و آهو و نیلگاو و در تلخهٔ مرغ و دراج و کلنگ و بط و سرخاب و زاغ و هرچه دست دهد در یکی هفت تسقیه بدهند بعده این جمله ادویه

وسموم پان

ور کارهٔ زهر کهرل کرده در میان دیگی گلی طلا کنند و در دیگی دیگر سحوق زهر بوزن کل ادویه مذکور انداخته دهان هر دو دیگ را باهم وصل کنند و خشک سازند و بعد ازان که سحوق زهر در ان انداخته است آتش کنند و بر پشت دیگ بالای جامه تر کرده بدارند و دود زهر بداروی مذکور برسانند و این ادویه سموم پان گویند آنگاه معلوم کنند که داروی مذکور دود زهر خورده است بعده فرود آورند و سرد شدن بدهند پس دیگ مذکور بکشایند و چشم را از لفت نگاه دارند و داروی مذکور تراشیده بتاسند و در شیرهٔ ادرک و کارهٔ ترکته و شیره چینیه سه روز کهرل کنند و خشک ساخته یکروز باز کهرل کنند و در ظرف زرین یا دیگر ظرف خوب باشد نگاه دارند هرگاه که مریض سنیاتی بیهوش گردد مقدار دانهٔ خردل یا دانهٔ سرشف زرد یا مقدار دانهٔ منگ یا دانه ماش بامقدار حبه با شیرهٔ ادرک یا با کارهٔ حبته بدهند مریض مذکور هشیار گردد و به شود و اگر دندان مریض باهم چسپیده باشند و دهن باز کردن نتوانند بر تارک مریض مذکور کلک زده رس مذکور با شیرهٔ ادرک آمیخته بر کلک بمالند همین که داروی مذکور بر کلک سرایت کرده باخون ممزوج گردد و در مزاج گرمی رساند مریض هشیار گردد و دهن باز کند و یا مریض از رس مذکور که با شیرهٔ ادرک مخلوط کرده باشند ناس بدهند نیز هشیار گردد و ازین رس اگر گرمی بسیار شود افسونهای سرد آب خوانده بر سر مریض بریزند و تا تدبیرهای سرد بکار برند نیکو شود و اگر مریض مذکور غذا طلب نماید برنج پخته با حبوات و شکر تری یا با مصری بخورانند و در میان دوغ زیرهٔ سفید انداخته داغ کرده بنوشانند و اشیای سرد و شیرین نیز بدهند و اگر ازین علاج هم گرمی مریض کم نشود صندل یا کافور ممزوج کرده بر اندام مریض طلا کنند و جامه تر کرده بر اندام مریض بدارند و مروحه جنبانند و باد رسانند و گلهای نیلوفر بر جامهٔ خواب فراز کنند و گلهای مالتی و چنپه نیز فراز کنند و بر ان مریض مذکور الفاظ و عورات جمیله ارزانی و جامههای لطیف پوشانیده کنار بگیرند و سرود و آلات سرود حاضر کنند و قصص و افسانهای نیکو بخوانند ازین چیزها و تا این عمل کنند گرمی کم گردد و نیز باید دانست تا آنکه مریض بقوت اصلی باز آید مریض مذکور را جماع نباید کرد و نیز بجهت دفع زحمت بادی رس مذکور را با شیرهٔ چیته و گوگل و نمک سنگ بدهند و برای دفع دق و یرقان و پنڈروگ با شهد و پلپل گرد و پلپل دراز بخورانند و هر مرضی را لایق خورانیدن رس مذکور با آن مرض انپان بدهند مرض مذکور زائل گردد و رس مذکور مخصوص برای دفع سنیات مجربست و این رس را هندی پرتاپ لنکیشر گویند بنوع دیگر پارد بدنوع دو ماشه و سیماب دو ماشه در کهرل انداخته آنرا ملغمه کنند باز دو ماشه مروارید صاف کرده و شنگرف دو ماشه سونا مکهی صاف شش درم و سهاگه بریان کرده بکیدرم این جمله را با سیماب مذکور یکجا کرده کهرل کنند تا که تواند بعده سه تسقیه از هر آب خاکستر چچره بدهند و در تیز تسقیه چندان کهرل کنند که خشک گردد همین طریق سه تسقیه از شیرهٔ گیا هکاتهه بدهند و سه تسقیه از شیرهٔ بهسیدی و سه تسقیه از شیرهٔ کنباره و سه تسقیه از شیرهٔ ترکندی و سه تسقیه از شیرهٔ بیخ چینیه و سه تسقیه از لعاب صبر و سه تسقیه از شیرهٔ آگ بدهند چون تسقیها مرتب شوند از داروی مذکور فتیلها کنند بعده بیارند شیشی هفت کرت آنرا بجامه و گل حکمت گرفته خشک سازند و این فتیلهای ادویهٔ مذکوره را در شیشی اندازند و بالای آن گل سفید مهر کنند و خشک کرده باز بجامه و گل حکمت کرده خشک سازند بعده یک آوند بزرگ دست آورده و فرود آن گل حکمت طلا کرده خشک کنند و موازنه پنج سیر نمک سنگ آس کرده در آن آوند مذکور بنهند و درین نمک شیشی مسطور بنشانند و دیگر نمک سنگ آس کرده آوند مذکور پر کنند تا آنکه نمک مذکور موازنه چهار انگشت بالای نلکهٔ شیشی شود پس آن دیگ نشانند و از چوب ساق چینیه چهار پاس آتش بتدریج کنند چون سرد شود شیشی مذکور کشیده داروی مذکور برآرند و در کهرل انداخته سحوق کنند بعده آهن کشته دو درم و مس کشته و ابهرک کشته هر یکی دو گان درم داروی مذکور انداخته سحق کنند و بقدر شش درم تلخهٔ ماهی روهو انداخته تسقیه دهند بعده شش درم تلخهٔ بز انداخته سحق کنند و از تلخهٔ مار سیاه و تلخهٔ مرغ و دراج و کبوتر و لط و کلنگ هرچه دست دهد انداخته تسقیها بدهند و لعاب صبر انداخته نیز تسقیه دهند و باز جوش پوست بیخ چینیه نیز تسقیها بدهند و از شیرهٔ ادرک نیز تسقیه بدهند بعده بیارند و سرابهٔ گلی و در یکی داروی مذکور اندازند و دوم سرابه بالای او نهاده بجامه و گل حکمت مهر کنند و از بست غار یا کانی شتی که نه بسیار بزرگ بوند و نه سخت خرد کهپت دهند و چون سرد شود بیرون آرند و باز دوم کرت در هر یکی از تلخهٔ ماهی روهو و در تلخهٔ بز و لعاب صبر و جوش چینیه و شیرهٔ ادرک داده سحق کنند و تسقیه دهند و همین طریق در میان سرابهای گلی انداخته و مهر کرده کهپت بدهند چون سرد گردد بیرون کشیده سحق کنند باز کرت سوم همین انواع در هر یکی از تلخهٔ ماهی روهو و در تلخهٔ بز و لعاب صبر و جوش چینیه سحق کرده کهپت دهند چون هر سه کهپت مرتب شود آنگاه آس کرده آوند در

یا النقره و یا دندان فیل بدارند و اگر درآورند دیگر بارها اکثر خاصیت دارو مذکور باطل گردد و تیزی دارو مذکور نماید الغرض که بوقت احتیاج مقدار دو حبه
یا سه یا چهار حبه خوردن دهند هر مرضیکه باشد دفع شود و این رس بسیار معتبر است و مثل این دیگر رسی نیست و اگر کسی را زحمت راجروگ شده باشد و مرض ایمام
بود رس مذکور را با پلپل دراز و شهد بدهند صحت یابد و اگر یکماه با روغن گاو و پلپل گرد بدهند زحمت راجروگ که با هشت اپدرو باشد دفع گردد و اگر مرض
پنڈروگی لاغر باشد رس مذکور با پلپل دراز و شهد بدهند مرض مذکور بالاغری دفع گردد و اگر پنڈروگی فربه باشد با آب تخم اچیبال بدهند دفع گردد و باشیره
ادرک و شیرهٔ تلسی سیاه و سنٹهی و فلفلین رس مذکور بدهند دمه و سرفه و هلاک دفع شود و اگر رس مذکور را با سحیق ترپهله و شهد بدهند نیز دمه و سرفه را
دفع گرداند و اگر از سبب اخلاط ثلثه مرضی حادث شده باشد پوست بیخ آگ بجوشانند و دران جوش سنٹهی و فلفلین آس کرده اندازند و بدین دارو رس مذکور بدهند
مرض مذکور دفع گردد و برای دفع انواع کهم جر و اجیرن جر با شیرهٔ برگ بالنسه و شهد و سحیق پلپل دراز این رس را بدهند نافع تمام بود و برای دفع تپ نو
با آب گلوی بدهند نافع بود و همچنین برای دفع هر نوعی از انواع زحمتهای بادی و هر نوع زحمت بادی با دارویکه ملائم آن مرض باشد
رس مذکور بدهند امراض را دفع گرداند و این را بهندی کلیتهٔ رس نامند نوع دیگر بیارند الماس نیک بعده باکهی کنند را اچون ساخته الماس درآن
انداخته مهر کنند و در جامه بسته در میان جوش کلتهی و کودرو بد و رکاخته هفت شبانه روز آتش بدهند تا الماس مذکور صاف گردد بعده بیارند استخوان
پشت باخه و بیخ برگ تنبول که سه ساله کهنه باشد و استخوان شاخ نر میش یعنی مینڈها و هسته را با شیر زقوم آس کرده بر الماس مذکور طلا کنند چنانکه الماس مذکور
دیده نشود بعده در میان بوتهٔ تنگی داشته و ته و بالای او انگشت نهاده بدمند و کشیده در آب کلتهی سرد کنند همچنین هفت کرت در هر کرتی بر الماس مذکور
دارو مسطور طلا کرده و آتش داده در آب کلتهی سرد کنند باز الماس مذکور بطریق معمول طلا کرده در کهیر گنده منقور اندازند و از کهیر گنده مذکور سر پوش نهاده
و مهر کرده در آتش اندازند و بپزند تا که سرخ گردد آنگاه کشیده در میان بول خر انداخته سرد کنند و همچنین در کهیر گنده هفت مرتبه پخته در بول حمار سرد کنند بعده
بیارند بیخ چولائی دشتی و دیوا با شیر عورت آس کنند و الماس را بدان طلا کرده در بوتهٔ عمیا کنند و بالای بوته سوراخ کنند پس در انگشت نهاده به پکمال
بدمند چون پخته سرخ شود در کمیز الحمار سرد کنند همچنین هفت بار این عمل بجا کرد بعده در کهرل آهنی انداخته بسایند و هرچه از الماس مذکور آس کرده
نشود آنرا باز همین نوع که گفته شده بپزند تا از عمل چنان شود که توان سود و این الماس کشته را در ظرفی زرین بدارند پس بیارند سیماب صاف کرده
و بیر التصعید کنند بوته کشش چند سیماب گند. هک پاک کرده بستانند و در سیماب مذکور بسوزند یعنی گندهک جارن کنند و سیماب مذکور را که سنگرفی را
و طریق گندهک جارن و کرسته و گردانیدن سیماب فصل کشتن و هاتها و صاف کردن آنهاتها گفته شده در انجا باید دید فی الجمله سیماب مقدار سه
بستانند و برابر جزو الماس کشته اندازند و باقی نگاه دارند و الماس سیماب که برابر بسته اند هر دو را در کهرل انداخته هر دو را سحق کنند و با آب بیخ کرم باٹ
تا هفت روز تسقیه دهند بعده بوته با سرپوش از گل حکمت راست کنند دارو مذکور در بوته انداخته و سرپوش نهاده بگل استوار کنند و در ریگ گرم کرده
بوتهٔ مذکور داشته تسقیه بدهند چون سرد شود باز در کهرل انداخته با آب بیخ و شیرهٔ کتائی و با آب کنهاری که گیاهیست دارو مذکور را سه روز هر روز یکی
با آب یگان یگان گیاهی سحق کنند باز در بوتهٔ عمیا مهر کرده در یک کف سبوسه شالی که زیادت از پنج پل نباشد آتش بدهند چون سرد شود باز در کهرل انداخته
بدان شیرهٔ گیاهها سحق کرده همان طریق در بوته عمیا کرده و خشک ساخته در سبوسه شالی که زیادت از کرت اول باشد بجو دهر تپ بدهند باز در
کهرل انداخته با شیرهٔ گیاههای مذکور سحق کرده در بوتهٔ عمیا ساخته در سبوسه شالی که زیادت از کرت دوم باشد کجپت دهند باز در کهرل انداخته هم بدان
شیرهٔ گیاهها سحق کنند و در بوته عمیا کرده از پاچک دشتی زیره کرده بجو دهر تپ بدهند همین طریق هر بار یگان یگان پاچک دشتی زیاده کرده هم بدان شیرهٔ دارو
سابق کهرل کرده هر بار تپ مذکور بدهند تا آنکه پاچک دشتی بمقدار بلندی مرغ شود این را کرت تپ گویند پس سیماب الماس کشته را وزن کنند و بوزن
آنهمه دیگر سیماب مذکور انداخته و بشیره همان گیاهها سحق کنند و در بوته انداخته و عمیا کرده بپاچک دشتی بجو دهر تپ بدهند و همچنین هر مرتبه پاچک دشتی زیاده کرده
تسویها بدهند تا آنکه هفت تسویه تمام شود پس سیماب مذکور را از بوته کشیده وزن کنند و چهارم حصه آنچه از دو طبق زر اندازند و بوزن طبق زر همان سیماب

که بادی گنند معک حاصل کرده بودند و تتمه باقی مانده بود انداخته در کهرل سحق کنند و ملغمه سازند و بعد ازان سیاب مذکور بیامیزند و سحق کنند و بازسیامیزند و بدست بیخ کرواله بجوشانند و بدان جوش دارو سحق کرده در بوته عمیا اندازند با پاچک دشتی زیاده ازان که پیش ازین داده بود چپت دهند بعده تپاک که درخت گلی ست پوست بیخ او جوشانیده بدان جوش داروی مذکور را سحق کرده بعده در بوته عمیا کرده و خشک ساخته در پاچک دشتی زیاده از مقدار اول باشد چپت دهند و در سرتی پاچک دشتی زیاده کنند و از جوش همین تپاک سحق کرده تپها بدهند تا آنزمان که پاچک دشتی چندان شوند که کوکی را که طول و عرض و عمق او یک گز در یک گز باشد پرگردد و داروی مذکور همچو قطیفه لعل شود و آنگاه پاچک دشتی زیاده ازین نکنند و اگر حاجت به تسویه های دیگر باشد هم بدین طریق بدین مقدار دیگر تسویه ها بدهند تا آن زمان که داروی مذکور همچو قطیفه لعل شود بعده بمقدار وزن تمام دارو سیاب خام دیگر بستانند و جمله را با جوش بیخ تپاک سحق کنند و در بوته عمیا کرده و خشک ساخته اول کرت بمقدار بست عدد پاچک دشتی بهمه در هر تپ بدهند چنانکه من قبل بتدریج زیادت میکردند همچنان در هر تپ زیادت کنند تا آنکه کوکی را که در طول و عرض و عمق گز در گز باشد به پاچک دشتی پرگردد و شصت و چهار تپ داده شود و داروی مذکور چنان لعل شود که شده بود سیاب مذکور برین ترتیب ثابت خواهد شد پس بطریق امتحان اگر در بوته انداخته در آتش نهاده بدمند پرد بدانند که مرتب شده است چنانکه طائری چون پرهاش بریده شود پریدن نتواند آنگاه برای آزمودن داروی مذکور را در سفالی بنهند و آن سفال بانگشت تفشیده بار بار بدمند چون سفال مذکور سرخ شود و داروی مذکور آواز و دود نکند و نپرد بدانند که ثابت و پخته شده است چون این رس چنین شود که مذکور شد پس از جمله سهاها بهتر و نافع تر باشد و بزودی نفع رساند و امراضی که دوا نپذیرند همه را دفع گرداند و پیر را جوان کند و جوان را جوان تر کند و جمله زحمتها را دفع کردن تواند و در مرد هشتاد ساله آب منی و قوت و قوت حواس پدید آرد و چهار رس مثل این دیگر رسی نیست و مهارس رسی ست که دفع مرگ باشد و طبیب را شاید که اگر هیچ چیز دست ندهد اهل و عیال خویش را فروخته این رس مرتب کند رس مذکور نافع ترست از هر چیزی که قیاس توان کرد و پس به طبیبی که این رس باشد او را شناختن و دانستن مرض و دوا پذیرفتن و دوا و شناختن طعام مخالف و موافق احتیاج نباشد و در میان یکپاس رس مذکور جمیع انواع امراض را خصوصاً سنپات را دفع میگرداند و دیگر بیدان ازین رس آسیب ولیو و پری و کفتار دفع میگردد و هر هشت نوع عقم زنان و علتهای فرج نسا را باین رس نیز زائل گردد و هر هژده نوع بست و هر سه نوع زهر دفع گردد و این رس منی و قوت بسیار افزاید و اکثر امراض چشم را نافع بود و اگر زن و مرد که سرد و عقیم باشند و ملازمت این رس کنند اکثر پسران متولد شوند و دراز عمر باشند و افزایش عقل و قوت حافظه حاصل آید چنین گفته اند که از خوردن الماس عمر افزاید و از سیاب زحمت برود و از خوردن کان قوت افزاید و هر رسیکه دران این هر سه چیز نباشد او را رس نباید گفت و درین رس این هر سه چیز ست بدان سبب این رس را از دیگر رسها بهتر مرده اند و این رس ضعف پیری و اکثر زحمتها را بزودی دفع گرداند و اگر رس مذکور بمقدار دانه خردل یا پلپل گرد و روغن ستور بخورانند جمله امراض را بخورد چنانچه آتش هیزم خشک را بسوزد و رس مذکور غیر مرگ باقی کل زحمتها را دفع گرداند و اگر کسی مدام این رس را ملازمت نماید صد سال عمر یابد و درین مدت او را مزاحمت مرض نشود و پری روز بیار و تندرست و باقوت ماند و حواس خمس صحیح و سالم المزاج باشند و چنانکه از خوردن دیگر سهاها مزاحمت گرمی و بعضی چیزها میشود درین رس مزاحمت هیچ نشود و در دست هر طبیبی که این رس باشد قوی دل بود و او را بخواندن کتابها و شناختن امراض هیچ احتیاج نبود و یقین داند که ازین رس هیچ زحمت نماند و این رس خزاین طبیبان ست هرچه بخواهند ازین رس بیابند و تا بجایی مبالغت می کنند که اگر این رس در دهان مرده اندازند عجب نباشد که زنده گردد ازین جا قیاس باید کرد که بمردم زنده چه قدر نفع رساند و آن را امرت جگی گفته است آنچه نفع این رس در تحریر افتاده است اگر نشود انکس با خود باشد و این رس را بهندوی بسیسر رس نامند نوع دیگر بر طریقیکه کشتن سیاب در بسیسر رس بالماس گفته شده است سیاب را با الماس کشته چهار درم بستانند و چهار چند از سیاب گن معک صاف کرده بستانند و در کهرل انداخته سیاب و گن معک را کجلی کنند و در جوش سند هی و فلفلین سه روز سحق کنند و غلوله کرده خشک گردانند بعده بیارند مار سیاه و او را بکشند و غلوله سیاب مذکور در شکم مار شگافته اندازند بعده بیارند دیگ گلی نو و فرود دیگ گل حکمت گرفته مار مذکور در دیگ اندازند و سر پوش

جوهر رس

بسیسر رس

نهاده جهر کنند و بر دیگدان نشانند و سه شبانه روز آتش دهند چون خود سرد شود فرود آرند و غلوله مذکور کشیده وزن کنند و بوزن او زهر ستور انداخته کهرل کنند بعده با تلخه ماهی روهو و در تلخه مار سیاه و در تلخه جاموس و در تلخه طاوس و در تلخه راسو و تلخه خوک و در تلخه شغال و در تلخه دراج و کبوتر و مرغ و بط و کلنگ و غیره هرچه دست دهد از هر یکی چند انکه تواند کهرل کنند بعده در جوش سنبهی و فلفلین و در جوش فلفلمول و در جوش چینیه و در هر یکی یگان روز سحق کنند و تسقیه بدهند بعده یکروز خشک کهرل کنند و در اوند زر یا نقره یا دندان فیل یا چینی یا کانچ یا هرچه بهم رسد نگاه دارند اما بهتر آنست که در ظرف نقره بدارند یا طلا بدارند اگر کسی را از غلبه سنپات محل علاج نمانده باشد بر تارک مریض کلک زده و ازین رس مقداری که بر سر سوزن آید بر کلما برافکنند و روغن کهنه نیز انداخته بمالند نیکو شود و اگر از رس مذکور گرمی شود آب سرد بر مریض مذکور بریزند پس وقتیکه عقل مریض بحواس خمس او برقرار خود آید مریض مذکور را بپرسند که ترا بر حیات خود امید هست یا نه و دارو برای دفع رنج تو کنند یا نه اگر مریض مذکور بگوید که داروی بکنند پس بدانند که نیک خواهد شد بعده تدبیر فرود آوردن زهر با فسون کنند و دوا هائیکه برای ناس دادن و خورانیدن و براندام مالیدن گفته شده است در عمل آرند و سنگها در آب انداخته آن آب بر مریض مذکور فرو ریزند تا زهر مذکور فرود آید و قرار شود و دیگر اکثر زحمتهای بادی و بلغمی که دعا باید برنوند چنانکه منترات و توتی و پرتوائی که نوعی از سوال ست ازین رس هر همه دفع شوند و این رس را بهناری بهت سوچکا بهرن گویند علاج تپ آجخی که آنرا تپ الگتاک گویند بدانکه چون از دعای بد زاهدان یا از افسون یا از نحوست ستارگان تپ حادث شود آنرا الصدقه و دعا و افسون که مزیل آن تپ بود ناد کنند و اگر از سبب آسیب دیو و پری و گفتار و چشم زخم تپ آید تدبیر آن در دفع آسیب دیو و پری و گفتار و غیره در فصل آن گفته خواهد شد از انجا دیده بکار برند و اگر از سبب حزن و اندوه و کدورت دل تپ حادث شوند تدبیر خوشی و فرحت برای دل آنکس کنند تپ مذکور دفع گردد و اگر از سبب زهر و زشتی بوی گیاههای زهرناک تپ حادث شود بدارو هائیکه ربانیده زهر و تلخه اند زهر مذکور را دفع گردانند و اگر از سبب غصه و غضب تپ آید پس تدبیر فرود آمدن غصه کنند و در اطمینان خاطر کوشند تپ مذکور زائل شود و از علاج تلخه تپ مذکور نیز دفع گردد و اگر از سبب آرزو بردن بزنان و نایافتن آن یا از بسیاری اندوه تپ حادث گردد مریض مذکور را نوعی تدبیر کنند که اندوه از دلش زائل گردد و اگر جماع کردن ممکن باشد بفرمایند و الا نه بشاشت و استظهار بدهند و بگویند عنقریب بجماع خواهی رسید و اگر عورتی را این مرض حادث شود نیز همین گونه تدبیری کنند و استظهارش بدهند و امیدوار گردانند تپ مذکور زائل گردد و تپیکه از آرزو بردن بر جماع شود از غصه کردن دفع گردد و همچنین تپیکه از غصه پیدا شود از آرزو بر جماع کردن برود و آنکه از زحمت بسبب حادث شود اگر کف و تلخه دران زیادت باشد مریض را اولا روغن ستور بنوشانند بعده جوشانده دهند تپ مذکور دفع شود و اگر بسبب زور و حرکت و یا بسبب کهیدک تپی حادث گردد مریض را روغن گاو و شوربای گوشت برنج پخته بخورانند به گردد و اگر از سبب دنبل و آبله تپ آید تدبیر پختن دنبل و آبله کنند به شود و هر زنی را که وقت فرود آمدن شیر از پستان تپ آید غلبه خلط معلوم کرده علاج کنند و تپیکه از رسیدن زخم حادث شود آنرا بجز علاج گرم دیگر علاجها کنند و غلبه خلط دیده آشام چرب و شیرین و زحمت نوشانند تپ مذکور دفع شود علاج تپ ناغه بدانکه تپ ناغه بغیر غلبه هر سه خلط حادث نشود پس هر خلطی را که زیادت بینند برای دفع آن خلط علاج کنند اگر باد زیادت باشد از خورانیدن روغن و از تدبیر حقنه کم گردانند و آشام گرم و چرب نیز بدهند و اگر تلخه زیادت بود با سهال و بروغن های پخته که برای دفع غلبه تلخه گفته اند و از شیر اشیای سرد تلخه را کم گردانند و اگر بلغم زیادت بینند از قی و پاچن و فاقه و آشام خشک و از اشیای زحمت و گرم بلغم را کم گردانند نوع دیگر ترایمان و کتکی و هیر الساو کلیه بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر انگور و نیم و پلول و موتهه و کرا و ترپهله جمله بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپ سنتت و ستتت جر دفع گردد نوع دیگر پلول و موتهه و بانسه و کتکی و کلیه جمله بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر انگور و نیم و پلول و کتکی و کرا و موتهه و بانسه و ترپهله جمله بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین تپیکه یکروز ناغه کرده می آید دفع گردد نوع دیگر پلول و نیم و انگور منقی و کروالة و ترپهله و بانسه جمله بتساوی گرفته

علاج تپ الگتاک بحسب سوچکا بهرن

علاج تپ ناغه

وجوشانیده ومقداری شهد وشکر دران یار کرده وسرد ساخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر اندرجو وجوانسه وپلول وهلیله وکم وگاوی وبالا جمله متساوی
گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر اسیر وصندل وموتهه وگلوی وکشنیز وسونف جمله متساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده
وسرد ساخته ومقداری شهد وشکر انداخته بنوشانند همین فائده دهد وازین تاپ وتشنگی دفع گردد نوع دیگر سرون آمله وپدوار وهلیله وبانسه وسنامکی
جمله متساوی گرفته وجوکوب کرده بجوشانند وسرد ساخته ومقداری شهد وشکر دروی انداخته بنوشانند ازین تپی که یک روز ناغه کرده می آید دفع شود نوع دیگر
هر کلی که پای آنرا کوبان برای روشنائی وجود بر اندام می مالند از اندام شان ببتانند و با شیر ماده گاو که گوساله او یکرنگ سفید بوده باشد چون در یکشنبه
نوبت آمدن تپ که سوم روزی آید باشد در قدح گلی کرده بنوشانند فی الحال تپ مذکور دفع شود نوع دیگر اندرجو وبرگ ببول وکنگی هر یک را متساوی
گرفته وجوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر پلول وکلیده وموتهه وپارهی وکنکی جمله متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر نیم وپلول
وتیهله وانگور وموتهه واندرجو جمله متساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپی که هر روز یک وقت بیاید دفع گردد نوع دیگر چراینه وگلوی وصندل و
سنامکی این هر چهار چیز متساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده وسرد ساخته بنوشانند تپی که یک روز ناغه کرده می آید آنرا دفع گرداند نوع دیگر گلو
وآمله وموتهه این هر سه چیز برابر گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپی که سوم روز می آید دفع گردد نوع دیگر گل سرس وزردچوب وداربلد این هر سه چیز
برابر گرفته وآس کرده وبروغن ماده گاو مخلوط ساخته در بینی مریض بچکانند ازین فائده مذکور حاصل آید واگر از شیره برگ انگشت ماس بدهند
تپی که سوم روز آید دفع شود اگرچه تپ مذکور قوی باشد فی الحال رفع گردد نوع دیگر بیخ شهدبی را چون بروز یکشنبه یکجا نکهتر واقع شود در شش دست عورت
کنند ودر روز یکشنبه مذکور وقت فجر آورده در گلوی مریض ببندند بدان تپی که در روزی دو بار آید در یک روز دفع شود وتپی که در روزی یکبار آید
ودر دو روز وتپی که یک روز ناغه کرده آید ودر سه روز تپی که دو روز ناغه کرده آید ودر چهار روز برود نوع دیگر بیخ ... سفید آس کرده با شیر ماده گاو بنوشانند
تپی که از تلخه باشد وسوم روز آید ازین دفع شود وبخوردن برگ تنبول در ابتدای با شیر ماده گاو بنوشانند تپی که از تلخه باشد وسوم روز آید ازین دفع
وبخوردن برگ تنبول در ابتدای تپ نیز تپ نیاید دفع شود نوع دیگر پلپل دراز وآمله وانگور ودودار هلدیج وسرشف زرد وسیر جمله برابر گرفته وبا پل
بز آس کرده در بینی چکانند تپی که یک روز یا دو روز ناغه کرده بیاید ودیگر انواع تپ فی الحال دفع گردد نوع دیگر شیر ماده گاو جوشیده وشکر وپلپل دراز
وشهد وروغن ستور یکجا کرده ومالیده خوردن دهند ازین بکجم جر ولاغری که از سبب جراحت شده باشد وکهیرک ودمه وسرفه وعلت سینه هر همه
دفع گرداند نوع دیگر موتهه وآمله وگلوی وسنامکی وکٹائی خرد جمله متساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده وسرد ساخته ومقداری پیپلی وپلپل دراز
وشهد وشکر انداخته بنوشانند ازین بکجم جر دفع گردد نوع دیگر شیر وروغن گاو برابر گرفته ویکجا کرده بخورانند فی الحال ازین تپ مذکور وغلبهای
بادی دفع گردند نوع دیگر زیره وقند بخورانند همین فائده دهد وگرسنگی افزاید نوع دیگر پلپل دراز اول روز سه عدد یا پنج یا هفت یا ده
برحسب حال مریض بدهند ودر هر روزی بمقدار عدد اول روز زیادت کنند تا ده روز بده سه گان سه گان یا پنجگان پنجگان یا هفتگان هفتگان یا ده گان
ویا ده گان چنانچه زیادت کرده بود همچنان هر روزی نقصان کنند ازین بکجم جر ورکتبات وبواسیر وکهیرک ودمه وسرفه وعلت شکم را دفع گرداند ودرد
گرسنگی افزونی قوت حواس خمس بخشند واگر هلیله با شهد بخورانند همین فائده بخشند وشوربای گوشت خرگوس ودراج وطاوس برای صاحب
تپ مذکور باید داد نوع دیگر نمک سنگ وپلپل دراز وسنبل با روغن کنجد آس کرده ناس دهند همین فائده دهد نوع دیگر گندم وبیخ
کوٹهه وهلیله وسرشف زرد وگوگل برابر گرفته وبا روغن تلخ مخلوط ساخته وغلوله کرده بر آتش نهند چنانکه دود وی بمریض مذکور رسانند تپ
مذکور دفع شود نوع دیگر اگر تپ بالرزه باشد در داروهای مذکوره سرگین گربه خلط کرده دود آن بمریض مذکور رسانند همین فائده دهد نوع دیگر موم
وپشم ... ونیم وقسط وگوگل وبرگ نم وسار چوب گلچکان یکجا کرده وسوخته دود آن بمجموع رسانند ویا تنها سرگین گربه سوخته دود آن
بدهند تپ مذکور دفع شود نوع دیگر عدس وکتان هر دو را سوخته دود آن برسانند ازین جمله آسیبها وتپها دفع شود نوع دیگر گوگل اسیر

پیپلی در راز

دفیر و بچ و نم و اگر و خود و دیودار سوخته دود آن برسانند ازین جمله تپهای مذکور دفع شوند و این را ابهندی اراجت دهولی نامند نوع دیگر چو جتا
و بیرون ماده گاو و سرگین گربه و پوست مار که آنرا کانچلی گویند بهیلان و چهر و پوست نی نیزه و روغن ماده گاو و پرهای دم طاوس و پشم بز و لنگر کا سابو
و سر سف زرد و استخوان پشت باخه و انگزه و پلپل گرد و استخوان ماده گاو و جمله متساوی گرفته و با بول بز نرم آس کرده و با روغن ماده گاو چرب ساخته بالای
انگشتها یکه از چوب کنار باشد بنهاده دود آن بمریض مذکور برسانند ازین نیز جمله تپها و آسیب دیو و پری و گفتار و چشم زخم و نظر و نحوست اختران جملگی دفع شود
و این را بهندی سرب انک دهولی نامند فائده چون مریض مذکور وقت آمدن تپ بخاطر آورده یا کند و بترسد پس طبیب را باید که دران وقت
او را بچیزی که میل طبیعت بران چیز زیاده باشد مشغول داشته رفع الوقت کنند تا حصول آن وقت از دل مریض بکلی زائل گردد نوع دیگر صندل و جو
و سیب و انار و جو و موتهه و کتکی و ترایمان و آمله و اسیر و کلیسر از هر یکی شش گان درم گرفته در پنجاه پل روغن ماده گاو و بیست و پنج من ماده گاو انداخته
بجوشانند چون پخته شود و تمام شیر مذکور در خورد روغن صرف بماند فرود آرند و مریض مذکور را بنوشانند ازین جمله تپهای مذکور و انماد و دمه و سرفه و خفگی
و اثر زهر و باد صرع همه دفع گردد و این روغن را بهندی پنج انار کهرت نامند نوع دیگر پای برنگ و موتهه و ترپهله و مجیهته و انار و اتیل و انسوت
و ایلبا لکا و ایلدانه و صندل و دیودار و پالا و کوتهه و زرد چوب و کهار و کانیشر کله و رینکا و کتائی خورد و دانتی و بچ و تالیسپتر و ناگکیسر و گل مالتی هر یکی
متساوی گرفته و جوکوب کرده و کلک تر ساخته در روغن ماده گاو و چهار چند از جمله ادویه باشد بپزند و چون سرخ شود آنگاه دو چند از جمله دارو ها و روغن
مذکور با شیر ماده گاو انداخته بپزند چون تمام شیر در خورد و روغن صرف بماند بمقداری از آن بمریض مذکور بنوشانند ازین جمله تپهای مذکور و دمه و سرفه
دفع گردد و گوله و انماد و تپهای دیگر و ابایت و اثر زهر و تا پاک و سوختگی نیز دفع گردد و این روغن را بهندی کهرکلیانک کهرت نامند نوع دیگر جمله
دارو ها یکه در ترکیب کلیانک کهرت مذکور اند و تمام دارو های کاکولیاد گن سحیق تر ساخته در روغن ماده گاو بپزند از روغن مذکور دو چند از جمله ادویه
بگیرند و چهار چند از روغن شیر ماده گاو انداخته بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بمقداری از آن مریض مذکور را بنوشانند ازین جمله تپهای مذکور
دفع شوند و باد صرع و اثر زهر و آسیب دیو و پری و عقم زن و مرد نیز زائل گردد و این روغن را مها کلیانک کهرت نامند نوع دیگر پای برنگ و
موتهه و ترپهله و مجیهته و انار و اتیل و بهار و ایلبالکا و ایلدانه و صندل و دیودار و نیتر بالا و کوتهه و زرد چوب و کهار و کلیسر و رینکا و نسوت و دانتی و
بچ و تالیسپتر و ناگکیسر و بریار و حنظل و کتائی خرد و گل مالتی و تیهون و تگر از هر یکی سه گان درم بگیرند و سحیق تر ساخته در روغن گاو یکسیر و نیم
بپزند و چهار چند از روغن گاو و شیر ماده گاو انداز ند و دو چند از شیر مذکور آب تازه چاه انداخته و یکجا کرده بپزند چون پخته شود و روغن خالص بماند فرود آرند
و نگاه دارند و بمقداری مریض مذکور را بنوشانند ازین جمله تپهای مذکوره و تپ انماد و دمه و سرفه و گهبر و اثر زهر و نحوست اختران و آسیب صرع
دور شود و اگر ناس بدهند درد سر و درد نیم سر و دوران سر رفع شود و اگر بدین روغن حقنه کنند انواع امراض روده کالی دفع گردد و این روغن را
نیز بهندی کلیانک کهرت نامند نوع دیگر این جمله دارو های کاکولیادگن و دو مول و شیره ستراول متساوی گرفته در روغن ماده گاو که دو چند از
جمله ادویه باشد اول از هر یک ادویه سحیق تر سازند یا کار عه گرفته و شیره ستراول دو چند از روغن گاو انداخته بپزند و چهار چند از روغن گاو و شیر ماده گاو
اندازند و چون پخته شود و شیر خشک شود و روغن خالص بماند نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری بنوشانند ازین جمله انواع تپهای قوی و باد صرع
و انماد و دمه و سرفه و لاغری و ناگوارگی و اثر زهر و انواع زحمتهای بادی و ابر جر رفع گردند و این روغن را ستراولی کهرت نامند نوع دیگر سنهجی
و پلپل دراز و چیتره و چارب و پلپلول از هر یکی شش پل بگیرند و جوکوب کرده در یک نیم من آب بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه بیخته بستانند و در آن
پنج سیر روغن ماده گاو انداخته بپزند با دوازده گان درم از سحیق هر یکی از دارو های مذکور و دوازده درم سحیق نمک سنگ نیز اندازند و چون
پخته شود نگاه دارند و بوقت حاجت قدری از آن بمریض مذکور بنوشانند ازین بلغم جر و دمه و سرفه و نقصان گرسنگی و زیادتی سپرز و آماس و
پنڈروگ دفع گردد و این روغن را بهندی مقتبل کهرت نامند نوع دیگر سنهجی و چاب و جوا کهار و پلپل از پلپلامول از هر یکی دوازده درم گرفته آس کرده

اراجت دهولی
سرب انک دهولی
پنج انار کهرت
کهرکلیانک کهرت
مها کلیانک کهرت
کلیانک کهرت
ستراولی کهرت
مقتبل کهرت

وسحیق تر ساخته در پنج سیر روغن ماده گاو بپزند بعده شیره ادرک و آب جغرات هر یکی برابر روغن مذکور انداخته بآتش نرم بپزند چون پخته شود و روغن صرف بماند
نگاه دارند و مقداری مریض مذکور را بنوشانند ازین تپ نافه هر پنج نوع و تپهای دیگر را دور کند و مردم را فربه کند و لوا اسیر و دمه و سرفه را نیز دور گرداند و
زور و گرسنگی افزاید و این روغن را انبرت کهتیل نامند نوع دیگر سکت که نوعی از سرکه هندیست و سرکه هندی یعنی کانجی و جغرات و آب جغرات
و دوغ و شیره میوه های ترش و روغن کنجد جمله متساوی گرفته و جمله را یکجا کرده بپزند بعده چهارم حصه از روغن مذکور سحیق تر از ان داروهای پلپا دکن
نیز انداخته بآتش نرم بپزند چون روغن خالص بماند فرود آرند و نگاه دارند و بمقداری ازین روغن بر اندام مریض طلا کنند و تن مریض مذکور را بدین
روغن چرب گردانیده دهند ازین هر پنج نوع تپهای نافه دفع شوند و این روغن را لکهه سنکر تیل گویند نوع دیگر ده سیر لاک خام در چهار چند آب
جوشانیده یکحصه جوش مذکور بگیرند بعده یک اپسته روغن کنجد سیاه و چهار حصه از روغن مذکور آب جغرات در وی انداز ند بعده سونف و زرد چوب
مرسری و کوتهه و رینکا و کنکی و لیتهی و راسن و اسکنده و دیودار و کتهپ و موتهه و صندل از هر یکی دو نیم درم گرفته و جو کوب کرده بعده باب ازین
ادویه سحیق تر ساخته نیز در وی انداز ند و بپزند تا که روغن صرف بماند و بوقت حاجت بمقداری ازین روغن اندام مریض را چرب کنند ازین
جمله تپهای نافه بسرعت دفع گردند و ازین جمله علتهای بادی و دمه و سرفه و خارش اندام و درشتی بوی اندام و درد کمر و شکستن اعضا و نحوست اختران
و آسیب دیو و پری جمله دفع شوند و این را لاکهیادتیل نامند نوع دیگر مجیتهه و بید بانکهه و اسیر و بر یار او چیر و تکر هر یک دو نیم درم و جمله داروها
لاکهیادتیل بمقداریکه سابقاً مذکور شده بگیرند در یک اپسته روغن کنجد سحیق تر از داروهای مسطور بپزند چون روغن صرف بماند نگاه دارند و بوقت
حاجت بمقداری ازین روغن اندام مریض مذکور را چرب کنند ازین نیز جمله علتهای بادی و انواع امراض تپ و صرع و آسیب دیو و پری و نحوست
اختران بسرعت بزودی دفع شوند و این را مهالاکهیادتیل نامند اکنون بعضی داروهای از لطف بسیار نگاه گفته می آید تر پهله زرد چوب دار هلد
و تر دو کتائی و کچور و سته صمی پلپل دراز و پلپل گرد و پپلمول و مرسری و تگر و وچ و النسه و کنکی و پیرا و موتهه و تر آیمان و بربار او نیتر بالا و نم و سهاکر یول
و لیتهی و کرا و جوائی و اندر جو و بهارنگی و سنجنه و سرا سترجه و ازین لفظ بعضی کهاکری و بعضی واز هری مراد دارند و بچ و بید بانکهه و تج و اسیر و صندل
و اتیس و سرون و بچهون و بای برنگ و تگر و چتره و دیودار و چاب و برگ پلول و چبک و رکهمهک و قرنفل و بنسلوچن و گل نیلوفر و کاکولی و تپرچ
و جاوتری و ناکیسر و تالیس جمله متساوی بگیرند و بمقدار جمله این ادویه جراتیه بگیرند و هر همه را باریک آس کرده و باهم مخلوط ساخته و چهانیده نموده و
بسیار سحق کرده در ظرف گلی که نو باشد نگاه دارند و مقداری که مناسب دانند بمریض بخورانند ازین هر سه خلط که فاسد شده باشد باعتدال آید و جمله
انواع تپها بزودی دفع سازد و درین شک نیست تپ یک خلط و دو خلط و سه خلط و تپ خارجی و تپیکه پیوسته آید و جمله انواع تپ نافه و تپیکه از
سبب انده حادث گشته باشد و تپیکه از ان بیهوشی آید و چشمها بسته ماند و دوران سر و دمه و سرفه و پنڈ روگ و علت دل و باد یرقان و درد کمر
و درد پشت و درد آئینه زانو و درد پهلو ها را دفع گرداند و بعد از دادن داروی مذکور آب سرد بخورانند که نافع تر باشد و این را بنوی سلوه درسن چورن
نامند و باید دانست که چون تپ تلخه با تا پاک باشد و خلط و غائط پخته شده باشد از جهت دفع تا پاک این علاج باید کرد جوش برگ نم مریض مذکور را
بنوشانند تا آنکه شکمش پر شود بعده قی بکنانند و مریض مذکور راستان غلطانیده بالای ناف او قدحی پر از آب سرد بدارند و سرشک آب سرد
بر تن مریض بریزند ازین سوختگی و ناپاکی بزودی دفع گردد و در حوضیکه گل نیلوفر باشد بر کرانه آن حوض جائی ساخته مریض مذکور را در انجا بدارند
و نزدیک او گلهای نیلوفر بدارند و در حکمت خانه که آب از ان ریخته میشود و در انجا فوارهای آب بسیار بجهند بدارند و زنان جوان خوبروی را
زیور خوب پوشانیده قریب مریض مذکور بنشانند و روغن ماده گاو تازه که آنرا آب سرد صد بار شسته باشند بر اندام مریض طلا کنند و پست جو
و آرد کنار و آمله با سرکه هندی آمیخته نیز بر وجود او طلا کنند و برگهای نرم از ان کنار نورسته باشند باریک باب آس کرده بدستها طلا کنند و همچنان
بر دست و پا نیز طلا باید کرد بهمین طریق کف برگ نرم نیز استعمال کنند و انار و لو و کیتهه و ترنج را متساوی ستده و باب آس کرده و مثل ان

بهن کرده بالای تارک نهند ازین تشنگی و تاپاک فی الحال برود نوع دیگر برگ کنبه و صندل و گلکیسر بهر چهار چیز را متساوی گرفته و با سرکه هندی
آس کرده بر تارک مریض مذکور طلا کنند ازین تشنگی و تاپاک دفع گردد نوع دیگر عود و کتان و گلکیسر و ملهٹی و صندل این هر پنج ادویه را متساوی گرفته
با سرکه هندی آس کرده و به روغن ستو آمیخته بر سر مریض بمالند ازین نیز تشنگی و تاپاک دفع شود نوع دیگر پدماکه و انبل گل سندهیا و پونال و بیخ
نیلوفر شمسی و گل نیلوفر شمسی و بهکار مول و گل نیلوفر قمری و اسیر و مجیٹه و گیرو و کاپهل و گلکیسر و گلمیسر و لود و موتهه و کهرنی و خرما و آمله و ستاول هر همه متساوی
گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور بگیرند و بوزن جوش مذکور روغن کنجد سیاه بستانند و چهارم حصه از روغن مذکور کلک دارو های مطلق
باید گرفت و بمقدار روغن مذکور هر یکی از جوش پنج شالی سال و شیر ماده گاو و سرکه هندی و شیره اشیای ترش و آب جغرات در جوش دارو های مذکور
نیز انداخته و یکجا کرده با آتش نرم بپزند و چون پخته شود و روغن خالص بماند در آوند چرب نگاه دارند و بوقت احتیاج مقداری که مناسب دانند بر وجود
مریض مذکور بمالند ازین روشنائی اندام پیدا شود و تشنگی و تاپاک و جمله انواع تپها دفع شوند و اثر زهر و خشکی اندام و خشکی حلق گاه نیز دفع گردد و این را
پدماک تیل نامند تپیکه با لرزه باشد و آنرا اسیت جر نامند بدانکه اول برای مریض مذکور روغنهائیکه دافع باد اند استعمال باید کردن و آب گرم مریض را
غسل بدهند و او را جامه ابریشمی یا پشمینه بپوشانند و جامه خوابش نیز از همین جنس باید ساختن و در جائیکه باد را دخل نباشد مریض را باید داشت و
بلیله و سر پاچهی که گیاهیست و در دیار دکن پیدا میشود و در جایهای دیگر نیز بهم میرسد و کٹکی و گوگل و چورک و شهد و تی و بیخ و کوٹهه برابر گرفته و آس کرده بر اندام
مریض مذکور برسانند و بر اندام او نیز طلا کنند ازین تپ مذکور برود و دارو هائیکه مزیل باد اند استعمال کنند به شود نوع دیگر تمام همین دارو های
مذکوره بگیرند و نمک سنگ و جواکهار و ساجی با آب آس کرده در روغن کنجد که چهار چند از دارو های مذکوره باشد و شیره ترشیها و آب جغرات هر یکی
چهار چند از روغن مذکور باشد انداخته بپزند چون پخته شود نگاه دارند بوقت احتیاج مقداری ازین روغن بر اندام مریض طلا کنند ازین تپ سیت جر
دفع گردد علاج تپیکه خلط فاسد در دهات سرایت کرده آنرا پیدا آرد بدانکه اگر خلط فاسد در رس در آمده تپ را پیدا آرد مریض را قی و فاقه کنانند
و اگر خلط فاسد در خون در آمده تپ را پیدا آرد برای دفع آن جوش دارو هائیکه برای دفع تپ تلخه گفته شده اند بر اندام مریض مذکور بریزند و دارو های
سنشمن بخورانند و نیز آس کرده بر اندام بمالند تا تلخه و خون باعتدال آید و خون نیز باید کشودن و اگر خلط فاسد در گوشت در آمده تپ پیدا آرد
مریض مذکور را دارو های تیز داده اسهال بکنانند و اگر خلط فاسد در چربی در آمده تپ پیدا آرد علاجی کنند که از آن چربی نقصان پذیرد و اگر خلط
فاسد در استخوان در آمده تپ ظاهر کند علاجی کنند که دافع باد باشد و تدبیر حقنه نیز کنند و روغن بر اندام مالیدن فرمایند و اگر خلط فاسد در مغز استخوان
و یا در منی در آمده تپ پیدا آرد آن تپ را لا دوا شمرده اند و اگر خلط فاسد بجای آماس در آمده تپ پیدا آرد مریض مذکور را باین ادویه علاج کنند
کٹکی و موتهه و پٹول و بلیله متساوی گرفته و جوکوب کرده و جوشانیده بنوشانند به گردد علاج تپ کهنه بدانکه چون تپ از پانزده روز زیاده ماند و
زورش کم باشد و آن تپ را کهنه شمارند و بهندوی آنرا جیرن جر نامند بجهت دفع این نوع تپ بیارند کٹائی خرد و سنٹهی و گلوی این
هر سه را متساوی گرفته و جوشانیده و سحیق پپل در ان انداخته بنوشانند ازین تپ مذکور و ناآرزوی طعام و دمه و سرفه و نقصان گرسنگی دفع
شود و این دارو را در آخر روز بدهند و اگر تپ باز عود کند باید که فاقه متواتر بکنانند چنانچه برای دفع تپ نو فاقه میکنانند نوع دیگر در جوش گلوی
سحیق پپل در ان انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر در جوش گلوی مقداری شهد و سحیق پپل در ان انداخته بنوشانند همین فائده رسانند
نوع دیگر جوانسه و بالا و موتهه و سنٹهی و کٹکی هر همه متساوی گرفته و سحیق خشک ساخته و باریک بیسانیده در آب گرم مقدار سه درم ازین سحیق انداخته
بنوشانند ازین جمله انواع تپها دفع گردند و گرسنگی بسیار افزاید نوع دیگر انگور و گلوی و کچور و کاکرا سنگی و ... و سنٹهی و کٹکی و پارتی
و چراینه و جوانسه و اسیر و کشنیز و پدماکه و نیز بالا و کٹائی خرد و بهکار مول و تخم این هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده و جوشانیده بنوشانند
ازین تپ مذکور و دمه و سرفه و ناآرزوی طعام و آماس دفع شود و این کار ... آنکه ... نامند ... دفع تپ مذکور

ناس داروهای بیرچینک باشد بدهند ازین گرانی سر زود رسد دفع گردد وحواس خمس قوی وهشیار گردند وآرزو بر طعام پیدا آید وبرای دفع تپ مذکور
ناس وغشائیکه واقع تپ اند مفید آید نوع دیگر گل لعل ازان کنیر وآمله بتساوی گرفته بآب کهنه ی آس کنند بمقداری گرم کرده بر جبین مریض مذکور طلا کنند
ازین تپ که باد وسرسام باشد دفع گردد نوع دیگر ارنگانه ونمک سنگ وروغن کهنه ازان ماده گاو آس کرده در بینی مریض مذکور ناس بدهند همین فایده باشد
نوع دیگر پلپل دراز وملهتی وبریارا وصندل وکلیجی جمله بتساوی گرفته وجوکوب کرده بجوشانند ودر شیر ماده گاو انداخته بنوشانند ازین نیز تپ مذکور
دفع شود نوع دیگر پلمول آس کرده وبا قند کهنه آمیخته وبالغ ساخته بلیسانند ازین خوابی که از تپ مذکور آید دفع شود نوع دیگر بادنجان دشتی
جوشانیده بدارند وقت صبح پوست دور کرده باشد بخورانند ازین نیز خوابی که رفته باشد باز آید نوع دیگر اگر در تپ کهنه سرسه خلط مریض باقی بود
وتخصیص بلغم درمیان اینها سخت کم بود وغایه تشنگی وتاپاک بسیار باشد دران حال شیر ماده گاو وبا گوسفند بنوشانند بلغم باعتدال آید واگر همین
شیر در تپ نو بدهند مثل زهر بود واگر پلمول بزرگ در شیر مذکور جوشانیده دهند ازین دمه وسرفه ودرد سر ودرد پهلو ونس که با تپ باشد جمله دفع
شود وطریق پختن شیر با داروهای مذکوره آنست که داروهائیکه برای پختن شیر تعیین کرده اند هشت چند آن جمله داروها شیر بتانند وچهار چند ازین
شیر آب چاه انداخته ویکجا کرده بجوشانند چون تمام آب سوخته شود وشیر خالص بماند جامه بیز کرده بنوشانند ودر محلیکه ذکر پختن شیر افتد همین گونه
معلوم باید کرد نوع دیگر شکر وروغن ماده گاو وسندهی وخرما وانگور جمله بتساوی گرفته وجوکوب کرده در شیر ماده گاو که یکرنگ باشد بجوشانند وسرد
کرده ومقداری شهد انداخته بنوشانند ازین تپ وتشنگی وتاپاک دفع گردد نوع دیگر خار خسک وبریارا وکتائی خرد وسندهی وقند کهنه جمله بتساوی
گرفته وجوکوب کرده بآب تازه که چهار چند باشد بجوشانند ومریض مذکور را بنوشانند ازین بستگی بول وغائط وباد وآماس دفع گردد نوع دیگر سونت
وپلپل دراز وبدهارا وتر پهله وشکر تری بتساوی گرفته در شیر جوشانیده بنوشانند ازین اسهال شود وتپ وتاپاک وتشنگی ودرد شکم وگرانی وجود
دفع گردد نوع دیگر مغز بیل وبیخ بید انجیر جوشانیده بنوشانند ازین تپ که باد در شکم باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر ملهتی وکرواله وانگور وکتکی
وتر پهله وپلپل جمله بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین تپ کهنه وتپ سنپات زائل شود وهر مریضیکه بسبب تپ لاغر شده باشد
اورا عمل قی واسهال نباید کرد واگر خواهند غائطی که در شکمش پخته مانده است بیرون افتد شیر بطریقیکه پختن گفته شده است پخته بنوشانند ویا
حقنه که آنرا بدهن گویند بکنند ازین غائط بیرون افتد واگر تپ رفته باشد ومریض را آرزوی طعام نبود واندام گران باشد آن مریض را داروی مسهل
بدهند تا تپ مذکور عود نکند وآرزوی طعام وگرانی اندام برود واگر صاحب تپ را وجود خشک شده باشد وازسبب تپ باد زور آورده بود
روغن بدستور پخته که اخلاط فاسد را باعتدال آرد چنانچه کلیانک گهرت وکتشپل گهرت بنوشانند نوع دیگر صد پل گوشت خروس جوان بی استخوان
در آبی که شانزده حصه باشد بجوشانند چون یک حصه بماند بجامه بیخته بستانند بعده کتائی خرد وکلان وکاکراسینگی وکنار وملهتی وبهارنگی وآمله وکچور
وپیکر مول وادویه های پلمول بزرگ جمله صد پل وهر همه بتساوی گرفته وجوکوب کرده در هشت چند آب انداخته بجوشانند تا آنکه یک حصه بماند جوش
مذکور بگیرند پس این هردو جوش مذکور را در روغن ماده گاو انداخته وشش چند روغن مذکور شیر ماده گاو دران نیز اندازند بعده پوست درخت
ازان وپلمول خرد که هر دو چهارم حصه از روغن باشند بآب آس کرده وسحیق تر ساخته دران اندازند وبآتش نرم بپزند چون پخته شود در آوند چرب
نگاه دارند آنگاه فصل ووقت وسن شناخته مریض مذکور را مقداری که ملائم طبیعت دانند بنوشانند چون روغن مذکور هضم شود وگرسنگی ظاهر شود برنج
رتسال پخته بخورانند ازین روغن هر مریضیکه بسبب غلبه مرض روز بروز خشک وضعیف شده باشد فربه شدن گیرد وزحمت دمه وسرفه وکرم نیز
دفع گرداند وروز بروز قوت رنگ وروشنی اندام وگرسنگی افزونی پیدا آرد وازین روغن افزونی جسامت نیز دفع شود وفربهی معتدل حاصل آید ولاغر
فربه گرداند واین روغن را بهندوی کلیات گهرت نامند نوع دیگر بالنسه وگلوی وآمله وبلیله وبلیله تر ایان وجوالسه جمله بتساوی گرفته وجوکوب
کرده کاژه سازند ودر روغن ماده گاو که برابر کاژه مذکور باشد انداخته بپزند وبعده دو چند از روغن مذکور شیر ماده گاو نیز اندازند

و آتش نرم بپزند بعده پلپل دراز و موتهه و انگور و منقی و صندل و ابهل و سنڈهی متساوی گرفته و سحیق تر ساخته دران اندازند و بپزند چون
پخته شود نگاه دارند و مقداریکه ملائم طبیعت مریض مذکور باشد بنوشانند ازین تپ مذکور دفع گردد و این را پلپلادی کھرت گویند نوع دیگر
پلپل دراز و صندل و موتهه و اسیر و گنگی و اندرجو و بهیم آمله و کلیسر و اتیس و سرون و انگزه و آمله و بیل خام و ترایمان و پٹول جمله متساوی گرفته و سحیق تر ساخته
در روغن بادهٔ گاو که چهارم حصه از جمله داروهای مذکور باشد انداخته باتش نرم بپزند بعده چهار چند از روغن مذکور آب چاه شیرین نیز اندازند چون پخته شود
نگاه دارند و مقداریکه مناسب دانند بمریض بنوشانند ازین تپ مذکور و کهیزک و سرفه و درد سر و درد پهلو و ناآرزوی طعام و گرمی اندام و کهجم الگن جمله
دفع شوند و این روغن را پیلپلادی کھرت نامند. بدانکه دیگر در دفع تپ مذکور چند نام تیل که در فصل کهیزک گفته خواهد شد و دیگر روغن ستور که با
جوش و کلک و گلوی پخته باشند این هر سه ترکیب درین باب نافع و موثر اند نوع دیگر مجیٹهه و اتیس و بلیله و پنج و سنڈهی و گنگی و دیودار و زرد چوب
از هر یکی یک پل گرفته و جوکوب کرده در میان یک من آب بجوشانند بعده جوش مذکور بجامه بچپته در پنج سیر روغن ستور انداخته باتش نرم بپزند بعده
شیرهٔ اورک که برابر روغن مذکور باشد نیز انداخته بپزند بعد از ان پلپل دراز و انگزه و ساجی و جواکهار و پلپل گرد و پلمول و چاب و چیتره و سنڈهی
متساوی گرفته و چهارم حصه روغن مذکور با آب سحیق تر ساخته نیز دران اندازند و آتش نرم داده بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری که
مناسب دانند بنوشانند مجموعی را که بلغم زیاده شده باشد روغن مذکور بنوشانند که او را مثل آب حیات بود و ازین روغن اندبرود و ادوجانیت
دمه و سرفه و بیند روگ و سیلان منی و بواسیر و پیه و مرگی و کهیزک و اناه و نقصان گرسنگی و کرم و دهیت جمله دفع شوند و این روغن را بچپشتهادی کھرت
نامند نوع دیگر لاک خام ملهٹی و مجیٹهه و لودهه و مرهری و صندل و کلیسر جمله متساوی گرفته در روغن کنجد سیاه که چهار چند از جمله ادویه باشد سحیق تر
ساخته باتش نرم بپزند و مقداری ازین روغن بر تن مریض طلا کنند ازین تپ و تاپاک دور شود نوع دیگر لاک و زرد چوب و دار بلد و کوتهه و
سنڈهی و مجیٹهه و ساجی و مرهری و رکتچندن و گلوی هر همه برابر گرفته و سحیق تر ساخته در روغن کنجد سیاه که چهار چند از لاک مذکور باشد انداخته
بپزند و شش چند از روغن مذکور دوغ ترش اندازند و باتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و اندام مریض را بدین روغن چرب کنند این
روغن تپیکه بلرزه و تاپاک باشد دفع شود و این روغن را اکثر سران تیل گویند و کهت تاک نیز گویند نوع دیگر انگزه و مرهری و زرد چوب و
دار بلد و مجیٹهه و حنظل و کنگهی و خرد و نمک سنگ و کوتهه و راسن و چیره و ستاور جمله متساوی گرفته با آب آس کرده و کلک ساخته در چهار چند روغن کنجد سیاه
بپزند و چون نیم پخته شود چهار چند ازین روغن سرکهٔ هندی که سخت ترش باشد دران انداخته باتش نرم بپزند مرتب ساخته نگاه دارند و اندام
مریض مذکور را بدین روغن چرب کنند و بآتش ننهند و ازین روغن جمله انواع تپها دفع شوند و این روغن را اهنه هی انکارک تیل نامند
نوع دیگر لاک و زرد چوب و داربلد و مجیٹهه و ستاور و کوتهه و ارلی و چیره و گاوی جمله متساوی گرفته و با آب سحیق تر ساخته در روغن کنجد که چهار چند از
جمله کلک مذکور باشد انداخته باتش نرم بپزند بعده شش چند از روغن مذکور سرکهٔ هندی انداخته بپزند و مرتب سازند و بر اندام مریض طلا کنند
ازین تپیکه بلرزه و تاپاک باشد دفع گردد و این روغن را اهنه هی الاچهیادی تیل گویند نوع دیگر شیرهٔ لاک خام و روغن کنجد سیاه هر دو متساوی گرفته
و چهار چند از روغن مذکور آب جواته ترش یکجا کرده و دایه آس کنند و زرد چوب و داربلد و بنکا و کوتهه و رکتچندن و مرهری و کنگهی و راسن و ستاور
و موتهه و ملهٹی که جمله چهارم حصه از روغن مذکور باشد با آب آس کرده و سحیق تر ساخته باتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و وقت حاجت
بر اندام مریض بمالند و در مینی مریض نیز بچکانند و قدری بنوشانند ازین جمله انواع تپها دفع شوند و کهیزک و اناه و دمه و باد هرج و آسیب دیو
و پری و راکس هر همه دفع شوند و این روغن برای حامله سخت مفید ست و این روغن را نیز الاچهیادی تیل گویند نوع دیگر ساجی و کوتهه و مجیٹهه
لاک خام و مرهری و سنڈهی و زرد چوب و اتیس جمله متساوی گرفته و سحیق تر ساخته در روغن کنجد سیاه که چهار چند از کلک مذکور باشد و چهار چند
از روغن مذکور شیر بادهٔ گاو اندازند و باتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بر اندام مریض بمالند ازین روغن تپ که بلرزه و تاپاک باشد

پلپلادی کھرت
پیلپلادی کھرت
بچپشتهادی کھرت
کهت تاک سران تیل
انکارک تیل
الاچهیادی تیل
الاچهیادی تیل

دفع گردد و این را سرجکیاد تیل گویند. نوع دیگر صندل و بابچول ملکها ر ملیٹی عود و بلول جمله را متساوی گرفته و سحیق تر ساخته در روغن کنجد سیاه
که چهار چند از کلک مذکور باشد انداخته بپزند و چهار چند از روغن مذکور شیر ماده گاو نیز اندازند و پخته مرتب سازند و بر اندام مریض مذکور بمالند ازین بیماریه
بازرده باشد. و تاپاک دفع گردد و این روغن را بهندوی چند ناد تیل گویند. نوع دیگر پلول و سنبھل و نغم و گلوی و ملیٹی جمله متساوی گرفته و جوکوب
کرده بجوشانند و جوش مذکور در روغن کنجد سیاه انداخته بآتش نرم بپزند چون نیم پخته شود لبه خار خسک سنبھل و کاکرا سینگی و ملیٹی و نغم واسکنده
و پیا بالنسا و چهر هیرکی متساوی گرفته و بآب سحیق تر ساخته نیز در وی اندازند چون پخته شود نگاه دارند و بر اندام مریض طلا کنند و مریض مذکور را حقنه کنند
این روغن جمله تپهای بادی را دفع گرداند و این را پتولاد تیل گویند. نوع دیگر پیارا و ملیٹی و مجیٹه درده و برده و بدیا کهه چندن و کتیچدن و کف دریا
و نیتر بالا و زرد چوب و گیرو و بابچول جمله را متساوی گرفته و سحیق تر ساخته در چهار چند روغن کنجد سیاه انداخته بپزند چون نیم پخت شود چهار چند از روغن
آب جغرات اندازند و همین مقدار شیر ماده گاو اندازند و بآتش نرم بپزند و بوقت حاجت بر اندام مریض بمالند ازین انواع تپهای کهنه که سبب باد و
تلخه حادث گشته باشد دفع گرداند و این را بلاد تیل نامند. نوع دیگر پلول و سنبھل و نغم و گلوی و آمله متساوی گرفته و سحیق تر ساخته در چهار چند روغن کنجد
سیاه بپزند و لبه جوش همین داروها نیز بمقدار روغن مذکور اندازند و بآتش نرم پخته مرتب سازند چون بدین روغن مریض مذکور را حقنه کنند تپهای
هر نوع را دفع گرداند و این روغن را نیز متولاد تیل گویند. بیان ترتیب پختن انواع روغن بدانکه روغنیکه در پختن آن مقدار روغن و مقدار آنچه
جوش دارد و مانند آن که از جنس مائعات باشد و مقدار دارو که آنرا با آب آس کرده در روغن اندازند و آنرا کلک گویند بیان کرده نشده است
باید که درین حال از مقدار کلک چهار چند روغن بستانند و در ترکیبیکه یک مائع و یا دو و یا سه و یا چهار مذکور باشند باید که دران هر مائع را چهار چند
روغن بگیرند و اگر پنج مائع یا زیاده ازین مذکور باشد باید که هر مائع را هم مقدار روغن بستانند و اگر در ترکیبی هیچ مائع مذکور نباشد باید که از مقدار
روغن چهار چند آب انداخته بپزند. بدانکه حکما گفته اند که روغن ستور و روغن کنجد و هر دارویکه قند انداخته برای لیسیدنی سازند در یک روز پخته تمام نسازند
بلکه بتدریج بپزند چندانکه بتدریج پخته شود منفعت زیاده رساند و علامت پخته شدن روغن ستور آنست که کف نکند و از وی بو برنیاید و بوی رنگ
و مزه اش چنانچه باید آنچنان بود و علامت پخته شدن روغن کنجد آنست که آواز نکند و بوی و رنگ و مزه اش چنانچه باید آنچنان باشد و کف
نیز نکند اما پختن روغن بر سه نوع ست یکی آنکه نرم بپزند و دوم متوسط و سوم غلیظ اگر بعد پختن روغن علحده شود و کلک چنان از هم باشد
که چون آنرا بمالند بانگشتان بچفسد بدانند که روغن نرم پخته شده است و همچنین روغن برای نوشیدن و برای خوردن در طعام بکار آید مفید بود
و اگر کلک مذکور بمالیدن بانگشتان نچفسد بلکه همچو فتیله شود بدانند که روغن متوسط پخته شده است و این روغن برای ناس و طلا کردن بر
اندام بکار آید و اگر کلک مذکور به پختن سیاه شده باشد و بمالیدن بانگشتان ریزنده گردد و از وی فتیله نتوان بست و مقداری چرب باشد
بدانند که روغن سخت پخته شده است و همچنین روغن برای حقنه و چکانیدن در گوش بکار آید و مفید باشد و اگر روغن ازین هم سخت تر پخته شود
چنانچه کلک سوخته گردد بدانند که این روغن سوخته نافع بود و اگر خواهند که روغن سوخته را با صلاح آرند باید که داروهائیکه انداخته نپزیده بودند
از سر نو انداخته بپزند به باشد. و باید دانست که نفع روغن ستور که پخته باشد بعد یکسال کم گردد و هر چند که دیر تر بماند نفع او کمتر گردد و اما نفع روغن کنجد
که پخته باشند بعد شش ماه و نفع اولیه بعد یک سال نفع کوکل بعد دو سال کم افتد. و باید دانست که مریض را در حالت و بعد زوال تپ از طعامی
که تاپاک انگیزد و یا دیر هضم باشد. و طعامی که او را موافق نبود باز دارند و از زور کردن و سوار شدن و جماع کردن و غسل بسیار کردن و از زیادت خوردن
اگرچه طعام موافق باشد. باز دارند تا آنکه قوتی که در حالت تندرستی بود باز آن قوت برسد. و کسیکه از سبب تپ لاغر شده باشد برای فربه شدن
او را بسیار نخورانند تا تپ باز عود نکند والله اعلم و احکم فصل سوم در مرض اسهال که آنرا بهندوی اتیسار نامند و این مشتمل بر دو قسم ست
قسم اول در علامت اسهال. بدانکه این مرض از اشیای دیر هضم و گران و سخت چرب و سخت خشک و سخت گرم و سخت مائع حادث

بیان ترتیب پختن انواع روغن

فصل سوم در مرض اسهال

شود وازانجا انفعله آس کرده شل غلوله ول وسانند وازاشیائیکه در تاثیر یا در لمس سخت سرد باشد وازدیگر اشیای مضر که بالذات مضر نبوند بلکه بسبب
آنکه با مخالف مختلط کرده خورده شود یا بسبب آنکه در زمانیکه نباید خورد خورده شوند یا بسبب آنکه یکبار باید کردن دوبار کرده شود چنانچه دوبار خوردن
شخصیکه عادتش است یکبار خوردن باشد یا بسبب آنکه از مقدار که باید ازان زیاده کرده شوند چنانچه زیادت خوردن از مقداریکه خورنده آنرا هضم میشود مضر نبود
وتفصیل اشیای مضر در فصلیکه بیند. می آنرا اهتاهتی گویند گذشته وچون طعام شب هضم نشده باشد باز در روز خوردن آنرا ادهسن گویند ازین نیز
اتیسار حادث گردد واز سبب بدهضمی نیز حادث شود وازاشیائیکه بعضی کسانرا موافق نیست بدان خوردن نیز اتیسار شود واز خوردن روغن ستو بسیار
وروغن کنجد بسیار واز خوردن چربی بسیار نیز اتیسار شود واگر دارو برای مسهل یا برای قی یا برای حقنه از مقدار زیاده یا کم دهند نیز اتیسار حادث گردد واز خوف وآنجر
واز بسیاری خوف واندوه وسبب آب مخالف واز بسیاری خوردن شراب واز بسیاری آشنا کردن در آب از جنس لوازم غائط واز سبب کرم که
در شکم باشد واز فساد وتغیر فصل واز تباهی مزاج هوا چنانچه در فصل برشکال باران بیارد واز مانند اینجز با نیز اتیسار پیدا میشود بدانکه خلاصه طعام بول
وخوی وآب وخون وکف وتلخه وباد اند از مائعات که در بدن میباشند وقتیکه زیادت میشوند گرسنگی کم میکنند وبا غائط یکجا میشوند با دوات آنرا برون
میرانند واسهال حادث میشود واین زحمت سخت بدست وحدوث وی بر شش نوع ست یکی آنکه از باد حادث شود دوم آنکه از کف بود سوم آنکه از
تلخه وچهارم آنکه از سنبات وپنجم آنکه از اندوه وششم آنکه از خلط روده حادث گردد ودر طب جرک گفته شده است که اتیسار از غلبه استیلای خوف میشود
نه از خلط روده ودر سسرت میگوید که اتیسار از غلبه سنی وبسیاری رغبت بر لنسار ونایافتن آن حادث میشود نه از خلط روده وخوف پیش از حادث شدن
اتیسار علامتیکه اول پیدا میشود آنرا بهندی پورب روپ گویند اینست که در دل وناف وشکم وپهلو درد برخیزد ووجود سست گردد وباد وغائط
بفراغ روان نشود ونفخ شکم حادث گردد وطعام هضم نشود وانجمله علامات حادث شدن اتیسار ست اما آنکه از سبب باد پیدا شود علامتش آنست که غائط
مقداری لعل وبا کف وخشک بود واندکی اندکی کرات با درد وآواز غائط نکو بیرون افتد وآنکه از سبب تلخه حادث شود علامتش آنست که غائط
زرد وسیاه یا لعل فام یا سبز فام بر آید وتشنگی زیادت شود وبیهوشی باشد ودر تمام اندام تاپاک بود ودر مقعد پختگی شود وآنکه از سبب بلغم حادث شود علامتش آنست
که غائط سفید ومنجمد با کف بود وسرد باشد ودر وقت متراح موهای اندام مریض ایستاده شوند وآنکه از سبب سنبات حادث شود علامتش آنست
که غائط برنگ آبیکه غساله گوشت باشد یا برنگ روغن که از گوشت کشیده باشند بود وعلامت غلبه هریکی از اخلاط ثلثه که بتفصیل مذکور شده است
دران باشد واین نوع اتیسار بدشواری به شود وآنکه از سبب اندوه حادث شود طریق حدوث آن چنین است که از بسیاری اندوه گرسنگی کم میشود و
گرمی اندوه در درون بدن در آمده خون را فاسد میگرداند وخون فاسد شده کور صرف بریک حبه یا مخلوط با غائط یا بوی بد وتغیر بوی کرات ومرات سائل میشود
واین را بهندی رکت اتیسار نامند ومرجع این لسبوی اتیسار مادام که غمی وحزنی را که ازان این نوع پیدا شده است زائل نگردانند دوا اثر نبود
وآنکه از سبب خلط روده حادث شود علامت وطریق حدوث او آنست وقتیکه طعام هضم نمیشود بسبب بدهضمی طعام خلط از جای خود انتقال
کرده در شکم رفته دهات وبل را زشت میگرداند ودهات وبل که زشت شده است با رنگهای گوناگون از شکم باد رد وسیلان می یابد با گرانی
که هریکی از ایشکس نوع اتیسار بر دو نوع ست یکی خام دوم پخته وعلامت خام آنست که از سبب خلطیکه حادث شده باشد نشانی آن خلط
دران یافته میشود وغائط مریض چون در آب اندازند فرو نشیند وغائطش چرب با بوی زشت بود وعلامت پخته آنست که غائطش چرب و
با بوی سخت زشت نباشد ووجود وشکم مریض سبک باشد وغائطش چون در آب اندازند فرو نشیند واگر در اتیسار سنباتی دهاتها سخت
زشت نشده باشند وزحمتی دیگر که سنبرحی آنرا اپدر گویند ظاهر نشده باشد این نوع مذکور بدشواری نیکو شود واگر پیر یا بچه را این اتیسار سنباتی حادث شود
استاده باشد واگر دهاتها بسبب زشتی خلط در نوع مذکور سخت بد شده باشند اگرچه مریض جوان بود نیز استاده باشد. اکنون علامات اتیسار
کلا دوا است گفته میشود اگر در اتیسار غائط مریض مانند پارچه های پخته یا پرکاله جگر ویا روغن ستو ویا روغن کنجد ویا چربی ویا مغز استخوان ویا مغز

ویا گوشت آس کرده که آنرا باحوایج آمیخته پخته باشند و آنرا بهندی بیسوار گویند یا همچو شیر ویا مثل جغرات یا برنگ سیاه ویا برنگ کبود که مقدار لعلی داشته باشد یا برنگهای مختلف باشد و چرب بود یا دفعش آن همچو دفعش دم طاوس باشد ویا بوی بسیار مانند بوی مرده ویا خوشبوی باشد بدانند که مرضش لا دوا است و چون مریض را تشنگی وتب پاک بود وپیش چشمش تاریکی پیدا آید و هلهک و بیهوشی و درد پهلو واستخوان باشد و هیچ چیز وی را خوش نیاید ویاوه گوید و در مقعد ش پختگی پیدا شود در آن حال باید که حکیم نزد آنچنان مریض نرود وچنان مریض از دست نکند که بدنام گردد و اگر سفره مریض اتیساری برون آید و بغیر از زور آوردن درون نرود و مریض را لاغری و نقصان زور رود و درد شکم وانتفاخ شکم بود حکیم را شاید که نزدیک چنان مریض نرود و اگر مریض اتیساری را در مقعد پختگی شود وجود و غائط سرد بود و آرسنگی نباشد آنرا نیز بگذارد و اگر وی را علت دمه و درد شکم و تشنگی باشد و لاغری وتب وتپاک بود و اینچنین مریض هم نزید علی الخصوص اگر پیر بود البته بمیرد و درین مرض اگر کسی را آماس بدن و درد شکم وتب و تشنگی و دمه و سرفه و نا آرزوی طعام و قی و بیهوشی و هلهک و بدهضمی پیدا شود طبیب آنرا نیز حواله خدا کند و درین مرض هر گاه در بند گاه انگشتان دست و پای پختگی شود و بول بسته گردد و غائط سخت گرم بود البته مریض مذکور بمیرد و بدانکه اتیساری که آنرا بهندی رکت اتیسار نامند چنانچه از بسیاری اندوه حادث گردد و ذکر این عنقریب گذشته است از غلبهٔ تلخه هم حادث شود و طریق حدوثش آنست که شخصیکه او را بسبب غلبهٔ تلخه اتیسار شده باشد و در ان اشیائیکه ازان تلخه زیادت گردد بکثرت خورد اتیسار رکت اتیسار گردد و باید دانست مریضیکه در ان باد زور گرده گنفی را که در شکم جمع شده است و با غائط سائل گرداند آنرا بهندی پرواهکا نامند اگر زحمت مذکور از غلبهٔ باد باشد شکم مریض درد کند و اگر از تلخه باشد مریض را تپاک شود و اگر از بلغم باشد غائطش باعث بسیار سیلان یابد و اگر از خون باشد غائطش با خون سائل گردد و این مرض از بسیاری و دوام خوردن اشیای خشک پیدا آید و علاماتیکه در اتیسار بود درین مرض همان علامات باشند و آنچه علامات خامی و پختگی اتیساراند همان علامات خامی و پختگی مرض مذکور اند لیکن میان اتیسار و این مرض فرق آنست که در اتیسار دهاتها و بول و خون و مانند آن که ذکر این بار قدمت رشته گشته سیلان می یابند و درین مرض تنها کف با غائط اختلاط یافته سائل میگردد و بدانکه هر گاه ضراط و بول بطریقیکه باید جاری گردد و آتش گرسنگی زیادت گردد و شکم سبک شود بدانند که مرض اتیسارش رفع شده است و بدانکه علامت هر نوعی از انواع تپ و اتیسار جدا گانه گفته شده است و در هر مریضیکه این هر دو زحمت یافته شوند از علامات معلوم کنند که وی را فلان نوع تپ و فلان نوع اتیسار حادث گشته است والله اعلم

قسم دوم در علاج اسهال بدانکه طبیب را شاید که از علامات اتیسار که پیش از حدوثش پیدا آیند و آنرا پوربروپ اتیسار گویند معلوم کرده تدبیر و علاج آنرا حادث شدن ندهند و آن آنست که مریض را فاقه کناند بعده داروئیکه خلط رود را پخته گرداند دهند و آنرا پاچن گویند با آشام برنج بدهند و اگر بجملهٔ علامات مذکور درد شکم و انتفاخ شکم بود باید که او را آب پلپل دراز و آب نمک سنگ نوشانیده قی بکنانند بعده فاقه کردن فرماید و بعد فاقه دارو هائیکه خلط رود را پخته گرداند بدهند و آشام نرم و سبک بنوشانند اگر علامات مذکوره زائل نشوند باید که جوش هر دراکن یا جوش کبادکن بوقت فجر بدوام بنوشانند که علامات مذکوره زائل شوند و اگر اتیسار حادث شود طبیب را شاید که اولا بداند که اتیسار خام است یا پخته است بعده علاج کند و اگر اتیسار خام باشد اولا علاج قبض شکم ندهد زیرا که اگر اولا داروی قبض شکم دهند خلطیکه غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا آورده است علت پیه و پنڈروگ و نفخ شکم و سیلان منی و غیبت و علتهای شکم وتب و آماس و گوله و سنگرهنی و بواسیر و درد شکم و السک که نوعی از زحمت ناگوارگیست و درد سینه را حادث کند بدین جهت در اتیسار خام داروی قبض ندهند مگر پیر و بچه را و کسیکه او را باد و تلخه غالب باشد یا دهات وزور کم بود یا تشنگی زیادت باشد و زنیکه حامله بود و کسیکه بعتش نازک بود ایشان را در اتیسار داروی قبض دادن ممنوع نیست زیرا که اگر تا پخته شدن اتیسار در علاج قبض شکم ایشان توقف کنند ایشان هلاک گردند و برای مریض اتیسار جوش منگ و شوربای گوشت و دوغ و کشنیز و زیره و نمک سنگ هر شش چیز را مخلوط ساخته بدهند و این آشام را کهرجوکته آشام نامند و درین

پیلیا دکن نیز آس کرده انداخته بنوشانند واگر آشام برنج ساخته مقداری تخم پیلیا دکن انداخته بنوشانند نفع آشام کهرچوکهه مذکور بدهد نوع دیگر بیل
خام و کشنیز و زیره و پاڑهی و سندهی و کنجد سیاه جمله متساوی گرفته و آس کرده و مقداری سنگ انداخته و آشام ساخته بنوشانند ازین علت اتیسار
دفع گردد واین را کهرناک چوکهه آشام گویند و در حالت تپ و اتیسار آشام نرم از ان برنج بخورانند مریض مذکور را نافع و مفید موافق دانند زیرا
که تشنگی میبرد و سبک است و فی الحال هضم شود و گرسنگی افزاید و مثانه را صاف گرداند و هر گاه که اسهال یا درد شود و غائط اندک اندک بدشواری
بیرون آید و اخلاط که جمع شده باشد او را هلیله داده اسهال کنانند و اگر غائط نرم بسیار جاری باشد باید که فی الحال بعده فاقه کنانند و داروی پاچن بدهند و اگر
غائط سخت با درد شکم اندک بدشواری وقتی بیرون آید هلیله و پیپل دراز متساوی گرفته آس کنند و در آب انداخته نیم گرم بنوشانند و هر مریض اتیساری را که
گرسنگی بسیار باشد و غلبه اخلاط نیز زیادت باشد و غائط به فراغ بیرون نشود باید که بابرنگ و هلیله و پیپل دراز متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند
اسهال به فراغ شود و اگر از سبب گرسنگی لاغر شده باشد داروهای دافع باد و پیدا کننده گرسنگی جوشانیده بنوشانند نافع بود و اگر درد و نفخ شکم باشد و
آب از دهن آید نمک سنگ و پیپل دراز آس کرده با آب گرم بنوشانند تا که شکم پیش شود آنگاه قی بکنانند نافع و مفید باشد در حالت اتیسار خام فاقه کنانند
و داروی پاچن بدهند داروهای پاچن بر انواع است چنانچه دیودار و بچ و موتهه و سنتهی اتیس و هلیله نوع دیگر اندرجو و اتیس انگوزه و نمک سنگ و
نمک سونچل و بچ و هلیله نوع دیگر لشن و هلیله و موتهه و بالا و بیل نوع دیگر موتهه و پپرا و سندهی و بچ و هلیله و اتیس نوع دیگر هلیله و اتیس و انگوزه و بچ
و نمک سونچل نوع دیگر چترک و بیلول و انگوزه و کنگی نوع دیگر پاڑهی و اندرجو و هلیله و سندهی نوع دیگر مرهری و پچوتی و پاڑهی و سندهی و پیپل دراز و پیپلامول
و چیبل نوع دیگر دهنیه و دیودار و بسلف و کنگی نوع دیگر الاچی و سیاه و رلوه و کوتهه و زردچوب و دار هلد و اندرجو نوع دیگر پاینده و چیت بیل اتیس
و بهر دو کٹائی و منکونی و ماشونی نوع دیگر پوست درخت ارنه و تنید و پوست انار و کراو همین نوع دیگر پاڑهی و پچوتی و موتهه و پیپل دراز
و اندرجو نوع دیگر بیلول و جوانی و بیل و زردچوب و دار هلد و دیودار نوع دیگر بابرنگ و هلیله و پاڑهی و سندهی و موتهه و بچ نوع دیگر بچ
و کرو و اندرجو و نمک سنگ و کٹکی نوع دیگر انگوزه و اندرجو و بچ و مغز بیل خام نوع دیگر سنتهی و اتیس و موتهه این جمله بیست نوع پاچن است ازین انواع
هر کدام که بهتر داند و بدست آید جمله ادویه برابر گرفته و باریک آس کرده و جامه بیز کرده با آب نیم گرم بخورانند که خام اتیسار دفع گردد نوع دیگر بیلول و حمود
و بیل و پیپل دراز و سندهی و موتهه و بابرنگ جمله را متساوی گرفته و آس کرده در آب نیم گرم انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر سنتهی
و گلو برابر آس کرده در آب نیم گرم انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر با شیر ماده گاو که یک دیمه باشد آب چار حصه یا نیم نا عب سیچو نیست
عدد موتهه دران انداخته بجوشانند تا وقتیکه شیر خالص بماند و آب مذکور سوخته شود آنگاه بجامه بیخته مریض مذکور را بنوشانند ازین درد شکم و
خلط رود دفع شود و هر مریض اتیساری را که از علاج درد شکم و خلط رود دفع شده باشد و باد بمجرای خود بسهولت روان نشود و گرسنگی نقصان
پذیرفته باشد در روغن ستور شوره و جمله نمکها انداخته مقداری بنوشانند ازین باد در مجرای خود روان شود و کسی را که غائط اندک اندک در شرم آید
او را نیز همین دارو بدهند نوع دیگر جواکهار و سندهی و چنگیری و کناره بمقدار ترش و باترش دیگر در روغن ماده گاو که چهارچند ازین جمله ادویه باشد
بپزند همین نفع دهد باید دانست که چون روغن بپزند و مقداری بنوشانند ازین اتیساری که با درد باشد دفع گردد نوع دیگر سنتهی و پلفل و پیپل دراز
و فلفل گرد و زیره و چترک و بیخ بیلمول و انار و آب جمله ادویه را در روغن ماده گاو انداخته بپزند و بنوشانند همین نفع دهد و نیز باید دانست
که برای دفع اتیسار بادی و بلغمی الجمله انواع بکار آیند و برای دفع اتیسار که از تلخه حادث شود ازین داروها آنچه تیز و گرم باشند گذاشته باقی اسهال
کنند و برای مرض اتیسار که از تلخه حادث شود و غلبه عطش دیده بر حسب آن فاقه بکنانند بعده بریارا و کنگهی و سرون و بهونئ خار خسک و کٹائی
و ستاور جمله متساوی گرفته و با آب آس کرده و بجامه بیخته آبش بستانند و برنج را در ان آب پزیده و شهد انداخته بنوشانند و این نوع را
جوانکوان گویند و اگر این جمله داروها دست ندهند هر چه ازین دست دهد ازان ادویه بهمین نمط آشام کرده و شهد انداخته بنوشانند و اگر بش

طریقه چوکهه آشام

منگ با عدس سرد ساخته باشد بنوشانند نیز اتیسار تلخه را دفع گرداند و برای دفع اتیسار تلخه چند علاج دیگر است از جنس جوش داروهائیکه آنرا کاڑهه گویند
یکی از ان جوش زردچوب و اتیس و پاڑهی و اندرجو و رسوت نوع دیگر جوش رسوت و زردچوب و دارهلد و اندرجو نوع دیگر جوش پاڑهی گادهی چرایته
و کٹکی نوع دیگر جوش موتهه و اندرجو و چرایته و رسوت نوع دیگر جوش دارهلد و جوالسه و بیل بالا و رکتچندن نوع دیگر جوش رکتچندن و بالا و موتهه و
چرایته و جوالسا نوع دیگر بیخ نیلوفر شمسی و صندل و لود و سندهی و موتهه و گل نیلوفر قمری نوع دیگر جوش پاڑهی و موتهه و زردچوب و دارهلد
و پیپل دراز و اندرجو نوع دیگر جوش کراو اندرجو و سندهی و بیخ و درین جوش داروی اخیره اگر روغن ماده گاو آمیخته بدهند اتیسار تلخه دفع گردد
نوع دیگر جوش بیل و اندرجو و موتهه و بالا و اتیس جمله جوش بگیرند و بدهند ازین هر کدام جوش اتیسار تلخه دفع شود و نیز تلخه زوده و درد شکم فی الحال
دفع شود نوع دیگر جوش ملهٹی و آتیل و بیل خام و آب بالا و اسیر و سندهی و باید که جوش این نوع را سرد کرده و مقداری شهد انداخته بنوشانند.
زحمت مذکور دفع گردد و اگر اتیسار پخته باشد و ساکن نشود علاج قبض آن بر انواع است یکی از ان انیست که بگیرند لجالو و گل دهاتگی و مجیٹه و لود
و موتهه و کراو پوست انار نوع دیگر لجالو و کراو موتهه و مائین و اتیس و بیخ جوالسه و بیل و دهاتگی و موچرس نوع دیگر مغز تخم نغزک و لود و مغز بیل خام
و برنگ نوع دیگر ملهٹی و سندهی و پوست درخت ارلو و مغز تخم نغزک و پوست بیخ جوالسا و پوست جامن و مائین و پوست بیخ ارجن و ملین و موچرس
هر نوعی را ازین انواع که دادن خواهند باید که با غساله برنج آس کرده و با شهد آمیخته بنوشانند ازین انواع اتیسار پخته را قبض حاصل شود نوع دیگر
جوش موتهه را سرد کرده و شهد آمیخته بنوشانند قبض شود نوع دیگر لود را دکن و نشتها دکن و پرنکوا دکن ازین هر کدام که دست دهد بگیرند و
جوشانیده و سرد ساخته و قدری شهد انداخته بنوشانند قبض شکم حاصل شود نوع دیگر بیخ جوالسا و بیگان بارنگ را با غساله برنج آس کرده و قدری
شهد انداخته بخورانند همین فائده رساند بدانکه اگر در اتیسار خلط روده از سبب بلغم بیرون نیفتد و شکم درد کند و مریض مذکور از فاقه زقی و اسهال
لاغر شده باشد و خشک بود باید که گرسنگی و قوت معلول معلوم کرده مقداری شوره در روغن ماده گاو انداخته بنوشانند نوع دیگر و اگر بیار او کٹائی
و سر و ان بیخ جوالسه و ملهٹی در روغن ستور بپزند و شهد انداخته بنوشانند درد شکم زائل گردد نوع دیگر دارهلد و بیل و پیپل دراز و لاک و کٹکی و اندرجو
روغن ماده گاو پخته بنوشانند ازین اتیساری که از باد و بلغم و تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر در شیر ماده گاو و روغن ستور قدری شهد و شکر و سحیق اجمود
وارلو و سحیق ملهٹی انداخته بنوشانند همین فائده دهد و بر اتیساری که کهنه و بی درد و پخته شده باشد و دران مریض مذکور را گرسنگی زیادت باشد و غائط
رنگ برنگ افتد بجهت دفع آن نوع علاجی که آنرا پتپاک گویند بکار برند یعنی پوست ارلو و زیره گل نیلوفر شمسی متساوی گرفته باریک با آب آس کنند.
بعده در برگ نیلوفر و کمهار پیچیده و بریسمان بسته و بگل حکمت گرفته درون آتش اندازند و بپزند چون پخته شود بیرون آرند و سرد کرده و شلپیده شیره
آن بستانند و دران مقداری شهد انداخته بنوشانند اتیسار مذکور دفع گردد و اگر بجای سحیق پوست ارلو و زیره گل نیلوفر مذکور سحیق جهونتی و سحیق
پیسته معاسینگی بطریق مذکور استعمال کنند نیز همین فائده دهد نوع دیگر شکم دراج و بیضه نشگافته پاک کنند و سحیق معجون نکرود معاد کن شکمش را پر کنند و با برگ
نیلوفر و کمهار پیچیده و بریسمان بسته و بگل حکمت گرفته بپزند چون پخته شود سرد کرده و سحیق مطبوخ مذکور از شکمش کشیده و شیره آن شلپیده بستانند
و دران شهد و شکر انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر لود و صندل و ملهٹی و دارهلد و پاڑهی و با مجول نیلگون و پوست ارلو
جمله را متساوی گرفته و با غساله برنج آس کرده پتپاک کنند و سرد کرده شیره آن شلپیده بستانند و دران شهد انداخته بنوشانند اتیسار بلغم
و تلخه را دور گرداند و اگر همبرین گونه از بر روه و جامن و مانند آن واز داروهای نکرود معاد کن پتپاک کرده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر جهونتی
و بیر یار او بیل و بالا و آتیل و کشنیز و سندهی جمله متساوی گرفته و آس کرده و شلپیده و بخته آتش بستانند و دران برنج پخته و آشام کرده بدهند
همین نفع رساند نوع دیگر پوست ارلو و پرنیاب و ملهٹی و شگوفه برگ انار جمله متساوی گرفته و با جغرات آس کرده و بجامه بخته آب آن بستانند
و دران برنج پخته و آشام ساخته و نرم پخته بدهند ازین جمله انواع اتیسار پخته بگردد مجرب است نوع دیگر رسوت و اتیس و اندرجو و گل دهاتکی

وسنه هی جمله متساوی با غسالهٔ برنج آس کنند و دران شهد انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی که باد درد باشد دفع گردد نوع دیگر ملهٹی و مغز بیل خام اگر گرفته
و آس کرده و آب انداخته و جامه بیز کرده بنوشانند و دران شهد و شکر انداخته بعده سحیق برنج رتسال نیز مخلوط ساخته بنوشانند همین فایده دهد نوع دیگر پوست
بیخ کنار دشتی با غسالهٔ برنج آس کرده و جامه بیز نموده و دران شهد انداخته بنوشانند ازین اتیسار فی الحال البته گردد نوع دیگر بیخ کنار دشتی و آم و
جامن و لغزک و درخت سالی و بنیس پوست بیخ هریکی ازین درختان متساوی بگیرند و با غسالهٔ برنج آس کرده و جامه بیز نموده و دران شهد و شکر انداخته
بنوشانند همین فایده دهد و اگر جوش انجله داروها بستانند و دران برنج و یا منگ انداخته بپزند و آشام ساخته بدهند همین فایده دهد نوع دیگر
چینی که بن گل سنبل باد و چسپیده پیدا شد و آنرا بھینٹی گویند جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور را جامه بیز کرده بستانند و هنگام شب در
شبنم بدارند و بوقت صبح مقداری سحیق ملهٹی و شهد دران انداخته بنوشانند همین نفع دهد و اگر مریض اتیساری را که اتیسار کهنه شده باشد
تشنگی و رکنیت و غلبهٔ باد و درد شکم نیز بود و شکمش خواه سایل خواه منقبض باشد باید که مریض مذکور را شیر که دران سه چند آب انداخته جوشانیده باشند
تا آنکه همگی آب سوخته شیر خالص بماند این شیر را سرد کرده بنوشانند که شیر مذکور برای مریض مذکور مثل آب حیات ست از آنکه اگر غلبهٔ اخلاط باقی مانده باشد
از شیر مذکور دفع شود و اگر روغن پخته که مسهل باشد بنوشانند اسهال کنانند همین نفع رساند و اگر مریض اتیساری را خون با غایط آمیخته پیش از اسهال
یا بعد اسهال بیفتد و در شکم بود و مقعد چنان با درد باشد گویا که بریده میشود پس باید که شگوفه درختان شیردار بجوشانند و بدان جوش روغن ماده گاو بپزند
و دران شهد و شکر انداخته بنوشانند سخت فایده مند بود نوع دیگر داربلد و پیپل دراز و سنٹهی و آگ و اندرجو و گنگی جمله متساوی گرفته بدان روغن بپزند
و در آشام که از برنج کهنه و رتسال باشد مقداری ازین روغن انداخته بنوشانند اتیسار سنپاتی فی الحال دفع شود و اگر وجود مریض گران باشد و دایم تب بود
آنرا استسقی کنانیدن موافق و مفید دانند و اگر خلط بسیار غلبه کرده باشد و خلط مذکور ریخته باشد و شکم مریض منقبض بود باید که داروهایی که بول را شستا
با صلاح آرند و صاف گردانند روغن سنتور بپزند و بدان اولاً حقنه کاورا استهاپن گویند بکنند بعد از ان حقنه که اورا انباس لبست گویند باید کرد
و اگر غایط مریض رقیق بود و آب روان گردد و مقعدش بیرون افتد و بول روان نشود و کمرش درد کند باید که با اشیای شیرین و ترش روغن ماده گاو و بار
کنجی بپزند و بدان حقنه که آنرا انباس لبست گویند بکنند و اگر مریض اتیساری را از خوردن اطعمه تلخ و افراط غلبهٔ تلخ پیدا گشته و مقعدش تنگی پدید آید
دران حال باید که جوش داروهایی که مزیل تلخه اند بر مقعدش بریزند و هم بدین داروها حقنه انباس لبست بطریقی که در فصل حقنه گفته خواهد شد بکنند
و چون از شکم مریض مذکور اندک اندک خون کرات با درد بیرون افتد و باد در شکم بسته شود او را تدبیر حقنه که بند سے آنرا اچپا لبست گویند باید کردن
و داروهایی که بدان روغن کنجی بجهت این نوع حقنه بپزند اینست بیاره ناگکیسه و سنبل و بهارنگی و بنفشه جنگلی و انار و جو و جوالسه و سگ پستان و
وسنٹهی و چیچ و حجرات بدین داروها روغن کنجی بپزند و بدان حقنه کنند و کسیکه او را اتیسار بسیار روزها بماند مقعدش ضعیف و سست شود باید
که در مقعدش روغن کنجی که بجلوچ تر کرده بچکانند ازین عمل سستی و درد مقعد زایل گردد و برای مریض اتیساری باید که سرون و بهمون و کشائی خرد
و کشائی بزرگ و بریارا و خارخسک و بیل خام و پاڑهی و سنٹهی و کشنیز برابر گرفته و آس کرده در اثنای طعام یا پیش از طعام و بعد از طعام بخورانند
این عمل در جمیع انواع اتیسار سخت نافع ترست و کسی نیز آس کرده بدهند و جوش تنگ نیز بدهند نوع دیگر بجهت دفع اتیسار خونی بیارند داروهای
مذکوره معادل را آس کرده در شیر تر انداخته بجوشانند و شکر و روغن سنتور انداخته بنوشانند ازین اتیسار مذکور دفع گردد و اگر شیر مذکور حجرات ساخته و
چاک زده و مسکه که شکر خوردن دهند یا دوغ آن بنوشانند همین نفع دهد نوع دیگر پوست درخت جامن و پوست درخت سالی و بالا و سنبل
و سادن جمله متساوی گرفته و با شیر تر آس کرده و دران شهد انداخته بنوشانند همین فایده رساند نوع دیگر ملهٹی و شکر و لودھ و دهی که جمله را
متساوی گرفته و با شیر تر آس کرده و قدری شهد انداخته بنوشانند همین فایده رساند نوع دیگر مجیٹھ و کلیه و لودھ و بانکھ و کوئین ایل و جیا جمله
متساوی گرفته و با شیر تر آس کرده بنوشانند همین فایده دهد نوع دیگر شکر و ایل و لودھ و مجیٹھ و ملهٹی و کنجد سیاه جمله متساوی گرفته و با شیر تر

ینبوع

انواع انباس لبست

اچپا لبست

آس کرده باشهد بخورانند همین فائده دهد نوع دیگر بوده کنجد و موچرس و ملهٹی و اتیل جمله را متساوی گرفته و با شیر بز آس کرده با شهد بدهند نوع دیگر بیخ جوالسه و کنجد سیاه را با شیر بز آس کرده و دران شهد انداخته بنوشانند ازین اسهال خونی دفع شود و اگر کسی اسهال رقیق مانند آب با خون جاری باشد باید که مغز بیل خام را بآب آس کرده و دران شهد و روغن کنجد انداخته بلیسانند مرض مذکور دفع شود نوع دیگر از نیشکر کسیار پوست دور کرده در روغن ماده گاو بریان کنند و مریض مذکور را کیان دهند مفید بود و ازین رکتپت هم دفع شود و اگر لبست تار را با شهد و شکر آمیخته بخورانند همین فائده دهد نوع دیگر مغز بیل خام و ملهٹی و شکر با غساله برنج آس کرده و دران شهد انداخته بنوشانند ازین اتیسار تلخه و خونی دفع شود و اگر علاج قبض شکم که در صدر آمده است با شهد و شکر بنوشانند همین فائده دهد باید دانست که هر مریضی را که گرسنگی بحال خود باشد اما غائط کم شده باشد اندکی غائط و سیلان می یابد یا کف برون شود باید که دران وقت سنامکی و جغرات و روغن کنجد و روغن ستور و شیر ماده گاو و بمقداری شکر با هم آمیخته بخورانند ازین غائط بسیار آید و مستراح از افراغ شود نوع دیگر کنار را بجوشانند چون پخته شود با قند و روغن کنجد بخورانند همین نفع رساند نوع دیگر ماش جوشانیده با جغرات بخورانند و بالای آن لوزه بنوشانند ازین قبض شکم دور شود و اتیسار بادی و خونی ساکن شود نوع دیگر گوشت خرگوش را که با خون آلوده باشد در دال ماش و جغرات انداخته بپزند و بخورانند ازین نقصانی غائط دفع شود و چون غائط مریض مذکور اندک شده باشد و اسهال بادر بود و گرسنگی زیاده باشد درین حال علاجی که قابض شکم و افزاینده گرسنگی باشد اشیای مذکوره را با روغن ماده گاو آمیخته بخورانند همین فائده دهد در بیان علاج اتیسار پرواهکا یعنی اتیسار یکه همچو آب روان باشد باید که چنین مریض را فاقه کنانید و بعده علاجی که خلط شکم را هضم کند باید کرد و اگر ازین هر دو تدبیر مریض مذکور به نشود باید که شیر و روغن ستور و روغن کنجد و کنجد سیاه این هر چهار چیز برای خوردن مریض مذکور مقرر دارند و عمل حقنه که آنرا اچهپنا نامند بکار دارند و اگر مریض مذکور را درد شکم بسیار باشد بیار نا سرون و سنامکی و پلپل دراز و پلپل گرد این چهار ادویه را برابر گرفته و آس کرده در شیر بجوشانند و شیر مذکور را با برنج پخته بخورانند ازین عمل درد و پیچش و مرض شکم دفع شود و دیگر داروهای قابض شکم و دافع باد و پیدا آرنده گرسنگی بمریض مذکور می باید دادن نوع دیگر ماش را بپزند و با روغن ماده گاو و جغرات ماده گاو و دوغ ماده گاو و اندکی سحیق پلپل گرد دران انداخته بخورانند همین فائده دهد و چون مریض مذکور را شکم بسیار درد کند و لول بار دبرون آید طبیب باید که شیر و روغن گاو و شهد و سحیق ملهٹی و اتیل یکجا کرده بپزند و سرد کرده و بجامه پخته لیسانند و ازین ادویه حقنه که مناسب دانند بکنند فائده بسیار شود و ازین دارو چفن و تا پاک و تپ نیز دفع گردد و چون مریض مذکور را شکم بسیار درد کند بهر نوع که باشد او را روغن کنجد بدهند تا باد آرام گیرد و از آرام گرفتن باد درد برود و بسبب زوال باد شکم قبض شود و بجهت این معنی درین زحمت چیزیکه دافع باد باشد لازم ست استعمال آن نوع دیگر پارهی و اجمود و اندرجو و سنامکی و پلپل دراز جمله را متساوی گرفته و آس کرده بآب گرم بنوشانند هر چند که شکم جاری باشد بدین عمل قبض حاصل شود نوع دیگر سنامکی و چهکنی را برابر ستانده در روغن ماده گاو یا در روغن کنجد پخته بخورانند ازین نیز قبض شکم حاصل شود باید که اشیای سکت موافق و چرب و افزاینده گرسنگی بمریض مذکور بخورانند و اگر زحمت مذکور از سبب خوف حادث گشته باشد تدبیری کنند که خوف از دل زائل گردد و اگر اتیسار مذکور از خوردن زهر یا بواسیر یا با فتادن کرم در شکم حادث گشته باشد درین حال علاجی کنند که دافع سبب زحمت مذکور باشد یعنی اگر بسبب خوردن زهر شده باشد علاجی کنند که مزیل اثر زهر باشد و اگر از سبب کرم افتادن در شکم شده باشد علاجی کنند که بدان کرم دفع گردند و اگر در زحمت مذکور قی و بیهوشی و تشنگی و تپ و مانند آن حادث گردد علاجی که اتیسار را زیادت نکند و دافع این علتها باشد در کار برند و اگر بدانند که اتیسار یا تپ از غائط هر سه خلط ست باید که اول برای دفع تپ یا اتیسار داروی دافع تلخه بکار برند و در علتهای دیگر که از غلبه هر سه خلط باشند اولاً علاجی که دافع باد بود استعمال کنند اکنون چند علاج از طب نکبسین بجهت دفع اتیسار گفته آید علاج پختن اتیسار خام بیارند بلیله و دیودار و بچ و موتهه و سندهی و اتیس جمله را متساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور بنوشانند ازین اکثر چنان ست که اتیسار خام پخته گردد نوع دیگر پارهی و انگزه و اجمود و بچ و پلپل دراز و پلپلا مول و

در بیان علاج اتیسار پرواهکا

حقنه

علاج از طب نکبسین علاج اتیسار خام

چاپ و چیتره و سندهی و موتهه جمله را متساوی گرفته و آس کرده و مقداری نمک سنگ دران انداخته با آب گرم بنوشانند ازین اتیسار خام که با درد باشد فی الحال پخته گردد نوع دیگر هلیله و اتیس انگره و نمک سونچل و ہینگ و نمک سنگ جمله متساوی گرفته و باریک آس کرده با آب گرم بنوشانند اتیسار خام ازین عمل پخته گردد و اگر ازین علاجها اتیسار خام پخته نگردد پس طبیب بصد ہزار علاج دیگر پخته کردن نتواند نوع دیگر سندهی را با آب پوست بیخ بید انجیر آس کرده و ازان مثل نان تکری بپزند بعده مقدار این سندهی پخته دیگر سحیق سندهی خام یار کرده و مقداری روغن گاو و شکر سرخ یار کرده و مانند حلوا پخته بخورانند ازین نیز اتیسار مذکور دفع شود و اتیسار خام پخته گردد و گرسنگی بیفزاید و درد شکم برود نوع دیگر چیتره و پلمول بیخ کُتکی و پاڑهی و اندرجو و هلیله و سندهی جمله را متساوی گرفته و آس کرده با آب سرد بخورانند ازین اتیسار که با درد باشد و از تلخه و بلغم بود دفع گردد نوع دیگر خار خسک و بیخ بید انجیر و سرکه هندی و جو و بپار مول از همه جوش بستانند و درین جوش هلیله بجوشانند چون تمام جوش ناکور خشک گردد این هلیله را با شهد بخورانند ازین اتیسار خام که با انواع درد باشد دفع گردد نوع دیگر بیل خام و موچرس و پاڑهی و گلوی و سندهی و موتهه هر همه متساوی گرفته باریک آس کرده در دوغ اندازند و قند سیاه اندازند و بنوشانند اتیسار بکلی بیچ دارو نشود ازین دارو ها دفع گردد کشنیز و موتهه و سندهی و بالا و بیل خام جمله برابر گرفته و جوشانیده کاڑهه سازند و این کاڑهه بنوشانند ازین درد و اتیسار خام که آنرا آمان تیسار گویند دفع شود و خلط رود ه پخته گرداند و نفخ شکم را نیز دفع سازد و آتش گرسنگی بیفروزد و اگر در اتیسار غلبه تلخه باشد سندهی دور کرده جوش باقی چهار چیز بدہند مفید تمام باشد این معجون را دهعانان پنچپک نامند و بغیر سندهی اگر بسازند آنرا دهعانان چاتر تهعاک گویند نوع دیگر دیودار بیخ و موتهه و سندهی و اتیس و هلیله این جمله متساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور بنوشانند ازین هر نوعی از انواع بادهیضی که باشد دفع گردد نوع دیگر هلیله و سندهی و موتهه و قند جمله را متساوی گرفته و کوفته غلولهای دو نیم گان درم بندد و بوقت حاجت یگان غلوله بخورانند ازین غلبه هر سه خلط و اتیسار خام و نفخ شکم و لسوچکا را دفع گرداند نوع دیگر شیره برگهای درخت انجیر مقداری شهد انداخته بنوشانند ازین اتیسار خام دفع گردد نوع دیگر پوست کرا جوشانیده و درین جوش مقداری شهد انداخته بنوشانند همین فایده دهد علاج حمیت دفع اتیسار پخته بیارند پوست ارلو و برنگ و ملهٹی و شگوفه انار جمله را متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و درین جوش بیخ ریتسال که کهنه بود بپزند و آشام ساخته با حفرات بخورانند ازین جمله انواع اتیسار پخته دفع گردد نوع دیگر بوده و گل دهعاتکی و بیل و موتهه و مغز تخم لغزک و اندرجو جمله متساوی گرفته و آس کرده با دوغ گاو میش آمیخته بنوشانند نیز همین فایده ساند نوع دیگر گل نیلوفر و سمی و مجیٹهه و ملهٹی و مغز بیل و مغز تخم جامن جمله را متساوی گرفته و با غساله برنج آس کرده و دران شهد انداخته بنوشانند همین فایده دهد دیگر هلیله و زیره و جوالسه و بارکنار جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده و باشهد آمیخته بخورانند همین فایده دهد نوع دیگر لجالو و گل دهعاتکی و لودو و شیره باربجامن و موچرس و پوست انار و کرا و مغز تخم لغزک و بیل خام و ملهٹی و برنگ و موتهه و سندهی و پوست ارلو و برگ نورسته لغزک و مغز بارکیٹهه جمله متساوی گرفته با غساله برنج آس کرده و غلولها بندند و هر روز یگان غلوله را با غساله برنج نهار بخورانند همین فایده ساند و هندی این را سمنگا دکتکا نامند نوع دیگر پوست کرا و چیت هر دو را متساوی گرفته و آس کرده باشهد بلیسانند ازین اتیسار کهنه و پخته که از غلبه تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر برگ کریخ و جامن و انار و سنگهاره و برگ بید و بالا و موتهه و سندهی جمله را برابر گرفته و سحیق خشک ساخته با غساله برنج و شهد مخلوط ساخته بنوشانند ازین ادویه اگرچه اتیسار مثل آب گنگ جاری بود قبض گیرد و این بهندی گنگادهر چورن گویند نوع دیگر موچرس و سندهی و پاڑهی و موتهه و ارلو و گل دهعاتکی و لودو و اتیس و لجالو و اجمود و مغز بیل و مغز خسته انبه جمله را متساوی گرفته و آس کرده با قند و دوغ بخورانند همین فایده دهد و این را نیز گنگادهر چورن گویند نوع دیگر پوست بیخ اکوره را با غساله برنج آس کرده و دران شهد انداخته بنوشانند ازین اگرچه شکم مانند چشمه روان جاری باشد بسته گردد نوع دیگر بیارند آمله او یا آب یا دوغ ماده گاو آس کرده گرد بر گرد ناف مریض مذکور طلا کنند بطریق که مانند دائره کرانهای او بلند بر آمده باشد باید ساخت پس میان آن با شیره ادرک پر کنند ازین عمل اگرچه اتیسار مثل آب روان باشد فی الحال

علاج چمیت دفع اتیسار پخته × [illegible] گنگادهر چورن

[illegible] اتیسار [illegible] دهعانان پنچپک [illegible]

قبض گردد و این علاج را بادشاه جهاندار و هاشم ده اند نوع دیگر پوست بیخ تعزک را با سرکه هندی باریک آس کرده بر شکم طلا کنند ازین نیز قبض شود نوع دیگر
پوست انار با غسالهٔ برنج آس کرده و شهد دران انداخته بنوشانند ازین اتیسار که از غلبهٔ تلخه و بادر باشد فی الحال زائل گردد نوع دیگر اتیس و کراو اندرجو
جمله را متساوی گرفته و با غسالهٔ برنج آس کرده و شهد دران انداخته بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر کاپهل و اتیس و موتهه و اندرجو و سونتهی
همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و درین جوشش مقداری شهد حل کرده بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر در روغن
ماده گاو هیچ تر از آن کشنیز انداخته و چهار چند از روغن مذکور آب تازه چاه اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند کسی را که اتیسار از غلبهٔ تلخه باشد و با درد و
سوزش بود مقداری ازین روغن بنوشانند فائده تمام رساند و این روغن را دهاتک گهرت گویند و چون کسی را اتیسار خونی باشد علاجی که بجهت دفع
رکتپت در فصلش پیشتر گفته خواهد شد استعمال باید کرد نوع دیگر پاو پار شیر بز و نیمی دران آب اندازند و بعده سونتهی و اتیس و نیتربالا و دهاون و راسن جمله را
متساوی گرفته نیز دران اندازند و بجوشانند چون آب سوخته شود و شیر خالص بماند او را بجامه پخته بستانند و برای کسیکه اتیسار خونی داشته باشد
بنوشانند فائده تمام بخشد نوع دیگر پوست انار و کرا این هردو را متساوی گرفته و آس کرده با شهد آمیخته بخورانند ازین نیز فائده حاصل شود و نیز ازین
دارو رکت اتیسار دفع گردد نوع دیگر کراو اتیس و موتهه و بیل خام و سونتهی و کشنیز و گل دهاتکی و انار و پاڑهی جمله متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند
و مقداری شهد درین جوشش انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی که با درد و تاپاک و رنگهای دیگر باشد بزودی دفع گردد و این را ابهیده
کتجادکاڑهه گویند نوع دیگر اندرجو و اتیس و بیل و بالا و موتهه جمله را متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند ازین اتیسار خونی که با خلط روده و درد
و تاپاک بود و خون دران جاری باشد دفع گردد و این را پنچ کاڑهه گویند نوع دیگر بالا و اتیس و موتهه و بیل و سونتهی و کشنیز جمله را متساوی
گرفته و جوشانیده جوشش مذکور بنوشانند ازین خلط روده فی الحال پخته گردد و بستگی شکم دور شود و این را سهری پراد نامند نوع دیگر جمله دارهای
سهری پراد و جیتهه و نگل و دهاتکی و لودو سونتهی جمله را متساوی گرفته و جوکوب کرده جوشانیده بنوشانند همین فائده دهد و این را بهت سهری پراد گویند
نوع دیگر در شیر بز مغز بیل خام انداخته بجوشانند و درین جوشش قدری اندرجو و چرب شکر انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی که با خلط روده و بستگی شکم
و درد باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر رسوت و اتیس و کراو انار جو و گل دهاتکی و سونتهی جمله را متساوی گرفته و با غسالهٔ برنج باریک آس کرده
و شهد دران انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی که قوی باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر ملهتی و کنجد سیاه و زیره و گل [illegible] قدری
که آنرا اتپل گویند جمله را با شیرهٔ بز آس کنند و شهد و شکر دران انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی دفع گردد نوع دیگر ستراول را با شیر بز آس کرده
بنوشانند همین فائده دهد و درین مرض شیر بز بسیار نافع و مفید است نوع دیگر هیچ تر از آن ستراول را در روغن ماده گاو اندازند و چهار چند از
روغن مذکور شیر بز سیاه نیز اندازند و بپزند وقت حاجت مریض را بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر برنگ را با غسالهٔ برنج آس کرده و دران
شهد انداخته بنوشانند همین فائده دهد و اتیسار خونی ازین زود زائل گردد و می باید که مریض مذکور را شوربای گوشت حیوانات وحشی بخورانند
نوع دیگر کنجد سیاه را باریک آس کرده و پنج چندان شکر انداخته و با شیر بز بنوشانند ازین اتیسار خونی فی الحال برود نوع دیگر از شیر بز جغرات
سازند و چاک زده مسکه کشیده باشد یا با شکر یا بدین هردو بخورانند همین فائده دهد نوع دیگر ناگکیسر آس کرده با شهد بخورانند همین فائده دهد
نوع دیگر صندل را با آب سحق کرده و شهد و شکر دران انداخته بنوشانند ازین اتیسار خونی و تاپاک و تشنگی و سیلان منی و روانی خون اگرچه از
بواسیر باشد بزودی زائل گردد نوع دیگر اندرجو مقدار یک سیر یا نیم سیر جوکوب کرده در هشت چند آب بجوشانند چون یک حصه آب بماند بامیزند
گرد جوشش آن بستانند و همبران طریق از پوست انار جوش بستانند و هردو باهم آمیخته باز بآتش نرم بجوشانند چون غلیظ شود فرود آورده
نگاه دارند بعده یک نیم درم با دوغ ماده گاو یا شیر بز روزینه بنوشانند ازین مرض رکت اتیسار اگرچه بهلاکت رساننده باشد فی الحال
دفع گردد و هر مریضی را که از بسیار خوردن غذای مخالف معده پخته شود باید که برگ ببول و ملهتی هردو متساوی گرفته و جوکوب کرده کاڑهه سازند و جوش کرده

سرد کنند و بدان مقعد مریض لشویانند نوع دیگر در شیر بز شکر انداخته بنوشانند و بهمین شیر مقعدش بشویند نیک مفید آید گوشت موش گرم کرده بمقعد
مریض رسانیده کنند و اگر مقعدش بیرون می افتد روغنیکه آنرا جانگیری گهرت گویند بر مقعدش بمالند و گوشت جانوری که در خرمهره بیابند شد با روغن کنجد و
نمک سنگ یار کرده بجوشانند و اولا در مریض مذکور را بروغن گاو چرب کنند و بعد ازان بگوشت مذکور رسید باید کرده به شود علاج استسقاء بلغمی موتهه و
سندهی و اتیس و کوتهه و جوانی و چیته و بیخ و کچور و پیکر مول و بارهی و کتکی و مغز تخم بلادر و هلیله و گل دهاتکی و اندرجو و انگوزه و نمک سونچل و جواکهار و نمک
و نمک سنگ جمله را متساوی گرفته با بول ماده گاو آس کرده و موازنه سه درم را غلولها بسته در سایه خشک کرده نگاه دارند و زور و قوت مریض و سن سال
و گرسنگی مریض مذکور فهمیده یگان غلوله یا دوگان غلوله بخورانند ازین استسقاء بلغمی دفع گردد و ازین کرم شکم و پندروگ و آماس و پیه و گوله و سنگرهنی
و بواسیر هر نوع که باشد دفع گردد و گرسنگی افزاید و بهندوی این را ناراچ کتکه گویند نوع دیگر انگوزه و نمک سونچل و سندهی و پلپل ازو پیل گرد
و هلیله و اتیس و بیخ جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده و چورن ساخته مقداری با آب گرم بنوشانند ازین استسقاء بلغمی دفع گردد نوع دیگر
کوتهه و بارهی و بیخ و موتهه و چیته و کتکی جمله را متساوی گرفته و آس کرده با آب گرم بنوشانند فایده تمام بخشد علاج استسقاء که از هر سه خلط بود
پوست بیخ کرا صد پل گرفته در آبیکه هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بیخته بستانند باز در دیگ انداخته بجوشانند تا که غلیظ گردد
بعده جواکهار و نمک سونچل و نمک سنگ و نمک دریا و نمک بربا و پلپل دراز و گل دهاتکی و اندرجو و زیره جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده
و مقدار دو پل ازین سحیق در جوش مذکور اندازند و بچوبی بگردانند و مخلوط سازند پس دیگ را از سر آتش فرود آورده و سرد ساخته داروی مذکور کشیده
نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری ازان با شهد آمیخته بخورانند ازین استسقاء خام و پخته هر نوع که باشد دفع گردد و ازین سنگرهنی و زحمت واهکا نیز دور گردد
و این را بهندی کتچادادولیه گویند نوع دیگر پوست کرا پنجاه پل گرفته و جوکوب کرده در هشت چند آب انداخته بجوشانند چون یکحصه ازان بماند بجامه بیخته
و صاف کرده بستانند باز در دیگ کرده بجوشانند تا که غلیظ گردد آنگاه هر یکی از موچرس و بارهی و لجالو و اتیس و موتهه و بیل و گل دهاتکی از هر یک
دوازده درم گرفته و باریک آس کرده دران اندازند و بچوبی بگردانند و کفچه زنند و مخلوط گردانند پس فرود آرند و سرد ساخته در آوند چرب نگاه دارند و هر روز
بوقت صبح و شام مقداریکه مناسب داند با آب سرد بخورانند و بالای آن شیر بز بنوشانند ازین جمله انواع استسقاء هر رنگی که باشد و از هر خلط که باشد
و آنکه با خون بود فی الحال دفع گردد و ازین بواسیر خونی نیز زایل گردد و زیادتی خون حیض را نیز دور گرداند و این را کتچا اشتاک اولیه نامند نوع دیگر
دار هلد و انگوزه و بارهی و کرا و موچرس و گل دهاتکی و لودو با ستال جمله را متساوی گرفته و با غساله برنج باریک آس کرده مقدار سه درم را غلولها بندند
و در سایه خشک سازند یکی را وقت صبح با غساله برنج یا با شهد بخورانند ازین نیز مرض مذکور اگرچه قریب بهلاکت رسانیده باشد به گردد و این را
انگورتیک گویند نوع دیگر اندرجو و دار هلد و پلپل دراز و سندهی و لاک و کتکی این هر شش چیز را متساوی گرفته و سحیق تر سازند و در روغن ماده گاو
انداخته بپزند چون روغن مذکور مرتب شود مقداری در آشام برنج انداخته بنوشانند ازین استسقاء یکه از غلبه هر سه خلط باشد دفع گردد و این روغن را
کهدانک گهرت نامند نوع دیگر پوست بیخ کرا و اندرجو و پلپل دراز و سندهی و دار هلد و کتکی هر همه متساوی بگیرند و سحیق تر ازین هفت ادویه بسازند
و در روغن ماده گاو انداخته بپزند و بعده در آشام برنج مقداریکه مناسب داند بنوشانند ازین جمله انواع استسقاء از بیخ بر کنده شود و این را بهندی
سدتیامک گهرت گویند نوع دیگر صد پل مغز بیل خام گرفته و جوکوب ساخته در هشت چند آب انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بیخته بستانند
و این جوش را در روغن کنجد انداخته بپزند و بعده شیر بز که برابر روغن کنجد باشد نیز اندازند و با آتش نرم بپزند بعده گل دهاتکی و بیل خام و کوتهه و رسن
و سندهی و کدهیره و لودو و بیخ و موتهه و لودو و موچرس جمله را متساوی گرفته آس کنند و سحیق تر سازند و در روغن مذکور که چهار چند این سحیق تر باشد
نیز اندازند و با آتش نرم آهسته آهسته بپزند چون پخته شود بجامه بیخته نگاه دارند و مقداریکه مناسب دانند با دارویکه موافق باشد چنانچه آشام
برنج و شوربای گوشت جانوران دشتی و با مثل شراب مثل کانجی وغیره بنوشانند و وجود مریض مذکور را نیز بدین روغن چرب سازند ازین روغن

گوشت موش گرم کرده بمقعد
علاج استسقاء بلغمی
ناراچ کتکه
علاج استسقاء که از هر سه خلط بود
کتچادادولیه
کتچا اشتاک اولیه
انگورتیک
کهدانک گهرت
سدتیامک گهرت

امراض اتیسار و انواع سنگرهنی و بواسیر دفع شود و این را اتیل تیل گویند نوع دیگر علاج کہ لقی بود بدانکه اگر در مرض اتیسار فراحمت قی بود نخست
دارو هایکه واقع قی بوند استعمال کرده قی را ساکن گردانند بعده علاج دفع اتیسار باید کرد و بدین یک دارو هر دو مرض دفع گردد و آن اینست بیارند مغز
بیل خام و مغز تخم نغزک هر دو را بتساوی گرفته و آس کرده و مقداری شهد و شکر در وی انداخته و مخلوط ساخته بخورانند به گردانند و بعضی گویند که این هر دو دوا دقه
جوکوب کرده و جوشانیده در جوش مذکور شهد و شکر انداخته بنوشانند بسیار مفید آید از ین هر دو زحمت دفع گردد و چنانچه آتش روغن را بیسوزد همچنان
این ادویه زحمتهای مذکوره را دافع ست نوع دیگر پلول و جو و کشنیز این هر سه ادویه را بتساوی گرفته و با غسالہ برنج آس کرده و دران شهد و شکر انداخته
بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر بیارند شگوفه برگ جامن و شگوفه برگ انغزک و اسبر و شگوفه برگ بر و بربره و شیر دارو های مذکوره با جوش ان بستانند
یا دارو های مذکوره را با آب آس کرده و شیره او کشیده مقداری شهد. یا را اوده بنوشانند از ین قی و اتیسار و تپ و بیهوشی و تشنگی زائل گردد و اسهال که با خون
افتد نیز دفع گردد مجرب ست علاج اتیسار آماسی با برنگ و اتیس و موتهه و دیوار و پاڑهی و اندرجو و پلپل گرد جمله را بتساوی گرفته و آس کرده بخورانند
ازین اتیسار یکه با آماس باشد دفع گرداند نوع دیگر چرایته و گلوی و بالا و موتهه و صندل و کشنیز جمله را بتساوی گرفته و جوشانیده جوش بنوشانند
ازین اتیسار آماسی و سیلان آب دهن و تشنگی و تاپاک دفع گردد نوع دیگر سفال نو و گل دهاتکی و لود و پاڑهی و ارلو و پلپل دراز و مجیٹه و موچرس و زیره
گل نیلوفر و شمسی جمله بتساوی گرفته و آس کرده و شهد و شکر دران آمیخته نگاه دارند و وقت حاجت مقداری ازین ادویه بخورانند خون اتیسار
که از افتادن کرم در شکم یا از خوردن طعام و آب مخالف مرض مذکور حادث گشته باشد فی الحال دفع گردد و این را کلیانکا اولیه گویند نوع دیگر
سحوق تراز ان سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و ترپهله و موتهه و چیره و کجهیل و بیل و لگوره و ... هر دو کنائی و با برنگ هاهر همه بتساوی گرفته و روغن
ماده گاو اندازند و چهار چند از روغن مذکور بول ماده گاو نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بوقت حاجت مقداریکه ملائم طبع و
موافق مرض دانند بنوشانند ازین اتیسار بکار رفع گردد نوع دیگر سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و اندرجو و نم و چرایته و بهنگره و کنکی و پاڑهی و دارهلد
و اتیس و بچ جمله را بتساوی گرفته و برابر این جمله ادویه پوست کرا بستانند و هر همه را باریک آس کرده و جامه بیز ساخته نگاه دارند و مقداریکه ملائم طبع
و مناسب قوت و موافق مرض دانند با غسالہ برنج آمیخته بنوشانند یا مقداری شهد مخلوط کرده و اولیه ساخته بلیسانند ازین اتیسار آماسی و قی
دفع گردد و این دارو قابض شکم و هضم کننده خلط رودها و دافع تشنگی و ناآرزوی طعام و تپ و اتیسار و قابض ست با فراط و باد و یرقان و سنگرهنی و گوله
پیه و سیلان منی و پنڈروگ و آماس را بالجمله دفع گرداند و بغایت مفید باشد و این را پیوکهادی چورن گویند علاج دفع تپ و اتیسار بهم
اگر در شخصی تپ و اتیسار هر دو حادث گردد علاج تپ و علاج اتیسار که برای هر یکی جداگانه گفته شده است چون درین محل استعمال کنند مضر اند
زیراکه هر علاجی که مزیل تپ ست افزاینده اتیسار ست و هر علاجی که دافع اتیسار ست ممد تپ ست پس برای این مرض علاجی دیگر باید کردن
لیکن اگر مریض قوی و بازور باشد باید که اولا فاقه بکنانند زیراکه فاقه درین هر دو مرض نیک و مفید باشد چنانچه تپ را زائل سازد و جریان
شکم را بسته گرداند بعد ازین علاج کنند و آن بر انواع ست نوع اول پتهون و بریار او مغز بیل خام و سندهی و اتیل و کشنیز جمله را بتساوی
با آب آس کرده و بجامه بیخته بستانند و در آشام برنج رتسال انداخته بنوشانند نافع بود و این علاج را تیل کنتهه گویند نوع دیگر گل دهاتکی
و سندهی هر دو را با آب آس کرده و بجامه بیخته و صاف کرده در آشام برنج اندازند و مقداری ترشی انار دانه نیز آس کرده بنوشانند بغایت مفید بود
و تپ و اتیسار و درد شکم را زائل گرداند نوع دیگر پلپل دراز و کجهیل این هر دو را بتساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و مقداری شهد و شکر دران انداخته
بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر پاڑهی و اندرجو و چرایته و موتهه و پیراو گلوی و سندهی جمله را بتساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند
ازین اتیسار خام و تپ زائل گردد نوع دیگر سندهی و اتیس و موتهه و چرایته و گلوی و اندرجو جمله را بتساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش
مذکور بستانند و مقداری موچرس آس کرده در وی انداخته بنوشانند ازین جمله انواع تپ و اتیسار هر دو یکبار دفع گردد و این را ناگر کاڑهه گویند

نوع دیگر بالا و اتیس و موتهه و بیل خام و سندهی و کشنیز جمله را بتساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده بنوشانند ازین آماس ونفخ شکم و تپیدن
خون کی بغیر تپ یا با تپ بود دفع گردد و این علاج را هری بیرادی کاڑهه گویند نوع دیگر گلوی و اتیس و کشنیز و سندهی و بیل و بالا و موتهه و پاڑهی و
چرایته و کراو و صندل و اسیر و پیرا جمله را بتساوی گرفته وجوشانیده و در جوش مذکور شهد انداخته بنوشانند ازین تپ و اتیسار و آبکیه از دهن روان باشد
و نا آرزوی طعام و اردبیاب و قی و تشنگی و تاپاک دفع گردد و این را برهد گرچادی کاڑهه گویند نوع دیگر اندرجو و اتیس و سندهی و چرایته و
بالا و جوالنسه جمله را بتساوی گرفته وجوشانیده جوش مذکور بنوشانند ازین اتیسار که با تپ باشد دفع بگردد نوع دیگر اندرجو و دارهلد و
کتکی و کچپیل جمله را بتساوی گرفته وجوکوب کرده بجوشانند و مقداری شهد انداخته بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر چار خسک و پیپل و از کشنیز
و بیل و پاڑهی و دو جوانی جمله را بتساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر پوست انار و زیره گل بنیا و خرشمسے
هر دو را باریک آس کرده با غسالهٔ برنج بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر بیل و بالا و چرایته و گلوی و کشنیز و سندهی و کراو و موتهه جمله را
بتساوی گرفته وجوکوب کرده وجوشانیده بنوشانند ازین اتیساریکه با تپ باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر گلوی و اندرجو هر دو را جوکوب
کرده وجوشانیده بنوشانند ازین اتیساریکه بابت و آماس بود زائل گردد نوع دیگر موتهه و اتیس و سندهی و کراو هلیله و کتکی جمله را بتساوی
گرفته وجوکوب کرده جوشانند و ازین اتیسار که با آماس و تاپاک باشد دفع گردد نوع دیگر در جوش و معمول سحیق خشک سندهی انداخته بنوشانند
ازین نیز اتیسار و آماس و سنگرهنی زائل گردد و با آنکه چورن پوکهاد کن نیز همین فائده دهد و ذکر پوکهاد چورن پیشتر گذشته است نوع دیگر پوست
درخت سونا و مغز بیل خام و مغز تخم جامن و کیتهه و رسوت و لک و زرد چوب و بالا و کاتهل و مسر و لود و موچرس و سنکهه سوخته و گل دهاتکی
و شگوفه برگ هر جمله را بتساوی گرفته و باریک آس کرده و غسالهٔ برنج در آن انداخته مقدار سه گان در هر اغاو لعابند نا و در سایه خشک کرده
بدارند و هر روز یکی بخورانند ازین اتیسار که با تپ باشد و رکتپت باشد دفع شود و این را بهندی کتوانکا وتبک گویند نوع دیگر پاڑهی اتیس و
نم و مجیته و بالا و گل دهاتکی و موتهه و بیل و سنبل و سندهی و دار بار جمله را بتساوی گرفته و سحیق تر ساخته بدان روغن ماده گاو بپزند چون پخته شود
مقداری که ملائم طبع مریض دانند بنوشانند ازین جمله ادویه علتهای فوق اعلی را رفع گرداند و این روغن را بهندی پاتهاد گهرت گویند
اکنون چند رس از طب رس رتناکر خرد که دافع اتیسار اند گفته می آید بیار ند سیماب صاف و هر قدر که خواهند بستانند و برابر او گندهک پاک کرده
نیز بستانند و هر دو را باهم کجلی کنند و چهارم از سیماب زهر بچهناگ پاک بگیر و برابر این هر سه ادویه ابهرک کشته انداخته جمله را باهم چندانکه تو اتید
سحق کنند بعده سه روز با شیرهٔ برگ دهاتوره و شیرهٔ سبر پانچی سحق کنند بعده بیارند گل دهاتکی و اتیس و موتهه و بالا و زیره و سندهی و جوانی و
کشنیز و بیل و پاڑهی و هلیله و پیپلا مول و کراو و اندرجو و کتیهه و انار و لبجی سیاه این جمله را بتساوی گرفته بجوشانند و بدین جوش سیماب مذکور را تا سه روز سحق
کنند بعده در بالوکی چار پاس آتش نرم بدهند چون مرتب شود نگاه دارند اگر مریض با قوت باشد ازین رس مقدار چهار حبه یا کم یا زیاده بخورانند و بالای
این انپان ازین دارو بدهند سندهی و اتیس و موتهه و دیودار و بچ و پیپل دراز و جوانی و کافور و کشنیز و کراو و اندرجو و هلیله و بیل و پاڑهی و موچرس
و مائین این جمله ادویه را بتساوی گرفته و باریک آس کرده و شهد آمیخته مانند اولیه ساخته بلیسانند و این انپان خاصهٔ این رس است و آنچه مثل این
رس باشد ازین رس اتیسار ساده و اساده و اتیساریکه از بلغم و غلبه هر سه خلط باشد نیز دفع گردد و این را بهندی مرت سجنون رس گویند
نوع دیگر سیماب صاف کرده یک حصه و گندهک صاف چار حصه گرفته در شیرهٔ بلهتی سه روز کهرل کرده و در خستها انداخته بعده سهاگه بریان کرده در بول
ماده گاو حل کرده دهان کو دیهار ابدان مهر کنند بعده جمله این کو دیهار در دیگی گلی که نو باشد بدارند و دیگ مذکور را مهر کرده و بالای دیگدان نهاده زیر دیگ مذکور
آتش کنند تا آنکه خستها یعنی کو دیهای مذکور سوخته گردد پس فرود آرند چون سرد شود با شیرهٔ مغز بیل خام سه روز سحق کنند و در ظرف زرین بدارند اگر مریض با
قوت باشد مقدار چهار یا پنج حبه یا کم یا زیاده ملائم طبیعت مریض بدهند و بالای آن انپان از جوش سندهی و اتیس و موتهه و دیودار و بچ و مغز بیل خام و بالا و موچرس

هریکی از کاڑهه دردو جادی کاڑهه

کتوانکا وتبک

پاتهاد گهرت

علاج از طب رس رتناکر خرد

مرت سجنون رس

بنوشانند یا در جوش سندهی باقی جمله ادویه مذکور را آس کرده انداخته و مقداری شهد و شکر نیز مخلوط ساخته اولیه بلائم طبع مریض مذکور بلیسانند ازین رس اتیسار هر نوعی که باشد دفع گردد بتخصیص اتیسار بادی را فی الحال زائل گرداند و بعضی این رس را لوکناتهه رس گویند نوع دیگر شنگرف و زهر سهاگه و پلپل دراز جمله باستاوی گرفته در شیرهٔ موتهه یکروز کهرل کرده بدارند و مقداری یکحبه بجهت دفع اتیسار بخورانند و بالای او پوست گراوندر بتساوی گرفته و سحیق باریک ساخته و با شهد آمیخته مقداری بخورانند ازین جمله انواع اتیسار که خواه از یک خلط خواه دو خلط و خواه از هر سه خلط باشد دفع گردد و این را بعضی آنند بهیرون نامند نوع دیگر سیماب پاک کرده یک حصه و گندهک صاف کرده دو حصه گرفته و هر دو را با شیرهٔ پنج چیته سه روز کهرل کنند و پلپل گرد و سهاگه بریان کرده و زهر کشته کرده و نیز هر یکی بوزن سیماب مذکور باید گرفت و بوزن این جمله ادویه تخم دهتوره بستانند و جمله را یکجا کرده با شیرهٔ بجنبا چار پاس کهرل باید کرد و مقدار دو گان حبه را گولی بسته در سایه خشک گردانند پس مریضی که با قوت باشد مراو را یکان غلوله هر روز با بار یا جوش بیل بخوراند ازین اتیسار بادی دفع گردد و اگر مریض مذکور را گرسنگی بسیار پیچ پخته با جغرات ماده گاؤ بخورانند و این را ابهت سے مها کانک ستد رس نامند نوع دیگر سیماب شده و گندهک شده دو درم و طلای کشته یکدرم جمله را یکجا کرده با آب چیته هفت روز تسقیه بدیهید و خشک ساخته در میان گودیها که آنها را خالی و صاف کرده باشند در آرند و سهاگه بریان کرده راحل نموده دهان گودیها را مهر کنند بعده بیارند و سفال گلی و روی یک سفال برگ تنبول فراز کنند و گودیهای مذکور بران بدارند و بالای گودیهای مذکور نیز برگ تنبول داشته و سفال بالای او پوشته و بگل حکمت گرفته مهر کنند و خشک ساخته بدارند پس مقدار یک گز گولی بکاوند و بالای این جنتر مذکور پاچاک دشتی نهاده کچپت بدهند چون سرد شود یکپاس کهرل کرده در ظرف زرین یا سیمین نگاه دارند و مقدار چهار حبه رس مذکور با شهد آمیخته بخورانند و بالای آن پوست بیخ بریار او مغز بیل و سندهی و پلپل دراز هر همه برابر آس کرده با روغن گاؤ یا روغن کنجد و شهد آمیخته و اولیه ساخته مقداری مناسب بلیسانند ازین نیز اتیسار که از غلبه هر سه خلط باشد دفع گردد و هر نوع که اتیسار باشد بزودی زائل گردد و چون مریض مذکور غذا طلب برنج کهنه پخته با جغرات ماده گاؤ و یا با شوربای گوشت دراج خوردن دهند بغایت مفید آید و این را بعضی لیلیکر رس نامند نوع دیگر سیماب شده یکحصه و گندهک صاف کرده دو حصه و ابهرک کشته چار حصه اینجمله را یکجا کرده با روغن تلخ چار پاس کهرل کرده در دیگی لوهند و کپی چیتره کرده چهار پاس آتش دهند چون خود سرد گردد بکشند بعده بیارند جوا کهار و سجی سهاگه و هر پنج نمک و زهر کشته و سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و برنگ و چیتیه و زیره جمله باستاوی گرفته و آس کرده هر مقدار یکه داروهای مذکوره بوند و این داروها نیز همان مقدار شده دران انداخته بیامیزند و کهرل کنند تا که جمله یکذات گردند پس نگاه دارند و مقدار چهار حبه یا شش حبه یا کم یا زیاده بخورانند ازین اتیسار که باتپ و سنگرهنی بود دفع گردد اگرچه بالای این انپان دیگر نه بندند زیرا که همین دارو که بادی آمیخته اند بجای انپان ست و این را بعضی کاران ساگر رس گویند نوع دیگر سیماب شده یک درم و زر کشته یکدرم و مس کشته یکدرم و کبیر صاف شده درم و موچرس شده درم هر همه یکجا کرده با شیرهٔ پوست بیخ سینبل چهار پاس سحق کرده مقدار نخود غلوله ابندند و وقت حاجت مریض مذکور را یک غلوله بخورانند و بالای آن مقدار آب دو درم زیره با آب آس کرده و مقداری شکر تری دران انداخته بدهند ازین هر اتیساری که باتپ یا غیر تپ بود دفع گردد و این را بعضی چندر پربهاوتی رس گویند والله اعلم و احکم

فصل چهارم در مرض سنگرهنی و آن مشتمل دو قسم ست قسم اول در علامات مرض مذکور

بدانکه چون شخصی را در اثنای اتیسار یا بعد زوال آن یا بی آنکه او را زحمت اتیسار باشد گرسنگی کم شود و آن شخص مذکور غذا های مخالف خورد و بدین سبب خلطی از اخلاط غلبه کرده گرسنگی را زشت گرداند و بواسطهٔ آن کلا رسی که محافظ و ماسک تلخه است و آنرا گرهنی نامند زشت شود زحمت سنگرهنی که آنرا گرهنی گویند پیدا آید و شخص مذکور آنچه خورد بغیر آنکه هضم شده باشد یا هضم شده گاهی تنک گاهی غلیظ با بوی بد باشد و به کرات مرات از شکمش سائل گردد و این مرض بر چهار نوع ست یکی آنکه از باد باشد و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم بود و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد و علامات این مرض که پیش از حدوث پیدا آید و آنرا پورب روپ این مرض نامند آنست که مریض مذکور را تشنگی زیادت شود

و کاهلی پیدا آید و زور کم گردد و تا پاک در شکم باشد و طعام بدیری هضم پذیرد و اندام گران گردد چون این علامات ظاهر گردد بباید که مرض مذکور حادث خواهد شدن و مرض مذکور که از غلبه باد حادث شود طریق حدوث وی آنست که او لا بخوردن اشیای تیز یا تلخ یا زمخت یا سخت خشک یا از خوردن غذای مخالف یا از خوردن اشیای سخت گران و تلیاک انگیز و اشیای الکه‌مندی یا از خوردن طعام اندک یا از فاقه یا از نگاه داشتن بول و غائط و فراط و یا از بسیاری جماع که باد غلبه کند و از ین گرسنگی کم گردد و زحمت مذکور پیدا آید و اما علامتیکه بعد حدوث پیدا آیند که آنرا روپ گویند آنست که مریض را بدشواری طعام هضم گردد و وقت غذائیکه خورده بود بعد بسیار گذشته هضم یابد و پوست اندام سخت و خشن گردد و گلو و دهن خشک شود و گرسنگی و تشنگی باشد و زحمت چشم که آنرا تمر یعنی تاریکی گویند نیز پیدا شود و گوش آواز کند و پهلو و بندگاه کمر و ران و گردن درد کند و زحمت بسوچیکا روی نماید و سینه نیز درد کند و وجود ش سیاه و لاغر نماید و مزه دهن نیز متغیر گردد و مقعد بر طریقیکه بریده میشود درد کند و رغبت بر هر مزه باشد و بیقراری و نماید و هنگام هضم طعام و بعد هضم شکم منتفخ شود اما از خوردن طعام قرار و آرام حاصل شود و مریض مذکور چنان پندارد که وی را در شکم گوله و بلو و یا علت دل و یا غلبه سپرز است و لیکن فی الواقع نباشد و غائط بدشواری گاهی خام و گاهی پخته و گاهی نرم و گاهی سخت و گاهی غلیظ و گاهی مائع با درد و خلط رود و کف یا آواز بیرون آید و علت دمه و سرفه هم حادث گردد و زحمت مذکور که از غلبه تلخه حادث شود طریق حدوث وی آنست که تلخه بخوردن اشیای تیز و یا ترش و یا شور یا از اشیای که در وقت هضم تاپاک انگیزد و یا از اشیائیکه تلخه افزا باشد و یا از جای هضمی غلبه کرده و گرسنگی را دور گردانیده زحمت مذکور را پیدا آرد سوال بالا مقرر شده است که آتش گرسنگی از تلخه است چنانچه بزیادتی تلخه گرسنگی زیاده گردد و بنقصان آن کمی پذیرد و درین محل میگوید که غلبه تلخه آتش گرسنگی را تباه و زائل میگرداند پس میان هر دو کلام ظاهر امنافات صریح لازم می آید این چگونه تواند بود جواب تلخه اگرچه گرم است لیکن چون بخوردن مایعات مخالفه زشت میشود مایعیت وی زیاده میگردد و بدین سبب آتش گرسنگی را میکشد چنانکه آب گرم هرچند که سخت گرم باشد چون وی را بر سر آتش افشانند بسبب مایعیت خود آتش را بکشد آنکه بالا مقرر شده است که تلخه ممد آتش گرسنگی است محمول برانکه چون در تلخه مایعیت غالب نباشد آتش گرسنگی را فرو نمیرد بلکه بیفروزد و علامت این نوع آنست که رنگ مریض زرد گردد و غائطش زرد و نیلگون و خام و سبز فام و گرم و با بوی زشت سائل گردد و مریض را آروغ ترش بسیار آید و در سینه و در حلق تاپاک شود و آرزو بر طعام چندان نباشد و تشنگی پیدا گردد و زحمت مذکور که از غلبه بلغم حادث شود طریق حدوث وی آنست که بلغم از خوردن اشیای دیر هضم و یا سخت چرب و یا سخت سرد و یا سخت شیرین و یا اشیای سخت بلغم انگیز و یا از خوردن طعام بسیار و یا از خواب کردن در روز و یا از متصل خوردن طعام و یا از بی وقت خوردن طعام معده سرد شده و مزاج فاسد گردیده آتش گرسنگی کم گردد و علت مذکور حادث گردد و علامت این نوع آنست که مریض را طعام بدشواری هضم گردد و آب از دهن سائل باشد و مزاحمت قی شود و رغبت بر طعام اصلا نباشد و دهن صاف نباشد و مزه دهنش اکثر شیرین باشد و دمه و سرفه و نفس پیدا شود و سینه را چنان پندارد گویا که بروی بار نهاده اند و شکم گران باشد و آروغ شیرین و بی مزه بسیار آید و اندام سست گردد و درد کند و رغبت بر جماع نیز نباشد و غائط با خلط رود و یا کف بیرون آید و اگرچه ابتدای حال مریض مذکور فربه باشد آخر الامر بسبب این مرض لاغر گردد و زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط باشد طریق حدوث وی آنست که هر سه خلط بخوردن اشیائیکه افزاینده هر سه خلط اند غلبه کنند و گرسنگی را کم گردانند زحمت مذکور را پیدا آرند و علامت این نوع آنست که در مریض علامات هر یکی از اخلاط ثلثه ظاهر شود و از روده مریض مذکور آواز قراقر خیزد و کاهلی پیدا شود و وجود او لاغر گردد و درد کند و غائط نرم و سفید و چرب با خلط رود و با آواز بسیار و درد و تب بیرون آید و بیرون آمدن غائط بر طریق مذکور بعضی را بعد یک ماه و بعضی را بعد دهم روز و بعضی را بعد دوازدهم روز باشد و مرض مذکور در هنگام روز پرزور باشد و در وقت شب زور آن فرو نشیند و تشخیص این مرض بغایت صعب است و بعد از صعوبت تمام بر طرف شود و علامتیکه بحدوث آن اتیسار لاحق میگردد و بیان آن عنقریب گذشته است اگر درین مرض پیدا آیند باید که لا دوا است قسم دوم در علاج مرض مذکور بدانکه طبیب را باید که خلطی را که سبب حدوث این مرض باشد قوت مریض را معلوم کرده برمناسب حال فاقه بکناند آنگاه در جوشش داروهائیکه افزاینده آتش گرسنگی اند آشام مرتج گردد

قسم دوم در علاج مرض مذکور

مریض را بدهند و دارو هائیکه خلط روده را هضم کننده اند و شکم را قبض گردانند و گرسنگی را بیفزایند آس کرده بحیق در سه و راست که هر یکی ازین نوعی از شراب ست
یا در روغن یا در آب گرم یا در بول ماده گاو یا در دوغ انداخته بنوشانند و این زحمت از نوشانیدن دوغ نیز زائل گردد و از جهت دفع این مرض علاجیکه
دافع بواسیر و گوله و علت شکم ست و بیان آن در فصول این امراض خواهد آمد نیز استعمال بکنانند و در دفع این مرض علاجیکه بهندوی آنرا هنگوادچورن
نامند نافع ست روغن ستور نیچه که دافع زحمت گوله است و بیان آن در فصلش خواهد آمد درین مرض نیز نافع ست و از جهت دفع این مرض بیارند
پیلپادکن بآب لسانیده و بحیق تر سازند و در روغن ستور باندازند و بپزند چون پخته شود مریض را بخورانند زحمت مذکور دفع گردد و اگر درین مرض تپ یا مرض
دیگر پیدا آید باید که تپ را یا مرض دیگر را بدارو هائیکه مزیل تپ و مرض مذکور بوند و سنگرهنی را زیادت نکنند دفع گردانند اکنون چند علاج بدفع این زحمت
که در طب بکسین و چینتامن مسطور اند گفته می آید بدانکه چنانچه اتیسار بر دو نوع ست یکی خام و دیگری پخته همچنین سنگرهنی نیز بر دو نوع ست یکی خام
و دیگری پخته دارو ها و تدبیرهائیکه برای پختن اتیسار خام استعمال کرده میشود برای پخته ساختن این مرض نیز استعمال باید کرد تا مرض مذکور پخته گردد و بجهت
دفع این مرض بیارند مغز کیتهه و مغز بیل خام و چنگیری و انار دان بآب آس کرده و بحیق تر ساخته و بجامه بیخته و صاف کرده و لوزن این کالک دوغ
ماده گاو و بدین کالک یار کرده پس برنج ازین دارو پخته آشام سازند و بدهند این آشام خلط روده را هضم کند و سنگرهنی را نافع بود و شکم را قبض کند و
اگر درین زحمت تنها دوغ ماده گاو که سخت رقیق و غلیظ نبود بنوشانند نیز مفید تمام بود زیرا که دوغ افروزندهٔ آتش گرسنگی و قابض و زود هضم ست و در وقت
هضم شیرین میشود و بسبب این معنی بلغم نینگیزد و بلکه دافع تلخه بود و مزه زمخت دارد و بکاکهی گرم ست پس دافع بلغم بود و ترش و شیرین ست و بدین دو صفت
دافع باد باشد پس بخاصیتهای مذکوره که دارو مزیل هر سه خلط است بهتر آنست که در کار برند نوع دیگر سندهی و موتهه و اتیس و گلوی جمله برابر گرفته
و جوشانیده بنوشانند ازین علت مذکور و خلط روده و ناآرزوی طعام دفع گردد نوع دیگر پلپل دراز و هر دو کتائی و جواکهار و اندرجو و چیتره و کلیسر و
پارهی و کچور و پنج نمک جمله را متساوی گرفته و خشک سائیده و جامه بیز کرده با جغرات یا با آب گرم یا با شراب یا با آب کشنیز بخورانند ازین علت سنگرهنی که
از غلبه باد حادث شده باشد دفع گردد و این را بهندی پیلپادچورن نامند نوع دیگر کشنیز و اتیس و بالا و جواتی و موتهه و سندهی و بریار و سنکولی و ناموا
و مغز بیل خام جمله را متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر انار و جو و اتیس و بچ و نمک سونچل و هلیله این جمله را متساوی گرفته
و آس کرده بآب گرم بنوشانند همین فائده دهد و ازین ادویه زحمت مذکور اگرچه باد در باشد دفع گردد نوع دیگر سندهی و گراوا و اندرجو و هر دو کتائی و چیتره و
کلیسر و پارهی و جواکهار و پنج نمک جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده با شراب خالص یا با جغرات یا با آب گرم یا با سرکهٔ هندی یا دوغ یا با آب جغرات
بنوشانند ازین باد شکم فرونشیند و آتش گرسنگی برافروزد نوع دیگر جوانی و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و نمک سانبهر و هر دو زیره و انگوزه هر همه متساوی گرفته
و باریک آس کرده بدارند و در وقت خوردن طعام اول مقدار دو نیم درم ازین چورن یا دو سه لقمه طعام که بروغن مخلوط باشد بخورانند همین فائده دهد
نوع دیگر هلیله و پلپل دراز هر دو متساوی ستده و باریک آس کرده با قند سیاه که کهنه باشد کوفته و مخلوط ساخته غلوله بمقدار دو نیم درم به بندند و
یکان غلوله بهار بار روغن ماده گاو بخورانند ازین زحمت مذکور و ناآرزوی طعام و بستگی غائط و انتفاخ شکم دفع گردد و گرسنگی بیفزاید نوع دیگر پیپلامول و جواکهار
و ساجی و پنج نمک و پلپل گرد و پلپل دراز و سندهی و انگوزه و اجمود و چاب و چیتره جمله متساوی گرفته و باریک آس کرده و با شیرهٔ ترنج یا شیرهٔ انار دانه
غلوله ها بندند و در سایه خشک کنند و روزینه بخورانند ازین خلط روده هضم شود و گرسنگی افزاید نوع دیگر بیر و چخبول و درخت نار و دیودار و سندهی و
پلپل دراز و پیپلامول و چیتره و کچپیل و تخم ستی و جوا اکوره و کلتهی و راسن جمله را متساوی گرفته و جو کوب کرده بجوشانند و جوش مذکور بستانند و بدین جوش
و به جغرات و بسرکهٔ هندی و ساجی و جواکهار و نمک سانگ و نمک شور و نمک دریا و نمک بریا نمک شیرین و نمک سونچل و نمک پات که این هر نه کهار متساوی
باشند و بآب بحیق تر ساخته و بدین جمله ادویه و جوشهای مذکور یکجا کرده روغن ماده گاو بپزند چون روغن مذکور پخته شود فرود آرند و نگاه دارند و هنگام
بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود و گرسنگی و زور و روشنائی اندام زیاده گردد و خلط روده هضم شود و باد دفع گردد و طعام نیز هضم گردد و این روغن را

علاج از طب بکسین و چینتامن

سهندوی دو پچمول آد کهرت گویند نوع دیگر پچمول خرد و سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و پلپلامول و نمک سنگ و راسن و جواکهار و ساجی و زیره سیاه
و برنگ و کچور جمله را استادی گرفته و بآب آس کرده سحیق تر سازند و در روغن ماده گاو اندازند و سکت که نوعی از کانجی ست و شیره ترنج و شیره ادرک
و جوش ترب خشک و جوش کنار و شیره خرمای هندی یا جوش آن و شیره انار دانه و دوغ ترش و آب جغرات ترش و شراب خالص و سوبرک که نوعی از
سرکه هندی ست و نکمودک که نیز نوعی از سرکه هندیست و دیگر اشیای ترش هرچه بهم رسد بستانند و هر یکی ازین اشیای ترش باید که برابر روغن مذکور اندازند
و بآتش نرم بپزند چون پخته شود در آوند چرب نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری ازین روغن بمریض مذکور بنوشانند و بالای آن مقداری دوغ و یا کانجی
بنوشانند ازین گرسنگی زیادت گردد و زحمتهای شکم و نفخ شکم و سرفه و علتهای بادی جملگی رفع گردند و این را الکهه پچمولاد کهرت گویند نوع دیگر چاب
و چیره و پارهی و پچموتی و پلپل دراز پچمول خرد هر یکی ازین ادویها چهار پل یعنی چهل و هشت درم و موکهه هشت پل یعنی نود و شش درم و سرپهونکه
سه پل و برگ اسپند و بالتی و کنیر و سنبهالو و کرنج و آگ و کدم و سهونجنه هر یکی سه پل بستانند و جمله را جوکوب کرده در چهار من آب بجوشانند آنکه چهارم
حصه بماند بعده جوش مذکور بگیرند و این جوش را بوزن مذکور و سحیق گهگل سی و شش درم و اتیس نیز پل مقدار و پلپل دراز چهل و هشت درم و بابرنگ
و اندرجو و جواکهار و ساجی و نمک بریا و نمک سنگ هر یکی هشت و چهار درم اینجمله را بآب آس کرده و سحیق تر ساخته و در میان ده سیر روغن ستور یعنی یک
ادهک باندازند و چهار چند از روغن مذکور آب جغرات نیز اندازند و دو چند ازین کانجی ترش نیز انداخته بآتش نرم بپزند چون پخته شود در ظرف چرب نگاه دارند
وقت حاجت مقداری که بالائم طبع مریض باشد بنوشانند و بالای آن آب گرم دهند چون روغن مذکور هضم گردد بعده مقداری آشام بدهند ازین روغن جمله
انواع سنگرینی و بواسیر و هر پنج نوع گوله که در شکم میباشد و پیه نیز دفع گردد و مریض مذکور را طعام چرب و گوشت مذکور سخت چرب و فربه باشد بخورانند
و اگر بدانند که از روغن مذکور گرسنگی سخت زیاده شده است روغن مذکور با شهد آمیخته بخورانند و این روغن را ایندی الکن گهرت نامند نوع دیگر
سندهی را بآب آس کنند و بدان روغن ماده گاو بپزند و مقداری ازین روغن بخورانند ازین باد که محتبس شده باشد بجای خود جاری گردد و سنگرینی
و پتهروگ و سرفه و تپ اینجمله دفع گردند نوع دیگر سحیق تر از آن سندهی و جوش و سمول اینجمله ادویها را در روغن ماده گاو انداخته بپزند و مقداری
بخورانند ازین جمله نوع سنگرینی دفع شود و این روغن را ایندی سنتهی گهرت گویند نوع دیگر سندهی و بلمول و چیره و چبیل و خار خسک و
پلپل دراز و کشنیز و بیل خام و پارهی و جوانی جمله را استادی گرفته و بآب آس کرده سحیق تر سازند و در دو چند روغن ستور اندازند و چهار چند ازین
روغن شیره برگ چانگیری یا بدانداخت و چهار چند از روغن مذکور آب جغرات نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود در آوند چرب نگاه دارند
وقت حاجت مقداری که مناسب دانند ازین روغن بنوشانند ازین عمل سنگرینی و بواسیر و سوزاک بول و پرواهکا و اتیسار و برون آمدن مقعد و نفخ
شکم دفع گردد و این روغن را بر هت چانگیری گهرت گویند نوع دیگر کشنیز و بیل و بریار و سندهی و موصلی جمله را استادی گرفته و جوکوب کرده
بجوشانند و مقداری ازین جوش بنوشانند ازین کار طمعه سنگرینی بادی و نفخ شکم نیز دفع گردد علاج سنگرینی که از تلخه حادث شود بستانند
رسوت و اتیس و کرا و اندرجو و سندهی و گل دهاتکی جمله را استادی گرفته و باغساله برنج آس کرده و دران مقداری شهد انداخته بنوشانند ازین سنگرینی
و بواسیر خونی و رکتپت و اتیسار هر همه دفع شوند نوع دیگر پارهی و اندرجو و چیره و سندهی هر همه را استادی گرفته و جوکوب کرده و جوشانیده بنوشانند
و یا خشک آس کرده و در آب گرم انداخته بنوشانند ازین سنگرینی که از غلبه تلخه بود و یا از غلبه بلغم بود و یا در باد باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر
سندهی و اتیس و موتهه و گل دهاتکی و رسوت و کرا و پارهی و کتکی جمله را استادی گرفته و باغساله برنج آس کرده و مقداری شهد خالص دران یار کرده
بنوشانند ازین نیز سنگرینی و اسهال خون و بواسیر و پرواهکا و درد مقعد و تاپاک هر همه دفع شوند و این را ناگرادچورن نامند نوع دیگر چرایته
و کتکی و سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و موتهه و اندرجو هر همه را استادی گرفته و از مقدار یک دارو دو چند پوست بیخ چیته بستانند و شانزده چند
گرانب دارو گل بستانند جمله را باریک آس کرده بدارند وقت حاجت مقداری ازین چورن در شربت قند انداخته بنوشانند ازین سنگرینی و گوله و

علاج سنگرینی که از تلخه حادث شود

یرقان وتپ وپنڈروگ وپرمیو ونا آرزوی طعام واتیسار دفع شود واین را کیهون باد چورن نامند نوع دیگر پاڑھی بیل وبیخ پل سندھی وپلپل گرد وپلپل دراز وپوست جامن وپوست انار وگل دھاتکی وکٹکی واتیس وموتھہ ودارہلد وچرایتہ وکڑا ہر ہمہ راہمتساوی بگیرند ومقدار جملہ این ادویہ اندرجو بگیرند وجملہ را آس کردہ وبجامہ بیختہ بدارند ووقت حاجت مقداری ازین دارو درغسالہ برنج انداختہ ومقداری شہد نیز یار کردہ وآمیختہ بنوشانند ازین سنگرہنی وقی وتپ واتیسار ودرد شکم وناپاکی دل ونا آرزوی طعام ونقصان گرسنگی جملگی دفع گردند واین را پاٹھادچورن نامند نوع دیگر صندل وپدمانکھہ واسیر وپاڑھی ومرہری ودارہلد وبیج وکلیسر واسپند وچیتون وبالسہ وپلول وشگوفہ درخت سیر وشگوفہ گلر ودرخت لزان وپوست سرس وکٹکی وہلیلہ وموتھہ ونم ازین ہر یکی بست وچہار درم بگیرند وجوکوب کردہ در ہشت چند آب انداختہ بجوشانند چون یکحصہ از ہشت حصہ بماند بجامہ بیختہ وصاف کردہ بستانند ودر پنج سیر روغن مادہ گاو یعنی نیم ادھک انداز ند بعدہ چرایتہ واندرجو وکھیر کاکولی وپلپل دراز وآتل ازین ہر یکی سہ درم باریک باب آس کردہ وسحیق تر ساختہ نیز در روغن مذکور اندازند وبآتش نرم بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند ووقت حاجت مقداری ازین روغن بنوشانند سنگرہنی ہر نوع کہ باشد دفع گردد واین راچندنادکھرت گویند نوع دیگر صدپل عدس در چہار چند آب جوشانید ویکحصہ جوش مذکور بگیرند ودریک سیچہ روغن ستو یعنی پنج سیر بانداز ند وہشت پل بیل خام آس کردہ وسحیق تر ساختہ نیز اندازند وبآتش نرم بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند ووقت حاجت مقداری بخورانند ازین علت پرواہکا واتیسار وسنگرہنی دفع گردد واین روغن رامسورکادکھرت گویند نوع دیگر پاسحیق تر ازان اندر جو روغن مادہ گاو بپزند وچون پختہ شود نگاہ دارند ومقداری بنوشانند ازین سنگرہنی کہ از تلخہ ویا از بلغم حادث شدہ باشد فی الحال برود علاج سنگرہنی کہ از غلبہ بلغم حادث شدہ باشد بدانکہ نخست مریض را اول قی بکنانند بعدہ اشیای نمکی وتندش وتلخ وشور بدہند تا بسبب گرسنگی افزون گردد نوع دیگر چورسندھی وپلپل گرد وپلپل دراز وجواکھار وساجی وہلیلہ وبیلمول وترنج ونمک سنگ ہر ہمہ رابتساوی گرفتہ وآس کردہ باب کہ ہندی بنوشانند ازین زحمت سنگرہنی کہ از غلبہ بلغم بود فی الحال دفع گردد نوع دیگر راسن وہلیلہ وسندھی وپلپل گرد وپلپل دراز وجواکھار وساجی وہر پنج نمک وبیلمول وترنج ہر ہمہ رابتساوی گرفتہ وباریک آس کردہ باب گرم بنوشانند ہمین فایدہ رساند نوع دیگر چیترہ وبیلمول وہلیلہ وکوٹھہ واتیس وبیخ وسندھی وموتھہ وبای برنگ جملہ رابتساوی گرفتہ وباریک آس کردہ چورن ساختہ مقداری باب گرم ویا دوغ مادہ گاو ویا شراب یا کانجی بخورانند ازین سنگرہنی دفع شود نوع دیگر پلپل دراز وپلہ وچیترہ وچاپ وترنج وہلیلہ وبیلمول وپاڑھی وکشنیز وسندھی وہر یکی ازین ادویہ مقدار سہ درم گرفتہ وجوکوب کردہ در شش سیر آب انداختہ بجوشانند چون چہارم حصہ بماند بستانند وبجای آب بنوشانند وبرنج نیز دران کاڑھہ پختہ وآشام ساختہ بنوشانند ازین سنگرہنی بلغمی دفع شود نوع دیگر پلپل دراز وبیلمول وجواکھار وساجی وہر پنج نمک وترنج وہلیلہ وراسن وکچور وپلپل گرد وسندھی جملہ رابتساوی گرفتہ ودرپس کردہ بدارند وبوقت صبح مقداری باب گرم بنوشانند ازین سنگرہنی دفع شود وزور افزاید وفربہی پیدا آید واگر بدار وہای مذکورہ روغن پختہ بنوشانند ہمین فایدہ رساند واین را پپلیادچورن وپپلیادکھرت نامند علاج سنگرہنی کہ از ہر سہ خلط بود بدانکہ از جہت دفع سنگرہنی کہ از غلبہ تلخہ باشد وسنگرہنی بلغمی وسنگرہنی بادی گفتہ شدہ اند از جملہ علاجہای ہر نوعی یک صنفی از علاج بگیرند وہر سہ اصناف را یکجا کردہ مریض این نوع را بخورانند وطعام وشراب کہ افروزندۂ آتش گرسنگی باشد درکار برند بدین ترتیب زحمت سنگرہنی دفع گردد نوع دیگر سنبل اول صندل واتیل وبرنگ وپاڑھی وپلپل دراز وسرون وبیل واجمود واتیس وجبیٹھہ وجنوتی وچیتہ واندرجو ہر ہمہ بتساوی گرفتہ وباب آس کردہ در روغن مادہ گاو کہ چہار چند ازین کلک مذکور بودہ باشد اندازند وجوش اندر جو کہ ہمچند روغن مذکور بودہ باشد نیز انداختہ بآتش نرم بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند وبوقت حاجت مقداریکہ ملایم طبع مریض مذکور بودہ باشد بخورانند ازین علت سنگرہنی کہ از ہر سہ خلط بود دفع گردد واتیسار تلخہ واتیسار خونی و پرواہکا وبواسیر نیز دفع گردد واین روغن راسنبل اولی کھرت نامند نوع دیگر بالادروانگرہ وپلپل دراز وبلمٹی وکچ وسندھی وپلپل گرد وکجبیل وزیرہ وچاپ ونمک سونچل وچیترہ وبای برنگ ونمک بریا واجمود وجواکھار وبیخ ونمک سنگ ازین جملہ سندھی وپلپل گرد وپلپل دراز ہر یکی دوازدہ درم

علاج سنگرہنی کہ از غلبہ بلغم حادث شدہ باشد

علاج سنگرہنی کہ از ہر سہ خلط بود

دوازدہ درم

ودیگر ادویهای مذکور هر یکی شش درم بگیرند و بآب آس کرده وسحیق تر ساخته در پنج سیر روغن ماده گاو انداخته بآتش نرم بپزند بعده زیره سفید و شنیز و
جنگیری و دو مول هر یکی را برابر گرفته و جوکوب ساخته بجوشانند و کاڑهه سازند و مقدار روغن مذکور جوش هر یکی ازین ادویه نیز در روغن مذکور انداخته بپزند
چون پخته شود نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری ازین روغن بخورانند ازین سنگرهنی که از غلبه هر سه خلط باشد و نفخ شکم و خارش روده و نقصان
گرسنگی دفع شود چنانکه بادابر استشه بیسازد همچنین این روغن زخمهای مذکوره را زائل گرداند و این را اریکر گهرت نامند علاج سنگرهنی
که از غلبه هر سه خلط حادث شده باشد و در روز زوری باشد و در شب زورش فرو نشیند و این نوع را ابهنی سنگره گرهنی نامند
بدانکه سندهی و بیل خام بآب آس کرده وسحیق تر ساخته در جوش عدس انداخته بنوشانند ازین زحمت مذکور زائل گردد و اگر سندهی مذکور آس
کرده و در دوغ ماده گاو انداخته بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر سحیق تر از آن سندهی و زیره سفیده و مغز بیل خام که هر سه متساوی
باشند و جوش عدس در روغن ماده گاو انداخته بپزند و مقداری خوردن دهند ازین نیز سنگرهنی کهنه دفع گردد و این روغن را نیز مسور کا گهرت
گویند نوع دیگر پوست اکوره و گل دهاتکی و مغز بیل و سندهی جمله را متساوی گرفته و جوشانیده بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر سه حصه پوست
اکوره و یک حصه مجیٹه را با غساله برنج آس کرده بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر بیل خام را بجوشانند بعده مغز او کشیده با شکر تری بخورانند
همین فائده حاصل آید نوع دیگر مغز لیتهه و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز این جمله را متساوی گرفته و باریک آس کرده با دوغ ماده گاو بخورانند
همین فائده حاصل آید نوع دیگر سحیق کاپهل را با شهد بخورانند همین فائده رساند نوع دیگر موتهه و بیل خام و اتیس و انار جمله را متساوی
گرفته و آس کرده با شهد بلیسانند نافع آید نوع دیگر بیل و چتره و چاب وادرک و سندهی هر همه برابر گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور
که دو چند از روغن گاو باشد اندازند و ازین جمله ادویه سحیق تر ساخته نیز اندازند و شیر گاو که دو چند از روغن باشد نیز اندازند و بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری بخورانند و این روغن را بابو اد گهرت نامند نوع دیگر در روغن ماده گاو که چهار چند آن شیره جانگیری باشد
اندازند و برابر روغن مذکور شیر بز نیز اندازند بعده گل دهاتکی و زیره و اتیس و پوست درخت سنبل و کشنیز و اتپل و بالا و بریار او جوائنی و سندهی و پاتهه
و نیلمول و ناسپال جمله را متساوی گرفته بآب آس کرده وسحیق تر ساخته در روغن مذکور اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری
بخورانند ازین گرسنگی کهنه و بواسیر و گوله و درد و تپ و بلغم و باد و نا آرزوی طعام این جمله دفع شوند و زور و گرسنگی و روشنی اندام افزون گردد و
کرم و بیرون آمدن مقعد و زیادتی سپه و تشنگی نیز دفع گردد و این را ابنجی چنگیری گهرت گویند نوع دیگر عدس صد پل گرفته در آبی که چهار چند آن
باشد انداخته بجوشانند تا آنکه یک حصه بماند آنگاه بگیرند و آنرا در پنج سیر روغن ستور اندازند و دو چند از روغن مذکور شیر بز یا شیر ماده گاو نیز اندازند
بعده پلپل دراز و نیلمول و چاب و چتره و سندهی جمله چهارم حصه از روغن بآب آس کرده وسحیق تر ساخته نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری بخورانند ازین سنگرهنی هر سه خلط و بواسیر و باد شکم و پرواهکا جمله بزودی دفع شوند و زور و گرسنگی افزون گردد و رنگ
و روشنی اندام نیز زیادت گردد و این را مها مسور گهرت گویند نوع دیگر تج و تیزج الایچی و ناگیسر این هر چهار یکدرم و جوائنی و پیلمول و سندهی
و پلپل گرد و چتره و بالا و کشنیز و نمک سوچل و زیره سفید هر یکی یکدرم و تنتریک و گل دهاتکی و پلپل دراز و بیل و انار دانه و اجمود هر یک سه درم و شش چند
این شش دارو های اخیره شکر تری بگیرند یعنی هجده درم باشد و هشت چند از دارو های سابق که سپرده داروانند باید که گیتهه بتات و جمله را یکجا کرده باریک
آس کنند و چورن بسازند و بوقت حاجت مقداری برای مریض بدهند و بالای آن مقداری آب موچرس بنوشانند ازین همه انواع سنگرهنی و اسهال
و گوله و علتهای مقعد و بکهک و دمه و سرفه و نا آرزوی طعام و ابوج این همه دفع گردند و این ترکیب را کپتها اشتک چورن نامند نوع دیگر شیره گلگکان
در دیگی انداخته بجوشانند تا آنگاه که بنصفی باز آید آنگاه سرد کنند و چهارم حصه آن شهد دران انداخته بزیر زمین در زبل فرش دفن کنند تا در
جوش آید و آسوده مرتب گردد بعده بجامه بجیته بدارند و مقداری که بلائم طبع بغرض باشد بنوشانند ازین نیز جمله انواع سنگرهنی دفع گردد و گرسنگی و رنگ

علاج سنگرهنی که از غلبه سه خلط حادث شده باشد و در روز زوری باشد و در شب زورش فرو نشیند

روشن شود و این را بهندی مدهوک بچپ آسو گویند نوع دیگر سه پر پتھه جوش آمله پنجاه پل قند کهنه اندازند و جوشانیده جلاب کنند بعده
نیلمول و زیره سفید و چاب و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و چپیل و پهوسپرنا و دو بابرنگ و نمک سنگ و تریکله و جوائی و پارمهی و چیتره و کشنیز از هر یکی
یک پل و از لنسوت هشت پل ستاره و جمله را یکجا کرده مسحوق ساخته در جلاب مذکور اندازند و هشت پل روغن گنجد نیز اندازند و جوش دهند تا آنکه غلیظ شود
بعده تج و تیزج و الائچی جمله متساوی گرفته و آس کرده در وی اندازند و نگاه دارند و مقدار سه درم روزینه بخورانند و از طعام هر چه خوش آید بخورانند اما بیشتر آنکه
از اشیای بادگین مخالف احتراز نمایند از جمله انواع سنگریزی و انتیسار و بواسیر و نفخ شکم دار و خارش و دمه و سرفه و تپ و کهیورک و تشنگی و آماس و رشتی عنی
و قوت افزون گردد اگر چه قوت و منی کم شده باشد باز از سر نو افزون گردد و عقیمه را ازین دارو قابلیت حمل شود و این ترکیب را بهندی کلیانک گر
نامند نوع دیگر پلپل دراز و نیلمول و چپیل و چیتره و کشنیز و بای برنگ و جوائی و پلپل گرد و اجمود و مغز بیل خام و زیره و نمک سنگ و نمک دریاو
نمک بریاو نمک شیرین و کروالہ و تیزج و تج و الائچی و زیره سیاه و سندهی و اندر جو هر یکی سه درم و انگور منقی چهار پل و لنسوت هشت پل جمله را
کرده بدارند بعده آمله سه پر پتھه در آب که هشت چندان باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بستانند و پنجاه پل قند سیاه که کهنه باشد انداخته جلاب کنند
بعده داروی مذکوره که آس کرده داشته شده است درین جلاب اندازند و هشت پل روغن کنجد نیز درین جلاب انداخته بپزند تا که غلیظ شود بعده نگاه دارند
و وقت مریض دیده مقدار کار یا آمله یا مقدار کنار روزینه خوردن دهند ازین جمله انواع سنگریزی و پرمیو و علت دل و سینه و آب دهن و لاغری دفع گردد و آتش
گرسنگی را بیفروزد و این علاج مر کسی را که ذهاب او نقصان شده باشد یا پیر بود یا از کثرت جماع لاغر شده باشد مفید و موافق بود و جمیع انواع تپ را
دفع کند و اگر این را عقیمه خورد فرزند نرینه بزاید و ازین آواز حلق صاف گردد و خوبی اندام پیدا آید و روی روشن و رنگ افروخته شود و عقل افزاید و این
علاج را رسایین شمارند و بهندی این را مهاکلیانک گر نامند نوع دیگر بزد به بخته که پوستش دور کرده باشد بوزن صد پل گرفته در آب انداخته
جوشانیده بستانند بعده در یک پر پتھه روغن ماده گاو انداخته بریان کنند باز در پنجاه پل قند کهنه که آنرا جلاب کرده باشند بیندازند بعده پلپل دراز و نیلمول
و چیتره و چپیل و کشنیز و برنگ و سندهی و پلپل گرد و تریکله و اجمود و اندر جو و زیره سفید و نمک سنگ هر یک یک پل و لنسوت هشت پل جمله را باریک
آس کرده در جلاب مذکور نیز اندازند و بآتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ شود پس در ظرف چرب نگاه دارند وقت حاجت مقدار کار یا آمله یا کنار زور طبیعت
مریض فهمیده بخورانند ازین جمله انواع سنگریزی و بواسیر و بهکندر و یرقان و تپ و نفخ شکم و علت دل و سینه و گوله و علتهای شکم و زحمت اسهال و پندروگ
و هر بست نوع پرمیو و رکتپات و سیرپت و جروگ را دفع گرداند و ازین ادویه بلغم و تلخه نیز دفع گردد و کسیکه بسبب جماع لاغر شده باشد یا پیر بود یا از کثرت جماع
ضعیف شده باشد آنرا زور و فربهی و منی افزاید و زن عقیمه را قابلیت حمل شود و بهندی این دارو را الکو گهمانده کلیانک گر نامند نوع دیگر لنسوت و لکنگی
و دانتی و خار خسک و چیتره و حنظل و موتهه و سندهی و بابرنگ و هلیله هر یکی دو پل و بلادر هشت پل و سورن دوازده پل و بابا ترش پل جمله را یکجا نموده
و جوکوب کرده در دو دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند بستانند بعده صد پل قند کهنه دران جوش انداخته جلاب سازند باز سورن و
لکنگی و لنسوت و چیتره و الائچی خرد و پلپل گرد و تج و ناگیسر هر یک دو پل آس کرده در جلاب مذکور اندازند و بپزند چون غلیظ شود مقدار سه درم علوله بند
بوقت حاجت یکی از ان روزینه بخورانند ازین سنگریزی که از یک خلط یا دو خلط یا سه خلط بود فی الحال دفع شود و با دیرقان و بیست در پرمیو و بواسیر و
پندروگ و بهکندر و آماس و علتهای شکم و گوله نیز دفع شود و داروی مذکور در هیچ فصلی خوردن ممنوع نیست و این را بهندی پاده سال گر گویند
نوع دیگر سندهی و ستاول و موتهه و تخم کونچه و دودهی و گلوی و ملهتی و نمک سنگ این جمله متساوی گرفته و بمقدار جمله دارو برگ نیک که آنرا بریان کرده باشند
جمله را یکجا کرده آس کنند و بجامه بیخته در ده چند شیر ماده گاو انداخته جوش دهند تا غلیظ شود آنگاه فرود آرند بعده بمقدار این جمله دارو ها شکر و شهد آمیخته
بدارند و مقدار دو نیم درم روزینه مریض مذکور را بخورانند ازین سنگریزی دفع گردد و این را بجیا مودک گویند نوع دیگر پرکالهای آهن بنا بر مثل کاغذ
راست بکنانند و سون ماکهی و نیل هر دو متساوی گرفته و آس کرده بدان پرکالهای آهن مذکور طلا کنند و در انگشت نهاده بدمند چون گرم سرخ شوند

در دوغ ماده گاو سه دو گنت و همچنین چند بار بکنند تا آنکه تیر پلهای سندگوشکلند باشوند آنگاه آس کرده هشت پل ازین سحیق بستانند بعده یک پل روغن ماده گاو
ویک پل روغن کنجد و چهار پل دوغ ترش و چهار پل شیرهٔ ستاول خلط کرده در آفتاب خشک کنند پس سنٹهی و پپل گرد و پلپل دراز و اجمود و چاب و چیتره
و پلپلامول و نمک سنگ جمله بمتساوی گرفته آس کنند و با داروهای سابق آمیخته بدارند وقت حاجت مقداری با دوغ ماده گاو بخورانند ازین جمله انواع
سنگرهنی و البواسیر و آماس و درد ساق و پرنام سول دفع گردد و آتش گرسنگی بیفروزد و این را هندی گوسهار کاب نامند **نوع دیگر** مجیٹهه شش درم و پوست
گراد و پل و بیخ بهنگره سه درم جمله را جوکوب کرده در آبی که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون حصه بماند بجامه بخته بستانند و چهار پل شیر بز با آن
بیامیزند و مقداری قند کمند انداخته جلاب کنند بعده سحیق سنٹهی و اتیس و اندرجو هر یکی بمقدار سه درم در جلاب مذکور انداخته بپزند چون غلیظ شود
پخته نگاه دارند و بوقت حاجت مقداری بخورانند و بالای آن مقداری سرکه هندی با بپهند ازین سنگرهنی و اتیسار هر گونه که باشد دفع گردد و این را
ابهراجت اولیه گویند اکنون چند رس برای سنگرهنی از گرنتهه سارنگدهر گفته شود بیارند نقرهٔ کشته و مروارید صاف کرده و طلای کشته و پولاد
کشته هر یکی یکان حصه گندهک صاف کرده دو حصه سیماب پاک کرده سه حصه این جمله را با شیرهٔ بارکیتهه سه روز سحق کنند بعده داروی مذکور را
در شاخ آهو که شش انگشت باشد بانداز ند و گل حکمت گرفته تپ پاک کنند لیکن با آتش میانگی تا سوخته نگردد باز در کهرل انداخته سحق کنند بهفت
تسقیه از شیرهٔ بریار با بهند و هفت التسقیه از شیرهٔ خار بازگونه با بهند بعده بیارند لود و اتیس و موتهه و گل دهانکی و اندرجو و گلوی از شیرهٔ هر یکے
ازین ادویه سه گان مرتبه تسقیه بدهند چون مرتب شود نگاه دارند و بوقت حاجت مقدار یک ماشه خوردن دهند و بالای آن پلپل گرد آس کرده با شهد بلیسانند
ازین جمله انواع سنگرهنی و اتیسار دفع گردد و گرسنگی افزاید و این را **گرهنی بجر کپات رس** گویند **نوع دیگر** سیماب کشته و طلق کشته و گندهک
صاف کرده و جواکهار و سهاگه و ارنی و پنج جمله را بتساوی گرفته باریک آس کنند بعده از شیرهٔ ارنی و جنبهیری و بهنگره سه وزر از هر یکی یکان وزن تسقیه
بدهند و غلولها بهبندند و در سایه خشک ساخته در آوند آهن نهند و بالای آن قدحی نهاده مهر کنند بعده بر دیگدان نشانده چهار طاس آتش نرم دهند چون
سرد شود کشیده بستانند بعده اتیس و موچرس هر دو بمتساوی گرفته سحق کنند و حقش که بمقدار داروی باشد با داروی مسطور بیامیزند باز این جمله را با شیره
کیتهه هفت التسقیه بدهند و هفت التسقیه از شیرهٔ بنیات بدهند بعده بیارند گل دهانکی و اندرجو و موتهه و لود و گلوی از شیرهٔ هر یکی ازین ادویه علیحده التسقیها
بدهند چون مرتب شود نگاه دارند و بوقت حاجت مریض مذکور را بوزن یک درم روزینه با شهد بخورانند و بالای آن سحیق چیتره و سنٹهی و نمک بریا و
نمک سنگ که همه بمتساوی باشند با آب گرم بخورانند ازین جمله انواع سنگرهنی و اتیسار و نفخ شکم و البواسیر و اروچک و سول و دمه و سرفه دفع گردد و این را
بیندی گرهنی و کپات رس گویند اکنون چند رس بجهت مرض مذکور از طب رس تناگر خرد گفته می آید شنگرف و پلپل گرد و گندهک صاف
و پلپلامول و سهاگه بریان کرده و زهر سده و تخم دهتوره این جمله را بمتساوی آس کنند و یک پاس سحق کرده بمقدار نخود غلولها بندند و روزینه یکی بخورانند
ازین سنگرهنی و اتیسار دفع گردد و گرسنگی افزاید و بالای این برنج رتسال پخته با جغرات ماده گاو یا بز بخورانند این را هندی کنک سندر رس گویند
نوع دیگر خرمهره را سوخته باریک آس کنند و بمقدار آن نمک سنگ بدارند و یک درم روزینه بخورانند و بالای مقداری شهد و سنٹهی یکجا کرده
بخورانند ازین زحمت سنگرهنی دفع گردد و اگرچه سخت قوی باشد و اگر گرسنگی پیدا شود غذای برنج رتسال پخته با جغرات یا با دوغ ماده گاو یا بز بخورانند
و این را سده پوتلی گویند **نوع دیگر** خرمهرهٔ دریائی را سوخته آس کنند و شسته سیماب شسته گندهک شده و زهر شده و سهاگه بریان کرده پلپل گرد
و پلپلامول و سنٹهی همه بمتساوی گرفته و اول سیماب و گندهک را باهم کجلی کنند بعده زهر و سهاگه را باهم بسایند آنگاه جمله ادویه را یکجا کرده و با سحیق خرمهره
مذکور آمیخته در شیرهٔ جنبهیری سه روز سحق کنند چون مرتب شود نگاه دارند بعده یک ماشه ازین رس با برگ تنبول بخورانند و بالای آن پلپل گرد
آس کرده با روغن ماده گاو و شهد مخلوط ساخته بخورانند و در حال گرسنگی برنج سال که پخته باشند با جغرات ماده گاو یا دوغ گاو بخورانند ازین سنگرهنی
و اتیسار و تپ و خلط روده و نفخ شکم و پکت سول و پرنام سول و البواسیر و اروچک و سوپ و قی دفع گردد و این را اسلگهه پوتلی رس گویند

علاج از گرنتهه سارنگدهر

علاج از طب رس رتناگر خرد

نوع دیگر سیماب کشته یکدرم و پولاد کشته دو درم و توتیای سبز دو درم و گندهک شده دو درم و مروارید ناسفته یک نیم درم و زر سوده یکدرم اول سیماب و گندهک را کجلی کنند بعده جمله
ادویه را یکجا کرده با شیره چیته سه روز کهرل کنند بعده با شیره هر یکی ازین ادویه سه روز کهرل کنند یعنی در شیره سنبهالو سیاه و بهنگره و کهونی و پس کرانتا و بیخ کرباری بتفاریق نهاد داده آنگاه در
سرایه گلی انداخته و سرایه دوم بالای او نهاده مهر کرده تا پاک و بینند پس ازوی مذکور کشیده بستانند بعده چهارم حصه جمله ادویه مذکور بیخ زهر انداز نیز کهرل کنند پس مونگ اینها ادویه
سحق نکرده سوخته اندازند و کهرل کنند و با شیره جنبهیری سه روز کهرل کنند مرتب ساخته نگاه دارند و بوقت حاجت روز مریض بده و ملایم طبیعت او فهمیده مقداری با سحق پلپل گرد و شهد
آمیخته بدهند و بعده بالای او پان مقداری از سحق پلپل گرد و شهد بلیسانند ازین جمله انواع سنگرهنی و اتیسار و تپ و گوله و سول و نزام سول و نیک سحل و بند روگ دفع شود
واین علیه یهاس و تلی رس گویند والله اعلم و احکم فصل پنجم در مرض بواسیر این فصل مشتمل بر دو قسمت قسم اول در علامات مذکوره بدانکه زحمت بواسیر زحمتیست که در مقعد گوشت
و چربی و خون از خلطی که بسببی از اسباب فاسد شده باشد فاسد گردانیده و در جایی از مقعد بجنبهای دیگر یا وریدی و یا در تمور گوشت بر می‌آیند و پیدا گردانند و این زحمت بر شش گونه است یکی آنکه
آنرا باد غالب شده در وجود مریض پیدا گرداند دوم آنکه آنرا بلغم در وجود مریض غالب شده پیدا آورده باشد سوم آنکه تلخه در وجود مریض غلبه کرده پیدا آورده باشد چهارم آنکه
آنرا هر سه خلط در وجود مریض غالب آمده پیدا آورده باشد پنجم آنکه خون غلبه نموده پیدا آورده باشد ششم نوعیست که بسبب آنکه نخشت در برو یا منی و یا تمور زیاده و شخصی بسبب
غلبه اخلاط فاسد شده باشد یا شخص مخلوق شود و طریق حدوث بواسیر بادی آنست مردم اشیای ممت یا سخت تلخ یا تیز یا سخت خشک یا سرد یا اسباب طعام کم از قدر
گرسنگی یا شراب سخت تیز یا طعام از معتاد خود چیزی تاخیر کرده بخورد یا بسیار جماع یا فاقه یا بسیار زور و حرکت یا اندوه بسیار کند یا پیاب بسیار خورد باد غلبه کرده پیدا آرد
و نیز این نوع بواسیر بسردی ولایت و سردی فصل حادث گردد و طریق حدوث بواسیر تلخه آنست که چون مردم اشیای ترش یا تیز یا نمکی یا شراب تیز یا اشیای ناپاک انگیز خورد تلخه غلبه کرده پیدا آرد
و نیز این نوع بواسیر از گرمی ولایت و گرمی فصل نیز پیدا میشود و طریق حدوث بواسیر که از غلبه بلغم بود آنست که چون مردم اشیای شیرین یا چیزهای چرب یا سرد و یا نمکی و یا اشیای ترش یا
دیر هضم خورد یا زور و حرکت نکند و بسیار یکجا نشسته ماند یا باد شرقی بسیار خورد یا آنکه هیچ اندیشه و فکر نکند بلغم غلبه آورده و آنرا پیدا آرد و این نوع بواسیر از سردی ولایت و سردی فصل حادث گردد
و چنانچه بواسیر یک خلطی که بارتکاب اشیائیکه موجب غلبه یک خلط باشد حادث شود همچنین بواسیر دو خلطی یا سه خلطی بارتکاب اشیائیکه موجب غلبه دو خلط یا سه خلط باشند
پیدا گردد و علامات بواسیر اگر در شخصی پیدا آیند دلالت کنند که دران شخص بواسیر حادث خواهد شد و آن را پوربروپ بواسیر گویند آنست که شخصی مذکور لاغر گردد
و شکمش اکثر اوقات منتفخ شده باشد و آواز کند و آب طعام بزودی هضم نگردد و آروغ بسیار آید و در اندامش ضعف و درد پیدا آید و غائطش اندک خارج شود
و بر اعیان نماید که سنگرهنی و پندروگ حادث شده است و علامات بواسیر بادی که بعد از حدوثش پیدا آیند و آن را روپ زحمت نامند آنست که گرهها
گوشت خشک غیر مترشح و غیر لزج که در مساس همچو ریگ نماید و سخت و خشن مانند زبان گاو و کلکوره که از حضریات است و برنگ سیاه و یا لعل و یا بهورنگ باریک
تیز و ترقیده به صورتهای مختلفه مانند کندوری و کنار و خرما و باربینه و گل کدم و یا دانه سرشف در مقعد بر رویند و سر و پهلوی و کتف و کمر و اندامها و بندگاه ران و
بندگاه کمر درد کند و عطسه و آروغ بسیار آید و مستراح بفراغ نشود و دل گرفته گردد و آرزو بطعام نباشد و علت دمه و سرفه پیدا شود و مرض نکهم اگن ازان گاهی
هضم شود و گاهی نشود و آواز در گوش پیدا شود و چون زحمت مذکور پیدا شود زور آرد غائط گره دار با کف و خلط رود و درد و آواز اندک اندک برون افتد و چرم و
ناخن و بول و غائط و چشم و روی سیاه گردد و از بواسیر بادی گوله و سپه و علتی که آن را استهیلا گویند پیدا شود و علامات بواسیر که از غلبه تلخه می‌شود آنست که
سر گره بواسیر برنگ نیل بود و باقی زرد و لعل فام باشد و خون تنک که بویش زشت و گنده همچو بوی مردار بود تباه شده که ازان برون آید و گره بواسیر مذکور
شکل زبان طوطی و یا مانند و لوچه بود و یا شکل پرکاله جگر باشد و یا نخنگی و تنک و نرم بود و تاپاک و تپ و تشنگی و خوی و بیهوشی نیز غالب باشد و رغبت
بطعام نبود و هر دو طرف گره بواسیر مذکور باریک بوند و میانه آن پر باشد و چرم و ناخن و چشم و روی و غائط و بول زرد و سبز فام بود و علامات
بواسیر که از غلبه بلغم حادث شود آنست که بیخ گره بواسیر مذکور پر و سخت بود و درد اندک کند و گره بواسیر مذکور سفید و آماسیده و چرب گردد و تر و لزج باشد
و خارش کند و بس قرار شود و گره این نوع بواسیر همچو بار کبر یا مثل تخم کتهل یا همچو پستان گاو بود و مقعد و بند ران و مثانه چنان نماید گویی که کشیده می‌شود و زحمت
دمه و سرفه و سیلان آب دهن و ناآرزوی طعام و زحمت پیغس و پرمیو و سوزاک بول پیدا شود و سر گران گردد و تپ لرزه حادث شود و مردم بزبان قادر شدن

فصل پنجم در مرض بواسیر و قسم اول در علامات مرض مذکور

نتوان

تواند و گرسنگی اندک شود و قی آید و زحمتهائیکه بسبب اخلاط رده حادث میشوند حادث گردد و غائط بسیار و نرم و با کف سفید رنگ بسا باشد و گره این نوع بواسیر نه بشکند و نه ترشح کند و این نوع نیز چرم و ناخن و روی و چشم و بول و غائط سپید فام و چرب نما باشد و اگر علامات هر یکی از سه خلط یافته شوند پدید شد که زحمت مذکور از غلبه هر سه خلط حادث شده است و بواسیر یکه خلقی باشد در ان نیز نشانهای هر سه خلط باشد و بواسیر یکه از سبب خون حادث شده باشد علامتهای بواسیر تلخه در وی یافته شوند چراکه گره بواسیر خونی مثل برارده و یا حبه و یا ابسد باشد و وقتیکه غائط با درشت یا زور بیرون می آید گره بواسیر خراشیده شود بدان سبب خون زشت و گرم بسیار جاری میگردد و به سبب زیادت روانی خون مریض مذکور برنگ غوک زرد میشود و رنجهائیکه از نقصانی خون گفته آمد پیدا میشوند و خوبی روی و اندام زائل میشود و زور نقصان میگیرد و مریض لاغر شود و حواس خمس بیکار میگردند و غائط سخت میشود و باد در مجرای خود جاری نمیگردد و اگر خون بسبب باد زشت شده بواسیر پیدا آورده باشد غائط سخت و خشک و سیاه بیرون آید و خون این بواسیر رقیق و جل فام و با کف سائل گردد و ضراط بفراغ نشود و درد کمر و درد مقعد و ران پیدا شود و مریض مذکور سخت لاغر گردد و اگر خون بسبب بلغم زشت شده بواسیر پیدا آورده باشد غائط چرب نرم سفید و سبز و گران بیرون افتد و خون این بواسیر غلیظ و زرد فام و چسپیده با رشتهای خون سیلان یابد و علامات بواسیر که آنرا خون بسبب تلخه زشت شده پیدا آورده باشد علیحده گفته نشده زیراکه علامت این نوع بواسیر مطلق علامت بواسیر خونی ست و آن بالا تحریر شده پس حاجت باز کردن علیحده نیست با آنکه هر پنج نوع باد و هر پنج نوع بلغم در یکی از سه نخش و بر زشت شده مرض بواسیر پیدا می آرند بدان سبب هر نوعی که از بواسیر باشد سخت بدست و در تمام بدن رنج پیدا می آرد و زحمتهای دیگر را حادث میگرداند اگرچه بدشواری به گردد و هر بواسیر یکه در نخش سوم که طرف خارج ست حادث شده باشد و حدیث العهد بود بعلاج زودی به شود و آنکه در نخش میانه باشد و به سبب غلبه دو خلط حادث شده بود و از حدوثش یکسال گذشته باشد بعلاج کردن به شود و لیکن بدیری و با دشواری و این ابهندی که جهه ساده گویند و آنکه در نخش اعلی باشد و آنکه از غلبه هر سه خلط حادث شده باشد و آنکه کهنه و دیرینه بود و آنکه خلقی باشد لا دوا است مریض این مرض فی الحال هلاک گردد مگر آنکه مریض این مرض را گرسنگی نیک باشد و هر چهار پایه طبیبی ذکر آن در صدر این کتاب گذشته است چنانچه می شاید باشد مادام که حیات مریض باقی مانده باشد با رنج مذکور زنده ماند و هر صاحب بواسیر را که دست و پای و دبر و ناف و خایه آماسیده باشد پهلو و دل درد کند لا دوا است و کسی را که در این هر دو محل درد باشد و بیهوش شود و قی آید و وجود او را گرم و تشنگی و تحیگی مقعد پیدا آید بد دوا شود و هلاک گردد و هر صاحب بواسیر را که تشنگی و آماس و درد سوال بود و رغبت بر طعام نبود و از بواسیرش خون زیادت برود و زحمت نیز از قسم اتیسار بادی بود دوا پذیر نیست و بدانکه بواسیر که در بینی یا در گوش یا قضیب یا ناف و مانند این محلها حادث میشود مثل سر خراطین لزج و نرم میباشد و علاج آن در علاج زحمت عضوهای مذکور گفته خواهد شد و بدانکه بیان باد که نوعی از باد دست تنها یا بلغم با تلخه پیوسته و بلغم را زشت گردانیده در چرم کیلها پیدا می آرد و آنرا چرم کیل گویند اگر کیلهای مذکوره از غلبه تنها باد حادث شود درد کنند و سخت باشند و اگر از غلبه باد که تلخه آمیخته باشد حادث گردند کیلها سیاه و لعل فام باشند و اگر از غلبه باد که با بلغم آمیخته باشند حادث گردد کیلها مانند خسته کنار گره دار و چرب و برنگ چرم مردم باشند و بباید که برای زحمت بواسیر علاج زودی کنند چه اگر در علاج بواسیر تاخیر نمایند کل مقعد گرفته و غائط اندک اندک جمع ساخته مرضیکه آنرا ابهن[illegible] میباید کرد و در گویند و آن نوعی از زحمت شکم ست پیدا آرد نعوذ بالله منها قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه علاج بواسیر چهار طریق ست یکی شوره دادن دوم داغ کردن و یا آتش سوختن سوم با آلت آهن بریدن چهارم دارو دادن و باید دانست بواسیر که قریب العهد بود و خلطیکه از آن حادث شده است غلبه اش اندک باشد و زحمتهائیکه بواسطه بواسیر پیدا آید نیز کم باشد آنرا دارو دهایکه قسم چهارم ست باید کرد و بواسیر یکه دراز و نرم و نخش عمیق باشد آنرا شوره باید داد و بواسیری که سخت و خشن و محکم و پر بود از جهت دفع آن داغ و عمل آتش باید کرد و بواسیر یکه دراز و باریک و چکیدگی باشد و نخش تنگ بود آنرا با آلت آهن بریده دفع باید کرد و بواسیر یکه بسبب غلبه باد و بلغم حادث شده باشد آنرا به عمل آتش و یا عمل شوره زائل باید ساخت و بواسیر یکه به سبب تلخه و خون بود آنرا بالشوره که سخت تیز بود دور باید کرد و طبیبی که بجهت دفع بواسیر عمل آتش یا شوره کند

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

باید که درین کار مهارت و تجربهٔ تمام از استاد دیده باشد و خود عاقل بود تا بقدر مناسب عمل کند و بیش و کم نکند اگر عمل داغ و آتش و شوره بقدر مناسب
و موافق آید غائط و ضراط بفراغ برون آمدن تواند و رغبت بر طعام بود و گرسنگی زیادت شود و وجود سبک گردد و مریض را قوت پیدا آید و خاطر خوش و ارام ماند
و رنگ روی و اندام نیکو شود و زور زحمت کم افتد و اگر از قدر مناسب زیاده شود در مقعد چنان درد پیدا آید گویا که شگافته و بریده میشود و تپ و
تا بارکن تشنگی پیدا آید و خون از بواسیر بسیار روان شود و مضرتهائیکه از نقصان خون پیدا می آیند ظاهر گردند و اگر از قدر مناسب عمل داغ با آتش یا شوره
کم افتد بواسیر سیاه گردد و در محل عمل خارش پیدا آید و باد بسته گردد و قوت حواس خمس کم افتد و زحمت برقرار ماند و زائل نگردد و **باید دانست** بواسیری
که از مقعد خارج شده باشد علاج آن که بداره بود چند نوع ست **نوع اول** سحیق زرد چوب در شیر زقوم ترکرده طلا کنند به گردد **نوع دیگر** [illegible]
و حبه و زرد چوب و پلپل دراز بتساوی گرفته و با بول ماده گاو آس کرده طلا کنند به گردد **نوع دیگر** دانتن و چیتره و سجی و کرباری جمله بتساوی گرفته
و با بول ماده گاو آس کرده طلا کنند به شود **نوع دیگر** پلپل دراز و نمک سنگ و کوته و تخم سرس جمله را بتساوی گرفته با شیر زقوم یا شیرهٔ آک آس کرده
طلا کنند به شود **نوع دیگر** کسیس و زرنیخ و نمک سنگ و کنیر و برنگ و کرنج و کرباری و هر دو آک و زقوم و دانتن و چیتره و شیر زقوم جمله برابر گرفته و در روغن
تلخ پخته روغن مذکور را بر بواسیر طلا کنند فی الحال بواسیر مذکور بریده گردد و اما داروهای بواسیر که درون مقعد باشد نیز بر چند انواع ست **نوع اول**
هر روز بوقت صبح با هلیله یا با قند سیاه بخورانند و از ترشی و اشیای بادی و جماع پرهیز لازم دانند به شود **نوع دیگر** صد عدد هلیله پخته را در دیگدان با بول
ماده گاو بجوشانند تا که بول مذکور خشک گردد آنگاه کشیده نگاه دارند و زور و گرسنگی مریض دیده بقدر مناسب نهار با مقداری شهد بخورانند فائده
تمام دهد **نوع دیگر** بیخ چیتره را با غساله برنج آس کرده و شهد دران انداخته بخورانند فائدهٔ تمام دهد و خون بواسیر را باز دارد **نوع دیگر** بیخ ستر اول را با شیر
ماده گاو آس کرده روزینه بوقت صبح نهار بنوشانند بواسیر مذکور دفع شود **نوع دیگر** سحیق بلادر و پوست جو رانی با نمک با دوغ ماده گاو آمیخته بخورانند فائده
تمام دهد **نوع دیگر** آوند گلی را بسحیق بیخ چیتره طلا کنند و دوغ شیرین یا ترش را در آوند مذکور انداخته بدارند و این دوغ را مقداری بلابت بنوشانند و
با برنج پخته نیز بخورانند و هر روز همین عمل بکنند بسیار فائده رساند **نوع دیگر** پلپل دراز و پلپلا مول و چاب و چیتره و هلیله و برنگ و سندهی هر همه برابر گرفته در آوند نو
طلا کنند و دوغ در وی انداخته بدارند و در روز و شب چند مرتبه این دوغ بنوشانند و طعام دیگر نخورانند تا که بواسیر دفع شود و آوند دوغ [illegible]
بداروی مذکور هر روزی راست کرده و دوغ در وی انداخته بدارند و بنوشانند نیکو شود **نوع دیگر** بجارنگی و سینه و جوائن و آمله و گلوی جمله بتساوی گرفته
و باریک آس کرده درون آوند نو طلا کنند و دوغ دران انداخته بدارند و بنوشانند و بر طریق مذکور هر روزی بنوشانند همین فائده رساند **نوع دیگر** سندهی
و کمیرنه و چیتره هر همه بتساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور بستانند و برابر این جوش شیر ماده گاو آمیخته باز بجوشانند بعد از آنکه جوش داده
باشد سرد کرده بنوشانند همین فائده رساند **نوع دیگر** پوست بیخ کراهر قدر که دانند جوکوب کرده در آبی که هشت چند آن باشد بجوشانند چون آب یک حصه بماند
بجامه بیخته بستانند بعده چند جوش دیگر بدهند تا که غلیظ گردد آنگاه مقداری شهد و سحیق پیلپلا و کن دران انداخته بخورانند همین فائده رساند و هنکواد
چوبان را که بیشتر در علاج زحمت یاد گفته خواهد شد او را نیز دافع این زحمت دانند **نوع دیگر** مریض این زحمت را چهار لون در دوغ انداخته بنوشانند
نافع بود **نوع دیگر** بیخ چیتره را سوخته تیزاب آن کشیده بدارند و دران ماش جوشانیده بنوشانند به شود همچنین اگر در تیزاب مله ماش جوشانیده
خوردن دهند و یا تیزاب چیتره را در شیر گاو انداخته و جوشانیده بنوشانند به شود **نوع دیگر** باول و چیتره و کتائی کاکان را سوخته تیزاب خاکستر او بکشند و
در روغن گاو انداخته و جوشانیده بنوشانند نیکو بود **نوع دیگر** هر صبحدم یک مشت کنجد سیاه بخورانند و بالای آن آب سرد بنوشانند این گرسنگی افزاید
و بواسیر دفع شود **نوع دیگر** سمول دانتن و چیتره و هلیله جمله صد پل بستانند و جوکوب کرده در چهار دون آب سرد بجوشانند چون یکدون آب
بماند بجامه بیخته بستانند بعده صد پل قند کهنه دران اندازند و در آوند چرب انداخته در تودهٔ کاه هشت مدت یکماه بدارند بعده بکشند و بجامه بیخته بدارند
و هر صبح نهاری مقدار بنوشانند ازین جمله انواع سنگرهنی و بواسیر و پنڈروگ و وادا ورت و ناآرزوی طعام دفع گردد و گرسنگی افزاید و این را ابهندی

وسمولادارشت گویند نوع دیگر پلپل دراز و پلپل گرد و برنگ کابلی ایلیا لکا دلود هر یک بست و چهار درم و بیخ حنظل شصت درم و مغز بار کبیحه با برشی
ده پل یعنی صد و بست درم و پوست هلیله زرد و شش درم و آمله شانزده پل جمله را جوکوب کرده در چهار دون آب بجوشانند چون یکدون بماند بجامه
پخته بستانند بعده و بست پل قند کهنه درو انداخته و در آوندی که در روی روغن گاو اندا ماخته باشند انداخته در توده کاهت بدارند و مدت پانزده روز
چون بگذرد بکشند و بجامه پخته نگاه دارند و هر صبح دم مقداری بنوشانند ازین بواسیر و پیه و نقصان گرسنگی و سنگرهنی و علت دل و پت روگ و اماس
و راجروگ و بیست و گوله و علتهای شکم و کرم دفع گردد و زور افزاید و رنگ بدن نیکو شود و این را ایلیا دارشت گویند و اگر علت بواسیر از غلبه باد
حادث شده باشد در ان حال نوشانیدن روغن و رسانیدن گرمی آتش و قی و اسهال و هر یکی از دو نوع حقنه یکی استعمال بست و دوم تباسیت
مفید بود و درین زحمت اگر زور تلخه شود عمل اسهال مفید باشد و اگر زور خون بود دارویکه اخلاط را باعتدال آرد و استعمال باید کرد و اگر غلبه بلغم باشد سنه
و کلتهی بخورانند و اگر غلبه هر سه خلط بینند دارویکه دافع هر سه خلط باشد بدهند و برای دفع هر نوعی از انواع بواسیر چون شیر ماده گاو جیلوا روی
آن نوع جوشانند مفید نوع دیگر اگر هزار عدد بلادر که پاک و پاکیزه باشند و کرم خورده و پوسیده و سوخته و سوده نبود کسی در مدت یکماه بطریقیکه
گفته می آید بخورد و غذا برنج رتسال و یا کتهی پخته با شیر و روغن ماده گاو سازد بواسیر هر نوعی که باشد دفع گردد و با مراض دیگر نیز مزاحمت نرساند
و صد سال عمر یابد و طریق خورانیدن بلادر انیست که یک بلادر را بگیرند و بیخ قطع کرده در مقداری در آب انداخته بجوشانند تا آنکه مقدار پنج درم
بماند آنگاه جوش مذکور را بجامه پخته بستانند و در لب و کام و زبان روغن گاو طلا کرده در اول روز بنوشانند و چون دو نیم پاس بگذرد برنج سالی
و یا کتهی پخته با شیر و یا روغن ماده گاو بخورانند و ورای این هیچ چیز دیگر بخورانند و در دوم روز از بلادر بطریق مذکور جوش ساخته بنوشانند تا آنکه هر روز
یگان یگان بلادر زیادت کنند که روز پنجم جوش پنج بلادر بگیرند و در ششم روز جوش ده بلادر بخورانند و بیشتر هر روزی پنجگان پنجگان بلادر زیادت کنند تا
آنکه روز پانزدهم از هنگام شروع هفتاد بلادر شوند و در شانزدهم روز ازین هفتاد بلادر پنجگان کم کنند و همچنین هر روزی پنجگان پنجگان کم کنند تا آنکه پنج بلادر
باند بعد از ان هر روزی یگان بلادر کم کنند تا یکی بماند پس جوش این یگان بلادر را در سی ام روز بنوشند بترتیبی که افزوده بود بهمان ترتیب
نقصان کنند اگر کسی تا ده ماه در خوردن بلادر مداومت نماید بشرط آنکه هر ماهی ترتیب ماه اول از سر گیرد آنکس هزار سال عمر یابد و باید دانست
هر ملتی که این عمل خوردن بلادر در میان باشد بعد گذاشتن آن تا دو ماه نزدیک زن نرود غرض که در خوردن بلادر تا یکسال جماع ممنوع ست
و نیز باید دانست که غیر از برنج سالی و کتهی و شیر ماده گاو و روغن ماده گاو غذای دیگر نباید خورد و اگر روغن بلادر را تا یکماه هر روزی یگان پل بخورانند
شرط خورانیدن بلادر و درین عمل نیز نگاه دارند فایده که در خوردن بلادر تا یکماه میشود حاصل آید و چنانچه از خورانیدن بلادر تا دو ماه عمر و صد سال شود
و از خورانیدن روغن بلادر نیز عمر دو صد سال شود همچنین هر ماهیکه زیادت کنند بمقابله آن عمر صد سال زیادت گردد تا ده ماه و طریق کشیدن روغن بلادر
در فصلیکه بهندی آنرا وسیرنبه گویند گفته خواهد شد و چنانچه جمیع انواع علت بیست را کهیر بجیسیار از بیخ بر میکند همچنین کرا و بلادر جمیع انواع بواسیر را
از بیخ بر میکند و چنانکه انواع برسور اکه دوا ندیده بود در دو جوب دفع میکند همچنان بواسیر یکه بیرون مقعد باشد عمل شوره و داغ قلع گرداند برای
دفع زحمت بواسیر روغن ماده گاو پخته که گرسنگی زیادت کند نیز مفید است و صاحب زحمت بواسیر را شاید که بول و غائط و ضراط نگاه دارد و جماع و بسیار
سواری اسب نیز بسیار ممنوع است و نیز بر دو پای نه نشیند و غذاهای که ممانع خلطی باشد که از ان بواسیر حدوث یافته است از ان غذا احتراز نماید بدانکه اطبا گفته اند
که اتیسار و سنگرهنی و بواسیر هر سه میان خود ها متقارب اند از آنکه در موجبات اینها فرقی اندک ست و غالبا یکی از دیگری حادث میشود اگر مرضی را در
امراض گرسنگی کم باشد این امراض با غلبه قوت باشند و اگر گرسنگی زیادت باشد این امراض کم افتند پس مریض این امراض را دوائی و غذائیکه گرسنگی زیاد
کند و باد را در مجرای خود روان گرداند مدام استعمال باید کرد و هرچه گرسنگی را کم کند و باد محتبس گرداند از ان پرهیز نماید و لهذا دوغ در زحمت بواسیر
بسیار نافع ست زیرا که رنگ مروی را صاف میگرداند و بدان سبب خلاصه طعام بطریق بهتر جریان یافته تمام اندام از راه منافذ میرسد و هضم میگردد

علاج از طب نکسین

وگرسنگی وقوت مریض می افزاید ورنگ اندام روشن ونیک میگرداند وفرحت وخوشی اورا پیدا می آرد اکنون چند علاج از طب نکسین درین باب گفته می شود
بیارند بیخ ناگ برگ هر دو آک را در ترشی آمله وروغن کنجد ترکرده در آوند انداخته ومهر کرده بسوزند وخاکسترش بستانند واین خاکستر را مقدار قوت مریض
اندکی با آب گرم یا با شراب یا با ترشی یا بکانجی یا بشوربای گوشت جانوران دشتی یا به شوربای گوشت بز بخورانند ازین الغاع بواسیر بادی دفع گردد واین را
بهندی لوناد چها گویند نوع دیگر بلادر وسناجی هر دو متساوی گرفته وباغساله برنج آس کرده وقدری شهد در وی انداخته بنوشانند ازین بواسیر تلخه وخون
اتیسار خونی دفع گردد نوع دیگر موی سر آدمی وکشف مار یعنی کانچلی مار وچرم گربه وبیخ آگ وبرگ سمین هر همه را متساوی گرفته وجوکوب کرده بر آتش نهند ودود
آن بر بواسیر رسانند بسیار نافع بود نوع دیگر فاقله جنگلی وزرد چوب نمک سنگ وشیر زقوم هر همه را متساوی گرفته با بول ماده گاو آس کرده بر بواسیر
طلا کنند فائده رساند نوع دیگر پلپل دراز وزرد چوب خرمهره وساجی تخم کرنج وزرنیخ وچیته ومغز تخم ناگیسر ترب ولونیای سبز ونمک پات وپچال خر
وتخم دمعانوره وجوالکهار وتخم فاقله جنگلی هر همه را متساوی آس کنند وتسقیه از شیر آگ وشیر زقوم بدهند بعده از بول ماده گاو تسقیه دهند چون خشک شود
نگاه دارند ونخست بواسیر را بجر بنا یا لخراشند یا شگافته کنند آنگاه بران داروی مذکور طلا کنند ازین عمل در چند روز بواسیر منقطع شده فرود افتد باذن الله تعالی
وازین عمل کرتیه واربد باسور گشته مالا واپچی وبکهکی بروجاپه جنگیها بیکه از غلبه خلط بلغم شده باشد ونیست که از بلغم باشد نیز دفع شوند وهر بواسیر که
از بریدن وشگاف کردن وسوختن واز شوره دادن نرود بدان عمل که مذکور شد بزودی دفع گردد واین علاج را بهندی سیده جوگ گویند نوع دیگر
سنڈهی وپلپل گرد وپلپل دراز وپیپلامول وپاڑهی وانگر ودچیتره ونمک سونچل وپهکر مول وزیره ومغز بیل خام وبابرنگ وجائفی ومهوه پر ونمک پات
نمک وتیز پات جمله را متساوی گرفته آس کنند ودر آشام برنج ویا شراب ویا آب گرم انداخته بنوشانند ازین رحمت بواسیر وسنگرهنی واتیسار وانا
دفع گردد نوع دیگر کرنج ودوصلی وبلیله وچراینه وکلهای وکراوسورن وچیتره ونمک سنگ وبندال هر همه را متساوی گرفته وباریک آس کرده با دوغ
ماده گاو بنوشانند وبرنج پخته با دوغ ماده گاو بخورانند اگر مدت یکماه بدینگونه ملازمت نماید چنانچه بار درخت پخته شده می ریزد همچنین بواسیر منقطع شده
فرود افتد مجرب ست واین را بهندی پاتین باده گویند نوع دیگر بلادر وسناجی وبرنگ وبعارا واجمود هر همه را متساوی گرفته وآس کرده با قند که مقدار یکه
ازین داروها شد آمیخته بدارند وروزینه مقداری بخورانند ازین بواسیر ونفخ شکم دفع گردد نوع دیگر کرنج وچیتره ونمک سنگ سنڈهی واندرجو را جمله را
متساوی گرفته وباریک آس کرده با دوغ ماده گاو بنوشانند بواسیر منقطع شده فرود افتد نوع دیگر زردچوب بندال برابر گرفته وباریک آس کرده و
با روغن تلخ آمیخته بر بواسیر طلا کنند بهشود نوع دیگر سرگین ماده گاو ویا پست جو یا بسولی جو گرمی آتش یعنی سبد بر بواسیر برسانند ازین درد برود
وآرام پدید آید نوع دیگر بلیله را با روغن گاو بریان کنند وبا پلپل دراز وقند بخورانند ازین باد در مجرای خود روان شود ومریض را صحت حاصل آید واگر
بلیله مذکور وسوت ودانتی را با قند بخورانند همین فائده رساند نوع دیگر کنجد سیاه وبلادر را آمیخته بخورانند ازین گرسنگی زیادت گردد وعلت بیست
بواسیر دفع شود نوع دیگر کنجد سیاه وبلادر وبلیله وقند هر همه متساوی گرفته وآس کرده غلولها بسته بدارند ویکی روزینه بخورانند ازین دارو علت بواسیر
وبیست وپنڈروگ ودمه وسرفه وپیه وتپ دفع گردد نوع دیگر سورن را بگل حکمت گرفته بپزند وبا روغن کنجد ونمک سنگ آمیخته بخورانند علت بواسیر
از بیخ برکنده شود نوع دیگر سنڈهی وپلپل دراز وپلپل گرد هر همه متساوی گرفته وبا آب آس کرده کلک سازند ودر روغن ماده گاو انداخته بپزند وسه چند
ازین روغن مذکور تیزاب از ان چوب پلپه چکانیده نیز بیندازند وبآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند ودر روزینه مقداری بخورانند بواسیر ازین
دفع گردد نوع دیگر بندال سوخته خاکستر کنند پس از ان خاکستر تیزاب بکشند ودرین تیزاب بادنجان بپزند پس این بادنجان را با قند سیاه بفرمایند که مریض
بواسیر شکم پر کرده بخورد وبالای آن دوغ بنوشانند اگر بدین طریق هفت روز بخورانند بواسیر که نادوا باشد نیز دفع گردد نوع دیگر بیخ کاه دبه بیخ
کراهتی را باغساله برنج آس کرده ودران شهد انداخته بخورانند ازین بواسیر خونی وخون استحاضه دفع گردد بدانکه بواسیر که آماسیده وسخت شده
مانده باشد آنرا خون کشانیدن بکلک بباید بوجه نافع آید علاج بواسیر که درد کند آنرا گرمی پوست سحیق بیخ آگ با سحیق سهنجنا سحیق راسن که با آتش

پیشاب مدر و برای رفع شکم [illegible] بواسیر

گرم کرده باشند حرارت ساکن و درد دفع گردد نوع دیگر چاب و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و پارهی و جواکهار و گشنیز و جوائن و پلپول و نمک سنگ و نمک بریا و چیته و مغز بیل خام و بلیله جمله به استوای گرفته و به آب آس کرده و کلک باریک ساخته در روغن اندازند و چهار چند از روغن گاو و جغرات نیز اندازند و بپزند چون مرتب شود نگاه دارند و مریض را بخورانند ازین بواسیر و پرواهکا و مقعد که بیرون می آید و سوزاک بول و سلسل بول و درد مقعد و زحیر و تیتین دفع گردد و این را چپیاو کهرت نامند نوع دیگر پانصد عدد بلادر که پخته باشند باریک بریده در یک من آب انداخته بجوشانند چون پنج سیر آب بماند بجای پخته بستانند و در پنج سیر روغن ماده گاو اندازند و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز و پلپول و چیته و چپیل و انگرزد و چاب و اجمود و بچ و هر پنج نمک و جواکهار و ساجی و سهو سپیر هر یک پنجگان درم بستانند و آس کرده و سحیق تر ساخته در روغن مذکور اندازند و جغرات و سرکه هندی و سکت که نوعی از سرکه هندیست و شیره ادرک و سهجنه هر یکی بمقدار روغن شده در روغن مسطور نیز اندازند و بپزند و صاحب بواسیر را بخورانند ازین جمله انواع بواسیر دفع گردد و باد در مجرای خود روان گردد و گوله که از باد و بلغم شده باشد و پیه و جلندهر و آماس و پانڈروگ و سرفه و دمه و سنگرهنی جمله دفع گردد چنانکه شعاع آفتاب ظلمت را برطرف میگرداند و این روغن را بهندوی اگن کهرت نامند نوع دیگر بالاتیل لودهه مجیثه چاب و چیته و پارهی و تیس و بیل و گل دهاتکی و دیودار و سندهی و چیره و موتهه و جواکهار جمله به استوای گرفته و آس کرده و سحیق تر ساخته در روغن ماده گاو اندازند و چهار چند از شیره چنگیری نیز اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و صاحب بواسیر را بدهند ازین بواسیر و اتیسار و سنگرهنی و پانڈروگ و سوزاک بول و خروج مقعد دفع شود و این را بهندی سرلو کهرت نامند نوع دیگر پلپل دراز و بلهٹی و بیل و سونف و سنبهل و بچ و کوتهه و کچور و پهکرمول و چیتره و دیودار همه را استوای گرفته و به آب آس کرده و سحیق تر ساخته در روغن کنجد اندازند و چند ازین روغن شیر ماده گاو یا شیر بز انداخته به آتش نرم بپزند چون مرتب شود نگاه دارند و بدین روغن صاحب بواسیری را که خشک بود و شکمش منتفخ بود و باد در باسش و یا شکمش در مجرای خود نافذ گردد حقنه که آنرا انباسن بست گویند باید کرد و از حقنه کردن بدین روغن بواسیر و خروج مقعد و انتفاخ و درد شکم و سوزاک بول و پرواهکا و درد کمر و درد پشت و آماس مقعد و بستگی باد و بول و غائط دفع گردد و این روغن را بهندی پپلیادتیل گویند نوع دیگر کسیس و دانتی و نمک سنگ و کنیر و چیتره و بنڈال و برنگ و کریخ و زرنیخ جمله را سحیق تر کرده در روغن کنجد اندازند و شیره اگ در وی نیز اندازند و به آتش نرم بپزند چون پخته شود فرود آرند و نگاه دارند و مقداری بر بواسیر طلا کنند به شود و دفع کامل دهد و این را بهندی کاسیسادتیل گویند نوع دیگر کسیس و نمک سنگ و پلپل دراز و سندهی و کوتهه و کرهاری و پاکهان بهید و کنیر و برنگ و چیته و زرنیخ و چوک جمله به استوای گرفته و باریک آس کرده و کلک ساخته در روغن کنجد سیاه اندازند و شیر زقوم و شیر اگ که هر یکی برابر روغن کنجد باشد اندازند و چهار چند از روغن مذکور بول خر انداخته به آتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری بر بواسیر طلا کنند این روغن هر نوع بواسیر را چنانکه شوره بریده دفع میکند و رسگی واند لیکن برا ازین مضرت نمیرسد چنانچه از شوره آزار میرسد ازین هرگز نمیرسد و این را بهندی مهت کاسیسادتیل گویند نوع دیگر دانتی و کنیر و کسیس و برنگ و الایچی و چیتره و نمک سنگ هر همه به استوای گرفته و به آب آس کرده و سحیق تر ساخته در روغن کنجد اندازند و همچنان روغن شیر اگ اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بر بواسیر طلا کنند به شود و این را دنتیادتیل گویند نوع دیگر نمک سنگ و چیتره و انار رچه و کرنج و بکاین هر همه به استوای گرفته و آس کرده در دوغ ماده گاو آمیخته تا هفت روز بنوشانند ازین بواسیر دفع شود و این را لولوتمادچورن نامند نوع دیگر ستهی و پلپل دراز و پلپل گرد و پلپول و بچ و انگرزد و پارهی و ساجی و جواکهار و تهین سیاه و پتین و چاب و کٹکی و انار و چپیل و هر پنج نمک و اجمود و بیل خام و ترکهله و تج و تیج و الایچی این همه بیست و هشت دارو را به استوای گرفته و باریک آس کرده و در روغن سیاه انجیر مخلوط ساخته بلیسانند یا در آب گرم انداخته بنوشانند ازین جمله انواع بواسیر و دمه و سرفه و بچکنر و درد پهلو و دل و سینه و درد مثانه و ناآرزوی طعام و پیه و پرمیو و یرقان و پانڈروگ و نفخ شکم و آلوباب و زیادتی روده که آنرا انتر برده گویند و کرم و پرو سنگرهنی دفع گردد و این را اترکتیادچورن گویند نوع دیگر بلادر و ترپهله و دانتی و چیتره هر همه را به استوای گرفته و باریک آس کرده و دو چند این جمله دیه نمک سنگ پخته در آوندی انداخته مهر کرده چنانچه دودش بیرون نیاید

با آتش یا چاک دشتی کچیت باید بهند چون خود سرد شود بستانند و ازین دارو مقداری بجهت صاحب بواسیر بادی وغیره مادهٔ گاو بدهند ازین جملهٔ انواع بواسیر دفع گردد
و این را کلیان الون گویند نوع دیگر سندهی یک درم پلپل دراز دو درم پلپل گرد سه درم ناگیسر چهار درم دارچینی شش درم بستانند و همچنین جملهٔ این ادویه
شکر تری یا مینر نادر روزینه مقداری خوردن دهند ازین جملهٔ انواع بواسیر دفع میشوند و اگر این را پیر مرد بخورد جوان گردد و این را اسم مودک نامند
نوع دیگر پلپل گرد دو درم و سندهی چهار درم و چیتره هشت درم و سورن شانزده درم جملهٔ یکجا آس کرده باقند که همچند جملهٔ ادویه باشد بیامیزند و مقدار
روزینه خوردن دهند ازین جملهٔ انواع بواسیر درد و گوله و علت شکم و پلیپای زائل شود و گرسنگی افزاید و این ترکیب را سورن مودک گویند نوع دیگر
سورن پاک و خشک کرده شانزده حصه و چیتره هشت حصه و سندهی چهار حصه پلپل گرد دو حصه و ترپهله و پلپل دراز و پلمول و تالیسپتر و بابادرنگ
هر یکی برابر سندهی و موصلی برابر چیتره و بدهارا برابر سورن و تج و تیرج و الایچی برابر پلپل گرد جملهٔ یکجا کرده باریک آس کنند و دو چند جملهٔ ادویه قند کهنه بگیرند
و جلاب کنند و سحیق داروهای مذکوره را درین جلاب انداخته و مخلوط کرده بدارند و صاحب بواسیر را مقداری روزینه خوردن دهند و لیکن باید که مریض مذکور
غذای خود طعامیکه دیر هضم و فربهی افزا بود سازد زیراکه این دارو گرسنگی را سخت می افزاید اگر غذای دیر هضم نباشد غذای سبک را هضم ساخته غائط را بسوزد
و ضرر تمام رساند و منقول است که بهنوا گست من ابتداء این دارو و طعام بسیار خورد و این دارو جملهٔ انواع بواسیر را از بیخ بر کنده دور کند و آماس و
پلیپای و سنگرهنی که از باد و بلغم بود و پیری را زائل گرداند و عقل و آبستنی افزاید و کهاس و دمه و سرفه و راجروگ و پرمیو و پیه را دفع گرداند و این را بهرست
سورن مودک گویند نوع دیگر پلیله و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز هر یکی سه گان پل زنج و تیرج هر یکی یک و نیم پل و قند کهنه هشت گان پل
بستانند و جملهٔ ادویه را باریک آس کرده و جلاب قند مذکور را انداز کفچه زده مخلوط گردانند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری که مناسب باشد روزینه
خوردن دهند ازین جملهٔ انواع بواسیر سنگرهنی و دمه و آماس و سرفه دفع شود و این را بهندی اگست مودک نامند نوع دیگر سندهی سه پل پلپل دراز
چهار پل پلپل گرد دو پل و چاب پکلپل و تالیسپتر نیز یک پل و ناگیسر نیم پل و پلمول دو پل و تیرج دو درم و دانه الایچی خرد سه درم و تج سه درم و زنجبیل
سه درم جملهٔ را باریک آس کرده و سی پل قند کهنه را جلاب کرده و دران سحیق داروهای مذکوره انداخته و کفچه زده و مخلوط ساخته مقدار آنکه درم را غلوله
کرده بدارند پیش از طعام یا بعد از طعام یا در اثنای خوردن دهند و بالای آن شوربای گوشت جانوران دشتی مثل تراج و لاوه و تیهو یا شراب یا گهی
یا شیر یا آب گرم بنوشانند ازین بواسیر یکه از یک خلط یا دو خلط یا سه خلط یا خلقی باشد دفع شود و علتیکه از خوردن شراب حادث شود و سوزاک و ال
و مزاحمت باد و گرفتگی گلو و تپ لرزه که آنرا بهندی جرگویند و پیت و زردی رنگ و مزاحمت دل و گلو و گواو و درد دل و قی و اتیسار و بادی برقان و کهاس همه دفع شود
و اگر از مزاحمت بواسیر غائط را فراغ برون نیاید باید که بجای سندهی هلیله استعمال کنند و اگر مریض مذکور را گرسنگی اندک و غلبهٔ اپت باشد بجای
قند سیاه شکر تری استعمال باید کرد که فائدهٔ تمام رساند و اگر مزاحمت مذکور غلبهٔ بلغم باشد یک پل انبان بدهند و اگر غلبهٔ تلخه باشد سه پل انبان
بدهند و برای دفع باد انبان ترش از سرکهٔ هندی و شراب و ترش آبه و شوربای گوشت جانوران دشتی باید داد و برای دفع غلبهٔ تلخه از شیر و نیشکر و شیر
و آب سرد باید داد و برای دفع غلبهٔ بلغم آب گرم و چیزهاییکه ملائم آن باشد بدهند و این ترکیب را بهندی پران داد کنکا نامند باید دانست فائده
انبان که بر داروی سید هند آنست که به سبب انبان داروی در تمام بدن بسرعت سرایت میکند چنانچه قطرهٔ روغن که بر سر آب می افتد بسرعت منبسط میگردد
نوع دیگر پوست هلیله پنج پل و زیره یک پل و پلپل گرد دو پل و پلپل دراز سه پل و پلمول چهار پل و چاب پنج پل و چیتره شش پل و سندهی هفت پل
و جوالکهار دو پل و بابادرنگ هشت پل و دو چند ازین جملهٔ ادویه سورن هر همه را باریک آس کرده پس مقدار این هر همه داروها از قند کهنه جلاب کنند و
درین جلاب سحیق داروهای مذکوره انداخته کفچه زنند و مخلوط گردانند و لبده فرود آرند و مقدار سه گان درم را غلوله سازند و نهارگان غلوله خوردن
دهند و بالای آن مقداری دوغ یا آب گرم بنوشانند بواسیر یکه از شوره و آتش و آلت آهن هم دفع نشود بدین علاج بزودی دفع گردد و این دارو
گرسنگی بسیار افزاید و سنگرهنی و پنڈروگ نیز دفع گردد و برای دفع زحمت بواسیر ازین داروی بهتر نیست و این را بهندی کنکاین تباس گویند

نوع دیگر بلادر ده هزار که نیک پخته باشد بستانند پس آنها را بریده در یک دون آب بجوشانند چون چهارم حصه آب بماند بجامه پخته بستانند بعده درین جوش صد پل قند کهنه و پانصد بلادر دیگر باریک بریده اندازند و زیر ش آتش نرم کنند و بجوشانند تا آنکه جلاب مذکور غلیظ گردد آنگاه سحیق ترپهلا و سندهی پلپل گرد و پلپل دراز و جوانی و موتهه و نمک سنگ و تج و تیرج و الایچی و ناگیسر از ین هر یکی سه درم ستده و باریک آس کرده در جلاب مذکور اندازند و زیر ش آتش کنند چون غلیظ بسیار شود بقوام اولیه رسد فرود آرند و سرد کرده نگاه دارند پس قوت و گرسنگی مریض مذکور معلوم نموده مقدار روزینه بخورانند و بالای آن شوربای گوشت یا جوش غله یا دوغ یا شراب یا جوش دمول بدهند از ین جمله انواع بواسیر و بیبت و باد یرقان و پاندوروگ و پرمیو و سنگرهنی و فساد آتش گرسنگی و پیه دفع گردند و جلندهر را نیز در ابتدای حال نافع بود و این را بهلاتک گویند نوع دیگر پلپل و ملدر و پلپلول و چاب و چیتره و سندهی و پاڑهی و برنگ و اندرجو و انگزد و بهارنگی و تج و موتهه و سرشف و اتیس و زیره و پلول و تالیسپتر و پوست بیخ بید انجیر و گرو و چیپل و اجمود و کتکی و مرهری هر همه متساوی بگیرند و سه حصه جمله داروها ترپهلا بستانند و باریک آس کرده با گوگل صاف که مقدار جمله داروها باشد بیامیزند و بکوبند تا که مخلوط گشته یک ذات شود پس در آوند پاکیزه و روغن ماده گاو باشد نگاه دارند و هر روز نهار بمقدار دو نیم درم را چند غلوله کرده با شهد بخورانند و درین دارو پرهیز جماع و مشروبی و ماکولی شرط نیست از ین جمله انواع بواسیر علتهای منی مردان و خون حیض زنان اگرچه علاج اینها دشوار بود زود نیک شود و درین هیچ شک نیست و گوله بادی و نا آرزوی طعام و درد ناف و نفخ شکم و زحمتهای دل و سنگرهنی و زحمت راجروگ و بیبت و باد صرع و پرمیو و سرخباد و همه امراض دفع گردند و گرسنگی سخت افزاید و زحمت دمه و سرفه و بهگندر را نیز دافع بود یا کی از جمیع امراض خلاص بماند و این بسارا هندی جوگراج گوگل گویند و چون بعد خوردن دارو مذکور گرسنگی شود طعامیکه موافق باشد با آب جوش غله یا با شیر یا بروغن ماده گاو بخورانند و اگر داروی مذکور با جوش رسناد کنند بخورانند جمیع علل بادی را دافع باشد و اگر با جوش کاکولیادگن بخورانند جمیع امراض تابه را دافع است و اگر با جوش ارگبدهادگن بخورانند همه زحمتهای بلغم دفع شوند و اگر با جوش دارهلد خوردن دهند جمیع علتهای پرمیو دفع شوند و اگر با شهد بخورانند زحمت پیه و آسهول دفع شود و اگر با بول ماده گاو بخورانند پاندوروگ دفع گردد و اگر با شیر بخورانند آماس اگر دیرینه و بزرگ باشد دور شود و اگر با جوش پادل بخورانند زهر موش را دافع بود همچنین این نوع بجهت دفع هر زحمتی و هر خلطی که با انیان موافق فهمیده باید امراض انها زائل کند نوع دیگر نسوت و تیوتی و دانتی و خارخسک و چیتره و کچور و حنظل و سندهی و موتهه و برنگ و هلیله هر یکی یگان پل و بلادر هشت پل و بمعاوضه همین قدر سورن شانزده پل انجیان و بهه جوکوب کرده در یک دون آب انداخته بجوشانند و چهارمی حصه ازین جوشش بجامه پخته بستانند و قند کهنه که بحصه جوش مذکور باشد انداخته جلاب کنند بعده دیگر نسوت و تیوتی و سورن و چیته هر یکی دو پل و الایچی و تج و پلپل گرد و چیپل هر یکی شش پل باریک آس کرده در جامه بیزنموده در جلاب مذکور اندازند و زیرش آتش نرم کنند و بپزند تا که غلیظ گردد پس این را در آوند چوبی انداخته نگاه دارند و بمقدار ده درم روزینه مریض مذکور را بدهند و بعد از هضم شدن داروی مذکور برنج سالی پخته با شوربای گوشت یا با شیر ماده گاو بخورانند از ین جمله انواع بواسیر و انواع گوله و بیبت و پرمیو و پاندوروگ و هلیمک و علتهای شکم که از علت باد پیدا آمده باشد و سنگرهنی و نقصان گرسنگی و کهیروک و پینس و زکام و اپستنهی دفع گردد و در هر دارو نیکه قند یا شکر بسیار افتد نام او بالفظ کره یا کهند ماخوذ بود چنانچه باهساله کره کهند گوکهاند برای گسیکه ورم و گرسنگی او را لبسیار باشد مقدار هژده درم و کسی را که قوت میانگی باشد دوازده درم و آنکه او را گرسنگی و قوت بسیار کم باشد شش درم باید داد و این دارو را بهندی باهساله کره کهند گویند فوائد انواع آهن باید دانست که آهن منافع بسیار دارد و ابدال کشته آن علاج می رفت و خصوصا در علاج بواسیر عمل تمام دارد و تفاوت میان انواع آهن در منفعت بسیار است پس متعرض شدن برای بیان تفاوت در میان انواع آهن ست و منافع اکثر انواع آن تفصیل لازم آید بدانکه او در لوه که در ولایت آن پیدا شود از آهنهای دیگر که از آن فتاده در چند نفع دارد و از آهن ولایت آن ولیده آهن ولایت کلنگ هشت چند نفع دارد و از آهن ولایت کلنگ آهنی که آن را بهندی نام گویند ده چند نفع دارد

فوائد انواع آهن

وازین آهن ماجره هزار چند نفع دارد واز آهن ماجر آهنی که در ولایت پاند میشود شصت چند نفع دارد واز آهن پاند آهنی که آنرا نرج گویند ده چند نفع دارد واز آهن نرج آهن کانتی لک چند منفعت دارد اکنون علامات هر نوعی از انواع آهن مذکور گفته میشود اما علامت آهن اودر آنست که از وی تارهای باریک توان کشید و گوهرهاش نیز باریک باشد. علامت آهن ولایت کلنگ آنست که گوهرهای آن همچو برنج باشد. علامت آهن ولایت بجهدر آنست که گوهرهای آن مثل گوهر تخم بید انجیر باشند ورنگ آهن مذکور همچو برگ زقوم سبز دار باشد و علامت آهن ماجر آنست که گوهرهای آن مثل برگ دیونه باشند ورنگش بزردی همچو زردی زرزند و علامت آهن ولایت پاند آنست که سپید یا سیاه بود و تار آن هموار بدون آید علامت آهن نرج آنست که برنگ آب بود وآنرا گوهر نباشد و علامت آهن کانتی آنست که خشک نماید و تازه آن سخت نرم باشد و اگر انگژه بالای آن نهند بوی خود ندهد و اگر شیر در آوند آن آهن بجوشانند همچو کف جوشش بالا برآید اما ریخته نشود و بدانکه نفع آهن ولایت آمدیسه آنست که زیادتی پیه وچاردرد سر که از سبب باد ولایت حادث شود و بادی که در پهلو و شکم مزاحمت دهد وقی وانتیسار و باد سول و بادی که در تمام اندام پیدا شود و تلخی از ان دفع گردد و نفع آهن ماجر آنست که گرسنگی زیادت کند و بهیدن مت اسهال آرد و بواسیری که از هر سه خلط باشد و ترقیدگی اندام و درد اندام و باد و بلغم از ان دفع گردد و نفع آهن که در ولایت پاند میباشد آنست که گوله و پنڈ روگ وهلیمک و کچه و پاسول و دمه و آماس و گرفتگی گلو و رکتپت و زحمت بادی و غلبهٔ خواب و کاهلی و ناآرزوی طعام دفع کند علی الخصوص در دفع پرمیو اثری تمام دارد و منفعت آهن بجهدر آنست هر زحمتی که از خون حادث شود و کهیروک و رکتپت اگرچه زیادت باشد و بیهوشی وقی و تپ و ناپاک بی شبهه بزودی دفع گردد و منفعت آهن کانتی آنست که جملهٔ انواع زحمتها او هر هژده نوع بیست را فی الحال دفع کند و بینائی چشم و آب منی و روشنائی وجود زیادت کند و منفعت آهن ولایت ازان کلنگ آنست که عقم عورت عقیمه را زائل گرداند و آب منی را نیز افزون کند وقی و راجروگ دفع کند پس طبیب را شاید که زور صردم و ولایت و فصل و مزاج هوا شناخته هر یکی را از انواع آهن مذکور بعمل آرد اکنون چند انواع علاج بواسیر که در آن آهن کشته می افتد گفته می آید نوع اول نسوت و بیخ وسنبهالو و زقوم و سنڈی و بیخ چیته هر یک هژده پل ستده و جوکوب کرده و در یک من آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه باند بجای بیخته بیتانند و در دیگ کرده بالای دیگدان بنشانند و زیرش آتش کنند چون مانند جلاب غلیظ شود آنگاه برنگ و پل و سندهی و پلپل و پلپل گرد و پلپل از این هر یک بیست و هفت درم و ترپهله پنج پل و سلاجیت پاک کرده یک پل و آهن کانتی یا آهن ماجر و مانند آن که آنرا بنسل یا بکٹائی بزرگ که درخت میشود یا ایسون ماکهی کشته باشند دوازده پل در جوش داروها که مانند جلاب ساخته باشند انداخته زیر آتش نرم کنند چون غلیظ شود فرود آرند و در سرد پس دوازده پل شکر تری و همین مقدار شهد خالص انداز ند و لیسند و خاطر گردانیده در آوند چرب نگاه دارند و لیده قوت و گرسنگی و سن و سال حریف فهمیده مقداری بخورانند ازین جمله انواع بواسیر فی الحال دفع گردد و گرسنگی را چنان زیاده کند که سنگ و چوب هم هضم گردد و بالای داروی مذکور غله که دیر هضم باشد و شیر و شوربای گوشت جانوران دشتی بخورانند ازین پنڈروگ و آماس و پیه و بیست و علتهای شکم همه بزودی زائل گردند و در اثنای خوردن این ترکیب از کریل و کاکی و کریلا و هر چیزیکه به سراسم او کاوه باشد احتراز نمایند و این را بهندی اگن مکهه لوه گویند نوع دیگر پترهای آهن ساز تنک راست بکنانند بعده بهارنگی و تیشتا یعنی پاڑهی و نزد یک بعضی ماهیئن و بیخ زقوم آس کرده بر پترهای آهن مذکور طلا کرده و در آتش تشویه دهند و همچنین کرات و مرات بیخ مذکور را طلا کرده تشویه باید داد تا آنکه آهن مذکور کشته گردد بعده دوازده پل ازین آهن کشته بستانند و در شیرهٔ بلهل که یک پرسته و جوش ترپهله که نیز یک پرسته باشد اندازند و شش پل در روغن ماده گاو و شش پل شکر تری انداخته جوش دهند چون بقوام جلاب رسد فرود آرند و یک شب در شبنم رها کنند و وقت صبح تخم بلهل و سندهی و پلپل گرد و پلپل دراز هر یکی سه درم آس کرده و جامه بیز نموده در جلاب کور اندازند بعده سه پل شهد نیز اندازند و لیسند و در آوند چرب نگاه دارند پس در گرسنگی و حال مریض فهمیده مقداریکه مناسب داند هر روز نهار بخورانند ازین جملهٔ انواع بواسیر و بادیرقان و پنڈروگ و بیست و کرم و زیادتی خایه و گوله و علتهای شکم و آماس و درد و بر تمام سول و نابت سول و سوب بزودی در ابتدای

علامات هر نوعی از انواع آهن

تپ

دفع گردند و این ترکیب لوه انبرت رساین نامند نوع دیگر چاب هشت پل و چوب سار گهیر چهار پل و پنج چیتره پنج پل و موصلی سیاه پنج پل و تریهاله شانزده پل جمله را جوکوب کرده در یک دون آب بجوشانند و هشتمی حصه آن جامه بیز کرده بستانند. و دران هشت پل روغن ماده گاو و شانزده پل آب آهن کانتی ومانند آن که خواب طرز گشته باشد اندازند و در آوند مسی کرده بپزند چون مانند جلاب شود فرود آورده سرد کنند بعده نسوت و زنجبیل و برنگ آمله و سندهی و پیپل دراز و پیپل گرده هر یکی شش درم گرفته آس کرده در وی اندازند و چهار پل شکر تری و چهار پل شهد خالص نیز اندازند و بکفچه بشورند. و مخلوط سازند و در آوند چرب نگاه دارند. حالت مریض فهمیده مقداری که مناسب وقت دانند بخورانند از ین جمله انواع بواسیر و سیبت و اماس و پنڈ روگ و سپیه درد شکم و درد شغم و پرنام سول و علتهای شکم جملگی زایل گردد و آنچه در ترکیب اگن بکهه لوه غذا گفته شده است درین ترکیب نیز همان غذا باید داد و آنچه پرهیز در ایام خوردن ترکیب اگن بکهه لوه گفته در ایام ملازمت این ترکیب نیز چیزهای مذکوره ممنوع ست چنانچه کریلا و کانجی و چیزیکه بر سر اسم او حرف کاف باشد مثل کیلا چهیادلوده نامند بدانکه خون بواسیر در ابتدای حال بند نباید بست زیراکه اگر آن خون را در ابتدای حال به بندند غلبهٔ زحمت نفخ شکم و سایر زحمتهایکه از غلبهٔ خون حادث میشوند پیدا آیند یا که خون بدانند که خون بواسیر بیرون رفته است و مریض مذکور سخت ضعیف گشته دران حال بستن خون باید کرد و آن بچند نوع ست نوع اول صندل و چرایته و جواسا و سندهی هر همه بالتساوی گرفته و جوکوب کرده و کاڑهه ساخته بنوشانند ازین روانی خون باز ماند نوع دیگر گیهی سیاه یا مسکهٔ ماده گاو چندگاه بخورانند همین فایده دهد مجرب ست نوع دیگر زیره از ان گل نیلوفر شمسی با شکر تری بخورانند فایده تمام حاصل آید نوع دیگر تخم فاقلهٔ جنگلی باریک آس کرده بر بواسیر طلا کنند همین فایده دهد و اگر کیرسالی یعنی بندال ابار یک آس کرده با مسکهٔ گاو طلا کنند همین فایده دهد نوع دیگر اپنیسں کرا واندر جو و رسوت هر همه برابر گرفته با غسالهٔ برنج آس کرده و فقدری شهد دران انداخته بنوشانند همین نفع دهد نوع دیگر مجیٹهه و دهنیا و قمری و پوست بیخ سینبل و تاک که نوعی از لود ست و کهند و صندل هر همه برابر گرفته آس کرده با آب زیره بنوشانند همین فایده دهد نوع دیگر جوانتی و اندر جو و پاڑهی و بیل خام و سندهی و رسوت هر همه برابر گرفته و باریک آس کرده بنوشانند ازین خون بواسیر بند گردد و درد دفع شود نوع دیگر اندر جو ولود سنبج و ار دما گهیشر اتیل و دهنیا و لود و گل دهاتکی هر یک را برابر گرفته و باب آس کرده در روغن ماده گاو انداخته بپزند و مقداری از فیض مذکور را بنوشانند همین فایده دهد و این روغن را کنجاد کهرت گویند نوع دیگر اندها هولی و بیاا و دار ہلد و تهوا و خار خسک و شگاوه و درخت گار نوع دیگر درخت از ان از هر یکی دو گان پل گرفته و جوکوب کرده در آبیکه هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بجامه بیخته بستانند و در یک پرستهه روغن ماده گاو اندازند و بپزند بعده جیونتی و دشکی و بیلیل دراز و پیپل گرد و نیلوفل و دیودار و اندرجو و گل سنبل و کاکولی و صندل و زعفران و کاپهل و چیتره و موتهه و برنگ و اتیس و سرون و زیره از ان گل نیلوفر شمسی و قمری و مجیٹهه و کتائی و مغز بیل خام و موچرس و پاڑهی هر یکی سه درم گرفته و باب آس کرده و کلک ساخته در روغن مذکور اندازند و بآتش نرم بپزند بعده شیرهٔ چنگیری و دوبرتهه و شیره سه کرتهه در روغن مذکور نیز اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند قوت مریض فهمیده مقداری که مناسب دانند ازین جمله انواع بواسیر و اتیسار و خروج مقعد و اماس و درد و روانی خون و بستگی بول و فساد باد و نقصان گرسنگی و ناآرزوی طعام دفع شود و زور و خوبی تن و گرسنگی و عقل افزاید و حواس خمس ظاهر و باطن قوی گردند و این روغن را دا کمبهی کهرت گویند نوع دیگر پوست گراصد پل جوکوب کرده در دو دون آب انداخته بجوشانند و هشتمی حصهٔ آن بجامه بیخته بستانند آنگاه درین کاڑهه مقداری پل قند کهنه انداخته جلاب کنند بعده موتهه و موچرس و لود و پاڑهی و بار کبهته و گل دهاتکی و بادرو و برنگ و سندهی و پیپل دراز و پیپل گرد و تریچله و رسوت و چیتره و اندر جو و بیخ و اتیس و مغز بیل خام هر یکی سه پل گرفته و باریک آس کرده بجامه بیز نموده در جلاب مذکور اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود و غلیظ گردد فرود آرند و سرد کنند پس چهار پل شهد خالص همین مقدار روغن گاو انداخته بشورند و در آوند چرب نگاه دارند و مقداریکه مناسب دانند روزینه نهار مریض مذکور خورانند ازین جمله انواع بواسیر و ابلیت و اتیسار و پنڈ روگ و ناآرزوی طعام و سنگرهنی و اماس و باد بیرقان دفع شود و بالای روغن مذکور از شیر و روغن ماده گاو و شهد و دوغ و آب دیگری شربت و بات آنچه موافق دانند بنوشانند و از غذا آنچه

ملائم و بایه دارو موافق دانند بدبهند و این ترکیب را بهنهی کتبا و اولیه گویند و اگر بواسیر از داروهای مذکوره به نشود باید که بعمل آتش ویا شوره ویا به بریدن
بآلت آهن دفع نمایند ویک طریق بریدن بواسیر آنست که سحیق زردچوب را بشیر زقوم بیامیزند وریسمان باریک بدان تر کرده بر بواسیر محکم به بندند و همچنین چند
کرت عمل مذکور باید کرد تا که بواسیر بریده شده بیفتد و این ریسمان را بهنبی چهار سوت گویند و این عمل داخل در اعمال شوره است عمل دوم واگر زردچوب
وبلادر ومال کنگنی وترپهله ودانتی وتاقلی تلخ وچیته ونمک سنگ هر همه متساوی گرفته بشیر زقوم وآب بسایند وخشک کنند چند کرت بدین هر دو شیر
آس کرده خشک کنند و بر و غایتکه مقدار این جمله داروها باشد مخلوط سازند وبدان ریسمان را تر کرده بر بواسیر بندند و همچنین چند کرت ریسمان را تر کرده به بندند
بواسیر منقطع شده بیفتد و اعمال شوره بر انواع ست نوع اول کهانتا پادل که گلهای او سیاه باشند وآنرا موکهانیز گویند بوقت سعد که ماه
در منزل پگهه نکهتر باشد غسل کرده وجامهای پاک پوشیده وصدقه داده آنرا بریده بیارد وسوخته از آن خاکستر سازند وبقدر ده سیر ازین خاکستر باید که در
یک دون آب انداخته باید جوشانید تا آنکه خوب جوشیده شود پس تیزاب او باید گرفت واین تیزاب خاکستر خرمهره چهار پل انداخته بار دیگر جوش داده
غلیظ مانند جلاب باید ساخت آنگاه ساجی وجواکهار وسندهی وفلفلین وبیخ واتیس ونمک بریا وچیته هر یکی هشتگان ماهه گرفته وآس کرده در جلاب
مذکور اندازند وزیرش آتش کنند چون غلیظ شود فرود آرند وکشیده در آوندیکه از آهن باشد بیندازند ونگاه دارند وبر بواسیر وبهگندر وماسه بیندازند
آن بطریقیکه بیان آن در فصلیکه آنرا بهنبی چهار ادهیا نامند خواهد آمد استعمال کنند بواسیر منقطع شده بیفتد واین شوره سخت تیز ست عمل با
آتش کنند واگر از دادن شوره سخت درد پیدا آید باید که در روغن ماده گاو وشیره پاکیچه وانار وآمله که هر یکی ازین سه شیره چهار چند روغن مذکور باشد بیندازند
وبپزند چون پخته شود بر جای درد طلا کنند به شود بدانکه بواسیر در شبور وناف وگوش وچشم وبینی هم پیدا میشود واگر در محلی ازین محلها حادث گردد پس غنهای
داروهای دیگر که بجهت طلا کردن بر بواسیر ویر گفته شده اند بر بواسیر آن محلها طلا کنند وسحیق زردچوب ونمک سنگ وداربلد وهو النسه وکسیس
یکجا کرده بران بپزند مفید آید وبواسیر محلهای مذکور زائل گردد واگر بواسیر بینی بیاره وروغن مذکور زائل نگردد پس بعمل شوره ویا بآلت آهن ور
باید کرد وطریق عمل شوره آنست که شوره را بر آلت نقره یا مس داشته یا بر فتیله محلوج سخت کرده بر بواسیر بینی برسانند واگر مریض آنرا نه بسوزد
چرم کپیل گویند بآلت آهن ببرند وبران شوره سخت کنند تا زائل گردد اکنون چند رس بجهت دفع بواسیر از کتب تنتهه رس تنتار گرفته می آید بیارند سیماب صاف کرده
دوازده درم وگندهک شسته بیست وچهار درم وس کشته سی وشش درم وآهن کشته سی وشش درم وسندهی پلپل دراز وپلپل گرد وگرهاری ودنتی
وچیته هر یکی بیست وچهار درم وسهاگه وجواکهار هر یکی سه درم ونمک سنگ شصت درم اینجمله را یکجا آس کرده در شیر زقوم وبول بقر که هر یکی از ینها دو پل باشد
اندازند وبآتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ شود بعده خشک کرده آس کنند ونگاه دارند وموازنه دو ماشه نهار هر روز بخورانند بعده ازبیخ وانگارده برنگ نمک
سنگ وزیره وسندهی وپلپل دراز وپلپل گرد وکوتهه وهلیله وچیته واجمود سحیق باریک سازند لیکن داروی دوم را از اول وسوم را از دوم وچهارم را
از سوم بقدر داروی اول زیادت بگیرند ودرقند کهنه که دو چند جمله داروها باشد بیامیزند وسه گان درم را غلوله ها بندند وبجای انبان بالای رس مذکور
یکان غلوله بآب گرم بخورانند ویا زمقداری آب گرم بنوشانند از جمله انواع بواسیر علی الخصوص بواسیر بادی بزودی زائل گردد ودوام این دیگر از ابا انبان
موافق بدیهند نفع تمام بخشد واین را بهنبی ارش کنتهار رس نامند نوع دیگر سیماب شسته وزر کشته ومس کشته وبولاد کشته وابهرک کشته ومنذکه
نوعی از آهن ست نیز کشته وریم آهن کشته وسونا مکهی صاف کرده وگندهک صاف کرده هر همه برابر گرفته غیر از زر کشته که چاری حصه سیماب شاید و
گندهک دو چند از سیماب گرفته جمله را در شیره گهوار سه روز سحق کنند بعده در لیته عمها انداخته ومهر کرده وتا سه روز آتش کاهکت جو برسانند بعده کشیده
وساییده نگاه دارند ومقدار یک ماشه یا شاکر تری مریض بواسیر الفربایند که بآب سرد بخورد از جمله انواع بواسیر علی الخصوص بواسیر یکه از غایت تلخه حادث
شده باشد دفع گردد واین رس را بهنبی تجهن نکهه رس گویند وبرای دفع بواسیر بلغی مفید آید وچون رس که در فصل اتیسار گفته شد فامس کشته که بوزن
رس مذکور باشد آمیخته مقدار سه گان حبه وزینه نهار بخورانند وبجای انبان بالای آن سحیق هلیله وتخم بیگان وسندهی که هر همه برابر باشند بمقدار

علاج از اکثر مجرب رس رستار

دو نیم درم با شهد بخورانند از این عمل بواسیر بلغمی بالکل بزودی دفع شود والله اعلم واحکم **فصل ششم در مرض فساد آتش گرسنگی که بهندی آنرا مندا گن** گویند و در بیان بدهضمی که آنرا اجیرن گویند و در بیان علامات و علاج بسوچکا و آن قسمی از اجیرن است مشتمل بر دو قسم **قسم اول در علامات امراض** مذکور بدانکه آتش معده که بدان طعام هضم میگردد و تحلیل می یابد و گرسنگی پیدا می آید بر دو قسم است یکی آنکه بواسطه غلبه خلطی از اخلاط فاسد شده باشد و آن بر سه نوع است یکی از غلبه بلغم فاسد شده باشد و آنرا مندا اگن نامند و دوم آنکه بواسطه غلبه باد فاسد شده باشد و آنرا بکهم اگن گویند سوم آنکه بواسطه غلبه تلخه فساد یافته باشد و آنرا تکهن اگن نامند پس آتش معده بالآخره چهار قسم باشد و هر قسمی علامتی و اثری دارد اما سم اگن هیچ مرضی را پیدا نکند و علامت این نوع آنست که اگر صاحب این نوع بقدر معتاد طعام بخورد خوب بطریق هضم گردد و اگر برخلاف این کند غذا بسهولت هضم نشود و مندا اگن مرضهای بلغمی را پیدا آرد و علامت این نوع آنست که صاحب آنرا هیچ غذائی هضم نشود خواه اندک خورد خواه بسیار و بکهم اگن زحمتهای بادی را پیدا آرد و علامت این نوع آنست که صاحب این را غذا گاهی هضم شود و گاهی نشود و تکهن اگن زحمتهای تلخه پیدا آرد و علامت این نوع آنست که صاحب این هرچه خورد از سبک و گران و اندک و بسیار سخت و نرم فی الحال هضم گردد و همین قسم اخیر را به سبب سخت گرم افتادن بلغم رسیدن باد فاسد در محل بلغم چون تلخه مفرط شود بهسمک رگ نامند و از این تشنگی و تاپ و بیهوشی و دمه و زحمتهای دیگر پیدا شود و صاحب این مرض که مدام بخورد او را قرار شود و اگر نخورد بیقراری پیدا آید و دهان تمامش سوخته و منهضم گردند و بدهضمی سه نوع است یکی آنکه بسبب فساد بلغم طعام اصلا هضم نشود و آنرا ام اجیرن گویند و دوم آنکه بسبب فساد باد غذا هضم نگردد و آنرا بشتبده گویند و سوم آنکه بسبب فساد تلخه طعام هضم نیابد و آنرا بدهگ نامند و بعضی هم بدهضمی را قسمی چهارم نیز پیدا می آرند و آن آنست که بعد هضم شدن خالصه طعام هضم نگردد و آنرا رس سیکهه گویند و بعضی قسم پنجم نیز پیدا می آرند و آن آنست که طعام بعد از خوردن در روز دوم یا وقت غروب هضم شود و لیکن هیچ رنج نرساند و آن را دن باکی گویند و بعضی قسم ششم نیز پیدا می آرند و ناهضمی طعام را که خورده شده است و به سبب نارسیدن وقت هضمش نشده است نیز اجیرن گویند و این نوع را پراکرت اجیرن گویند و این همه سبب فساد خلطی نمی باشد بلکه بدان سبب بود که وقت هضم طعام نیامده باشد و موجبات بدهضمی بسیار اند از بسیار نوشیدن آب و از بکهماشن که عبارت از خوردن طعام گاهی اندک و گاهی بسیار و گاهی بوقت و گاهی بغیر وقت و از حبس بول و یا غائط یا باد و از بسیاری بیداری شب و از خوف بسیار و از کینه و از حرص و از اندیشه و از مبتلا بودن بزحمتی طعام هضم نشود اگرچه اندک و سبک خورده شود و بدانکه اجیرن عبارت است از بدهضمی و آم عبارت است از شیری طعام که بسبب فساد تلخه هضم نیافته باشد و ترش بود و بشتبده عبارت است از رفتن هضم و ناروانی باد بمجرای خود و منتفخ شدن شکم و پیدا آمدن باد سول و ران و درد کردن اندام که بسبب فساد پیدا آیند و بدهضمی که بسبب فساد بلغم بود چون از آم منفک نیست بدان سبب وی را آم اجیرن نامند و بدهضمی که بسبب فساد تلخه بود چون منفک از بدهگ نیست بدان جهت آنرا بدهگ اجیرن نامند و علامت مطلق اجیرن یعنی بدهضمی آنست که سستی و گرانی پیدا آید و اندام گران شود و باد در شکم منقبض گردد و آه از کن … و دوران سر پیدا آید و بول و غائط محتبس گردد یا سخت جریان یابند و علامت آم اجیرن آنست که شکم و تن گران گردد و سوزش شقی و آماس رخساره و پلک پیدا آید و طعام چنانچه خورده شود در آروغ همچنان آید و طعام هضم نایافته فرود افتد و دیگر نشانهای فساد بلغم ظاهر گردند و علامت بدهگ اجیرن آنست که دوران سر و تشنگی و بیهوشی و دیگر رنجهای تلخه حادث گردند و آروغ ترش و دود آمیز برون آید و تپ و لیکن خوی بسیار پیدا شود و علامت بشتبده اجیرن آنست که شکم با بسیار درد باشد و منتفخ و دردهای بادی گوناگون حادث گردد و باد و غائط بسته گردد و اندام درد کند و علامت رس سیکهه آنست که آرزوی طعام نباشد و دیدن هم بسوی طعام خوش نیاید و دل بیقرار شود و اندام گران گردد و رنجهائی که به سبب بدهضمی پیدا آیند آنها را ابدر و اجیرن گویند آنست که بیهوشی باشد و یاوه گوئی کند و قی آید و اسهال … روان شدن خواهد و دوران سر باشد و اندام درد کند و بدانکه کسانیکه دل خود را بدست شهوت نهاده اند و آنچه یابند از قلیل و کثیر و موافق و مخالف … بطریق حیوانات بخورانند ایشان را بدهضمی پیدا شود و این بیخ جمله علتهاست و سر همه علت بزرگ … است پس مردم را باید که غذای صالح و اندک و موافق بمقدار هاضمه تناول کند تا هیچ بدهضمی که بدترین علتهاست

تا مانند و همچنین کس را که این خلل کند هیچ درد و زحمت نباشد. بدانکه چون زحمت اندک یعنی بدهضمی اندک باشد و طعام که هضم نشده باشد یا اخلاط فاسد پیوسته در شکم یک طرف سپیده بماند و منافذ غذا همه طعام را ببندد در آن وقت با وجود بدهضمی گرسنگی پیدا باشد اگر در آن گرسنگی طعامی خورده شود مانند زهر باشد که بمیراند و از هر یک ازین سه نوع بدهضمی زحمت بسوچکا و السک و بلنبکا پیدا شود اما علامت بسوچکا آنست که در حالت بدهضمی مانند سوزنها بواسطهٔ غلبهٔ باد گرد اندام تنقیص در شکم بخلند و هر که طعام موافق و اندک خورده چنانکه در طب گفته اند او را زحمت بسوچکا نباشد و اگر از قدر مناسب زیادت خورد زحمت بسوچکا او را پیدا شود و چون زحمت مذکور زیادت گردد بیهوشی و اتیسار و قی و درد شکم و تشنگی و دوران سر و فازه و تاپاک و کاهلی حادث گردد و رنگ بدن متغیر گردد و اندام بشکند و درد کند و سینه نیز درد کند و مریض مذکور چنان داند گویا که کسی سرش را می شکند و علامت السک آنست که انتفاخ شکم و بیهوشی پیدا شود و مریض مذکور بیقرار گردد و جزع و فزع کند و باد دیگر مجراش طرف دبر بست راهش مسدود گردد و طرف سینه و جانب سر برآید و غائط فرود نیفتد و طعام برون نیاید نه بطرف دهن و نه بطرف دبر و هضم نیز نگردد از ین جهت این زحمت فی الحال وجود را تباه گرداند و علامت بلنبکا آنست که هر چه خورده شود بسبب فساد باد و بلغم ناهضم شده در شکم متمکن شده بماند نه فرود ریزد و نه بالا برآید و جمیع علامات بسوچکا جز قی و اسهال چنانچه در السک پیدا آیند درین نیز پیدا آیند لیکن فرق میان زحمت السک و بلنبکا آنست که نشانهای بسوچکا در السک قوی بود و در بلنبکا ضعیف باشند از زحمت بلنبکا سخت زشت ست طبیب را شاید که توکل بخدا کرده این زحمت را علاج کند و هر کرا درین زحمتها دندان و لب و ناخن سیاه شود و در عقل تفاوت گردد و قی آید و چشمها در مغاک فرو روند و سخت ضعیف و بندگاه سست گردند امید حیات او نبود و هر کرا در زحمت بسوچکا خواب نباشد و آرزوی هیچ چیز نبود و لرزه پیدا شود و بول بسته گردد و در عقل تفاوت شود چنین مریض را نزید و باید دانست که خلاصهٔ طعام که بسبب بدهضمی خام می ماند آنرا خلط گویند و آنرا گویند و آن بسبب خامی خود در محلهائیکه قرار گیرد درد پیدا آرد و در آن محلها آثار خلطیکه با وی پیوسته است پیدا آیند و در سائر اندام اندکی درد و آثار خلط مذکور نیز پیدا آیند و چون شخصی را که بدهضمی بوده باشد آروغ نیک آید و کاهلی نباشد و دلش خوش باشد و باد و بول و غائط بطریق بهتر جریان یابند و وجود سبک نماید و گرسنگی و تشنگی نیک باشد بپندارند که بدهضمی رفت و صحت وی نمود

قسم دوم در علاج زحمتهای مذکور

بدانکه از جهت نگاه داشت هم الکن طعامهای و شرابهای و روغنهائیکه موافق مردم بود بکار برند و از جهت دفع زحمت مندالگن اشیای تیز و تلخ و درخت بخورانند و قی بکنانند و برای دفع بکهم الکن الواع روغنها و اشیای ترش و نمکی و مانند آن بخورانند و برای دفع تجهن الگن اشیای شیرین و دیر هضم و گران و سرد و چرب و مانند آن بخورانند و اسهال نیز بکنانند و برای دفع بکهم الگن و مندالگن و در سحیق نمک سیاه و انگوزه که بریان کرده باشند در آشام برنج انداخته بخورانند نوع دیگر برنج چهار پل و دال منگ دو پل و سنهی و پلپل دراز و پلپل گرد و کشنیز و نمک سنگ و انگوزه و روغن کنجد بر قدر مناسب بگیرند و همه را آس کرده در آشام انداخته بجوشانند ازین آتش گرسنگی و زور افزاید و مثانه صاف گردد و خون در اندام زیادت شود و تپ و بلغم و تلخه و باد دفع گردد و این آشام را اشتکن مند گویند نوع دیگر هلیله که پخته و نیک بود اگر چنین هلیله را با قند و یا با سنهی و یا با نمک سنگ مدام بخورد گرسنگی و قوت افزاید نوع دیگر نمک سنگ و انگوزه و تر پهله و جوانی و سنهی و پلپل گرد و پلپل دراز جمله را مساوی گرفته آس کرده و با قند آمیخته غلولها بندند و یکی روزینه خوردن دهند ازین مند الگن و بکهم الگن دفع گردد نوع دیگر سنهی را با قند یا با پلپل دراز یا با هلیله یا با انار دانه یا هر چهار را با قند کهنه مخلوط ساخته بخورند ازین بدهضمی و خلط رود و بواسیر و بستگی غائط و بستگی بول دفع شود نوع دیگر بابرنگ و با دو چیتره و هلیله و سنهی جمله را مساوی گرفته و با قند کهنه و روغن ستور مخلوط ساخته بخورانند ازین نیز آتش گرسنگی افروخته گردد نوع دیگر هلیله را با نمک بخورانند ازین نیز گرسنگی زیادت شود و تاپاک و آمله و زهر دار و زهر دفع گردد نوع دیگر چیتره و اجمود و نمک سنگ و سنهی و پلپل گرد همه را برابر گرفته و آس کرده با دوغ مادهٔ گاو که ترش گشته باشد بجوشانند ازین در مدت یک هفته آتش گرسنگی برافروخته شود و زحمت بواسیر و پنده روگ نیز دفع گردد نوع دیگر هلیله را در سرکهٔ هندی بجوشانند بعده با پلپل دراز و نمک سنگ و انگوزه که این هر سه برابر باشند آس کرده

درکانجی مذکوران انداخته بنوشانند ازین ناگوارگی و آروغ که ترش و دود آمیز باشد فی الحال مندفع گردد و گرسنگی سخت افروخته شود نوع دیگر سندھی جواکهار
هر دو برابر گرفته و آس کرده روزینه بوقت صبح با روغن ستور آمیخته بخورانند همین فائده دهد نوع دیگر هلیله و پیپل و زنجبیل و سندھی هر همه برابر گرفته و آس کرده نهار
بخورانند ازین غلبه اخلاط دفع گردد نوع دیگر هر شخصی که وهم دارد که بیرا ناگوارگی طعام ست باید که او را جوش سندھی بنوشانند مفید آید و اگر شخصی را اخلاط روده
باشد و گرسنگی کم بود هلیله و سندھی و قند هر همه را متساوی گرفته و آس کرده با دوغ ماده گاو نهار بخورانند و لیکن چون گرسنگی رسیده باشد طعام بخورانند
و بالای طعام پیپل دراز و پیپلا مول و چاب و چیتره و سندھی و پیپل گرد برابر گرفته و باریک آس کرده با یک لقمه برنج پخته بخورانند بغایت نافع آید نوع دیگر
سندھی و هلیله و گلوی هر همه را برابر گرفته و جوکوب کرده بجوشانند بعد از ان پیپل دراز و پیپل گرد و چاب و چیتره و سندھی و پیپلا مول این هر شش را برابر گرفته و باریک
آس کرده درین جوش اندازند و اندکی سحیق نمک و ترنج بار کرده بنوشانند بسیار مفید آید و امراض بدهضمی را دفع کند و ازین سرفه نیز زائل گردد علاج
بدهضمی آنکه صاحب این زحمت اگر کسی را که او از بسیاری زور کردن و یا از راه راندن و یا از مجامعت کردن بسیار مانده شده باشد و آنرا که
زحمت اعتبار و با سول و یا دمه و یا تشنگی زیادت و یا ہچک بود و یا وجودش باد گرفته باشد و آنرا که لاغر بود و آنرا که بلغم کم شده باشد و خرد سال
و کسی که از بسیاری خوردن شراب مریض شده باشد و بعضی پیران را و آنرا که در شب بسیار بیدار بوده باشد و آنرا که فاقه کرده باشد خواب کردن روز نافع
بفرمایند که در روز هم خواب کنند اما یکپاس زیاده ازین خوب نیست و باید دانست که در ابتدای بدهضمی دارو نباید داد اگرچه بدهضمی یا سول شکم باشد
زیرا که آتش گرسنگی که بسبب فساد اخلاط کم افتاده است اخلاط فاسد را و طعام ناگوار را و داروی را هضم کردن نخواهد توانست نوع اول هلیله و پیپل دراز
و نمک سیاه هر همه را برابر گرفته و آس کرده با آب جغرات یا با آب گرم غلبه اخلاط و سوای ثقیل و مسکن شناخته بنوشانند این عمل هر چهار نوع بدهضمی را زائل گرداند
و نقصان گرسنگی و ناآرزوی طعام و نفخ شکم و گوله و باد و درد شکم را فی الحال زائل گرداند نوع دیگر چیتره و چاب و سندھی و پیپل دراز و پیپلا مول هر همه برابر
گرفته و با آب بسایند و بجامه پخته بگیرند و در ان برنج ستهی و مانند آن پخته و آشام ساخته بنوشانند ازین گوله و درد بادی و ناآرزوی طعام دفع گردد و گرسنگی
افزاید نوع دیگر کیرا و چیتهون و کرنج خرد و کرنج بزرگ و پاڑهی و جواسا و کروالهه و مسری برنج و بنیچهل هر همه متساوی گرفته و یکجا کرده خاکستر سازند و با بول
ماده گاو چکانیده شوره آن بستانند و بامقدار آب گرم بنوشانند ازین درد و نقصان گرسنگی و مانند آن زائل گردد نوع دیگر سندھی و پیپل گرد و پیپل دراز
و اجموده و انگوزه و نمک سنگ و زیره سیاه و سپید هر همه متساوی گرفته و آس کرده بدارند و در وقت خوردن طعام اولا با یک لقمه برنج پخته و روغن ستور بمقدار
ازین دارو بخورانند این آتش گرسنگی را بسیار برافروزد و علتهای بادی و گوله شکم دفع گرداند و این را بهندی هنگ اشتک چورن گویند نوع دیگر
یک حصه انگوزه و دو حصه بچ سه حصه پیپل دراز و چهار حصه سندھی و پنج حصه جوانی و شش حصه هلیله و هفت حصه چیتره و هشت حصه کوته پس جمله را باریک آس کنند
بعده با جغرات یا با آب جغرات یا شراب یا سرکه هندی یا شوربای گوشت یا با آب گرم بدهند ازین ناگوارگی و نفخ شکم و پیه بلکه جمله علتهای شکم مثل
بواسیر و سرفه و گوله دفع گردد و این علاج شخص مسموم را نیز فائده دهد و این علاج را بهندی الکامه چورن گویند نوع دیگر پیپل دراز و پیپلا مول و کشنیز و زیره سیاه
و نمک سنگ و نمک بره یا ترنج و تالیسپتر و ناگیسر هر یک دوگان پل و نمک سونچر پنج پل و سندھی و پیپل گرد و زیره سپید هر یک یگان پل و تج
و الایچی هر یک ششگان درم و نمک دریا هشت پل و انار دان چهار پل و املیت دو پل جمله را یکجا کرده و سحوق ساخته بدارند و مقداری با دوغ یا
با آب جغرات یا بشراب یا سرکه هندی یا با شوربای گوشت جانوران دشتی بخورانند ازین آتش گرسنگی بسیار افزون گردد و زحمت بواسیر و سنگرهنی
و ہیبت و آماس و بھگندر و ناسور دفع گردد و جمله علتهای سینه و دل بستگی بول و غائط و زحمت پیه و دمه و سرفه و گوله و باد و علتهای شکم و کهیپ
فی الحال زائل گردد و این را بهندی بهاسکر لون گویند نوع دیگر نمک سنگ یک حصه پیپلا مول دو حصه پیپل دراز سه حصه چاب چهار حصه چیتره
پنج حصه سندھی شش حصه هلیله هفت حصه جمله را یکجا کرده باریک آس کرده با مالیعالی که بدان بهاسکر لون خورده میشود یعنی مثل سرکه هندی و شراب
و آب جغرات بخورانند ازین آتش گرسنگی افزون گردد و این را بهندی بدوانل چورن نامند نوع دیگر انگوزه یکحصه نمک سنگ دو حصه پیپلا مول

وپپل دراز چار حصه وچاب پنج حصه وجوائنی شش حصه وهلیله هفت حصه وانار دان هشت حصه وامليت نه حصه وچیتره ده حصه وسندهی یازده حصه وبلیله دوازده حصه بستانند وباریک آس کرده بدارند ومقداری با مایعات خوردن دهند ازین نیز آرزوی طعام هر پنج نوع گوله وعلتهای سینه ودل واستهلاک نوعی از زحمت بادست ونفخ شکم وبواسیر وقی وپرتونی هر همه امراض دفع گردند واین را بهندی هنگ وادس چورن نامند نوع دیگر جواکهار وساجی وچیتره وپارهی وکرنج وهر پنج نمک ودانه الایچی خرد وتج وبهارنگی وبرنگ وانگزه وپچکار مول وگجور دار هلد ولنسوت وموکهه وخربای هندی جوائنی وپنج واندرجو وآمله وزیره سیاه وتتریک وکچل وزیره سفید وامليت ودیودار وهلیله واتیس وبابهار وهوه بروکرواله هر همه باتساوی بگیرند بعده کنجا وکهانتاپادل وسهجنه ومکهار وپله سوخته شوره اینها بستانند آنگاه ریم آهن اکرات گرم کرده در بول ماده گاو سرد کنند تا ریزان شود بعده داروهای مذکوره وشوره چیزهای مذکوره وریم آهن هر همه اجدا اجدا باریک آس کرده بعده سحیق مذکور جمله یکجا کرده بسایند تا که باهم آمیخته گردد وپس این سحیق را در شیره ترنج سه بار ودر سرکه هندی سه بار ودر شیره ادرک سه بار تسقیها بدهند چون مرتب شود نگاه دارند پس مقداری که مناسب دانند روزینه بخورانند ازین اروگرسنگی سخت افزاید وبدهضمی وگوله وپیه وجمله علتهای شکم وزیادتی روده واستهلاء باد وخون فاسد ودیگر زحمتهای بزرگ را فی الحال دور گرداند وگرسنگی رفته را باز آرد واین علاج در هضم طعام مثل آتش سوزان ست اگر برنج مطبوخ را در آوندی کنند ومقدار سه درم ازین دارو دران اندازند در مقدار ساعتی که یاده گانه باد دشت طعام مذکور را آب گرداند واین را بهندی براکمکهه چورن گویند نوع دیگر انگزه وامليت وسندهی وپلپل گرد وپلپل دراز وچیتره وجواکهار وپکرمول وتر پهله وانار دانه را هر یکی سه گان درم گرفته باریک آس کرده باقند که شش پل باشد آمیخته غلولها بندند بقدر مناسب حال فهمیده یگان غلوله روزینه خوردن دهند ازین آتش گرسنگی افزاید واین را جوالاکهه چورن گویند نوع دیگر سحیق پلپل گرد چار حصه پلپل دراز پنج حصه وسندهی شش حصه بگیرند ومقدار جمله داروها شکر تری بیامیزند ومقداری روزینه بخورانند آتش گرسنگی زیاده شود نوع دیگر پلپل گرد وچیتره وپپل دراز وبلیله وانار دان وسندهی وانگزه ونمک سیاه همه را برابر گرفته وآس کرده بخورانند آتش گرسنگی بسیار افزاید واین معجون را مرچاد چورن گویند نوع دیگر سندهی واندرجو وپلپل دراز وسر دوکٹائی وچیتره وبکاینه وپارهی وجواکهار وهر پنج نمک هر همه باتساوی گرفته وآس کرده با شراب یا با جغرات یا با آب گرم یا با سرکه هندی بنوشانند این اروگرسنگی بیفزاید وباد را دور کند واین معجون را ناگراد چورن گویند نوع دیگر پلپل دراز وپلمول وچاب وچیتره وسندهی هر یکی دوازده گان درم وبآب آس کرده وکلک ساخته در یک پرسیته روغن ستور اندازند ویک پل شوره وچهار چند از روغن مذکور آب جغرات نیز با آن اندازند وبپزند چون مرتب شود نگاه دارند وروزینه مقداری بخورانند ازین آتش گرسنگی بیفزاید وگوله بادی دفع شود واین روغن را الکهه کتیل کهرت گویند نوع دیگر از روغن ماده گاو وشیره ادرک وسرکه هندی وآب جغرات هر یکی یک پرسیته گرفته در دیگ اندازند بعده پلپل دراز وانگزه واجمود وزیره سیاه وسپید وپهوهیر ونمک سنگ ونمک بریا ونمک پچهاو ونمک سیاه وجواکهار وچیتره وگجپیل وچاب وپلمول وجوائنی وسندهی وکشنیز هر یکی سه گان درم گرفته وبآب آس کرده نیز اندازند وبآتش نرم بپزند چون مرتب شود نگاه دارند ومقداری روزینه خوردن دهند ازین جمله علتهای بلغمی وتپ بلغمی دفع شوند وگرسنگی زیاده گردد چنانچه صاعقه بر درخت افتد وآنرا سوخته دور سازد همچنین این روغن زحمتها را سوخته دور کند واین روغن را دهانا کتیل کهرت گویند نوع دیگر پلپل گرد وپلمول وسندهی وپلپل دراز وجوائنی وبرنگ وگجپیل وانگزه ونمک سیاه ونمک بریا ونمک سنگ وچاب ونمک دریا وجواکهار وچیتره وتج هر یکی شش گان درم گرفته وسحیق تر ساخته در یک پرسیته روغن ستور اندازند ودو چند روغن مذکور جوش دسمول ودو چند از جوش کوره شیر ماده گاو اندازند وبپزند چون مرتب شود نگاه دارند وروزینه مقداری خوردن دهند ازین روغن زحمت نقصان گرسنگی وسنگرهنی ونفخ شکم وخلط روده ولاغری اندام وزحمت پیه ودمه وسرفه وکهیروک وبواسیر بهگندر وجمله زحمتهای باد وبلغم وعلت کرم را فی الحال دفع گرداند چنانچه آتش هیزم خشک را می سوزد همچنین این روغن جمله زحمتها را منع گرداند واین روغن را بهندی مرچاد کهرت گویند نوع دیگر سحیق تر از آن کشنیز وزیره وروغن ماده گاو نیز ومقداری که مناسب دانند بخورانند ازین روغن گرسنگی افزاید وآرزوی طعام آید وتا پاک وقی وآروغ را زائل گرداند واین روغن را دهانا ماک کهرت گویند

گویند نوع دیگر کشنیز را پوست دور کرده با بیر نارو در آبکه چهار چندان باشد بجوشانند تا آنکه یکحصه ماند بعده بجامه نخیته بستانند و در روغن ماده گاو اندازند و
کشنیز با آب آس کرده نیز در روغن مذکور اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه بخورانند برای دفع ریحهای باد و بلغم و تلخ روغن مذکور مثل
آب حیات است و این روغن را نیز دهانک گهرت گویند نوع دیگر زیرهٔ سیاه و پیپل و چیره و جوانی و سنچی و هر پنج نمک هر یک یکان پل گرفته و باب آس
کرده در یک اپر سیتهه روغن ستور اندازند و چهار چند از روغن مذکور سرکه هندی نیز در و اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند مقداری روزینه بخورانند
این نیز آتش گرسنگی افزاید و ناگوارگی و آروچ و زحمت لسوچکا و السک بواسیر را دفع گرداند و این روغن را زیرک گهرت نامند نوع دیگر پلپل و رازپیپل مول و چیره
و چپیل و انگزه و چاب اجمود و هر پنج نمک و جواکهار و ساجی و هو بیر هر یک شش درم گرفته و باب آس کرده در یک اپر سیتهه روغن ماده گاو اندازند و جغرات
و کانجی و آب جغرات و سکت که نوعی از سرکه هندی است و شیرهٔ ادرک هر یکی بمقدار روغن مذکور در وی اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری
روزینه خوردن دهند این روغن برای دفع نقصان گرسنگی سخت مفید است و زحمت بواسیر و گوله و علتهای شکم و گرنهه و ارپدا و پچی و سرفه و بلغم و زیادتی پیه باد سنگرهنی
و آماس و بهگندر و زحمتهای مثانه را فی الحال دفع کند چنانکه شعاع آفتاب ظلمت شب ابر دیجان این روغن امراض مذکوره را زائل گرداند و آن روغن را
کنکهر گهرت گویند بدانکه سکت که درین روغن میباید انداخت آنرا بدین طریق سازند بگیرند آب جغرات و یا ترشی دیگر چنانچه لیمو و مانند آن را در آوند کنند
بعده قند و سرکه هندی و شهد را نیز انداخته دهن آوند مذکوره را البسته در کنند وی شالی سه روز نگاه دارند تا ترش گردد و این را سکت و چک نیز نامند
نوع دیگر چیره صد پل و مول صد پل هر دو را جوکوب کرده در آبیکه هشت چندان باشد بجوشانند چون یکحصه ماند بجامه نخیته بستانند و یک برسته جوش گلوی نیز
اندازند و در هر دو جوش یک ادهک هلیله پخته انداخته بجوشانند و جوش مذکور بجامه نخیته بستانند و هلیله مذکوره را کشیده علیحده بدارند و در جوش مذکور
صد پل قند کهنه بجوشانند و بجامه نخیته جوش بستانند و دران هلیله که کشیده داشته شده است انداخته جلاب کنند و سرد گردانند بعده شهد خالص شش پل
دار چینی و تیج و دانهٔ الاچی و سنچی و پلپل دراز و پلپل گرد هر یکی یکان پل و جواکهار نیم پل باریک آس کرده در جلاب مذکور اندازند و بمالند و در آوند چرب نگاه دارند
و مقداری روزینه بخورانند ازین آتش گرسنگی چنان افروزد که چوب هم هضم شود و زحمت دمه و سرفه و دق و گوله و کرم و زحمتهای شکم و بیبست و بواسیر و
زیادتی روده دفع گردد و بلیس که از هیچ دارو به نشود ازین دارو میان سه روز دفع گردد و این را چترک هرتیلی گویند نوع دیگر چاب و سنچی و پلپل گرد
و پلپل دراز و هلیله و چیره و جواکهار و انگزه و املیت و نسوت هر یک یک پل گرفته و باریک آس کرده با قند که دو چند جمله داروهای مذکوره باشد مخلوط ساخته
غلولها بندند و روزینه یک غلوله خوردن دهند ازین بدهضمی و ناآرزوی طعام و پیه و بواسیر و پنڈروگ و بیبست دفع شود و این معجون را چهار گویند **علاج لسوچکا**
و السک و بلنبکا بدانکه اگر زحمت لسوچکا سخت زیاده شده باشد و بیهوشی آورده بود باید که نمک را در آب گرم انداخته مریض مذکور را بنوشانند
و استفراغ بکنانند و گرمی آتش برسانند و سپ کنند و فاقه نیز بکنانند و زیر پاشنه پای داغ کنند بسیار فایده دهد و داروی مرض مذکور بر انواع است
نوع اول کوتهه و نمک سنگ گرفته آس کنند و در روغن کنجد اندازند و ترشی چگر که ذکر آن در روغن اگن گهرت اکنون گذشته است نیز یار کنند
و مقداری گرم کرده بر اندام مریض مذکور بمالند ازین درد استخوان و بند گاه که آنرا **کهلی سول** نامند فی الحال برود و اگر چگر نباشد سرکه هندی استعمال
کنند **نوع دیگر** جوز بویه را آس کرده در روغن کنجد اندازند و چگر نیز یار کنند و مقداری گرم کرده بر اندام بمالند ازین درد اندام فی الحال برود و اگر چگر نباشد
سرکه هندی استعمال کنند **نوع دیگر** شیرهٔ برگ آگ و شیرهٔ برگ دهاتوره و شیرهٔ برگ زقوم و شیرهٔ برگ سهجنه و سرکه هندی و جغرات ترش هر یکی
یکان اپر سیتهه روغن کنجد اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود بر اندام مریض مذکور بمالند ازین سول کهلی و زحمت پچهناکهات یعنی ارده انگ باد
و آتوبات و رنگهن همه دفع گردند و این را ابهنی ارک ساد تیل گویند **نوع دیگر** کرنج و نم و خار بارگونه و گلوی و ارجن و بالنسه همه متساوی گرفته و جوکوب
کرده در آب انداخته بجوشانند و بجامه نخیته جوش مذکور بستانند و برین جوش شهد مخلوط ساخته بنوشانند یا قی کنانند زحمت مذکور اگرچه قوی باشد
دفع گردد **نوع دیگر** سنچی و پلپل گرد و پلپل دراز و بار کرنج و زرد چوب و بیخ ترنج جمله متساوی گرفته با بول ماده گاو سحق کرده غلولها بسته بنجشانند

ویک غلوله سحق ساخته در چشم معلول بکشند زحمت مذکور دفع گردد نوع دیگر تج و تیرج و راسن عود و سعد و کوکهته و پیج هر همه برابر گرفته باترشی بسایند و مقداری گرم کرده بر اندام بمالند زحمت مذکور دفع شود و اگر بداروهای مذکوره روغن کنند بر اندام بمالند همین نفع دهد و اگر درین زحمت تشنگی باشد آب زمین آمله باید که جوش قرنفل و یا جوز بویه و یا ناگرموتهه سرد کرده بدهند فایده رساند و اگر درد و نفخ شکم باشد دیودار پیج و کوتهه و سولف و انگزه و نمک سنگ همه مساوی گرفته باترشی آس کرده و گرم ساخته بر شکم طلا کنند همین نفع رساند نوع دیگر بلیله پیج و انگزه و اندرجو و نمک سیاه و اتیس و پیج هر همه را برابر گرفته و باریک آس کرده مقداری بآب گرم بنوشانند ازین بدهضمی و درد بسوچکا و ناآرزوی طعام دفع گردد و کلیا نک اول که در دفع علتهای بادی پیشتر گفته خواید شد اگر آنرا بآب گرم بنوشانند همین فایده دهد نوع دیگر پلپل دراز و اجمود و چهلکی هر همه مساوی گرفته و باریک آس کرده بآب گرم بنوشانند همین فایده دهد و اگر بدانند که مریض قی و اسهال و فاقه بطریق بهتر کرده است و او را گرسنگی پیدا شده است باید که اشیائی که افروزنده آتش گرسنگی و زود هضم باشد خوردن دهند و برای نفع السک بلندکا همین علاجها باید کرد اکنون چند رس بجهت دفع زحمت مذکور از طب هندی گفته میشود سیماب گن صاف کرده و جوا کهار و ساجی و تنکار و هر پنج نمک این هر ده چیز را مساوی بستانند و بمقدار این هر ده چیز نمک نوبریان کرده بگیرند و نمی از تسقیهها بدهند لیعه در دیک انداخته و کهچی خشت کرده بر دیگدان نهند و زیر بش چراغ و ان آتش تا یکپاس کنند آنگاه فرود آرند با هفت تسقیه از شیره ادرک داده و خشک کرده نگاه دارند و یکدرم رس مذکور باشند بخورانند و بالای این رس اینان مقدار سه درم سنذهی با قند خوردن دهند ازین گرسنگی افزاید و شکم منقبض گردد و این رس ابهندی اگن کنوار رس گویند نوع دیگر گن بعک صاف کرده بست و چهار درم و سیماب صاف و کرسنه کرده دوازده درم و مس کشته سه درم و آهن کشته سه درم جمله را کهرل انداخته کهرل کنند تا یکذات شود لیعه سرگین ماده گاو فراز کنند و بر ان برگ بید انجیر بروغن ترکرده بگسترانند و سحق داروها مذکوره را در آوند آهن کرده و بآتش در ذوبان آورده بر برگ مذکور فرو ریزند و بر ان دارو برگ دیگر را بروغن چرب کرده بگسترانند و برین برگ سرگین دیگر فراز کنند و بر دو دست نهاده زور کنند تا دارو منبسط گردد چون سرد شود بیرون آورده باز کهرل کنند و با شیره جنبهیری که بمقدار یک لیعک باشد خلط ساخته در آوند آهن انداخته بر دیگدان نهند و زیر بش آتش نرم کنند و بکفگیر آهن بگردانند تا آنکه خشک شود بعده در کهر انداخته سحق کنند بجوش پلپل دراز و پلمول و چاب و چیتره و سنذهی که هر همه متساوی باشد پنجاه تسقیه بدهند و بهر تسقیه آن مقدار جوش داروهای مذکوره بدهند که جمله داروی مذکور بدان تر و خمیر گردد لیعه پنجاه تسقیه از شیره املبیت بدهند و خشک کرده آس کنند و بمقدار جمله داروها سهاگه بریان کرده و سوده اندازند و نیمی از سهاگه نمک سیاه یار کنند و بوزن این جمله داروها پلپل کرده سوده نیز اندازند و باریک آس کنند لیعه هفت تسقیه از ترشی سبزی نخود که بجامه بگیرند و آنرا الونی میگویند بدهند چون مرتب شود آس کرده بدارند و بخورانند این رس سخت هضم گرداننده است تا اگر شخصی طعامیکه دیر هضم باشد و شیرینی و شیر شکم سیر کرده بخوراند و بالای آن دوغ ترش یا سرکه هندی یا مانند آن بدهند میان دو پاس کل هضم شود و اگر این را در برنج پخته خلط کرده مقدار دو ساعت بدارند گداخته شود و اگر این را بجهت دفع زحمت اجیرن دهند اگن لسوچکا و علتهای شکم و گوله و زحمتهای بادی و بلغمی بدهند جمله امراض مذکوره را دفع ... و این رس از رستات منتهای بهیرون جوگی است که برای سنگهن رای که خوردن گوشت را سخت دوست میداشت ساخته بود و این رس را گریباد ه رس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده و گن بعک و زهر و اجمود و ترپهله و ساجی و جوا کهار و چیتره و نمک سنگ و زیره و نمک سیاه و برنگ و نمک دریا و سنذهی و پلپل گرد و پلپل دراز از هر همه متساوی گرفته و بوزن جمله داروها تخم بکاین گرفته و باریک آس کرده با شیره جنبهیری سحق کنند تا مادام که غلیظ گردد لیعه بمقدار پلپل گرد غلوله ببندند و یکی روز بینه خوردن دهند و بالای این سحق بلیله و سحق سنذهی و قند یکجا کرده بخورانند ازین نقصان گرسنگی و جمله زحمتها دفع شوند و این رس را اگن تنداتی گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده و گن بعک زهر هر همه متساوی و بمقدار سه داروی مذکور پلپل گرد گرفته و یکجا کرده باریک آس کنند و بست و یک تسقیه از شیره کنائی بدهند چون مرتب شود بیگان بیگان حبه را غلوله ببندند و یکی روز بینه مریض را بخورانند از جمله الواع ناگوارگی و زحمت بسوچکا دفع شود و این رس را اجیرن کنتک رس گویند نوع دیگر مس کشته و پلپل دراز را متساوی گرفته و آس کرده

علاج از طب رس تتاگر

باشهد مقدار دو ماهه روزینه بخورانند از ین نقصان گرسنگی دفع گردد والله اعلم واحکم **فصل هفتم در مرض کرم** و آن مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات**
زحمت مذکور بدانکه کرم که در وجود آدمی پیدا می آید دو نوع ست یکی بیرونی که بر ظاهر تن در جامه و موی حادث میگردند و آن نیز بر دو قسم ست
یکی را هندی جون و دوم را خُلّر یا مند و حدوث این هر دو از چرک اندام ست و از ین نوع در اندام خارش و نقطها پیدا می آیند و دوم درونی که در داخل تن
پیدا می شوند و این قسم از خوردن طعام در ناگوارگی و از خوردن قند و سائر چیزهای شیرین از میوه ها و طعام ها و از خوردن اشیای ترش و از خوردن مایعات
و از خوردن طعامیکه از غلهٔ مسوق سازند و از بسیاری خواب کردن در روز و از کثرت استفراغ و ترک حرکت و زور و از خوردن تو بر تو و از خوردن خلط کرده
چیزهائی را که خوردن آن برین طریق ممنوع ست پیدا میگردند و این قسم درونی نیز بر سه نوع ست یکی آنکه از غائط پیدا میگردند و دوم آنکه از بلغم حادث
میشود و سوم آنکه از خون پیدا میشود اما آنکه از غائط پیدا میشود حدوث وی از خوردن غلهٔ ماش و طعامیکه از غلهٔ مسوق سازند و نمکها و قند و سبزی
باشد و اما آنکه از بلغم پیدا میشود حدوثش از خوردن گوشت و ماش و قند و شیر و جغرات و اشیای ترش باشد و اما آنکه از خون حادث میگردد حدوثش
از خوردن غذای مخالف و از خوردن در حالت بدهضمی و از خوردن سبزی باشد و علامت پیدا شدن کرم در داخل بدن آنست که تپ و درد شکم و سینه و زحمت
دل که آنرا هردی روگ گویند و ناآروزی طعام و نقصان گرسنگی و اسهال پیدا شود و گونهٔ بدن متغیر گردد و کرمهائیکه از غائط پیدا میشوند مقام آن
پکواسی ست از راه دبر فرود افتند و چون بسیار شوند از مقام خود انتقال کرده جانب سر بر می آیند آنگاه مریض را آروغ و نفس با بوی نجاست آید و
کرمهای غائط گاه زرد و گاه عریض و گاه سپید گاه سیاه و گاه زرد و نرم و سطبر پیدا شوند و این کرمها پنج نوع اند یکی را الگیر یکی را ایکیر یکی را سوسر یکی را دام لون
یکی را سالبله نامند و از ین هر پنج نوع گاهی اسهال شود و گاهی شکم منقبض گردد و درد شکم و لاغری و زردی و خشونت اندام پیدا شود و مویهای اندام
ایستاده شوند و گرسنگی کم گردد و در مقعد خارش پیدا شود و کرمهائیکه از بلغم پیدا میشوند مقام آن آماسی ست چون بسیار شوند در تمام اندام سرایت کنند
بعضی را سر باریک طرف دم پهن باشد و بعضی مثل خراطین و بعضی مانند انگور شالی و بعضی باریک و بعضی دراز و بعضی سپید و بعضی لعل و غیره میشوند و این
کرمها بر هفت نوع اند یکی را اُدر الشیحه و یکی را هردیاد و یکی را راپچه و یکی را اوه و یکی را دربحه و یکی را آسیم و یکی را اسگندهه نامند و از هر یکی این هفت نوع
سیلان آب دهن و سوزش دل و قی و بدهضمی و ناآرزوی طعام و بیهوشی و تپ و انتفاخ شکم و لاغری و آماس مرض نفس پیدا گردد و اما کرمهائیکه از خون
پیدا میشوند مقام آن رگهائی ست که مجرای خون ست و کرمهای مذکور سخت باریک چنانکه در نظر نیایند و گرد و لعل و بی پای پیدا شوند و این کرمها بر
شش نوع اند یکی را کیسادو یکی را اودم بند هبنس یکی را اروسنه تپ و یکی را ادمبر و یکی را دسورس و یکی را اتر نامند و از ین هر شش نوع زحمت بسیار حادث میگردد
قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه برای دفع زحمت مذکور بداروهای سرساد کن روغن ستور پخته بنوشانند تا قی کند بعده داروی اسهال که تیز باشد
داده اسهال کنانند و حقنهٔ استخاپن و نردهن نیز کنند و طعامها و روغنهای پخته که مزیل کرم اند بخورانند و دواهائیکه دافع کرم اند انواع اند نوع دیگر شیرهٔ
سرس و شیرهٔ خار باز گونه را اغتساهی ببتانند و در آن شهد انداخته بخورانند کرم دفع گردند نوع دیگر شیرهٔ کمنوائی با شهد بخورانند صحت یابد نوع دیگر
طعامی را که در آن اشیای تیز انداخته پخته باشند بخورانند صحت یابد نوع دیگر در جوش تخم بلیه قدری شهد انداخته بخورانند یا تخم مذکور را با غساله برنج
آس کرده در آن شهد انداخته بنوشانند صحت یابد نوع دیگر شیره یا جوش یکی از داروهای سرساد کن یا شیرهٔ جمله ترکیب با شهد بخورانند صحت شود نوع دیگر
بابرنگ آس کرده با شهد بخورانند کرمهای شکم جملگی دفع شوند و اگر سرگین اسپ خشک کرده و بابرنگ را با شهد بخورانند همین فایده دهد نوع دیگر برگ سیاکی
آس کرده و با آرد گندم آمیخته و سهالی پخته بخورانند و بالای آن سرکهٔ هندی بنوشانند همین فایده دهد و بابرنگ را اگر همبرین گونه بخورانند همین فایده دهد نوع دیگر
بابرنگ را جوکوب کرده بجوشانند و کبیبه را در آن جوش ترکرده خشک کنند بعد از آن کنجد روغن کشیده با طعام موافق بخورانند کرم بیرون افتد
نوع دیگر پیشک خار پشت را با شیرهٔ برنگ هفت تسقیه بدهند بعده هفت تسقیه از جوش ترپهله نیز بدهند و بالای آن جوش آمله بنوشانند کرم
بیرون افتد شیرهٔ برگ کرنج را با شهد بنوشانند کرم دفع شود نوع دیگر پیلمول را با بول بز آس کرده بنوشانند صحت یابد نوع دیگر قلعی را در آب جغرات

فصل هفتم در مرض کرم قسم اول در علامات زحمت مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

تا هفت روز بسایند و آن آب را مقداری بنوشانند کرمهائیکه از غذا و بلغم حادث شده باشند دفع شوند و اگر در سر و بینی و دهن و چشم و در جراحت کرم افتد همین داروها بکار برند و اگر سرگین اسپ را که خشک باشد یا شیرهٔ سرگینی که تر باشد کرات تسعقیه بدهند و از شیرهٔ بنگ نیز تسعقیا بدهند و خشک کرده باریک آس کنند و بجامه بیخته ببساشند بجهت دفع انواع کرم بینی و سر و دهن و چشم ناس از ان بدهند کرم دفع گردد و بجهت دفع کرم جراحت سحیق مذکور را در محل جراحت پر کنند کرمها دفع شوند و اگر سحیق مذکور را بجهت دفع کرم دهن و چشم بکار برند نیز زائل گردند و بجهت دفع کرمهائیکه بیخ موی سر و ریش میخورند و سحیق پشپاک مذکور ناس دهند برای دفع این کرمها نیز داروهای بادخورده را در کار برند و دیگر داروها برای کرم دهن و دندان در فصل علاجهای دهن و دندان برای دفع کرمهای خونی در فصل علت بیست پیشتر گفته خواهد شد داروهای بسیار دیگر برای دفع جمله علتهای کرم بهر طریق که آنرا استعمال کنند مفید است و صاحب کرم را طعام تیز و تلخ و مانند آن بخورانند و در جوش کلهتی و شوره و نمک سنگ جواکهار و مانند اینها انداخته بدهند مفید بود

الکنون چند علاج برای دفع زحمت کرم از طب انگلیسین گفته می آید اجواین خراسانی را بآب شبانه باریک سحق کنند و دران مقداری قند انداخته وقت صبح ناهار بنوشانند کرمهای شکم فی الحال بیرون افتند نوع دیگر سه پرسته ترپهله و یک پرسته برنگ از داروهائیکه افروزندهٔ آتش گرسنگی اند در معمول هرچه دست دهد بگیرند جمله را جوکوب کرده در هشت چند آب بجوشانند و بگذارند چون بماند بگیرند بعده در یک پرسته روغن مادهٔ گاو اندازند و چهار چند از روغن بول مادهٔ گاو نیز اندازند و نمک سنگ را بآب آس کرده و سحیق ترساخته نیز بیندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مریض مذکور را مقداری که مناسب دانند بخورانند ازین جمله انواع کرمهای شکم دفع گردند و این روغن را بهندی برنگ گهرت نامند نوع دیگر پلپل دراز و پلپلامول و نمک سنگ و زیرهٔ سیاه و چاب و چیته و تالیسپتر و ناگکیسر هر یکی بیست و چهار درم و نمک سیاه شصت درم و پلپل گرد و زیرهٔ سپید و سندهی هر یکی دوازده درم و انار دان چهل و هشت درم و املبید بیست و چهار درم جمله را باریک آس کرده جامه بیز کنند و مقداری با آب گرم یا شراب خوردن دهند ازین گرسنگی زیاده شود و زحمت بواسیر و سنگرهنی و گوله و علتهای شکم و بهگندر و کرم دفع شوند بجهت زیادتی گرسنگی بهتر ازین داروئی نیست و این را بهاسکر چورن نامند نوع دیگر جوش موتهه ناگر و بارموساکنی و دیودار و پوست بیخ سهجنه ببساشند و دران مقداری برنگ و پلپل دراز آس کرده انداخته بنوشانند ازین کرمهائیکه از راه دهن و مقعد بیرون آیند و بسیار روز بار باشند بزودی دفع شوند نوع دیگر ترپهله و بیخ دنتی و نسوت و کمیله هر همه را برابر گرفته و بآب آس کرده در روغن ستور اندازند و چهار چند از روغن بول مادهٔ گاو نیز اندازند چون پخته شود نگاه دارند وقت حاجت مقدار سه خوردن دهند کرمها دفع شوند و این روغن را ترپهلاد گهرت نامند نوع دیگر آهن خام شسته بیست و چهار درم و آهن کشته بیست و چهار درم و ترپهله سه دارو هر یک شش درم و گلوی دوازده درم و زنجبیل و چاب و سندهی و پلپل دراز و چیته و سیاه دانه و برنگ هر یک شش درم جمله را باریک آس کرده بجامه بیخته بدارند بعده یک پرسته ترپهله دیگر در نیم دون آب انداخته بجوشانند چون یک پرسته بماند ببساشند و درین جوش نیم پرسته شکر انداخته جلاب کنند و داروی مذکور که آس کرده داشته شده است در جلاب اندازند و برای خوشبوئی تیج و تیزپات و دانهٔ الایچی و ناگکیسر مقداری نیز اندازند و سه درم را غذا واها بدهند بر قدر گرسنگی و آماس و گوله و انواع علتهای شکم و یرقان و پنڈروگ و بواسیر و بهگندر و تپ و زهر دفع شوند و آب می افزاید و برای چشم نفع رساند و آن کس که طعام چرب میخورد و در کریا و بادکشو دارند این علاج الیشان را مفید است و این را آتا نیز تاب نامند الکنون چند دوای دفع زحمت کرم از طب رس گفته می آید سیماب و قند و اندرجو و اجمود و نسل و تخم پلپه هر همه را برابر گرفته در کهرل انداخته با شیرهٔ تنبول یک روز سحق کنند و مقدار یکدرم روزینه خوردن فرمایند و بالای آن در جوش موساکنی شکر سفید انداخته بنوشانند ازین جمله کرمها دفع شوند و این را کرم کنتک رس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده یکدرم و گندهک صاف کرده دو درم و اجمود سه درم و برنگ چهار درم و تخم بکاین پنج درم و تخم پلپه شش درم جمله را باریک آس کرده بدارند و یکدرم روزینه با شهد خوردن دهند و بالای این جوش موتهه بنوشانند ازین کرمها دفع شوند و این رس را کیت مرد رس گویند علاج کرمهای بیرونی که در چرم می افتند یعنی سپش سیماب را با شیرهٔ برگ دهاتوره سحق کنند بعده بر سر و تن بمالند جمله سپش دفع شوند و اگر سیماب را با شیرهٔ برگ تنبول

علاج از طب انگلیسین

علاج از طب برنسیا گرد

علاج از طب رس

علاج کرمهای بیرونی که در چرم می افتند

سحق کرده استعمال کنند سپش مذکور نیز دفع شوند نوع دیگر گل درخت ارجن و برنگ و کرباری و بلادر و اسیر و صمغ نار و قیر و فنسل هر یک استاوی گرفته و آس کرده بالای آتش بدارند و دود آن به بستر و تن و جامه برسانند سپش دفع شوند و از دود این هیچ پشه و مانند آن در خانه نماند و اگر چهارپائی را این دود برسانند کرم و اودوس یعنی کهتمل دفع شوند نوع دیگر مجیثهه را با سرکه هندی سحق کرده بر تن بمالند همین فائده دهد نوع دیگر با دهویا یا با بول ماده گاو سحق کرده بر تن بمالند همین فائده دهد نوع دیگر فنسل را با قند و روغن تلخ آمیخته بر تن بمالند همین فائده دهد نوع دیگر لک و بلادر و صمغ نار و اسپند و گل و بار درخت ارجن و بابرنگ و قیر و گوگل حبابه یکجا کرده و بر آتش نهاده در خانه دود کنند از بین مار و موش و پشه و دانش و اودوس در خانه نماند و این را اشتانک دهوپ نیز گویند نوع دیگر بهرنگ و گن معک را با روغن تلخ و بول گاو بیزند و در سر و اندام بمالند و ازین نوع سپش دفع شوند هر گاه از زحمت گرم باشد باید که شیر و روغن و حبوات و سبزی و اشیای ترش و شیرین او را بخورانند والله اعلم و احکم

فصل هشتم در مرض پندروگ و یرقان و ہلیمک

و آن مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه چون حرکت و زور و سواری اسپ مانند آن از قدر طاقت زیاده کند یا اشیای ترش و تیز و یا نمکی و شراب و یا گل مدام خورد و یا در روز خواب بسیار کند خلطی از اخلاط فاسد شده خون را فاسد گردانیده رنگ بدن زرد کند آن را پندروگ نامند و آن پنج نوع ست یکی آنکه از باد باشد دوم آنکه از بلغم سوم آنکه از تلخه چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط پنجم آنکه از خوردن گل پیدا شود و علامتی که از آن معلوم شود که پندروگ حادث خواهد شد و آن را پورب روپ پندروگ نامند آنست که اندام جابجا طرقد و از دهن آب جاری شود و در بدن جو و اندکی درد پیدا آید و آرزو بر خوردن گل شود و پلکهای چشم آماس گیرد و بول و غائط زرد بیرون آید و طعام هضم نگردد و علامت زحمت مذکور که از باد حادث شود آنست که پوست اندام و بول و چشم و ناخن خشک و سیاه فام و لعل فام شوند و اندام بلرزد و درد کند و انتفاخ شکم و دوران سر پیدا شود و علامت آنکه از تلخه باشد آنست که چشم و بول و غائط و پوست اندام سخت زرد شود و تاپاک و تشنگی و تپ حادث گردد و غائط نرم شود و علامت آنکه از بلغم باشد آنست که کف از دهن بیرون آید و اندام آماس کند مرض تندرا و کاهلی پیدا آید و اندام گران شود و چشم و بول و غائط و ناخن سپید گردد و علامت آنکه از هر سه خلط باشد آنست که تپ و ناآرزوی طعام و روانی آب دهن و قی و تشنگی و مرض کلم و دیگر علامات هر سه خلط نیز باشند و در پندروگ سنپاتی چون مریض لاغر گردد و قوتش و حواس خمس بیکار نیز گردند مریض مذکور را دوا نیز نبود بدانکه نوع پنجم که از خوردن گل پیدا میشود چنانچه سایر انواع بعد فساد خلطی از اخلاط حادث میگردند این نوع نیز بعد فساد خلطی که از خوردن گل روی نماید حادث میگردد سوال چون خوردن گل خلطی را فاسد گردانیده پندروگ پیدا می آرد چنانچه چیزهای دیگر خلط فاسد میشود و پندروگ پیدا میگرداند پس وجه علیحده شمردن این پندروگ ورای پندروگهای اخلاط نه سایر پندروگها که از دیگر چیزها حادث میگردند چه باشد جواب هر گاه خوردن گل خلط را فاسد گردانیده جز پندروگ زحمتی دیگر را پیدا نمیگرداند چنانچه چیزهای دیگر اخلاط را فاسد کرده گونه زحمتهای دیگر را نیز پیدا آرد و پس خوردن گل را به پندروگ زیاده اختصاص باشد بنابر آن این نوع نوعی علیحده شمرده شد اگر مزه گل زمخت بود باد انگیخته زحمت مذکور را پیدا آرد و اگر مزه گل شور باشد تلخه را انگیزد و زحمت مذکور را پیدا گرداند و اگر مزه شیرین باشد بلغم انگیخته زحمت مذکور را پیدا گرداند و گل خشک رس خون و دیگر دهاتها را خشک گردانیده بغیر هضم یافتن در منافذ خلاصه طعام و هر سه خلط در آمده و منافذ مذکور را مسدود گردانیده و زور و رنگ تن و قوت گرسنگی و قوت حواس خمس را کم گردانیده زحمت مذکور را پیدا میکند و اما علامت پندروگ که از خوردن گل پیدا شود آنست که در زیر هر دو چشم هر دو رخساره و ابروها و پایها آماس پیدا شود و در شکم کرم افتد و اسهال با کف و خون شود و اگر زحمت پندروگ کهنه گردد و با غلبه بود و بدارو نشود کسی را که درین زحمت چشم و دندان و ناخن زرد گردد و هر چیزی در پیش چشمش زرد نماید آنکس بعلاج به نشود و اگر مریض این مرض را دست و پایها آماس و میانه تن تنک و ضعیف گردد و یا مقعد و ضیب و خصیتین بیاماسد یا مریض مذکور گاهی با هوش باشد و گاهی بیهوش گردد و یا او را تپ و اتیسار باشد طبیب را شاید که از چنین مریض محترز باشد و اگر مریض مذکور اشیای تلخه انگیز مدام بخورد تلخه غلبه کرده خون و گوشت را زشت گردانیده زحمت یرقان که آن را بهندی کاملا گویند پیدا آرد و ازین چشم سخت زرد گردد و پوست تن و روی و ناخن نیز زرد گردند و بول و غائط لعل فام و زرد فام شود و مریض مذکور مثل غوک گردد و حواس خمس ضعیف گردند تا پاک و

باب سوم فصل هشتم در مرض پندروگ و یرقان و ہلیمک قسم اول در علامات زحمت مذکور

طعام ہضم نگردد و آرزو بر طعام نباشد و گرسنگی نقصان شود و لاغری پیدا گردد و غلبۂ این زحمت در شکم و بر دست و پای بسیار باشد و چون این مرض دیرینه شود و با غلبۂ آن
آنرا کمبه کانولا گویند و چون در مرض یرقان بول و غائط زرد و سیاه و ام باشد و وجود مریض آماس گیرد و چشم و روی و لب سرخ و ام شوند و بول و غائط
قی با خون افتد و تا پاک و نا آرزوی طعام و غلبۂ تشنگی پیدا گردد و شکم منتفخ شود و تندرا حدوث یابد و عقل تباه شود و گرسنگی برود و مریض مذکور را دور بود
و چون در مرض کمبه کانولا مریض مذکور را قی آید و آرزو بر طعام نباشد و آب از دهن سائل گردد و تپ و بیقراری و دمه و سرفه و اسهال حادث گردد و نیز مریض
مذکور را لادوا پندارند و اگر در زحمت پنڈروگ غلبۂ باد و بلغم باشد زحمتی که آنرا ہلیمک خوانند پیدا آید و علامت وی آنست که رنگ مریض زرد و سبز و سیاه
باشد و زور و ہمت کم افتد و زحمت تندرا پیدا آید و گرسنگی نیز کم شود و تپ نرم مدام بود و دل بر جماع اصلا راغب نشود و اندام چنان درد کند گویا که
آنرا می شکنند و تشنگی غالب بود و آرزو بر طعام نباشد و دوران سر و بیهوشی پدید آید و اگر در ہلیمک تا پاک شود و وجود مریض از بیرون گرم و درون دباشد
و غائط نرم بر آن شود و رنگ اندام زرد بود و چشمها لعل باشند زحمت مذکور را پاناک نامند و این قسمی از زحمت ہلیمک است والله اعلم و احکم قسم
دوم در علاج زحمت مذکور اگر اعراض مذکوره قابل علاج باشند باید که مریض را اول قی روغن گاو بخورانند تا اندامش چرب گردد بعده قی و اسهال
کنانیده و جوش را صاف و طبیعتش را نرم گردانند و با روغن ماده گاو و شهد سحیق ہلیله بخورانند صحت شود و اگر روغن ستور را باز در چوب بریده بنوشانند
همین فائده رساند و اگر اپورا تر پهلا و کهرت بخورانند و یا داروهای مسهل را در روغن ماده گاو پخته بنوشانند صحت شود و یا سحیق داروهای اسهال را با
روغن ستور بنوشانند نیز نفع باشد نوع دیگر نیم پل و انتن را جوکوب کرده در بول ماده گاو که هشت پل باشد بجوشانند آنکه و پل بماند بعده بنوشانند
و همچنین هر روزی عمل کنند تا آنکه به شود نوع دیگر ہلیله با قند مدام بخورانند همین فائده رساند نوع دیگر داروهای ارگبدھ عادکن را جوکوب کرده بجوشانند
و جوش مذکور را بجامه بیخته مریض مذکور را بنوشانند زحمتش دفع گردد نوع دیگر آهن کشته و سندھی و پلپل گرد و پلپل دراز و برنگ هر همه باستساوی گرفته
و آس کرده با شهد و روغن گاو بخورانند صحت شود و اگر تر پهله و زرد چوب را آس کرده با روغن ماده گاو و شهد بخورانند نیز صحت شود نوع دیگر شهد را
با شیرۂ آمله یا شیرۂ نیشکر آمیخته یا پلپل دراز را با شیرۂ ماده گاو جوشانیده بر قدر مناسب قوت و گرسنگی مریض مذکور را بخورانند صحت شود نوع دیگر جوش
تر پهله یا جوش را با شهد آمیخته بخورانند صحت شود نوع دیگر پولاد کشته و سحیق تر پهله هر دو را باستساوی گرفته با بول بقر بنوشانند صحت شود نوع دیگر سبد
هر وار مدو سرمه و خرمهره و گل سرخ که زر را بدان روشن میکنند هر همه باستساوی گرفته و آس کرده با روغن و شهد مریض را بخورانند زحمت مذکور دفع شود
نوع دیگر پشک بز چهل و هشت درم و نمک بریا و نمک سنگ و زرد چوب هر یکی دوازده درم سته و آس کرده با شهد بخورانند همین فائده رساند
نوع دیگر ریم آهن کشته و آهن کشته و چیتره و برنگ و سندھی و پلپل دراز و پلپل گرد هر همه باستساوی گرفته و بمقدار جمله داروها سوناکهی که آنرا صاف کرده باشند
گرفته و یکجا کرده در بول ماده گاو جوشانیده اولیه سازند و بامقداری شهد مریض مذکور را بنوشانند زحمتش اگرچه لادوا و دیرینه باشد دفع گردد نوع دیگر
ہلیله و ریم آهن کشته و سندھی و گنجد سیاه هر همه برابر گرفته و آس کرده با قند آمیخته مقدار سه درم را غولها بندند و یکی مریض از وزینه خوردن هند و بالای
آن دوغ بنوشانند اگرچه زحمت مذکور قوی باشد بزودی دفع گردد نوع دیگر بیخ چیتره و بیخ هر دو را برابر گرفته و آس کرده بدارند و روزینه مقدار سه درم
بخورانند همین فائده رساند لیکن پرهیز از اشیائی که موجب افزایش مرض مذکور باشند شرط است و پرهیز جداگانه علاحده است و غذای لطیف آنست که
برنج ریتسال با دوغ ماده گاو بخورانند نیکو شود نوع دیگر جمله داروهای نگرو دهادکن را جوکوب کرده کاڑهه سازند بعده جوش مذکور را جامه بیز نموده سرد کرده
با شهد و شکر آمیخته بنوشانند یا جوش سال سارادکن را همین نگونه بنوشانند و یا جوش آمله را با شهد بخورانند به شود نوع دیگر برنگ و موتهه و تر پهله و اجمود
و پهاڑسه و سندھی و پلپل گرد و پلپل دراز و تیجوتی هر همه برابر گرفته و آس کرده در جوش سال سارادکن که قند و شکر و شهد دران انداخته جلاب کرده باشند
اندازند و اولیه سازند چون سرد شود مقداری شهد دیگر و روغن ماده گاو آمیخته در آوند چوبی که از درخت موکها باشد بدارند و مقداری روزینه مریض مذکور را
خورانند از زحمتش فی الحال زائل گردد و کیهی که از ین نیز دفع گردد نوع دیگر منوت را با شکر بخورانند از ین نیز یرقان زائل شود نوع دیگر بیخ

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

خنظل و سندھی را آس کردہ و باقی آمیختہ غلولہا بمقدار سہ درم را بندند و روزینہ یکی بخورانند ازین نیز یرقان دفع شود نوع دیگر جوش سحیق ہڑ از آن دو حصہ
دوا رہا دو سہ روغن مادہ گاو انداز ند و بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند و روزینہ بمقداری خوردن دہند ازین نیز یا دیرقان دفع شود نوع دیگر ہیرہ را آس کردہ
با بول مادہ گاو بخورانند ازین کمنہ کاملا دفع شود نوع دیگر سلاجیت را با بول مادہ گاو بنوشانند ازین کمنہ کاملا دفع شود نوع دیگر ریم آہن گشتہ
و نمک را در بول مادہ گاو انداختہ تا یکماہ نگاہ دارند بعدہ بجامہ تختہ بستانند و مقداری روزینہ مریض را بنوشانند ازین کمنہ کاملا دفع شود نوع دیگر کالی جیرہ
ہلیلہ و بہیرہ و آمله چورن و ریم آہن را گرم ساختہ و در بول مادہ گاو کہ در کاسہ چوب ہلیلہ انداختہ باشند سرد کنند ہمچنین تا ہفت کرت گرم کردہ سرد کنند
بعدہ باریک آس کردہ بدارند و مقداری مریض مذکور را با شہد بخورانند ازین نیز کمنہ کاملا دفع شود نوع دیگر تاب سنگ را گرم کردہ در بول
مادہ گاو چند کرت سرد کنند و ریم آہن را نیز ہمبرین طریق چند کرت گرم کردہ در بول مادہ گاو سرد کنند بعدہ ہر دو را باریک آس کنند و در بول مادہ گاو
انداختہ بپزند تا آنکہ دواہای مذکورہ تمام بول گاو را بخورند بعدہ آس کردہ بدارند و بمقداری روزینہ با دوغ مادہ گاو خوردن دہند و بالای آن برنج پختہ
با دوغ مادہ گاو خوردن دہند ازین دارو زردی وجود دفع شود و گرسنگی بافزاید و پنڈروگی را علاجہا آنکہ در فصل آماس گفتہ خواہیم نیز بکار برند و نان جو
برنج رتسال پختہ و مانند آن غذا مقرر سازند اکنون چند علاج بہمت دفع پنڈ روگ از طب بسین گفتہ است کسی کہ گل خوردن عادت کردہ باشد و او را
زحمت پنڈروگ حادث گشتہ باشد و باید کہ وی را اولا گل در شیرہ کار برگ نم تر کردہ دہند کہ بخورد تا او را میل خوردن گل زائل گردد بعدہ برای دفع زحمت
علاج کنند و علاجہایکہ در طب مذکور گفتہ است ہمانواع ہست نوع اول مرہری گیکی و دردچوب و جوانسہ و پلپل و پلا مول و بیراذ و ترایمان و کرا
و چراتیہ و پلول و موتھہ و دیودار ہر یکی سہ درم گرفتہ را آس کردہ در یک آثار پختہ روغن گاو انداز ند و چہار چند از روغن مذکور شیر مادہ گاو نیز انداختہ بپزند چون پختہ شود
نگاہ دارند و مقداری روزینہ خوردن دہند ازین زحمت پنڈ روگ و تپ و آماس و بواسیر و بسہو نات رکت دفع گردد و این روغن اہندی گھرت
گویند نوع دیگر سنٹھی و پلپل دراز و پلپل گرہ و چوب دارہلد و بیل تز بچیلہ و ہر دو کی ہیرہ و موتھہ و سوتش و آہن و بار حصی و برنگ و دیودار و کاکڑا سنگی
و بہارنگی ہر یک را سہ درمی گرفتہ آس کردہ در روغن مادہ گاو انداز ند و چہار چند از روغن مذکور شیر مادہ گاو نیز انداز ند و بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند
و روزینہ بنہار مقداری خوردن دہند ازین جملہ زحمتہایکہ از خوردن گل حادث شود و زردی دفع گردد و این روغن اہندی چکادی گھرت گویند
نوع دیگر زیرہ و چوب را چوکوب کردہ بجوشانند و جوش مذکور را در روغن مادہ گاو انداز ند و سحیق ترازان زردچوبہ نیز انداختہ با آتش نرم بپزند چون پختہ شود
نگاہ دارند و مقداری روزینہ بنہار بخورانند ازین نیز زحمت پنڈ روگ دفع گردد نوع دیگر چیکیا را آس کردہ در روغن گاومیش انداز ند و چہار چند از روغن مذکور
بول گاو نیز انداز ند و با آتش نرم بپزند چون پختہ شود نگاہ دارند و بمقداری روزینہ بنہار بخورانند مرض مذکور دفع گردد و این روغن را [illegible] گھرت گویند
نوع دیگر سونا مکھی و سلاجیت صاف کردہ و نقرہ کشتہ و ریم آہن کشتہ ہر یکی شش درم و چترہ و ہلیلہ و سنٹھی و پلپلین و برنگ ہر یکی دوازدہ درم جملہ را
باریک آس کردہ در بین جملہ ادویہ دوازدہ درم شکر تری و مقدار بیشہ کہ بدان غلولہ توان بست انداز ند و نقد ہریکان درم ہا غلولہا بندند نگاہ دارند
و بحسب قوت و گرسنگی مریض مذکور یکان غلولہ یا زدہ یا کم روزینہ خوردن دہند چون داروی مذکور ہضم شود آنچہ دل مریض بدان مایل بود [illegible]
اگر کلتہی و سیری کنند یاد گوشت فاختہ [illegible] مضرست آنچہ با خوردن نباید داد و این ترکیب را جوگ راج گویند و این دارو مثل آب حیات ہست
درسایہ است ضعف پیری را دفع کند و جملہ تپہا و پنڈ روگ و آتشک و سرفہ و راجرگ و [illegible] و سیلان منی و دمہ [illegible] را زود
را دفع گرداند علی الخصوص در دفع باد [illegible] و یرقان و بواسیر اثر تمام دارد باید دانست کہ در ہر علاجی کہ ریم یا نقرہ باید [illegible]
بست ند بجای آن آہن کشتہ انداز ند نوع دیگر [illegible] جوتر بہلہ [illegible] و پلول و موتھہ و سنٹھی جملہ را جوکوب کردہ و جوشانیدہ جوش مذکور [illegible]
جوش سلاجیت را کہ ہشت پل باشد [illegible] سلاجیت [illegible] مقداری [illegible]
[illegible] ہر یکی دوازدہ درم [illegible] دوازدہ درم [illegible]

بیکان غلوله روزینه پیش از طعام یا بعد از طعام بخورانند و بالای آن ترشی انار دانه یا شیره یا آب سو یا جوش سنگ یا شوربای گوشت یا شراب بنوشانند ازین
دوا زحمت زردی وجود و بیست و تپ و زیادتی سپرز و بادیرقان و بواسیر و بهکت و زخمهای چشم و گوش و علتهای بینی و زحمت بول دفع گردد و گرسنگی افزاید
و آماس علتهای شکم و سرفه و کیتیت و آماس خونی و گوله و بستگی غائط و علتهای مژگان چشم نیز زائل گردد و این علاج را سیوکتکا نامند نوع دیگر سحیق
و فاغیرو ترپهله و دیودار و زردچوب و دارهلد و تخم نیل و انگوره و اندرجو و موتهه و جهیته و کنگی و ستاول و تخم سهجنه و چیته و پیپل و سرخ [illegible] و بهتون و بنفشه گوکهرو
دیاڑمعی و بجهاوه و دانتی جیتل و جواسه کچور و سرسری و برنگ جمله متساوی دو چند جمله دار و ریها آهن کشته مقداره زان این دوا که ارجمله ادرایل
ماده گاو بپزند تا آنکه غلیظ شود بعده مقدار دو نیم درم را غلوله بندد و یک غلوله با غساله برنج نهار روزینه خوردن دهند ازین زحمت پندروگ
چنانکه بآتش هیزم خشک سوخته میگردد همچنان مرض مذکور دفع گردد و کرم و بیست و سیلان منی و ناسور و سنگرهنی و درد شکم و بهکت و دمه و سرفه و پیچ
گوله و جمله انواع علتهای شکم دفع گردند و این ترکیب را بمندی ترکتا دلوه گویند اکنون چند علاج یرقان و باقی امراض مذکوره نیز از طب [illegible] گفته میشود
اگر مریض این مرض فربه و قوی باشد باید که نخستین آنرا اسهال بکنانند بعده علاجی کنند که مزیل این مرض باشد و آن بر انواع ست نوع اول جوش ترپهله
و یا جوش گلوی یا جوش نیم یا جوش دارهلد را با شهد آمیخته بخورانند [illegible] نوع دیگر شیره و برگ [illegible] در چشم مریض بچکانند و یا با شهد بنوشانند [illegible] شود
نوع دیگر چرایته و دیودار و موتهه و دارهلد و گلوی و کنگی و جوالسه و پیپرا و نیم و سنهی و فلفلین و چیته و ترپهله و برنگ همه متساوی گرفته آس کنند
بمقدار وزن جمله دار و پولاد کشته بگیرند و جمله را یکجا کرده با شهد و روغن آمیخته مقدار دو نیم درم را غلوله بندند و یکی را روزینه خوردن دهند بالای آن
دوغ بنوشانند ازین جمله انواع پندروگ و یرقان و هلیمک و سنگرهنی و زخمهای دل و سمنه و دمه و سرفه و کیتیت و بواسیر و درد ساق پای و آنوبات و جمله
پیچگیها و گوله و بادره وده که از بلغم باشد و مرض [illegible] دفع گردند و گرسنگی افزاید و این علاج را [illegible] نامند نوع دیگر [illegible]
و زردچوب و دارهلد و ترپهله و کنگی همه متساوی گرفته و آس کرده باشند [illegible] روغن [illegible] بنوشانند یرقان دفع شود نوع دیگر [illegible]
و سنهی و فلفلین و زردچوب همه متساوی گرفته باریک آس کنند و با شهد و روغن گاو و شکر آمیخته بخورانند ازین یرقانیکه با غلبه باشد هم دفع شود
نوع دیگر با شیره و جوش و سحیق ترانسران گلوی روغن گاو پخته [illegible] چون پخته شود نگاه دارند و روزینه مقداری بنوشانند ازین نیز یرقان غالب
دفع شود نوع دیگر سلاجیت و یا سونامکهی یا زیره زرد را با بول ماده گاو یکماه متواتر بنوشانند ازین همه کاملا دفع شود و علاجهائیکه برای دفع یرقان
گفته شده اند برای دفع کاملا نیز نافع اند [illegible] نوع دیگر پولاد کشته و موتهه را متساوی گرفته در جوش چوب [illegible] انداخته بنوشانند ازین [illegible]
هلیمک دفع گردد نوع دیگر برنج و کنگی و برپارا و [illegible] و ترپهله و زردچوب همه را متساوی گرفته و آس کرده با شهد و روغن گاو بلیسانند ازین هلیمک
دفع شود و اشیای شیرین که دافع باد و بلغم اند برای دفع این زحمت نیز مفید دانند و علاجهائیکه برای دفع پندروگ و یرقان در این فصل گفته شده اند
و برای دفع هلیمک استعمال کنند نوع دیگر ترپهله گلوی و بالسه و کنگی و چرایته و نیم همه متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور بگیرند
و در آن شهد انداخته بنوشانند ازین پندروگ و کاملا دفع شود نوع دیگر دارهلد و کنگی و هلیله و نیم و کدهیره و پلول و چرایته همه متساوی گرفته
جوشانیده جوش مذکور بگیرند و بنوشانند ازین نیز پندروگ و کاملا و آماس شکم و دمه و سرفه دفع شود نوع دیگر سنهی و فلفلین و ترپهله و موتهه و برنگ و
چیته همه متساوی گرفته آس کنند بمقدار سحیق جمله دارو ها پولاد کشته بیامیزند و مقداری ازین چورن با دوغ ماده گاو و یا بول ماده گاو و یا با شهد و روغن ستور
تا مدت یک مندل بنوشانند ازین نیز پندروگ و جمله انواع عیبت و آماس و بهکندر و کرم و بواسیر و جمله انواع علت شکم و نقصان گرسنگی و ناآرزوی طعام
جمله دفع گردند و اگر این علاج را دائم بکار برند و از چیزهای مخالف احتراز نمایند زود پیر نشوند و ضعیف نگردند و حواس خمسه قوی باشند و [illegible]
خوبی اندام روز بروز افزاید و این علاج را [illegible] لوانیس چورن نامند نوع دیگر کدهیره و لسوت و سندهی و فلفلین و برنگ و دیودار و چیته و
و زردچوب دارهلد و ترپهله و دانتی و چاب و اندرجو و کنگی و پیپلمول و موتهه همه متساوی گرفته آس کنند بعده بر کم آهن کشته که بمقدار جمله دارو های

علاج ازانواع پندروگ

مذکور را بوده بول بقر که هشت چند ریم مذکور بود بپزند تا آنکه مثل جلاب شود و بعده سحیق دارو های مذکوره درین جلاب اندازند و بجوش دهند تا که غلیظ گردد آنگاه مقدار دو نیم درم را غلولها بندند و یکی روزینه مریض مذکور را با دوغ ماده گاو خوردن دهند ازین رزی انام و پیه لوا میرتپ نافعه امش سنگ بینی و حسبت و ورم هر دو وی دفع شوند و این ترکیب را بهندی منڈور تپک نامند نوع دیگر سندهی و فلفلین ترپهله موتهه و برنگ و چاب چیتره و دارهلد سونامکهی صاف کرده پلپول و دیودار هر همه را استاوی گرفته بعده ریم آهن گشته که بمقدار این جمله دارو ها باشد در بول گاو که هشت چند ریم مذکور بود انداخته بجوشانند تا آنکه مثل جلاب شود آنگاه سحیق دارو های مذکوره درین جلاب اندازند و بآتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ شود بعده مقدار دو نیم درم را غلولها بندند و یکی مریض مذکور را خوردن دهند همین فایده دهد و این را نیز منڈور تپک گویند نوع دیگر برنگ موتهه ترپهله دیودار و سندهی فلفلین پلپول چاب چیتره و ریم آهن گشته بگیرند و ازین جمله برمثلیکه در منڈور تپک مذکور است عمل کرده غلولها سازند و بدهند همین فایده رساند نوع دیگر نیم و پلپول و کراه ترپهله و موتهه و سندهی هر یکی دوازده درم ستده در یک ادهک آب انداخته بجوشانند چون هشتم حصه آب بماند بجامه بخته بستانند بعده هشت پل ساجیت صاف کرده درو ببامیزند و تا یکماه در آون کرده بدارند بعده موچرس آمله عنسلو حرچ کاکراسنگی و کٹائی و لسوت جمله استاوی گرفته و باریک آس کرده دران ببامیزند و سی و شش درم شهد نیز دران اندازند و غلولها بندند و یکی روزینه خوردن دهند و بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین جمله علتها دفع شوند و این علاج را نام ... نوع دیگر پلپول و فلفلین چاب چیتره و سندهی دیودار و ترپهله و انگر و موتهه هر همه استاوی بگیرند آس کرده بدارند و دو چند جمله دارو ها ریم آهن گشته در بول ماده گاو که هشت چند ریم آهن مذکور باشد انداخته بجوشانند تا آنکه بمچو جلاب شود آنگاه سحیق دارو های مذکوره را درین جلاب اندازند و بپزند تا آنکه غلیظ شود بعده دو نیم درم غلولها بندند و یکی را روزینه با دوغ ماده گاو خوردن دهند ازین جمله انواع علتهای مذکوره دفع شوند و این ترکیب را بهندی منڈور پچر تپک نامند نوع دیگر شیره آمله بخته یکصد و ان بگیرند و درو پنجاه و یک پل شکر انداخته جلاب کنند بعده پل دراز شانزده پل و سندهی دو پل ببنسلوچن دو پل هلدی دو پل و ناگورشانزده پل گرفته باریک آس کرده در جلاب مذکور اندازند و اولیه و سنفدار ی مریض مذکور را روزینه بلیسانند ازین پانڈو کامل و پنڈروگ و جمله علتها دفع شوند و این علاج را آمله اولیه گویند نوع دیگر از پلپل دراز و گچپل و کچپال پلپول چیتره و اجمود و نمک سنگ پیپل گرد و برنگ ترپهله و کشنیز و زیره سیاه و زیره سفید و جوائنی که هر یکی دوازده درم باشند و نسوت شصت درم باشد و روغن کنجد که نود و شش درم بود شیره آمله سه پیچه باشد و قند کمند که پنجاه پل بود بطریکه ساختن اولیه گفته اند اولیه سازند و یک روزینه خوردن دهند ازین جمله علتهای مذکوره و بواسیر زهر پرمیو و تپ دمه و سرفه و کهیروک و سنگرهنی و ضعف پیری جمله دفع گردند و این ترکیب را بهندی کلیان اولیه گویند و برای پنڈروگی غذا جو و گندم و برنج شالی سال و شوربای گوشت جانوران دشتی و مونگ و ... ابهری نافع ست اکنون یک سل نطلب تا اگر بجهت دفع پنڈروگ که اثر تمام دارد نوشته میشود بیارند سیاب صاف کرده وزر و نقره و مس کشته هر همه را برابر گرفته با شیره جنبهیری سحیق کرده با آفتاب تشقیه دهند بعده برابر جمله دارو ها سیماب پاک بگیرند و جمله را یکجا کرده در بارود هاتوره که آنرا خالی کرده باشند اندازند و مهر کنند بعده ... و با شیره دهاتوره ترکیت و بر دیگ ان بهنن ادویه مذکوره را که در بارود هاتوره کرده اند درین دیگ تا سه روز بدولکا جنتر بپزند بعده ... نگاه دارند گن دهاک که بمچنین او باشد اندازند و با شیره جنبهیری سحیق کرده تشقیه بدهند و درمیان دو شراب گلی انداخته ... پاچک دشتی تپ بدهند باز دارو های مذکوره را گن دهاک دیگر بمچنین او داده بطریق اول سحیق کرده بعد و لبست ... پاچک دشتی بدهند تا آنکه شش تپ شش چند گندهک داده شود پس چون شش تپ تمام شود بعده بمقدار وزن جمله ادویه پولاد کشته بیامیزند و در کهرل انداخته با شیره کٹائی خرد یک روز سحیق کنند و در و شراب انداخته باز پاچک دشتی گچپت بدهند و همین طریق سه تپ از شیره ما کهیرنی و سه تپ از شیره لکر دهمنی و دو تپ از شیره چیتره و دو تپ از شیره آگ و دو تپ از شیره کنج بدهند چون تپها مرتب شود دهم حصه از دارو های مذکوره سحیق زهر بچهناگ انداخته سحیق کنند و چون یکذات شود در شاخ آهو نگاه دارند و یکحبه روزینه خوردن دهند و بالای آن یک هلیله با بول بقر آس کرده بنوشانند این رس جمله علتها را دفع گرداند و این رس را

کالبد خشک رس نامند والله اعلم بالحکم **فصل نهم در رحمت رکتپت** وآن مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات مرض مذکور** بدانکه چون بلغم از غذ
بسیار غلیظ اکثر اندیشه و خوف [illegible] و حرکت و جماع و سواری کردن و پیاده رفتن و از خوردن اشیای تیز و گرم و شور و تلخی و ترش بسیار فاسد شده
و خون را فاسد گردانیده و در راههای بیرون چنانکه گوش و بینی و چشم و دهن و یا به راههای فرود چنانکه ذکر و فرج و مقعد و یا در هر دو راهها سائل
گرداند و اگر خون رقیق شود از جمله راههای مسام نیز سائل گردد و علامتهای رحمت مذکور که پیش از حدوثش پیدا آید آنست که در وجود گرانی شود
و در [illegible] و میل به پریشانی سر پیدا گردد و آرزوی [illegible] آید و قی شود و از دم مریض مذکور مثل بوی آهن آید و اگر درین رحمت با فساد بلغم باشد و فساد بلغم نیز
منضم بود خون غلیظ و چرب به مقداری سرخ چسپنده بود و اگر فساد باد منضم شود خون مذکوره سیاه و لعل [illegible] و تنگ و خشک بود و اگر در رحمت مذکور تنها
فساد صفرا بود خون [illegible] یا مثل رنگ بول ماده گاو و یا مثل نیل و یا دود باشد و اگر فساد دو خلط بپیوندد علامات هر دو خلط در خون مذکور باشد [illegible]
چون فساد صفرا با فساد بلغم پیوسته بود خون از راههای فوقانیه جاری گردد و اگر با باد باشد از راه تحتانیه جریان یابد و چون با هر دو پیوندد خون مذکور از راههای
طرفین بیرون آید و اگر خون مذکور از راههای فوقانیه جاری شود دوا پذیر بود و اگر از راههای تحتانیه رود تا آنکه دارو کنند زائل گردد و به تدریج دارو [illegible]
و اگر از راههای طرفین رود لا دوا باشد و اگر خون مذکور از راههای یکطرف روان گردد و آن بسیار سائل نباشد و حدیث العهد بود و مریض مذکور با زور
و هوشیار باشد و [illegible] باشد و امراضیکه بسبب رکتپت پیدا می آیند حادث نشده باشند مریض مذکور بدارو به گردد و اگر رحمت مذکور از غلبهٔ یک خلط باشد
آن نیز بدارو به گردد و اگر از دو خلط باشد [illegible] دارد و اگر از هر سه خلط باشد لا دوا پذیر بود و اگر مریض مذکور را گرسنگی کم بود و مریض پیر و لاغر باشد
و غلبهٔ خون زیاده باشد هرگز بدارو به نشود و ازین رحمت لاغری و دمه و سرفه و تپ و زردی و قی و تاسور و اسهال و بیهوشی و سوزش سینه بعد از خوردن
طعام و تشنگی و روانی شکم و سوزش سر چو سوزش آتش و بدبوی و رائحه از دهن برون آید و نا آرزوی طعام [illegible] حادث گردد و اگر در مریض مذکور رنگ همچو رنگ
غسالهٔ گوشت یا همچو رنگ [illegible] باشد یا سیاه یا [illegible] یا همچو رنگ قوس قزح بود یا خون همچو آب [illegible] یا همچو بول یا ریم یا [illegible] جگر یا بوی او مثل
بوی مرده باشد مریض مذکور لا دوا بود و طبیب نشاید که گرد صاحب این مرض بگردد و اگر درین مرض آسمان و زمین و سائر اشیا در پیش نظر مریض مذکور لعل نماید
نیز بدارو به نشود و اگر در مرض مذکور مریض کرات خون قی کند و چشمهاش لعل رنگ باشد و ورم و تاریکی در نظر لعل آید نیز بعلاج به نشود **قسم دوم در علاج**
رحمت مذکور بدانکه اگر درین مرض غلبهٔ خلط بسیار بود و مریض فربه و با قوت و گرسنگی باشد باید که تا مادام که مصلحت بینند اول فاقه بکنانند بعده
طعام [illegible] و روغن شیر ماده گاو دهند و اگر بدانند که خون با غایه سائل است و طعام مریض [illegible] و با قوت است باید که شتاب بند نکنند
زیرا که [illegible] خون که [illegible] بسیار در روانی باشد رحمت مذکور [illegible] و سستی و دمه [illegible] و تپ حادث گردد و مریضیکه خونش از راههای
تحتانیه سائل شود باید که [illegible] کنانند و آنکه از راههای فوقانیه روان گردد در آن حالت او را اسهال کنانند و آنکه لاغر بود او را داروی سمن باید دادن
تا خونش از سیلان باز ماند و اگر [illegible] اسهال او [illegible] خواهند باید که با انگور [illegible] آمیخته بدهند و [illegible] قی طلبی و شهد آمیخته
بدهند و [illegible] شوربای گوشت جانوران دشتی و کبوتر [illegible] و برنج [illegible] پستان و غنچهٔ [illegible] و برگ نو و نرم از درخت [illegible]
[illegible] مریض مذکور [illegible] است [illegible] روغن ماده گاو [illegible] بخورانند و جملهٔ [illegible] مذکوره [illegible]
برنج پخته [illegible] روغن ماده گاو [illegible] دارو [illegible] شیر ماده گاو [illegible]
بجوشانند [illegible] آنرا با شکر و شهد بخورانند نافع است [illegible] مریض مذکور را روغن ماده گاو [illegible] و اشیاهای دیگر که شیرین باشند برای خوردن اشیا
برای سخت کردن اندام نافع و مفید آید داروی رحمت مذکور بر انواع است **نوع اول** [illegible] و گل [illegible] و گل کچنال و گل [illegible]
خشک کنند و آس کرده با شهد بخورانند به گردد و اگر یکی را ازین چهار گلها با شهد بخورانند نیز خون مذکور رفع گردد **نوع دیگر** دوب سبز و برگ
[illegible] نرم باشد هر دو را آس کرده شیرهٔ آن بستانند و با شهد و شکر آمیخته بنوشانند همین فایده دهد و اگر شیرهٔ یکی ازین دو چیز بستانند و با شهد

فصل نهم در رحمت رکتپت × قسم اول در علامات مرض مذکور

قسم دوم در علاج مرض مذکور

وشکر آمیخته بنوشانند نیز همین نفع بخشد نوع دیگر خرما و انچه مانند انجیست با شهد بدهند همین فایده رساند نوع دیگر بجا پھول نیشکر که نیک با شهد و بتیش را
دور کرده باشند سبوی آب سرد انداخته شب در شبنم بدارند وقت صبح شیرهٔ سرد و را شلپلیده شیرهٔ او بستانند و مقداری شهد دران انداخته بنوشانند
همین فایده رساند نوع دیگر بار گل که پخته باشد شلپلیده شیرهٔ او بستانند و دران شهد انداخته بنوشانند به گردد نوع دیگر واگر بیخ خیار و بادرنگ سیوم گرفته
و با غساله بیخ آس کرده با شهد بخورانند و یا از درخت جمون و از درخت ارجن برگهائیکه نورسته باشند متساوی گرفته و جوشانیده و دران شهد انداخته
همین فایده رساند نوع دیگر صندل و ملهٹی و لودھ هر همه را متساوی گرفته و با غساله بیخ آس کرده و دران شهد و شکر انداخته بنوشانند مفید بود و اگر
تخم کرنج و یا تخم هنکوت همبر بنگونه بدهند نیز نافع تمام باشد و اگر در زحمت مذکور خون از بینی جاری شود باید که ناس یکی از علاجهای مذکوره بدهند و
درین زحمت خون بسیار جاری شود باید که بز را ذبح کرده و در خون آن شهد انداخته بنوشانند یا جگر خام بز با کور با تلخه بهم آمیخته بخورانند و یا بشیرهٔ بسهی
برگ پلپه روغن مادهٔ گاو بپزند و دران شهد انداخته بنوشانند و یا روغن که از شیر کشیده میشود با شهد بخورانند خون جاری بماند نوع دیگر پوست و گیاهیکه
نورسته باشند از درختهای بغیر گل بار میگیرند متساوی گرفته بجوشانند و جوش او در روغن مادهٔ گاو اندازند و نیز تر از ان پوست و برگهای مذکوره نیز در روغن مذکور
اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری که مناسب دانند بنوشانند زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر انگور ده استیر و پدماکهه و شکر هر یکی دوازده درم گرفته و آس کرده
و بآب در آوند نو انداخته شب در شبنم بدارند و وقت صبح بجامه پخته بستانند و بنوشانند و یا شیرهٔ سرگین اسپ و یا سرگین گاو با شهد بنوشانند و یا تخم جهوه گرفته
و آس کرده با شکر بخورانند زحمت مذکور دفع شود و یا نسلوچن با شهد و شکر بخورانند مرض مذکور نیز زائل گردد نوع دیگر بلیله و پوست بیخ هندسن زردچوب
هر همه را متساوی گرفته و باریک آس کرده و با شهد و روغن مادهٔ گاو بخورانند زحمت مذکور دفع شود و اگر جوش بالسه را با شهد آمیخته بنوشانند همین فایده
رساند نوع دیگر بالسه با پھول و گل سیاه و برنگ لود و رسوت و زیره و گل نیلوفر شمسی هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش آنرا
با شهد و شکر بنوشانند یا جملهٔ ادویهای مذکوره را بآب آس کرده و با شهد و شکر آمیخته بخورانند صحت شود و اگر بیخ و گل ترنج هر دو را برابر گرفته و با غساله
بیخ آس کرده و با شهد و شکر آمیخته بخورانند نیز صحت شود و اگر در رکتپت خون براه بینی روان شود باید که شربتیکه آنرا از آب سرد و شکر ساخته باشند و یا شیر بز را
و یا شیرهٔ انگور را با روغن گاو که آنرا از شیر کشیده باشند و یا شیرهٔ نیشکر را براه بینی بنوشانند خون مذکور باز ماند و بالجمله برای زحمت مذکور علاج سرد و شیرین
استعمال کنند الکنون چند علاج برای دفع زحمت مذکور از طب تکسین گفته میشود نوع اول شربت یک حصه و دانه الایچی دو حصه و تگر سه حصه و سنبل چهار حصه
کلیه پنج حصه و سند دهی شش حصه و ملهٹی هفت حصه و اتیل هشت حصه و آمله نه حصه و چیره ده حصه جمله را یکجا کرده باریک آس کنند و با شهد و شکر مریض انچه را
صحت شود ازین تپ و سرفه و کمی و سوزاک بول که از و خون بر آید و خونیکه از دهن و بینی و مقعد و نمود فرج بیرون آید جمله دفع گردد نوع دیگر شیرهٔ برگ بالسه پیپل
آس کرده اندازند یا شهد بخورانند ازین زحمت رکتپت و بلغم و تلخه و دمه و تباهی آواز حلق جمله دفع گردد نوع دیگر جوش بالسه و انگور و بلیله شکر انداخته
مریض مذکور را بنوشانند به شود نوع دیگر ستر اول و بریاره و بارنگهاره و بالسه هر سه آس کرده یا شلپلیده شیرهٔ بستانند و دران شهد انداخته بنوشانند زحمت مذکور
که باره و باشد فی الحال به شود نوع دیگر صندل و بارهی و اندرجو و کنگی و جوالسه و گلوی و بالسه و لودھ هر همه را متساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور بستانند
و پلپل و را از و شهد دران انداخته بنوشانند زحمت مذکور که با غلبه کف باشد فی الحال برود و ازین تشنگی و سرفه و تپ زائل گردد نوع دیگر مسوت
و آمله و بلیله و بلیله و کلیه پیپل و را از هر همه متساوی گرفته و آس کرده و دران شهد و شکر انداخته غلولها بندند و یکی روزینه مریض را بآب نهار خورانند
زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط حادث گشته باشد به زودی دفع گردد نوع دیگر گل کتان و مجیٹه و بیر و دو پوست درخت بیر هر همه متساوی گرفته
و بآب آس کرده و شهد و شکر انداخته بنوشانند و جوش منگ یا برنج سال پخته خوردن دهند زحمت مذکور دفع گردد نوع دیگر برنگ گل سیاه لودھ و مهره
هر همه را متساوی گرفته و باریک آس کرده بعده با شیرهٔ بالسه تر کرده خشک سازند و چند کرت بهچنین تر گردانیده خشک نمایند بعده خشک کرده با ملیته
نگاه دارند و مقداری که خوردنی باشد با شیرهٔ نیشکر و شهد و شیرهٔ بالسه یکجا کرده بخورانند ازین خونیکه از دهن و بینی و چشم و نمود و مقعد روان بود فی الحال دفع شود و این ترکیب را

بهمه علاجها گفته و اگر خون زخم هیچ تدبیر نماند باید که بسحوق داروهای مذکوره بروی ببندند فی الحال خون از روانی باز ماند نوع دیگر مایه ابا شهد بجوشانند
ازین رکتپت دفع گردد و طعام هضم شود و گرسنگی افزاید و سرفه و اتیسار نیز دفع گردد نوع دیگر اتپل و بیخ اتپل و تیره و گل نیلوفر شمسی و بیخ کیاره و ملهتی
و بیدیانکهه و برروه و برگ برکه نورسته باشند و انگور و خرما و میانه نیشکر که هر دو طرف نیشکر گذاشته آنرا ستده باشند هر همه را متساوی گرفته درجوکوب
کرده بجوشانند و جوش مذکور بگیرند و یک شب در افتتاب بدارند چون روز شود با شهد و شکر بنوشانند زحمت مذکور که با پرمیو باشد فی الحال زائل گردد
نوع دیگر دانه الایچی را باریک آس کنند و دو حصه شکر دران اندازند و بخورانند ازین بوی بد که بمعنی بوی آهن از دم مریض رکتپت باید فی الحال زائل گردد
نوع دیگر گل سینبل و گل کعیر و گل کچنال و گل برنگ هر همه را برابر گرفته و باریک آس کرده با شهد و شکر انداخته بخورانند رکتپت دفع گردد و اگر شیره بالنسه بسحیق
هلیله یا پلپل دراز را هفت تسقیه بدهند و آس کرده با شهد بخورانند همین فائده دهد و اگر در رکتپت از راه بینی خون سائل گردد باید که آمله را در روغن ماده گاو
بریان کنند و باریک آس کرده بالای تارک مریض مذکور نهند صحت یابد و روانی خون مذکور باز ماند و اگر شیره گل انار را با شیره کاه دوب سفید و بهادو
و هلیله که ازین چهار چیز شیره گرفته باشند و بدان ناس دهند زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط حادث گشته باشد فی الحال زائل شود و اگر درین مرض خون
از مقعد جاری بود علاجی که در فصل اتیسار برای رکتپت گفته شده است استعمال کنند و اگر خون از قضیب برون آید علاجی که برای دفع پرمیو که از غلبه تلخه باشد
گفته شده است بکار برند نوع دیگر بچول تن در شیر گاو جوشانیده و جوش مذکور را سرد کرده بدهند رکتپت زائل گردد نوع دیگر خار خسک دستراول
و نکهار هر همه را برابر گرفته و در شیر جوشانیده بنوشانند صحت شود و خونیکه بلود روان بود ازین دارو فی الحال دفع گردد نوع دیگر صندل و خیره و لود
و اسیر و زیره و گل نیلوفر شمسی و تالیسپتر و بیل و موتهه و شکر و بالا و پاڑهی و کرا و اتپل و ستدهی و گل دهاتکی و اتیس و رسوت و مغز تخم نغزکی و جمون و موچرس
و بیل و مجیتهه و دانه الایچی خرد و پوست انار هر بیست و چهار دارو را برابر گرفته و آس کرده بدارند و مقداری روزینه در غساله برنج انداخته و مقداری شهد
یار کرده بخورانند ازین جمله رکتپت و بواسیر و تپ و بیهوشی و مستی که مثل مستی سیاری میباشد و تشنگی و اتیسار و قی و خون استحاضه جمله دفع گردند و حملی که
افتادن خواهد بایستد و این را بهندی حیند نادی چورن گویند نوع دیگر در یک حصه روغن ماده گاو که تازه بود دو حصه شیره ستاول باندازند
و بقدر شیره مذکور شیر ماده گاو نیز اندازند و جیوک و رکهبهک و میده و مهامیده و کاکولی و کهیر کاکولی و انگور و ملهتی و منکونی و ماشونی و بالائی کندو
رکتچندن هر همه را متساوی گرفته و بسحیق تر ساخته نیز باندازند و بپزند چون پخته شود سرد کنند و بمقدار سحیق مذکور شهد و شکر اندازند و بجامه بیخته بدارند
و روزینه مقداری مریض را خوردن دهند ازین رکتپت و باد و خون و نقصان منی دفع شود و این روغن را ابا جیکرن دانند و این نیز سوزش سر و تپ و
تلخه و درد فرج و سوزاک بول را که از زیادتی تلخه باشد فی الحال دفع گرداند چنانکه ابر را باد پراگنده کند و دیگر قوت و گرسنگی و خوبی رنگ و نرمی بشره و خوبی رنگ بدن را
افزاید و این روغن را مها ستاولی گهرت نامند نوع دیگر بالنسه ابا بیخ و بار و گل و برگ جوکوب کرده بجوشانند و چهار حصه جوش مذکور در یک حصه
روغن ماده گاو باندازند و گلهای بالنسه بسحیق تر ساخته نیز اندازند و بپزند چون پخته شود بدارند و مقداری شهد در وی انداخته بنوشانند ازین نیز جمیت
رکتپت دفع شود و این روغن را بالنسادی گهرت گویند نوع دیگر روغن ماده گاو را بجوش بالنسه که آنرا بنمط سابق گرفته باشند بشیر گاو و بسحیق ترازان
چراتیه و کرا و موتهه و ملهتی و صندل و بالا و کلیسه و کرلیسه و اسیر و بیدیانکهه و ترایمان و اتپل و مرهری و برگ نورسته از ان جایی که هر همه متساوی گرفته
و تاب آس کرده باشند بپزند چون پخته شود مقداری با شهد و شکر روزینه بخورانند ازین علت مذکور اگرچه دیرینه و بزرگ باشد دفع شود و سرفه که از تلخه
شده باشد و ملهمات و علتهای دیگر که از بلغم در رکتپت باشد نیز زائل گردد و آواز حلق صاف شود و گوله نیز رود و این روغن را مها بالنسادی گهرت نامند
نوع دیگر بیخ اسگنده صد پل و خساک پنجاه پل و ستاول و بداریکند و سرون و بریارا و گلوی و برگ نورسته از درخت لزان و تخم نیلوفر شمسی و گندهیر
و بار نکهار و راسن هر یکی ده پل بگیرند و جمله را جوکوب کرده در چهار دون آب انداخته بجوشانند چون یکدون بماند بجامه بیخته و صاف کرده بستانند و در
یک سیر روغن ماده گاو باندازند و انگور و بیدیانکهه و کوتهه و پلپل دراز و رکتچندن و تیرج و ناگکیسر و تخم کوکچه و نیلوفر مری که کبود میشود و کلیسه و کرلیسه و مهاید

جیونی کن یک سه گان درم و به آب آس کرده نیز اندازند و شکر سپید و چهار درم و شیرهٔ نیشکر پونڈا و مانند آن یک اثاثه چهار چند از روغن شیر مادهٔ گاو نیز
بیامیزند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و وقت حاجت روزینه مقداری بخورانند ازین جمله علتهای رکتپت و لاغری که از سبب سیدن تخم شده باشد
و بادیرقان و سرچناده و هلیک و پانڈوگ و سوزاک بول و سوزش سینه و درد پهلو دفع شوند و رنگ نیکو شود و آواز حلق صاف شود و این روغن لائق بادشاهان
و امرایان ست و زنان عقیم را نیز فایدهٔ تمام رساند و لاغری را دفع گرداند و زور را افزاید و دل را موافق آید و آب منی را زیاده گرداند و رسائن ست و اوج را نیز
افزاید و عمر دراز کند و جو خشک را تر کند و هرکه این ادام در کار برد از جمله علتها و از ضعف پیری خلاص یابد چنانکه درخت از آب باران تازه و تر میماند کسیکه
این را دائم بخورد همیشه تر و تازه نماید و این روغن را مهاکام دیو گهرت گویند نوع دیگر دوب سفید یا سبز و ملهٹی و مجیٹھ و انگور و شیرهٔ نیشکر و صندل و
کلیده و کرلیسیر و کرنج هر یک به اتساوی گرفته مقداری چهارم حصه از روغن کنجی گرفته و به آب آس کرده دران اندازند و چهار چند از روغن مادهٔ گاو شیر نیز اندازند و
بپزند چون پخته شود مقداری بر وجود مریض مالند و بمالند ازین زحمت مذکور دفع شود و باد نیز زائل گردد و اندام روشن شود و بهندی این روغن را او درب
آدتیل گویند نوع دیگر دوب و نیلوفر و شمسی نیلوفر و قمری و مجیٹھ و ایلیا و الکا و راسن و موتهه و صندل و اسیر و ملهٹی و پدماکهه و لود و کوٹهه و کیتهه و زرد چوب دار بلد و
کاکولی و کهیر کاکولی و کلیده و کرلیسیر هر یکی سه گان درم گرفته و به آب آس کرده در روغن مادهٔ گاو که یک پرستهه باشد بیندازند و عصیر برنج و شیره دوب
یا سبز نیز اندازند و بپزند چون راست شود نگاه دارند اگر در رکتپت خون از بینی روان شود ازین روغن مذکور مریض را ناس دهند و اگر خون از گوش آید
این روغن را در گوش بچکانند و اگر خون از چشم روان شود این روغن را در چشم اندازند و خوردن نیز بدهند صحت یابد و این روغن را بهندی مهاودرب
آد گهرت نامند نوع دیگر پیه دنبه کهنه که داغدار نباشد بیارند و پوست و تخم او دور بکنند آنگاه پیه را کالهای او کرده در آب بجوشانند و آس کنند به جامهٔ سخت
آب را ازوی جدا سازند و مایه او را مقداری در آفتاب بدارند و خشک سازند پس مقدار صد پل ازین مایه گرفته در یک پرستهه روغن مادهٔ گاو و در دیگی آهنی
بریان کنند بادام که سرخ برنگ شهد گردد آنگاه فرود آورده بدارند بعده آب پیه دنبه مذکور که کشیده علیحده داشته بودند و روی مقدار صد پل شکر تری انداخته
جلاب کنند و مایه که بریان کرده داشته اند با روغن هم که با آن باشد درین جلاب انداخته منجمد گردانند بازپلیل از مقدار دو پل و زیره و سنامکی و تج
و تیرج و دانهٔ الایچی خرد و کشنیز و پلیل گرد هر یکی نیم پل آس کرده با آن بیامیزند چون راست شده باشد مقدار گرسنگی دیده روزینه خوردن دهند و پرهیز کنانند
ازین فی سه سرفه و رکتپت و لاغری که از رسیدن زخم بود و راجروگ و درد سینه و تپ و سوزش و تشنگی و قی و تباهی آواز حلق و بیش این جمله دفع شوند چنانکه ابر
باد را پرسیر و این رکتپت را بهندی کهنڈ کوکهماند گویند نوع دیگر پنجاه پل پیه دنبه بغیر پوست و تخم بستانند و آنرا بجوشانند بعده کشیده در یک پرستهه روغن مادهٔ گاو
بریان کنند و بدارند بعده در دیگ آهنی جوش با آن صد پل شکر تری انداخته جلاب کنند و پیه دنبه بریان کرده را با این جلاب بیامیزند و بپزند تا آنکه غلیظ شود بازپلیل
و نیلوفر و موتهه و بهارنگی و تج و تیرج و دانهٔ الایچی هر یکی سه درم و پلپل از چهار پل باریک آس کرده دران اندازند بعده چهار پل شهد آمیخته نگاه دارند و بوقت حاجت
روزینه مقداری بخورانند ازین فی سه سرفه و کهیروگ و هلیک و رکتپت و ملیماگ و زحمت دل و آماه و تلچه و پیش دفع شوند و بعد خوردن او دوی ماکور شیر مادهٔ گاو و یا شیرهٔ نیشکر و
یا جوش چنبول بزرگ بنوشانند و این را بالنسا دکهو کهماند گویند نوع دیگر صد پل بالنسه بیخ و برگ و شاخ گرفته و جوکوب کرده در هشت حصه آب بجوشانند چون
چهارم حصه بماند دران صد پل شکر انداخته جلاب کنند و در پرستهه پلپلا پخته آس کرده نیز اندازند چون سرد شود دو پل پلپل از آس کرده و چهار پل شهد با آن
بیامیزند و تیرج و دانهٔ الایچی و ناگ کیسر هر یکی سه گان درم گرفته و باریک آس کرده و آمیخته نگاه دارند و مقداری مریض را خوردن دهند ازین رکتپت و دمه
و سرفه و راجروگ دفع گردد و این ترکیب را بالنسا کهنڈ گویند نوع دیگر پولاد گشته یک حصه و شیرهٔ مادهٔ گاو و چهار حصه روغن مادهٔ گاو دو حصه و یکان حصه شهد و
یکان حصه شکر تری و چهارم حصه برنگ حیاره را با آتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ شود و بعده مقداری خوردن دهند ازین ترکیب اگرچه دیرینه و قوی باشد دفع گردد
و این ترکیب را سرکراسم لوه گویند نوع دیگر گلوی و نشوت و دانتی و سندی و سه ارچوب کهیر و چیتره و بالنسه و بهنگره و تال مکهاره و چکرموالک و مغز
و بیارا و بیخ کانس و سهجنه و مرهری و دیودار و نقوم هر دو جنس و بیخ و بجه هر دو جنس یعنی خرد و بزرگ حنظل و سورن لود چاب و موسلی و برگ تنبول و پلپول آکهر

دستور اول زیرم ٹونڈی هر یکی سه پل گرفته در یکدون آب انداخته بجوشانند و چون هشتم حصه آن بماند پاک نموده بستانند بعد ملوگشته چهار پل برنج آمیخته پاره
بسو نماکهی گشته باشد بمقدار شانزده پل بستانند و گن جهاک صاف کرده چهار پل سیماب گشته دو پل بمغز کمه هشت پل اگر در مرض مذکور غلبه باد باشد و اگر
غلبه بلغم باشد بجای قند هشت پل شکر اندازند و گوگل صاف کرده دو پل روغن ماده گاو هشت پل ست جو باجوش مذکور مخلوط کنند تا همه یکجا شده چون سخت
شود و مقدار هشت پل شهد خالص نیز دران اندازند و مقدار دو پل از سونماکهی گشته و سلاجیت صاف کرده دو پل سندهی فلفلمول پهل و دانه ابهلیه
و زیره سیاه و زیره سپید و سار چوب کهیر و تالیسپتر کشنیز و ملیٹهی و انگی و رسوت و کاکرا سنگی و جیره و تیج و تیج و دانه الایچی و ناگیسر و قرنفل و انگول و
جوزبویه و اناگیره و خرما هر یکی شش درم باریک آس کرده نیز دران اندازند و پامیزند و نگاه دارند و این معجون آهن بالا از جمله معجونهاست و دافع جمله
مرضهاست برای دفع هر نوع زحمتی که بود بسیار نافع آید از این رکتپت و آماس و راجروگ و پیست و سمنپات و تپ و نارزوی طعام و بواسیر و جمیع امراض شکم و درد
سنگرهنی و آماس و کمبات و سوزاک و بول و پرمیه و سنگ مثانه و ریاح دفع گردد و اگر کسی این ترکیب دائم بخورد پیری و ضعف پیری دفع گرداند و اگر کسی از جماع
مطلقا پرهیز کند و مداومت این دوا کند همیشه زنده ماند باید که اول و قت مقدار یکیا به باشه و روغن گاو آمیخته بخوراند بعد و یگان یگان حبه روز زیاده کند تا
هشت ماهه برسد اما شرط آنست از غله و دال و گوشت جانوران آبی و جانورانیکه کنار آب میباشند و از اشیائیکه در اول نام آن حرف کاف باشد و خربزه
باید بود و این معجون کابندی ابرت لوه رساین نامند و این را برای دفع هر مرضیکه بدهند نافع آید درین هیچ شک نیست نوع دیگر دستور اول گلوی و انیسه
و سندهی و بریارا و موصلی و مغز چوب کهیر و پوست ترپهله و بهارنگی و بهکرمول هر یکی یگان یگان پل گرفته و جوکوب کرده در یکدون آب انداخته بجوشانند تا آنکه
هشتم حصه بماند آنگاه بگیرند و بکم لوه که آنرا بمنسل و سونماکهی گشته باشند دوازده پل و شکر شانزده پل بعده هشت پل شهد و سلاجیت و انگی و برنج کابلی
و بونگ و پپلی و ازوسنهی و زیره هر یکی یگان پل و آمله و بلیله و بلیله و کشنیز و تیج و پیپل گرد و ناگیسر هر یکی شش درم بستانند و جمله را باریک آس کرده دران اندازند
و مخلوط گردانند و در آوند چرب نگاه دارند و مقدار دو نیم درم روز بروز بخوردن دهند و بالای آن شیر ماده گاو و شوربای گوشت و دیگر طعامهای گران کم
فربهی حاصل کند بخورانند از این رکتپت اگرچه رشت دتباه شده باشد و راجروگ و سرفه زائل گرداند و این دارو رکتپت و پرمیه و سپیت و تپ قی و بیقراری و آب
و پندروگ و پیست و پیه و نفخ شکم و خون که از دبر افتد و البیت را نیز دفع کند و برای چشم فایده تمام رساند و فربهی و منی افزاید و خوشی حاصل کند و جمله زحمتها
زائل گرداند و دیگر عنبیه البسیار فائده رساند و از سر نو حمل پیدا آید و گرسنگی و زور را افزاید و وجود سباک صاف شود و پرهیز از چیزیکه در ابرت
رساین لازم است درین ترکیب نیز همان گفته اند و این را بهندی کن یکهاد لوه گویند اما بدانکه چون از عمل کردن علاجهای مختلف گرسنگی مرض
زیاده شود و بلغم زائل گردد و مرض بر وی بدانند که مریض غلبه باد است برای نفع آن نوع شیر بز با شکر بنوشانند و اگر شیر بز دست ندهد شیر ماده گاو و در
پنج حصه آب انداخته بجوشانند تا آنکه جمله آب سوخته شود و شیر خالص بماند آنگاه دران شیر مقداری شکر انداخته بنوشانند از این غلبه باد زائل گردد
و نیز باید دانست که علاجهائیکه برای دفع تپ تلخه که آن نوع تپ را تپ جر نامند گفته شده است برای دفع رکتپت نیز در کار برند نافع آید والله اعلم و احکم
فصل سیوم در مرض راجروگ و آن مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات مرض مذکور بدانکه زحمت مذکور بالنواع علل پیوسته بیماریست
بسیار زحمتها پیش روی این زحمت اند بدین سبب استیلای این مرض و دور گردانیدن آن بغایت مشکل است و این مرض بزبان هند راجروگ از آن جهت
گویند که چندر نام راجه بود در ملک هند اولا این زحمت او را شده بود آن نسبت کرده بدان این مرض را راجروگ نامند و این مرض را روگ راج نیز
گویند از آن جهت که بادشاه جمیع امراض است و این مرض را سوکهه هم نامند از آن جهت که هفت دهات را خشک میگرداند و کهی نیز نامند از آنکه
کهی بزبان هند عبارت از نقصانست بواسطه این زحمت را بدین اسم خوانند که قوت و قدرت مردم مستنفی میگردد و این زحمت یعنی از این چهار چیز پیدا
میشود از بیگ روده و کهی و ساهس و بکهاسن بیگ روده عبارت از نگاه داشتن یکی از بول و غائط و ضراط و عطاسه و دم و آروغ و قی و عطسه و
گرسنگی و تشنگی و خواب و اشک و باز ماندن از جماع با کمال خواهش آن و کهی عبارت از نقصان دهات است و ساهس عبارت است از ستیاهی شدن

فصل سیوم در مرض راجروگ قسم اول در علامات مرض

بامریکه خارج از طاقت او بود چنانچه کشیدن کمان زورتر و کهماسن عبارت ست از خوردن طعام گاهی زیاده و گاهی کم از مقدار و از خوردن در وقت و غیر وقت
و طریق حدوث زحمت مذکور بعضی چهار چیز منضبط است آنست که اوّل یکی از بیابت و ده و ساهس و بکهماسن هر سه خلط را فاسد میگردانند خصوصاً آنکه غلبه
آن از دیگر اخلاط زیاده شود و از آن منافذ خلاصه طعام مسدود میشوند پس خلاصه طعام در تمام اندام سرایت نکند و از عدم سرایت خلاصه مذکور خون
نقصان یابد و از نقصان خون گوشت و از نقصان گوشت چربی و از نقصان چربی استخوان و از نقصان استخوان مغز استخوان و از نقصان مغز استخوان منی
از نقصان منی اوج نقصان می پذیرد و زحمت مذکور پیدا میگردد یا آنکه از کثرت جماع منی نقصان شود و از نقصان منی مغز استخوان و از نقصان مغز استخوان
چربی و از نقصان چربی گوشت و از نقصان گوشت خون رس کم میگردد و زحمت مذکور پیدا میگردد و علامات این مرض که پیش از حدوث پیدا میشود
آنست که دم پیدا آید و اندام درد کند و کف از دهن بیرون افتد و کام خشک گردد و قی آید و نقصان پذیرد و سستی که هیچ و سستی بسیاری خوردن و نماید و چنین و
سرفه و تند را و قی پیدا شود و چشمها سفید شوند و رغبت خوردن گوشت بسیار شود و رغبت زنان شهوت شوی بسیار شود اگرچه مریض مذکور را منی نقصان
شده است و مریض مذکور در خواب بر زاغ و کرکس و بوزنه و طاؤس و شاهین و طوطی خود را سوار بیند و آب حوضها و جویبار اخشک و درختان جنگل را سوزان و شکسته نیز
در خواب بیند و علامت این مرض که بعد از حدوث پیدا آید آنست که در پهلو و کتف درد بسیار خیزد و در کف دست و کف پای سوزش مثل آتش پیدا آید و
نوعی از تپ که هندی آنرا اریلیبک جر گویند حادث گردد و اگر درین زحمت غلبه باد زیاده بود علامتش آنست که آواز حلق تباه شود و درد پهلو و کتف
بسیار شود و درین هر دو عضو انقباض پیدا آید و اگر غلبه تلخه زیاده بود تپ تاپاک بسیار شود و اسهال بود و خوی یا خون افتد و اگر غلبه بلغم افزون باشد
سر گران شود و آرزو بر طعام نباشد و سرفه پیدا آید و گلو افتد و اگر در مریض مذکور هر زیاده چیز که علامات غلبه هر سه خلط اند باشند یا از جمله آن سرفه و
اتیسار و درد پهلو و تباهی آواز حلق و ناآرزوی طعام و تپ که آن شش اند بوند یا از جمله آن تپ و سرفه و افتادن خوی مخلوط بخون که این سه اند باشند و قوت
و فربهی مریض سخت کم افتاده باشد مرض مذکور لادوا بود و اگر با وجود این علامات قوت و فربهی مریض سخت نقصان پذیرفته باشد بد دوا گردد و هر مریضیکه
بسیار خورد و روز بروز لاغر شود و دملش جاری باشد و خصیتین او آماس گیرند آنرا نیز لادوا شمرند و هر مریضیکه چشمش سپید شود و آرزو بر طعام نکند و
او را دو سه ساس که نوعی از زحمت دمه است او را پیدا آید و قی بسیار کند ولی بدشواری آنرا نیز لادوا دانند و علاج برای مریض مذکور باید کرد که حواس خمس و
گرسنگیش بجای باشد و فربه بود و در گفته طبیب باشد و زحمت مذکور از بسیار جماع کردن و از بسیاری اندوه و از پیری و مانده گشتن بزور کردن از سبب بسیار
راه راندن و از غلبه ضعف جراحت و خستگی و ترقیدن درون سینه میشود علامات هر یکی ازین انواع مذکور گفته می آید باید انکه اگر از کثرت جماع این زحمت
حادث شود و نشانهای نقصان منی که بالا گفته شده است پیدا آید و از نقصان منی دیگر معانها نیز بترتیب کم گردند و اندام مریض مذکور زرد و خشک گردد
و اگر از اندوه بود وجود سست گردد و غلبه تحریر باشد و دم بسیار آید و جز نشانهای نقصان منی دیگر هم علامات راجروگ که از کثرت جماع حادث میگردند پیدا آید
و اگر از سبب پیری حادث شود مریض مذکور لاغر گردد و حرکت و کار کردن نتواند و بلرزد و آرزو بر طعام تنگ و آواز حلقش مانند آواز دیگ از کاسه
شکسته آید و بلغم در حلقش چسپیده باشد و بلغم مذکور را کرات مرات انداختن خواهد و بی چیزی بیرون نخیزد و اندام گران باشد و هیچ چیز خوش نیاید و آب از دهن
و بینی روان شود و اندام خشک گردد و عقل و زور و حواس خمس نقصان شوند و اگر زحمت مذکور از بسیار راندن راه حادث شود تن خشک و سیه رنگ گردد
و پوست اندام درشت و خشن گردد و کر شود و دهن و سینه و گلو خشک شوند و اگر از زور کردن و کار قوت زحمت مذکور پیدا آید اکثر نشانها همین نشانهای
راجروگ که از بسیار راه راندن شود باشد و جمله علامات اور و چهت جز ترقیدن سینه نیز باشند و اگر از جراحت یا خستگی خون بسیار رود و مریض مذکور را ادویه و یا
وا و طعام اندک خورد راجروگ مذکور که او را پیدا آید لادوا باشد و اگر به سبب ترقیدن درون سینه از عملی چنانچه کشیدن کمان زور و سخت و برداشتن بار گران
و کشتی گرفتن با زورآورتر از خود و از بلندی افتادن و گرفتن ستور چون ستور در حالت دوندگی باشد و سخت آواز بلند کردن و بسیار راه رفتن و بسیار
شنا کردن و بسیار ریاضت و ورزش کردن و بسیار جماع کردن و خوردن طعام خشک و اندک و مانند این کارها کردن زحمت راجروگ که آنرا اور چهت گویند

پیدا آیند و علامات او آنست که سینه چنان درد کند گویا که شگافته و سوخته میشود و در پهلو درد خیزد و وجود خشک گردد و بازردوستی و زور و خوبی رنگ تن و
گرسنگی روز بروز کم گردد و تپ پیدا شود و اندام درد کند و فرحت و خوشی نماند و کف سیاه و ام و زرد و ام با بوی زشت گاهی غلیظ و گاهی بلغم و گاهی تنک
با خون از دهن کرات مرات برون افتد و اسهال شود و این علامات پیش از حدوث مرض مذکور با غلبه نباشد و بعد از حدوثش با غلبه باشند و اگر درین مرض
در سینه درد خیزد و خون قی شود و سرفه حدوث نماید و مریض لاغر گردد و بول با خون آمیخته کند و در پشت و پهلوش درد باشد و لیکن جمله نشانهای مذکوره
با غلبه نباشند و مریض را زور و گرسنگی باشد و زحمت مذکور حدیث العهد بود شایان داروی باشد بعنایت الله تعالی زائل گردد و اگر علامات مذکوره با غلبه تمام
جمله برعکس باشند پس مرض مذکور دوا پذیر نباشد او را در کنف حفظ خدای تعالی حواله بکنند و او را از مرگ او خبر کنند که غم آخرت بخورد و اگر راجروگی جوان باشد

قسم دوم در علاج مرض مذکور

اگر چه طبیب حاذق او را علاج کند مریض مذکور از هزار روز زیاده نزید بدانکه اگر دل مریض بر دست خود باشد و گرسنگی
نیک بود و فربه نیز باشد و قوی و تن آور بود باید که بدار و های چلگی سال برناوکن او روغن بزو بیش بزید و مریض مذکور را بخورانند تا اندامش و معده اش
چرب گردد بعده بعلاج نرم قی و اسهال بکشانند و ناس نیز بدهند و غذای مریض مذکور از جو و گندم و برنج سال با شوربای گوشت بسازند و اگر گرسنگی
مریض از یاده بود زحمتهائیکه بسبب راجروگ پیدا همی آیند حادث نشده باشند غذائی دهند که فربه گرداند و مرض را نیز زائل کننده باشد چنانکه گوشت زاغ
و بوم و راسو و گربه و خراطین و مار و شیر و سوسمار و شاهین و موش و کرکس و دیگر حیوانات که گوشت خوار اند یا خزنده باشند لیکن گوشت جانوران مذکوره را
با روغن سرشف و نمک سنگ و دیگر حوائج بهر طریق که خوب پخته شود بپزند و بخورانند و نیز باید که مریض مذکور را بنوعی این گوشت بخورانند که او درین معنی آگاه
نباشد بلکه مثلا اگر گوشت زاغ بدهند بگویند که گوشت دراج سیاه است و اگر گوشت مار بدهند گویند که گوشت ماهی بام است همچنین انغا و ر گوشت
حیوانات دیگر بکنند تا مریض را کراهت بخاطر نیاید و شربت ارشت ساخته بنوشانند صحت یابد **نوع دیگر** جو در شیر بز و جوش گلوی و آگ که هر دو را برابر گرفته
باشند جوشانیده یکشب بدارند و بعده خشک کرده و سائیده از ان جو آرد سازند پس از ان آرد طعام ساخته بخورانند و اگر مریض مذکور لاغر بود باید که
در آشام برنج روغن بز و بیش اندازند و بنوشانند **نوع دیگر** سنجی و فلفلین و چاب و برنگ هر همه را متساوی است و باریک آس کرده با شهد
و روغن ستور خوردن دهند **نوع دیگر** حیوانیکه گوشت خوار اند گوشت اینها را بجوشانند و بجوش مذکور روغن بز بپزند چون پخته شود با شهد و پیپل و پچک
بخورانند **نوع دیگر** انگور و شکر و پیپل دراز هر سه را برابر گرفته و آس کرده با شهد و روغن یکجا آمیخته بلیسانند **نوع دیگر** پوست بیخ اسگندهه و گیهون سیاه
و ماش هر سه را متساوی گرفته و باریک آس کرده از ان نان بپزند با شهد و روغن بز خوردن دهند مریض مذکور صحت یابد و فربه گردد **نوع دیگر** در شیر
بیخ اسگندهه را انداخته و بر نمطیکه شیر را با دارو جوشانیده در فصل تپ گفته شده جوشانیده بنوشانند و یا از شیر مذکور روغن بکشند و آنرا با شکر آمیخته
بوقت فجر بنوشانند و بالای آن شیر با شکر آمیخته بنوشانند **نوع دیگر** پوست بیخ اسگندهه و جو و کند بعینه لعل و سپید هر همه متساوی گرفته آس کرده
و از ان آبتنه ساخته بر تمام وجود مریض مذکور بمالند **نوع دیگر** بالنسه با بیخ و برگ و شاخ گرفته جوکوب کرده بجوشانند و بجوش مذکور با روغن گاو بپزند و
گلهای بالنسه را نیز با آب آس کرده و بحیق تر ساخته اندازند و بآتش نرم بپزند چون روغن صرف بماند آنرا با شهد خوردن دهند و لیکن مریض مذکور را باید
که از مضرات پرهیز کند و از زحمت راجروگ و دمه و سرفه و پنڈ روگ نیز دفع گردد **نوع دیگر** دسمول و برون کریج و بیادر و بیل و لسکهه و لعل سپید و جو
و گلتهی و کنار و بهارنگی و پاڑهی و چیره و سونف هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده و جوشانیده جوش بگیرند و در روغن ماده گاو که چهارم حصه
آن باشد بیندازند بعده هلیله و چاپ و چیره و دیودار و نمک سنگ هر همه را متساوی گرفته و با آب آس کرده و بحیق تر ساخته نیز اندازند و بپزند چون پخته شده
مقداری روزینه خوردن دهند ازین نیز مرض راجروگ و پرمیو نیز دفع گردد **نوع دیگر** سیر را در شیر انداخته بجوشانند و بخورانند لیکن اول بار اندک
اندک بخورانند و بیشتر هر روزی بتدریج زیاده گردانند **نوع دیگر** اگر پیپل دراز و یا بیخ گانسگری در شیر انداخته و جوشانیده بنوشانند لیکن همین گونه
بخورانند فائده مذکور حاصل آید **نوع دیگر** سلاجیت صاف کرده مریض مذکور را بخورانند صحت یابد اکنون چند دارو برای

رحمت مذکور از طب نکسین نوشته گفته می آید بدانکه اگر مریض مذکور پرزور باشد و غلبه اخلاط فاسد در و بسیار بود اول از رایج تدبیر فائده کند یعنی قی و اسهال
و حقنه و ناس نوشانیدن وارد سے چون ازین تدابیر بادرونه مریض مذکور صاف شود بعده اسهال اروی کنند و اگر مریض مذکور لاغر باشد این تدبیرها
نباید کرد و اگرنه هلاک گردد زیرا چه بدین تدبیرها منی کم می افتد و قوت همگی به سبب منی ست چون منی کم شود مریض که لاغر و سخت بی قوت گردد و حیات که مربوط
بقوت ست همگی زائل گردد نوع دیگر پلپل دراز و جو و گلهتی و سنهی و رناره و آمله هر همه را متساوی که جمله یکحصه باشد و گوشت بز نر دو حصه جمله یکجا کرده در هشت حصه
آب انداخته بجوشانند و چون یکحصه بماند صاف کرده جوش مذکور بگیرند و دران روغن گاو انداخته بپزند چون پخته شود روزینه مقداری بخورانند ازین رحمت
راجروگ و هر شش نوع پینس دفع گردد و این جوش را بهندی کهرناک جوگهه گویند نوع دیگر گوشت بوزنه خشک ساخته و آس کرده در شیر پرانداخته
روزینه بنوشانند ازین رحمت مذکور اگرچه قوی باشد فی الحال برود مجرب ست و اگر همین گونه گوشت آهو و یا گوشت بز نر را با شیر بز خوردن دهند
نیز صحت یابد نوع دیگر دسمول و بریارا و راسن و بهکاپول و دیودار و سنهی هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند بعده جوش الجامه پخته مریض را
بنوشانند ازین رحمت مذکور که بادمه و سرفه و درد پهلو و درد سر باشد دفع گردد نوع دیگر پوست ارجن و پوست بیخ گلشکری و تخم کونچه این هر سه را
متساوی گرفته و آس کرده در شیر ماده گاو بپزند و دران روغن بز و شهد و شکر انداخته بنوشانند نوع دیگر سرون و کدهیره و بیدانجیر و بالنسه و جیوک و
رکهبهک و خسک و مجعون و سترا و بلائی کن و هنسپدی و کتائی خرد و کتائی بزرگ و بند معاسنگی و منکونی و ماشونی و کونچه و بریارا هر همه را برابر گرفته و
جوشانیده یا آب آس کرده بخورانند مریض مذکور نیکو شود و اگر بدین ادویه روغن پخته بخورانند صحت شود نوع دیگر دسمول و پلپل دراز و کشنیز و سنهی و
تج هر همه را برابر گرفته بجوشانند و درین جوش سحوق تج و ترج و دانه الایچی خرد و ناگیسر انداخته بنوشانند نوع دیگر مریض را گویند که گوشت و شیر و روغن بز را با سنهی
بخورد و گوسپندان را بچراند و مسکن گوسپندان بخسپد رحمت مذکور دفع شود نوع دیگر شش درم لاک را با آب نیم به آس کرده روزینه بنوشانند ازین نقصان خون
دفع شود نوع دیگر جیونتی و دوب و مجیهٹه و اسکند و خار بازگونه و ارنی و ملهٹی و بریارا و بلائی کند شرف و بیخ کتان ماش و کجد و ریم آهن کشته هر همه متساوی گرفته
آس کنند و با آن و حصه آنرا جیابسی بند و روزینه با شهد حبوبات آمیخته بطریق ابٹنه بر اندام مریض بمالند ازین مریض مذکور قوی و فربه گردد و این علاج را بهندی جیونتیادی
اوبٹن نامند نوع دیگر شکرتری یکچند و بنسلوچن دو چند و پلپل دراز سه چند و دانه الایچی خرد چهار چند و تج پنج چند بگیرند و باریک آس کرده با شهد و روغن ماده گاو
بلیسانند ازین دمه و سرفه و تپ و درد پهلو و نقصان گرسنگی و ناآرزوی طعام و سوزش دست و پای و روانی خون که از دهن باشد دفع شود و اگر مزه از
زبان رفته باشد نیز ازین باز آید و این معجون را ستپوپلادچورن گویند نوع دیگر تالیسپتر یکچند و قلفل گرد دو چند و سنهی سه چند و پلپل دراز چهار چند
و بنسلوچن پنج چند و تج و ترج از هر یکی نیم تالیسپتر هشت چند از پلپل دراز شکرتری بستانند و جمله را آس کرده و آمیخته بدارند و مقداری روزینه خوردن دهند
ازین دمه و سرفه و ناآرزوی طعام و مرض دل و پندروگ و سنگرهنی و کهیرک و تپ و قی و روانی شکم و دردبندها و شکم جمله دفع شوند و گرسنگی افزاید و اگر ازین
شکر جلاب کنند و دران سحوق داروهای مذکوره انداخته غلولها بندند از سحوق سابق سبکتر باشد و این معجون را بهندی تالیسادچورن گویند نوع دیگر
تالیسپتر و خیره و سنهی و فلفل و دانه انار و تریاک هر یکی یکان پل و اجمود و کبابه و جوائنی و املبیت و چپلول و برنگ و ناگکیسر و چاب و هوبیر و کشنیز و زیره
و تج و ترج و دانه الایچی خرد و بنسلوچن هر یکی سیع پل بستانند و آس کرده با شکرتری که دو چند جمله داروها باشد آمیخته بدارند و مقداری روزینه خوردن دهند
ازین پینس و دق و علت دل و اتیسار که نوعی از رحمت باد ست و سوزاک بول و زردی اندام و هلیک و هر شش نوع رحمت باد و هر چهل نوع رحمت
بلغم و هر بیست نوع علت بلغم و هر یازده نوع علت گلو و تپ و درد ناسور و دهکن و تباهی آواز حلق و درد الوجلکی دفع شود و این معجون را بهندی
فهمانالیساد چورن گویند نوع دیگر کافور و دانه و تج و تیرج و ککول و جوزبویه هر یکی یکچند و قرنفل دو چند و ناگیسر سه چند و پلپل گرد چهار چند
و پلپل دراز پنج چند و سنهی شش چند بستانند و جمله را باریک آس کرده و مقدار وزن جمله ادویه شکرتری بیامیزند و مقداری روزینه خوردن دهند
برای ضعف دل این معجون مفرح و مقوی ست و رحمت دق و سرفه و تباهی آواز حلق و دمه و گوبه و بواسیر و قی و علتهای گلو دفع گردد و برای این معجون را

علاج از طب نکسین

ند ودانه الایچی ... (margin note)

مجتنا تالیساد چورن

تنها خوردن نتوانند او را در طعام آمیخته بخورانند و این را بهندی کهه را دچورن نامند نوع دیگر سحیق جوزبویه و برنگ و چیتره و تگر و گنجد و تالیسپتر و سندهی و
صندل و قرنفل و زیره سیاه و بلیله و کافور و آمله و فلفلین و پپلامول و بنسلوچن و تج و تیج و دانه الاچی خرد و ناگیسر هر یکی سه درم و نبات هفت پل و بمقدار جمله داروها شکر
بامیزند و بمقداری روزینه خوردن دهند ازین سرفه و دق و دمه و نقصان گرسنگی و جمله علتهای باد و بلغم دفع شود و این معجون را بهاشا جاد چورن نامند
نوع دیگر کاکراسنگی و ارجن و اسگندهه و ناگپلا و پهکر مول و گلوی جمله متساوی گرفته و بجمله داروهای تالیساد چورن که قبل ازین مسطور شده است یکجا کرده
آس کنند و با روغن ستور و شکر بلیسانند ازین راجروگ دفع شود و این معجون را سنگاد چورن گویند نوع دیگر شیر بز و جوش بالسه و نم و گلوی و کتائی
بستانند و در آن روغن ماده گاو و باندازند و اسگندهه و گلشکری و ارجن و پپل دراز و پپلامول و چاب و چیتره و سندهی و پهکر مول هر همه متساوی گرفته
و با آب آس کرده نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند ازین راجروگ بزودی زائل گردد و این روغن را بالساد گهرت نامند نوع دیگر
بریارا و سرون و بلای کنده آمله هر همه متساوی گرفته بجوشانند و جوش مذکور را در روغن ماده گاو و باندازند و نیز داروهای مذکوره و نمک سنگ را با آب
آس کرده اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و ازین روغن ناس بدهند و این روغن را بلاد گهرت گویند سحیق تراز ان خربا و مریری و ملیٹی و بهاگی
و پپل دراز بر روغن گاو و پخته بخورانند ازین تپ و افتادگی گلو و سرفه و دمه و راجروگ دفع شوند و این روغن را گهرجوراد گهرت گویند نوع دیگر دانه الاچی خرد
و اجمود و ترپهله و سار چوب کهیر و سار چوب نم و آس و سار چوب سال و برنگ و بلادر و چیتره و سندهی و فلفلین و موتهه و اهری هر همه برابر گرفته و همه کوب کرده
بجوشانند و جوش مذکور بستانند ازین جوش مقدار یک ادهک در مقدار یک پرستهه روغن ماده گاو انداخته بپزند چون پخته شود مقدار سی پل شکر تری سفید
و شش پل سحیق بنسلوچن و دوچند از روغن مذکور شهد خالص در ان انداخته و مخلوط ساخته نگاه دارند و روزینه نهار یک پل بلیسانند و بالای آن
شیر ماده گاو بنوشانند ازین دارو عقل و عمر بیفزاید و فساد هر سه خلط دفع شود و زحمت راجروگ و زردی اندام و بهگندر برود و در خوردن روغن مذکور
از هیچ چیز پرهیز شرط نیست اگر این دارو بمدام خورند ضعف پیری اثر نکند و این روغن را بهندی ابلا ستهه گهرت نامند نوع دیگر جوائن و تتریک
و سندهی و املبیت و دانه انار و کنار و آمله هر یکی سه گان درم و کشنیز و نمک سوچل و زیره و تج هر یکی یک نیم درم و صد و یک عدد پپل دراز که درست باشد
و دو صد عدد پپل گرد بگیرند و آس کرده و در ان مقدار چهل و هشت درم شکر سپید اندازند و چورن سازند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین دهن و
زبان صاف شود و دل را نفع رسد و آرزوی طعام پیدا آید و زحمتهای دل و پیه و درد پهلو و اسهال و نفخ شکم و دمه و سرفه و لواسیر و سنگرهنی جماکی
دفع گردند و این را بهندی جوائن کهادچورن گویند نوع دیگر گلوی و کلیسر و پچمول خرد و بریارا و بالسه از هر یکی ده پل بگیرند و جوکوب کرده در چهار چند
آب بجوشانند چون یک حصه بماند در روغن که یک پرستهه باشد اندازند و پپل دراز و صندل و ملیٹی و لود و بالا و اسیر و پیرا و پاڑهی و چراینه و تریمان و نیلوفر
کنکلا و کبود بیشود و موتهه و اندرجو و سندهی و کتگی و جواسا و تج و تیزج و بیخ بالسه هر یک شش گان درم بگیرند و با آب آس کرده نیز اندازند و چهار چند
از روغن مذکور شیر بز نیز یار کنند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه بخورانند ازین راجروگ که قوی باشد و رکتپت که از غلبه
هر سه خلط شده و دمه و سرفه و لاغری که از سبب جراحت شده باشد و ناپاک دفع گردد و این روغن را امرتاد گهرت گویند نوع دیگر جیونتی
و ملیٹی و انگور و اندرجو و کچور و پهکر مول و کتائی خرد و گوکهرو و بریارا و نیلوفر قمری که گلهای او کبود میباشد و هم آمله و ترایمان و جوانسا
و پپل دراز هر همه متساوی گرفته و با آب آس کرده در روغن ماده گاو و باندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند مقداری روزینه خوردن دهند
ازین جمله علتهائیکه از راجروگ حادث گردیده باشد جملگی دفع شوند و این را جیونتیاد گهرت نامند نوع دیگر گوشت بز جوان مقدار صد پل در
هشت چند آب انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند در یک پرستهه روغن ماده گاو و اندازند و روه و بروه و سید و مهاسید و جیوک و کهیهک و کاکولی و
کهیر کاکولی هر یکی یگان پل گرفته و با آب آس کرده نیز اندازند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود و سرد گردد بجامه بخته صاف کرده بستانند آنگاه مقدار
هشت پل مصری و چهار پل شهد در ان انداخته و مخلوط ساخته نگاه دارند و بوقت صبح مقدار یک پل خوردن دهند ازین راجروگ اگرچه سخت زشت و

قوی بوده باشد بتدریج دفع شود و زور و گوشت و منی و هفت دهات روز بروز افزون گردند و گرسنگی زیاده گردد و این روغن را بهندی چهاگلادی گهرت
گویند نوع دیگر دسمول را جوکوب کرده بجوشانند و در چهار حصه جوش مذکور و یک حصه جوش گوشت بز و یک حصه شیر ماده گاو و این جمله را در یک حصه روغن گاو
اندازند بعده پیپل را بآب سائیده سحیق تر ساخته نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند راجروگ که از رسیدن زخم حادث شده باشد
از خوردن این روغن جلگی دور شود و ازین دمه و سرفه نیز دفع شود و این روغن را بهندی بلاگربهه گهرت نامند نوع دیگر صندل و بالا و نکهه و کوتهه
و تهی و جیوک و پدماکهه و مجیته و چوب ناز و دیودار و کچور و دانه الایچی خرد و ناگ کیسر و تیزج و ملیگیر و انگکی و چهیر و کنکل و برنگ و موتهه و زرد چوب و دارهلد
و گلیسر و کلیه و کستی و قرنفل و عود و زعفران و تج و رینکا و نالکا هر همه متساوی گرفته و بآب آس کرده در روغن کنجد بپزند و چهار چند از روغن ناگوری آب جغرات
نیز اندازند و شیره لاک خام که برابر روغن مذکور باشد نیز اندازند و بپزند چون پخته شود بدارند و وقت حاجت مقداری بر اندام مریض بمالند ازین باد و
دتپ و راجروگ و جمله انواع درد شکم دفع گردد و ازین فربهی اندام نیز حاصل آید و عمر دراز شود و نیز آنکس که این روغن را بر اندام خود مالد خلائق او را
دوست دارند و این روغن را بهندی چندنادی تیل گویند نوع دیگر در پنج سیر روغن کنجد شیر ماده گاو که مقدار چهار چند روغن مذکور بوده باشد بپزند
و سحیق از ان ملیتهی نیز انداخته بآتش نرم بپزند چون پخته شود بجامه پخته بستانند باز در روغن مذکور دیگر شیر و سحیق ملیتهی بر مقدار اول بیندازند و بپزند باز
پخته بستانند همچنین سحیق ملیتهی و شیر بمقداری که در اول کرت انداخته بودند نیز در روغن مذکور بیندازند و بپزند تا صد بار همچنین بپزند آنگاه نگاه دارند و بقدر
مریض مذکور را بنوشانند و بر اندامش نیز طلا کنند و در بینی او چکانند ازین جمله علتها و راجروگ نیز دفع گردد و این روغن را ستیاد تیل گویند و اگر مریض مذکور
باتپ و تاپ بود و لاغر باشد آنرا لاکهیادی تیل که در فصل علاج زحمت بچگان گفته شده است استعمال باید کرد نوع دیگر بیخ ارنی و سونف و کهار و پال
و بریار و سنگهی و ماشپرنی و مکهپرنی هر چهار پنج پیپل دراز و خشک هر دو کتائی و کاکراسنگی و سهم آیه و انگور و چینی و بچهار مول و عود و بلیله و گلوی و رده
و پردو و جیوک و رکهبهک و کچور و موتهه و کدهیرنه و سیده و مهامید و دانه الایچی خرد و بهابهول و صندل سرخ و بلائی کند و بیخ بالسه و کاکولی و کهیرکاکولی و کانکهیا
هر یک متساوی گرفته و جوکوب کرده در چهار چند آب انداخته بپزند و بالف عدد آمله پخته که هر یک بوزن یک و نیم درم باشد نیز انداخته بجوشانند چون
دانند که شیره داروها بیرون آمده و آملها جوشیده شده باشد آنگاه فرود آرند و آملها کشیده بدارند و شیره باقی داروها بپالایده بستانند و خسته ها از آملهای مذکوره
دور کرده در شش پل روغن کنجد بریان کنند لیکن نرم بریان کنند چنانکه سوخته نگردد پس در جوش داروهای مذکوره پنجاه پل شکر سفید انداخته جلاب کنند با
آملهای مذکوره در جلاب اندازند و بپزند چون غلیظ شود فرود آورده سرد کنند پس مقدار شش پل شهد و چهار پل سحیق بنسلوچن و دو پل پیپل دراز و یک پل
ناگ کیسر و تج و تیزج و دانه الایچی خرد باز آمیخته و آس کرده نگاه دارند و مریض مذکور را نهار بخورانند و طعام معتاد نیز بخورانند این معجون رسائن است پیری را
دفع گرداند و ازین دمه و سرفه و لاغری که بسبب رسیدن زخم شده باشد دفع گردد و پیر و خردک را فربه کند و آواز حلق که تباه شده باشد نیک شود و
علامت دل و سینه و سر چباد و زردی رنگ و تشنگی و زخمهای بول و علتهای منی دفع گردد و عقل و حفظ و خوبی رنگ اندام و عمر و زور و قوت باه افزاید و
حواس خمس قوی و تیز گردند و اگر شخصی پیر خانه بر آرد که در ان خانه مدخل باد نباشد و دران بماند و هیچ اندیشه را بر خود راه ندهد بعده این دارو بخورد پیری رود
و موی سفید سیاه گردند و از سر جوان شود و این علاج را بهندی چون پرسا اولیه گویند نوع دیگر لاک خام را با شیر ماده گاو آس کنند و شیر دران انداخته بجوشانند
و بعده منهضم شدن دارو بیخ پخته از ان مثالی سالیانا شیر ماده گاو خوردن دهند ازین راجروگ که از سبب ترقیدن سینه حادث گردد و آنرا آوری کهت
گویند دفع شود و اگر مریض را درد پهلو و مثانه و غایت تلخه و نقصان گرسنگی باشد لک خام را با شراب بنوشانند مفید باشد و نیز از جهت دفع زحمت مذکور
ریچهت و موتهه و اتیس و پاتهی و کرا هر همه را متساوی گرفته و باریک آس کرده با شراب بنوشانند مفید بود نوع دیگر دسمول در میان شیر ماده گاو بجوشانند
بنوشانند بعد از ان دسمول در شیر ماده گاو جوشانیده و سرد کرده از ان شیر جغرات سازند و روغن از ان کشیده بستانند در روغن مذکور شهد و پیپل انداخته
بلیسانند ازین آواز حلق نیک شود و راجروگ و دمه و سرفه و درد پهلو و درد سر و درد کتف دفع گردند و این علاج را دسمول سرپت گهیر کهرت گویند نوع دیگر

پیپل و راز و پیلپول و چاب و چیتره و سوندهی و جواکهار هر یک به استواء گرفته و با آب آس کرده در روغن ماده گاو که چهار چندان باشد بعد از ند و شیر گاو که چهار چند
از روغن مذکور باشد نیز بیندازند و با آتش نرم بپزند چون سرد شود دران شهد انداز ند بخورانند ازین آواز حلق نیک شود و راجروگ نیز دفع گردد و این روغن را
گهرتک گهرت نامند نوع دیگر بلیلی و بریار او گلوی و پچمول خرد جمله دار و هاصد پل در دیگ مسی کنند و در چهار چند آب انداخته بجوشانند تا آنکه یکچند بماند
آنگاه بجامه بیخته جوش مذکور بستانند و جوش مذکور را در روغن ماده گاو که یک ادهک باشد بیندازند و شیر ماده گاو که چهار چند روغن ماده گاو باشد و شیره
آمله و شیره بلائی کند و شیره نیشکر که هر یکی بمقدار روغن مذکور باشد نیز بیندازند بسحیق ترازان جنونتی کن ساخته نیز بیندازند و بپزند چون پخته شود مقداری
روزینه خوردن دهند ازین راجروگ یا جمیع علتهائیکه با توابع آن اند دفع گردند و این روغن را بیار اسر گهرت گویند نوع دیگر خسک و جوالنسه و منکونی
و ماشونی و موساکنی و بهچون و باکهیرنی و پیراهر یک یکان پل گرفته در ده چند آب انداخته بجوشانند چون یکچند بماند بگیرند و در یک آتهره روغن گاو
بیندازند و چند از روغن مذکور شیر بز نیز اندازند و کچور و بهکامول و پلیپل دراز و ترایمان و بسم آمله و چرایته و کتکی و اندرجو و کلیه هر یک یکان درم با آب
آس کرده نیز اندازند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن دهند ازین تپ تا پاک و دوران سر و راجروگ و درد پهلو و سر و درد کتف و تشنگی و قی و اتیسار بر همه
دفع گردد و این روغن را گو کهرادی گهرت نامند نوع دیگر یک آتهره شیره بالنسه بست و چهار درم سحیق پلیپل دراز و بست و چهار درم روغن ماده گاو و نود و شش
درم شکر جمله را یکجا کرده با آتش نرم بپزند چون سرد شود دران نود و شش درم شهد انداخته نگاه دارند و مقداری روزینه بلیسانند ازین نیز راجروگ و سرفه و دمه
و رکتپت و تپ و درد پهلو و درد دل دفع شود و این را انالسه اولیه گویند نوع دیگر بریار او اسگنده و بکهار و ستاور و کنگ هر یکی هر سه را بمساوی گرفته و آس کرده
با شیره ماده گاو بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر دانه الایچی خرد و تیرج و تج و انگور و پلیپل دراز هر یکی ششگان درم و شکر تری و ملیهی و خرما
هر یکی دوازده گان درم و جمله را باریک آس کرده و با شهد آمیخته یکان یکان درم را غلوله بندند و یکی روزینه خوردن دهند ازین زحمت مذکور و دمه و نفخ
و تپ و هکهک و رکتپت و قی و بیهوشی و مستی که بجو مستی سپاری خوردن میباشد و دوران سر و روانی خون که از دهن باشد و تشنگی و درد پهلو و ناآرزوی طعام
و بیه و ماندگی و درد زانو دفع گردند و خوشی و آرام حاصل آید و آب منی افزاید و این علاج را ایلادکتکی گویند نوع دیگر در روغن ماده گاو جوش بلیلی و گلشکری
بیندازند و دو درمی پلیپل دراز و چیره هر همه را بمساوی گرفته و با آب آس کرده نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند نوع دیگر روغن را
بجوش بریار او گلشکری و ارجن سحیق ترازان بلیلی بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند ازین علت سینه دارد بجهت و رکتپت و باد دفع گردد
و این روغن را بندی بالا گهرت نامند نوع دیگر دراتای سرا گلشکری را بوقت سه هنگامیکه ماه در یکچه نکهتر باشد کنده بیارند و در خانه بدارند
که دران مدخل زنان نباشد در روز اول مقدار سه درم گرفته و آس کرده با شیر ماده گاو بنوشانند و مقدار سه درم هر روز زیاده کنند تا هفت روز چون
هفتم روز مقدار بست و چهار درم باشد بعده زیاده نکنند و همین بست و چهار درم روزینه بخورانند و پس از آن را مقداریکه نوشیدن تواند بنوشانند و غیر شیر چیزی
دیگر نخورانند و نیز مریض مذکور را باید که از جماع پرهیز کند بلکه در خانه بماند که اصلا در انجا مدخل زنان نباشد و اکثر طبیبان حاذق این علاج را رسایَن گویند
و ازین دارو زحمت پیری نیز دفع گردد و شکنج اندام مرتفع شود و عمر دراز گردد و فربهی حاصل آید و اگر چه در زحمت راجروگ و توابع آن که سخت زشت اند اگر پیدا
آمده باشند جملگی دفع شوند و این علاج را ناگبلا بده گویند نوع دیگر خسک و اسگنده هر دو را بمساوی گرفته در شیر بز انداخته و با شهد یار کرده بخورانند
ازین زحمت مذکور و تپ زائل گردد نوع دیگر پلیپل دراز و کاکراسنگی هر دو را با بیخ و برگ و شاخ و بار و بارکهائی و پاکهان بید و پادل و دیودار و خشک بلیله
هر یکی شانزده درم و بیخ کنار یک ادهک و بیخ دانتی و بیخ چیتره هر یکی بست و پنج پل بسایند و جمله را جوکوب کرده در آبیکه چهار چندان باشد بجوشانند
چون نیمی آن بماند بجامه بیخته بستانند بعده در آوند چرب که آنرا بروغن و شهد طلا کرده باشند جوش مذکور بیندازند و دویست پل شکر و دویست پل [illegible] ادهای من
و برنگ و پلیپل دراز و لود و انگور و ایابالکا و تخم بادرنگ و سونف و نم و تجوتی هر یک یکان پل و سار چوب کهیر آنرا باریک آس کرده بریزند باشد و چهار پل
دیودار و چهار پل پاپ بر سحقه و شهد در آوند مذکور نیز اندازند و مهر کرده زیر کاهکت بدارند بعد از پانزدهم روز بیرون آرند و روز گرسنگی مریض بدهد [illegible]

نوشانیدن شروع بکنانند وازین راجروگ سرفه وتپ وپیه وغیبت وگوله ونقصان گرسنگی وبرص وسنگ مثانه وبده روه وزیادتی خصیه علت گانو علت [illegible]
ورشتی خون حیض دفع گردد واین را ابلپولاد آسو گویند نوع دیگر انگه ریک برتهه وملهٹی بیست پل هر دو را در آبی که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند
چون یکحصه بماند بجامه بخته بستانند وجوش مذکور را وریک برتهه روغن ماده گاو اندازند بعده ملهٹی دیگر وانگور هر یکی یک پل [illegible] را زده پل با
آب آس کرده اندازند وچهار چند از روغن مذکور شیر ماده گاو نیز اندازند بعده چون پخته شود نگاه دارند ومقداری روزینه خوردن دهند ازین [illegible]
رسیدن زخم حادث شده باشد وغلبه باد وتلخه که تپ را آورده باشد ودمه آنلهای زهر وبلیک ورشتی خون حیض [illegible] جمله دفع شوند [illegible] حمل آرد
واین روغن را در اکهیاد کهرت نامند نوع دیگر شیر ماده گاو وشیره آمله وشیره بلائی کند وشیر نیشکر وشیره دیگر درختان که شیردار باشند هر یکی بمقدار روغن
ماده گاو بستانند ودران بیندازند وانگور وصندل [illegible] وکل نیلوفر شمسی ونیلوفر قمری هر یک سه درم گرفته وباب آس کرده نیز اندازند و
بپزند چون پخته شود فرود آرند وسرد کرده مقدار هشت پل شهد وپنجاه پل شکر بان بیامیزند وتج ودانه الایچی خرد وناگکیسر یک شش درم گرفته وآس کرده نیز
یار کنند ونگاه دارند ومقداری روزینه خوردن دهند وبالای آن شیر وگوشت بخورانند ازین رحمت مذکور ورکنیت وتشنگی وناآرزوی طعام ودمه وسرفه
ودق وبیهوشی وسوزاک بول وتپ دفع گردد وزور را افزاید وآرزو بر طعام شود واین روغن را انبرت بلاس گویند الکون چندرس از طب رس رتناکر د
چیتامن گفته می آید زیبق پاک کرده وگن بعک صاف کرده وزر گشته وسونا مکهی صاف کرده وبراده آهن هر همه استوای گرفته ویکجا کرده با شیره کچنار
بهار پاس کهرل کنند وخشک کرده باز در شیره مذکور سحق کنند همچنین تسقیه داده خشک کرده پس درمیان دو شرابه انداخته ومهر کرده وخشک کرده در پاچک دشتی
گجپیت بدهند چون خود سرد شود کشیده دارو را [illegible] بگیرند بعده آن مقدار که بجله دارو ها باشد سلاجیت مده کرده بیامیزند ومقدار یک درم روزینه بخورانند
وبالای آن ست [illegible] آس کرده باشند بلیسانند ازین راجروگ دفع شود واین را انجا ابهرت نامند نوع دیگر زر گشته یکحصه وسیماب مده دو حصه
ومروارید صاف دو حصه وبمقدار وزن این هر سه ادویه گندهک صاف بگیرند وچهارم حصه سیماب سهاگه بستانند ودر کهرل انداخته با سرکه هندی
کهرل کرده غلوله بسازند بعده بموازنه آن سرکه هندی در سبوی اندازند وغلوله مذکور در جامه بسته دران سبو آویزان کنند چنانچه دران کانجی غرق بماند
وسبوی مذکور را بر دیگدان نشانند وزیرش آتش معتدل کنند چون تمام سرکه مذکور خشک شود سبوی مذکور را فرود آرند غلوله مذکور را کشیده در
کهرل انداخته وبسیار کهرل کرده تا که خشک شود پس درمیان دو شرابه اندازند وآنرا به گل حکمت بتاکید تمام مهر کنند بعد بیارند نمک سنگ آس کرده نیمی آن
در دیگ بزرگ که آن به گل حکمت گرفته باشند بیندازند وبالای آن نمک سنگ همان دو شرابه بدارند وبالای آن شرابه نیمی نمک دیگر آس کرده داشته بودند بیندازند
وبالای دیگدان نشانند وزیرش چهار پاس آتش بتدریج برافروزند چون مرتب شود فرود آرند چون سرد شود دوای مذکور را از شرابها کشیده در [illegible]
[illegible] ونگاه دارند ومقدار چهار حبه روزینه بخورانند وبالای آن سحق ده عدد پلپل دراز را با شهد یا سحق ده عدد پلپل گرد را با روغن گاو بخورانند
ازین راجروگ که قوی باشد البته دفع شود واین ترکیب را مرکانک رس گویند نوع دیگر سه حصه سیماب کشته وزر گشته یکحصه ومس گشته یکحصه وگندهک
و[illegible] هرتال که پاک کرده باشند هر یکی دوگان حصه بگیرند ویکجا آس کنند ودر خرمهرها که درست باشند آنها را شسته وپاک کرده داروی مذکور پر کنند بعده
سهاگه را با شیره [illegible] آس کرده دهان خرمهرها ابدان فراهم کرده ببندند بعده خرمهرها را در دو شرابه انداخته ومهر کرده به گل حکمت مهر کنند ویک کوک که هر یکی از
طول وعرض وعمق بمقدار یکدست بکاوند ودر پاچک دشتی دران فراز کرده شرابها بالای آن نهند وبالای شرابهای مذکور پاچک دشتی دیگر فراز کنند وگجپیت بدهند
وبالای آن فلفل دراز را آس کرده با شهد ویا پلپل گرد را آس کرده با روغن زرد بخورانند ازین راجروگ دفع شود واین رس را اراج مرکانک گویند
نوع دیگر سیماب گشته یکماهه والماس گشته یکماهه زر گشته ونقره گشته وسرب گشته ومس گشته وآهن گشته هر یکی یکماهه سونا مکهی پاک کرده ومروارید وپتوالی [illegible] سنکهه
هر یکی یکماهه جمله ادویه در کهرل انداخته با جوش چیته سفت روز سحق کنند بعده خشک کرده در خشتها [illegible] اندازند [illegible] اگر را با شیره اگست سحق کرده بدان خشتهای مذکور با
مهر کنند ودرمیان دو شرابه انداخته وآنرا به گل حکمت گرفته به پاچک دشتی گجپیت دهند چون سرد شود برون آرند ودر کهرل انداخته سفت تسقیه از شیره

اورک دستی و بکت تسقیه چیره و بعد تسقیه از شیرهٔ سنبهالو باهم چون مرتب شود در آوند زر یا نقره یا دندان فیل نگاه دارند و مقدار چهار حبه خوردن این هندی آن فیل را از آس کرده با شهد یا پلپل گرد آس کرده با روغن بخورانند ازین راجروگ و اندیر بر کرده و اتیسار و تپ و دمه و پرمیو و سیت و سنگرهنی از دوا بر جمله علتها نیز دفع شوند و این رس را رتن گرجه توتلی نامند نوع دیگر سیماب پاک کرده یکحصه و گندهک صاف کرده یکحصه هر دو را در کهرل انداخته کجلی بعده زر کشته و مس کشته را هر یک کشته هر یک بوزن سیماب و نیم وزن سیماب مذکور آهن کشته و بکرانت و من اکوهر بیست مقدار نیم وزن از آهن مذکور ابتدا و اینها را با کجلی مذکور یکجا کرده در کهرل انداخته با شیرهٔ بهنگره سحق کنند پس دو بار با شیر ماده گاو و بالای آن برگ پان فراز کنند و یا برگ پان و شیر ماده گاو جدا کرده بدین داروی مذکور در شکم آهن انداخته مقداری گرم کرده چون گرم شود بالای برگ پان که شیر فراز کرده بود نهاده اندازند و دیگر برگ پان که داشته بود بالای داروی مذکور نهاده شیر بالا داده در کنند چون سرد شود داروی مذکور که بجو پال تنگ شده است از بالای برگ بستانند و در کهرل اندازند و با شیرهٔ بیخ سهجنه و برگ پان و سنبهالو و بیخ و گلوی و چیره و بهنگره و کتائی و سندی که درختهای شالی میشود و شیر درخت انگشت و پلاس و گیاه لشن که از ساقه گلهای او پیچ گلهای کتان میشود و در شیرهٔ کنوار تسقیها بدهند از شیرهٔ هر یکی سه تسقیه باید داد چون تسقیها مرتب شوند آنرا آس کرده در میان شرابه نوانداز نند و این شرابه را به گل حکمت مهر کنند و بهوا زنه بست عدد اپلهای کچیت بپزند چون سوا کت سیتل شود آنرا در آوند زر یا نقره یا دندان فیل نگاه دارند و بمقدار چهار حبه با پلپل از شهد روز بروز خوردن دهند ازین راجروگ دفع شود و در حالت روز تپ که در آن حالت دارو ممنوع ست اگر یکبار ازین رس با پلپل در ازو کشنیز مریض تب را بدهند بیان چار طاس تپ مذکور دفع شود و این رس را رتن گر نامند و این رس را برای دفع هر مرضیکه بدهند آن مرض البته زایل گرداند والله اعلم واحکم فصل یازدهم در مرض سرفه مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات سرفه بدانکه از در آمدن دود و یا گرد در حلق و بینی و از بسیار زور کردن و از خوردن غلهٔ خشک بر تواتر و از جاری گشتن طعام در مجرای غیر خود و از سبب آب خوردن و از نگاه داشتن بول و غائط و چیزهایکه حبس آن ممنوع ست چنانچه بول و غائط و فاژه و عطسه با دیگه آنرا اوان باو گویند فسادی یابد و بادیکه آنرا پران باو گویند با اوان باو مذکور که فاسد گشته است پیوسته با دازیکه همچو آواز آوند روئین که شکسته بود از حلق یا بلغم یا تلخه یا بدین هر دو بیرون آید و این را بهندی کاس گویند و آن پنج نوع ست یکی آنکه از سبب باد باشد دوم آنکه از سبب بلغم و سوم آنکه از تلخه و چهارم آنکه از ترقیدن درون سینه به سبب عملیکه خارج از قدر طاقت خود بود پنجم آنکه از سبب راجروگ و اگر در علاج چهار نوع سابق تاخیر کنند از آن زحمت راجروگ حادث گردد و میان هر پنج نوع مذکور متاخر از متقدم بتر ست و علامات سرفه که پیش از حدوثش پیدا آید آنست که در حلق خارش پیدا شود و مریض مذکور چنان پندارد گویا که حلقش با پشم شالی پر کرده اند و طعام را بطریق خوردن نتواند و علامت سرفه بادی آنست که در دل و بنا گوش و سر و چشم و پهلوها درد پیدا آید و روی تنگ لاغر گردد و آواز سست و ضعیف شود و زور و اوج کم گردد و سرفه با غلبه باشد و بلغم از دهن بقوت بیرون نیاید و علامت سرفه که بسبب تلخه حادث شود آنست که در سینه تاپاک شود و تپ پیدا آید و دهن خشک و تلخ شود و تشنگی بسیار باشد و آنچه قی شود زرد فام و در مزه تلخ بود و در تمام اندام سوزش همچو سوزش آتش پیدا آید و هر چه از دهن لعاب و بلغم افتد گرم باشد و علامت سرفه بلغمی آنست که مزهٔ دهن شیرین شود و دهن آلوده بکف باشد و سر درد کند و اندام تمام گران نماید و آرزو بر طعام نباشد و بلغم غلیظ از دهن فرو افتد و علامت سرفه که بسبب ترقیدن درون سینه حادث گشته باشد آنست که مریض اول سرفهٔ خشک باشد و بعد از مدتی کف با خون برون افتد و حلقوم درد کند و در سینه چنان درد شود گویا که آنرا می شگافند و در آن سوزن میخلانند و بند بندها بشکنند و تشنگی و دمه پیدا آید و وقت سرفیدن آواز حلق مریض همچو آواز کبوتر آید و طریق حدوث این نوع سرفه آنست که چون شخصی خشک بدن قوت و زور آزمائی بسیار کند و با جماع کثیر مرتکب شود یا راه بسیار افزون از قدر طاقت رود و یا کشتی با زور آور تر از خود بگیرد باد فاسد گردد و درون سینه غلبه کرده این نوع سرفه را پیدا آرد و علامت سرفه که از راجروگ پیدا شود آنست که تن مریض لاغر و خشک شود و تپ و تاپاک و بیهوشی و درد در تمام اندام و اعضا حادث گردد و از دهن خون یا ریم بیرون افتد و طریق حدوث این نوع آنست که چون شخصی طعام ناموافق بخورد یا گاهی اندک و گاهی بسیار و گاهی در وقت و گاهی در غیر وقت بخورد یا جماع بسیار کند یا از غایت شفقت و مهربانی اندیشه

فصل یازدهم در مرض سرفه قسم اول در علامات سرفه

بسیار کند ازین چیز با گرسنگی گم گردد و باد فاسد گشته و دیگر اخلاط را فاسد گردانیده این نوع سرفه را پیدا آرد علاج این نوع نهایت دشوار است و اگر مریض این
نوع سخت لاغر بود لا دوا باشد و اگر سخت لاغر نبود و با گرسنگی و زور و قوت و توانائی بود و زحمت مذکور حدیث العهد بود و یا سخت غلبه نباشد و هر چهار پایه
طبیبی که ذکر آن بالا رفته است مهیا باشند بکرم الله تعالی بعلاج نیکو شود و صحت یابد و اگر مریض مذکور را توانائی و گرسنگی میانگی باشد و مرض نه بسیار
حدیث العهد و نه بسیار دیرینه بود پس درین حال مریض مذکور تا که دارو بخورد نیکو باشد و چون ترک دارو کند مرض عود کند و سرفه که از ترقیات سینه حادث گردد
اگر حدیث العهد بود و یا غالب نباشد و مریض با قوت و گرسنگی بود و هر چهار پایه طبیبی موجود باشند نیز مریض مذکور صحت یابد و اگر این چیزها میانگی باشند تا آنکه دارو خورد
نیکو شود و به ترک دارو مرض عود کند و یا آنکه میان پنج انواع سرفه هر یکی که برای پیر حادث گردد بدوا بکلی زائل نگردد بلکه با وام که دارو بخورد زائل گردد و ترک دارو عود کند
و باید دانست که برای دفع سرفه دارو شتاب باید کرد و اگر تاخیر کند از آن مرض دق و سل و پرمیو و راجروگ و مانند این زحمتها حادث گردد باید که در علاج این مرض تاخیر ننمایند
والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه مردی که وجودش خشک باشد اگر به سبب غلبه باد او را زحمت سرفه پیدا شود باید که او را روغنیکه دافع باد است
بنوشانند و شیر و جوش منات شوربای گوشت جانورانی که بر لب آب یا کرانه آب و در آبی مادامی باشند و غله برنج سالی و ستهی و جنس جو و گندم و جوش ماش
تخم کونچه خوردن دهند و جوش دسمول بیخ پخته و آشام کرده بنوشانند ازین عملها آتش گرسنگی افروخته تر گردد و فربهی حاصل شود و سرفه بادی دفع گردد و اگر پچمول
جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور را با سحیق پیپل دراز آمیخته بنوشانند همین فائده رساند و اگر بجوش بیخ پایه و یا بجوش ماهی سینگیه روغن ستور بپزند بمقداری
سندهی آس کرده و در وی انداز ند و بنوشانند همین فائده رساند نوع دیگر کچور و کاکراسینگی و پیپل دراز و بهارنگی و موتهه و جوانسه هر همه بتساوی گرفته آس کرده
با قند و روغن کنجد آمیخته بلیسانند نوع دیگر بهارنگی و انگور و کچور و کاکراسینگی و پیپل دراز و سندهی هر همه بتساوی گرفته و باریک آس کرده با قند و روغن
بخورانند نوع دیگر سندهی کتائی و کاکراسینگی و کچور هر همه بتساوی گرفته و باریک آس کرده با شکر و روغن کنجد آمیخته بخورانند نوع دیگر بجوش دسمول بسحیق تراز ان
بهارنگی و روغن ماده گاو بپزند چون مرتب شود با شوربای خروس یا دراج روغن مذکور بنوشانند ازین انواع سرفه بادی فی الحال دفع شود و این بهندی
دسمولادی کهرت گویند نوع دیگر بسحیق تراز ان بهارنگی و روغن ماده گاو با انداز ند و چهار چند از روغن مذکور جغرات ماده گاو و دو چند از روغن مذکور شیره کتائی نیز انداز ند
و بپزند چون مرتب شود مقداری روزینه بنوشانند ازین سرفه بادی دفع شود و این روغن النتهه کاری کهرت نامند نوع دیگر چیته و پیلمول و سندهی
و فاغلفل و موتهه و جواسا و کچور و بچهکهی مول و چهیل و تلشی و تج و بهارنگی و گلو و کاکراسینگی و راسن هر یک سه درم باریک آس کرده باز بعده کتائی
با بیخ و برگ جوکوب کرده و در ان انداخته بجوشانند پس یک ادهک ازین جوش بستانند و در ان بیست و یک درم شکر انداخته جلاب کنند چون جلاب شود داروی
مذکوره که سحیق کرده نگاه داشته است در وی انداز ند و چهل و هشت درم روغن و پیپل دراز و بنسلوچن هر یکی بوزن روغن مذکور انداز ند و مخلوط کرده و سرد گردانند
آنگاه چهل و هشت درم شهد با آن آمیخته نگاه دارند و مقداری بلیسانند ازین سرفه بادی و دمه و علت سینه و گوله دفع شوند و این را انتر کنتهه کاری اولیه
گویند علاج دفع سرفه تلخیه بر انواع است نوع اول کاکولی و کهائی و میده و مهامیده و بالنسه و سندهی هر همه بتساوی گرفته و در شیره ماده گاو انداخته و جوشانیده
بنوشانند ازین سرفه که بسبب تلخه حادث شده باشد دفع شود و اگر داروهای مذکوره را در گوشت تر انداخته بجوشانند و مقداری بنوشانند و یا آنکه در عاره تنگ
و شالی دران انداخته بپزند و جوش مذکور بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر هر دو کتائی و پریارا و انگور و بالنسه جوش هر چهار چیز بگیرند و در ان شهد و شکر انداخته
بنوشانند سرفه مذکور دفع شود نوع دیگر خرما و پیپل دراز و انگور و شکر و تراز شالی هر همه را بتساوی گرفته و آس کرده با شهد و روغن ماده گاو بلیسانند سرفه تلخی دفع شود
نوع دیگر انگور و گلچکان و خرما و فلفلین هر همه بتساوی گرفته و آس کرده با شهد و روغن گاو بخورانند ازین سرفه تلخه نیز دفع شود نوع دیگر شیر گاو و میش و شیر
میش و شیر بز و شیر ماده گاو و شیره آمله هر همه برابر گرفته و مقداری ازین شیر و روغن ماده گاو در انداخته باتش نرم بپزند چون یک جوش خورده باشد آنگاه سحیق
از ان آمله مقدار چهارم حصه آن باشد نیز انداز ند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین نیز سرفه تلخه دفع گردد و این روغن را
کهیت پرستهه کهرت نامند نوع دیگر لوستانی درختان شیردار بگیرند و در آب انداخته بجوشانند و جوش مذکور را در روغن ماده گاو که چهارم حصه

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

علاج دفع سرفه تلخیه

جوش مذکور باشد انداخته بپزند و بعده شیر ماده گاو که برابر جوش باشد اندازند و بعده بحیق ترازان اندازند بمقداریکه چهارم حصه روغن مذکور اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین نیز سرفه و تلخه دفع گردد و این روغن را کهیر گهرت گویند علاج بجهت دفع سرفه بلغمی باید که بجهت دفع این سرفه نخستین مریض مذکور راقی بکنانند بعده فاقه کردن فرمایند و غله جو برای مریض مذکور خوردن دهند و جوش از ان ادویه های تیز و تلخ مریض مذکور را نیز فایده تمام رساند و جوش آمله و منگ و یا جوش جو و انار و یا جوش کلتهی و کنار و ترب یا جوش سنتهی و کلتهی و پلپل را مریض مذکور را بدهند و مرض زایل گردد و اگر نه هر دارو مذکور یکجا کرده و جوشانیده جوش مذکور بدهند سخت مفید آید و این را بهندی لوانک جوکهه نامند نوع دیگر پوهکر و اتیس و موتهه و کاکراسنگی و هلیله و سنتهی و انگوزه و نمک سنگ هر همه را باریک آس کرده بآب گرم بنوشانند نوع دیگر پلپل دراز نیم درم بآب سحق کرده در روغن کنجد بریان کنند و باشکر آمیخته خوردن دهند و بالای آن جوش کلتهی بنوشانند نوع دیگر سمول جوکوب کرده کاره سازند و پلپل دراز آس کرده در جوش مذکور انداخته بنوشانند مریض مذکور صحت یابد و ازین دارو درد پهلو و تپ و دمه نیز دفع گردد نوع دیگر جوش بهارمول و کایپهل و بهارنگی و سنتهی و پلپل دراز بنوشانند مریض مذکور صحت یابد و ازین دمه و گرفتگی سینه نیز دفع گردد نوع دیگر دیودار و پوهکر و راسن و کاکراسنگی و جوالسه جمله بتساوی گرفته و باریک آس کرده باشند و روغن و شهد آمیخته بلیسانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر کتائی با بیخ و شاخ گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و یک ادهک از جوش مذکور بستانند و در یک پرسته روغن کاو اندازند و بعده بریارا و سنتهی و فلفلین و پوهکر و برنگ و چیتره و نمک سیاه و جواکهار و بیل و آمله و پهکر مول و کاه بهجپاو کتائی خرد و کلان و هلیله و جوائی و انار و انگوروکد معیره و چاب و جوالسه و بلپت و کاکراسنگی و بهم آمله و بهارنگی و راسن و خسک هر همه بتساوی گرفته و چهارم حصه از روغن مذکور ستده و بآب آس کرده نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود فرود آورده نگاه دارند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین جمله انواع سرفه و هکهات و دمه دیگر زحمتهای بلغمی دفع گردند و این روغن را بهندی کنتکاری گهرت گویند نوع دیگر بحیق تر از ان سنتهی و فلفلین و اجمود و چیتره و زیره و بچ و چاب که هر همه بتساوی باشند و در جوش بالسه روغن گاو بپزند و مقداری روزینه با شهد بخورانند ازین نیز مریض مذکور صحت یابد و این روغن را پوکهادی گهرت نامند علاج دفع سرفه باد و بلغم کایپهل و سرون و بهارنگی و موتهه و کشنیز و بچ و هلیله و سنتهی و پیپراو کاکراسنگی و دیودار هر همه را بتساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و ده درم ازین جوش بگیرند با انگوزه و شهد آمیخته بنوشانند و بهمین طریق همین مقدار روزینه بنوشانند این سرفه بادی و بلغمی بر دود و جمله علتهای گلو و دهن و درد و دمه و هکهک و تپ نیز دفع شود و این علاج را کایپهلادکاره گویند نوع دیگر قرنفل و جوزبوبه و پلپل دراز هر یکی سه درم و پلپل گرد هشت درم و سنتهی چهل و هشت درم بستانند و یکجا کرده باریک آس کنند و بمقدار وزن جمله دارو ها نبات مصری بیامیزند و مقدار روزینه بخورانند ازین سرفه و تپ و ناآرزوی طعام و پرمیو و گوله و نقصان گرسنگی و سنگرهنی دفع شود و این را لکهونکادچورن نامند نوع دیگر شیره بهنگره یک پرسته و شیره ادرک همین مقدار روغن سرشف و بول بقر نیز یک یک پرسته یکجا کرده در دیگ باندازند و سمول و کلتهی و ترب خشک و سهجنه و بهارنگی هر یک چهل و هشت درم گرفته و جوکوب کرده در چهار حصه آب انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بگیرند و در دیگ مذکور نیز اندازند و دیودار و بچ و کوتهه و سونف و نمک سیاه و نمک سنگ و نمک بریا و انگوزه و تخم کبابه و سنتهی و فلفلین و جواین و هر دو زیره و چیته و پیلمول و تج و بهنگره و کایپهل هر همه بتساوی مقداری بستانند که چهارم حصه روغن مذکور باشد و بآب آس کرده و کلک ساخته باندازند و روغن بپزند چون پخته شود فرود آورده نگاه دارند و مقداری روزینه بنوشانند و ناس نیز بدهند و در اندام نیز بمالند ازین سرفه که به سبب باد و کف حادث گشته باشد و زکام و دمه و دیگر زحمتهای باد و کف جمله دفع شوند و این روغن را بهنگراج تیل گویند نوع دیگر بجهت دفع سرفه تلخه و بلغم بالسه آس کرده و برگ بیدانجیر پیچیده و بگل گرفته در میان آتش بپزند و شیره آن کشیده بستانند و بحیق پلپل دراز و شهد دران انداخته بنوشانند ازین سرفه تلخه بلغمی فی الحال دفع گردد نوع دیگر جوش بالسه و گلوی و کتائی را با شهد بنوشانند ازین سرفه تلخه و بلغم و دمه و تپ و راجروگ دفع شود علاج بجهت دفع سرفه که از ترقیدن درون سینه حادث شده باشد باید که بجهت دفع این نوع سرفه علاجهائیکه برای دفع سرفه تلخه گفته شده اند استعمال کنند و داروهائیکه مزه

علاج بجهت دفع سرفه بلغمی

علاج جهت دفع سرفه باد و بلغم

علاج بجهت دفع سرفه که از ترقیدن درون سینه حادث شده باشد

شیرین دارند و افزاینده قوت اند چنانکه چهونی کن روغن پرینده بخورانند و در جوش دارو های مذکوره برنج پخته آشام ساخته و سرد کرده بنوشانند.
نوع دیگر نبشکر و سروالی و باکهول و گل نیلوفر و شمسی و صندل ملهٹی و پلپل و رازیانه و انگور و ثلث کاکرسینگی دستاول هر یک یکحصه و چند مقدار یک قاروره منبلوچن بگیرند
و آس کرده چهار چند جمله قند و یا شکر تری بیامیزند و نگاه دارند و مقداری روزینه با روغن و شهد بخورانند از این سرفه که از ترقیدن درون سینه حادث
گشته باشد دفع گردد نوع دیگر چیته و مرچ و سرن چیته پارهی و پلپل دراز و زرد چوب جمله را برابر گرفته و باریک آس کرده با روغن و شهد بلیسانند این
مرض مذکور صحت یابد نوع دیگر بیشتره نبشکر و کلک آن روغن گاو بپزند و مقداری روزینه خورنده دهند از این نیز مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر
و بیشتره نبشکر و سروالی و سحیق از آن نیلوفر و شمسی باکهول صندل انداخته بجوشانند و مقداری سرد کرده مریض مذکور را روزینه بنوشانند از این سرفه که از ترقیدن
درون سینه حادث گشته باشد دفع شود علاج سرفه که از سبب راجروگ حادث شده باشد پیاز و پلپل دراز و پدمانکه و لکت بار چه ارلان کٹائی
هر همه را استاوی گرفته و آس کرده با روغن و شهد بلیسانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر سحیق تر از آن پلپل دراز و قند که چهارم حصه روغن باشد روغن گاو
باندازند و چهار چند که آن شیر ماده گاو نیز باندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بنوشانند از این نیز صحت شود و گرسنگی پیدا آید و
این روغن را پپلیاد گهرت گویند نوع دیگر پنج مایه و گوشت که در میان صدف و گهونگهه میشود و گوشت گنجشک خانگی و گوشت آهوی سیاه و گوشت لاوه و
دارو های کاکولیادکن جمله را جوشانیده چهار حصه جوش و یک حصه روغن ماده گاو باندازند و سحیق تر از آن کاکولیادکن نیز با آب سحق کرده باندازند و بآتش
نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه بخورانند از این سرفه که از ترقیدن سینه و از راجروگ حادث شده باشد دفع گردد و این روغن را بهندی
کلیراد گهرت نامند نوع دیگر دسمول و کراتی و کنگهی و ترپهله و بهارنگی و چیته و کلتهی و بیلمول و پارهی و بیخ کنار و جو این جمله را برابر گرفته بجوشانند و چهار حصه
جوش مذکور را در یکحصه روغن گاو اندازند و سنجی و کٹائی و کچور و پلپل دراز و پهکرمول و کاکرسینگی جمله را استاوی گرفته و با آب آس کرده نیز در روغن مذکور
اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و جوا کهار و ساجی و نمک سنگ و نمک سیاه و نمک بریا و نمک دریا و نمک بالچه آس کرده نیز اندازند و در روغن مذکور
مقداری انداخته مریض مذکور را بنوشانند از این سرفه را جروگ دفع شود و این روغن را دسمولاد گهرت گویند نوع دیگر در روز نیک وقت سعد بیخ اسگنده از
محل نیک بمقدار صد پل بستانند و جو کوب کنند و در یک دون آب انداخته بجوشانند چون هشتم حصه بماند بجامه پخته ببستانند و در یک سیر روغن ماده گاو
باندازند و جوش و ده پل گوشت نر و چهار چند از روغن مسطور شیر ماده گاو نیز باندازند و سحیق تر از آن کاکولی و کهیر کاکولی و انگور و مهامید و زیره و تخم کوچه و کهیلک
جهوک و دانه الاچی خرد و ملهٹی و منکونی و ماشونی و چیونتی و پلپل دراز و بریاره و بلائی کنده و ستاول که چهارم حصه از روغن مذکور باشد نیز اندازند و بپزند بعد
سرد کرده چهار پل شکر و چهار پل شهد با آن آمیخته نگاه دارند و مقداری روزینه بخوردن دهند از این ضعف و ناتوانی و زشتی رنگ و نقصان گوشت لاغری که بسبب
رسیدن زخم شده باشد و زحمت بادی و بیخ دل و مثانه زائل گردد اگرچه در وقت دارو خوردن مریض مذکور از هیچ چیز پرهیز نکند هم نفع تمام بخشد و این علاج
برای پیران و کودکان بغایت نافع است و اگر این دارو را هفتاد ساله بخورد از سر جوان گردد و جماع بسیار کردن تواند و آب منی او نقصان نپذیرد و همچنین اگر زنی بر
ملازمت این دارو نماید جوان گردد و پسران زاید و اگر عقیمه خورد باردار گردد و اگر کسی این را تا سه ماه بخورد با صد عورت جماع کردن تواند و مویش سفید نشود
و روغن مذکور همه را موافق و مفید است و این روغن را اسگنده اد گهرت گویند دارو بجهت دفع دمه که در سرفه باشد هلیله و سنٹهی و بهارنگی و کٹائی
و منکونی و ماشونی هر همه استاوی گرفته بجوشانند و در جوش مذکور سحیق پلپل دراز انداخته بنوشانند از این زحمت دمه و سرفه زائل گردد نوع دیگر
بهارنگی و سنٹهی و کٹائی و کلتهی و ترب هر همه استاوی گرفته بجوشانند و سحیق پلپل دراز نیز در آن انداخته بنوشانند صحت یابد نوع دیگر مریض مذکور را شیره
اورک با شهد انداخته بنوشانند صحت یابد نوع دیگر هلیله و سنٹهی و موتهه هر همه استاوی گرفته و آس کرده با قند آمیخته غلولها بندند و یکی از این روزینه
بخورانند از این زحمت دمه و سرفه زائل گردد نوع دیگر پوست هلیله را در روغن ماده گاو بریان کرده بخورانند دمه و سرفه را دفع گرداند نوع دیگر سحیق سنٹهی
و هلیله را بخورانند همین فائده دهد نوع دیگر هلیله و سنٹهی و فلفلین آس کرده و با قند آمیخته غلولها بندند و یکی روزینه بخورانند از این دمه و سرفه

علاج سرفه که از سبب راجروگ حادث شده باشد

زائل گردد و گرسنگی افزاید نوع دیگر سندهی شش حصه پلپل دراز پنج حصه پلپل گرد چهار حصه و ناگکیسر سه حصه تج دو حصه و دانه الایچی یکحصه بگیرند و جمله را باریک
آس کرده بمقدار جمله ادویه شکر تری بیامیزند و بمقداری روزینه بخورانند از این سرفه و بواسیر و گوله و سنگرهنی و دمه و ناآرزوی طعام و زحمتهای گلو و امراض دل دفع گردد
و این معجون ابهندی بهکر اچورن نامند نوع دیگر پلپل گرد سه درم و پلپل دراز شش درم و انار دانه دوازده درم و قند لبت و چهار درم و جوا کهار یک نیم درم
بگیرند جمله را آس کرده و با قند آمیخته غاولها بندند و روزینه خوردن دهند از این دمه و سرفه که بازور باشد چنانکه در حالت سرفیدن طعام از راه دهن از
معده بیرون افتد و آنکه هیچ دارو زائل نگردد بدین انواع دارو به شود و آنکه طبیبان در ازاله دمه و سرفه هر چند نا امید شده باشند نیز به گردد و این را ابهندی
و چاد لتکا گویند نوع دیگر بلیله یک پرچته جوکوب کرده در هشت حصه بول بز انداخته بجوشانند تا آنکه یکحصه بماند بعده بجامه بخته بستانند باز در یک انداخته بجوشانند
چون غلیظ شود سرد کرده با شهد آمیخته بدارند و بمقداری روزینه بلیسانند از این دمه و سرفه برود و این علاج را ابهنکا اولیه نامند نوع دیگر کتائی با بیخ
و برگ و شاخ و بار صد پل بگیرند و جوکوب کرده بجوشانند تا آنکه چهارم حصه بماند جوش مذکور را در یک پرچته روغن ماده گاو اندازند پلپل و پلپل دراز و پلپلا مول و چیتره و چبیل و
جوا کهار و نمک سنگ و نمک سیاه و راسن و سندهی و فلفلین هر یک یگان پل گرفته و آب آس کرده نیز بیاندازند و بپزند چون مرتب شود بمقداری روزینه بخورانند
از این هر پنج نوع سرفه و دمه و هکهات زکام زائل گردد و هر که مدام این روغن بخورد زحمتهای مذکوره گرد او نیاید چنانکه گوشت شیر شرزه جانور دیگر آمدن نتواند این را ابهندی کنکاری
کهرت گویند نوع دیگر کتائی با بیخ و شاخ و برگ بمقدار صد پل دو پرچته و پوست هلیله چهار پل و آمله چهار پل بگیرند و جمله را جوکوب کرده در چهار حصه آب انداخته بجوشانند چون
یکحصه بماند بجامه بخته بستانند و در یک پرچته روغن ماده گاو اندازند و چهار چند از روغن مذکور شیر ماده گاو نیز اندازند بعده سپید مهامید زرد چوب دار هلد و چیوک و
رکهبهک و کاکولی و کهیر کاکولی و صندل و ملهتی و انکولی و ماشونی و دوهی و فلفلین و اسگنده و سنهی و کنجیکها و دانه الایچی خرد و سونف انگور و ستراول هر همه
متساوی گرفته بمقدار چهارم حصه از روغن مذکور و با آب آس کرده نیز اندازند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بمقداری روزینه بخورانند از این جمله زحمتها
سرفه و لاغری و هکهات و دمه دفع شود و آواز حلق نیک گردد و این روغن را ابهندی بالنسا د کهرت نامند نوع دیگر کتائی با بیخ و شاخ و برگ و بار بمقدار
صد پل بگیرند جوکوب کرده در میان یکدون آب اندازند و بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه بخته بستانند و باز در دیگی کرده بجوشانند تا آنکه
مقدار دیگر غلیظ شود بعده جوالنسا و گلو و بهارنگی و کاکراسنگی و راسن و موتهه و کچور و چاب و چیتره و سنهی و فلفلین هر یک یک پل گرفته و باریک آس کرده
با آن بیامیزند و بیست پل شکر و هشت پل روغن ماده گاو و هشت پل روغن کنجد نیز بیاندازند و بپزند تا آنکه غلیظ شود آنگاه فرود آرند و وقتیکه سرد گردد با هشت پل
شهد و چهار پل سحیق پلپل دراز و همین مقدار بنسلوچن آمیخته نگاه دارند و بمقداری روزینه بخورانند از این هر پنج نوع سرفه اگرچه کهنه شده باشد دفع گردد و این
علاج را الندتکا راولیه گویند نوع دیگر دسمول و کوتهه و سنکهپهپی و پریارا و کچور و چبیل و چیتره و پلپلا مول و بهارنگی و پهکر مول هر یکی دو پل و جو یک ادهک و هلیله
درست و پخته عدد بستانند سوای هلیله جمله دارو ها را جوکوب کرده در چهار چند آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه آب بماند هلیله مذکور را از آن
جدا کرده بدارند پس جوش مذکور را بجامه بخته بستانند و در این جوش صد پل قند کهنه انداخته جلاب کنند بعده هلیلهای مذکوره را در این جلاب اندازند
پس روغن ماده گاو و روغن کنجد هر یکی القدر چهار پل اندازند پس سحیق پلپل دراز نیز مقدار چهار پل باید انداخت و زیر دیگ آتش نرم کنند تا آنکه غلیظ شده
بقوام آید آنگاه فرود آرند چون خود سرد شود مقدار چهار پل شهد خالص چهار پل شکر تری باید انداخت و سحیق تج و تیرج و دانه الایچی و ناگکیسر یکی یک پل
انداخته بیامیزند و نگاه دارند و روزینه از آن جمله دو عدد هلیله و مقداری از جلاب مذکور که مناسب حصه دو هلیله مسطور بوده باشد مریض مذکور را بخورانند و بالای آن
شیر ماده گاو یا شوربای گوشت و بار روغن گاو بمقداری بخورانند از این هر پنج نوع سرفه و انواع دمه و سرفه دفع شود و از این ضعف پیری نیز زائل گردد و خوبی رنگ
و زور عقل و عمر افزون گردد و دق و هکهات و گوله و بلغم و حرور و پرمیو و سنگرهنی و بواسیر و زحمت دل و ناآرزوی طعام دفع شود و تخصیص نیس دفع شود مجرب است
و این علاج را ابهندی اکست هرتکی نامند نوع دیگر چوبچهار پرچته و بلیله صد عدد در کراهی آهن با هفت ادهک آب انداخته بجوشانند تا آنکه بلیله
نرم شود آنگاه جوش مذکور بجامه بخته بستانند و علیحده بدارند و دانتی و اسگنده و بیخ کریج و بلادر و بار بیل خام و تگر و زرد چوب دار هلد و چبیل و چیتره با بیخ و شاخ و برگ

و پلپل دراز و چیچره و گوکهی که مثل بهاتل بیباشد هر یکی یکان پل و دسمول چهار پرسته بگیرند و جوکوب کرده در آبیکه هشت چند این جمله داروها باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش مذکور بجامه بیخته بستانند آنگاه این جوش را با جوش سابق در دیگی اندازند و دران صد پل قند کهنه انداخته جلاب کنند پس جلاب مذکور یکهزار عدد هلیله خام دیگر باید انداخت پس یک پرسته روغن گاو و یک پرسته روغن کنجد انداخته زیر دیگ مذکور آتش نرم کنند تا آنکه جلاب مذکور غلیظ گردد و قابل اولیه لیسیدن شده باشد فرود آورده سرد کنند و در الوقت که سرد شده باشد بمقدار شانزده پل شهد خالص و شش پل سحیق پلپل دراز با آن آمیخته و مخلوط گردانیده نگاه دارند و هر روز بمقداری ازین جلاب یکی ازین هلیله خوردن دهند و اگر این دارو تا یکماه بخورانند اکثر علتهای تن زائل گردد و اگر دو ماه متواتر خورند جمله امراض چشم نیز دفع گردد و نظر بسیار تیز شود و اگر تا سه ماه بخورند زحمت بیبت اگرچه دران بینی نشسته باشد و انگشتان دست و پای ریزیده شده باشند دفع گردد و اگر تا چهار ماه بخورند بهگندر و زحمت پیلپای و گوله بادی و دمه نیز دفع گردد و اگر تا پنج ماه بخورند موی سفید که بیوقت شده باشند باز سیاه گردند و شکنج اندام دفع شود و پلی بیت گردد و اگر تا شش ماه بخورند موی های سر که از سر رفته باشند باز از سر نو برویند و اگر کسی جمله ازین هزار عدد هلیله بخورد هر روز یکان هلیله قوت او مثل قوت فیل و آوازش بچو طاوس و رویش بچو ماه تابان شود و چنان قوت دویدن در وی پیدا آید که برابر اسپ دویدن تواند و عقل و حفظش افزاید و عمرش هزار سال شود و در خوردن این دارو پرهیز از هیچ چیز شرط نیست و این ترکیب را بهندی پشت سرنگی گویند نوع دیگر کلتهی و دسمول و بهارنگی هر یکی صد پل گرفته در چهار چند آب انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بیخته بستانند و درین پنجاه پل قند کهنه انداخته بقوام آرند بعده شش پل سحیق بنسلوچن و دو پل سحیق پلپل دراز نیز انداز ند بعد از انکه سرد شده باشد بمقدار چهار پل شهد خالص نیز انداخته و جمله دارو را مخلوط گردانیده در آوند چرب نگاه دارند و این اولیه از رو کرسنگی مریض فهمیده روزینه مقداری بلیسانند ازین قوام دمه و سرفه و ناگوارگی و اچیرن جو زردی اندام و علت دل و غلبه باد و کف جملگی دفع گردد و این علاج را کاهته اولیه نامند نوع دیگر ترب خشک چهار پل کلتهی و دسمول هر یکی صد پل گرفته در چهار چند آب انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بیخته بستانند و دران پنجاه پل قند کهنه انداخته جلاب کنند بعده سحیق زیره سیاه و زیره سفید و چاب و کاکراسینگی و بهارنگی و تج و تیرج و دانه الاچی خرد و کایهل و موتهه و جوانتی و کچور و پهکر مول و ست جی و فلفلین هر یکی شش درم گرفته و باریک آس کرده و جامه بیز نموده در جلاب مذکور اندازند و به آتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ گردد آنگاه فرود آورده سرد سازند و شانزده پل شهد خالص درو انداخته مخلوط گردانند و بقوام اولیه بلیسانند و روزینه مقدار شش درم بلیسانند و از اشیای مخالف پرهیز فرمایند ازین علتهای باغمی و دمه و سرفه و راجروگ و درد سینه و زحمت دل و درد پهلو و تپ دق و تشنگی و ناآرزوی طعام و گرسنگی جمله دفع گردند و آواز حلق اگرچه فاسد شده باشد باز باصلاح آید و این ادویه ابهندی کلهته اگر گویند الحق چند رسن ای دفع زحمت مذکور گفته می آید سیماب صاف کرده و پولاد کشته و سهاگه بریان کرده و راسن برنگ ترپهله و دیوار و ست جی فلفلین و گلوی و زهر جمله باستادی گرفته و باریک آس کرده و بجامه بیخته نگاه دارند و مقدار دو حبه یا سه حبه روزینه با شهد بخورانند ازین جمله انواع سرفه دفع گردد و این را سر بار تورس نامند نوع دیگر سیماب صاف کرده یکحصه و گن معک پاک کرده و دو حصه بستانند هر دو را در کهرل انداخته کجلی کنند بعده یکروز باشیره بیخ بید انجیر و یکروز با شیره ادرک و یکروز با شیره بهنگره و یکروز با شیره کنوبیا و یکروز با شیره گیاه اپراجتا کهرل کنند و تتقیها به بست بعده چهارم حصه سیماب گلند معک مس کشته بیامیزند و در میان کفگیر آهنی انداخته مقداری گرم کنند تا جمله یکذات شوند بعده برگ کیله بالای سر گین گاومیش فراز کنند و داروی مذکور را بران برگ کیله بریزند پس دیگر برگ کیله بالای داروی مذکور نهند و دب کنند تا آنکه همچو نان تنک شود آنگاه در کهرل اندازند و هشتم حصه آن زهر نیز اندازند و سحیق کنند تا جمله یکذات شوند پس نگاه دارند و یک حبه روزینه خوردن دهند و بالای آن شیره بهنگره با سحیق پلپل دراز با شهد بخورانند ازین جمله انواع سرفه اعلی الخصوص سرفه بادی دفع گرداند و این رس را بهندی رد رپینی رس گویند والله اعلم و احکم فصل دوازدهم در مرض هکهک مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه از خوردن طعامیکه در وقت هضم تاپاک انگیزد و طعام دیر هضم و طعام قبض کننده و طعام خشک و دالهکی هی و از ادام خوردن اشیای سرد و از بسیاری غسل کردن و از بسیاری بتیاب یا باد خوردن و از بار بر داشتن گران بار و از نگاه داشتن بول

فصل دوازدهم در مرض هکهک قسم اول

و غائط و دیگر چیزها که حبس آن منع ست و از بسیاری فاقه کردن زحمت هکهک و سرفه و دمه حادث میشود و هکهک بادیست که بسببی از اسباب در داخل بدن محتبس شده با آواز
براه دهن از شکم بر می آید و طریق حدوثش آنست که باد فاسد با بلغم که فاسد گشته است پیوسته آنرا پیدا میکنند و علاماتی که پیش از حدوث زحمت مذکور پیدا آید آنست
که گلو و سینه گران نماید و مزه دهن زمخت شود و شکم منتفخ گردد و آواز کند و این مرض پنج نوع ست یکی انجا دوم جملا سوم مچهدرا و چهارم کنبهیرا و پنجم مهاهکا اما
انجا بادیست که بر سر طعام و شراب که بسیار خورده شده است محتبس و مجتمع گردد و بتمام قصد صعود از راه حلق با آواز برون آید و جملا بادیست که بسببی از اسباب
محتبس گشته بالا رسیدن سر و سینه با آواز بلند و بهر کرتی دو دو بار پیوسته از راه دهن برآید و میان هر دو کرت بسیار فرجه باشد و مچهدرا بادیست که بسببی از اسباب
در اقصای حلق مجتمع گشته از راه دهن با آواز نرم و زود زود اندک برون آید و کنبهیرا بادیست که بسببی از اسباب در محل ناف محتبس گشته و مجتمع گردیده با آواز پر و بلند از راه
دهن برون آید و این نوع سخت بد ست و موجب حدوث بسیار زحمتها ست و مهاهکا بادیست که بسببی از اسباب در محل ناف محتبس و مجتمع گشته با آواز بلند
با شکستن محلهای خطرناک و لرزانیدن اعضای بر پی برون آید و هر دو نوع اخیر لا دوا اند و اگر صاحب هکهک لاغر بود و او را آرزوی بر طعام نباشد و وقت آمدن هکهک
چشمهاش بطرف آسمان شوند و چنان درد کنند گویا که کسی او را میکشد نیز بدوا به نگردد و اگر مریض انمرض لاغر بود و آرزوی بر طعام نکند بلکه دیدن طعام هم
او را خوش نیاید و آنرا هکهک بسیار بار و علی التعاقب آید نیز بدوا به نگردد و اگر در مریض انمرض اخلاط فاسد با غلبه جمع شده باشد و مریض بسبب اندک
خوردن طعام یا بسبب زحمتی دیگر لاغر و بی قوت باشد نیز بدوا به نگردد و اگر پیر بود و بکثرت جماع ضعیف شده باشد و در وقت ماندهشدن سپلی او را هکهک یا
دمه پیدا آید لا دوا باشد شخص مذکور بزودی بمیرد و آنکه او را هکهک جملا باشد اگر یاوه گوئی کند و او را در بدن درد بسیار باشد و تشنگی بسیار بود و بیهوشی نیز باشد
به دوا به نگردد و اگر در مرض هکهک از علامات مذکوره که در مرض هکها سبب آن لا دوا میگردد هیچ نباشد بدوا به گردد والله اعلم و احکم قسم دوم در علاج زحمت هکهک

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

نفع این زحمت آنست که مریض افزایند تا دم بگیرد یا چیزی عجایب نموده صاحب این زحمت را بهر طریقی که باشد بیگمان بترسانند زحمت مذکور دفع شود و اگر در
شیر نیم گرم سندهی آس کرده انداخته بطریقیکه جوشانیدن شیر باد ار و گفته اند جوشانیده بنوشانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر اگر در شوربای گوشت
جانوران دشتی پیست زنار و نمک سنگ انداخته بنوشانند نیز صحت یابد نوع دیگر اگر در جوش میوه ترش چنانکه آمله و انار و دان پیست زنار انداخته بلیسانند
نیز صحت یابد نوع دیگر ملهٹی را با شهد سائیده در بینی مریض مذکور بچکانند یا ناس سندهی و نفد یا بهن یا پنچال نمک سا با شیر عورت یا با شیر آگ خام در بینی
بچکانند مریض صحت یابد و اگر در شیر برق انداخته بنوشانند صحت شود نوع دیگر با شیره ترنج نمک سنگ شهد آمیخته بلیسانند صحت یابد نوع دیگر
سندهی و آمله و پیپل دراز هر همه استاوی گرفته و آس کرده با شهد بلیسانند صحت یابد نوع دیگر مغز تخم کنار و رسوت و زنار هر همه را آس کرده با شهد
بخورانند صحت یابد نوع دیگر سند و خرمهره و آمله و هلیله و بلیله و پیپل دراز و گیرو هر همه را استاوی گرفته و آس کرده با روغن بخورانند نوع دیگر کٹکی و
سونا گیرو هر دو را برابر گرفته و آس کرده با شهد بلیسانند به شود نوع دیگر پیپل دراز و آمله و سندهی هر همه استاوی گرفته و آس کرده با شکر و شهد
بخورانند به شود نوع دیگر سیس و کتهه هر دو را آس کرده با شهد بلیسانند صحت یابد نوع دیگر پاره گل پادل را آس کرده با شهد بخورانند صحت یابد
نوع دیگر گابهه درخت خرما و پیپل هر دو را آس کرده با شهد بلیسانند صحت یابد نوع دیگر پنسل را با روغن گاو تر کرده بر آتش نهند
و دود آن بطریقیکه خورانیدن دود در فصلیکه آنرا بهندی دهوم پان گویند گفته خواهد شد بخورانند صحت شود و اگر سرون گاو را با روغن تر کرده
بر آتش نهند و دود آن بنوشانند مریض صحت یابد و اگر دود کوتهه در روغن ماده گاو یا دود قیر در روغن ماده گاو و یا دود کاه و کهه در روغن گاو مریض
مذکور را بخورانند صحت یابد نوع دیگر آرد ماش بالای اخگر بی دود نهاده دود آن بنوشانند از هر پنج نوع هکهک دفع گردد مجرب ست نوع دیگر ترکیبت
که آن گریست که بوی زشت دارد و آنرا اینیا لی نیز گویند و سیره تج و انگزه و جوائن هر همه را استاوی گرفته و باریک آس کرده در بول بز و میش
هفت تشبیه داده نگاه دارند و صاحب هکهک را بدان بوی بکنانند صحت یابد و این علاج را بهندی سپوتکیتا دهپون گویند نوع دیگر ریکا
و پیپل را هر دو را استاوی گرفته بجوشانند و با جوش انگزه آمیخته بنوشانند صحت یابد مجرب ست نوع دیگر شیر عورت در روغن گاو با اندازه داروهای

شیرین چنانچه کاکولیا دکن نیز آس کرده انداز ند و روغن بپزند چون پخته شود در بینی چکانند یا بنوشانند فی الحال صحت یابد و این روغن را بهندی ناری
کهیرادکهرت نامند نوع دیگر بهارنگی و سنٹھی هر دو را برابر گرفته و آس کرده با آب گرم بنوشانند از ین مریضیکه آنرا دمه و هکهاک باشد صحت یابد
نوع دیگر سنٹھی و شکر و بهارنگی و نمک سیاه هر همه متساوی گرفته و آس کرده بخورانند و بالای آن آب گرم بنوشانند صحت یابد نوع دیگر سنٹھی
و هلیله را با آب گرم بنوشانند به شود نوع دیگر پیپلا مول و جواکهار و پلپل گرد باریک آس کرده با آب گرم بنوشانند از ین دمه و هکهاک دفع شود نوع دیگر
جوش دسمول بنوشانند از ین نیز هر دو زحمت مذکور که با تشنگی باشند دفع شود نوع دیگر مریض را شراب برنطی (?) که نوشیدن آن در فصل که
بهندی آنرا مادالی گویند گفته خواهد شد بنوشانند زحمتهای مذکور دفع شود نوع دیگر جوش دسمول در روغن گاو بانداز ند و آب حجرات (?) نیز انداز ند
بعده پلپل و راز و نمک سیاه و جواکهار و هلیله و انگره و جواک و کالیسنا که نوعی از هلیله است هر همه متساوی گرفته که جمله چهارم حصه از روغن مذکور باشد
نیز انداز ند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن دهند از ین دمه و هکهاک جملگی زائل گردد و این روغن را دسمولادکهرت گویند نوع دیگر برای صاحب
دمه و سرفه و هکهک بالنسادکهرت بنوشانند صحت یابد بدانکه اشیائیکه دافع باد و بلغم باشند و اشیائیکه گرم بوند و اشیائیکه باد را در مجرایش جاری گردانند
و از جهت دفع هکهاک مریض را بخورانند و صاحب هکهاک و صاحب دمه را شخصی که آنرا این هر دو مرض مذکور بود بر روغن کنجد در اندام مالیده گرمی آتش
برسانند و اگر صاحب مرض مذکور قوی باشد و چندان لاغر نباشد باید که آنرا قی و اسهال بکنانند و اگر لاغر و ضعیف بود علاج تسمین بکار برند تا باعتدال
آید و اگر زحمت مذکور از سبب باد یا تلخه حادث شده باشد باید که در شیر چهار چندان آب انداخته بجوشانند چون آب سوخته شود شیر بماند در آن قند و
سنٹھی انداخته بنوشانند صحت یابد و علاجهائیکه برای دفع دمغته (?) می آید از جهت دفع این زحمت نیز بکار برند و الله اعلم و احکم

فصل سیزدهم در مرض دمه

که آنرا بهندی سواس گویند و آن مشتمل بر دو قسم ست

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه از چیزیکه زحمت هکهاک پیدا آید از آن چیز زحمت دمه
نیز حادث شود و آن نیز پنج نوع ست یکی مهاسواس دوم ارده سواس سوم کهین سواس چهارم تمک سواس پنجم چهدر سواس و نشانیهائیکه پیش از
حدوث دمه ظاهر شوند آنست که سینه و دیگر اعضا درد کند و شکم منتفخ گردد و آواز کند و دهن بمزه شود و درد بنا گوش که بهندی آنرا کنپٹی گویند در پیدا آید
طریق حدوث زحمت مذکور آنست که چون بلغم فاسد شده با باد اقتران یابد راههای دسوئی را سد کند و سانو (?) هیچ طرفی باد برون آمدن نتواند از آن زحمت دمه
حادث گردد اکنون بیان هر نوعی از انواع خمس مذکور گفته می آید اما مهاسواس نفسی ست که با آواز بلند بود چنانچه از نفس گاو مست که مربوط باشد و
از آن عقل تباه شود و چشمها بگردند کشاده مانند و پلکها برهم زدن نتوانند و بول و غائط بسته گردد و دهن کشاده ماند و صاحب این دمه سخن تمام کرده
گفتن نتواند و این نوع لادوا است اما ارده سواس نفسی ست که دراز و پر باشد و مریض آنرا گرد آورده فرو بردن نتواند و مجرای آن که درون حلق ست بلغم سد کرده
و باد فاسد مریض آنرا سخت گرفته باشد و در آن نظر مریض سوی بالا باشد و چشمهاش و روی متغیر گردند و از غایت درد بیهوش بود و دهنش خشک شود و هیچ طریق و وسیله (?)
قرار نیابد و درین نوع چنانچه راه نفس که درون حلق ست بسته شود همچنان راه باد که درون مقعد ست نیز مسدود گردد و این نوع نیز لادوا ست که مردم از ین نوع
بزودی هلاک گردد اما کهین سواس نفسی ست که ساعتی متوالی بقوت تمام آید باز زمانی قوتش زائل گردد باز بقوت متوالی آید و گاه بقوت تمام بر توالی آید باز بکلی
زائل گردد و اصلا عود نکند و درین نوع محلهای خطرناک چنان درد کنند گویا که بریده میگردند و شکم منتفخ شود و از اندام خوی روان گردد و بیهوشی روی نماید و مثانه چنان
درد کند گویا که سوخته میشود و چشمهای مریض مذکور بگردند و لاغر شود و این نوع نیز لادوا ست و اگر درین بیهوشی زور آورد و دهن خشک شود و رنگ اندام تباه گردد و
مریض یاوه گوئی کند فی الحال بدانند که بزودی خواهد مرد اما تمک سواس نفسی ست که با آواز بلند باشد و آواز بجو آواز خرخره بود و آنرا باد در راههای خود بطریق
معکوس داخل خارج گشته یعنی طرفیکه در آمدن شاید برون آید و در آن طرفی که بیرون آمدن باید در آید و گردن و سر را گرفته زکام و چینس پیدا آورده حادث گرداند و درین
مرض اندکی بیهوشی باشد و در بختن زکام مریض مذکور را رنج بسیار باشد و گلو بغفد (?) و بدشواری سخن گفتن تواند و مریض مذکور را بوقت غلطیدن آرام نباشد
از آنکه باد هر دو پهلو را در وقت غلطیدن میگیرد و بوقت نشستن چیزی قرار شود و گرمی مریض مذکور را خوش آید و چشمهاش و پیشانی مریض مذکور خوی

فصل سیزدهم در مرض دمه

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بسیار آید و در اندام نیز درد بسیار شود و دهن خشک گردد و در وقت سردی و باد غلبهٔ این نوع بسیار باشد و چون دم با غلبه برون آید مریض قرار یابد
و چون غلبه‌اش کم گردد قرار یابد و این نوع بدوا زائل گردد و بترک دوا عود کند و اگر مریض مذکور قوی و فربه باشد بدوا ثانی زائل گردد اما جهد هواس نفسی ست
که ابد بر باشد و بود را چندانی درونه بماند و اداده در فرو رفتن طعام و شراب براه حلق از معتاد سابق تغیری پدید نشود و در حواس فتوری حاصل نیاید و
و لیکن به سبب خوردن اشیای خشک و نزد و حرکت کردن باد غلبه کرده آنرا پیدا آورده باشد این نوع دوا پذیر است بداروئیکه از عنایت الٰهی به گردد والله اعلم قسم دوم در
علاج زحمت مذکور بدانکه اگر مریض قوی باشد باید که اولاً داروی نرم داده قی و اسهال بکنانند بعده سمول و کچور و راسن و پپل و راز و سندهی و بهکر مول و کاکراسنگی
و پهوکهم آمله و بهارنگی و گلوی جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور را بجامه بیخته بنوشانند از زحمت دمه و سرفه و گرفتگی سینه و درد پهلو و بکهانه دفع گردد و اگر در جوش مذکور
برنج پخته و آشام کرده بخورانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر کلتهی و جو و کنار و بتیر بالا و سمول و پپل در آن بجوشانند و بحیق بهکر مول در جوش مذکور انداخته
بنوشانند از زحمت دمه و سرفه و درد پهلو دفع شود نوع دیگر گل کیله و گل کنول و گل سرس و پپل را از هر همه را بتساوی گرفته و با غساله برنج آس کرده بنوشانند از زحمت دمه
و سرفه دفع شود نوع دیگر بیخ بیدبه را آس کرده با آب گرم بنوشانند از زحمت دمه و سرفه اگرچه قوی باشد دفع شود نوع دیگر زیوداروج و بهارنگی و سندهی
و کاپپل و چهکر مول هر همه را بتساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور بنوشانند از زحمت دمه و سرفه دفع شود نوع دیگر کتائی و جوالنسه و کاکراسنگی
و مغز بیل و خشک گلوی و چیتنه هر همه متساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور بنوشانند مریض صحت یابد نوع دیگر کلتهی و سمول هر دو را بتساوی ستده بجوشانند
و در بین جوش گوشت جانوران دشتی پخته بخورانند مریض مذکور صحت یابد و اگر جوش برگ کسوندهی و یا جوش سهجنه و یا جوش ترب خشک مانند مذکور را
بنوشانند صحت یابد نوع دیگر انگوزه و هلیله و پپل دراز و کاکراسنگی و جوالنسه هر همه را بتساوی گرفته و آس کرده با شهد و روغن گاو بلیسانند از زحمت دمه
اگرچه بزرگ باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر قند کهنه و روغن تلخ هر دو متساوی گرفته و آس کرده و آمیخته مقداری روزینه بخورانند از زحمت
بست و یک روز دمه بکلی دفع شود نوع دیگر خارهای خارپشت را بسوزند و خاکستر آنرا با شهد و شکر آمیخته بخورانند از دمه و سرفه نماند نوع دیگر
همین طریق خاکستر پایهای طاوس را بخورانند به شود نوع دیگر زرد چوب و پپل و گرد و انگور و قند و راسن و پپل و راز و کچور هر همه را بتساوی گرفته و باریک
کرده با روغن تلخ بلیسانند از زحمت مذکور اگرچه قوی باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر کاکراسنگی و سندهی و فلفلین و ترپهلا و کتائی خرد
و بهکر مول و هر پنج نمک این پانزده دارو را بتساوی گرفته و باریک آس کرده با آب گرم بخورانند از زحمت دمه و سرفه و بکهات آروغ و نا آرزوی
طعام و مثل این دفع شود و این علاج را سندکادچورن گویند نوع دیگر در جوش هلیله و یا در شیرهٔ بهنگره و یا در جوش بهکر مول شهد انداخته بنوشانند
از زحمت دمه که آنرا کاس سواس گویند زائل گردد و مریض صحت یابد نوع دیگر کچور و بهکر مول و جیونتی و بیخ و موتهه و تخم تلسی و تخم آمله و دوا نه الائچی و پپل و فرانک
و عود و سندهی و بالا هر همه متساوی گرفته و آس کرده بجامه بیخته ببیزانند و با آن هشت چندیکی ازین دارو ها شکر آمیخته بخورانند و بحیق مذکور را در
طعام نیز انداخته بخورانند ازین نمک سواس و بکهات دفع شود و این علاج را ساپتیادچورن نامند نوع دیگر هینگ و برنگ و گریخ و ترپهلا
و سندهی و فلفلین و چیتنه هر همه را بتساوی بگیرند و با آب آس کنند و در روغن سنوور که چهار چند آن باشد بیندازند و دو چند از روغن مذکور شیر ماده گاو
و چهار چند آن آب نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند از دمه و سرفه و لوا سیر و نا آرزوی طعام و گوله و دق دفع شود و روغن
مذکور قابض است و این روغن را بهندی هینگادگهرت گویند نوع دیگر نمک سیاه و جواکهار و سندهی و فلفلین و چیتنه و انگی و بیخ و برنگ جمله متساوی
گرفته و با آب آس کرده و بحیق تر ساخته در روغنیکه چهار چند از کلک مذکور باشد انداخته بپزند و چهار چند از روغن مذکور آب خالص اندازند و بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و مقداری روزینه بنوشانند ازین مرض مذکور زائل گردد نوع دیگر جوش کلتهی در روغن گاو که چهار چند جوش مذکور باشد بیندازند بعده
پپل و راز و پپلامول و چاب و چیتره و سندهی هر همه بتساوی گرفته و با آب آس کرده و کلک ساخته نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقدارے روزینه
خوردن دهند ازین دمه و سرفه و زحمتهای شکم و انواع امراض بلغم دفع شود و گرسنگی افزاید و این روغن را کلتهادگهرت نامند نوع دیگر

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

لنگی و نمک سیاه و جواکهار و هلیله و سندهی و فلفلین و انگره و پیل همه متساوی گرفته و بآب آس کرده در روغن گهی و بانار نیز و چند از روغن کوشر گاو نیز انداز نند
و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند ازین دمه و سرفه و گوله و نفخ شکم و بواسیر دفع گردد و این روغن را انگستا و گهرت گویند نوع دیگر در روغن گنجد
شیره بهنگره کرده و چند از روغن مذکور باشد بانداز ند و سحیق نر ازان بهنگره نیز انداز ند و بپزند چون پخته شود در بینی مریض بچکانند و بنوشانند ازین جهت
دمه و سرفه دفع گردد و این روغن را بهندی بهنگراج تیل گویند نوع دیگر در شراب پپلی پیپل را ترکرده خشک گردانند پس در روغن گاو بریان کنند
در روزینه سه عدد پیپل مذکور را آس کرده با شهد بعد از طعام بلیسانند ازین نیز رحمت دمه و سرفه و دق و علت گلو و بواسیر و سنگرهنی و پیندو و کنهجم
و تباهی آواز حلق و پینس و آماس و گوله و امراض باد و بلغم جملگی دفع گردند بعد از خوردن این دارو شرابیکه آنرا بهندی درا کهیاد آسو گویند
باید نوشانید ازین عمل و دق کهنه نیز دفع گردد نوع دیگر صد پل بهارنگی و صد پل دسمول جوکوب کرده و صد عدد هلیله درست بگیرند در آبیکه چهار چند
انجا به دار و ها باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه باند بجامه نخته بیشانند و هلیلهای مذکوره را کشیده علیحده بدارند و درین جوش مذکور صد پل قند کهنه انداخته
بآتش نرم جلاب کنند بعده هلیلهای مذکوره درین جلاب انداخته بپزند چون پخته شود و غلیظ گردد فرود آورده سرد سازند بعد مقدار شش پل شهد خالص سحیق
سندهی و پلپل دراز و پلپل گرد و تج و تیرج و دانه الایچی که هر یک یک پل باشد و مقدار شش پل سحیق جواکهار انداز ند و مخلوط گردانید و نگاه دارند
و یگان هلیله از ان با شش درم جلاب مذکور روزینه مریض مذکور را خوردن دهند ازین دمه سرفه و جمله علتهای شکم دفع گردند و گرسنگی بسیار افزاید و
این علاج را بهندی بهارنگی گراست نوع دیگر کلیتی و دسمول بهارنگی و هلیله هر یکی صد پل گرفته و جوکوب کرده در چهار چند آب انداخته بجوشانند
تا آنکه یکحصه بماند بعده پنجاه پل قند کهنه دران انداخته جلاب کنند و بعد از سرد شدن مقدار هشت پل شهد خالص و شش پل بنسلوچن و دو پل پیپل دراز
و تج و تیرج و دانه الایچی که هر یکی ازین سه دارو هشت درم باشد با آن بیامیزند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین زحمت سرفه و دمه
دفع گردد و این علاج را اگستیه گویند الکنون چند رس بجهت دفع مرض مذکور از طب رس رتناکر گفته می آید سیماب صاف کرده یکحصه کنند معاف صاف کرده
دو حصه یکجا کرده با شیره گکنوار یکپاس سحق کنند بعد و بوزن هر دو داروی مذکور رس صاف کرده بگیرند و انرا نیز با نمک کرده این کجلی سیماب و گندهک
بران طلا کنند بعده در دیگی تنک نهاده و بالای آن شرابه گلی داشته مهر کنند و آنچه دیگ مذکور خالی مانده باشد بریک پر کنند و بالای دیگ آتش نشانند
زیر دیگ چهار پاس آتش کنند چون سرد شود فرود آرند و آس کرده نگاه دارند و مریض مذکور مقدار دو حبه بخورانند و بالای آن بیخ حنظل و دو دارو سنته
و فلفلین که هر همه متساوی باشد گرفته و آس کرده و برابر آن جمله شکر تری آمیخته مقداری بخورانند ازین نیز زحمت دمه و سرفه دفع گردد و این را بهندی
نام سور جاورت رس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده یک درم و گندهک پاک کرده یک درم و زهر مسته یک درم و سهاگه بریان یک درم و
پلپل گرد دو درم سونتهی دو درم و پیپل دراز دو درم جمله یکجا کرده و در کهرل انداخته چهار پاس کهرل کنند بعده پلپل گرد مقدار هشت درم دیگر گرفته و از ان
جمله یگان یگان دانه درین رس انداخته کهرل میکرده باشند تا آنکه چهار پاس دیگر تمام شود و فرصت ندهند تا که جمله دارو و فلفل گرد سحق کرده شود و چون
بدین ترتیب مرتب شود مقدار یک حبه روزینه خوردن دهند و بالای آن دیگ پلپل دراز که سوده باشد با شهد و روغن ماده گاو مقداری بلیسانند
ازین نیز دمه و سرفه که قوی باشد دفع گردد و این را بهندی سوراس کیتهار رس نامند والله اعلم و احکم فصل چهاردهم در مرض تباهی آواز حلق
که آنرا بهندی سر بهید گویند و آن مشتمل بر دو قسمست قسم اول در علامات مرض مذکور بدانکه از سخن بلند گفتن و زهر خوردن و از کثرت
خواندن بآواز بلند و از رسیدن زخم خلط تلخه و باد و بلغم زشت و تباه شده و راههای آواز حلق را گرفته آواز مذکور تباه میگرداند و این بسبب شش نوع
یکی از باد و دوم از بلغم و سوم از تلخه و چهارم از هر سه خلط و پنجم از لاغری و ششم از زیاد شدن پیه اما آنکه از سبب باد باشد علامتش آنست که چشم و روی
روی بول و غائط سیاه و ام شوند و مریض مذکور سخت آهسته و سنگر که همچو آواز خر بود حرف گوید و آنکه از سبب تلخه باشد علامتش آنست که چشم و روی
بول و غائط زرد و ام گردند و در وقت سخن گفتن گلو بسوزد و آنکه از بلغم باشد علامتش آنست که اعضا و اشیای مذکوره سپید و ام گردند و در وقت سخن گفتن

فصل چهاردهم در مرض تباهی آواز حلق

قسم اول در علامات مرض مذکور

بلغم در گلو آید و مریض مذکور را قدرت بر گفتن سخن بلند و بسیار نباشد بلکه آهسته و اندک گوید و در شب از در سخن آهسته و اندک تر گوید و آنکه از هر سه خلط باشد علامت
وی آنست که نشانهای غلبهٔ هر سه خلط در وی یافته شود و این نوع لادواست و آنکه از راجروگ حادث شود علامتش آنست که در وقت سخن گفتن زبان و
دهن بسوزد و مریض را قدرت بسیار سخن گفتن نباشد و اگر این نوع چنان غالب شود که مریض را قدرت بر سخن نماند دوا پذیر نبود و آنکه از زیادتی پیه حادث شود
علامتش آنست که مریض سخن نادرست گوید و آواز سخن درون حلق بماند و بیرون درست شنیده نشود و بگفتار کردن او را تشنگی پیدا شود و اگر زحمت
سر پیه برای گنده پیه و یا سخت لاغر یا شخصی را که در وی پیه غالب بود و او را حادث گردد و یا آنکه زحمت مذکور دیرینه باشد و با خلقی بود بدوا بر گزیند نگردد قسم دوم
در علاج زحمت مذکور بدانکه طبیب را باید که غلبهٔ خلط دیده بر حسب آن مریض را قی و اسهال و ناس دهد و غرغره داروها بکناند و حقنه نیز کند علاجها
که برای دفع دمه و سرفه گفته شده اند آن نیز استعمال باید کردن و اگر زحمت مذکور را سبب باد شده باشد بعد از طعام روغن گاو نیز بنوشانند نوع دیگر
از برگ کسوندهی و برگ بادنجان و برگ کبنگه شیره گرفته و مقداری گرم کرده بنوشانند صحت یابد و اگر بشیرهٔ مذکور روغن پخته بنوشانند همین فایده رساند
و اگر به تنها شیرهٔ برگ بادنجان روغن گاو پخته بخورانند نیز مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر برنج پخته و روغن و قند آمیخته خوردن دهند و بالای آن
آب گرم بنوشانند مریض مذکور صحت یابد علاج برای دفع زحمت مذکور که به سبب تلخه حادث شده باشد نخستین مریض را اسهال و باقی
بکنانند و اشیای شیرین چنانچه داروهای کاکولیا و کن در شیر ماده گاو جوشانیده بنوشانند یا باریک آس کرده با شهد بخورانند به گردد نوع دیگر در جوشانده
ملٹهی روغن گاو انداخته بنوشانند صحت یابد نوع دیگر برگ نورسته از آن درختان شیردار چنانکه بر و گولر و پاکر و درخت از آن و پوست هر یکی از ینها نیز
برابر گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور را در روغن ماده گاو اندازند و شیر ماده گاو نیز اندازند بعده ملٹهی را با آب آس کرده کوفته ساخته نیز
اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه با شهد و شکر بخورانند از این زحمت مذکور که از سبب تلخه شده باشد دفع گردد و این روغن را پت
سنگا و گهرت گویند علاج دفع زحمت مذکور که از سبب بلغم شده باشد پلپل دراز و پپلامول و پلپل گرد و سونٹهی را متساوی گرفته و با ادرار ماده گاو
آس کرده بخورانند به شود نوع دیگر اجمود و زرد چوب و آمله و چاکهار و چترک هر همه را متساوی گرفته و آس کرده با شهد و روغن ماده گاو بخورانند صحت یابد
نوع دیگر ترپهله و سونٹهی و فلفلین و جواکهار هر همه را متساوی گرفته و باریک آس کرده با شهد و روغن ماده گاو بخورانند به شود نوع دیگر جوش اگر و دیودار
و دوا رها مریض مذکور را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر کٹائی و دیودار و بالسه هر همه را متساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور را بنوشانند صحت شود
و مرض دفع گردد نوع دیگر مریض مذکور را بفرمایند که تا کاتهه را در روغن کنجد تر کرده در دهن بدارد مریض صحت یابد نوع دیگر بلیله و پلپل را
هر دو را آس کرده با شهد و روغن بلیسانند و اگر تنها بلیله را همراه نمک بخورند نیز مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر بیخ برگ کنار در روغن
ماده گاو بریان کرده با نمک سنگ آمیخته بلیسانند مریض مذکور صحت یابد و از این سرفه نیز دفع شود علاج زحمت مذکور که از غلبهٔ چربی حادث
شده باشد برای دفع زحمت مذکور علاجهائیکه برای دفع نوع بلغمی گفته شده اند استعمال باید کرد صحت یابد اما علاج دفع مرض مذکور که از
راجروگ حادث شده باشد بدانکه این نوع و نوعیکه از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود لادواست ولیکن توکل بر لطف خداوند تعالی جلشانه کرده
اشیای شیرین در شیر ماده گاو جوشانیده در جوش مذکور شهد و شکر انداخته بنوشانند مرضیکه می وارد حق سبحانه تعالی از وی شفا بخشد و علاجهائیکه
برای دفع سرفه گفته شده اند غلبهٔ تلخه دیده از میان آن هر علاجیکه مناسب دانند استعمال کنند نوع دیگر چاب و اهلپت و سونٹهی و فلفلین و ترپهله و
تالیسپتر و زیره و بنسلوچن و چترک هر همه را متساوی گرفته و مقداری تج و تیزپات آس کرده و با قند آمیخته غلولها بندند و مریض مذکور را بخورانند از این تباهی آواز حلق
و پیچس و بلغم و نا آرزوی طعام دفع گردد و این ادویه را چیاودکتکا گویند نوع دیگر بشیرهٔ کٹائی و بیخ تر از آن راسن و برهیارا و خشک و سونٹهی و فلفلین که
هر همه متساوی باشند روغن گاو نیز بپزند چون پخته شود مقداری روزینه نهار بنوشانند از این جمله نوع تباهی آواز حلق و هر پنج نوع سرفه فی الحال زائل گردد و
این روغن را بهندی کنتکاری گهرت گویند نوع دیگر روغنهائیکه برای راجروگ و هکک و دمه و سرفه گفته شده اند برای دفع این زحمت نیز

استعمال کنند مفید بود بدانکه هر روغنیکه آنرا بشیرهٔ داروها پختن گفته شده اگر داروی مذکور تر یافته شود شیرهٔ آن بگیرند و بدان روغن بپزند و اگر تر یافته نشود
داروی مذکور خشک بگیرند و آنرا در آبیکه هشت چندان باشد انداخته بجوشانند تا که یکحصه بماند آنگاه جوشاندهٔ مذکور بجای شیره پخته بستانند بعد ازان روغن بپزند و بدان
لقمه و غرغره دارو هائیکه آنرا بهندی کول وکن و گهه گویند در جمیع انواع زحمت مذکور نافع است اگر زحمت مذکور از باد باشد از نمک سنگ و روغن کنجد
غرغره بکنانند و اگر از تلخه باشد از شهد و روغن گاو و اگر از بلغم باشد از سحیق سنچی و فلفلین و جواکهار ازین غرغرهٔ بلغمی که در گلو و کام و زبان و بیخ دندان باشد
دفع شود و آواز حلق نیک گردد والله اعلم واحکم **فصل پانزدهم در مرض ناآرزوی طعام** که بهندی آنرا اروچک گویند مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه زحمت مذکور بر پنج نوع است یکی آنکه از غلبهٔ باد حادث گردد دوم آنکه از غلبهٔ تلخه وسوم آنکه از غلبهٔ
بلغم بود و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط حادث گردد و پنجم آنکه از اندوه و ترس و حرص و غصه بود و از خوردن طعامیکه طبیعت مائل بران غذا نباشد از بوئیدن
اشیائیکه بوی زشت دارند و از دیدن اشیائیکه از دیدن آن طبیعت را نفرت پیدا آید اما آنکه از باد پیدا آید علامت او آنست که دل واعضای دیگر درد کند
و مزهٔ دهن زمخت شود و در دندان مثل حالتیکه بزیر آمدن سنگریزه پیدا می شود حادث گردد و آنکه از تلخه حدوث می یابد علامت او آنست که در دل
تاپاک پیدا شود و مزهٔ دهن تلخ و ترش و نمکی گردد و مریض را تشنگی و بیهوشی رو نماید و آنکه از غلبهٔ بلغم پدید گردد علامت او آنست که در حلق و کام خارش
پیدا آید و دهن بالزوجت شود و از کف دهن پر باشد و سائل گردد و مزهٔ آن کف شیرین باشد و مریض سستی را حادث گردد و آنکه از سه خلط پیدا شده باشد
علامت او آنست که نشانهای هر سه خلط در وی یافته شود و آنکه از اندوه و ترس و حرص و غصه حدوث یابد علامت او آنست که دل بیقرار شود و آب از دهن
سائل گردد و هر خلطیکه بسبب آن چیزها غلبه کند نشانهای آن ظاهر گردد **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه اگر زحمت مذکور از غلبهٔ باد باشد
مریض را حقنه باید کرد و اگر از تلخه بود داروی مسهل داده اسهال بکنانند و اگر از غلبهٔ بلغم باشد قی باید کنانید و اگر زحمت مذکور از سبب غصه و اندوه و ترس و غم
آن باشد تدبیری باید کرد که مریض را بخیر باشد و داروی زحمت مذکور بر چند نوع دیگر نیز هست **نوع اول** پیپل دراز و برنگ و جواکهار و رینکا و بهارنگی
و راسن و دانهٔ الایچی و اگر و که آنرا بریان کرده باشند و نمک سنگ و سنچی هر همه را برابر گرفته و باریک آس کرده با روغن مادهٔ گاو و یا با آب گرم و یا با شراب یا با کانجی
خوردن دهند ازین زحمت مذکور که از باد باشد دفع شود **نوع دیگر** سحیق بلهی را با شربت قند آمیخته و نوشانیده قی بکنانند بعده سحیق نمک سنگ
و شکر و شهد و روغن گاو یکجا کرده و مخلوط ساخته بلیسانند زحمت مذکور که از تلخه باشد دفع گردد **نوع دیگر** اول مریض را جوش نیم نوشانیده قی
بکنانند بعده کره والا و احمود [illegible] را بالتساوی گرفته و جوشانند جوشاندهٔ مذکور را بجای آب پخته و دران مقداری شهد انداخته بنوشانند ازین زحمت مذکور که از غلبهٔ
بلغم باشد دفع گردد و مریض مذکور صحت یابد **نوع دیگر** پیپل گرد آس کرده با مقداری شهد آمیخته بخورانند ازین ناآرزوی طعام که از غلبهٔ بلغم باشد
دفع گردد و برای ناآرزوی طعام دارو هارا با آب آس کرده لقمهٔ آن در دهن نیز باید کرد و این عمل را بهندی کول گویند و دارو هارا با آب آس کرده
بدان غرغره نیز باید کرد و این عمل را بهندی [illegible] گویند و کول مذکور بر انواع است **نوع اول** گوتهه و نمک سیاه و زیره و شکر تری و پیپل گرد
و [illegible] بریار را بالتساوی گرفته و با آب آس کرده و با شهد و روغن کنجد آمیخته مریض را باید که زمانی در دهن بدارد بعده بیرون افگند **نوع دیگر**
کشنیز و دانهٔ الایچی و [illegible] اسیر و پیپل دراز و صندل و بالچهول هر همه بالتساوی بگیرند و آس کرده با روغن کنجد و شهد آمیخته مریض را فرمایند
که زمانی در دهن بدارد و بعده بیرون افگند صحت یابد **نوع دیگر** لوده و تجوتی و بلیله و سنچی و فلفلین و جواکهار هر همه را بالتساوی بگیرند و آس کرده
باشهد و روغن کنجد آمیخته مریض مذکور را بگویند تا زمانی در دهن بدارد بعده بیرون افگند صحت یابد **نوع دیگر** زیره و شکر و انار دانه و شهد و
شیرهٔ ادرک جمله سحیق کرده بطریق لقمه ساخته مریض مذکور را فرمایند که زمانی در دهن بدارد و بعد از زمانی بیرون افگند صحت یابد ازین علاجها زحمت مذکور
که از یک خلط و یا دو خلط و یا از هر سه خلط باشد دفع شود و اگر خرمای هندی و قند شربت سازند و سحیق دانهٔ الایچی و تج و پیپل گرد هر همه بالتساوی
باشند و دران شربت اندازند و مریض مذکور را باید که این دارو را زمانی در دهن بدارد و غرغره کرده بیرون اندازد دفع الحال ناآرزوی طعام

فصل پانزدهم در مرض ناآرزوی طعام

قسم اول در علامات زحمت مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

حاصل آید نوع دیگر شیرهٔ ادرک با شهد آمیخته بنوشانند ازین ناآرزوی طعام و دمه و سرفه و زحمتهای بلغم دفع شود نوع دیگر ادرک بنمک اندک پیش از طعام
مدام بخورند ازین نیز نفع بسیار رسد و گرسنگی افزاید و ناآرزوی طعام دفع گردد نوع دیگر سیاه دانه و زیره و انگور و پلپل گرد و ترنجابین اناردانه و نمک سیاه هر همه
برابر گرفته و آس کرده و با قند و شهد آمیخته مریض اینچورن بخورد و ازین ناآرزوی طعام دفع شود نوع دیگر سیاه دانه و زیره و تیرج و دانهٔ الایچی و سندهی و فلفلین
و تریک و دانهٔ انار هر همه را بمقدار مساوی گرفته و آس کرده با قند و شهد بخورانند ازین نیز زحمت مذکور زائل گردد و گرسنگی بسیار افزاید نوع دیگر شیرهٔ
انار دانه با شهد آمیخته مریض مذکور را بفرمایند تا زمانی در دهن بدارد بعد آن غرغره کرده بیرون اندازد ازین نیز زحمت مذکور اگرچه لادوا باشد فی الحال
دفع گردد نوع دیگر دانهٔ انار دو پل و شکر سفید هشت پل و سندهی و فلفلین هر یکی یک پل و تج و تیرج و دانهٔ الایچی هر یک سه درم بستانند و جمله را باریک آس کرده
بدارند و مقداری مریض مذکور را روزینه خوردن دهند ازین ناآرزوی طعام دفع شود و گرسنگی افزاید و پیس سرفه و دمه نیز دفع گردد و این معجون را داریمادی چورن
نامند نوع دیگر صد عدد پلپل دراز و دویست عدد پلپل گرد و سندهی و کشنیز و نمک سیاه و زیره و تج و دانهٔ الایچی هر یک شش درم و کنار
و اناردان و ترنجابین جوائن و املیت هر یک سه درم بستانند و جمله را آس کرده بدارند و مقداری روزینه مریض مذکور را خوردن دهند ازین گرسنگی افزاید
و پیه و سنگرهنی و هر پنج نوع سرفه و گوله و بستگی شکم و درد شکم دفع شود و این ترکیب را لکهادو چورن گویند نوع دیگر تالیسپتر پلپل گرد و ناگکیسر و نمک سنگ
هر یک یک حصه و پلپل دراز و پلپلمول و ترنجابین و چترک و تج و زیره هر یکی دو حصه و سندهی و دانهٔ الایچی و کنار و املیت و موتهه و کشنیز و اجمود هر یک سه حصه
و چهار حصه از جمله ادویه اناردانه و یمی از جمله ادویه شکر بستانند و آس کرده بدارند و مقداری روزینه خوردن دهند ازین رنج کاه و دل و زحمتهای دهن
و امراض شکم و گوله و نفخ شکم و مرض اسوچیکا و بواسیر و دمه و کرم و قی و سرفه و ناآرزوی طعام به تبیار دفع گردد و گرسنگی افزاید و این معجون را لکهادو چورن
گویند نوع دیگر اجوائن و ادرک و چورن که بجهت دفع راجروگ در فصل آن گفته شده است برای مریض این مرض نیز نفع تمام بخشد باید که بخورانند
صحت یابد نوع دیگر قرنفل و کنکول و اسیر و صندل و تگر و بالچهر و نیل و زیره سیاه و دانهٔ الایچی و پلپل دراز و اگر و تج و ناگکیسر و سندهی و چهره و نیز بالا
و کافور و جوزبویه و بنسلوچن این جمله به استوای گرفته و باریک آس کرده بعد هشت چند یک ادویه ازین جمله بیامیزند شکر سفید بعده نگاه دارند و مقداری
روزینه مریض را خوردن دهند ازین زحمت مذکور که از غلبهٔ هر سه خلط حادث شده باشد دفع گردد و آرزوی طعام آید و گرسنگی و منی و زور و عقل افزاید
و حواس خمس قوی شوند و آرام حاصل آید و زحمت دل و تاک سواس که نوعی از دیبیت و بستگی غائط و راجروگ دفع شود و پینس و تنگی نفس و اسهال و نقصان خون
و کمی و ععات و پرسیو دفع گردد و این معجون را بهندی لونکادی چورن نامند نوع دیگر دانهٔ الایچی خرد و ناگکیسر و تالیسپتر و بنسلوچن و دانهٔ الایچی بزرگ
و اناردانه و کشنیز و زیره سفید هر یک نیم درم و پلپل دراز و پپلامول و چاب و تیره و سندهی و پلپل گرد و جوائن و ترنجابین و املیت و اسیر و اجمود و کتیهه هر یک
سه درم بستانند و باریک آس کنند و باآن بمقدار چهار پل شکر سفید بیامیزند و مقداری روزینه مریض مذکور را خوردن دهند ازین آرزو بر طعام پیدا
شود و گرسنگی افزاید و پیه و سرفه و بواسیر و دمه و درد و قی و تپ دفع گردد و نور روشنی اندام نیز زیاده شود و این ترکیب را سوچهم ایلادی چورن گویند
والله اعلم و احکم **فصل شانزدهم در مرض قی** که بهندی آنرا چهرد نامند و آن مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات مرض مذکور** بدانکه از
خوردن نمک و از اشیای سخت و تیز و تحت چرب و از اشیائیکه دل از آن متنفر باشد و از خوردن در غیر وقت و از ماندن نشستن بسبب زور کردن و از بسیار
حرکت و از بدهضمی و از بیقرار گشتن دل بسبب و از حادث شدن کرم در شکم و از بودن عورت باحمل و از دیدن اشیای مستکره که طبع از آن نفرت گیرد و از
خوردن طعام بشتابی و بموضع خلط فاسد گشته و مملو گشتن اشته طعام و شراب از راه دهن بقوت و باشکستن اعضا بیرون می اندازد و این نوع را
چهرد گویند و آن بر پنج نوع است یکی آنکه از باد باشد و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از هر سه خلط و پنجم آنکه از خوردن اشیائیکه طبیعت از آن
نفرت گیرد و از بوئیدن اشیائیکه کریه الرائحه باشد و از شنیدن سخنهائیکه از آن دل شوریده شود و از سودن اشیائیکه از سودن آن دل شوریده و از آن پیدا
حادث گردد و علامات قی که پیش از حدوثش پیدا آید آنست که آب از دهن سائل شود و آروغ بسته گردد و مزهٔ دهن نمکی شود و آرزو بر طعام و شراب نماند

فصل شانزدهم در مرض قی
قسم اول در علامات مرض قی

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

وزحمت مذکور که از باد باشد علامتش آنست که در پهلو و دل و معده و ناف درد پیدا شود و دهن خشک گردد و قی با آواز و کف و باروغ و سیاه و هم تنگ با مزه
ترشت بدفعات بیرون آید و بزور و قصد خروج بسیار کنند ولیکن اندک بیرون آید و زحمت مذکور که از تلخه حادث شود علامتش آنست که بیهوشی و تشنگی یا خشکی دهن
پیدا آید و دوار و کام و چشم سوزش شود و دوران بسیار شود و قی زرد و ام سبز و ام و گرم و تلخ با سوزش بیرون آید و زحمت مذکور که از غلبه بلغم حادث شود علامتش
آنست که تند را شود و مزه دهن شیرین بود و کف از دهن سائل گردد و خواب زود کنند و آرزو بر طعام نباشد و جوع گران شود و موهای تن ایستاده گردد و قی چرب
و غلیظ و شیرین باد رد اندک بیرون آید و زحمت مذکور که از هر سه خلط حادث گردد علامتش آنست که نشانی یکی از هر سه خلط درین باشد و درد سول بود و
طعام هضم نشود و آرزو بر طعام نباشد و تاپاک و تشنگی و دمه و بیهوشی حادث گردد و قی بمزه نمکی و ترش برنگ نیل و غلیظ و گرم با خون بیرون آید و خون رین
از عباد در راههای بول و غائط و منی در آماده و بلغم و تلخه را که فاسد گشته در شکم مجتمع گشته با طعام و شراب از راه دهن بیرون افگند قی پی در پی با بوی و رنگ
بول و غائط باشد و دران دمه و سرفه و تشنگی حادث شود و این نوع لا دواست و زحمت مذکور که از خوردن اشیائیکه دل ازان متنفر باشد و مانند آن که
بیان این نوع سابقاً بتفصیل مذکور شده حادث گردد علامات خلطیکه بسبب اشیای مذکوره غالب شده باشد دران ظاهر گردد و اگر قی از افتادن کرم در شکم
حادث گردیده باشد دوهمی سیلان آب از دهن بسیاری درد سول و نشانهای زحمت دل که از کرم حادث میشود نیز باشد و اگر شخصی لاغر بود و قی را تی
باستمرار با خون و ریم آمیخته شود و امراضیکه از قی حادث میشوند باشند و قی با در [illegible] همچو در سرفه های [illegible] شود آن نوع بدارو به نشود و این را علاج نباید کرد و اگر چیزهای
مذکوره در قی نباشد شاید بدارو زائل گردد و امراضیکه قی موروث آنست و آنرا ابدرو قی گویند اینست دمه سرفه و تپ هلمات و تشنگی و بیهوشی [illegible]
والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه تا ما دام که خلط فاسد در آماسی جمع نشود زحمت مذکور حادث نگردد پس جهت این معنی
مریض را نخست فاقه باید کنانید تا خلط فاسد که در آماسی جمع شده است هضم شده زائل گردد و اگر مرض مذکور از غلبه تلخه یا بلغم باشد مریض مذکور را داروی
قی یا داروی اسهال داده قی و یا اسهال باید کنانید و داروی زحمت مذکور که از غلبه باد باشد بر انواع ست نوع اول در روغن ماده گاو سحیق
نمک سنگ انداخته بنوشانند ازین قی بادی دفع شود نوع دیگر نمک سنگ نمک سیاه و نمک بریا و ست [illegible] هر همه بالتساوی گرفته و آس کرده
در آب مقداری شیر انداخته بنوشانند ازین قی بادی دفع شود نوع دیگر در جوش منگ آماره روغن ماده گاو و نمک سنگ انداخته بنوشانند ازین قی
بادی دفع شود نوع دیگر در جوش مجبول بزرگ آشام برنج پخته و شهد دران انداخته بنوشانند ازین قی بادی دفع شود نوع دیگر گشنیز و سندهی و
وسمول را جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور را با منگ و یا برنج سال آشام کرده بنوشانند و یا بجوش مذکور گوشت پرنده و شوربا ساخته بنوشانند
ازین قی بادی دفع شود و داروی قی که از تلخه باشد نیز بر انواع ست نوع اول از عدس و جو و منگ و تراثر شالی آشام کرده و شهد دران انداخته بنوشانند
مریض مذکور صحت یابد که درین آشام و در هر آشامی شوربائیکه برای این مرض مدهند اشیای خوشبو و شهد اندازند و بنوشانند و اگر درین مرض تشنگی شود باید که
گل گرم کرده در آب سرد کنند و آب مذکور را بجامه بیخته و سرد کرده بنوشانند تشنگی زائل گردد نوع دیگر منال بقدار سه درم با شیره آمله آس کنند و بجامه بیخته و شهد
دران انداخته مریض را بخورانند صحت شود نوع دیگر صندل و پونال و بالا و تگر و بالسه هر همه را بالتساوی گرفته و با غساله برنج آس کرده و شهد دران انداخته
بنوشانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر منگ را بریان کرده بجوشانند و در جوش آن پست تراثر شالی و شکر و شهد انداخته بخورانند ازین قی که از غلبه
تلخه حادث شده باشد دفع گردد و اقیسار و تشنگی و سوزش و تپ زود دفع گردد نوع دیگر بیر را جوکوب کرده بجوشانند و در جوش آن شهد و شکر
انداخته بنوشانند مریض مذکور صحت یابد نوع دیگر در جوش گلوی و نم و نرچله و پلپل مقداری شهد انداخته بنوشانند مریض مذکور فی الحال صحت یابد
نوع دیگر پنجال الگس و شکر و شهد و سحیق صندل آمیخته بلیسانند صحت شود نوع دیگر پست تراثر با شکر و شهد و روغن ماده گاو آمیخته بخورانند
ازین قی تلخه دفع شود و داروهای چهرد یعنی قی که از غلبه بلغم باشد نیز بر انواع ست نوع اول سرشف و نمک سنگ منیجل و نم و پلپل دراز
هر همه را بالتساوی گرفته و آس کرده با آب گرم بنوشانند قی بکنانند مریض مذکور صحت یابد باید که برنج سحتی و جو و گندم و منگ و امثال اینها مریض مذکور را

خوردن دهند و دوغ و سرکهٔ هندی و جوش هنگام مانند آن نیز باید و آنچه سبزی در تپولاد کهن گفته شده است نیز خوردن دهند. نوع دیگر زنگ تر بچه
و سندهی هر همه را استاوی گرفته و آس کرده با شهد بلیسانند مریض مذکور صحت یابد. نوع دیگر زنگ موتهه و سندهی هر سه را باریک آس کرده با شهد
بخورانند مریض مذکور صحت یابد. نوع دیگر باز جمون و کناره و بالا و موتهه و کاکرا سنگی هر همه را استاوی گرفته و آس کرده با شهد خوردن دهند صحت یابد
نوع دیگر جو السته آس کرده با شهد بخورانند مریض مذکور را صحت شود و ادویهٔ قی سنپاتی نیز بر انواع ست بجهت دفع این نوع داروهای
هر سه نوع که گفته شده اند یکجا کرده و قوت و گرسنگی معلول دیده و فهمیده بر قدر مناسب بدهند صحت شود. نوع دیگر آمله و لک و شکر این هر سه را
استاوی گرفته و آس کرده مقدار ده درم بستانند و باده درم شهد و هشت درم آب آمیخته بجامه بیخته بخورانند از این قی سنپاتی دفع شود. نوع دیگر
لپست عدس را در شهد و شیره و در شیرهٔ انار انداخته و مخلوط ساخته بخورانند مریض صحت یابد درین شک نیست. نوع دیگر در جوش مغز بیل را در جوش
گلوی شهد انداخته بنوشانند. نوع دیگر اگر مرهری را با غسالهٔ برنج آس کرده و شهد دران انداخته بخورانند یا ترا از شالی برابر الطرق مذکور بخورانند
صحت یابد. نوع دیگر الایچی و قرنفل و ناگ کیسر و مغز تخم کنار و ترا از شالی و برنگ و موتهه و صندل و مرچ پیپل و راز سر همه استاوی گرفته و آس کرده با شهد
و شکر بخورانند مریض صحت یابد و این را بهندی ایلادی اولیه گویند. سحیق مغز تخم آمله و مغز تخم کنار و پیپل در از و پنجال مگس را با شهد و شکر آمیخته بخورانند.
از این قی سنپاتی فی الحال دفع گردد. نوع دیگر سندهی فلفلین هر سه را استاوی گرفته و آس کرده و با لپست ترا از که بمقدار سحیق هر سه دارو باشد
آمیخته در شیرهٔ کیتهه تر کرده با شهد بخورانند مریض مذکور صحت یابد. نوع دیگر خاکستر پوست درخت لرزان که گرم باشد سرد کنند بعده آب کور را
صاف کرده بنوشانند از این قی سنپاتی که پر زور باشد دفع گردد. نوع دیگر شیرهٔ آمله و شیرهٔ کیتهه را یکجا کنند و دران سحیق فلفلین و شهد انداخته
بخورانند صحت یابد. نوع دیگر زنگ سیاه و زیره و فلفلین هر چهار را آس کرده با شهد و شکر بخورانند. و اگر بلیله و سندهی و فلفلین و کشنیز و زیره را
آس کرده با شهد بخورانند یا بلیله و گلوی و فلفلین و سندهی را استاوی گرفته و آس کرده با شهد بخورانند از این هر سه علاج قی سنپاتی که پر زور باشد
دفع گردد. نوع دیگر زنگ سرمه و موتهه هر سه را با غسالهٔ برنج آس کرده و در وی مقداری شهد انداخته و اولیه ساخته بلیسانند از این قی
تشنگی و اتیسار دفع گردد. نوع دیگر مغز تخم لغزک و مغز بیل خام هر دو را جوشانیده و در جوش مذکور شهد و شکر انداخته بنوشانند از این قی و اتیسار نیز
دفع گردد. نوع دیگر برگ نورسته از ان درخت لغزک و جمون گرفته و جوشانیده جوش مذکور بستانند و دران لپست ترا از شالی و شهد انداخته بخورانند.
برای دفع قی مذکور و اتیسار این علاج بکار برند نافع آید. نوع دیگر پده مانجهه و گلوی و نم و کشنیز و صندل هر پنج دارو را بجوشانند و جوش مذکور را در دیگ
باده گل و انداز زنند. بعد چون پخته شود مقداری روز بروز مریض مذکور را بنوشانند صحت یابد و از این تشنگی و ناآرزوی طعام و ناپاکی نیز دفع شود و این روغن را بهندی
پدیکهاد گهرت گویند. داروی قی که از دیدن و خوردن و بوییدن اشیای مکروه حادث شود اگر از خوردن شی که طبع از ان متنفر گردد قی شود
باید که شی که طبع بران میل کند و راغب شود بخورانند. و اگر از بوییدن اشیای کریه الرائحه قی شود باید شی که خوشبو باشد بوی بانند. و اگر از دیدن اشیای
اول از دیدن آن بشود قی شود باید که شی را که دل بر دیدن آن میل کند و خوش نماید بدیدن مشغول گردانند تا شی اول از دیدن او فراموش شود
و اگر از بدهضمی قی شود باید که مریض را فاقه بکنانند و اگر از حادث شدن کرم در شکم قی شود باید که داروها که برای دفع کرم در فصل [illegible] که آنرا
بهندی هر دی روگ گویند گفته خواهد شد بکار برند و برای دفع این نوع علاج دفع خلطیکه غالب شده و این نوع را پیدا آورده باشد نیز بکنند.
و اگر این نوع دیرینه شده باشد علاجیکه از دفع غلبهٔ باد بود بکار برند و داروی قی نیز بکار باید داشت. داروی قی که با تشنگی باشد آن نیز بر انواع ست
نوع اول کتهه و بیل گرده مهلتی و نبات و قرمزی که نیل رنگ میباشد همه استاوی گرفته جوکوب کرده بجوشانند و جوش مذکور سرد کرده
مریض را بنوشانند یا در جوش مذکور ترا از شالی انداخته آشام سازند و دران شهد و شکر انداخته بنوشانند صحت یابد. نوع دیگر برگ نورسته از ان درخت لغزک
و جمون استاوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و در جوش مذکور شهد و شکر انداخته بنوشانند مریض مذکور را صحت شود. نوع دیگر برگ نورسته از ان

درختان

درختان شیرد آس کرده شلیله شیرهٔ مذکور ببستانند وپلپل دراز وشهد بدان آمیخته بنوشانند مریض صحت یابد نوع دیگر برنج رتسال راپخته وسفر کرده با شهد
بخورانند از بن ... که باتشنگی بود اگر دیر بنه خورد باشد زائل گردد و مریض مذکور صحت یابد واز ستر اولی کهرت وکلیانک کهرت وهماکلیانک کهرت نیز زحمت
که باتشنگی باشد زائل گردد و مریض صحت یابد والله اعلم واحکم **فصل هفتدهم در مرض استسقا** که بهندی آنرا اتشنا گویند و وی مشتمل بر دو قسم ست
قسم اول در علامات مرض مذکور بدانکه استسقا عبارت از تشنگی ست که بسیار زیاده باشد و بنوشیدن آب تسکین نیابد وآن بر هفت نوع
یکی آنکه از باد باشد دوم آنکه از تلخه وسوم آنکه از رسیدن زخم وچهارم آنکه از نقصانی خلاصهٔ طعام وپنجم آنکه از بلغم وششم آنکه از بدهضمی وهفتم آنکه از خوردن
طعام سخت چرب وترش ونمکی وو دیر هضم حادث گردد وطریق حدوث چهار نوع اول آنست که از ترس وبسیار زور وحرکت کردن وانکم افتادن قوت
واز خوردن اشیای تلخه انگیز ومرتکب گشتن بافعالی که از آن تلخه غالب آید تلخه غلبه کرده ویا باد که نیز فاسد گشته است پیوسته کام وزبان وگلو وسپرز ورگهای
مجرای خلاصهٔ طعام خشک گردانیده انواع مذکوره پیدا می آرد وطریق حدوث سه نوع اخیره آنست که بلغم فاسد وطعام ناهضم یافته وطعامهای مذکوره
مجرای آب را البسته وفاسد گردانیده سه نوع مذکوره را پیدا می آرد وعلامت زحمت مذکور که از باد باشد آنستکه روی مریض لاغر گردد وسرفه وبناگوش
درد کند ومنافذ درونی بسته گرداند ودهن بی مزه شود واز نوشیدن آب سرد تشنگی سخت زیاده حاصل آید وعلامت زحمت مذکور که از تلخه باشد آنست که رغبت
به طعام نباشد وبیهوشی وناپاک ویاوه گوئی پیدا آید وچشمها العل گردند وتشنگی سخت زیاده باشد ودهن وکام بغایت خشک گردند ومزهٔ دهن تلخ گردد و
مریض ابر آبهای سرد بسیار رغبت بود وعلامت زحمت مذکور که از نقصان خلاصهٔ طعام باشد آنست که مریض مذکور شب وروز آب نوشد واو را آن بیابان
ونشانهای نقصان خلاصهٔ طعام آنست که در فصلی که آنرا ابتدای رس وکهه ودهات ویل برده جهی بکبائی گویند گفته شده اند در وی نیز بوند
بعضی اطبا گویند که این نوع از سه خلط حادث میشود وعلامت زحمت مذکور که از بلغم حادث شود آنست که اندام گران گردد ومزهٔ دهن شیرین شود وخواب
بسیار آید وروز بروز مریض مذکور لاغر گردد وعلامت زحمت مذکور که از بدهضمی حادث شود آنست که دل درد کند وکف از دهن سائل گردد واندام سست باشد
وعلامت فساد هر یکی از هر سه خلط ظاهر گردند واگر درین مرض مریض اقدرت بر بسیار تکلم نباشد وگلو وکام ودهن خشک گردند وروی پژمرده گردد ودیگر
امراضیکه آنرا این مرض موجب ست پیدا گردند وبدشواری به گردد وامراضیکه ازین مرض حادث گردند همیت تپ وسیلان آب از دهن راجرو گویند وسرفه وتپ بسیار
واگر مردم مرضی از امراض لاغر شده باشد وویرا استسقا حادث شود وتشنگی سخت ومستمر باشد وبار باقی کند وزحمتهائیکه آثار این مرض اند نیز باشند مریض مذکور
بدوا به نگردد او را انجد اسپا بند والله اعلم واحکم **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه بجهت دفع استسقا که از باد باشد طعام وشراب که دافع باد بود
ونرم وزود هضم وسرد باشد مریض مذکور را بخورانند ووقتیکه تشنگی مریض ادرین نوع زیاده شود وآب حیات خورد که شکمش پر گردد باید که پلپل دراز را
با آب آس کرده مریض مذکور را بنوشانند وقتی یکباره وفاقه درین نوع نیز ... واگر زر ویا نقره ویا آهن ویا کلوخ را گرم کرده در آب سرد کنند و مریض
این نوع را مقداری این آب بنوشانند قرار شود واگر شربت شکر وشهد با جوش ... ادرکن ... انگر هم بنوشانند نیز صحت یابد تشنگی بادی دفع گردد
وبجهت دفع استسقا که از تلخه باشد اشیائیکه شیرین وتلخ ومایع وسرد باشد مریض را دهند **نوع دیگر** پار نکهار وشکر وصندل واسیر وکشنیز وانگور
ومهلتی هر همه را برابر گرفته وبا آب آس کرده وبجامه بیخته بجای آب بنوشانند به شود **نوع دیگر** جیوتی گریا جو کوب کرده در شیر باده گاو بجوشانند وشیر مذکور
را بجامه بیخته مریض را بنوشانند به شود واگر بجوش جیولی کن روغن باده گاو بیخته مریض را بنوشانند نیز صحت یابد **نوع دیگر** انگور وصندل
وخرما واسیر را با آب آس کرده وبجامه بیخته ومقداری شهد دران انداخته بجای آب بنوشانند صحت یابد **نوع دیگر** چون بدانند که مریض را
طعام هضم شده است وغساله برنج شهد انداخته بنوشانند استسقائیکه از تلخه باشد دفع گردد وبجهت دفع استسقای بلغمی ... اندر جو ... برابر
گرفته وبا آب آس کرده بنوشانند صحت یابد **نوع دیگر** بیل واربری وگل دهاتکی وپلپل دراز وپلمول وچاب وچیتره وسنهی وبیخ دبهم هر همه را
برابر گرفته وجوشانیده جوش مذکور ببستانند وبنوشانند ازین استسقای بلغمی دفع گردد **نوع دیگر** جوش ثمر که گرم باشد مریض مذکور را نوشانند

قسم اول در علامات مرض مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

قی بکنانند صحت یابد نوع دیگر زیره وادرک وسندهی ونمک سیاه هر همه اعتساوی گرفته وبآب آس کرده مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر شربت خوشبوی ساخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر آب از دام ماهی شپلیده بستانند وشهد وشکر وقند وسحیق بار یکهار که پخته باشد انداخته شربت سازند ومریض را بنوشانند وجهت دفع استسقا در شیرهٔ انار دان وآبله شهد انداخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر جامه ادر سرکه هندی تر کنند وبعده بر چهارپائی فراز کرده مریض را بران بخوابانند ومثل این جامه بالاپش نیز ببندند صحت یابد نوع دیگر انگور ومهلتی ونیلوفر قمری را بآب آس کرده وبآن شیرهٔ نیشکر وشیر ماده گاو یار کرده براه منی بنوشانند ازین عمل استسقا زائل گردد ومریض بآسانی صحت یابد نوع دیگر کنار وانار دانه وتتریک وخرمای هندی وچوک وهر پنج ترشی را بآب آس کرده درونه دهان مریض بدان طلا کنند ازین استسقا دفع شود نوع دیگر تال بکهاره وانگور ونمک سنگ وتتریک ودیگر اشیای ترش که یافته شوند گرفته وبآب آس کرده وبا این همه شهد وشکر وشیر وقند بیامیزند ومریض را بگویند که سخته در دهن بدارد وبعد از زمانی غرغره کرده بیرون افگند وچند کرت همچنین کند ازین عمل خشکی کام دفع شود نوع دیگر مریض را بفرمایند که شهد را در دهن بدارد ازین دهن صاف شود ولب وکام خشک گردد وتشنگی وتاپاک دفع شود واگر لب وکام وزبان وحلق وسینه ازان مریض خشک شوند باید که زیره وترنج وشهد ونمک سنگ یکجا کرده آس کنند وبر تارک سر ش نهند صحت یابد نوع دیگر انار دانه وکنار ولود وکیتهه وترنج هر همه را بتساوی گرفته وآس کرده بر تارک سر ش نهند نیز صحت یابد نوع دیگر مریض را بفرمایند تا شربت شهد شکم پر کرده بنوشد پس قی بکنانند ویکدو مرتبه همچنین کنند ازین نیز تشنگی دفع شود نوع دیگر بدارو ومهلتی وکوتهه ونیلوفر قمری هر همه را برابر گرفته وآس کرده وحتی الطریق لقمه در دهن خود بدارد وبعد از زمانی برافگند ازین استسقا دفع شود دار وی استسقا که از نقصان خلاصهٔ طعام حادث شود واگر استسقا از نقصانی رس یعنی خلاصهٔ طعام شده باشد باید که تدبیری کنند که خلاصهٔ طعام زیاده شود واستسقا دفع گردد وغسالهٔ گوشت برای این نوع نیز مفید است وخون بز نیز بنوشانند صحت یابد وشیر ماده گاو با آب آمیخته نیز نوشانیدن نافع است نوع دیگر مهلتی را بآب آس کرده وبجامه بیخته بنوشانند صحت یابد واگر استسقا از بدهضمی باشد بیل وبج ودیگر اشیایکه افروزندهٔ آتش گرسنگی باشند جوکوب کرده وجوشانیده جوش مذکور مریض را بنوشانند صحت یابد واگر استسقا از خوردن غله دیر هضم شود مریض مذکور را قی کنانند واگر استسقا از خوردن طعام چرب شده باشد مریض را شربت قند بنوشانند صحت یابد واگر استسقا شخص خشک ولاغر را حادث شده باشد شیر ماده گاو بنوشانند صحت یابد واگر این مریض را در شوربای گوشت بز روغن گاو انداخته بنوشانند نیز صحت یابد نوع دیگر باگار را در شیر پخته ودران شهد انداخته مریض را بنوشانند صحت یابد ازین استسقار مذکور زائل گردد واگر بسیار رواد کن جوکوب کرده بجوشانند وجوش مذکور را سرد کرده بنوشانند ازین نیز استسقا نماند واگر کسیرو وسنگهاڑه وگل نیلوفر وبیخ کیله وپونال هر همه بتساوی گرفته وجوشانیده بنوشانند ازین استسقار سیدن زخم شده باشد برود بدانکه کسی که استسقا وتاپاک ولاغری وضعف از سبب کثرت جماع ورکتیت ومدانی که بسبب مدام خوردن شراب حادث میشود پیدا آید نوشانیدن آب سرد آنرا نافع است واگر شخصی بزحمت بیهوشی که آنرا مورچها گویند ویا بزحمتی دیگر ضعیف ولاغر شده باشد وآنرا زحمت استسقا حادث شود باید که آب سرد را از وباز ندارند بلکه هر شخصی را که استسقا پیدا آید ویا تشنگی غلبه نماید آب اورا بدهند وباز ندارند از انکه اگر آب ندهند مرضی که بد وبتبالی باشد زیاده شود وبیهوشی پیدا آید وآخر الامر هلاک گردد زیرا که حیات مردم مربوط باب است چنانچه آدمی بی طعام مدتی تواند ماندن ولیکن بی آب نتواند صبر کردن که هلاک گردد والله اعلم واحکم

فصل هیجدهم در زحمت بیهوشی که بهندی آنرا مورچها گویند وآن مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات مرض مذکور** بدانکه از غایت لاغری وضعف واز خوردن اشیای مضر که ذکر آن در فصلیکه آنرا بهندی هتیاهتی گویند گذشته است واز باز داشتن بول وغائط واعمالیکه حبس آن ممنوع است چنانکه بول وغائط ومانند آن وافتادن از بلندی وانکم قوتی که آنرا بهندی ست گن گویند در شخصی واز رسیدن زخم خلط فاسد گشته وغلبه کرده ودر محل حواس رسیده وراه خلاصهٔ طعام را بسته وساخته عقل را پوشیده میگرداند وبیهوشی که آنرا موره وموچهانامند پیدا می آرد واین زحمت بر هفت نوع است یکی آنکه از باد باشد دوم آنکه از صفرا سوم از بلغم چهارم از غلبهٔ هر سه خلط پنجم از دیدن خون واز رسیدن

فصل هیجدهم در زحمت بیهوشی قسم اول در علامات مرض مذکور

بوی خون و شستم از شراب تخم از زهر لیکن پنج نوعی ازین هفت نوع بغیر غلبهٔ تلخه نباشد و علاماتیکه پیش از حدوث عرض مذکور پیدا آید اینست که در دل درد شود
و خفقان بسیار آید و سستی و ماندگی روی نماید و فساد ادراک حواس و حس عقل کم گردد و نشانهای غلبهٔ خلطیکه ازان حادث شود خواهد هست چیزی ظهور نماید و علامات زحمت
مذکور که از باد باشد آنست که پیش نظر او سبز و زرد و لعل بود ام آید و بیهوش گردد و بزودی هوشیار شود و اندام بلرزد و درد دل نیز در دو پیدا شود و رنگ بدن
سیاه و دوام لعل و ام شود و علامات زحمت مذکور که از بلغم حادث شود آنست که پیش نظر مریض تاریک و سیاه نماید و بیهوش گردد و بعد از دیر بهوش باز آید
و چنان داند که تنش را بجرم تر پیچیده اند و آب از دهنش سائل گردد و رنگش سفید شود و علامات زحمت مذکور که از تلخه باشد آنست که پیش نظر مریض لعل
یا زرد و دوام باشد و خاک را گرم شود و رنگ اندام زرد گردد و علامات زحمت مذکور که از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود آنست که علامات هر یکی از هر سه خلط در وی
ظاهر شوند و یکبارگی بسرعت مریض را بیهوشی روی نماید چنانچه بیهوشی باد صرع بسرعت باشد و دیگر نشانهای باد صرع درین نیز بوند لیکن در باد صرع چشمها بگردند
و کف از دهن بیرون می آید و درین نوع نباشد و علامات زحمت مذکور که از دیدن و رسیدن بوی خون حادث شود آنست که تن مریض و چشمهایش
گران و سخت گردند چنانکه اعضای گرد آوردن و دراز کردن نتواند و پلکها بر هم نزند و نفس سست و آهسته برون آید چنانکه معلوم نشود که نفس می آید
بعضی گویند از دیدن و رسیدن بوی خون بیهوشی ازان جهت پیدا می شود که در خون عنصر خاک و آب غالب ست و در آب و خاک قوت تم زیاده تر ست و چون
بوی خون بمردم رسد و در وی قوت تم غالب شود و بیهوش گردد و بعضی این قول را رد کرده اند و اگر خون موجب بیهوشی ازان سبب بودی که در وی قوت تم
غالب ست پس بدیدن خون بیهوشی حاصل نمیشدی چنانکه برسیدن بوی خون بیهوشی حاصل میشود و بدیدن نیز حاصل میشدی پس صواب آنست که گوییم
الله تعالی جل جلاله در خون خاصیتی نهاده است که بسبب آن مردم را از دیدن آن و از رسیدن بوی آن بیهوشی پیدا میشود و علامات بیهوشی که از خوردن خمر
حادث شود آنست که یاوه گوئی و لغزش در رفتار پیدا آید و علامات بیهوشی که بخوردن زهر حاصل شود آنست که در اندام لرزش حادث شود و خواب و
تشنگی پیدا آید و پیش نظر تاریک نماید و بیهوشی حاصل شود و نشانهای هر نوعی از زهر در فصل زهر گفته خواهد شد و بدانکه بیهوشی از غلبهٔ تلخه و قوت تم ست
و دوران سر از غلبهٔ باد و تلخه و قوت روح ست و مرضیکه آنرا تندرا گویند از غلبهٔ باد و قوت تم ست و خواب از غلبهٔ کف و قوت تم ست و بباید دانست
که هر نوعی از بیهوشی که باشد ممکن هست که بغیر دوا زائل گردد چنانکه نوعی از بیهوشی که از غلبهٔ خلطی باشد وقتیکه آن خلط کم شود بیهوشی مذکور زائل گردد و
اما سنیاس که نوعی از بیهوشی ست زوال آن بغیر دوا ممکن نیست و اخلاط فاسد که موجب آن هستند فرو نشستن غلبهٔ آن بغیر علاج ممکن نباشد و سنیاس
بیهوشی ست که چون مردم بسببی سخت ضعیف و لاغر گردد و اخلاط فاسد که در جمیع تن منتشر اند در دل مجتمع گشته حواس خمسه را بیکار گردانیده و قصد خروج
کرده آنرا پیدا می آرند چنانچه چون شخصی را ازین بیهوشی شود بغیر علاج ممکن نیست که بهوش آید والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه
بجهت دفع بیهوشی آب سرد بر اندام مریض بریزند و در آوندیکه آب سرد پر کرده باشند مریض را بنشانند و هار مروارید و دیگر جواهر را نیز بپوشانند و اشیای
سرد چنانچه صندل سوده بر اندامش طلا کنند و مریض را باد بجروحه برسانند و شربتهای سرد خوشبوی انداخته بنوشانند و داروهای شیرین چنانچه
کاکولیا دکن و مانند آن در شیر جوشانیده بنوشانند و برنج رکتسال و نخود مونگ و مشتک مانند اینها بخورانند و برای دفع زحمت مذکور باد داروهای تیز ناس
بر بینی و قی بکنانند نوع دیگر مغز تخم کناره و پلپل و رائی و سیر و ناگ کیسر همه را استساوی گرفته و باب سرد آس کرده بنوشانند صحت شود و اگر پلپل در آب
آس کرده با شهد بخورانند نیز صحت شود نوع دیگر سنه صی گلوی و کچکرمول و پپلا مول همه را استساوی گرفته و جوشانیده و با جوش پلپل و دراز آمیخته بنوشانند
ازین بیهوشی و سستی دفع گردد و مریض را صحت شود نوع دیگر آمله را جوشانیده با انگیر و سنامکی یکجا کرده بسایند و شهد در آن انداخته بلیسانند
ازین بیهوشی و دمه و سرفه دفع گردد نوع دیگر در جوش چپمول شهد و شکر انداخته بنوشانند به شود و بیهوشی که از فساد خلطی حادث شود برای دفع
علاجیکه برای دفع تپ آن خلط گفته شده نیز بکنند تا اگر از سبب تلخه بیهوشی شود برای دفع علاج تپ تلخه کنند و اگر از سبب باد شود برای دفع آن
علاج تپ بادی کنند و اگر از بلغم شود برای دفع آن علاج تپ بلغم کنند و اگر از هر سه خلط شود برای دفع آن علاج تپ هر سه خلط کنند و برای دفع

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

زحمت مذکور که از سبب خوف حادث شود علاجها همان سرد بدهند صحت شود و اگر بیهوشی از سبب شراب شود شراب دیگر بنوشانند و بالفراغ خواب کردن بدهند
تا بهوش باز آید و اگر بیهوشی از سبب زهر شود علاجهائیکه دافع زهر اند در فصل آن گفته خواهد شد در کار برند و اگر بیهوشی که آنرا اسبیاس گویند شود علاجهائیکه
بجهت کشیدن و عطسه و چکانیدن در بینی و رسانیدن دود آن برای دفع سبات گفته شده اند بکار برند و درین مرض در اندام مریض سوزن بخلانند و
موی سرش بکنند و اندامش بدندان بگزند و خوشه کونچه بر اندامش بمالند این دیگر تدبیرها کنند تا هوشیار شود و اگر مریض مذکور هوشیار شود شیر بنوشانند
و دیگر دفع بیهوشی کلیان کهرت و شیر عورات مفید است بدانکه دوران سر از غلبه باد و تلخه میشود باید که برای دفع آن علاج که دافع باد و تلخه باشد
بکنند برای آن چند علاج دیگر است **نوع اول** جو النسه جو کوب کرده و جوشانیده جوش مذکور را با روغن ستور آمیخته بنوشانند دوران سر دفع شود
نوع دیگر ترپهله را بتساوی گرفته بجوشانند و در جوش مذکور روغن ستور انداخته بنوشانند و اگر شیر ماده گاو برای مریض این نوع نیز بدهند مرض مذکور
دفع شود **نوع دیگر** مغز منبه دانه در روغن ماده گاو انداخته آشام سازند و کشنیز و انگنره بریان کرده و زیره و نمک سنگ در ان انداخته بنوشانند **نوع دیگر**
سیخ پلپل راز و سونف و سنا هی و هلیله هر یک دوازده درم لبستان و مفتاد و دو درم قند کهنه در ان انداخته مقدار چهار درم از غلولها بند و یکی از آن
خوردن دهند ازین دوران سر دفع شود والله اعلم و احکم **فصل نوزدهم در زحمتهائیکه از خوردن شراب حادث شوند** و یکی از ان بهندی زحمتی است
که آنرا مدات گویند و این فصل نیز مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات مرض مذکور** بدانکه اطبا چنین گویند که غلبه بذاته بدن را فوائد
رساند و حیات بخشد همچنین شراب نیز انواع فوائد رساند و حیات را مدد بخشد لیکن آنرا چون بتدبیر نا ملائم نوشانند زهر قاتل باشد
و زهر که بذاته مهلک است چون بتدبیر نیک خورده شود منافع بسیار رساند پس شراب که بذاته نافع است چون به تدبیر نیکو نوشیده شود چهار فوائد
کامل از وی حاصل آید چنانکه اگر شخصی شراب را بمقدار قوت در هوای ملائم با گوشت و طعام چرب و شیرین در خلوت بی آنکه او را اندیشه و خوف و غصه و ماتم
نباشد بخورد فربهی و قوت افزاید و مانند این منافع بسیار حاصل آرد و اگر در حالت گرسنگی زیاده از مقدار قوت در هوای نا ملائم خورده شود حرارت شراب
با آتش گرسنگی جمع شده انواع امراض پیدا کند و عقل و قوای حواس خمسه ضعیف و زائل گرداند و سرهای پوشیده را بظهور آورد و باید دانست که شخصی را
که غلبه بلغم باشد و تلخه کم گردد و آنکس فربه و گوشتخوار بود از خوردن شراب در اشتاب زیان نرسد و اگر بعکس این بود بنوشیدن زود بانواع رنجها
گرفتار گردد و اثر شراب بچهار مرتبه است در مرتبه اول عقل و علم بر جای باشد و خوشی و حق و تواضع با خلق و محبت با زنان پیدا آرد و خورد
سخنهای گزیده گوید و خواب کردن و آرام گرفتن خواهد و در مرتبه دوم سخن اندک گوید و در عقلش تفاوت پیدا شود و گاهی خواب کند و گاهی بیدار شود و در مرتبه سوم
محرم و نا محرم را نشناسد و ادب هیچ صاحب حقی نگاه ندارد و میان خوردنی و ناخوردنی امتیاز نتواند کرد و سخن بسیار یاوه گوید و عقلش بکلی زائل گردد
و در مرتبه چهارم بیهوش گردد مثل چوب یا سنگ شده بیفتد و عاقل را نباید که آنقدر بنوشد که بمرتبه چهارم برسد زیرا که هیچ عاقلی که مالک نفس خود باشد در
جنگل که شیران باشند در نیاید بلکه مقتضای عقل آنست که شراب آنقدر بنوشد که اثرش از مرتبه دوم تجاوز نکند و اگر شخصی بخوردن شراب بغیر مصاحبت طعام
یا در حالت غصه یا در حالت ترس یا در حالت تشنگی یا در حالت اندوه یا در حالت سخت گرسنگی یا در وقت مانده گشتن یا بزور کردن یا راه رفتن یا
بار بسیار بر سر یا بر دوش گرفتن یا در وقتیکه شکمش از طعام پر باشد و یا بعد خوردن طعام که آنرا در حالت بدهضمی خورده باشد یا در حالت گرمی آفتاب
یا آتش بسیار کشیده باشد یا در حالت کم قوتی ملازمت نماید بزحمت مداتی و بزحمت پانا اجیرن و بان بهیرم مبتلا گردد و مداتی بر چهار نوع است یکی آنکه از باد
حادث شود و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از هر سه خلط پیدا آید اما نوعی که از باد باشد علامتش آنست که مریض را هکهات و دمه حادث شود و
خواب نیاید و لرزش دست و سر و درد پهلو و بسیار یاوه گوئی نیز حادث گردد و اما نوعیکه از تلخه باشد علامتش آنست که مریض را دمه و تشنگی و تاپاک و
تپ و اتیسار و دوران سر و اندکی بیهوشی حادث شود و رنگ بدن زرد گردد و اما نوعیکه از بلغم باشد علامتش آنست که قی بود و رغبت بر
طعام نباشد و آب از دهن سائل گردد و تب را شود و مریض چنان پندارد که اندامش از بجای خود پیچیده اند و اما نوعیکه از هر سه خلط باشد علامتش آنست

فصل نوزدهم در زحمتهائیکه از خوردن شراب حادث شوند

گونشانیهای یکی از هرسه خلط در ان بوند و باید دانست که این مرض بغیر غلبه هرسه خلط نباشد لیکن بیان اخلاط هر که غالب باشد مرض مذکور را بسوی آن نسبت
کنند چنانچه اگر باد غالب باشد بادی مداتی و اگر تلخه غالب بود کف مداتی و اگر هرسه خلط غالب باشد سنپات مداتی گویند و نشانی پدید است که کام با
غلبه شود و اندام گران و دهن بی مزه گردد و رغبت بر طعام نباشد و تشنگی و تند را پیدا آید و سر درد کند و بن نگاه شکسته شود و بول غلیظ بسته گردد و علامت
پاناجرن آنست که شکم منتفخ گردد و قی و آروغ و تاپاک شود و علامت نابعیرم آنست که دل و تمام اعضا درد کند و کف از دهن سیلان گردد و آروغ دردناک آید و بیهوشی
و تپ و درد سر و تاپاک نیز حادث گردد و رغبت بر طعام و شراب نشود و اگر شخصی بمرضی ازین امراض مبتلا گردد و دردی سرین بسیار و یا گرمی زیاده شود
و لب بر بلنش شکنج یافته از لب بر بلنش کم شود و ریش چنان نماید گویا که آن را بروغن چرب کرده اند آنکس را باروبه نگردد و اگر لب و دندان و زبانش سیاه
و یا سبز و یا زرد گردد و چشمهاش لعل شوند و بلکهاش تپ و قی و درد پهلو و سرفه و دوران سر حادث شود نیز باروبه نگردد قسم دوم در علاج مرض مذکور
بدانکه اگر زحمت مداتی از سبب غلبه باد حادث شود نمک سیاه و سنجی و فلفلین هر چهار را باریک آس کرده در شراب اندازند و مقداری آب نیز
اندازند و بنوشانند صحت یابد و اگر از شکر و شیره انار و ترنج شربت ساخته بنوشانند و شوربای گوشت جانوران دشتی که چرب باشد بمقداری ترشی در آن
انداخته بنوشانند صحت یابد نوع دیگر نمک سیاه و کاکراسنگی و سنجی و فلفلین و تخم بیری احمود هر همه را بتساوی گرفته باریک آس کنند و مقداری
ازین چورن در شراب انداخته بنوشانند به شود و هرگاه زحمت مذکور از سبب تلخه حادث شود باید که از جوش اشیای شیرین شراب سازند و در آن شهد
و شکر و خوشبوی انداخته بنوشانند به شود و اگر در شراب شیره نیشکر بسیار انداخته مریض مذکور را ازین شراب شکم پر کرده بنوشانند و بعد از زمانی قی بکنانند
صحت یابد و اگر در جوش منگ یا مشنگ ترشی انار و یا آمله انداخته بنوشانند نیز به شود و اگر در شیره انگور و خرما و پهالسه و جوش منگ و مشنگ انداخته
بنوشانند نیز به شود نوع دیگر در شراب نیمی آب انداخته و در آن شهد انداخته بنوشانند به شود و بالجمله برای رفع این نوع علاجهای سرد استعمال کنند
و اگر از سبب بلغم بود باید که دواهای قی در شراب انداخته بنوشانند تا قی کند و به شود و اگر اشیائیکه فروزنده آتش گرسنگی باشد چنانچه سنجی و
فلفلین آس کرده در شراب انداخته بنوشانند صحت یابد و درین نوع مرض مریض مذکور را بر قدر قوت آن فاقه بکنانند مفید است و مریض این نوع را
غله جو بدهند نوع دیگر در جوش ترپهله سحیق سنجی و فلفلین انداخته بنوشانند صحت یابد و اگر در جوش ترب که خشک باشد و یا در جوش
کلتهی شهد انداخته بنوشانند صحت شود نوع دیگر نمک سیاه و زیره سفید و زیره سیاه و تریکت املبیت و شاکر هر یکی یکحصه و تج و دانه الایچی
و بلیل گرد هر یکی نیم حصه بستانند و جمله را آس کرده با بازنا و مقداری سوزیه خوردن دهند ازین زحمت مذکور زائل گردد و منافذ درونی صاف شوند
و گرسنگی افزاید و این را بهندی اشتامات لون گویند و اگر زحمت مذکور را که از هرسه خلط باشد باید که علاج هرسه خلط را استعمال کنند صحت یابد
و باید دانست اگر زحمت مذکور مداتی از علاجهای مذکوره زائل نگردد باید که قدری شیر بنوشانند و از شراب قدری کم کنند و هر روزی از
شیر قدری زیاده کنند و شراب اندک اندک کم گردانند تا آنکه شراب بکلی رها گردد و زحمت مذکور زائل شود و لیکن اگر زحمت مذکور از غلبه بلغم باشد باید که
اول مریض را قی و فاقه بکنانند چون بدانند که خلط بلغم کم افتاده است و وجود مریض سبک گشته است آنگاه شیر بنوشانند و ترتیب مذکور
زیاده گردانند نوع دیگر خرمای هر جنس که باشد و انگور و ترپهله و خرمای هندی و انار دانه و پهالسه هر همه را بتساوی گرفته و آس کرده و شکر سفید
یار کرده مریض را بلیسانند ازین جمله انواع زحمتهای شراب بکلی دفع شوند نوع دیگر چاب و نمک سیاه و انار دو سنجی و جوانی هر همه را
بتساوی بگیرند و آس کنند و این سفوف را با شیره ترنج تر کرده خشک گردانند و مقداری ازین دارو در شراب انداخته بنوشانند از زحمتهای شراب
خلاص یابد نوع دیگر ترپهله را آس کرده و بدان مقداری شهد انداخته وقت خفتن مریض را بلیسانند ازین جمله انواع رنجهای شراب خلاص
یابد بشرط آنکه در پرهیز مجد باشد نوع دیگر بالا و اسیر و پدمالکه و گل نیلوفر و مانند آن از گلهای دیگر که نرم باشد و گل کرفس هر همه را بتساوی گرفته
و آس کرده بر اندام مریض مذکور بمالند صحت یابد نوع دیگر سپاره دکن و پدمالکه جمله را آس کرده و با آب سرد مخلوط ساخته بر سر اندام بریزند

قسم دوم در علاج مرض مذکور

نوع دیگر تج و ترج و پلپل گرد و دانهٔ الایچی ناگیسر گل سکپستان وانگور سیر همه را بتساوی گرفته و آس کرده در شربت اندازند و چیزی خوشبو دران انداخته
بنوشانند صحت یابد نوع دیگر مهلتی و انگور کشتی هر سه را برابر گرفته و آس کرده با آب بنوشانند صحت یابد نوع دیگر بیخ چنار و بیخ پنبه و گلشکری
هر همه را برابر گرفته و با آب آس کرده بنوشانند به شود نوع دیگر کهارو دیودار و نمک سیاه و دانهای انار و پلپل دراز هر همه را برابر گرفته و آس کرده
با شهد و شیرهٔ ترنج آمیخته و در آب سرد انداخته بدهند به شود نوع دیگر انبار او کردند و کبیته و کنار و ترنج و ترش باربیت و زیره و انار دانه هر همه بتساوی
بگیرند و آس کرده و دران بمقداری شکر انداخته شربت سازند و بنوشانند صحت شود نوع دیگر پلپل گرد و زیره و ناگیسر و سندهی تج و ترج و دانهٔ الایچی
و چاب بستانند و آس کرده در آشام یا در شربت نبات انداخته بنوشانند و درین مرض مریض مذکور را لفر باید تا زنان صاحب جمال را بار را این خوب
از جنس مروارید و هارگلهای سرد پوشیده و جامهای لطیف پوشیده نزدیک خود بنشانند و با ایشان سخن خوش و بازی و مزاح بکند نافع ست نوع دیگر
در شیرهٔ یزد به شکر و سحیق مهلتی و تج و ترج و دانهٔ الایچی که جمله بتساوی باشند انداخته شربت سازند و بنوشانند صحت یابد نوع دیگر بسبکهیر و مهلتی و گلچکان
و لاک و تج و برگ نورستهٔ انار سکپستان و زیره و انگور و پلپل دراز و ناگیسر همه را بتساوی گرفته و آس کرده در شیر ماده گاو انداخته بجوشانند و جامه تر کرده
بگیرند و مریض مذکور را بنوشانند صحت یابد و ناگیسر و زیره و فلفلین هر همه را برابر گرفته و آس کرده در شیرهٔ یزد به انداخته بنوشانند به شود فایده از
خوردن شرابیکه زحمت حادث شده باشد باید که مریض را همان نوع شراب بنوشانند زیرا که اگر از نوع شرابی دیگر بدهند مریض صحت نیابد
بلکه امراض دیگر حادث گردند و اطبای حال شخصی را که او را از شراب زحمت پیدا شده باشد تمثیل میکنند بحال شخصی که او را پادشاه محبوس ساخته باشد چنانچه
خلاصیش هم از پادشاه بود و اگر از غیری تخلص خواهد نشود بلکه ضررهای دیگر برسد همچنین خلاص مریض مذکور از زحمت هم از نوع شراب مذکور بود نه از نوعی دیگر
تخلص نشود بلکه امراض دیگر پیدا آید بدانکه در زحمتهای شراب میان اخلاط هر خلطیکه غالب باشد اولا علاج برای دفع آن خلط کنند و اگر فساد هر سه خلط
برابر بود باید که اولا برای فساد بلغم علاج بکنند بعده آن دیگر اخلاط فاسد را بالعلاج زائل گردانند فایده اگر قبل شراب خوردن روغن ماده گاو با شکر
بخورانند اگر چه شراب تیز باشد مستی نیارد فایده کانچهل یک حصه و موتهه ناگرد و حصه و گلوی سه حصه و ماش که آنرا بریان کرده باشند چهار حصه بستانند
و آس کرده بدارند و مخلوط ساخته مقداری از ان بعد خوردن شراب در دهن انداخته و لخلخه خائیده از دهن بیرون اندازد بوی شراب از دهن نیاید فایده
هر که غسل کند و صندل و دیگر عطریات بر وجود بمالد و هارهای گل و مروارید بپوشد بعده شراب را با گوشت و طعام چرب بنوشد زحمت شراب
مبتلا نگردد و باید دانست که بجهت دفع مستی کودرو در شیرهٔ یزد به قند انداخته بنوشانند صحت یابد و بجهت دفع مستی دهاتوره در شیر گاو و شکر انداخته
بنوشانند و بجهت دفع بیهوشی و مستی که از خوردن سپاری شود و دران مریض را قی و اسهال حادث گردد و آب سرد شکم سیر کرده بنوشانند صحت یابد و
اگر پاچک و نشتی این مریض را بو بایند و یا نمک و یا شکر بخورانند نیز صحت یابد و بجهت دفع مستی که مثل سخت شدن سپاری میشود و لیکن بغلبهٔ خلطی از اخلاط
حادث شود و آنرا مد گویند روغن ماده گاو و ارنجوش هلیله یا به شیرهٔ آمله پخته مریض مذکور را بنوشانند صحت یابد و اگر کلیان یا ستر ادلی کهرت مریض را
بنوشانند نیز صحت یابد و ازین روغنهای بیهوشی که آنرا امور چها گویند نیز دفع گردد و بجهت دفع لاغری و ضعف و نقصانی اوج از کثرت شراب حادث شود
روغن ماده گاو را به سحیق تر از ان ستر اول و بهون و مهلتی و یا به سحیق تر از ان تنها مهلتی و جوش بیخ کدهیره و شیر پخته بنوشانند قوی و فربه گردد و
اوج افزاید و بجهت دفع استسقا و تپاک مانند آن که در زحمتهای شراب پیدا آیند دارو هائیکه بجهت دفع استسقا و تپاک و مانند آن ست در کار برند و دارو های
استسقا در فصل آن گذشته است اکنون علاج تپاک گفته می آید بدانکه چون گرمی شراب بسیار شده پیوسته برسد و نخفت و تلخه بیامیزد و
شورش در تمام بدن پیدا شود و آنرا بهندی راه روگ گویند برای دفع این مرض علاجهائیکه دافع تلخه اند بکار برند و مریض را آب باران غسل دهند
و بر اندامش صندل بمالند و در روشنائی ماهتاب بنشانند و هارهای گل و مروارید در گلو اندازند و گل نیلوفر قمری و مانند آن بر دست و بازو می
بندند و بآب سرد بر اندامش سرشک زنند و بگویند تا با عورات صاحب جمال که هارهای گل و مروارید و جواهر زیور و گل نیلوفر قمری پوشیده و صندل

براندام مالیده بوند حمایت دیر کالمت و معانقت بکنند و مریض مذکور را در میان باغ در سایه درختان که آنجا درختان گلها و آب جو و فواره باشند
در خانه مریض مذکور که دران متمکن بود بدیوارها و سقف آن سفال آویزان کنند و زیر چهارپائی او نیز سفال نیلوفر فراز کنند و جامه خواب وی با آب
سرشک تر کنند و گلهای نیلوفر قمری نیز فراز کنند و دران غلطانند و در خانه که آنرا الحکمت است که ویرا باشند در روی فواره‌ها باشد و آب در روی بجهد
و بهندی آنرا دهارا سنت پ گویند بدارند و جامه مذکور را به صندل و گلاب و اسیر و کافور که باب آنرا آمیخته کرده باشند سرشک تر کنند و
دران خانه مقداری خوبره یاند و درختان کیله نهال کنند و اگر مریض را در آبیکه آنرا درآوند بزرگ کرده باشند دران تحیق بالا و اسیر و پدمانه و صندل
انداخته باشند بلبیانند نیز صحت یابد و اگر مریض مذکور روغن گاو که آنرا به تحیق تن تخم بل و سرون و جیونی کرن پخته باشند بنوشانند و روغن کنجد
که آنرا نیز به تحیق مذکور پخته باشند بر اندام مریض طلا کنند نیز صحت شود و برای تاپاکی که از استسقا یا از غلبه خون یا تلخه و یا هر دو حادث گردد
نیز همین تدبیر ها کنند و چون تلخه غلبه کرده و در اندام ساری گشته تاپاک پیدا آرد و علامتش آنست که مریض چنان داند که اندامش را با آتش میسوزند
و برو جوداو اخگر ریخته اند و رنگ تن و چشمهاش لعل همچو رنگ مس شود و از اندام و دهانش بوی آهن آید و برای دفع این نوع تاپاک علاج
تاپاکی که از کثرت خوردن شراب حادث شود بکنند و اگر ازین علاج زائل نگردد باید که مریض را شوربای گوشت حیوانات دشتی که دران شیر و انار دانه
انداخته باشند بنوشانند برگهای دست و پایها که آنرا روشنی نامند بگشایند صحت یابد و علاجهائیکه دافع تپ تلخه اند نیز بکار برند و چون
تشنه آب نیابد و تشنگی غلبه کرده و از حد متجاوز گشته آتش معده را افزون گرداند آتش مذکور که افزون گشته است در تمام اندام ساری گشته خلط خام
و بلغم را سوخته در درون وجود وی درون آن تاپاک پیدا آرد علامت آنست که گلو و کام و لبها خشک شوند و زبان از دهن بیرون افتد و سخت
بیقراری رو نماید جهت دفع این نوع تاپاک علاجهائیکه دافع تاپاک شراب است بکنند و آب سرد یا شربت نبات و یا شیر که در وی نبات انداخته باشند
و یا شیره ... تا شکم پر گردد بخورانند و شراب ... بیر بکه جهت دفع تاپاک بنوشانند بنوشانند و چون تاپاک با فتادن زیادت خون حادث گردد علامتش آنست
که نشانیهای زحمت سدیوبرن که در فصل آن گفته خواهد شد پیدا آیند جهت دفع این علاجهائیکه برای دفع سدیوبرن مذکور گفته خواهد شد
بکار برند و چون از نقصان دهات تاپاک حادث گردد علامتش آنست که بیهوشی و تشنگی پیدا آید و سخن ضعیف و سست شود و مریض هیچ کاری
قوت نباشد جهت دفع این علاجهائیکه دافع رکتپت اند و علاجهای چرب که دافع باد اند در کار برند و چون از رسیدن زخم و ناخوردن طعام و بسیاری اندوه
تاپاک شود علامتش آنست که درون بدن تاپاک سخت شود و تشنگی و بیهوشی و یاوه گوئی پیدا آید و جهت دفع این نوع علاجهائیکه برای تاپاک
شراب گفته شده اند در کار برند و نیز تدبیری کنند که ازان مریض مذکور را فرحت و خوشی پیدا آید و شوربای گوشت با برنج پخته بخورانند و چون
زخم و ... از حمله‌های خطرناک برسد و ازان تاپاک حادث گردد لادوا بود و تاپاک بهر نوعی که باشد در وقتی که مریض سخت سوزان باشد و بدنش در ...
سرد نماید نیز لادوا باشد والله اعلم واحکم فصل ششم در زحمت نوعی از دیوانگی که بهندی آنرا انماد گویند و دیوانگی که از سبب دیو و پری حادث شود
آنرا گرهبو انماد نامند و آن مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه زحمت انماد عبارت است از زوال
عقل که بواسطه مسدود ساختن خلط فاسد راههای درون دل را که ازان ادراکات حواس خمس بدل میرسد پیدا می شود و طریق
حدوثش آنست که از خوردن طعام مضر و از خوردن طعام ناپاک آنچه پیش خورد سگ و از خوردن طعام زهرآلوده و از شامت گناهان و از
آزارش خاطر ها و از کثرت غم و اندوه و مانند آن و از دیگر عوارض که بدل عارض شوند و آنرا در اضطراب رسند و یا از کثرت فرحت و خوشی یا از بلندی
افتادن و از مرتکب شدن بعملی که خارج از قدرت و طاقت باشد چنانچه کشتی گرفتن با کسی که با وی طاقت مقاومت نباشد ...
برزرد و خلط فاسد گشته و غلبه کرده و در دل که محل عقل است در آید و رگهای را که بان ادراک حواس بدل میرسد مسدود ساخته زحمت مذکور را
پیدا می آرد و علامت مرض مذکور آنست که چشمها بر جا نباشد و بیقراری و یاوه گوئی پیدا آید و در حفظ و ادراک خلل پدید آید چون این نشانیهای ...

فصل ششم در زحمت نوعی از دیوانگی ...
قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه زحمت حادث گشته است لیکن عنقریب حادث خواهد شد چون زیاده و قوی باشد معلوم کنند که زحمت مذکور حادث شده است و این زحمت شش نوع است یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از غلبهٔ اندوه و خوف و فراق و آنچه بدین ماند از عوارض دل که آنرا در اضطراب آرند و ششم آنکه از خوردن زهر حادث گردد و زحمت مذکور که از غلبهٔ باد حادث شود طریق حدوثش آنست که از خوردن طعام اندک خشک و اسباب سخت سرد و از جاری شدن شکم سخت بخوردن علاج مسهل و از نقصان دهنه و از بسیار فاقه کشیدن باد غلبه کرده در دل که بسبب اندوه و اندیشه و مانند آن از سائر عوارضش که آنرا در اضطراب بدل لاغر گردد و در محل خندیدن بخندد و رقص کنند و سرود گویند و دست و پا را بجنبانند و بموجبی گریه کنند و سخنان بیهوده گویند و اندامش خشک و لعل بدوام و سیاه دوام گردد بعد از هضم شدن طعام این نوع مرض سخت غالب شود و زحمت مذکور که از تلخه حادث شود طریق حدوثش آنست که از بدهضمی و از اشیای تیز چنانکه سندهی و از اشیای تلخه انگیز تلخه سخت غلبه کرده در دل بسببی از اسباب مذکوره بیقرار بوده باشد در آمده عقل و ادراک را زائل گرداند و این نوع مرض پیدا آرد و علامت این نوع آنست که مریض این نوع در هر کاریکه شروع کند با تمام نرسد نرساند و تحمل نکند و گاهی برهنه شود و گاهی مردمان را بترساند و گاهی از ایشان بگریزد و غصه کند و آب و طعام سرد و سائر اشیای سرد چنانکه سایه مانند آن بخواهد و تنش گرم و زرد گردد و زحمت مذکور که از سبب بلغم حادث شود طریق حدوث وی آنست که از خوردن اشیای دیرهضم و شیرین و مانند آن که بلغم را افزاید یا آنکه متعدی بسیار شده باشد و حرکت نکند بلغم غلبه کرده در دل بسببی از اسباب مذکور بیقرار بوده باشد در آمده عقل و ادراک را زائل میگرداند و این نوع مرض پیدا آرد و علامتش آنست که مریض سخن و حرکت اندک کند و در خلوت ماندن خواهد و از زنان احتراز نماید و آرزو بسیار کند و به طعام آرزو نکند و خواب بسیار کند و از دهنش آب سائل گردد و قی شود و چشم و ناخن و بول و غائط سفید شود و زور این نوع مرض متصل خوردن طعام باشد و زحمت مذکور که از هر سه خلط حادث گردد طریق حدوث وی آنست که از مرتکب بودن چیزها که موجب غلبهٔ باد و تلخه و بلغم اند هر سه خلط غلبه کرده در دل بسببی از اسباب مذکور بیقرار بوده باشد در آمده عقل و ادراک را زائل گرداند و علامت این نوع آنست که نشانهای هر سه خلط در وی پیدا آید این نوع لادوا است اگر علاج از جهت غلبهٔ یک خلطی کنند خلط دوم غالب گردد و طریق حدوث نوع پنجم آنست که از ترس پادشاه و دشمن و دزد و دود و از زیاده اندوه کردن بسبب هلاک شدن مال یا بسبب موت عزیزی یا بسبب فراق محبوبی دل گرفته شود و خلط فاسد گشته در آن نفوذ می یابد عقل و ادراک زائل میگرداند و این نوع مرض پیدا میشود علامت این نوع آنست که آنچه در دل مریض آزار رسانیده باشد بیرون دهد و سخنها یاوه گوید که از آن مردمان در تعجب شوند و گاهی بخندد و گاهی گریه کنند و گاهی سرود گوید و علامت نوع ششم آنست که مریض لاغر گردد و قوت حواس خمس کم افتد و چشمهاش لعل گردند و رنگ بدن متغیر گردد و رنگ روی سیاه شود و چون صاحب اینها سخت ضعیف و ناقوت بود و سر افگنده باشد و چشمها طرف آسمان دارد و شب و روز او را خواب نیاید بد اراده بشود و دیوانگی که آنرا بهوت انماد گویند از سخت شدن جن پیدا میشود علامتش آنست که مریض حکایتهای غیب گوید و بکارهائیکه بران قدرت بشر را نبود مرتکب شود و آنچه مردم آنرا فهم کردن نتوانند دریابد و چون دیوانگی اش بر طریق استمرار نباشد و در وقتیکه دیوانگیش حادث شده باشد چون آن وقت بیاید البته عود کند و از آن وقت تجاوز کند و چون دیوانه با قوت بود و صابر باشد اگر چیزی برسد بخورد و اگر نرسد از هیچ کس طلب نکند اگرچه گرسنگی او را در آورد و پاک بماند و چشمها گشاده دارد و پلکها بر هم نزند و سخن بکلامی که آنرا سندی سنسکرت گویند بکند و هر کسی را گوید که از من چیزی بخواه تا بدهم و خدمت زنار داران کند و از دهن وی گلها آید که آنرا کسی ندیده است دانند که دیوانهٔ مذکور را نوعی از جن که آنرا سندی دیو گویند سخت شده است و چون دیوانهٔ مذکور بخوردن طعام سیر نگردد و از هیچ کسی نترسد و ناپاک بماند و اهانت مادر و پدر و استاد بکند و آداب ایشان نگاه ندارد و چشمهاش کج شوند و از دهنش خوشبوی شود بدانند که او را آن جنیکه نوعی از جن است سخت شده است و چون دیوانه مدام خوش باشد و در باغ و کرانهٔ آب جاری ماندن خواهد و عطریات

دوست دارد و رخشنده کنان رقص کند و پاک بماند بدانند که آنرا گذر جوب که نوعی از جن است سخت شده است و چون چشمهای دیوانه اول باشد بدانش
باز بیابانی و خوبی بود و دیوانه ناگو و تن خود را بسیار بیند و لباس لعل و باریک پوشیدن خواهد متخیل باشد و بسیار غریب اروان شود و سخن اندک گوید و به زیر بود
و کسی را نگوید که چیزی از من بخواه تا بدهم بدانند که پیرانوعی از جن که آنرا جحیه گویند سخت شده است و چون دیوانه گاه در سر بر زمین بگسترد و بیند با
که آنرا کافران بنام گذشتگان خویش میپرستند به بیند و آب را نجو گرفته بنام گذشتگان خویش بدیاند کافران میریزند بریزد و دیگر رسوم کافران بجا
و هیچ کسی را نزد یکانه و گوشت و کبی و شیر و برنج خوردن خواهد بدانند که نوعی از جن که آنرا بیراژه گویند سخت شده است و چون دیوانه بر طریق
مار بر زمین غلطان غلطان روان شود و گرانهای زبن بلیست و بسیار غصه کند و آرزوی روغن و قند و شیر و شهد و شیر برنج خوردن خواهد بدانند که سرگرد
که نوعی از جن است سخت شده است و چون دیوانه رغبت بگوشت و شراب بسیار کند و بی شرم و سخت دل و نامهربان و دلاور و زورآور بود
و در شبها گشت کند و پلید بماند و پاکی نجوید بدانند که اکس او را سخت شده است و چون دیوانه با اهل علم و استاد شده و برهمنان و بزرگان عیب او گوید
و بید بر همنان نخواند و پاک بماند و بعد پرهیزگاری خود انچه دارد مدام درخشیده بماند بدانند که او را برهمه راکس سخت شده است و چون دیوانه لباس از
تن دور کند و لاغر و حقیر بود و با هیچ کس دوستی نورزد و سخن یاوه و دشنام بگوید و از اندام او بوی زشت آید تا پاک بماند و یکجا قرار نگیرد و طعام بسیار خورد
و در میان جنگلها و محلیکه کسی در آنجا نباشد سیر کنان بگردد و سخن گویان و گریان بماند بدانند که او را پشاچ دیو که نوعی از جن است سخت شده است
اما دیگر نوعی از جن که آن را دیو گویند در هنگامیکه آن را چون تخته گویند سخت شود و نوع دیگر بوقت غروب آفتاب و آخر شب
سخت شود و در هنگامیکه آنرا اشتی گویند سخت شود و هنگامیکه آنرا پروه گویند سخت شود و نیز کرده هنگامیکه آن را اماوس
گویند سخت شود و نیز پیدا کرده هنگامیکه آنرا پنجمین گویند سخت شود و راکس بسبب سخت شود و پشاچ کرده هنگامیکه آنرا اتو دس گویند سخت شود
و باید دانست چنانچه گرمی و سردی در اشیا سرایت میکند چنانچه گرمی آفتاب در بلور که آنرا سورج کرانت گویند در می آید و چنانچه
سرد در ... سرایت ... محیط میگردد همچنین جن در وجود آدمی در می آید و محیط میشود و کیفیت در آمدن او بکسی معلوم نشود و دیگر دیوانه چون رعشت
روان شود و وقت که از دهن بیرون می آید زبان لیسیده فرود برد و خواب بسیار کند و ناگهان بر زمین افتد و سخت بلرزد و چشمهاش بزرگ و
ترسناک دیده شوند و چنان باشند گویا که بیرون خواهند افتاد و بالای درخت و پیل و بلندی سوار شود و سفیدتر بالبند که بد واپه نخواهد شد و نوعی
از دیوانگی که باشد چون تا بمدت سیزده سال مستمر شود بعلاج زائل نگردد قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه اگر مرض مذکور بسبب غلبهٔ باد
حادث شود باید که روغنهای پخته و روغن کهنه مریض مذکور را بنوشانند و اگر از غلبهٔ صفرا حادث شود اسهال کنانند و اگر غلبهٔ بلغم بود قی بکنانند و مریض
این مرض را حقنه نیز باید کرد و انچه در فصل دفع باد صرع وارو های آن گفته خواهد شد درین مرض نیز بکار بندند زیرا که خلط فاسد بر دماغ را
که درین مرض زشت گردانیده این را پیدا می آرد و در باد صرع نیز آن دماغ را زشت گردانیده آنرا پیدا می آرد و در محلیکه خلط فاسد
درین زحمت در آمده آنرا پیدا می آرد در باد صرع نیز در آن محل آنرا حادث میگرداند و باید که مریض این مرض را آنگاه علاج در کار برند چونکه از
آب و آتش و درخت و کوه و حفره و چاه نگاهبانی بطریق بهتر کنند و اگر مریض را در شیره برهمی سحیق کوفته و شهد انداخته بلیسانند صحت یابد و اگر شیره
برهمی سحیق کوفته و شهد انداخته بلیسانند و اگر جو را با آب آس کنند و بجامه بخته لبستانند و در آن سحیق کوفته و شهد انداخته خوردن دهند صحت شود نوع دیگر
شیره برهمی شیره برگ ... هر سه آمیخته بنوشانند صحت شود نوع دیگر پوست بیخ بریاره که گل او سفید باشد در وقت سعد بیارند و
مقدار ... آس کرده در شیر ماده گاو انداخته بپزند و شیر مذکور را سرد کرده بنوشانند و بالای آن آب ... بنوشانند صحت شود نوع دیگر ...
و انگوزه و بیخ ... و بیخ بزرگ ... دیودار و ... و ترپهله و مال کنگنی و اسپند و ... و فلفلین و بیخ سفید برنگ و سرسون زرد و چوب و دارهلد
هر همه را مساوی گرفته با بول گاو بپزند و آس کرده مقداری خوردن دهند و چشمهاش کشند و بینی نیز کشانند و در اندام مالند و در شربت نیز

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

انداخته غسل بکنانند ازین باد صرع واثر زهر وانماد و تپ وسحر وآسیب دیو و پری برود وداز جن فرزند برسد ومیان خلائق عزیز ومحروم باشد وهیچکس بدی
مستعمل کنندهٔ این دارو نه اندیشد واگر بسحق تر جملهٔ داروهای مذکوره و بول گاو و روغن ماده گاو بپزند و استعمال کنانند همین فایده رساند واین
علاج را بهندی سادهارتهکاوه و کهرت گویند لنوع دیگر در جوش و بول و روغن گاو و باشد باانداخته مریض را بدهند ازین زحمت مذکور
صحت یابد لنوع دیگر روغن ماده گاو که کهنه باشد سادهارتهکاوه چون مذکور انداخته بنوشانند مریض صحت یابد واگر تنها روغن کهنه بنوشانند
نیز صحت یابد و روغن سرشف برای مریض مذکور بغایت نافع است باید که آنرا در بینی بچکانند و در اندام بمالند و در اوگاه آن مریض مذکور را بنشانند
واگر زحمت مذکور از اندیشهٔ بسیار و با اندوه حادث شده باشد باید که تدبیری کنند که اندیشه از دل زائل گردد و اندوه و ملال دور شود و یا گر
واگر از سبب بسیاری خوشی حادث شود تدبیر سے باید کرد که اندیشه پیدا آید و خوشی زائل گردد چنانچه یکایک خبر وفات عزیزی برسانند
تا در اندیشه افتد و صحت یابد و چنانچه مریض مذکور را البته و بر اندام وی روغن تلخ طلا کرده در آفتاب ستان انداختند و کونچه بر اندامش بمالند
و مقداری آهن گرم کرده اندکی اندامش را بعضے جا داغ بکنند و با آب گرم و با روغن گرم بر اندامش سرشک بزنند و او را تبازیانها بزنند
وابسته در خانهٔ خالی که در بسته باشد بدارند و یکجا نشین مارها که دندان آنها شکسته باشند و یا بی زهر بوند و شیر و پلنگ که معلم بوند و مردم را بجا
کشنده و دشمنان و دزدان و مانند ایشان بنوعیکه مناسب دانند بترسانند زیراکه ازین چیزها که موجب خوشی مریض مذکور است زوال پذیرد و وهم
دور شود و صحت یابد و همچنین چون مریض مذکور که از مفارقت محبوبی یا از خوف دشمنی یا از بسیاری غصه حادث شود تدبیری کنند که مرض مذکور
زائل گردد و مریض صحت یابد و صاحب این مرض را دو گوشت سگ که کشته شده باشد علی الدوام باید رسانید که بغایت نافع است
و بدانکه چنانچه در علاج سایر امراض غلبهٔ خلط و زورش و قوت مریض و فصل و دارو و طعام موافق و مخالف را رعایت کردن واجب است علاج
دیوانگی که از جن حادث شود و این نوع را بهوتونماد گویند نیز لازم دانند واگر از بدن صاحب مرض انماد اخلاط کم شده باشد چون صاف بود
او را حقنهٔ روغنهای پخته باید کرد واگر مرض مذکور از سبب زهر حادث شده باشد علاجهای نرم و علاجهای دافع زهر بکار برند لنوع دیگر سنبل
و فلفلین انگزه و نمک سنگ و تیج و ننکی و تخم سرس و تخم کرنج و سرشف سفید هر همه را متساوی ستده و با بول بقر آن کرده گولیها بسته نگاه دارند
و روزینه یک غلوله با بول بقر سائیده در چشم کشند ازین تپ تجاری و باد صرع و انماد دفع گردد و این علاج را بهندی نتره و کهنا دبرت گویند
و برای دفع صرع و این نوع مرض رگ پیشانی و سینه و بازو و غیره نیز بکشایند لنوع دیگر کوته و اسگند و نمک سنگ و اجمود و هرد و وبرد و سنبل
و فلفلین و پارچی و منگل بهیی یعنی اسپند هر همه را متساوی گرفته ونیز بقدر جملهٔ داروها سحیق کنج بیامیزند بعده این معجون را در شیرهٔ براهمی تسقیها باید
هر قدر که تواند تسقیها بدهند چون مرتب شود نگاه دارند و روزینه مقداری نیم درم یا کم یا زیاده با شهد و روغن گاو بخورانند در مدام مرض کم
دفع شود و عقل و اوج و عمر افزاید واگر دومندل بخورند طبع را چنان فیاضی شود که هزار بیت یکروز انشا کنند و این علاج برای یادی خرد و دفع رنج
جنون بغایت مفید است و این را سرست چوران گویند لنوع دیگر از انگزه و نمک سیاه و سندهی و فلفلین که هر یکی بست و چهار درم باشد
سحیق تر ساخته در یک ادهک تخم نقرا اندازند و چهار چند از روغن بول بقر تیز با انداز نار و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن بدهند ازین نیز مرض
دیوانگی و انماد و صرع و مانند آن جلگی زائل گردد و این روغن را بهندی هینگواد کهرت گویند لنوع دیگر جهپر و پهلیه و کند بهالنسی و چارلی که آن
گیاهیست که در زمین شمال میباشد و در آن زمین آنرا بدشلی گویند و گونجه و تیج و تراپان و ارلی و کهیر کاکولی و چورک یعنی بهتو و دروسنکه
و دانه الاچی خرد و باراهی کند و سیاه دانه و سولف و گوکل و سنراول و گلوی و هر دو راسن و بچهیا دیعنی مید معاسینگی و سرون بسپانی
هر همه را متساوی گرفته و سحیق تر ساخته بدان روغن گاو بپزند چون مرتب شود مقداری روزینه بخورانند ازین زحمت دیوانگی و صرع و انماد و
تپ نافع گردد و عقل و اوج و عمر و حواس خمس قوی شوند و بچگان را گنگی و عقل افزودن کند و این روغن را بهندی جهابلیاچک کهرت گویند

نوع دیگر ترپهله و بیخ لکهمان و کلیسر و کلسیها و بیخ و براهمی و پاڑهی و هر دو کٹائی و سرون و بهتون و هر دو نوع پپرنوا ایکی آنکه گلش سفید بود و دوم آنکه
گلش لعل بود و شهد بی و ملساری هلیله و هر دو نوع اسپند هر یکی یکان پل گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و چون چهارم حصه آن بماند بستانند و در
یک پرسته روغن گاو که گوساله اش مرده باشد و هم رنگ گاو مذکور باشد بانداز ند و تگر و رنیکا و تج و کوته و پلپل دراز و شرف زرد و نمک سنگ
هر همه را بتساوی گرفته و بآب آس کرده نیز بانداز ند و بآتش نرم بپزند و باید که شروع پختن این روغن هنگامیکه ماه در منزل پکهه باشد بکنند و چون پخته شود
در آوند [illegible] یا آنچه بهترین آوندها باشد انداخته نگاه دارند و مقداری روزینه نهار بخورانند و در چشم مریض بکشند و ناس بدهند و بر اندامش نیز بمالند
از این آسیب دیو و پری و اثر جنونیت و بادصرع و اثر زهرها دفع شوند و عقل و حفظ و حواس خمس افزاید و فربهی حاصل آرد و این روغن را بهندی سمارست گهرت
گویند و مها کلیانک گهرت که در فصل تپ گفته شده اند برای دفع زحمت انماد و بادصرع بکار برند نیز نفع تمام دهد نوع دیگر برنیک و مرهری و راسن
و دسمول و ستر اول و خارخسک و بیخ سنی هر همه بتساوی گرفته و جوشانیده جوش مذکور در روغن گاو بانداز ند و دار وهای مذکوره را کوفته و بآب
آس کرده نیز بانداز ند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن دهند از این مرض انماد و بادصرع و مستی و بیهوشی و تپ دفع گردد و این روغن را
بهندی چیپس گهرت گویند نوع دیگر دسمول و راسن و بیخ بید انجیر و نسوت و ببیارا و مرهری و ستر اول هر یک دو پل گرفته و جوکوب کرده بجوشانند
و جوش مذکور را در روغن گاو انداز ند و از دار وهای کلیانک گهرت سحوق ترساخته نیز انداز ند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن دهند از این نیز
فایده چیپس گهرت حاصل آید و این روغن را نیز بهندی مها چیپساک گهرت نامند نوع دیگر پانساو زردچوب دارهلد و ترپهله و برنگ و تج و شرف
و سرس و اسپند سفید و مجیٹه و سناهی و پلپلی [illegible] و دیودار هر همه بتساوی گرفته و بآب آس کرده در روغن ماده گاو بانداز ند و چهار چند از روغن گو
بول البقر نیز بانداز ند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه خوردن دهند صحت حاصل شود و این روغن را بانساد گهرت گویند نوع دیگر صندل
و بالا و نکهه و کوته و ملهٹی و چهرو پله و پدماکهه و دیودار و مجیٹه و زردچوب و ناروکچور و دانه الایچی و ناکیسر و شرح و صندل زرد یعنی پلیکه و النکی و کنکپالی
و برنگ و موته و دارهلد و کلسیه و کلیسر و کٹکی و نفل و اگر و زعفران و تج و رنیکا و نکا هر همه بتساوی گرفته بآب آس کنند و در روغن گاو بانداز ند و
چهار چند از روغن مذکور آب جغرات و همچنان از روغن مذکور جوش لاک بانداز ند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری از این بر وجود مریض گو
بمالا کنند از این بادصرع و انماد و دیوانگی و اثر نحوست اختران و آسیب دیو و پری و تپ دفع شود و فربهی حاصل آید و عمر طبیعی افزاید و این روغن را لاکهاد تیل
گویند نوع دیگر موی خرس و موی شغال و سیاهی و شیر و انگر و را با بول بز آس کرده و بر آتش نهاده مریض را دود آن برسانند از این تاثیر نحوست اختران
قوی و هر آسیبکه باشد دفع شود نوع دیگر گل سرس و سرس سفید و سنبهی و سرشف و تج و مجیٹه و زردچوب و کوته و گوروچن یعنی روین گاو هر همه را بتساوی
گرفته و با بول بز آس کرده غلولها بقدر حبه بسازند و در سایه خشک کرده بدارند بوقت حاجت یکی سائیده در چشم آسیب زده بکشند آسیب دفع شود
پنبه دانه و برنگ و اونکهه و کٹائی و سینبهل و تج و چهر و پشاک گرپه و پوست نی نیزه و بیخ و پوست ماریعنی کانچلی و دندان فیل و سیرون گاو و انگر و پلپل گرد
هر همه را برابر گرفته و آس کرده و بر آتش نهاده دود آن آسیب زده را برسانند آسیب دفع شود و این را دهاد دهوپ و دهوپلی گویند و بدانکه
کلیانک گهرت و پاپی کلیانک و مها چیتس و نراین تیل و مها نراین تیل برای آسیب زده نیز استعمال باید کرد از این آسیبها و نحوست اختران دفع شود
فائده از جهت دفع دیو و پری صدقه نیز باید داد و دعاها و حرزها و افسونها نیز بخوانند و غیر پشاچ دیو را دار وی تیز در کار نبرند و سختی نکنند بلکه نرمی
و چاپلوسی پیش آیند زیراکه چون جنس جن و غضب آید مریض و طبیب هر دو را بکشد والله اعلم واحکم **فصل بست و یکم در زحمت بادصرع** که آنرا بهندی
الیسمار و مرگی گویند و آن بر دو قسم است **قسم اول در علامات مرض مذکور** بدانکه چون مردم که در وی رج و تم بیش باشد و عملی را که زیاده از
طاقت باشد مرتکب شود چنانکه حرکت و زور و کشتی و سواری فوق طاقت بکند و یا بول و غائط و دیگر چیزها را که حبس آن مضرست نگاه دارد
و یا طعام مضر و چرکناک یا ناپاک و یا با زن حائض نزدیکی کند یا غصه و اندوه و خوف و مانند آن که دل را اضطراب رسد بسیار کند و یا سخت شیفته

فصل بست و یکم در زحمت بادصرع
قسم اول در علامات مرض مذکور

چیزی باشد یا مریض باشد و دارو نیکه برای دفع این مرض نشاید بلکه ماده آن مرض بود بخورد و یا آنمقدار که باید خورد زیاده از آن بخورد خلط فاسد شده
و در دل بر آید و ابهامها یکی از آن در راه بال بسر رسد و مسدود ساخته و حواس معطل گرداند به باد صرع پیدا آرد و این به چهار نوع ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و
دوم آنکه از غلبه تلخه باشد و سوم آنکه از غلبه بلغم باشد و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط حادث شود و علامتی که پیش از حدوث این مرض حادث شود آنست که
مردم را تفکر و فراموشکاری و گرفتگی دل و ضعف و سستی دل و بیخوابی و روانی خوی از اندام پیدا آید و دل و سینه بلرزد و عقل گم شود و دوران سر حادث گردد
و علامتی که بعد حدوث این مرض پیدا آید آنست که مریض چشم و ابرو کج کرده و دیدها کشاده و لبها را بدندان خاید و دست و پا هر دو شورنده و کف از
دهن کشنده بیهوش گشته بر زمین افتد و آثار زحمت مذکور که از غلبه باد حادث گردد علامتش آنست که وقت صرع آمدن پیش نظر مصروع سیاه فام و لعل فام
و یا نیل فام نماید بیهوش گشته بیفتد و لبها را بدندان بخاید و دم بسیار کند و از دهنش کف بسیار بر آید و اندامش بلرزد و زحمت مذکور که از غلبه تلخه حادث شود علامتش
آنست که وقت آمدن صرع پیش نظر مصروع چیزهای لعل فام و زرد فام آید و چنان پندارد که او را از چهار طرف آتش احاطه کرده است و زحمت مذکور که از غلبه بلغم
حادث شود علامتش آنست که وقت آمدن صرع پیش نظر مصروع چیزهای سپید آید و موهای اندام ایستاده شوند و اندام سرد و گران گردد و بیهوش شود و دیر
کف از دهن سائل گردد و بعد از دیری بهوش آید و زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط حادث گردد علامتش آنست که نشانهای هر یکی از هر سه خلط در آن باشند
اگر مصروع لاغر و ضعیف افتاده باشد و باد صرع در و غالب و دیرینه شده باشد اغلب آنست که زودی بدوا به نگردد و نیز اگر مریض مذکور لاغر باشد و اندام و ابرو
و پلکها و اهم بجهد و چشمها متغیر شوند هرگز بعلاج به نگردد و اگر باد صرع پانزدهم روزی آمده باشد آنرا از غلبه تلخه دانند و اگر بعد دوازدهم روزی آید آن نوع را از
باد دانند و اگر بعد از یکماه پیدا آید آنرا از بلغم بدانند سوال چون خلط فاسد که موجب باد صرع ست در وجود مصروع مدام میباشد مرض مذکور مدام چرا نباید
جواب نقصان قوت را در علت دخل ست پس تا با وام که وقتی مخصوص که آنرا در غلبه دخل ست نیاید علت ظاهر نشود چنانچه بعضی تخمها در زمین می باشند اگرچه بسیار
ے بارد نمیروید و چون ارسات و موسم آن میرسد سر از زمین برمیکشند همچنین طریق اخلاط فاسده در مصروع میباشند بوقت خود زور میآرند

قسم دوم در علاج مرض مذکور بدانکه علاجهائیکه بجهت دفع زحمت اماد گفته شده اند برای دفع این مرض نیز استعمال باید کرد و روغن سنوز که
کهنه شده باشد مریض را بو شانند و بر اندامش بمالند زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر بتازه سوسمار و راسو و مار و آهو و خرس روغن کشند بر بدن
ناس کنند و آنرا بر اندام مریض مذکور بمالند صحت یابد ایضاً سهجنه و ارلو و چتره و پوست نم هر همه اعتدادی گرفته و جو کوب کرده بجوشانند جوش آن در روغن
ماده گاو بیاندازند و کاک ادویهای مذکور و همچنین تراز ان ادویهای مذکوره بول بقر نیز اندازند و بپزند چون پخته شود بر اندام مریض بمالند فی الحال صحت شود نوع دیگر
کلتهی و نجود کنار و تخم سنبی و گوگل و چهر و دیسمول و پلیله هر همه اعتدادی گرفته و جوشانیده جوش مذکور را در روغن گاو بیاندازند و همچنین تراز ان داروهای
مذکوره نیز بیاندازند و چهار چند از روغن بول بقر هم بیاندازند و بپزند چون پخته شود در روزینه مقداری بمریض بخورانند صحت یابد و باد صرع که از
غلبه باد حادث شده باشد دفع گردد نوع دیگر جوش داروهای پرنیا و کن و روغن گاو بیاندازند و همچنین تراز ان ادویهای کاکولیا دکن شیر گاو نیز مقدار
جوش مذکور انداخته بپزند چون پخته شود در روزینه مقداری باشهد و شکر بخورانند ازین باد صرع که از تلخه حادث شده باشد دفع گردد نوع دیگر
جوش داروهای ارکبادهادکن در روغن گاو بیاندازند و چهار چند از روغن مذکور بول بقر نیز اندازند و پلپل از و نج و داروهای مشتادکن با آب
آس کرده هم بیاندازند و بپزند چون پخته شود مقداری در روزینه بنوشانند ازین باد صرع که از غلبه بلغم حادث شده باشد دفع گردد نوع دیگر زیره و ارونج و کوتهه و شیف و زرد
و سندهی و انگره و مجیتهه و زرد چوب و دار هلد و لجالو و ترپهله و تخم کرنج و تخم سرس و اهپاد و چتره هر همه اعتدادی گرفته و با آب آس کرده در روغن گاو
بیاندازند و چهار چند از روغن بول بقر نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه بخورانند و بدین روغن ناس نیز بدهند ازین باد صرع
و زحمت اماد و جمله انواع آسیبها و کرم و بیست و اثر زهر و بلغم و دو روزه تپ ناغه دفع شوند و این روغن اسد حقا رنگ گهرت گویند نوع دیگر داروهای
رسول و ایست کرا و مرهی و بهارنگی و ترپهله و کروا و کچیل و چقون و چتره و نیلوفر هر همه اعتدادی گرفته و جوشانیده جوش مذکور را در روغن گاو

قسم دوم در علاج مرض مذکور

باندازند وچرایته وتخم کرنج وسندهی فلفلین ونمک لنسوت وپاتهی وزردچوب ودارهلد وکلیسر وکگیسر وبجا وبول وکتکی وغنچه گل وبیل بج وتیل وبابرنگ هر همه متساوی گرفته
وباآب آس کرده نیز اندازند وبمقدار وزن روغن هر یکی از شیر گاو وجوات وبول البقر وسرگین گاو یعنی شیرهٔ سرگین گاو نیز اندازند وبپزند چون مرتب شود
مقداری روزینه مریض مذکور را بخورانند ازین بادصرع هر نوعیکه باشد وآسیب ودیو وتپ که سوم روز آید ودمه وانماد دفع شود واین روغن را بهندی
پنچکلب گهرت گویند نوع دیگر سپی که دندرا بان بسته آویزند آن رسن را برینه ودر آونده انداخته بسوزند که دودش بیرون نرود وچون سرد شود خاکستر آنرا بگیرند
مقداری باآب سرد بنوشانند ودر بینی مصروع نیز بچکانند بادصرع فی الحال دفع گردد نوع دیگر بنده سنبهالو را باآب آس کرده مریض مذکور را بنوشانند و
در بینی او نیز بچکانند بادصرع فی الحال برود نوع دیگر دودهٔ بز نر را صاف کرده وترشی دران انداخته بپزند ومریض را خوردن دهند ازین عمل بادصرع دفع گردد
نوع دیگر مینسل ورسوت وپنجال کبوتر هر همه متساوی گرفته وآس کرده ومانند سرمه ساخته در چشم مریض بکشند وازین بادصرع وانماد وتپ نائبه دفع گردد
نوع دیگر ملهٹی وانگز وبچ وتخم کرنج وتخم سرس وسیر وکوٹھ هر همه متساوی گرفته وبابول البقر یا بزنر آس کرده وهنگام آمدن بادصرع در چشم کشند ازین
بادصرع زودی برود نوع دیگر گیتیه وسنگ جنجون وغله موٹھه وجو واسیر وسندهی فلفلین هر همه متساوی گرفته وباآب آس کرده غاولها بندند و
هنگام آمدن بادصرع یکی سائیده در چشم بکشند ودر بینی مریض مذکور نیز بچکانند ازین عمل بادصرع وانماد واثر زهر واثر زهر مار وبیهوشی که از غرق شدن
در آب شده باشد دفع گردد نوع دیگر چون ماه در منزل پکهه باشد تلخهٔ سگ ایستانند آنرا بهنگام آمدن بادصرع در چشم مصروع بکشند صحت یابد
واگر تلخه را باروغن ستور آمیخته بر آتش نهند ودود آن بدماغ مصروع رسانند به شود نوع دیگر از بوم وطوطی وزاغ وکرکس منقار وپرها وپنجال ستده
وبر آتش نهاده ودود آن بمصروع رسانند فی الحال هوشیار گردد واگر دود ولیس افگنده مار وراسو وگربه بدماغ مصروع رسانند فی الحال هوشیار
شود نوع دیگر سرشف زرد وتره را بابول البقر آس کرده بر اندام مصروع مذکور طلا کنند وبمالند بزودی صحت یابد وبه شود نوع دیگر بیخ کیاه میوه
سنگهاڑه آس کرده یا باروغن ستور تا یکماه مصروع را بخورانند صحت یابد اگرچه بادصرع دیرینه باشد ازین عمل دفع شود مجربست نوع دیگر تج را
آس کرده باشهد بخورانند وبرای مریض مذکور غذا برنج پخته باشیر ماده گاو معین کنند اگرچه صرع دیرینه باشد دفع شود نوع دیگر چون ماه در منزل پکهه باشد
بوقت سعد بیخ سینبا بزرگ را از جانب شمال کنده بیارند وباشیر ماده گاو که گوساله او بیک رنگ باشد آس کرده مریض مذکور را بنوشانند به شود
نوع دیگر ملهٹی را باآب بزدبه آس کرده تا سه روز متواتر بنوشانند به شود وصرع اگرچه دیرینه باشد دفع گردد نوع دیگر جوش دسمول البسانند و
پیپل مرا وپپلمول وچاب وچیتره وسندهی وپپل گرد وترپهلا ونمک برپارا ونمک سنگ ولنسوت وبرنگ کرنج وجوانی وکشنیز وزیره هر همه متساوی گرفته
سحق کنند واین سحوق را که مسمی به کلیانک چورن است در جوش مذکور انداخته مصروع را بنوشانند ازین سرفهٔ بادی وبواسیر وسنگرینی وبادصرع
که دران دل مریض بلرزد ودوشنهاش درد کنند ودستها وپایهاش سرد گردند وبرای اشتها خوبی آید دفع شوند وگرسنگی افزاید نوع دیگر در روغن گاو
آب بزدبه که بحیده چند از روغن مذکور باشد اندازند ملهٹی را باآب آس کرده نیز اندازند وبپزند چون پخته شود مقداری روزینه مریض مذکور را
بنوشانند ازین بادصرع دفع گردد واین روغن را بهندی کلهوکهها دگهرت گویند نوع دیگر در روغن گاو شیر وبول وشیرهٔ سرگین جوات ماده گاو
ودیگر اشیای ترش انداخته بپزند چون مرتب شود مقداری روزینه خوردن دهند ازین تپ نائبه که سوم روز آید وانماد وبادصرع دفع گردد واین روغن را
بهندی کلهیچ کب گهرت نامند واگر کلیانک گهرت ومها جیتس گهرت را که بالا ذکر آن بتفصیل انماد گذشته است درین مرض استعمال کنند
بسیار فائده حاصل آید نوع دیگر بست وچهار درم گاچکان را باآب آس کرده در نیم سیر روغن گاو اندازند ودو سیر جوش آمله نیز انداخته
بپزند چون پخته شود مریض مذکور را مقداری بنوشانند ازین مرض بادصرع که از غلبهٔ تلخه بوده باشد دفع شود واین روغن را بهندی مدهوک چهپ گهرت
نامند نوع دیگر در نیم سیر روغن وسیر شیرهٔ نیشکر وهشت چند از روغن جوش باریکهار وسحیق ترازان ادویهای جیونی گن باندازند وبپزند
چون پخته شود روزینه مقداری مریض مذکور را خوردن دهند ازین مرض مذکور یعنی صرع که از باد باشد دفع گردد واگر از مره تلخه بود نیز برود واین روغن را بهندی

کنند کهیرت ناسند نوع دیگر بالنگنی و تم و سونا و بلهی و سجنه هر همه انتساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند بجای پخته و صاف کرده در روغن کنجد
که چهار چند از روغن مذکور باشد انداز ند و به جوش تر از ان ادویهای مذکوره بجنبانند از روغن بول البقر نیز انداز ند و بپزند چون پخته شود مقداری بر اندام مریض طلی کنند
ازین عمل باد صرع برود البته و این روغن را گتبه بجهیاد تیل گویند نوع دیگر سجنه و کوتهه و منسل و زیره و سندهی و فلفلین و انگوزه هر همه انتساوی گرفته
و باب آس کرده در روغن کنجد نیز بانداز ند و بپزند چون نیم پخته شود چهار چند از روغن مذکور بول بز نیز انداز ند و بآتش نرم بپزند چون روغن خالص باند
فرود آرند و نگاه دارند روزی یک صدقه داده مصروع را ناس بدهند صحت یابد و این روغن اسکه تیل نامند نوع دیگر دیم پرستهه روغن کنجد دار و هاے
جیونی کن که هر دارو به مقدار یک پل باشد با آب آس کرده بانداز ند و یک بون شیر گاو نیز بانداز ند و بپزند چون پخته شود مقداری مریض باد صرع را روزینه
بخوراند و ناس دهند و این روغن را جیونی جمک گویند الکنون بعضی رسها برای دفع این مرض از طب رس رتناکر خسرو گفته مے آید پارد یعنی سیماب کشته
و آهن کشته و هرتال صاف کرده و گن دهک صاف کرده و رسوت جمله را برابر گرفته در بول صبیان یکروز سحق کنند و غلوله بندند و از مقدار وزن غلوله
دو چند گندهک یکدسته در آس کنند و در آوند آهنی سحق گندهک فراز کنند و بالای آن غلوله مذکور بدارند و نیم سحق از ان گندهک بالای غلوله
اندازند و بالای آن دهانه آهنی مذکور سرپوش آهنی نهاده مقدار ربع ساعت زیرش آتش کنند چون گندهک سوخته شود آتش مذکور دور کنند و سرد شود
فرود آرند پس مقدار یک حبه ازین مصروع را خوردن دهند و بالای آن اپانان ازسحق انگوزه و سندهی و فلفلین و نمک سیاه که هر همه متساوی ستده آس کرده باشند
مقدار دو نیم درم با بول آدمی و روغن ستور بنوشانند ازین عمل باد صرع و اتماد و دیوانگی دفع شود و این ابهندوی کجهیرون رس گویند نوع دیگر سیماب
ستاره دا بهرک شده و آهن کشته و برنج یعنی پتیل کشته و سوناکهی صاف کرده و زهر شده کرده و بادام کسیه جمله انتساوی بستانند و یکروز با آب قوم سحق
کنند و با شیره پتره و شیره بجیا یعنی بنگ و شیره برنج بیدانجیر و شیره کلکوره عقیم و شیره سنیب و شیره برنج سوزن و شیره سنجهالو در هر یکی یکروز سحق کنند و
غلوله بسته در روغن مالکنگنی و روغن سرشف مقداری گندهک آس کرده اندازند و در دیگی اندازند و غلوله مذکور در روغن مذکور بطریق دولکا جنتر آویزان
کنند چنانکه غلوله مذکور در درون روغن غرق شود لیکن دیگر بار بر دیگدان نشانند مقداریک پاس آتش بتدریج کنند چون پخته شود غلوله مذکور را بیرون کشیده
و آس کرده مقدار نخود غلولها بندند وقت حاجت یک غلوله با شیره ادرک بخورانند و بالای آن در جوش شمول سحق پیپل را از آس کرده انداخته بنوشانند
ازین باد صرع و دیوانگی و اتماد وغیره چنانکه از طلوع آفتاب ظلمت شب می رود برود و این رس ابهندی پرمهه بینی رس گویند نوع دیگر پشک سگ
و زهره و انگوزه و خون حیض و خردل و تج و سیر و استخوان سر آدمی جمله را یکجا کرده و کوفته بر آتش بدارند و دود آن بدماغ مصروع رسانند ازین عمل آسیب بلو
و پری و باد صرع برود نوع دیگر بیخ حنظل که آنرا با سرکه هندی آس کرده باشند مصروع را ناس دهند ازین باد صرع دفع شود و آسیب بلو و پری
نیز زائل گردد نوع دیگر بجهت دفع این مرض سیر را با روغن کنجد و یا ستاول را با شیر ماده گاو مصروع را دائم بخورانند به شود نوع دیگر اگر باد صرع
از غلبه تلخه حادث شود باید که داروی مسهل داده اسهال بکنانند و اگر از باد حادث شود حقنه باید کرد و اگر از غلبه بلغم پیدا آید داروی مقئیه
داده قی بکنانند صحت یابد والله اعلم واحکم فصل بیست و دوم در زحمتهای بادی که آنرا ابهندی بات روگ گویند و آن مشتمل بر دو قسم است
قسم اول در علامات زحمت مذکور باید دانست که باد فرع عنصری نیست بخلاف بلغم و تلخه که متولد از عنصر آب و آتش اند و
با ذات خود بی مدد خلطی دیگر در جمیع بدن نفوذ سکین بخلاف دیگر اخلاط که بغیر مدد باد در بدن ساری شدن نتوانند لهذا باد را رئیس اخلاط
گفته اند چنانچه تلخه بر پنج نوع است باد نیز بر پنج نوع است یکی را پران باو گویند و جای او در دهن است و حیات بدن مربوط بدن است
و هرچه خورده شود آنرا درون شکم می برد و اگر نوع فاسد شود هکک و دمه و قی و مانند آن حادث گردند دوم را اوان باو نامند و جای آن
درون سینه است از انجا صاعد گشته بطرف دهن بیرون می آید و کلام و انواع الحانها از انست و اگر این نوع فاسد شود رحتی از زحمتهای
بادی را که محل حدوث آن گلو و دهن و زبان و گوش و چشم و سر است پیدا گردند سوم را سمان باو گویند و جای آن پکواسے آماسه است

علاج صرع از طب رس رتناکر

فصل بیست و دوم در زحمتهای بادی

قسم اول در علامات زحمت مذکور

و با تشنگی و گرسنگی پیوسته بیاشد و بعد از آن غذا هضم میگردد و خلاصه طعام و بول و غائط از هم دیگر علیحده میشوند و اگر این نوع فاسد گردد زحمت قولنج
و اشتهای بسیار و مانند آن حادث گردد و گاهی گرسنگی کم شود و چهارم را پیان باد گویند و این در تمام بدن ساریست و خلاصه طعام را در تمام بدن میرساند و خروج
خوی و خون حیض از بدن بیرون می آید از آن ست و این نوع عمل سه نوع سابق و نوع پنجم که ذکر کرده می آید نیز میکند و اگر این نوع فاسد گردد زحمتی از
زحمتهای که تمام وجود را در میگیرد پیدا آید و پنجم را اپان باد گویند و جای آن بکپاسه است و خروج بول و منی و غائط و ضراط و جنین و خون حیض با خروج
آنست و اگر این نوع فاسد گردد زحمتی از زحمتهائیکه جای آن در و مثانه است پیدا گردد اما فساد منی و زحمت پرمیو از فساد هر دو باد و پیان باد و اپان باد
باشد و چون هر پنج نوع فاسد گردد مردم هلاک شود و باد فاسد اگر در آماسه باشد قی و سستی و بیهوشی و تشنگی و درد سینه و درد پهلو پیدا آید و اگر در کوشه
باشد شکم آواز کند و منتفخ شود و در ناف درد خیزد و بول و غائط بدشواری بیرون آید و در محلیکه استخوان سرین و صلب با یکدیگر پیوسته است درد
پیدا شود و اگر در محلی از محلهای حواس خمس باد فاسد شود حاسه تباه شود و اگر در خلاصه طعام که در چرم ست باشد خشک و کرگرده اندام هر گونه اش
متغیر گردد و چنان سوزش پیدا آید چنانکه بسخت کردن خردل پیدا می آید و اگر در خون باشد اندام درد کند گویا که سوزنها در وی نشانند و تنگی پیدا آید و پوست
اندام بطرقد و اگر در گوشت باشد در بدن زحمتی که آنرا گرنتهی روگ گویند حادث گردد و اگر در چربی باشد نیز گرنتهی روگ حادث گردد لیکن بالانکه ...
و اگر در رگ باشد رگها پر گردد و منقبض گردد و منجذب شوند و درد بسیار شود و اگر در پی باشد اندام سخت گردد چنانکه مریض آنرا جنبانیدن نتواند و درد کند
و بازو و مریض مذکور چنان پندارد که اندامش را میکشند و اگر در بندگاه باشد بندگاه فاسد شود و کاریکه برای آن بندگاه مقررست بسهولت
از آن بند نیاید و اگر در استخوان باشد استخوان شکسته شود و درد کند و بطرقد و اگر در مغز استخوان باشد دائم درد بود و اگر در منی باشد خشک گردد و امساک انزال
و انزال شود و ... باد درد بسیار شود و بالجمله باد آن قوت دارد که در هر جزوی از اجزای بدن در آید پس باد فاسد را آن قوت باشد که در
هر عضوی در آید و در وی فسادی پیدا آرد و باد فاسد را اگر مدد از فساد تلخه برسد سوزش و بیهوشی پیدا شود و خوی از اندام ... گرداند
و اگر مدد از بلغم فاسد برسد در اندام سردی و گرانی و آماس پیدا آید و اگر مدد از فساد خون رسد در محلیکه باد فاسد باشد چنان درد شود گویا که ...
بسیار اندام گویا پاره گردد و سوزش مریض مذکور را خوش نیاید و عوارضیکه بمدد تلخه حادث گردند حادث شوند و پران باد چون فاسد شود و فسادش ...
فساد تلخه برسد قی شود و تاپاک پیدا آید و اگر مدد از فساد بلغم رسد لاغری و سستی و زحمت تندرا پیدا آید و گونه بدن متغیر گردد و اودان باد چون فاسد گردد
و فساد آنرا مدد از فساد تلخه رسد بیهوشی و تاپاک و سستی و دوران سر پیدا آید و اگر مدد از فساد بلغم برسد از اندام خوی بسیار آید و مویها ایستاده شوند ...
مریض نقصان پذیرد و اندامش سخت شود و دوران سر پیدا آید و چون سمان باد فاسد گردد و فساد آنرا مدد از فساد تلخه رسد از اندام خوی بسیار روان گردد
و تاپاک و بیهوشی پیدا آید و اندام گرم گردد و اگر مدد از فساد بلغم فاسد برسد مویهای اندام مریض مذکور ایستاده شوند و بول و غائط با بلغم آمیخته ...
و چون ویان باد فاسد گردد و فسادش را از فساد تلخه مدد برسد در اندام خوی و گرمی بسیار پیدا آید و اگر مریض عورت بود خون استحاضه ... روان گردد
و اگر از فساد بلغم مدد برسد وجود و سفل ... مریض مذکور گران گردد و چون پیان باد فاسد گردد و فسادش را از فساد تلخه مدد رسد مریض مذکور را
تاپاک و سستی پیدا آید و از بیقراری دست و پا هر سو برند و فسادش را اگر مدد از فساد بلغم برسد اندام مریض مذکور گران گردد و بندگاه سخت شده بماند
و مریض اعضا را جنبانیدن نتواند بدانکه از خوردن طعام اندک غذای خشک ... و سبک و از کثرت جماع و بیداری شب از کشانیدن ... بسیار
و از بسیاری فاقها کردن و از بسیاری آشنا کردن در آب و از بسیار زور کردن و از کشتی گرفتن با زور آور تر از خود و افتادن از بلندی و از بسیار
راه رفتن و از بار گران برداشتن و از نقصانی دعاتها و از اندوه کردن و فکر کردن و از سبب بسیار لاغری و از نگاهداشتن بول و غائط و ضراط
و مانند آن که حبس آن ممنوع ست و از رسیدن زخم در مقام خطرناک و غیر آن و از سوار شدن بر اسپ تند و تیز رو و شتر تیز رو و فیل و مانند اینها باد
فاسد شود و در جایهائیکه خالی باشد در آمده و بر گردانیده انواع زحمتها چنانکه منقبض و منجذب گشتن و سخت شده ماندن و خشک گشتن اعضا و

شکستن استخوان و بندگاه و استاده شدن موی اندام و یاوه گوئی و گرفته شدگی دست و پا و پشت و لنگی و زمانت و کوری و بیخوابی و زوال بینی و بستگی خون
حیض و عقم و لرزیدگی و جنبندگی اعضا و کری آن و نگونی سر و کژی چشم و بینی و استخوان آخور و کشیدگی رگهای اندام و حدوث درد در اندام چنانکه کسی ران
سوزنها میخلانند و مانند این دیگر زحمتها پیدا گرداند و اگر باد فاسد در شکم بود بول و غائط بسته گرداند و شکم که آنرا بهندی بدّه گویند و زحمت دل و گوده و ابهام
و درد پهلو پیدا آرد و اگر در دن اندام بود بندگاه و اندام درد کند و بشکند و اعضا بجنبد و اگر در مقعد باشد ضراط و بول و غائط بسته گرداند و درد پدید شود
و شکم انتفاخ یابد و سنگ مثانه خرد و بزرگ حادث گردد و در بندگاه ران و ساق پای و قدم و در محلیکه استخوان سرین و صلب مجتمع اند آماس زحمتها پدید آید
و اگر در آماسه بود در پهلو و شکم و دل و ناف حادث گردد و تشنگی و آروغ پیدا آید و زحمت البسوچکا و دمه و سرفه نیز پیدا گردد و گلو و دهن خشک شود و دیگر زحمتهای
بادی بسیار اند یکی از ان مرضی ست که دران رگهای مریض کشیده شود و آنرا بهندی جهیک گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد شده
در رگهائیکه آنرا دهمنی گویند در می آید و برون میشود و همچنین بارها در می آید و خارج میشود و مریض از ان کشیده میگردد و این مرض چنانکه تنها از باد
فاسد حادث گردد از باد فاسد که مدد از تلخهٔ فاسد یا از بلغم فاسد یافته باشد و از رسیدن زخم و از افتادن از اسپ و شتر و پیل و از درخت و از بلندی
و مانند آن نیز پیدا آید و یکی از ان مرضی ست که دران مریض را باد فاسد گاه از گاهی یکایک در زمین اندازد و آنرا بهندی اتیابک گویند
و طریق حدوثش آنست که باد فاسد شده در رگهای دهمنی در آمده و آنرا پر گردانیده مریض مذکور را بیقرار گرداند و یکایک بزمین اندازد و یکی از ان
مرضی ست که باد فاسد وجود مریض سخت همچو چوب می گرداند چنانکه مریض مذکور اعضای خود را جنبانیدن نتواند و دندانهایش البته میگرداند و آنرا
دند اتیانک گویند و طریق حدوثش آنست که باد فاسد با بلغم فاسد پیوسته در رگهای دهمنی در آمده و مستقر گشته وجود مریض را سخت همچو چوب
گرداند و یکی از انجمله مرضی ست که دران مرض تن مریض کج همچو کمان میگردد و آنرا بهندی دهنستهه و دهنربات نیز گویند و آن مرض بر دو
نوع ست یک نوع از ان مرضی ست که تن مریض طرف سینه و شکم همچو کمان گردد و بر آمدگی طرف پشت بود و آنرا بهندی ابهنتر یام گویند و
طریق حدوث این نوع آنست که باد فاسد گشته در پیهائیکه طرف سینه و شکم در آمده آنرا منجذب و منقبض میسازد و مریض مذکور را کج همچو کمان میگرداند
و دوم از ان نوع ست که مریض مذکور دران نوع بطرف پشت کج همچو کمان گردد و بر آمدگی طرف سینه بود و آنرا باهیا یام گویند و طریق حدوثش
آنست که باد فاسد در پیهائیکه طرف پشت اند در آمده آنرا منجذب و منقبض میسازد و مریض را کج همچو کمان میگرداند و این نوع لا دوا ست زیراکه
درین نوع استخوان های سینه و کمر و رانهای از ان مریض شکسته شوند و صاحب دهنربات را چون گونه متغیر گردد و اعضا سست شوند و عقل متفاوت
گردد و دندان بسته شوند و از اندام خوی روان گردد و در مدت ده روز بکشد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که دران نیمی وجود مریض طرف
دست راست و یا چپ سست و بیکار شود و آنرا بهندی پچهیا گهات و ارده هنگ بات نیز نامند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد
در رگهای یکی از دو طرف مذکور در آمده و بندگاه آنطرف را سست و متحلل گردانیده نیمی وجود مریض بیکار گرداند و مرض مذکور را پیدا می آرد و این
مرض تنها از باد فاسد هم حادث میگردد و از باد فاسد که مدد از بلغم فاسد یا از تلخهٔ فاسد یافته باشد هم پیدا آید و اگر مرض ارده هنگ بات زن حامله را
و یا زن زچه را و یا مرد پیر را یا خردک و یا لاغر را بسبب نقصانی خون حادث گردد بدارو زائل نشود و اگر مرض مذکور از تنها باد فاسد حادث گردد نیز
بدارو زائل نگردد و اگر از باد فاسد که مدد از بلغم فاسد یا تلخهٔ فاسد یافته باشد پیدا آید دوا پذیر بود و بعلاج زائل گردد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست
که آنرا باد فاسد مدد از بلغم فاسد یافته و در رگهای گردن که آنرا منیان گویند در آمده رگهای مذکوره را سخت گردانیده چنانکه مریض مذکور راستاً
و چپاً سر گردانیدن نتواند پیدا آرد و این مرض را منیا استنبهه گویند و حدوث این مرض از خواب کردن در روز و از نشستن و ماندن بیجا کج کرده و از
گردن کج کرده تا دیری نگریستن بود و یکی از زحمتهای بادی باد لقوه است که دران روی و گردن و چشم مریض کج گردد و بطرف راستاً و چپاً میل کند
و طرفیکه روی بدان طرف میل کند نخندان و دندان و گردن آنطرف سخت درد کند و درین سر بجنبد و مریض مذکور سخت گنگ شود و سخن گفتن نتواند

وازین زحمت از سخن گفتن بآواز بلند وازخوردن خاییدن اشیای سخت و درشت واز خنده و قهقهه بآواز سخت بلند و از فازه آمدن باغلبه و از بار گران برسر گرفتن
واز کج غلطیدن باد فاسد گشته پیدا می آرد واین نوع را ارت گویند وعلامات این مرض که پیش از حدوث پیدا می آید آنست که موی های اندام
ایستاده شوند و سر بلرزد و چشمها رنگین شوند و آروغها بسیار آید و چرم محلیکه آنجا زحمت مذکور حادث خواهد شد گرگرد و دران محل درد پدید آید چنانکه خلیدن
سوزنها میشود و استخوان های زنخدان و رگهای گردن گرفته شوند و اگر مریض مذکور درین مرض لاغر و کم زور شود و با که چشم بر هم زدن نتواند و سخن را
بالکنت گوید بعلاج نیکو نگردد والا دوا پذیر بود و اگر این زحمت تا سه سال بالا زیادت سر یابد هرگز دوا پذیر نبود و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا
گردسی گویند و رنگهسن باو نیز نامند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در پیهای پاشنه پایهای که آنرا کندرا گویند در آمده زحمت مذکور را
پیدا میکند و ازین ران و ساق پای بیکار گردند و بسیار درد کند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا البسواچی گویند و طریق حدوث وی آنست
که باد فاسد در پیهای دستها که آنرا کندرا گویند در آمده زحمت مذکور را پیدا گرداند و این مرض دستها بیکار گرداند و درد کند و یکی از زحمتهای بادی
زحمتی ست که آنرا جانوده و کروشتک نامند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد که مدد از خون فاسد یافته باشد در زانو در آمده زحمت مذکور را
پیدا آرد و ازین در زانو ها آماسی که بشکل سر شغال باشد باد درد بسیار پیدا آید و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا کهنج نامند و طریق حدوث وی
آنست که باد فاسد و سکر در آمده و جای گرفته و پیهای بزرگ را از ان پای راست و چپ که آنرا کندرا گویند کشیده و منقبض گردانیده زحمت مذکور را پیدا آرد
وازین پای بیکار شود و یکی از زحمتهای بادی زحمت زبانت ست که آنرا پاک و کهنج نیز گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد و سکر در آمده
و جای گرفته پیهای بزرگ را از ان هر دو پای که آنرا کندرا گویند کشیده و منقبض گردانیده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین زحمت هر دو پای بیکار گردند
و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا کلای کهنج گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد شده در بندگاه پای در آمده و آنرا سست گرداند و
زحمت مذکور را پیدا می آرد و ازین وقت روان شدن پایهای مریض مذکور بلرزد و مریض مذکور همچو لنگان روان شود و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست
که آنرا بات کنتک گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در شتالنگ در آمده زحمت مذکور را پیدا می آرد و ازین مرض چون وقت روان
شدن پای کج افتد و درد دران پیدا آید و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا پادواه گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد مدد از
تلخه فاسد و خون فاسد یافته در کف پای در آمده و سوزش پیدا کرده زحمت مذکور را پیدا گرداند و ازین در وقت روان شدن در کف پای
زیاده سوزش پدید آید و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا پادهرکهه گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد مدد از بلغم فاسد یافته باشد
و در پای در آمده زحمت مذکور را پیدا گرداند و ازین پای کرگرد و گاه گاهی دران حالتی پیدا آید چنانچه درون آن بآمدن سنگریزه بریزش پیدا می شود
و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا اوباهک گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در بندگاه کتف در آمده و رگهای و پیهای
آن محل را خشک و منقبض ساخته و کج گردانیده و دران درد پیدا آورده زحمت مذکور را پدید سازد و ازین در رگهای و پیهای محل مذکور درد پیدا شود
و یکی از زحمتهای بادی زحمت کرنسیت که آنرا زحمت بادهرج گویند و طریق حدوث وی آنست که تنها باد فاسد و یا باد فاسد که مدد از بلغم فاسد
یافته باشد در صماخ گوش که آن محل سمع ست در آمده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین زحمت کان مریض آواز ضعیف شنود و یا نشنود و یکی از زحمتهای
بادی گنگی ست که آنرا سمکسک گویند و یکی از زحمتهای بادی لکنت ست که آنرا گدگد گویند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا [illegible]
گویند و طریق حدوث این سه نوع که باد فاسد و یا باد فاسد که مدد از بلغم فاسد یافته باشد در مجرای صوت در آمده و آنرا بسته گردانیده امراض مذکوره
پیدا آرد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا کرن سول گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در گوش در آمده زحمت مذکور را
پیدا آرد و ازین درون گوش درد پیدا آید و استخوان زنخدان و بناگوش و گردن و سر چنان درد کند گویا که آنرا کسی می شکند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست
که آنرا انتودی گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در محل بول و غایط در آمده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین درد در محل مذکور

پیدا شود و تا دبر و فرج برسد و فرج و دبر چنان درد کنند گویا که کسی آنرا شگاف میکند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا پرلو بای نامند و طریق حدوث وی
آنست که باد فاسد در دبر و فرج در آمده آنرا پیدا کند و ازین در فرج و دبر درد خیزد و تا محل بول و غائط برسد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی است که آنرا
ادهمان گویند و طریق حدوث وی آنست که باد فاسد در شکم در آمده آنرا پیدا کند و ازین ضراط نشود و شکم منتفخ گردد و آواز و درد کند و یکی از زحمتهای
بادی زحمتی ست که آنرا پرتیا ادهمان گویند و طریق حدوث وی آنست که باد از محل آماسی بالا آمدن خواهد و بلغم که فاسد گشته است آنرا برون آمدن ندهد
غلبه کرده و فاسد گشته زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین نیز شکم منتفخ گردد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا بات اشتیهلا گویند و آن گرهی است
مثل سنگ طویل که در زیر ناف و رای مخرج بول پیدا آید و گاه باشد که آن از محل خود مستقیم بود و گاهی جنبیده زیر و بالا و راست و چپ شود و طریق حدوث
آنست که باد در محل مذکور فاسد گشته مرض مذکور را پیدا آرد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا پرت اشتیهلا گویند و آن گرهیست که در زیر
ناف مثل سنگ طویل پیدا آید و عرض هم بود و راه بول و غائط و ضراط به بندد و طریق حدوث او آنست که باد در محل مذکور فاسد گشته زحمت مذکور را
پیدا آرد و درین مرض بول و غائط و ضراط بیرون نیاید و اگر آید احیانا بدشواری تمام بیرون آید و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا [illegible] گویند و
طریق حدوث وی آنست که باد از سبب تراشیدن زبان و خائیدن اشیای خشک و از رسیدن زخم در رگ فاسد گشته در استخوان کله زنخدان در آمده زحمت مذکور را
پیدا آرد و ازین دهن مریض مذکور کشاده بماند و مریض دهن خود را گرد آوردن نتواند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا هنستمبهه گویند و
طریق حدوث او مثل حدوث هنستمبهه ست ولیکن ازین بسته بماند و مریض دهن را گشادن نتواند هر یکی ازین دو نوع را هنوگره گویند و چون
این مرض بازور بود مریض سخن گفتن و خوردن نتواند اگر با عده نبود بدشواری سخن گوید و بخورد و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا جهوستنبهه
گویند و طریق حدوثش آنست که باد فاسد در رگهای زبان که منشاء حرکت اند در آمده زحمت مذکور پیدا آرد و ازین زبان سخت شود و مریض که
از خوردن و آشامیدن و سخن گفتن نتواند و یکی از زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا سراگره گویند طریق حدوثش آنست که باد فاسد که مدد از خون
فاسد یافته باشد در رگهای گلو در آمده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین رگهای مذکور خشک گردند و سیاه شوند و این لا دوا است و یکی از
زحمتهای بادی زحمتی ست که آنرا لنگهی گویند و طریق حدوثش آنست که باد فاسد در پای و ساق و ران و پهلو و دست در آمده زحمت مذکور را
پیدا آرد و ازین استخوان محلهای مذکوره درد کند گویا که آنرا می شکنند و یکی از زحمتها زحمتی ست که آنرا اردهه بات و این ات اد کار نیز گویند و
طریق حدوثش آنست که باد تنها یا مدد از بلغم فاسد سنده در زیر ناف فاسد شده و مخرج بادهای را که بطرف دبر بیرون میشود بسته زحمت مذکور پیدا آرد
و ازین آروغ بسیار آید باید انکه طبیب شاید که زحمتهای بادی را که ذکر افتاده اند اولا از علامات بداند که ازینها باد اند یا از باد مدد از خلطی دیگر
یافته آنگاه علاجی ملائم آن بکنند و باید دانست از جمله زحمتهای بادی مرض دهنیه و اردت و جهکهات و اپتانک سخت بد اند اگرچه طبیب
حاذق باشد و مریض غنی بود و مال را در پی علاج خرج کند زحمتهای مذکور بود بدیری و بدشواری زائل گردند و اگر درین مرضها مرض بسرعت تابانک
در اندام و بیهوشی و نقصان گرسنگی و ناآرزوی طعام حادث شود و مریض لاغر و کم قوت گردد و اندامش آماس کند و [illegible] شود و
شکم منتفخ میشود و مریض بد و اینشود و هلاک گردد و شخصی که باد وی معتدل بود بجای خود باشد و از جریان خود به سبب علتی محبس نشود و از فساد
خلط آنکه هیچ رنجی نرسد آنرا صد ساله حیات باشد والله اعلم قسم دوم در علاج زحمتهای مذکور باید انکه اگر باد فاسد در آماسی باشد نخستین
مریض را تدبیر لنگهن بکنانند بعده چیتره و اندرجو و پاکهی و کتکی و اتیس و هلیله این شش دارو که آنرا کهرد حرن چورن گویند سوده
باریک آمیخته کرده بدارند و تا هفت روز باب گرم بنوشانند. باد مذکور زائل گردد و اگر باد فاسد در پکواسی باشد باید که روغن از روغنها همان
مریض را بنوشانند و اسهال بکنانند و حقنه که مسهل باشد بکنانند و نمکها انکه پیشتر گفته خواهد شد بخورانند صحت شود و اگر باد فاسد در مثانه بود باید که تدبیر
کنند که از ان مثانه صاف شود و اگر باد کسی از حواس خمس فاسد شود باید که علاجهای بادی که پیشتر گفته خواهد شد در کار برند و روغن [illegible]

قسم دوم در علاج زحمتهای مذکور

و دیگر علاجها که برای طلا کردن پیشتر گفته می آید استعمال کنند و اگر در گوشت و پوست و خون و رگها باد فاسد در آید باید که خون بگشایند تا صحت شود و اگر
در پی بندگاه و استخوان باد فاسد در آید باید که مریض را روغن پخته بنوشانند و بر اندامش طلا کنند و دواهائیکه دفع باد دانند با آب آس کرده و گرم ساخته در محل فساد
باد بنهند و فرود آرند و باز گرم کرده بنهند و فرود آرند همچنین بارها کنند و این را انباه گویند و رسانیدن گرمی آتش که آنرا سینده گویند نیز مفید است و اگر
محل باد و ورم و داغ باشد بهند و اگر پستان باشد محکم ببندند و نیز محل فساد باد را ایتلپند و اگر در استخوان و مغز استخوان باد فاسد در آمده باشد باید که استخوان را
بدفش رخنه کنند و آلت آهن که مثل ماشوره باشد بر سوراخ استخوان نهاده به نفوث دم باد را بیرون آرند و اگر باد فاسد در منی در آید علاج فساد منی که در
باب بسیار برگ گفته شده است بکنند و آنچه پیشتر گفته خواهد شد نیز استعمال کنند و اگر باد فاسد تمام اندام را گرفته باشد باید که مریض را در او کاه بنشانند و اگر خانه
از گل بقدر آنکه دو مرد در آن بگنجد بسازند و آنرا یک شب و روز بدارند بعده درون خانه آتش از چوب و سمول کنند خانه چون گرم شده باشد آتش از آن کشیده مریض را
در آن خانه در آرند تا آنکه گرمی تحمل کردن تواند بدارند بعده بکشند و آرام داده باز در آرند و بکشند و بلعد بر حاجت همچنین چند کرت عمل مذکور بکنند
صحت یابد اگر گوی بکاوند و در آن آتش بکنند تا آنکه گرم شود بعده مریض را بر چهپایه بنشانند و در آن گو آویزند تا آنکه گرمی تحمل کردن تواند چون
گرمی زیاده شود بکشند و آرام داده باز آویزند همچنین چند کرت گرمی رسانند به شود و اگر سنگ را که بر آن غلطیده باشد با آتش گرم کنند چون نیک
گرم شود آتش دور کرده آنرا البته آب سرشکانند چون بخار از آن بر آید برگ درخت پلهر و لتویائته تو فراز کنند و مریض باد گرفته را بر آن بغلطانند به شود و اگر
روغن بر اندام طلا کنند و حقنه بکار برند و ندرگ بکشانید باد گرفته صحت یابد و اگر یک عضوی را باد گرفته باشد باید که آن عضو را رگ کشانید باد گرفته صحت
یابد یا به سوزن آهو از آن محل خون بکشند و اگر باد فاسد یا بلغم یا با تلخه پیوسته زحمت پیدا کند باید که علاجی بکنند که دافع هر دو باشد اگر باد فاسد عضوی را
اگر گرفته باید که کرات مرات از آن عضو خون بکشایند بعده روغن کنجد و نمک سنگ و سعوالنسا را آمیخته بر آن محل طلا کنند مریض صحت یابد و برای دفع باد
فاسد نخود بزرگ در شیر جوشانیده بنوشانند و شوربای گوشت با ترشی انار دانه و آشام برنج سال با روغن آمیخته بنوشانند ازین غلبه باد زائل گردد نوع دیگر
کاکولیاد کوم دیگر داروهای باد شکن اشیای ترش و گوشت جانوران که در آب یا کرانه آب مسکن دارند جمله را یکجا کرده بکوبند و روغن گاو و کنجد و چربی و لباو
مغز استخوان و سمیق و نمک سنگ آمیخته و گرم ساخته چیزی از آن بر اندام محل درد سخت کنند و بخشی دیگر سخت کنند و فرود آرند و از رسانیدن گرمی بدین
اشیا باد دفع شود و این را سالون گویند و اگر به سبب باد اندام منقبض شود و درد کند و سخت شود بجایه کتان یا با جامه محلوج یا با گلیم محکم ببندند
سفید بود نوع دیگر از پوست گربه و از پوست راسو و پوست اشتر و اسپ و آهو و شغال هر کدام ازین دست دهد قبا یا پیرهن است بکنانند و اندام
مریض را روغن باد شکن طلا کرده گرم کنند بعده آن قبا یا پیرهن پوست مریض را بپوشانند ازین باد جمله اندام دفع شود و اگر باد فاسد در دوش یا در سینه
یا در بندگاه سر یا در پی گردن در آمده باشد برای دفع آن قی بکنانند و روغن در بینی چکانند و اگر باد فاسد در سر آید کلاه چرم که بی کاسه باشد بر سر بنهند
و بر روغن پر کنند تا دو ملاس بر سر بنهند و این عمل را بندی سر و لبست گویند و برای دفع اینمرض خون کشانیدن نیز نافع است و اگر باد تمام اندام را
یا بعضی آنرا گرفته باشد از حقنه نیز دفع شود بار انکه در دفع غلبه باد استعمال کردن روغنها و رسانیدن گرمی آتش و مالیدن روغن بر اندام و حقنه کردن
و روغن مسهل خورده اسهال کردن و روغن بر سر انداختن و عمل سر و لبست کردن و دود روغن خوردن و غرغره شیر گرم کردن و شیر در بینی چکانیدن
و خوردن گوشت و شیر و شوربای گوشت و شیرینی که آنرا بروغن پخته باشند و ترشی چنانچه انار دان و آمله و غله چرب و نمک و روغن کنجد و آب گرم بر
اندام ریختن و مالیدن زعفران و اگر و تیرج و کوته و دانه الایچی و دیگر استعمال کنند و جامهای ابریشمی و پشمی و نهالی گران کردن و مانند اینها و با زنان
در خانه گرم که در و باد در نیاید و بر جامه نرم خواب کردن و آتش نزدیک داشتن و از جماع احتراز کردن فائده تمام دارد طریق ساختن روغن
مسهل انبیت منسوب و دانتی و جوک سو تیاکی نوعی از زقوم ست بسنکهی که نوعی از تلی ست و ترپهله و برنگ هر یک سه درم و پنج تلو کونکیله
هر یک دوازده درم بگیرند و با آب آس کنند و در یک [illegible] دمعک روغن گاو بیندازند و دو دمعک جوش ترپهله و دو دمعک آب جغرات نیز اندازند و بپزند

چون پخته شود مقداری مریض را نوشانیده اسهال کنانند هر جا که برای اسهال روغن گفته اند همین روغن مراد داشته اند و این روغن را تلوک کهرت گویند اگر
درین روغن بجای پوست بیخ تلوک پوست بیخ آسوک استعمال کنند نیز همین فائده دهد آنگاه این روغن را آسوک کهرت گویند و اگر بجای پوست مذکور
بکاین استعمال کنند نیز همین فائده رساند آنگاه این روغن را آسوک کهرت گویند و روغن که آنرا برای دفع غلبهٔ باد بر اندام بمالند انواع ست
نوع دیگر خیج روغن کردوستوان که بسیار روزها روغن در خورده باشد بیارند و باریک بریده بکوبند و در دیگ آهن باندازند و آب دران انداخته بجوشانند
و روغن که بالای این بیاید بدست یا بجامه بگیرند و جمع کنند و روغن مذکور را بتحقیق ازان دارو هائیکه بابندهٔ باد بود نیز بپزند و بر جیه باد گرفته بمالند باد دفع شود
و این را اتیل گویند نوع دیگر بچهول بزرگ را بستانند جمع کرده خشک کنند و بر زمین پاک که سیاه و چرب باشد بگسترانند و بر آتش کنند تا همه
بچهول بزرگ سوخته گردد و شب همچنان بگذارند چون روز شود خاکستر آن جاروب زده دور کنند و زمین گرم خواهد بود بعده روغن که باد او ... ها
بار کند معاد کن پخته داشته باشند مقدار صد سبو بران زمین گرم بریزند اگر روغن مذکور نباشد شیر گاو بسیار بر زمین بریزند و یک شبانروز بگذارند تا
روغن مذکور زمین در خورد آنگاه گل آن زمین که روغن در خورده است جمله بکاوند و بستانند و کراه بزرگ با آب پر کرده بر آتش نشانند و گل مذکور را
دران انداخته بجوشانند و روغن کشیده و نار در کراهه انداخته بر آتش نشانند و داروهای بادشکن آنمقدار که دست دهد هم بستانند از هر یکی جوشانیده
جوش بگیرند و جوشهای مذکور که جوشی هزار چند از روغن باشد در روغن باندازند و آنمقدار که گوشتهای بادشکن دست دهد بستانند و جوشهای آن هر جوشی
هزار چند از روغن باشد نیز باندازند و اشیای ترش آنمقدار که دست دهد نیز بستانند و شیرهای آن هر شیر هزار چند از روغن باشد هم در روغن مذکور باندازند و
هزار چند از روغن شیرها اندازند بتحقیق ازان اشیای خوشبو که در کوه همالیه باشد چنانکه منکه و تج و تیزج در زمین جنوب که میباشد چنانچه صندل و کافور و جاوتری
و اشیای بادشکن دیگر هرچه دست دهد نیز باندازند و بپزند و چون روغن پخته شود صدقه داده روغن مذکور را بجامه پخته در آوند زر یا نقره یا گلی که
پاک باشد انداخته نگاه دارند و قوت و نفع روغن چنان است که هیچ زحمتی بادی بر تن غالب شدن نتواند و ازین زحمتهای مذکور دفع شوند و این روغن
لائق بادشاهان است و راست کردن این روغن جز پادشاهان منع کرده است و کس نتواند لهذا ... این روغن را سهنسر پاک گویند و اگر شیر و هر جوشی از
جوشهای مذکور صد چند از روغن انداخته بپزند آنگاه آنرا ... پاک گویند طریق ساختن نمکهائیکه دافع باد اند انواع است نوع اول
آنکه برگ ترا ز بید ... هر دو بالسه و کرواله و جز دو مانند این دیگر نباتات که بادشکن اند و نمک سنگ نیز بگیرند جمله را در هاون انداخته
بکوبند و در سبوی چرب انداخته مهر کنند و فرود و بالای سبو با چاپ دشتی داده آتش دهند تا داروی مذکور سوخته خاکستر گردد بعده برون کشند سرد کرده
نگاه دارند و وقت حاجت مقداری بخورانند ازین زحمتهای بادی دفع شوند این را ... لون گویند نوع دیگر شاخ زقوم و برگ بادنجان و سهجنه و
نمک سنگ ... هاون انداخته بکوبند با روغن سنور و روغن ... و چربی و مغز استخوان آمیخته مخلوط ساخته در سبوی چرب کرده بطریق مذکور بسوزند و بعده برون کشند
آس کرده نگاه دارند و وقت حاجت مقداری بخورانند ازین نمک زحمتهای بادی دفع گردد و این را ... گویند نوع دیگر سیتلا که نوعی از
زقوم است ... زقوم و ... و پادل و باربهار کی و نادصی و سهجنه و کنیر و ... و بالسه که بیخ بزرگ خرد هر دو ...
و کیبو و هر دو ... و تال و ... و حنظل و چورک و موکهاو آسوک از جمله اشیا بیخ و برگ و شاخ بستانند و بریده در هاون باندازند نمک نیز اندازند
و بکوبند بعده بطریق مذکور در سبوی انداخته بسوزند و خاکستر بستانند و بریده در هاون انداخته باندازند و آب دران انداخته تیزاب بچکانند ازان نمک بسازند و
... با پپلیا ... آس کرده با نمک مذکور خلط کنند و نگاه دارند و وقت حاجت مقداری خوردن دهند ازین جمله علتهای بادی گولا و ... نقصان
گرسنگی و بواسیر و نا آرزوی طعام و دمه و سرفه و ... کرم دفع شود و آنرا کلیانک لون گویند علاج اتیاناک بدانکه مرض مذکور سخت بدیست
چون چشمهای مریض فرو هشته نگشته باشد و ابروها کز نشده باشد و قضیب الیساده و سخت نشده باشد و در اندام مریض خوی سائل نباشد
و درد نبود و مریض یاوه نگوید و چنان فشده باشد که از غلبهٔ مرض مذکور را ایستاده شدن نشسته ماندن نتواند یا به بر زمین یا بر چهار پائی قطع شود

و اگر می طرف پشت مریض که از آن سینه اش بر آید حادث نشده باشد بدانند که مرض قوا پذیرفت آنرا علاج بکنند نخستین روغن کنجد بر اندام بمالیدن و رسانیدن گرمی آتش که آنرا سیک گویند بفرمایند و بداروهای تیز ناس دهند تا سر صاف شود بعده داروهای بدار کنند مثل دعادکن جح بشانیده جوش را در روغن گاو باندازند و شیر جغرات گاو و نیز باندازند و بپزند چون پخته شود مقداری مریض را روزینه بخورانند ازین مرض کم افتد و غالب شود بعده داروهای دیودار و دکن هرچه دست دهد بستانند و جو و کنار و کلتهی و پوست درخت ارزان و گوشت جانوران آبی و آنکه گرایه آب میباشند نیز بستانند جمله را کوفته در آب انداخته بجوشانند جوش بگیرند و روغن گاو و روغن کنجد و چربی و مغز استخوان اینجوش مذکور و شیر گاو و به تحقیق تر از آن اشیای شیرین نیز تا چون پخته شود فرود آرند و نگاه دارند و روغن مذکور را بر اندام بمالند و در بینی چکانند و خوردن هم بدهند و بدان حقنه ابانت کنند و مریض را در او گاه بنشانند و درین مرض سب سالون که عنقریب گذشته است و دیگر سید معالکه در فصل آن خواهند آمد نیز بکنند و اگر ازین تدبیرها باد مذکور دفع نشود و حفره مرد دراز بکاوند و چوب و کاهت و پاچاب دشتی که آنرا ویره کرده باشند در آن فراز کنند و مریض را در آن ایستانند باز تمام حفره هم بدین چیزها پر کنند تا آنکه بگلوی مریض برسد تا مادام که مریض در آن ماندن تواند بلا بعده بکشند باز آرام داده باز اندرنا باز بکشند و باندازند همچنین چند کرات بر قدر حاجت بکنند صحت یابد و اگر مریض را در حفره که آنرا با آتش گرم کرده باشند در آرند و بیرون آرند چنانچه طریق آوردن قبل این گذشته است و یا بر سنگ دراز که آنرا سیک کرده بشراب سرشک زده باشند بخوابانند چنانچه ذکر آن نیز رفته است از مرض اپتانک خلاص یابد و این مرض را رسانیدن گرمی کهچری گوشتابه و شیر برنج که آنرا سیک گویند نیز صحت یابد علاج نوع دیگر اینست ترب سیاه جو و نشسته و آگ و سپیداکهنی سحیق تر ازین داروها روغن کنجد بپزند چون پخته شود مریض را بخورانند و بر اندام آن بمالند و بدان ناس دهند نوع دیگر پیپل کرد را آس کرده و جغرات ترش انداخته مریض را بنهار بخورانند ازین اپتانک دفع شود نوع دیگر بیسا از آن خروس های سیاه و پنج پایه و سوسمار و خوک آبی مریض را بخورانند و بر اندام بمالند و ازین ناس دهند صحت یابد نوع دیگر بداروهاییکه بایدکه باد اند شیر جوشانیده بنوشانند مریض صحت شود نوع دیگر از جو و کنار و کلتهی و ترب و جغرات و روغن کنجد و روغن گاو روزینه آشام ساخته مریض را بنوشانند و برای این مرض یکجا علاجها که در دفع باد ازین مناسب دیده بکار برند مریض از مرض را حقنه استعمال ابن اباسن اسهال بروغنهای سهل نیز نافع است لیکن ابتدای مرض نکنند بعد دو سه روز از حدوث مرض بکنند این علاجها برای اپتانک ندکه از تنها باد فاسد حادث شده باشد اما آنکه باد فاسد مدد از بلغم یا تلخه فاسد یافته حادث گردد برای دفع آن علاجهاییکه دافع تلخه یا بلغم اند یا این علاجها یارکرده بکار برند علاج کهجا کهات بدانکه درین مرض اگر اندام مریض قوی باشد و شورو شکسته باشد و دل مریض بدست او باشد یا برگفته طبیب عمل بکند و هر چهار پایه چنانچه باید موجود باشد طبیب باید که علاج بکند و مریض اول بر اندام بمالید گرمی آتش برسانند آنگاه داروی نرم از ایشان سهال داده اسهال کنانند بعد حقنه استعمال ابن اباسن سلاتیل بکنند و داروهاییکه برای اجهیبا گفته خواهند شد نیز بکنند و سر دلبست برای دفع این مرض نیز مفید است و روغنیکه بهندی آنرا کن تیل نامند بر اندام مریض این مرض را انداز اپتا سالون بکنند و ناس بدهند و اگر این علاجها تا سه چهار ماه بکار برند مریض صحت یابد علاج منیتان سهیه بدانکه برای دفع این مرض علاجهای کهجا کهات بکار برند و بداروهاییکه دافع باد و بلغم اند ناس نیز دهند مریض را گرمی آتش برسانند بغیر آنکه بر اندامش روغن طلا کرده باشند و اگر درین مرض بسبب غلبه باد و بلغم دم مریض بسته شود بداروهای تیز ناس دهند علاج اردت بدانکه برای دفع این مرض اردت بخورانند ناری سپید دانیا دهیز بکند نوع دیگر بیجول بزرگ و تر بیجول و کاکولیا دکن بداد کنند معادکن گوشت جانوران آبی و آنکه گرایه آب باشند جدا جدا کرده بکوبند آنگاه که در شیر که چهار چند آن باشد باندازند و دو چند از شراب نیز باندازند و بجوشانند تا آنکه آب سوخته گردد و شیره بماند بعده بجامه پخته بستانند و در یک سیر روغن کنجد انداخته بجوشانند تا که روغن شیر آمیخته گردد پس سر دکرده چهار دو مسکه بکشند و دیگر کنند و شیر گاو سحیق تر از آن اشیا که در شیر انداخته جوشانیده بودند دو روی باندازند و بپزند چون پخته شود مریض اردت را بنوشانند و ازان ناس بدهند و بر اندام او بمالند مریض صحت یابد و این را بهندی کهیر تیل نامند و اگر شیر که آنرا بداروهای مذکور پخته باشند بغیر آنکه با روغن کنجد آنرا بیا میزند چهار دو مسکه بکشند آنرا با شیر سحیق از آن

داروهای مذکور نیز نافع و برای دفع امراض چشم بکار آیند باید که آنرا در چشم بکشند واین اکهیرسرپ گویند علاج اندپنه کم لفین را قی و عقده ابانس نتهان
بکنانند واین علاجها بکار برند پترج و کهکاریمول و انگزه و املیت و هلیله و نمک سنگ و نمک سیاه و نمک یا همه امتساوی گرفته آس کنند و در جوش جوانداخته
مریض را بخورانند مریض صحت یابد نوع دیگر پنجاه عدد هلیله و دو پل نمک سیاه را با آب آس کرده در یک پسخته روغن گاو انداز ند و چهار چند از روغن شیر گاو
نیز انداز ند و نیز تا چون پخته شود مریض را مقداری روزینه بخورانند فی الحال صحت یابد و برای دفع این مرض علاجهائیکه در قبل باد اند نیز استعمال کنند اگر
درین مرض به سبب غلبه باد فاسد بلغم فاسد نفس مریض بسته شود باید که بداروهای تیز ناس دهند علاج کرده معنی لسواچی و کهنج و مناکر و سک سر و
باب کمنتک پاد داده و باد دهرک او پاهک پا دهرج و معتربات بدانکه بجهت دفع این امراض علاجهائیکه دافع باد اند بکار برند و
کشادن رگهائیکه در باب تشریح اعضا گفته شده ما ئم دیده بکشانید تا برای دفع باهک رگ بکشانید بلکه فقط علاجهای بادی بکار برند علاج
کرن شول بدانکه بجهت دفع این مرض این علاج بکار برند شیره ادرک روغن کنجد و شهد و سحیق نمک سنگ هر همه متساوی ست مقداری گرم کرده
در گوش مریض بچکانند مریض را صحت شود نوع دیگر شراب دوغ گاو و بول بز و سحیق نمک سنگ هر همه امتساوی روغن کنجد بدارند و بجامه بخته
در گوش مریض بچکانند صحت یابد و بجهت دفع این مرض علاجهای دافع باد و ناری سپید بکنند و ناری سپ آنست که داروهای دافع باد را در
دیگ انداخته بجوشانند و بخار آن از راه ماشوره در محل درد برسانند علاج توئی و پرتوئی بدانکه استنجه که درین فصل گفته شده است در آب گرم
انداخته مریض را بنوشانند صحت شود نوع دیگر داروهای پیپل و کن در آب گرم انداخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر انگزه بریان کرده و
جواکهار هر دو متساوی گرفته و آس کرده در روغن گاو انداخته مریض را بنوشانند صحت یابد علاج ادهمان بدانکه بجهت دفع این مرض مریض را نخست
فاقه بکنانند و دستها گرم کرده کرات بر شکم مریض نهند و علاجهای افروزنده گرسنگی بخورانند و داروهائیکه در فصل اول درت گفته خواهد شد بر فتیله طلا کنند
و فتیله را در مقعد مریض در آرند صحت یابد علاج برت ادهمان بدانکه برای دفع این مرض قی و فاقه بکنانند و داروهای افروزنده گرسنگی
بخورانند نافع آید علاج استیهلا و برت استیهلا علاجیکه بجهت دفع گوله اند بر دهم که پیشتر گفته خواهد شد بکار برند بدانکه انگزه و سوندهی و فلفلین
و اجمود و کشنیز و جیری و اناردان و تتریک پاڑهی و چیتره و جواکهار و نمک سنگ و نمک سیاه و نمک بریا و ساجی و نیلوپول و املیت و کچور و کهکر مول و هو بیر و
چاب و زیره و هلیله همه متساوی گرفته آس کنند و از شیره ترنج هفت تسقیه دهند بعده سه درم را غلوله بندند و مریض بادی ا یکی از ین غلوله نهار بخورانند
و بالای آن آب گرم یا دوغ یا سرکه هندی یا شراب بنوشانند صحت یابد ازین معجون گوله و جمله علتهای شکم و ناآرزوی طعام و زحمتهای ول و نفخ شکم
و درد پهلو و شکم و مثانه و مرض اناه و سوزاک بول و پتهروگ و بیه و بواسیر و توئی و پرتوئی نیز دفع گردد این علاج راهنکوادتیاک گویند فایده بدانکه
گوگل خوشبو سبک ست و منافذ داخلی بسرعت در آید و تیز و گرم ست فرد تیز دارد و وقت هضم فرد اش تیز بود و شکم را جاری گرداند و برای تقویت دل
موافق و چشنده مانند جمع ست اگر نو باشد مردم را فربه گرداند و منی افزاید اگر کهنه باشد لاغر کند و بسبب تیزی و گرمی خود باد و بلغم را زایل گرداند و بسبب
آنکه مسهل ست تلخه و غائط را فرود اندازد و به سبب خوشبوی خود بوی زشت از شکم دور گرداند و به سبب آنکه در منافذ بسرعت نفوذ دارد آتش گرسنگی فزاید
طریق خوردن گوگل آنست که گوگل را در جوش ترپهله و دارهلد و پلول کاده ب که هر یک امتساوی گرفته و جوکوب کرده جوشانیده باشند یا در بول
ماده گاو و یا در شیر یا در شراب گرم انداخته بنوشانند چون بدانند که گوگل هضم شده جوش منگ یا شوربای گوشت یا شیر برنج و مانند این بخورانند از خوردن
گوگل برین طریق تا یکماه گوله و پرمیو و نفخ شکم و علتهای در علی و بیندر و کرم و ناآرزوی طعام و برص و اربد و گرمیهای گوشت و زحمتهای بادی
و آماس بیست و جمله بختگیها و آبلها و باد شکم و باد ... گاه دفع گردد اکنون چند علاج برای دفع زحمتهای بادی از طب سنگسین گفته می آید بیارند تخمول
تیز گه و بسیار اشش دار و برابر جوکوب ده در شیر گاو بجوشانند و جوش ابجامه بخته بستانند و مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر کنار و دیودار و کاتهی و اشنا و
ماش بکتان و کنجد و کوتهه و تج و سونف و جو هر همه امتساوی گرفته آس کنند و گرم کرده و بخشتی از آن در محل باد سخت کنند چون سرد شود آنرا دور کرده بخشتی دیگر

علاج از طب سنگسین

سخت کنند همچنین چند کرت کنند مریض را صحت شود نوع دیگر گوشت که آنرا آس کرده باشند. با قند و روغن کنجد و همچنین فلفلین یکجا کرده بپزند و بدان
مریض را سید کنند. واین ایلیسوار گویند نوع دیگر پیاپا بالسنه دیودار و سندهی و گل هر همه استساوی گرفته بجوشانند و در جوش روغن کنجد انداخته مریض را
بنوشانند صحت یابد نوع دیگر ده درم یا پنج درم سیر یکو بند هر یکی را از انگزه و زیره و نمک سنگ و نمک سیاه و سندهی و فلفلین یکماهه یا نیم ماهه بگیرند آس کرده
با شیره مذکور آمیخته مریض را بخورانند و جوش پوست بیخ بید انجیر بالای این بنوشانند همچنین تا یکماه روز بروز داروی مذکور بخورانند ازین جمله علتهای بادی
و زحمت اردت و اپتیرک و ارد بهید و گرد هسی و ایکانک بات و سربانگ بات و ورم شکم و درد پشت و کمر دفع گردد و این ابهنی رسون کلک گویند
نوع دیگر تهمهای سیر که از درون آن انگور که همچو ریسمان میباشد کشیده باشند سی و سه پل شهد و قند و روغن ستور هر یکی سه پل و روغن سرشف و روغن کنجد
یک و نیم پل را یکجا کرده سحق کنند بعده انگزه و زیره هر دو و پلپل مول و تتریک و چیتره و چاب و انار دان و کچیل و چیچه و دانه الایچی و بچکر و مول و بحسبه سندهی و فلفلین و
جو اکهار و ساجی هر پنج نمک و کشنیز و املیت هر یک شش درم آس کرده دران بیامیزند. و بدارند و لیف ترکه سنگی و بقدر مریض بخورانند ازین بادی جو
و تمام اندام و اردت و اپتیرک و ام بات و شکستن استخوان و درد کمر و پشت و گردن و دکو و پشت و هر پنج نوع گوله و زکام بادی و دیگر زحمتهای باد دفع
گردند و این علاج را رسون تین گویند از سیر پوست دور کرده بکوبند و مریض را با روغن بخورانند و برنج شالی سال پخته با روغن غذا سازند
ازین جمله زحمتهای بادی دفع شود نوع دیگر در جوش سمول بحق انگزه و بچکر و مول انداخته مریض را بنوشانند ازین مرض بات دفع شود و این را بات برادهٔ گویند
نوع دیگر سندهی و چیتره و اندرجو هر سه استساوی گرفته آس کرده با آب گرم بخورانند ازین باد شکم دفع گردد نوع دیگر شیرهٔ ادرک با روغن کنجد مریض را بنوشانند
باد فاسد که در روده آمده بجا ماند و ازین دفع گردد نوع دیگر گلوی و پلپل گرد هر دو متساوی گرفته با آب آس کرده مقداری گرم کرده مریض را بنوشانند
ازین باد سینه دفع شود نوع دیگر سحق دیودار و سندهی با آب آس کرده و گرم کرده مریض را بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر سمول و بریار را
و کنگهی و گلشکری و بالائی کند و تیهون و شتاول آس کت و اردهای جیونی کن و بدمعار و کمدیر و بید انجیر و سرون و کوبچه و پند ریک و منسل و جن سانی و دیوا
و کوبخته و بیخ بیخ و کاکر اسنیکی و گلوی و زر و چوب تال مکهاره و نسیل و تج و پاره بجدرک و هر دو آگیا و پلپل و معا توره و کنار و جو و کلتهی و کنجد و کتان و
سرشف و راسن کن سیسار و بیخ تریخ که آنرا بجوری خوانند و املیت و چوک و گوشت جانوران آبی و روغن ستور و روغن کنجد و چربی و مغز استخوان
جزات و سرکه و هندی و ددوغ و جنبهیری و تتریک و گوشت ماکیان و هر پنج نمک هر همه استساوی گرفته و آس کرده بپزند بدین مریض را سید کنند
صحت یابد ازین گونه و زیادتی روده و آماس تمام اندام و فیبی اندام و جمله زحمتهای بادی و اردت دفع گردند و این را مهاسالون گویند نوع دیگر
کلتی و گلشکری و لنگهی و روغن کنجد با آب بزنند و بپزند چون پخته شود بر اندام بمالند ازین باد که در استخوان باشد دفع گردد و این روغن را کتکیا دتیل گویند
نوع دیگر بریار و بیل هر دو متساوی گرفته بجوشانند جوش آن در خالصه روغن گاو و کیالای و روغن لسته میشود با آن از بند و شیر گاو نیز انداز آن و بپزند چون پخته شود
کسی که باد فاسد در مغز در آمده باشد آنکس از این روغن ناس بدهند صحت یابد این روغن را بلا دکهرت مت گویند نوع دیگر بیخ بریار را بجوشانند در جوش نمک سنگ
انداخته مریض را بنوشانند صحت یابد و ازین باد فاسد که در پی گردن سر باز ده باشد دفع گردد نوع دیگر صمغ چیکس پوست بیخ کوبخته هر همه ابرابر آس کرده
بدارند نوع دیگر شیره کهتونبر و صمغ چیکس و انگزه و بیخ کوبخته هر همه آس کنند و بدان مریض را ناس دهند همین فائده رساند نوع دیگر شیره کوبخته مریض را روزینه
بنوشانند ازین صحت یابد و او باهت ایل گردد نوع دیگر بجوشانند تا مدت یکماه ازین مریض را ناس دهند او باهت دفع شود نوع دیگر جوش سمول
و بریار و ماش با روغن گاو و روغن کنجد آمیخته وقت شام بعد از طعام مریض را بنوشانند و بدان ناس نیز دهند ازین زحمت لسواحی او باهت
دفع گردد نوع دیگر سحق ترازان ماش و نمک سنگ و بریار و راسن و سمول و انگزه و تج و شتاول و سندهی و روغن کنجد بپزند و بعد طعام خوردن بکمان
مریض را بنوشانند و این را در بینی بچکانند و خشک گشتن بازو و زحمت او باهت و بچها کمهات دفع گردند و این را ابهندی ماهک تیل گویند برای دفع باد
هر علاجیکه مزیل بلغم باشد استعمال کنند و بجهت دفع باد و اه علاج رکهتیات در کار برند و بجهت دفع داه مذکور نیز دال عدس یا آبی که بعد گرم کردن

آمیزاس کرده باشند آس کرده در کفها طلا کنند گرمی آتش برسانند مریض صحت یابد و اگر سکه او در کف پای طلا کرده گرمی آتش رسانند مریض نیز صحت یابد
بحمت وقع زانوه در جوش گلوی تر چهل گوگل انداخته مریض را بنوشانند نیز صحت یابد و اگر روغن بید انجیر باشد با شیر ماده گاو مریض را بنوشانند همین فایده دهد
و اگر در شوربای گوشت دراج گوگل انداخته مریض را بنوشانند نیز صحت یابد علاج بات رکت مریض مذکور را نیز مفید آید و برای دفع زحمت
باد الغناک خون بسیار کشند و روغن بید انجیر مریض را نیز بنوشانند و بمیل آهن داغ دهند و بیخ که بعبیرنه سپید بجوشانند و جوش آن را روغن کنجد اندازند بیخ مذکور را
با آب آس کرده نیز اندازند و چون پخته شود بدارند در پای مریض بمالند صحت یابد و برای دفع او باک سیاه کنند و روغن کنجد نیز بمالند مریض صحت یابد
نوع دیگر سحیق ترازان کوچچه و بریار و ستر اول و بیخ که بعبیرنه سپید و صمغ چیکن و روغن تلخ با ماء ازند و چند از روغن ماش نیز اندازند و بپزند چون پخته شود
در بینی مریض چکانند از زحمت او باک دفع گردد نوع دیگر کوتهه و نمک سنگ و روغن کنجد و چوک آس کرده مقداری گرم کنند و در پای مریض بمالند از زحمت سوع کهلی
که در ساق پای پیدا باشد نماند نوع دیگر سجنه و بیخ و گل و دهاتکی و لوده و نمک سنگ و پارجهی هر یک یک پل گرفته با آب آس کرده در یک پرسته
روغن گاو باندازند و شیر نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مریض را مقداری روزینه خوردن دهند از زحمت بات و جمله زحمتهای بادی دفع شوند
و عقل افزون گردد و این را سارست گهرت گویند نوع دیگر زر و چوب بج و کوتهه و پلپل دراز و سندهی و زیره و اجمود و جهالتی و نمک سنگ هر همه را
متساوی گرفته آس کرده مخلوط ساخته مقداری روزینه با روغن گاو و شهد مریض را بخورانند چون کسی این را بیست روز بخورد قوت حافظه او زیادت
گردد و آواز حلقش نیک و خوش آینده گردد و از ین آواز مثل رعد و دهل و عندلیب گردد و جمله علتهای بادی دفع گردند این علاج از کانال اولیه پینا
نوع دیگر بادرواتیس موتهه و پلپل دراز و بهارنگی و سندهی هر همه متساوی گرفته آس کنند و مقداری در شراب یا در آب گرم انداخته بنوشانند
از بین ومه و سرفه و اپتانک روگ دفع گردند نوع دیگر پلپل گرد و تخم سجنه و بابرنگ و تخم ببری هر همه متساوی گرفته آس کرده در بینی مریض چکانند از ین
اتینرک و اپتانک و دیگر زحمتهای بادی دفع شود نوع دیگر ماش و کوچچه و بیخ بید انجیر و بریار هر همه متساوی گرفته بجوشانند و در جوش این سحیق انگزه بریان
کرده و نمک سنگ انداخته مریض را بنوشانند از زحمت بچهاکهات دفع شود نوع دیگر کوچچه و بریار و ماش و سندهی و بیخ بید انجیر هر همه متساوی گرفته
بجوشانند و در جوش این سحیق نمک سنگ انداخته براه بینی بنوشانند از بچهاکهات و سردرد دفع گردند نوع دیگر پیلمول و چیتره و سندهی و پلپل دراز
و راسن و نمک سنگ هر همه متساوی گرفته با آب گرم آس کرده در روغن کنجد اندازند و چهار چند از روغن جوش ماش نیز اندازند و بپزند و بر اندام
مریض بمالند و مریض را بنوشانند از زحمت بچهاکهات دفع گردد نوع دیگر پلیله بلیله آمله پلپل دراز هر یک دوازده درم الایچی تج هر یک شش درم
بگیرند و چهار بار یک آس کرده با پنج پل گوگل بیامیزند و بجوش دشمول هفت تسقید داده سه سه درم را غلوله بندند یکی از ین روزینه مریض را خوردن دهند
بالای آن شوربای گوشت یا برنج شالی سال پخته بخورانند از ین باد فاسد که در بندگاه استخوان و مغز استخوان که در آمده باشد دفع شود این گوگل تیک
گویند نوع دیگر پوست درخت مغیلان آس کنند و بهوهینگ گلوی و ستر اول و خارخسک و راسن و بدهاره و سندهی و کچور و جواین هر همه برابر گرفته
آس کنند بمقدار وزن کل دارو گوگل و نیمی از وزن گوگل روغن گاو بستانند با سحیق مذکور یکجا کرده بمالند و دو دو درم را غلوله بندند یکی روزینه مریض را
خوردن دهند بالای آن شراب یا آب گرم یا شیر یا شوربای گوشت یا با جوش منگ یا ماش بنوشانند از زحمت گردهسی و درد پشت و بازو و کمر و کله
و آبینه زانو و پای و بندگاه استخوان و شکم که از باد باشد و زحمتهای بادی و بلغمی و زحمت دل و سینه و علتهای فرجه و لنگی جمله دفع گردند و
استخوان شکسته درست شود و این را ابهندی ترو دساناک گوگل گویند نوع دیگر سندهی و پلپل دراز و گردو پیلمول هلیله چیتره و زیره سفید
و اجمود و جواینی و تج و جابت باچی و هر سه نمک و جواکهار و ساجی هر همه متساوی بستانند و آس کنند و مقدار داروهای کل گوگل و چهارم حصه کل دارو
شیره الیست نیز بستانند با سحیق مذکور آمیخته بمالند و بمقدار دو یا سه درم غلوله بندند یکی روزینه مریض را بخورانند از بول نوبات و باد فاسد که در بندگاه
استخوان در آمده باشد دفع شود و استخوان شکسته درست گردد و آسنگی او و اید این ابهندی آستهه گوگل گویند نوع دیگر راسن بهکر بول و پوست بیخ بیل و چیتره و سجنه

ونمک سنگ و خارخسک و پلپل و از هر همه استساوی گرفته آس کرده در روغن گاو بجوشانند ازین جمله زحمتهای بادی دفع شوند نوع دیگر اسگنده جوکوب
کرده بجوشانند و جوش آن در روغن گاو اندازند و اسگند هم را نیز باریک آس کرده باندازند و چهار چند از روغن مذکور شیر گاو هم باندازند و بپزند چون پخته شود
مقداری روزینه مریض بخوراند ازین بادهای فاسد دور گردد و آب منی و گوشت و زور زیادت گردد و این روغن ابهندی اسگند جاد گهرت گویند
نوع دیگر داروهای دسمول هر یکی چهار پل جو و کنار و کلتهی هر یک یک پرسته بستانند و جوکوب کرده بجوشانند و جوش را در یک پرسته روغن گاو اندازند
و جمله داروهای مذکور را با آب آس کرده نیز باندازند و شیر هم یار کنند و بپزند چون پخته شود روزینه مقداری مریض را بخوراند ازین بادهای فاسد
دور گردد و این را دسمولا د گهرت گویند نوع دیگر گوشت بز نر که جوان باشد سی پل و دسمول شصت و شش و یک پل بستانند در یک درون آب انداخته
بجوشانند چون چهارم حصه جوش بماند بجامه بیخته بستانند در یک پرسته روغن گاو اندازند و سحیق نرازان داروهای جیونی کن و مهلتی و سنبل و
شیر گاو نیز باندازند چون پخته شود مقداری مریض را بنوشانند بخوراند ازین جمله مرضهای بادی و زحمت اردت و درد گوش و کری گوش و لکنت
زبان و شلی و لنگی و کردهسی و کوزی و اتباناث و ایتک دفع شوند این روغن را چهاگراد گهرت گویند نوع دیگر جوش بریار او سحیق آن در روغن کنجد باندازند
و شیر گاو نیز یار کنند و بپزند چون پخته شود روزینه مقداری مریض را بخوراند و بر اندامش نیز بمالند و در بینی اش چکانند ازین جمله علتهای باد دفع شوند
این روغن را بلااتیل گویند نوع دیگر بریار او ارنی و بیخ بید انجیر و سرو و کتائی و خارخسک و بیل و گلشکری و سنتاول و سولف و بارهی و بهارنگی و پادل
و اسگنده و کیوره و کندچیسارنی و پنغون و سرون و پیا بالنسبه هر ده نوع که گل آن تی زر روست و دیگر بنیه هر یک ده پل گرفته جوکوب کرده در چهار چند آب
انداخته بجوشانند و جوش یک چهارم بماند بجامه بیخته بستانند و در ده پرسته روغن کنجد باندازند و داروهای جیونی و راسن و نمک سنگ و دیودار و کوتهه و جیهر
بیخ و پلپل و مجیتهه و ناردیح و تیرج و جاتری و دانه الایچی و موتهه و بالا همه را استساوی گرفته و با آب آس کرده نیز اندازند و چند از روغن شیر گاو هم
یار کنند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری مریض را روزینه بنوشانند و این مریض را ناس دهند و حقنه کنند و بر اندامش بمالند
و روغن مذکور سخت بزرگیست جمله علتهای بادی و زحمت الوبات و کردهسی و ادهمانو و اداوردت را دفع گرداند و این روغن را مهابلاتیل گویند نوع دیگر جوش
بریار او جوش دسمول و جوش جو و کنار و جوش کلتهی و شیر سرگی را از روغن کنجد هشت چند بستانند و در روغن مذکور اندازند و داروهای کاکولیا دکن
و نمک سنگ و عود و قیر و نارد و دیودار و مجیتهه و بید انکهه و کوتهه و دانه الایچی و کلیسه و جیانکی و بیخ و تیرج و تگر و بیخ و اسگنده و سولف و کدهیرنه هر همه را
متساوی گرفته و با آب آس کرده نیز باندازند و بپزند چون پخته شود در آوند نقره یا گلی کرده نگاه دارند و بکار برند ازین جمله علتها دفع گردند و خوتی
که بار نهاده باشد اگر مقداری با دهند هیچ زحمت بادی گرفتار نگردد و زنیکه بچه نمی زاید و مردی را که منی او نقصان شده باشد اگر این روغن بخورند آن
زن بچه زاید و منی مرد زیادت گردد و کسی که باد فاسد در محل خطرناک مزاحمت داده باشد و کسی که از رسیدن زخم عضوی بیکار شده باشد و کسی را
که ضعف آورده بود این روغن بکار برند نافع آید ازین زحمت هکهک و دمه و علت چشم و گوله و سرفه زائل گردد و اگر روغن مذکور را مدت شش ماه کسی بخورد زیادتی
روده رفع گردد و ازین روغن جوانی بر پای مانده بود و زور جوانی بیفزاید و این روغن لائق استعمال بادشاه و امرا و دنیاداران ست و این را نیز مهابلاتیل
گویند نوع دیگر سرون و پتهون و بریار او سنتاول و بیخ بید انجیر و کتائی و بیخ و گلشکری و پیا بالنسبه هر یک یک پل بگیرند با آب آس کرده در یک پرسته
روغن کنجد باندازند و چهار چند از روغن شیر بز نیز یار کنند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بکار برند ازین روغن اسپ یا فیل باد گرفته را بدهند به شود
و اگر این روغن را آدمی بخورد درد سینه و دل و پهلو و درد نیم سر و باد یرقان و زردی اندام و سنگ مثانه و سرگران اسمری دفع شود و حواس خمس که کم افتاده باشند
باعتدال آید و درین سمت دق و زیادتی خون و اردت و کنگن و رگنیات نیز دفع گردند و عورات عقیمه را قابلیت حمل پیدا آید اگر ماده اشتر را این روغن بدهند
بچه زاید و بوقت زادن نمیرد و این روغن را الشن تیل گویند نوع دیگر بچله و اسگنده و دیودار و راسن و سرون و بیخ و گلشکری و دانه الایچی و بلا و رو
سن ال پهکره مول و تگر و گلوی و نمک سنگ و کاکولی و اکهبر کاکولی و میده و مهامیده و مهلتی و بلائی کند و چیره و گوگل و انگور و اگر و سند و شکستنبز هر همه را

فساد ی گرفته با آب آس کنند و در روغن کنجد که چهار چند آن باشد بیاندازند چهار چند از روغن آب نیز اندازند و شیره ترشاوه لبستانی و سرکه نبی ی شیره جعزات
هر یک مقدار روغن مذکور نیز بیاندازند و بپزند چون پخته شود مقداری مریض را بنوشانند بر اندام مریض بمالند و ازین ناس دهند و این روغن دمعتر باشد دندان
و اثنا ناشوا و ورم و لرزش اعضا را دفع کند اگر اسپ باد گرفته را این روغن دهند از باد خلاص یابد و مردم کوز پشت و لنگ و شل ازین روغن به شود
و عورت عقیمه پسر زاید و این روغن را مها کلیان اک تیل گویند نوع دیگر ستر اول و سرون و چهون و کچور و برپارا و بیخ بید انجیر و بیخ کتائی و بیخ کریج و
بیخ گلشکری و بیخ پیا بالسه هر یک ده پل بگیرند و جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بگیرند و این جوش را
در یک پرسته شیر گاو و روغن کنجد اندازند و بیخ و گل جهیره و دیودار و سولف و رکتچندن و اگر و ایلکی و صندل و کوکته و دانه الایچی و جهر و سرون و نمک سنگ
و راسن هر یک شش درم با آب آس کرده نیز اندازند و دو پرسته شیر گاو و دو پرسته شیر بز و یک پرسته شیره ستر اول نیز بیاندازند و بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و بکار برند اگر اسپ یا فیل یا آدمی باد گرفته باشد ازین روغن خلاص شود این روغن را اگر عنین خورد مرد گردد و اگر عقیمه خورد فرزند زاید
ازین درد سینه و دل و پهلو و درد نیم سر و اپچی و گنده مالا و رکتبات و ضعف و باد یرقان و زردی اندام و سنگ مثانه و جمله بجهای بادی دفع گردند این
روغن را مهربت نراین تیل گویند نوع دیگر بیل و ارنی و سولف و پادل و بار بهدرک و کنده پیسارن و اسگنده و سرد و کتائی و برپارا و کٹلی و خارخسک
و کد هیرنه هر یک ده پل بستانند و جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بگیرند در یک ادهک روغن کنجد اندازند
سولف و دیودار و جهر و بیخ و ایلکی و صندل و تگر و کوکته و دانه الایچی و منکونی و ماشونی و سرون و چهون و راسن و نمک سنگ و کده برنه هر یک
دو پل بگیرند و با آب آس کرده نیز اندازند و شیره ستر اول بمقدار روغن و چهار چند از روغن شیر ماده گاو و یا شیر بز نیز اندازند و بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و مقداری مریض را بنوشانند و بدین مریض را ناس دهند و حقنه کنند و این را بر وجود بمالند ازین جمله علتهای بادی دفع گردند و آنرا
مهند مهی را بهه نراین تیل گویند نوع دیگر بیل و اسگنده و کتائی و خارخسک و سولف و برپارا و بار بهدرگ و کریلا و کنگهی و ارنی و کنه و پسارن
و بیخ هر یک بست پل بستانند جوکوب کرده بجوشانند جوش این چون چهارم حصه بماند بجامه بیخته بستانند در یک ادهک روغن کنجد بیاندازند و چهار چند
از روغن شیر ماده گاو و بمقدار شیر شیره ستر اول نیز بیاندازند و راسن و اسگنده و دیودار و گوشت و منکونی و ماشونی و سرون و چهون و اگر و ناگکیسر و
نمک سنگ و جهر و زرد چوب و دار هلد و ایلکی و صندل و پهکر مول و دانه الایچی و ملیتهی و تگر و موتهه و نیرج و بیخ و کاکولی و کهیرکاکولی و مید و مهامید
و جیوک و رکهبک و ردده و برده و بالادیج و دیله و بجهیا و جوار و چانادی هر یک ده پل با آب آس کرده بیاندازند و بپزند چون پخته شود فرود آرند در وی
کافور و زعفران و مشک بوهای خوشبو اندازند و نگاه دارند و بکار برند ازین بجهای بادی از اسپ و پیل و آدمی دفع شوند و لنگی و کوزی و بادی که نیمی وجود یا
تمام وجود را گرفته باشد و دهبک بات و اداورت و لرزش اندام و کری و نقصان منی و لقوه و بادی که در دست و پای مزاحمت دهد و آنکه رودده
زیادت کرده در خایه افگند و باد و دندان و زبان دفع شود و منی و زور و فربهی افزاید و عضو یکه بسبب باد خشک شده باشد نیک گردد و زن عقیمه را
قابلیت ماندن حمل باشد و عضو یکه شکسته باشد درست گردد و برای دفع علتهای باد بهتر ازین دارو نیست و خورنده این روغن را بادها دست دارند
این جهانراین تیل گویند نوع دیگر جوش ماش پرسته در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بجامه بیخته بستانند در یک پرسته
روغن کنجد بیاندازند و شیر گاو و نیز مید و مهامید و کاکولی و کهیرکاکولی و جیوک و رکهبک و ددهرده و سولف و نمک سنگ و راسن و کوتهه و کٹکی و ملیتهی و کوتهه هر یک
سه درم بگیرند و با آب آس کرده نیز اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بکار برند ازین مرض بجها کهات و اداورت و درد گوش و کری گوش که اندک بود
و تمرچشم که از سنهپات باشد و لرزش اندام و سر و سبواجی و اوباک و لنگی دفع شوند و این روغن را ماکهه تیل گویند نوع دیگر جوش ماش یکدون
بستانند و همه اور آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بگیرند در یک ادهک روغن کنجد بیاندازند و بیخ اسگنده و ستر اول و کٹهپیان
و کنگهی و برپارا و بیخ بید انجیر و پیا بالسه کپوره و کوتهه و سموله هر یک ده پل بگیرند و در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند سند

ودر روغن مذکور نیز بیندازند و گوشت خروس شصت و چهار پل نیز بگیرند و جوشانیده جوش را در روغن کنجد نیز بیندازند و ده درم دمیده و بهاسیند کولی
دکهیر کاکولی و چیوک و بکعیان مهلتی و صندل و نمک سنگ و دیودار و برباراو کوبته و راسن و کوبچه و جیر پتج و سوانف و بالائی کنید و کنده پهاران و بیخ
بدهارد و برنگ ناز و ستاول و اسگنده و کچور و سنجی و فلفلین و المپت و بجهیا و اگر بیخ بید انجیر هر یک یک پل بستانند با آب آس کرده نیز بیندازند
و با آتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند وقت حاجت مریض را بنوشانند و برانداز اعمال کنند و بدین ناس هند و حقنه کنند و این او بگوش اندازند
و درد چشم کشند از این زحمت ارتعاش و درد گوش سنوکری و منبان استنجه واو باهارت کرد و حسی الزیات و درد کمر که از فساد بادهای باد باشد و کلان کهنچ و بسوای
و درد پای و پشت و جاماندگی و کرمی گوش و روانی ریم از گوش و علتهای سر و دهن و تم چشم و علت دل و بات رکت و شکنجهای وی اندام و پیری
که در غیر وقت حادث شود و باد خورده و زیادتی خایه و درد وه زائل گردد تا جمله از این هشتاد علت دفع گردند و گوشت و منی و زور افزاید این اگر عقیم خورد
فرزند زاید این روغن را هندی مهاما کهه تیل گویند نوع دیگر ده پرسته ماش و پنجاه دل بهمول بستانند یکجا کرده در آب که چهار چندان باشد انداخته
بجوشانند چون یکچهارم بماند بجامه بیخته بستانند و یک پرسته روغن کنجد اندازند و یک پل گوشت بز نر جوشانیده جوش آن نیز بیندازند و چهار چند
از روغن شیر ماده گاو هم اندازند و داروهای جیونتی کمن و مجیته و چاب چیتره و کایپهل و سنجی و فلفلین و پپلمول و راسن و خارخسک و آمله و بید انجیر و کوبچه و
سوانف و هرسه نمک اسکنده و ستاول و جوانی و جوالنسه هر یک سه پل بگیرند با آب آس کرده نیز بیندازند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند
و بکار برند از این جمله منافع مهاما کهه تیل سابق حاصل آید این نیز مهاما کهه تیل گویند نوع دیگر شیره ستر اول یک دهک شیره ادرک ده پرسته بستانند
و یک پرسته روغن کنجد اندازند و سوانف و دیودار و هنگی و چیر و صندل و بالاوچ و دانه الایچی و سروان راسن و تگر و بید انجیر و نمک سنگ و بیخ اسگنده
و بیخ مجیته و مرهری و پپل گر و سنجی هر یک سه درم گرفته و با آب آس کرده نیز اندازند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود تا یکماه مریض را بنوشانند
اگر مردم کوز یا لنگ یا زمین شده باشد یا عضوی از اعضا بیکار شده باشد یا کبه گردد و از این بادیی و جو دندان و نخدان بادی گردن زهمهای گاو بات
و بیست ودو و کاویجر حکان و گندها او ایچی کجک زد و چنگیها که زشت باشد جمله انواع تپ و سنپات و درد زهره و بیهوشی و دوران سر گوته بادی سیلان منی
و زیادتی رودده و سنگ مثانه و بادسیه قان و پنڈ روگ و درد چشم و علتهای فرجه و باده تمام اندام دفع شوند اگر این را نیز در کار برند نقوی و خوبی اندام
و گرسنگی و زور افزاید باید که سنزاول روز سعد که ماه در منزل اکهبا باشد و جانب شمال رخ کرده بایخ کند بیده بستانند و این روغن اسد دهار کهت تیل
گویند نوع دیگر کنده و پساران هی صد پل و پیاباانسه و بیست بیخ اسگنده و بیخ بید انجیر و بیخ برباراو پنج و کل جیینه و کپوره و دهمول بار یکدرک هر یک ده پل
و دار هلد و سرس پنجاه بکانه بوده هر یک بیست و پنج پل بگیرند جمله را جوکوب کرده در آب که هشت چندان باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند جوش
بستانند و یکدون پرسته روغن کنجد سیاه بیندازند و دو دون و بیست و پنج و شش ادمعاک سرکه هندی و ده پرسته شیر گاو و همین قدر جغرات یک دهک
آب جغرات و همین قدر شیره نیشکر و صد پل جوش گوشت بز نر و یک دهماک جوش مجیته در روغن مذکور نیز بیندازند و نیز ادرمه و بلابارو بستنجی و فلفلین
هر یک شش پل و رکتچندن و هلیله و بلیله و آمله و تار و سوانف و بیخ حیار و بادرنگ و تج و جورک و هرده و موتهه و اتپل و پپلمول و مجیته و سکنده و کدچیره و دهمول و تخم سوا
و رسوت و سرون و زرد چوب و داروهای جیونی کمن هر یک یک پل بگیرند و با آب آس کرده نیز بیندازند و با آتش نرم بپزند چون پخته شود بجای تیجبت
و دلوچینی و تیرج و تج و صمغ شالی و چهڑیله و برنگ اسیر مرهری و دیودار و تج و نار و تاکا و دانه الایچی خرد و کندر و زواد و ایتگله و نکهه و نکهی و گل مالتی و نیکا
واسیر کاد بیخ هر یک سه پل بستانند چون پخته شود و با آب یا آن از ابدار و باخوشبو گردانیده باشد آس کرده و سحیق تر ساخته در روغن اندازند و باز نیز
چون پخته شود بجامه بیخته بستانند آنگاه تج و تیرج و جاپتری و اسیر و بیخ برباراو و موتهه هر یک بیست و پنج پل کوفته و دوازده و نیم پل بگیرند و کوفته در
در آب که دو چندان باشد بجوشانند چون یکچهارم بماند جوش بگیرند و روغن مذکور را بدین جوش سوم کرت بپزند چون پخته شود جامه بیز کرده بستانند
بعده کنکه و ناگیسر و کوته و تج و کوبچه و اگر و زعفران و صندل و کندر و لتا کستوری و قاقله و جانفل و جائوتری و دانه الایچی و خبث و جیر هر یک سه پل

ومنگ شش پل و درم رنگ کافور یک و نیم پل بگیرند و با آب آس کرده سحق سازند و بدین سحق تر چهار درم کرت روغن بهر پند چون پخته شود و بجهت خوشبو منگ کافور
باندازند و در آوند چرب انداخته نگاه دارند و بکار برند و این روغن را مهاپساری تیل گویند و چترپس کاپرساوی تیل گویند نوع دیگر یاشس
یایت و ن و اسگند و وکند و پساران و سمول و بریارا و کونچه و بیدانجیر هر یک ده پل بستانند و جوکوب کرده در آب که چهار چندان باشد بجوشانند چون یکچند بماند
جوش آن بگیرند در یک دهک روغن کنجد باندازند و جهلی و دیودار و کوتهه و دانه الاچی و راسن و چهر و بریارا و تج و سونف و کونچه و اسگند و صندل و
کچور و بیخ بیدانجیر و تریافلی و پیپل سندهی و کاکرا سنگی و نمک سنگ و ابابلی کند کند پساران و ستر اول و بدهارا و کنگهی و برنگ و ماز و هر یک یک پل با آب
آس کرده نیز اندازند و روغن شیر گاو هم اندازند و با آتش نرم بپزند چون مرتب شود نگاه دارند و مقداری مریض را بنوشانند و بر اندامش بمالند و بدین
ناس بهند و حقنه کنند از این زحمت اردت و در گوش و علتهای سر و بن دندان و پی گردن او باهک و علتهای گوش و دل کردیستی الوبات و
درد کمر و درد بازو و ساق و ران و بندگاه و زبادتی روده و خایه و رگت بات و هر هشتاد زحمتهای بادی دفع شود و عقیمه بار گیرد و عنین مرد شود و باد پا
و پیل نیز دفع شود و این روغن را مهامالکهه تیل نامند. نوع دیگر صد پل کنده پساران جوکوب کرده آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون
یکحصه بسنده در یک پچهه روغن کنجد اندازند و شیر ماده گاو برابر روغن نیز باندازند چیوک و رکهبک سید و مهامید کاکولی و کوتهه و صندل و سونف و
دیودار و مجیتهه و راسن هر همه متساوی گرفته و با آب آس کرده نیز باندازند و روغن مذکور بپزند چون مرتب شود مقداری روز بروز مریض را بنوشانند و
بر اندامش بمالند و بدین ناس بهند از این جمله زحمتهای بادی دفع شوند این روغن را بهند بی ستاک لسارنی تیل گویند نوع دیگر
و اسگند و سمول هر یکی از این دارو صد پل بستانند جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بسنده در یک د
روغن کنجد باندازند و چهار چند از روغن شیر گاو و بمقدار روغن مذکور جغرات و دو چند از روغن سرکه هندی نیز باندازند و پیپلامول و چوا کهار و کند پساران
و هلیله و نمک سنگ و مجیتهه و چیتره و چهر و جمله داروهای جیونی کن هر یک دو پل سندهی پنج پل با دو سی پل بستانند و با آب آس کرده تحقیق تر ساخته
باندازند و روغن مذکور را با آتش نرم بپزند چون پخته شود بکار برند از این جمله علتهای بادی دفع شوند این روغن را ستی پساران تیل گویند نوع دیگر
کنده پساران و اسگند و سمول هر یکی از این داروها صد پل بستانند و جوکوب کرده در آب که چهار چندان باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند
بسنده در یک ادهک روغن کنجد باندازند و بمقدار روغن جغرات و بمقدار آن سرکه هندی و دو چند شیر ماده گاو نیز باندازند و چیتره و پیپلامول و جهلی و
نمک سنگ و تج و سونف و دیودار و راسن و پیپل و چبیک و بیخ کنده پساران و چهر و بالا هر یک دو پل گرفته با آب آس کرده نیز باندازند و روغن که بپزند چون
پخته شود فرود آرند نگاه دارند و بکار برند از این جمله علتهای بادی دفع شوند و باغمی کوزی و لنگی و سستی نیز برود و این روغن را الکیج پساران تیل گویند
نوع دیگر کنده پساران در فصل سرما با برگ و بیخ و شاخ صد پل بستانند و ستر اول پیا بالنسه بریارا و کونچه و اسگند و کیور هر یک صد پل
نیز بگیرند و جمله را در آب که چهار چندان باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بسنده در یک دهک روغن کنجد اندازند و بمقدار روغن مذکور هر یکی از
جغرات و شوربای گوشت و شیر و آب جغرات نیز باندازند و تگر و صندل و کوتهه و ناگیسر و موتهه و بیخ و راسن و نمک سنگ و پیپل و رانه و چهر و مجیتهه و مهلتی و جیو
و رکهبک و سید و مهامید و سونف و نکهه و سندهی و دیودار و کاکولی و کهیر کاکولی و بیخ و بالا در هر یک شش درم گرفته با آب آس کرده نیز باندازند و روغن
مذکور را با آتش نرم بپزند چنان نشود که خام بماند چون پخته شود نگاه دارند و بکار برند از این جمله علتهای بادی دفع شوند این است ستی
مهاپساری تیل گویند نوع دیگر کنده پساران در فصل سرما با بیخ و برگ و شاخ سی صد پل و پیا بالنسه و اسگند و ستر اول هر یکی دو بیست پل و گاوی و بیخ بیدانجیر
و سهنس و نال بکهاره و کلد و معیبه و کیوره و سمول و ترکهله و چیتره و بیل و بریارا و کنگهی و بیخ سرس و راسن و دیودار هر یکی پنجاه پل بگیرند و جمله را جوکوب
کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند بسنده در یک دهک روغن کنجد اندازند و سرکه هندی و شیر و دوغ و آب جغرات
و شیر گاو و شیره نیشکر و شوربای گوشت و سگت که نوعی از سرکه هندی است هر یک یک دهک نیز اندازند و تخم بالا و پیپل اندازند و سونتهی و هلیله

و بربارا و بیخ کنهیل پسارن و جبوک و نیلوفر و قرنفل و سونف و دانهٔ الایچی هر دو و بیخ و بالا و کوتهه و نکهه و چهره و نمک سنگ و منهپل و سنگ و اگر و مجیٹهه و سلاجیت
و کچی و تیرج و صندل انگلوی و کنکول و دارچینی و پد مانکهه و اسپل و دیودار و چیتره و کتهندن و کچور و ریکاد و ایلنکی و نازوک و رودوچهره و جانی کوس و تریپهله
و ستراول و تیزبرره و ناکیسر و کافور و سرمه و گل نیلوفر و شمسی و پرنیات و اسیر و تگر و نالکا و کنگی و جوز بویه هر یک سه پل گرفته با آب آس کرده نیز باندازند
با آتش نرم بپزند چون پخته شود فرود آرند و نگاه دارند و بکار برند این روغن همچو آب حیات ست اگر این را پیر خورد جوان گردد و اگر عقیمه خورد بار آرد
و اگر عنین خورد مرد گردد و ازین هشتاد علتهای بادی و چهل علت تلخه و بیست علت بلغم دفع گردد و این روغن برای اسپ کوره و مادیان پیلان
سخت نافع ست اگر این روغن او بیخ درخت خشک هند سبز و تازه گردد هیچ روغنی ازین بزرگ و مفیدتر نیست و این روغن را بزبان هندی
کن هلستی مهاپسارن تیل گویند. نوع دیگر بسحق تر و شیرهٔ سیر روغن کنجد بپزند چون پخته شود استعمال کنند ازین جمله علتهای بادی زایل
گردد و این روغن را رسونکت تیل گویند. نوع دیگر شیرهٔ ترب خرد و جوز و جغرات و سرکه هندی هر یک یک دمعک و بستانند و در یک دمعک
روغن کنجد باندازند و راسن و بلادر و سهجنه و نمک سنگ و پپل و بربارا و کنگهی و سنهی و پپلی دراز و چیتره و تج و خساک هر یک یک پل گرفته آس کرده
نیز باندازند و روغن مذکور بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه معاول را بخورانند ازین زکام بادی و دیگر علتهای بادی دفع گردد
و آتش گرسنگی افزاید و عقیمه بار آرد و این روغن را موبکاد تیل گویند. نوع دیگر داروهای دسمول و بربارا و راسن و اسگنده و کچهیره و گلوے و
بیخ بید انجیر و کربخ و بهجارنگی و بالنسه و منیش و ستراول و پیا بالنسه و کانجنکها هر یک سه پل و جو و ماش و کتان و کنار و کلتهی هر یک چهار پل بستانند
و جمله را جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند گرفته در یک دمعک روغن کنجد باندازند و بوزن روغن شیر باکنند
و داروهای جیونی کن هر یک یک پل با آب آس کرده نیز اندازند و روغن مذکور بپزند چون پخته شود نگاه دارند و استعمال کنند اگر بدین روغن
حقنه اناس بکنند جمله علتهای بادی دفع شود این روغن را دسمول تیل گویند. نوع دیگر بیخ اسگنده صد پل جوش این گرفته جوکوب کرده
در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بستده در یک دمعک روغن کنجد و شیر اندازند و چهار چند از روغن شیر گاو نیز اندازند و
و بسیده و زیره و کنجد و گل نیلوفر و شمسی و گل مالتی و اسیر و ملتی و کلیسه میده و کچهیره و انگور و مجیٹهه و هردو کتالی و دانهٔ الایچی و ایلنا و الکا و تریپهله
و موتهه و صندل و پد مانکهه هر همه امتساوی گرفته با آب آس کرده نیز اندازند و روغن مذکور را بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بدین حقنه ابنا
نیز بکنند ازین بات رکت و رکتپت و خون استحاضه و راجروگ که از رسیدن زخم شده باشد و علتهای منی و فرج جمله زایل گردد و زور و فربهی گوشت
افزاید اگر این را عنین بخورد مرد گردد و این روغن را اسگنده تیل گویند. نوع دیگر شیرهٔ ستراول یک پرستهه شیر گاو یک پرستهه بستانند
و در روغن کنجد که یک پرستهه باشد باندازند و ستراول و سرون و بهقون و بربارا و کنگهی و بیخ بید انجیر و پیا بالنسه و بیخ اسگنده و بیل و خارخسک
و سونف هر یک یک پل گرفته جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند در روغن کنجد مذکور نیز اندازند
و سونف و دیودار و چهره و ایلنکی و بربارا و کتهندن و تگر و کوتهه و دانهٔ الایچی و سرون و رده و برده و جیوک و کاکولی و سید و ملتی و تیل هر یک
سه درم ستده با آب آس کرده نیز اندازند و روغن مذکور بپزند چون پخته شود بکار برند ازین درد و جود و درد پهلو و سیلان منی و دندان و انبانک و
بات رکت و ناپاک و بات پت و اروت و مستی که همچو مستی بسیار باشد و آماس و پندروگ و پیه و کردهستی زهر و جمله علتهای رحم و درد فرج و نفخ شکم دفع شود و
کسیکه منی اش نقصان شده باشد و روغن مذکور آن را نافع مثل آب حیات ست و اگر این را زن عقیمه خورد فرزند زاید این روغن را ستراولی تیل گویند
علاج کردهستی بدانکه نخست مرض مذکور را قی و اسهال کنند و اشیایکه هاضم و گرسنگی انگیز و خشک باشند مریض را خوردن دهند و روغن کنجد گرم کرده بر آن ...
بریزند و گرمی نخست گرمی رسانند چون شکم مریض از اخلاط ردیه خالی شود گرسنگی زیادت گردد و وجود اعلی ازان مریض را قی صاف کنند انگاه حقنه کنند
اگر بغیر صاف گرداند ... بلی حقنه کنند نافع شود و داروی این مرض بر انواع ست نوع اول آنکه در جوش پچمول ... انداخته مریض بنوشانند

از این زحمت گردهی گوارد و درد شکم فی الحال دفع شود نوع دیگر روغن بید انجیر با بول ماده گاو تا مدت یکماه مریض انبوشانند صحت یابد از این روغن و رقیقه
شیر برود نوع دیگر در روغن کنجد و روغن سنتوره شیره ادرک و ترشی ترنج و چوک قند یکجا کرده مریض را بنوشانند از این مرض گرده و از این پوست بند بیرون گردهی
دفع گردد نوع دیگر مغز تخم بید انجیر پاک کرده کوفته در شیر گاو انداز ند و از ان شیر گاو برنج بپزند و مریض را خوردن دهند از این درد گرده دفع شود این
دارو برای مریض مذکور مثل آب حیات است نوع دیگر بیده ماسنگیه و برنگ و خار خسک و بیخ بید انجیر و سندهی و هر دو کتائی هر همه استاوی گرفته
در آب انداز ند و بجوشانند و با جوش این روغن بید انجیر یار کرده مریض را بنوشانند از این زحمت گردهی اگرچه دیرینه باشد دفع گردد نوع دیگر بالسنه
گلوی و کرواله هر همه متساوی گرفته و جوکوب کرده در آب انداخته بجوشانند و در جوش این روغن بید انجیر انداخته مریض انبوشانند همین نفع رساند
نوع دیگر در روغن بید انجیر و بول بقر سحیق بلیل در ازانداخته مریض انبوشانند از این زحمت گردهی اگرچه لا دوا باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر
پوست بکاین را با آب آس کرده مریض انبوشانند از این زحمت گردهی اگرچه لادوا باشد دفع گردد نوع دیگر جوش برگ سنبهالو جوکوب کرده با آتش نرم
بجوشانند و جوش مذکور مریض انبوشانند از این زحمت گردهی اگرچه با فوت باشد دفع شود نوع دیگر یک پل آسن و یازده درم گوگل آس کرده با روغن گاو
آمیخته مقدار دو درم غلوله سازند یکی روزینه مریض اخوردن دهند صحت یابد این را استاد گوگل گویند نوع دیگر یک سیر بلیله و سیر بلیله و سیر آمله
جوکوب کرده در آب انداخته بجوشانند چون نیمی بماند بجامه بیخته ببستانند یک سیر گوگل دران انداخته بپزند تا آنکه بهچو جلاب گردد بعد سحیق برنگ و انتی و
ترپهله و گلوی و سندهی و فلفل و فلفلمول بنسوت که هر یک سه درم باشد در جلاب مذکور انداز ند و زیر ش آتش کنند تا آنکه غلیظ شود آنگاه فرود آرند و در آوند
چرب کرده نگاه دارند و مقداری مریض ار و زینه بخورانند از این جمله علتهای بادی دفع شوند در خوردن این از هیچ چیز پرهیز نیست این را پت سیاد گوگل
گویند نوع دیگر یک ادهک شیره سیر در یک ادهک روغن گاو انداز ند و چاب چیتره و پلیل مول از هر یک سه درم و یک پل انگیر و همین مقدار سندهی و هر یک
از پنج نمک شش درم بگیرند با آب آس کرده نیز انداز ند و روغن مذکور بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری مریض اخوردن دهند از این زحمت
مذکور و جمله علتهای بادی دفع شوند این روغن را استاد لهسن گویند نوع دیگر در زیر اندری ست قدر مقامی میان اندری ست مذکور
چهار انگشت را اگرچه باشد رگ بکشایند مریض را صحت شود بدانکه از این علاج مریض از زحمت گردهی صحت یابد و سر انگشت خنصر از ان پای که درین
مرض مذکور باشد داغ کنند و محلوج را در حجرات تر کرده بر داغ نهند تا پخته شود و ریم برون آید مریض صحت یابد اکنون چند رس از طب رس تا گرفته بر آی
دفع زخمهای بادی گفته میشود سیماب و زر و الماس و مس و آهن کانتی ببستانند هر یکی را جدا گانه بکشند و سونا مکهی و زرنیخ و سرمه و توتیای سبز و لهه در یا
و نمک سانگ و سیاه و دو رتیا و بریاو تلخ هر همه متساوی گرفته و یا دهاتهای مذکوره در کهرل انداخته در یکروز با شیره زقوم سحق کنند در دو سرایه گلی کلان
و یکی فرود کرده بگل حکمت مهر کنند و سبو در خشت بکار برند و ترکیب سبو در خشت آنست مقداری کوک بکاوند و فرود آن ریگ فراز کنند و سرایه ها کرده ان
دارو ست بران ریگ نهند و دیگر ریگ بران سرایه ها انداز ند تا آنکه کوک پر شود و پاچک دشتی بران نهاده چهار پاس آتش دهند چون سرد شود آس کرده
در شاخ یا ظرف عاج بدارند مقدار یک ماشه به شیره ادرک مریض اخوردن دهند و بالای آن جوش پلمول و سحیق پلیل در از انداخته بنوشانند از این
جمله زخمهای بادی دفع گردند این رس را بدوانات گویند نوع دیگر سیماب پاک کرده و فولاد کشته و سونا مکهی کی جعات و زرنیخ و پوست هلیله و پوست
بیخ ارنی و سنبهالو و سنابلی و فلفل و فلفلمول و سهاگه و زیره هر همه متساوی گرفته در کهرل انداخته یک روز با شیره سنبهالو و یکروز با شیره سنهی سحیق کنند و مقدار یک
دو حبه را غلوله بندند و یک غلوله مریض اخورانند و بالای آن راسن و گلوی و دیودار و سندهی و پوست بیخ بید انجیر که هر همه متساوی گرفته و آس کرده با
دو درم بخورانند از این جمله زخمهای بادی دفع شوند این رس را سوچهند بهیروان گویند نوع دیگر که از طب رس منخربتی منقول ست ذر کشته
و سیماب کشته و نحاس کشته و پولاد کشته و سونا مکهی کشته و زرنیخ صاف کرده و سرمه صاف کرده و گوگرد صاف کرده و در یا چهاره استاوی ببستانند و بمقدار چهار برنج
نمک بستانند و همه در کهرل انداخته با شیره زقوم سحیق کنند و در سرایه گلی انداخته و سرایه دیگر بالا نهاده بگل حکمت مهر کنند و پاچک دشتی کیست بپزند چون سرد شود کشته

علاج از طب رس

آس کنند و بدارند و روز نیم یکماه با شیره ادرک مریض آنجورانند و بالای آن جوش نیلوفل بنوشانند ازین جمله زحمتهای بادی رفع شوند و این آس آ
مات ناس سن نامند والله اعلم بالصواب **فصل بست و سوم در زحمت سرخ باده** که آنرا بات رکت نامند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در**
علامات زحمت مذکور بدانکه از خوردن نمک و از ترشی که مزه تیز باشد از شوره و از طعام که گرم یا چرب باشد و از خوردن بالای بدهضمی و از
گوشت که گنده و یا خشک باشد و از گوشت جانوران آبی و جانوران که کرانه آب باشند و از کنجاره و کچد سیاه و از ماش و کلتهی و سیب از شهیا
و نیشکر و از جغرات و از سرکه هندی و از شراب هر نوع که باشد و از دوغ و از چیزهای مضر که ذکر آن در فصلیکه بهندی هتاهتی گویند گذشته است
و از غصه کردن و از بیدار بودن در شب و از خفتن در روز و از کثرت جماع و از پیاده راه رفتن و از زور کردن و از فساد فصل چنانچه در برشکال
باران نبارد و در گرما سرما شود و در سرما باران ببارد و باد و خون فاسد گشته زحمت مذکور را پیدا آرد و غالباً در کسانیکه نازک و فربه باشند منقبض
و خوردنیهای مذکوره از افعال مسطوره زحمت مذکور را پیدا آرند و گاه باشد که این از اشیای مذکوره برای غیر اشخاص مسطوره را هم حادث گرد
و از سواری کردن بر فیل و اسپ یا اشتر یا خوردن غذا هایکه تا پاک نگخته هضم گردند خون تمام اندام فاسد گشته در پاها مجتمع شده و با باد پیوسته
زحمت مذکور را پیدا اسمی آرد و علامات زحمت مذکور که پیش از حدوثش پیدا آیند و آنرا پوربروپ گویند آنست که خوی از اندام بسیار شود
یا اصلا مریض را خوی نباشد و اندام سیاه گردد و درد کند و جائیکه زخم رسد درد بسیار کند و بندهای دست و پا سست گردند و کاهلی پیدا آید و ابلها
و گرمیها و خارش در وجود پیدا آید و در اندام جابجا ابلها چنانچه بگزیدن زنبوران پیدا آیند حادث گردند و باز برود و گونه اندام متغیر گردد و در اندام
چنان درد شود گویا که در آن سوزنها میخلانند و اندام همه گران گردد و گرم شود و همین علامت چون زیادت شوند بدانند که زحمت مذکور حادث شده و اگر
درین مرض غلبه باد زیاده بود درد و جهیدن اعضا زیاده شود و اندام چنان متألم گردد گویا که در آن بسیار سوزنها میخلانند و در اندام آماس پیدا آید لیکن
گاه سخت گاه کم افتد و محل آماس خشک و سیاه باشد و رگهائیکه آنرا دهمنی گویند در رگهای بندگاه انگشتان دست و پا منقبض و منجذب شوند و وجود مریض
گران و سخت شده بماند و بلرزد و گرد و اشیای سرد مریض را خوش نیاید اگر درین مرض غلبه خون زیادت باشد در اندام آماس لعل و ام بابسیار در دو حادث
گردد و مریض را از خوردن چیزهای خشک یا چرب که باشد آرام حاصل نشود بلکه بیقراری پیدا آید و در محل آماس خارش و ترشح گردد و اگر درین مرض باد و
خون فاسد بد داز تلخه که سخت فاسد بود بیایند و مریض را تاپاک و تشنگی و بیهوشی و مستی که همچو مستی سپاری باشد پیدا آید و از اندامش خوی روان گردد و
در اندام آماس لعل و ام حادث گردد و در محل آماس مذکور پخته گردد و اگر کسی بر اندام مریض دست نهد مریض را خوش نیاید و اگر درین مرض
خون و باد و بلغم که فاسد تر باشد بنوند و مریض چرب و گرم شود و چنان سرد شود گویا که بجامه تر پیچیده اند و در آن خارش زیادت پیدا آید و درد
اندک بود و اگر درین مرض باد و خون امده از تلخه و بلغم که فاسد تر بود برسد و علامات هر یکی از خلط و خون پیدا آیند و این زحمت در ابتدا در انگشتان پای
پیدا شوند بعده سرایت کرده بتدریج در سائر اندام ظهور پیدا آید چنانچه اثر زهر موش در اول در جای کشیدن پیدا شود بتدریج در تمام اندام سرایت کرده
منتشر میگردد و اگر درین مرض پوست پا تا زانو یا پوست تا مقعدین بطرقد و ترشح گردد و گوشت و زور مریض کم افتاده باشد بدانند که مرض لا دوا ست اگر این
مرض یکساله شود بدارو خوردن زور بیارد و ترک دارو عود کند اگر این مرض از غلبه یک خلط باشد و حدیث العهد بود و امراض دیگر آنرا که آثار آینده
پیدا نیاورده باشد بدارو به گردد و آثار این مرض که آنرا اپدرو نامند اینست که مریض را خواب نیاید و رغبت بر طعام نباشد و بیهوشی و تکمک تاپاک و سستی
و ماندگی و تشنگی و دمه و گوشتش گنده گردد و سرش درد کند و اندامش متألم گردد و گویا که در آن سوزنها میخلانند و بلرزد و مریض جای مانده گردد و او را
مرض لسرب پیدا گردد و در محل حمرتش درد و اندک باشد و انگشتان کژ گردند و اندامش بطرقد و در آن آبلها بیفتند و در محل خطر درد شود و زحمت ار چاه حادث گردد
اگر در مریض این آثار هم باشد یا از جمله آثار مذکور بعضی باشد مریض تا آنکه دارو خورد از زین اور مخلص بود و ترک دارو مرض مذکور عود بکند چون ازین آثار هیچ یکی
نباشد مریض مذکور بدارو به گردد **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه اگر درین زحمت مریض آتند رست نه بینند و غلبه باد ماند که آن اینه باید که

فصل بست و سوم در زحمت سرخ باده قسم اول در علامات زحمت مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

سخت خون فاسد که منافذ و رودی را مسدود ساخته است اندک اندک بار بار بکشایند از آنکه خون یکبارگی بکشایند باد غلبه کند بعده داروهای قی و اسهال خورانند
و فصد بکشانند اگر غلبه باد بسیار بینند باید که روغن سنور که کهنه باشد مریض را بخورانند یا نیم روغن گنجد و نیم شیر بز یکجا کرده بنوشانند صحت یابد نوع دیگر
سن بهی و سنگهاڑه و کسیر برهمه اجوکوب کرده در شیر بز که هشت چند آن باشد باندازند و آب که چهار چند شیر باشد نیز باندازند بجوشانند چون تمام آب سوخته
شود و شیر بماند بجامه بخته ببستانند و بنیز کنند و خوردن دهند صحت یابد هر محلیکه باد او شیر بختن گفته اند همین طریق بپزند نوع دیگر سرون را در شیر بز
انداخته بپزند چون پخته شود سرد کنند بعده شهد و شکر دران انداخته مریض را بخورانند مریض صحت یابد نوع دیگر دسمول اجوکوب کرده در آب که هشت چند
آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند در روغن کنجد که هشتم حصه دسمول باشد باندازند و هشت چند از روغن شیر نیز باندازند و بحیق تر از آن
جهلتی و کاکراسینگی و خارخسک و چوب تار و دیودار و راسن و برنج که هر همه متساوی باشد نیز اندازند و بپزند و در وجود مریض بمالند و در بینی آن بچکانند
صحت یابد نوع دیگر جو و جهلتی و پوست بیخ بید انجیر و کنجد و کده برنه جمله را با آب آس کرده و مقداری گرم کرده کرات بر اندام مریض طلا کنند
صحت شود نوع دیگر مغز بیل و تگر و دیودار و سرون و راسن و زنیکار و کوتهه و سولف هر همه را با آب جغرات یا شیر آب آس کرده در محلی که اندام پخته
یا ترقیده باشد کرات سخت کنند مریض را صحت شود نوع دیگر پوست بیخ سهجنه لعل را آس کرده بر محل مذکور سخت کنند صحت شود اگر درین
علت تلخه زیاده باشد باید که انگور و کروالهٔ جهلتی و دهی و رکتچندن و نگهار اهر یکی دو درم بستانند و شهد و شکر دران انداخته بنوشانند مریض را
صحت شود نوع دیگر ستاور و پلول و تر پهله و کتکی هر همه متساوی گرفته و آس کرده با شیر و شهد بخورانند مریض را صحت شود نوع دیگر در
جوش گلو و شهد و شکر انداخته مریض را بنوشانند مریض صحت یابد نوع دیگر بجسیده و لپو نال و رکتچندن و پدمانکهه هر همه برابر بستانند و
دران انداخته بجوشانند یا جوش نیم شیر گاو خلط کرده بر پختگی بریزند مریض را صحت شود نوع دیگر شیره نیشکر و شهد و شکر انداخته و علت
برنج یکجا کرده در محلی که پختگی باشد یا ترقیدگی باشد طلا کنند صحت شود نوع دیگر روغن ماده گاو را صد بار بر پختگی طلا کنند صحت یابد نوع دیگر شالی ستهی
سال و بیخ نل سینیس تالیسر و سنگهاڑه و زرد چوب و گیرو و سوال و پدمانکهه و برگ نیلوفر و مستی و دیگر اشیای سرد و آنچه دست دهند گرفته و بارکه
سندی آس کرده با روغن گاو مخلوط نموده بغیر آنکه گرم کرده باشند در محلیکه پخته باشد یا ترقیده طلا کنند به شود چون درین مرض غلبهٔ باد باشد
باید که این دارو را گرم کرده سخت کنند و اگر در مرض مذکور خون غالب بود باید که از اندام مریض خون بکشایند و علاجهائیکه برای دفع غلبهٔ تلخه
درین مرض گفته شده اند بکار برند و دیگر علاجهای سرد نیز استعمال کنند اگر درین مرض غلبهٔ بلغم باشد باید که جوش زرد چوب آمله را سرد کنند و دران
شهد انداخته مریض را بنوشانند به شود نوع دیگر در جوش ترپهله شهد انداخته مریض را بنوشانند به شود نوع دیگر مهلتی و کتکی و هلیله را با بول ماده گاو آس کرده
و شهد نیز انداخته مریض را بنوشانند مریض صحت یابد نوع دیگر قند و هلیله بهم آمیخته مریض را بخورانند نافع آید نوع دیگر گنجد و سرشف و کتان و جو
و سکپستان و کیتهه و پوست بیخ سهجنه لعل را با تیزاب که آنرا از خاکستر چنجره یا پلاس و بول البقر کشیده باشد آس کرده مقداری گرم ساخته بر محلی
که پخته یا ترقیده باشد کرات سخت کنند مریض به شود نوع دیگر سرشف زرد را آس کرده بمحلیکه پخته یا ترقیده باشد سخت کنند به شود نوع دیگر
گنجد و پوست بیخ اسگنده بمحل مذکور سخت کنند به شود نوع دیگر پوست درخت جاروی و پوست سکپستان و پوست کیتهه با آب شوره آس کنند
مقداری گرم کرده بمحلیکه پخته یا ترقیده باشد سخت کنند به شود نوع دیگر پوست بیخ سهجنه لعل و پوست بیخ کده برنه با آب شوری آس کرده در محلیکه
پخته یا ترقیده باشد سخت کنند به شود نوع دیگر سندهی فلفلین و کتکی و سرون و چهون و کتائی جمله را با آب شوره آس کرده بر محلیکه پخته
یا ترقیده باشد سخت کنند به شود نوع دیگر سرون و چهون و سرو و کتائی جمله را آس کنند یا بسته خو آمیخته بمحل مذکور طلا کنند به شود بدانکه اگر
درین مرض غلبهٔ دو خلط باشد باید که داروهای هر یکی از دو خلط جداگانه ذکر کرده شده بکار برند و اگر غلبهٔ هر سه خلط باشد باید که داروهای هر یکی از سه
خلط بکنند و در دفع این مرض هر نوع که باشد هلیله با قند خوردن تاثیر تمام دارد نوع دیگر ستهلیل را از پانج یا هفت یاده مریض را مناسب حال بخورانند

بعد

بعده تا ده روز بمقدار عدد روز اول هر روز زیاده کند بعد از ان ترتیب مذکور نقصان کنند تا عدد روز اول ماند غذای برنج ستهی پخته باشد و از نفع
این دارو ها خوردن دهند ازین بات رکت وتپ ناغه ناگوارگی و پیڈروگ و پیه و علتهای شکم و بواسیر و سرفه و دمه راجروگ و آماس و علت سینه دفع گردند و
گرسنگی زیادت گردد نوع دیگر بابول و ترپهله و ستاور و گلوی و کتکی هر همه بمساوی بجوشانند و جوش مریض را بنوشانند ازین سرخ باده و تپ پاک
نماند نوع دیگر درین مرض علت شالی که در زمستان پخته میشود و ستهی و جو و گندم که کهنه باشد یا شیر باده گاو یا جوش منگ با غذای مریض اسازند و گوشت
آهو و خرگوش و مانند آن نیز پخته سرد کرده بخورانند معلول را در خانه که باد در نیاید ماندن فرمایند و جای خواب از جامه نرم کنند و از کثرت غصه و جماع
و از دویدن احتراز کردن فرمایند و بگویند تا از خوردن اشیای ترش و گرم و شور و از اشیای دیرهضم و ابهکشند و سیرکه هندی و جغرات و از خواب کردن روز نیز
احتراز نمایند الکنون بعضی دارو ها برای دفع زحمت مذکور از طب سارنکه معر گفته می شود بیارند مجیته و ترپهله و کتکی و بچ و دیودار و زرد چوب و گلوی و نیم
هر همه را بمساوی گرفته بجوشانند و جوش مریض را بنوشانند ازین بات رکت و خارش و چهپت نقطهائی که بسبب فساد خون در اندام برآید دفع گردند این را
منجستها دکاڑهه گویند نوع دیگر مجیته و موتهه و گلوی و کوتهه و سندهی و بهارنگی و کتائی خرد و بچ و نیم و زرد چوب و دارهلد و ترپهله و
پتول و کتکی و مرسهری و برنگ و بجیاره و چترو و ستاور و ترایمان و پیپل و رازن و زیره و برنه و چراییته و بانسه و بهنگره و دیودار و پاڑهی و سارکهه و رکت چندن
و نسوت و مایرا و بچ و کچی و کروالو و نسوره و بکاین و کرنج و اتیس و بالا و خنظل و جواسا و کلیسر و کرا و رنیکا و بدهارا هر همه بمساوی گرفته و جمع کرده بمقدار ده
هر روز دوازده گان درم از ان بجوشانند در جوش مقدار یک سحیق پیپل دراز و گوگل باندازند و معلول را بنوشانند ازین هر هیجده نوع بیست
علت سرخ باده و باد لقوه و علت اندام نهانی و زحمت پیلپا و گرمی عضوی که آنرا ابهبری گویند و علتهای چشم و شکم دفع گردند این شربت را منجستها
گویند در طب چنتامن می آرد که ترپهله هر یک یک سیر و گلوی دو سیر در آب که هشت چند آن دارو ها باشد باندازند و در آوند
آهن کرده بجوشانند چون یک حصه ماند بجامه پخته بستانند بعده گوگل جهکهاج یک سیر درین جوش انداخته بجوشانند تا آنکه گوگل گداخته گردد
آنگاه بجامه پخته بستانند و باز بجوشانند تا آنکه جلاب ارشود بعده ترپهله یک ثلث درم و دانتی و نسوت هر یک سه درم و گلوی دوازده درم سندهی
شانزده درم و پیپل از شانزده درم برنگ شانزده درم آس کرده در جلاب مذکور اندازند و زیرش آتش کنند تا آنکه غلیظ شود بعده فرود آورده بمقدار
روغن مخلوط کرده در آوند چرب بدارند و مقدار سه درم معلول را روزینه خوردن دهند بالای آن شیر گرم یا آب گرم بنوشانند درین علاج از هیچ چیز پرهیز شرط نیست
ازین سرخ باده اگرچه از غلبه دو یا سه خلط باشد دفع گردد و پیست نیز و جوانی برقرار ماند این را کسورک گوگل گویند نوع دیگر هر سه ارو یا
ترپهله هشت درم هر یکی سی و شش درم بستانند در آب انداخته بجوشانند و جوش بجامه پخته بستانند بعده در جوش دوازده درم گندهک و
شش درم گوگل چهل و هشت درم روغن بیدانجیر در آوند آهنی انداخته بآتش نرم بجوشانند تا آنکه غلیظ شود و سوخته نگردد چون پخته نگاه دارند وقت
مریض دیده مقدار یک درم یا دو یا سه درم این را روزینه خوردن دهند و ازین غلبه تلخه باد و بلغم دفع شوند اگر شخصی بسبب باد لنگ یا شل شده باشد
بخوردن این علاج نیکو شود و ازین علاج هر پنج نوع سرفه و دمه و هر هیجده نوع بیست و گوله و سول و جمله زحمتهای شکم و انبات اگرچه دوا پذیر نبود دفع گردند
و شخصی که این اندام بخورد موهای سفیدش سیاه شوند باید که غذای برنج و ستهی و سال و روغن ستور و روغن کنجد و شیر باده گاو کنند این را مهند
سنکنا دگوگل گویند نوع دیگر کنجاره کنجد سیاه و تمار سنگ یا مسکه گاو میش و بول باده گاو و شیر آن آس کرده گرم کنند و بر جائیکه ترقید
یا پخته باشد سخت کنند بخنگی از چکیدن باز ماند نوع دیگر جوش تالمکهاره بنوشانند و غذاش سبزی تالمکهاره و برنج پخته سازند بات کیس
دفع گردد نوع دیگر بیخ بیدانجیر و بانسه و خارخسک و گلوی و بیخ تلکهاره و ستاور و جوشانیده جوش مریض را بنوشانند ازین بات رکت اگرچه دیرینه
باشد و در ان انگشتان مریض ترقیده باشند زائل گردد نوع دیگر در جوش تلکهاره و گلوی و سحیق پیپل دراز انداخته مریض را بنوشانند
و غذا که ممد مرض نباشد خوردن دهند اگر مریض این دارو را تا بست و یک روز بخورد مرض زائل گردد نوع دیگر بعضی علاجها از کتب سین گفته میشود

ستاول و گلوشکری و بدهارو بیخ پتیره و کدهبریه و گلوی و پیپل و درازو و اسگنده و خار خسک هر یک صد و بست درم ستده آس کنند با آن شکر کهنی وزن
جمله دارو ها باشد و شهد یک پرسهه و روغن گاو یک پرسهه و تنجیق الالچی و تج و تیرج که هر یکی دوازده درم باشد آمیخته در آوند چرب انداخته نگاه دارند گرسنگی
مریض دیده مقداری روزینه خوردن دهند ازین زحمت بات رکت و راجروگ و بواسیر که از تلخه باشد و خشکی و لاغری و علتهای باد و بلغم و تلخه دفع گردد
اگر کسی این ادام بخورد جمله علتها دفع شوند و شکنج در اندام نیفتد و موی سفید نشوند و این اجوگ سار مرت گویند نوع دیگر کلک کلعیر قرو مجیٹه
و مهلتی و موم که هر همه متساوی باشند در روغن کنجد که چهار چند آن دارو باشد بانداز ند و چهار چند از روغن شیر نیز اندازند و روغن را بپزند و چون
پخته شود بر اندام معلول طلا کنند صحت یابد این اسپند تیل گویند نوع دیگر گلوی صد پل جو کوب کرده در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند
چون یکحصه بماند ستده و یک پرسهه روغن ستور بانداز ند و چهار چند از روغن شیر باده گاو نیز بانداز ند بعده کاکولی و کهیر کاکولی و جیوک
و رکهبک و ستاول و دودهی و مهلتی و بابهول و بیخ اسگنده و سرون و کنکی و روه و برده و میده و مهامیده خار خسک هر دو کتانی و گلوی
و پرنیکن و بالنسه را سن هر همه متساوی بمقدار چهارم حصه روغن مذکور گرفته با آب آس کرده نیز اندازند و روغن را با آتش نرم بپزند نگاه دارند
و مقداری معلول را روزینه بخورانند و بر اندامش طلا کنند و بدین باس هند ازین روغن بات رکت و کهیروک و تا پاک و زالو و داو و ستنبه و بات کنتک دفع شوند
این روغن را مهاگروچی کهرت گویند نوع دیگر شیر و جوش گلوی که هر یکی چهار چند از روغن ستور باشد در روغن مذکور اندازند
و چهارم حصه از روغن گلوچی با آب آس کرده نیز اندازند و روغن مذکور را بپزند چون پخته شود مقداری مریض را بخورانند و بر اندامش بمالند و بدین
باس هند ازین بات رکت و یرقان و پندروگ و تپ اگرچه کهنه باشد دفع شود این را نیز گروچی کهرت گویند نوع دیگر سندهی و آهن کشته هر یکی
بست و چهار درم سونا مکهی صاف کرده سی و شش درم بچی شصت درم گوگل صاف کرده صد و بست درم هر همه ایکجا کرده با مقداری روغن ستور
مخلوط ساخته بگوبند در آوند چرب کرده نگاه دارند و بر قدر قوت مقدار یک و نیم درم یا دو نیم درم مریض را روزینه خوردن دهند ازین بات رکت
و هیجده نوع میبت و برص و بهگندر و بواسیر و سنگرهنی و جمله علتهای مثانه و منی و پندروگ زحمت همه ناس و پیلپاو نفخ شکم و راجروگ و جمله باسوها
و علتهای سینه و بدبه رود فع گردند و منی و زور و عقل و عمر و گرسنگی افزاید و رنگ اندام نیکو شود و بیخ موی استحکام گردد و آواز حلق نیک شود و استخوانهای
شکسته نیک گردد و درست چنین بیالاید این را سینه گوگل گویند نوع دیگر باد برنگ و چیته و سندهی و فلفلین و ترپهله و دیودار و نیلمول و موتهه
و کچور و تج و سونامکهی و نمک سنگ و جوا کهار و زرد چوب و دار هلد و کشنیز و پپیل و انیس هر یک سه درم بستانند آس کرده بدارند نود و شش درم
سلاجیت صد و بست درم گوگل صاف کرده بست و چهار درم آهن کشته چهل و هشت درم شکر دوازده درم بنسلوچن مقداری تج و تیرج
و دانه الایچی برای خوشبو بستانند با تحقیق مذکور یکجا کرده در هاون انداخته مقداری روغن ستور با آن یار کرده بکوبند تا آنکه کل یکذات شوند آنگاه در
آوند چرب کرده نگاه دارند و زور و گرسنگی مریض دیده و دریافته یکدرم یا یک و نیم درم یا دو و نیم درم روزینه خوردن دهند بالای این حبوب یا دوغ یا
آب سرد یا شوربای گوشت جانوران جنگلی یا شیر بنوشانند در اثنای این هیچ چیز پرهیز نیست ازین بات رکت و هر شش نوع بواسیر و بهگندر و یرقان
و پندروگ و هر زحمتیکه از باد و تلخه و بلغم پیدا شود و کهیروک و بختگی و ناسور و کردهنی و سنگ مثانه و سوزاک بول و سیلان منی و هر بست نوع پرمیو و هشت
نوع زحمت منی دفع شوند اگر کسی مدام این را در کار برد موی سفید نشوند این را چندر پربها گوگل گویند نوع دیگر پوست هلیله دو
و شش درم چیته سی و شش درم دانه الایچی و تج و تیرج و موتهه و زنکا هر یکی شش درم ناکیسر سه درم سندهی و فلفلین و پیپلامول و آهن کشته و بنسلوچن
و زهر و سیماب و گندهک هر یک دوازده درم بستانند و جمله یکجا کرده آس کرده بدارند و قند کهنه صد و شش درم گرفته جلاب کنند و تحقیق دارها در آن اندازند
و زیر شش آتش کنند چون غلیظ شود با روغن گاو آمیخته در آوند روغن گاو بدارند بر قدر قوت مریض چهار حبه یا شش حبه یا هشت حبه بخورانند
مقداری هر روز زیادت بکنند تا آنکه مقدار خسته گنار شود آنگاه همین قدر بخورانند و زیادت نکنند ازین زحمت باد رکت و هیجده نوع میبت دفع شوند

اگر کسی دو ماه این انجیر در زحمت بلغم برود و اگر کسی یکسال بخورد از جمله علتها خلاص یابد اگر پنج سال بخورد جمله زحمتهای بری دفع شود و غم باد بسته گردد و از اشیای خوردن این دارو هیچ پرهیز شرط نیست هر چه خوش آید بخورد این را انجیبادکتکا گویند. نوع دیگر سیماب ده درم و گندهک چهار درم و تریچله شش درم چیته هشت درم گگل صاف کرده ده درم بستانند و جمله را یکجا کرده باروغن بید انجیر آمیخته بکوبند و بمقدار دو نیم درم غلولها بندند تا یکی و دو بخورانند و بالای آن جوش سندهی و پوست بید انجیر بنوشانند از این بات رکت و جمله زحمتهای باد دفع شود کسی را که از غلبه باد شکم سخت شده باشد باید که یک غلوله خورانیده و روغن بید انجیر بر شکمش طلا کرده گرمی آتش برسانند نیکو شود و این را پانارس گویند والله اعلم

فصل بیست و چهارم در زحمت اوستنجه مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه طریق حدوث این زحمت آنست که از سبب خوردن مائعات و اشیای سرد و چیزهای گرم و اشیای خشک و آنکه دیر هضم باشد و آنکه چرب باشد و از خوردن بالای هضم و از اندک خوردن و از بسیار خواب کردن در روز و از بیدار بودن در شب و از کثرت مشی و از بسیار زور کردن از غصه و اندوه باد فاسد شده و کف و چربی اخلاط را در استخوانهای ران بند گاه آن را آلوده برگردانیده بلغم را مغلوب ساخته زحمت مذکور را پیدا می آرد و از این ران ها گران و کرو سرد و سخت گردند چنانکه مریض آنها را از جای جنبانیدن نتواند و درد کند و اندام نیز درد کند و گران گردد و مریض چنان داند که اندامش ابجامه تر پیچیده اند و تشنگی و قی و تپ حادث شود و از طعام خوش نیاید اگر این علامات با قوت باشد بدانند که مرض مذکور حادث گشته اگر با قوت نبود مریض را خواب بسیار آید و موهای اندامش ایستاده شوند و بدانند که زحمت مذکور حادث خواهد شد عنقریب اگر طبیب غیر حاذق برغم آنکه این زحمت بادیست روغن بر اندام مریض طلا کند پایهای مریض گران گردند و سخت و بی کفته چنان گران گردد که مریض آن را بدشواری از جای برداشتن و نهادن نتواند و اشیای سرد اگر زیر پایها نهند سردی آن در نیابد و اگر درین مرض پایهای مریض باز زنند و چنان درد کنند گویا کسی این سوزنها می خلاند و در آن سوزش پیدا می شود و بدانند که لادوا است اگر در زحمت مذکور این چیزها نباشند حدیث العهد بود و دیر و از آن زائل گردد

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

بدانکه درین مرض قی کنانیدن و روغن بر اندام مریض مالیدن و حقنه کردن ممنوع است و مفرد و نیز فاقه کنانیدن گرمی آتش بر اندام مریض رسانیدن بی آنکه اندامش ابر روغن آلوده شده باشد آنرا سید خشک گویند نفع تمام دارد باید که برای دفع این مرض علاجی کنند که از آن بلغم دفع شود و باه بیفزاید بدانکه این مرض از غلبه بلغم و باد باشد طبیب را باید که اولاً علاج برای دفع بلغم بکند بعده برای دفع باد در کار برند و درین مرض غذای مریض از غله کهنه چنانچه کودرو و شالی و برنج سنهی و سال و از گوشت جانوران دشتی و از سبزی بتهوه و کاکنبکها و کمونیه و پلول سازد باید که غذای مذکور خشک بی روغن شود مریض را بدهند اگر درین مرض بلغم بعلاج دفع شود و باد دفع نگردد بلکه زیادت گردد و از افزایش آن مریض را خواب نیاید و کم درد کند بمقتضای حاجت بدشواری شود و پوست اندام خشن و سخت گردد باید که بر اندام مریض روغن بمالند و سید کنند و داروی دیگر که دافع باد باشد نیز در کار برند و بجهت دفع این مرض اوستنجی رجوع که آبش سرد باشد و روانش تیز باشد از طرفیکه بدان طرف میل آن آب است سوی طرفی باید که از آن آب می آید شناکنند اگر جوی نزدیک نباشد در حوضی که آبش سرد و صاف باشد آشنا کنانند از این غلبه بلغم فرو نشیند و زحمت مذکور زائل گردد نوع دیگر پوست بیخ اسگنده و یا پوست بیخ آگ یا پوست بیخ نم یا دیودار از این جمله هر کدام که دست دهد آس کرده با شهد و بحیق سرشف و گل هنی آمیخته بر محل علت مذکور سخت کنند و اگر بر محل علت مذکور درد و زیادت باشد باید که علاج مذکور را بر آن سخت کرده بمالند از این علت مذکور اگرچه باد در دیار دفع گردد نوع دیگر بادرنگوی و سندهی و دیودار و هلیله کند هیره و دسمول هر همه متساوی گرفته جوشانیده جوش مریض را بنوشانند به شود نوع دیگر پیپل و از و پلول و بلادر سه را متساوی گرفته آس کرده مخلوط ساخته بدارند با شهد آمیخته بمقدار دو درم یا سه درم روز بروز مریض را بخورانند نوع دیگر تریپهله و چات و گنگی و پلول هر همه متساوی گرفته آس کنند با شهد آمیخته بخورانند صحت یابد نوع دیگر راسن و نسوت و بتهیله و پیپل گرد و سولف و آمله و کچور و اسگنده و گلوی و اتیس بدهارا و کنائی و هرد و دستهی و تنگی و جوانی و بیا بالند و برنگ و دیودار هر همه را متساوی گرفته

جوکوب کرده بجوشانند و جوش مریض را بنوشانند از این زحمت مذکور الوبات و درد شکم و کمر و پشت و زیادتی رعده و بات رکت و آماس و ردیکه از باد و بلغم باشد
دفع شود نوع دیگر گوگل را در بول ماده گاو آمیخته بنوشانند مریض صحت یابد نوع دیگر پلپل را با قند کهنه یا شهد بخورانند بدین طریق در روز
اول سه یا پنج یا هفت یا ده بر مناسب حال مریض بخورانند و بروز دیگر در هر روزی از آن مقدار عدد زیادت کرده بخورانند تا ده روز دیگر
بطریق زیادت کرده بخورانند بعد تا ده روز دیگر بطریق زیادت در هر روزی نقصان کرده بخورانند تا جمله بیست روز شود این اسلی ردهمان
گویند مریض را صحت شود نوع دیگر دانه های ترپهله و پلپل دراز و موتهه و چاب و گلگی هر همه را متساوی آس کنند و با شهد مریض را بخورانند
به گردد نوع دیگر سلاجیت یا گوگل یا پلپل دراز یا سندهی هر همه که دست دهد بگیرند و با بول ماده گاو و یا با جوش دسمول مریض را بنوشانند به شود
نوع دیگر کاکر سنگی و کوتهه و بالا و نازو و دیودار و نالیکه و بیرهی و اگسانه که هر همه برابر باشد با روغن هر شش بپزند و مریض را بر مناسب روزگی
باشد آمیخته بخورانند صحت یابد و این روغن را اشتها و تیل گویند نوع دیگر چیتره و اندرجو و گلگی و پارهی و زرد چوب و سرون هر همه متساوی گرفته
با آب آس کرده با آب گرم بخورانند مریض به شود نوع دیگر پوست آمله و گلگی هر دو متساوی گرفته و آس کرده با بول ماده گاو و یا آب گرم بخورانند
مریض را صحت شود نوع دیگر ستراول و بریارا و راسن و دسمول و اسگنده هر یک صد و بیست درم و پنج گده پرنه سپید هزار و بیست
درم در آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون یک حصه بماند جوش بجامه بخته بستانند و در آن روغن ماده گاو که سی صد و بیست درم باشد بیندازند
و جواسی و پلپل دراز و انگور و انگزه و سندهی و جهلتی و نمک سنگ هر یکی بیست و چهار درم با آب باریک آس کرده نیز در آن بیندازند و چند روغن شیر
ماده گاو و قیمی از روغن بید انجیر باندازند و بپزند چون پخته شود سی صد و شصت درم قند با آن بیامیزند و نگاه دارند و بر حسب قوت و گرسنگی معلول مقدار
روز به روز بخورانند از این زحمت مذکور و درد کمر که از سبب آن مردم جای مانده باشد و درد فرج زنان و زیادتی زحمت باد دفع گردد و شهوت
زنان و مردان افزاید این علاج نعمان را باشد و اگر مدام بخورانند بسیار فائده دهد این روغن را اسکهجار اکهرت گویند والله اعلم بالصواب

فصل بست و پنجم در زحمت الوبات مشتمل بر دو قسم است **قسم اول** در علامات زحمت مذکور بدانکه از خوردن طعام مغز و از گرسنگی و از بسیار
نشسته ماندن و از ناکردن حرکت و زود زود خوردن اشیای چرب و ثقیل و از بعد آن حرکت کردن باد فاسد خلاصه طعام را که بسبب اشیای مذکور
خام مانده است زشت گردانیده بمقامهای بلغم رسانیده در رگها که آنرا دهمنی گویند در می آرند و در رگهای مذکور که خلاصه طعام مذکور بسبب
فساد بلغم و تلو نیز سست میشود و منافذ در وی راسد و گردانیده زحمت مذکور را پیدا می آرند و خلاصه مذکور به رنگهای گوناگون پوشیده مثل صمغ میشود که
آنرا خاطر زرده گویند و خاطر مذکور بیشتر زحمتها است و علامات این مرض آنست که گرانی اندام و تشنگی و تپ و آماس تن پیدا آید و مریض الطعام هضم نشود
و رغبت بر طعام نبود چون مرض مذکور از همه زحمتها مفرتر بود در دست و پا و سر و پشت و لنگ و زانو و بند ها و رانها و محل اجتماع استخوانهای سرین و صلب
و آماس با درد پیدا آید میان این محلها محلی که و غلبه زحمت مذکور زیادت بود درد چنان در رو آید گویا آنجا کژدمان نیشها میزنند و مریض را غنوده
و دهانش بمزه شود و آب از آن سائل گردد و شکمش سخت گردد و آواز و درد کند و مریض را بول زیادت کند و او را خواب نیاید و تشنگی و ناپاکی و قی و
دوران سر و بیهوشی و گرفتگی دل و گرانی حادث گردد و مثل این امراض دیگر پیدا آید اگر درین مرض غلبه تلخه زیادت باشد در محلهای مرض درد
بسیار کند و اگر غلبه بلغم باشد وجود مریض سخت گران گردد و چنان داند که دوش را بجامه تر پیچیده اند و در روی خارش پیدا آید و اگر غلبه دو
خلط زیادت باشد علامات دو خلط پیدا آید و اگر تمام وجود آماس گیرد بدانند که مرض مذکور از غلبه هر سه خلط است علاج زائل نخواهد شد و اگر
مرض مذکور از غلبه یک خلط باشد دوا پذیر بود و اگر غلبه دو خلط باشد تا آنکه مریض دارو بخورد صحت یابد و چون دارو ترک کند باز مریض گردد

قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه برای دفع این زحمت مریض را فاقه کنانند و گرمی را آتش رسانند و اشیای تیز و تلخ و افزاینده
گرسنگی بخورانند و مسهل بدهند و حقنه کنند و رسانیدن گرمی که آنرا سید گویند آنست که ریگ را گرم کرده بالا برگ بید انجیر گذارند بر جامه فراز

فصل بست و پنجم در زحمت الوبات

کرده باشند با نان اندر جا به حسب به و گرمی ریگ مریض ابرسانند و در این مرض آنکه آنرا بانجکول یعنی بابلیل چرانزه و نیلمول و جانب جیره و سنبهی بار کرده طریق
آب کهونک که ذکر آن در فصل تپ گذشته است جوشانیده بنوشانند و مریض را غذائیکه نافع اند بخورانند بر انواع اند **نوع اول** ترب خشک در آب انداخته
بجوشانند و جوش مریض را بخورانند. **نوع دیگر** گریهی بیخ تول راست کرده مریض را بخورانند و یا بیخ پخته خوردن دهند. **نوع دیگر** بادنجان با نمک
هندی بجوشانند و نمک در آن انداخته مریض را طعام خوردن دهند و مریض را سبزی بتهوه و برگ نم و سبزی کدو پرنه و باتول و سبزی خارخسک
و سبزی بیرون و کریلا و نانخواه و بیخ و کوور و توتی و سال کهنه و گوشت لاوه که با روغن پخته باشند. چون گنگهی و کال و نخود بخورانند و داروی این
مرض نیز بر انواع است **نوع دیگر** سولف و تج و خارخسک و پوست برن و کده پرنه و دیودار و کچور و منڈی و پسارنی و ارنی و منیجل هر همه متساوی
بگیرند و با سرکه هندی آس کرده و گرم ساخته بمحل درد سخت کنند مریض را صحت شود **نوع دیگر** پوست بیخ هینس و بیخ کیوا و پوست بیخ سهجنه و
گل بینی هر همه متساوی ستده با بول ماده گاو آس کنند و گرم کرده بمحل درد سخت کنند مریض به شود **نوع دیگر** پوست جیره و گنگهی و بارهی و
انار جو و اتیس و گلوی و دیودار و تج و موتهه و سنبهی و هلیله هر همه متساوی ستده آس کنند بجامه بخته بدارند و وقت حاجت در آب گرم
انداخته مریض را بنوشانند صحت شود **نوع دیگر** کچور و سنبهی و هلیله و تج و دیودار و اتیس گلوی هر همه را جوشانیده جوش مریض را بنوشانند
ازین خارش و ورم پخته گردد و مرض مذکور زائل گردد باید که در وقت نوشانیدن علاج مذکور غذائیکه خشک باشد بخورانند **نوع دیگر** راسن و گلوی و
پوست بیخ بیدانجیر و دیودار و سنبهی هر همه را با آب جوشانیده جوش مریض را بنوشانند ازین الذیات که در تمام وجود و بندگاه و در استخوان و یا همه بند
استخوان در آمده باشد دفع گردد **نوع دیگر** جوش کده پرنه با یک درم کچور سحیق سنبهی روزینه تا هفته روز مریض را بخورانند **نوع دیگر** راسن و گلوی
و دیودار و کروالا و خارخسک و پوست بیخ بیدانجیر و کهپرنه هر همه متساوی ستده بجوشانند و در آن سحیق سنبهی انداخته مریض را بنوشانند ازین
زحمت مذکور و درد ساق و زانو و کمر و پشت دفع گردد و این را بهندی راسنا ستک نامند **نوع دیگر** در جوش دسمول سحیق پلپل گرد انداخته
مریض را بنوشانند **نوع دیگر** جوش هلیله و سنبهی گلوی مریض را بنوشانند به شود **نوع دیگر** کده پرنه و گلوی و سنبهی و ستاول و سولف و بدهارا و
کچور و تخم سنبهی جمله را با سرکه هندی آس کرده مریض را بخورانند ازین زحمت مذکور و کردهی دفع شود **نوع دیگر** سه درم سحیق سنبهی در سرکه هندی انداخته
مریض را روزینه بنوشانند ازین مرض مذکور را صحت شود و باد و بلغم نیز دفع گردد **نوع دیگر** پلپل دراز و پلمول و چاب و جیره هر همه متساوی ستده
آس کرده در آب گرم انداخته مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور زائل گردد و گرسنگی افزاید و درد شکم و گوله و بدهضمی دفع گردد **نوع دیگر** برگ کروالا را
در روغن تلخ انداخته بریان کرده مریض را بخورانند صحت شود **نوع دیگر** راسن و بیدانجیر و ستاول و پیا بانسه و بانسا و گلوی و دیودار و اتیس و موتهه و هلیله
و سنبهی و کچور هر همه متساوی ستده بجوشانند و در جوش روغن بیدانجیر انداخته مقداری بنوشانند ازین زحمت مذکور که باد در شکم یا پهلو و کمر و پشت
و دل و سینه باشد دفع شود و این را الکهه اسناد گویند **نوع دیگر** پوست بیخ بیدانجیر انداخته بانسه و جوالنسه و کچور و بریار او دیودار و موتهه و سنبهی و اتیس و هلیله و
خارخسک و کروالا و سولف و کشنیز و هنگ و گلوی و پیپل و سازو و بعار و تج و ستاول و پیا بانسه و چاب هر دو کتائی جمله داروها که هر همه یک حصه و راسن سه حصه
بستانند یکجا کرده بار اندو روزینه مقدار دوازده درم در آب هشت چند آن انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند جوش را با جامه بخته بستانند مقداری سحیق
سنبهی یا السکیها و چورن یا اجمود او چورن یا ایعاد گوگل با آن یار کرده مریض را بنوشانند ازین هر هشتاد نوع باد و بادی که در بندگاه ها و در مغز استخوان آمده باشد
دار و هنگ بات و زانو و ساق و استخوان مغز و کردهی باد لقوه و بات رکت و اورستنبه و بواسیر و سبواجی و گوله و علتهای منی و خصیتین و علت سینه دلسوکها
و انور و ورم و زیادتی روده و پیلپای و علت اندام نهانی زنان و علت فکر دفع شود و برای دفع عقیمه بهتر ازین دارو نیست و این را مهار اسناد
گویند **نوع دیگر** سنبهی یکجند و خارخسک دو حصه و هلیله سه حصه و بلیله چهار حصه و آمله پنج حصه و سنبهی شش حصه و گلوی هفت حصه و آن مقدار که جمله دار و ها باشند
بدهار بستانند و جمله را آس کرده با شراب یا با روغن و یا با سرکه هندی یا با آب گرم مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور که با آماس باشند دفع شود و هم باد

وتپ و ناگوارگی و جمله زحمتها زائل گردد و این معجون را النکها دچورن گویند نوع دیگر نمک سنگ جوائن هر یک دو حصه واجمود سه حصه و سنتهی پنج حصه
و هلیله دوازده حصه بستانند و جمله را باریک آس کنند و با آب جغرات ماده گاو و یا سرکه هندی و یا با دوغ و یا با روغن و یا با آب مریض را بخوراند
ازین زحمت مذکور و علت بول و غائط و پیچ و نفخ شکم و بواسیر و درد سینه جمله دفع شوند این معجون را نیتر چورن گویند نوع دیگر یک حصه هیچ تر
ازان سنتهی در چهار چند روغن گاو بانداز ند و چهار چند از روغن سرکه هندی نیز اندازند و روغن مذکور را بپزند چون پخته شود مقداری روزینه مریض را
بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود و گرسنگی زیادت گردد این روغن را سنتهی گهرت گویند نوع دیگر ادرک و جواکهار و پلپل هر دو از و پلمول و چاب
و چیره و انگرد و نمک سنگ هر همه استاوی گرفته با آب آس کرده در روغن گاو که چهار چند آن باشد باندازند و چهار چند از روغن سرکه هندی
نیز اندازند و بپزند چون پخته شود مقداری روزینه مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور و علت شکم درد و جود و نفخ شکم و درد کمر و کردهی سنگ همه
دفع شوند و گرسنگی افزاید نوع دیگر اجمود و فلفلین و برنگ و دیودار و چیته و سونف و نمک سنگ و پلپل هر یک دوازده درم و سنتهی صد و بیست درم و
بدهارا صد و بیست درم و هلیله شصت درم بستانند و جمله را آس کرده بجامه بیخته بدارند و مقداری با آب گرم روزینه مریض را بنوشانند زحمت مذکور
زائل گردد و گردارد های مذکور را در جلاب قند انداخته سه درم یا چهار درم را غلولها بندند و معلول را از زور و گرسنگی دیده خوردن دهند مفید تر بود ازین
هر علتی که از الوبات شده باشد فی الحال دفع شود و سواچی و تونی و پرتونی و کردهنی پندروگ و درد کمر و پشت و مقعد و درد بند باه همه اقسام اتوالو
و آماس جمله دفع گردد و گرسنگی زیادت باشد و جوانی برای ماند و موی سپید نگردند اگر این را مداومت خورد بسیار خواهد حاصل شود این را اجمود اتوک
گویند نوع دیگر نود و شش درم سنتهی و بیست و چهار درم روغن ماده گاو دو صد و هشتاد و چهار درم شیر ماده گاو و هشت صد و بیست درم شکر تری
و ازین حلوا بپزند چون قریب بپختن رسیده باشد آنگاه تحقیق سنتهی فلفلین تج و پترج و دانه الاچی که هر یکی دوازده درم گرفته باشند با آن بیامیزند
و مرتب سازند و نگاه دارند و حلوا را مقداری روزینه بخورانند ازین زحمت مذکور دفع شود و بدن زیادت و قوت باه بیفزاید و عمر دراز گردد و موی
سیاه سپید نگردد و این را کهند سنتهی گویند نوع دیگر هزار و دو بیست درم سبر که آنرا پاک کرده باشند و چل و هشت درم گچ سیاه و چل و هشت درم
انگرد که آنرا بریان کرده باشند و سنتهی فلفلین و ساجی و جواکهار و برنج نمک و سونف و کوته و پلمول و چیته و اجمود و جوانی و گشنیز هر یکی دوازده درم
بستانند یکجا کرده بکوبند و در آوند چرب باندازند و یک پرسته روغن گنجد و نیم پرسته سرکه هندی با آن یار کنند و شانزده روز بدارند بعد از سه درم
مریض را خوردن دهند بالای آن مقداری شراب بنوشانند ازین زحمت مذکور و بات رکت و باد تمام وجود و بادیکه در یک عضو باشد و گرگی و درد
و سرفه و زهر و آماد و سعال دفع شود و این معجون را سوان پت گویند نوع دیگر نمک سنگ و هلیله و راسن و سونف و ساجی و جوائن و پلپل گرد و کوته و
و نمک سوچل و نمک برنج و اجمود و زیره و پهکرمول و جهلتی و پلپل و رار از هر یک شش درم ستده با آب آس کرده در یک پرسته روغن بید انجیر باندازند
و یک پرسته جوش سونف و دو چند از روغن مذکور سرکه هندی و دو چند آن آب جغرات نیز در روغن مذکور اندازند و روغن را با آتش نرم بپزند و
بجامه بیخته نگاه دارند و هر وقت که گرسنگی معلول دیده مقداری روزینه بنوشانند و بر اندامش بمالند و برای دفع زحمت مذکور بهتر ازین روغن از دیگر
ازین درد کمر و زانو و درد سینه و پهلو و شکم و خصیه و دیگر دردهای بادی و زکام و بلغمی ابام و بختنرا بام و زیادتی روده دفع گردد این روغن ابتلاء
هندی بر بهت سندهولوتیل گویند نوع دیگر سنتهی و چاب و پلپل و رار و پلمول و چیته و انگرد بریان کرده واجمود و سرشف هر دو زیره و
رنیکا و اندر جو و پاتهی و بایبرنگ و گجپیل و کیوره و کنکی و اتیس و بهارنگی و بچ و مرهری هر همه استاوی ستده و چند از جمله داروها پهلها این مقدار که
با تمه بهله جمله داروها شوند گوگل بستانند و یکجا کرده بکوبند تا یکذات شوند بعده در آوند چرب کرده نگاه دارند و بعد گرسنگی معلول دیده مقدار
روزینه خوردن دهند ازین جمله زحمتهای بادی و بیست و بواسیر و سنگ هی و پرمیو و رکت بات و درد ناف و جهکن و نفخ شکم و راجرو گلوله و باد صرع و
زحمت سینه و دمه و سرفه و نقصان گرسنگی و بدهضمی و زحمتهای منی بمردان و حیض بزنان دفع گردند و عقم مردوزن نیز زائل گردد و در ابتدای خوردن آن

دارو بامداد از جماع و دیگر چیزها پرهیز شرط نیست و لیکن خوردن داروی مذکور اگر جوش را ستاد و مریض را بنوشانند همه زحمتهای بادی دفع شوند اگر جوش تا نیمه بنوشانند این زحمت تلخه زائل گردد و اگر جوش از یک پاو کم بنوشانند ازین جمله زحمتها بلغم دفع شوند و اگر جوش دار هلد بنوشانند ازین سیلان منی انشا گردد اگر بول بلغم بنوشانند زحمت پنتر روگ دفع شود و اگر با شهد بخورانند زیادتی پیه دور شود و اگر جوش پوست نم بنوشانند زحمت چیت نماند اگر جوش گل بنوشانند بات رکت نماند اگر جوش ترب بنوشانند آماس نماند اگر جوش اطل بنوشانند نهر موش نماند اگر جوش ترپهله بنوشانند زحمتهای چشم زائل گردد اگر جوش پرواڑ بنوشانند جمیع زحمت شکم دور گردد باد و بلغم و تلخه نیز و ضعف پیری دفع گردد فائده برای دفع آن مرض علاج بیدا بخیر سخت مفید است چنانچه بیلی ورشیر شرتره اقامت کردن نتوان مانند همچنان پس روغن مذکور زحمت باد هر نوع که باشد اگرچه با غلبه بود نماند و بجهت دفع انواع بات بالو ده و کرکهی روغن مذکور با هلیله باید خورد این علاج را جوگراج گوگل گویند فائده باید فرمود معلول آن مرض را که از شیر و جغرات و روغن و ماهی و گوشت جانوران آبی و اشیای دیرهضم و چرب پرهیز کند والله اعلم

فصل بست و ششم در زحمت سول

و آن مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه این زحمت بر هشت نوع است یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد دوم آنکه از غلبهٔ تلخه سوم آنکه از غلبهٔ بلغم چهارم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه پنجم آنکه از غلبهٔ باد و بلغم ششم آنکه از غلبهٔ تلخه و بلغم هفتم از غلبهٔ هر سه خلط هشتم آنکه از خلط رود حادث گردد و لیکن هر نوعی از انواع مذکوره که باشد بی مدد فساد باد نباشد اما آنکه از غلبهٔ باد باشد طریق حدوثش آنست از بسیار بیداری و از خوردن سرد بسیار و از خوردن غله مثنگ و منگ و ارهر و کودرو و دیگر غلها که خشک باشد از خوردن رسالت یعنی از خوردن اشیائیکه مزه تلخ یا ترش دارند و از خوردن غلهٔ لنگورش برآمده باشد و از خوردن اشیای مفرکه کران در فصلی که بهندی آنرا اهتاهتی گویند گذشته است و از خوردن گوشت خشک یا سبزی آنرا خشک کرده باشند و از نگهداشتن بول و غائط و ضراط و از ترک کردن جماع در حالتیکه آل آرزو بر زبان آشته باشد و از بسیار فاقه کردن و از بسیار راه رفتن و از بسیار کلام کردن و از کثرت خنده و از رسیدن زخم باد غلبه کرده زحمت مذکور پیدا آید ازین نوع در سینه و پهلو و پشت و مثانه و شکم مجال اجتماع آن خوانهای سرین و صلب درد پیدا میشود و بعد هضم طعام و وقت غروب آفتاب و ابر و باران و سرمی درد زیادت باشد و نیز گاهی درد شود و گاهی نشود و بول و غائط و ضراط بفراغ بیرون نیاید چون حرارت گرمی برسانند و روغن بر اندامش مالند و یا اشیای چرب گرم بخورانند درد فرو نشیند اما آنکه از غلبهٔ تلخه باشد طریق حدوثش آنست که از خوردن اشیای گرم و از اشیائیکه تیز باشد چنانچه خردل شوره و از اشیائیکه بعد هضم تا پکا انگیز و چنانچه ماهی باشد و از خوردن روغن تلخ و روغن کنجد و مانند آن کنجاره و کنجد و کلتهی و از سبزی سیب و از خوردن اشیای تلخ چنانچه نمک و از اشیای ترش و سرکه و بهندی و از شراب و از غصه کردن و از بسیار رسیدن گرمی آتش و آفتاب و زور کردن و از جماع کردن تلخه غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا می آرد ازین در ناف درد پیدا شود و تشنگی و تاپاک و بیهوشی و دوران سر پیدا آید و خوی از اندام روان گردد و بوقت استوای نیمه شب و اثنای هضم طعام و در فصل سرورت و در فصل اگر هم درد بسیار باشد و فصل هیونت و بخوردن اشیای سرد و از استعمال کردن آن درد کم افتد اما آنکه از غلبهٔ بلغم حادث شود طریق حدوثش آنست که از خوردن گوشت حیوانات آبی و آنکه در کرانه آب باشند و از جغرات و شیر و از خوردن طعام که با آن شیر یار کرده باشند و نیز شیرینی و از خوردن طعام که آنرا از غله سحوق سازند مانند کهچری و از کنجد و از دیگر اشیای بلغم انگیز غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین در آماس درد باشد و آب از دهن سائل شود و شکم منتفخ گردد و جوی گران شود و سرفه پیدا آید و متصل خوردن طعام و وقت طلوع و در سرما درد زیادت شود و از رسانیدن گرمی آتش و رسیدن آفتاب و از خوردن اشیای تلخ درد کم افتد اما آنکه از غلبهٔ باد و تلخه پیدا شود و طریق حدوثش آنست که از مرتکب شدن با اشیای باد و تلخه غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین آثار باد و تلخه پیدا آیند و سرخی و تشنگی و تپ حادث گردد اما آنکه از غلبهٔ باد و بلغم باشد طریق حدوثش آنست که از مرتکب شدن اشیای باد و بلغم انگیز باد و بلغم غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا آرد و ازین آثار بلغم و تلخه پیدا آید اما آنکه از غلبهٔ هر سه خلط باشد طریق حدوثش آنست که از مرتکب شدن با اشیای باد و بلغم و تلخه انگیز هر سه خلط غلبه کرده زحمت مذکور را پیدا آرند و ازین آثار هر سه خلط ظاهر گردند اما آنکه از خلط

فصل بست و ششم در زحمت سول

قسم اول در علامات زحمت مذکور

روده حادث گردد بطریق حدوث آنست که از مرکب شدن اشیائیکه خلط پیدا آورده زحمت مذکور حدوث کند و از آن شکم منتفخ گردد و آواز کند و آب
دلف ازو بسیار سائل گردد و قی شود و وجود گران گردد و چنان باشد گویا که آنرا بجای تپیده اند و دیگر نشانهای زحمت سول که از بلغم حادث شود نیز
باشند و بدانکه گاه باشد که بلغم فاسد و باد فاسد در پهلو در آید و راه باد بسته گرداند زحمتی پیدا آرد که ازین در پهلو جان در پیدا شود گویا که
وران سوزنها میخانند و شکم گران و منتفخ گردد و آواز کند و سوراخ بینی بسته گردد و دم از طرف دهن برون آید و خواب نیاید و این جمت را پارس سول
گویند و گاه باشد که باد در شکم فاسد گشته آتش گرسنگی را مغلوب ساخته زحمت مذکور را پیدا آرد که از آن شکم درد کند و مریض را هیچ حال قرار نباشد
و غائط بسته شود و هرچه خورد هضم نشود و این را کچ سول گویند و گاه باشد که بلغم و تلخه منافذ باد را بسته گرداند پس باد فاسد شده و با خلط
طعام پیوسته و در دل در آمده زحمتی پیدا گرداند که از آن در دل درد پیدا شود و دم مریض بدشواری برون آید و آنرا هردی روگ گویند و چون
از نگاه داشتن بول و غائط و ضراط فاسد گشته و در مثانه در آمده سول پیدا آرد و از آن در مقام بول و غائط در بندگاه و ران و زیر ناف درد پیدا آید و غائط و بول و ضراط
بیرون نشود و این البست سول گویند و چون از خوردن غلهای خشک باد فاسد گشته آتش گرسنگی را مغلوب ساخته زحمت سول پیدا آرد و از آن
در پهلوی راست یا چپ درد پیدا شود و به تمام شکم منتشر گردد و اگرچه مریض ابول و غائط شود و از شکم درد فرو ننشیند و شکم آواز و درد کند و تشنگی زیاد شود
و دوران سر سوزش پیدا آید و این را اتپ سول گویند و باید دانست که مرض مذکور که از غلبه یک خلط حادث شود دوا پذیرست و آنکه از غلبه
دو خلط باشد چون مریض پرهیز دارد و خورد آرام یابد و بتر کناره عود کند و آنکه از غلبه هر سه خلط باشد لا دواست قسم دوم در علاج زحمت سول
بدانکه سول هر نوعی که باشد از جهت دفع این اولاً علاجیکه دافع باد باشد باید کرد و از آنکه باد میان اخلاط سریع التاثیرست فی الحال ضرر میرساند
و رسانیدن گرمی آتش که آنرا سید گویند در دفع باد مفیدترست و سید بجهت دفع سول از سبزی نسوت که مطبوخ باشد و از گوشت که آنرا
با روغن پخته باشند و از شیر و برنج و از کهچری غذای شاید کرد و غذای مریض از گوشت خزندگان چنانچه خرگوش و سابی و سوسمار و مانند آن و از
شوربای گوشت پرندگان بری چنانچه ولیح و دراج و لاوه و گنجشک و مانند آن و از سبزی برگهای نورسته از آن گنج که بروغن گنجد پخته باشند باید
مریض مذکور را هر غذائیکه باشد چرب و گرم بدهند و درین مرض نوشانیدن شراب و سرکه هندی و جغرات و آب جغرات نافع ست و لیکن سحق نمک بیا
با آن یار کرده باید نوشانید و نوشانیدن جوش کلتهی و گوشت لاوه که دران سحق نمک سانگ و پلپل گرد انداخته باشند نیز نافع ست و نیز تخم الاجی
زیره و چاب و جواین و سندهی و پلپل گرد و چیره و پلپلا مول نمک سانگ هر یک یکجا و پلپل دراز دو حصه لبستانند و آس کنند و با شراب یا سرکه هندی
و یا با چک و یا با جوش که آنرا کانجی گویند که ذکر آن در فصل شربات گذشته است بنوشانند و اگر سحق مذکور را با شیره ترنج و جوش کنارت هندی
با آن سحق انگزه بریان کرده شکر بیامیزند و با آب گرم و جرات بخورانند نافع تر آید و در طب سین می گوید که برای دفع زحمت مذکور اسهال و قی و
فاقه کنانیدن نافع ست و سید نیز نافع ست و آن بر انواع ست نوع اول پوست بیخ بیل و پوست بیخ بید انجیر و کنجد سیاه هر همه متساوی گرفته
با آب چوک یا ترشی دیگر آس کنند و غلولها سازند یک غلوله گرم کرده بمحل درد نهند و بگردانند چون سرد شود فرود آرند و دیگر غلوله گرم کرده بمحل درد نهاده
بگردانند ازین سول که از غلبه باد باشد دفع شود و اگر کنجد را با ترشی آس کنند و غلولها سازند و یک غلوله گرم کرده بمحل درد نهاده بگردانند و بعد سرد شدن
فرود آرند و دیگر غلوله گرم کرده بمحل درد نهاده بگردانند ازین باد سول که از غلبه باد باشد و قوی شود نیز دفع شود نوع دیگر سنبهل را با سرکه هندی
آس کنند و گرم کرده بالای ناف مریض سخت کنند سول بادی دفع شود نوع دیگر پوست بیخ جیونتی را با آب آس کنند و روغن کنجد را با آب آمیخته و
گرم کرده بمحل درد سخت کنند ازین پارس سول دفع شود و نیز بجهت دفع سول بادی بر بار او کد چیره و بیخ بید انجیر و هرد و کشانی و خارخسک همه متساوی
ستده بجوشانند و جوش بجامه پخته بگیرند بعد از ان مقدار انگزه بریان کرده و نمک سانگ انداخته مریض را بنوشانند ازین فی الحال سول بادی
دفع شود نوع دیگر بیخ سنبهل و هلیله و انگزه و پهکرمول و نمک سانگ و نمک سوچل هر همه متساوی ستده باریک آس کنند و در جوش جو انداخته

قسم دوم در علاج زحمت سول

بنوشانند

بنوشانند از این سول بادی بگیرد و مرض اتبرک دفع شود نوع دیگر سنبل بیخ بید انجیر و انگزه بریان کرده و نمک سنگ در جوش انداخته مریض را بنوشانند از این فی الحال سول مذکور دفع شود نوع دیگر مرچ سیاه یکدام خام سائیده در چهار دام آب انداخته حل کرده قدری شکر تری انداز بنوشانند سول فی الحال دفع شود مجرب ست علاج سول که از غلبه تلخه باشد بجهت این نوع آب نوشانیدن قی کنانند و علاج مسهل و ادویه مسهل کنانند و اشیای سرد بکار برند و از چیزهای گرم احتراز نمودن فرمایند و غذا برنج سال و قند و جو و شیر و روغن ستور و جانوران دشتی خورانند و دهند و از چیز یکه تلخه زائل نشود و افزون گردد محترز شدن فرمایند نقره و مس یا بلور و مانند آن با آب سرد تر کرده به محل درد نهند مریض را صحت شود نوع دیگر چهالسه انگور و خرما و میوه آبی چنانچه سالک و سنگهاره آس کرده با شکر آمیخته مریض را بخورانند صحت شود نوع دیگر در جوش آمله شکر انداخته مریض را بنوشانند نوع دیگر ستاول مهلتی و بریارا و خارخسک هر همه را جوشانیده و جوش سرد کرده شهد و قند و شکر با آن آمیخته مریض را بنوشانند صحت شود نوع دیگر در جوش تریپهله کروالهٔ و شهد با آن آمیخته مریض را بنوشانند صحت شود از این سول مذکور و رکت پت و سوختگی دفع شود نوع دیگر خوراچیان بگیرند که بر آن پوست نماند پس نیز بیده و جوش آن ستده و با آن شهد آمیخته مریض را بخورانند از این سول مذکور که با تپ و تاپاک و تشنگی بسیار و درد باشد دفع گردد و مریض را صحت شود نوع دیگر در شیرهٔ ستاول شهد انداخته مریض را چیند روز بوقت صبح بنوشانند از این مرض مذکور و جمله علتهای تلخه و سوختگی دفع شود نوع دیگر کنائی خرد و بزرگ و خارخسک و لیه ست بیخ بید انجیر و به خورده بخشایش نرم جمله را جوشانیده جوش بگیرند و آنرا با شهد و شکر آمیخته مریض را بنوشانند از این سول بزرگ که از تلخه باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر سحیق بلیله قند و روغن ستور جمله آمیخته مریض را بخورانند از این باد که در شکم محتبس شده باشد در مجرای خود روان گردد و سول مذکور دفع شود علاج سول که از غلبه کف باشد بجهت دفع این نوع جوش بلپیل دراز مریض را شکم سیر گرده بنوشانند تا قی کند و غذا و دوای مریض مذکور را از اشیای گرم و خشک سازند نافع بود نوع دیگر سحیق بلپیل دراز و ادرک مریض را بخورانند از این سول که از غلبه کف باشد دفع شود نوع دیگر بارحی و چج و سندهی فلفلین و کلکی و چیره هر همه را جوشانیده جوش مریض را بنوشانند صحت یابد و در طب سنگهیا بیاد که بجهت دفع این نوع مریض را سید کنند و قی و فاقه بکنانند و غذا ازش از برنج سال و گوشت جانوران دشتی و شراب و اشیای تیز و تلخ و شهد و گندم کهنه باید ساخت نافع آید نوع دیگر پلپل و بلپلامول و چاب و چیره و سندهی و هر سه نمک و انگزه بریان کرده هر همه استساوی بگیرند باریک آس کنند و از سحیق مقداری ستده در آب گرم انداخته مریض را بنوشانند از این سول که از غلبه کف باشد دفع گردد نوع دیگر کنائی هر دو و بیخ بیل و خارخسک و سندهی هر یکی یکچند و بیخ بید انجیر دو چند بستانند و جوشانیده جوش بگیرند و جوالکهار در آن انداخته مریض را بنوشانند و از این درد سینه و دل و شکم که از غلبه بلغم باشد دفع شود علاج سول که از غلبه هر سه خلط باشد تخم و بیخ بید انجیر و خارخسک و سرون و بحبون و کنائی هر دو و شهدلی و منکونی و باشونی هر همه استساوی ستده جوشانیده در جوش جوالکهار انداخته مریض را بنوشانند از این سول که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر سنگهه جوپنی و نمک سانبهر و انگزه بریان و سندهی فلفلین هر همه استساوی آس کنند و با روغن و شهد بلیسانند یا با آب گرم بنوشانند از این سول مذکور دفع شود نوع دیگر ریم آهن را در بول بقر صاف کنند و بکشند و با سحیق تریپهله و شهد و روغن بخورانند از این سول مذکور دفع شود نوع دیگر تخم کبابه بلیله و انگزه بریان و بچکرمول و هر سه نمک جوائن و جوالکهار و بیرنگ هر یک یکچند و نسوت دو چند گرفته باریک آس کنند و سحیق را در جوش جو انداخته مقدار روغن بید انجیر با آن یار کرده مریض را بنوشانند از این سول مذکور و هر نوع علت شکم و گوله و بستگی بول و غائط و بواسیر دفع شود نوع دیگر انگزه بریان کرده و نمک سونچل و نمک بریا و تخم کبابه بلیله و بچکرمول هر همه استساوی ستده باریک آس کنند و در جوش جو دو مثقال انداخته مریض را بنوشانند از درد سینه و پهلو و دل و کمر و پشت و اپانک و تهندرا و علت گوله دفع شود نوع دیگر نمک سونچل و انگزه بریان کرده و سندهی هر سه استساوی ستده دو دیگر سندهی جوکوب کرده بجوشانند و سحیق مذکور را در جوش انداخته مریض را بنوشانند از این سول که از هر سه خلط در سینه و دل و پهلو و شکم و پشت باشد

دفع شود و سستی غائط و شکم بیاشد و بهضمی نماید نوع دیگر انگزه بریان و نمک سنگ هر دو را متساوی گرفته و با آب آس کرده و در روغن کنجد اندازند و بول البقر
نیز اندازند و بپزند بعده در ناف بمالند صحت شود نوع دیگر دیودار و کوتھ و بچ و سونف و نمک سنگ انگزه هر همه بستانند و با ترشی آس کنند و گرم کرده
بمحل درد بخشی از آن سخت کنند و لیپ سرد شدن فرود آورده دیگر سخت کنند همچنین کرات کنند ازین درد سول مذکور دفع شود نوع دیگر
و پوست بیخ بید انجیر و جو و کتان و تخم پنبه ستده جو کوب کرده و سرکه هندی مخلوط ساخته گرم کنند بعده آنرا بجامه بسته گرمی بمحل درد برسانند
ازین سولیکه از غلبه هر سه خلط باشد و آنکه از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر پنبه دانه و کلتھی و کنجد و جو و بیخ بید انجیر و کلهیرنه و کتان و
تخم سنبھالو جمله یا هرچه از ایشان دست دهد بسرکه هندی مخلوط ساخته و کوفته گرم کنند و بجامه بسته گرمی بمحل درد برسانند ازین درد بندگاه
و ساعد و ساق و کمر و پهلو و سینه دفع شود نوع دیگر با جوش بیخ بیل و بیخ بید انجیر و چیته و سندهی که هر همه متساوی باشد یا با سحیق اسپغول
سحیق نمک سنگ و انگزه بریان بود آمیخته مریض را بخورانند ازین سول مذکور زائل گردد نوع دیگر سحیق ترپهله و آهن کشته را با روغن و شهد
یکجا کرده مریض را بخورانند ازین سول اگرچه از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر پلپله را در بول البقر جوشانیده خشک کنند و آس کرده
با آهن کشته و قند آمیخته مریض را بخورانند ازین سول که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر انگزه و نمک سنگ پاڑھی و چهار و ساجی
و هر سه نمک متساوی گرفته باریک آس کنند و با شیرهٔ بیر آمیخته مریض را بخورانند ازین درد سینه و دل و پهلو و سینا و تنبیه و انتفاخ شکم دفع شود
نوع دیگر بیخ بید انجیر و کلتھی هر دو و خارخسک و کلهیرنه و بیخ بالگهاره و ستاول و شیرمدی و برا او سنکولی و ماشونی و بدا یک و بیخ بیل
و سرون و چوک و رگھمکت کالس و بیخ شهد ... و نیشکر هر همه متساوی ستده بجوشانند جوش بگیرند و در روغن ماده گاو بیندازند و چهارم حصه از
روغن مذکور داروهای مذکور را با آب آس کرده نیز اندازند و برابر روغن شیر و بیخ باز اندازند و روغن بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بمقدار
روز بینه مریض را بخورانند ازین سول که از غلبه هر سه خلط باشد زائل شود و مریض این مرض را باید که از زور رجاع کردن شراب و نمک و اشیای
تلخ خوردن و از نگاه داشتن بول و غائط و از اندوه و غصه کردن محترز باشد و چون بخواهند که مریض این مرض را اسهال کنانند ترپهله را جوشانیده
جوش بستانند و دو چند از جوش روغن بید انجیر یار کرده بنوشانند اکنون چند رس از بهیت دفع زحمت سول از طب سانگدهر گرفته می آید
سهاگه و برادهٔ سرون آهو و همین سیماب کشته هر همه متساوی بستانند با شیرهٔ ادرک یکروز سحیق کنند بعده در دو شرابهٔ گلی انداخته گل حکمت
مهر کنند بمقدار یک گز حفره بکاوند و پاچات شتی در حفره اندازند و شرابهای مذکور بران نهند و دیگر پاچات شتی بالای آن داده بحیت دهند
چون سرد شود کشیده آس کرده نگاه دارند و بیخ چیته باشند آمیخته و روغن و زیره و انگزه بریان و نمک سنگ آمیخته مریض را وزن یک ماهه بخورانند
ازین پرنام سول و دیگر سولها دفع شوند این را بهندی تر نیتر رس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده یک حصه و گندهک دو حصه ستده
در کهرل انداخته نیکو سحیق کنند و چند ازین تیرپای مس تنک مثل برگهای خرمای هندی باشند بستانند و با سحیق مذکور آمیخته یکجا کرده او را
در شرابه انداخته مهر کنند و در دیگ نهند و بالا و فرود شرابها تمام کنند و یک کوک بکاوند و در آن پاچات شتی فراز کنند و دیگ مذکور را بر آن نهند
و دیگر پاچات شتی بالای دیگ نهاده آتش کنند چون سرد شود رس مذکور را کشیده آس کرده نگاه دارند ازین دو حبه مریض را با برگ تنبول و زیره
بخورانند و بالای آن انگزه بریان سندهی زیره و بیخ پلپل گر که هر همه متساوی ستده و آس کرده باشد بمقدار یک درم با آب گرم بخورانند ازین سولیکه
لا دوا باشد به شود و این رس را اسول گجکیسری نامند والله اعلم **فصل بست و هفتم در زحمت پرنام سول** مشتمل بر دو قسم است
قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه ازین زحمت در اثنای هضم طعام درد پیدا شود و چون مرض مذکور از غلبه باد باشد شکم
منتفخ شود و آواز کند و بول و غائط بسته گردد و آرام نیابد و مریض را هیچ چیز خوش نیاید و چون اشیای گرم و چرب را بخوراند دردش فرو نشیند
چون مرض مذکور از غلبه بلغم باشد بیهوشی شود و قی آید و آب از دهن برود و درین نوع درد اندک باشد اما دیر بماند و چون اشیای تیز و تلخ مریض را

فصل بست و هفتم در زحمت پرنام سول قسم اول در علامات زحمت مذکور

بخورانند و مرضش فرونشیند و چون مرض مذکور از غلبهٔ دو خلط باشد نشانهای دو خلط دران ظاهر گردد و چون از غلبهٔ هر سه خلط باشد نشانهای
هر سه خلط ظاهر شود و درین زحمت چون العیاذ بالله بود زهر و گرسنگیش را نقصان باشد مرضش لا دوا باشد قسم دوم در علاج مرض مذکور
باید که در رفع این زحمت فاقه و قی کنانیدن و اسهال نافع است چون خواهند که قی کنانند باید که جوش نم و یا جوش برگ تنبول و یا شیره برگ
کریله یا شیره گلدوی تلخ یا شکر که در جوش منیپهل انداخته باشند یا شیره شکر که با آن جوش منیپهل انداخته باشند مریض را شام تر کرده بنوشانند
ازین قی شود و غلبهٔ مرضش فرونشیند و چون خواهند که اسهال کنانند باید که دنتی و بده [illegible] و نسوت و کرواله گیلی و تخم بیل هر همه یا هر چه ازین
دست دهد متساوی بستانند و باریک آس کنند و در روغن بید انجیر انداخته مریض را بنوشانند اسهال شود و غلبهٔ مرضش فرونشیند نیز از جهت دفع این مرض نمک
و سنهچر و فلفلین و نسوت و دانتی و چیره هر همه متساوی بستانند و آس کنند و دو چند این داروها قند کهنه بگیرند و جلاب کرده سحیق مذکور را
با آن بیامیزند و مقدار شش درم غلولها بندند یکی مریض را بهار روزینه خوردن دهند و بالای آن آب گرم بنوشانند ازین زحمت مذکور که از غلبهٔ
هر خلط باشد رفع شود نوع دیگر سندهی و گنجی سیاه هر همه یکچند و قند کهنه دو چند بستانند و بکوبند در شیر انداخته بجوشانند چون غلیظ شود
مریض را بنوشانند همچنین هر روز ساخته ناشته روز مریض بخورانند ازین درد مذکور دفع شود نوع دیگر پوست بیخ بید انجیر و چیره و گهوگهره کنده ریز
و خار خسک هر همه متساوی بستانند و در آوند انداخته سر به بسوزند تا دود بیرون نرود و چون سوخته شود مقداری در آب انداخته مریض را بخورانند
صحت شود اگر خاکستر تنها گهوگهره را در آب گرم انداخته مریض را بنوشانند همین فائده دهد نوع دیگر بیخ بشن کرانتا را باریک بستانند با شکر و روغن
بخورانند و در آب سرد بالای آن بنوشانند مریض را صحت شود نوع دیگر پسته و جو با جوش کالا انجار و طا ساخته تا هفت روز مریض را بخورانند صحت شود
نوع دیگر گوگهه سوخته سی درم شش درم آهن کشته بست و چهار درم نسوت دوازده درم زریم آهن کشته دوازده درم جمله را آس کنند با شهد و شکر
بیامیزند و در گرسنگی مریض به مقدار روزینه بخورانند ازین جمله سولها دوله و بینهٔ رگ و آماس و علت سینه و مرض تما دو [illegible] بواسیر و سوء
بول و سیلان منی و سنگ مثانه و نقصان گرسنگی و پیری و درد نیم سر رفع شود و عقل فزاید این را ستنوکال مودک گویند نوع دیگر بلیله و راز
و کوتهه و آهن کشته هر همه متساوی ستده با شهد و روغن بخورانند ازین بنام سعال فی الحال دفع شود نوع دیگر بلیله و آهن کشته و سندهی
هر سه را آس کنند با شهد و روغن مریض بخورانند ازین بنام سعال که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر طلق کشته و مس کشته و سیماب کشته
و آهن کشته هر یکی دوازده درم با آب آس کرده غلولها سازند بگره جام بیست درم و نیم سیر شیر ماده گاو آمیخته بپزند بعده ترپهله و سنتهی و فلفلین و چیره هر یک
دوازده درم بستانند و آس کنند و سپاه پچه و بگهرل انداخته غلولهٔ مذکور نیز با آن سحیق سازند و در آوند کرده نگاه دارند [illegible] اول یکماهه با شهد
و روغن بخورانند بعد از ان گاه گاه زیادت کنند تا هشت ماهه شود و بالای این دارو شیر با آب جوش داده می نوشانند و بعد هضم شدن دارو
برنج و شکر و جوش سنگ و شوربای گوشت ازین بنام سعال و درد سینه و کرم و سعال که از گوله باشد و دمه و النوبات و زیادتی سپرز و بعضی [illegible]
و پیت و سرفه و دمه و کرم و سنگ مثانه و سوزاک بول دفع شود این را اجتوهم لوه گویند نوع دیگر تنکار یا نمک سنگ و دانتی آهن کشته
زریم آهن که آن را صاف کرده کشته باشند و نسوت هر همه متساوی آس کنند و بدارند و چهار چند این بول لقره چهار چند این آب جوات نیز بستانند
سحیق مذکور را درین انداخته با آتش نرم بپزند چون تمام آب و بول در خورده باشد فرود آرند و خشک کرده بستانند و بدارند و در گرسنگی بیدم [illegible]
روزینه مقداری بخورانند و بعد هضم شدن شیر و برنج و شوربای گوشت دهند ازین سعال ناف و جگر و سینه و درد گوله [illegible] و سنگرهنی و بعضی حملهٔ دفع شود
این اسهال را اوه چورن گویند نوع دیگر بلیل دراز و قند کهنه هر دو را متساوی گرفته و سحیق تر ساخته و روغن گاو که چهار چند آن باشد
بانداز ند و چهار چند از روغن مذکور شیر گاو نیز بانداز ند و روغن مذکور را بپزند چون پخته شود نگاه دارند مقداری خوردن دهند ازین بنام سعال [illegible]
دفع شود این روغن را بپلی گهرت گویند نوع دیگر جوش سحیق تر از ان بپلی دراز در روغن گاو بانداز ند و چهار چند از روغن شیر بانداز ند و [illegible]

قسم دوم در علاج مرض مذکور

بپزند چون پخته شود مقداری مریض را خوردن دهند و بالای آن شیر بنوشانند ازین بر نام سول که از باد یا بلغم یا تلخه یا هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر تمر کهنه را در بول البقر که چهار چند آن باشد جلاب سازند و آهن کشته و سحیق تریپهله که هر یکی بمقدار ثمن تمر باشد در جلاب مذکور بیندازند و زیر آن آتش کنند تا آنکه غلیظ شود آنگاه فرود آرند و نگاه دارند بر قدر قوت و گرسنگی مریض ار روزینه مقداری خوردن دهند ازین بر نام سول دفع شود و این را لوه کتکا گویند نوع دیگر سحیق آهن کشته و شیرهٔ ستاور و جبرات و شیر هر یک نود و شش درم روغن گاو چهل و هشت درم با آتش نرم بپزند چون غلیظ گردد نگاه دارند و زور و گرسنگی مریض بدیده پیش از طعام یا بعد از طعام مقداری روزینه خوردن دهند ازین سول که از غلبه هر سه خلط باشد و پرنام سول دفع شود و این استر اولی مندور گویند نوع دیگر برنگ و چیتره و چاب تریپهله و سونتهی و فلفل و پپلی هر همه متساوی بستانند و بمقدار این جمله دارو ها ریم آهن کشته نیز بستانند و آس کرده بدارند و قند کهنه را که بمقدار سحیق این جمله دارو ها باشد در بول البقر که در چند از قند کهنه باشد انداخته جلاب کنند و درین جلاب سحیق مذکور انداخته با آتش نرم بپزند تا آنکه غلیظ شود بعده در اوند چرب نگاه دارند و زور و گرسنگی مریض را دیده مقدار دو درم یا سه درم روزینه خوردن دهند ازین پر نام سول اگرچه قوی باشد دفع شود و یرقان و پنډروگ و آماس و نقصان گرسنگی و بواسیر سنگرهنی و کرم شکم و گوله و علت معده و البیت زیاده که پیه نیز برود و مریض را باید که در اثنای خوردن این دارو از سبزی و اشیای گرم و تلخ و ترش محترز باشد این را تازه مندور گویند نوع دیگر جوز سبز که روییده بود سوراخ کرده به نمک سنگ آنرا پر کنند و سوراخ را مهر کرده جوز مذکور را در آتش بسوزند بعد سوختن جوز نمک مذکور کشیده بستانند و نگاه دارند مریض را روزینه خوردن دهند ازین سول که از باد یا بلغم یا تلخه یا هر سه خلط باشد دفع شود این را ناریل لون گویند نوع دیگر تریپهله و موتهه و سونتهی و فلفل و پپلی و برنگ و چهلتی و پکهرمول و نج و چیتره هر یک و انده درم آس کنند و آهن کشته و گوگل نود و شش درم بگیرند جمله را با روغن آمیخته و کوفته در آوند چرب انداخته نگاه دارند و زور و گرسنگی مریض بدیده مقداری روزینه خوردن دهند بعد هضم شدن دارو طعام بخورانند ازین پر نام سول و پنډروگ و یرقان و الوبات و گوله و آماس و تپ ناغه دفع شود و این را الوه گوگل گویند نوع دیگر پند دیه راست کرده یک و نیم پرسته گرفته بجوشانند و در روغن بریان کنند و جوش یک پرسته آب و چهار پرسته آب بجوشانند تا آنکه یک پرسته بماند آنگاه جوش بجامهٔ نخیته لبستانند و دران شکر سفید بوزن پند دیه انداخته جلاب کنند و بعده پند دیه بریان کرده در جلاب انداخته حلوه سازند آنگاه پپلی دراز و زیره و سونتهی هر یک بست و چهار درم و پپلی گرد و برگ لهس و کشنیز و تج و ترج و دانهٔ الایچی و ناگکیسر و موتهه هر یک سه درم آس کرده جمله را با حلوای مذکور بیامیزند و ربع پرسته شهد بعد سرد شدن آن بیامیزند و زور و گرسنگی مریض معلوم کرده مقداری روزینه خوردن دهند ازین پر نام سول که از غلبه هر سه خلط باشد و قی و البیت و بیهوشی و دمه و ناگوارگی طعام و درد سینه و پهلو و رکتپیت و زحمت پیری دفع گردد این را آمله کهند گویند والله اعلم بالصواب

فصل بست و هشتم در اداورت

مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه از داشتن بول و غائط و ضراط و فاژه و اشک چشم و عطسه و آروغ و قی و از کشیدن گرسنگی و تشنگی و از حبس نفس و دفع کردن خواب و از ترک کردن جماع و یا آرزو کردن به نساء و از خوردن اشیای زحمت و تیز و تلخ و خشک زحمت مذکور حادث گردد اما آنکه از نگهداشتن باد حادث شود از ان باد و بول و غائط و ضراط بسته شود و شکم منتفخ شود و درد کند آواز کند و سستی پیدا آید و دیگر آثار باد فاسد حادث گردند و آنکه از نگهداشتن غائط حادث گردد از ان شکم منتفخ گردد و درد و آواز کند و دم تنفس چنان در دید آنچه که آنرا بزند و غائط بسته گردد و آروغ بسیار پیدا آید چون این نوع سخت غالب شود غائط از راه دهن مریض بیرون آید آنکه از نگاه داشتن بول حادث شود از ان در مثانه و نیمبه درد شود چنانکه از ان تمام اندام مریض بلرزد و سوزاک بول و انتفاخ در محل عانه و درد سر حادث شود و آنکه از نگهداشتن خازه حادث شود از ان زحمت منیان آشنیمه پیدا آید و رگهای گلو سخت گردند و زخمهای چشم و سر و بینی و گوش و دهن که از غلبه باد حادث میشوند پیدا آیند و آنکه از نگهداشتن اشکهای که از بسیار خوشی و یا از رنج حادث گردد از ان سر گران شود و مرضهای چشم که قوی و زشت بود پیدا آیند

فصل بست وهشتم در اداورت قسم اول در علامات زحمت مذکور

و بینی سرفه و زحمت دل و نا از روی طعام نیز حادث گردند و آنکه از نگهداشتن عطسه شود از ان میان آ... و شقیقه و درد سر حادث گردد و قوای
حواس خمس کم افتد و آروغ حادث شود از ان گلو و دهن مریض پلید و گنده بود و درد کند و شکم آواز کند و دیگر آثار فساد باد پیدا کند و آنکه از نگهداشتن قی
حادث شود از ان در اندام مریض خارش و نقطها همچو نقطهائیکه از گزیدن زنبوران حادث شوند و نا از روی طعام و راجروگ و پانڈو روگ و تپ و سیتی ... حادث
و بیب و روانی آب از دهن و کلفه نیز حادث شوند و آنکه از نگهداشتن آب منی حادث شود از ان درد مثانه و مقعد و خایه و درد و آماس پیدا آید و بول بسته شود
و سنگ مثانه حادث گردد و آنکه از کشیدن گرسنگی حادث شود از ان دهن و گلو خشک شوند و شنوائی کم گردد و دل درد کند و آنکه از حبس نفس پیدا آید از ان
مرض دل که آنرا هردی روگ گویند و بیهوشی حادث گردد و گاه باشد که گوله نیز پیدا آید و آنکه از نگهداشتن خواب پیدا آید خمیازه بسیار آید و اندام
درد کند و چشم گران شوند و اگر این نوع غالب شود تندرا پیدا آید و آنکه از خوردن اشیای تیز و تلخ و زحمت پیدا آید طریق حدوثش آنست که از خوردن اشیای
مذکور باد در شکم فاسد گشته مجرای بول و غائط و ضراط و اشک و بلغم و پیه مسدود ساخته و غائط را خشک ساخته زحمت مذکور را پیدا آرد و از ین در مثانه و دل
درد پیدا شود و دمه و سرفه و زکام و تناپاک و تشنگی و بیهوشی و تپ و قی و هکهکه مرضهای سر نیز پیدا آیند و آب از دهن سائل گردد و بول و غائط و ضراط بند شود
بیرون آیند و شنوائی کم گردد و دل ابیقراری پیدا آید و دیگر آثار فساد حادث گردند چون این مرض اداورت مریض لاغر بود و تشنگی بسیار باشد و گونه مریض متغیر گردد
و درد بسیار باشد و غائط از راه دهن برون آید مریض بد و ابنگرد و مرضش لادوا باشد والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه بجهت
دفع زحمت مذکور هر نوع که باشد علاجی بکنند که باد فاسد را باصلاح آورده در مجاری آن روان گرداند و زحمت مذکور که از نگهداشتن ضراط حادث شود
و نیز بجهت دفع آن روغن بخورانند و بر اندام بمالند تا مریض چرب گردد آنگاه سید کنند پس حقنه استعمال در کار برند صحت یابد نوع دیگر دیودار و تج و کوته و سنبل
و انگزد و نمک سنگ هر همه متساوی بستانند و با آب آس کنند و گرم کرده بر شکم ضماد کنند صحت شود و اگر از نگاهداشتن غائط پیدا شود بجهت دفع آن
علاجهائیکه برای دفع زحمت اناه گفته خواهد شد در کار برند و آنکه نگاهداشتن بول حادث شود و نمک سونچل یا سحیق دانه الاچی در شراب یا در
شیر ماده گاو انداخته مریض را بنوشانند از ین زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر شیره آمله و یا آب آمیخته تا سه روز مریض بخورانند صحت یابد نوع دیگر
جوالنسه (?) یا جوش پوست ارجن یا تخم خیار و بادرنگ که با آب نرا آس کرده و نمک سنگ در ان انداخته باشند مریض بنوشانند صحت یابد نوع دیگر
دیودار و موتهه و جهلتی و مرهری و زرد چوب هر همه متساوی ستده و با آب آس کرده و شیره سرگین اسپ یا خر مریض بنوشانند صحت یابد نوع دیگر جاسک (?)
و سرون (?) بچهون و هر دو کتائی جمله را جو کوب کرده در شیر ماده گاو انداخته بجوشانند و شیر را بجامه بیخته بستانند و مریض بخورانند صحت یابد و بجهت دفع این
نوع علاجهائیکه برای دفع سنگ مثانه گفته خواهد شد بکار برند و اگر از سبب نگاهداشتن اشک پیدا شود برای دفع آن نیز روغن بر اندام بمالند و خواب
آتش برسانند و مریض را در گریه آرند تا اشک بسیار از چشم جاری گردد و اگر اشک جاری نشود باید که داروی تیز در چشم بکشند یا در بینی بچکانند باید که تدبیر
دیگر کنند تا اشک از چشم برون آید و اگر از نگاهداشتن عطسه حادث شود شیره نکچهکنی در بینی مریض بچکانند و یا بتدبیری دیگر کنند و اگر از سبب نگاهداشتن آروغ
حادث شود بجهت دفع آن دود چرب که آنرا دهوم آشنیه گویند بکار برند و کیفیت دهوم آشنیه پیشتر گفته خواهد شد نوع دیگر در شراب شیره تمر و تج
نمک سنگ انداخته مریض را بخورانند صحت شود و اگر از نگاهداشتن قی حادث شود باید که سحیق جوا کهار و ساجی و نمک یا روغن کنجد آمیخته بر اندام
مریض بمالند و دارو دادن قی کنانند صحت شود و اگر از نگاهداشتن منی حادث گردد مریض را فرمایند تا جماع بسیار کند و اگر از کشیدن گرسنگی حادث گردد طعام
گرم و چرب باشد مریض را بخورانند صحت یابد و اگر از کشیدن تشنگی حادث گردد پیت ... شالی با شکر و آب آمیخته چنانکه نه سخت غلیظ باشد
نه سخت رقیق ... بنوشانند و آشام برنج سرخ کرده بدهند و اگر از نگاهداشتن نفس حادث شود شوربای گوشت و برنج پخته بخورانند و اگر از ...
خواب پیدا آید شیر ... گاو ... مریض را بنوشانند و افسانها و حکایتهای غریب بشنوانند یا بخسپد صحت یابد و آنکه از فساد باد که از خوردن اشیای
تیز و تلخ شده باشد پیدا آید نمک سنگ با روغن کنجد آمیخته بر اندام مریض بمالند و گرمی آتش برسانند آنگاه روغن مسهل بنوشانند و مسهل کنند

مریض را صحت شود نوع دیگر نسوت و بیخ دانتی هر دو را متساوی گرفته با سرکهٔ هندی آس کرده مریض را بنوشانند از ین صحت یابد نوع دیگر دیودار و چیته
و کوتهه و بچ و بلیله و بهاریوا و لک هر همه را متساوی گرفته و جوکوب کرده و در آب که هشت چند آن باشد بجوشانند چون یکحصه بماند جوش لبتانند و
بجامه بیخته مریض را خوردن دهند صحت یابد نوع دیگر سحق تر و جوش از ان ترب خشک و کرهیر [illegible] و بیخ بید انجیر و بادل و کهار و اسلی و سونا و کر [illegible]
هر همه متساوی ستده در روغن گاو بنیر بار چون پخته شود نگاه دارند و مقداری مریض را خوردن دهند از ین ادویات هر نوعی که باشد دفع شود
نوع دیگر بچ و اتیس و کوتهه و جوا کهار و هلیله و پلپل دراز و نسوت هر همه متساوی گرفته آس کرده در آب انداخته مریض را بخورانند صحت شود نوع دیگر
سنبهل و تخم کدوی تلخ و پلپل دراز و هر دو کتائی هر همه را متساوی ستده آس کنند و در ماشوره اندازند و در مقعد در آورده پف زنند تا دارو در رود
برود صحت یابد نوع دیگر بیخ کدوی تلخ و سنبهل و اتیس و بچ و حنظل و کوتهه و چیته هر همه متساوی ستده آس کرده در آب گرم انداخته مریض را
بنوشانند صحت یابد اکنون از طب تلنگی گفته شد [illegible] اگر [illegible] یک حصه کوتهه دو حصه و بچ سه حصه و ساجی چهار حصه و نمک پانج حصه بستانند یکجا آس کرده
با شراب آمیخته مریض را بخورانند صحت یابد نوع دیگر سحق انگزه و نمک سنگ با شهد یکجا کرده گرم کنند و بمقدار انگشت از ان فتیله سازند و بار روغن گاو
چرب کنند و در مقعد مریض در آرند از ین غائط یکه محتبس شده باشد رها شود و زحمت مذکور دفع گردد نوع دیگر سنبهل و پلپل دراز و کوتهه و بچ و
سرشف زرد و جوا کهار هر همه را متساوی ستده آس کنند و با قند کهنه آمیخته بمقدار سری انگشت فتیله سازند و در مقعد مریض در آرند صحت یابد
این فتیله را پهل ورتی گویند نوع دیگر سحق نسوت دوازده درم سحق پلپل دراز سه درم یکجا کرده بدارند و پیش از طعام مقداری مریض را بخورانند
از ین ادویات که از غلبه هر سه خلط باشد دفع گردد و این را ناراچ چورن گویند نوع دیگر سنده [illegible] فلفل و پلپل و پلپلا مول و نسوت و دانتی و چیته هر همه را
متساوی ستده آس کرده با قند آمیخته مریض را بخورانند از ین ادویات اماس و گوله و پیه و بند روگ در دفع شود و گرسنگی و قوت [illegible] افزاید و رنگ اندام
روشن گردد نوع دیگر گل بنی و پوست بیخ کریج و سرشف زرد هر سه را متساوی ستده با بول بقر بسایند و گرم کرده بر شکم مریض سخت کنند
صحت یابد والله اعلم فصل بست و نهم در نفخ شکم که آن را اناه گویند مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامت زحمت مذکور بدانکه
چون خلط روده و غائط بتدریج مجمع شوند و باد در خانه گشته است پیوندد و سبب آن غائط بعنا و قدیم چنانچه بیرون می افتاد بیرون
نیفتد شکم منتفخ گردد و اگر زحمت مذکور از اجتماع خلط روده باشد تشنگی و سرفه پیدا آید و درد سر و سوزش در محل خلط روده و درد پیدا آید و اندام و سینه
گران گردد و آروغ نیاید اگر زحمت مذکور از سبب اجتماع غائط باشد کمر و پشت درد کند و غائط و بول سخت محتبس گردد و بیهوشی شود و دیگر علامات
البیاک که در فصل آن گذشته است پیدا شود اگر این نوع با غلبه بود غائط از راه دهن بیرون افتد قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه
اگر زحمت مذکور از اجتماع خلط روده باشد داروهای گرسنگی و علاجهائیکه برای دفع بسوچکا گفته شده اند بکار برند نوع دیگر نسوت و بلیله
و بیدهار هر سه را متساوی ستده با شیر زقوم آس کرده غلولها بندند بر قدر زور مریض با بول بقر بخورانند تا اسهال شود صحت یابد نوع دیگر
سنبهل پلپل دراز و کوتهه و بچ و سرشف زرد هر همه را متساوی گرفته آس کرده با قند و شیر آمیخته از ین فتیله بمقدار یک انگشت راست کنند و در مقعد مریض
در آرند از ین زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر دود خانه و نمک بربا و سحق سنبهل [illegible] قند جمله در بول بقر پخته بمقدار یک انگشت فتیله سازند
و در مقعد مریض در آرند زحمت اناه دفع شود نوع دیگر بچ و هلیله و چیته و جوا کهار و پلپل دراز و اتیس و کوتهه جمله را متساوی گرفته آس کرده
با آب بخورانند از ین زحمت مذکور اگرچه قوی باشد دفع شود و این را بچادی چورن گویند نوع دیگر انگزه بریان یکحصه و دو حصه نمک [illegible] حصه
سنبهل [illegible] چهار حصه زیره پنج حصه بلیله شش حصه بچ [illegible] حصه و هفت حصه کوتهه هشت حصه جمله را بستانند و باریک آس کرده با آب گرم مریض را
بنوشانند از ین زحمت اناه و پیه و اداورت و بدهضمی و بسوچکا دفع گردد این را هنگوادی چورن گویند نوع دیگر انگزه یک درم و بچ دو درم
و کوتهه چهار درم و ساجی هفت درم و برنگ شانزده درم بستانند و آس کرده با آب گرم مقداری روز بروز بنوشانند از ین زحمت مذکور

فصل بست و نهم در نفخ شکم قسم اول در علامات زحمت مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

زائل گردد نوع دیگر تج و بلیله و چیته و جواکهار و پلپل و راز و اتیس کو تهه هر یک را متساوی گرفته آس کرده بمقداری آب گرم مریض بنوشاند تا ازین زحمت
مذکور دفع شود و این را پچاد چورن گویند الکنون چند رس بجهت دفع زحمت مذکور از طب سابر رنگ بعر گفته می آید سیماب صاف کرده یک حصه
و پلپل گز یک حصه سهاگه یکحصه و گت معکو دو حصه و پلپل دراز دو حصه و سندهی دو حصه بمقدار جمله دارو ها خیتال که پوست آن دور کرده باشند
بستانند و ازین جمله گنده معکو و سیماب اولا یکجا کنند و باقی دارو ها را آس کرده بجامه بیخته با کجلی مذکور بیامیزند و بر قدر قوت مریض بمقدار دو حبه یا سه حبه خوردن دهند
تا اسهال شود و ازین زحمت ادا ورت وانا دفع گردد و شکم صاف شود و این را سند بی ناراج رس گویند نوع دیگر شنگرف و سهاگه و سندهی و پلپل راز
از هر یک سه درم و چوک و اچتیال هر یک دوازده درم بستانند و جمله را باریک آس کنند با شیر ماده گاو آمیخته در شرابه انداز ند و بپزند تا آنکه غلیظ شود
آنگاه در کهرل انداخته تحقیق کرده نگاه دارند و بر قدر قوت مریض بمقدار یکحبه یا دو حبه خوردن دهند ازین زحمت مذکور ادا ورت و گوله و پیه علت
دفع شود و این را اچهنا بهیدی رس گویند والله اعلم بالصواب **فصل سی ام در زحمت گوله** و آن مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در**
علامات زحمت مذکور بدانکه از فساد خلط گرهی مثل فندق در شکم حادث گردد آنرا بهندی گوله گویند و آن بر پنج نوع ست یکی آنکه
از غلبه باد باشد دوم آنکه از غلبه تلخه سوم آنکه از غلبه بلغم چهارم از غلبه هر سه خلط پنجم از غلبه خون حادث گردد چهار نوع اول هم مردان را
حادث شود و هم زنان را نوع پنجم نزدیک جمهور اطبا مر زنان را حادث شود و بعضی گویند که از خون حیض پیدا می آید مخصوص برای زنان ست و
گوله از خونی دیگر حادث میگردد آنهم مر زنان را باشد و هم مردان را محل گوله پنج ست یکی سینه دوم ناف سوم مثانه و چهارم هر دو پهلو و علامات آن
آنست که آروغ بسیار آید و غائط بدشواری آید و گرسنگی کم شود و طعام هضم نگردد و رغبت بر طعام نباشد و اگر مریض چیزی نخورده باشد چنان داند
که شکمش از طعام پر است و شکم منتفخ گردد و آواز کند و ضعف پیدا آید و آن علامات قبل حدوث مرض مذکور با غلبه کلیا شد و بعد حدوثش غالب شود و
گوله بادی از خوردن اشیاء خشک از نگاه داشتن بول یا غائط یا ضراط و از کثرت اندوه یا زور یا فاقه کردن از رسیدن زخم و از بی قوتی و از اندک ماندن
غائط در شکم بواسطه اسهال و جز آن حادث گردد و علامتش آنست از محلی بمحلی از مقداری بمقداری از شکلی بشکلی گردنده باشد و گاهی در پهلو و گاهی
در ناف و گاهی در سینه و گاهی در مثانه و گاهی خرد و گاهی بزرگ و گاهی گرد باشد و گاهی طویل باد و درد بسیار و گاهی باد و درد اندک و غائط و ضراط بدشوار
برون شوند دهن و گلو خشک گردد و رنگ اندام سیاه و اماس شود و تپ لرزه و درد پهلو و سینه و شکم و دوش پیدا آید و این نوع بعد هضم شدن
طعام غلبه کند و بعد خوردن طعام پیش از آنکه هضم گردد زورش کم افتد و گوله که از غلبه تلخه باشد از خوردن اشیای ترش یا گرم یا خشک یا انگیز
و در وقت هضم و از خوردن اشیا که مزه ندارند و از خوردن اشیای تیز چنانچه خردل شوره و از مدام نوشیدن شراب و از بسیار خوردن گرمی آتش
یا آفتاب یا غصه کردن و آنکه از فاسد شدن خون حادث گردد علامتش آنست که تپ تاپ و تشنگی و بسیار خوی پیدا آید و رنگ روی دیگر نام لعل شود و در
اثنای هضم درد بسیار باشد و مریض محل او مساس تحمل کردن نتواند و گوله بلغمی از خوردن اشیای سرد و چرب و دیر هضم و از بسیار نشسته ماندن و از خواب کردن
در روز دائم مرتکب شدن و دیگر چیزها که بلغم را بیفزایند حادث گردد علامتش آنست که بلند و سخت بود و تپ و لرزه پیدا شود و مریض چنان انگارد که جسمش را بجامه
پیچیده اند و آب از دهن سائل گردد و راغب بر طعام نباشد و اندامش گران گردد و سرفه پیدا آید و درین نوع اندک درد بود و گوله خونی طریق حدوثش آنست
که چون زن چه یا زنیکه حملش ساقط شده باشد در مدت نفاس فاقه کند یا اشیای خشک خوردن یا بول و غائط را نگاه دارد یا بجهت احتباس خون نفاس در
در اندام نهد یا خوف بر وستولی شود یا اشیای دیگر را که مضراند مرتکب گردد باد فاسد گشته خون نفاس را مجتمع گردانیده گوله سازد علامتش آنست که درد
سول یا تاپ و دیگر نشانهای گوله تلخه پیدا آید و آثار حمل که برای زن حامله میباشد درین نیز پیدا گردد لیکن چون جنین در شکم مادر جنبد بعضوی از اعضای او
می جنبد بخلاف گوله که تمامی می جنبد و از جهت دفع این نوع علاج بعد دهم ماه باید کرد چنانچه گوله از غلبه آنکه خلط باشد و هر سه خلط حادث شود همچنین از
غلبه دو خلط حادث شود چون از غلبه دو خلط پیدا آید علامات آن دو خلط که از آن حادث شده باشد ظاهر گردد سوال چون مرض گوله از دو خلط نیز حادث شود

بایدکه انواع گوله هشت باشند پنجم آنکه ذکر آن گذشته است ششم آنکه از باد و تلخه حادث شود هفتم آنکه از غلبه باد و بلغم هشتم آنکه از تلخه و بلغم حادث گردد پس چرا انواع گوله را پنج نوع اعتبار کرده اند جواب گوله از دو خلط پیدا می آید و دران علامات دو خلط مذکور که در حالت انفراد باشند پیدا می آید و در حالت اجتماع امری زاید پیدا نمی شود و بنا بران اقسام اجتماع دو خلط را علیحده اعتبار نکردند و در هر مرضیکه اقسام اجتماع دو خلط اعتبار نکرده اند همبرین معنی مبنی ست و چون گوله بتدریج بزرگ شود و تمام شکم را درگیرد و رگهای آنرا پیچیده شکل باخته باشد مریض لاغر بود و راغب بر طعام نبود و از دهن آب سائل گردد و تپ و تشنگی و تند را شود و قی آید علاج به نگردد و اگر درین مرض مریض را مدت تپ و انتیسار حادث شود و قی آید و دست و پای و سینه و ناف بیاماسند و نیز با رو به نگردد و اگر درین مرض دمه و سوال و تشنگی و تمنا آرزوی طعام حادث گردد و گوله تخمی بود و مریض لاغر بود نیز با ره به نگردد

قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه چون زحمت مذکور از غلبه باد باشد اگر مریض چرب باشد باید که روغن مسهل خورانیده اسهال کنانند اگر مریض چرب نباشد اولا او را روغن خورانیده و روغن بر اندامش طلا کرده چرب گردانند آنگاه روغن مسهل خورانیده اسهال کنانند و روغن کنجد و روغن ماده گاو و بسیار و مغز استخوان حیوانات آبی و آنکه در کرانه آب باشند بستانند و با جغرات یار کرده بپزند و بدان حقنه انباس بکنند مریض احقنه نر و صن نیز در کار برند نوع دیگر چیتره و سنتهی و فلفل و فلفلمول و نمک سنگ و دانه الاچی و چاب و دانه انار و اجمود و پپلمول و زیره و سوسیر و کشنیز هر همه متساوی ستده با آب آس کنند و در روغن ماده گاو که چهار چند آن باشد باندازند و آب جغرات و سرکه هندی و جوش کنار و جوش ترب خشک که هر یکی بمقدار روغن باشد نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه مریض را بنوشانند ازین گوله بادی و درد شکم و نقصان گرسنگی دفع شود نوع دیگر انگزد و نمک سوچل و زیره و نمک بریا و دانه انار و جوانی و بهکرمول فلفل و فلفلمول و کشنیز و املبیت و جوا کهار و چیتره و کهور و بیرونج و دانه الاچی و تلسی هر همه متساوی ستده با آب آس کرده در روغن ماده گاو که چهار چند آن باشد باندازند و چهار چند از روغن جغرات ماده گاو نیز باندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند بمقداری مریض را روزینه خوردن دهند ازین گوله بادی و درد شکم و نفخ آن دفع گردد نوع دیگر جغرات و سرکه هندی و جوش منگ و جوش کلتهی از هر یک یک دهک بستانند و در یک دهک روغن ماده گاو باندازند و نمک سیاه و ساجی و دیودار و نمک سنگ از هر یک دو پل گرفته سحیق تر ساخته نیز باندازند و بپزند چون پخته شود مریض بخورانند ازین گوله بادی دفع گردد و گرسنگی افزاید و اگر زحمت مذکور از غلبه تلخه باشد مریض اگر چرب بود فبها و گرنه روغن خورانیده و بر اندامش مالیده چرب گردانند آنگاه روغن که آنرا بجوش و سحیق کاکولیا دکن بریده باشند خورانیده اسهال کنانند و حقنه بر دهن بروغن و لبسا از ان حیوانات دشتی که سیب انشگافته دارند بکنند نوع دیگر بجوش تن چمول و سحیق تر از ان جیونی کن بروغن گاو پزیده بخورانند نوع دیگر بجوش تن چمول و به سحیق تر از ان ناگردهاو کن روغن پزند و مریض را بخورانند ازین گوله که از تلخه باشد دفع شود نوع دیگر بجوش و سحیق تر اتپلادلن روغن پزند و مریض را بخورانند ازین گوله که از تلخه باشد دفع شود و اگر گوله از غلبه بلغم باشد مریض را ادار و هائیکه دافع بلغم باشد اشتها کنند و روغن بخورانند و روغن را بر اندامش طلا کنند و دار و های مسهل که تیز باشد داده اسهال کنانند و حقنه بروغن کنجد و مغز استخوان حیوانات دشتی بکنند و بجوش ارکبد و عاکن بسحیق تر و دار و هائیکه گرسنگی را زیادت گرداند چنانچه سنتهی و پپل دراز و جز آن روغن بپزند و مریض را بخورانند ازین گوله بلغمی دفع شود نوع دیگر سوهن را به تیزابی که آنرا از خاکستر چکانیده باشند و یا هر ششت بولها ئیکه ذکر آن در موتر کرچه گذشته است و بسحیق تر از ان دار و هائیکه گرسنگی افزاید بپزند و مریض را بخورانند ازین گوله بلغمی دفع شود و اگر گوله از خون نفاس حادث شود و تیزابی که آنرا از خاکستر درخت مله چکانیده باشند بروغن گاو بپزند و مریض را بخورانند و حقنه اندر ببست بدان نیز بکار برند و دار و هائیکه تیز و گرم باشند مریض را بخورانند تا گوله گداخته شده و خون گشته بیرون افتد بعده علاجیکه از جهت خون استحاضه میکنند و آن پیشتر گفته خواهد شد بکار برده خون را از روانی باز دارند و از جهت دفع این نوع علاجهائیکه دافع گوله تلخه اند نیز بکار برند و اگر گوله از غلبه هر سه خلط باشد از جهت دفع آن علاجهای گوله بادی و گوله بلغمی و آنکه از تلخه حادث شود بکار برند و روغنهائیکه بجهت دفع ادر روگ گفته شده اند برای دفع این مرض نیز بکار برند نوع دیگر پپل دراز و پپلمول و چاب و چیتره و نمک سنگ هر همه متساوی ستده آس کرده مریض را

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

باشراب بخورانند ازین هر نوع گوله که باشد دفع شود نوع دیگر نمک بریا و دانهٔ انار و نمک سنگ و چیتره و سنتهی و زیره و انگزده و نمک سوچل و جواکهار و املبیت و کوٹھ
و تتریک هر همه متساوی سته آس کنند لیکن بآب بعده در روغن ماده گاو اندازند و برابر روغن مذکور شیرهٔ ترنج و چهار چند از روغن جغرات نیز اندازند
و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و روز بروز گرسنگی مریض بیده مقداری روزینه بنوشانند ازین گوله علت سینه و پیه و سعال دفع شود نوع دیگر سنتهی و فلفلین و دانهٔ انار
و تتریک و جوائین و چاب و نمک سنگ و انگزده و املبیت و زیره و اجمود هر همه متساوی سته و بآب آس کرده در روغن ماده گاو که چهار چند آن باشد بیندازند
شیرهٔ سیر و بجمول و شراب و سرکهٔ هندی و جغرات ترش و شیرهٔ ترب که هر یکی بمقدار روغن مذکور باشد نیز اندازند چون پخته شود روز بروز گرسنگی مریض بقدر
مقداری بنوشانند ازین گوله و سنگرهنی و بواسیر و دمه و غلل دماغ و آسیب و تپ سرفه و باد صرع و نقصان گرسنگی و پیه و سعال و علتهای بادی دفع گردند
نوع دیگر ساق کنجد و ساق کهار و چوب پله و ساق سرشف و ساق جو و بیخ ترب هر یکی را سوخته خاکستر ها را متساوی گرفته در بول البقر و بیش و بول
و خر و پیل و گاو میش انداخته تیز آب بچکانند آنرا در آوند آهنی انداخته و کوتھه و نمک سنگ و چهلتی و سنتهی و فلفلین و برنگ و اجمود و نمک بریا آس کرده با تیزاب
مذکور بیامیزند و بآتش نرم بپزند بعد پخته شدن فرود آرند مریض را با جغرات یا با شراب یا با روغن یا سرکهٔ هندی یا آب گرم یا جوش کلتهی بنوشانند
ازین گوله بادی و علتهای بادی دفع شوند نوع دیگر دانتی و زرد چوب و پاڑهی و سنتهی و فلفلین و تربهله و چیتره و نمک سنگ و اندرجو هر همه
متساوی گرفته آس کرده بعده قند کهنه را در بول البقر انداخته جلاب سازند و سحیق مذکور را در آن انداخته غلولها بندند یکی روزینه مریض را بخورانند
بعد هضم شدن دارو مریض الطعام بخورانند ازین گوله و پیه و علت شکم و سینه دفع گردد و گرسنگی زیادت گردد و سنگرهنی و پنڈروگ نیز برود و اگر گوله بادرد و
سوزش همچو سوزش که بوقت پختن دمل میشود بلند و متقل بود باید که بجهت دفع آن خون بفصد باید بر آورد و چه یکشایند مریض گوله را شوربای جانوران که
در دشت میباشند با روغن و سحیق سنتهی یار کرده بنوشانند برنج را بجوش داروها که فریل باو انداخته آشام ساخته بخورانند و جوش کلتهی که در آن کشنیز
انداخته پخته باشند نیز مفید است و برنج شالی که کهنه باشند پخته نیز بخورانند نیز مفید است مریض را به محل گوله بر گرد آن خشت گرم بسبب که زان انگشت
سوخته باشند سید کردن مفید است اگر درین مرض غائط احتباس شود بدشواری بیرون آید باید که آن روغن مسهل اراندام طلا کنند و نیز بخورانند
تا اسهال شود احتباس ضراط و غائط دفع گردد نوع دیگر نمک دریا و ادرک و سرشف زرد و پیل گرد سته بمقدار انگشت فتیله سازند در مقعد مریض در آرند
صحت بود و شاخ نورسته ازان کریخ و کروالہ هر دو متساوی در روغن کنجد یا ماده گاو بریان کنند و مریض بخورانند شکم بسته کشاده گردد نوع دیگر نسوت
و سنتهی با آب آس کرده مریض را بنوشانند ازین احتباس غائط و بول و ضراط الفراغ شود نوع دیگر ملیله با قند مریض را بخورانند ازین بول و غائط و ضراط
الفراغ شود نوع دیگر نسوت و دانتی و دردنتی و نمک سیاه و گوگل هر همه متساوی سته با بول البقر یا شراب یا با آب گرم یا با شیرهٔ انگور بر قدر قوت
مریض مقداری بنوشانند ازین شکم بسته کشاده گردد و اگر بیخ پیلو و نمک سنگ آس کرده با بول ماده گاو یا شراب یا آب گرم یا با شیرهٔ انگور مریض بخورانند
نیز شکم بسته کشاده گردد نوع دیگر نان جو را با شیر ماده گاو یا ماش پخته را با روغن ماده گاو و یا با روغن کنجد مریض را بخورانند ازین احتباس غائط و
بول و ضراط دفع شود اکنون چند علاج از طب انگریزی برای دفع گوله گفته می آید بدانکه مریض این مرض افاقه کنانیدن و داروهای گرسنگی افزا و اشتهای گرم
و دیر خورانیده و سنتهی که آنرا گینی سپید گویند و سنتهی که آنرا سالون سپید گویند و سبدی که آنرا سپ... گویند بنا بر ... بعده رگ
بازوی راست اگر گوله جانب پهلوی راست باشد فصد رگ بازوی چپ کنند اگر گوله جانب چپ باشد بجانب است بکشایند مفید است درین مرض از گوشت
قدید و میوه که آنرا از زمین بکشند چنانکه بند آلو و مانند آن و از سبزی خشک و غله که دو دال دارد چنانچه نخود و ماش احتراز نماید که مضر اند علاج
گوله بادی انگزه بریان و سنتهی و نمک سوچل و دانهٔ انار و املبیت هر همه یکجا کرده مریض را بخورانند و بالای آن آب گرم بنوشانند ازین گوله بادی و دمه
و زحمت دل و سعال دفع شود نوع دیگر هیر و سنتهی و فلفلین و چاب و چیتره و دانهٔ الایچی و نمک سنگ و زیره و پلمول و اجمود همه متساوی گرفته با آب
آس کرده در روغن بیندازند و جوش کنانند و جوش مرتبه شیر ماده گاو و جغرات و شیرهٔ انار که هر یک متساوی روغن مذکور باشد نیز بیندازند چون پخته شود

مقداری روزینه مریض انخوردن دهند از ین نفخ شکم و بواسیر سنگرهنی و مروسرفه وگوله بادی و ناآرزوی طعام سول و پهلو و شانه دفع شوند این روغن را
بهندی سیکیهاد گهرت گویند علاج گوله تلخه بجهت دفع این بجیح نسوت یجوش تربچله مریض انوشانند یا نسوت را با شکر بخورانند تا اسهال شود
وشکم مریض صاف گردد بعده کمیله با شهد یا هلیله با قند و شیره انگور بخورانند مریض را صحت شود نوع دیگر پارکلچکان صندل و انگور و مهلتی و
کهیر کاکولی با غساله برنج آس کرده با شهد آمیخته مریض را بخورانند از ین گوله تلخه دفع شود نوع دیگر انگور و بهم آمله و جیونتی و صندل و بهابهول و بالسه و
تربچله هر یکی استساوی گرفته با آب آس کرده در روغن اندازند و بمقدار آن روغن جوش آمله و بقدر آن نیز انداخته بپزند چون پخته شود
با شهد و شکر که چهارم حصه روغن مذکور باشد آمیخته بدارند و مقداری روزینه مریض را بخورانند از ین گوله تلخه و دیگر علتهای آن دفع شوند و این روغن را
دراجهساد گهرت گویند علاج گوله بلغمی بجهت دفع آن نخست براندام مریض بالت دارو هائیکه دافع اداورت اند گرم کرده بر شکم مریض سخت کنند
وگرمی آتش برسانند و دارو و داوه اسهال بکنانند و علاج که برای دفع گوله بادی گفته شده است در کار برند نوع دیگر گنبد و بیخ بید انجیر و
کتان و سرشف هر یکی بتساوی گرفته با آب آس کرده وگرم ساخته بخشی آن بر محل گوله بنهند چون سرد شود فرود آرند بخشی دیگر گرم کرده بمحل نذکور بنهند
همچنین بارها بکنند نوع دیگر جوش نجمول و شراب یکجا کرده مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر بجیح جوشی و نمک بریاو و روغن انداخته مریض را بنوشانند
از ین گرسنگی زیادت شود و بستگی شکم و گوله و بلغم دفع شود نوع دیگر پپلی گرد و بیخ پپلامول و جاب و چیته و سندهی و جواکهار هر یکی دوازده درم
سنده با آب آس کرده در پاتر سته روغن گاو اندازند و بمقدار روغن شیر باده گاو و نیز اندازند و بپزند چون پخته شود فرود آورده نگاه دارند و
مقداری علواح انخوردن دهند از ین گوله بلغمی و سنگرهنی و پنڈروگ و مروسرفه و تپ دفع شوند این را گهرت گویند نوع دیگر بجوش و سمول و دقیق آن
سندهی و فلفل و پپلی و نمک و انگوزه و نمک بریاو و انار دانه و روغن گاو و بپزند چون پخته شود نگاه دارند مریض را روزینه بخورانند از ین گوله بلغمی دفع شود
این را هیوکهاد گهرت گویند فایده مریض که او را گوله بادی باشد گوشت دراج و طاوس و ماکیان و کلنگ و برنج سفید و شالی زمستانی
و شراب مفید است و برای مریضیکه او را غلبه تلخه باشد شالی زمستانی و شیر باده گاو و بزو پلپول در روغن گاو و انگور و میوهای پخته
و آمله و خرما و انار و شکر مفید است و برای گوله بلغمی کلتهی و شالی زمستانی و شالی ستی که کهنه باشد گوشت حیوانات دشتی و شراب و روغن باده گاو و روغن کنجد و دوغ مفید است
علاج گوله که از غلبه یکخلط یا دو خلط یا سه خلط باشد باید که بجهت دفع گوله باد و بلغم یا از غلبه هر سه خلط باشد اولا علاجی کنند که باد
فاسد را باصلاح آرد و در مجاری آن روان گرداند آنگاه بجهت دفع غلبه خلطی دیگر علاج کنند انگوزه و سندهی و فلفل و پپلی و پارسی هوبیر و کچور و اجمود و هلیله
و بریهتی و تریکه و البیت و دانه انار و پهکرمول و کشنیز و زیره و چیته و تج و جواکهار و ساجی و نمک سنگ و سونچل و جاب هر یکی استساوی گرفته باریک
آس کنند و بجاسه پخته بدارند مریض را با طعام آمیخته بخورانند یا پیش از طعام با شراب یا با آب گرم بنوشانند از ین گوله بادی و بلغمی و درد پهلو و دل و مثانه
و نفخ شکم و سوزاک بول و درد فرج و دبر و سنگرهنی و بواسیر و پیه و پنڈروگ و ناآرزوی طعام و گرفتگی سینه و بکهک و دمه و سرفه دفع شوند اگر این معجون را
با شیره ترنج مالیده غلو لها بندند یکی از ان مریض را روزینه بخورانند بسیار فایده رساند این را هنگوادچورن گویند نوع دیگر انگوزه و برنج و پلپول
و کشنیز و چیته و تج و جاب و پارسی و کچور و تریکه و نمک سنگ و نمک سونچل و نمک بریاو و سندهی و فلفل و پپلی و جواکهار و ساجی و انار دانه و پهکرمول و هلیله
و البیت هوه و هوبیر و زیره هر یکی بتساوی باشند و باریک آس کنند و هفت تسقیه بشیره ادرک و هفت تسقیه بشیره ترنج داده نگاه دارند روزینه
مقداری با آب گرم مریض را بخورانند از ین جمله انواع گوله و نفخ شکم و سنگرهنی و بواسیر و اداورت و دهنیرت و ارد و عمان و جمله علتهای شکم و سنگ مثانه و تپ تلی
و پرتونی و اور ستنبه و اناه و استهیلا و برت و استهیلا و درد دل و خصیتین و کمر و مثانه و دبر و پستان و دوش و پهلو جمله دفع شوند و دیگر زحمتهای بادی
و بلغمی نیز دفع شوند این ادویه هنگوادچورن گویند نوع دیگر روغن بید انجیر را با شراب که سخت صاف باشد آمیخته مریض را بخورانند از ین گوله که
از باد و بلغم باشد دفع گردد نوع دیگر روغن بید انجیر را با شیر باده گاو آمیخته بخورانند از ین گوله که از غلبه باد و تلخه باشد دفع شود نوع دیگر سه پلی

انگزه و یک پل نمک سونچل و یک پل نمک سنگ و یک پل نمک بریا و یک پل سندهی و یک پل پلپل دراز و یک پل پلپل گرد ستاره باریک آس کرده در شیرهٔ
جنبهیری که صد پل باشد بازانند در آوند چرب انداخته زیر سرگین اسپ دفن کنند بعد بیست و یک روز بیرون آرند مقدار ده درم مریض را بنوشانند
ازین جمله انواع گوله و باد ورده و همه علتهای شکم و علتیکه از خوردن زهر پیدا شده باشد دفع شوند و گرسنگی چنان افزاید اگر چوب خورد هم هضم گردد
این را جهیزارواسو گویند **نوع دیگر** نسوت دوازده درم و انگزه نه درم و نمک سنگ و نمک سونچل و نمک بریا و جواکهار هر یک دوازده درم
و پهکرمول و دانتی و چیته و سندهی و املبیت هر یک بیست و چهار درم و اجوائن و زیره و پلپل گرد و کشنیز و اسپند و زیره سیاه و اجمود
هر یک شش درم و پوست هلیله و برگ انار دانه نیز هر یک بیست و چهار درم بستانند جمله را باریک آس کرده با شیرهٔ ترنج بحیق کرده مقدار دو یا سه درم اغلولها
بندند و بر قدر قوت و گرسنگی معلول را یک غلوله یا با شراب یا با روغن ستور یا با آب گرم خوردن دهند ازین جمله انواع گوله و بواسیر و مرض دل
و سنگریهنی و ورم شکم دفع گردند این را اگر با بول ماده گاو بخورانند گوله بلغمی دفع شود و اگر با شیر بخورانند گوله تلخه برود و اگر با شراب بخورانند گوله که از غلبهٔ باد
و بلغم باشد زائل شود و اگر با جوشش ترپهله و بول بقر بخورانند گوله که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود و اگر با شیر اشتر بخورانند گوله که زنان را از
فساد خون نفاس میشود از بیخ دور گردد این را کنکاین گتکه گویند **نوع دیگر** انگزه بریان سنهی فلفلین و کشنیز و اجمود و ببری و انار دانه و تتریک
و پارهی و چیته و چاب و نمک سنگ و نمک بریا و نمک سونچل و جواکهار و ساجی و پپلامول و املبیت و کچور و پهکرمول و هوبیر و زیره و هلیله هر همه را التسا
ستده باریک آس کرده هفت تسقیه از شیرهٔ ترنج داده غلولها مقدار دو و نیم درم بندند وقت صبح معلول را یک غلوله با دوغ یا شراب یا با آب گرم بخورانند
ازین گوله و جمله علتهای باد و دمه و سرفه و بدهضمی و مرض دل و درد پهلو و شکم و مثانه و نفخ شکم و سوزاک بول و پیه و بواسیر و پت روگ و توتی
و پرتوتی دفع شوند این را هنگوادی نباک گویند **نوع دیگر** سحیق تج دو حصه هلیله سه حصه و نمک بریا شش حصه و سندهی چهار حصه و انگزه
بریان یک حصه و کوتهه هشت حصه و چیته هفت حصه و اجمود پنج حصه ستده با شراب و یا با مه که هی یا با آب گرم مریض را بخورانند ازین جمله انواع گوله
و انتفاخ شکم و سرفه و سنگریهنی دفع شود و گرسنگی افزاید این هنگوادی چورن گویند **نوع دیگر** نمک سنگ و نمک سونچل و نمک بریا و هوبیر و املبیت و
اجمود و تج و انگزه و پارهی و سیاه دانه و کچور و زیره هر دو و کشنیز و تیندو و دهنیا پتری و ساجی و جواکهار و پهکرمول و دانه انار و تتریک و بهارنگی
و برگ ستاول و املبیت و سونف و پلپل گرد و چبیل و پلپل دراز و پپلامول و چاب و چیته و سندهی و دانتی و بیخ حنظل و اجوائن و دیودار هر همه را التسا
ستده آس کنند به شیرهٔ ترنج چند تسقیه دهند بعد ما بدارند و با آب گرم یا با شراب کهنه یا با دوغ یا با جوشش کنار یا با آب جغرات یا با آشام برنج یا با
روغن گاو و یا با شیر و یا آبی که آن را از خاکستر چکانیده و ستده باشند و یا با شیرهٔ دانه‌های انار وقت صبح نهار بخورانند ازین سول علم و درد بر و درد کمر و درد
و پیه و جمیع انواع گوله و بواسیر و زحمت دل و سوزاک بول و نفخ شکم و راجروگ و ناآرزوی طعام و دمه و سرفه دفع شوند و گرسنگی افزاید چنانچه اگر چیزی
دیر هضم بخورد بزودی هضم گردد **علاج گوله که از فساد خون و نفاس پیدا آید** باید که جهت دفع این نوع روغن بر اندام مریض طلا کنند
و نیز روغن مریض مذکور را بخورانند تا چرب شود آنگاه مسهل از روغن خورانیده اسهال کنانند **نوع دیگر** شاخ کهجد را با بیخ و برگ ستده و با آب
بجوشانیده و بجامه بیخته بستانند و سحیق سونف و پوست کریچ و دیودار و بهارنگی و پلپل دراز در جوش مذکور انداخته مریض را بخورانند ازین گوله
جوانی دفع شود **نوع دیگر** ساق کهجد را با بیخ و برگ با آب بجوشانند در جوش سحیق انگزه که آن را بریان کرده باشند سنهی و فلفلین و بهارنگی و قند
هر همه متساوی بوزن انداخته ازین دارو گوله خونی را از بیخ برکنند و خون حیض را که بسته باشد روان گرداند **نوع دیگر** گلی که آن را ستهه گویند
و اتپل و نیلوفر و بهیمی و حیلتی هر همه را متساوی ستده بجوشانند جوش را در روغن ماده گاو بیندازند و سحیق ترازان جوینی کن نیز بیندازند و بپزند چون
پخته شود مقدار او روزینه معلول را بخورانند ازین گوله که از تلخه باشد و گوله که از خون بود و ناپاک و رکتپت و تشنگی و تپ دقی و مرض اندام نهانی
زنان دفع شود و این روغن را کلمارک کهرت گویند علاجیکه برای دفع رکتپت در فصل آن گفته شده است در دفع این نوع گوله بسیار فایده دهد

اکنون چند رس از طب رس رتناکر برای دفع مرض گولا گفته میشود سیماب کشته و مس کشته و طلق کشته و گندهک صاف کرده و سوناکهی صاف کرده
و جواکهار هر همه را متساوی ستده یکجا کرده در کهرل انداخته با شیره چیته نیکو سحیق کنند و چند تسقیه دهند و بعد خشک شدن آس کرده بدارند و مرغول این را
ستده حبه یا چهار حبه با برگ تنبول خوردن دهند ازین گوله بادی دفع شود این را سکهیا درس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده و گندهک
پاک نموده و مس کشته بستانند و سیماب با گندهک کجلی کنند بعده مس با آن بیامیزند آنگاه بجوش ساکون که آنرا بانج و برگ و پوست و بار گرفته و جوش
کرده جوشانده باشند ده ستده و سحیق کنند و چند تسقیه دهند بعد آن با جوش سرپاجهی نیز سحیق کنند و چند تسقیه دهند آنگاه در دو سلایه نواخته
مهر کنند و کوک که هریکی از طول و عرض و عمق یکگز باشد بکاوند و دران مقداری پاچک شتی فراز کنند و دران دو سلایه مذکور نهند و بالای آن
دیگر پاچک شتی داده بچپت دهند بعد سرد شدن دو آورند مذکور گشاده باز بجوش ساکون و سرپاجهی تسقیه دهند و در دو سلایه انداخته گوشت
همچنین چهار کرت دیگر تسقیه جوش مذکور و چپت داده و از شراب بیرون آورده سحیق چنان بآن یار کرده نگاه دارند و مقدار دو حبه بقیر را
بار روغن گاو بخورانند و بالای آن جوش هلیله و انگز دهند بنوشانند ازین گولا که از غلبه تلخه باشد دفع گردد این را اگرور رس گویند نوع دیگر گندهک
وزرنیخ و سوناکهی و مس کشته و سیماب کشته هر همه متساوی ستده آس کنند و با جوش پلپل گرد بسیار سحیق کنند و تسقیه باید دهند یک روز
از شیر زقوم داده تسقیه دهند چون مرتب شود نگاه دارند و از معلول وید مقداری روز به خوردن دهند ازین گوله بلغمی دفع شود این را
سهبندی بدیا دهر رس گویند **فصل سی و یکم در زحمت دل** که آنرا هردی روگ گویند مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات زحمت مذکور
بدانکه از خوردن اشیائیکه گرمی پیدا آرند و از خوردن طعام گرم و از خوردن اشیائیکه دیر هضم یا تلخ یا ترش یا زمخت گویند از خوردن در حالت
بیهضمی و از بسیار زور کردن و از کلام کردن با واز بلند و از نگاه داشتن بول و غائط و از رسیدن زخم و از اندیشه و فکر کردن بغور تمام خلطی
که از اخلاط فاسد شده و در دل در آمده و خلاصه طعام را فاسد گردانیده زحمت مذکور را پیدا آرد و این پنج نوع است یکی آنکه از غلبه باد باشد
دوم آنکه از غلبه تلخه سوم آنکه از غلبه بلغم چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد پنجم آنکه از غلبه کرم باشد اما آن زحمت مذکور که از غلبه باد باشد علامتش آنست
که در دل چنان درد پیدا آید گویا که آنرا می کشند و می شگافند و یا دران چیزی میخلانند و زحمت مذکور که از غلبه تلخه باشد علامتش آنست
که تشنگی و تاپ و سستی و بیهوشی و آروغ باد در آید و در دل چنان درد شود گویا که آنرا میسوزند و دهن خشک گردد و زحمت مذکور که از غلبه بلغم باشد
علامتش آنست که دل و دیگر وجود گران و سخت گردد و کف از دهن سائل شود و نا آرزوی طعام و نقصان گرسنگی پیدا آید و مزه دهن شیرین
گردد و زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط باشد درو علامات هریکی از اخلاط ثلثه پیدا آید این نوع لا دواست و زحمت مذکور که از کرم باشد
علامتش آنست که در دل بسیار درد شود چنانکه در وی سوزن و درفش میخلانند و با خوی کف برون افتد و آب از دهن سائل گردد و چشمها سیاه گردند و دهن
خشک شود و آرزو بر طعام نباشد پیش نظر مریض تاریکی آید و آثار زحمت دل که به پیدا آمدن آن زحمت مذکور دوا پذیر نبود آنست که درد آن
خشکی دهن و درد سپرز پیدا آید اگر زحمت مذکور از کرم بود و چون دران آثار زحمت کرم که تفصیلش گفته شده اند پیدا آید نیز دوا پذیر نبود **قسم دوم**
در علاج زحمت مذکور بدانکه اگر زحمت مذکور از غلبه باد باشد باید که جوش سمول که دران نمک سنگ و روغن انداخته باشند شکم پر کرده
بخورانند تا غثیان و قی شود و شکمش صاف گردد و پلپل دراز و دانه الاچی و بچ و انگزه و بربان و نمک سنگ و جواکهار و نمک سونچل و سند هر همه
متساوی ستده باریک آس کرده با سرکه هندی یا با شراب یا با جغرات یا با آب گرم مریض را بخورانند صحت یابد و غذای مریض از برنج شالی
کهنه باشد با روغن ماده گاو و شوربای گوشت جانوران دشتی بسازند و بجهت دفع این نوع رو غنیکه آنرا بار و هائیکه مرغ یا دانه پخته باشند بدان
حقنه نیز کنند اگر زحمت مذکور از غلبه تلخه باشد باید که جوش بهکارنی و مهلتی و با بهرانی که جابجا متساوی گرفته باشند وقت انداخته مریض را شکم
پر کرده بنوشانند و قی کنانند تا شکمش صاف شود آنگاه بدار و های تلخ از گلهای شیرین روغن ماده گاو پخته مریض را بخورانند صحت یابد نوع دیگر جوش

فصل سی و یکم در زحمت دل مشتمل بر دو قسم قسم اول در علامات زحمت مذکور

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

داروهائیکه برای تپ تلخه گفته شده است یکی از آن مریض را بنوشانند صحت یابد باید که بجهت دفع این نوع مریض را شوربای گوشت جانوران وحشی
با روغن مخلوط ساخته شکم پر کرده بنوشانند آنگاه باشد و در غلیکه نزابه سحیق تر از آن [illegible] پخته باشد حقنه کنند اگر زحمت مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد
باید که جوش رچ و نم که هر دو متساوی باشند معلول را شکم پر کرده بنوشانند و قی بکنانند تا کشش همات گرد آنگاه جوش تربچله مریض را بنوشانند
مریض صحت یابد نوع دیگر جوش داروهای مستاد کن که بالا گفته شده است مریض را بنوشانند صحت یابد و غذا چنانکه بجهت دفع نوع بادی
هم قبل آن گذشته است بجهت دفع این نوع نیز بکار برند نوع دیگر سحیق بهمار و لسوت که هر دو متساوی باشند در روغن گاو انداخته مریض را
بنوشانند تا اسهال شود و مرض زائل گردد و بجهت دفع این نوع حقنه نیل و تیل بکنند و اگر زحمت مذکور از غلبهٔ دو خلط باشد داروی دو خلط [illegible]
اگر از غلبهٔ سه خلط باشد علاج سه خلط بکنند اگر از سبب کرم باشد باید که مریض را کنجی آس کرده و برنج پخته و حنزات و گوشت تا سه روز بخورانند
بعده در چهارم روز علاج مسهل [illegible] اده اسهال بکنانند آنگاه سحیق برنگ و زیره و شکر و کبنی و دانه الایچی و تج و تیج پاسه که بهندی بجوداشت از این [illegible]
فرود افتند و مرض مذکور برود و غذای این معلول از نان چوکه آنرا با سحیق برنگ یار کرده پخته باشد بسیار ببندا انگون چند علاج از طب شبسین گفته
می آید بکر موسل ریپه و کریج و تربج و کچور و دیودار و ستهی و زیره و تج و جوانی و جوالکهار و نمک سنگ هر همه متساوی گرفته آس کنند با آب گرم
مقداری مریض را خوردن دهند از این زحمت دل که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر گشکی جهلتی را با آب آس کنند و شکر در آن انداخته مریض را
بخورانند از این زحمت دل که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر پوست درخت ارجن را باریک آس کنند و در شیر ماده گاو انداخته مریض را
بنوشانند و مریض را بخورانند زحمت دل که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر سحیق پوست ارجن را با جوش بجهول یا با جوش [illegible] را یا
با روغن یا با شیر یا با شراب یا با شربت قند مریض را بخورانند از این زحمت دل که از تلخه باشد و تپ کفت و [illegible] دفع شود و قوت حاصل آید
نوع دیگر کسیر و و سوال و ادرک و [illegible] و مهلتی و بیخ نیلوفر و پیلپول هر همه متساوی ستده آس کنند و در روغن گاو با ارزن و شیر ماده گاو نیز در آن
انداخته بپزند چون پخته شود مقداری روز بروز معلول را باشد بخورانند از این زحمت دل که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر دانتی و کچور و [illegible] را
و راسنا و ستهی و هلیله و پهکرمول هر همه متساوی گرفته آس کنند و با بول البقر مریض را خوردن دهند از این زحمت دل که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود
نوع دیگر سحیق دانه الایچی خرد و پیلپول که هر دو متساوی باشند سته با روغن ماده گاو مریض را بخورانند از این زحمت دل که از غلبهٔ بلغم باشد
دفع شود و زحمت گوله نیز دور گردد نوع دیگر موتهه و الایچی و صندل و اسیر و جوانی و ستهی و فلفل و چیره و پوست بل گشکی و دیودار و دارهلد
و پیپرا و هلیله و پیلپول مول و تج و چرائته و سهجنه و ترایمان و ناکیسر ارهری و املیس هر همه متساوی سته باریک آس کنند با آب گرم معلول را بنوشانند
از این زحمت دل که از غلبهٔ بلغم باشد و گوله و سول که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دور شود و این را بکنناک چورن گویند نوع دیگر برنگ و کوتهه
هر دو متساوی سته آس کنند با بول البقر مریض را خوردن دهند از این زحمت دل که از کرم باشد دور شود نوع دیگر ستهی و نمک سونچل
و انگر و بریان و دانه انار و املبید چهائیه است [illegible] باریک آس کرده با آب گرم مریض را بنوشانند از این زحمت دل هر نوعی که باشد دفع شود
نوع دیگر انگر بریان تج و تمار [illegible] یاد و ستهی و کیتهه و پلپل و راز و هلیله و چیره و جوالکهار و نمک سونچل و پهکرمول هر همه المتساوی گرفته باریک
آس کنند با جوش جو مریض را خوردن دهند از این زحمت دل هر نوعی که باشد و سول دفع شود نوع دیگر جوش پهکرمول نمک جوالکهار انداخته
مریض را بنوشانند از این زحمت دل و دمه و سرفه و هچکی که [illegible] دفع شود نوع دیگر هلیله و سحیق پهکرمول باشد آمیخته مریض را بخورانند از این زحمت
دل هر نوعی که باشد و سول و دمه و سرفه و هچکی [illegible] دفع شود نوع دیگر هلیله و تج و راسنا و پلپل و راز و ستهی و کچور هر همه متساوی ستده
با آب گرم مریض بنوشانند از این زحمت دل هر نوعی که باشد دفع شود نوع دیگر سرین آهو را باریک بریده و در آوند نو انداخته مهر کرده بسوزند
و خاکستر آن با روغن ماده گاو و یا با روغن کنجد مریض را بخورانند از این سول دل و پشت اگر چه قوی باشد برود نوع دیگر سپید گندم [illegible] پوست

درخت ارجن را با قند آمیخته نانهای تنک سازند آنرا در روغن ماده گاو و یا در روغن کنجد بخته مریض را بخورانند بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین زحمت دل دفع گردد نوع دیگر بلیله پنجاه عدد که بخته باشد و نمک سونچل بست و چهار درم گرفته و سحق تر ساخته در یک پر سقه روغن ماده گاو بیاندازند و بخورانند بنیرند چون بخته شود مقداری روزینه مریض را بخورانند ازین زحمت دل و سرفه و دمه و گوله دفع گردند و باد در مجاری خود روان گردد و این را بهندی هلیله گهرت گویند و اگر در روغن که چهار چندان باشد آمیخته بنیرند ازان علت اتیزک نیز دفع گردد نوع دیگر آرد گندم و سحیق پوست درخت ارجن را با شیر بز و شکر بیامیزند و نانهای تنگ ساخته در روغن ماده گاو بنیرند و با شهد خوردن دهند ازین زحمت دل اگرچه قوی باشد دفع شود نوع دیگر بجوشش و سحیق درخت ارجن و روغن ماده گاو بنیرند چون بخته شود مقداری روزینه مریض را بخورانند ازین زحمت دل دفع گردد و این روغن را ارجن گهرت گویند والله اعلم بالصواب

فصل سی و دوم در گرفتگی سینه که آنرا آرد کره گویند و این مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه از خوردن غله دیر هضم و غله خشک و گوشت و پیه و سپرز زیادت باشد و باد و بلغم فاسد گشته زحمت مذکور را پیدا آرد و ازان سینه سخت گردد و بیاماسد و درد کند و آن مریض را خوش نیاید و شکم منتفخ گردد و بول و غائط از و بفراغ نشود و نا آرزوی طعام و سعال پیدا آید والله اعلم

قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه از جهت دفع این زحمت مریض را فاقه بکنانند و شیره بچپه یا کهرتی و یا سهجنه و یا بهل یا نقوم شیره دو دارو و یا یک دارو ازین داروها بستانند و دران هیچ نمک سحیق انگزه بریان انداخته مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر جاث المعبت و جوالکهار و چتره و انگزه بریان هر همه متساوی ستده و باریک آس کرده در سرکه هندی و روغن کنجد انداخته مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود و از جهت دفع این زحمت سید و داغ کنند و ملین کشا شهد و حقنه نرم در کار بندند والله اعلم

فصل سی و سوم در سوزاک بول که آنرا موتر کرچه گویند مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه از زور کردن و از روان کردن اسپ و یا شتر و یا مرکوبی دیگر بسرعت و از دوانیدن آن و از خوردن ماهی و گوشت حیواناتیکه در کرانه آب باشند و از خوردن اشیای تیز و یا گرم و یا خشک از مداومت نمودن آشامیدن شراب یا از بدهضمی و یا از خوردن در حالت بدهضمی خلط در مثانه فاسد گشته مجرای بول البته زحمت مذکور را پیدا آرد و آن هشت انواع است یکی آنکه از غلبه باد باشد دوم آنکه از غلبه تلخه سوم آنکه از بلغم چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد پنجم آنکه از رسیدن زخم در مجرای بول یا از بریده شدن آن ششم آنکه از نگهداشتن بول هفتم آنکه از نگاهداشتن منی هشتم آنکه از سنگ مثانه حادث میگردد اما آنکه از باد فاسد باشد علامتش آنست که در بندگاه ران که متصل بعانه است و در مثانه و نمو سخت درد شود و مریض اندک اندک بول بارها کند اگر از تلخه باشد علامتش آنست که مریض بول زرد گون یا خون آمیخته با درد و سوزش بارها بکند و آنکه از بلغم باشد علامتش آنست که مریض بول سپید غلیظ بکند و مثانه و نمو گران گردد و بیاماسد و آنکه از غلبه هر سه خلط باشد علامات هر یکی از هر سه خلط پیدا آید این نوع لا دوا است و آنکه از رسیدن زخم در مجرای بول و یا از بریده شدن حادث گردد دران سوزاک بول بادی پیدا آید این نوع سخت بود و آنکه نگهداشتن غائط حادث گردد علامتش آنست که شکم منتفخ گردد و درد کند و بول بسته گردد از آنکه چون مردم غائط را نگاهدارند و باد بیرون نیاید گردیده در شکم انتفاخ و درد پیدا آرد و راه بول را بسته گرداند و این سوزاک را بنه کرچ نامند و آنکه از نگهداشتن منی حادث شود طریق حدوثش آنست که بول با درد و مخلوط با منی بیرون آید و در مثانه و نمو سخت درد شود و آنکه از سنگ مثانه خرد و بزرگ حادث شود علامات آن در فصل سنگ مثانه گفته خواهد شد این نوع را اسمری هیت گویند والله اعلم

قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه علاج نوعیکه از غلبه باد باشد خارخسک و پاکهان بجعید و دانتی و هوبهیر کشائی و بالا و ستاول و الس آچینه و سرون هر همه متساوی ستده در آب که هشت چندان باشد انداخته بجوشانند چون هیچ باند نگاهدارند معلول را روزینه خوردن دهند ازین سوزاک بادی دفع شود نوع دیگر جوش لسوت و داروهای بادارکن معاد کن مریض را بنوشانند صحت شود نوع دیگر داروهای بادارکن معادکن روغن ماده گاو یا روغن کنجد بخته مقداری روزینه خوردن دهند و روغن مذکور را اندرون آلت در پیچکاری کنند

فصل سی و دوم در گرفتگی سینه
قسم اول در علامات زحمت مذکور
قسم دوم در علاج زحمت مذکور
فصل سی و سوم در سوزاک بول
قسم اول در علامات زحمت مذکور
قسم دوم در علاج زحمت مذکور

بدین روغن حقنه انباس وا تیر پست نیز بکنند صحت شود نوع دیگر جوش خار خسک در روغن گاو بانداز ند و شیر ماده گاو نیز اندازند و سحیق نموده از ان سندهے
وقت هم بانداز ند و روغن ایشر بجوشانند چون پخته شود مریض را بخورانند از ین سوزاک بول بادی دفع شود علاج نوعیکه از تلخه باشد از ین جمله داروی
اسپغول و داروهای کاکولیادگن و انگرو و دهاوکن و انچه دست دهد بستانند و بجوش سحیق از ان روغن گاو بپزند و بدان حقنه نرم مثل انباس و اتر پست
بکنند از ین سوزاک بول که از تلخه باشد دفع شود و اگر داروهای مذکوره با شیر گاو پخته بخورانند همین فائده رساند نوع دیگر داروهای مهاپال در
شیر نیشکر یا شیره انگور یا شیره ماده گاو و یا در همه سه چیز انداخته مریض را بنوشانند اسهال شود و صحت یابد علاج نوعی که از بلغم باشد
از داروهای سرسادگن و مستادگن و اوکهادگن و بریادگن هر چه دست دهند جوشانیده جوش مریض را بنوشانند از ین سوزاک بلغمی کلی دفع گردد
و اگر داروهای مذکوره را با آب آس کنند و بجامه بیخته شیره بستانند در ان برنج پخته آشام سازند و مریض را بنوشانند همین فائده دهد اگر بجوش و سحیق
داروهای مذکوره روغن ماده گاو و روغن کنجد پخته روز بروز مریض را بخورانند و بر اندامش بمالند مفید بود زحمت مذکوره دفع شود اگر زحمت مذکور از
غلبه هر سه خلط باشد برای دفع آن داروی سوزاک بول بادی و داروی سوزاکیکه از تلخه باشد و داروی سوزاک بول بلغمی در کار برند اگر زحمت مذکور از شکستن
از زخم بود علاج آن پیشتر در فصل سی یوبرن گفته خواهد شد و بجهت دفع آن داروهائیکه دافع باد بوند نیز استعمال کنند و اگر زحمت مذکور از نگهداشتن
غائط شده باشد بجهت دفع آن روغن کنجد بر اندام مریض بمالند و سید کنند و مریض را در آوگاه بنشانند و حقنه بکنند و داروهائیکه مزیل باد اند نیز
استعمال کنند اگر زحمت مذکور از سنگ مثانه بود علاجیکه بجهت دفع سنگ مثانه بود پیشتر گفته خواهد شد بکار برند اگر زحمت مذکور از سببه فساد
منی باشد علاج آن در باب تشریح اعضا گفته شده است بکار برند اکنون چند علاج از طب سنسکرت گفته می آید گلوی و خار خسک و سندهی و آمله هر همه را
متساوی ستده جوکوب کرده جوشانیده مریض را جوش بخورانند از ین سوزاک بول بادی دفع شود نوع دیگر ستاور و منجیٹه و کالنس و بیخ اریکند هم
و بیخ شالی و بیخ نیشکر و کسیرو ستده جوشانیده در جوش شهد و شکر انداخته مریض را بنوشانند از ین سوزاک که از تلخه باشد دفع شود نوع دیگر
دار هلد و بیخ و تخم الایچی آمله هر چهار را ستده با آب آس کنند و شیره بجامه بیخته بستانند و با شهد و شکر مریض را بخورانند از ین سوزاک بول که از
تلخه باشد دفع شود نوع دیگر تخم خیار و دار هلد و جهلتی هر سه را متساوی ستده با غساله برنج آس کرده و شهد و شکر در ان انداخته مریض را بنوشانند
از ین سوزاکیکه از تلخه باشد دفع شود نوع دیگر بلیله و خار خسک و کرواله و پاکهان بهید و جو السه هر همه متساوی ستده بجوشانند و جوش سرد کنند
و در ان شهد و شکر انداخته مریض را بخورانند از ین سوزاک تلخه که با سوختگی و درد بود و تشنگی بول دفع شود نوع دیگر ستاور و بیخ کالنس و بیخ [illegible]
و خار خسک و بلائی کند و نیشکر و آمله هر همه متساوی ستده و با آب آس کرده و روغن بیانداز ند و روغن را بپزند و با شکر مقداری روز بروز مریض را
بخورانند از ین سوزاک بول که از تلخه باشد دفع شود و این را ستر اولی گهرت گویند نوع دیگر خار خسک و بیخ بیله و [illegible] و بیخ دبه و ستر اول و ارنی و نیشکر
هر همه را متساوی بستانند و جوش آن بگیرند و داروهای مذکور سحیق نموده بجوش و سحیق مذکور در روغن گاو بپزند و بدارند و بیابند که نیمی از
روغن باشد باز کرده مریض را روز بروز بخورانند از ین سوزاک بول که از تلخه باشد و سوزاک بول که از سنگ مثانه حادث گردد و سنگ مثانه نیز زائل
گردد و این اتر کنتک آدکهرت گویند نوع دیگر الایچی خرد را باریک آس کرده با بول بقر یا با شراب یا با شیره کیله مریض را بخورانند از ین زحمت که
که از بلغم باشد دفع شود نوع دیگر تخم تیدور را آس کرده با غساله برنج یا دوغ مریض را بخورانند از ین زحمت مذکور که از بلغم باشد دفع شود
نوع دیگر تبسدر را آس کرده با غساله برنج مریض را بخورانند از ین سوزاک بلغمی دفع شود نوع دیگر گلائی و سرون و بارهی و جهلتی و اندر جو همه
متساوی گرفته جوکوب کرده جوشانیده جوش مریض را بنوشانند از ین زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر شیر ماده گاو را
مقداری گرم کرده و در ان قند انداخته مریض را بنوشانند از ین سوزاک که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر در شراب شکر و روغن گاو
انداخته مریض را بخورانند سوزاک که از رسیدن تخم شده باشد دفع شود نوع دیگر در شیره آمله و شیره نیشکر شهد انداخته مریض را بنوشانند

از ان سوزاک که در ان بول با خون آمیخته بیرون آید دفع شود نوع دیگر سلاجیت را صاف کرده با شهد مریض الخور انند از ین سوزاک که از نگهداشتن
منی حادث شود دفع گردد نوع دیگر دانه الایچی و انگزه هر دو متساوی گرفته آس کنند با شیر ماده گاو آمیخته و مقداری روغن یار کرده مریض الخور انند
از ین زحمت مذکور که از سبب حبس منی بود دفع شود و بجهت دفع سوزاکی که از نگاهداشتن منی حادث شود اگر مریض قوی باشد و او را آرزو بسیار
باشد بفرمایند تا تزویجی کند با زن نوع دیگر خارخسک را جوشانند و در جوش جوالکهار انداخته مریض انوشانند از ین زحمت مذکور که از نگاهداشتن
غائط بود دفع شود نوع دیگر جهونی گروالة و کیوره و تخم الایچی و نم و کیخ و کراو گلوی جمله را متساوی ستده با آب آس کرده شیره را با جامه نخته بستانند
و در ان آسلام بیخ کرده مریض را انوشانند از ین سوزاک بول که از نگهداشتن غائط شده باشد دفع شود اگر چه جوش این دارو ها بستانند و در ان
شهد انداخته مریض انوشانند نیز همین فائده دهد و بجهت دفع سوزاک بول که از نگهداشتن غائط شود روغن ابر وجود بمالند و سد کنند و حقنه نیز بکار برند
نوع دیگر تخم خیار دو درم و نمک سنگ یک درم ستده آس کرده در سرکه هندی انداخته مریض انوشانند از ین سوزاک هر نوع که باشد دفع شود
نوع دیگر خارخسک و النیخ دبه و کالنس و جوالنسه و پاکهان بهید و بلیله هر همه متساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش بگیرند چون سرد شود
در ان شهد انداخته مریض انوشانند از ین زحمت مذکور اگر چه قوی باشد یا بسبب آن مریض قریب هلاک رسیده بود و سنگ مثانه دفع شود نوع دیگر
شیره کشائی و جوش کلتهی مریض را انوشانند از ین سوزاک هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر شیره کشائی چهار پل مریض انوشانند از هر همه سوزاک
صحت یابد نوع دیگر جوش بیخ کنگهی مریض را انوشانند از ین جمیع انواع سوزاک برود نوع دیگر تخم خیار و کنجد سیاه با روغن و شیر ماده گاو
آمیخته مریض الخورانند هر همه سوزاک دفع شود نوع دیگر ترپهله سه درم با آب بیامیزند مقداری نمک سنگ با آن یار کرده مریض را الخورانند از ین همه
سوزاک زائل شوند نوع دیگر در جوش بیخ دبه خرد و کالنس و نیشکر و نی نیزه و تخم ستاولی قند انداخته مریض را انوشانند از ین عذاکها برود
نوع دیگر شکر و جوالکهار هر دو متساوی ستده مریض را الخورانند از ین هر هشت نوع زحمت مذکور دفع شوند نوع دیگر انگور و نبات مصری هر دو
متساوی گرفته بلیسانند و در آب جغرات انداخته مریض را انوشانند از ین جمله سوزاکها برود نوع دیگر سحیق دانه الایچی و پاکهان بهید و پلپل و زعفران
و نمک سنگ و تخم خیار و سلاجیت هر همه متساوی گرفته در غساله برنج انداخته مریض انوشانند از ین سوزاک اگر چه مهلک باشد دفع شود نوع دیگر
آهن کشته و سحیق دانه الایچی هر همه متساوی گرفته با شهد مریض الخورانند از ین همه سوزاکها برود نوع دیگر بیخ کره پرنه صد پل ستاول و بریا
و اسگند و بیخ کالنس و بیخ دبه و خارخسک و بیخ و گلشکری و گلوی و گنگهی هر یک ده پل ستده جوکوب کرده در آب که چهار چند آن باشد اندخته
بجوشانند و جوش چون یکحصه بماند بجامه نخته بستانند و در دو چند روغن گاو بیاندازند و چهلتی و ادرک انگور و نمک سنگ و پلپل از هر یک دو پل
جوانی چهار پل ستده با آب آس کرده در روغن نیز اندازند چون پخته شود بجامه نخته بستانند آنگاه قند سی و دو پل روغن با آن یار کنند با تش نرم
بپزند تا آنکه جمله مخلوط گردد بعده نگاه دارند معلول را روزینه خوردن دهند از ین سوزاک هر نوعی که باشد و گرانی شکم و درد کمر و خصیتین و بمور و درد
اندام نهانی زنان و زحمت گوله و بادرکت جمله دفع شوند و قوت باه افزون گردد و چون کسیکه آنرا دائم بخورد مویش سپید نگردد و این روغن شایان
بادشاهانست و این را سوکمار گهرت گویند نوع دیگر گیاه خشک با بیخ و برگ و بار بست و هشت پل ستده جوکوب کرده در آب که شش چند
آن باشد انداخته بجوشانند چون نیمی آن بماند بجامه نخته بستانند و در ان هفت پل گوگل بیاندازند و با تش نرم بپزند چون طریق جلاب شود آنگاه
سحیق سنده و فلفلین و ترپهله و موتهه که هر یک یک پل باشد بستانند و بیاندازند و زیرش آتش نرم کنند چون غلیظ شود فرود آرند و در آوند
چرب نگاه دارند و مقداری سه درم مریض الخورانند از ین انواع سوزاک بول و پرمیو و موترا گهات و خون استحاضه و باد رکت و جمله علتهای بادی
و علت منی و سنگ مثانه دفع شوند این را بهندی گوکهرادی گوگل گویند الکنوان چند رس بجهت زحمت مذکور از طب سر ستار گفته می آید سیماب کشته
و توتیای سبز صاف کرده هر سه متساوی ستده در کهرال اندازند و آب ستاور و زیحیق کرده غولها بندند و غولها مذکوره را در روغن تلخ انداخته با تش نرم

قیمت (?)

تا بیکباره بپزند و بعد سرد شدن بار یک آس کنند و بدارند و چهار حبه روزینه باشهد آمیخته معمول اگر خورانند بالای آن سحیق تلسی که چهار کهنه سیاه و یک دست
بیخ بیل که سرسته انتساوی گرفته باشند در آب گرم انداخته بنوشانند و با سحیق نمک سونچل در شراب انداخته بنوشانند ازین سوزاک بول که با سوختگی
و درد و خون باشد دفع شود نوع دیگر سیماب کشته یک حصه ونگ بعد صاف کرده چهار حصه سته و درکوزه انداخته سحیق کنند تا یک ذات شوند آنگاه
خستها که مجوف گردانیده باشند باز انداز نه و چهارم حصه سیماب مذکور سه اگر بگیرند و با شیر ماده گاو سحیق کرده خستهارا مهر کنند و در شرابه لوبا ازند و
شرابه بالای نهاده سر دو را بار ریسمان به بندند و بگل حکمت بگیرند و به پاچک دشتی کچپت دهند و بعد سرد شدن داروهای مذکور را با خستها آس کرده
بمقدار چهار حبه روزینه مریض را خوردن دهند و بالای آن لوبزده پلپل گرد آس کرده با روغن گاو بنوشانند مریض صحت شود والله اعلم بالصواب

فصل سی و چهارم در بستگی بول

که آنرا موتر الکهات گویند مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات زحمت مذکور و آن بر سیزده نوع ست
بهندی یکی را بات کنڈلکا دوم را بات استیهلا سوم را بات بست چهارم را موتراتیت پنجم را موتر جهتر ششم را موتر اسنگ هفتم را موتر کهتی هشتم را
موتر گرنتهی نهم را موتر ساکر دهم را او سنبات یازدهم را موتر یکسا دوازدهم را بر تکهات سیزدهم را اتستت کنڈل نامند اما بات کنڈلکا بستگی ست که
چون مردم اشیای خشک خورد یا بول و غائط را نگاه دارد از ان باد فاسد گشته در مثانه درآمده مانند چرخ کلال گردیده راه بول سد ساخته آنرا
درد پیدا آرد و درین نوع بول بیرون نیاید اگر بیاید اندک اندک بادرد بیرون آید و این نوع سخت بدست و بات استیهلا بستگی ست چون باد فاسد گشته میان دبر
مجتمع شده آنرا منتفخ ساخته و مجرای بول و غائط را مسدود گردانیده و زیر مثانه گره بلند که از جای خود منتقل بود پیدا آرد و حادث شود و بات بست
بستگیست چون مردم بول را نگاه دارد از ان باد در مثانه فاسد گشته دهن وی را مسدود سازد و درد پیدا آید و درین نوع مثانه و شکم بسیار درد کند این
نوع سخت بدست و مریض ازین بدشواری خلاص یابد و موتر اتیت بستگی ست که از نگاه داشتن بول بغیر آنکه دهن مثانه باد فاسد شده و گرد و حادث
و درین مرض مریض اندک اندک بول کند و درد هم اندک باشد و موتر جهتر بستگی ست که چون مردم بول را نگاه دارد از ان ادارت پیدا شود و بواسطه این
مرض اپان باد زیر مثانه فاسد گردد و مجرای بول را مسدود سازد درد پیدا شود و درین نوع به سبب آنکه اپان باد که در محل خود فاسد گشته است در شکم مجتمع و
محتبس میگردد شکم مجتمع و محتبس شود و زیر ناف درد پیدا می آرد و موتر اسنگ آنست که از غلبه فساد باد بول در دهن مثانه یا در بیخ یا در حشفه محتبس گردد
و درین نوع بول روان نشود اگر مریض زور کرده بول کند با خون آمیخته اندک اندک به سستی بیرون آید و موتر کهتی بستگی ست که چون مردم خشک و ضعیف بود
و از ان باد و تلخه فاسد گشته بول را الم گردانند پیدا آید درین نوع بول اندک اندک به بستگی و سوختگی و درد بیرون آید و موتر اگرنتهی بستگی ست که چون باد فاسد
در مثانه فاسد گردد و از ان بول درون مثانه منفصل منعقد شود بجو سنگ مثانه گرهی خرد گردد که از جای خود انتقال نکند پیدا آید و درین نوع
درد بجو درد سنگ مثانه باشد موتر ساکر بستگی ست که چون مردم در حالت حاجت بول مجامعت کند و از ان باد منی را از محل منتقل ساخته در مجرای
بول درد پیدا آرد و درین نوع بول بدشود و پیش از بول و پس از بول آن منی تیره و ام مانند آبیکه از خاکستر بچکانند بیرون آید و او سنبات بستگی ست که چون مردم
روزکند و بتاب خورد و از ان تلخه یا باد هم در مثانه فاسد گردد و در مثانه و گرد ونیز سوزش پیدا آید حادث گردد ازین نوع بول زرد و یا سرخ و یا خون آمیخته یا
سیاه یا با خون آمیخته بدشواری اندک بیرون آید و گاه باشد که مریض بجای بول همین خون بول کند و موتر یکسا و بستگی ست که چون باد فاسد و تلخه یا بلغم را
یا هر دو را در مثانه منجمد گردانیده درد پیدا آرد و درین نوع بول غلیظ یا زرد یا سرخ یا سپید یا متلون بدین هر سه لون خشک بجو سحیق کورچنه یا سحیق
با درد تا پاک بیرون آید و بر تکهات بستگی ست که چون مردم خشک و لاغر بود و از ان باد فاسد شده غائط را از مجرایش کند رانیده در مجرای بول گرد
پیدا آید درین نوع مریض را بول با غائط آمیخته و بابوی آن بدشواری شود و بست کندن تنگی ست که چون مردم بسرعت روان شود و یا بدو و جست
یا او را دهانک شده یا مثانه اش از کسی کشیده و از ان مثانه بازگونه گشته مانند حمل شده در شکم پیدا باشد پیدا آید و درین نوع قطرات بول چکان مانند سوختگی
و درد بود و چون مثانه شلیپده بول با درد سائل گردد این نوع سخت بدتر است مردم ازین خلاص کم یابند اگر درین نوع با فساد باد فساد تلخه نیز بود در مثانه

تا پاک و مسول شود و گونه بول متغیر گردد اگر با فساد باد و بلغم بود مثانه گران گردد و آماسیده بول چرب و غلیظ و سپید شود اگر درین نوع با فساد باد با تلخه نیز باشد
بلغم فاسد در مثانه بند و بعلاج به نگردد اگر درین مثانه دو هن شاره بحیش نیافته است باشد که بدارو به نگردد و چون یکی از ایشان بحیش یافته باشد
بعلاج به نشود و علامت بحیش آنست که مریض را بیهوشی و دمه پیدا آرد والله اعلم بالصواب قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه جوش سال بر بیاد کن
و خار خسک البسایند و شیر که چهار چندان باشد یا ناریل بجوشانند تا آنکه سوخته گردد و شیر بماند آنگاه شیر را بجامه نخیته ببستانند با شهد و شکر یار کرده مریض را
خوردن دهند ازین موتراکهات که از غلبه تلخه و باد حادث شده باشد دفع گردد نوع دیگر سرگین اسپ یا خر که تر باشد ستده در جامه انداخته بشلند
و شیره مقدار چهار پل مریض را بخورانند ازین جمله انواع زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر موته و هلیله و دیودار و جهلتی و مرمری هر همه استساوی
ستده بدارند روزینه مقدار سه درم با آب آس کرده بجامه نخیته مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور نیز دفع شود نوع دیگر شیره آمله چهار پل با
شهد و شکر یار کرده و بعضی انوشانند ازین زحمت مذکور نیز دفع شود نوع دیگر بیخ تل و بیخ نیشکر و بیخ دبجه و پاکهان بهید و تخم خیار هر همه متساوی ستده باریک
آس کرده در شیر ماده گاو انداخته و شهد و شکر یار کرده مریض را بنوشانند مرض مذکور زائل گردد نوع دیگر گهرتی و خار خسک و استخوان کلنگ و
تخم تال مکهاره و بابرنگ و بیخ دوب چیته و دیودار و هلیله هر همه استساوی بستانند آس کرده مقدار دو نیم درم در شراب انداخته مریض را بنوشانند
ازین زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر روغن که آنرا از شیر کشیده باشند شصت و چهار پل و سی و دو پل شکر نیز شصت و چهار پل شهد و انگور نیز شصت
چهار پل و سهیج تخم کونچه و سهیج پیپل دراز و سهیج تخم مکهاره هر یک و از ده پل بستانند جمله المخلوط ساخته یکذات بکنند مقدار ده درم معلول را روزینه
بخورانند و بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین جمله انواع موتراکهات و جمله زحمتهای خونی و علتهای فرج زن عقیمه آن زائل گردد این را گهرت گوکهر
گویند و شخصیکه آنرا سبب کنیزک جماع منی اش کم افتاده باشد چنانکه منی و بول با خون مخلوط برون آید باید که آنرا از مجامعت کردن پرهیز کردن
فرمایند و برنجهت جوگ مذکور را بخورانند و دیگر دارو ها که از قوت باه باشد نیز بخورانند نیکو شود و برای موتراکهات روغن اندام مریض بمالند
و سبک کنند و داروی مسهل داده اسهال کنانند و آنگاه حقنه استر بست بکار برند و برای این مرض شیر و روغن آشام شوربای گوشت و شراب
مفید است و بجهت دفع زحمت مذکور دارو های سنگ مثانه که در فصل آن گفته خواهد آمد و موتراکرچ کهات داد و ورت که فصل آن گذشته است نیز بکار خوب
اکنون چند علاج برای زحمت مذکور از طب [illegible] گفته می آید کشنیز و کاکنجها هر دو متساوی گرفته جو کوب بجوشانند و جوش مریض را بنوشانند
ازین بول بسته کشاده گردد نوع دیگر بیخ زور حبا با آب بسایند و شب در افشاک بدارند و وقت صبح در جامه نخیته معلول را روزینه خوردن دهند
ازین بستگی بول فی الحال دفع شود و دارو های سرتریبادکن را بجوشانند و جوش را بجامه نخیته بستانند و مقداری سلاجیت در آن انداخته مریض را بنوشانند
صحت یابد نوع دیگر شالی و پاکهان بهید و کاه دب و جیره و گنگلی و مکهاره و حب الالچی و خار خسک هر همه استساوی ستده باریک آس کرده باشد
مریض را بنوشانند ازین جمله انواع بستگی بول دفع شود نوع دیگر بجوش سهیج ترکشنیز و خار خسک و روغن گاو بپزند و بدارند و مقداری مریض را
خوردن دهند ازین بستگی بول و فساد منی و بول دفع شود نوع دیگر سهیج تربهابهول که کبود رنگ باشد و کاکولی و تخم خیار و تخم نرد به و بادرنگ
و جهلتی و سلاجیت و بجوش پاڑهی و پادل و کده برنه لعل و سپید و بار ریکند و بیخ کالس و بیخ دبه و بیخ رام سر و گوکهرو و پاکهان بهید و بیخ شالی
و بیخ نی نیزه و بهلاوه و بیخ سرس هر همه متساوی ستده در روغن گاو بپزند نگاه دارند و مقداری معلول را روزینه خوردن دهند ازین آشتیات دفع شود
این روغن را بهید بریاه گهرت گویند نوع دیگر بالائی کن و کراوجوهی و ترنج و پاکهان بهید و سهجنه و گل مچکند و بیخ بل و کجبل و کده برنه و
تج و راسن و بریار او کنگهی و کسیبر و بیخ نیلوفر و سمسی و سنگهاره و بهم آمله و بیخ نیشکر و بیخ نی نیزه و بیخ کالس و دارو های سال پرنیادکن هر یک ستده
جو کوب کرده بجوشانند و جوش از یک سیر پخته روغن گاو با نار آزند و شیره و ستاول یک پر پخته و شیره آمله یک پر پخته و شیره دو سیر پخته نیز با نار آزند و درین
ششم پل و جهلتی و پیپل و راز و انگور و پچاالسنه و الاچی و جوالسنه و رینکا و زعفران و ناگکیسر و تال مکهاره و دارو های اشت برگ هر یک سه درم بگیرند

در علاج زحمت مذکور

باقی

و با آب آس کرده نیز اندازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود نگاه دارند زور و گرسنگی معلول دیده روزینه مقداری بخوراننداز جمله انواع بستگی بول علی الخصوص
بستگی بول که از تلخه باشد و سنگ مثانه و درد سر کراسمری و مرضیکه از خون حادث شود و مرض حل و گوله که از تلخه پیدا آید و رکت بات و دیگر اشتهای تلخه و دمه
و سرفه و از جهت لاغری و ضعف که از رسیدن زخم یا از زور کردن و یا از کثرت جماع و یا از کشیدن کمان سخت پیدا آمده باشد و قی کردن خون و
تشنگی و تاریکی که پیش چشم نماید و باد ولزه و باد صرع و چیونت و درد سر و علت فرج زنان و افتادگی گلو و خون حیض و فساد منی جمله دفع شود و
حفظ زیادت شود و فربهی و قوت باه بیفزاید و اندام روشن شود این روغن در دفع فساد باد اثری تمام دارد و کسیکه این روغن بسیار بخورد در خانه او
فرزند نرینه شود و روغن مذکور بهر نوعیکه استعمال کنند خواه بالطعام خواه تنها بنوشند و خواه در بینی بچکانند فائده رساند این ابهندی بداری گهرت
گویند **اکنون** یک رس از طب رس رتناکر برای علت مذکور گفته می شود بیارند سیاب پاک کرده یکحصه و گندهک صاف کرده دو حصه توتیای سبز
صاف کرده نیز یکحصه اول اسباب را با گندهک در کهرل انداخته کجلی کنند تا یکذات شوند بعده با توتیای سبز آمیخته تا سه روز که در برنه سپید سه
تسقیه دهند و آنگاه در وشرابه لو انداخته مهر کنند در دیگ که آنرا از سرکه هندی پر کرده باشند باندازند و زیر دیگ آتش کنند چون سرکه هندی
خشک شود فرود آرند بعد سرد شدن دارو مذکور را باریک آس کرده نگاه دارند بمقدار دو حبه مریض را خوردن دهند و بالای آن شوت دارند
رجوکه هردو متساوی باشند آس کرده با شهد شکر و شیر میش یار کرده مریض انوشانند از جمله انواع بستگی بول مع کرو (؟) والله اعلم بالصواب **فصل سی و پنجم در سنگ مثانه**
که آنرا اسمری گویند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول** در علامات زحمت مذکور که قبل حدوثش پیدا آید آنست که مثانه منتفخ گردد و درد و گرانی گرد بر گرد
در و شود و بوی بول مریض همچو بوی بول بز نر باشد و علاماتش که بعد از حدوثش پیدا آید آنست که در ناف و در درزی که از درمیان هردو
خایه آمده است در خایه و نمود و لیسر دهن مثانه درد پیدا شود و چون سنگ مثانه از راه بول بیکسو شود بول صاف مانند رنگ مهره گویند
که بتتابع برون آید و چون برسیدن دکیعه سنگ مثانه مضطرب شده مجرای بول را بخراشد و بول با خون آمیخته برون آید و چون مریض باسپ سوار شود
یا بدود و یا جست بزند و یا مانند این عملها بکند و در مثانه سخت درد پیدا شود و زحمت مذکور بر چهار نوع ست یکی آنکه باد فاسد یا بلغم پیوسته آنرا پیدا آرد
دوم آنکه تلخه فاسد یا بلغم پیوسته آنرا حادث گرداند سوم آنکه از تنها فساد بلغم پیدا آید چهارم آنکه از فساد منی حادث گردد و علامت سنگ مثانه بادی آنست
که در سنگ مثانه گرد بر گرد آن درد سخت شود چنانکه مریض دندان با یک دیگر بزند و مریض بوقت بول کردن نمود را بمالد و ناف را بشکند بسخت بیقرار شود
و بولش بتتابع نشود و بلکه قطره قطره برون آید و در وقت بول کردن چون زور کند و ضراط با غائط برون آید این نوع سنگ مثانه سیاه و لعل وام با خارها
همچو گل کدم بود و علامت سنگ مثانه که از تلخه باشد آنست که در مثانه سخت سوزش بود و او شنبات که نوعی از بستگی بول ست حادث گردد این نوع سنگ مثانه
لعل یا زرد یا سیاه وام یا برنگ شهد و بشکل و قدر تخم بلادر بود و علامت سنگ مثانه بلغمی آنست که در مثانه سردی و گرانی و درد چنانچه خارها کسے
بخلاند پیدا آید این نوع سنگ مثانه چرب بزرگ همچو بیضه ماکیان و سپید و یا برنگ گلچکان بود و این سه نوع از بسیار خواب کردن در روز و از خوردن در حالت
بدهضمی و از خوردن اشیای سرد و چرب شیرین پیدا آید این سه نوع اکثر برای کودکان بود و سنگ مثانه کودکان بآسانی کشیده شود از آنکه جثه کودکان خرد
میباشد و مثانه و گوشتیکه بالای آنست اندک میباشد حاجت به بسیار شگافتن نمیشود و لیکن شگافتن بشتاب برون نمیشود و علامت سنگ مثانه که
از فساد منی باشد آنست که در مثانه درد شود و سوزاک پیدا آید و خصیتین بیاماسد و وقت حدوث این نوع منی بکلی بیرون شود و اگر این نوع مرد بالغان را بود
حدوثش آنست چون از بسیار جماع یا از بسیار ترک کردن جماع یا از آرزو کردن دل بر زنان منی مقام خود را بگذارد و بیرون نیفتد و باد فاسد منی مذکور را
در بیخ نمود در میان خصیتین افسرده خشک گرداند و مثانه مذکور پیدا آید این نوع را سر سکرا اسمری گویند چون از بالیدن و شلیدن بدست
و از فساد باد این نوع شکسته همچو سنگ ریزها شود و آنگاه آنرا سرکرا اسمری گویند و چون مثانه مذکور با اسباب با سطواد شکسته شده همچو ریگ گردد و آنگاه آنرا
سنکتا اسمری گویند چون باد در راههای خود جاری میباشد ریزهای سرکرا اسمری خرد میباشند برابر بول برون آیند اگر ریزهای مذکور بسبب فساد باد بایستد

فصل سی و پنجم در سنگ مثانه

قسم اول در علامات زحمت مذکور

پس ریزه از محل خود تجاوز کرده در نیمه راه مانده و بیرون نیاید مریض ضعیف و لاغر گردد و اندام در زهار و در شکم سول شود چنانکه اندام مریض از آن پژمرد
و نا آرزوی طعام پیدا آید و گونه زرد گردد و اشتهاءات و آروغ و تشنگی و دوسه و بعضی سوال و قی پیدا آید و اگر در مرض سنگ مثانه و باد در مجرای خود جاری باشد
و بول الفراغ بیرون آید از مرض مذکور سخت فراحمت نرسد و اگر باد در مجاری خود روان نشود بلکه بازگونه جریان یابد مریض را سخت فراحمت برساند و اگر درین
مرض خصیتین و ناف بیاماسد و بول بسته گردد و درد بسیار باشد و چون بول روان گردد و باریزه های سنگ اسمری و یا بارنگ سنگ اسمری بیرون آید مریض
بعلاج به نشود **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه حکما گفته اند که زحمت سنگ مثانه بمنزله مرگ است اگر زحمت مذکور دیرینه باشد به دوا
زائل نگردد باید که از طبیب حاذق شگاف کنند و اگر حدیث العهد بود بدوا به گردد باید که پاکهان بهید بگیرند و ماراد انیاره و ستاول و خارخسک و
هر دو کتائی و درخت ارجن و کیوت و رنیکا و اسیر و کچک که در زمین مالوه آنرا کوچاک گویند و درخت سونا و برن و بارساکون و جو کنار و کلتهی و
بارکتاک هر همه را متساوی ستده جو کوب کرده بجوشانند و جوش در روغن ماده گاو بیندازند و سحیق تر از ان داروی او کهاد کن نیز اندازند و در روغن مذکور
بپزند چون پخته شود مقداری معلول را روزینه خوردن دهند ازین سنگ مثانه شکسته شده دفع شود اگر این داروهای جوش و سحیق را بسوزند و از ان
نمک سازند یا ازین جمله داروها جوش ستده مریض را بنوشانند و یا بدان آشام ساخته بدهند نیز نافع آید **نوع دیگر** بیخ دبهه خرد و بزرگ و بیخ کانس
و بیخ نی نیزه و بیخ تپیره و تال لکهاره و پاکهان بهید و بیخ رام سر و بالائی کند و بارائی کند و بیخ شالی سال و خارخسک و سوما و پادل و پارهی و سروالی
و هر دو کدمهیر و سرس هر همه را متساوی ستده جو کوب کرده بجوشانند و جوش را در روغن گاو بیندازند و جهول و تهلتی و تخم بجار بهول و تخم پردبه
تخم خیار و خیار بادرنگ هر همه را متساوی ستده سحیق تر ساخته نیز اندازند و روغن ابپزند چون پخته شود مقداری معلول را خوردن دهند ازین سنگ مثانه
که از بلغم باشد شکسته شده دفع شود نیز ازین جمله داروها جوش و سحیق تر را بسوزند و از ان نمک سازند و مریض را بخورانند و جوش این داروها نیز بنوشانند
و بجوش آن آشام ساخته پخته بخورانند نافع آید **نوع دیگر** داروهای بربادکون گوگل و لاالاچی و پلپل گرد و رنیکا و زرد چوب و چتره و دیودار و کوته هر همه
متساوی ستده جوشانیده جوش را در روغن باندازند و سحیق تر از ان داروهای او کهاد کن نیز اندازند و روغن ابپزند چون پخته شود مقداری
روزینه معلول را بخورانند ازین سنگ مثانه بلغمی فی الحال شکسته شده بیرون افتد و تمام جوش این داروها و آشام که بدین جوش پخته باشد نیز بکار برند **نوع دیگر**
بار بخته از کریلا و انگور و بارکتاک بارسگون تخم بهار بهول هر همه متساوی ستده آس کنند و با شربت قند مریض را بخورانند ازین سنگ اسمری دفع شود
نوع دیگر استخوان کانگ اشتر و خر و خارخسک و موصلی و احمود و پوست بیخ کرنب و ستدهی هر همه متساوی گرفته آس کرده با شراب یا سرکه هندی مریض را
بخورانند ازین سنگ اسمری دفع شود **نوع دیگر** مغز تخم کرنج را باریک کنند و با شهد و شیر هفت روز مریض را بخورانند ازین سنگ مثانه هر نوع که
باشد شکسته بیرون افتد و دفع شود **نوع دیگر** کنجد سیاه و چتره و برگ کیله و بله و جو و کاه پائی هر همه متساوی ستده بسوزند و تیزاب از ان بچکانند
و نمک سازند و در بول میش انداخته مریض را بنوشانند ازین اسمری دفع شود **نوع دیگر** پادل و کشنیز را بسوزند و از ان تیزاب چکانیده و نمک ساخته مریض را
بخورانند ازین سنگ مثانه دفع گردد **نوع دیگر** خارخسک و مهلتی هر همه متساوی ستده آس کرده مقدار سه درم روزینه مریض را بخورانند ازین زحمت
مذکور نیز دفع شود **نوع دیگر** پوست بیخ سهجنه و کهنگره هر دو را متساوی گرفته آس کرده مریض را بخورانند صحت یابد **نوع دیگر** بیخ لون برابهی را
آس کرده در شراب یا با ترشی یا با آب گرم مریض را بخورانند زحمت مذکور دفع شود اگر بدین داروها شیر پخته مریض را بخورانند زحمت مذکور دفع شود
بجهت سنگ مثانه بادی داروها و روغن که دافع سنگ مثانه بادی است و بجهت سنگ مثانه بلغمی و داروها و روغن که دافع سنگ مثانه بلغمی است و
بجهت سنگ مثانه که از بلغم باشد داروها که دافع سنگ مثانه تلخ است و بجهت سنگ مثانه هر سه خلط جمله داروها هر سه روغن مذکور بستانند و سوخته
خاکستر ساخته به بول تیزاب چکانیده و بدان تیزاب پاچکدشتی که آنرا کوفته باشند تر ساخته خشک کنند و این سوخته باز تیزاب بچکانند و در ان سحیق
داروهای او کهاد کن و سندهی و فلفلین انداخته بپزند و نمک سازند و مریض را بخورانند نافع آید اگر علت مذکور ازین علاجها که گفته شده اند و از حقنه که

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

آنرا انتر لیسیت گویند به تگرد و باید که از طبیب حاذق شگاف کرده بکشانید و طبیب را باید که نخستین دو سه روز اشیای چرب مثل مزعفر انجورانند. و دار بی
فی دو اسهال خورانیده شکمش صاف کنند و او را مقداری لاغر هم گردانند. و در تمام وجودش روغن مالیده گرمی آتش برسانند و صدقه دهانند و آلتهای
شگاف و لوازم آن که ذکر آن در فصلیکه آنرا اکرو جبرنیه گویند گذشته است مهیا کرده بیارند و مریض را استظهار بدهند و آرنج دست راست
او را بر زانوی پای راست نهاده آرنج دست چپ او را بر زانوی پای چپ نهاده با جامه بندند و شکمش را بروغن بمالند و بچپای ناف بکف دست
دمشت مالش داده مثانه را محکم بجلانند. تا آنکه سنگ مثانه از زیر ناف قریب در آید آنگاه انگشت سبابه و وسطی را که ناخنهای آن بریده باشد و
آنرا بروغن چرب کرده بود در دبر مریض در آرند سنگ مثانه را میان دبر و شرمگاه بیارند و مثانه را بالطبع القبه در آن شگاف نشیفند و دراز گشوده باز
و به انگشتان مذکور آنرا مرتفع گردانند چنانچه همچو گره بر آید بعد بدست راست آلت شگاف را گرفته در درز یا از دبر میان خایها آمده است
آلت را بمقدار یک جو گذاشته شگاف بر قدر مناسب سنگ مثانه کرده بیرون آرند و بر تبطی که سنگ مثانه مذکور شکسته نگردد از آنکه اگر ریزه آن درون بماند
باز بالایش یافته بزرگ گردد و اگر معاذ الله سنگ مثانه شکسته گردد باید که تفحص کرده ریزها را بیرون کشند بعضی گویند لازم نیست که جای درز شگاف کنند بلکه
اگر سنگ مثانه طرف راست باشد طرف راست شگاف کنند و اگر طرف چپ باشد طرف چپ شگاف کنند اگر مثانه بسببی دیگر ورای اخراج سنگ مثانه بریده
گردد مجروح نزیند و اگر چه مثانه یک طرف بریده شود و اگر به سبب اخراج سنگ مثانه بیک طرف بریده شود بدشواری به گردد لیکن امیدواری حیات مریض باشد
و اگر به سبب اخراج مذکور مثانه هر دو طرف شگافته شود و مریض هلاک گردد باید که بعد کشیدن سنگ مثانه مریض را در آوند یکه آنرا آب گرم پر کرده باشند بنشانند
و سینه آن برسانند تا خون برون آید و در مثانه مجتمع نشود و چون بدانند که خون برون آید مریض را قی بخورانند و بمحل شگاف شهد و روغن طلا کنند و بر آن
دارو هائیکه بول را صاف کنند شیر گرم کرده بانداز ند و از خون در مثانه مجتمع شود باید که مریض را بجوش درختان شیردار چنانچه بر و گلر و پیلو و پاکر
و نفس و حقنه که آنرا الحجب البست گویند بکنند. و چون بدین تدبیر خون از مثانه بیرون آید مریض را آشام برنج با روغن یا شوربا تا [illegible] روز
هر روزی دو بار بخورانند بعد آن تا ده روز برنج را نرم پزیده با شیر ماده گاو که در آن قند انداخته باشند بخورانند و بعد از آن سیزدهم روز مریض را
برنج پخته با شوربای گوشت جانوران وحشی و ترشی انار دان و آمله بخورانند تا آنکه فراهم شود باید که محل شگاف روغن گاو و روغن کنجد که آنرا البحبق تر
از آن لوده و جهلتی و مجیته و پدماکه و زرد چوب پزیده باشند طلا کنند و سینه نرم کنند و لوده و جهلتی و مجیته و پدماکه هر چهار را با جوش درختان شیردار آمیخته کرده
بر محل مذکور سخت کنند و بجوش درختان مذکور بشویند و اگر بدانند که در مثانه خون منجمد شده است حقنه که آنرا انته لبست گویند کرده خون سائل گردانند
اگر بول از طرف شگاف بیرون آید و بمجرای خود روان نشود باید که بعد هفتم روز داغ برنگیفتی که در فصل آن خواهد آمد بکار برند و اگر سکر الاسمری که خرد باشد
با ریزه سکر الاسمری بزور بول و یا به سببی دیگر از محل خود تجاوز کرده در قضیب رو در آمده بماند و بیرون نیاید باید که آلت آهن که آنرا بلس گویند در قضیب ر
در آورده بکشند و اگر بدانند که ریزه بزرگ است و راه سوراخ بول بیرون نخواهد آمد و باید که در محلیکه ریزه بود شگاف کرده بکشند طبیب را شاید که بعد
والتیام شدن شگاف معلول را تا یک سال از جماع کردن و از سوار شدن بر بلندی و درخت و اسپ و فیل و گردون و از شنا کردن و از خوردن اشیای دیر هضم
احتراز کردن اغرباید. و وقت شگاف از بریدن رگیکه مجرای بول است و از رگیکه مجرای منی است و از بریدن هر دو درز یکه از دو خصیتین آمده است
و از بریدن دنباله خصیتین که بطرف مثانه رفته است هوشیار باشد زیرا که اگر رگیکه مجرای بول است بریده شود معلول بمیرد و اگر رگ مجرای منی بریده
شود معلول نیز بمیرد و یا عنین گردد و اگر درز مذکور بریده شود درد بسیار کند و اگر دنباله خصیتین بریده شود قضیب خشک گردد و آثار بریدگی
و در محلهای خطرناک گفته خواهد شد. اکنون چند علاج بجهت دفع زحمت مذکور از طب بنگسین گفته می آیند خار خسک و بیخ بید انجیر و سندهی و
پوست درخت برن هر همه را بتساوی گرفته جو کوب کرده بجوشانند و جوش معلول را بنوشانند از این سنگ مثانه بادی دفع شود نوع دیگر پوست
برن را جو کوب کرده بجوشانند و در جوش قند و سحیق سندهی و خار خسک و جواکهار انداخته مریض را بنوشانند از این زحمت مذکور که از غلبه باد باشد اگرچه دیرینه بود

وفع شود **نوع دیگر** چوب برن را بسوزند از ان تیزاب بچکانند و جواکهار و بان انداخته بجوشانند تا آنکه شوره شود بعده آنرا آس کرده با قند آمیخته مریض را بخورانند از ین زحمت مذکور اگرچه سخت بزرگ باشد دفع شود **نوع دیگر** پوست برن که نخل نیک و صاف برآمده باشد نه اندک زور بالودنه بسیار زرد و آنرا نیز کرم نخورده باشد مقدار صد پل بستانند و آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون یکحصه بماند بستانند و صد پل در ان قند انداخته جلاب کنند بعده تخم خیار و خیار و بادرنگ و خار خسک و پلپل دراز و پاکهان بهید و اسپند و تخم تپسه و بهه و تالمکهاره و سنسل و جواکهار و مجیٹه و انگور و الایچی و سلاجیت و بلیله و برنگ هریک دوازده درم گرفته آس کرده در جلاب مذکور انداخته کفچه زنند چون غلیظ شود نگاه دارند زور و گرسنگی مریض دیده مقداری روزینه بخورانند و احتراز کردن فرمایند از ین سنگ مثانه که از غلبهٔ هر سه خلط باشد شکسته برون آید و این را برن کتکا گویند **نوع دیگر** بجوش بیخ نی نیزه و اسیر و بیخ و بهه هر دو بحیق ترازان خار خسک روغن گاو بپزند و مقداری روزینه مریض را بخورانند از ین سنگ مثانه هر نوع که باشد و سوزاک بول و درد که در مجرای بول بود دفع شود **نوع دیگر** کلتهی و نمک سنگ و برنگ و ستاره اسپند و جواکهار و تخم تربوزه و خار خسک هر همه را متساوی ستده آس کرده در روغن گاو بیاندازند و جوش نرنی نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود مقداری روزینه مریض را بخورانند از ین سنگ مثانه هر نوعی که باشد و سرقه و سوزاک بول و بستگی دفع شود این روغن را کلتاد کهرت گویند **نوع دیگر** پوست برن صد پل ستده با آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون یکحصه بماند پخته بستانند و یک درچه روغن ماده گاو بیاندازند و برن و بیخ کیله و بل و بیخ هر پنج دار و های تن پنجمول و گلوی و پاکهان بهید و تخم خیار و بیخ جیونتی و بیخ نی نیزه و بیخ دار و های تن پنجمول و شوره و شاق کنجد و شورهٔ بلّه هر یک سه درم با آب آس کرده نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود زور و گرسنگی معلول دیده مقداری روزینه بخورانند چون بدانند که روغن مذکور هضم شده است آب حبوبات یا قند آمیخته مریض را بخورانند از ین سنگ مثانه و سرکرا اسمری و سوزاک بول دفع شود **الکیون** چند رس از طب رس رتناگر برای دفع سنگ مثانه گفته می آید بیارند سیماب صاف کرده یکحصه و گندهک پاک کرده دو حصه در کهرل انداخته کجلی کنند بعده بیخ کدوی بهیره را با آب آس کنند و از ان کجلی مذکور را چند تسقیه دهند در میان شرابهٔ گلی اندازند و مهر کنند و بیاچکه و شتی کجپت دهند چون سرد شود بیرون آرند هم چندان پاکهان بهید آس کرده با آن بیامیزند و دو ماشه معلول را روزینه بخورانند و بالای آن بیخ کول ککری را با جوش کلتهی آس کرده مریض را بنوشانند از ین سنگ مثانه که از بلغم باشد دفع شود این رس بهندی پاکهان بجر گویند **نوع دیگر** زهر و انگور و پاکهان بهید و زرد چوب و دانتی و چتره و بلیله هر همه را متساوی گرفته باریک آس کرده بجامه بیخته بستانند و با سلاجیت که هم چند یک دار وی مذکور باشد آمیخته بدارند و زور و گرسنگی مریض دیده مقدار سه یا چهار حبه بخورانند و بالای آن شورهٔ ساق کنجد دو درم ستده با شیر آمیخته مریض را بنوشانند از ین سنگ مثانه که از بلغم بود شکسته برون افتد **نوع دیگر** جواکهار و زهر و پاکهان بهید و نمک سنگ هر چهار متساوی گرفته آس کرده مقدار دو حبه در شیر ماده گاو یا در بول ماده گاو انداخته مریض را روزینه تا هفت روز بخورانند از ین سنگ مثانه سخت هم چو روئین باشد شکسته برون افتد **نوع دیگر** بیخ چیتیه یا غساله برنج آس کرده مریض را بنوشانند از ین سنگ مثانه هر نوع که باشد دفع شود **نوع دیگر** مس تیغ را با شیر بجوشانند تا آنکه شیر سوخته گردد بعده با سیماب پاک کرده و گندهک پاک که هر یک متساوی مس مذکور باشد آمیخته دو سه روز بشیرهٔ مندهی سحیق کنند و چند تسقیه دهند بعده در دو شرابه انداخته مهر کنند و در دیگ ریگ اندازند و بالای آن نیز آبهای نهند و بالای آن ریگ دیگر بیاندازند و دیگر مهر کنند و بر دیگدان نشانند و زیرش یک پاس آتش تیز کنند بعده فرود آرند و بعد سرد شدن آنرا از و نار کشیده آس کرده نگاه دارند زور و مریض دیده دو حبه یا سه حبه یا چهار حبه روزینه خوردن دهند و بالای آن بیخ ترنج را با آب آس کرده مقداری بنوشانند اگر مریض این دارو را تا یکماه بکار بندد زحمتش دفع شود آنرا بهندی تریکرم گویند **نوع دیگر** سحیق بیخ کگوره عقیم مقدار سه درم با شهد و شکر مریض را تا هفت روز بخورانند از ین سنگ مثانه که از هر نوع باشد دفع شود والله اعلم

فصل سی و ششم در سیلان منی که آنرا بهندی پرمیو گویند مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات زحمت مذکور** بدانکه از کثرت جماع و از بسیاری خواب کردن و از خوردن شیر و حبوبات و گوشت حیوانات آبی و آنکه در کرانهٔ آب باشند و از خوردن غلهٔ نو و از خوردن قند [illegible]

و شکم و از مطعومات و مشروبات که از نو ساز ند و از مرتکب شدن اشیائیکه بلغم انگیز اند پیدا آید و این زحمت بر سه نوع ست یکی آنکه از بلغم حادث شود دوم آنکه از خون
و سوم از باد و طریق حدوث بلغمی آنست که بلغم فاسد گوشت و پیه و مائعات را که در بدن اند فاسد گردانیده زحمت مذکور را پیدا آرد و طریق حدوث بادی
آنست که باد از مرتکب شدن اشیای باد انگیز غلبه کرده بسیار و مغز استخوان و اوج و رطوبت بدن و اشیای متقدمه را فاسد گردانیده زحمت مذکور را
پیدا آرد و علامات سیلان منی که قبل حدوثش پیدا آید آنست که در زبان و کام و گلو چرک بسیار شود و در کف دست و پای سوختگی پیدا شود
و اندام چرب و گران و لزج و بول سپید و شیرین بود و تشنگی بود و تندرا و ماندگی حادث گردد و از اندام بوی بد آید و مویهای دیگر با هم چسپیده و همچو
رسنها گردند و ناخنها بسرعت بزرگ شوند و علاماتش که بعد حدوثش پیدا آید آنست که مریض بول بسیار کند و بول تیره بود و سیلان منی بلغمی
بر ده نوع ست یکی را اودک میه گویند و علامتش آنست که بول همچو آب سپید و سرد و بی بوی و صاف باشد بسیار شود و در وقت بول مریض را
درد نشود و دوم را ایکهمیه گویند و علامتش آنست که بول سبز باشد همچو شیره نیشکر بود و هم رنگ شیره نیز باشد سوم را سرامیه گویند علامتش
آنست که بول برنگ شراب که آنرا سرا گویند باشد بول اول رقیق بیرون آید و آخر غلیظ چهارم را سکتا میه گویند علامتش آنست که بول
رنگها آمیز باشد و درد شود پنجم را مستا میه گویند علامتش آنست که بول اندک بلغم آمیز و لزج و بسیلان سبب بیرون آید ششم را لون میه گویند علامتش
آنست که بول برنگ و مزه نمک باشد و صاف بود هفتم را پشت میه گویند علامتش آنست که بول غلیظ و سپید همچو برنج که آنرا با آب
آس کرده باشند بود و هنگام کردن بول مویهای اندام ایستاده شوند هشتم را ساندر میه گویند علامتش آنست که بول غلیظ و رنگین بود و اگر
در شب در آوند کرده بدارند تا صباح منجمد گردد نهم را سکتا میه گویند علامتش آنست که بول منی آمیز بیرون آید و اندک همچو منی باشد دهم را
لالا میه گویند و علامتش آنست که بول کف آمیز بیرون آید یا اندک شود این هر ده نوع بلغمی دوا پذیر اند و سیلان منی که از صفرا حادث گردد
بر شش نوع ست یکی را نیل میه گویند و علامتش آنست که بول کبود و صاف و پاک باشد دوم را هردرا میه گویند علامتش آنست که بول زرد دوام
برنگ زرد چوب باشد و درد شود و مزه این تلخ بود سوم را امل میه گویند علامت او آنست مزه ترش و بویش همچو بوی ترشی باشد چهارم را کهارمیه گویند
علامتش آنست که بول برنگ و مزه و بوی شراب باشد پنجم را منجشتها میه گویند علامتش آنست که بول برنگ مجیته باشد ششم را سونت میه گویند
علامتش آنست که بول برنگ خون بیرون آید و در این شش نوع تا که مریض احتراز کند قوی هم باشد و چون ترک دارو کند مرضش عود کند و سیلان منی
که از غلبه باد حادث شود بر چهار نوع ست یکی را کهرت میه گویند علامتش آنست که بول برنگ و بوی روغن زرده گاو باشد دوم را بسا میه گویند علامتش آنست
که بول برنگ بسا باشد سوم را مدهه میه گویند علامتش آنست که بول برنگ و مزه شهد باشد چهارم را هستا میه گویند علامتش آنست که مریض بول
چنانچه پیل مست آهسته بسیار بول کند و این هر چهار نوع دوا پذیر نیست و آثار سیلان منی بلغمی آنست که بول [illegible]
و لاغری و سستی و سرفه و زکام و نا آرزوی طعام و بسیار خواب و دمه مریض را پیدا شوند و آثار سیلان منی که از تلخه حادث شود آنست که [illegible]
درد شود گویا که آنرا پاره میکنند و در مثانه پنهان درد شود گویا که آنرا می شگافند و در پستان درد شود گویا که در آن سوزن ها می نهند [illegible]
و تپ و اتیسار و قی و تنهایک و تشنگی و بیهوشی و بیخوابی و پاندروگ حادث شود و آروغ ترش آید و بول غلیظ و چشم و ناخن و سائر اندام زرد شود
و آثار سیلان منی بادی آنست که گرفتگی دل و بیقراری و بیخوابی و سختی اندام و لرزش آن و سرفه و دمه و تشنگی و قولنج پیدا آید و غذا [illegible] باشد
مریض را آرزو بخوردن هر چیزی شود و اگر در سیلان منی بلغمی و یا بادی و یا آنکه از تلخه حادث شود [illegible]
زشت گردند پنجگیها پیدا آیند و آن بر ده نوع اند یکی را سراوکا گویند و آن پنجگی ست که اطرافش مرتفع و در میانش منخفض [illegible] باشد
و دوم را سرشپکا گویند و آن پنجگی ست که همچو دانهای سرشف زرد باشد و سوم را کچهپکا گویند و آن پنجگی ست که بشکل باخه [illegible] باشد
و چهارم را جوالنی گویند و آن پنجگی ست که در آن گوشت بر آمده بیاماسد و با سوزش بود پنجم را انفتا گویند و آن پنجگی ست بزرگ [illegible]

و در پشت پیدا آید و کبود بود و دیگر زرد و طرف باطن چنگی مذکور باشد هشتم را تبرنی گویند و آن چنگی ست که یک چنگی بزرگ در میان آن باشد و گرد بر گرد آن
چنگیهای خرد باشند هفتم را مهسوری کا گویند و آن چنگی ست که بر یک قدر دانهای عدس باشد هشتم را ادیجی گویند و آن چنگی ست که نیل
و یا سفید بود گرد بر گرد آن آبلها همچو آبلهائیکه از سوخته شدن بآتش پیدا آیند باشد نهم را بدار کا گویند و آن چنگی ست بر قدر و شکل بداری کند
باشد سخت بود دهم را بدرده کا گویند و بیان آن علتها و تفصیل آن آورده شده است خواهد آمد میان این هر ده نوع هر نوع که باشد اگر در سر و یا در
کتف و یا در پشت و یا در رو بر و یا در محلی دیگر از محلهای خطرناک پیدا آیند و یا آثار خود باشد و مریض لاغر بود بدوا به نگردد اگر با علامات سیلان منی
که قبل حدوث پیدا آیند مریض البول بسیار شود بدانند که زحمت مذکور حادث شده است چون از سیلان منی نوعی از ده چنگیهای مذکوره با
دیگر آثار ش نیز باشند و منی و بول و جز آن بسیار بیرون آید آنگاه آنرا مدهمیه گویند و این لا دواست و مریض این اگر روان گردد دل وی بدان
مائل بود که استاده شود و اگر استاده شود دل وی بران مائل بود که بنشیند اگر نشسته باشد دل وی بران مائل بود که بغلطد اگر غلطیده باشد دل وی بران
مائل شود که خواب کند و بجهت دفع سیلان منی هر نوع که باشد اگر فی الحال علاج نکنند با خر مدهمیه گردد و بعلاج به شود اگر مریض را در سیلان منی بیهوشی
و قی و دمه و تپ و سرفه و آبله و لیسرپ پیدا شود و وجودش گران باشد و دوا پذیر نبود و سیلان منی بادی هر نوع که باشد نیز لا دواست که باد فاسد
بسیار پیه و مغز استخوان و منی را که آنها قوام بدن اند فاسد گردانیده و اندام جذب کرده با بول بیرون می آرد اگر مریض بول زرد یا خون آمیخته بکند
اگر پیش از حدوثش این علامات سیلان منی پیدا نشده باشد مرضش سیلان منی نبود بلکه رکتپت باشد و چون بول مریض صاف و تلخ یا تیز گردد
کدورت و چرب پیش زایل گردد بدانند که مرضش زایل شد قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه پرمیو بر دو نوع ست خلقی و غیر خلقی اما خلقی آنست
که از ابتدای خلقت مردم به سبب فساد ماده باشد علامتش آنست که مریض لاغر و خشک بود و گرسنگی اندک و تشنگی بسیار باشد و یکجا ماندن نتواند بلکه
دل او مائل بر انتقال از محلی بمحلی بود و غیر خلقی آنست که از ابتدای خلقت نباشد و علامتش آنست که مریض فربه و چرب بود و گرسنگی بسیار
و تشنگی اندک باشد و نشستن و غلطیدن و خواب کردن بسیار خواهد و مریض پرمیو خلقی را غذاهائیکه از ان لاغری و خشکی زایل گردد بخورانند و مریض
پرمیو غیر خلقی را فاقه بکنانند و دیگر اشیائیکه از ان سبک و لاغر گردد بکار برند و مریض را از سرکه هندی و شراب ملکی و سکت و روغن گاو
و روغن کنجد و از نیشکر و آنچه از ان سازند و از قند و شکر و آنچه از ان سازند و از حیوانات و از ماش و از نوشیدن آب بسیار و از طعامیکه از
برنج سحوق سازند و از گوشت حیوانات که در آبادانی و یا در کرانه آب باشد احتراز فرمایند و غله شالی سٹهی و سال و جو و گندم و کودرون کشتی و
نودر و که هر یک از غلهای مذکور که کهنه باشد و نخود و مونگ و ارهر و کلتهی و سبزیهای تلخ و زمخت و روغن سرشف و روغن کتان و روغن هنکوت
و گوشت حیوانات وحشی که قابض بول ست خوردن فرمایند و لیکن مید از گوشت مذکور دور کنند و اگر مریض فربه و چرب باشد باید که پیش از خورانیدن
داروهای مقیا و مسهل داده قی و اسهال بکنانند و از جوش سرسا و حقنه که آنرا استهابن گویند بکار برند و اگر مریض لاغر و خشک باشد پیش از
خورانیدن دارو قی و اسهال بکنانند و حقنه نیز بکار برند و برای دفع پرمیو سحیق آمله و زرد چوب با شهد یا ر کرده مریض را روزینه بخورانند
ازین جمله پرمیو دفع شود نوع دیگر سحیق کراونیچه و پوست روهش و هلیله و جهجون موکهاهر همه متساوی گرفته دو یا سه درم با شهد روزینه مریض را
بخورانند ازین جمله پرمیو دفع شود نوع دیگر نم و کراله و جهجون و مرهری و کراو کاپهل و بیله از هر شش دارو برگ یا پوست یا بار یا گل یا بیخ متساوی
گرفته جو کوب کرده جوشانیده جوشش این مریض را بنوشانند ازین انواع سیلان منی دفع شود نوع دیگر جوش پوست یا رجات مریض را بنوشانند
ازین اودک میه که نوعی از پرمیو بلغمی ست دفع شود نوع دیگر جوش پوست بیخ ارنی مریض را بنوشانند ازین اچهه میه دفع شود نوع دیگر
جوش پوست نم مریض را بنوشانند ازین سراسیه دفع شود نوع دیگر جوش جیتره مریض را بنوشانند ازین سنگ شانه دفع شود نوع دیگر جوش
سار درخت کهیر مریض را بنوشانند ازین سبز میه دفع شود نوع دیگر جوش پارهی مریض را بنوشانند ازین لون میه دفع شود نوع دیگر جوش

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

پوست جهتون مریض را بنوشانند ازین سانا رسید دفع شود نوع دیگر جوش زرد چوبه مریض را بنوشانند ازین اسپت مید دفع شود نوع دیگر جوش کاو
وسوال کونبهی زاریج و کشنیز و بنجل سنگهاره مریض را بنوشانند یا جوش درخت ارجن و صندل بنوشانند ازین سا مید دفع شود نوع دیگر جوش
آمله و هلیله و بلیله و کروانه انگور مریض را بنوشانند ازین کهن مید دفع شود نوع دیگر جوش داروهای سال سارادکن هرچه دست دهد بستانند
ازین تیل مید که نوعی از پرمیو تلخ است دفع نوع دیگر جوش پوست درخت ارزان مریض نیل میه را بنوشانند نیز نیکو شود نوع دیگر جوش کروالہ
مریض را بنوشانند ازین هردرا میه دفع شود نوع دیگر جوش داروهای نارو و معادکن با شهد مریض را بنوشانند ازین الملمید دفع شود نوع دیگر
جوش ترپهله با شهد مریض را بنوشانند ازین چهار مید دفع شود نوع دیگر جوش مجیٹه و صندل بنوشانند ازین منجشتهاد مید دفع شود نوع دیگر
جوش گلوی و تیندو و بکهارو خرما با شهد مریض را بنوشانند ازین سونت مید دفع شود نوع دیگر جوش گلوی و چیتره سته سحیق کرده و کوٹهه با
و انگز و گنگی با جوش مذکوران آمیخته مریض را بنوشانند ازین کهرت مید که نوعی از پرمیو است غلبه نکند نوع دیگر جوش ارلی و جوش سایشف
مریض را بنوشانند ازین لسامیه غلبه نکند نوع دیگر برنگ هردو سپاری مریض را بنوشانند ازین مده مید غلبه نکند نوع دیگر استخوان پیل و اشتر و خر
سوخته خاکستر کنند و تیزاب چکانیده مریض را بنوشانند ازین هست مید غلبه نکند نوع دیگر از بیخ نباتات آبی چنانچه سالک و بهسیند و سنگهاره
هرچه دست دهد بستانند بجوش آن بیخ را بپزند و آشام سازند و با شیر ماده گاو و شیرهٔ نیشکر و شهد یار کرده مریض را بنوشانند ازین پرمیو که با تپاک
سوزش بود دفع شود نوع دیگر پیپل و جوالنسه و چوبی و ترایمان و مجیٹه و بائین و پوست انار و چوب درخت ستاول و پدپانکهه و ناگکیسر و داروهای بولسری
و سنبل و نار و موچرس بستانند ازین شراب ارست با اولیه یا السیکرت که ذکر آن در فصل برص خواهد آمد مریض الخوراند ازین پرمیو هر نوع که باشد دفع شود
نوع دیگر سنگهاره و کعلوت و بیخ نیلوفر و کیسر و کاچکان و لغزک و جمون و رأسن و ساندن و ارجن و سونا و لوده و بجاده و بلیله و بجوت و سین و تیسر و
انجیر و انار دان و سال و کراو و جارو کنار و کٹائی که آن درختیست جمله مساوی گرفته جوکوب کرده بجوشانند و بجوش مذکور حقنه کنند یا خشک کرده
آس کنند و هر طعامیکه خوش آید از آن ساخته مریض را بدهند و اگر جوش مذکور را بنوشانند باید که آن بیخ پخته دهند نیز مفید بود و مریض را صحت شود
نوع دیگر انبه پاڑهی و هلیله و چیره و شهد و شراب آسوکنند و مریض را بنوشانند ازین سیلان منی دفع شود و این آسو برای ملوکان که از مضرات
احتراز نکنند بود و ار و بکار نه بندند نیک بهتر است نوع دیگر برنج از شهد و کتیره و پلپل گرد و یا طعامیکه لائق آن داند آمیخته مریض را بخورانند
صحت شود و انگز و نمک سنگ اباجوش منگ و خرزان آمیخته مریض را بخورانند صحت یابد فائده چون لغز امرض مذکور غلبه کند اگر فقیر باشد بگویند که
تا سفر دراز پیاده پیش گیرد و غلهٔ خشک هرچه دست دهد بخورد و اگر مریض مذکور تا یک سال در سفر بماند مرضش زائل گردد و اگر غنی باشد بگویند که تا شاخ
و شالی نا کاشته و مانند این دیگر غلهای خشک باشد و آمله و کتیره و تیندو را غذا سازند و در شکار پای پیاده و یا سوار در بدنبال چهار پایان دو
جفت رانی مواظبت نماید بالجمله اگر سیلان منی غلبه کند و بزور کردن و بسواری و چاه کندیدن و جفت رانی کردن و بشکار رفتن و مانند آن دیگر عملهای که از آن خشکی گردد
بکار بندند سخت مفید است و نوشیدن بول بقر و شیرهٔ سرگین آن نیز فائده دهد. علاج جهت دفع سیلان منی که آنرا مید گویند سلاجیت صاف
کرده بستانند بجوش سال سارادکن حب تسقیه بدهند و با جوش مذکور مریض انهار بقدر قوت گرسنگی بخوراند چون هضم شود آنگاه برنج پخته با
شوربای حیوانات دشتی خوردن دهند و آنچه در خوردن بهلاوه ممنوع است در خوردن سلاجیت نیز ممنوع ست ازین سیلان منی و باد مرغ و نسیت
و پلپای و اثر زهر و راجروگ و آماس و بواسیر و کول با و سنگ مثانه و بندر و گومت نا غه [illegible] فی الحال دفع شود و نیز هر زحمتی که باشد ازین دفع
شود ولیکن از جهت دفع زحمتیکه سلاجیت بخورانند بجوش داروهائیکه دافع آن زحمت باشد حب تسقیه دهند بجوش مذکور بخورانند اگر کسی سلاجیت را برین گونه
صد پل بخورد سخت قوی گردد و پیر نشود و عمر صد سال یابد و چون بمرض مدمید مبتلا باشد نیکو گردد و اگر سلاجیت را دویست پل بخورد دویست
سال عمر یابد و بالجمله در هر صد یکی سال افزون گردد و می باید که سلاجیت سیاه و گران و چرب بود و بویش مثل بوی بول ماده گاو باشد بعد [illegible]

داشتن دران اگر بهای مانند سنگریزه با بند بستانند اینچنین سلاجیت افوی است و سلاجیت از سنگهای کان قلعی و شیشه و آهن و مس و زر و نقره
پیدا می آید اما آنکه از سنگهای قلعی پیدا آید اثر ان سلاجیتی که از سنگهای کان شیشه باشد بهتر است و از ان آنکه از سنگهای کان اندبار باشد بهتر است
و سلاجیت خوبی از ان انواع سنگهاست که در هوای تابستان از سنگهای چکیده و سائل گشته و در نشیب مجتمع میگردد و اگر سونا مکهی یا تا ماکهی را
صاف کرده بجوشش حال سازا لکن چند نشود داده مریض را جوش اند کور بخورانند فائده سلاجیت دهد و ازین بهبود و بیشتر ... و لاجورد گلی دفع شود و لیکن از
جهت دفع هر زمینی بدارو ها تیکه واقع آن باشد استقیها دهند و هم بجوشش آن بخورانند نوع دیگر ترک و آن درختی است که در عرب بکرات بسیار میباشد
میروید و هنگام برشکال بار آورد و پخته شود و از مغز ستهاش که آنرا خشک کرده و مسحوق ساخته باشند روغن کشید. بستانند و بجوشانند تا آنکه آب
دران سوخته گردد و خلاصه روغن بماند آنگاه در زیر سرگین اسپ یا گاو پانزده روز و شب کنند پس برآرند کشیده بدارند و مریض را بعد آنکه دو روز فاقه کنانیده
باشند قوت دیده مقداری روزینه یا نخود وقت صبح بخورانند و آشام برنج و ماش خورانند تا پانزده روز روغن مذکور را بخورانند و ترک دهند در ... مدد
غذای برنج پخته با ماش سهند بعد از آن تا پنج روز دیگر روغن مذکور بشرط مسطور بخورانند و پانزده روز ترک دهند همچنین تا آنگاه بخورانند که مریض را افراج شود
ازین مدعیه و سیلان منی و ... زائل گردد و اگر روغن مذکور بجوشش کهربه چند آن باشد بهتر باشد و مریض را بخورانند سخت ... نافع آید و از ان
بیست که در بینی انشسته باشد نیز دفع گردد و بدین روغن تا پنجاه روز ناس دهند تن مریض قوی گردد و نفس ... آید و عمرش دراز گردد و اگر تخم
درخت ترک مذکور را بسوزند و ... کرده و آن بیرون ... کسته گردد دران رسوت و نمک سنگ و روغن کنجد آمیخته و چشم مریض ... شده ... از
بکمانند و تنگی روسال و نحو که آن هر پنج انواع مرض چشم اند دفع شوند فائده شکم مریض ... بعلاج مسهل که نرم باشد ... و ان نکرد بسیر
چون خواهد که از بت صاف گرداند ... اسهال بکشانند باید که دارو ... مسهل تیز نباشد ... تا اسهال شود ... مرض ...
و درین مرض چربی غالب بیاشد چون سیل کند چربی بگداخته در تمام اندام سرایت کرده مریض را هلاک کند اکنون علاجهای آبلها که
از سیلان منی پیدا آیند گفته می آیند بدانکه آن ده نوع آمده خریده که ذکر آن در فصل آن خواهد آمد آبله که در گوشت سخت و رنیاده باشند
و نرم بود و یا درد اندک باشد فی الحال بکشند و مریض آن قوی بود و سخت لاغر نشده باشد دوا پذیر است چون از علامات بدانند که آبله
پیدا خواهد شد مریض را فاقه کردن فرمایند و جوشش پوست درختانی که بغیر گل بار آرند بنوشانند و بول بز نیز بنوشانند اگر مریض ... مذکور را
بدین علاج از حدوث باز ندارد و شیای شیرین بکار برده و بول خوی و بلغم شیرین گردد و سیلان منی غلبه کند و آبله که از کثرت آنست پیدا آید
چون آبله پیدا آید باید که مریض ادارویی قی و مسهل داده قی و اسهال کنانند اگر قی و اسهال بکنانند اخلاط فاسد سخت غلبه کرده و خون و گوشت را فاسد
گردانیده آماس پیدا آرد چون آبله پیدا آید باید که مریض ادارو قی و اسهال داده قی و اسهال بکنانند و رگ بکشانند و اگر ابتدای حدوث آماس را
بدین علاج دفع نسازند و در محل آماس سخت و درد و سوزش پیدا آید آماس پخته شدن گیرد چون آماس پخته شود شگاف بکنند تا آنچه از ریم و خون
باشد بیرون آید بعده بدارو فراهم گردانند چون آماس درین حال طبیب شگاف کرده دفع نکند ریم و خون درون بدن سرایت کند و مرض مذکور زیاد
گردد و مریض هلاک شود بجهت این معنی که مرض مذکور ... علاج مفضی بهلاک میشود طبیب باید که در علاج این مرض سرعت نماید تا خیر نفرمایند نوع دیگر
بهلاوه و بیل و بالا و پلپول و ... و کد ... هر دو چیره و ... و ... و ... هر یک ... کلنجی و کنار هر یک
یک ... بستانند و چون این جمله را با آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون ... بماند فرود آورده بجامه پخته بستانند در یک ... روغن گاو
باندازند و لسوت و کمیله و بهارنگی و انجیر و سندهی و بیل و برنگ لوده و ... هر یک ... درم سنده با آب آس کرده نیز باندازند و روغن
مذکور را بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری معلول ... بخورانند و نیز بالای آن آبلها طلا کنند ازین سیلان منی و آماس ...
و گوله و مرض شکم و بواسیر و ... و ... آبلهای سیلان منی دفع گردند این روغن را بهندی ... گهرت گویند نوع دیگر ...

و در روغن گنجد بپزند و بالای آبلهها طلا کنند دفع گردند نوع دیگر داروهای ارگ بعا و کن آس کرده بر آبلهها سحت کنند دفع شوند نوع دیگر جوش از بفای
سال سار او کن آبلهها را بشویند و نیز جوش مذکور مریض را بنوشانند فایدهٔ مذکور حاصل آید نوع دیگر جوش داروهای پلپلا دکن مریض را بنوشانند
و با طعام یار کرده بخورانند مریض صحت یابد نوع دیگر پاتهی و چتره و کتائی خرد و سارنگ استهاد و کلیدر و کاچهل و پتهون و کروا و پست آن
هر همه متساوی ستده بار یک آس کرده مریض را با شهد بخورانند ازین آبلههای پرمیوه دور گردند نوع دیگر جوش داروهای سال سار او کن با جارمیخته
بستانند و باز در دیگ کرده بجوشانند تا آنکه بجو جلاب شود آنگاه سحیق آمله بوده و برنگ و انتن و مس کشته و آهن کشته دران اندازند و زیر ش آتش کنند
تا آنکه غلیظ شود و لعوق فرود آورده در آوند کرده نگاه دارند و روز معلول در یافته مقداری روزینه خوردن دهند ازین جمله انواع سیلان منی آبلهای
آن دفع شوند نوع دیگر ترپهله و چتره و برنگ و موتهه و سنهی و فلفلین هر همه متساوی ستده و بمقدار وزن کل داروها فولاد کشته گرفته یکجا کرده
باریک آس کرده بدارند و روز مریض دیده روزینه مقداری با شهد و روغن گاو بخورانند ازین جمله انواع پرمیو و آبلههای آن و بواسیر و امراض حبت و یرقان و
سرفه و دمه و بدهضمی دفع شوند و گرسنگی افزاید این را النوالیس جورن گویند نوع دیگر جوش داروهای سال سار او کن را با آب که چهار چند
آن باشد بجوشانند چون یک حصه بماند بستانند و سرد کرده شهد و قند کهنه و سحیق داروهای پلپلا دکن دران اندازند و در سبوی چرب که از انجستین
بران سحیق پلپل فراز و شهد طلا کرده باشد باندازند و نیز ریزهای آهن را بانگشت کهیر گرم کنند تا آنکه لعل شوند آنگاه در جوش سار او کن که علحده گرفته
داشته باشند سرد کنند باز گرم کرده سرد کنند همچنین چند کرت گرم کرده سرد کنند ازین ریزهای آهن بلکه نیز اندازند و سر بند کنند تا مدت چهار
ماه یا چهار ماه بدارند چون بدانند که ریزهای آهن مذکوره انداخته شده اند سبوی را بیرون کشند و داروهای مذکوره بر قدر قوت معلول روزینه
مقداری بوقت صبح بنوشانند و غذای موافق خوردن دهند ازین سیلان منی و بیست و نوع پرمیو و پیترو روگ و پپه و تپ ناغه و نقصان گرسنگی دفع گردد
و این را لوه ارشت گویند بجهت دفع آبلههای سیلان منی چون خام باشد تداویهای آماس که در فصل آن خواهد آمد نیز بکار برند چون پخته گردند
تداویهای پختگی که در فصل آن گفته خواهد شد نیز بکار برند الحال چند رس بجهت دفع زحمت مذکوره از طب هندی گفته می آید سنگی و فلفلین و
ترپهله و گوگل هر همه متساوی ستده آس کرده با جوش خار خسک آمیخته بجوشانند و غلوله ها بندند و بر قدر قوت مریض مناسب فصل روزینه بخورانند
درین دارو پرهیز شرط نیست و ازین جمله سیلان منی و بات روگ و بات رکت و موتر الکهات و موتر و کهه و خون آنچه نه دفع گردند نوع دیگر
ترپهله و دار هلد و حنظل و زردچوبه و موتهه و جو این هر همه را متساوی ستده بجوشانند و جوش بستانند با سحیق زردچوب و شهد آمیخته مریض را بخورانند
ازین جمله انواع سیلان دفع شوند نوع دیگر غلهٔ جو با ده گاو در انجورات دارند گین که دست شسته بگیرند و در بول ماده گاو تر کرده خشک کنند
و یا آنکه غلهٔ جو که آن را از سرگین بکشیده باشند در بول ماده گاو تر کرده آس کرده نان پزند یا بریان کرده لپست سازند و نیز در شیر آمیخته
بجوشانند و دران شیر جغرات سازند و روغن کشیده بستانند و بدان نان مذکور و یا لپست مذکور آمیخته بخورانند سیلان منی دفع گردد اگر
با جوش کنه یا منگ نان و لپست مذکور بخورانند نیز همین فایده دهد و برای دفع سیلان منی غلهٔ جو را نیکو دانند غذای معلول را از ان خوش
سازند و دانهٔ انار و برنگ و زردچوب و جانب زیره و سنهی و ترپهله و پلپل دراز و خار خسک و جوانی و کشنیز و تتریک و تج و بوده و نمک سنگ
هر همه سه درم گرفته با آب آس کرده در یک سیر روغن گاو با نبات زند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه معلول را بنوشانند
و یا طعام بخورانند ازین جمله انواع سیلان منی و موتر الکهات و سنگ مثانه و موتر اکرچهه و تنگی شکم و انتفاخ و درد آن و یرقان و تپ دفع گردد
و خورانیدن این روغن در هیچ فصلی ممنوع نیست این را اذارماد گهرت گویند نوع دیگر جوش خسک با بیخ و برگ و شاخ و
بار صد پل جو کوب کرده با آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون یک حصه بماند بجامه بیخته بستانند و پنجاه پل شکر دران انداخته جلا
کنند. فلفلین و زعفران و زنگه و تیرج و تج و دانهٔ الاچی و جایپهل و درخت ارجن و تخم خیار هر یکی لبست و چهار درم و بنلوجن

جشت پل گرفته جمله را باریک آس کرده با جلاب مذکور بیامیزند و زیرش آتش کنند تا آنکه غلیظ شود آنگاه نگاه دارند و مقداری معلول ار وزینه خورد از
ازین انواع سیلان منی و سوزاک بول و سنگ مثانه و فساد منی دفع گردد این را کهوکهرادا ولیه گویند نوع دیگر از درخت بروگار و لرزان و
ارله و کروالا و راسن و لنرک و کتهه و جهون و جاروار بن دهو و کچکان و دنتن و کنج و ارهری و بیرن و بجرن پوست و از پلول و میده سینه
چنه و بیخ و از هر سه داره ها جوش ترکچله و اندرجو و بابا و ربار جمله امتساوی سنده آس کرده با شهد بخورانند بالای آن جوش ترکچله بنوشانند ازین
جمله انواع سیلان منی و آبهامهای آنچ سوزاک بول دفع شوند این اتکارود معادچورن گویند نوع دیگر گجوربچ و موتهه و چراتیه و دیودار و زرد چوبه و ایا
داربلد و پلپول و چیته و کشنیز و ترکچله و جاب و برنگ و کچیل و سندهی و قلفلین و جواکهار و هر دو زیره و ساجی و سونامکهی هر سه نمک هر یک سه درم و
نسوت و دانتی و تیج و تج و نبسر و جن و الاچی هر همه سه درم گرفته باریک آس کرده بجامه بیخته بستانند و آهن کشته شش درم و شکر ترنجبین دوازده درم و شاش
و گوگل هر یک بست و چهار درم آمیخته و بامقداری روغن بسیار کرده بکوبند و غاولها کرده در آوند چرب نگاه دارند و نرگسنگی مرض و انسته
مقداری روزینه بخورانند ازین هر بیست انواع سیلان منی و سوزاک و موترا کهات و سنگ مثانه و بستگی شکم و درد شکم و گرههای گوشت و آبلها اگرچه
بزرگ باشند و زیادتی روده و افزونی خایه و پاندروگ و یرقان و بلیک و دردکمر و سرفه و دمه و کرمی هیبت و رکتسا و پیه همه امراض ندان و چشم و خون
استی امیه فساد منی و نقصان اگستا و بیشی افزونی باد و بلغم و تلخه و سایر امراض دفع گردند و زور و قوت باد افزون شود چنانکه سی این ادم بخورد هیچ علتی
گرفتار نگردد و پیر نشود و این را چندربه پهاوگوگل گویند نوع دیگر گوکهرادگوگل که در فصل سوزاک بول گفته شده برای مرض سیلان منی بخورانند
مرض دفع شود نوع دیگر سیماب کشته و آهن کانت کشته و آهن سنده کشته و ساجیت و سونامکهی صاف کرده بحیق سندهی و فلفلین و ترکچله و
گمینه و زرد چوب که هر همه متساوی باشند سنده یکجا کرده بکوبند آنگاه بست و یک نسقیه از شیره کهنگره دهند چون مرتب شود نگاه دارند و یک ماهه
با شهد مریض ار وزینه بخورانند روزینه مقدار حبه زیادت کنند تا یکدرم شود بالای آن شش عدد باریکا بن بالغسالیه برنج آس کرده با یک دو درم
روغن گاو آمیخته بخورانند ازین جمله انواع سیلان منی دفع شود این را میه بدهرس گویند اکنون چند علاج حسب مذکور از طب بهتنا گفته آید
سیماب طلق و آهن کانت و شیشه که هر همه کشته باشند متساوی گرفته با جوش تایه یا روز بحیق کنند و تسقیه هند و هم در جوش مذکور بدو لکاخت بر نابید
گره جامه بندند و در بالکاخته یک روز آتش دهند و کشیده آس کنند و بدارند و سنگ ارلاژان الاجو بیکشند و ساجیت و تار باکهی و هم آهن که
آنرا صاف کرده باشند و بیکرانت و توتیای سبز و کبیس که هر همه متساوی بوند و جمله مقدار داروهای سابق باشند بستانند و موتهه و صندل و پاک
و بیخ جوز هندی و کتیمه و زرد چوب دار بلد که هر همه متساوی باشند جمله مقدار هر دو معجون سابق بود هر سه نوع را با هم بیامیزند و با شیره جنبهری یک روز بحیق کنند
دو دو ماهه ابری بندند و هر روز مریض را خوردن دهند و بالای آن شیره و آمله با شهد آمیخته بنوشانند ازین سیلان منی که آنرا مدهمیه گویند دفع شود این را
بهندی رس بدیاد هر گویند نوع دیگر قلعی کشته و شیشه و سون آهو سوخته و مغز پنبه دانه و تخم انگوزه هر همه متساوی گرفته و با روغن بیش آس کرده
دو گان ماهه ابری ساد یا مریض ار وزینه بخورانند و بالای آن جوش پاژمعی و هلیله و بلیله و دار بلد بنوشانند ازین سیلان منی که آنرا مدهمیه
گویند دفع شود نوع دیگر سیماب طلق و آهن و قلعی و شیشه و زر و نقره و بهنکار هر همه کشته متساوی سنده و سهاگه و روغن گاو و شهد سر همه بوزن
سیماب باشد سنده با داروهای مذکور بیامیزند و با شیره گل چندای کنند و راکسی بحیق کنند در بوته عمیا انداخته بهود معر خستن آتش دهند و بعد
سرد شدن کشیده آس کرده نگاه دارند دو دو ماهه مریض را با شهد روزینه بخورانند و بالای آن سهاگه یکدرم با دوغ آمیخته بنوشانند ازین سکرمیه و دیگر انواع سیلان
منی دفع شوند این رس را مهیه کجهنگه گویند نوع دیگر قلعی کشته و سیماب کشته را بحیق کرده آمیخته نگاه دارند و روزینه با شهد دو حبه مریض را خوردن دهند
و بالای آن پوست بیخ چینیه با آب آس کرده بنوشانند ازین سیلان منی که دیرینه باشد دفع گردد نوع دیگر سیماب قلعی و آهن و طلق که هر یک کشته
باشد بستانند و یک روز با شهد بحیق کنند چون یکذات شود نگاه دارند و یک ماهه با شهد بخورانند و بالای آن گلرکچه که آنرا خشک کرده باشند

بار یک آس کرده مقدار سه درم با شهد بخورانند ازین هشت میه دفع شود نوع دیگر سیماب کشته و سیندور دانه الایچی و جوز بویا و جتا ماسی و کلی چکان و جهلتی و آمله و دانه انار و شکر و کافور و کهیر و سولف و کتائی و املیت هر همه بتساوی گرفته و آس کرده یکروز با شیره کریاری یکروز با حجزات و یکروز با شیره و یکروز با شیره برگ تنبول سحق کنند چون مرتب شود مقدار کنار غلولها بند. نادیکی سوزینه خوردن دهند بالای آن جوش آمله و پلول و نم و گلوی که هر همه مساوی باشند آمیخته مریض را بنوشانند. ازین جمله انواع سیلان منی اگرچه دیرینه باشد دفع شود این را چندر پربها نیک گویند نوع دیگر ترپهله و ترکوته و بابرنگ و چیته و زره و چوبه و دار هلد و کرنج و گلوی و دیودار و تیس و لسوت و تلی و کشنیز و سیاه دانه و ساجی و جواکهار و نمک سیاه و نمک بریا و بیک و کجیل و چاب و بهاره و تالیس و پیلمول و پهارمول و اسیر و تخم تنبر و ناگ کیسر و دانه الایچی و تج و تپرج هر همه سه درم و نسیلوچن از ده درم بستانند و آس کرده بجامه بیخته بدار بسلاجیت پنج پل و آهن کشته پنج پل و گوگل نیز پنج پل بستانند با سحوق مذکور آمیخته با شهد و روغن گاو یار کرده کوفته یکذات کرده بدار بمقدار دو و نیم درم روزینه مریض را بخورانند و بالای آن شیر یا شوربای گوشت یا آب بنوشانند ازین پریمیه دمه سرفه و بهگندر دفع شود و بواسیر اندریه و دوگوله و هر دو پارس سوال اندر روگ و پاند روگ و یرقان و هیبت و موتر اکهات و کچم جرو کنند بالا دفع شوند و ازان منی افزاید این را سورج پربها نیک گویند نوع دیگر سیماب کشته و ملوق کشته بستانند تا هفت روز به شیره آمله سحق کنند بستیغها بد و بعد مرتب شدن یا یک ماشه اغلولها بندند و یکی مریض را روزینه بخورانند و بالای آن شش عدد با ریکاین با عسالة برنج آس کرده با شهد و روغن آمیخته بخورانند ازین سیلان منی که آن را اینل میه گویند دفع شود اگرچه لاد دایا شد این رس را سرساکر گویند نوع دیگر سیماب کشته بکچه و قلعی کشته بکچه و ملاق کشته بکچه و بمقدار این هر سه سیر بستانند جمله را یکجا کرده سحق کنند چون یکذات شوند مقدار کنار غلولها بند. نادیکی مریض را روزینه خوردن دهند. بالای آن گل بخته آنرا خشک کرده داشته باشند مقدار سه درم آس کرده با شهد بخورانند ازین سیلان منی که آن را بسا میه گویند دفع شود این را میه انک کال گویند نوع دیگر سیماب کشته و قلعی کشته و پوست درخت ارجن هر همه بتساوی ستند با جوش بیخ درخت سنبل یکروز سحوق کنند بعد و یک یک ماشه را بیهابندند و یکی روزینه مریض را بخورانند بالای آن جوش مذکور بنوشانند ازین مدهو میه دفع شود و این را اناریخ گویند والله اعلم بالصواب فصل سی و هفتم در افزونی چربی که آنرا میده روگ گویند مشتمل بر دو قسم قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه از ترک زور و حرکت و از خواب کردن در روز و از خوردن اشیای بلغم انگیز خلاصه طعام شیرین شده چربی را افزاید و چون چربی افزون گردد منافذ و مجاری را میسد و کرد اند پس از خلاصه طعام همین چربی افزون گردد و باقی دیگر اعضا کم افزون نگردد و چون در مردم چربی افزون گردد سوا سر که نوعی از دمه است و تشنگی و بسیار خواب و کاهلی و سستی پیدا آید و گاه گاه بیهوشی پیدا شود و خوی از اندام سیال گردد و از ان بوی بد آید و قوت باه و قوت کم افتد و تحمل غلبه چربی شکم ست و ازان شکم و بیضه ی زین مرض سخت نیز اندیشه ی ... به افزونی چربی منافذ باد مسدود می گرداند و باد در شکم اجتماع یافته گرسنگی افزون می گرداند و ازان مریض هر چه میخورد فی الحال هضم گردد و گرسنگی پیدا آید و چون مردم سخت فربه شود چنانکه پستانها بزرگ شوند سخت بیمار گردند و این را استهول نامند زحمت فربهی از زحمت لاغری بد شمرده اند باید دانست که این مرض مرض سخت است در علاج حش تاخیر نباید کرد زیرا که اگر در علاج تاخیر کنند از افزونی چربی مرضهای مهلک پیدا آیند قسم دوم در علاج زحمت مذکور بدانکه برای مریض این مرض غله شالی کهنه و شاماخ و کودرن کاشته و ناکاشته و کلتهی و جو و شهد بخورانند و جماع و زور و حرکت کردن و اندیشه مند بودن و بیداری کردن فرماید و حقنه که آنرا لیکهن گویند بکنند و جاقب زیره و سندهی و فلفلین و انگزد و برواه و نمک سوچل و چتره هر همه بتساوی گرفته آس کرده در لیشت کاجی بیامیزند و با آب حجزات آمیخته مریض را بخورانند از این چربی کم شود و گرسنگی زیادت باشد نوع دیگر ترپهله و ترکته و سندهی و فلفلین و نمک سنگ هر همه متساوی ست و آس کنند و با روغن کنجد تا شش ماه روزینه بخورانند ازین افزونی باد و بلغم و پیه زائل گردد نوع دیگر شهد با آب غرما

فصل سی و هفتم در افزونی چربی
قسم اول در علامات زحمت مذکور
قسم دوم در علاج زحمت مذکور

بنوشانند بسیار فایده دهد. نوع دیگر جوش ترپهله با شهد بیامیزند و مریض را بخورانند صحت یابد نوع دیگر جوش چمول بزرگ با شهد آمیخته مریض را
بخورانند ازین زحمت مذکور زائل گردد نوع دیگر از خاکستر پیپل تیزاب بچکانند و نمک زنند و آنرا و انگزد بریان در آشام بریج انداخته مریض را
بنوشانند ازین افزونی چربی گداخته زائل گردد نوع دیگر پست جو با جوش ترپهله و شهد آمیخته مریض را بخورانند صحت یابد نوع دیگر با جوش
گلوی ترپهله جوکوب کرده بجوشانند و باجوش بولاد کشته یا سلاجیت یا گوگل آمیخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر سلاجیت
وکتهه داگرنه دار هلد و دیودار و رینکا و چتربابه و موتهه و بج و ترج و نار و مخوره و قرنفل و سونف هر همه متساوی گرفته با شیره برگ دهاتوره آس کنند
و بر وجود مریض بمالند ازین زحمت مذکور رفع شود نوع دیگر گاوی یک حصه والایچی دو حصه پوناک سه حصه و اسیر چهار حصه و اندرجو پنج حصه ماملیه شش حصه
و آمله هفت حصه و گوگل هشت حصه گرفته آس کنند و با شهد آمیخته مقدار شش درم را غلوله بندند یکی روزینه معلول را بخورانند صحت یابد این را
تیز با گوگل گویند نوع دیگر ترپهله و سنبهی و چیتره و فلفلین و موتهه و برنگ هر همه را متساوی گرفته باریک آس کرده و بوزن جمله ادویه
گوگل بستانند و با سحیق مذکور آمیخته بارند مقداری روزینه مریض را بخورانند صحت یابد این را لوک گوگل گویند نوع دیگر موصلی [illegible]
وکهیره و بالسه و نسوت و کشنیز و سنبهی و مندهی و سنبهالو و چیته هر یک ده پل بستانند و در یک دهاک آب انداخته بجوشانند چون جوش این
چهارم حصه بماند و در ان ده پل گوگل بیندازند و زیرش آتش کنند تا آنکه همچو حباب رقیق گردد و بعد سرد شدن در ان شهد هشت پل و روغن ستور
کهنه شانزده پل شکر هشت پل و دوازده پل آهن کشته و دو پل سلاجیت صاف کرده و سحیق الایچی شش درم و سحیق برنگ و پلپل گرد و سحیق [illegible]
و سحیق پلپل دراز و سحیق ترپهله و سحیق کسیس هر یک بیست و چهار درم اندازند و مخلوط ساخته در آوند چرب نگاه دارند و مریض را [illegible]
لیسانیدن مقداری برقدر زور و گرسنگی بخورانند و بالای آن شیر ماده گاو یا شوربای گوشت حیوانات وحشی بنوشانند و برای دفع زحمت [illegible]
این علاج بزرگ و بهتر است و ازین پیه و باد و بلغم و سیلان منی و مرض شکم و باد برقان و پنڈروگ و آماس بهگندر و بیهوشی و اثر زهر نوعی که [illegible]
و دهاتها و اتماد و انتفاخ شکم دفع گردند و زور افزون شود و پیری دفع گردد و قوت باه حاصل شود و خورنده این افرزندان بسیار باشند و باید که
در اثنای خوردن این دارو از خوردن کانجی و کرونده و کریره و کریلا و کیلا و کت یعنی سورن کند وری و چیزهای پر سر نام او کاف آید احتراز نماید این
لوه را این گویند نوع دیگر ترپهله و نسوت و مرهری و چیته و بالسه و نم و کروالی و بج و جهجهون و زردچوب و گلوی و پلپل دراز و اندرجو و کتهه و
[illegible] و سندهی هر همه را متساوی گرفته و با آب آس کرده در روغن کنجد باندازند و داروهای سرساد کنجد ران نیز اندازند و بپزند چون پخته شود
فرود آورده نگاه دارند و مقداری مریض را بخورانند و بر اندامش بمالند و در بینی اش بچکانند و بدین روغن حقنه بکنند ازین فربهی کاهلی پنڈروگ و
علتهای بلغم دفع گردد نوع دیگر صندل و زعفران و اسبر برنیات و الایچی و کورچته و مشک و کافور و جاوتری و جوزبویه و ککول و سیاهی و قرنفل و جتامانسی
و نلکا و کوتهه و اپلیا لکا و رینکا و تگر و موتهه و بالا در و بالا و نکهه و نکهی و دونا و کیون و چرک و چهول و ناره و جهجهون و لاک و بهم آماله پنج سیران
کنند صعیل و چهور و یدیا نکهه و گل دهاتکی و کچور و نیلوفر هر یک یک درم بستانند و سحیق تر ساخته در یک چهتگ روغن کنجد بیندازند و روغن را
بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بر وجود مریض بمالند ازین زیادتی خوی و بوی بدن و خارش و کرو بیست دفع گردند و پیر شصت ساله جوان شود
قوت باه افزاید که مردم بصد زنان رسیدن توانا و عقیمه برود و بیست سال عمر شود این را بهندی مهاسکند هنیل گویند نوع دیگر شیره بالسه و سنکهه
در لعل انداخته سحیق کنند چون یکذات شود بر اندام بمالند ازین بوی زشت اندام زائل گردد و خوی بدنیز دفع شود نوع دیگر زردچوب البسو زنند
خاکستر آنرا بروغن کنجد آمیخته بر اندام بمالند ازین زشتی بوی اندام دفع شود نوع دیگر با شیره بلوچی کف دریا آس کرده بر اندام بمالند همین فایده
دهد نوع دیگر با شیره برگ بیل سکهی چورن سحیق کرده بر اندام بمالند همین فایده دهد نوع دیگر سندهی خشک را باریک آس کرده با سرکه
هندی آمیخته مریض را بنوشانند ازین بوی اندام بد که از سبب زیادتی پیه باشد دفع شود نوع دیگر هلیله با آب آس کرده بر وجود بمالند

واندام را بشویند خوی بد دفع شود **نوع دیگر** سحق هلیله با برگ بل و باناگ کیسر بر اندام بمالند بوی بد زائل گردد **نوع دیگر** برگ مغیلان اباآب آس کرده بر اندام بمالند و بالای آن هلیله آس کرده بر اندام بمالند بعده آرد جو و روغن کنجد آمیخته بدان ابتنه بکنانند و غسل کنند ازین بوی اندام دفع گردد **نوع دیگر** برگ مالی و زرد چوب و برگ کونچه و دوب هر چهار را بتساوی گرفته و آس کرده بر اندام بمالند ازین بوی و دانهای باریک که در هوای تابستان به سبب زیادتی خوی از اندام پیدا می شود دفع گردند والله اعلم بالصواب

فصل سی و هشتم در زحمتی که آنرا ادرروگ گویند

مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات زحمت مذکور** بدانکه چون از بدهضمی و از خوردن غله کهنه که آنرا صاف نکرده باشند و از غله خشک و کهنه چنانچه کودرون و شاماخ خلطی از اخلاط فاسد شده مسام را ببندند و باد بران و باد اپان و آتش گرسنگی را زشت گرداند زحمت مذکور را پیدا آرد و آن بر هشت نوع ست یکی آنکه از غلبه باد باشد دوم آنکه از غلبه تلخه سوم آنکه از غلبه بلغم چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط پنجم آنکه از زیادتی پیه ششم آنکه از غلبه زحمتیکه آنرا بدهه کد گویند هفتم آنکه از شگاف شدن روده به سبب خارجی یا داخلی هشتم آنکه از نوشیدن آب سرد بعد قی یا اسهال یا حقنه یا بعد نوشیدن روغن پیدا آید و علامت مرض مذکور که پیش از حدوثش پیدا آید آنست که قوت کم افتد و گونه اندام متغیر گردد و خطهائیکه در عرض شکم میباشند زائل گردند و در طولش رگها نمودار شوند و مثانه درد کند و دران سوزش پیدا آید و پایها بیاماسند و مریض را هیچ چیز خوش نیاید و معلوم نکند و غذائیکه خورده است هضم یافته است یا نه و علامت مرض مذکور که بعد حدوثش پیدا آید آنست که شکم سخت منتفخ گردد و نقصان گرسنگی و گرانی اندام و بستگی غائط و ضراط پیدا آیند و مریض لاغر گردد و مشی و بسیار حرکت کردن نتواند و علامت زحمت مذکور که از باد حادث شود آنست که دست و پای و ناف بیاماسند و شکم و کمر و پشت درد کند و بندهای وجود نیز بکنند و سرفه خشک پیدا شود و وجود چنان نماید گویا که کسی آنرا می ساید و وجود اسفل گران گردد و بول و غائط و چشم و روی و ناخن و چرم سیاه و لعل وام شوند و شکم یکبارگی سخت منتفخ گردد و گاهی انتفاخش چیزی کم افتد و چنان درد کند گویا که دران سوزنها میخلانند و آنرا می شگافند و در شکم رگهای باریک سیاه وام نمودار گردند و بر شکم چون دست زنند آواز برآید و باد در شکم مریض باد در دو آواز کنان برگردد چنانکه بزدن دست بر مشک منفوخ آواز برمی آید و علامت زحمت مذکور که از تلخه حادث شود آنست که تپ و بیهوشی و ناپاکی و تشنگی و دوران سر و اتیسار پیدا آیند و مزه دهن تلخ گردد و چشم و ناخن و موی و چرم اندام و بول و غائط زرد وام گردانند و رگها برنگ مس و بر شکم نمودار شوند و خوی سائل گردد و در شکم سوختگی پیدا آید و مساس نرم نماید و آنچه در شکم مریض باشد از خون و چربی و گوشت گداخته آب گردد و بیاماسد و خواب زیادت باشد و دل سوزد و آب از دهن سائل گردد و یا آرزوی طعام و وسه و سرفه پیدا آیند چشم و چرم و ناخن و بول و غائط سپید شوند و شکم چرب و سخت و گران نماید و مریض چنان داند که شکمش را بجامه تر پیچیده اند و رگها سپید بر شکم نمودار گردند و شکم مریض درین نوع بتدریج بزرگ شود و علامت زحمت مذکور که از غلبه هر سه خلط باشد آنست که بیهوشی بدفعات پی بر پی و ناپاکی شود و مریض زرد و لاغر گردد و بعضش از تشنگی خشک شود و بوقت سرما بوزیدن باد سرد و وقت ابر و باران علبه این نوع باشد و طریق حدوث این نوع آنست که چون مردم ناخن یا موی یا بول و غائط و یا خون حیض بنوعی در طعام یا آب یا خمر آن بخورد چنانچه بعضی عورات لئیمه برای شوهران خویش می کنند و یا زهریکه بسرعت هلاک نمیکند چنانچه زهریکه آنرا دوکهی لیس گویند بکار برد و یا آب زمین خود که مضر باشد بنوشد هر سه خلط فاسد شده خون گشته نوع مذکور را پیدا آرند و این را تردوکهه او درو و کهی اودر تیز نامند و علامت زحمت مذکور که از زیادتی پیه بود آنست که شکم بزرگ گردد خاصه که طرف پهلوی چپ بزرگ گردد و سستی تپ نقصان گرسنگی و نشانهای نوع بلغمی و نوعیکه از تپ حادث شود پیدا آیند و مریض سخت زرد یا توت شود و طریق حدوث این نوع آنست که از دوام خوردن اشیائیکه در وقت هضم ناپاک انگیزد و از دوام خوردن اهلکندی بلغم و خون فاسد گشته پیه را افزون گردانند و ازان زحمت مذکور حادث گردد این نوع را تپهودر گویند و اگر از اشیای مذکوره بلغم و خون فاسد گشته جگر را زیادت کنند و زحمت مذکور را پیدا آرند آنگاه آنرا جگرد هالی گویند درین شکم به پهلوی راست سخت بزرگ باشد و علامت زحمت مذکور که از بدهه کد حادث شود آنست که از آروغ مریض بوی نجاست آید و طریق حدوث این نوع آنست

فصل سی و هشتم در زحمت ادرروگ

قسم اول در علامات زحمت مذکور

که چون مردم غایت چرب و چفسنده یا موی و سنگ ریزه و ناخن و مانند آن فرو برد و آن در مخرج غایط چفسنده و حائل شده بماند یا مردم را بواسیر بود و گره بواسیر
در مخرج حائل شده بماند و روز بروز اندک اندک غایط بواسطه حیلولت مذکور محتبس گشته تو بر تو مجتمع شود چنانکه به ناف رسد چنانکه چون درناودان کلوخ و
جز آن حائل شود کاه و خاشاک و ریگ و جز آن تو بر تو مجتمع گردد زحمت مذکور پیدا آید و این نوع را بده کودر گویند و زحمت مذکور که از رسیدن زخم در روده
حادث شود علامتش آنست که شکم بسیار ورم کند چنانچه آنرا بشگافند و دران سوزنها میخلانند و از در پیچ آب بچکد طریق حدوث این نوع آنست
که چون روده از زخم بریده شود یا با طعام ریزهٔ آهن یا خار ماهی یا مانند آن در روده در آید و در وقت عطسه یا فازه در روده سوراخ شود و بدان
راه مانند آب یا شیرهٔ غذای خروج یافته زیر ناف جمع شود نوع مذکور حادث گردد و این را بسراودر و چهودر نیز گویند و زحمت مذکور که از
نوشیدن آب سرد بعد قی یا اسهال و یا حقنه یا بعد نوشیدن روغن پیدا آید علامتش آنست که شکم سخت و بزرگ و چرب شود و ناف انقلاب یافته
مرتفع گردد و شکم با آب پر باشد چنانکه بزدن انگشت مضطرب شود آواز کند همچو مشک پر آب که بران چون انگشت میزنند مضطرب شود آواز میکند طریق
حدوث این نوع آنست که چون مردم بعد نوشیدن شیرگاو یا کچه بعد قی و یا با اسهال و یا بعد حقنهٔ انباس و یا نزد وقت آب سرد بنوشد این آب مجاری آب را
منقبض ساخته مسدود گردانند و از ان آبیکه مردم نوشند در تمام اندام سرایت نکند و در شکم مجتمع گردد و این نوع را پدید آرد و این را جلودر گویند بدانکه زحمت
مذکور هر نوع که باشد اگرچه حدیث العهد بود و غلبه نکرده باشد سخت بد است و اگر درین مرض مریض را قوت و گرسنگی باشد و خون و چربی و گوشت و
جز آن در شکمش نضج یافته باشند بعلاج بعد مدتی بدشواری زائل گردد و اگر اشیای مذکور نضج یافته گردند لادوا باشد هر نوع که باشد و نیز نوع ششم که
آنرا بده کودر گویند بعد یازدهم روز لادوا گردد و نوع هشتم که آنرا بسراودر گویند نیز لادواست اگرچه حدیث العهد بود و چون درین مرض
گرد بر گرد چشمها آماس پیدا شود و زور خون و گوشت و چربی و گرسنگی کم افتد یا پهلوهای مریض بسبب سخت ارتفاع شکم چنان شوند گویا که آن را
بشکنند و بشگافند و نا آرزوی طعام و آماس و اسهال پیدا آید و یا آنکه چون مریض را اسهال داده اسهال کنانند بعد آن شکمش چنان پر بود
پر کرده لادوا باشد هر نوع که باشد والله اعلم **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه بیان انواع این مرض نوع بده کودر و نوع
بسراودر لادوا اند و باقی شش نوع اگرچه حدیث العهد بوند بدشواری بعد مدتی بعلاج کردن زائل گردند و چهودر و جلودر لادوا اند درین هردو نوع
مذکور لادوا از طبیب حاذق شگاف شکم کنانند از کرم خدای تعالی مریض صحت یابد بجهت دفع زحمت مذکور که از باد یا تلخه یا بلغم یا هر سه خلط باشد
دارو بکار برند و مریض این مرض را از غله دیر هضم و الجکندی و سخت چرب و خشک و گرم و آنکه در وقت هضم تاپاک انگیزد و از گوشت
و از ریختن آب بر اندام احتراز کردن فرمایند و شالی شستی زمستانی و خودرو و جو گندم بخورانند و در نوعیکه از غلبهٔ باد خاص باشد مریض را
بجوش بداریکند دهادکن حقنهٔ استهابن و انباس کنند و سالوت که در علاج باد گفته شده اپناه کنند و شوربای گوشت حیوانات دشتی و شیر
که آنرا به بداریکند دهادکن پخته باشند بخورانند نافع آید در نوعیکه غلبهٔ تلخه باشد مریض را روغن گاو که آنرا بداروهای مذکوره پخته باشند بخورانند و بنوشانند تا چرب
شود بعده روغن گاو که آنرا به بدهار و لنسوت و تریهله پخته باشند بنوشانند تا اخلاط در مجاری خود روان گردند آنگاه بجوش نکرودهادکن که
با آن شکر و شهد و روغن ماده گاو آمیخته باشند حقنهٔ انباس و استهابن بکنند و شیرهٔ برنج سپید بکنند نافع آید و در نوعیکه غلبهٔ بلغم باشد مریض را روغنیکه
آنرا بداروهای پیلپلادکن پخته باشند بخورانند تا چرب گردد بعده روغنیکه آنرا به شیرهٔ زقوم پخته باشند بخورانند تا اسهال شود و اخلاط در مجاری خود روان
گردد آنگاه بجوش داروهای بگهکادکن که آنرا با نمک سندهی و فلفلین و جواکهار و بول بقر و روغن کنجد آمیخته باشند حقنهٔ استهابن و انباس بکنند
و تخم سی و تخم کتان و دهای و سرشف و تخم ترب هر همه را بتساوی گرفته آس کرده اپناه کنند و جوش کلتهی که دران سندهی و فلفلین آس کرده
انداخته باشند بنوشانند و سید بسیار کنند نافع آید و در نوعیکه غلبهٔ هر سه خلط باشد مریض را روغن که آنرا از تخم پیلی و سیتلا و به شیرهٔ زقوم و
بول ماده گاو و شراب سلر پخته باشند تا پانزده روز یا یکماه مقداری روزینه بنوشانند اسهال بکنانند نافع آید نوع دیگر بیشتر که آنرا بمارکرانیده باشند

بخورانند نیز نافع آید نوع دیگر زهر یکه آنرا اصول نکهته نامند و یا زهر یکه آنرا اکند بکهه گویند مریض را مقداری روزینه علی الدوام بخورانند نافع
آید نوع دیگر پنبه برای این نوع هر گونه که بخورند نافع آید و بجهت دفع مرض ادرروگ از غلبه خلط بود هر نوعی که باشد روغن بید انجیر تنها یا با بول
بقر یا با شیر ماده گاو آمیخته تا یکماه یا دو ماه روزینه بنوشانند و درین مدت مریض را آب بنوشانند صحت یابد نوع دیگر با شیر ماده گاو و بول گاومیش تا
هفت روز روزینه بنوشانند و دیگر طعام و آب بخورانند و با شیر اشتر تا یکهفته بنوشانند و دیگر طعام و آب بخورانند یا سحیق پلپل دراز تا یکماه با شیر ماده گاو
روزینه بخورانند لیکن از ابتدا تا پانزده روز روزینه مقداری زیادت کنند و بعده بر ترتیب زیادت تا پانزده روز نقصان کنند و طریق نقصان و زیادت
گردانیدن پلپل دراز چند محل بالا گذشته است و شیر که آنرا با شیره ادرک آمیخته جوشانیده باشند بنوشانند صحت یابد نوع دیگر نمک سنگ و
اجمود هر دو متساوی گرفته و آس کرده در روغن دانتی انداخته مریض را اندک اندک بخورانند روزینه بنوشانند صحت یابد نوع دیگر دیودار و نارو
چیره هر سه را سوده در شیر ماده گاو انداخته مریض را روزینه بخورانند صحت یابد نوع دیگر سحیق انگزد و ساجی که هر دو متساوی باشند مقداری
روغن مالکنگنی سوده هر سه را با شیر ماده گاو مریض را روزینه بنوشانند صحت یابد نوع دیگر پوست سهجنه و پوست سرون و نسوت و کد هر همه را
باریک آس کرده با شیر ماده گاو آمیخته مریض را روزینه بخورانند صحت یابد نوع دیگر یک هزار پلپل دراز هفت تسقیه بشیر زقوم بدهند بعده دو گان
یا سه گان یا چهار گان روزینه معلول را بخورانند تا آنکه کل پلپل دراز سپری شوند ازین مریض را صحت بود نوع دیگر پلپل دراز و هلیله متساوی
گرفته و آس کرده به شیره زقوم تسقیه دهند و بدارند و مقداری ازان در شیر ماده گاو انداخته روزینه لیسی سازند و مریض را بخورانند صحت یابد
نوع دیگر سحیق هلیله که یک پرسیچه باشد در یک ادهک روغن گاو که آنرا گرم کرده باشند انداخته چک زنند و در آوند چرب انداخته تا پانزده روز
در کاه کت جو بدارند بعده کشیده بجامه بیخته روغن بستانند آنگاه این روغن را بجوش هلیله و جغرات ترش که متساوی باشند نیز بدارند و تا پانزده
روز یا یکماه مقداری ازان روزینه مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر شیر ماده گاو را با شیر زقوم آمیخته بآتش نرم بجوشانند و چون مسکه
بیرون کشند بعده مسکه را با شیر زقوم دیگر بیامیزند و گرم کنند تا آنکه شیر زقوم سوخته شود و روغن خالص بماند آنگاه بجامه بیخته بستانند و بدارند
و مقداری ازان روزینه تا یکماه یا نیم ماه روزینه بخورانند صحت یابد نوع دیگر چاب چینیه و دانتی و اتیس و کوتهه و کلیتیه و نسوت و برنگ آمله و هلیله و بلیله
و اجمود و زرد چوب و تلی و کتکی هر همه یک یک نیم درم و تخم کرواله بیست و چهار درم بستانند و جمله را با آب آس کرده در یک پرسیچه روغن ماده گاو بیندازند
و شیر ماده گاو و شیر زقوم که هر یک نود و شش درم باشد نیز بیندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری مریض را یکماه یا نیم ماه روزینه بخورانند
صحت یابد این هر سه روغن ملک گهرت که بالا مذکور شده دافع هر شش نوع ادرروگ گوله و بدهرده و اتیسار و ناه و بیست و انماد و باد صرع اند و
اسهال آرند نوع دیگر با موتر اسو و یا با شراب شوره چیتره یا با ارشت شوره زقوم آمیخته روزینه بنوشانند بسیار فائده دهد نوع دیگر با جوش
داروهای اسهال سحیق ادرک دیودار که متساوی باشند آمیخته روزینه مریض را صحت یابد نوع دیگر مغز مینپهل کراومال کنگنی و تخم کدوی تلخ و تخم شقاقل تلخ
و نسوت و سندهی و فلفلین و سرشف و نمک سنگ هر همه متساوی گرفته با شیر زقوم یا با بول بقر آس کرده بمقدار سر انگشت فتیله سازند و بار روغن کنجد
و نمک سنگ هر همه متساوی بود و مقعد را چرب کنند و دران فتیله مذکور را اندازند مریض صحت یابد و برای بستگی باد و غائط و بول همین فتیله سود نافع آید
و بجهت تهوور باید که روغن بر وجود بمالند و سید کنند و جغرات و برنج پخته مریض را شکم پر کرده بخورانند بعده در ساعد دست چپ طرف باطن قریب
بند آرنج رگ بگشایند و محل علت را بدست بمالند تا خون آنجائی طرف مقصد مائل گشته از راه رگ مذکور بیرون آید بعده شوره و صارف و ریائی بار روغن
کنجد آمیخته مریض را بنوشانند نیکو شود نوع دیگر با جوش سهجنه سحیق پلپل دراز و نمک سنگ و چیتره که هر همه متساوی باشند آمیخته مریض را بنوشانند صحت یابد
نوع دیگر پیپلمول و چینیه و سندهی و جواکهار و نمک سنگ هر یک دوازده درم ستده و با آب آس کرده در یک پرسیچه روغن ماده گاو اندازند و شیر
ماده گاو و جوش کنار و جوش کریج و جوش روهیش که هر یک دو چند از روغن کنجد روغن مذکور باشد نیز اندازند و روغن را بپزند چون مستا شود

نگاه دارند ومقداری روزینه معلول را بخورانند ازین زحمت مذکور بهتر در ونقصان گرسنگی وگوله وادا ورت وآماس وپنڈروگ وسرفه وزکام ودم واردهات
وتپ ناغه دفع شوند واین روغن را کلیل کهرت گویند واگر درین نوع گرسنگی کم باشد باید که هنکواد چورن بخورانند وعلاجهائیکه برای دفع این نوع
گفته شده اند برای دفع علت جگر والی بکار بندند وجهت دفع این در باطن ساعد دست راست قریب بند آرنج رگ بکشایند بعده زیر ناف
جانب چپ چهار انگشت گذاشته شگاف کنند ومقدار چهار انگشت روده بیرون کشیده ببینند اگر بدانند که در روده سنگریزه یا موی یا غائط یا
جز آن راه را بسته روده را شگاف کرده آنرا بیرون بکشند وشگاف روده بمورچگان گیرانیده وروده را با شهد وروغن چرب کرده در جایگاه آن
بنهند بعده شگاف شکم را بدوزند برای دفع برسراوی او دنیز همین عمل بکنند اگر در روده خار ماهی یا ریزه استخوان خلیده مجرای غائط را
بسته باشد برون بکشند وشگاف روده را از مورچهای بزرگ بگیرانند با تمام شگاف بسته گردد بعده تن مورچگان شکسته برون اندازند وسرها
بانجا بگذارند وروده را بجای آن بنهند پس شگاف شکم بدوزند بعده ملیٹھی آس کرده با گل سیاه آمیخته بر شگاف برسراوی در بدهکرد ودر نهاده
بجامه ببندند معلول را در خانه که دران دخل باد نباشد بدارند تا آنکه فراهم شود هر روز در آوند پُر از روغن کنجد باشد یا بر روغن ستو بمقدار یک دو
ساعت ماندن فرمایند یکحصه شیر یکحصه آب خلط کرده بجوشانند چون آب سوخته شود وشیر بماند مریض را بنوشانند بجهت جلودر باید که اولاً وجود
معلول را بروغن که دافع باد باشد چرب کنند وآب گرم بالای شکم بریزند بعده میان بغل وناف وسینه وبعضی شکم مریض بگلیم یا بجامه ابریشمی یا بدوال چرب بپیچیده ببندند
مریض را محکم بگیرانند وبغل بجانب چپ چهار انگشت باشد سوراخ بکنند آنگاه آلت مذکور را کشیده در سوراخ مذکور با شوره روئین یا سیمین یا
مسی یا پر جانوریکه آن طرفین بریده مثل ماشوره ساخته باشند درآرند وبوقت دم آب را کشیده دور کنند ولیکن یکبارگی نباید کشید واگر
مریض را تشنگی ودرداندک وتپ ودمه وسرفه وسوزش پایهای پیدا آید وگاه باشد که شکم مریض باز بآب پُر گردد باید که مقداری یا شانزده روز
در میان گذاشته هشت بار بکشند چون آب از شکمش بکشند باید که بر محل سوراخ بحیق نمک سنگ که آنرا بروغن کنجد آمیخته باشند طلا کنند وتی ببندند
وهر بار که آب بیرون آید سینه وبعضی شکم مریض را که بگلیم وغیر ذالک بسته باشند از کثرت سخت تر ببندند تا باد در شکمش درآید منتفخ نسازد اگر در مرض خفت
دانند تا سه ماه شیر مذکور غذایش سازند ودر سه ماه دیگر برنج پخته با شوربای گوشت حیوانات وحشی که دران آمله وانار دان انداخته باشند وشیر مذکوره
بخورانند وبیشتر تا شش ماه دیگر غذایش همین دهند ولیکن بر حسب فراهمی وقوت مریض مقداری زیادت کنند اکنون چند علاج بجهت زحمت مذکور
از طب جگروت گفته می آید هر گاه زحمت مذکور از غلبه باد شود باید که آنرا پیپل گرد آس کرده با دوغ آمیخته روزینه بنوشانند هر گاه از بلغم شود باید که آنرا جوانی
ونمک سنگ وزیره وسنٹهی وفلفلین با دوغ آمیخته روزینه بدهند هر گاه از غلبه هر سه خلط باشد باید که آنرا مقداری دوغ ترش با شهد آمیخته
روزینه بنوشانند وهر گاه زحمت مذکور از پیه باشد باید که آنرا با دوغ وروغن کنجد وشهد وچج وسنٹهی وسولف وکوٹهه ونمک سنگ آمیخته
روزینه بنوشانند هر گاه از هشت نوع جلودر شده باشد باید که آنرا با دوغ وسنٹهی وروغن کنجد وفلفلین انداخته روزینه بنوشانند هر گاه از
جمله هشت نوع زحمت مذکور بدهکدو در شود باید که آنرا در دوغ هوبیر وجوانی وزیره ونمک سنگ انداخته روزینه بنوشانند وهر گاه نوع
سرپراوی شود باید که آنرا در دوغ پیپل دراز وشهد انداخته روزینه بنوشانند وهر گاه نوع بجلهودر شود باید که آنرا در دوغ سنٹهی فلفلین وچج اکها
ونمک سنگ انداخته روزینه بنوشانند بالجمله با دوغ برای دفع گرانی وجود وناآرزوی طعام واتیسار ونقصان گرسنگی هر زحمتی که از غلبه باد وکف باشد
سخت نیک ست نوع دیگر نمک سوچر ونمک دریا وجواکهار وجوانی واجمود وپیپل دراز وسنٹهی وانگزد بریان ونمک بریا همه اینها مساوی
ستده باریک آس کرده بدارند ومقداری ازان با روغن آمیخته روزینه بالقمه اول بخورانند ازین زحمت مذکور که از باد باشد وگوله وبدهضمی وسنگرهنی ودمه
وپنڈروگ وجهکند فی الحال دفع شود واین را ابهندی سیام دراد چورن گویند وبرای دفع زحمت مذکور که از پیه حادث شود علاجهائیکه
برای دفع گوله گفته شده است درکار بندند اکنون علاج بجهت دفع زحمت مذکور از طب بنکشین گفته می آید سیر صندل با آب که

چهار چند آن باشد بجوشانند و چون یکحصه بماند بجامه بخته بستانند بعده دریک ثمن آثار روغن کنجد بامازند و سندهی فلفلین و ترپهله و دانتی و انگزه
و نمک سنگ و زیره و چیره و دیودار و بیخ و کوتهه و سهجنه و کدهیرنه و نمک سونچل و چیل چو این هریک وازده درم و لنسوت هفتاد و دو درم همه را
بآب باریک آس کنند و در رحمت مذکور بامازند و بآتش نرم بپزند چون پخته شود فرود آورده نگاه دارند و بر و زور گرسنگی مریض و بیه مقداری
روزینه بنوشانند ازین جمله انواع مرض مذکوره و سوزاک بول و نفخ شکم و زیادتی روده و کرم و تپ و درد پهلو و درد شکم و ناآرزوی طعام و
جگر والی و بیه کیه تیهال و رود و جو و جمیع امراض برود که بخوردن این روغن تا یکماه مداومت نماید هر نوعی که از هشتاد نوع مرض باد که اورا باشد
زائل شود و این روغن را سونامت تیل گویند نوع دیگر برگ پلول و زرد چوب برنگ و ترپهله هر یک از ین دارو یکحصه و کمیله دو حصه و تیل شش حصه
و لنسوت چهار حصه بستانند و آس کرده بدارند و در بول البقر آمیخته مریض را بخورانند تا اسهال شود و برنج که آنرا پخته باشند با شوربای گوشت
حیوانات دشتی بخورانند بعد آن تا شش روز بحیق سندهی فلفلین در شیر ماده گاو انداخته روزینه بخورانند بعد هفتم روز باز بچوب چهل مذکور داده
اسهال بکنانند بعد اسهال برنج که آنرا نرم پخته باشند با شوربای گوشت حیوانات دشتی بخورانند بعد تا شش روز بحیق سندهی و فلفلین در
شیر ماده گاو انداخته روزینه بخورانند و هم بدین طریق ازین عمل بکنند تا آنکه صحت شود ازین جمله انواع رحمت مذکوره یرقان و پنڈ روگ و
آماس دفع گردند و این را تتولادی چورن گویند نوع دیگر جوانی و هو بیر و کشنیز و ترپهله و زیره و سیاه دانه و پیپلا مول و بری و کچور و بر پارا و سونف
و زیره سپید و سندهی فلفلین و چوک و چیته و برنگ و چوالکهار و ساجی و اجمود و پنج نمک هر یک یکحصه و دانتی سه حصه و لنسوت و حنظل هر یک دو حصه و سنیلا
چهار حصه بستانند و جمله را باریک آس کرده نگاه دارند روزینه مقداری مریض را باد و غ بخورانند ازین جمله انواع رحمت مذکور دفع گردند و گرگوله یا شام
این معجون را با جوش کنار بخورانند و هر که را از رحمت اناه باشد با شیر را بخورانند هر کرا از رحمت بادی باشد باشراب یا آنرا برستا گویند بخورانند هر کرا استراح
بفراغ نشود با آب حمرات بخورانند و صاحب بواسیر را با دانه انار بدهند و برای دفع درد شکم با شیر و برنگ بدهند و برای دفع بدهضمی با آب گرم بدهند
و برای دفع درد شکم بچیکن بدهند پنڈ روگ و سرفه و بستگی گلو و سنگرهنی و بیست و نقصان گرسنگی و تپ و زهر دندان حیوان چنانچه مار و موش و سگ دیوانه
و زهر بنائی و زهر یکه از اجتماع ذخیره حاصل شود چنانکه افیون و روغن کنجد مریض را داده آوند مذکور بخورانند و در نهال کنانند این را نارایین چورن
گویند نوع دیگر ساق کنجد و ساق سرشف و ساق بجو و نقوس و دسمول و چتره و چوب گلچکان و ترپهله و حنظل و لنسوت و کدهیرنه و مید و ماشنگی
و دادی و کمیله و تخم هر یک دو بل بسوزند و خاکستر آنرا هفت کرت با بول البقر بچکانند و تیزاب بستانند و در آن اتیس پارهی و زرد چوب دار بل و سندهی
و چوالکهار و لنسوت و کمیله و پنج نمک و سیر و تخم سهجنه و کوتهه و کهباره و پیپل و مازو و برنگ و ترپهله و گلکی و دیودار و موتهه و دانتی و انگزه والابیت
هر یک سه درم ستده باریک آس کرده باشند اندازند حمرات نرش و سرکه هندی و روغن ستور و روغن کنجد و چربی که هر یک یک ثمن آثار بود
نیز اندازند و بآتش نرم بپزند تا آنکه شوربه شود بعده فرود آورده نگاه دارند روزینه مقدار دو نیم درم با شراب یا با بول البقر یا با فرسی مریض را بخورانند
ازین جمله انواع رحمت مذکوره و بواسیر گوله و سوال گرفتگی سینه و راجروگ و پنڈروگ و پرمیو و کبهگندرم و کرم و سنگرهنی و اداورت و سوزاک بول و
باد صرع و شلیچ که آنرا بهه گویند دفع گردد این را بکهار گویند نوع دیگر شیر اگ بست و چهار درم و شیر زقوم هفتاد و دو درم و کاک هلیله و
کمیله و بدهاره و اسپند و کرواله و تخم نیل و لنسوت و دانتی و تیلی و چیته هر یک وازده درم باشد دریک ثمن آثار روغن ماده گاو بامازند و بپزند چون
پخته شود نگاه دارند و معلول را بخورانیده اسهال کنانند اگر یک قطره ازین بخورانند یک کرت استراح خواهد شد چون دو قطره بخورانند دو بار استراح
خواهد شد همچنین پس یکقطره یکبار استراح شود و یک بار یکقطره را بالای ناف شخص که شکمش نرم باشد طلا کنند البته صاحب استراح شود و این را جهرت
گویند علاج پهقودر باید که شیر بیخ سهجنه با شیر آمله یا کرده مریض را بنوشانند صحت یابد اگر پاسه بزرگ باشد دفع شود نوع دیگر کوتهه و
تخم و سندهی و چیته و دانه جو و پارهی و اجمود و پیپل دراز هر همه مساوی ستده آس کنند مقدار سه درم با آب روزینه مریض را بنوشانند صحت یابد

نوع دیگر برگ اگر برگ ایکی اکره کوفته در دیگ باندازند دیگ را مهر کرده بر دیگدان نهند و زیرش آتش کنند تا آنکه سوخته شود بعده آس کرده
بدارند با آب جغرات مریض را بنوشانند بیه اگرچه دیرینه باشد دفع شود نوع دیگر انگرمو که آنرا بریان کرده باشند سنهی فلفلین کوتهه و جواکهار و
نمک سنگ هر همه راستاوی ستده و آس کرده با شیره برنج مریض را روزینه بخورانند ازین بیه دفع شود و گرسنگی افزون گردد نوع دیگر ناف
خرمهره را بسوزند بار باریک آس کرده بدارند و با شیره جعفری روزینه مقدار سه درم بخورانند ازین بیه اگرچه مثل باخه باشد دفع شود نوع دیگر
پوست بیخ سهجنه که با دوغ آس کرده مریض را بنوشانند ازین بیه اگرچه دیرینه و بزرگ باشد دفع شود نوع دیگر گل سپید خردل را با آب آس کرده و
بسبب تالاب جند پرشته بدارند و وقت صبح مریض را بنوشانند ازین بیه دفع شود نوع دیگر برنگ جوانی و چیته هر یک یکحصه دیودار و سنهی گد چیچر
هر یک و حصه لنسوت چهار حصه ستده باریک آس کرده بدارند و با آب گرم یا با بول البقر روزینه مریض را بنوشانند اگرچه بیه تمام کرم را گرفته باشد
ازین دفع شود این معجون را برنگادیورن گویند نوع دیگر سحیق بهلاوه و بلیله و زیره را با جو آب قند آمیخته مقدار سه درم غلوله بابند یکی
روزینه بخورانند ازین میان هفته روز به گردد اگرچه بزرگ باشد نوع دیگر چیته و لنسوت و دانتی و ترپهله و بهلاوه هر همه راستاوی بستانند و
مقدار جمله اروها نمک سنگ نیز بستانند و جمله را باریک آس کرده با شیر زقوم که آنرا خالی کرده باشند غلوله مذکور را بنهند و شاخ مذکور را بگل حکمت
بگیرند و در آتش اندازند نیز تا چون لعل شود بیرون کشیده سرد کنند و داروها ازان بیرون آورده آس کرده بدارند و مقداری مریض را با آب گرم
روزینه بخورانند ازین علت گوله و بیه و افزونی جگر و پتدروگ و اناه دفع گردد این را اگن ملکهه لون گویند نوع دیگر درخت حنظل او بکشنبه برای
معلول جهد عاقلی که از جهت زحمت فلان کس ترا خواهم برکند چون روز شود وقت فجر برود از بیخ برکند بیه اندازند معلول راصحت شود نوع دیگر [illegible]
کیله و ساق کنجد و تالمکهانه بسوزند خاکسترش را آن یار کرده تیزاب بچکانند و یا تیزاب را روغن کنجد نیز بدهند چون پخته شود نگاه دارند و [illegible]
بر وجود مریض بمالند و مقداری بنوشانند صحت یابد این را کدلی چهار تیل گویند نوع دیگر [illegible] و کنار و [illegible] ستده [illegible] را
جو کوب کرده با آن بجوشانند چون حصه آب بماند بآن [illegible] روغن ماده گاو اندازند چهار چند [illegible] و سنهی فلفلین
ترپهله انگرد و جوانی و کشنیز و نمک پریا و زیره و دانه انار و زیره سیاه و [illegible] جواکهار و [illegible] و برنگ [illegible] و سیاه دانه [illegible] را
ستده و درم ستده آس کرده باشند در روغن مذکور نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود نگاه دارند مقداری مریض را شیر ماده گاو یا [illegible]
حیوان دشتی انداخته بنوشانند ازین زحمت مذکور و بیه و [illegible] و درد سینه و پهلو و [illegible] شکم و باد و یرقان و [illegible] استسقا [illegible] دفع شود
این روغن را مهاشتپال گهرت گویند الکنون چند علاج نوع مذکور از طب جکدت گفته می آید شیره پیپلول و بلیله هر ستد را باریک آس کرده
با بول البقر بنوشانند ازین بیه دفع شود نوع دیگر پیپل را با آب آس کرده در روغن ماده گاو باندازند و روغن را بپزند چون پخته شود
نگاه دارند و بقدر گرسنگی معلول را روزینه بنوشانند ازین بیه دفع شود و گرسنگی زیادت گردد این روغن را پیپلی گهرت گویند نوع دیگر
گل درخت تار را سوخته تیزاب بچکانیده نمک بکشند و با جواکهار آمیخته بخورانند ازین بیه دفع شود نوع دیگر درخت پلاس سوخته از خاکستر
تیزاب چکانیده شوره سازند آنرا با جواکهار آمیخته مریض را بخورانند زحمت مذکور ازین چکیده شود نوع دیگر شهد سحیق [illegible] بلیله با آب
یا با بول البقر روزینه مریض را بخورانند ازین جمله انواع ادر روگ و بیه و بواسیر و گوله و کرم دفع شوند و نجات یابند نوع دیگر دیودار و سهجنه و چیته
هر سه را استاوی گرفته آس کرده بدارند و روزینه با بول البقر بخورانند ازین جمله انواع ادر روگ و آماس شکم دفع شوند نوع دیگر سمول و
دیودار و سنهی و [illegible] ستده جو کوب کرده بجوشانند و جوش این را روزینه بنوشانند ازین آماس جلودر و آماس گلو که [illegible]
که بادی باشد برود نوع دیگر بلیله و سنهی و دیودار [illegible] و گلوی هر همه استاوی ستده جو کوب کرده بجوشانند و با جوش بول البقر آمیخته
مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور دفع شود نوع دیگر با جوش ترپهله و سمول بول البقر آمیخته مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور دفع شود

نوع دیگر جوش کده چیرته و نم و ببول و سندهی و لنگلی و گلوی و دیودار و هلیله هر همه متساوی گرفته باشند مریض را نوشانند ازین آماس تمام وجود و گول و علتهای شکم و پند روگ و همه دفع گردند نوع دیگر جوش کده چیرته و دیودار و هلیله و گلوی با بول بقر آمیخته و بکعلج گوگل آمیخته مریض را نوشانند ازین زحمت مذکور و جمیع امراض که در چشم حادث میگردند دفع شوند نوع دیگر شیر گاو میش با بول بقر آمیخته مریض را نوشانند مرض مذکور و آماس دفع گردند نوع دیگر معلول نوع مذکور را بول بقر نوشانند و غذا الیش شیر و برنج پخته بدهند صحت یابد نوع دیگر کده چیرته و دیودار و گلو و پاڑهی و مرچ پیل و مخار خسک و هرده و کتائی و دار هلد و زرد چوب و پلپل دراز و چیته و بالسه هر همه را متساوی گرفته باریک آس کرده بدارند و مقداری با بول بقر بنوشانند ازین جمیع انواع اودر روگ و آماس هر هشت نوع آمله دفع گردند اکنون چند رس از جهت دفع اودر روگ اند طب رس متاگر گفته می آید سیماب صاف کرده یکحصه و گندهک صاف پاک کرده دو حصه بستانند و در کهرل انداخته سحیق کنند تا کجلی شود نمک سنگ زیره و زیره سیاه و برنگ و تیسد و گلوی و چیته هر همه متساوی آمیخته با شیره برنگ و سنبهالو دو روز با شیره ترنج سه روز سحیق کنند و تسقیها دهند و این خشک شده آس کرده نگاه دارند و حبه روزینه مریض را با روغن ماده گاو بخورانند ازین اودر روگ که از باد باشد دفع شود این رس را نزلوکه سندر رس گویند نوع دیگر سیماب صاف کرده و گندهک صاف کرده و مس کشته و آهن کشته و سهاجت هر یکی یکحصه زیره و [illegible] و پلپل دراز و پلپل گرده و چیته و کوتهه و برگ سنبهالو و موصلی و اجمود هر یکی دو حصه بستانند و باریک آس کرده بجوش برگ تخم و پوست بیخ [illegible] بست تسقیه دهند با شیره بهنگره چون تسقیها مرتب شوند نگاه باشند گنار غلولها بندند و بدارند و یکی روزینه معلول را با شهد بخورانند تا یکماه ازین زحمت مذکور که از بلغم باشد دفع شود این را لبسوار رتی گویند نوع دیگر سیماب پاک کرده و گندهک صاف [illegible] زرنیخ که همه صاف کرده باشند و بیخ هر همه متساوی گرفته باریک آس کرده با شیره برگ [illegible] و سنبهالو یکروز با شیره [illegible] یکروز سحیق کرده غلولها بسته در میان شرایه گلی نهند و شرایه [illegible] و جامه گهر کنند و در یک مقداری ریگ انداخته شرایه را در آن نهند و دیگر بالای شرایه ریگ نهاده دیگ کنند و بر دیگ [illegible] یکروز زیر آتش کنند [illegible] غلوله را بیرون آرند و [illegible] آن باشد با آن [illegible] تسقیه دهند از شیره [illegible] بست و یک تسقیه از اگن [illegible] بست [illegible] از جوش [illegible] و یک تسقیه از شیره [illegible] دهند چون تسقیها مرتب شوند خشک کرده آس کنند و بدارند و حبه معلول را با یک برگ تنبول بخورانند بالای آن جوش [illegible] بنوشانند ازین اودر روگ که از غلبه سرد و [illegible] باشد و گوله دفع گردد این رس را اگن کنوار گویند نوع دیگر سیماب پاک کرده چهار حصه و گندهک صاف کرده هشت حصه و زهر و چوب آمله و هلیله و بهلیله [illegible] هر یک دو حصه بستانند و جمله را باریک آس کنند و هفت تسقیه از شیره ارنی و هفت تسقیه از شیره زقوم و هفت تسقیه از شیره بهنگره و هفت تسقیه از روغن بید انجیر بدهند چون تسقیها مرتب شوند خشک کرده نگاه دارند یک درم معلول را با آب گرم روزینه بخورانند ازین مریض را اسهال شود و آب جلو در جمله براه زیرین فرود افتد و بعد اسهال برنج پخته با دوغ ماده گاو که در آن نمک انداخته باشد بخورانند صحت یابد نوع دیگر برگ [illegible] با شیر ماده گاو آس کنند و در [illegible] کرده نگاه دارند و چنان بسوزند که دودش بیرون نرود چون [illegible] شود خاکستر بیرون آرند و در آن آب انداخته تیزاب چکانند و بدارند و مقداری معلول را روزینه بنوشانند ازین جمله انواع اودر روگ دفع شوند نوع دیگر سیماب کشته و ملچی کشته هر یکی یکحصه و مس کشته و گندهک صاف کرده هر یک چهار حصه بستانند و یکروز با شیر زقوم سحیق کرده غلولها بندند و در شرایه بیندازند [illegible] کنند و [illegible] بگذارند به پاچک دشتی کچیت دهند چون سرد شود بیرون کشیده آس کنند و بدارند و روزینه معلول را با روغن ماده گاو و بالای آن سحیق بیخ کده چیرته با بول بقر بنوشانند ازین پیه و گوله از بیخ [illegible] شود و این را [illegible] گویند والله اعلم بالصواب

فصل سی و نهم در زحمت آماس که آنرا [illegible] گویند مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه زحمت مذکور بر دو گونه ست یکی داخلی و یکی خارجی اما داخلی چون از خوردن اشیاء ترش یا تیز یا گرم یا دیر هضم در حالت لاغری که سبب

فصل سی و نهم در زحمت آماس قسم اول در علامات زحمت مذکور

یا بازدن فاقه یا به سبب لیبیاسی اسهال شده باشد از مداومت کردن بر خوردن حزوات یا گل یا سبزی یا اشیای مضر که ذکر آن در فصل ثامنی گذشته
و از خوردن یکجای اشیای ایچون آن را با هم نخورند مضر باشد چنانچه خوردن شیر با روغن سنور و افیون با روغن کنجد و از بواسیر و از ترک حرکت و از
سرون بیاوردن قی و اسهال خلطی را که در شکم جمع شده باشد و از رسیدن زخم در محل خطرناک و از اسقاط حمل و از کردن قی و اسهال بطریقی
که نباید خواه تلخه و بلغم فاسد شده باشد و باد نیز فاسد شده آنها را در رگهای گوشت و چرم درآورده پیدا شود و آن بر هفت نوع است یکی آنکه از غلبه باد
دوم آنکه از غلبه تلخه سوم آنکه از غلبه بلغم چهارم آنکه از غلبه باد و تلخه پنجم آنکه از غلبه باد و بلغم ششم آنکه از غلبه تلخه و بلغم هفتم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد
یا خارجی بر دو نوع است یکی آنکه از رسیدن کشتی خارجی چیز زهرناک چنانکه تیر و تیغ و باد شرقی و سرد و شیره بجلاوه پیدا آید دوم آنکه از مساس
کردن زهرناک بین چنانچه عنکبوت و اکیبا و حربا باید کرد یا از بول و غائط آن پیدا آید پس رحمت آماس بر نه نوع باشد و نشانها که قبل حادوثش
پیدا آید آنست که محلی در آن آماس شدنی باشد گران گردد و تاپاک و سوزش در آن پیدا آید آنست که در آن محلی و رگهای آنجا کشیده گردند و
نشانی مرض مذکور که بعد حادوثش پیدا آید آنست که محلی که آماس پیدا شده باشد گران و بلند گردد و رگهای آن محل ناپدید بود و موهای آن محل
ایستاده شوند و گونه اش متغیر گردد و علامت آماس بادی آنست که پوست محلش لعل وام یا سیاه وام و تنگ و سخت گردد و آماس گاهی بی علاج
فرو نشیند و باز عود کند و چون بر یک طرف آماس انگشت بخلانند بطرفی دیگر مرتفع گردد و در محل آماس بی سببی گاه گاهی درد پیدا آید و موهای
محل مذکور ایستاده شوند و آماس مذکور منتقل باشد و در روز غلبه کند و در شب غلبه اش کم افتد علامت آماس که از تلخه باشد آنست که محل آماس نرم
با بوی بد زرد وام و یا سیاه وام باد و سوزش چون محل مذکور را مس کنند سخت درد کند و مریض را در آن سرتپ و روانی خوی از اندام و
تشنگی و سوزش چشمها پیدا آید و علامت آماس بلغمی آنست که آماس منتقل نباشد و رنگ محلش سپید باشد و مریض را ناآرزوی طعام و روانی آب
از دهن و نقصان گرسنگی پیدا آید اگر در آماس طرفی دست بخلانند بطرف دیگر بر نیاید و آماس به تدریج بر آید و به تدریج بعلاج به گردد و در شب غلبه کند و در روز
غلبه اش کم گردد علامت آماس که از باد و تلخه حادث شود آنست که در و نشانهای آماس بادی و آماس بلغمی پیدا آیند و علامت آماس که از غلبه هر سه خلط
باشد آنست که در و نشانهای آماس بادی و آماس تلخه و آماس بلغمی پیدا آیند و علامت اشیای آماس که از رسیدن اشیای خارجی چنانکه تیر
و تیغ و چوب کشتی و باد سرد و باد دریا و بجلاوه و کوچه پیدا آید آنست که آماس روز بروز تنها گردد و یا زیاده سوختگی بود و رنگ محلش لعل باشد
و اگر نشانهای آماس تلخه در و نیز بوند و علامت آماس که از گذاشتن کرم زهرناک بر تن و یا شلیده شدن آن با اندام یا رسیدن بول و
غائط و منی آن پیدا آید آنست که آماس نرم و منتقل باد درد و تاپاک بود و شتاب تنها بود و زود و فزون بلند بدانکه اگر در سر یا در دست آماس پیدا بود
بدانند که خلط فاسد در مقامی که آنرا آماسی گویند قرار گرفته آماس مذکور پیدا آورده است اگر در تن میانگی آماس حادث گردد بدانند که
خلط فاسد در مقامیکه آنرا پکواسی گویند قرار گرفته آماس پیدا آورده است و اگر در کمر و ران یا در ساق ران و غیر آن آماس پیدا آید بدانند
که خلط فاسد در محلیکه آنرا آماسی گویند استقرار یافته آماس را پیدا آورده است اگر در تمام اندام آماس پیدا آید بدانند که خلط فاسد در هر سه
محل مذکور قرار گرفته آماس را پیدا آورده است و بدانکه آماس تن میانگی و تمامی بدن زیرین یا زبرین و آماسی که در آن مریض را دمه و تشنگی
و تپ و لاغری و ناآرزوی طعام پیدا آید لا دوا است و آماسی که اثر مرضی دیگر نباشد و اگر از پای شروع و طرف سر زیادت شدن گیرد چون
در زن بود لا دوا باشد و اگر چنین آماس در محل میانه حادث شود خواه مرد را خواه زن را بدارو زائل نگردد و آثار آن که به پیدا آمدن رحمت مذکور
مهلک اند هفت اند دمه و قی و تشنگی و تپ و اتیسار و ناآرزوی طعام و لاغری والله اعلم بالصواب قسم دوم در علاج رحمت مذکور
باید که بیخ دارلی و سنده و بیخ دار و هلیس و آس هر همه را بتساوی بستانند و آس کرده بالای آماس گرم کرده سخت کنند از این آماس بادی
دفع شود نوع دیگر که و بیخ تل و ملتی و صندل و مانند آن دیگر دارو ها آس کرده بر آماس سخت کنند از این آماس تلخه دفع شود نوع دیگر

بیری واسپند. پنبیس و بیخ لسوت لعل و سپید و مید اسنگی هر همه را متساوی گرفته آس کرده بالای آماس سخت کنند ازین آماس بلغمی دفع شود نوع دیگر
ترنج واملی و دیودار و سندهی هنیس راسن و ذوب و بیخ نل و ملتی و صندل و بیری واسگند و وج و لسوت لعل و سپید و مید اسنگی و دیودار و هلیله
و بند الو و دبواسا هر همه را متساوی گرفته باریک آس کرده بر آماس سخت کنند ازین آماس که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود برای دفع آماس
که از سبب خارجی پیدا شود خواه از زهر حیوانی باشد یا غیر آن و برای آماس که از غلبهٔ خون پیدا آید علاجهائیکه برای دفع آماس تلخه اند بکار بندند
و غیر علاج برای دفع آماس که از رسیدن زهر حیوانی پیدا آید در فصل زهر گفته خواهد شد **اکنون** چند علاج علت مذکور از طب جگر دت
گفته می آید ست تهی و کدهیرنه و بیخ بید انجیر و بیل واملی و کنهارو سونا و پادل هر همه را متساوی گرفته وجوکوب کرده بجوشانند و جوشانده
بخورانند و بدان آماس بشویند ازین آماس بادی دفع شود نوع دیگر لسوت و گلوی و تریچله هر همه را متساوی ستده جوکوب کرده
بجوشانند و جوشانده مریض را بنوشانند و بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین آماس که از تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر تریچله ستده باریک
آس کرده مقدار سه درم روزینه با بول بقر بخورانند ازین آماس که از بلغم باشد دفع شود نوع دیگر هلیله و دیودار و کتکی و جملتی و دانتی و
پلپل دراز و پپلامول و صندل و دارهلد و ترایمان و حنظل هر همه را متساوی گرفته وجوکوب کرده بجوشانند و جوشانده با روغن ماده گاو انداخته مریض را
بنوشانند ازین آماس که از تلخه باشد دفع گردد و تپ و سوختگی و بیسرپ و سول و تشنگی و سناپات و اثر زهر نیز دور شود و برای دفع آماس تلخه
اشیای سرد را آس کرده طلا کنند و بجوشانده آن آماس بشویند و جوشانده مذکور مریض را بنوشانند و آب سرد نیز بنوشانند نوع دیگر جوشانده کدهیرنه
و سندهی و لسوت و گلوی و هلیله و دیودار هر همه را متساوی ستده باشند و گل مهکاج با بول بقر بنوشانند ازین آماس بلغمی دفع گردد
نوع دیگر پیپل و ریک کنجاره گنجه که دیرینه باشد و پوست سهجنه و کتان هر همه را متساوی ستده آس کنند و گرم کرده بالای آن سخت کنند
ازین آماس بلغمی دفع گردد نوع دیگر زیره و پاڑهی و موتهه و پپلی دراز و پپلامول و چاب و چیتره و سندهی و کٹائی و زردچوب هر همه را متساوی ستده
آس کنند و بگلامیخته بدارند و مقدار سه درم روزینه مریض را با آب بنوشانند ازین آماس که از غلبهٔ هر سه خلط باشد اگرچه دیرینه بود دفع گردد
نوع دیگر سندهی و چیته هر دو متساوی ستده و آس کرده با آب گرم مریض را روزینه بخورانند ازین آماس که از هر سه خلط باشد دفع گردد
نوع دیگر جوشانده کدهیرنه و نیم و پپلامول سندهی و کتکی و گلوی و دیودار و هلیله هر همه را متساوی ستده وجوکوب کرده بجوشانند جوشانده مریض را
بنوشانند ازین آماس تمام اندام و دمه و سرفه و درد پهلو و شکم و پنڈ روگ دفع شود نوع دیگر شیرهٔ ادرک با قند کهنه مریض را بخورانند و
غذا الیش شیر و برنج پخته سازند ازین آماس هر نوع که باشد دفع گردد نوع دیگر گوگل را با جوشانده کدهیرنه و دیودار و سندهی هر همه متساوی باشند
با بول بقر و یا با جوشانده مذکور مریض را بنوشانند ازین آماسها دفع شوند نوع دیگر شیرهٔ برگ بیل سحیق پپلی دراز و نمک بریا مریض را بنوشانند
ازین آماس که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر سحیق سندهی و پپلی دراز و نمک بریا مریض را با آب گرم بخورانند بیشتر در هر روز زیاده
که تا پانزده روز تا یکماه و نیم درم زیادت کنند ازین آماس هر نوع که باشد و مرض گلو و دهن و سرفه و زکام و دمه و ناآرزوی طعام
و بدبیش و تپ کهنه و بواسیر و سنگرهنی و هر علتی که از بلغم و باد باشد جمله دفع شوند نوع دیگر سحیق اصل کنول با روغن ماده گاو آمیخته مریض را
روزینه بنوشانند ازین آماس یک عضوی و تمام اندام و سینه دفع شود نوع دیگر تالمکهاره را با برگ و بیخ و شاخ بسوزند و خاکستر آن را
با بول بقر مریض را بنوشانند ازین آماس هر نوع که باشد دفع گردد نوع دیودار و کدهیرنه و سندهی هر همه را متساوی ستده با شیر ماده گاو بجوشانند
و شیر مریض را بنوشانند ازین آماس هر نوع که باشد دفع گردد نوع دیگر چیته و سندهی و فلفلین و لسوت و دیودار هر همه را متساوی ستده با آب
آس کنند و با شیر ماده گاو بجوشانند مریض را بنوشانند ازین هر نوع آماسیکه باشد دفع گردد نوع دیگر کدهیرنه و چیتره و دیودار و هر
پنج نمک و هلیله هر همه را متساوی ستده با آب آس کنند و در روغن ماده گاو اندازند و جوشانده مذکور نیز اندازند و بپزند چون پخته شود بدانند

ومقداری معلول را روزینه بخوراند از این آماس کلی دفع گردد این روغن را نیز لواره کهرت گویند نوع دیگر در جوش پاپیل و از چلبول و چیته دستی
و کلتهی و روغن ماده گاو باندازند و سحیق تر از ان پیچ کی جهیرنه نیز اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری روزینه معلول را بخورانند
ازین آماس هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر ترکته و چیته و کشنیز و جوائن و پار چهی و اجمود و سندهی و فلفلین املبیت و بیل و باپهول جاب
هر یکی سه درم گرفته و جوکوب کرده در یک ادهک آب بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه بخته بستانند و در یک پرستهه روغن ماده گاو
باندازند و سحیق تر از ان داروهای مذکوره نیز باندازند و روغن را بپزند چون پخته شود نگاه دارند و مقداری معلول را روزینه بخورانند ازین آماس هر نوع
که باشد و بواسیر و گوله و سوزاک بول دفع گردد و گرسنگی افزاید و این روغن را چیتر کاد کهرت گویند نوع دیگر پوت پیچ چیتره با آب
آس کرده در سبو طلا کنند و در ان سبو شیر انداخته جغرات سازند و از ان چکانده روغن بکشند و سحیق تر از ان چیتره و بدوغ که جغرات
کشیده باشند روغن مذکور را بپزند و نگه دارند و مقداری روزینه بخورانند ازین آماس هر نوع که باشد و بواسیر و اتیسار و گوله بادی و سیلان
منی دفع گردد و گرسنگی افزاید و این روغن را چیتر کهرت گویند نوع دیگر بجوش و سحیق تر از ان روغن ماده گاو بپزند چون پخته شود نگاه دارند مقداری
روزینه معلول را بخورانند ازین آماس که از غلبه بلغم یا تلخه یا باد یا هر سه خلط باد و اخلاط باشد دفع شود این روغن را مانک کهرت
گویند نوع دیگر بجوش و سحیق تر از ان ترب خشک و گل جهیرنه و دیودار و لرزان و سندهی و روغن کنجد بپزند چون پخته شوند نگاه دارند و بر
اندام مریض بمالند ازین آماس هر نوع که باشد نماند نوع دیگر جهرویله و کوتهه و دیودار و رنیکا و اگر تج و تیرج و الایچی و بالا و موتهه
و بر نیاب و تکر و کنتهون و ناگ کیسر و تالیسپتر و تاز و کشنیز و بیرون و پیپل در ازواسیه کاو و نکهه هر یک ازین جمله دست درم بگیرند و بجوش سحیق تر
از ان روغن کنجد بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بر اندام مریض بمالند ازین آماس بادی دفع شود اگر همین دارو با آب آس کرده بالای
آماس سخت کنند نیز همین فائده دهد نوع دیگر جوش که جهیرنه و گلوی و دیودار و کهول یک ادهک و شیره ادرک یک ادهک و صدپل قند
بستانند و آنرا اجلاب کنند و سحیق ترکته و تج و تیرج و الایچی و جاب که هر یک چهار درم باشند باجلاب بیامیزند چون سرد شود بالای آن شیر شهد آمیخته
نگاه دارند روزینه مقداری مریض را بخورانند ازین جمله آماسها و دمه و سعال و سرفه و ناآرزوی طعام دفع گردد و زور و گرسنگی بیفزاید و رنگ
اندام نیک گردد و این را نیز لواره اولیه گویند نوع دیگر سحیق کنجد و هلتی با شیر ماده گاو و مسکه آمیخته بر آماسی که از بلادر شده باشد سخت
کنند دفع شود نوع دیگر گل از زیر درخت بلادر باشد بگلابه کرده سخت کنند ازین آماس که از بلادر شده باشد دفع گردد اکنون چند دارو
بجهت دفع زحمت مذکور از طب نکسین گفته می آید ریم آهن را گرم کرده در بول بقر سرد کنند تا آنکه صاف شود بعده بشیره مانک و ادرک
چند تسقیه دهند و سحیق ترپهله و سندهی و فلفلین و جاب در ان اندازند باشد آمیخته نگاه دارند و مقداری مریض را روزینه خوردن دهند
ازین جمله آماسها دفع شوند نوع دیگر در جوش دسمول که یک ادهک باشد صد عدد هلیله انداخته بپزند چون پخته شود کشیده بدارند و در
جوش صدپل قند انداخته جلاب کنند بعده هلیله مذکوره در ان اندازند و بر آتش نرم کنند تا آنکه غلیظ شود پس سندهی و فلفلین و جوا کهار هر یک
یک پل و تج و تیرج و دانه الایچی هر یک سه درم آس کرده اندازند بعد سرد شدن نیم پل شهد با آن یار کنند و بدارند و مقداری مریض را
خوردن دهند ازین جمله آماس دفع گردند این را دسمول هریتکی گویند فائده بجهت دفع آماس جز آماسی که از پانڈ روگ شده باشد
مریض را قی و اسهال و فصد و فاقه و حقنه که آنرا باس گویند مفید ست و مریض را جو کهنه و شالی سال یا جوش مول پخته بخورانند از
خوردن طعام که آنرا از غله سحوق سازند و از ترشی و نمک و اشیای نکی و گل گوشت جانوران دشتی و خانگی و شیر و روغن کنجد و اشیا
دیر هضم و از خواب کردن در روز احتراز کردن فرمایند والله اعلم بالصواب **فصل چهلم در افزونی خصیه** که آنرا بهندی انده برده گویند
مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات زحمت مذکور** بدانکه در آمدن خلط فاسد در خصیتین براه رگهای دهنی که خصیتین

فصل چهلم در افزونی خصیه قسم اول در علامات زحمت مذکور

پیوسته اندر زحمت مذکور پیدا آید و آن بهفت نوع است یکی آنکه از فساد باد حادث شود دوم آنکه از فساد تلخه سوم آنکه از فساد بلغم چهارم آنکه از فساد خون پنجم آنکه از چربی ششم آنکه از حبس بول هفتم آنکه از روده حادث گردد و علامت زحمت مذکور که پیش از حدوثش پیدا آید آنست که مثانه و خصیه و نمو رو گمر درد کند و ضراط بفراغ بیرون نیاید و در خصیتین آماس پیدا شود و علامت زحمت مذکور که از غلبه باد باشد آنست که خصیتین مثل مثانه منتفخ باشند و چرم خصیتین نه سخت خشک گردد و گاه گاهی بی سببی دران درد پیدا آید و علامت زحمت مذکور که از غلبه تلخه باشد آنست که خصیتین همچو گلر پخته باشد و بسرعت بزرگ شوند و پخته گردند و سوزش دران بود و مریض را تپ پیدا آید و علامت زحمت مذکور که از غلبه بلغم باشد آنست که خصیتین سرد و گران و چرب و سخت بوند و اندکی درد و خارش کنند و علامت زحمت مذکور که از غلبه خون باشد آنست که در خصیتین آبلهای سیاه و ام حادث گردند و درین نوع علامتهای تلخه نیز باشند و علامت زحمت مذکور که از پیه باشد آنست که خصیتین همچو بار نارپخته و نرم باشد و علامتهای نوع بلغمی درین نوع نیز باشند و علامت زحمت مذکور که از حبس بول باشد آنست که خصیتین درد کنند و نرم باشند و در وقت مشی آواز کنند چنانکه مشک که درو مقداری آب باشد و بجنبانیدن آواز کند و علامت زحمت مذکور که از انتقال روده پیدا آید آنست که خصیتین درد کنند و مثل مثانه منفوخ باشند لیکن طویل باشند و چون خصیه را بشیبند انچه درو باشد آواز کند بالا رود و چون بگذارند باز خصیه چنانچه بود همچنان بود طریق حدوث این نوع آنست که از خوردن اشیای باد انگیز و غسل کردن در آب سرد و از برداشتن بار گران و از کشتی گرفتن بازور آور و از افتادن از درخت یا از بلندی باد فاسد شده در روده می آید و آنرا کشیده در بندگاه ران که قریب عانه است می آرد و روده در بندگاه همچو گره نمودار میشود و اگر درین محل علاج باصلاح نیارند روده فرود آمده در خصیتین آید و نوع مذکور حادث شود و این نوع مسمی به انتر دهه است علاوه است قسم دوم در علاج زحمت مذکور باید که درین مرض سواری بر اسپ و پیل و شتر و مانند آن و حرکت و فاقه و غذای دیرهضم مضرست مریض را از انها احتراز کردن فرمایند و اگر زحمت مذکور که از غلبه باد باشد باید که روغنیکه آنرا بجوش و سحیق ترازان المسوت پخته باشند مریض را بنوشانند و بر اندامش طلا کنند و آنگاه مریض را سینه کنند و داروی مسهل داده اسهال کنانند بعده تا یکماه روغن بید انجیر با شیر آمیخته بنوشانند پس ازان حقنه که آنرا نرهن گویند بجوش سحیق تر داده دافع باد اند بکنند و غذای مریض شوربای گوشت و برنج پخته سازند و باز حقنه انباس بروغنیکه آنرا به سحیق تر و جوش بلغمی پخته باشند بکنند و این علاجها که گفته شد وقتی بکنند که نوع مذکور خام باشد و اگر به پختگی درآید داروهائیکه بدان پختگی حاصل شود بر خصیتین بسته گذارند چون پخته شود در زیر میان دو خصیه است شگاف کنند تا ریم و زرداب انچه دران مجتمع شده باشد برون آید و آنگاه داروهائیکه از ان گوشت فراهم شود در کار بندند اگر زحمت مذکور که از غلبه تلخه باشد چون پخته نشده باشد باید که علاجها و داروهائیکه برای دفع تپ گرسته در فصلش خواهد آمد بکار بندند و چون پخته شده باشد باید که شگاف کرده انچه از ریم و جز آن باشد بیرون آرند و روغن و شهد در شگاف طلا کنند تا آنکه صاف شود بعده روغن که ازان محل جراحت پاک الیش یافته فراهم شود در شگاف مذکور طلا کرده فراهم گردانند و اگر زحمت مذکور از غلبه خون باشد باید که بر خصیتین زلوچه سخت کرده خون بگشایند و داروی اسهال را با شهد و شکر آمیخته بخورانند تا اسهال شود و علاجها که برای دفع تپ گرسته خواهد آمد بجهت دفع این نوع نیز بکار بندند لیکن علاجهائیکه بجهت دفع گرسته خام گفته خواهد شد بجهت دفع این نوع چون خام باشد بکار بندند و علاجهائیکه بجهت دفع تپ گرسته گفته خواهد شد بجهت دفع این نوع چون پخته شود بکار بندند اگر زحمت مذکور از غلبه بلغم باشد باید که علاجهای ضریل بلغم یا بول ماده گاو آس کرده بر خصیتین سخت کنند و یا جوشش دار هلد با بول ماده گاو آمیخته مریض را بنوشانند و علاجهای که بجهت دفع گرسته بلغمی خواهد آمد برای دفع این نوع بکار بندند جز آنکه بجهت گرسته بلغمی گرسته مذکور را بدست مالیده نرم گردانیدن هم گفته اند و درین نوع این علاج نکنند چون این نوع پخته گردد باید که شگاف کرده ریم و جز آن بیرون آرند روغن کنجد که آن را

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

به سحق تر جای بابادرو انگزه و حبقون پخته باشد بر محل شگاف طلا کنند تا آنکه صاف شود بعده روغن طلا کنند که بدان بالائین بافته گردد اگر زحمت مذکور از چربی باشد باید که خصیتین را سپید کنند و داروهای سر ساد کون و داروهای آماس بول البقر کرده بران سخت کنند و چون این نوع پخته گردد باید که خصیتین را بجامهٔ ابریشمی ببندند و مریض را استظهار دهند و با آلت شگاف کنند که آنرا برده نیز نامند شگاف کنند و چربی و آنچه دران باشد بیرون آرند لیکن چنان شگاف کنند در زیر که میان خصیتین بهت و صفاق (؟) شگاف نگردد بعده بسحق سیسه و نمک سنگ بر شگاف سخت کرده پتی بندند و چون محل شگاف صاف شود آنگاه روغن کنجد که آنرا بنرنج و نمک سنگ و بابادر پخته باشند بران طلا کنند تا فراهم شود و اگر زحمت مذکور از جنس بول حادث شده باشد باید که خصیتین را سپید کنند و بجامه بچیپد و فرود خصیه را استاده چادر خصیتین با آلتی که آنرا برا بهگنده گویند و در شگاف بکسر باشور و در آورند و دوم خصیتین با آلتی که بربند بقوت تا غش بول کشید و دور کنند بعده دارو ئیکه ازان شگاف صاف گردد سخت کرده خصیتین را پتی ببندند چنانکه خصیتین سخت فرو نهند و به شلپیده گردند و اگر بدانند که نوع مذکور شروع شده است بول بالای خصیه بر آمده است لیکن در روان در نیامده است و برای دفع آن علاجهائیکه جهت دفع نوع بادی گفته شده اند بکار بندند و داغ بر شکل ماه نو بدهند و اگر زحمت مذکور از روده حادث شود به بینند که خصیه راست بزرگ شده است یا خصیه چپ اگر خصیه راست بزرگ شده باشد باید که در سانگوش چپ محل خطرناک گذشته رگ بکشایند و نیز درین نوع اگر خصیه است بزرگ شود باید که سبابهٔ انگشت نر ازان دست چپ چرم را بریده داغ کنند و اگر خصیه چپ بزرگ شود باید که درمیان نر انگشت ازان دست راست چرم را بریده داغ کنند و جهت دفع نوع بلغمی و بادی همین طریق داغ کنند لیکن اینجا بر بریدن چرم داغ باید کرد اکنون چند علاج جهت دفع زحمت مذکور از طب جاوت گفته می آید باید که مریض را گوگل با روغن بیدانجیر یا بول البقر آمیخته روز بروز بنوشانند ازین زحمت مذکور که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر مریض را روغن نراین بنوشانند و بدان ماس دهند و حقنه هم بکنند ازین نیز نوع بادی دفع شود نوع دیگر چندل و چهلی دنبا و فرسیسی و اسیر و جمالجول را با شیر ماده گاو آس کنند و بر خصیتین سخت کنند ازین زحمت مذکور که از تلخه باشد دفع گردد و سوزش و آماس و درد که در نوع مذکور باشد نماند نوع دیگر پوست درخت بر و ازان و پاکر و گلر و بتیس را باریک آس کرده با روغن ماده گاو آمیخته بالای خصیتین کنند ازین نوع که از تلخه باشد دفع شود نوع دیگر راسنا و مهلتی و گلوی و بیخ بیدانجیر و کهرتی و خار خسک را جوکوب کرده بجوشانند و جوش بگیرند و روغن بیدانجیر دران انداخته مریض را بنوشانند ازین نوع که آنرا انتر برده گویند دفع گردد نوع دیگر روغن بیدانجیر که آنرا بجوشانند و بسحق بر یا کرده (؟) باشند با شیر ماده گاو آمیخته مریض را بنوشانند آنرا انتر برده گویند انتفاخ شکم و درد آن دفع گردد اکنون چند علاج زحمت مذکور از طب جنتامن گفته می آید جوش بر یا را در شیر ماده گاو انداخته بپزند و بلیله که آنرا در روغن بیدانجیر بریان کرده باشند و بسحق را با شیر آمیخته مریض را بنوشانند ازین نوع بادی که با درد باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر پوست بیخ بیدانجیر و راسن و دیودار و جهایه را با شیر ماده گاو آس کنند و گرم کرده بالای خصیه تا هفت روز سخت کنند ازین نوع بادی که با درد بود دفع گردد نوع دیگر تخم و شنف آس کرده بالای خصیه سخت کنند ازین نوع بلغمی دفع گردد نوع دیگر تازه کرم و کوتهه و دیودار و سنهی با سرکهٔ هندی یا در بول ماده گاو باریک آس کنند و گرم کرده بالای خصیه سخت کنند ازین نوع بلغمی دفع گردد نوع دیگر بلیله را با بول ماده گاو انداخته بجوشانند و آس کرده با سحق نمک سنگ آمیخته بدارند و بوقت فجر روز بروز بخورانند ازین نوع بادی و بلغمی هر دو دفع شوند نوع دیگر روغن گاو و نمک سنگ و رآوند مسی انداخته با گلیم آنرا مالش دهند و در آفتاب بدارند تا آنکه سیاه شود بعده آنرا بر خصیتین سخت کنند ازین مرض مذکور دفع گردد نوع دیگر سولف و نگاهی و دیودار و صندل و زرد چوب و اربار و سیر و زیره و بچ و نرجیله و گل زعفران و گوگل و بچ و جهو و کوتهه و ترج و الایچی و راسن و سندهی چتره و برنگ و هنگ و جهر بایه و گنگی و نمک سنگ و تگر و لاد و اتیس که هریک سه درم ستده باریک با آب آس کرده در یک سیر روغن ماده گاو بیندازند

وبجوش بالسته سندهی بید انجیر و برگ نم و کمائی و سیر که هر یک بوزن روغن مذکور برابر باشند نیز اندازند و بپزند چون پخته شوند نگاه دارند و بمقدار بر قدر
زور و قوت گرسنگی مریض روزینه بخورانند ازین زیادتی خصیه که از باد و بلغم یا تلخه یا سه خلط باشد یا از پیه یا از حبس بول بود دفع گردد و زحمت
جگر و پیه و پیلپای نیز دفع گردد این روغن راشت **بهپاک گهرت** گویند **نوع دیگر** پوست بیخ بید انجیر صد پل و سندهی و بیخ بیل و گوکهرو یک
اوسنگ لبستانند جمله را کوب کرده در آب که چهار چند آن باشد بجوشانند چون یک حصه بماند ستده در یک پرستهه روغن بید انجیر اندازند و
بمقدار جوش شیر ماده گاو نیز اندازند و چهار پل ادرک با سندهی سه پل با آب آس کرده نیز اندازند و بپزند چون پخته شود نگاه دارند و بقدر و قوت
زور و گرسنگی مریض سادر یافته مقداری روزینه بخورانند و بعد هضم شدن روغن مذکور برنج پخته را با شیر ماده گاو بخورانند ازین انتربرده دفع گردد
این روغن را اگن بهرپ **هشت تیل** گویند **فصل چهل و یکم** در شکنج که آنرا ابده گویند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول** در علامات زحمت مذکور
بدانکه زحمت مذکور بدوام خوردن از غذای دیر هضم و ابجکت ری و تری که خلط فاسد در بندگاه ران در راستا یا چپا گرهی پیدا آرد که آنرا بهندی
بردهم نیز گویند علامتش آنست که مریض را تپ و سستی پیدا آید و در محل حدوث زحمت مذکور درد و سوزش پیدا آید **قسم دوم** در علاج زحمت
مذکور بدانکه سحیق پلیله که آنرا در روغن بید انجیر بریان کرده باشند با سحیق پلپل دراز و نمک سنگ یار کرده بالای شکنج لخت کنند مریض فی الحال
صحت یابد **نوع دیگر** آرد گندم و گندرک یعنی صمغ درخت سنائی را با شیر میش آس کنند و گرم کرده بالای شکنج سخت کنند ازین مریض
صحت یابد **نوع دیگر** زاغ سیاه را ذبح کنند و گوشتش پاره کرده و آلایش کشیده فی الحال بر شکنج به بندند میان دو طاس درد دفع گردد **نوع دیگر**
پارهی و سندهی و فلفله و ترپهله و چیته و بیخ و بیل و اجمود و پیلمول و زرد چوب و دارهلد و چبیل و چاب و بچ و تیرج و الایچی و کنگنی و انگوزه که آنرا
بریان کرده باشند و اندرجو و بیرنج نمک را متساوی ستده باریک آس کنند و بدارند و بمقداری روزینه با آب گرم مریض را بخورانند
ازین آماس خایه که از فساد باد باشد و شکنج و گوله و جمله علتهای شکم فی الحال دفع گردند **نوع دیگر** بیخ بیل و بیخ کیتهه و پوست ارلو و چیته و برنگ
و نسوت و مهره و کریج خرد و بزرگ و بیجه و سندهی و بلاور و پلپل دراز و پیلمول و بیرنج نمک و جواکهار و اجمود هر همه متساوی ستده آس کرده
بدارند بمقداری با آب گرم یا با سرکه هندی روزینه معلول را بخورانند ازین شکنج دفع گردد این را **پلواد چورن** گویند **نوع دیگر** ناگ سنگ
و سنبهل و کوتهه و سولف و انجیر و بچ و اسیر و مهلی و بهارنگی و دیودار و سندهی و کاکپهل و چهکر مول و سهده و چاب و چیته و کچور و برنگ و پنبیس
و انسوت و رنیکا و تیل و سرسون و بیل و اجمود و پلپل دراز و انتن و راسن جمله را متساوی گرفته با آب آس کرده در روغن بید انجیر
اندازند و بجوش این دارو ها باندازند و روغن را بپزند چون پخته شوند نگاه دارند بمقداری روزینه مریض را بنوشانند و بالای شکنج طلا کنند
ازین زحمت مذکور که از غلبه باد و بلغم و اداورت و گوله و گوله و بواسیر و پیه و اورسیحه و اناه و سیلان منی و سنگ مثانه دفع شود این روغن را
برهشت سنب ادتیل گویند **نوع دیگر** سندهی و فلفلین و ترپهله و موتهه و چیره و بیج و بچ و تیرج و الایچی و فلفلمول و هوبیر و دلبودا
و کبابه و چهکر مول و کنچه و چاب و زرد چوب و دارهلد و زیره و انیس و جوانی و نمک بریا و نمک سونچل و جواکهار و چبیل و زیره بزرگ
جمله را متساوی گرفته مسحوق سازند و مقدار وزن جمله ادویه گوگل مذکور بیامیزند و غلوله کرده بدارند و بمقدار سه درم روزینه مریض را
باشند بخورانند ازین جمله انواع اند برده و النوبات و اداورت و کرم و تپ ناغه و آسیب دیو و پری و اناه و اتماد و جمله انواع بیبت
و بواسیر و آماس و پیه و سیلان منی و باد برقان و پاندروگ و آماه و جانبجی و دیگر امراض دفع گردند این معجون را **دواء تیکے** گویند
والله اعلم بالصواب **فصل چهل و دوم** در زحمت کلکند و گنطمالا و اپچی و کرنته و ار مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول** در
علامات زحمت مذکور بدانکه چون باد و بلغم فاسد و چربی زشت در رگهای گلو که آنرا منیبان گویند در آید گره بیشکل بیضه مرغ
پیدا آید آنرا بهندی **کلکند** گویند و آن بر سه نوع ست یکی از غلبه باد باشد دوم از بلغم سوم از فساد چربی بوده علامت زحمت مذکور

کہ از غلبہ باد باشد آنست کہ در محل مرض مذکور چنان درد پیدا آید چنانچہ سوزنها میخلانند و رگهای آن محل سیاه وام نمودار گردند و کوفتہ محل مذکور سیاه وام
و لعل فام باشد این نوع تب پیچ بزرگ پیدا شود و خشن بود و اغلب آنست کہ پختہ نگردد و گاه باشد کہ پختہ گردد و کام و گلو خشک شوند و درقیت
دانیہ مریض ضعف فساد پیدا آید و علامت زحمت مذکور کہ از غلبہ بلغم باشد آنست کہ زحمت مذکور مستقر باشد و رنگ محلش متغیر شود و درد
اندک و خارش بسیار کند و بزرگ باشد و تب پیچ بزرگ باشد و این نوع اکثر اوقات بعد از دیری پختہ گردد و گاه باشد کہ اصلا پختہ نگردد و مزه دهن مریض
شیرین بود و در کام و گلو لزوجت و چسپندگی باشد و علامت زحمت مذکور کہ از فساد چربی باشد آنست کہ چربی گران و برنگ زرد با بوی بد بود و
خارش کم و باد درد باشد بشکل کدوی فروهشتہ بود و جنبش تنک و مثانہ اش تیز باشد چون معلول فربہ بود و این نوع بزرگ گردد اگر معلول لاغر شود
کم العت در این نوع روی مریض چرب بود و از گلویش آواز بر آید اگر زحمت گلگنڈ کہ در آن فم بدشواری آید و بندها سست شوند و زحمت مذکور زیادت
از یکسال استقرار یافتہ باشد و مریض را رغبت بر طعام نباشد و لاغری بود و در آوازش تغیر پدید آید و مرضی لا دوا باشد بدانکہ چون بغل کف یا
یا در رگهای گردن کہ آنرا امنیان گویند یا در گلو یا در بندران محلیکہ کشنج در آن حادث میشود یا در بند ساعد یا در بازو بلغم فاسد شده چربی را زشت گرداند دانهای
خنگی بمچو کنار بستانی یا بمچو آملہ پدید آیند آنرا اهندی گٹھ بالا گویند این طب از ماتی اندک پختہ گردند و درد نیز اندک یک اگر از ین بعضی دانها پختہ گردند و بعضی
پختہ شده شکستہ گردند چنانکہ ریم سائل گردد و بعضی بکلی فراهم شوند و دانهای دیگر پیدا آیند آنگاه زحمت مذکور را اپچی گویند و این بعد از دیر
فراهم شود و چون این مرض مریض را عیش ... و در پهلو و سرفہ و تب دق پیدا آید مرض مذکور لا دوا باشد چون باد و تلخہ و بلغم فاسد شده خون گوشت
و چربی را زشت گردانند در اندام دانها کرده بلغم بمچو گرهها پیدا آید این را اهندی گرنتہ گویند و آن پنج نوع ست یکی آنکہ از غلبہ باد باشد دوم
آنکہ از غلبہ تلخہ سوم آنکہ از غلبہ بلغم چهارم آنکہ از غلبہ فساد چربی پنجم آنکہ از فساد رگها پیدا آید علامت زحمت مذکور کہ از غلبہ باد باشد آنست
کہ دانهای مذکوره چنان بوند گویا کشیده یا شگافتہ یا بریده میشود و باد در ان چربی میخلانند و بعضی چنان اند کہ دانها شکستہ خواهند افتاد و دانهای
مذکوره نرم و منفوخ گردد مثل بولان سیاه وام بوند و اگر پختہ شده باشد بشکند از درون خون رقیق بیرون آید علامت زحمت مذکور کہ از غلبہ تلخہ باشد
آنست کہ دانهای مذکوره لعل فام یا زرد وام بوند چون پختہ شکستہ شوند از درون خون گرم بیرون آید یا سوختگی بسیار باشد و علامت زحمت مذکور کہ
از غلبہ بلغم باشد آنست کہ دانهای مذکوره سپید وام و سخت بوند بمچو سنگ یا خارش بسیار باشد و درد اندک بود و بتدریج برآیند چون بشکنند ریم
سپید و غلیظ از درون بیرون آید و علامت زحمت مذکور کہ از غلبہ چربی بود آنست کہ دانهای چربی بزرگ و با خارش بسیار باشند و درد اندک
چون معلول فربہ شود بزرگ گردند و چون لاغر شود کم افتد چون بشکنند از درون ریم بمچو روغن ستور کنجاره کہ آنرا با آب آس کرده باشند بجامہ پختہ باشد
بیرون آید و طریق حدوث زحمت مذکور کہ از غلبہ فساد رگها بود آنست کہ چون مردم زور و حرکت و سواری و ماندگی آن بسیار کند باد فاسد شده
در رگها در آمده آنرا کشیده منقبض ساختہ خشک گرداند و از ان رگهای مذکوره جابجا دانها منتفع بود پیدا گردانند و این نوع را اهندی سرا گرنتہ گویند و چون
این نوع متنقل با درد بود بدشواری زائل گردد و اگر مستقر بود و درد نکند یا دانهاش بزرگ باشد و یا در محل خطرناک بود لا دوا باشد بدانکہ چون عضوی
از عضا اخلاط فاسد غلبہ کرده گوشت و خون فاسد گردانند آماس بزرگ بمدت طویل بتدریج بزرگ شود و پختہ نگردد و از طرف اسفل عضو بعض
وگرد و نرم و با درد اندک بود پیدا آید این را اهندی اربد گویند و آن ششم نوع ست یکی آنکہ از غلبہ باد باشد دوم آنکہ از غلبہ تلخہ سوم آنکہ از
غلبہ بلغم چهارم آنکہ از غلبہ فساد خون پنجم آنکہ از فساد گوشت ششم آنکہ از فساد چربی باشد بیان این انواع نوعی آنکہ از غلبہ باد باشد علامت گرنتہ بادی
باشند و آنکہ از غلبہ تلخہ باشد در علامت گرنتہ کہ از غلبہ تلخہ باشد بوند و آنکہ از غلبہ بلغم بوند در علامات گرنتہ بلغمی باشند و آنکہ از فساد چربی باشد
و در علامات گرنتہ کہ از فساد چربی باشد بوند و آنکہ از فساد خون باشد علامت او آنست کہ نوع مذکور بزرگ بود و فی الحال بزرگ گردد و
پختہ شود و چکان بود و خون از اندام مدام سائل باشد و انگورهای گوشت بران پیدا آید و مریض از ین نوع زرد بود و دیگر علامات انفعال خون ران

نیز باشند و طریق حدوث این نوع آنست که خلط غلبه کرده خون را فاسد و مجتمع گرداند و در گرمای تنفس ساخته نوع مذکور پیدا آرد و این نوع لاذوات و آنکه از
فساد گوشت بود علامتش آنست که چرب بود و درد بکند و رنگ او همچو رنگ سائر اندام باشد و سخت همچو سنگ و غیر منتقل بود و پخته نگردد و طریق حدوث
این نوع آنست که از زدن مشت یا خشت یا به سنگ یا مانند آن گوشت فاسد شود و از آن این نوع پیدا آید و اکثر اوقات این نوع کسانی را حادث میشود
که گوشت ایشان به سبب غذا و خلطی بیش از حد وقت فساد یافته باشد و کسانی را حادث شود که مدام گوشت را بخورند و این نوع نیز لاذوات است
و چهار نوع دیگر دوا پذیرانند لیکن چون در محل خطرناک باشند و یا چکان بوند و یا مستقر و غیر منتقل باشند و یا آنکه در بینی و یا در دهن و یا در گوش بوند
لا دوا بوند و اگر بالای مرض اربد دیگر اربد خرد پیدا آید و آنگاه آنرا اودها اربد گویند و اگر دو اربد خرد پیدا آید شخصی حادث گردند خواه متعاقب
آنگاه آنرا دو اربد گویند و این هر دو لا دوا اند قسم دوم در علاج زحمت مذکور علاج کلکنه اگر این مرض از غلبه باد باشد باید که بدارو ها یکه
دافع باد اند باری سب کنند که بیان آن در فصل سله خواهد آمد بکار برند و دارو ها یکه دافع باد اند آس کرده و گرم ساخته بخشی از آن بر نوع
مذکور سخت کنند ولیکن فرود آوردن دیگر بخش که گرم باشد سخت کنند و یا آنکه همچنین سید با گوشت بزرگ آنرا آس کرده و با روغن کنجد آمیخته باشند
کنند بعد شگاف کرده آنچه در نوع مذکور از آلایش باشد بشلیده بیرون آرند آنگاه بدارو ها یکه از ان پختگی فراهم شود سخت کرده فراهم گردانند
نوع دیگر سیی و کتان و زیب پوست بچه و کم چار ولی و کنجد هر همه متساوی گرفته و باریک آس کرده و گرم کرده بالا سخت کنند و نوع مذکور به شود
و اگر این مرض از غلبه بلغم باشد باید که داروها یکه دافع بلغم باشند سپ بکنند و اینها نیز کنند بعد از آن شگاف کرده آنچه آلایش در آن باشد
بشلیده بیرون آرند آنگاه روزینه ببری دانش گاومی و کاکراسنگی و کوتهه و سولف بیخ نی نیزه که هر همه متساوی باشند با تیزاب آس کنند و
گرم کرده سخت کنند و بدار های پلپاد کرو و روغن کنجد بپزند و بیخ هر بیخ نمک در آن انداخته مقدار معلوم را روزینه بنوشانند به شود و حلول [illegible]
[illegible] باس بد [illegible] داروها یکه مزیل بلغم اند بنوشانند و از آنکه این نوع تاثیر دارد و مریض این نوع بادی و بلغمی را جوش سنگ و خو
کنند و شهد [illegible] ادرک و پاپول و بول بقر مفید است و چون این دو نوع گاهی پخته گردد باید که علاجها یکه در دفع پختگی مفید اند
بکار برند و اگر این مرض از فساد چربی باشد باید که مریض را چرب گردانیده رگش بکشایند و نسوت و [illegible] و آهن و [illegible] و ریت و
که هر همه متساوی باشند سوده آس کنند و گرم کرده بر محل مرض سخت کنند و سار درختی از درختان سار د آب چنانچه [illegible]
و آس کرده با بول بقر مریض را بنوشانند و اگر نتوانند که ازین علاجها نوع مذکور فراهم نشود باید که طبیب حاذق آنرا شگاف کرده آنچه چربی در آن
باشد کشیده دور کنند و محل شگاف بدوزند و بران دارو سخت کرده به گردانند و یا آنکه روغن [illegible] و چربی و مغز استخوان و شهد به یکجا کرده
گرم کنند و بدان نوع مذکور را بسوزند و بعد از آن شهد و روغن بران طلا کنند و یا [illegible] طلیای [illegible] آس کرده بر آن افگنند و برای [illegible]
این نوع جوش [illegible] نافع است اکنون چند علاج مجرب دفع زحمت مذکور از طب چنتامن گفته می آید [illegible] تخم سجنه که هر دو متساوی
باشند با دارو های دمول با آب آس کرده و گرم گردانیده بر مرض مذکور سخت کنند ازین نوع بادی زائل گردد نوع دیگر دیودار و [illegible]
هر دو متساوی گرفته با آب آس کنند و گرم کرده بر مرض مذکور سخت کنند ازین نوع بلغمی زائل گردد نوع دیگر [illegible] تخم سجنه و دیودار هر همه
متساوی گرفته و سوخته خاکستر کنند و آنرا با بول بقر آمیزند و گرم کرده بر مرض مذکور طلا کنند ازین نوع بلغمی زائل گردد نوع دیگر [illegible] تخم
سجنه و کتان [illegible] تخم ترب هر همه متساوی گرفته با دوغ ترش آس کنند و گرم کرده بر مرض مذکور سخت کنند ازین مرض کلکنه هر نوع که باشد
[illegible] بالا [illegible] دفع شوند نوع دیگر سر دم خوک را بسوزند و خاکستر کنند و آنرا با روغن تلخ آمیخته بر مرض مذکور طلا کنند ازین کلکنه هر نوع
که باشد اگر چه کهنه بود دفع گردد نوع دیگر باشیره [illegible] کهنه سحیق نمک سنگ و نمک بریا بیامیزند و آنرا در بینی مریض بچکانند ازین زحمت
کلکنه هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر برگ بیخ [illegible] با غساله برنج آس کنند و بر مرض سخت کنند ازین کلکنه هر نوع که باشد دفع شود

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

نوع دیگر بیخ اسپند سپید آس کنند و وقت صبح با روغن گاو مریض را بنوشانند. و شیر برنج پخته یکوقت بخورانند از این مرض مذکور هر نوع که باشد
دفع شود نوع دیگر بول گاو میش در آوند کنند و سحیق ریم آهن که کهنه باشد دران تا یک ماه انداخته بدارند بعده دهن آوند مهر کرده و بر دیگ ان
نشانده تا آن زمان زیرش آتش کنند که بول سوخته شود آنگاه بعد سرد شدن ریم آهن مذکور را آس کرده بدارند بعده دهن آوند مهر کرده و بر دیگ ان
نشانده بدارند و مقداری از آن مریض را روزینه با شهد خورانند صحت یابد نوع دیگر برنگی جواکهار و بیج و نمک سنگ راسن و چیتره وست جی فلفلین هر یک
هر همه متساوی گرفته با آب آس کنند و در روغن تلخ باندازند و چهار چند از روغن مذکور شیره کدوی تلخ نیز اندازند و روغن ابیزند چون پخته شود
بدارند و مقداری از آن در میان بینی مریض بچکانند از این زحمت کلکنه اگرچه بسیار بازور باشد دفع شود و این روغن را برنکاد گویند
نوع دیگر کدوی تلخ که پخته باشد سوراخ کرده دران شراب یا آب اندازند و تا هفت روز بدارند بعد هفتم روز مقداری از آن معلول را روزینه
بنوشانند و غذائیکه مفید باشد بخورانند از این زحمت کلکنه دفع شود در زیر زبان دوازده رگ اند منجمله آن دو رگ سیاه هستند باید که آنرا بالتیکه مسمی
به تیلیس ست بردارند و بآلتی که مسمی به دبه تر ست باهستگی ببرند تا خون بیرون آید آنگاه دفن را با ادرک آمیخته بر شگاف سخت کنند و مریض را
غذای احکمدی ندهند و جوش کلتهی و دیگر غذا که نافع باشد خوردن بفرمایند نوع دیگر میان رگهای گردن که آنرا منیا گویند و میان آن
سه رگ اند الحبا آنرا بسبب ازالت این مرض می ببرند باید که رگهای مذکوره را ببرانیده خون بیرون آرند و علاج جراحت را فراهم کردانند
نوع دیگر سر بچونگه را روزینه با غساله برنج آس کرده تا یک ماه مریض را بنوشانند از این زحمت کلکنه دفع گردد نوع دیگر سنبس و بیج نگاری
و ترپهله و چیتره و دیودار و پیپل دراز هر همه متساوی گرفته با آب آس کنند و در روغن اندازند و شیره بهنگره نیز اندازند و روغن ابیزند چون پخته شود
مقداری معلول را روزینه با شهد آمیخته بنوشانند و این روغن بر مرض مذکور نیز طلا کنند مرض مذکور دفع گردد علاج گنده مالا و اچی سرشف و برگ نم
و خاکستر بلا در هر سه را با بول بز آس کرده بالای مرض طلا کنند مریض را صحت شود نوع دیگر چوب درخت بیل و انجیر و دندان ماده گاو
سته بسوزند و خاکستر آنرا با چربی خوک آمیخته بر مرض طلا کنند صحت شود نوع دیگر پوست بیخ پنبه جنگلی بغساله برنج آس کنند و از آن
نان ساخته در روغن ماده گاو یا در روغن کنجد بپزند و معلول را روزینه بخورانند صحت شود نوع دیگر شیره سندی روزینه مقدار بست
و چهار درم مریض را بنوشانند از این اچی و گنده مالا و بیره آن دفع شود هر نوع که باشد نوع دیگر بیخ برن جوکوب کرده بجوشانند و جوش را
با شهد آمیخته مریض را بخورانند از این گنده مالا اگرچه دیرینه باشد فی الحال برود نوع دیگر پوست کچنال و ترپهله را گرفته و جوکوب کرده بجوشانند
و سحیق پیپل در آن انداخته آن یار کرده مریض را بنوشانند و غله جو و سناک بخورانند از این گنده مالا و کلکنه و اچی هر نوع که باشد دفع گردد نوع دیگر
سحیق تر از آن داروهای پیلیاد کن در روغن سرشف باندازند و چهار چند از روغن شیره کدوی تلخ نیز اندازند در روغن ابیزند چون پخته شود بدارند
و مقداری از آن در بینی مریض بچکانند و بر علت طلا کنند از این کلکنه اگرچه دیرینه و سخت باشد دفع گردد نوع دیگر سحیق تر از آن صندل و بلیله و
اگر و جو و کنگنی در روغن کنجد باندازند و روغن را بپزند چون پخته شود بدارند و زور و گرسنگی مریض دیده مقداری روزینه بنوشانند زحمت مذکور
دفع گردد و این روغن را چندنادتیل گویند نوع دیگر اباری و کدو و دانتی هر دو متساوی گرفته با آب آس کرده در روغن اندازند و شیره سهنجنه
نیز اندازند و روغن ابیزند چون پخته شود مقداری روزینه معلول را بنوشانند و در بینی بچکانند و بر محل مرض طلا کنند صحت حاصل آید نوع دیگر
اجمود و ساتبره و رونا و زرد چوب دارهلد و جواکهار و ساجی و چیتره و زرنج و منسل و ادرک و اگر و سندهی و برگ عقیر و حنظل هر یک شش درم گرفته و با
آب آس کرده در یک چهار حصه روغن تلخ اندازند و هشت چند از روغن بول بز نیز اندازند و شیر زقوم و آگ هر یک بمقدار وزن روغن باشد
هم باندازند و روغن ابیزند چون پخته شود بدارند و در بینی معلول بچکانند از این گنده مالا و اچی تمام باشد خواه پخته و خواه کهنه و خواه نو بود میان
هفت روز دفع شود و این روغن را مها اجمود ادتیل گویند نوع دیگر بیل و حب را با بیخ و برگ و تخم گرفته با آب آس کرده در روغن

تلخ باندازند و چون از روغن آب نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود بدارند و مقداری در بینی مریض بچکانند و بر مرض طلا کنند صحت شود نوع دیگر
گوموش انگشته و لوپوست او دور کنند و در روغن کنجد باندازند و روغن را بپزند چون پخته شود در روغن مذکور را بدارند و بر محل مرض طلا کنند صحت شود
نوع دیگر پوست سهوره و کندره و سنبهالو و کشنیز جمله را بتساوی ستده با آب آس کنند و در روغن کنجد باندازند و چهار چند از روغن پوست سهوره
نیز اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود فرود آرند و مقداری در بینی معلول بچکانند و بر مرضش طلا کنند صحت یابد نوع دیگر ترپهله و لسوت و دانتی و پل گوار
هر یک بست و پنج پل بستانند و جوکوب کرده در چهار دون آب بجوشانند چون یکدون آب بماند بجامه بخته در دیگ اندازند و پنجاه پل گوگل نیز اندازند و دیگ
دیگ را بر نشانده زیرش آتش کنند چون غلیظ شود سحیق تج و الایچی و سندهی و فلفلین و ترپهله و اجمود و جوانی و زیره و پلپول جتره و هوبیر و زیره سیاه
و ترپت و الپیت و نمک سوچل که هر یک شش درم باشد اندازند و کفچه زنند و فرود آورده در آوند چرب نگاه دارند و مقدار شش درم روزینه معلول را خوردن دهند
ازین گنڈمالا و اپدر و کرمی و ادر روگ و اورستنبه و لواورت دفع گردد و اگر بجای گوگل ساجیت اندازند نیز همین فائده دهد و این را ترپهلادی گوگل گویند
نوع دیگر مهل و پیاز آس کرده بر مرض سخت کنند ازین گنڈمالا و اپچی اگرچه بادر بود فی الحال دفع شود نوع دیگر ترپهله سهنه سندهی فلفلین
هر یک دو حصه و پوست کچنال که خشک باشد چهار حصه همه را ستده آس کنند و بجامه بخته بستانند و باگوگل که همچند سحیق داروهای مذکوره باشد
آمیخته با روغن ماده گاو دیار کرده بکوبند چون یکذات شود نگاه دارند روزینه مقدار سه درم معلول را خوردن دهند ازین گنڈمالا و اپچی دفع شود بدانکه
چون گنڈمالا و اپچی طرف راست باشد گوش چپ او در روز یکشنبه سوراخ کرده در آن ریسمان پشمینه میش که سیاه باشد باندازند زحمت مذکور دفع شود
نوع دیگر سحیق ترازان بندال و تخم فاقله جنگلی و هرو و دانتی و لسوت بر روغن ماده گاو بپزند و بدارند و معلول را مقداری روزینه بنوشانند
و بر محل مرض طلا کنند ازین اپچی اگر دیرینه باشد دفع گردد نوع دیگر سنبهالو و گوگل جای و بالا و بندال و نمک سنگ را آس کنند و گرم کرده شهد
با آن بیامیزند و مریض را بنوشانند وقی بکنانند در دفع اپچی نافع آید نوع دیگر سحیق ترکابیهل و کندوری و بیخ کنیر و روغن کنجد بپزند و آن در
بینی معلول بچکانند در دفع گنڈمالا و اپچی نافع آید نوع دیگر چوب سارنگ چکان با آب حل کرده در بینی چکانند و در دفع گنڈمالا و اپچی نافع آید
نوع دیگر تخم سهجنه یا تخم حیحره با آب آس کرده در بینی معلول چکانند در دفع گنڈمالا و اپچی نافع آید نوع دیگر استخوان بکاه و زاغ و سوسمار و باخه
بسوزند و خاکستر آن با روغن هنگوت آمیخته بر محل مرض طلا کنند در دفع اپچی و گنڈمالا نافع آید بدانکه برای مرض گنڈمالا و اپچی دوای که از ان قی آید
و روغنها که برای دفع زحمت پیلپا گفته خواهد شد نافع آید استعمال باید کرد و غذای مریض را از جو و منگ سازند علاج دفع کرمتهه بدانکه درین
مرض چنان کوشند که مریض لاغر و ضعیف نگردد زیراکه ما دام که مریض با قوت ست مرض غلبه کردن نمیتواند اگر مرضش از غلبه باد باشد باید که از روغن
روغن ماده گاو و روغن کنجد و لبسا همه تنها یا مخلوط بنوشانند نافع ست اگر روغن کنجد و روغن ماده گاو و لبسا و چربی را به سحیق ترد جوش دسمول پخته
مریض را نیز بنوشانند نافع تر آید نوع دیگر پوست بیخ هنیس و گنکی و نگلوی و سونا و بهارنگی و بیل و اگر و موصلی و زیره سیاه جمله را با شیر ماده گاو آس کنند
و گرم کرده بر محل مرض سخت کنند ازین مرض مذکور که از باد باشد دفع شود نوع دیگر بجهت دفع نوع بادی داروهاییکه در دفع باد اند آس کنند
و گرم کرده بر محل مرض سخت کنند و با آن انباده سب نیز بکنند مفید آید و اگر این نوع پخته باشد باید که شگاف کرده ریم بیرون آرند و بجوش
بیل و اک و کرده جراحت را بشویند صاف شود بعد از ان روغن کنجد که آن را بسحیق ترازان راسن و نازو سیر یا سحیق ترازان برنگ و هلدی و نگلوی و
شیر ماده گاو پخته باشد بر جراحت طلا کنند ازین زحمت مذکور که از باد باشد دفع شود و اگر مرض مذکور از بلغم باشد باید که دو بوچه بر محل مرض
سخت کرده خون بکشایند و شیر ماده گاو و آب خلط کرده بر محل مرض بریزند و از داروهای کاکولیادی کون هرچه دست دهد بستانند و جوکوب کرده بجوشانند
جوش اید سرد شدن باشد آمیخته مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر پوست درخت گلیکان جمون و بینس و ارجن را با آب آس کرده بر محل مرض سخت کنند
صحت یابد نوع دیگر سحیق هلیله در شیره نیشکر یا در شیره انگور انداخته مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر بیخ تن بخمول را با آب آس کرده در محل مرض

سخت کنند صحت شود نوع دیگر گل پنبه را با آب آس کرده با شکر آمیخته بر محل مرض سخت کنند صحت شود و اگر این نوع پخته گردد باید که شگاف کرده ریم بیرون کشند بعده
بجوش پوست درخت ختائی که بی گل بار گیرد جراحت را بشویند آنگاه کچنده و مهاتی آس کرده بر محل مرض سخت کنند تا آنکه جراحت صاف شود بعده مازان
و روغن گاو که آنرا گهو گویند در کتن پیچیده باشند بالای جراحت طلا کنند مریض صحت یابد و اگر مرض مذکور از بلغم باشد باید که زور معلول دریافته قی و اسهال
کنانیده و روش را صاف گردانیده آنگاه محل مرض را سپید کنند به سر انگشت یا به سنگ یا به نی نیزه مالیده نرم گردانند بعده پوست درخت کتائی بزرگ و
کرداله و حبه پوست درخت کچله هر یک به مساوات جمله را آس کرده بر محل مرض سخت کنند مریض را صحت شود نوع دیگر بارسندال و اگر و بهارنگی و کرنج و بدهارا و پیپل
جمله را باریک آس کرده و گرم ساخته بر محل مرض سخت کنند مریض را صحت شود و اگر علت مذکور به محل خطرناک نباشد و از این دارو ها به فا رد دو
خام باشد شگاف کنند تا آنچه در وی آلایش باشد بیرون آید بعده دارو هائیکه بجهت فراهم شدن سدیو برن که نوعی از زخم ست استعمال کرده میشوند
و بکار برند و اگر مرض مذکور پخته گردد آنرا نیز شگاف کنند هر چه از ریم و جز آن دران باشد بیرون آرند بعده بجوش درخت ختائی که بی گل بار گیرد بشویند
و دارو هائیکه بدان شگاف کرده شوند و دران شهد و روغن سنتوراند اخته شگاف را صاف کنند چون شگاف صاف شود بسحیق ترپرنگ و پارچهی
زرد چوب و روغن پیچیده بر شگاف طلا کنند از این شگاف به گردد و اگر مرض مذکور از چربی باشد باید که کپی مسحوق را بالای جامه فراز کنند و جامه را
دو تو سازند چنانکه کپی مسحوق میان هر دو جامه باشد آنگاه آنرا بمحل مرض نهند و به لک که آنرا الطرف چوب چشانیده و در دست ساخته باشند
یا بالت آهن سپید کنند نیکو شود و اگر طبیب حاذق محل مرض را شگاف کرده ریم بیرون کشیده داغ دهند نیز نیکو شود و اگر از این نوع پخته شود
آنگاه شگاف کرده ریم بیرون کشند و به بول ماده گاو بشویند و روغن کنجد و دارو های سرچکاد و زرنیخ و نمک سنگ آس کنند و با شهد و روغن گاو
مخلوط ساخته بر شگاف سخت کنند تا آنکه صاف شود بعد از آن روغن کپی که آنرا بسحیق ترهر دو کرنج و حبه پوست نی نیزه و هنکوت و بول ماده گاو
پخته باشند بمحل شگاف طلا کنند از این نوع مذکور زائل گردد نوع دیگر خاکستر خرمهره و ترب خشک بر محل مرض سخت کنند از این گرنته هر نوع که باشد
و اریپد بلغمی بود دفع گردد و اگر زحمت مذکور از فساد رگها باشد باید که روغنیکه آنرا بچهر اد تیل گویند و ذکر این که در فصل باد گذشته است
مریض را بنوشانند و بدار و هائیکه دافع باد اند اپاه کنند و حقنه نیز بکنند و رگش نیز بگشایند نوع دیگر دانتن و چیتره و شیر زقوم و آگ و مغز باد
و سپیس هر همه متساوی ستده و باریک آس کرده بر محل مرض سخت کنند اگر مرض مذکور بچو سنگ باشد به شود و بسحیق ترازان سنه هی فلفل پیپل برنگ
و جهلتی و دیودار و نمک سنگ و روغن کنجد بپزند و بر محل مرض طلا کنند و در بینی مریض بچکانند از این گرنته و اریپد و اپچی و گنده مالا دفع شود علاج
اگر این مرض از غلبه باد باشد باید که تخم تربوزه و تخم کاری و مغز جوز هندی و چارمغز و تخم سپید انجیر را مسحوق ساخته و با شیر و روغن گاو و
و روغن کنجد آمیخته و گرم گردانیده بدان اپاه کنند و بدار و هائیکه مزیل باد باشند با سی سیر بکنند و با سینگ آهو خون از محل مرض بکشانند و مغز تخم
بلیله آس کنند و با شهد آمیخته و گرم کرده بمحل مرض سخت کنند مرض مذکور برود و اگر مرض مذکور از غلبه تلخه باشد باید که محل مرض را با برگ سهوره
و جز آن که خشن و خراشنده باشد بخراشند و آلایش را چکیده بیرون کنند و کرداله و سهوره و گلوی و بدهارا آس کرده بر محل مرض سخت کنند
و روغن ماده گاو که آنرا بسحیق ترازان جهلتی پخته باشند با جوش لسوت و آمله و اسپند یا با شیره انگور یا با جوش ستیلا آمیخته مریض را بنوشانند
نافع آید و اگر زحمت مذکور از غلبه بلغم باشد باید که در و نه مریض را قی و اسهال صاف گردانند بعد از آن بمحل مرض سخت کنند و خون بگشایند
و دارو هائیکه قی و اسهال آرند آس کرده و گرم گردانیده بر محل مرض سخت کنند صحت یابد نوع دیگر پچال کبوتر و پچال فاخته و نیل و شوره
و کرنسارد و سرس و بیخ کاکرونتیند و بستانند و با بول ماده گاو آس کنند و گرم کرده بر محل مرض سخت کنند مریض صحت یابد نوع دیگر بیخ کانکهیا
و جانگهار را با بول بقر آس کنند و گرم کرده بر محل مرض سخت کنند صحت یابد نوع دیگر تخم سینب و کنجاره و کپی و کلنجی و گوشت بز همه را با آب
سبز جوت آس کنند و بر محل مرض سخت کنند تا آنکه در محل مرض کرمها افتند پس کرمها را ماندن بدهند تا آنکه اینچه بمحل مرض از گوشت فاسد

تا

و دیگر آلایش باشد بخورند و چون بدانند که اندکی آلایش مانده است بعده آنرا بآلت آهن خراشیده دور کنند و داغ دهند و اگر این مرض از طرف
اسفل باریک و از طرف اعلی پر باشد به پتر مس یا شیشه یا ارزیز یا آهن گرد برگرد بخیش بر جایگی بگیرند که در وقت سوختن بهر پیش اندام صحیح نرسد و
بعده آنرا بآلت آهن یا بشوره یا بآتش آنرا بارها اندکی اندکی ببرند تا مریض هلاک نگردد و اگر گاهی این مرض پخته گردد باید که علاجی که دافع پختگی باشد
بکار برند و بعد شگاف و پخته شدن مریض مذکور بجوش برگ اسپن و برگ چای و برگ کتیر بشویند و به شیر این برگها راآس کرده بر محل مرض سخت کنند و بعد
صاف شدن روغن کنجد که آنرا بسحیق تر از ان بجارنگی و برنگ و پارسعی و تربهله پخته باشند طلا کنند انچه از آلایش در ان باشد بیرون آرند و بر ان
زرد چوب و دخانه و لود و بقم و بنسیل و زرنیخ با شهد آمیخته سخت کنند تا صاف شود آنگاه تخم آرنج بر ان طلا کنند تا به شود و طبیعت را شاید
که بعد از شگاف انچه آلایش باشد تفحص کرده تمام بیرون آرند از انکه اگر آلایش چیزی باند با آلایش یافته بزرگ گردد نوع دیگر شاخ زقوم را
شگاف کرده پرکاله کنند و یا نمک سنگ راآس کرده در جامه کرده گره ببندند یا از شیشه غلوله سازند و آنرا گرم گردانیده و بدان محل مرض سید
کنند نافع آید نوع دیگر نشیره سبزی بوی را به محل مرض طلا کنند و برگ سبزی مذکور گرم کرده بر محل مذکور ببندند ازین ارید و پختگی یکرۂ محل
آن باشد دفع گردد نوع دیگر سبزی بوی و نمک شور را با دوغ و سرکه هندی آس کنند و گرم کرده بدان اپناه کنند مریض را صحت شود
نوع دیگر باشیره درخت کوتھه و نمک شور راآس کرده بر محل مرض طلا کنند و بالای آن سکھای درخت بررا آس کرده و گرم گردانیده سخت کنند
ارید و ارتفاع و آماس استخوان مرفع شود نوع دیگر منسل زرنیخ و سندهی و جواکهار و برتنگ هر همه متساوی سترده آس کنند و باخون ابو قلمون آمیخته
بمحل مرض طلا کنند ازین زحمت ارید هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر تخم سهجنه و تخم ترب و سرشف و تخم تکمی و خود و پوست بیخ کنیر با دوغ ترش
آس کرده بمحل مرض پخته سخت کنند مریض صحت یابد والله اعلم بالصواب **فصل چهل و سوم در مرض پیلپایا** که آنرا اهبت پی شلیپد گویند
مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات زحمت مذکور** باید دانست به سبب آنکه خلط فاسد غلیظ و گوشت و چربی
و رگها را فاسد گردانیده آماس را در بن ران پیدا می آید و آماس مذکور از ان انتقال یافته بدان بپیوسته از ران بزانو و از زانو بساق و از
ساق بپا رسیده استقرار می یابد و زحمت مذکور حادث می گردد و آن بر چهار نوع ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه بلغم و سوم آنکه از
غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد و علامت نوع بادی آنست که آماس سخت و سیاه بود و جابجا بطرق دولی رسیدن و بکه مانند آن
گاه گاهی درد کند مریض را تپ حادث گردد و علامت نوع که از بلغم باشد آنست که آماس نرم و زرد و با سوختگی بود و مریض را تپ باشد
و علامت نوع بلغمی آنست که آماس چرب و بزرگ و سپید بود و در دانرک کند و علامت نوعیکه از هر سه خلط باشد آنست که آماس گره دار و
خاردار و بزرگ بود و این نوع لا دوا است و اگر مرض مذکور استقرار یکسال یابد هر نوع که باشد لادوا گردد و مرض مذکور هر نوع که باشد از سه
خالی نبود و این مرض اکثر در ولایتی که آب حوضهای آن تمام سال بماند و در ان ولایت غلبه سردی بسیار باشد بود **قسم دوم در علاج**
زحمت مذکور بدانکه برای دفع این مرض فاقه بکنانند و داروها آس کرده بمحل مرض سخت کنند و سیدنه کنند و داروهای اسهال خورانیده
اسهال بکنانند و خون بکشانید و علاجهای گرم که دافع بلغم اند بکار برند و اگر مرض مذکور از غلبه باد باشد باید که محل آماس بروغن که دافع
باد باشد چرب کنند و سید و اپناه نیز کنند بعد از ان در ساق پا از شتالنگ بمقدار چهار انگشت گذاشته رگ بکشانید و مریض را حقنه کنند
و داغ دهند و درین مرض روغن بید انجیر با بول البقر آمیخته تا یکماه مریض را بنوشانند و شیر بیخ پخته بخورانند نافع بود نوع دیگر جوش سنده
با روغنی که آنرا به سحیق تر از ان لسوت پخته باشند روزینه مریض را بنوشانند نوع دیگر بیخ کسوندهی آس کرده با روغن ماده گاو مریض را
روزینه بنوشانند زحمت بادی فی الحال دفع شود نوع دیگر دھاتوره و بید انجیر و سنبھالو و کهیرنه و سهجنه و سرشف هر همه متساوی گرفته
و آس کرده به محل مرض سخت کنند ازین نوع مذکور اگرچه دیرینه و زشت تر باشد فی الحال دفع شود و بیخ بند و بندال آس کرده با روغن ماده گاو

فصل چهل و سوم در مرض پیلپایا قسم اول در علامات زحمت مذکور قسم دوم در علاج زحمت مذکور

مریض را روزینه بنوشانند. نافع آید نوع دیگر بیخ بت مذکور بیارند و در ساق پای معلول ببندند نیکو شود نوع دیگر چتره و دیودار و سهجنه هر سه
متساوی ستده و با بول البقر آس کرده و گرم ساخته بر آماس سخت کنند. نیکو شود و اگر مرض مذکور از تلخه باشد. باید که رگ پشت النگ بگشایند
و بجهت این نوع علاجهای رفع ارید و دفع سبب که از تلخه باشد بکار برند نوع دیگر مجیتهه و سهجنه و راسن و حلتیت و هینگ و بیخ مدینه جمله را با
سرکه هندی آس کرده بمحل مرض سخت کنند نافع آید. و اگر زحمت مذکور از غلبه بلغم باشد. باید که رگ انگشت از ان پای بگشایند و درین نوع
سحیق هلیله با گلوی روزینه با بول البقر بنوشانند. نافع آید نوع دیگر گنگی و هلیله و سندهی و برنگ و دیودار و چیته و هر پنج را متساوی گرفته آس کنند و
گرم کرده بمحل مرض سخت کنند مریض را صحت شود نوع دیگر سرشف و سهجنه و دیودار و سندهی با بول البقر آس کرده بمحل مرض سخت کنند از ین
مریض را صحت شود نوع دیگر کدهیرنه و سندهی و سرشف با سرکه هندی آس کنند. و گرم کرده بمحل مرض سخت کنند مریض به شود نوع دیگر جوش
پوست سهوتره با بول البقر مریض را بنوشانند نوع مذکور دفع شود نوع دیگر تخم دهاتوره روزینه یا پنج یا هفت یا ده دانه با آب سرد آس کنند
و مریض را بنوشانند و روزینه بقدر روز اول تا ده روز زیاده کنند و یازدهم بدین ترتیب نقصان کنند و در اثنای خوردن این دارو شیر
با برنج پخته بخورانند از ین نوع مذکور اگرچه سخت دیرینه باشد دفع شود نوع دیگر بیخ بند درخت تبال را آس کرده با روغن بنوشانند بیخ مذکور
در ساق پای مریض نیز ببندند به شود نوع دیگر سحیق زردچوب و قند را با بول البقر آمیخته مریض را بخورانند مرض مذکور که یکسال باشد
دفع شود و بیبت و خارش نیز دفع گردد نوع دیگر کدهیرنه و ترپهله و پلپل دراز را متساوی گرفته آس کنند و با شهد آمیخته مریض را بخورانند از ین
مرض مذکور اگرچه دیرینه باشد. دفع شود نوع دیگر سحیق پوست بدهعارا با بول البقر یا با سرکه هندی یا با شراب یا با آب گرم مریض را بخورانند
صحت یابد نوع دیگر سحیق برباراو نکهی روزینه نهار با شیر ماده گاو مریض را بنوشانند اگرچه زحمت مذکور لادوا باشد دفع شود نوع دیگر برگ
جنکن با سرکه هندی آس کنند. و گرم کرده بدان سید کنند از ین مریض را صحت شود نوع دیگر هلیله را در روغن بید انجیر بریان کنند و
با بول البقر آس کرده مریض را بنوشانند در میان هفت شب مرض مذکور دفع شود نوع دیگر پلپل دراز سه درم و چیته شش درم و دانتی
دوازده درم و هلیله بیست عدد جمله را باریک آس کنند. و با جلاب قند که بیست چهار درم باشد بیامیزند. بعد سرد شدن با شهد آمیخته مریض را
بخورانند مرض مذکور دفع شود و این علاج را پیپلیادی مودک گویند. نوع دیگر هلیله و بلیله و آمله و پلپل دراز و دیودار و سندهی و کدهیرنه هر یک
بیست و چهار درم و بمقدار وزن جمله داروها بدهعارا ستده و همه را یکجا کرده باریک آس کنند. با سرکه هندی سه درم روزینه بخورانند بعد هضم
دارو طعام بخورانند از ین زحمت مذکور و دیگر زحمتها که از غلبه باد یا بلغم باشد. و بیبت دفع گردد. و گرسنگی زیاده شود نوع دیگر سندهی و پلپل و چیته و
چاب و اپلد و برنج خارخسک و کشنیز و گلوی هر همه متساوی ستده آس کنند و بمقدار سحیق جمله داروها سحیق بدهعارا بیامیزند و هر روز سه درم با
سرکه هندی مریض را بخورانند بعد هضم شدن دارو طعام بدهند از ین زحمت مذکور و فربهی و النوبات و گوله و بیبت و بدهضمی زحمتهای بادی
و بلغمی دفع شوند و این را بدهعارسم چورن گویند. نوع دیگر سندهی و پلپل و ترپهله و دیودار و هر پنج نمک و چیته و چاب و پلپلامول و گوگل و هوبیر و
جوالکهار و پاڑهی و کچور و الاچی و بدهعارا هر یک سه درم با آب آس کرده در دونیم سیر روغن ماده گاو بیندازند و بمقدار روغن بیخ زرجوش
و سمول و جوش کشنیز و آب جغرات نیز اندازند و روغن ابپزند چون پخته شود نگاه دارند. و مقدار نه درم روزینه معلول را بنوشانند از ین زحمت مذکور
که از باد و بلغم و یا از زخم باشد اگرچه در خون و گوشت و پی در آمده باشد دفع شود و اپچی و گتّه بالا و ارید و آماس خایه و سنگریزی و آماس جهود و بواسیر و
کرم شکم و بیبت نیز دفع شوند و گرسنگی زیاده گردد و این روغن را سوردتسیر دکهرت گویند. نوع دیگر برگ سنبهالو و تریکی و برگ ارنی و گوکهرو و بیخ
کدهیرنه و پالعان بعیده و پوست درخت بهر بهیری یک پل بستانند و از مقدار جمله داروها کجاره سرشف دوچند بگیرند و این همه را باریک
آس کرده بجای پخته با روغن سرشف بمالند. و با آشام برنج سال که مقدار یک سبو باشد مخلوط ساخته در آونه نواند لخته و آونه را که در گو تا هفت روز

تدارند کانجی خواهد شد اگر ستگی در معلول دیده روزینه مقدار نیم درم نه کم نه بیش ستده در میان آن سه درم روغن شیر انداخته بنوشانند چون ضم شود پنج سال پخته با جوش کمنک و شوربای کنجشک خوردن دهند بدین نمط اگر بیست و یک روز بخورانند بمرت چیلپا اگرچه دیرینه چهل سال باشد دفع شود نوع دیگر پنج دانه پنج نسوت هر یک یک پل هلیله بلیله و آمله و برنگ و چیتره و انتیس بیک نیم پل با آب آس کرده در چهار پل روغن گاو بیندازند و بمقدار روغن شیر قوم اندازند و روغن ابپزند چون پخته شود نگاه دارند و یک و قطره مریض را بنوشانند تا استعمال شود ازین زحمت مذکور فی الحال دفع گردد نوع دیگر برنگ پلپل گرد و اگ و سندهی و چیتره و دیودار و الاچی و سرپنج نمک هر همه متساوی گرفته و آس کرده در روغن کنجد بیندازند و روغن ابپزند چون پخته شود بدارند و مقداری روزینه مریض را بنوشانند بمحل من طلا فی الحال عرض بیکبار دفع گردد و این روغن را برنکا دتیل گویند و معلول را نان جو و گوشت باخه در روغن تلخ بخورانند نوع دیگر شیر پنج پله با روغن تلخ آمیخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر لگر ده عقم با شیر عورت و یا با شیر گوسپند در بینی مریض بچکانند به شود نوع دیگر سروان آهو را با روغن تلخ بر سنگ بسایند و بمحل مرض تا نیم ماه یا یک ماه طلا کنند ازین مرض مذکور دفع شود نوع دیگر مندی بست و چهار درم و آهن کشته بست و چهار درم و سونا مکهی صاف کرده بست و شش درم بهجی شصت درم جمله را آس کرده با ساماجیت که شش درم بود و گوگل که صد و بست درم باشد آمیخته و کوفته و غلوله بسته بدارند و روزینه یک درم یا یک نیم درم یا دو درم یا سه درم بر قدر زور و گرسنگی معلول را دیده وقت صبح خوردن دهند ازین مرض مذکور و آماس و اماس شکم و ابجر وگ و جمله ناسورها و آبله و بدهرده و گرفتگی سینه و رکت بات و پیت و برص و کهکن رو بواسیر و سنگرهنی و مرض مثانه و فساد منی و پنڈرو رگ و سایر امراض شکم دفع شوند و موی سیاه و دراز گردند و عقل و گرسنگی و قوت باه زور افزاید و رنگ و وجود تابان شود و آواز حلق صاف گردد و استخوان شکسته بنا شود و زنان حامله را بسیار فایده رسد و در اثنای خوردن این دارو باید که معلول را از شیر و قند و گوشت و کنجاره پخته و اشیای بد هضم و بلغم انگیز پرهیز کنانند و این را اسنیوه گوگل گویند والله اعلم بالصواب

فصل چهل و چهارم در مرض بده رده

مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمت مذکور

بدانکه آماسی که خلط فاسد گشته و خون و گوشت و چربی را فاسد گردانیده و در استخوان در آمده پیدا آرد و آن مدور و یا طویل بود و بجهت مریض عریض باشد و درد بسیار کند و آنرا بهندی بده رده گویند و آن شش نوع است یکی آنکه از فساد باد باشد و دوم آنکه از فساد تلخه و سوم آنکه از فساد بلغم و چهارم آنکه از فساد هر سه خلط و پنجم آنکه از زخم و ششم آنکه از فساد خون حادث گردد اما آنکه از غلبه باد باشد علامتش آنست که سیاه یا سرخ بود و سخت باشد و درد بسیار کند و گاهی کم شود و گاهی بزرگ گردد و گاهی پخته شود و گاهی پخته نشود و گاهی بخشی پخته گردد و آنکه از فساد تلخه باشد علامتش آنست که لعل همچو گلر پخته یا سیاه و اماس و با سوختگی بود و فی الحال بر آید و زود پخته گردد و مریضش را تپ حادث گردد و آنکه از فساد بلغم باشد علامتش آنست که بشکل نهنین و سپید و اماس و سرد و چرب بود و درد اندک کند و با خارش باشد بعد از مدتی مدید بر آید و بدیری پخته گردد و آنکه از غلبه هر سه خلط باشد علامتش آنست که بزرگ و بشکل جرس باشد و رنگ برنگ بود و بجستی آن فی الحال پخته گردد و بخشی بعد از دیری پخته شود و اگر نوع بادی پخته گردد در یمش تنک باشد و اگر نوعی از فساد تلخه باشد و پخته گردد ریمش زرد بود و اگر نوع بلغمی پخته گردد ریمش سپید بود و اگر نوعی از غلبه هر سه خلط شود و پخته گردد ریمش رنگ برنگ و بخشی از آن تنک و بخشی از آن غلیظ بود و آنکه از رسیدن زخم حادث شود علامتش آنست که تپ و تاپاک و تشنگی و سایر علامات نوع تلخه پیدا آید و طریق حدوث این نوع آنست که چون در محلی زخم رسد و مجروح اشیای مضر را مرتکب شود حرارت که در محل زخم بسبب باد منتشر گشته است خون و تلخه را فاسد گردانیده نوع مذکور را پیدا آرد و آنکه از سبب فساد خون حادث شود علامتش آنست که سیاه و اماس بود و گرد بر گرد و فوقش دیگر آماسهای خرد باشد و درد بسیار با سوزش بود و دیگر علامات نوع تلخه درین نوع نیز باشد و بدانکه زحمت بده رده که دهنش طرف ظاهر تن باشد آنرا باهج بده رده گویند و آنکه دهنش طرف باطن تن باشد آنرا انتره بده رده گویند و طریق حدوث این آنست که چون مردم اشیای مضر را که بیان آن در فصلیکه بهندی هاتهی ست

فصل چهل و چهارم در مرض بدرده مشتمل بر دو قسم

قسم اول در علامات زحمت مذکور

قرنب شود و یا غذا یا خشک و باگنده و یا اشیائیکه در وقت هضم تا پاگ انگیز نابجور و یا جماع بسیار کند و یا نور زیاده از قدر طاقت کند و یا بول و غائط
ضد اطه یا دیگر چیز یا نه جنس آن ممنوع است نگاه دارد یک خلط یا دو خلط و یا هر سه فاسد گشته گرهی را بشکل کوله در دبر و یا در دهن مثانه و یا در ناف
یا در طرف راست شکم و یا در چپ آن یا در بندگاه ران یا در گرده یا در ریه یا در جگر یا در دل یا در سپرز پیدا آرد و اگر مرض مذکور در مقعد باشد ضربان و اوجاع
شود و اگر بر دهن مثانه باشد بول اندک اندک بدشواری بیرون آید و اگر در ناف باشد بکهاک آید و شکم آواز کند و منتفخ گردد و اگر در طرف راست
یا چپ شکم باشد نیز شکم منتفخ گردد و آواز کند و اگر در بند ران پیدا شود پشت و کمر بسیار درد کند و رگهای آن کشیده شوند و اگر در گرده باشد
پهلو منقبض گردد و اگر در ریه باشد نفس بفراغ برون نیاید و اگر در دل باشد تمام اندام منقبض گردد و درد بسیار کند و سرفه پیدا آید و اگر در
جگر باشد بکهک و دمه و تشنگی شود و اگر در سپرز بود تشنگی زیاده باشد و اگر مرض مذکور بمحلی از محلها که بالای ناف اند باشد و پخته شده بشکند ریم آن
از طرف دهن بیرون آید و اگر در محلی از محلهای زیر ناف بود و پخته شده بشکند ریمش از طرف مقعد بیرون افتد چون ریم از طرف مقعد بیرون آید
گاه باشد که معلول نیکو هم شود و اگر ریم از دهن بیرون آید مریض البته بمیرد و اگر مرض بده در دل و ناف و ماس و مثانه شود اگر چه دهنش
طرف ظاهر تن باشد لا دوا بود و اگر در غیر این محلها بود و دهنش طرف ظاهر تن باشد گاه باشد که معلول بعلاج نیکو شود بدانکه مرض بده در هر
در محلی از محلهای خطرناک بود خواه خام باشد و خواه پخته و خواه بزرگ بود و خواه خرد لا دوا بود و گاه باشد که بعلاج بدشواری به گردد و آنکه در آن
شکم منتفخ بود و بول بسته گردد و مریض راقی و دمه و تشنگی پیدا آید و درد بسیار باشد لا دوا بود و آنکه از غلبه هر سه خلط باشد نیز لا دوا است و دیگر
پنج نوع دوا پذیر اند و باید دانست از علامتهائیکه پخته شدن و نخچگی آن معلوم شود و بیان آن در فصل نخچگی خواهد آمد و نخچگی و نیم نخچگی و خامی
بده روده از ان علامات نیز معلوم شود والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور باید که پوست بیخ سهجنه سرخ را آس کنند و با روغن
کنجد و روغن ماده گاو چیزی بیامیزند و گرم کرده بار ها بمحل مرض سخت کنند از این زحمت مذکور که از غلبه باد باشد رفع شود نوع دیگر گوشت
حیوانات آبی و آنکه در کرانه آب باشند و داروهای کاکولیادکن و نمک سنگ و لپست تجور را با روغن کنجد آمیخته آس کنند و گرم کرده بارها بمحل مرض
سخت کنند از این نوع بادی رفع شود نوع دیگر بکهچری پخته و لبشیر برنج سپید کنند در رفع نوع بادی نافع آید نوع دیگر بمحل مرض خون بکشایند
در رفع نوع بادی نافع آید و اگر نوع بادی پخته گردد باید که شگاف کرده محل ریم بکشند و شگاف را با جوش پنچمول بزرگ که در آن سحیق نمک سنگ
انداخته باشند بشویند و سحیق نمک سنگ و داروهای بهدرادکن و مهلتی را با روغن کنجد آمیخته شگاف را پر کنند در رفع نوع بادی نافع آید نوع دیگر
ترا و شالی و مهلتی و کلیسه با شیر ماده گاو آس کنند و گرم کرده بمحل مرض سخت کنند از این نوع که از غلبه تلخه باشد دفع شود نوع دیگر دو دهی
و اسیر و صندل هر همه استاوی سنده و با شیر آس کرده بمحل مرض سخت کنند نوعی که از غلبه تلخه باشد نماند نوع دیگر جوش کهار سرد و شیر ماده گاو
و شیره نیشکر را بر محل مرض بریزند از این نوع که از غلبه تلخه باشد فراهم شود نوع دیگر سحیق ترازان داروهای جیونی کن با روغن ماده گاو بپزند
و با شکر آمیخته بر محل مرض بریزند در رفع نوع تلخه نافع آید نوع دیگر سحیق نسوت و هلیله را با شهد آمیخته معلول را بخورانند نوع تلخه دفع شود و
از محل مرض بدیوچه خون بکشایند در رفع نوع تلخه نافع بود و اگر این نوع پخته شود شگاف کرده ریم بیرون کشیده بعده بجوش پوست درختان
شیردار جراحت را بشویند بعد از ان کنجد و مهلتی و زرد چوب را باریک آس کنند و با شهد آمیخته شگاف را پر کنند تا آنکه صاف شود آنگاه روغن
ماده گاو که آنرا به شیر ماده گاو و به سحیق ترازان کنجد و مهلتی و زرد چوب پخته باشند بمحل شگاف طلا کنند تا آنکه فراهم شود نوع دیگر سحیق ترازان
برگ نورسته کرنج و بار و برگ جای و برگ نم و برگ ببول و دارهلد و زرد چوب و موم و مهلتی و کنکی و بیخ دبه و برنگ و پوست انجیر و جبیبه و کتهند
و اسبر و بابچول و کلیسه بالضم و کلیسه بالفتح و نسوت که هر یک سه درم باشد یک پرسته روغن ماده گاو بپزند و بمحل شگاف طلا کنند
فراهم گردد و از این ناسور و کنیسر یا در جراحت تیغ و جز آن نیز به گردند و عضویکه با آتش و یا بشوره سوخته باشند فراهم شود و این روغن ابهندی

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

کرنجاد کهرت گویند و باید دانست که بر یک و یا تخشت و یا با آهن و یا با آتش یا دکنتی یا بول ماده گاو بر محل مرض سید کنند در دفع [illegible] تلخی
نافع ست و بجهت دفع این نوع نیز جوش ترپهله و سهجنه و برن و دسمول که دران گوگل انداخته باشند بنوشانند قی و اسهال نیز کنانند و خون
کدوی تلخ بکشانند و این نوع چون پخته شود باید که شگاف کرده ریم و خون آن بیرون کشند و شگاف را بجوش [illegible] بشویند بعده سحیق زرد چوب
و لسوت و کنجد و پست جو با شهد یکجا کرده شگاف را بدان پر کنند تا صاف شود آنگاه روغن کنجد که آنرا بسحیق ازان چهکری و دانتی و نمک سنگ
و لسوت و بدهار و اگ و تلوک پخته باشند بران طلا کنند مریض را صحت شود و اگر مرض مذکور از فساد خون یا از رسیدن زخم بود بجهت دفع علاجهای
که بجهت دفع تلخه گفته اند استعمال کنند به شود و بدانکه انتر برده چون ناپخته باشد در دفع آن نوشانیدن جوش برنادکن که دران سحیق ادکهادکن
انداخته باشند و نوشانیدن روغن گاو که آنرا بجوش برنادکن و سحیق ترازان کهکادکن پخته باشند بنوشانند روغن گاو که آنرا بسحیق ترازان جوش و اروهای
مسهل پخته باشند و حقنهٔ استهابن و حقنه کردن بروغن که آنرا بجوش و سحیق ترازان برنادکن و اوکهادکن و داروهای مسهل پخته باشند
و کشادن رگ در پهلوی چپ زیر بغل محاذی پستان نافع ست و چون بدانند که انتر برده پخته شده است و طرف ظاهر مرتفع شده لهو رفته
است باید که شگاف کرده علاجهای دافع تختیلی که در فصل آن خواهد آمد بکار بندند اگر کرم باری تعالی باشد فراهم شود اکنون چند علاج دفع
مرض مذکور از طب جیتامن گفته می آیند سمول گلوی و هلیله و دیودارو که جیرته و بیخ سهجنه جمله را استساوی گرفته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش
معلول را بنوشانند مرض مذکور که از غلبهٔ باد بود و یا تپ و یا سوختگی بود و یا آس بدن باشد دفع شود نوع دیگر بیدار و سن و سنس ارنی
و تربیخ هر همه استساوی سوده آس کنند و با روغن گاو آمیخته بخورانند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه بود دفع شود نوع دیگر روغن ماده گاو را صد کرت
با آب بشویند بمحل مرض طلا کنند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود و اگر پوست هر بیخ درخت مذکور با آب آس کنند و با مسکه ماده گاو
آمیخته به محل مرض طلا کنند نیز همین فایده دهد نوع دیگر بسحیق ترازان لوند ریگ مجیثه و مهلتی و بدهانکهه و زرد چوب روغن ماده گاو و نیز بندو
بمحل مرض طلا کنند ازین نوع که از غلبهٔ تلخه حادث شود نماند نوع دیگر جوش پوست بیخ سهجنه و تیج و سرشف انداخته بپزند و آنها را با جوش تجو و کهار و
کلتهی بخورانند برای دفع مرض انتر برده مفید بود نوع دیگر بسحیق ترازان برینگ گل دهاوی و لود و کاییهل و دهو و روغن گاو بپزند و بر شگاف
مرض انتر برده طلا کنند فراهم گردد نوع دیگر جوش پلپل دراز و زیره و حنظل و باریندال معلول را بنوشا ازین مرض انتر برده دفع شود نوع دیگر
جوش بیخ کدهیرته سپید و بیخ برن معلول را بنوشانند ازین انتر برده که خام باشد به شود نوع دیگر پوست بیخ سهجنه جوکوب کرده بجوشانند
و انگوزه و نمک سنگ در جوش انداخته وقت صبح مریض را بنوشانند صحت یابد و ازین انتر برده دفع شود نوع دیگر بیخ بارهی را با غسالهٔ برنج آس کنند
و با شهد بخورانند ازین انتر برده که خام باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر سحیق کسیس و نمک سنگ و سلاجیت با جوش پوست برن
آمیخته مریض را بنوشانند ازین انتر برده پخته یا ناپخته و بزرگ و خرد دفع شود نوع دیگر سحیق آمله و هلیله و بلیله هر یک دوازده درم و سحیق پلپل دراز
بست و چهار درم و گوگل بست درم ستده جمله را اخلاط کنند و مقداری روزینه مریض را بخورانند ازین انتر برده که پخته و نرسیده باشد به شود و
ناسور استخوان و بهگندر و گنده مالا و جراحت ریمناک که از هیچ دارو نشود ازین به شود و این اترپهله ترک گوگل گویند نوع دیگر چرایته شش درم و زرد چوب
دوازده درم و دارهلد بست و چهار درم جواسا دوازده درم و کتکی شش درم و گلوی پانزده درم و کر الست یک درم جمله را باریک آس کنند
و سفوف تستقیه از شیرهٔ بالسه بدهند و بدارند و روزینه سه درم با شربت قند مریض را بخورانند ازین جمله الوان انتر برده و بدبرده دفع شود و
این ابهوتیاد چورن گویند نوع دیگر بجوش و سحیق ترازان داروهای برنادکن روغن گاو بپزند چون پخته شود بدارند و مقداری مریض را روزینه بنوشانند ازین
انتر برده نماند و آتش گرسنگی افزاید و درد سر و هر پنج نوع گوله دفع شوند و این روغن ابرنادکهرت گویند نوع دیگر بسحیق ترپهله و جوش دسمول و
ترپهله و کتکی و لسوت و جو و ترب و سهجنه روغن صد انجیر بپزند و بدارند و مقداری معلول را روزینه بخورانند ازین سهال شده مرض مذکور و گوله دفع شود و

و این روغن را وسموا اد کهرت گویند نوع دیگر ترایمان و ترپهله و برگ نم و کٹکی و جهلی از هر یک یک حصه و نسوت و بیخ پلول هر یک چهار حصه عدس مقشر
هشت حصه یکجا کرده بجوشانند و جوش را در روغن گاو انداخته مریض را بنوشانند ازین جمله مرض مذکور و کوه و لیسرپ و سوختگی اعضا و تپ و تشنگی و
بیهوشی و قی و علت سینه و رکتپت و بیبیت و باد برقان جمله دفع گردند و این را انتراین بیاده کواتهه گویند نوع دیگر نم و گلوی و پلول و
بانسه هر یک ده پل یکجا کرده در یک دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند در یک پرستهه روغن ماده گاو اندازند و هلیله و بلیله و آمله و سنده
و فلفلین و موتهه و زرد چوب و دارهلد و پلول و چیره و بلاد و دواکهار و کٹکی و اتیس و بهرنگ و ساجی و سولف و اجمود جمله دارو یا هشت هشت ماشه
آس کرده نیز اندازند و گوگل هشت درم هم اندازند و روغن را بپزند چون پخته شود بدارند و مقداری روزینه معلول را بنوشانند ازین بدره در
فی الحال دفع شود و جمله علتها از بیخ کنده شود و بیبیت و گرمی اندام و انقباض آن علتهائیکه از باد و بلغم یا از باد و خون باشند و گند بلا و ابله
و کرنیهه و ناسور و سرفه و دمه و بهکندر و تپ روگ و تباهی آواز حلق و تپ ناغه و هردی روگ و امراضیکه از خوردن زهر شوند و کرم و پهلیان تنی و خون آلخلص
دفع گردند و این روغن را گوگل تکتاک کهرت گویند و بدانکه بدرده که در مغز استخوان سرایت کرده باشد باید که بجهت دفع آن محل مرض را به روغن چرب کرده
سید وانیاه کنند و خون بکشایند و دیگر علاجهای بدرده که گفته شده اند بکار بندند و اگر پخته گردد باید که استخوان را شگافته آلایش باشد
بیرون کشند بعد آن علاجیکه از ان درون صاف گردد بکار بندند و بجوش اشیای تلخ چنانچه نم و غیر ذلک آنرا بشویند و بروغنیکه آنرا به پیچ
ازان اشیای تلخ پخته باشند و آنرا تکتاک کهرت گویند و بمالش خواهد آمد طلا کنند و چون نوعی از الواع بدرده حادث شده باشد باید
که بجوش داروهائیکه بجهت آن نوع گفته شده اند ساجیت و گوگل انداخته مریض را بنوشانند و اگر زحمت بدرده در پستان زن باشد
باید که جز سید دیگر علاجها بکار بندند و اگر پستان بشیر پر باشد دوشیده دور کنند والله اعلم واحکم **فصل چهل و پنجم در پختگی جراحت** که هر یک را بهندی
برن گویند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت زحمت مذکور** بدانکه علامت پختگی که قبل حدوثش پیدا آید آنست که در عضوی
از اعضا آماس شود و این مرض بر شش نوع ست یکی آنکه از غلبه باد باشد دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط
و پنجم آنکه از غلبه خون و ششم آنکه از رسیدن شی خارج شود و آنکه از غلبه باد باشد علامتش آنست که سیاه وام و یا لعل وام و خشن و نرم و منتقل بود و درد
بسیار کند گویا که آنجا سوزنها میخلانند و یا آنکه او را میشگافند و میبرند و آنکه از غلبه تلخه باشد علامتش آنست که لعل وام و زرد وام و نرم بود و فی الحال
عریض گردد و چنان درد کند گویا که آنرا با آتش بسوزند و تشنگی و بیهوشی و سوختگی پیدا آرد و از ریمش سخت زشت بوی آید و آنکه از غلبه بلغم باشد
علامتش آنست که سپید وام و سخت و چرب و سرد بود و بتدریج عریض گردد و درد کند چنانچه در محل خارش و درد بسیار باشد و اگر پخته شده بشکنند از و
آلایش اندک تر شح گردد و آنکه از غلبه هر سه خلط باشد دران نشانهای هر یکی از سه نوع پختگیهای مذکور باشند و آنکه از غلبه خون باشد علامتش
آنست که رنگش سیاه و سخت بود و دیگر علامات نوع تلخه درین نوع باشند و اگر پخته گردد خون ازان بچکد و آنکه از شیئ خارجی چنانچه سنگ و کلوخ
حادث شود دران علامت نوع تلخه باشد لیکن رنگ این نوع سخت لعل بود و بدانکه نوع بادی بتمام یکبارگی پخته نشود بلکه بعضی ازان
پخته گردد و بعضی بعد از مدتی پخته شود و نوع خونی و نوعیکه از شیئ خارج حادث شود نیز زودی و بیکبارگی پخته گردند و چون محل پختگی سخت
و یا اندک آماس و درد بود و لونش متغیر نشده باشد بدانکه مرض پختگی خام ست و چون محل پختگی مثل مثانه منفوخ بود و لونش متغیر گردد
یا آماس بود و چنان درد کند گویا که آنجا سوزنها میخلانند و یا مورچگان بران روان میشوند و آنرا میگزند و یا آنرا میبرند و یا میشگافند و یا
آنکه بران چوبها میزنند و یا آنکه آنرا بانگشتان کشیده پاره می کنند و یا آنکه با آتش بسوزند و یا آنکه بران شوره سخت کرده می برند و
محل بهیچگونه آرام نشود و مریض را قرار نباشد نه به نشستن و نه بایستادن و نه بغلطیدن چنانچه شخصی که آنرا اژدهم گزیده باشد آنرا قرار نی شود و تپ و تشنگی و
ناآرزوی طعام پیدا آید بدانند که مرض پخته شدن شروع کرده است و چون محل پختگی خارش کند و در دبکند و زرد وام بود و آماس و آثار آلایش کم افتند

فصل چهل و پنجم در پختگی جراحت

قسم اول در علامت زحمت مذکور

و چون هر یک طرف انگشت بجانب طرفی دیگر مرتفع شود و درد کند چنانچه آنجا سوزنها میخلانند و در محل مذکور شکنجها و کرک بینید و مریض آرزوی خوردن
طعام شود بدانند که مرض پخته شده است و باید دانست که پختگی بغیر فساد باد درد نکند و بغیر فساد و بلغم پخته نگردد و بغیر فساد بلغم ریم دران پیدا نیاید بدین جهت
ورم پختگی بوقت پخته گشتن آن غلبه هر سه خلط میباشد و چون پختگی پخته گردد اگر ریم از درونش بیرون نکنند چنانچه آتش که مدد از باد یافته باشد کاه خشک را
بسرعت بسوزد همچنان ریم مذکور گوشت و رگ و پی را اگنده گردانیده ریم کند بنابراین طبیب را شاید که ریمش بتدبیری بیرون کشد و هر طبیبی که
میان پختگی خام و پخته و آنکه ریختن شروع کرده باشد تشخیص کند آن بحقیقت طبیب باشد و آنکه تشخیص کردن نتواند طبیب یا نکار حاذق نبود
و آنکه شگاف خام را کنند فی الحال ریم بیرون بکشند بحقیقت طبیب نباشد. و باید دانست اگر مرض جوان را در پوست و یا در گوشت و یا در ریم
حادث شود و در محل خطرناک باشد و مریض را چیزهائیکه ممد مرض اند پرهیز کند بزودی به گردد و اگر حدوث مرض پختگی و بعضی این شروط باشد بدشواری
به گردد و اگر حدوث مرض پختگی و یا بعضی این شروط بود بدشواری به گردد و اگر هیچ یکی ازین شروط نبود پختگی لا دوا بود اگر پختگی بعد پخته شدن
شگافته شود و ازان خون زشت و ریم بسیار با بوی بد بیرون آید و گرد برگرد آن مرتفع و میانه اش غار باشد و چنان بود که استخوان آن محل
دیده نشود و درد بسیار کند و نشانها که ازان معلوم شود که پختگی از آلایش صاف گشته است پیدا نشده باشد بلکه نشانهای عدم صفا یا باشد
و بدشواری به شود و بهندی اینچنین پختگی را دشت برن نامند علامتهائیکه ازان بدانند که پختگی از آلایش صاف شده آنست که لعل و ام و ریم دو
و ریم ازان بیرون نیاید و یا درد اندک باشد و میانه اش غار نبود و نشانهائیکه ازان بدانند که پختگی فراهم میشود آنست که پختگی سخت بود و رنگش همچو
رنگ فاخته باشد و درونش از آلایش بکلی صاف بود و بالای شاخهای گوشت که آنرا بهندی انگور نامند پیدا شده باشد و علامتهائیکه ازان
معلوم شود که پختگی بطریق بهتر فراهم شده است آنست که بمحل پختگی موی پیدا برویند و گرهها نبود و درد نباشد و رنگش چنانچه پیش از حدوث
پختگی بود همچنان نشود و نیز دران ارتفاعی و انخفاضی نبود و اگر پیستی را و یا صاحب سیلان منی را که آنرا مدهمهی گویند و یا کسی را که بخوردن زهر
عادت گرفته باشد حادث شود بدشواری به گردد و چون از پختگی ریم همچو چربی و یا همچو مغز استخوان و یا همچو مغز سر بیرون آید اگر پختگی مذکور از فساد خلط بود لا دوا
باشد اگر شئی خارج باشد دوا پذیر بود و اگر از پختگی بوی همچو بوی شراب یا بوی اگر و یا روغن ستور و یا گل مالتی و یا گل نیلوفر و یا صندل و یا خوشبوی
دیگر آید لا دوا باشد و اگر در محل خطرناک بود و درد بسیار کند نیز لا دوا بود و اگر درون مرض سوختگی بسیار بالای آن سرد باشد و بالای سوختگی بود و درونش
سرد باشد نیز لا دوا بود و پختگی که دران قوت مریض کم افتاده باشد و مریض لاغر شود و نا آرزوی طعام و سرفه پیدا آمده باشد نیز لا دوا بود و اگر از پختگی خون و ریم
بسیار بیرون آید و آن در محلی از محلها خطرناک بود نیز لا دوا باشد و اگر پختگی با آن هم که طبیب وی را چنانچه علاج باید و شاید میکند فراهم نشود لا دوا بود قسم دوم
در علاج زحمت مذکور بدانکه مرض مذکور که از سبب داخلی چنانچه اخلاط و خون باشد آنرا اشاربرن گویند و آنکه از شئی خارجی چنانچه زدن حیوانی
یا گزیدن و یا خراشیدن آن و سوختن آتش و شوره و رسیدن هر یا داروی تیز بر اندام و خلیدن خار و سرون و ریزه استخوان رسیدن تیغ و تیر و سنان و
مثل آن باشد آنرا اگنتک برن گویند و تدبیرهائیکه بجهت دفع این مرض کرده میشوند هشت اند فاقه و آنرا بس گویند. و سخت کردن دارو و آن را
برلب نامند. و ریختن شئی مائع چنانچه جوش دار و روغن ستور بر محل مرض که آنرا برکهیک گویند. و طلا کردن شئی چرب بران آنرا انبهک گویند
و رسانیدن گرمی و آنرا اسید گویند و مالیدن و آنرا اجلاین نامند و دارو گرم کرده بر بخشی ازان محل مرض سخت کردن و بعد سرد شدن فح و دارو ده
بخشی دیگر که گرم بود بران سخت کردن و آنرا اپناه گویند و پخته گردانیدن مرض و آنرا پاچن نامند و کشیدن خون آنرا ابسراون گویند و نوشانیدن
روغن و آنرا اشیهه نامند و قی و آنرا ابون گویند و اسهال و آنرا برجن گویند و بریدن که آنرا چهیدن گویند و شگاف کردن و آنرا بهید نامند
و پختگی که آنرا منشی گویند ساختن بدارو و آنرا دارن گویند و خراشیدن و آنرا لیکهن نامند و تفحص کردن بآلت آهن و مانند آن و آنرا ایکهه گویند و
بیرون آوردن خلیده و آنرا اهرن نامند و بخیه کردن و آنرا سیون گویند و [illegible] آنرا [illegible] نامند و بستن شکسته و بریده و مانند آن و آنرا [illegible]

گویند و پختگی را شپلیده از ان ریم کشیدن و آنرا بیرن نامند و باز داشتن خون از سیلان و آنرا سوتنا استمبهن گویند و فرونشاندن پختگی سوزش و آنرا نر یابن نامند و بستن داروهای سخت کردن بجهت صاف شدن پختگی و آنرا اتکارکا گویند و جوش بکار بستن و آنرا لگها نامند و فتیله بکار بستن و آنرا ابرت گویند و دارو که باب و جز آن مسحوق باشد استعمال کردن و آنرا الکلک نامند و طلا کردن روغن پخته بجهت صاف کردن پختگی آن را رس کریا گویند و پیرا کردن داروی مسحوق بجهت کار مذکور و آنرا چورن گویند و رسانیدن دود بر جراحت و آنرا دهوپن نامند سخت کردن داریکه از ان گوشت بیالاید و آنرا البسارن گویند و سحیق داروهایکه از ان گوشت بر آمده بریده گردد و آنرا مردکرم نامند و سخت کردن محل مرض ابلند که سخت شده باشد و آنرا دران کرم نامند و شوره سخت کردن و آنرا چهار کرم نامند و عمل آتش و آنرا اگن کرم گویند و سیاه کردن محل مرض بعد از انکه سپید شده باشد و آنرا کشن کرم نامند و سپید گردانیدن آنرا بعد از انکه سیاه شده باشد و آنرا پاندکرم گویند و سائیدن محل پختگی را بعلوله داروها و آنرا پرلیپارن نامند و رویانیدن موی و آنرا روم سحن گویند و تدبیریکه از ان موی ریخته بیفتد و آنرا روم ساتن نامند و حقنه کردن و آنرا البست کرن نامند و حقنه که از راه سوراخ ذکر بکنند و آنرا ترلبست نامند و بستن اعضا و آنرا بندهه گویند و نهادن برگ بر محل مرض آن را پتیروان بده گویند و تدبیری کردن که از ان کرم دفع شوند و آنرا کرم کهن گویند و تدبیریکه از ان عرد فربه گردد و آنرا برنکهین گویند و تدبیری که از ان اثر زهر دفع شود و آنرا بکهت نامند و صاف گردانیدن سر از آلایش انباس تیزچکاک و آنرا سرو دریچن گویند و تدبیر نوعی از ان که آنرا شینهاک نام است بو دهن صاف کردن بدار و آنرا کوک گویند و نوشانیدن دود و آنرا دهوم پان نامند و طلا کردن روغن و شهد بر جراحت و آنرا اکهرت بده گویند و کشیدن خلیده بآلت و آنرا چتر بده گویند و خورانیدن غذای مناسب و آنرا اهار گویند و تدبیر محافظت مریض و آنرا اکیهما نامند و دادن انواع بندها و استعمال کردن در هر پختگی یا جراحت نوعی که ملائم آن باشد تدبیر فاقه بدانکه ازین جمله تدبیر فاقه در پختگی هر نوع که باشد مفید است مگر آنکه مریض سر ادویه یا آروغ بسیار باشد و یا تشنگی و گرسنگی غالب بود و یا آنکه مریض پیر و یا بچه و یا لاغر و یا زن حامله بود و یا آنکه از فاقه سخت خوف باشد و یا بعلی اندک ماندگی حاصل آید و یا آنکه از خشکی دهن حادث شده باشد ایشان را فاقه مضر است نکنانند تدبیر لیپ باید که بجهت دفع اماس پختگی چون حادث العهد بود و درد بسیار کند پوست سهوڑه را لبه که بهندی آس کنند و آنرا با مقداری روغن ستور آمیخته و گرم کرده بر آماس پختگی سخت کنند ازین آماس مذکور که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر پوست سرس و دهاتوره و بیخ جارهنیس بدهارا و اسپت و بیخ چولائی هر همه بستاوی سنده با آب آس کنند و بر آماس سخت کنند ازین آماس که از غلبه باد باشد دفع گردد نوع دیگر بیخ و برگ دهاتوره و نمک سنگ آس کرده بر آماس سخت کنند مرض مذکور که از غلبه باد باشد دفع شود و درد فرو نشیند نوع دیگر بیخ سهجنه با آب آس کرده و گرم ساخته بر آماس بادی سخت کنند دفع شود نوع دیگر تیر را با آب آس کرده و گرم ساخته بر آماس بادی سخت کنند دفع شود نوع دیگر بلیله و مهلتی و کاکولی و بیخ نیلوفر و ستراول و با بجول و ناکیسر و صندل هر همه استاوی سنده با آب آس کنند و بر آماس پختگی که از غلبه بلغم باشد و حدوث العهد و با درد بود سخت کنند زائل گردد نوع دیگر پست جو و سحیق مهلتی با روغن ستور و شکر آمیخته بر آماسی که از غلبه بلغم باشد سخت کنند زائل گردد آماسی که از رسیدن زخم و یا از غلبه خون شده باشد آن نیز دفع شود نوع دیگر پوست بر و گلر و درخت ارسان و پاکر و هنیس و سکهپتان و صندل و رکتچندن و مجیٹه و مهلتی و گل سرخ را آس کنند و با روغن ستور که آنرا صد بار شسته باشند آمیخته بر آماس سخت کنند ازین آماسی که از غلبه بلغم باشد زائل گردد و فساد خون و سوزش و درد پختگی و پنڈره گ نیز دفع شود و این را بر هن گرود هاو گویند و بجهت دفع نوع بلغم سخت میکنند بکار بندند و آماس کرده سخت کنند و بجهت دفع آماس زهر علاجهائیکه در فصل زهر گفته خواهد شد نیز بکار بندند فائده دارو مسحوق که سخت کرده باشد بر آماس در شب سخت نکنند و آنکه آنرا در شب سخت کرده واشته باشند در روز سخت نکنند و داروئیکه سخت کرده باشند بخشک شدن آن نند چون بدانند که خشک شدن شروع کرده است فرود آورده دیگر سخت بکنند تدبیر پرکهیکه بدانکه شیر و روغن ستور و شهد و شکر و شیره نیشکر و

جوش دار و های مذکور کن و جوش درختان شیر دار یکجا کرده بر آماس بر بندند از بهر آماس نجنگی که از غلبهٔ تلخه و یا خون و یا زهر و یا از شی خارج باشد دفع شود نوع دیگر روغن کنجد و روغن مادهٔ گاو و سرکهٔ هندی و شوربای گوشت و جوش دار و ها یکه دافع باد اند یکجا کرده و گرم ساخته بر محل آماس بر بندند از بهر درد آماس نجنگی که از غلبهٔ تلخه و باد باشد دفع شود نوع دیگر روغن کنجد و بول مادهٔ گاو و تیزاب و سرکهٔ هندی و شراب و جوش دار و ها یکه دافع بلغم اند یکجا کرده و گرم ساخته بر آماس بر بندند از بهر درد آماس نجنگی که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود باید دانست چنانچه باب آتش فرو نشیند همچنین از ریختن دوا های مذکوره بر محل درد فرو نشیند تدبیر ابهجنگ باید که بر محل آماس بادی و بلغمی کنجد طلا کنند از بهر محل آماس مذکور نرم گردد و غلبهٔ اخلاط فاسد فرو نشیند و تدبیر ابهینگ بر محل آماس که از غلبهٔ تلخه یا خون و یا زهر و یا از شی خارج بود روغن ستور که آنرا صد بار شسته باشند طلا کنند از بهر فائدهٔ مذکور حاصل آید لیکن این تدبیر پیش از سید و بعد از این و اپناه و پاتن و لیپ الون و قی و اسهال بکنند تدبیر سید از جملهٔ نجنگیها که این تدبیر در آن نافع ست آماس نجنگی ست که از غلبهٔ باد و بلغم بود و حرب نباشد و سخت بود و تدبیر عمل این طریقش آنست که اول روغن ابر محل آماس طلا کنند و سید کنند بعده به نی نیزه یا بسنگ لیش یا بکتف یا بکف دست یا بالمس انگشت ابهام آنرا بمالند و این تدبیر برای آماس نجنگی را کنند که سخت باشد و درد اندک کند تدبیر اپناه نجنگیها ئیکه در آن این تدبیر نافع ست نجنگی ست که خام یا نیم پخته باشد باید که آنرا اپناه بکنند یا اگر نجنگی خام باشد فرو نشیند و دور شود و اگر نیم پخته باشد بطریق بهتر خام پخته گردد باید که این تدبیر بجهت دفع آماس بادی بدار و ها ئیکه دافع باد باشند کنند بجهت دفع آماس بلغمی بدار و ها ئیکه دافع بلغم بود بکنند تدبیر پاچن اگر لیفاقه و تدبیرهای دیگر که بعد از آن مذکور اند با تدبیر اسهال آماس نجنگی دفع نشود باید که بدار و ها ئیکه از آن آماس پخته شود پخته گردانند و طریقش آنست که دار و ها ئیکه از جهت پخته گردانیدن نجنگی خام در فصل که آنرا بهید می برگ گویند گفته شده اند بستانند و آس کرده با جغرات و دوغ و شراب و سرا و سکت و سرکهٔ هندی بیامیزند و قدری سحیق نمک سنگ و روغن یار کنند و بجته لیسی گردانیدن و شیر گرم بر آماس سخت کنند و بر آن برگهای بید انجیر نهاده پتی بندند از بهر آماس خام پخته گردد تدبیر لیپ الون نجنگی که خام باشد و حدیث العهد بود باید که بران دلو چه سخت کرده و یا کلکها زده خون بکشانند از بهر درد فرو نشیند و نجنگی پخته نشود و یا که فراهم شود و نجنگی که از زهر باشد خون کشانیدن در دفع آن سخت نافع ست و نجنگی که پخته شده شکسته باشد و سیاه و ام و سخت بود و نجنگی عریض باشد و باد در آماس بود و نجنگی از بهر مرتفع باشد و نجنگی منقبض خون کشانیدن در دفع آن نیز نافع بود تدبیر استنبهه باید که چون مریض لاغر و خشک بود و نیمی اندام وی و یا عضوی از اعضای او بیکار شده باشد و یا به سبب نجنگی او را اجر و گ شده باشد و روغن را بدار و ها ئیکه دافع خلط بوند که از غلبهٔ آن نجنگیش حادث شده باشد پخته مریض را بنوشانند تدبیر اون نجنگی که این تدبیر نافع ست نجنگی ست که در آن گوشت مرتفع شده مانده باشد و خون فاسد سیاه از آن بیرون آید باید که مریض آنرا قی بکنانند و اگر چنین نجنگی از غلبهٔ کف باشد قی کنانیدن در دفع آن مفید تر باشد تدبیر نجنگی که در دفع آن این تدبیر نافع ست نجنگی ست که از غلبهٔ باد و تلخه باشد و دیرینه گشته باشد باید که مریض آنرا اسهال کنانند تدبیر نجنگی که در دفع آن این تدبیر نافع نجنگی ست که اصلا پخته نگردد و آنکه اگر گاهی پخته شود نجنگی آن پخته گردد و اگر آن پخته نشود و در پی و یا در رگ و یا در شکم بود باید که آنرا بریده دور کنند تدبیر بهیدن نجنگی که در دفع آن این تدبیر نافع ست نجنگی ست که در داخلش ریم بود و لیکن آنرا دهن نشود و نجنگی که ریم از آن جاری بدوام باشد و دهانه ایستد باید که شگاف کنند تدبیر دار ان اگر نجنگی صبی یا پیر یا لاغر و یا شخصی را که از عمل شگاف سخت خائف باشد و یا زن را حادث شود باید که آنرا شگاف نکنند بلکه بدار و ئیکه شگاف دار و ها ئیکه سخت کردن آن نجنگی منشق شود و ریمش بیرون آید بیان آن در فصلیکه آنرا بهندی کب گویند گذشته است بر نجنگی سخت کنند تا منشق شود و ریمش بیرون آید و نیز اگر نجنگی در محل خطرناک باشد بی عمل شگاف دارو کنند گردانیده منشق گردانند تا ریمش بیرون آید تدبیر لیکهن طریقش آنست که بآلت آهن یا بجامهٔ ابریشمی که درشت باشد یا بجامهٔ کتان یا بحلوج و یا بکف دریا و یا بجو کهار و یا نمک سنگ و یا به برگ سهوره و مانند آن محل نجنگی را چنان بخراشند که از جمیع جانب هموار خراشیده شود و نجنگی که

سخت و پرگرد و مرتفع بجوانب باشد و یا سخت بود و درونش گوشت بر آمده باشد یا هنگام فراهم آمدن بطرقید آنرا یکی از آلات مذکوره بر مناسب حال خراشیده شاید تدبیر انجکن طریقش آنست که بشاخ کریل که نورسته باشد و مانند آن و یا بموی اسپ و یا بخوک و یا بانگشت و یا بآلت آهن کم آنرا انجکن گویند پختگی را که از ان ریم بطریق استقرار روان شود و یا آنکه دهنش تنگ و درونش وسیع بود و یا آنکه هموار باشد لیکن طرفی غائر بود و پختگی را که بر محلی دیده شود و دهنش بمحلی دیگر شود یکی از آلات مذکوره بر مناسب حال تفحص کنند تدبیر آهرن پختگی که معلوم شود که درون آن چیزی خلیده است دران تدبیر مذکور را بکار برند و بآلتیکه مناسب باشد خلیده را ازان کشیده دور بکنند تدبیر بهیجن پختگی را بدانند که بسوراخ کردن فراهم خواهد آمد باید که دران تدبیر مذکور را بکار برند و آلت آهن را که خلانیدن دران محل شاید بخلانند و سوراخ کرده آلایش خلیده بیرون آرند تدبیر سیون جراحتی که بسیار شگاف یافته باشد و دهنش عریض گشته بود تدبیر مذکور را دران بکار بندند و بموی با تار ابریشم بدوزند تدبیر سندهان عضویکه شکسته بود و یا بریده گردد دران تدبیر مذکور را بکار بندند و عضوی مکسور و یا مقطوع بود بطریقیکه دانند پیوندانند تدبیر بیرن پختگی که در محل خطرناک باشد دهنش تنگ بود و در درونش ریم بسیار باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند و بآلتی از آلات شلیدن که ذکر آن در فصل سر گذشته است شلیده بیرون آرند و بدانکه اگرچه در تدبیر لیپ گفته شده است که دارو را چون سخت کنند خشک شدن ندهند لیکن چون دارو از جهت شلیدن و کشیدن ریم پختگی سخت کنند باید که خشک شدن بدهند تا پختگی را منقبض ساخته ریم بیرون آرند و نیز درین تدبیر دارو ها را بر دهن پختگی سخت کنند تدبیر سونتا استهابن چون جراحت از سبب بریده شدن رگ و جز آن خون جاری شود و نه ایستد باید که تدبیر مذکور را بکار بندند و بدارو هائیکه از ان خون از جریان بایستد استعمال کرده باز دارند و داروی مذکور و طریق استعمال آن در فصلیکه آنرا بندی سونت برنی گویند ذکر افتاده است تدبیر برپاین طریقش آنست که داروی سرد را بشیر آس کرده و با روغن ستور که آنرا صدکرت بآب شسته باشند یا ساخته بر پختگی که از فساد خون یا تلخه بود و یا سوزش باشد و رنجتن شروع کرده بود سخت کنند و یا داروی مذکور را بشیر آس کرده و با روغن مذکور یا ساخته بر پختگی مریض بریزند از ین سوزش پختگی فرو نشیند تدبیر انکار کا طریقش آنست از کتائی که فریل با دانند و از کتائی که ترش اند بجهت دفع پختگی که از غلبه تلخه باشد و از اشیائیکه ازان روغن بیرون آید چنانچه سرشف و کنجد و تخم کتان و مغز تخم کلچکان و مانند آن بجهت دفع پختگی که از بلغم باشد لیپ سازند و بر پختگی که غائر باشد و گوشتش کم افتاده باشد و ازان زرد آب بچکد و چنان درد کند گویا که دران سوزن هامی خلانند و سخت و خشن و خشک بود و بجهد و درد کند سخت کنند تدبیر کا کهها پختگی که منتقل نبود و درد کند و ازان بوی زشت آید و بچکد و رنج بود تدبیر مذکور دران بکار بندند و بجوش دارو هائیکه ازان جراحت صاف شود و ذکر آن در فصل سر گذشته است صاف گردانند تدبیر برت پختگی که آنرا کنهر گویند اگر در گوشت بود و درونش ریم مانده باشد و دهنش تنگ بود تدبیر مذکور دران بکار بندند و از دارو هائیکه ازان فتیله بجهت صاف کردن ساخته میشود و ذکر آن در فصل سر گذشته فتیله سازند و در پختگی مذکور در آرند تدبیر کلک در پختگی که گوشت گنده بسیار باشد و در خلطی که مورث آنست با خامه بود تدبیر مذکور را بکار بندند و از دارو هائیکه ازان فتیله بجهت صاف کردن می کنند کلک سازند و آنرا بر پختگی مذکور سخت کرده صاف گردانند تدبیر کهرت پختگی که از غلبه تلخه باشد و کفیر بود و تا پاک باشد و نخته بود تدبیر مذکور دران بکار بندند و بدارو هائیکه ازان پختگی صاف گردد و روغن ستور بپزند و مخلوج را بدان تر کرده بر پختگی سخت کنند تدبیر تیل پختگی که بران گوشت بر آمده باشد و خشک بود اندک اندک بچکد تدبیر مذکور دران بکار بندند و بدارو هائیکه پختگی ازان صاف گردد روغن کنجد بپزند و مخلوج را بدان تر کرده بر پختگی مذکور طلا کنند تدبیر رس کریا پختگی که به طلا کردن روغن صاف نشود دران تدبیر مذکور را بکار بندند و در جوش دارو ها این تدبیر مذکور را بکار بندند و در جوش دارو ها این تدبیر بحیق بهنکری و بنسل و هرتال و شیره ترنج انداخته بپزند و مرهم سازند و آنرا با شهد آمیخته بر پختگی مذکور سخت کنند و تا سه روز ملصق بدارند بعد ازان شسته دور گردانند اگر پختگی صاف شده باشد فبها و گرنه باز سخت کنند تا صاف شود تدبیر جور ن پختگی که غائر نباشد و خلط فاسد و چربی زشت گردانیده آنرا پیدا آورده بود و ازان بوی زشت آید دران تدبیر مذکور بکار بندند

و سحیق دارو‌های چوبی بران برا گنند. بدانکه از لگهار ربت و کاکهرت و تیل و رس کریا و چوبی ازین هفت تدبیر چنانچه نخچگی صاف گردد و پالایش
نیز باید و نخچگی که آنرا بجوش صاف گردانیده باشند بجوش دارو‌های پالایش باید ها بشوید پالایش یافته فراهم شود و نخچگی که غائر باشد و در گشت
و صاف گردانیده شده باشد و فتیله دارو‌های پالایش دران در آرند پالایش یافته فراهم گردد و نخچگی که در گوشت باشد و از گوشت کم باشد آنرا
صاف گردانیده باشند باید که سحیق ترازان کنجد با شهد آمیخته بران سخت کنند پالایش یابد نوع دیگر سحیق از برگ تم بار و روغن آمیخته
بران سخت کنند نیز پالایش یابد و سحیق ترازان خوب بسیار فائده رساند اگر این را بر نخچگی خام سخت کنند فرو نشسته شده زائل گردد و اگر نیم پخته
سخت کنند شکسته گردد و اگر شکسته سخت کنند صاف شود و اگر بر صاف گشته سخت کنند پالائیده فراهم گردد و نخچگی که از غلبهٔ تلخه یا خون یا از زهر
یا از رسیدن شئی خارجی باشد و نخچگی که غائر باشد روغن گاو و سحیق ترازان دارو‌های پالایش و شیر پخته بران طلا کنند پالایش یافته فراهم شود
و نخچگی که پی بستن بران ممنوع است و نخچگی که در بن گاه بود و نخچگی که بعد صاف شدن یا از نخشت گشتن گردد مرهم پالایش یا به شهد و سحیق مده چوب و
دار بلد آمیخته بران سخت کنند فراهم شود و نخچگی که هموار باشد و غائر باشد و گوشت در وتش نیک و سخت بود دارو‌های پالایش بران آگنند
تدبیر برای صاف شدن نخچگی که پالایش یافتن آن ذکر کرده شده است بجهت دفع نخچگی هر نوع که باشد بکار باید بست و دهول کٹائی که ذکر آن در تدبیر یکی
از هفت تدبیر مذکور بجهت دفع نخچگی بادی بکار بندند و ارباد گین و معادی کاکولیا دکین از هفت تدبیر مذکور بجهت دفع نوع بلغمی بکار بندند و ارکسب معادکین و
دیگر دارو‌ها که گرم باشد و یکی از هفت تدبیر مذکور بجهت دفع نخچگی بلغمی بکار باید بست تدبیر سیوم نخچگی که از غلبهٔ باد باشد و درد بسیار کند و بجهت سحیق دارو‌ها در وی باشد
آمده جو و روغن ستور بیامیزند و آن بر نخچگی رسانند تدبیر انتشار نخچگی که نشانه آن گوشت و غائر بود دران تدبیر مذکور بکار بندند و سحیق از انار امله یکی
از آن گوشت بیالاید با روغن ماده گاو آمیخته بران سخت کنند و گوشت طیور و حیوانات مریض الحوال نخچگی بگوشت برگردد و فراهم شود تدبیر انساد گوشت
نخچگی که گوشت آن برآمده باشد و نرم بود دران تدبیر مذکور را بکار بندند و سحیق دارو‌های از آن گوشت برآمده بریده گرد و با شهد آمیخته بران سخت کنند
گوشت برآمده بریده گردد و نخچگی که هموار گردد تدبیر مرد گرم نخچگی که سخت و کم گوشت باشد و از غلبهٔ باد بود دران تدبیر مذکور بکار بندند و از دارو‌های
دافع باد اندر روغن پخته بران طلا کنند تا نرم شود نوع دیگر از نخچگی مذکور خون بکشانند نیز نرم شود نوع دیگر دارو‌های شیرین و دانه‌های چرب
آس کرده گرم ساخته بر نخچگی مذکور سخت کنند ازین نیز نرم شود تدبیر پیاران گرم نخچگی که گوشش نرم باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند نا پوست
و عود و پرینگ آسو و در مس آمله هلیله و بلیله و گل و معادی و لود و رال را بستانند و باریک آس کنند و بالای نخچگی برآگنند گوشت نخچگی سخت خواهد بود
تدبیر چهارم کرم نخچگی که گوشت دران آمده باشد و سخت بود و خارش کند و دیرینه و صاف نشود بران شوره سخت کنند تا گوشت زائد بریده گردد و فراهم
شود تدبیر الکن کرم نخچگی که بسبب شگاف کردن مثانه حادث شده باشد و از راهش بول بیرون آید و نخچگی که از آن خون سائل باشد دران
تدبیر مذکور بکار بندند و بران داغ بدهند تدبیر کشن کرم نخچگی که بسبب نا فراهم شدن بطریق بهتر رنگش سیاه گشته باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند
و بلادر را در بول بقر تا هفت روز بدارند بعد از هفت روز در شیر بقر بدارند بعد از آن بلادر را دو و پرکاله ساخته در آوند آهنی انداخته به تپال خبر یا
پا چاردستی از آن روغن بچکانند و بستانند بر نخچگی مذکور طلا کنند تا سپیدیش زائل گردد و اگر روغن سار چوب و شیف و بجبیار و دیودار بچکانیده
همین گونه بستانند و بر نخچگی مذکور طلا کنند نیز سپیدیش زائل شود و اگر سم حیوانات اهلی را و سم حیوانات را که در کرانه آب باشند در آوند انداخته چنان سوزند
که دود بیرون نیاید و با روغن کنجد آمیخته بر نخچگی مذکور طلا کنند نیز همین فائده دهد تدبیر پانزدهم نخچگی که بسبب نا فراهم شدن بطریق بهتر رنگش
سیاه شده باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند و بیخ را که نوعی از هلیله است تا هفت روز در شیر گوسپند بدارند بعد کشیده با شیر مذکور حل کرده
بر نخچگی مذکور سخت کنند سیاهی زائل گردد نوع دیگر سفال نو و بیخ سال و بیخ سندس و کسیم و مهلتی هر همه را برابر گرفته آس کنند با شهد آمیخته بران سخت
کنند سیاهی زائل گردد نوع دیگر مغل نخچگی را بخراشد و کیچه را با بول گوسپند آس کرده بران سخت کنند سیاهیش زائل گردد نوع دیگر

کسیس و کورجنه و توتیای سبز و پوست نی نیزه و تخم نیلوار و رسوت را با آب آس کنند و در آوند انداخته تا یکماه زیر درخت ارجن دفن کرده بدارند بعد ازان محل
بخچگی مذکور سخت کنند رنگش نیک گردد **و تدبیر بر تسارن** بخچگی که رنگش سیاه شده باشد تدبیر مذکور را بکار بندند و پوست بیضهٔ ماکیان و بارتنگ
و صدف دریا و مروارید را با بول گوسپند آس کرده غلوله سازند و خشک کرده بدارند و محل بخچگی مذکور بسایند **تدبیر روم بحین** بخچگی که بران موی
بر نیامده باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند و دندان فیل را ریزها کرده در آوند انداخته و مهر کرده بسوزند چنانکه بیرون نرود آنگاه آنرا رسوت یار کرده
با شیر گوسفند سحق ساخته سخت کنند موی‌ها بر محل بخچگی مذکور بروید **نوع دیگر** کسیس و برگ نورستهٔ ازان کریخ را با شیرهٔ بارکیتیه آس کرده محل مذکور
سخت کنند نیز ازین موی‌ها بر آید **تدبیر روم ساتن** بخچگی که بران موی‌ها باشد و بواسطهٔ آن فراهم نشود تدبیر مذکور دران بکار بندند
و موی‌ها با ستره و یا بمقراض و یا بموچینک دور گردانند آنگاه دارو سخت کرده فراهم گردانند و اگر روغن بلادر را با شیر زقوم آمیخته بر محل مذکور طلا کنند
مویش زائل گردد **نوع دیگر** چونه سنکهه با ترشی آس کرده بر بخچگی مذکور سخت کنند موی‌هاش زائل شوند **نوع دیگر** دم بانجهنی و کمیله و هرتال و تخم
هنگوت را سوخته خاکستر کنند و آنرا در روغن کنجد که چهار چند آن باشد بیندازند و آب که چهار چند از روغن مذکور باشد نیز اندازند و در روغن
آفتاب بنهند تا چون پخته شود آنگاه بر محل بخچگی مذکور طلا کنند موی‌هاش زائل گردند **تدبیر لسبت** بخچگی که از غلبهٔ باد باشد و درد بسیار کند و در ضعف اسفل
از وجود تدبیر مذکور دران بکار بندند **تدبیر اوتر لسبت** بخچگی که به سبب آن موتر اگهعت یا موتر کرچهه یا فساد منی یا استحاضه حادث شود و بخچگی که
در شگاف مثانه بود دران تدبیر مذکور بکار برند **تدبیر بخچگی که دران بستن شاید** تدبیر مذکور دران البته بکار بندند و پتی که بامام آن
بخچگی باشد بران بربندند تا فی الحال صاف شود و خوف و دغدغه نباشد و محل بخچگی سخت نگردد و گوناگون تغیر نشود **تدبیر بیتر دان بده** بخچگی که سخت
باشد و کم گوشت بود دران تدبیر مذکور بکار برند و بخچگی مذکور چون از غلبهٔ باد باشد برگ بید انجیر و بجوج پتر و برگ کریخ و برگ زردچوب و برگ کنگهی و
برگ بکهار بران ببندند و چون از غلبهٔ خون و یا تلخه بود برگ درختان شیردار و برگ نباتاتی که در وی آب بروید چنانچه نیلوفر شمسی و قمری بران ببندند
و چون از بلغم باشد برگ پاڑهی و مرهری و گلوی و بکهار و زردچوب و بید انجیر و ارلو بران ببندند و برگ که خشک و خشن و رخنه دار و کرم خورده و کهنه
نباشد نرم و چرب بود باید که بجهت بستن اینچنین برگ را بکار بندند **تدبیر کرم کهرم** بخچگی که در وی کرم افتد دران تدبیر مذکور بکار بندند و بجوش ساین
آنرا بشویند و سحق تر ازان کن مذکور بران سخت کنند کرمها زائل گردد **نوع دیگر** جهجون و کریخ و آگ و نم و پیاز و پوست این هر پنج را با بول بقر آس کرده
بر بخچگی مذکور سخت کنند کرمها زائل گردند **تدبیر بر نکهن بده** بخچگی که دیرینه باشد و بسبب آن عرض راجروگ پیدا آمده باشد دران تدبیر مذکور
بکار بندند و اشیائیکه ازان فربهی حاصل شود خورانیده فربه گردانند **تدبیر بکهه اگن** بخچگی که از زهر شده باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند و تا
بیر کهنک بکار بسته سر را صاف گردانند **تدبیر سر دیرکین** بخچگی که در گلو و یا در قدمها یا در سر باشد و یا آماس خارج بود دران تدبیر مذکور بکار بندند
تدبیر سر و پر بخچگی که باورد و از غلبهٔ باد و خشکی باشد یا در آوین و یا در سر باشد دران تدبیر مذکور بکار بندند **تدبیر کنول** بخچگی که در دهن باشد دران
تدبیر مذکور بکار بندند و چون بخچگی مذکور از غلبهٔ باد یا کف بود کنول شیر گرم بکار برند و چون از غلبهٔ تلخه یا خون بود کنول سرد بفرمایند و اگر کنول بجهت صاف
شدن بخچگی مذکور بفرمایند باید که کنول داروهائیکه ازان بخچگی صاف گردد بکار برند و اگر کنول بجهت گوشت گرفتن محل بخچگی مذکور بکنانند باید که داروهائیکه
ازان محل بخچگی گوشت ببالاید بکار بندند و از تدبیر کنول غلبهٔ خلط و درد بخچگی و ناپاک آن فرونشیند و رسم دندان و زبان برود و دهن صاف شود و
داروهای کنول در فصل سر گفته شده اند و طریق کنول بیشتر هم گفته خواهد آمد **تدبیر دهوم پان** بخچگی که در گلو یا در گردن و یا در سر بود و یا از غلبهٔ کف
یا باد باشد و یا آماس و درد بود و بچکید و دران تدبیر مذکور بکار بندند و مرض را داروهائیکه مزیل خلط مذکور باشد بنوشانند **تدبیر کهرت و سدت**
جراحتی که حدیث العهد بود دران تدبیر مذکور بکار بندند و روغن سنتور و شهد را بران طلا کنند ازین درد و ناپاک برود و فراهم شود **تدبیر جیبتر** بخچگی که عمیق و
دهنش تنگ بود و در وی چیزی خلیده مانده باشد کشیدن آن بدست ممکن نبود دران تدبیر مذکور بکار بندند و بآلتی از آلات خلیده را بکشند

تدبیر ابار خستگی هر نوع که باشد صاحبش را غذای سبک چون حریره شیر گرم برقدر مناسب مرض بدهند **تدبیر اطبا** خستگی یا جراحت هر گونه که باشد صاحب آنرا از جنبش نگاه دارند و طریق نگاه داشتن آن در فصلیکه آنرا **برتق باسی** گویند گذشته است **تدبیر جراحان** طبیب را شاید که جمیع انواع تدبیر مذکور را چنانچه گو ببیند و بشکافند و بدوزند آن بطریق بهتر بدانند تا در سر خستگی نوعیکه ملائم آن باشد بکار برند و تا خستگی بطریق بهتر بی ضرر فراهم شود و داروهای اکثر این تدبیر در فصلیکه آنرا مسرک گویند گذشته است و بدانکه چون زخم در سر و یا در پهلو برسد و شگاف طویل بود در چرم و گوشت و ویران گردد باید که آنرا بدوزند و اگر زخم اندک باشد آنرا چسپانیده ببندند ملائم آن محکم گردد و چون گوشت و یا بینی زخم بریده منفصل شود و یا بریده فرو هشته گردد باید که آنرا برجا داشته بدوزند و روغن کنجد بران طلا کنند و پنبه را بروغن تر کرده بران نهند و چون گوش بریده شود روغن مذکور بدان دران گوش نیز اندازند و اگر حلقوم بریده شود نیز آنرا بجا نهاده بطریق بهتر بدوزند چنانچه فرجه نماند بعده روغن گل سپید را بران طلا کنند و مجروح را استلقا بخوابانند و از حرکت بازدارند و اگر زخم در دست و یا در پا برسد و شگاف طویل بود و چرم و گوشتش بریده مائل بطرف راست و چپ آنرا برجا بدوزند و جراحت بر حسب حال ببندند و روغن کنجد را بران بریزند و شخصیکه جراحت در پشتش باشد آنرا استلقا خوابانند و آنرا که طرف شکم بود بر وغلطیدن ندهند و اگر دست و یا پا بریده منفصل گردد باید که آنرا در روغن کنجد که گرم باشد اندازند بسوزند و بران پتی ببندند و فتیله آنرا به سحیق تر از ان صندل و مهلتی و گل نیلوفر قمری و پرینک و زرد چوب پخته باشند بر جراحت بریزند و این روغن را چنین **تادیل** گویند **نوع دیگر** صندل کالا سیلکی و منکوبی و ماشوبی و پرینک کلو و رنیکا و پونال و نتر پچله و گل نیلوفر شمسی و گل نیلوفر قمری هر سیزده چیز بستانند و به شیر سحیق تر از ان روغن گاو و روغن کنجد و السا و چربی هر چهار چیز را یکجا کرده بپزند و بر دست و پا بمالند که آنرا سوخته باشند بریزند از این نیز فراهم نشود و چون جراحت در چشم رسد و چشم شکسته شود هیچ تدبیری قابل اصلاح نبود و اگر از محل خویش تجاوز کرده فرو هشته شود باید که آنرا بمقابل محلش آرند و بران برگ نیلوفر شمسی فراز کرده و بدست مقداری زور نموده در محلش روغن ستور و شهد بران طلا کنند و بروغن که آنرا به شیر و سحیق تر از ان مهلتی و باجول و جیوکی و رکهچک پخته باشند پنبه تر کنند و بر چشم نهند و از ین روغن ناس بدهند و چون زخم در شکم برسد و چربی همچو فتیله از شکم بیرون آید باید که کلک سیاه و خاکستر و بخت رمخت چنانچه تنید و از ین بران بریزند و جنبش را بریسمان بسته با آلت آهن که آنرا گرم ساخته باشند ببرند و شهد را بران طلا کرده پتی ببندند و چون بدانند که طعامیکه مجروح پیش از ان خورده بود هضم شده است روغن ماده گاو بنوشانند و شیر که دران شکر و مهلتی و لاک و خارخسک و دنتی انداخته جوشانیده باشند نیز بنوشانند و روغن که بجهت دفع گرمیها که از فساد چربی پیدا شوند آنرا سپر و کرنته گویند گفته شده است بران بریزند تا فراهم شود و چون چربی مذکور را بریده دور نگردانند شکم مجروح منتفخ گردد و آواز کند و بول و غائط و شراب که خورده و نوشیده باشد براه زخم بیرون آید اگر رنگ چنین مجروح سپید گردد و روی و دستها و پایهایش سرد گردند و نفس نیز سرد بیرون آید و چشمهایش لعل شوند و در شکمش خون مجتمع شود و انتفاخ پیدا آید به نگردد و اگر به سبب زخم خون در آماس مجتمع شود باید که مجروح را قی بکنانند و اگر در بکواسی مجتمع گردد اسهال فرمایند و درین هر دو صورت غذای مجروح برنج پخته یا جوش جو و کنار و کلهتی سازند و یا آنکه از برنج آشام سازند و دران نمک سنگ انداخته بنوشانند و چون به سبب زخم خون از شکم بسیار رود باید که مجروح را خون گوسپند و مانند آن بنوشانند و اگر شکم بر زخم پاره شود و چون بول و غائط و ضراطه بمجاری خویش روان باشد مجروح هلاک نشود و چون روده بیرون آید باید که به شیر بشویند تا آنچه از خون و گرد و جز آن بران باشد دور شود بعد از ان روغن بران طلا کنند طبیب ناخنها را برابر اینده و روغن را بر دست طلا کرده آنرا در شکم بآهستگی در آرد و اگر روده پاره شده باشد باید که مورچگان بزرگ محل شگاف روده را بگیرانند و تنها آنرا بریده دور کنند بعد از ان روده را در شکم در آرند و درین صورت اگر فضل خدا باشد مجروح نمیرد و اگر روده که بیرون آمده است خشک شده باشد آنرا به شیر سرشک زده تر گردانند و روغن بران طلا کرده در شکم در آرند و چون روده بسیار بیرون آید و زخم بسیار تنگ بود چنانکه روده دران نیاید طبیب را باید که مناسب حال مقداری شگاف دیگر کند آنگاه روده را در شکم در آرد بعد از ان انگشت بر گلوی مجروح بمالد و بر سر او آب سرد بران زنند و مردی را که زور آور باشند بفرمایند تا دستها و پایهای مجروح گرفته بجنبانند تا روده بجای خویش استقرار یابد و در قرار گرفتن آن در محلش تاکید تمام نمایند و اگر

نعوذ بالله سنمار روده در محل خود استقرار نیابد مجروح هلاک گردد و چون بداند که روده در محل خویش قرار گرفته است شگاف شکم را بدوزند و روغن بادام گاو شیردهی
را ترکرده بران بربندند و روغن گاو که شیر گرم باشد بران بریزند و چون مجروح را گرسنگی باشد در شیر مقداری روغن بید انجیر انداخته بنوشانند از ین غائط
نرم گردد و جاری شود و ضماد البزاغ شود و از درخت دعو و اسکرن و سنبل و سالی و سب سپاسینگی وارجن و درختان شیردار چنانچه بر و کار پوست
بستانند ضماد کنند و بیخ بریارا نیز بستانند و به سحیق تر و جوش آن روغن کنجد بپزند و بر جراحت طلا کنند و بریزند تا آنکه به شود و مجروح را می باید که یکسال از
سواری و جماع و دویدن و زور کردن و مانند آن خود را نگاه دارد تا جراحت پاره نشود و اگر زخم خایه بیرون آید باید که سرشک آب سرد در چشم و پایهای مجروح
زنند بعد از ان خایه را در درون در آرند و شگاف را بدوزند و ریسمان ابریشم و جز آن در کمر مریض به بندند و به پیچ هر خایه نهاده طرفین آن را بر ریسمان مذکور بندند
و روغن بادام گاو و روغن کنجد که خام باشد بران طلا کنند بلکه روغن کنجد را به سحیق تر از ان اگر و تگر و الایچی و برگ جای و رکتچندن و پدمانکه و منسل و دیودار و گلوی
و توتیای سبز پخته خایه را بدان تر کنند و بران بریزند تا فراهم شود و چون زخم تیر و جز آن در سر برسد باید که پیکان و جز آن را که خلیده مانده باشد اولا
بکشند بعد از ان موی فتیله ساخته در شگاف در آرند اگر فتیله در نیارند مغز سر راه مذکور چکیده بیرون آید و باد غلبه کرده مجروح را هلاک سازد و روغنیکه از ان
جراحت فراهم شود بر شگاف بریزند و همچنانکه شگاف فراهم شدن گیرد باید که یکان یکان موی از فتیله بار ها بکشند تا آنکه تمام فراهم شود و زخمی که عمیق بود
و دهنش تنگ بود باید که بعد صاف گردانیدن آنرا از خون روغن کنجد را دران بپاشند و که از ترتیب یا از حس باشد بریزند و ترکیب روغن که بدان جراحت
فراهم شود اینست به سحیق تر از ان مجیٹه و زردچوب سندهی و فلفلین و توتیای سبز و بزنگ کشتی و ہلیلہ و گگوی و کرنج و پدمانکه بپزند و بکار بندند نوع دیگر
به سحیق تر از ان برگ تالیس و پدمانکه و چهر و رنیکا و عدس و صندل و زردچوب و دار ہلد و تخم نیلوفر و تیشمی و اسپغول و مهلتی بپزند و بکار بندند نوع دیگر لجالو و زردچوب
و پدمجارنی و ہلیلہ و توتیای سبز و براهمی و برنگ و مهلتی و لود و رنیکا و تالیسپتر و چهر و گل نیلوفر و صندل و مجیٹه و اسپغول و لاک و برگ نم از ان درختان شیردار و چاردلی
و تنبید و از ین داروها هر چه دست دهد بستانند و به سحیق تر از ان روغن کنجد بپزند و بکار بندند و چون اندام خراشیده گردد باید که اولا داروهائیکه از ان
درد دفع شود بکار بندند بعد از ان سحیق داروهائیکه از ان فراهم شود بران بپراگنند و بعد از انکه روغنهائیکه بجهت صاف شدن جراحت گفته شده اند روغنی
که مناسب فصل و حال مریض و دافع خلطی باشد که غلبهٔ آن در جراحت بود بکار بندند و در دواهای سرد بجهت فراهم شدن جراحت که دران غلبهٔ تلخه باشد
روغن گاو بکار بندند و روغنهائیکه بجهت دفع بد رده که از غلبهٔ تلخه باشد در فصل آن گذشته اند بجهت صاف شدن و فراهم گشتن جراحت آن را
بکار بندند و چون بمحل زخم رسد و درد بسیار کند باید که روغن ستور که شیر گرم باشد یا با تیل را بران بریزند و به سحیق تر از ان لجالو و زردچوب پدمجاری
و ہلیلہ و توتیای سبز و براهمی و پدمانکه و مهلتی و لود و برنگ و رنیکا و تالیسپتر و چهر و صندل و گل نیلوفر و مجیٹه و اسپغول و لاک و برگ نم از ان درختان شیردار
و چاردلی و تنبید در روغن کنجد بپزند و بران بریزند نکو شود و برای فراهم شدن زخم داروی ترخت و شیرین و سرد و چرب تا هفت روز استعمال کنند و اگر
بدین داروها آمدن مذکور فراهم نشود داروهای تختگی که بالا ذکر شده است ملائم حال دیده استعمال کنند و این داروها که تحریر افتاده اند بجهت دفع تختگی و
زخم اند که زشت نباشند و آنرا او وشنت برن گویند الکنون داروهای تختگی و زخم که زشت باشد و آنرا او دشت برن گویند گفته میشوند
بدانکه شخصی را که دشت برن شده باشد اولا آنرا قی و اسهال کنانند و طعامها را که خون اندام از ان خشک شود چنانچه جو و شالی کهنه و نخود و غذائیکه
سازند و خون بکشانند و بجوش ارک و بعادکن و سرسادکن تختگی و جراحت را بشویند و بر روغن کنجد که آنرا به سحیق و جوش ارک و بعادکن و سرسادکن
پخته باشند تختگی و جراحت را صاف گردانند نوع دیگر دانتی هرد نوع و کرنج و جیتره و زیره بزرگ و برگ نم و زرنیخ و کسیس و توتیای سبز و لسوت و بجوانی
و منسل و مرسری و نیل و زردچوب دار ہلد و نمک سنگ و کبنی و کیم کدم و بدصار و زقوم و کرباری و برگ جای و حنظل و چونه و برنگ و کرنج خرد از ین جمله
هر چه دارو ها دست دهد بستانند و سحیق تر و جوش آن روغن گاو و روغن کنجد را بپزند و بر تختگی و جراحت طلا کنند صاف گردند و اگر این داروها با آب
آس کنند بر جراحت و تختگی سخت کنند نیز صاف شوند نوع دیگر نمک سنگ و لسوت و برگ بید انجیر را آس کرده بر تختگی و جراحت که از غلبهٔ باد

باشد سخت کنند صاف گردد نوع دیگر سوت و ... چوب مهلتی آس کرده بر پختگی و جراحت که از غلبهٔ تلخه باشد سخت کنند صاف گردد نوع دیگر
کنجد و چوب ... انتی و ساجی و چیره آس کرده بر پختگی و جراحت که دران غلبهٔ بلغم باشد سخت کنند صاف گردد و چون پختگی را و یا صاحب سیلان
را پختگی شود باید که بجهت دفع آن علاج دفع پختگی که آنرا دست بران گویند بکار بندند و آثار پختگی که به پیدا آمدن آن معلوم شود که پختگی سخت شده
است آنست که تپ و انیسیار و بیهوشی و بلهاک و قی و سرفه و تشنگی و ناآرزوی طعام پیدا آید و طعام هضم نگردد و زشتی پختگی از رنگ و بوی و شکل و
ریم معلوم گردد و بیان آن که علتیست که آنرا بسرت یا اسریت بکیبالی گویند گذشته است شخصی که عضوی از اعضایش شکسته گردد و یا از جای خود منتقل
شود باید که آنرا از زور و از جماع و از گرمی آفتاب و از خوردن نمک و شوره و ترشی و چیزی که مزهٔ او تیز باشد چنانچه سنا هی و غلهٔ خشک باز دارند و سا
رستانی و شوربای گوشت و شیر و روغن گاو و جوش منگ و طعامی که فربهی افزاید خوردن فرمایند و بعد آوردن شکسته و یا منفصل گشته را در محلش محیجهه و
مهلتی و ریحت[?] پنج را آس کرده و یا روغن که آنرا صد بار شسته باشند آمیخته سخت کنند و پوست درختان گلچکان و یا گلر و یا ارزان و یا پله و یا ارجن یا نی نیزه و
یا سال بتی و جبیره ببالان بندند و در زمستان جبیره بعد از هفتم و یا پنجم روز و در فصل معتدل بعد از پنجم روز و در فصل تابستان بعد از سوم روز بکشایند و شکسته
نه سخت محکم بندند و نه سخت سست بلکه متوسط باید بست از آنکه اگر سخت محکم بندند پخته گردد و یا ماسد و درد کند و اگر سست بندند بطراق بهبت
بهم بسته نگردد و جوش ... بر محل شکسته بریزند اگر درد کند باید که شیر را یا داروهای پنچمول بجوشانند و بران بریزند و اگر روغن کنجد را بر محل شکسته
بریزند نیز درد دفع شود و صاحب عضو شکسته را شیر ماده گاو و یکه اول بار بچه آورده باشد یا داروهای کاکولیادی جوشانیده و روغن گاو و لک با آن
یار کرده بنوشانند و اگر استخوان عضو شکسته گردد و گوشت آن محل بریده شده و بعد آوردن استخوان در محلش روغن گاو و شهد را بران طلا کنند و سحیق پوست
درختان زخمت[?] بیر الکنند آنگاه تدبیر دیگر بکار بندند و اگر استخوان کف دست شکسته گردد و یا بندی از بندهایش منتقل شود باید که طبیب حاذق آنرا بجا
نشاند و جبیره بران بندد و روغن کنجد خام بران مدام بریزد و غلوله که سرگین مجروح را بر دست بدهند و چون قوت شود غلوله نمک سنگ بدهند و چون
قوت زیاده باشد غلوله گل بدهند بعد از ان مجروح را الف بایند[?] تا سنگ را بدست گیرد و چون شکسته گردد و لیکن جراحت تا مغز نرسیده باشد باید که
بشهد و روغن جراحت را پر کنند و مجروح را تا هفت روز شیر نوشیدن فرمایند و چون بسبب رسیدن زخم و یا افتادن از بلندی آماس گیرد و لیکن گوشت
و استخوان بریده و شکسته نگردد باید که داروهای سرد را آس کرده بران سخت کنند و جوش آن نیز بران بریزند و اگر استخوان پشت و یا کمر و ساق بشکند و یا منتقل گردد
باید که بعد آوردن استخوان در محلش مجروح را بر تختهٔ چوب به حسب مناسب حال در انجا بطانند و بر گونه بدارند که عضو مکسور را بجنبانند و اگر استخوان بناگاه بسیار
زور بسیار منتقل شده باشد باید که او را بران روغن طلا کنند و گرمی آتش رسانیده محلش را نرم گردانند آنگاه آنرا در محلش آرند اکنون چند روغن
که طلا کردن آن بر محل شکسته بسیار فایده دارد و تدبیر گوگل خورانیدن آن مجروح و مکسور العضو را بسیار فایده رساند گفته می آید کنجد سیاه را
بجامه بسته تمام شب در آب روان بدارند و بوقت فجر کشیده خشک کنند و با شیر که همچند آن باشد مخلوط ساخته خشک گردانند و باز بجامه بسته تمام شب در
آب روان بدارند و وقت فجر کشیده و خشک گردانیده و با شیر آمیخته خشک گردانند باز بجامه بسته تمام شب در آب روان بدارند و وقت فجر کشیده و خشک
گردانیده و با شیر آمیخته خشک گردانند بعد هفت تسقیه بجوش مهلتی بدهند و برای هفت تسقیه را جوش منگو بمقدار روغن بگیرند و بعد ازان یک تسقیه بشیر بدهند و آنگاه
ازان گوینده و بمقدار شش یک ... منگو و سحیق مهلتی و مجیبهه و کلیسر و گوکهه و فیر و چیره و دیودار و صندل و سونف و داروهای کاکولیادی بگیرند و تا آن بیامیزند و با شیر که
آنرا داروهای خوشبو جوشانیده باشند یار کرده در چرخ عصار انداخته از ان روغن بکشند و آنرا به سحیق تر از ان داروهای کاکولیادی و کلیسر و بریاره[?] و سر ...
و بترج[?] و بیوک و تگر و لود و پدمانکهه و اگر و بلائی کنند و یا بالنسه و جوالنسه و سنگهاره و کربیره بشیر آتش نرم سه بار بپزند و هر باری سحیق نو و شیر جدید بستانند
چون پخته شود نگاه دارند و این را بندی کنند تیل گویند از ین اچهبک خشکی کام و بادلقوه و زحمت سرد و منواره[?] و گران سوال[?] و کری گوش و تمر
دفع شود و قوت باه بیفزاید و سینه و گردن سطبر شود و بوی دهن نیک شود و گونه رنگ نیک شود نوع دیگر روغن تخم چارولی و تخم خیار و تخم هلیله و بسبار آن سحیق تر

... مذکور باشد بستر بندند گاه دارند و بکار بندند از این جراحت و عضو شکسته فراهم شود و این اسپهول گویند
و این هر دو روغن از هر گونه استعمال کنند چنانکه بر عضو بکسور و جراحت طلا کنند و بریزند و یا بدان ناس بهند و یا حقنه بکنند و یا در او گاه آن بنشانند و یا آنرا بنوشانند
نافع آید تدبیر ساختن گوگل آنست که آکاس بل آمله و هلیله و بلیله و سنبل و فلفل و پیپلی همه را به نسبت مساوی ستده آس کنند و با گوگل که همچندان باشد
آمیخته بکوبند و بدارند و بخورانند و آنرا ابهیا د گوگل گویند نوع دیگر لک و سنگهاره و پوست ارجن و پوست بیخ اسگنده و پوست بیخ گلشکری را
که همچندان باشد یکجا کرده بکوبند و غلوله سازند و گاه دارند و بخورانند از این استخوان شکسته بسته گردد و اندام مستحکم شود و این را لاچهیاد گوگل گویند
و این هر دو تدبیر از طب چنتامن منقول اند و طبیب چنان احتیاط می باید کرد که عضو بکسور و مجروح پخته نگردد از آنکه در محل شکسته و جراحت و
اگر گوشت یا پی یا رگ پخته گردد به دشواری فراهم شود و الله اعلم بالصواب

فصل چهل و ششم در ناسور که آنرا بهندی باری بدن گویند

مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات زحمت مذکور** بدانکه چون آماس پخته گردد طبیب از آن بسبب خام پنداشتن و یا بسببی دیگر شگاف نکرده
ریم بیرون نیارد ریم در گوشت و رگ و پی و استخوان سرایت کرده زحمت مذکور را آرد و آن بر پنج نوع است یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ
تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از رسیدن تیر و سنان و مانند آن حادث شود اما آنکه از غلبهٔ باد باشد علامتش
آنست که خشن و تنگ دهن و با درد بود و ریم از آن با کف آمیخته آید و در شب بسیار بچکد و آنکه از غلبهٔ تلخه باشد علامتش آنست که لعل و با درد بود
و در روز بسیار بچکد و تپ و بیهوشی و تشنگی پیدا آرد و در وی گرم و زرد باشد و آنکه از بلغم باشد علامتش آنست که سخت بود و خارش کند
و ریم چرب و سپید و غلیظ بسیار از آن بچکد و در شب از روز زیاده مترشح گردد و آنکه از غلبهٔ هر سه خلط باشد علامتش آنست که سوختگی و تپ و دمه
و بیهوشی و خشکی دهن پیدا آرد و علامات هر سه نوع مذکور درین نوع نیز باشد و آنکه از رسیدن تیر و سنان و مانند آن حادث شود علامتش
آنست که دائم درد کند و ریش با کف بیرون آید و گرم بود و طریق حدوث این نوع آنست که چون پیکان و یا ریزهٔ استخوان و جز آن
در چرم و گوشت و یا در رگ و یا در پی و یا در استخوان و یا در محل خطرناک و یا در شکم خلیده ماند و دانسته نشود و یا کشیدن آن ممکن نباشد
محل خطرناک مذکور پخته گردد و زحمت مسطور حادث شود باید دانست که میان انواع مذکور نوعیکه از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود لا دوا است
و باقی انواع بعلاج بدشواری به شود و الله اعلم **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه بجهت دفع ناسور بادی اول آبدار در هایکه
واقع باشد اندا اپناه کنند بعده تا آنجا که ریم سرایت کرده باشد شگاف کنند آنگاه تخم چتره و نمک سنگ و کنجد را آس کرده بر آن سخت کنند و جوش
پخمول بزرگ شگاف این نوع را بشویند و سحیق تر از آن بیخ ریمنی و زرد چوب کتکی و بریا و کنگهی و بیخ بیل و روغن کنجد را بپزند و از
جهت صاف شدن و فراهم گشتن شگاف مذکور بر آن طلا کنند و بجهت دفع ناسور که از غلبهٔ تلخه باشد سحیق دارو ها که واقع تلخه باشند
چنانچه کاکولیا و کمن با شیر و روغن گاو آمیخته و پخته لیسی سازند و بدان اپناه کنند و بعده تا آنجا که ریم سرایت کرده باشد شگاف کنند آنگاه
کنجد و ملتی و دانتی را آس کرده بر آن سخت کنند و بجهت شستن این نوع جوش برگ درخت ارزان گلر و پکر و پیپل بکار بندند و بجهت صاف شدن
و فراهم گشتن این نوع روغن گاو که آنرا سحیق تر از آن تنوت و بیدمعار و آمله و بلیله و هلیله و زرد چوب و دار هلد و کرالو و پخته باشند طلا کنند و
بجهت دفع ناسور بلغمی به پست جو و کم و سحیق کلتهی و سرشف اپناه کنند بعده با آلتی که آنرا ایسکهنی گویند تفحص کنند تا آنجا که ریم سرایت کرده است
شگاف کنند آنگاه برگ نم و شهد و نمک سنگ کنجد را آس کرده بر آن سخت کنند و بجهت شستن شگاف این نوع روغن کنجد را به سحیق تر از آن
نمک سنگ و آگ و پیپل کرده و چتره و بهنگره و زرد چوب دار هلد بپزند و طلا کنند و بجهت دفع ناسوری که از پیکان و جز آن شده باشد تدبیر شگاف بکار
خلیده را بیرون بکشند بعد از آن کنجد را آس کرده با روغن گاو و شهد یار کرده سخت کنند و باید دانست تا به شگاف وقتی کنند که ناسور
در محل خطرناک نباشد و چنان عمیق نبود که بشگاف مریض هلاک گردد و نیز مریض لاغر و کم زور و خائف از عمل شگاف نباشد و چون مرض مذکور

منتن ناک بود یا مرتعش متصف بصفتی از اوصاف مذکور باشد. باید که بآلت آهن که آنرا **الکهی** گویند عمقش را دریابند آنگاه بر ریسمان کم بر حسب طول
مناسب آن باشد بشوره سخت کنند و سر ریسمان مذکور را قدری در سوراخ سوزن که مناسب ناسور مذکور بود در آرند و سوزن از طرف سوراخ با ریسمان
مذکور در ناسور بطور در آرند بعد ازان بحکمتی سوزن را بکشند چنان ریسمان در ناسور بماند تا آنکه قوت شوره بدانجا رسد ریسمان را دران ماندن باید بعد ازان کشیده ریسمان دیگر بشوره
آلوده بحکمت مسطور در آرند همچنین بارها کنند تا آنکه ناسور انشقاق یابد آنگاه آنرا العلاج فراهم گردانند. و برای انفراج دهن بهکندر نیز همین تدبیر بکار برند
و بجهت دفع ناسور بسحیق ترپهله و [illegible] را با گوگل که همچندان آن باشد. آمیخته بکوبند و با روغن گاو یار کرده غلوله سازند و بدارند و مقدار دو و نیم درم یا سه
درم بر حسب حال روزینه بخورانند ازین ناسور برای دست برانج ادارت و بهکندر و گوله و بواسیر دفع شوند **نوع دیگر** چای و نم و برگ ببول و لکتکی و دار هلد و
کلینجر زرد چوب مجیته و بلیله و توتیای سبز و مهلتی و تخم کرنج هر یک اجزا متساوی ستده بسحیق نمایند ازان روغن ستور بپزند چون پخته شود بجامه بیخته بستانند بعده
موم که همچند یکی از دارو های مذکوره باشد بآن بیامیزند و نگهدارند و پنبه را بدان تر کرده فتیله سازند و در ناسور که دهنش تنگ بود در آرند به شود و
این ابهندی جاتیادکهرت گویند **نوع دیگر** بارکنار و بیخ نمک پاک سیاهی و برگ جهار ولی هر یک را باریک آس کرده باشیر زقوم و آک بیامیزند و فتیله که تا قعر
عمق ناسور باشد سخت کنند و فتیله را در ناسور در آرند میان روزهای معدود به شود **نوع دیگر** مغز تخم هلیله و مغز تخم نغزک و شاخ نورسته ازان درخت با
درنیکا و مغز تخم کنکی و با رامابکنه جمله را باریک آس کنند و با روغن کنجد آمیخته در ناسور سخت کنند به شود **نوع دیگر** دار هلد را با شیر اکهه و زقوم آس کنند
بر فتیله سخت کنند و فتیله را در ناسور در آرند و بارها این تدبیر کنند ازین هر نوع ناسور که باشد زائل گردد **نوع دیگر** ناسور را بجوش لک بشویند و
بران بسحیق تخم دهاتوره و تخم نیبجهل و کوهره (؟) و تخم شقاقل و سونا و تخم حنظل و تخم کاکوره بریزند و اگر بسحیق نمایند ازان این هفت دارو با بول بقر روغن کنجد
پخته بر محل ناسور طلا کنند میان هفت روز به شود و این روغن را دهاتورادتیل گویند **نوع دیگر** بشیره بهنگره بسحیق نمایند ازان [illegible] پنج آک
و پلیل کرد و نمک سنگ و [illegible] از زرد چوب دار هلد و جیره روغن کنجد بپزند و چون پخته شود بدارند و بر ناسور طلا کنند ازین ناسور و ابچی مانند این دفع شود
و این روغن را ابهای تکادیتیل گویند **نوع دیگر** روغن تلخ را بسحیق نمایند ازان جاکسته سوی باشد کوفته بپزند و پنبه را بدان تر کرده بر محل ناسور نهند ازین اگر چه
ناسور دیرینه باشد دفع شود **نوع دیگر** [illegible] بسحیق نمایند ازان گوگل و [illegible] روغن تلخ بپزند و بدارند و پنبه را بدان تر کرده بر ناسور نهند ازین
ناسور و درشت بران و [illegible] دفع شود **نوع دیگر** ترپهله و سوبر و [illegible] و جابشیره و کچور [illegible] پیپلامول و [illegible] فلفلین و نمک سونچل و جواسا و اجمود و
برنگ و انار [illegible] الملیت و چیکر مول و دیودار بیخ و چیرچ و الایچی ناگیسر هر یک شش درم بستانند و باریک آس کنند و با گوگل که صد و بیست درم باشد آمیخته
بکوبند و با مقداری روغن ستور یار کرده و غلوله ساخته بدارند و روزینه مقدار سه درم یا دو و نیم درم بر حسب قوت و گرسنگی مریض بروغن [illegible] کرده بخورانند
ازین جمله علتها که از باد و بلغم باشد و ناسور و درشت بران و سرفه و دمه و علت شکم و درد فرج و بدرده و درد پهلو و کرم شکم و گوله و سیلان منی و ناگوارگی
و هر هشتاد علت بادی و هر بیست علت بلغم دفع شوند اگر کسی این ادام بخورد شاب پیر نشود و هیچ علت مبتلا نگردد این را ترپهلادگوگل گویند
سندهی فلفل و فلفلین ترپهله و موتهه و برنگ و گلوی و جیره و بلول و پیلپول و سوبر و دیودار و کبابه و بهکر مول و لعاب حنظل و زردچوب دار هلد و نمک سامبهر یا نمک سونچل
و نمک سنگ و جواکهار و ساجی و چبیل جمله را متساوی گرفته باریک آس کنند و با گوگل که دو چندان آن باشد بیامیزند و بکوبند و با روغن ستور یار کرده غلوله
ساخته بدارند و روزینه مقدار دو درم یا دو و نیم درم ازان ستده با شهد غلوله بسته بخورانند ازین برانج و درشت بران و ناسور و دمه و سرفه و راجروگ و
بواسیر بهکندر و درد سینه و درد پهلو و درد شکم و درد مثانه و درد مقعد و سوزاک و بول سنگ مثانه و افزونی خصیه و علت کرم شکم و تنخ و انماد و دیوانگی و
هر هیجده نوع علیست و هر هشت نوع زحمت شکم و هر بیست و چهار تپ [illegible] آسیب پری جمله دفع گردند و این را [illegible] گوگل گویند **نوع دیگر** گوکهرو
صندل و سمول و صندل و پاتهی و [illegible] و گهی و بهارنگی و بیخ بید انجیر هر یک شش دار و صندل و صد عدد هلیله که پخته و بزرگ باشند و بیست بلیله
و چهار صد آمله ستده و کوفته در آب که چهار چندان آن باشد انداخته در شب بدارند و در وقت فجر بجوشانند تا آنکه چهارم حصه آب مذکور بماند بعد ازان بجامه

بخیه بستانند و ران یک پیچیده کوچک انداخته بجوشانند تا آنکه در آب گرد آنگاه بجای بخیه بستانند و در رنگ کرده باز بجوشانند تا آنکه مانند جلاب شود بعده
سحیق ترمعله و نسوت وسند عنی و فلفلین و گلوی و دانتی و اسگند هر و برنگ ترنج واپلچی خرد و ناگیسر که هر یک یک پل باشد در ان انداخته و مجمه زنند چون
غلیظ شود در آوند چرب نگاه دارند و مقدار سه درم یاده و نیم درم را غلولها ساخته و با روغن ترکرده بخورانند از ین دشت بران و ادشت بران و حاق و اوشند
بگردند و بیست و دو مه سرفه و هلک و اثر زهر و پیه و اجرک و پاند و گ و آو خون آختانه و بلواسیر و گوله و ناسور و بهگندر و هرهشتاد مرض بادی و غیر
و بات رکت و النوپات دفع شوند و استخوان شکسته بسته گردد نوع دیگر سحیق تراز ان سریهونکر هاری و عینه د انگ دو سیر و سیف و در وز بوه خته و
تلخ بیزند و بمحل ناسور طلا کنند از ین ناسور و دشت بران و ادشت بران اگرچه داده بوده فراهم شوند و این روغن ابیریت مل تیل گویند و باید دانست روغنها و تیلها
که بجهت فراهم شدن و صاف گشتن دشت بران و ادشت بران گفته شده اند بجهت فراهم شدن ناسور نیز بکار برند اکنون چند علاج بجهت دفع
ناسور از طب فیروزشاهی نوشته میشود سم اشتر را بسوزند و خاکستر آن را بروغن آمیخته بر ناسور و جراحت طلا کنند به شوند نوع دیگر استخوان
گوسپند را بسوزند و خاکستر آنرا با شیر عورت آمیخته بر ناسور و جراحت طلا کنند به شوند نوع دیگر مغز سر بادیان بستانند و آنرا باشد که بهجد آن بهت بادنجان
مغز برگ کمواره و سحیق مرده سنگ بیامیزند و بر محل ناسور و جراحت سخت کنند فراهم شوند نوع دیگر مرده سنگ سپید ده درم و درم و مین دگل نار و مازو
و زرد چوب مجیته و سپید در بهٹکری و سیم لقوه هر یک دو درم ست ده یکجا آس کنند و با لبست و چهار درم سرکه مخلوط ساخته بستانند تا مرهم شود نفعه
بر محل بختگی سخت کنند و بران پی بندند از ین دشت بران و ادشت بران و ناسور دفع شوند و اگر خاکستر موی آدمی را با شیر آمیخته بر دشت بران
سخت کنند دفع شود نوع دیگر خاکستر سم خر را با روغن زیتون یکجا کرده بر بختگی سخت کنند بختگی دفع شود والله اعلم بالصواب **فصل چهل ونهم در**
زحمت بهگندر مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت زحمت مذکور** بدانکه این مرض بر پنج نوع ست یکی آنکه از غلبه باد باشد دوم آنکه از غلبه تلخه
و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هرسه خلط و پنجم آنکه بسبب دیگر جز فساد خلط چنانچه خلیدن استخوان مانند آن حادث شود و علامت مرض
مذکور که قبل حدوثش پیدا آید آنست که سرو کمر درد کند و آماس تا پاک و خارش دران پیدا آرد و طریق حدوث این نوع بادی آنست که چون مردم
مرتکب اشیای باد انگیز شود و باد فاسد شده قریب و بر در محلی که میان آن و میان دبر یاده از دو انگشت فرجه نباشد مستقر ریا بد گوشت و خون
آن محل را فاسد گرداند و نوع مذکور پیدا آرد و در ابتدای حدوث این محل مذکور آبله لعل که چنان درد کند گویا که آنجا سوزن ها می خلانند و یا آنرا می برند و یا میشکنند
پیدا آید و اگر بجهت دفع این فی الحال علاج نکنند پخته گشته شکسته شود و بانواع درد مذکور باشد دران رخنها بجو رخنهای غربال بیفتند و از ان ریم
با کف دائم بچکد و اگر این نوع پخته شده است شود بول و غائط و ضراط براه رخنهای مذکور بیرون آید و این نوع را ستبونک گویند از ان ستبونک
بزبان هند غربال را گویند و هرگاه که درین نوع رخنها بجو غربال باشند این را نیز ستبونک نام کردند و طریق حدوث نوعی که از غلبه تلخه باشد آنست که چون
مردم مرتکب اشیای تلخه انگیز شود و باد فاسد شده قریب بر در محل مذکور مجتمع و مستقر شود و خون و گوشت آن محل را زشت گرداند نوع مذکور پیدا آید
و در ابتدای حدوث این نوع در محل مذکور آبله احمر و دائم و تنگ و مرتفع بشکل گردن اشتر چنان درد کند گویا که آنرا با آتش میسوزند پیدا آید اگر بجهت دفع
این فی الحال علاج نکنند پخته گشته بشکند و بانواع درد مذکور باشد و ریم گرم با بوی بد از ان بچکد و اگر این نوع سخت پخته گشته زشت شود ضراط
و بول و غائط از راهش نیز بیرون آید این نوع را اشترگریوه نامند و اشترگریوه بزبان هند گردن اشتر را گویند و این نوع نیز بشکل گردن اشتر میباشد
و طریق حدوث نوع بلغمی آنست که چون مردم مرتکب اشیای بلغم انگیز شود و بلغم قریب و بر در محل مذکور مجتمع و مستقر شده خون و گوشت آن محل را فاسد
گرداند و نوع مذکور پیدا آید و در ابتدای حدوث این نوع در محل مذکور آبله سپید که با خارش و درد اندک بود پیدا آید اگر بجهت دفع این علاج فی الحال نکنند
پخته شده شکسته گردد و باد درد اندک و خارش باشد و ریم غلیظ و لزج از ان بچکد و چون این نوع سخت پخته گشته زشت شود ضراط و بول و غائط از راهش
نیز بیرون آید و این نوع را پریسراوی گویند و طریق حدوث نوعی که از غلبه هرسه خلط حادث شود آنست که چون باد و فاسد تلخه را قریب و بر در

مجتمع گردانند و خون و گوشت آن محل زشت گرداند نوع مذکور پیدا آید و در ابتدای حدوث این نوع در محل مذکور آبله با درد و خارش و تا یک مقدار و شکل
سر انگشت پای پیدا آید و درین نوع دیگر نشانهای هر سه نوع سابق نیز باشند اگر بجهت دفع این فی الحال علاج نکنند پخته شده شکسته گردد و با انواع
درد و رنگهای گوناگون بود و ریش گاهی همچو ریم نوع بادی و گاهی همچو نوعی که از غلبهٔ تلخه باشد و گاهی همچو ریم نوعی بلغمی باشد و این را سمبو کاورت
گویند و طریق حدوث نوعی که از سببی دیگر جز فساد اخلاط پیدا آید آنست که چون مردم پارهٔ استخوان و یا خار ماهی و یا پارهٔ آهن بنوعی مجروح و آن با فضلات در
وقت استراح داخل و مر برامجروح ساخته بیرون آید و در جراحت مذکور بعد کیتن کرمها بیفتند و گوشت آن محل را خورده سوراخها پیدا آرند و نوع مذکور
حادث شود و چون این نوع پخته گشته سخت زشت شود و ضراط و بول و غائط ابطرفش نیز بیرون آید و این را اَنماگی گویند و میان انواع مذکور
سمبوکاورت و انماگی لا دوا اند و دیگر سه نوع بدشواری بعلاج زائل گردند و باید دانست آبله که در مقام بهگندر بزودی پیدا شود و در دواندک کند و
بعلاج فی الحال دفع گردد آن بهگندر نبود بلکه بهگندر آن باشد که بتدریج شود و بخش عریض بود و درد بسیار کند و تپ و خارش و سوختگی پیدا آید قسم دوم
در علاج بهگندر مذکور بدانکه بجهت دفع این مرض اگر حدیث العهد خام باشد و پخته نگشته باشد مریض را فاقه و اسهال بکنانند و خون به محل
مرض دیوچه سخت کرده بکشانند نوع دیگر برگ لورسته از ان درخت بر وخشت پخته و سنداحی و گلوی و گ بهیر نه هر همه امتساوی سته آس کنند
بر مرض مذکور که خام باشد سخت کنند و بجفسانند به شود و اگر پخته شده بشکنند عمل شگاف و با عمل شوره و یا داغ بر حسب سنا سب حال بکار بندند و
دار سخت کرده فراهم گرداند نوع دیگر گلپوست بیخ بید انجیر و هلدی هر سه متساوی سته با شیر بازه گاو آس کنند و بر بهگندر سخت کنند از ین خون
از چکیدن باز ایستد و درد نوع دیگر بجوش ترپهله بهگندر را بشویند و استخوان گربه را بجوش مذکور سحق کرده بر بهگندر سخت کنند از ین هر نوع
که باشد نماند نوع دیگر سوت و سربه و مجیتهه و زردچوب و دارهلد و برگ نم و لنسوت و دانتی و چونی را با آب آس کرده سخت کنند از ین بهگندر و ناسور
دفع شوند نوع دیگر کینی و هلیله و کوتهه و برگ نم و زردچوب و دارهلد و بیخ و لود و دو دغانه هر همه امتساوی سته و با آب آس کرده سخت کنند از ین بهگندر
و ناسور دوشت براج او پدنس صاف و فراهم گردد نوع دیگر کوتهه و لنسوت و کیخی و دانتی و پلپل دراز و نمک سنگ و ترپهله و توتیای سبز جمله مساوی
سته با آب آس کنند و با شهد آمیخته سخت کنند از ین بهگندر صاف و فراهم شود نوع دیگر مالکنگنی و کرباری و بهار و دانتی و لنسوت و گجد و
کوتهه و سوانف و بیخ هر همه امتساوی سته و با آب آس کرده سخت کنند از ین بهگندر صاف گردد و فراهم شود گوشتی که درون گهونگهه پیدا باشد آنرا از
پخته مریض را تا یک ماه بخورانند ولیکن آن مقدار بخورانند که مریض را هیچ شود از ین بهگندر رفع شود نوع دیگر با شیر زقوم و آگ دارهلد را آس کنند
و فتیله ساخته در وان بهگندر در آرند زائل گردد و این تدبیر ناسور را نیز دفع کند نوع دیگر ترپهله سه حصه و پلپل دراز یک حصه و گوگل پنج حصه
و یکجا کرده بکوبند و غلوله ساخته بدارند و بقدر گرسنگی مریض را روزینه بخورانند و هلیله و لاک و پلپل دراز و دارو بیخ بل و بیخ و الاچی هر یک سته درم جمله با روغن
ستو آمیخته بکوبند و غلوله بدارند و مقداری با شهد روزینه بخورانند از ین مرض مذکور بهیبت و گوله و ناسور دفع گردد نوع دیگر دارهای نکر و دعا و کیل یک
آس کرده بر محل پختگی سخت کنند صاف گردد نوع دیگر سنگ که او جنس سپید خالص باشد بستانند و آنرا هفت تسقیه بجوش بجیبیار بدهند آنگاه با آن گوگل
مهکها جهه که بچندان باشد بیامیزند و کوفته غلوله کرده بدارند و مقدار با شهد روزینه بخورانند از ین مرض مذکور بهیبت و آبله و سیلان منی دفع گردند
نوع دیگر سحق تر از ان بیخ کینه و زردچوب و دانتی و کریاری و نمک سنگ و چیتره و بیخ ترنج و آگ و کرارو غن کنجد بپزند و بر مرض مذکور طلا کنند نافع آید
و این روغن را کربیاده تیل گویند نوع دیگر خراطین و استخوان سارک با خون خر آس کنند و بر مرض مذکور سخت کنند اگرچه سخت زشت باشد
دفع شود نوع دیگر گرد بر گرد پختگی مذکور دیوچه سخت کرده خون بکشانند بعده روغن ستو را بران طلا کنند آنگاه استخوان گربه را با جوش ترپهله آس کرده
بر پختگی مذکور طلا کنند نیز صاف و فراهم گردد نوع دیگر سحق تر از ان پلپل دراز و هلدی و لود و کوتهه و الاچی و ریکا و مجیتهه و دعادهی و کلیس
و کلیه و زردچوب و دارهلد و بیر نیک و تیر و بدیانگه و ناگیسر و برگ ترنج و موم و نمک سنگ بروغن کنجد بپزند چون پخته شود بدارند و بر پختگی مذکور

طلا کنند از مرض مذکور و گنده بالا دفع شود و این روغن را ماکهیاد تیل گویند نوع دیگر یکپاو دن خاکستر چیچره و پله و کیله و کرشش بدون آب انداخته بجوشانند تا مادام که از ج و لعل و ام بود بعده ببست و یک کرت بطریق مصفی چکانند و نیز آب ببستانند و در آبچه آهن باندازند و نود و شش درم سحیق ساجی و نود و شش درم سحیق سنگ نابجه باآن یار کرده بجوشانند تا آنکه جلاب شود چنانکه نه سخت غلیظ و نه سخت تنگ بود و پس فرود آورده و در آوند آهن کرده نگاه دارند چنانچه شوره دادن بر تنگی گفته شده است همچنان بدهند ازین جمله انواع بهگندر و ناسور و تنگیهای زشت بر گردند و این را بهاری چهار گویند علاج بهگندر سلتیوناک بدانکه بجهت دفع این نوع بعد آنکه پخته گشته شکسته گردد و شگاف کند آنگاه داغ دهند بعد ازان سید یا ناری سید یا کنبهی سید برحسب مناسب حال بکار بندند اما سید پلهیری کنجد و ماش و بیخ و به شیر برنج و بگوشت حیواناتی که در آب و یا در کرانه آب و یا در آبادانی باشند و یا مانند آن و دیگر اشیائیکه دافع باد بوند بکنند و طریق ناری سید انیست که جوش بنده درخت و بیخ بیدالخیر و بیخ بیل و بیخ پادل و بیخ تکهار و بیخ ارنی و بیخ سونا در سبو که بدان نایزه طویل سخت کرده باشد بیاندازند و دهن سبو و نایزه را مهر کرده بجوشانند بعد ازان سبو فرود آورده بدارند چنانکه دهن نایزه متصل و مقابل شگاف بهگندر باشد بعده مهر را ازین نایزه دور کنند تا بخار ازان بر بهگندر برسد و طریق کنبهی سید انیست که کنجد و بیخ بیدالخیر و کتان و ماش و جو و گندم و شرف و هر پنج نمک و اشیای ترش ستده و جوکوب کرده در سبو انداخته و آب ابا آن یار ساخته و سبو را مهر کرده بجوشانند بعد ازان که جوشیده شود دهن سبو را مقداری سوراخ کنند و آن را بر مقابل و متصل بهگندر بدارند تا بدان راه بخار به بهگندر برسد و ازین هر دو نوع سید درد زائل شود و بهگندر و شگاف از چکیدن باز ایستد و بعد سید روغن کنجد که آنرا سحیق تر ازان هر پنج نمک و کو کهته و تج و اجمود و انگزد بریان پخته باشند مریض را بنوشانند و روغن کنجد را به سحیق تر ازان جهلی پخته بر بهگندر و در شگاف آن طلا کنند فراهم شود و روغنهائیکه دافع باد اند چنانچه نراین تیل و ماکهیاد و مانند آن روغنها را ازان در دبر مریض بچکانند و طلا کنند و درین نوع چون این تداویها بکنند ضراط و بول و غائط بمجاری خویش روان گردند و نوع مذکور فراهم شود علاج استر کابون بدانکه بجهت دفع این نوع بعد آنکه پخته شده شکسته گردد عمقش را دریافته عمل شگاف بکار بندند و بدان که داغ درین نوع شوره بکار باید بست تا گوشت مرده بریده گردد و آنگاه کنجد را آس کرده در روغن ستور یا آن یار کرده و محل شگاف سخت کرده پی بران به بندند چنانکه محل استراح لبسته نشود و بران روغن ماده گاو بریزند و بعد سوم روز پی بگشایند و ببینند اگر صاف ساخته بعده فراهم شدن بکنند و اگر صاف نشده باشد باید که اول صاف ساخته بعده فراهم گردانند علاج پرسراوالی بجهت دفع این نوع و ریشش را اول بجز اشد بعد ازان عمل شوره یا عمل داغ بکار برند آنگاه روغنی که آن را تیل گویند بران طلا کنند و داروهای معنی را آس کنند و بران سخت کنند تا نرم گردد و درد ریش فرو نشیند و از چکیدن باز ایستد بعده عمقش را دریافته شگاف کنند بعد ازان عمل شوره یا داغ بکار بندند و بعلاج صاف و فراهم گردانند علاج الکتناک بجهت دفع این نوع عمقش را دریافته شگاف کنند آنگاه به شوره آهن و داغ بدهند و داروی گرم را دور گردانند بعد ازان صاف و فراهم گردد فائده چون به شگاف بهگندر درد بسیار شود روغن کنجد و شیر گرم بریزند درد زائل گردد نوع دیگر داروهائی را که مزیل باد باشند جوکوب کرده در سبو اندازند و سبو را مهر ساخته بجوشانند و چون جوشیده شود سبو را فرود آرند و بر سبو سوراخ کنند و بر شگاف روغن طلا کنند و مریض او ران بنشانند چنانکه شگاف مذکور مقابل سوراخ باشد ازین درد نیز دفع شود فائده سحیق سندهی و فلفلین و تج و انگزد و هر پنج نمک و اجمود را با نرشی یا با جوش کلتهی و یا با سرکه هندی مریض بهگندر را بخورانند نافع آید فائده پوست درخت ارجن و آهن گشته و بابادر و برنگ و خشک و لسوت و تر پهله اتساوی بستانند و آس کنند و بقدر سحیق مذکور گوگل گرفته و یکجا کرده بیکجا ساخته غلوله ساخته بدارند و دو و نیم درم ازان روزینه بخورانند نافع آید و اگر گوگل مذکور تا شش ماه بخورانند هر نوع بهگندر که باشد دفع شود و این را گوگل گویند و معلول را تا یک سال بعد به شدن از زور و جماع و جنگ و سواری و اشیای دیر هضم و از شب بیداری و از شتاب رفتن و بردو پای نشستن نگاه دارند و شراب و نمک خوردن ندهند والله اعلم بالصواب فصل چهل و ششم در نوع پنجم تنگی قضیب که آنرا پرمانس گویند مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات مرض مذکور بدانکه از کثرت جماع بسیار داشته اند خود را از جماع و از قربان زن حائض و یا زنی که از دیر باز شوهر بدو نرسیده باشد

فصل چهل و ششم در نوع پنجم تنگی قضیب قسم اول در علامات مرض مذکور

یا زنی که در اندام نهانی او مویهای سخت یا دراز و یا بسیار باشد یا زنی که فرجش سخت و تنگ بود یا دلش بر وطی راغب نبود یا زنی که فرج را با آبی مغز
شسته باشد و یا در فرجش مرض بود و یا آنرا چنان خاصیت بود که چون مرد با او قربان کند بر ذکرش پختگی حادث گردد و از قربان کردن با چهارپایه
و از خراشیده شدن نیمور بناخن یا بدندان و از سخت بشپاسیدن نیمور بدست و از نگاهداشتن منی بوقت انزال و از شستن نیمور به آب مغز و از ناشستن
نیمور بعد جماع و از مانند این علتها خلط در نیمور فاسد گشته آماس پختگی مذکور را در نیمور حادث گردند و آن بر پنج نوع است یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و
دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از غلبهٔ خون بود و علامت نوع بادی آنست که خشن و سیاه فام بود
و چرم آن بطرقد و چنان درد کند گوییا که آنرا میشگافند و یا پاره می کنند و نیمور سخت باشد و علامت نوعی که از تلخه حادث شود آنست که نوع مذکور
همچو بار گار پخته شود و شتاب پخته گردد و با سوزش و انواع دردهای فساد تلخه باشد و تپ پیدا آرد و علامت نوع بلغمی آنست که چرب و سخت و با
خارش و با انواع درد و فساد بلغم بود و علامت نوعی که از فساد هر سه خلط حادث شود آنست که از آن ریم گوناگون و کیفیات مختلف بچکد و در آن
گرهها افتند و این نوع لادوا است و علامت نوع خونی آنست که سیاه فام و با تاپاک و دیگر انواع درد و فساد تلخه بود و از آن خون بچکد و تپ پیدا آید
و پختگی که در آن قضیب تا خایها پخته شود و در پختگی گرهها افتند و گوشتش ریزیده گردد بعلاج نیکو نشود و بجهت دفع پختگی قضیب در ابتدای حال علاج
باید کرد و آنکه در ابتدا علاج دفع نسازد و با وجود پختگی قربان کند بعد از بسیاری تمام قضیب پخته گردد و در آن گرهها افتند و گوشت ریزیده گردد ناچار
هلاک شود قسم دوم در علاج پختگی مذکور بدانکه اگر مرض مذکور در ابتدا باشد نخست نیمور را چرب کرده سید کنند بعده بفصد باید [illegible]
و مریض را قی و اسهال نیز بکنانند و اگر پختگی نیمور پخته گردد و مناسب شگاف باشد باید که شگاف کنند و بجوش برگ کنیر و جامن کرده الحیه شویند [illegible]
با آب آس کرده روغن و شهد آمیخته بر شگاف سخت کنند از این صاف و فراهم گردد و اگر پخته شده ریزیده گردد و مناسب داغ باشد باید که [illegible]
را گرم سازند و بدان داغ دهند و بر روغن بادهٔ گاو و شهد آنرا صاف گردانند آنگاه بدارو نیکه از آن پختگی فراهم شود به گردد نوع دیگر [illegible] و
حلتی و [illegible] و دیودار و تار و اگر و [illegible] جمله بالتساوی ستده باریک آس کرده بر پختگی نیمور سخت کنند نوع بادی دفع گردد نوع دیگر [illegible] و
تخم بید انجیر و [illegible] گندم جمله را با روغن ستور مخلوط ساخته گرم کرده بر پختگی نیمور سخت کنند نوع بادی دفع شود نوع دیگر گل سرخ و رسوت
و حلتی [illegible] و صندل همه بالتساوی ستده و با آب باریک آس کرده مقداری شکر با آن یار کرده بر پختگی مذکور سخت کنند از این نوعی که
از تلخه باشد دفع شود نوع دیگر پنج نیلوفر [illegible] شالی [illegible] حلتی جمله بالتساوی ستده و آس کرده با روغن ستور چرب کرده پختگی مذکور
سخت کنند نوع مذکور از این نیز دفع شود نوع دیگر روغن ستور و شیر بادهٔ گاو و شیر [illegible] و شکر و شهد یکجا کرده بر پختگی مذکور بریزند و جوش داروهای
[illegible] الشویند نوع مذکور دفع شود نوع دیگر پوست شالی و [illegible] نیمور [illegible] با شراب آس کنند و مقداری گرم کرده و با روغن کنجد
آمیخته بر پختگی مذکور سخت کنند از این نوع بلغمی دفع شود نوع دیگر جوش داروهای [illegible] بر پختگی مذکور بریزند و نیز هم بدان جوش آنرا الشویند
از این نوع بلغمی دفع شود نوع دیگر زرد چوب و دانتیس و نار و دیودار [illegible] و بقم همه را بالتساوی ستده آس کرده بر پختگی مذکور سخت کنند
نوع بلغمی دفع شود نوع دیگر پوست [illegible] بالتساوی ستده با شیر سرگین گاو بیش آس کنند بعده با روغن ستور
و شیر بادهٔ گاو و شهد آمیخته بر پختگی مذکور سخت کنند از این پختگی که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر [illegible] گل سرخ و لوبیای سبز [illegible] سپید
زرنگ سنگ [illegible] همه بالتساوی ستده آس کنند و با شهد آمیخته بر پختگی مذکور سخت کنند از این
پختگی نیمور که از هر نوع باشد دفع شود نوع دیگر [illegible] همه بالتساوی ستده آس کنند پختگی مذکور
سخت کنند از این پختگی نیمور که هر نوع باشد دفع شود نوع دیگر [illegible] همه یکجا کرده آس کنند و بر پختگی مذکور سخت کنند از این پختگی
هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر برادهٔ پوست درخت انبه و جمون و بلیله [illegible] همه بالتساوی ستده و آس کرده پختگی مذکور

قسم دوم در علاج پختگی مذکور

سخت کنند از این پچپگی هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر بجوش ترپهله و بهیره و بهنگره پچپگی نمود را بشویند بسیار فایده دهد نوع دیگر سحیق گرده و یا
و یا سحیق پوست انار و یا سحیق سپاری بر پچپگی مذکور بریزند از این هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر بهنگره و ترپهله و دانه و براده آهن و براده
همه جمله راست ده و یکجا کرده آس کنند بر پچپگی مذکور سخت کنند از این پچپگی نمود هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر ترپهله را در آوند آهن انداخته بسوزند
و خاکستر ش را با شهد آمیخته بر پچپگی مذکور سخت کنند از این پچپگی هر نوع که باشد دفع شود و بعد شستن پچپگی را آب سحیق کسیس بریزند از این پچپگی
هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر بیخ کنیر را آس کرده بر پچپگی مذکور سخت کنند از این درد پچپگی دفع شود نوع دیگر رسوت و هلیله را با شیر گوسپند
آس کرده بر پچپگی مذکور سخت کنند از این پچپگی اگرچه باد ورد و سوختگی و روانی ریم باشد دفع شود نوع دیگر سحیق موتهه را بر پچپگی روزینه بریزند
فراهم شود نوع دیگر استخوان سر آدمی را بآب سحیق کرده بر پچپگی مذکور سخت کنند فراهم شود نوع دیگر بجوش و سحیق تر از ان بجبیار دسال و
جمون مم دار و های انبا و کن روغن سنتور بپزند و بر پچپگی مذکور طلا کنند از این پچپگی اگرچه باد ورد و آماس و سوختگی و روانی خون باشد دفع شود و این
روغن را کنجاد کهرت گویند نوع دیگر به سحیق تر و جوش چراینه و نیم و ترپهله و پلول و کرنج و سار چوب کهیر که لعل بود و بجبیار روغن گاو را بپزند و
بر پچپگی نمود طلا کنند از این پچپگی مذکور هر نوع که باشد دفع شود و این روغن را کجبینا دکهرت گویند نوع دیگر دو دخانه کهیعه و زرد چوب و حصه
و شراب سه حصه بستانند و سحیق تر ساخته روغن کنجد را بدان بپزند و بر پچپگی نمود طلا کنند از این پچپگی مذکور هر نوع که باشد و با خارش و درد و آماس بود
دفع شود و این را کارده هما دیل گویند نوع دیگر به سحیق تر از ان دار و ها که آنرا سرب کنند گویند و سهوره و برنگ و مهلتی روغن کنجد بپزند و بر پچپگی
نمود طلا کنند از این پچپگی که هر نوع باشد به شود و این روغن را کرنج تیل گویند نوع دیگر پوست جمون و برگهای ... و آمله و کرنج و بابهول و
نیلوفر و شمسه و تخم الایچی و انیس و مغز تخم لغزک و مهلتی و لاک و اگر و اود و صندل و برنباب و لسوت از هر یک سه درم بستانند و بابول بر آس کرده
و سحیق تر ساخته بدان روغن کنجد که یک پر سحقه باشد بپزند و بر پچپگی مذکور طلا کنند از این هر نوع که باشد دفع گردد و این روغن را جمود ادیل گویند
نوع دیگر از تخم شقاقل جنگلی روغن را بکشند و آنرا به سحیق تر از ان سندهی بپزند و بر پچپگی نمود طلا کنند اگرچه نمود سخت پخته شده باشد و بریزند گنده
فراهم گردد نوع دیگر برای دفع پچپگی نمود روغنهائیکه از جهت دفع مرض بیست در فصل آن گفته خواهند شد و روغنهائیکه برای دفع ناسور در
فصل آن گفته شده اند نیز استعمال کنند والله اعلم بالصواب فصل چهل و نهم در نوعی از پچپگی تقضیب که آنرا سوکهه دوکه گویند مشتمل بر
دو قسم ست قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه چون مردم از بیخردی جهت دراز کردن نمود گرم آبی که آنرا بهندی جلسوک گویند
بر نمود سخت کنند از ان اخلاط فاسد شده زحمت مذکور پیدا آرد و آن بر هیجده نوع ست یکی را سرکهیکا گویند و آن پچپگی ست که چون دانهای سرشف زرد
بر نمود حادث گردد و حدوث این از غلبه باد و بلغم باشد و دوم را اشتهیلی گویند و آن آماسی ست که بر نمود پیدا آید همچو سنگی که بدان زرگران
روشنگری می کنند بود و حدوث این از غلبه باد باشد سیوم را گرتهت گویند و آن پچپگی ست که همچو پشم شالی بر نمود پیدا آید و حدوث این از
غلبه بلغم ست و چهارم را کنبیکا گویند و آن پچپگی ست که بر نمود مانند تخم جمون پیدا میشود و حدوث این از غلبه خون و تلخه بود و پنجم الجی ست
و آن پچپگی ست که شکل تخم الجی که از سیلان منی حادث میشود و ششم را اسموره هروت تیکا گویند و آن آماسی ست که بعد آنکه در د بسبب
سخت کردن کرم مذکور بر نمود پیدا آید ش پلیدن یا مالیدن نمود را بدست حادث گردد و این از غلبه باد پیدا می آید و هفتم را اسموره دنیکا گویند
و آن آماسی ست که بعد سخت کردن کرم مذکور را بر نمود بسبب آنکه نمود را سخت بشپلد حادث گردد و آن نیز از غلبه باد بود و هشتم را او منتهه گویند و
آن پچپگی ست که در ان دانهای طویل بر نمود پیدا آیند و در میان آن اطرقد و آن چنان درد کنند که موی اندام ایستاده شوند و حدوث
این از غلبه بلغم و خون بود و نهم را پچهکر کا گویند و آن پچپگی ست که در ان یک دانه بزرگ باشد و گرد بر گرد آن دانهای خرد بوند و حدوث این نوع از غلبه
خون و تلخه بود و دهم را اسپرس هان نامند و آن آنست که نمود بسبب سخت کردن کرم مذکور گردد و حدوث این از غلبه خون باشد

فصل چهل و نهم در نوعی از پچپگی تقضیب

قسم اول در علامات زحمت مذکور

و یازدهم را لوا گویند و آن تخنگی ست که دران دانهای لعل دام بمقدار سناگ یا ماش بوند. و این نیز از غلبهٔ خون و تلخه بود و دوازدهم را سدتونک نامند و آن تخنگی ست که دران رخنهای باریک بحور رخنهای غربال بوند و حدوث این از غلبهٔ خون و بایاد بود و سیزدهم را بکیناک گویند و آن آنست که جرم نمو پخته گردد و دران سوختگی بود و از ان مریض را تپ پیدا آید و حدوث این از غلبهٔ خون و تلخه است و چهاردهم را سونت اریدیا نامند و پانزدهم را بالنسرا اریا گویند و این هر دو نوع از جمله شش انواع اریدانند و در فصلش تفصیل آن گذشته است و شانزدهم را بالنس باک گویند و آن آنست که گوشت نمو پخته گردد و دران داو دهانها از غلبهٔ هر سه خلط پیدا آید بوند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و هفدهم را اندریدو گویند و این نوع بار دو در فصول سابق گذشته است نوعی ست از غلبهٔ هر سه خلط باشد و در نمو بسبب ورم مستطور حادث گردد و هیجدهم را تلکالاک گویند و آن تخنگی ست که گوشت دران گنده و سیاه شده ریزیده گردد و این نیز از غلبهٔ هر سه خلط حادث گردد و میان این هیجده نوع بالنس اریدو بالنس باک و تلکالاک و بدرد این چهار نوع لا دوا اند و باقی چهارده نوع بعلاج به گردند والله اعلم بالصواب **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه در دفع زحمت مذکور اسهال و خون کشادن بدیوچه یا بالفصد و طلا کردن روغن تکتاک گهرت و روغن کهنه که برو مدت دو سال و یا زیاده گذشته باشد. و همچنین شیر و سخت کردن داروهای دفع تخنگی که با شیر آس کرده و نوشانیدن جوشانده ریحله که با گوگل مخلوط بود بکار بستن تدبیری که دافع زهر بود و سخت کردن رسوت و هلیله را با آب آس سوده نوشانیدن نافع ست و برای دفع سرکهگیا آنرا با برگ سهوبه و مانند آن بخراشند و سحق داروهایی که از داروهای نکرو دهاد کهن ان بریزند و سحق ترازان اروها را با نکوره روغن کنجد بپزند و بران طلا کنند و اهم شوند و برای دفع اشتیماکا دیوچه را بران سخت کرده خون بکشانند اگر فراهم شود بها و اگر نه داروهایی که جهت دفع آن بدن گفته شده اند بکار برند و برای دفع زخته بداروهایی که دافع تخنگی بر مناسبت حال ناری سیاه انپاه کنند و برای دفع کنبهیکا بعد آنکه تخنگی یابد شگاف کرده ریم بیرون آرند آنگاه آنرا صاف گردانند بعد از ان سحق ترازان تریچهله و تنبه و انبارا با روغن کنجد بپزند و بران طلا کنند و برای دفع الجی خون بدیوچه بکشانند و بجوش داروهای نکرو دهاد کهن روغن پخته بران طلا کنند و برای دفع مروت بلا تیل را شیر گرم کرده بران بریزند و داروهای را که دافع باد اند آس کنند و روغن با آن آمیخته و گرم کرده بدان انپاه کنند. و برای دفع سموره تپکا چون حدیث العهد بود خون بدیوچه بکشانید چون تخنگی یابد شگاف کنند و روغن و شهد را بران طلا کنند تا فراهم شود و برای دفع او منته چون تخنگی یابد شگاف کنند و سحق ترازان دهو و اسگند و لقم و سالی تنبه و روغن پخته بران طلا کنند و برای دفع بکارکا چون حدیث العهد بود خون بدیوچه بکشانند و روغن شیر گرم بران بریزند و برای دفع اسبرس هان خون بدیوچه بکشانند و داروهای کاکولیادکن مانند آنرا آس کرده بران سخت کنند و شیر و شیرهٔ نیشکر و روغن ایکجا کرده بران بریزند و برای دفع الوکه انهادنن باشند بآلت آهن که آنرا بلس گویند کشیده دور کنند بعده سحق داروهای نکرو دهاد کهن را با شهد آمیخته بران سخت کنند و برای دفع ستنونک آنرا به برگ سهوبه و مانند آن بخراشند و مرهم داروهایی که در فصل سرک بیان آن گذشته است بران سخت کنند و سحق ترازان داروهای بر تهکاک سرینا و کر روغن کنجد بپزند بران طلا کنند و برای دفع لسرپا در فصل آن گفته خواهد شد بکار برند و برای دفع سونتا داروهایی که دافع رکت باید دانند و در فصل آن بیان آن گذشته است بکار برند و برای دفع بالنسرا اریا و بالنس باک و بادبده و تلکالاک روغن کنجد را به سحق ترازان دار بلد و دیودار و مهلتی و دود خانه و زردچوب بپزند و بر انواع مذکور طلا کنند اگرچه انواع مذکور لا دوا اند اگر فضل حق بود نیکو شوند و این اشتا باتیل نامند والله اعلم بالصواب

فصل پنجاهم در زحمت بیت و برص که هندی آنرا کشت روگ گویند و زحمت برص که آنرا اشیت کشت گویند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات زحمتهای مذکوره** بدانکه از بار بار خوردن اشیای دیر هضم یا ناموافق یا اشیای چرب یا اشیای مغز که بیان آن در فصل متاهتی گذشته است و از خوردن غله نو و طعامی که از غله مسرق سازند و کهنی وقی و از خوردن در حالت بدهضمی و از نگاهداشتن بول و غائط و مانند آن که حبس آن ممنوع ست و از زور کردن یا جماع کردن بعد از انکه طعام خورده باشد و تحمل سردی و یا گرمی در راه و از کشیدن فاقه آن مقدار که نشاید و از خوردن باده زلال تلخ که باید و از ... در آب بعد آنکه گرمی آفتاب و یا آتش بسیار خورده باشد و از بسیار خواب کردن در روز و آزار خاطر بزرگان از شامت گناهان

بادو تلخه فاسد شده خلاصه طعام و خون و گوشت و پوست را زشت گردانیده زحمت هیبت را پیدا آرند علامت این مرض که قبل حدوثش پیدا آید
آنست که پوست اندام زشت گردد و خارش پیدا آید و موهای اندام یکایک ایستاده شوند و خوی از اندام بسیار روان شود یا اصلا نیاید اندام جا بجا
گرگرفته و ناپاک حادث شود و چون بر اندام جراحت رسد یا خستگی بود روز بروز زیاده گردد و خون اندام سیاه شود و گونه متغیر گردد و دانهای آماس چنانچه
بگزیدن زنبوری شوند پیدا آیند و زائل گردند و آن بر هیجده نوع است بدین اسامی ارن و اد نبر و رکهیت و کپال کشت و کاکنک و پندریک و دورکشت
و استهولاریک و مهاکشت و ایکشت و چرم دل و لبسرب و برسرب و سدهم جهب و بچرچکا و کیتبه و پامان و رکسا از این جمله هفت نوع سابق از
ارن تا دورکشت سخت با ایذا اند آنرا مهارکشت گویند از آنکه بعلاج بزرگ و بسیار بعد از مدتی زائل گردند و چون سخت غلبه کنند در هفت دهات
بتدریج ساری گردند و باقی یازده نوع کمتر از آن اند و آنرا چهدرکشت گویند از آنکه بعلاج سهل و در مدت قریب زوال پذیرند و در هفت دهات
سرایت نکنند و علامت ارن آنست که داغهای خستگی در اندام پیدا آیند و تنک و لعل بوند و بسرعت وسیع گردند و خارش کنند و در بعضان شود
گویا که آنجا سوزنها میخلانند و محل داغهای مذکور گرگرفته گردد و بسرعت خستگی یافته شکسته گردد و دران کرمها افتند و بخار از آن بیرون آید و سوختگی مورد بود
و این نوع از غلبهٔ تلخه باشد و علامت رکهیت آنست که داغها در اندام بر شکل خشونت زبان خرس پیدا آیند و بسرعت وسیع گردند و فی الحال خستگی
یافته شکسته میشوند و دران کرمها افتند و سوختگی مورد بود و از آن بخار بیرون آید و علامت کپال کشت آنست که داغهای خشک خشن بهمچو سفال
سیاه در اندام پیدا آیند و بسرعت وسیع گردند و فی الحال خستگی یافته شکسته شوند و دران کرمها افتند و سوختگی مورد بود و از آن بخار بیرون آید و علامت
کاکنک آنست که داغها در اندام با درد بسیار پیدا آیند و بخشتی هر داغی از داغهای مذکور لعل و بخشتی سیاه مانند حبه باشد و علامت پندریک آنست
که داغها برنگ و شکل نیلوفر سپید در اندام پیدا آیند و بتدریج وسیع گردند و علامت دورکشت آنست که داغهای مذکور برنگ گل کسان یا لعل فام
برنگ مس پیدا آیند و خارش کنند و گرد بر گرد آن دانهای خرد بوند و بتدریج داغهای مذکور وسیع گردند و این پنج اخیره از غلبهٔ بلغم باشند
و علامت استهولاریک آنست که داغهای سخت و لطیف لعل فام و سیاه فام با درد و سوختگی پیدا آیند و دانهایکه در بندگاه بوند سخت درشت باشند
و علامت مهاکشت آنست که اندام در آن منقبض گردد و بوی بد از آن آید علامت ایک کشت آنست که اندام لعل و سیاه فام گردد و علامت
چرم دل آنست که چرم اندام مانند چرم فیل گردد و درد و خارش کند و دران سوزش پیدا آید و علامت لبسرب آنست که داغهای آن پوست و گوشت
و خون را تباه گرداند و بسرعت وسیع و عریض میشود و درد چنان کند گویا که دران سوزنها می خلانند و بیهوشی و بیقراری و ناپاک مریض را حادث گردد
و علامت برسرب آنست که دانها در اندام پیدا آیند و بچکند و بتدریج وسیع گردند و علامت سدهم جهب آنست که دانهای سپید فام با خارش
پیدا آیند و پخته گردند و غالباً داغهای مذکور در نصف عالی باشند و این را جهب نیز گویند و علامت بچرچکا آنست که دانهای خرد و سیاه فام
با خارش و درد پیدا آیند و بچکند و اگر این نوع در پای باشد آنگاه آنرا بپالکا گویند و علامت کیتبه آنست که دانهای خرد با خارش و سوختگی
در اندام پیدا آیند و بچکند و اگر این نوع در دست و یا در پای و یا در سرینگاه و یا بالای عانه بود آنگاه کچهو گویند و علامت اکسا آنست که اندام مجرد
خارش خشک پیدا شود بدانکه از جمله یازده نوع مذکور استهولاریک و سدهم و اکسا و مهاکشت و ایک کشت از غلبهٔ بلغم اند و برسرب از غلبهٔ باد
و باقی هفت نوع از غلبهٔ تلخه پیدا می آیند سوال بالا گفته شده است که زحمت هیبت بغیر غلبهٔ هرسه خلط نبود و در تقسیم انواع بعضی را بسوی غلبهٔ
بلغم اضافت میکنند چون آید جواب اگرچه در جمیع انواع زحمت مذکور غلبهٔ هرسه خلط میباشد لیکن میان هرسه خلط خلطی که آنرا غلبهٔ زیاده
میباشد نوع را بدان اضافت می کنند و باید دانست چنانچه بیخ درخت که قریب العهد بود بجنبش قریب میباشد و چون مدد از آب می یابد
زود برینه میشود و بتدریج فربه و تر میشود همچنین مرض هیبت ابتدا اثر در چرم حادث می گردد و چون در دفع نشسته گردد میشود و بتدریج تا هفت دهات
سرایت میکند و چون مرض مذکور در پوست باشد در حاسه حس فتور آید و پوست خشک گردد و خوی روان شود و اندکی خارش پیدا آید و آواز تباه شود

و گونه متغیر گردد و چون در خون سرایت کرده برسد اندام گرد و مویهای اندام ایستاده شوند و خوی بسیار روان شود و خارش نیز بسیار شود و چون در گوشت
در آید داغهای بهق سطبر گردند و دهن خشک گردد و اندام خشن شود و بطرق دوران چینها حادث گردند و درد چنان بود گویا که دران سوزنها میخلانند و چون
در چربی برسد اندام بطرقد و ازان بوی بد آید و کرمها دران افتد و ریم ازان روان شود و مریض نابکور گردد و بسیار سستی کردن نتواند و چون آن زخم برسد
و یا در اندامش تنگی پیدا شود فی الحال وسیع گردد و چون در استخوان و مغز استخوان برسد بینی پخته شود و رخته گردد و گوشها آماس و متغیر گردند و چشمها احول شود
و در تنگی اندام کرم افتد و آواز سخت تباهی پذیرد و چون در منی مرد و خون حیض زن برسد فرزندی که از ایشان متولد شود مبتلی بود و چون بهق در چرم
و یا در خون و یا در گوشت بود و بیشتر سرایت نکرده باشد و مریض چنان بود که بگفته طبیب بماند و دل و حواس در قبض آن بود مرض مذکور قابل
دوا باشد و چون در چربی بود و برسد آنگاه آزار و آکند فراهم شود و به ترک دارو عود کند و چون در استخوان و یا در مغز استخوان و یا در منی برسد لا دوا
باشد و در مرض بهق منقبض و کژ و خشک گشتن اندام و نرفتیدن و درد کردن آن چنانکه سوزنها دران میخلانند و یا پاره می کنند و کژ گشتن انگشتان
و پای و برگشتن آواز آثار فساد باد است و پخته گشتن داغهای بهق در دست و پای و بینی و گوش و ریخته شدن آن و افتادن کرمها دران و حادث شدن
امراض چشم از آثار تلخه است و پیدا آمدن خارش و آماس و متغیر گشتن بوی و چکیدن ریم و مانند آن از آثار فساد بلغم است و بدانکه اشیائیکه بدان زحمت
بهق حادث گردد در زحمت برص نیز ازان حادث شود لیکن این زحمت در چرم بود و در داغهای دیگر سرایت نکند اگر مرض مذکور از غلبه باد بود داغهای
آن مقدار معلوم خشن بوند و اگر از غلبه تلخه باشد داغهای آن برنگ گل نیلوفر سرخ و با سوختگی باشد و اگر از غلبه بلغم بود داغهای آن
سطبر و چرب و سپید با خارش باشد و چون این مرض بر لب یا بر انگشت و یا در محل خطرناک باشد و یا مویهای آن محل لعل بوند لا دوا باشد فائده
از تلبیس و از بیرون و از محروم و از راجرو و کسی که او را مرض چشم که بهق بود تغیر الحکمت است شده باشد و از استعمال و جوتک مانند آن و از دیگر امراض
که بشامت گناهان میشوند محترز باید بود آنکه از سودن ایشان و از رسیدن بخار نفس ایشان و از خوردن طعام و خواب کردن با ایشان از استعمال
کردن جامه و گل مانند آن که مستعمل شان باشد مرض پیدا آید و یا مرض پیسی و مبروص زن پیسی و مبروص مناکحت نباید کردن والله اعلم قسم دوم در
علاج زحمت مذکور بدانکه معلول را از خوردن گوشت و چربی و شیر و جغرات و روغن کنجد و کلتهی و ماش و سنبیت و نیشکر و شکر و شیرینی دیگر از ان زنند
و از لیست و از اشیای ترش و از طعامی که از غله مسحوق سازند و از اشیای مضر که در فصل هنا هتی گذشته و از اشیای که بلغم کند و به برنج و از خواب کردن
در روز و از جماع و از خوردن در حالت بدهضمی پرهیز کردن فرمایند و شالی ستهی و سل و جو و گندم و شالی و کودو و کشتی و جو و منگ را بهر خوردن فرمایند
ولیکن کهنه از نو بهتر است و نیز سبزی براهمی و پلچی و بالنسه و گل اگ به روغن ماده گاو و یا بمروض تلخ پخته خوردن دهند و چون مریض گوشت خوردن خواهد
و بغیر آن ماندن نتواند گوشت هرن یا آهو و مانند آن از حیوانات دشتی چربی دور کرده پزیده خورانند و پیسی را بجهت طلا کردن بر اندام روغنی که آن را
پیچک گویند و از جهت استعمال کردن بجای ابتنه سحیق تر از ان ارگبد مهاوکن از جهت نوشیدن و ریختن بر اندام و شستن ج راوگاو جوش کهنه
بکار بستن فرمایند و چون از علامات معلوم کنند که مرض بهق بیشتر خواهد شد باید که فی الحال قی و اسهال بکنانند و چون مرض مذکور در پوست باشد
قی و اسهال بکنانند و دارو های آس کرده سخت کنند و چون تا ناخن سرایت کند تدبیر قی و اسهال و طلا کردن سحیق دارو و نوشیدن جوش آن که سائید
خون بکار می باید بست و چون تا گوشت سرایت کند یا اشیای سابق هم نوشانیدن شراب ارشت و خورانیدن منتهه داولیه بکار می باید بست و چون
تا چربی سرایت کرده برسد تدبیر قی و اسهال و کشیدن خون و نوشیدن جوش بلادر چنانچه در فصل بواسیر طریق آن گفته شده است و خوردن سلاجیت
و سوختن بطریقیکه در فصل رسوبیان هر دو گذشته است و خوردن گوگل و نوشیدن کعد راس کهرت که بیان آن بیشتر خواهد آمد بکار می باید بست
و بجهت دفع بهق روغن ستور یا کنجد یا سحیق تر از ان سیند مهاسنگی دخار خسک و سارنگ اشتهاد کلوی و دو سمول پخته بر اندام طلا کنند و بهق شاخته
از این زحمت مذکور که از غلبه تلخه باشد دفع شود نوع دیگر سحیق تر از ان پوست درخت چارولی و شالی و کر و اله دیم و جتون و چیزه و چپل کرده

وتج وکوتهه وروغن ستور پخته بنوشانند وبراندام طلا کنند از ین مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود **نوع دیگر** بسحیق ترازان بلادر وبلیله روغن ستور
بزیده بنوشانند وطلا کنند از ین نیز مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود **نوع دیگر** چهتون وکروالہ واتیس ولنگی وگلوے وترپهله وببول زفر
وبیراوجواسه وترایمان وموتهه وصندل وزردچوب وداربلد وبلیل دراز وحنظل ومربری وسته اولی وکلیسر واندرجو وبالنسر وپنج ملتی وچراینه وگوشت
هر همه را متساوی سته وبا آب آس کرده در روغن ستور که چهارچند آن باشد اندازند ودوچندانه روغن شیرهٔ آمله اندازند وچهارچند از روغن
آب نیز اندازند وبپزند چون پخته شود مریض را بنوشانند وبراندامش طلا کنند از ین جملهٔ انواع جسبت وتپ ناغه ورکپت وبهردی روگ وانماد وبادم
وگوله وجابجا تخنگیها وخون استحاضه وکلکند وکنڈ مالا وپنڈروگ وپاپای ولبس وکود ودوباتن آن دفع شود واین روغن را **تکتاک گهرت** گویند
نوع دیگر ترپهله وببول ونم وبالنسه وکنگی وجوالنسه وترایمان وبیره پاک وپل گرفته ودر یک ...ن آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه
بیخته ببستانند وبدین جوش وبسحیق ترازان ترایمان وموتهه واندرجو وچراینه وبلیل دراز که هر یک شش درم باشند یک آثار روغن ستور را بپزند
ومریض را بنوشانند وبراندامش طلا کنند از ین جملهٔ انواع جسبت وتپ ناغه وگوله وبواسیر وسنگرهنی وپنڈروگ ولبسرب دفع شود وشهوت افزاید
واین روغن را **تکتاک گهرت** گویند ولیکن بعد طلا کردن تکتاک گهرت سبب کنند بعده یکی از پنج رگ که بجهت دفع مرض جسبت می کشایند یا
دو یا سه یا پنج بر قدر حاجت بنر بکشایند **نوع دیگر** قیروسرمه تخم پار ربکی وتیوتی وبیخ نیبر وبیخ آک وکراو وکروالہ هر همه را متساوی ببستانند
وبا بول بقر آس کنند وبرآبهای جسبت بعد آنکه آنرا بجف دریا یا برگ ساکون یا برگ ببیا نجه خراشیده باشد یا بران تکاک زده خون کشانیده بود
سخت کنند زائل گردد **نوع دیگر** ساجی وتوتیای سبز وکسیس وبرتال ودودخانه وپوست بیخ چتره وسندهی ونافلیتها وچونه وزردچوب ونمک سنگ
هر همه را متساوی سته وبا بول ماده گاو آس کنند وبرآماس جسبت بعد خراشیدن یا کاکات ده خون کشد سخت کنند زائل گردد **نوع دیگر** ساجی
وکوتهه وتوتیای سبز وبرنگ وبلیل گرده وکروالہ وچتره وبرنگ ونسل هر همه را متساوی سته وبا بول ماده گاو آس کرده برآماسها وداغهای جسبت
بعد تدبیر مذکور سخت کنند دفع شوند **نوع دیگر** زرنیخ ونسل وشیر آک وپوست بیخ سعبه وبلیل گرده وکنجه هر همه را متساوی سته وبا بول ماده گاو
آس کرده برآماسها وداغهای جسبت بعد تدبیر مذکور سخت کنند دفع شوند **نوع دیگر** بلیله وتخم کرنج وبرنگ وسرشف ونمک سنگ وپپلی وروپن باده گاو
وزردچوب هر همه را متساوی سته وبا بول ماده گاو آس کرده برآماسها وداغهای جسبت بعد تدبیر مذکور سخت کنند دفع شوند **نوع دیگر** بسحیق
ترازان چهتون وبیخ کرنج وآک وجای وبیخ کنیر وسرشف وزقوم وچتره واسپند وزهر وکرمعاری وکسیس وزرنیخ ونسل وتخم کرنج وسندهی وفلفلین وترپهله
وزردچوب وداربلد وسرس وبرنگ وتخم پنوار روغن کنجی بپزند وبراندام مریض طلا کنند از ین جملهٔ انواع جسبت وناسور وجراحت زشت
دفع شوند واین روغن را **بجرک تیل** گویند **نوع دیگر** سرشف وکنجی خرد وبزرگ وزردچوب وداربلد ورسوت وکراو وتخم پنوار وچهتون وحنظل ولک و
قیر وبیخ آک واسپند سپید وکروالہ وزقوم وسرس واسوک بزرگ وبلادر وتج وکوتهه وبرنگ ومجیٹه وکرهاری وچتره وجای وکدوی تلخ وراسن و
نمک سنگ وبیخ کنیر ودودخانه وزهر وکمیا وتهونی وسیند ودر جمله را متساوی ببستانند سحیق ساخته در روغن کنجی یا روغن کرنج یا روغن سرشف
که چهارچند آن باشد بیندازند وسه چند از روغن مذکور بول بقر بیندازند وروغن را بپزند ومریض را بنوشانند وبراندامش طلا کنند وتا مدتی چنانچه
بنوشانند وبجوش چوب کهیر اندامش بشویند وغذای او همه بجوش مذکور بپزند از ین جملهٔ انواع جسبت وکنڈ مالا وبهگندر وناسور دست بهم دفع شوند
واین روغن را **مها بجرک تیل** گویند **نوع دیگر** سار چوب کهیر صد پل ببستانند وبا آب که هشت چند آن باشد بجوشانند چون یک حصه بماند بجامه
بیخته ببستانند وبدین جوش وبسحیق ترازان ترایمان واندرجو وکرنج وتوز وچراینه وموتهه وبیراو وبالنسه وببول وکنگی وگلوی وترپهله وکهیر و
بدبانکه وزردچوب وداربلد وصندل ورکت چندن وکتاکی ودیودار وکروالہ وجوالنسه وچهتون وشیف ومربری وبلیل دراز وحنظل وبارنگی وتج و
اتیس وکهیر که هر یک شش درم باشند یک دهک روغن ستور بپزند وچون پخته شود معلول را بخورانند وبراندامش طلا کنند از ین مرض جسبت

مسلمان

وسیلان منی دفع گردند و عقل و عمر افزاید و برای دفع تخمه و بلغم بهتر ازین دارو نیست و این را لک کهاد گهرت گویند نوع دیگر سار چوب کهیر صد پل
در آب که هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند ستده در شانزده پل روغن ستور بیندازند و چهار پل ترپهله با آب آس کرده نیز اندازند و روغن
بپزند چون پخته شود مریض را بنوشانند و بر اندامش طلا کنند ازین جمله انواع پیست دفع گردند و این روغن را الکهه کهاد گهرت گویند و این دو روغن از
طب کلکا منقول اند نوع دیگر غله جو که پوستش دور کرده باشند در بول گاو تمام شب بدارند چون روز شود خشک کنند باز در شب در بول مذکور
بدارند همچنین تا هفت شب و روز تر و خشک کنند بعده بریان کرده پشت سازند و با جوش سال سار ادکن یا جوش درخت خار دار مریض را بخورانند
از جمله انواع پیست و سیلان منی و غلبه بلغم و آماس که در تمام بدن شده باشد دفع گردند لیکن غذای مریض تا آنکه فراهم شود پست مذکور بجوش مسطور سازند
نوع دیگر غله جو در جوش داروهای سال سار ادکن و ارک بهادکن انداخته در شب بدارند و روز خشک کنند تا هفت شبانروز تر و خشک کنند و بریان کرده
از ان پست سازند و یا آنکه غله جو اسپ یا ماده گاو را بخورانند آنچه از سرگینش غله برون آید شسته بستانند بعده آنرا بریان کرده پست سازند و با آن سحیق بلادر [illegible]
و پیچی بیخ اک چیتره و برنگ موتهه که چهار حصه پست مذکور باشد بیامیزند و آنرا در جوش کهیر یا بجیسار یا ئم یا کروالد یا روهیس یا گلوی انداخته مخلوط سازند بعده
شکر و شهد و شیره انگور و دانه انار و شیره املبیت و نمک سنگ نیز یار کنند و بخورانند و این را اصفته گویند ازین جمله انواع پیست دفع گردند و اگر بجای غله جو غله
کهنه استعمال کنند فایده خوبتر حاصل آید و اگر مجمل جوش داروهای دیگر که دافع پیست اند بر حسب مناسب استعمال کنند و بر طریق مذکور پست سازند نیز نافع آید
نوع دیگر ارنج و چاب چیتره و دیودار و کلیثی و انتی و نسوت و ستی و فلفلین هر یک شش پل و تخم کنار و ترپهله هر یک چهار پل ستده و باریک آس کرده بدان
بعده بیارند آمونده چوب و دو دون آن سحیق پلپل و رازوشهد و روغن ماده گاو بمالند و سحیق داروهای مذکوره پنجاه پل تف کهنه و بقدر مناسب جل آب آرام
در ان بیندازند و مهر کرده زیر کاه گت جو تا هفت شب بدارند پس بیرون کشند و زور و گرسنگی دیده مقدار مریض را روزینه بنوشانند ازین جمله انواع پیست
و سیلان منی و پندروگ و آماس دفع شوند و این را ارشت گویند اگر هم بدین طریق از داروهای سال سار ادکن یا از داروهای نگرودهادکن ارشت
کرده بنوشانند نیز فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر در جوش سار چوب شیشم و کهیر و کهو سولی گم انداخته بدارند چون در جوش آن یک شبانروز بنوشانند
مریض را صحت شود و این را آسو گویند و اگر همین گونه بجوش سال سار ادکن یا نگرودهادکن آسو را ارشت کرده مریض را بنوشانند نیز صحت یابد نوع دیگر
از آهن سار تیرهای باریک سازند و بر پنج نمک را با آب آس کرده بر ان تلحیف کنند و با آتش پاچکد شتی گرم ساخته در جوش مذکور سرد کنند همچنین تا شانزده کرت
عمل مذکور بکار بندند آنگاه شانزده کرت همچنین با آتش انگشت چوب کهیر تلحیف نمک گرم ساخته در جوشهای مذکوره سرد کنند بعده با آنکه آهن سحق کرده
و بجامه سفت بیخته بدارند و مقدار چهار رتبه آهن سحوق و مقدار نیم درم از جوش مسطور با شهد و روغن گاو بخورانند و بیشتر مقدار از سحیق و از جوش
روزینه زیاده کنند تا یک درم سحیق مذکور و یازده درم جوش مسطور شود آنگاه زیاده نکنند و در اثنای خوردن این دارو مریض را از ترشی و نمک باز دارند چون دارو
هضم شود بعد از ان طعام بخورانند ازین جمله انواع پیست و سیلان منی و زیادتی پیه و آماس و پندروگ و انماد و باد صرع دفع گردند و اگر کسی این را صد پل بخورد
صد سال عمر یابد و اگر دویست پل بخورد دویست سال عمر یابد همچنین پس هر صد پل صد سال عمر یابد و این را البسکرت گویند نوع دیگر نسوت و
بدمعار و ارنی و بالی و کهواقتی و ساورلود و بلد و ترپهله هر یک [illegible] ستده و جوکوب کرده بجوشانند و جوش را در طعام چوب پلاه یا انداز بعده
تیرهای آهنی در زگال کهیر انداخته بدمند تا آنکه لعل شوند بعد از ان در جوش مذکور سرد کنند همچنین تا بیست و یک کرت گرم ساخته سرد کنند آنگاه آنچه
از پرکالهای آهن بزرگ مانده باشند پرکال مذکور گرم ساخته در جوش مسطور چند کرت سرد کنند تا آنکه قابل سحق شوند بعده آس کرده در جوش
مذکور بیندازند و جوش را بار بار بر های آهن و سحیق آن در دیگ انداخته با آتش پاچک شتی بجوشانند تا آنکه جل آب وار شود آنگاه سحیق داروهای پلپل ادکن
که دو چند از آهن مذکور باشد با جل آب خلط کنند و دو چند از داروهای روغن ستور انداخته و کفچه زده فرود آرند چون سرد شود بمقدار روغن شهد نیز اندازند
و بجامه بیخته در آوند کنند و دهن آوند را مهر کرده چند روز نگاه دارند تا بجوش آید بعده زور و گرسنگی دیده مقدار بخورانند و بیشتر روزینه مقدار زیاده کنند

ولعد خوردن دارو نیم پاس برنج پخته با روغن ستور بخورانند و اگر آن دارو بیستی تا یکماه بخورند و با پرهیز بماند مرضش زائل گردد و این را کهند السیکت گویند
نوع دیگر روغن کنجد سیاه و روغن گاو و روغن بهادر و شیرهٔ آمله هر چهار متساوی یکدون و جوش داروهای سال سار ادکن یکدون که بعد جوشانیدن
با شانزده دون آب آنرا گرفته باشند یعنی از ان سندهی و فلفلین و تربهله و تخم بهالسه و برنگ و سال و چیره و آگ و بکچی و زرد چوب و دارهلد و نسوت و دانتی و
اندرجو و پهلتی و تیس و سوت و برنگ که هر یک دوازده درم باشد یکجا کرده با آتش نرم بپزند تا آنکه روغنهای مذکور بقوام آید آنگاه بجامهٔ پخته بدارند
و بعد تدبیر قی و اسهال مقدار سه درم باشه بخورانند و بیشتر مقداری روزینه زیاده کنند تا آنکه به شش درم برسد آنگاه زیاده نکنند و بعد هضم شدن داروی
مذکور برنج راو سنگ در چوب کهیر بغیر نمک پخته و با جوش آماله یار کرده بخورانند و نیز مریض را جوش مذکور بجای آب نوشانند و جهت هر حاجتی که باشد چنانچه غسل
و وضوء بجای آب جوش مذکور استعمال کنند اگر بطریق مذکور تمام روغن مذکور را بیستی بخورد هر نوعی مبیبت که باشد زائل گردد و صد سال عمر یابد و تقلیش
افزاید نوع دیگر جوش چوب کهیر سار و تربهله و نم و بابول و گلوی و بالسه هر هشت دارو را متساوی گرفته باشند مریض را روزینه بنوشانند در دفع جمیع انواع
مبیبت نافع آید و ازین خارش و تنگی که از سبب زهر شده باشد و بهرث کرده آبله دفع شوند و این را کهند را اشتک گویند نوع دیگر جوش تربهله
و نم و بلول و مجیشه و کنگی و تیج و زرد چوب که هر همه متساوی ستده باشند معادل را روزینه بنوشانند در دفع مبیبت که از غلبهٔ تلخ و بلغم باشد نافع آید
نوع دیگر بیخ بابل حنظل سندهی و آمله و بلیله چهار یک دوازده درم و ترایمان و کنگی هر یک بست و چهار درم بستانند و جمله را یکجا کرده و بدارند روزینه
و دوازده درم داروی مذکور بجوشانند و جوش مریض را بنوشانند و برنج شالی کهنه پخته و شوربای گوشت طیور و حیوانات دشتی بخورانند ازین جملهٔ انواع
مبیبت و آماس سنگرهنی و بواسیر و سوزاک بول و پنڈروگ و درد سینه و مثانه و تپ بالغه دفع شوند و این را تنولادارته گویند نوع دیگر نم و گلوی و
بهارنگی و کنگی و تیج و انتیس و چیره و بدمعار و برنگ و جهتون و تیسیت سیاه و زرد چوب و دارهلد و برنگ سندهی کچور و چرائته و بیرا و بابول و پپل و موتهه
کجهیل و چوب کهیر و کتهیدن و ترایمان و مجیشه و بالسه و مرهری و بلادر و کراو حنظل و بکاین و پاڑهی و پهلتی و بدیانکه و کاندیسر و بکچی و اجخیز و
کرنج و جوالسه جمله را متساوی ستده و جوکوب کرده بجوشانند و جوش بستانند و روزینه بنوشانند ازین کپال کشت و اودبر کشت و کهب کشت
و کلاس کشت و ورم دل و درد و خارش و دیگر انواع مبیبت دفع گردند و این را مهاتپال کرایته گویند الکنون چند علاج زحمت مذکور از
طب نکسین گفته می آید پوست نم و بیخ بید انجیر و برنگ سندهی و تیج و مرهری و زرد چوب و دارهلد و ترایمان و تربهله و بلول و چیره و بکاین و گلوی
و بهارنگی و انجیر و کرنج و چوب کهیر و سهوره و چیتون و کتائی و موتهه و سرس و سینس و بلیل دراز و چرائته و کراو و بکچی و بالا و تخم پنوار و بیخ و بهه وکن
و اسیر حنظل و تیس و دانتی و نسوت و مجیشه و کتهیدن و کتهه و جوالسا و بالسه و کروالیه و پپلول جمله را متساوی ستده و جوکوب کرده و جوشانیده جوش
بستانند و روزینه با بول بقر آمیخته مریض را بنوشانند ازین جملهٔ انواع مبیبت دفع شوند و این را مهاپادکالکهای گویند نوع دیگر مجیشه و
نم و بالسه و تربهله و چیره و زرد چوب و دارهلد و گلوی و چرائته و کتهیدن و سار چوب کهیر و بکچی و کروالیه و مرهری و دانتی و حنظل و برنگ و چیره و ترایمان
و پاڑهی و نسوت و جوالسه و پلول و فلفلین جمله را جوکوب کرده و جوشانیده جوش بستانند و روزینه مریض را بنوشانند در جمیع انواع مبیبت نافع آید
ازین مرضهائیکه از غلبهٔ خون حادث گردد نیز دفع شوند و این را مهامنجیتهادکلکها گویند نوع دیگر نسوت و گلوی و سار چوب کهیر و
سرس و سهجنه و بیابالسه و سال و تلسی و دیودار و سنبهالو و اسپند و کرنج و ستهکن و تیج و حنظل و بلادر و بیش و تربهله و بالسه و جیتون و تخم جنه و سرخ
کیوڑه و کوپچه و کتائی و زعفران و کلیه و کلیسه و گند صعک و چیره و جمول و کاکن و خردل و نیلوفر و کچور و تخم پنوار جمله را متساوی ستده و جوکوب کرده
در آب که هشت چند آن باشد بجوشانند و چون یک حصه بماند جوش را بجامه پخته بستانند و روزینه مقداری با بول بقر آمیخته نهار مریض را بنوشانند
ازین درد اندام و ترقیدگی و سوختگی اعضا و جمله تنگیها و کری اندام و بدرنگی آن و آبلهای بادی و زحمت اریه و بدرده و کنیز و کرم و
ریم اندام و بدبوی آن و برص که دوانیدیر بود و در اجروگ در اندک روزها دفع شوند مبیبتی که بیشش افتاده باشد و مولتش تباه گشته و گوشهایش

آماسیده باشند و انگشتان دست و پای ریزیده و بوی ناخوش شوند و اندام بحو ناهنجار گردد و این را دیمالن زنند جهانگکها گویند اکنون چند علاج
در حمت مذکور از طب چنانکه گفته می آید تجبیجه و کروالہ و بجیب از موتھه و ابجر و لنگی و بھارنگی و حنظل و بکاین و چرائیته و داشتن و سار چوب کھیر سیاه و بچی گلوی زرد
و دار هلد و کوتھه و دیودار و تربھله و بارمعی و چتره و سرا و ترایمان و سندهی و فلفلین کتانی و بج و برنگ و نسوت و کراو و بلول و مرهری و اندرجو و سرس
و برنگ و بلپنج و پوست نم و صندل و رکتچندن و تیرج و موتھه و کاکراسنگی و برس پل و سار چوب کھیر سپید و سهوره جمله المتساوی شده و
جوکوب کرده بجوشانند و جوش ابگیرند و بآن چهار حصه بول البقر بیامیزند و روزینه مریض را بنوشانند ازین جمله انواع بیست دفع گردند و این را مهاتجلیتجا گویند
گویند نوع دیگر موتھه و سندهی و فلفلین و تربھله و مجیثه و دیودار و دسمول و چھتون و پوست نم و حنظل و چتره و مرهری جمله المتساوی شده و آس کرده
بجامه بخته لبستانند و بالیست جوکه چندان باشد بیامیزند و روزینه مقداری باشهد بخورانند ازین جمله انواع بیست و ماش پنڈروگ و سنگرهنی و بواسیر
و سنگرهنی و بھکندر دفع گردند و این را دستاد سکتک گویند نوع دیگر دوا و ده درم بحق زرد چوب روزینه با بول البقر بنوشانند مریض بیست صحت یابد
و اگر بجای زرد چوب حبسته و یا پلپل دراز استعمال کنند نیز همین فائده دهد نوع دیگر هریکی از آمله و بلیله و بلیله و رجرخ عصاره انداخته و قشار رابد و شیره بگیرند
و شیره هرسه متساوی گرفته و آمیخته بدارند و روزینه مقداری باشد یا کرده مریض را تا یک نیم پا و بخورانند نوع دیگر تربھله بکجیه لبستانند و با قند
آمیخته بدارند و سه درم از غلولبابته بدارند و هر روز نهار مریض تا یکسال بخورانند صحت یابد نوع دیگر بچی و تخم سیاه هر دو المتساوی شده باهم آمیخته
تا یکسال مریض بخورانند از چیزهای که ضد مرض مذکور باشند احتراز فرمایند و این بیست اگرچه سخت زشت و بد باشد دفع شود و رنگ اندامش پیشتر گردد
بفضل خدا نوع دیگر بحق رسوت را با بول البقر آمیخته مریض را بنوشانند و بر اندامش بمالند این مرض مذکور دفع شود نوع دیگر تربھله و بلاذر و امیته
و بچی و تیرج و کر بارمعی و سندهی و فلفلین بار امیکند بر همه المتساوی شده و باده چند قند آمیخته نگهدارند سه درم از غلولبابته بدارند و یک وقت
بخورانند ازین جمله انواع بیست و برص و درد دفع گردند و عمر افزاید و گرسنگی زیاده شود و موهای سرفی الحال سپید نگردند و این اتریھال گنکا
گویند نوع دیگر پوست نم و کلیجیجه و بکاین و ترایمان و تربھله و موتھه و براهچی و کھیر و صندل و چرائیته و پارمعی و سندهی و کچور بالسویه و چرائیته و کرا
و نسوت و حنظل و مرهری و برنگ و اتیس و چتره و شکن و گلوی و کنگی و پلول و زرد چوب و دارهلد و پلپل دراز و کروالہ و چھتون و بیست سیاه و کرباری و
امنن و کرنج و کدمعیره و کوره و سهوره و چیته و داشتن و بجیسار و بھنگره و پیاپالسه هریک ادو پل شده و ریکدون آب بجوشانند چون چهارم حصه بماند جامه
اوده لبستانند آنگاه هر دو جوش بیامیزند و دو لیست درم قند کهنه دران انداخته جلاب کنند و دران مغز تخم هزار عدد بلادر انداخته و بحق سناگی
و فلفلین و تربھله و موتھه و برنگ و چتره و صندل و نمک سنگ و جوانی و کوکھرو و تیرج و الاچی و ناگیسر هریک یک پل باشد و بحق گند و خاک که چهار پل بود نیز
اندازند و گفچه فرو دآرند و در آوند چرب نگاه دارند و مقدار سه درم روزینه معلول را بخورانند و بالای آن شیره گلوی بنوشانند ازین بیست و برص و
او و کشت و چیت کشت و کپال کشت و پنڈروگ و جرم دل و آمله و زهر و تقطهای لعل و کرو هر شش نوع بواسیر دفع گردند و باید که معلول در
اثنای خوردن این دارو و اشیای گرم و ترش نخورد و برنج پخته با شیر ماده گاو مدام غذا سازد و این معجون را مهابلاتک گویند نوع دیگر گل
سلاجیت هریکی دو پل و بحق تربھله پانزده پل و بحق بھکر مول و نیم پل برنگ هفت پل و آهن کشته دو پل و مرعدد بلادر و بحق بلچی دو پل و بحق حب
پلپل گرد و تربھله و سندهی و پلپل دراز و بیج و تیرج و زعفران و موتھه که هریک سه درم باشد لبستانند و در جلاب شکر تری که هیچ جمله ادویه باشد
بانداز زند و گفچه زده فرو دآرند و دوازده درم از غلولبابته بدارند و یکی وقت صبح معلول را بخورانند ازین هر هجده نوع بیست و پیه کوله و بھکندر و ...
امراض باد و هر چهل مرض تلخه و بیست مرض بلغم و دیگر امراض که از یک خلط یا دو خلط و یا هر سه خلط حادث شوند دفع گردند و امراض سر و چشم و گوش
و گلو و کام و زبان جمله نیز دفع شوند و اگر دارو بجهت دفع مرض گاه با قفا یا سر بدهند باید که بعد طعام بخورانند و اگر بجهت دفع مرض میانه بدن بدهند باید که در میان
طعام بخورانند و اگر بجهت دفع مرض تن اسفل بدهند پیش از طعام بخورانند و اگر این دارو مدام بخورانند قوت بیفزاید و این را تریھلادی گویند

نوع دیگر بابو برگ و گل و پوست تخم و بیخ آن هر پنج چیز را متساوی ستده و آس کرده بدارند و هر روز نهار یک کف بخورانند ازین جمله انواع هیبت و برص و کرم و فساد خون دفع شوند نوع دیگر هر بیخ ازان تخم لبتانند و آس کنند و آنرا بجوش سار درخت کهیر و بجسیار هفت استقیه بداده خشک کنند بعده سحیق چیره و برنگ و کروالو و شکر تیری و بلادر و هلیله و سندهی و آمله و خار خسک و چگوند و پیچی و فلفل و پلپلین و زرد چوب و آهن کشته که هر همه متساوی باشند و بقدر سحیق سابق لبتانند و آنرا هفت استقیه شیره بهنگره و داده خشک کرده آس کنند بعده هر دو سحیق را مخلوط ساخته بدارند و هر روز سه درم نهار با روغن ستور آمیخته بخورانند به بالا این دارو جوش سار چوب درخت بجسیار بنوشانند از خوردن این دارو هر هجده نوع هیبت و هر هفت نوع راجروگ و کلفه و داغهای سیاه که بر روی و با اندام باشند دفع شوند و هم صد سال عمر شود و این را چورن بیخ تخم گویند نوع دیگر پله و شیف و نسوت و بابعار ازین جمله یک یک سیر چهارم ست و جوکوب کرده در دو دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش را بجامه بیخته لبتانند و در آوند چوبی که از درخت کهیر باشد باندازند و از صد پل آهن تیرهای تنک بکنند و در آتش زگال چوب کهیر انداخته چون لعل شوند در جوش مذکور اندازند همچنین بیست و یک کرت در زگال مذکور اندازند چون لعل شوند در جوش مذکور سرد کنند تا ریزه ریزه و شکسته در جوش بیفتند بعده آن جوش را با ریزهای آهن در دیگ آهنی کرده بالای دیگدان بنشانند و زیر آتش پلاچ دشتی بکنند چون خلاب وار شود سحیق دارو های پیلپاد کن بوزن این قدر بیست پل روغن ستور انداخته کفچه زنند و مخلوط ساخته فرود آرند و بعد سرد شدن بیست پل شهد با آن یار کنند و نگاه دارند و برق رزو و گرسنگی بعض ارو زنه مقداری خوردن هند ازین هیچ علت در وجود نماند و هر هجده نوع هیبت و راجروگ و بنڈروگ و پیلپا دفع گردند و عقل و عمر افزاید و اگر بعض ازین انجور دست باک گرده و اگر لاغر بود فربه شود و این السبکرات گویند نوع دیگر انجیره و برنگ و نم و سندهی و فلفل و چواسا هر همه متساوی ستده بار بار آس کنند و در جوش کرا آمیخته مریض انجوراند ازین جمله انواع هیبت دفع گردند نوع دیگر نمک ابا شهد و شکر و روغن آمیخته مریض انجوراند ازین جمله انواع هیبت دفع گردند و برای مرض مذکور بهتر ازین دارو نیست نوع دیگر تیزو سر شف و کوکهه و اسگند و چیتره و بلیل و نم و زد و تخم سنبری بسیته و نمک سنگ و راسن و جوراو چاندی و کلیه و تج و زرنیخ و زرد چوب و دارهلد و کتایی هر همه را متساوی ست و باد و غن داد آس کرده بر اندام بمالند در دفع جمله انواع هیبت نافع آید و این را اتنتراد صرتن گویند نوع دیگر برنگ و بلیل گرده و کوکهه و توتیای سبز و لود و سنسل و زرنیخ هر همه متساوی ست با بول البقر آس کرده و بر اندام مریض بمالند در دفع جمله انواع هیبت نافع آید نوع دیگر بیخ کنیر و کبابه و ترانتن و بیش و سونا و چیره و بیخ اگ و سندهی و فلفل و ترپهاله و کنگی و بیخ شقاقل عقیه و موکهه و کتایی و سر شف و تج و تخم کریج و توتیای سبز و کتانی و برگ و پیچکی و برگ نم و جای و بیلو و برنگ و لود و تخم پنوار و کروالو و پیچی و بابادر و حبه و کوکهه و رسوت و هر هری و گلوی و تخم سمن زرد هر یک یک پل بستانند و با بول البقر آس کنند و در بول حل بود سپ و خرگه هر یک دهعاک باشد و روغن تلخ و شیر اگ و زقوم که هر یک یک سیر چهارم باشد باندازند و در دیگ کرده زیر آتش کنند تا همچو مرهم شود آنگاه در آوند آهن نگاه دارند و بر داغهای برص سخت کنند و اگر داغها سخت و درشت باشد باید که اولا به برگ سهوره و مانند آن بخراشند بعده سخت کنند ازین هر هجده نوع هیبت و کرنبعه و لواسیر و ناسور و خال و مالش برده و کلفه دفع شوند و اگر داغهای برص انجراشند و این دارو بران سخت کنند در میان سه روز برص دفع شود و این را کومونتکارس گویند نوع دیگر اگر روغن تلخ را به سحیق ترا دارو های مذکوره به بولها و شیرها مسطوره بپزند و آنرا بر داغهای هیبت و برص طلا کنند همین فائده دهد نوع دیگر برگ بالنسه و شبهالو و سر شف و هرینه با بول البقر آس کرده بر اندام مالش سخت کنند ازین جمله انواع هیبت دفع گردند نوع دیگر پیچی را با شیره اورک بار بار آس کرده بر داغهای هیبت سخت کنند در دفع جمله انواع هیبت و برص نافع آید نوع دیگر بیخ اسلینا سلید و بیخ اگ و بیخ حبه سفید هر سه را با غسالة برنج آس کرده بر داغهای هیبت سخت کنند تیز بود دفع آن نافع آید نوع دیگر پوست بیخ اکوره و فلفل و سندهی هر چهار را متساوی ستده و با آب آس کرده بر داغهای هیبت سخت کنند نافع آید نوع دیگر پیچی تنها را با روغن و شهد مریض را مدام بخورانند در دفع هیبت نافع آید نوع دیگر بیخ

بیخ زقوم و دامن وکیله و ترب خشک و پله و چیته و بهنس و نم و بهر و کوکلا ئی وکروالہ و بنال و لسوت و کریخ و تیتہ و بجبیل جمله را متساوی ستده بسوزند وخاکستر
کنند و آنرا با بول پیل و اسپ و اشتر و خر و ماده گاو آمیخته و هفت کرت چکانیده و ازان تیزاب بستانند و آنرا با جواکهار و ساجی و هر پنج نمک و شیر زقوم آمیخته
در دیگ اندازند و دیگ را در دیگدان نشانده و زیرش آتش کنند تا آنکه خشک شود آنگاه در سرون گاو نگاه دارند و هر آنچه بالای گاو بر آید ستده بر محلی که
گوشت گنده شده باشد بغن ازین گوشت گنده بریده گردد و جمله انواع بهیبت خواه دواپذیر بوند و خواه دواپذیر نبوند دفع گردند و بواسیر و سده و اکال
وار بد و ناسور نیز دفع شوند و این را سهاکهار گویند لوع دیگر بجوش موتهه و منیچل و ترپهله و کریخ وکروالہ و اندرجو و دار بلد و چهون که همه متساوی
باشند معلول را غسل کنانند و جوش مذکور نوشانیده مریض را قی و اسهال بکنانند و بدو دفع زحمت بهیبت نافع آید لوع دیگر گلوی و پیل و کتائی و
بالسه هر یک ده پل ستده در یک دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند یکجا به پخته بستانند و بدین جوش و بحیق ترازان سنجی و فلفلین و ترپهله
و زرد چوب و دار بلد و کراوسنجی و پیلمول و چیتره و بلادره و جواکهار و کشتی و اتیس و زرد چوب و برنگ و ساجی و سولف و اجمود که هر یک سه درم باشند
وگوگل و کشعل و ملکاج که پنج پل باشد یک سیر حقه روغن بپزند چون پخته شود بجامه پخته بپالایند و مقداری معلول را روزینه بنوشانند ازین جمله انواع بهیبت
و بدرده و ناسور و پتر وگ و بادیرقان دفع گردند و این را پنج تکتاک گویند لوع دیگر پاول و بالسه و نم و کریخ و گلوی و منکونی هر یک سه پل جو کوفته
در آب که هشت چندان باشد بجوشانند چون یکحصه بماند جوش را بجامه پخته بستانند و بدین و بحیق ترازان دیودار و ترپهله و سنجی و فلفلین و الایچی و
اتیس و پاڑهی و جاسانار جو و هری و جوانی و جواکهار و ساجی و تج و برنگ و کشتی و چتهون هر یک سه درم باشد وگوگل که هشت پل باشد یک سیر حقه روغن
بپزند چون پخته شود بجامه پخته بستانند و مریض را مقداری روزینه بخورانند ازین بهیبت و رکتپت و بسبب جمله دفع گردند و اگر بجوش و بحیق ترند کور روغن گهی
بپزند و مریض را بنوشانند و در بینیش چکانند و بر اندامش طلا کنند همین نفع دهد و این راگوگل تکتاک گویند لوع دیگر جوک وکروالہ و سرس و نم و چیتر وکرا
و اجکرن هر همه را متساوی ستده و آس کرده بر اندام سخت کنند ازین درد بهق و کرم دفع شوند لوع دیگر تخم پنوار و لبجه و سرشف و لونجه و پیلپل و داروهلد
زرد چوب و دار بلد و موتهه هر همه را متساوی گرفته و باریک آس کرده و بعد خراشیدن بپاچپاک دشتی بوده طلا کنند ازین دوا اگرچه دیرینه بوند دفع شوند
بحر چکا نیز دفع شود لوع دیگر کاو دیمه و بلیله و نمک سنگ و سنگهه و تخم پنوار و تخم بیری هر همه را متساوی گرفته با سرکه کهنه یا با دوغ ترش باریک بسایند
و برود بعد خراشیدن بپاچپاک دشتی سخت کنند ازین دوکهنه دفع گردد لوع دیگر تخم پنوار چهار حصه و آمله دو حصه و برنج شالی سال یکحصه ستده و یکجا کرده
با آب آس کنند و بر دود و کرو بهق سخت کنند ازین علتهای مذکوره دفع شوند لوع دیگر ادرک و برنگ و کوتهه و تگر هر چهار را متساوی ستده با بول البقر
آس کرده بر دد سخت کنند ازین دوا بیخ کنده شود لوع دیگر بیخ سدرسنا و زیره را متساوی ستده به سرکه کهنه آس کرده بر دد سخت کنند
دفع شود و اگر همین علاج برآوند مسن سائیده بر برص سخت کنند برص نیز دفع شود لوع دیگر برگ سنگهاره در انجا اشتد و شیر آن بران مالند زیرا
که از سبب بدهضمی شده باشد دفع شود لوع دیگر درایه پاچپاک دشتی بخراشند و بران شیر دودهی بمالند ازین نیز دد که به سبب بدهضمی طعام
شده باشد دفع شود لوع دیگر کرم سنبالی و تلخه باده گاو و بحیق بلپیل و دراز و چیتره هر همه را یکجا کرده بر دد بمالند ازین دد و جمله انواع بهیبت دفع شوند
لوع دیگر منسل و بسیسن و تیتای سبز هر سه را با بول البقر آس کرده بمالند ازین دد و جمله انواع بهیبت و بسبب دفع شوند لوع دیگر شاخ زقوم
و سرشف را متساوی ستده و آس کرده با آتش کاه کت گرم کنند و بر اندام مریض بمالند ازین بحر چکا دفع گردد لوع دیگر شهد و روغن بستور
و موم و نمک سنگ و قند سیاه وگوگل و فیروگل سرخ جمله را یکجا کرده گرم کنند و بر پاشنه پای و جز آن که به سبب بهیبت ترقیده باشد بمالند به شود
لوع دیگر تخم جای را بارها با آب آس کرده بمحل مرض سخت کنند ازین ترقیدگی و بپادکا دفع شود لوع دیگر بیخ را در جو زمینی که
با شیر باشد بانبار زنند چون بیخ گنده شود بیرون اندازند و با قبر یار کرده آس کنند و با شهد و روغن کنجد آمیخته بر اندام بمالند ازین بپادکا اگرچه دیرینه باشد
دفع شود لوع دیگر به تیزاب و بحیق ترازان تخم دهاتوره روغن تلخ بپزند چون پخته شود بر ترقیدگی سخت کنند و بر بپادکا نیز بمالند به شود

نوع دیگر سحیق خردل و نمک سنگ و قند که هر همه متساوی باشند یکجا کرده بر اندام سخت کنند و بران پوست کریه به بندند ازین بیاد کا و چرم دل از بیخ دفع شود
نوع دیگر کیسان العصافیر را با بول ماده گاو آس کرده بر اندام سخت کنند ازین چرم دل دفع شود نوع دیگر مار مهره را ابر دو دست بمالند ازین تخم
چرم دل دفع شود نوع دیگر زرد چوب و سوناکهی را متساوی شده با شیره سرگین ماده گاو آس کرده بر محل مرض بمالند ازین گر و خارش دفع شوند
نوع دیگر بکچی و کبچند را متساوی بگیرند و آس کنند و با شهد آمیخته مریض را بخورانند گر دفع شود نوع دیگر روغن تلخ را به سحیق تر ازان تج و گن
و تخم دهاتوره بپزند چون پخته شود بر اندام بمالند ازین گر و خارش دفع شوند نوع دیگر سحیق پوست ارلو را البشیر آک هفت تنقیه بدهند بعده بار روغن
تلخ آمیخته مدتی در تاب بدارند بعد ازان در محل مرض سخت کنند و مریض را در تاب بدارند ازین خارش و گر دفع شود نوع دیگر روغن دیودار بر محل
مرض بمالند گر دفع شود و اگر این روغن را بر سر بمالند درد سر نیز دفع شود نوع دیگر مغز تخم بید الخیر را هفت تنقیه از شیر زقوم بدهند بعد ازان با بول البقر
آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین گر و خارش دفع شود و در دفع دیگر انواع عیبت نیز نافع آید نوع دیگر زیره دوازده درم و سیسه و شش درم بستانند
و با آب آس کرده سحیق تر سازند و بدان روغن تلخ بپزند و روغن مذکور را بر محل مرض طلا کنند ازین گر و خارش دفع شوند نوع دیگر نمک سنگ و تخم
پنوار و سرشف و پلپل دراز متساوی شده و با سرکه هندی آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین خارش و گر دفع شوند نوع دیگر خاکستر چیچره را
هفت کرت بچکانند تیزاب بستانند و بدان روغن ملکنگنی بپزند و بر اندام بمالند ازین بهق دفع شوند نوع دیگر بیخ گیاه مستی و برگ درخت دهاتوره
و تخم ترب از روز شنبه با دوغ آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین بهق دفع شود نوع دیگر تخم ترب کوتهه و برنگ سرشف و زرد چوب ناکیسر جمله را متساوی
شده با دوغ ترش آس کرده بر محل مرض بمالند ازین بهق اگرچه دیرینه باشد دفع شود نوع دیگر گندهک و اکهار و زرنیخ هرسه را با بول البقر آس کرده
بر محل مرض بمالند ازین بهق دفع شود نوع دیگر آمله و قیر و نمک سنگ هرسه متساوی شده با سرکه هندی آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین بهق
دفع شود نوع دیگر کوتهه و برنگ و تمال و پلپل گرد و منسل و زرنیخ را متساوی گرفته و آس کرده در آوند مسی با روغن کنجد تا هفت روز آمیخته بدارند بعده بر اندام
مریض بمالند و در تاب بنشانند و تا هفت روز متواتر طلا کنند و در تاب بنشانند ازین بهق دفع شود و اگر تا یکماه بر محل مرض طلا کنند برص نیز برود
نوع دیگر تخم بکچی و کسوندی و تخم پنوار و زرد چوب و نمک سنگ جمله را متساوی بستانند و با آب جغرات یا با سرکه هندی آس کرده بر محل مرض بمالند ازین گر و
خارش و بهق دفع گردند نوع دیگر برگ نرم ازان بالنسه و زرد چوب را آس کرده بر محل مرض تا سه روز سخت کنند ازین خارش و گر و بهق دفع شود
نوع دیگر برگ گلیج و زرد چوب را متساوی بستانند و با آن مقداری سهاگه یار کرده و باریک آس نموده بر اندام مریض بمالند ازین بهق دفع شود و باز عود نکند
نوع دیگر تخم تره و برگ آک را متساوی شده با سرکه هندی آس کرده بر محل مرض طلا کنند ازین بهق از بیخ برکنده شود و باز عود نکند نوع دیگر نمک سنگ و
سیماب و سرمه و قیر جمله را با شیره آمله باریک بسایند و بر بهق سخت کنند دفع شود نوع دیگر خاکستر چیچره را با شیره برگ گهونیا آمیخته بر اندام بمالند ازین بهق
و داد و چرم دل و گر دفع شود نوع دیگر تخم شنقاقل تلخ و کنجد و تخم کیوره هرسه را متساوی بکوبند و ازان به تیال ختر روغن بکشند و آنرا بر اندام بمالند
ازین بچرچکا و گر و خارش و کرپهته و ددو بجر و مالیدن دفع شوند نوع دیگر سحیق تر ازان زرد چوب و به شیره ازان برگ آک روغن تلخ بپزند و بر محل مرض
بمالند ازین گر و خارش و بچرچکا دفع شوند و این روغن را اذک تیل گویند نوع دیگر صد و هشتاد و هشت درم روغن تلخ را به سحیق تر ازان فلفلین و
دیودار و کوتهه و زرد چوب و چهیره و حنظل و دارهلد و رکتچندن و پوست بیخ کنیر و زرنیخ و منسل و زهر که هر یک شش درم باشند و بول البقر که چهار چند از روغن
مذکور و شیر آک و شیره سرگین که هر یکی برابر روغن باشند با آوند آهن و یا با آوند گلی بپزند و بر اندام بمالند ازین ددو بچرچکا و گر و خارش و آبله فراهم شود
و اندام نرم شود و اگر به محل مرض کلک زده روغن مذکور را طلا کنند اگرچه سه سال و دیرینه باشد بیان انک گر و ز دفع شوند و ازین روغن گر و خارش
ازان پیل و اسپ و گاو نیز برود و اگر عورت و راوان بلوغ تا یکماه بدین روغن ناس بگیرند اگرچه پیر شود پستانهایش فرو نیفتند و اگر [illegible] بدین روغن
حقنه بکنند و در روئی سی و دو [illegible] کرده را جواب گوید و رفتن تواند و فائده بشود و این روغن دفع هرهژده انواع عیبت نافع ست و این روغن را مرچادی تیل گویند

نوع دیگر هفت صد و پنجاه و دو درم روغن تلخ را بسحیق تر از ان بلیل گرد و لسوت و دانتی و شیر آگ و شیرهٔ سرگین ماده گاو و دیودار و زرد چوب و اِلیلد چهره و کوتهه و رکتچندن و حنظل و بنسل و زرنیخ و چیتره و کرباری و برنگ تخم پنوار و سرسوف کراو تخم و چیتون و زقوم و کلوی و کروالہ فرنج و کهیر تج و بلیل راهی و انگشتی که هر یک دوازده درم باشند و زهر که بیست و چهار درم باشد و بول بقر که چهار چند از روغن مذکور بود و شیر آگ و شیرهٔ سرگین که هر یکی برابر روغن مسطور باشد بیامیزند و در آهن یا باون نگی بپزند و بکار برند از ین جمیع فواید مرجادتیل حاصل آید و بطلا کردن این روغن باد فاس از ان چهار پایه دفع شود و این روغن را مرجادتیل گویند نوع دیگر بسحیق تر از ان کرنج و زرد چوب دار هلد و شیر آگ و تگر و کنیر و تج و کوتهه و اسپند و رکتچندن و دمهای و چیتون و تجبیتهه و سنبهالو که هر یک شش درم باشد و زهر که دوازده درم بود و بول بقر که صد و هشتاد درم باشد روغن تلخ بپزند و بکار برند و طلا کنند از ین بهوتاک و لوت و بجرچکا و کچهو و کرو خارش و دیگر خنگیها که بسبب زهر شده باشد دفع شود و این را ابکهتیل گویند نوع دیگر صد و بیست درم روغن تلخ با شیرهٔ ادرک و شیر آگ و شیر زقوم و سلند و زکه هر یک بیست و چهار درم باشد بپزند و بر محل مرض طلا کنند از ین کچهو دفع شود و این روغن را ادرکادتیل گویند نوع دیگر سپید و چونه و خرمهره و زرنیخ و بنسل و جواکهار و کسیس و کوتهه و گندهک جمله را مساوی ستده آس کنند و با روغن تلخ بپزند و بآونده سی کرده در آفتاب تا ماهی بدارند و بر محل مرض بمالند از ین کرو خارش و دد و کپال کشت و کیتهه و بجرچکا جمله دفع شود و این روغن را سندرادتیل گویند نوع دیگر گندهک صاف کرده سه درم روزینه با روغن تلخ آمیخته مریض را نهار بخورانند و در نیم پاس شیر و برنج پخته خوردن دهند چون تا یکماه بکار برند بیبت هر نوعی که باشد دفع شود نوع دیگر برنگ و شیر زقوم و شیر آگ و چونه و حب شاخ زقوم که بی برگ بود و بدهار و تجونی جمله را متساوی ستده و با بول بقر با یک آس کرده بسحیق تر سازند و بدان روغن تلخ بپزند و بر اندام بمالند از ین کرمهای اندام دفع شوند و فرود افتند نوع دیگر چند برگ نیم روزینه با آب آس کرده تا یک سال مریض را نهار بخورانند از ین مرض بیبت اگرچه دیرینه باشد دفع شوند نوع دیگر توتیای سبز چهار حصه و گندهک یک حصه باریک آس کرده بدارند و دو حبه با برگ تنبول روزینه معلول را تا دو ماه بخورانند و بالای آن جوش کهیر نوشانند و با پرهیز بدارند از ین بجرچکا و ادنبر کشت و بیدیک و کرو خارش و دد دفع شوند و اندام همچو ماه تابان روشن شود نوع دیگر گندهک اصاف کرده بدارند و روزینه مقدار سه درم با قند کهنه تا شش ماه بخورانند لیکن مریض را اولاً بقی و اسهال صاف گردانند و بعد از قی و اسهال چهار روز قرار گرفتن بدهند آنگاه خوردن این داروی مذکور شروع کنند و معلول را از روغن کنجد و ترشی و نمک باز دارند از ین کرو دد دفع شوند و در دفع دیگر انواع بیبت نیز نافع آید علاج برص بدانکه مرض برص الفرمانیت تا بلیله و پوست بیخ کهتونبر که هر یک شش درم بود بستانند و جوشانیده جوش بگیرند و در آن سه درم بسحیق بگچی و سه درم قند انداخته بنوشانند و روغن تلخ و در نهار بخیتند و این تدبیر را تا ماه و اوام بکار برند تا که آبلهها در محل برص پیدا آیند و شکسته گردند آنگاه خاکستر حرمل با شیر یا ملک با روغن تلخ بر آن سخت کنند و گرد و اندام برنگ اصلی باز آید نوع دیگر کرم بیندلی را با تیزاب گروالہ آس کنند و بر داغهای برص سخت کنند به شود نوع دیگر مار سیاه در آوند انداخته نرسطی بسوزند که دود بیرون نیاید بعده خاکستر آنرا با روغن تخم بلیلا آمیخته بر داغهای برص سخت کنند دفع شود نوع دیگر تخم پنوار و کوتهه و چهالی سرسه را با آب آس کنند و با روغن ستور آمیخته غلولها بندند و مرغ سپید که آنرا یک روز بسته فاقه کنانیده باشند در روم روز بچهارم پاس بخورانند و پیخال آن بر داغهای برص سخت کنند برص دفع شود نوع دیگر خاکستر تخم پنوار را هفت کرت با بول ایل چکانیده تیزاب مقدار ... بیست درم بستانند و بسحیق بگچی که دهم حصه آن باشد با آن بیامیزند و بجوشانند تا آنکه غلیظ شود بعد از ان غلولها بسته نگاه دارند و بر داغهای برص بعد خراش با آن اینها را با چاکوشی بسایند زایل گردند و اندام برنگ اصلی باز آید نوع دیگر چوتی و کیونیتا و مستی و حب سپید هر یک هزار و دو صد و بیست درم و برادهٔ آهن سی صد و هفتاد و شش درم و آمله و بلیله هر یک هفت صد و پنجاه و دو درم جمله را بگیرند و در آب که شانزده چندان باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه باقی ماند و بدین جوش و سحیق تر از ان سنجی و فلفلین و بگچی و کتائی روغن گاو که صد و هشتاد و هشت درم باشد بپزند چون پخته شود نگاه دارند و معلول از روزینه بخورانند و بر اندامش بمالند از ین برص دفع گردد و این روغن را تیل کهدرت گویند نوع دیگر کیونیتا و کروالہ و چنبیلی و تلسی هر یک هزار و دو صد و بیست درم بستانند

ودر آب که شانزده چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یکچند بماند بگیرند و بدین جوش و به شیرهٔ سرگین ماده گاو و جوزات و شیر ماده گاو که هر یک یکمند روغن
وسحیق تر ازان جرائیه وسندهی فلفلین و بدهوار و کرنج و هنکوت و تم و بلچی و تخم سعبنه که هر یک دوازده درم باشد و هفت صد و پنجاه و دو درم روغن گاو در این
نگاه دارند و مقداری روزینه معلول را بنوشانند و بر اندامش بمالند از این عرض برص جمله انواع بیست و لسب و آبلها و بدرده و انماد و بادمرع و بواسیر
و راجروگ و آریش و مرضهار سر و گوله و گلی و کرنیته و اربد و آماس و بات رکت و بیهوشی و سیلان منی و جمله تپها دفع گردند و این روغن را مهاتل گویند اکنون
چند علاج بحث دفع برص از طب بنکسین گفته می آید تخم پنوار و بید انجیر و بیخ و ترپهله جمله را متساوی ست و در آوند آهن انداخته بر طریقی لسبوزند که دود بیرون
نیاید بعده خاکستر آن را با روغن کنجد آمیخته بر داغهای برص بمالند یکی دفع شوند نوع دیگر گیتهو نیر و چیتره و گل نیلوفر قمری و کوتهه بلچی نمک سنگ
هر همه برابر بگیرند و با بول بول آس کرده بر داغهای برص سخت کنند دفع شوند نوع دیگر پاجوش لک و قتلیه ماده گاو که هر همه متساوی باشند سرهوسوت
و برادهٔ آهن و بلچی و پیپل دراز که نیز متساوی باشند آس کرده بر داغهای برص سخت کنند دفع شوند نوع دیگر بنسل و توتیای سبز و کسیس بر همه را با بول
ماده گاو آس کرده بر داغهای برص سخت کنند دفع شوند نوع دیگر استخوان خرد خاکستر برگ کیله را با خون زاغ آمیخته بر داغهای برص سخت کنند
زائل شوند نوع دیگر برادهٔ آهن و سیه و کیمج سیاه و بلچی و آمله متساوی ستده و در آوند کرده بر طریقی لسبوزند که دود بیرون نرود بعده خاکستر آن را با
شیره و بهنگره آمیخته نگاه دارند و بر داغهای برص سخت کنند فاما بعد خراشیدن به پاچات دشتی سخت کنند زائل شود نوع دیگر بنسل را با تلچه طاؤس آس کرده
بر داغهای برص سخت کنند زائل شوند نوع دیگر کنیر و کریاری و دانتی و هینس و هرس و چیتره و اکه و سندهی فلفلین و ترپهله و کلکی و شغاقل و کتائی خرد
سشیف و بیخ و تخم کرنج و توتیای سبز و چوک و کتائی بزرگ و نم و برگ جای و برگ سیلو و برگ کهنی و لود و تخم ترب و کروا لهو بلچی و برنگ و بلادر و کوتهه و حبه و کلب
هر یک دوازده درم لبستانند و با بول البقر باریک آس کنند و با بول بزر و اسپ و خر که هر یک پنجاه درم بود و روغن تلخ و شیر آک و شیر زقوم که هر یک صد و شصت
و هشت درم باشند بیامیزند و بآتش نرم بپزند و مرهم سازند بعد خراشیدن به پاچات دشتی بر داغهای برص سخت کنند از این جمله انواع مرض مذکور
دفع شوند و این دارو را کهریا گویند و اگر این از این دارو بار روغن کنجد بپزند و بکار برند نیز همین فائده رساند نوع دیگر سحیق چیته و ترپهله و سندهی و فلفلین و زیره و
سیاه دانه و تج و نمک سنگ و اتیس و الاچی و جواکهار و برنگ و اجمود و موکته و دیودار و کتو باد و کچو که هر همه متساوی باشند با گوگل که همچند جمله داروها باشد
بیامیزند و با روغن یار کرده و کوفته و غلولها بسته نگاه دارند بهار بقدر قوت و گرسنگی بخورانند از این بیخ ده نوع بیست و کرم و دشت برن و بواسیر و سنگرهنی و زحمت گلو
و دمن و رنگهن و گوله و زحمت شکم و برص دفع شوند و استخوان شکسته فراهم شوند و این را ایاب پنت تاب کوکل گویند نوع دیگر کهیر و لود چهار درم و بلچی
بست و چهار درم و آمله و هلیله و بلیله و نم و دیودار و دارهلد و موکته و بسر هر یک دوازده درم و کتائی بست و چهار درم جمله را جوکوب کرده در آب هشت چند
آن باشد انداخته بجوشانند چون یکحصه بماند جوش لبستانند بلچی چهل و هشت درم و چون و کهیر دوازده درم و بیخ بلول و ترپهله و ترایمان و جواسا و گلی
هر یک سه درم و گوگل بست و چهار درم بگیرند و سحیق تر سازند و بدین سحیق و جوش نگاه دهند و هشتاد و هشت درم روغن گاو بپزند و مقداری روغن
بمقدور معلول را بنوشانند و بر اندامش طلا کنند از این هجده نوع بیست و الوپات و انتیرک و بت رگ و برد و راجروگ و سیلان منی از بیخ بر کند بدهضم
و گرسنگی افزاید و این روغن را سوم راجی کهرت گویند اکنون چند علاج از طب رس رتناکر گفته می آید زرنیخ و سوناکهی و منیچهل و سیماب که هر یکی را
صاف کرده باشند و نمک سنگ و سهاگه هر همه متساوی باشند و از این جمله سیماب را با گندهک که دو چند آن باشد کجلی کنند و باقی داروهای مذکور را
و مس کشته که همچند گندهک باشد یکجا کرده آمیخته با شیرهٔ جنبهیری تا پنج روز سحیق کنند و در دو شرابه انداخته و مهر کرده بپاچات دشتی کچپت دهند و بعد
سرد شدن دارو کشیده باز به شیرهٔ جنبهیری پنج روز سحیق کنند و پاچات دشتی کچپت دهند و همین تسقیها بدهند تا آنکه شش تسقیه مرتب شوند بعده آن
هر که ثلث عشر آن باشد بیامیزند و آس کرده نگاه دارند و روزینه معلول را دو ماسه یا کم و بیش بر مناسب حال با روغن گاو میش آمیخته بخورانند و بالای آن
سحیق بابچی را با روغن و شهد خوردن فرمایند هر هژده نوع بیست دفع گردند و این رس را مهاتال کیسری گویند نوع دیگر سیماب کشته و مس کشته

و تربهله و بکاین و چیتره هر یک شانزده درم لیست و چهار عدد مغز تخم کرنج لبست و چهار درم طلق کشته هر همه را یکجا کرده باریک آس کنند و با شهد و روغن [illegible]
آمیخته نگاه دارند و مقدار دو درم مریض را روزینه بخورانند ازین بیتی به شود اگرچه انگشتان ست و پای و بینی ریزیده باشد و این رس البیرت کنتهار گویند
نوع دیگر سیماب پاک کرده یکحصه و گندهک صاف ساخته دو حصه بستانند و با شیرهٔ کمنوار سحق کرده غلوله بندند بعده چند از وزن سیماب بگیرند
ازان کتوریها سازند بعد ازان غلوله مذکور را در ته دیگ نهاده کتوری را بالا داده مهر کنند و گرد برگرد کتوری مقداری ریگ باز نهند و دیگ مذکور را
بر دیگدان فشانده زیرش آتش کنند و شیره سرگین ماده گاو مقداری بر کتوری بریزیده و با آتش دو پاس بپزند و بعده سرد شدن بکشند و در گلگل
انداخته بجوش هر یکی از کتهو سنبه چیتره و تربهله و کروالہ و بیرنگ و تخم بکچی یک یک وزن سحق کنند و نگاه دارند و مریض را هر روز دو حبه بخورانند و بالای آن
سه درم سحق بکچی و سه درم جوش گلیه آمیخته و گرم ساخته خوردن دهند و بالای آن شیر ماده گاو یا جوش تربهله بنوشانند بخوردن این دارو تا
هفت روز در محلهای داغ برص و پندریک گشت آبلها خواهند افتاد و چون آبلها شکسته گردند از جهت فراهم شدن [illegible] و سیاه
و جنگیری و پهل همه متساوی ستده و آس کرده سخت کنند تا آنکه فراهم شوند ازین برص و پندریک اگرچه پلادها باشد دفع شود و این ادویا دان گویند
نوع دیگر سیماب پاک کرده یکحصه و گندهک صاف دو حصه بستانند و یک وزن با جوش بکچی و یک وزن با شیرهٔ سنبهالو سحق کنند بعده غلوله بسته در آفتاب بدارند تا
خشک شوند و بقدر غلوله کتوری مس است کرده و غلوله ته دیگ نهند و بالای آن کتوری داده گل حکمت مهر کنند و دیگ را برکنند و بر دیگدان فشانده
شش پاس آتش بتدریج زیرش کنند و بعد سرد شدن دارو را بیرون آرند و سحق تر معه جوش بهنگره که هر یکی مثل آن بود و سحق بکچی که سه چند آن باشد بان بیامیزند
بعد ازان بیخ چیتره و [illegible] و کریله و کنیر و [illegible] هر همه متساوی بستانند و کوب کرده در بول بقر که هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند تا آنکه یکحصه باز بماند
بجام [illegible] بستانند و بعد ازان این جوش بول و جوش چوب کهیر و چوب [illegible] هر یکی هشت چند سحق مذکوره بود با سحیق تمامی مسطوره مخلوط کرده در آفتاب
انداخته بپزند تا آنکه غلیظ شود و بعد خشک کرده و سحیق ساخته نگاه دارند و یک درم روزینه معلول را خوردن دهند و بالای آن جوش [illegible] نیم و هملی و
بیخ بلول و بیخ [illegible] و زرد چوب و بلیله که هر همه متساوی باشد بنوشانند ازین جمله انواع بیت دفع شود و این را کشت انس گویند نوع دیگر سحیق تخم بلیله
یکحصه و روغن ستور یک حصه و سیماب کشته دو حصه آمیخته و سحیق ساخته نگاه دارند نخست یک درم معلول را بخورانند بیشتر مقداری زیاده کنند و طعام اغذا
شیر ماده گاو و برنج بخته بخورانند بدرفع هر سیه نوع بیت نافع آید و این را [illegible] رس گویند نوع دیگر سیماب کشته و طلق کشته و مس کشته و
آهن کشته هر یک یک پل و گندهک صاف چهار پل و چهار چند از جمله [illegible] روغن ستور و چهار چند از روغن ستور جوش گلوی و مسلی و [illegible] و ستاور
ستده و در دیگ کرده با آتش نرم بپزند تا آنکه جوش مذکور خشک شود بعد ازان چند جوش مذکور جوش بهنگره و [illegible] و چونتی و بلائی کند اندازند چون
این جوش خشک شود بعده همین مقدار جوش مید و مها مید و هر دو کتائی و جیوک و کاکولی و کهیر کاکولی اندازند چون نیز خشک شود آنگاه همین مقدار
جوش بیخ نکهار و کتائی خرد و خار خسک و سرون و کتائی بزرگ و باوانچ و بیچوق و بیل [illegible] و [illegible] اندازند چون این هر همه خشک شوند بعد ازان سحیق
سنا جمعی فلفلین و [illegible] و چیتره که هر یک یک پل باشد و قند که سیزده پل بستانند و در روغن مسطور اندازند و بپزند تا آنکه [illegible] شود آنگاه
فرود آرند و با آن سیماب کشته یک پل و جسد گلوی یک پل و سند جمعی فلفلین هر یک دو پل و بیخ چیته و [illegible] هر یک یک پل و تربهله هفت پل و شهد و شکر
و روغن ستور هر سه [illegible] و هشت پل هر یکی دوازده پل و هشت درم بیامیزند و مخلوط گردانیده در آوند چرب انداخته بدارند و روزینه معلول را
بخورانند ازین هرچه نوع بیت و درد و محل خطرناک دفع شوند و این را کشت کالانتک گویند نوع دیگر [illegible] بعد پانزده [illegible] و [illegible] استفراغ
و بعد یک ماه استعمال کند بشش ماه عمل فصد و روزینه عمل ناس [illegible] بکار می بایدیست والله اعلم بالصواب فصل پنجاه و دوم در رحمت اودرد
و سمیت پت و کوتهه مشتمل بر دو قسم قسم اول در علامات رحمتهای مذکوره بدانکه سبب آن سردی و باد و بلغم [illegible] شده و
با هم [illegible] فاسد گشته است و در خون و گوشت در گم در آمده بر آن گیهای [illegible] چنانکه از گزیدن زنبوران میشوند پیدا آیند و آنرا [illegible] گویند

فصل پنجاه و دوم در رحمت اودرد و سمیت و کوتهه [illegible]

گویند. علامتهائی که قبل حدوث تش پیدا آید آنست که تشنگی و نار و ذوق طعام و بیهوشی و کاهلی اندام و درد آن حادث گردد و دل سوزش کند و آب از
دهن سائل شود و چشمها لعل و وام گردند و علامتهائیکه بعد حدوث تش پیدا آید آنست که در برآمدگیها آماس مذکوره و خارش بود و در چنان شود گویا که جا
سوزنهای خار اند و قی و تپ تا پاک پیدا آید و بعضی این زحمت را سیت پت نامند و در زیادتی بودن آن مذکور است چون درین زحمت بلغم را زیاده
غلبه بود آنگاه او در گوبینه چون باد را زیاده غلبه بود بعده سیت پت نامند و بانکه بلغم و تلخه که از نگهداشتن قی و یا از قی شدن بدان طریق که نشاید
فاسد گشته برآمدگیهای آماس چنانچه از گزیدن زنبوران میشود پیدا آرند آنرا کوتهه گویند و ازین برآمدگیها بسیار لعل و وام بوند و خارش کنند و
بزودی بروید و بجای آن دیگران شوند والله اعلم قسم دوم در علاج زحمتهای مذکوره بدانکه مریض را جوش پلول و نم و بالسه نوشانیده
قی بکنانند و روغن تلخ بر اندامش طلا کرده به آب گرم بشویند نوع دیگر سنا مکی و هلیله ... هر سه متساوی ستده و آس کرده و با قند کهنه آمیخته مریض را
بخورانند صحت یابد نوع دیگر آمله و جوانی و سندهی و ... هر سه متساوی ستده و آس کرده و با قند کهنه آمیخته بخورانند ازین زحمتهای
مذکوره دفع شوند باید که مریض در وقت خوردن دارو پرهیز کند نوع دیگر بجیق ترپهله را با شکر آمیخته بخورانند مریض صحت شود نوع دیگر گوکا
کهل گوگل مریض را بخورانند صحت شود نوع دیگر تبرپا گوگل که در فصل ... گفته خواهد شد بخورانند صحت شود نوع دیگر راسن و دیودار
و زنجبیل و اسگنده و ... اول و جوانی و انگزه هر همه را متساوی ستده و آس کرده بخورانند مریض را صحت شود نوع دیگر جوش پوست چار ولی
و آنبوس و کنار هر دو نوع و کهیر و بجبیار و ... و دریچ و سال و ارجن که هر همه متساوی باشند ... بنوشانند صحت شود نوع دیگر سرشف
و زردچوب و کوتهه و تخم پنوار و گنجه ... را باریک آس کرده و با روغن تلخ آمیخته بر اندام مریض بمالند صحت یابد نوع دیگر شیره ادرک با قند کهنه
آمیخته بخورانند ازین مریض را صحت شود و گرسنگی افزاید نوع دیگر باریکعار در شیر ماده گاو انداخته و جوشانیده مریض را بخورانند ازین سیت پت
و رکتپت دفع شوند نوع دیگر کاه دیمه و زردچوب را باریک آس کرده و با روغن آمیخته بر اندام مریض بمالند صحت یابد و ازین خارش و
ازو گرم و درد نیز دفع گردد و باید که مریض الطعام با جوش ترب یا با جوش ... یا با شوربای ونج یا دراج خوردن دهند و در هوای سرد غذای گرم
و در هوای گرم غذای سرد خوردن فرمایند و برای دفع دارو های دافع الملبیت که عنقریب خواهد آمد و دارو های ادرو گه که در فصل آن گفته شده اند
بکار برند و نیز روغنی که آنرا چهاتگ ... نامند بنوشانند و خون بکشایند و روغن را بر اندام طلا کرده و سید کنند و قی و اسهال بکنانند و دیگر چیزهای
دافع سیت بکار برند نوع دیگر برگ نم و آمله هر دو را متساوی ستده و آس کرده بخورانند ازین آمله زهر و کرم اندام و سیت پت و کوتهه
و بلغم و کوتهه دفع شوند نوع دیگر روغن تلخ بر اندام مریض طلا کنند و کوتهه و زردچوب و دارهلد و تلسی و پلول و نم و اسگنده و دیودار و سرشف و تخم پنوار
و گشنیز و جاب ... هر همه را متساوی ستده با دوغ آس کرده بجای ابتنه استعمال کنند ازین کوتهه و گرو آماس دفع شوند و در دفع سیت و بلغم و
این ابتنه نیز نافع آید نوع دیگر بدارو های ایلادکن روغن را بپزند و بر اندام مریض طلا کنند ازین کوتهه دفع شود و اگر دارو های مذکوره را آس کرده
بر اندام مریض بمالند همین نفع دهد نوع دیگر ... در روغن ماده گاو بریان کنند بعده آس کرده و با شکر آمیخته مریض را بخورانند ازین سیت پت
و تپ و تلخه و ... دفع شوند نوع دیگر شیره ترنج یک پل و شکر نیم پل و سحیق تج و تیرج و الایچی ربع پل آمیخته مریض را بنوشانند صحت یابد نوع دیگر
تخم پنوار و زردچوب و ... هر سه را متساوی ستده آس کنند و با روغن تلخ آمیخته بر اندام مریض بمالند ازین او درد و سیت پت و کوتهه دفع شود
والله اعلم بالصواب **فصل پنجاه و دوم** در زحمت تلخه ترش که بهندی آنرا املپیت نامند مشتمل بر دو قسم است **قسم اول** در علامات زحمت
مذکوره بدانکه تلخه که بسی ترش زیاده شده باشد چون از خوردن اشیای مضر که ذکر آن در فصل هاضمی گذشته است و یا از خوردن اشیائیکه در وقت
هضم سوزش پیدا آرند و یا از دیگر اشیائیکه تلخه افزاید پخته گشته ترش شود و ... یا بر زحمت مذکور حادث گردد و علامتش آنست که طعام
هضم نشود و بغیر حرکت و بی ارتکاب کاری ماندگی حاصل شود و آروغ تلخ و ترش آید و گرانی وجود و سوزش در سینه و در گلو و سیت و پا و شکم

گرمی اندام و تشنگی و بیهوشی و دوران سر و سوزش دل و روانی آب از دهن و نا آرزوی طعام و نقصان گرسنگی و روانی خون از اندام و درد اندام و فرده ضرب
و خارش پیدا آیند و موهای اندام ایستاده شوند و بر آیدگیهای آماس چنانچه بگزیدن زنبوران پیدا میشوند حادث گردند و این علامات دلیل جمعیت نادر با غلبه
نشوند بعد حدوث آن با غلبه باشد. و تلخه ترش چون از راه دهن خروج یابد سبز و سیاه و زرد و لعل و ام و بالبوی بد بود و چون از راه دهن خارج شود نه تنها
مذکوره برنگ غساله گوشت و سخت ترش و نمکین و تلخ و تیز و لزج باشد. و اگر درین مرض با فساد تلخه فساد باد نیز باشد درد اندام و لرزه آن یا وه گوئی
و بیهوشی و ضعف و بی قوتی و دوران سر پیدا آیند و پیش چشم تاریک نماید و موی اندام ایستاده شوند و اگر فساد تلخه با فساد بلغم باشد گرانی و سختی و
سردی و خارش در آن پیدا آیند و از راه دهن کف بیفتد و آرزوی طعام نبود و قی شود و گرسنگی و قوت کم گردد و غلبهٔ خواب روی نماید و اگر با فساد باد
و بلغم باشد بنشانهای فساد باد و بلغم پیدا آیند باآنکه تشخیص این دشوار ست از انکه اگر تلخه ترش از راه دبر بیرون آید طبیب را گمان افتد که انتشار ست
و اگر از راه دهن بیرون آید چنان گمان افتد که زحمت قی ست و نیز این مرض مورث امراض کثیر ست منضم بآن باشد. بدان سبب تشخیص این دشوار بود و
چون مرض مذکور حدیث العهد بود بعلاج کردن بدشواری زائل گردد و اگر دیرینه باشد تا که علاج کنند زائل شود و بترک علاج عود کند و گاه باشد که دیرینه
نیز بعلاج دشوار زائل گردد **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه چون مرض مذکور حدیث العهد بود عمل قی بجوش پلول و نم و بالنسه که هر سه متساوی
بوند شهد و نمک سنگ را یار کرده باشند. و عمل اسهال بنوشانیدن سحوق انسوت که مخلوط با شیرهٔ آمله و شهد بود بکار برند لیکن اگر تلخه ترش از راه دهن
بیرون شود عمل اسهال و اگر از راه دبر بیرون افتد عمل قی باید کرد و اگر مرض مذکور دیرینه باشد باید که حقنهٔ اناس دهند بعد عمل قی و اسهال نیز بکار برند
و مریض را غذا دهند از اشیای تلخ چنانچه پلول و برگ نم و دون بیره و کریله و مانند آن نافع ست و سنکهٔ کرنج که آنرا با روغن گاو بریان کرده باشند
نیز مفید ست و اگر مریض را بدهضمی شود باید که آب گرم نوشانیده قی بکنانند و اگر نا آرزوی طعام باشد بدارونیکه آرزوی مریض بدان شود تدبیر کول بکنانند و
جوش منگ مدس که آنرا بریان کرده باشند. بنوشانند **نوع دیگر** جوش جیره و بنج سپید انجیر و خود و بالنسه و پلول که هر همه متساوی باشند مریض را بنوشانند ازین
زحمت مذکور که با سوختگی باشد دفع شود **نوع دیگر** سحیق هلیله و پیپل را از انگور و جواسه که هر همه متساوی باشند. و با شهد و شکر آمیخته بخورانند ازین مرض کو
که با سوختگی گلو و فساد بلغم و تلخه بود دفع شود **نوع دیگر** جوش گلوی و جیره و نم و پلول که هر همه متساوی باشند با شهد آمیخته بنوشانند ازین زحمت مذکور
که باقی باشد دفع شود **نوع دیگر** جوش گلوی و برگ نم و پلول که هر همه متساوی باشند با شهد آمیخته بنوشانند ازین جمیع انواع هیبت دفع شوند
نوع دیگر جوش کهیر و ترپهله و نم و پلول و بالنسه و گلوی که هر همه متساوی باشد مریض را بنوشانند ازین املبیت و رکتپت و امراضی که در جرم بوند و زکام دفع شوند
نوع دیگر جوش گلوی و سندهی و موتهه و چرائته بنوشانند ازین زحمت مذکور اگرچه با غلبه بود دفع شوند **نوع دیگر** جوش پلول و سندهی و جو و پیپل و راز
با شهد آمیخته بنوشانند ازین املبیت و شول دفع شوند و گرسنگی و زور بازو افزاید **نوع دیگر** باجوش بالنسه و پلول و ترپهله و بجبیسار و جواسه و گل
آمیخته بنوشانند ازین مرض مذکور که از فساد بلغم بود دفع شود **نوع دیگر** جوش بالنسه و گلوی و بیراونم و چرائته و بهنگره و ترپهله و پلول که هر همه متساوی
باشند با شهد آمیخته بنوشانند ازین زحمت مذکور دفع شود و این را ارستاتک کواتهه گویند **نوع دیگر** جوش جو و پلول و پیپل و راز که هر همه
متساوی باشند مریض را بنوشانند ازین زحمت مذکور و نا آرزوی طعام و قی و اسهال دفع شوند **نوع دیگر** جوش ترپهله و پلول و کنگی و
مهلتی که هر همه متساوی باشند با شهد آمیخته بنوشانند ازین قی و املبیت دفع گردند **نوع دیگر** سحیق سنهی و فلفلین و کتائی و بیراونم و اندرجو و بهنگری و پلول
و تاسپان و دیودار و مرسری و کنگی و مزیونال و صندل و چرائته و بیج قراتیس و ناگیسر و جوانی و تخم سونف و لعل و مهلتی که هر همه متساوی باشد. و با شهد
و روغن بستو آمیخته بخورانند. و بالای آن آب سرد بنوشانند ازین املبیت که از راه مقعد فرود افتد دفع گردد و علاجهای سنگرهنی که از غلبه تلخه باشد
بجهت دفع تلخه ترش که از راه مقعد بیرون افتد بکار برند نافع آید و علاجی که از آن گرسنگی افزاید و طعام هضم گردد و خلطی که منتشر مرض مذکور ست
دفع گردد بکار برند **نوع دیگر** جوش برگ پلول و موتهه و بهارنگی و کتائی و گلوی و کنگی و کهوره که هر همه متساوی باشند مریض را بنوشانند ازین زحمت

مذکور که با فساد و بلغم و تپ و بیهوشی و قی و بیخبری باشد دفع گردد نوع دیگر جوش برگ پلول و نخود با لسنه هر سه متساوی است بجوشانند و جوش بگیرند چون سرد شود و در آن مقداری شهد انداخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور اگرچه با تاپ بسیار باشد دفع شود نوع دیگر جوش بابونه با گلوی مقداری پیپل در آن آمیخته بنوشانند مرض مذکور که باقی باشد دفع شود نوع دیگر جوش گیتجه و زعفران و کشنیز و کچور و بالا و موتهه و تخم بنابو که هر همه متساوی باشد بستانند و سرد کرده و مقداری شکر و جواسه با آن یار کرده مریض را بنوشانند از این زحمت مذکور که از فساد تخمه و بلغم باشد و با سوختگی بود دفع شود نوع دیگر بیخ پیت و بیخ و برگ و گل از آن نیم کوفته و سحیق بدعار دو حصه و بست جوده حصه یکجا کرده با شکر آمیخته بدارند و با آب سرد مخلوط ساخته مریض را بخورانند از زحمت مذکور که از فساد بلغم و تخمه و یا برآمدگیهای آماس باشد دفع شود نوع دیگر سحیق تر از آن زیره و کشنیز روغن ستور بپزند و معلول را بخورانند از این زحمت که از فساد بلغم و تلخه بود دفع شود نوع دیگر سحیق از آن انگور و گلوی و پوست درخت ارجن و برگ پاپول و بیخ پنجی و آمله و سونه و صندل و پدپاکه و جیر و کشنیز روغن بپزند و با طعام بخورانند از این غلبه بلغم و تلخه و زکام و سنگرهنی و البیت فی الحال دفع شود و گرسنگی افزاید و این روغن را در الکهیاد کهنه گویند نوع دیگر سحیق آمله هشت حصه و آهن کشته چهار حصه و سحیق پهلتی و سحیق گرنج هریکی یک حصه بستانند و به شیره گلوی در هفت روز هفت تسقیه داده خشک کرده آس کنند و بجا مه بیخته با شهد و روغن آمیخته و در آوند لوکرده نگاه دارند و پیش از طعام و در میان طعام و بعد طعام مقداری حسب حال مریض را بخورانند بخوردن دارو پیش از طعام غلبه باد و بلغم و تلخه فرو نشیند و در اثنای طعام هضم شود و بعد از طعام بدهضمی و سول دفع گردد و از این البیت دفع شود و این را دهات ری اولیه گویند نوع دیگر تربهله و گلوی و بهنگره و ناکیسر بالسنه و ستراول و سندهی و برپارا و تلسیده و بیرادیه و چرائته و نم و کیپرنی جمله متساوی سته و جوکوب کرده بجوشانند و جوش بگیرند و ریم آهن کهنه را گرم کرده بارها در میان جوش مذکور سرد کنند تا مادام که ریم مذکور سوده شود بعده کشیده و آس کرده با جوش تربهله که هشت چندان باشد آمیخته بجوشانند تا آنکه غلیظ شود آنگاه با آن سندهی و پیپل و تربهله و برنگ و زیره و چیره و جوانی و پهلتی و تج و تبرج و الایچی و ناکیسر چهار چهار حصه آن باشد و شهد و روغن و شکر که هریکی همچندان باشد بیامیزند و در آوند کرده نگاه دارند و زور و گرسنگی معلول دیده مقداری روزینه بخورانند از این البیت و جمیع آثار آن دفع شوند و این را تربهلادی مندور نامند نوع دیگر تربهله و سندهی و فلفلین و برنگ و دانتی و چیره و پیلمول و گلوی و کوکهه و چوبی و ناگرموتهه و لسوتها و بلادر و سوران و سولف و پیچی و بهارنگی و پیپل و کارسینکی و سیرو و زیره و کشنیز و بنده درخت بالا و تبرج و کبابه و دیودار و جواکهار و ساجی و برهنیه که و بیخ نمک احمود و هو پهلی سنبل و بیخ و گرنج دسم شقاقل و کتهه یک جا به استاوی گرفته سحیق سازند و ریم آهن کهنه گرم کرده بارها در جوش تربهله و بول ماده گاو سرد کنند تا آنکه سوده شود بعد از آن آس کنند و با سحیق سابق این سحیق را دوچند گرفته بیامیزند و هریکی از شیره ادرک و شیره بهنگره و شیره سندهی و جوش گلوی و شیره بار با دیگ یک تسقیه بدهند و پس جوش تربهله که چهار چند آن باشد و در جوش بول ماده گاو که هشت چند وی بود انداخته بجوشانند تا آنکه غلیظ شود آنگاه در آوند بدارند و زور و گرسنگی و قوت مریض دیده مقداری روزینه بخورانند از این جمله علتهای گرم و سنگرهنی و بواسیر و زیادتی روده و درد و آماس شکم و زیادتی چربی و استسقا و جمله علتهای باد و بلغم و البیت دفع شوند و این را بادیا و هرمند ور گویند نوع دیگر بجوش و سحیق تر از آن پیپل در از روغن ستور بپزند باشهد نهار بخورانند از این البیت دفع گردد و این روغن را پپلی گهرت گویند نوع دیگر روغن ماده گاو و را به شیره ستراول که همچند آن روغن مسطور باشد بپزند و بعد قوت و گرسنگی مریض را روزینه مقداری بنوشانند از این البیت و یا البیت و تشنگی و بیهوشی و درد گرمی و تپ و جمله دفع شوند و این روغن را هندی ستراولی گهرت گویند نوع دیگر سحیق ستراول و سحیق آمله و شهد و شکر هر چهار متساوی ست و آمیخته بدارند و نهار بخورانند و بالای آن آب سرد یا شیر ماده گاو بنوشانند از این البیت که باقی باشد دفع گردد و در اندام شگفتگی و چشم را نفع دهد و این را اکتشم جور ان گویند نوع دیگر سحیق سنا و فلفلین و تربهله و موتهه و برنگ و چیره هریک چهار درم و گندهک شش درم و سیماب سه درم بستانند و نخست گندهک و سیماب را کجلی کنند بعده سحیق دیگر داروها با آن بیامیزند و بدارند و مقدار سه درم با شهد و روغن ستور آمیخته روزینه بخورانند و بالای آن آب سرد و یا شیر ماده گاو بنوشانند از این البیت پر نام

ویرقان و پنڈ روگ و نقصان گرسنگی دفع شوند و این را رس ابرت چورن گویند نوع دیگر مغز جوز هندی چهار پل بود و یا شیرهٔ جوز هندی که شانزده
پل باشد بیامیزند و جلاب بکنند و دران سحیق کشنیز و پلپل دراز و موتهه و بج و تیرج والایچی و ناگیسر که هر یک یک درم باشد بیندازند و کفچه زده در آوند انداخته
بدارند و روزینه مقداری خوردن فرمایند از زین الیبیت و راجروگ و دمه و پرنام سول و کیت دفع شوند و زور و منی بیفزاید و خواب الفراغ آید و
این را نالیر کهند گویند نوع دیگر سحیق پلپل دراز چهار پل و روغن ستور چهار پل و ستاول هشت پل شکر شانزده پل و شیر دو پرتهه بستانند و جلاب
سازند و دران سحیق بج و تیرج والایچی و کشنیز و سندهی و منسلوچن و هر دو زیره و بلیله و آمله هر یک سه درم و سحیق پلپل گرد و رنیکا و ناگیسر هر یک یک
نیم درم اندازند و کفچه زده فرود آید و بعد سرد شدن سه پل بآن شهد بیامیزند معلول را بر قدر زور و گرسنگی روزینه بخورانند از زین پرنام سول و
سول و ناآرزوی طعام و تشنگی و سوختگی و قی و بیهوشی و تلخه ترش جمله دفع گردند و گرسنگی بیفزاید و این را کهند پلی گویند نوع دیگر سحیق سندهی چهار پل
و شکر یک پرتهه و روغن ستور هشت پل و شیر سه پرتهه جمله یکجا کرده در آوند انداخته و پخته جلاب سازند و دران سحیق آمله و کشنیز و موتهه و زیره و پلپل دراز
و منسلوچن و بج و تیرج والایچی و سیاه دانه که هر یک سه درم و یک نیم درم سحیق پلپل گرد و یک نیم درم سحیق ناگیسر اندازند و کفچه زده فرود آرند و بعد سرد شدن
سه پل شهد بآن خلط کنند و مقدار زور و گرسنگی معلول دیده خوردن دهند از زین الیبیت و هردی روگ والوبات جمله دفع شوند و این را بهندی
سوبهتی کهند گویند نوع دیگر گل بانسه و برگ کریج و تربهله هر پنج متساوی ستده آس کنند و چند تسقیه به شیرهٔ آمله و چند تسقیه بجوش کرا دهند
و آس کرده بدارند و با شهد و با غسالهٔ برنج آمیخته بخورانند از زین الیبیت که از فساد تلخه و بلغم باشد دفع شود و این را اپیها د چورن گویند نوع دیگر
جوش پلپل دراز و برگ بانسه مریض را بنوشانند صحت شود فائده مریض از کلتهی و از اشیای تیز و ترش و گرمی انگیز و اشیای دیر هضم احتراز کردن فرمایند
اشیای تلخ مدام بخورانند و غذا ایش برنج پخته و نان و شوربا بسازند و آنرا با جوش آمله و شکر بر مناسب حال یار کرده بخورانند و فیض اکل شود و اگر درین
مرض از جهت پیدا آوردن رغبت بر طعام به شیرهٔ ترنج و شکر و سحیق پلپل [illegible] ازکول بکنانند و لیسه که بهندی [illegible] دوغ و شیرهٔ ادرک و سحیق زیره و انگوزه و پلپل گرد
غرغره بکنانند رغبت بر طعام حاصل شود و بعد زوال مرض بعض اتا یک سال با پرهیز ماندن فرمایند الحون چند رس بجهت دفع زحمت مذکور از طب
رس تناگر گفته می آید سیماب پاک کرده و گندهک صاف کرده هر دو متساوی بگیرند و کجلی کنند و بآن مس کشته و ملق کشته و آهن کشته هر یکی همچند سیماب باشد بیامیزند
و سحیق کنند و در [illegible] شراب کرده مهر کنند بعد در کوک اندازند و بمقدار بست پاچک دشتی فرود و بالایش آتش افروخته تسویه بدهند چون سرد شود بیرون آرند
بعد و بلیله [illegible] آمله دو حصه و بلیله سه حصه بستانند و در آب که هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه باند بجامه بیخته بستانند و داروی
مذکور را بست و پنج تسقیه بدین جوش بدهند و بست و پنج به شیرهٔ بهنگره تسقیه بدهند و خشک گردانیده و آس کرده بدارند و مقدار پنج حبه وزینه با شهد بخورانند
از زین الیبیت دفع شود و این را الیلا پلاس رس گویند نوع دیگر شیرهٔ نیز ده و شیر مادهٔ گاو هر یکی صد پل و سحیق آمله هشت پل ستده و در دیگ
انداخته بآتش نرم بجوشانند تا آنکه جلاب شود و بعد از ان هشت پل شکر بآن بیامیزند و کفچه زده فرود آرند و در آوند انداخته بدارند و مقدار شش درم
روزینه بخورانند از زین مرض مذکور دفع شود و این را کهند کوشماند گویند نوع دیگر یک حبه سیماب کشته مریض را روزینه بخورانند و بالای آن هلیله و انگور
با آب آس کرده بنوشانند از زین مرض مذکور دفع شود نوع دیگر سیماب کشته و آهن کشته و مس کشته هر سه را متساوی بستانند و بمقدار هر سه سحیق هلیله
بگیرند و خلط کرده بدارند و روزینه سه ماهه با شهد خوردن دهند و بالای آن سحیق برگ پلول و گنگی و سندهی با شهد آمیخته بلیسانند از زین زحمت
مذکور از بیخ برکنده شود نوع دیگر ملق کشته و مس کشته هر دو متساوی بستانند و آمیخته بدارند و روزینه دو حبه با شهد بخورانند و بالای آن جوش هلیله
و پلول و گنگی با شکر آمیخته بنوشانند زحمت مذکور دفع شود والله اعلم بالصواب **فصل پنجاه وسوم در نوعی از گنجگی** که آنرا البرس گویند
مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات زحمت مذکوره** بدانکه از خوردن مدام نمک و اشیای نمکی و از اشیای ترش و اشیای گرم تند
و از اشیای تیز خلطی از اخلاط غلبه کرده خون و گوشت و پوست را فاسد گردانیده این مرض را پیدا آرد و مرض مذکور بر هفت نوع است اول آنکه

فصل پنجاه وسوم در نوعی از گنجگی قسم اول در علامات زحمت مذکوره

از غلبهٔ باد باشد علامتش آنست که بخنگی سیاه وام ورزم و خشن بود و درد چنان کند گویا که در ان سوزنها میخلانند و آنرا می شگافند و مویهای اندام ایستاده شوند
ونشانیهای تپ بادی درین نوع نیز بوند دوم آنکه از غلبهٔ تلخه باشد علامتش آنست که دانهای بخنگی بسیار باشند و لعل وام بوند و بسرعت وسیع پخته گردند
و شکسته شوند ونشانیهای تپ تلخه درین نوع نیز باشند و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم باشد علامتش آنست که بخنگی چرب و سپید وام بود و بتدریج وسیع گردد
و بدیری پخته شود و باد روان اندک و خارش بسیار باشد ونشانیهای تپ بلغمی درین نوع نیز باشند و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط باشد و درین علامات
هر یکی از سه سابق بوند و پنجم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه باشد و این را اگن لیسرپ گویند علامتش آنست که دانهای بخنگی چنانچه آبلهای آماس که بسوخته گشتن چوب
با آتش پیدا آیند و سیاه همچو انگشت و یا لعل وام و یا کبود بوند و تپ بسیار و بیهوشی و تشنگی و دوران سر و نوعی از دمه که آنرا ناتاک سواس گویند حادث گرد
ی شود و گرسنگی کم افتد و آرزو بر طعام نباشد و اندام چنان سوزد گویا که بران اخگر انداخته اند و چون بخنگی مذکور در محل خطرناک برسد باد سخت غلبه کند
و در تمام اندام ساری شود و از ان عقل بکلی کم گردد و خواب نیاید و دمه و سکسک حادث گردند و چون مرض بدین مرتبه رسد مریض را سخت بیقراری روی نماید چنانکه
در نشستن و برخاستن و غلطیدن قرار نبود و اسیجیا ناش منقطع گردد و ششم آنکه از غلبهٔ باد و بلغم بود و این را کرنهه لیسرپ گویند و علامتش آنست که تپ و دمه
و سرفه و دوران سر و انتیسار حادث گردند و دهن خشک گردد و قی آید و گونهٔ اندام متغیر شود و گرسنگی کم افتد و اعضا چنان درد کند گویا که آنرا می شگافند
و طریق حدوث این نوع آنست که چون بلغم فاسد مجاری باد را بند و باد محتبس مجتمع شده و بلغم مذکور را شکسته در خون و گوشت و رگ و پی سرایت کرده
و آنرا زشت گردانیده نوع مذکور حادث گردد و رگهای سخت و بسیار بعضی گرد و بعضی طویل و بعضی سطبر و بعضی غیر سطبر باشند پیدا آیند و هفتم آنکه از غلبهٔ تلخه
و بلغم باشد و آنرا کردم لیسرپ گویند علامتش آنست که تپ و درد سر و درد اندام و بیقراری چنانکه مریض سست و یا بر سو باندازد و یاوه گوئی و تشنگی و تندی را
حدوث نمایند و حواس خمسه سست گردند و گرده و آرزو بر طعام نشود و گرسنگی زوال پذیرد و استخوانها شکسته گردند و بغیر کار کردن ماندگی حاصل آید و غذا
هضم نایافته مستراح شود و بخنگی چرب سیاه وام و ریگین با آماس و سوزش بسیار بوند و دانهای آن بعضی زرد و بعضی لعل و بعضی سپید بوند و بخنگی مذکور
زود باطن پخته شود و چون شکسته شود گوشت آن برنگ بد و از ان بوی بد چو بوی مردار آید و از رسیدن سببی خارج چنانکه تیر و تیغ و کلوخ و مانند آن نیز
لیسرپ حادث میگردد و حدوثش آنست که تلخه فاسد شده و خون را فاسد گردانیده بخنگی لعل و سیاه وام پیدا آرد و گرد بر گرد آن دانهای سیاه بشکل
دانهای کلتهی باشند و این نوع فی الحال پخته گردد و تپ و ناپاک بود و این اصل تلخه است از ان جهت نوع علیحده اعتبار کرده نشد و آثار لیسرپ کجه و شاآن سخت زشت گردد
افنیست که تپ و انتیسار و تشنگی بود و قی آید و آرزو بر طعام نباشد و بغیر کار کردن ماندگی حاصل آید و طعام هضم نگردد و گوشت بخنگی عشق شود و بدانکه از
جملهٔ انواع مذکوره آنکه از غلبهٔ یک خلط باشد بعد علاج بسهولت زایل گردد دیگر آنکه در محل خطرناک بود آن هنگام بدشواری زایل گردد دیگر آنکه از
غلبهٔ تلخه بود و بخنگی سیاه برنگ دود باشد یا آنکه از رسیدن شئ خارجی چنانکه تیر و کلوخ و مانند آن حادث شده باشد لا دوا بود و دیگر آنکه از غلبهٔ هر سه
خلط یا دو خلط باشد نیز لا دوا بود والله اعلم بالصواب قسم دوم در علاج زخمهای مذکوره بدانکه چون بخنگی بسبب خام بود باید که عمل قی و اسهال
بکار بندند و خون بکشایند و چون پخته گردد بعلت دفع نوع بادی موتهه و سولف و دیودار و کوتهه و باراهی کنند و کشنیز و ببری هر همه اقسادی ستده و
آس کرده گرم کنند و بر بخنگی سخت کنند و جوش دارو های مذکوره بجهت شستن بخنگی و ریختن آن بکار بندند و روغن گاو و کنجد را بپزند و چون آن جوش دارو های مذکوره پخته
بر بخنگی مذکوره طلا کنند و سخت کردن کنک بجمول و دمول که با آب آس کرده بوند بر بخنگی مذکوره به طلا کردن روغن کنند و با روغن گاو که آنرا بسیق تر و جوش دارو های
مسطوره پخته باشند و به شستن بخنگی جوش دارو های مذکوره و بر ریختن این جوش بران فایدهٔ مذکوره حاصل آید و بخنگی دفع گردد و جهت دفع نوعی که از غلبهٔ تلخه
باشد کسیرو و سنگهاره و نیلوفر شمسی و بیخ نرخ و سوال و گل نیلوفر قمری و خلیش جمله اقسادی ستده و آس کرده با روغن بیامیزند و جامهٔ تنگ بر بخنگی فرا کنند
و داروی مذکوره را بر ان سخت کنند نوع دیگر اسیرو بالا و صندل و سریه و مروارید و گل سرخ هر همه اقسادی ستده و با شیر باده گاو آس کرده و با روغن
ستور آمیخته بر بخنگی سخت کنند از این نیز نوعی که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر مدهانکه و ملتی و کهیرکاکولی و مجیتهه و گل نیلوفر شمسی و صندل و مشک هر همه را

قسم دوم در علاج زخمهای مذکوره

تساوی

متساوی ستده و آس کرده بر بختگی سخت کنند ازین نوع مذکور نیز دفع شود و بجهت دفع این نوع ریختن شیر سرد باشد که آنرا با آب مخلوط ساخته بوند و باشیر و شکر
که آنرا باشکر آمیخته باشند و باجوش نکرده دعا دکن و طلا کردن روغن ماده گاو که آنرا بسحیق تر و جوش این کن پخته باشند بکار باید بست و بختگی مذکور را بجوش
نکرده دعا دکن باید بست نوع دیگر بجهت دفع نوع بلغمی آس کنند. ولسوت سپید و بدهارو لسوت که بخش لعل باشد و مید معا سینگی هر همه اعتساوی ستده
با بول ماده گاو بسایند و بر بختگی مذکور سخت کنند نوع دیگر لسوت و اگر تج و چیته و راسن و بیخ و سنبهالو و بدهارو و چرایته و انبوره جمله اعتساوی ستده و
باریک آس کرده و بر بختگی سخت کنند. نوع دیگر داروهای برناد کن ایا آب آس کرده بر بختگی سخت کنند و جوش این کن بجهت شستن بختگی این نوع و روغنی که آنرا
بسحیق تر و جوش این کن پخته باشند بجهت طلا کردن بکار باید بست اکنون چند علاج بجهت دفع زحمت مذکور از طب چنتامن گفته می آید بدانکه اگر
مرض مذکور بر تن میانگی در شکم یا پشت یا جز آن بود باید که انگزه و نمک سنگ با آب آس کرده مریض را بنوشانند و قی بکنانند نافع آید نوع دیگر پلول و پیپل و کف
و برگ نم هر همه را با آب آس کرده و بنوشانیده قی بکنانند نافع آید نوع دیگر جوش منپهل و مهلتی و نم و اندرجو معلول را بنوشانیده قی بکنانند
در دفع مرض مذکور که از غلبه تلخه و بلغم باشد نافع آید نوع دیگر جوش اندرجو و نر ایان و انگور و هلیله و بلیله بنوشانیده قی بکنانند در دفع نوعی که از تلخه باشد
نافع آید نوع دیگر جوش پلول و نم و پیپل و در از منپهل با سحیق اندرجو یار کرده مریض را بنوشانیده قی بکنانند و در دفع بسرپ نافع آید نوع دیگر سحیق [illegible]
با روغن ستور سره باشیر ماده گاو آمیخته مریض را بنوشانند تا اسهال شود ازین بسیار منفعت حاصل آید نوع دیگر جوش موتهه و نم و پلول و صندل و گل [illegible]
قمری [illegible] آمله و شیره موتهه مریض را بنوشانند در دفع جمله انواع بسرپ نافع آید نوع دیگر جوش جوالسه و پیر و گلوی و سندهی ستده [illegible]
شب [illegible] و وقت فجر بجامه پخته مریض را بنوشانند در دفع بسرپ که با تشنگی باشد نافع آید نوع دیگر جوش منگ و برگ پلول و آمله را با روغن [illegible] گاو
آمیخته مریض را بنوشانند در دفع جمله انواع بسرپ نافع آید نوع دیگر جوش موتهه و برگ پلول و بالسه و نم و تر پهله و گلوی مریض را بنوشانند در
جمیع انواع بسرپ و بیست نافع آید نوع دیگر جوش سار چوب کهیر و برگ پلول و بالسه و نم و تر پهله و گلوی مریض را بنوشانند در جمیع انواع بسرپ و
بیست نافع آید و اگر بسحیق تر و جوش این داروها روغن ستور سره پزند معلول را بخورانند و بر اندام طلا کنند فایده مذکور حاصل شود و این را کهندراشتک
گویند نوع دیگر جوش برگ پلول و نم و صندل و گل نیلوفر شمسی و قمری مریض را بنوشانند در دفع جمله انواع بسرپ نافع آید نوع دیگر شیره آمله با روغن
ستور آمیخته مریض را بنوشانند در دفع تپ و زحمت بسرپ نافع آید و اگر شکم مریض گران باشد مستراح بفراغ نشود و اگر مرض مذکور در پوست و یا بالو
چون از غلبه باد باشد بیرون خون بکشایند و اگر بسرپ ملایم فصد شاعمل فصد بکار بندند نافع آید نوع دیگر آن مهلتی را با آب جغرات آس کنند و با روغن ستور آمیخته
بر بختگی بسرپ سخت کنند در دفع نوعی که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر [illegible] مهلتی و محبیته و کهیر کاکولی و صندل و گل نیلوفر شمسی هر همه را
متساوی ستده و با آب آس کرده بر بختگی بسرپ سخت کنند ازین نوعی که از غلبه تلخه باشد دفع شود نوع دیگر از بسیار بجکر و کیکرک و کنگ [illegible]
بر بسرپ طلا کنند در دفع بسرپ تلخه نفع رساند نوع دیگر پوست درخت از ان و کلو و پکهر همه را اعتساوی ستده و با آب آس کرده بر بختگی سخت کنند
ازین با بسرپ و آماس دفع شوند و خون و تلخه فاسد صالح گردد نوع دیگر بیخ شالی سال و دار هلد هر دو متساوی ستده و با آب آس کرده با روغن
ستور آمیخته بر بختگی سخت کنند در دفع نوعی که از غلبه تلخه باشد نافع آید نوع دیگر سرس و زردچوب و دارهلد و کوتهه و مهلتی و چهر و صندل و تگر و الاچی و بالا
هر همه را اعتساوی ستده و با آب آس کرده و با روغن ستور آمیخته بر بختگی بسرپ سخت کنند ازین بسرپ و بیست و آماس دفع شوند و این را پسماتک
گویند نوع دیگر بیخ نیل و [illegible] و بیخ [illegible] و سوال ازین جمله هر چه دست دهد بستانند باریک آس کرده و با روغن ستور آمیخته بر بختگی سخت کنند
در دفع نوع تلخه نافع آید نوع دیگر مشک و عدس و منگ و نخود و موتهه و جو بستانند. و از ان پوست دور کنند و متساوی گرفته و با آب آس کرده
بر بسرپ سخت کنند در دفع بختگی مرض مذکور نافع شود نوع دیگر بریارا و کلشکر و هلیله و توز و بلیله و برگ نیلوفر شمسی و ارلی هر همه اعتساوی گرفته و
با آب آس کرده بر بختگی سخت کنند ازین کرنخته و بسرپ دفع شوند نوع دیگر بسحیق تر از ان کمیله و برناک و پوست دار هلد روغن کنجد پزند و طلا کنند

ازین کرمه و بسبب دفع شود نوع دیگر سحیق ترد جوش و شیره و ... وغیره دستور بپزند و سخت کنند ازین بسبب فراهم شود نوع دیگر بپزند یک گل نیلوفر
وگل سرخ و مجیٹھ و مهلتی و ملائی کند و صندل و رکتچندن و پدمانکهه و برگ نیلوفر و نشستی و سند و صیا گل ازین داروها هر چه دست دهد بستانند و با شیر باده گاو
آمیخته کرده بر پخنگی بسبب سخت کنند در رفع بسبب نافع آید این علاج نرم ست برای زنان و کودکان و مردان نازک را بکار بندند نوع دیگر روغن
ستور که آنرا صد بار شسته باشند بر پخنگی بسبب سخت کنند در رفع نوعی که از غلبه تلخه و باد باشد و فساد خون بود نافع آید و هر علاجی که بجهت دفع تخنین
بسبب کنند چون آنرا با روغن مذکور مخلوط ساخته کنند بسیار نافع آید نوع دیگر جوش پوست درخت پیپل و گلر و پنپر یکی بر پخنگی بریزند نافع آید و پخنگی
بسبب که از غلبه تلخه و فساد خون و باد باشد نیز دفع شود نوع دیگر شیر باده گاو و روغن گاو جوش مهلتی همه را آمیخته برین پخنگی بریزند نیز فائده حاصل آید
نوع دیگر پوست دارهلد و مهلتی و لود و ناگیسر برین پخنگی بریزند نافع آید نوع دیگر پلول و نم و ترپهله و مهلتی و نیلوفر قمری جمله را با آب سرکرده
بر پخنگی سخت کنند به پیرامن که مقدار سه ربع عرض سر انگشت باشد دفع شود و نافع آید و نیز بجهت دفع بسبب چون از غلبه تلخه باشد علاجهای
سرد بکار بندند و چون از غلبه بلغم باشد علاجهای گرم و غیر چرب و چون از غلبه باد باشد علاجهای چرب استعمال کنند و بجهت دفع اگر بسبب ... علاجهای دافع
تلخه بکار بندند و بجهت دفع کرم بسبب علاج دافع بلغم و تلخه استعمال کنند و بجهت دفع کرمه بسبب علاج دافع باد و بلغم کنند و عمل ناس و دود بلاییم بر حسب
مناسب حال بکار برند و چون در کرمه بسبب غلبه خون و تلخه زیاده بود و مریض افاقه نکند عمل قی و اسهال کردن فرمایند و خون بدو وجه یا بفصد
بکشایند و پوست درخت بر و گلر و پنپر و پکر و پیل با آب آس کرده بر پخنگی سخت کنند و چون کرمه بسبب باد در دل بسیار بود از بسی داروهای دافع باد و بلغم
پا به پسوار انباه کنند و سحیق ترازان ... روغن کنجد پخته شیر گرم بران بریزند و سحیق کوتهه و جواکهار در روغن کنجد با هم آمیخته و شیر گرم ساخته بران بریزند
نافع آید نوع دیگر سحیق و اننون و سحیق لو ... پوست بیخ چیتره و شیر زقوم و شیر آک و قند سیاه و سحیق بلادر و ... همه را یکسان گرفته و با هم آمیخته بر پخنگی کرمه بسبب
سخت کنند اگرچه بجوش سنگ سخت بود از بن شکسته گردد و اگر بدین تدبیر کرمه بسبب زائل نگردد شوره بسوزند و با آلت آهن داغ دهند یا علاجی که ازان
پخته گردد بکار بسته پخته گردانند و بعد پختن شگاف دهیم بیرون آرند و روغن کنجد را به سحیق ازان کسیله و برنگ و دارهلد و کرنج و کاییهل بپزند و بر شگاف
طلا کنند. فراهم شود نوع دیگر جوش گلوی و بانسه و پلول و ترپهله و مغز چوب کهیر و کروالهه را با گوگل که چهارم حصه آن باشد آمیخته بپزند و بدارند و مقدار
سه درم روز بنیه بخورانند در دفع جمیع انواع بسبب و بیست و اثر زهر نافع آید و این را انبرتاد گوگل گویند نوع دیگر جوش چرایته و بانسه و کتکی و
پلول و ترپهله و صندل و نم مریض را بنوشانند ازین جمله انواع بسبب و تپ و سوختگی و خارش و آبلهای زهر و تشنگی و قی دفع شوند و این را
بهندی بهونباد کواتهه گویند نوع دیگر جوش ترایمان و نم و تنید و بنده درخت گلوی و آمله و پلول و کتکی همه را جوشانیده و نیم ساخته
و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین بسبب اگرچه قوی باشد دفع شود نوع دیگر جوش داروهای که مقدار اشتاک که شیر گرم باشد با گل
آمیخته مریض را بنوشانند ازین بسبب برود نوع دیگر سحیق ترازان کرنج و جهتون و کرباری و شیر زقوم و آک و چیتره و کهنگره و زرد چوب به بول ماده گاو و
روغن کنجد بپزند و بر اندام مریض سخت کنند آبلهای زهر دفع شوند و این روغن را کرنجادتیل گویند فائده درین مرض بد و فاقه ملتفه باشد و شکر [illegible]
بغیر ترشی و روغن مریض را بخورانند و اگر رغبت مریض بترشی بیش باشد ترشی انار دان و یا آمله با ملتفه آمیخته بدهند. انار و غوره اصلا ندهند که مضرست
و نیز جوش پهالسه و انگور و خرما و پست تراز با هم آمیخته و اولیه ساخته بدهند و بعد هضم آن برنج شالی سال پخته با جوش مونگ یا عدس یا نخود و
شوربای گوشت جانوران دشتی بخورانند و از خوردن غله گران و از غصه و زور کردن و بیتابی گرمی آتش خوردن و بعض اباز دارند نوع دیگر از
خواب روز مانع شوند و درین مرض خون کشانیدن نفع تمام دارد زیرا چه این مرض بغیر فساد خون نمیشود پس از کشانیدن خون نفع تمام حاصل
آید والله اعلم بالصواب فصل پنجاه و چهارم در آبلها که در بدن حادث گردند و این مثل آبلهائیکه بسوختن پیدا آمده باشند و آنرا
بهندی پسپهوتک گویند مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات زحمت مذکور بدانکه از خوردن اشیای ترش و تیز و گرم [illegible]

فصل پنجاه و چهارم در آبلها که در بدن حادث گردند ... قسم اول در علامات زحمت مذکور

حصبه ناپاک انگیزند و از خوردن اشیای خشک و از اشیای شور چنانکه چواکهار و مانند آن و از بدهضمی و از خوردن در حالت بدهضمی و بسیار خوردن سیب
و از فساد فصل خلط اغلب گردد و خون و گوشت و استخوان را فاسد گرداند تا در چرم در آمده و تپ پیدا آورده آبلهای مذکور حادث میگرداند و این بر
هشت نوع است یکی آنکه از غلبه باد باشد و علامتش آنست که آبلهای مذکوره سیاه وام باشند و چنان درد کنند گویا که دران سوزنها میخلانند و بر مریض
درد کند و تپ و تشنگی پیدا آید و بندگاه شکنند دوم آنکه از غلبه تلخه باشد و علامتش آنست که آبلهای مذکوره سیاه وام و زرد وام باشند و بسرعت پخته گردند و
شکسته شوند و درد کنند و تپ و تاپاک و تشنگی حادث گردد سوم آنکه از غلبه بلغم باشد و علامتش آنست که آبلهای سفید وام و سخت باشند و بدیر
پخته شوند و خارش کنند و آرزو بر طعام نباشد و اعضا گران گردند و قی آید و چهارم آنکه از غلبه باد و تلخه باشد و علامتش آنست که آبلها سخت درد کنند
و پنجم آنکه از غلبه باد و بلغم باشد و علامتش آنست که آبلها بسیار خارش کنند و اندام گران شوند و مریض چنان داند که اندامش بجامه پیچیده اند ششم آنکه
از غلبه تلخه و بلغم باشد و علامتش آنست که آبلها خارش کنند و تپ تاپاک پیدا شود و قی آید هفتم آنکه از غلبه هر سه خلط باشد و علامتش آنست
که آبلها سخت و نیل وام باشند و درد کنند و میانه آن غائر بود و گرد بر گرد مرتفع و چون پخته گردند خود دشوند و تپ و تشنگی و بیهوشی و یاوه گوئی و تندرا
حادث گردد و قی آید و هشتم آنکه از فساد غلبه خون بود و علامتش آنست که آبلهای لعل وام چه سرخ میشوند و نشانهای نوع تلخه درین نوع نیز باشد
و باید دانست که مرض مذکور هر نوع که باشد خارج از غلبه تلخه نیست و از جمله این انواع آنکه از غلبه یک خلط باشد دوا پذیر بود و بعلاج بسهولت زائل گردد لیکن
بدشواری زوال پذیرد و آنکه از غلبه هر سه خلط و یا از غلبه خون باشد لا دوا بود و آثار این مرض نهیست تپ و تشنگی و دمه تاپاک و تلهاب پیدا آید و جرم منقبض شود و
مستی چنانکه بجز دان سپاری و سخت شدن آن میشود پیدا آید و هر نوعی که دران این جمیع آثار باشند لا دوا بود والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور
باید که این مرض با غیر بدهضمی نشود بدان جهت درین مرض فاقه کنانند و عمل قی و اسهال بکار برند نوع دیگر جوش پلول و گلوی و نم و چرائیته و اندرجو
و [illegible] ساره چوب کهیر و موتهه معادل [illegible] بنوشانند از زحمت مذکور و تپ و سرفه دفع شوند نوع دیگر پوست نم و چوب کهیر و گلوی و انه رجو و غله جو هر برابر
[illegible] جوشانیده و جوش را [illegible] آمیخته مریض را بنوشانند از زحمت مذکور دفع شود نوع دیگر جوش بیخ بانسه و پاشن [illegible] دار هلد و [illegible]
و گلوی و کشنیز و موتهه جوشانیده مریض را بنوشانند از زحمت مذکور دفع شود که از غلبه باد باشد تا هم به شود نوع دیگر جوش انگور و بارکهها
و [illegible] پوست نم و پلول و بانسه و [illegible] شالی و کلنجی و جوالنسا با شکر آمیخته مریض را بنوشانند از زحمت مذکور که از غلبه تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر
جوش چرائیته و نم و [illegible] اندرجو با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از زحمت مذکور که از غلبه بلغم باشد دفع شود نوع دیگر جوش برگ پلول و بانسه
و دار [illegible] و نم سرد کرده و با شهد آمیخته مریض بنوشانند از زحمت مذکور که از غلبه باد و بلغم باشد دفع شود نوع دیگر جوش [illegible] هلد
[illegible] چوب [illegible] و موتهه و نم و پلول و گلوی و برابر سرد کرده و با شهد یار کرده مریض را بنوشانند از زحمت مذکور که از غلبه بلغم و تلخه باشد
دفع شود نوع دیگر جوش بهارنگی و پوست سرس و مجیٹه و پلول و پوست نم و موتهه و گلوی مریض را بنوشانند از زحمت مذکور که از غلبه باد
و تلخه باشد فی الحال دفع شود نوع دیگر بسیج تر از آن کمیله و برنگ کرا و ترپهله و بریا و پلول و برگ نم و لود و گل دهاوی و سار چوب کهیر [illegible]
سال و الایچی و اگر و صندل که هر همه متساوی باشند روغن کنجد بپزند و بر آبلهای مرض مذکور سخت کنند فراهم شود و این روغن را کسیلادی تیل
گویند و باید دانست که درین مرض المبالحیت کاربستن عمل قی و اسهال تاکید بلیغ نموده اند از آنکه چون هر دو عمل اخلاط فاسد بیرون شده
آبلهای مرض مذکور بی قوت گشته زائل گردند و برای دفع این مرض علاجهای سیتلا و بسرب و بیسپت که در فصول آن گذشته است بکار بندند
ازین علاجهای آبلهای مرض مذکور دفع گردند فایده برای باز آوردن گونه محل آبلها برنگ اصلی روغنی که آن را الکتکماد تیل گویند و آن
در فصول سابق گذشته است طلا کنند ازین گونه محلهای آبله برنگ اصلی باز آید و رنگ اندام چنانچه بود همچنان شود والله اعلم بالصواب

فصل پنجاه و پنجم در مرض که آن را بهندی مسوس یکا و سیل نیز گویند و در سبارکهی که آن را [illegible] نامند مشتمل بر دو قسم است

قسم اول در علامات زحمتهای مذکوره بدانکه از خوردن اشیای تیز و یا اشیای ترش و یا اشیای شور و یا تلخ و اشیای مضر که ذکر آن در فصل
هضم ما هی گذشته است و یا سبزی سبب باشد. آن و از نوشیدن آب مخالف و از رسیدن باد مفرد اندام و از پوست ستارگان خلط شبیه و با
خون پیوسته دانهای نخجگی مانند دانهای عدس بر اندام پیدا آرد و نشانهایکه قبل حدوثش پیدا آیند. آنست که تپ و خارش اندام پیدا آید و خون شکسته
و هیچ چیز خوش نیاید و اندام مقداری برآماسد و گونه آن متغیر شود و چشمها لعل گردد و اگر مرض مذکور از غلبه باد باشد دانهای سیاه و تعلق ام و خشن و خشک
و باد درد بسیار باشند و بدیری پخته گردند و اگر از غلبه تلخه بود دانهای سیاه و ام و زرد و ام و لعل ام و نرم و باد درد بسیار و ناپاک باشند و پخته گردند و بنا گاه
و رگهای انگشتان سست و پای بشکنند و سرفه و بیقراری پیدا آید و اندام بلرزد و لی مرکب شدن بکاری ماندگی حاصل شود و زبان و کام خشک گردند
تشنگی بسیار شود و رغبت بر طعام نباشد و اگر از غلبه خون باشد تپ ناغه و ناپاک و تشنگی و ناآرزوی طعام پیدا آیند و اسهال شود و درون دهن پخته شود
و دیگر علامات تلخه نیز درین باشد و اگر از غلبه بلغم باشد اعضا سپید ام و چرب سطبر باد درد اندک و خارش بسیار بوند و بدیری پخته گردند و از دهن آب سائل
گردد و گرانی وجود و درد سر روی نماید و آرزو بر طعام نباشد و خواب غلبه کند و مریض نام را چنان اندگویا که بجامه تر پیچیده اند و اگر از غلبه هر سه خلط بود
دانهای نیلگون با اندک برآمدگی بوند و میانه دانها غائر بود و درد بسیار کند و بدیری پخته گردند و از ریم آن بوی بد سخت زشت آید و گلو بسته شود و باد
و بیقراری روی نماید و آرزوی و زحمت تند را پیدا آید و علاج کردن این نوع سخت دشوار است و باید دانست چون زحمت مذکور هم بر جرم بود و بیشتر
سرایت نکرده باشد دانهای آن بلون و شکل چنان بوند و چون شکسته شوند آب بیرون آید و چون تا خون سرایت کند دانهای لعل ام بوند و بر رود
پخته گردند و چرمش سخت تنک بود و چون شکسته گردند خون بیرون آید و چون تا گوشت سرایت کند دانهای سخت و چرب بوند و بعد از دیری پخته گردند
و چرم دانهای سطبر بود و در اندام درد شود چنانچه بسوزنها در و بخلانند و مریض را هیچ چیز خوش نیاید و خارش و تپ و تشنگی پیدا آید و چون تا چربی
سرایت کند دانهای عریض و مدور و نرم و چرب مقداری بلند بوند و درد بسیار کنند و بیهوشی و تشنگی و تپ ناپاک حادث گردد و بیقراری روی نماید چنانچه
معلول را هیچ چیز خوش نیاید و این نوع سخت بد است درین نوع بیان صدیگی اصحت شود و چون تا مغز استخوان سرایت کند دانهای خرد مقداری مرتفع و خشک
باشند و درد بسیار کنند و سخت بیهوشی روی نماید و هیچ چیز مریض را خوش نیاید و محلهای خطرناک چنان درد کنند گویا که آنرا میبرند و این لادوا است
مریض را هلاک سازد و چون تا منی سرایت کند دانها سیاه و چرب بوند و درد بسیار کنند و در حالت خامی چنان نماید که پخته گشته اند و مریض را هیچ چیز
خوش نیاید چنان پندارد گویا که اندامش بجامه تر پیچیده اند و بیهوشی و ناپاک روی نماید و استخوانها چنان درد شود چنانکه بگزیدن زنبور درد شود و این لادوا است
اگر مرض مذکور هم بر پوست و یا در خون بود و بیشتر سرایت نکرده باشد و از غلبه تلخه و یا بلغم و یا از غلبه هر دو خلط و یا از فساد خون باشد بعلاج اندک بآسانی
زائل گردد و اگر از غلبه باد و یا از غلبه تلخه و باد و یا از غلبه باد و بلغم بود علاج پذیر باشد لیکن بدشواری زائل گردد و اگر از غلبه هر سه خلط بوند و اخلاط مذکور
سخت غالب و فاسد بوند و از ان دانهای مرض برنگ سبز و یا برنگ بار حمون و یا برنگ تخم کتان باشند لادوا بود و چون زحمت مذکور هر نوع که باشد از
دهن و بینی و چشم مریض خون سائل گردد و دمه و سرفه و مهلک بیهوشی و غلبه تپ یاوه گوئی و بیقراری و تنگی و ناپاک باشد و بدشواری نفس بیرون آید و وقت نفس از
گلو آواز خرخره آید مریض هلاک گردد و بعلاج نیکو نشود و اگر درین مرض نفس با آواز بلند براه بینی آید و تشنگی حادث شود نیز لادوا بود و اگر بعد زوال مرض کو
مفاصل مریض چنانچه بند دست و آرنج و شتالنگ بآماسند آماس مذکور بدو زائل نگردد بدانکه مبارکی مرضی سیت که دانهای آن سخت باریک بوند
چنانکه در امعای نظر دیده نشود و آن از غلبه بلغم و تلخه باشد و درین مرض تپ و سرفه و ناآرزوی طعام بود والله اعلم قسم دوم در علاج زحمت مذکور
خرمای هندی و زرد چوب بار با آب بسر و آس کرده بنوشانند از زحمت سیل از حدوث باز ماند نوع دیگر شهد را با آب شبانه بنوشانند مزاحمت
علت مذکور نشود. نوع دیگر صندل را با شیره ملوچی آس کرده بنوشانند ازین نیز از حدوث باز ماند و اگر تنها شیره مذکور بنوشانند همین فائده دهد و چون
مرض مذکور حادث گردد باید که جوش برگ پلپل و یا لسه و نیم بستانند و در ان سحوق نخ دانه رجو و مملتی انداز ند مریض را بنوشانند و قی بکنانند یا آنکه شیره

قسم اول در علامات زحمتهای مذکوره

قسم دوم در علاج زحمت مذکور

بهی و یا شیرهٔ سبزی بلوچی با شهد آمیخته نوشانیده قی بکنانند و بعد عمل قی داروی مسهل خورانید و اسهال کنانند ازین عمل غلبهٔ فرو نشیند آبلهای مرض
مذکور یا خشک شده فراهم شوند یا پخته گردند و لیکن درد نکند و با یم اندکی باشند و بعلاج مسهل بزودی زائل شوند نوع دیگر پوست نی نیزه و برگ تلسی و
ملک و پنبه دانه و چیره و آرد جو و کوتهه و براهمی ازین هر یک دوا برابر جدا دست هم بسایند و آس کرده با روغن ستو آمیخته بر آتش نهاده دوری مریض و
آبلهای آن برسانند فی الحال خشک شوند نوع دیگر جوش پاپول و کلیه و موتهه و پارسی کنگی و سار چوب کهیر و پوست نم و دریارا و آمله و پوست درخت
کتائی که هر همه متساوی باشند بنوشانند ازین زحمت بالا که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر مجیتهه و پوست درخت بر و پیپر و سرشف و کارجمه را
متساوی ستده و آس کرده با روغن ستو آمیخته بر آبلها سخت کنند ازین زحمت مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر جوش گلوی جهلی و
انگور و مرهری و دانهٔ انار که هر همه متساوی باشند با قند سیاه آمیخته مریض را بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور چون بختن آمده باشند فی الحال
پخته گردند و زائل بزودی شوند و باز غلبه نکنند نوع دیگر بحیوق بارکنار با قند آمیخته مریض را بنوشانند یا بخورانند ازین دانهای مذکور که از غلبهٔ باد و بلغم باشند
فی الحال پخته گشته برومند نوع دیگر جوش بیخ پاپول و مرهری مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر جوش نم
و پیپرا و پارهتی و آمله و صندل و پاپول و رکتچندن و اسیر و بالسه و جوالنسا و کنگی هر همه را متساوی ستده سرد کرده با روغن ستو و شکر آمیخته مریض را بنوشانند
ازین مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر جوش انگور و کمهار و خرما و پاپول و بالسه و ژاژ شالی و صندل و جوالنسا که متساوی باشند
با شکر یار کرده بنوشانند ازین مرض مذکور که با غلبه باشد و با سوختگی و تپ و سبب بود به شود و این علاج را همیت رفع دیگر تختکیها که از غلبهٔ تلخه باشند
نیز بکار برند نوع دیگر پوست درخت سرس و کلیسر و درخت ازان و بروسکیستان که همه برابر باشند با روغن ستو آمیخته بر دانها سخت کنند
ازین زحمت مذکور که با سوختگی بود دفع شود نوع دیگر نسوت و پیپرا و برگ نم و صندل و رکتچندن و پاپول و آمله و کنگی و بالسه و اسیر و جوالنسا
مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه و با سوختگی بود دفع شود نوع دیگر جوش مرهری و باربکهار که هر دو متساوی باشند با شکر و
بسته نبات آمیخته مریض را بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشند فی الحال دفع شود نوع دیگر جوش جوالنسا و پیپرا و پاپول و کنگی که هر چهار را متساوی
ستده باشند بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم و یا تلخه باشند دفع شوند نوع دیگر جوش چراینه و موتهه و بالسه و ترپهله و نم و پاپول
که هر همه متساوی باشند سرد کرده با شهد آمیخته بنوشانند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر سارچوب کهیر و برگ نم و پوست
سرس و کاله هر همه متساوی ستده و آس کرده بر دانهای مرض مذکور سخت کنند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم و یا تلخه باشد دفع شود نوع دیگر جوش بانسه
با شهد آمیخته بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع گردد نوع دیگر پیت کو با عجرات آمیخته بر دانهایکه سخت از غلبهٔ بلغم باشند
سخت کنند ازین دانهای مذکوره پخته شده فراهم شوند نوع دیگر جوش پاپول و گلوی و موتهه و بالسه و کشنیز و جوالنسا و چراینه و نم و کنگی و پیپرا که هر همه متساوی
باشند مریض را بنوشانند ازین دانهایکه خام باشند پخته شوند و آنکه پخته شده باشند بسرعت فراهم شوند و این از همه علاجها مفیدتر است نوع دیگر
جوش نم و پیپرا و پارهتی و پاپول و کنگی و بالسه و جوالنسا و آمله و اسیر و رکتچندن و صندل که هر همه متساوی باشند با شکر آمیخته مریض را بنوشانند ازین
زحمت مذکور که از هر خلطی باشد اگرچه با تپ و سوختگی و مرض بسبب بود دفع شود و اگر دانهای آن بیرون آمدن غائب شده باشند آنرا این
علاج بیرون آورده فراهم گرداند نوع دیگر بیخ پاپول و بیخ چولائی لعل و زردچوب و آمله هر چهار را متساوی ستده و با آب آس کرده و بجامه بخته مریض را بنوشانند
ازین مرض مذکور هر نوع که باشد اگرچه با تپ و سوختگی بود دفع شود و بسیچو تاف مبارکی نیز دفع گردد نوع دیگر جوش مغز کهیر و آمله و هلیله و بلیله و
برگ نم و پاپول و بالسه و پوست نم با روغن ستو آمیخته مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور هر نوع که باشد زائل گردد و مبارکی فی الحال دفع شود
نوع دیگر جوش جوالنسه و پیپرا و پادل و کنگی مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر شیرهٔ برگ بیخ بزرگ و
شیرهٔ آمله با شهد و شکر آمیخته مریض را بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر جوش انبر باد کن مریض را

بنوشانند ازین دانهای مرض مذکور که از غلبه بلغم باشد دفع شوند نوع دیگر جوش سار چوب کهیر و تپچلا و نیم و ببول و بالنه یا روغن یا ده گاو آمیخته مریض را
بنوشانند ازین سیل و سبابلی و بسرب و مییت و سیهوات دفع شوند نوع دیگر شیره برگ کریله با سحیق زرد چوب آمیخته مریض را بنوشانند ازین ببار
و تپ و بسرب دفع شوند نوع دیگر سیماب اهماف کرده با شیره برگ بیل سحیق کنند چون آمیخته کرد آنگاه شیره سبزی هلوچی و شهد مریض را بنوشانند
ازین مرض مذکور که از غلبه هر سه خلط بود و نیز استخوان مسرلیه کرده باشد دفع شود نوع دیگر زیره ترنج را با سرکه هندبی آس کرده بر دانهای مرض مذکور
سخت کنند ازین دانهای مرض مذکور پخته گردند و تا اگر دفع شود نوع دیگر جوش سار چوب کهیر و جوش سکپستان ببول بنوشانند و دست و پای
و سایر اندامش بدین جوش بشویند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر جوش برگ جامن و مجیته و دار هلد و سپاری و سمین آمله و هلیلی که هر همه
متساوی باشند باشد آمیخته مریض را بنوشانند و نیز اندامش بدین جوش بشویند ازین انهانیکه در دهن و گلو باشد بکا شوند نوع دیگر جوش هلیلی و گل کهون
و چشم اندازند ازین دانهای مرض مذکور که در چشم باشد دفع شوند نوع دیگر بهلی و نرپچاله و سرسی و گل نیلوفر و تمری و آذربول و مجیته جمله را با آب آس کرده
و شب که آن ستة در چشم مریض باندازند ازین دانهاکه در چشم باشند دفع شوند نوع دیگر پوست سکپستان را با آب آس کرده بر دانهاکه در چشم مریض باشند
ازین دانهای مذکور فراهم گردند نوع دیگر سحیق پوست برگولر یکبار بر دانهای مرض مذکور بریزند فراهم گردند و اگر سحین و یا خاکستر پاچات دستی بریزند
نیز همین فایده میابند نوع دیگر دارهای سانا آس کرده بر دانهای مرض مذکور که پخته باشند و نیز چکان بود بریزند فراهم گردند نوع دیگر دود
دارهای سیار بر دانهای مرض مذکور که پخته شده و شکسته باشند برسانند ازین دانهای مذکور که کرم نیفتد نوع دیگر شیر درخت گلر یا شیر درخت بد بل بر دانهای
مرض مذکور سخت کنند فراهم گردند نوع دیگر بجوش اربلد و سحیق نزاران دار هلد و کوتهه و اسن هلیله و کریخ و مجیته که هر همه متساوی باشند
ببرند و معاول به الجور طلا کنند ازین دانهای مذکور اگر خام باشند پخته گردند و اگر پخته باشند فراهم گردند و اگر سخت خرد باشند متحلل شده
بیرون آیند و این را وارلی کهرت گویند نوع دیگر در ابتدای حدوث مرض دانها آنرا بشمارند و بمقابله هر دانه برگ سکپستان را از درخت آن
با ناخن بترند و بگویند که مرض فلان کس را بریده ازین عمل دانهاییکه حادث شده اند زایل گردند دیگر حادث نگردند نوع دیگر استخوان
و چون مریض مرد باشد در پای راست و چون مریض زن بود در پای چپ ببندند ازین عمل مرض مذکور زایل گردد و اگر در اوان حدوث این مرض
در پای ببندند مرض مذکور حادث نگردد فایده در ماه چیت بروز سعد پوست نیم و پوست بسایند و شب نهار
و وقت فجر بجام پخته بسایند بنوشانند تا یکسال زحمت مذکور حادث نگردد فایده بجهت صاف شدن دانهای مرض مذکور چون
پخته گشته شکسته شوند علاجهاییکه بجهت صاف شدن بسرب و دشت بران گفته شده اند بکار برند و جهت فراهم شدن تا کهرت بر دانهای
مذکور طلا کنند و بعضی فایده چون درین مرض غلبه خون بدانند باید که بفصد جز آن برمناسب حال خون بگشایند نافع آید و بعضی
دانهاکه بعلاج فراهم نشوند بدیه چه خون بگشایند نافع آید فایده دانهای مرض مذکور که در پای باشند و با سوختگی بوند باید که غسالین
بران بریزند ازین سوختگی مذکور دفع شود فایده چون دانهای مرض مذکور پخته میشوند باد غالب شده آنرا خشک می گردانند باید که درین وقت
مریض با غذائی که از ان فربهی حاصل آید بخورانند و چیزی که بدان خون کم گردد از ان احتراز کردن فرمایند فایده چون شکم مریض با آماس درد کند و اعضا
بلرزند باید که شوربای حیوانات و طیور دشتی که آنرا بمقداری نمک سنگ یار کرده پخته باشند بنوشانند فایده چون درین مرض مریض آرزو بر طعام نباشد
باید که در شوربای جوش منک و مانند آن بر حسب حال از ان انار دان اماخته بنوشانند ازین آرزو بر طعام حاصل آید فایده درین مرض
تریاک زهر را که جواهر و مانند آن که چون مردم بر خود دارد زهر اثر نکند بر دست و پای مریض ببندند نافع آید و خواندن
و دفع این مرض تاثیر دارد فایده درین مرض صدقه دفع نحوست ستارگان از مریض بر مناسب حال بدهند فایده آماسی که در بندگاه
و پای بعد زوال مرض مذکور پیدا آید بجهت دفع آن علاجهایی که دافع آماس پختگی اند و در فصل آن گذشته است بکنند و داروهای دافع باد نیز بکار برند

و باید بوجه چون هم بگشایند فایده دارد و درین مرض سیل مریض را از خوردن روغن کنجد و اشیای ترش و شور باز دارند والله اعلم بالصواب فصل پنجاه و

ششم در امراضیکه ضرر زیاده رسانند و آنرا بهندی کهدروگ گویند مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات زخمهای مذکوره

بدانکه زخمهای مذکوره چهل و سه اند یکی اجگلکا و آن زخمی ست که کودکان را شود و دانهای آن برقدر دانهای مونگ باشند و چرب برنگ اندام بود
و درد نکنند و این مرض از غلبه باد و بلغم بود دوم جوپرگیها و آن زخمی ست که دانهای آن سخت و بقدر جو بوند پیچ دانها در گوشت باشد و حدوث
این نیز از غلبه باد و بلغم بود سوم آنکه پاچی و آن زخمی ست که دانهای آن سخت و مرتفع و گرد و بی دهن و باریم اندکی بوند و حدوث این نیز از غلبه باد و
بلغم باشد چهارم بیرتا و آن زخمی ست که دانهای آن همچو بار گرو گرد بود و دهنش گشاده باشد و سوختگی بسیار آرد و ریم این سیلی باشد و حدوث
این از غلبه تلخه بود پنجم کچهپکا و آن زخمی ست که از ان پنج یا شش محل مانند باخه آماس پیدا آید و این از غلبه باد و بلغم باشد ششم بلمیک آن زخمی ست
که از ان دانها در کف دست یا در کف پای یا در سینه گاه و یا در گردن یا در بغل یا در کتف یا در گلو بوند و یک دانه در میان برشکل سیب بود و دیگر دانهای خرد
گرد برگردش باشند و بخلند و خارش کنند و چنان درد کنند گویا که در ان سوزنهامی خلانند و یا آنرا ایشگا نند و حدوث این از غلبه هر سه خلط
و این را لاد و الگفته اند هفتم اندربرودها و آن زخمی ست که دانهای آن بعضی خرد و بعضی بزرگ بوند آنکه درمیانه باشند بزرگ مانند خوشه نیلوفر که دران بار پیدا شده
و این دانه از طرف پیچ تناگ از طرف میانه و بالاسط و بعض باشد و آنکه گرد برگرد بوند خرد باشند و حدوث این از غلبه باد و تلخه بود هشتم گردهیکا و آن
زخمی ست که دران دانها بسیار باشند و یک دانه که درمیان بود بلند و بعلو ام باشد و دیگر دانهای گرد برگردان خرد بسیار باشند و حدوث این از غلبه
باد و تلخه نیز باشد نهم پنکا و آن پختگی ست که در ظاهر گوش و یا باطن آن همچو سالک بود و طرف باطن پخته گردد و حدوث این از غلبه باد و بلغم بود دهم
پاکهان کروبهه و آن آماسی ست که متصل نرمه گوش پیدا آید و سخت بود و درد اندک کند و حدوث این نیز از غلبه باد و بلغم بود یازدهم جالگردهه آن
آماسی ست که بلند نباشد و با درد و سوختگی و تپ بود و پخته نگردد و اگر پخته نشود اندکی از ان پخته گردد و جمیع اطراف همچو لسرب وسیع شود و حدوث
این از غلبه تلخه باشد دوازدهم اربلیکا و آن پختگی ست که درشت باشد و گره بود و درد بسیار کند و تپ و سوختگی پیدا آرد و حدوث این از غلبه هر سه
خلط باشد سیزدهم کچهها و آن پختگی ست که دانهای آن سیاه بوند و در بازو و پهلو و دوش و بغل حادث شوند و حدوث این از غلبه تلخه بود چهاردهم کندهانا
و آن پختگی ست که همچو پختگی کچها بود لیکن این یک دانه بود و هم درجرم باشد و بیشتر سیاهی نگردد پانزدهم اگن رهنی و آن پختگی ست که گوشت محل آن شق شود
و در بغل بود و دانهای آن با سخت سوزش بوند و تپ باشد و حدوث این از غلبه هر سه خلط بود و الاد و اند و مریض درمیان هفت روز یا ده روز
یا پانزده روز بمیرد شانزدهم چلیته و آن پختگی ست که در زیر ناخن بود و درد و سوختگی پیدا آید و حدوث این از غلبه تلخه و باد باشد و این احجفه و کب
و انیکه نیز نامند هفدهم کنکهه و آن آنست که از رسیدن زخم ناخن سیاه و خشک و خشن گردد و این کلیپز یا منند هجدهم النسی و آن پختگی ست
که در پشت پای شود و ظاهر اندک نماید و باطن عمیق و از طرف باطن پخته گردد و رنگ او همچو رنگ اندام باشد و حدوث این از غلبه بلغم بود نوزدهم بداری
و آن پختگی ست که بعل و ام بشکل بداریکند و در بغل یا در بندگاه ران بود و حدوث این از غلبه هر سه خلط باشد بیستم سرکرا اربدها آن آنست که چون بلغم و
باد و چربی فاسد شده و در گوشت و رگ و پی سرایت کرده مجتمع شود گرهی پیدا آید و چون این گره پخته شده شکسته گردد ریم از ان برنگ شهد یا روغن گاو
یا پیه چکد و چون درین حالت باد سخت غلبه کند گوشت محل مذکور را خشک گرداند و گاهی درشت و خشن و مانند سنگریزه خرد سازد و از ان خون
گوناگون با بوی بد بچکد بیست و یکم پاد داری و آن آنست که باطن پا به سبب باد خشک گشته بطرقد و این مرض غالبا بکثرت مستی حادث میشود و
بیست و دوم کدر و آن آنست که خلیدن خار و یا سنگریزه در پای یا از سببی دیگر جایی فاسد شده و یا چربی پیوسته گری پیدا آرد و آن بلند مانند کنار بود و گاه میان
غایر باشد و گاه نباشد و با درد بود و گاهی ریم و خون از ین هم جاری گردد بیست و سوم الیسک آن آنست که فرجهای انگشتان پای بسبب
بسیار گشتن و خلیش گل سیده گردند و تر مانند و بچکند و با سوختگی و خارش بوند و درد کنند بیست و چهارم اندریسپت و آن آنست که باد و تلخه فاسد گشته

فصل پنجاه و ششم در امراضی که ضرر زیاده رسانند قسم اول در علامات زخمهای مذکوره

و در بیخ تو بهار آمده موها را بر براند و بعد ریخته شدن موها بلغم و خون فاسد بخارج موها راسیده دمی سازند از آن موها نمیرویند بحالت و رجا نیز گویند
و بسبب پنجم دارنگ و آن آنست که بخشکی در جرم سر پیدا آید ولیکن مرتفع نبود و آنرا ادبها بسیار باشد و بچکند و حدوث این از غلبهٔ بلغم و خون از افساد آن
گرم باشد و بسبب ششم اورنکهکا و این آنست که ازین موهای پوست بوسیده و رخنه دار بر آید بجایی حدوث این از غلبهٔ بلغم و گرم و خون بود و بسبب هفتم
پلت و آن آنست که از غصه و اندوه و حرکت و حرارت بدنی در سر بر آمده با بلغم پیوندد و موها را پخته گردانیده سپید سازد و بسبب هشتم ینه و گهه
و آن آنست که از غلبهٔ باد و بلغم و خون در روی جوانان دانها همچو خارهای سنبل که خرد باشد پیدا آید و این را در عرف مهاسه گویند و بسبب نهم
پدمنی کنتک و آن آنست که دعنهای گرد با خارش زرد جو پیدا آیند و اندکی سپید باشند و در میان آن مانند خارهای نیلوفر مسی بود و حدوث این از غلبهٔ باد
و بلغم باشد و سبب دهم جتو و آنرا در عرف لسن گویند و این داغی لعل فام و هموار و لشی بود و بسیار مرتفع نباشد و در رنگ بود رابعی و خلقت حادث شود و
حدوث این از غلبهٔ بلغم و خون باشد و سبب یازدهم ماکه و این را در عرف مسه گویند و این سیاه همچو دانهٔ ماش بود و حدوث این از غلبهٔ باد باشد و سبب دوازدهم
تاکالک آنرا در عرف تل و بپارسی خال گویند و این همچو دانهٔ کنجد بود و مرتفع نباشد و در زمانه حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و سبب سیزدهم نیچه و
آن آنست که داغی همچو لسن ابتدای خلقت حادث شود و لیکن این سیاه یا سپید بود و اصلا مرتفع نباشد و لسن لعل فام و مقداری مرتفع بود و سبب چهاردهم
بیانک آنرا در عرف چهائی گویند و بپارسی کلف نامند و این از باد و تلخه بسبب غصه و بسیار حرکت فاسد شده و در جرم رکه در آمده و سبب پانزدهم بلیکا و آن آنست که فوتی
رقیق همچو داغ کلف و عضوی را مثل روی نما پیدا آید و سبب شانزدهم پرونکا و آن آنست که از مالیدن نمودن و با شپاییدن آن یا رسیدن زخم بدان باد فاسد شده در
قلفه نمیره در آمده و قلفه را باز گونه ساخته اطراف آتش گره آماس پیدا آرد و آنرا فروهشته گرداند و اگر در زحمت باد فاسد بود یا بدخارش پیدا آید و سبب هفدهم
او پاکاو آن آنست که چون اقامت بزور تمام احتیاج بدست کند و یا قضیبش بسبب غالب شدن منی سخت طائر شود و یا زنی که فرجش تنگ بود جماع کند
قلفه پاره گردد و سبب هیجدهم نرده برکس آنست که قلفه بسبب غالب شدن باد خشک گردد چنان که باز گونه کردن آن دشوار و غیر ممکن بود و آنان احلیل نقیض شود
و مبارک تنگ گردد و سبب نوزدهم سن رده کد و آن آنست از آنجا و داشتن غائط باد فاسد شده در مجروح غائط در آمده آنرا تنگ گرداند و از تنگی
مخرج غائط بدشواری بیرون آید و این مرض سخت بدست و سبب بیستم اهیوتن و آن آنست که از آلوده ماندن مقعد بغائط و بول بسبب آلکی بیتراج آب
کرده نشود و چون در محل مقعد خولی شود و خارش پیدا آید از خاریدن محل مذکور دانهای بخشکی حادث گردند و پخته گشته و شکسته یکبارت شوند و بچکند و
این زحمت نیز سخت بدست و حدوث این از خون و بلغم باشد و سبب بیست و یکم برکنگچهو و آن آنست که چون بسبب ناشستن نمود و ریم بران مجمع شود و
خوی آید و خارش دران محل پیدا شود و از خاریدن بخشکی حادث گردد و پخته شده بچکد و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و سبب بیست و دوم کد بهرس و
آن آنست که چون مردم لاغر و خشک بود و در وقت استراح در اخراج غائط زور کند و یا آنرا اقتسار بود داخل و بر بیرون آید و سبب بیست و سوم سوکرو
و آن آماسی ست که با سوزنگی و درد بسیار و خارش بود و تپ پیدا آرد و گرد برگرد آن لعل فام باشد و چون پخته شود از جرم بیشتر ساری بباشد والله اعلم
قسم دوم در علاج زخمهای مذکوره بدانکه برای دفع اچرنکا چون خام باشد خون باد لیره بکشانند نوع دیگر جوالکهار و صدف و خشکی
هر سه را با آب آس کرده سخت کنند از زین مرض مذکور به شود و چون پخته شود علاجی که برای دفع بخشکی پخته گفته شده است استعمال کنند به شود نوع دیگر
با معار و کرمعاری و پارصی هر سه را متساوی ستده و آس کرده بر اچرکا که پخته باشد سخت کنند فراهم شود و برای دفع بر کهیاو اند جاکی و اودیعکا
و پاکهان و کهیه و چپیکا و نیکا در ابتدای حدوث چون خام باشند بر مناسب علل سید کنند بعده دیودار و کوته و زریخ و سنبل جمله را با آب آس کرده سخت کنند این
مریض را صحت شود و اگر پخته باشد علاجهایکه برای دفع بخشکی گفته شده اند استعمال کنند و برای دفع بیر تاو اند بر و معاوجال کرد یکفاو بلیکا و بعا
حکند معنامان چون خام باشد علاجهایکه برای دفع لسرب گفته شده اند استعمال کنند و چون پخته شود باید که بحیق تر از آن کاکولیا دکن و بابلو
داروهایکه مانند کاکولیا دکن شیرین باشد بروغن ستور پخته طلا کنند مریض را صحت شود و برای دفع جهتیه آب گرم در محل مرض مذکور بریزند و بعد نرم

قسم دوم در علاج زخمهای مذکوره

شدن گوشت فاسد را تراشیده دور کنند بعد ازان روغن گهی را بران طلا کنند و سحیق تیر پخته می بندند تا دیگر نشود و اگر بدین علاج فراهم نشود باید که محل
داغ کنند و بعد گذشتن داغ رسوت و گور و چون و سنبل و تجولی را با تیرشی آس کرده سخت کنند تا صاف شود آنگه سحیق تیر ازان دار بلد و اگر زرد چوب
رسوت روغن کنجد پخته طلا کنند نیکو شود و برای دفع انسی علاجهای بدرده تلخی بکار بندند و برای دفع باد [illegible] که اگر خام بود باد نوچه خون بکشانند و پوست بیخ
ببول و جهنگل [illegible] و سال هر یک مساوی سنده با آب آس کرده و محل مرض سخت کنند مریض را صحت شود و اگر ازین علاج به نشود باید که روغن کنجد
بر محل سخت کرده سپید کنند آنگاه عمل علاجهای بکار بندند و چون پخته شود شگاف کنند بعده آنرا برگ ببول و نیم و کنجد را با آب آس کرده و با روغن ستور آمیخته
طلا کنند و عصابه بندند و از جهت شدن شگاف جوش پوست درختان شیردار و سار چوب کهیر بکار بندند و چون صاف شود سحیق تیر ازان [illegible]
روغن کنجد پخته بران طلا کنند مریض را صحت شود و برای دفع سرگرار بد علاجی که برای دفع سیدوار پدگفته شده است بکار بندند و برای دفع باد
که آنرا در عرف بوائی گویند رگ پای بکشانند بعده روغن کهی طلا کرده سپید کنند نوع دیگر موم و روغن ستور و چربی ولسبا و مغز استخوان با جو الکهار
بیامیزند و گرم کرده سخت کنند ازین بوائی فی الحال دفع شود و برای دفع السک با ترشی یا با سرکه هندی فرجهای انگشتان را بشویند بعده برگ
ببول و نیم و کهی و کسیس و گور و چون و سنبل و پلپل و ازبلیل گرد جمله را با آب آس کرده سخت کنند ازین مرض مذکور دفع شود نوع دیگر سحیق تیر و شیر و بهت کتانی
روغن سرشف پخته برالسک طلا کنند و بالای آن سحیق کهیر و گورچه و سنبل بریزند ازین فی الحال مریض را صحت شود و برای دفع علت گد نخست کرا را
بناخن تراشیده دور کنند بعده روغن کنجد که آنرا گرم کرده باشند آنرا بسوزند فی الحال دفع شود و برای دفع اندر لپست یعنی باد خورده هر جا که باشد [illegible]
بعده توتیای سبز و کسیس و عسل آس کرده بر محل باد خورده سخت کنند ازین رحمت مذکور دفع شود و موهای سر برآیند نوع دیگر سونا و دبو دار را با آب
آس کرده بر محل باد خورده سخت کنند دفع شود نوع دیگر سحیق تیر ازان جا که [illegible] روغن کنجد بریزند و بر محل باد خورده طلا کنند دفع شود
نوع دیگر محل باد خورده [illegible] و یا با پاچات دشتی خراشیده حب [illegible] را با آب آس کرده بران سخت کنند باد خورده دفع شود و این علاج مجربست و برای دفع ارونکه کا
بدیدچه خون بکشانند بعده با جوش نیم آنرا بشویند بعد ازان شیره [illegible] روغن کنجد و سحیق نمک سنگ آمیخته بران سخت کنند ازین مرض مذکور دفع شود
نوع دیگر ببول و نیم و زرد چوب و زرنیخ جمله را مساوی سنده و آس کرده سخت کنند ارونکه کا دفع شود نوع دیگر مهلتی و گل نیلوفر و [illegible] و بچه
و بهنگره جمله را مساوی سنده با آب آس کرده سخت کنند ازین ارونکه کا دفع شود و برای دفع دارنک روغن گونجه مدام در سر اندازند و سپید کنند و رگ پیشانی
بکشانند و عمل [illegible] سر و لیپ بکار بندند و به تیر آب خاکستر کاه کت نیز بشویند و برای دفع بلت یعنی سپید گشتن موی در غیر هنگام علاجهائی که در فصل [illegible] گفته
آنرا [illegible] شمار نگفته خواهد شد و برای دفع لمس [illegible] و خال نخست با آلت آهن امراض مذکوره را بتراشند آنگاه بشوره و یا با آتش بر مناسب حال
داغ دهند به شود و برای دفع بچه و [illegible] که در محلی که این امراض باشد رگ آن محل بکشانند آنگاه محل امراض مذکوره را به پاچات دشتی بخراشند و پوست
درختان شیردار را با آب آس کرده بران سخت کنند نوع دیگر بریار و کنگهی و مهلتی و زرد چوب را با آب آس کرده بران محل مرض بعد خراشیدن سخت کنند
ازین نیز امراض مذکوره دفع شوند نوع دیگر شنگرف و اگر و کهیر و بداریکند و داربلد با آب باریک آس کرده بر محل امراض سخت کنند ازین نیز امراض مذکوره
دفع شوند نوع دیگر برگ کیتهه و پوست جارولی و تیند و زرد چوب جمله را با آب آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین نیز دفع شوند برای دفع
مهاسه رگ بکشانند و سرشف [illegible] و لود و نمک سنگ جمله را با آب آس کرده بر محل مرض سخت کنند و بجهت دفع این علاجی که برای دفع [illegible] گفته شده است
استعمال کنند و برای دفع [illegible] نخست جوش نیم بنوشانند و قی بکنانند و هم سحیق تر و جوش نیم روغن ستور پخته و با شهد آمیخته معلول را بنوشانند
ازین مرض مذکور دفع شود نوع دیگر نیم و کریاله هر دو را با آب آس کرده بر محل مرض سخت کنند ازین دفع شود و برای دفع [illegible] نخست روغن
ستور بر قلفه طلا کرده سپید کنند بعده لبسا اول و یا به پیسوار که در فصل بادبت یاد گفته شده است تا سه شب یا پنج شب بر مناسب حال [illegible] کنند بعد ازان
روغن ستور را بر قلفه و احلیل طلا کرده و سپید بکار بسته قلفه را آهسته بر محل خود آرند آنگاه باز [illegible] و هفته [illegible] دفع شود بکار بندند و معلول را غذا

چرب بخورانند و برای دفع او بانکا علاج پرورتکا بکار برند و برای دفع نرده برکس و باشوره که در سوراخ بمو در آید از زر یا نقره و جز آن لیسا زند و با
روغن ستور باشوره را چرب کرده در سوراخ ذکر آهسته گذارند و مانند سهند و چربی خوک آبی و یا خوک دشتی و یا روغنی که آنرا سحیق تر و جوش و داروهای دافع باد پخته باشند
و یا روغن کبی بر قاقه طلا کنند و بعد از سوم روز باشوره مذکوره بکشند و دیگر باشوره که مقداری از آن پر باشد در آورند چربی و یا روغن طلا کنند همچنین با ربا
این عمل بکنند تا آنکه مرض مذکور بکلی به شود و مریض را در اثنای علاج غذای چرب بخورانند و برای اگن دهنی علاجهائیکه برای دفع لسبرب تلوه گفته شده اند
بکار برند و برای دفع سرزده تدبیری که از جهت دفع نرده برکس گفته شده است بکار برند و برای دفع بلیمان پتنگی را با آلات آهن برید بعمل آتش یا باشوره
بسوزند بعد از آن علاجهائیکه بجهت صاف کردن و فراهم شدن ارید گفته شده اند استعمال کرده صاف و فراهم گردانند و باید دانست که اگن دهنی و سرده
و کدرد و بلیکا لادوا اند طبیب را باید که اولا خبر کند بعده بعلاج مشغول شود و برای دفع اهیوتن روغن را به سحیق تر و جوش تر پهله و رسوت و برگ ببول پخته
مقداری بچه را بلیسانند و بجوش تر پهله و سار چوب کهیر و کنار محل مرض الشویند و سیدوس گورچه و هرتال و توتیای سبز و رسوت را با ترشی آس کرده بمحل
مرض سخت کنند و یا بسحیق پوست کنار قدری سحیق نمک سنگ یار کرده بر محل مرض برانند و نیز می باید که چون بچه شیرخواره باشد دایه را داروهای مناسب
حال خورانیده شیرش صاف گردانند و برای دفع برکهنکهو علاجهائیکه برای دفع اهیوتن گفته شده اند نیز بکار برند و جهت دفع این مرض علاجهائیکه
واقع عیبت اند نیز بکار برند و برای دفع کدمهرلس یعنی خروج مقعد نخستین بر مقعد روغن طلا کرده سید کنند آنگاه بکوبهنا که آنرا از چرم نرم ساخته
باشند مقعد را ببندند تا غائط به وقت استراج برون نیفتد و مقعد بجا باشد و گوشت موش و مخمول را در شیر ماده گاو انداخته بجوشانند و بجا پخته بسته
و بدین شیر و سحیق ترازان داروهای مذکوره که مزیل باد بوند روغن کبچه را بپزند و بدارند و بر مقعد طلا کنند و مریض را بنوشانند این روغن مفید است اگرچه
مرض مذکور لادوا باشد از بین فراهم شود و این روغن را مکاتیل نامند اکنون چند علاج برای زخمهای مذکوره از طب چنتامن گفته می آید
گل انار و دهو و موچه و هلیله هر همه بالتساوی ستده و با آب آس کرده و بر ناخن که فاسد گشته باشد سخت کنند از بین چنبه دفع شود نوع دیگر پنج
سبزی چولائی را چنان بسوزند که دود بیرون نیاید و خاکستر آنرا با سحیق زرنیخ آمیخته بر ناخن که فاسد گشته است بربندند از بین نیز چنبه دفع شود نوع دیگر
جوش زردچوب و سحیق را در کاسه آهنی کرده بمالند و سحیق کنند و آنرا بر ناخن که فاسد گشته است سخت کنند از بین چنبه دفع شود و داروهای بدرده بلغمی
که گفته شده اند استعمال کنند و دفع این مرض نافع آید نوع دیگر سحیق سهاگه را در ناخنیکه سوده گشته است در آرند از بین نیز کلفه دفع شود و
برای دفع مهاسه بود و کشنیز و تج هرسه را با آب آس کرده بر دانهای مهاسه سخت کنند مهاسه دفع شود نوع دیگر گورچنه و پلپل گرد را با آب
آس کرده بر دانهای مهاسه سخت کنند از بین نیز دفع شوند و برای دفع کلفه رکتچندن و مجیثه و کوته و لود و برگ ملساری و دیودار و عدس همه بالتساوی
ستده و با آب آس کرده بر داغهای کلفه سخت کنند از بین روی روشن شود و کلفه برود و مجربست نوع دیگر خون خرگوش بر داغهای کلفه سخت کنند
دفع شوند نوع دیگر سحیق مجیثه را با شهد آمیخته سخت کنند از بین داغهای کلفه دفع شوند نوع دیگر سحیق بیخ ترنج و زرنیخ را با روغن ستور و شیره
سرگین ماده گاو آمیخته بر داغهای کلفه بمالند نوع دیگر خار سنبل را با آب آس کنند و با روغن ستور آمیخته بر داغهای کلفه سخت کنند از بین هم
دفع شوند و در میان سه روز نماند و روی چون گل نیلوفر شسته بود نوع دیگر برگهای درختیکه پخته باشند و سر چهونکه و گل نیلوفر قمری و کوته
و صندل و اسیر جمله بالتساوی گرفته و با آب آس کرده بر داغهای کلفه سخت کنند از بین کلفه و خال و نیلکا دفع شوند و رنگ روی صاف و
روشن گردد نوع دیگر زردچوب با شیر آگ سحیق کرده بر داغهای کلفه سخت کنند از بین کلفه اگرچه دیرینه باشد دفع شود نوع دیگر برگ درخت بر
که زرد شده باشد و برگ جامن و رکتچندن و کوته و دارهلد و لود هر همه بالتساوی ستده با شیر بز آس کرده بر داغهای کلفه و خال و مهاسه و نال
آن سخت کنند دفع شوند نوع دیگر روغن گاو میش را بر روی تا هفت روز طلا کنند از بین کلفه و خال دفع شود نوع دیگر بار گار را در
بول ماده گاو انداخته با آتش نرم بپزند بعد کشیده بستانند و با عدس که همچند آن باشد یار کرده و با آب آس کرده با روغن بسنجد آمیخته بر داغهای کلفه

و مانند آن سخت کنند ازین چهاسه و کلف دفع شوند و روی روشن گردد نوع دیگر کشنیز و بچ و لود هر سه را بمساوی ستده با آب آس کرده کلف سخت مانند
چهاسه از بیخ بر کنده شود نوع دیگر به سحیق تر ازان زرد چوب و دارهلد و مهلتی و اگر و کنیدان و مانکهه و مجیتهه و گل نیلوفر شمسی کوته و زعفران برگرفته دیگر همه را
بمساوی گرفته باشند و به شیر و روغن گهی بخته طلا کنند ازین چهاسه کلف و نیلکا و خال دفع شوند و روی روشن شود و این روغن را کنکمادی تیل گویند
نوع دیگر بجوش سار چوب کلیجکان به سحیق تر ازان برنگ مجیتهه و صندل و گل نیلوفر قمری و زیره سفید و ناگیسر و روغن گهی بخته بر روی و اندام طلا کنند
ازین کلف و خال از بیخ بر کنده شود و اندام روشن گردد و این روغن را کنک تیل گویند نوع دیگر به سحیق تر ازان زعفران و صندل و پتریج و اسپ
و پدمانکهه و گل نیلوفر قمری و گوروچن و زرد چوب دارهلد و مجیتهه و مهلتی و کلیسه و لود و لقم و کوته و گل سرخ و رکتچندن و چوک و برناگ اگر که هر یکی
سه درم باشد در یک سیر خفه روغن گهی بیزند چون بخته شود بدارند و بر روی و جز آن طلا کنند ازین نکهه بعالی و چهاسه مانند این دفع شوند و این
روغن لائق حرمخانه بادشاهان است و این را کنکو تیل گویند نوع دیگر دوازده درم سحیق قیر و دوازده درم روغن ستور و لسبت و چهار درم قند
و شش درم شیر اگ مخلوط ساخته بدارند و بر ترقیدگی پای سخت کنند ازین پای صاف همچو زبان گردد نوع دیگر شاخ زقوم و جواکهار و نمک یا و
نمک سونچل را کوب کرده در کدوی تلخ انداخته تا سه روز بدارند بعده مقداری ازان روزینه کشیده آس کنند و بر ترقیدگی پای سخت کنند ازین
نیز پای همچو زبان شود مجرب است نوع دیگر شیره برگ صبر بر پای طلا کنند ازین ترقیدگی پای همچو گل نیلوفر بود و خون پای گاهی فاسد نگردد نوع دیگر
روغن بید انجیر و نمک سنگ و سولف و مچهل هر همه را بمساوی ستده با آب آس کنند و با مسکه گاومیش آمیخته بر پای سخت کنند ازین پای همچو گل نیلوفر
گردد نوع دیگر قیر و موم و نمک سنگ و گوگل و کالوخ و گل سرخ و قند و روغن ستور و شهد هر همه را بمساوی گرفته و با آب آس کرده بر ترقیدگی پای سخت
کنند و سپید کنند ازین میان هفت روز دفع گردد نوع دیگر در محل ترقیدگی پای موم را بشیر گرم ساخته سخت کرده سپید کنند ازین مرض بند کور
و درد آن دفع شود نوع دیگر به سحیق تر ازان بوی در ماس و نم و کیایه و گاتری و پرده به روغن گهی بر ابیزند و آن به سحیق تر ازان نمک سنگ یار کرده
بر ترقیدگی پای طلا کنند ازین پا زیبا نیک شوند و این روغن را لوکال تیل گویند نوع دیگر به تیزاب خاکستر مانکنند و به سحیق تر ازان تخم دهتوره روغن تلخ
بخته بر ترقیدگی پای سخت کنند دفع گردد و این روغن را تمنک تیل گویند بعده بکشانیدن لفصد یا پلو چه سر را با روغن که با آن نمک سنگ یار کرده
باشند یا بجوش نم بشویند بعد ازان برگ پلول و نم و بالسه با بول البقر آس کرده سخت کنند ازین اونکهه کا دفع شود نوع دیگر پوست کهیر و نم
و جمون جمله را بمساوی ستده و با بول البقر آس کرده بر سر سخت کنند ازین نیز اونکهه کا دفع شود نوع دیگر کنجاره گهی که کهنه بود و بنجال و کمان کی
با بول آس کرده بر سر سخت کنند ازین نیز اونکهه کا دفع شود نوع دیگر برگ دهتوره را با بول البقر آس کنند و با شیر زقوم و شیر اگ و روغن گهی بخته
بر سر سخت کنند ازین اونکهه کا دفع شود و خارشی که ازان پیشود دفع گردد نوع دیگر به سحیق تر ازان زرد چوب دارهلد و کچور و چراتته و ترپهله و نم
و صندل که هر همه بمساوی باشند به روغن گهی بر ابیزند و بر سر طلا کنند ازین اونکهه کا دفع شود و این روغن را بهرد را دتیل گویند نوع دیگر گوتهه را
در سفال گلی انداخته بریان کنند و سحوق ساخته و آس کرده و با روغن گهی آمیخته بر سر طلا کنند ازین اونکهه کا دفع شود و خارشی که ازان در سر پیدا
می آید بماند نوع دیگر زیره گل نیلوفر قمری و آمله و مهلتی هر همه را بمساوی ستده باریک آس کنند و بر سر سخت کنند ازین اونکهه کا دفع شود نوع دیگر
بشه و بهنگره و به سحیق تر ازان حبه روغن گهی بیزند چون بخته شود بدارند و بر سر طلا کنند ازین ارنکا خارش سر پلیت و برص دفع شوند و این روغن را
کنجاتیل گویند نوع دیگر به سحیق تر ازان تخم کچات و بول البقر روغن تلخ بیزند و بر سر طلا کنند ازین دارنکا دفع شود نوع دیگر به سحیق ازان چتره و بیخ
داندتی و بیخ لکوره غنیمه اگه هر همه بمساوی باشند با روغن گهی بیزند و بر سر طلا کنند ازین دارنکا دفع شود و این روغن را چترادتیل گویند نوع دیگر
به سحیق تر ازان ترپهله و کلیسه و برادهٔ آهن و مهلتی و بهنگره و نمک سنگ که هر همه بمساوی باشند با روغن گهی بیزند و بر سر طلا کنند ازین دارنکا دفع شود و این
روغن را ترپهلادگهرت گویند مجرب است نوع دیگر به سحیق تر ازان ترپهله و بهنگره و گل نیلوفر قمری و کلیسه و ریم آهن کهنه که هر همه بمساوی بوند روغن گهی

پخته بر سر طلا کنند ازین ارنگ دفع شود و موها را انبوه و سیاه گرداند نوع دیگر شیره گنائی را باشد آمیخته بر محل باد خوره سخت کنند در دفع باد خوره
نافع آید نوع دیگر باشیره بپول تلخ حبه آس کرده بمحل باد خوره کلک زده طلا کنند ازین باد خوره فی الحال دفع شود نوع دیگر برگ حبه و زهر و روغن کنجد
بهلیلی و سرکه هندی که هر همه متساوی باشند بستانند و آس کرده بر محل باد خوره سخت کنند ازین باد خوره دفع شود و موی فی الحال سپید نگردد نوع دیگر
دندان فیل را بر تنکلی بسوزند که دود بیرون نیاید و خاکستر آن با رسوت یکجا کرده و بآب آس گردانیده بر محل باد خوره سخت کنند ازین باد خوره دفع شود
و موها انبوه بر آید نوع دیگر بحیق حبه را چیت نسقیبه و شیره بهنگره و بیدهندی از ان بحیق ناگور و الایچی دجهیر و کچور و کوته که هر همه متساوی باشند بآب
آس کنند و روغن بدان پخته بر محل باد خوره طلا کنند ازین باد خوره دفع شود و موها انبوه بر وید نوع دیگر باپول بقر که سیاه باشد گل اذهل آس کرده
بر محل باد خوره سخت کنند ازین زحمت مذکور دفع شود و موها انبوه بر وید نوع دیگر باش را بر تنکلی بسوزند که دود بیرون نیاید بعد از ان
آس کرده با شیر اگ بیامیزند و بار روغن تلخ یار کرده بر باد خوره سخت کنند ازین امراض مذکوره دفع شوند و موهای سیاه بر وید جمیع امراض
سر نیز دفع شوند نوع دیگر بسحیق ترازان مهلتی و جواکهار و آمله روغن کنجد بپزند و بدین روغن صاحب باد خوره را مالش کنند ازین باد خوره دفع شود نوع دیگر
پهنگی هیئت اسهال بکشایند و بعد از ان پهنگی مذکوره را بفصد یا بدبوچه خون بکشایند نوع دیگر بیخ کیتکی و بیخ گلوی و بیخ کروا و بیخ دانتی و بیخ نسوت
و بیخ تکمه هر همه متساوی ستده و آس کرده بر پهنگی مذکور سخت کنند و یا آنکه بر شش داروی مذکوره را بآب آس کرده و بار روغن ستور آمیخته
گرم گردانند و بدین پهنگی مذکور را پناه کنند چون پهنگی مذکوره پخته شود پس آنرا بریده گوشت زشت را تراشیده دور کنند بعد از ان داغ دهند و بعد
صاف گردانیدن آن روغن نم را بسحیق ترازان برگ جاتی و بهلاوه و عسل و کلیدیه و الایچی خرد و صندل و اگر پخته بر ان طلا کنند فراهم آرد نوع دیگر
بشیره چنگیری و شیره کنار و جغرات ترش و بسحیق ترازان جواکهار و سجی و روغن ستور بپزند و مریض را بنوشانند ازین مقعد بدرون بر آید و باز بیرون نشود
و این روغن را چنگیری گهرت گویند نوع دیگر برگ نیلوفر شمسی که نرم باشد با شکر بخورانند ازین خروج مقعد دفع شود و باز بیرون نیاید مجرب است
نوع دیگر باشیر و جغرات مقعد را بشویند و درون در آورند مقعدی که در آمدن آن سخت دشوار بود بدین عمل در آید نوع دیگر چربی موش را
بر مقعد سخت کنند ازین عمل مقعد بسهولت در آید و در دفع این فایده حاصل آید نوع دیگر گوشت موش را بجوشانند و بدان مقعد را اسید کنند نافع آید
نوع دیگر تیز پات و چیره و چنگیری و سند و سعتی و جواکهار که هر همه متساوی باشند ستده و بآب آس کرده با دوغ مریض را بنوشانند ازین در دفع
خروج مقعد نفع آید و گرسنگی افزاید نوع دیگر گوشت موش چهار پل و داروهای دیمعل یک پل چیره دو پل بستانند و جمله را بآب که هشت چندان
باشد انداخته بجوشانند تا آنکه یک حصه بماند بعد از ان جوش را بگیرند و بدین جوش و شیر که هم یکی برابر این جوش باشد بسحیق ترازان اروی
یک سیر روغن کنجد بپزند و بر مقعد طلا کنند ازین خروج مقعد و بهکندر و ناسور و دشت بران دفع گردد و این روغن را کهادیل گویند نوع دیگر گوشت
موش صندل ستده در یک دیگ آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش را بگیرند و بدین جوش و شیرهای موش که آنها با آس کرده با
یک سیر روغن کنجد بپزند و بر مقعد طلا کنند ازین خروج مقعد دفع شود و خون از حلقه ان باز ایستد نوع دیگر سرشف زرد و زرد چوب و بیخ
هر سه را متساوی گرفته و آس کرده بر سوکر دتنگ سخت کنند ازین مرض مذکور که باد و سوختگی آید دفع شود نوع دیگر بیخ بهنگره و زرد چوب
و جوله هر سه را متساوی ستده و بآب آس کرده بر سوکر دتنگ سخت کنند دفع شود نوع دیگر مغز تخم نیلوفر شمسی را بآب آس کرده و با روغن آمیخته نهار
مریض را بنوشانند ازین سوکر دتنگ دفع شود نوع دیگر بیخ بهنگره و زرد چوب را بآب آس کرده بر تنگ سخت کنند واز برای سوکر دتنگ علاجهای
بسر نیز بکار بندند نافع آید نوع دیگر رسوت را بآب آس کرده بچه را بنوشانند و بر محل مرض سخت کنند ازین اهیپوتن دفع شود نوع دیگر
بسحیق ترازان برگ باپول و تر بجهلی و رسوت که هر همه متساوی باشند روغن ستور بپزند و مریض را بنوشانند ازین اهیپوتن دفع شود و این
روغن را اپتولا دگهرت گویند نوع دیگر توتیای سبز و سفال شکسته را متساوی ستده و آس کرده بر اهیپوتن بپراگنند دفع شود و اگر بدانند که

اهیوتن با غلبه است باید که بجلال این بدلو چون بکشاشند نافع آید نوع دیگر بیسح تیر از ان که پنج در تر بهله و تلخی که سر همه متساوی باشند روغن ستو سرشند
و براهیوتن جلا کنند در دفع آن نافع آید نوع دیگر [illegible] و کوتهه و نمک سنگ و سرشف که همه متساوی باشند [illegible] و با آب آمس کرده [illegible]
بکنکل پیپل دفع شود نوع دیگر خاکستر درخت پلیه بزرگ و درخت کیله ایکدون بستانند و با آب تمدون آمیخته بجوشانند تا آنکه آب مذکور [illegible] شود بعد از آن
بجامه چکانیده تیز آب بستانند و بان نمک [illegible] و هر پنج نمک جوا کهار و ساجی و [illegible] و حبه و [illegible] و انگوزه و [illegible] مانند کعب که یکی
یاب نیم درم باشد [illegible] که هشت پل بود [illegible] در دیگ اندازند بجوشانند و شوره ساخته بدارند و این شوره در بواسیر [illegible] بکار [illegible] و
[illegible] نافع است و ان که آنرا الشوره بریدن و داغ دادن خواهند بکار برند و این شوره را الساری چهار گویند فصل پنجاه و هفتم در مرضهائیکه داخل
دهن حادث شوند آنرا [illegible] بلهه روگ گویند مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات زحمتهای مذکوره بدانکه زحمتهای [illegible]
و هفت انواع ست هشتت از ان در لب پیدا آید یکی آنکه از غلبه باد بود و آن آنست که لبها سیاه و خشک و خشن و سخت گردد و درد کنند
چنانکه بریده میشوند و دوم آنکه از غلبه تلخه و آن آنست که لبها نیلگون و یا زرد فام گردند و همچو دانهای سرشف پیدا آیند و با سختگی بود دیر زود
پخته گردند و سوم آنکه از غلبه بلغم و آن آنست که لبها سطبر گران گردند خارش کنند و دانهای سپید بران حادث شوند و چهارم از غلبه سه خلط و آن آنست
که گاهی از لبها سپید گاهی زرد گردند و دانهای گوناگون حادث گردند و باد رده با فساد هر سه خلط باشد و پنجم از غلبه خون و آن آنست که بر لبها آبلهای [illegible] همچو خرمای
پخته حادث گردند و از ان خون بچکد و ششم از فساد گوشت و آن آنست که لبها گران و سطبر باشند بر کاله گوشت شوند و فرو هشته گردند و پخته میشوند و
کرمها در ان افتند و هفتم از فساد چربی و آن آنست که لبها گران گردند و خارش کنند و نرم و لیشن بوند و برنگ [illegible] روغن [illegible] گردند و چون پخته شوند
بچکند آب سپید برنگ بلور از ان بچکد و هشتم از رسیدن زخم یا شیء خارجی و آن آنست که لب خارش کند و در ان گره افتد و درد چنان کند گویا که بریده شود
و پانزده از ان در بیخ دندان حادث می شوند یکی را سیتاد گویند و آن آنست که از بیخ دندان خون بغیر خلال کردن و جز ان از دیگر عوارض سائل گردد
و گوشت بیخ دندان پخته و گنده و سیاه و نرم شود و تر باند و بوی بد از ان آید و حدوث این از غلبه بلغم و خون باشد و دوم را دنت بیت گویند و
آن آنست که گوشت بیخ دو یا سه دندان آماسد و درد کند و حدوث این نیز از غلبه خون و بلغم باشد و سوم را دنت بیست گویند و آن آنست که
از بیخ دندان خون با بوی زشت سائل گردد و دندانها بجنبند و حدوث این از فساد خون باشد و چهارم را سوکهر نامند و آن آنست که گوشت
بیخ دندان بر آماسد و خارش و درد کند و لعاب از ان سائل و حدوث این نیز از غلبه خون باشد و پنجم را مهاسوکهر نامند و آن آنست که دندانها همه
بگذارند و بجنبند و کام و سائر داخل دهن نیز [illegible] و گوشت بیخ دندان پخته گردد و این از غلبه سه خلط باشد و ششم را پردر نامند و آن آنست که گوشت بیخ دندان
گنده شود و باخری خون بیرون آید و حدوث این از غلبه تلخه و خون و بلغم باشد و هفتم را اپکس گویند و آن آنست که گوشت بیخ دانها با سوختگی اندک
درد کند و پخته گردد و بغیر خلال جز ان خون از ان بیرون آید و بعد رفتن خون متعفن گردد و دندانها [illegible] بگذارند و بجنبند و از دهن بوی همچو بوی مردار آید
و حدوث این از غلبه تلخه و خون باشد و هشتم را [illegible] گویند و آن آنست که از مالیدن دندانها بمسواک و جز ان بیخهای دندانها بر آماسند و دندانها
بجنبند و نهم را دنت [illegible] گویند و آن آنست که دندانی زائد بالای دندان بروید و در اوان حدوث درد بسیار شود و بعد حدوث این غلبه بلغم باشد و
و دهم را [illegible] و آن آنست که بافتادن دندانی دیگر گوشت بیخ آن بسیار بر آماسد لعاب از ان سائل گردد و حدوث این از غلبه بلغم باشد و یازدهم آنست که از غلبه باد
در بیخ دندان ناسوری حادث شود و دوازدهم آنست که از غلبه تلخه در بیخ دندان ناسوری پیدا آید و سیزدهم آنست که از غلبه بلغم در بیخ دندان ناسوری پیدا آید
و چهاردهم آنست که از غلبه سه خلط در بیخ دندان ناسوری حادث گردد و پانزدهم آنست که از رسیدن شیء خارجی در بیخ دندان ناسور حادث گردد و علامات
هر یکی از پنج نوع ناسور در فصلش گذشته است و هشت از ان در دندانها پیدا آیند یکی را دالن گویند و آن آنست که دندانها ترقیده گردند و سخت درد کنند
حدوث این از غلبه باد بود و دوم را [illegible] نامند و آن آنست که دندانها بجنبند و درد کنند و سیاه و پوسیده گردند و [illegible] سوراخ شوند و [illegible]

فصل پنجاه و هفتم در مرضهائیکه داخل دهن حادث شوند، قسم اول در علامات زحمتهای مذکوره

وحدوث این از غلبهٔ باد باشد و سوم را دنت هرکه گویند و آن آنست که بسبب شئی گرم و یا سرد بدندانها سخت قواری حاصل آید وحدوث این از غلبهٔ باد
و تلخه باشد و چهارم را بعجنک نامند و آن آنست که دندانها سخت در دکنند و شکسته بیفتند و دهن نیز گنده گردد وحدوث این از غلبهٔ باد و بلغم باشد و پنجم را
دنت سرکرا گویند و آن آنست که در دندانها ریم بسیار جمع شده و سخت گشته بماند و ازان گونهٔ دندان متغیر شود و بیخهاش ضعیف شوند وحدوث این از
غلبهٔ باد و بلغم باشد و ششم را کپالکا گویند و آن آنست که بدندانها ریم سخت گشته بماند و ریزهای دندان با ریم شکسته بیفتند و از بن دندانها زایل گردند
وحدوث این از غلبهٔ بلغم و باد باشد و هفتم آنست که آنرا سادردتنگ گویند و آن آنست که دندانی از دندانها سیاه یا کبود رنگ گردد وحدوث این
از غلبهٔ تلخه و خون باشد و هشتم را گواک گویند و آن آنست که باد فاسد در دندان در آمده بتدریج آنرا گرو و از گرداند و این لادواست و پنج ازان در زبان
پیدا آیند. وحدوث یکی آنست که زبان تیز قد و خشن و خاردار همچو برگ ساگون شود و ترکرده وحدوث دوم آنست که از غلبهٔ تلخه بود و آن آنست که
زبان زرد و لهم شود و با سوختگی باشد و در ان خارهای تنگ و لعل وام پیدا آیند وحدوث سوم از غلبهٔ بلغم بود و آن آنست که زبان سطبر و گران گردد و بالای
خارها همچو خارهای سنبل پیدا آیند و این هرسه نوع را کنتک گویند وحدوث چهارم از غلبهٔ بلغم و خون باشد و آن آنست که بیخ زبان از طرف اسفل آماسد و پخته
گردد و زبان خشک شده بماند و این را الاشاک نامند وحدوث پنجم نیز از غلبهٔ خون و بلغم باشد و آن آنست که در بیخ زبان همچو سر زبان یا دنی دیگر
رقیق بروید و درد و خارش بسیار کند و تاپاک بود و لعاب ازان سایل گردد و آنرا چکا گویند و نه ازان در کام پیدا آیند یکی را کلندگا گویند و آن آنست
که در کام آماسی که طویل و همچو بلدان متورم باشد حادث گردد و با تشنگی و سرفه و دمه بود وحدوث این از غلبهٔ خون و بلغم باشد و دوم را تندگری نامند
و آن آنست که در کام آماس سطبر نامند بارکن دری حادث گردد و با سوختگی بود و پخته گردد و در چنان شود گویا که در ان سوزنها میخلانند وحدوث
این از غلبهٔ خون و بلغم باشد و سوم را دهرکه نامند و آن آنست که در کام آماس سخت و لعل وام بادرد و تپ پیدا آید وحدوث این از غلبهٔ
خون باشد و چهارم را الکس کچهپ گویند و آن آنست که در کام آماس شکل باخه بتدریج حادث گردد و درد نکند وحدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و پنجم را اربد نامند
و آن آنست که در کام آماس همچو گل نیلوفر سرخی پیدا آید وحدوث این از غلبهٔ خون باشد و درین نوع نشانهای اربد خونی بود و ششم را مانسکهات
گویند و آن آنست که در کام گوشت بسبب غلبهٔ بلغم فاسد گشته و برآمده و فرو هشته گردد و هفتم را تالپبیت نامند و آن آنست که در کام گرهی مانند
کنار برآمده و فرو هشته گردد و مستقر بود وحدوث این از غلبه و فساد چربی باشد و هشتم را تالسوکهه نامند و آن آنست که کام سخت خشک گردد و تیز قدم
ازان حادث شود وحدوث این از غلبهٔ باد که مدد از تلخه یافته باشد بود و نهم را تالپاک نامند و آن آنست که کام پخته شود وحدوث این از غلبهٔ
تلخه بود و هجده ازان در گلو پیدا آیند و پنج را از جملهٔ هجده و ناگور روهنی نامند و آن آنست که باد و تلخه و یا بلغم و یا هرسه خلط و یا خون غلبه کرده گوشت
گلو را فاسد گردانیده در گلو دانهای ازان گوشت پیدا آیند. و ازان گلو بسته شود و این لادواست مریض ازین فی الحال هلاک گردد و یکی
ازین پنج از غلبهٔ باد حادث شود و آن آنست که در سو حلق نزدیک بیخ زبان گوشت فاسد برآید و گلو را بسته و سازند و درد بسیار کند و آثار
فساد باد درین نوع باشد و دوم از غلبهٔ تلخه پیدا آید و آن آنست که در گلو دانهای گوشت فاسد بزودی برآیند و بسرعت پخته گردند و با تاپاک بود
و تپ پیدا آرند و سوم از غلبهٔ باد و بلغم حادث شود و آن آنست که در گلو دانهای گوشت فاسد بتدریج برآیند و سخت بوند و گلو را بسته و دو
سازند و بعد از دیری اندکی پخته گردند و چهارم از غلبهٔ هرسه خلط حادث شوند و آن آنست که در گلو دانهای گوشت فاسد برآیند و از طرف باطن
پخته گردند و علامات هرسه نوع سابق درین باشند و این نوع سخت بدست و پنجم از فساد خون حادث شود و آن آنست که در گلو دانهای
لعل وام و از گوشت فاسد برآیند و گلو را بسته و سازند و علامات نوع تلخه درین نوع نیز باشد و ششم را از امراض مذکوره که از گلو پیدا آیند کنتهسالوک نامند
و آن آنست که در گلو گرهی سخت و خشن همچو تخم کنار برآید وحدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و آن بغیر بریدن بآلت آهن به نگردد و هفتم را ادهجب گویند و آن آنست
که آماسی همچو سر زبان در گلو قریب بیخ زبان پیدا آید وحدوث این نوع از غلبهٔ فساد خون باشد و چون این نوع پخته گردد بد و الله شود و هشتم را بلی

نامند و آن آنست که در گلو آماسی طویل و مرتفع پیدا آید و گلو را ماسد و دساز و چنانکه بسبب آن غذا در حلق فرو نرود و این نوع لا دواست مریض ازین البته
هلاک گردد و حدوث این از غلبه بلغم بود و نهم را پلاس گویند و آن آنست که در گلو آماسی با درد و ورم پیدا آید و از آن محلهای خطرناک چنان درد کنند گویا که آن را
می برند و حدوث این از غلبه باد و بلغم باشد و علاج این سخت دشوار است و دهم را یک برم گویند و آن آنست که در گلو آماس گرد و مرتفع و سخت و گران
با تا پاکی سوختگی و خارش حادث گردد و پخته نگردد و حدوث این از غلبه بلغم و فساد خون باشد و یازدهم را بران ند گویند و آن آنست که آماس بلند
گرد در گلو با سوختگی بسیار و تپ قوی حادث گردد و حدوث این از غلبه تلخه و خون بود و اگر با فساد تلخه و خون فساد باد پیوندد درد چنان کنند گویا که آنرا
بیشنگا فند یا دران سوزنها میخلانند و دوازدهم را سلکهنه گویند و آن آنست که در گلو همچو فتیله گوشت فاسد برآید و سخت بود و گرد برگرد آنها گوشت
فاسد بوند و گلو را ماسد و دساز ند و درد های گوناگون درین باشند و حدوث این از غلبه هر سه خلط بود و این لا دواست فی الحال مریض ازین هلاک
گردد و سیزدهم را کلاو نامند و آن آنست که در گلو گوهی همچو خسته املہ برآید و مستقر بود و درد اندک کند و حدوث این از غلبه بلغم و خون باشد و این بغیر بریدن
به ارت آهن زائل نشود و چهاردهم را کلبر رده گویند و آن آنست که از غلبه هر سه خلط تمام گلو آماسیده گردد و جمیع آثار ها لطشا یتیهای بر رده که از
غلبه هر سه خلط بود درین باشند و پانزدهم را کلو گهه نامند و آن آنست که در تمام گلو آماس بسیار پیدا آید چنانکه طعام و آب فرو نرود و نفس بدشواری
بیرون آید و با تپ باشد و حدوث این از غلبه بلغم و فساد خون باشد و شانزدهم را سرکهنه گویند و آن آنست که گلو خشک گردد و از حلق تباه شود
و در نفس بیقراری پیدا شود و حدوث این از فساد باد و بلغم باشد و هفدهم را انسته ن نامند و آن آنست که در گلو آماسی طویل شود و تمام
گلو را در گیرد و حدوث این از غلبه هر سه خلط باشد و این لا دواست مریض را هلاک گرداند و هیجدهم را ابراری گویند و آن آنست که در گلو آماس پیدا شود
و با سوختگی پیدا بود و گوشت آن محل گنده شود و از آن بوی بد آید و مریض این نوع را بهاء غالطیدن مقداری قرار شود و لیسان غلطیدن بیقراری
روی نماید و حدوث این از غلبه تلخه و فساد خون باشد و چهار از آن درون دهن و حلق پیدا آید یکی از غلبه باد بود و آن آنست که دانه های کوچک تمام دهن
و حلق حادث شوند و چنان درد کنند گویا که دران سوزنها میخلانند و دوم از غلبه تلخه حادث شود و آن آنست که در تمام دهن حلق دانه های کوچک
سرخ سفید و بعضی زرد پیدا آیند و پوستهای آن تنک بوند و سوم از غلبه بلغم حادث شود و آن آنست که دانها در تمام دهن و حلق پیدا آیند و خارش
کنند و باد درد اندک بوند و کوفته آن هم بگونه دهن باشد و چهارم از فساد خون حادث شود و آن آنست که در تمام دهن و حلق دانهای سرخ فام و با
سوختگی پیدا آیند و پوستهای آن تنک باشد و بعضی هر این نوع را قسم دوم گویند والله اعلم **قسم دوم در علاج رنجهای مذکوره — علاج امراض**
لب بدانکه برای دفع مرض لب که از غلبه باد حادث شود روغن ستور و روغن کنجد و پیه لی و لبسا و موم هر پنج را گرم کرده بر لب طلا کنند مرض لب صحت شود
نوع دیگر بدار وهای سالوتی عمل ایناد کنند از ین نیز مرض مذکور رفع شود **نوع دیگر** عمل ناری سید و بکار بند مرض مذکور رفع شود **نوع دیگر**
سحیق تمنع و صوب پسران قیر و دیودار و گوگل و حلیلی بر لبها بر نیند ازین نیز مرض بادی دفع شود و برای دفع نوع مذکور دار وها و عملها که برای دفع باد اند
نیز بکار بندند و بجهت دفع مرض لب که از غلبه تلخه یا غلبه خون یا از رسیدن شیء خارج حادث شود بدین نوع خون بکشایند و دیگر چاره‌ها که برای دفع
بدرد تلخه اند بکار بندند و بجهت دفع مرض لب که از غلبه بلغم حادث شود خون بکشایند و عمل ناس سرچک بکار بندند و داروها گرم اثر نشاند
و عمل سید و کول بکار بندند **نوع دیگر** سند هی فلفل پیپل ساجی و جو اکهار و نمک بریاه هر همه متساوی است و در آس کرده با شهد آمیخته بر لبها سخت کنند ازین
نوع با فتهم دفع شوند و بجهت دفع مرض لب که از فساد چربی باشد سید کنند و بتد بیر خشک گردانند و کاکرت ن مقداری خون بکشایند و بعد از آن دارو با
از ان صاف گرده بکار بندند و بعد صاف شدن سحیق پریانک ترپهله و لود با شهد یا کرده سخت کنند فراهم شود **علاج امراض بیخ دندان** بجهت
دفع سیتاد نخست خون بکشایند بعده جوش سندهی و سرشف و ترپهله و رسوت و موتهه را اگیرند و مریض الغرغره نماید تا مقداری از ان در دهن دارد
بانداز و دو برنگ موتهه و ترپهله حبه ها با آب آس کرده محل مرض سخت کنند رفع شود و برای دفع دنت بیت نخست خون بکشایند و بعد پنج نمک و

وجواکهار را آس کرده و با شهد آمیخته بمحل مرض سخت کنند و عمل ناس سیر چنگ بکار بندند و غذای چرب مریض البخر را تند صحت یابد و بجهت دفع دنت بپت
نخست بمحل مرض نشتر زده خون شلیده بیرون آرند بعده لود و بقم و هلدی و کهیه را متساوی ستده و با شهد آمیخته بمحل مرض سخت کنند و جوش پوست درختان
شیردار ببستانند و با روغن ستور و شکر و شهد آمیخته مریض را بدهند تا در دهن مدتی انداخته بیرون اندازد و بجهت دفع سوکهر نخست خون بکشانند بعده
لود و موتهه و رسوت را باریک آس کرده و با شهد آمیخته بمحل مرض سخت کنند به شود نوع دیگر برای جنبیدن دندان مصطکی و مجیته و سپاری و ابلهه
بجرو دنتی هر چهار برابر گرفته و سوخته بدارند مصطکی مذکور را بسوزند برابر همراه ادویه های مذکور سی آمیخته سیده کرده بر دندان بمالند و بالای پارچه نهاده شب بخسپند
چند شب همچنین بکنند دندان از جنبیدن باز ماند مجرب است نوع دیگر جوش پوست درختان شیردار ستده مریض را بدهند تا زمانی در دهن داشته بیرون اندازد
و روغن ستور را به شیر کرده چندان باشد بسحیق تر از آن کلیه و نیلوفر مرمی و ملتی و اگر و صندل و پوست چارنچه در بینی ملول بچکانند و بمحل مرض
طلا بکنند و بخورانند مریض ازین مرض صحت یابد برای دفع پردر علاجهائیکه بجهت دفع ستیا گفته شده است در کار بندند و بجهت دفع انکس
نخست عمل قی و اسهال و ناس بکنانند بعده برگ سهوره یا تهوهر محل مرض را بخراشند و خون شلیده بیرون آرند آنگاه هر پنج نمک و سونتهی
و فلفلین متساوی ستده و آس کرده و با شهد آمیخته بران سخت کنند ازین نیز صحت یابد نوع دیگر پلپل و از و سر شف سپید و بکر و بار انجیر جمله را متساوی
ستده با آبی که شیر گرم باشد آس کنند و از آن عمل کنول بکنانند و بجهت دفع بید ربهه نخست بآلت آهن چنانچه ناخن بر و یا مانند آن شکاف
کرده خون شلیده بیرون کنند بعده شوره بران سخت کنند آنگاه علاجهای سو بکار بندند و بجهت دفع ادهمانس دندان اثار کندیده دور کنند بعد از آن
داغ آتش بدهند بعد از آن مریض البخر باید تا بر روغنیکه برای دفع کرم دنت خواهد آمد بارها ناس بگیرد و برای دفع ادهمانس نخست گوشت فاسد را ببرند
بعده بچ و بجوتی و پارسی و ساجی و جواکهار متساوی گرفته و آس کرده با شهد آمیخته بران سخت کنند و سحیق و پلپل و رازرا با شهد آمیخته از آن کنول کنانند
برای دفع ناسور بیخ دندان جوش پلول و نیر چله و نیم بستانند بدان محل عرض را بشویند و عمل ناس تیر جنگ و دو تیر جنگ بکار بندند نوع دیگر جوش
و سحیق تر از آن برگ جای و سنبل و لنگی و خار خسک و هلدی و لود و مجیته و کهیر در روغن ستور بپزند و بر ناسور بیخ دندان بارها طلا کنند صحت شود نوع دیگر
دندانی که در بیخ آن ناسور باشد گوشت بیخ آنرا تراشیده و دندان را کندیده دور کنند بعد از آن بحس کرده داغ بآتش یا بشوره بر مناسب حال
بدهند لیکن چون ناسور در بیخ دندان از دندانهای زیرین باشد آنگاه دندانها را بکنند چون ناسور در بیخ دندان از دندانهای اخیره باشد آنرا بر نکنند
از آنکه از کندیدن آن خون بسیار بیرون آید و امراضی که بسبب بیرون آمدن بسیار خون پیدا آیند حادث شوند و اردت نیز حادث شود علاج
امراض دندان بجهت دفع هر که مریض البخر باید تا اشیای چرب را چنانچه روغن ستور و روغن کنجد و جز آنرا که شیر گرم باشد مدتی در دهن داشته
بیرون اندازد نافع آید نوع دیگر از درختان شیردار پوست بگیرند و نمک سنگ یار کرده مریض را غرغره بکنانند نافع آید نوع دیگر روغنی که آنرا
به سحیق تر از آن جوش و لسوت پخته باشند مریض البخر باید تا این روغن را شیر گرم مدتی در دهن داشته بیرون افگند نوع دیگر به سحیق دارو ها
واقع باد باشد مریض را غرغره بکنانند در دفع نوع مذکور نافع آید نوع دیگر عمل و کتها سنیهک و عمل ناس سنیهک بکار بندند نیز در دفع نوع مذکور نافع آید
و مریض این نوع را غذای چرب و آب گوشت و برنج که در آب گوشت پخته باشند و شیر و رغوه آن بخورانند و عمل سر و بست بکار بندند و بجهت
دفع دنت سرکرا نخست بکیم از دندان بآهستگی بر نطلی که بیخ آنرا مضرت نرسد بآلت آهن تراشیده دور کنند بعد از آن سحیق لاک خام را با شهد آمیخته
بر دندان بمالند و بجهت دفع این علاجهائیکه بجهت دفع دنت هر که ذکر افتاده اند نیز بکار بندند و بجهت دفع کپالکا علاجهائیکه برای دفع دنت سرکرا
گفته شده اند بکار بندند لیکن ازاله این مرض دشوار است و در زحمت کرم دنت که چون دندانی که آنرا کرم خورده باشد سخت بود بجنبند باید که آنرا
سید کنند و آنچه در آن از جنس سیم و جز آن باشد بتدبیری بیرون آرند و دارو های افرییل با ورا آب آس کنند و به پنبه در با بجا مه آنرا در بینی بچکانند
بر غمی سحور و جز آن غرغره بکنانند نوع دیگر دیکه ... بیخ ... و سولف و نمک سنگ انگزد و کیا ... جمله را با آب آس کنند و در دندان کرم خورده نهند

کنند و مریض را باید که غذای چرب بخورد و چون دندانی که آنرا کرم خورده باشد و بجنبد باید که آنرا کنده دور کنند و در محل آن داغ بدهند و مریض را
بفرمایند تا بروغن کنجد که آنرا به شیر که ده چند از روغن باشد و بسحیق ترازان بدار یکند و ملتی و سکهاره و گیرو که هر چهار متساوی باشند پخته بود ما
بارها می بگیرد و شخصی را که دندانهای او بجنبند آنرا بفرمایند تا بار بولسری را بدندان بخاید دندان از جنبیدن باز ماند نوع دیگر موتهه و هلیله و ست جی و فلفلین و برنگ جمله را
با بول ماده گاو بسایند و غلولها کرده در سایه خشک کنند و زیر دندان که می جنبد یک غلوله را داشته خواب کند و دندانها از جنبیدن باز ماند
و بهتر ازین داروی دیگر نیست نوع دیگر بجوش و بسحیق ترازان دسمول روغن ستور یا روغن کنجد بپزند و شخصی را که دندانهای او بجنبند بدین
روغن غرغره بکنانند دندانهایش از جنبیدن باز ماند نوع دیگر کنجد را با آب آس کنند و بدان عمل کنول بکار بندند و در دفع جنبش دندان دنت هرکه و دیگر امراض
دهن که از غلبه باد باشند نافع آید و شخصی که آنرا مرض دندان باشد از ترشی و از آب سرد و از غذای خشک و از مسواک کردن و از خاییدن شی که خشک باشد
باز دارند علاج امراض زبان بجهت دفع مرض زبان که از غلبه بلغم باشد دندانهای خنگی را به برگ سهوره و غیر آن بخراشند و خون و آن زبان
و بعد از آن پیلپا دکن را آس کرده و با شهد آمیخته سخت کنند نوع دیگر سرشف زرد و نمک سنگ را متساوی ستده و آس کرده مریض را بگویند تا لقمه
آن در دهن زمانی بدارد و بیرون افگند و در دفع نوع بلغمی مریض را پلول و بادنجان و نمک نافع ست و برای دفع الجهکا محل مرض را به برگ سهوره و غیر آن
بخراشند و شوره برین سخت کنند و عمل ناس و تیر و پهنگ و غرغره دارو ها بکار بندند علاج امراض کام بجهت دفع کلسند کا طبیبی که در کار قطع و شگاف
ماهر بود آماس مذکور را به سر انگشت نر و انگشت شهادت گرفته طرف زبان بکشد و بر زبان آورده بآلت آهن که آنرا مندلاگر گویند ببرد و چنانکه نه بسیار
سخت بریده گردد و نه از آماس فاسد باقی ماند از آنکه اگر سخت غائر بریده گردد خون بسیار بیرون زند و معلول هلاک گردد و اگر چیزی از آماس فاسد
باقی ماند باز آماس مذکور بزرگ شود و لعاب سائل گردد و غلبه نوم و دوران سر پیدا آید و پیش نظر او تاریک نماید و لیکن آنگاه آماس مذکور را بطریق بهتر بریده
بریده دور کرده باشند پلپل و رای و اتیس و پارهی و بچ و کوتهه و سونا و نمک سنگ را متساوی ستده و آس کرده و با شهد آمیخته سخت کنند مریض را صحت شود
نوع دیگر جوش بچ و اتیس و پارهی و تلکی و نیم را نیز بستانند و مریض را بفرمایند تا زمانی در دهن داشته بیرون اندازد نوع دیگر و از ساکوت و جهره
و اگر و دانتی و دیودار فتیله سازند و دود آن مریض صبح و شام بنوشانند ازین غلبه بلغم فرو نشیند و شیر را با شگوفه درختان شیر دار بجوشانند و جنده
مریض را بنوشانند و بجهت دفع تندکیری و ادهرکه و کچهت و بالس سنگهات و تالیبت تدابیری علاجهایی که برای دفع کلسند کا گفته شد همه را
بکار بندند و جز آنکه در عمل قطع میان ایشان فرق هست برمناسب حال می باید کرد و بجهت دفع تالپاک علاجهایی که دافع تلخه باشند بکار برند نوع دیگر
سیاه دانه فلفل گرد و نمک سنگ آمیخته مریض را بخورانند نافع آید علاج امراض گلو بجهت دفع روهنی که دوا پذیر باشد خون بکشایند و قی کنانند و دود
داروها بنوشانند و بقیه داروها و غرغره آن و عمل ناس بکار بندند لیکن این مرض اگر از غلبه باد باشد خون بکشایند و نمک سنگ آس کرده آن را با انگشت
بمالند و روغن اشیر گرم مریض بدهند تا زمانی در دهن داشته بیرون اندازد و عمل غرغره بارها بکنند و اگر این مرض از غلبه تلخه باشد بعد کشایندن خون سحیق بقم
با شکر و شهد آمیخته سخت کنند و جوش انگور و پهالسه بستانند و مریض را بگویند تا زمانی در دهن داشته بیرون اندازد و عمل غرغره بارها بکنانند و اگر این
مرض از غلبه بلغم باشد بعد کشایندن خون دود خانه و سندهی و فلفلین آس کرده سخت کنند و سحیق ترازان بچ سپید و برنگ و دانتی و نمک سنگ
و روغن کنجد بپزند و مریض را بگویند تا زمانی در دهن داشته بیرون اندازد و بدین بارها غرغره بکنند و عمل ناس کنند و اگر این مرض از غلبه خون باشد علاجهایی که
بجهت دفع نوع تلخه گفته شده اند بکار برند و برای دفع کنتهه سالوک علاجهایی که بدفع تندگیری گذشته اند بکار بندند و طعام نان جو با روغن ستور روزینه
مریض را یک وقت بدهند و لیکن سیر کرده بخورانند و بجهت دفع ارنجهه کا علاجهایی که برای دفع الجهکا گفته شده اند بکار برند و برای دفع بلکت بند
خون بکشایند بعد از آن علاجهای خنگی و جراحت صاف کرده بکار بسته صاف گردانند و برای دفع کا آلی عمل قطع بکار برند و گره آماس را بآلت
آهن بریده گردانند و بجهت دفع کلب رود چون در محل خطرناک نباشد پخته گشته بود عمل شگاف بکار بندند بعد از آن علاج صاف فراهم

گرداند و بجهت دفع امراضی که در تمام دهن و حلق حادث گردند و علاج دفع این مرض خون از غلبهٔ باد باشد نمک آس کرده بر دندانهای جنبلی سخت کنند دار
دافع باد بود بتحقیق تر و جوش آن در روغن کنجد اندازند و مریض را فرمایند تا این روغن را مدتی در دهن داشته بیرون اندازد و بدین روغن بارها غرغره بکنانند
و ازین ناس نیز بدهند نوع دیگر چوب درخت سال و چار و بید انجیر و سنکوت و مغز تخم کنجکان و گوگل و برن و چهر و کلیه و قیر و ناز و چپول هر همه را
متساوی سته و آس کرده با روغن کنجد بیزند و جامهٔ کتان را بدان تر گردانند و بر شگوفهٔ درخت سونا آنرا بپیچند و بسوزند و دود آن مریض را بنوشانند
ازین دود غلبهٔ باد و بلغم فرونشیند و امراض دهن زائل گردند و این دود را اسنیهک دهوم گویند و چون از غلبهٔ تلخه باشد باید که اولا نقی دل سهال دو
مریض را صاف گردانند و علاجهای سرد و شیرین که دافع تلخه اند بکار برند و چون از غلبهٔ بلغم باشد علاجهای دافع بلغم بکار برند نوع دیگر اتیس و
بارهی موتهه و دیودار و لنگی هر همه متساوی در بول بقر بجوشانند و جوش با بقیه تا گیان مریض را بنوشانند نافع آید و ازین دیگر امراض که از
غلبهٔ بلغم باشند نیز زائل گردند و باید دانست از جملهٔ امراض بسبب آنکه از فساد خون و یا گوشت و یا از غلبهٔ هر سه خلط باشد و از جملهٔ امراض
بیخ دندان که آنرا اسوکهر نامند و ناسور که آن از غلبهٔ هر سه خلط باشد و از جملهٔ امراض کام مرض ... و از جملهٔ امراض گلو مرض سرکین مرض ...
و مرض بلاس مرض بدارکا و مرض کلوکها و مرض بالستان و مرض ستکنی و مرض ... الا دوا اند طبیب را شاید که بجهت دفع امراض نوکن خدا ...
و مریض را خبر کرده بدوا کردن مشغول گردد اکنون بجهت دفع امراض مذکوره چند علاج از طب چنتامن گفته می آید بتحقیق کوتهه و دار هلد و موتهه و
بارهی و تنگی و تیجولی و زرد چوب همه را در بیخ دندان بمالند ازین چکیدن خون از دندان و خارش و درد آن دفع شود نوع دیگر بتحقیق پلپل و ...
باشد در روغن ستور آمیخته غلولها بندند و بفرمایند تا وقت حاجت یکی مریض بر دندان خود بمالند و بدارد ازین درد دندان دفع شود نوع دیگر بتحقیق
انگزد و کاچهل و سیندهو ساجی و کوتهه و بیل را در دندان بمالند ازین درد دفع شود نوع دیگر جوش پوست بیخ کرنب و بانجیر و پوست بیخ ...
و چرایته بستانند و با روغن کنجد آمیخته مریض را بدهند تا زمانی داشته غرغره کرده بیرون اندازد ازین کرم دندان بمیرند و دردش دفع شود
نوع دیگر انگزد را در دندانی که آنرا کرم خورده باشد بدارند دردش دفع شود نوع دیگر پوست بیخ ترنج و بهی هر دو را متساوی سته و بآب آس کرده
غلوله بندند و در زیر دندان یک بدارند کرم دندان و درد دفع شود و همه کرمها بمیرند نوع دیگر بتحقیق تر و جوش بولسری و لود و زقوم و پیا بانسه و
بیخ کروالا و پوست درخت سال که هر همه متساوی گرفته باشند روغن کنجد بیزند و ازین عمل ناس بکنند و غرغره بکار برند دندانها از جنبیدن باز
مانند و مستحکم گردند و این روغن را ابلاد تیل گویند نوع دیگر یک سیر پخته روغن کنجد را به شیر که ده چند آن باشد و بتحقیق ترازان زرد چوب دار هلد پلپل و از
و نمک سنگ و دیودار و برنگ و اچره و بیل و برگ رهس و نمک سونچل و انگور و مجیتهه و جهلتی و برپارا و بیخ پنس و موتهه و اسیر و صندل که هر یکی یک
پل باشد بیزند و بدین مریض را ناس بدهند و غرغره بکنانند و بر اندام مریض طلا کنند ازین اچهکا و کند مالا و کنتها لوس و اربد و بدارکا و مانس پاک
و لکهه سوکهه و کلکره و دنتجال و هکتب و جملهٔ امراض سر دفع شوند و این روغن را اورا د تیل گویند نوع دیگر یک پرسته روغن کنجد را بشیر و جوس لک خام
که هر یکی نیز یک پرسته باشد و بجوش لود و مجیتهه و پدمانکهه و زیره و گل نیلوفر شمسی و صندل و گل نیلوفر قمری و کائپهل و جهلتی که چهار پرسته باشد و به
بتحقیق ترازین جمله دارو ها یک پل باشد بیزند و مریض را فرمایند تا این روغن را زمانی در دهن داشته بیرون اندازد ازین دندانها از جنبیدن
بازمانند و مرض کپیا و ستیا و اکسن دفع شود و بوی بد که از دهن بعضی کسان می آید برود و این را الاچهپاد تیل نامند نوع دیگر سار چوب کهیر صد پل
سته و در یک درون آب انداخته بجوشانند تا آنکه چهارم حصه آب بماند آنگاه جوش را بجامه بخته بگیرند و در دیگ انداخته بجوشانند تا آنکه همچو جلاب شود
بعد ازان بتحقیق جاوتری و کافور و سپاری و ککول هر یک دوازده درم بگیرند و در آن باندازند و غلیظ ساخته غلولها بسته بدارند و مریض را
بفرمایند تا یکی در دهن اندازد و زیر دندان بدارد ازین امراض دندان و گلو و کام دفع شوند و این را کهیرادگتکا گویند نوع دیگر سار چوب کهیر
و پوست ریوند هر یک صد پل سته و جو کوب کرده در چهار درون آب انداخته بجوشانند تا آنکه چهارم حصه بماند آنگاه بجامه صاف نموده در دیگ اندا...

یار بجوشانند تا آنکه جلاب شود بعده الاچی و اسیر و صندل و رکتچندن و بالا و برنگ و تمال پتر و مجیٹهه و اگر و موتهه و مهاٹی و لجالو و ترپهله و رسوت و گل دهاوی
و بیل و گل نعل و کاپهل و کنگنی و پدمانکهه و لودهه و برارته و جوالنسا و چهرو و زرد چوب و راشن و انکول و جوز بویه و قرنفل که هر یکی یک پل باشد بستانند و آس کرده
در جلاب مذکور اندازند و غلیظ سازند سرد کرده و چهار پل کافور بآن یار کرده و مقدار شتک بر بهابندند و وقت حاجت مریض یکی را در دهن کند و بر
دندان بدارند از این امراض دندان و زبان و گلو و لب و کام جمله دفع شوند و دهن خوشبو گردد و آواز حلق صاف شود و آرزو بر طعام پیدا آید و این را مهاکهدرادی گتکا
گویند نوع دیگر برگ جامی را باریک آس کرده و بر اچهکا سخت کنند از این مرض مذکور دفع شود علاج علت گلو و دهن سحیق منسل و جواکهار و
زرنیخ و نمک سنگه و دار هلد و تج جمله را با شهد و روغن ستو آمیخته مریض را بدهند تا در دهن زمانی بدارد و بیرون افگند از این امراض دهن و گلو دفع شوند
و این را تیتیک چورن گویند نوع دیگر سحیق جواکهار و تیجوتی و پاڑهی و رسوت جمله را با شهد آمیخته غلوله بندند و مریض را بگویند تا غلوله را در
دهن بدارد از این جمیع امراض گلو دفع شوند و این را جواکهرادی گتکا گویند نوع دیگر سندهی و پپل دراز و پیلموا و جاب و چیته و تالیس پتر و الاچی و تج و
شوره درخت پاپهکهانتا پادل و جواکهار جمله را بتساوی ستده و آس کرده بدارند و دو چند جمله قند بستانند و جلاب سازند سحیق مذکور را در آن اندازند و مقدار
کنار غلوله بندند و غلوله را در شوره کهانتا پادل هفت روز بدارند و مریض را بگویند تا یک غلوله را در دهن بدارد از این جمله امراض گلو از بیخ بر کنده شود
و این را مهاکهدیارک گتکا گویند نوع دیگر برگ جامی را آس کرده بر دانهای تختگی که در دهن باشد سخت کنند و بمالند از این تختگی دهن دفع شود نوع دیگر
جوش برگ جامی و گلوی و انگور و پاڑهی و دار هلد و ترپهله بستانند و با شهد آمیخته مریض را بدهند زمانی در دهن داشته و غرغره کرده بیرون اندازند از این تختگی
دهن دفع شود نوع دیگر زیره سیاه و کوٹهه و تج و اندرجو ستده مریض را بدهند تا در دهن انداخته بخاید از این تختگی دهن و سیلان آب از دهن دفع شود
نوع دیگر جوش برگ پلول و نیم و جمون و لغزک و جامی مریض را بارها غرغره بکنانند از این جمله علتهای دهن دفع گردند نوع دیگر آب پوست
درختان شیر دار دهن را بشویند صحت شود نوع دیگر جوش ترپهله شهد بیامیزند و مریض را از این بارها غرغره بکنانند تختگی دهن و ناسور بیخ دندان
و مرض دهن که از فساد خون باشد دفع شود نوع دیگر رسوت را با آب آس کرده با شهد بیامیزند و مریض را بارها از این غرغره بکنانند از این نیز فایده بسیار
حاصل آید نوع دیگر برگ پلول و سندهی و ترپهله و حنظل و ترایمان و کنگی و زرد چوب و دار هلد و گلوی جمله را جوکوب کرده بجوشانند چون سرد شود در جوش شهد
انداخته مریض را غرغره بکنانند از این جمله علتهای دهن دفع شوند نوع دیگر جوش هلد و گلوی و برگ جامی و انگور و جوالنسا و ترپهله را بستانند بعد از آن
شهد بیامیزند و بدان غرغره بکنانند از این تختگی زشت و مرض دهن دفع شوند و این را دارویا گویند نوع دیگر جوش ترپهله و انگور و جامی بعد از آن
با شهد آمیخته مریض را بدهند تا زمانی در دهن داشته و بخاید و بعد از آن بیرون اندازد از این بوی بد از دهن و بوی سیر و خلر دفع شوند نوع دیگر
لوبان و مشک و قرنفل همه بتساوی گرفته در شهد غلوله بندد از این بوی بد دفع گردد نوع دیگر جوش پلول و موتهه و آمله و نیلوفر و قرهی و جواسا و صندل
و کلیسا را سرد کنند و با شهد و شکر آمیخته مریض را بخورانند از این امراض دهن دفع شوند نوع دیگر سحیق جوز بویه و جاوتری و مرود و زعفران و کوٹهه و
اسیر مریض را بخورانند تا بخاید و بخورد از این بوی شراب و سیر و بوی بد از دهن دفع شوند نوع دیگر جوش جرایته و کنگی و برگ جامی و پلول و نیم آس
کنند و با شهد آمیخته بر محل مرض سخت کنند از این ترقیدگی دهن و لب دفع شود نوع دیگر انگور و مهلتی و نیم و رسوت و زرد چوب و برگ جامی
نمک سنگ جمله را با آب آس کرده و با شهد آمیخته مریض را بگویند تا در دهن بدارد از این تختگی دهن صاف گردد نوع دیگر قرنفل و فلفلین و انگور و نمک سنگ
دبل و اندرجو و کشنیز جمله را با آب گرم آس کنند و آنرا در بینی مریض بچکانند از این امراض گلو و کام و زبان و دهن و چشم و سر و بینی دفع گردند نوع دیگر
سار چوب کهیر صد پل گرفته در آب که شانزده چندان باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند بستانند و بدان جوش و سحیق [illegible]
[illegible] مجیٹهه و رکتچندن و سونا و اسیر و لک و الاچی و نیخ و بیرج و دیودار و زعفران و نکهه و بالا و پکنگی و لجالو که هر همه بتساوی باشند یک پنجم روغن کنجد را
بپزند و آنرا به قوام ضمد طلا کنند و مریض را بگویند تا آنرا در دهن بدارد و غرغره بکند و بیرون اندازد از این کرم دندان و سوکهه و ناسور دندان و

بدرده دهن و دیگر امراض دهن و داغهای روی چنانکه کلف و جرب و مرضهائیکه در پوست اندام پیدا آیند و کروبات رکت و کری اندام دفع شوند و دندان
از جنبیدن باز مانند و مستحکم شوند و سبب آن که از غلبه باد و بلغم حادث شده باشد نیز دفع شود و چون بدین روغن ناس بگیرند موها سپید نگردند و
شکنج بر روی نیفتد. و این روغن را الکهدرادتیل گویند نوع دیگر بتحقیق ترازان زردچوب برگ جامی و جیلتی و نیلوفر قرنفل روغن کنجد را بپزند و از آن
بمحل مرض طلا کنند و غرغره بکنانند از ین خشکی دهن دفع شود و این روغن را اهر ورادتیل گویند نوع دیگر یک سیر تقه روغن کنجد را به شیر کدو چندان
باشند و بتحقیق ترازان جیلتی که یک پل باشد و نیلوفر قرنفل که سی پل بود بپزند و بدان مریض را ناس دهند از ین سیلان لعاب از دهن دفع شود و اگر این
روغن بر خشکی دهن بار بار طلا کنند فراهم شود و این را حبشی تیل گویند نوع دیگر بجوش و بتحقیق ترازان بولسری و پیاباسنه و لود و کروالہ و سال
و مغیلان و کهیر و ریونج و درخت کنایی روغن کنجد بپزند و استعمال کنند چون این را مریض در دهن دارد دندانها از جنبیدن باز مانند و مستحکم شوند
و چون بدین مریض را ناس دهند امراض دهن و کام و گلو دفع شوند و این روغن را بکلادتیل گویند نوع دیگر زرد چوب بلاو کوتهه دلیله را
برابر ریول بقوام انداخته بجوشانند و جوش مذکور را بجامه تنگ بستانند و مریض را بگویند تا مقداری در دهن داشته بیرون اندازد از ین بوی بد دهن
دفع شود فائده چون از خوردن چونه دهن سوخته شود با روغن کنجد یا سرکه شهد غرغره بکنانند به شود نوع دیگر پوست نشکر سوخته و با مسکه
گاومیش آمیخته در محلیکه بخوردن چونه سوخته شده باشد بسخت کنند فراهم شود والله اعلم بالصواب **فصل پنجاه و هشتم در زحمتهای گوش**
مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامات زحمت مذکور** بدانکه امراضیکه درون گوش حادث میشوند بست و هشت اند یکی را کرنسول گویند
و آن آنست که باد فاسد درون گوش آمده درد پیدا آرد و گاه باشد که باد فاسد از تلخه فاسد یا از بلغم فاسد نیز بد دیگرد و دوم را کرناد گویند
و آن آنست که درون گوش باد فاسد شده استقرار یابد و از آن هر دم آوازهای گوناگون همچو آواز برق و دهل و خران بشنود و سوم را بادرچ گویند
و آن آنست که باد فاسد بد از بلغم فاسد گرفته منفذ صوت را سد بود و سازد و قوت سامعه را زائل گرداند و مردم کر گردند و چهارم را کرنچه گویند و آن آنست
که بسبب باد فاسد شدن درون گوش از بسیار رنج و حرکت یا از نقصان مغز سر یا از خوردن غذای خشک یا از نوشیدن آبهای مضر و یا از ناس گرفتن
نه بران طریق که شاید در گوش مردم همچو آواز نی آید گاه باشد که باد فاسد بد از تلخه فاسد یا بلغم فاسد یا خون فاسد یا از هر سه یافته این نوع را
پیدا آرد و پنجم را کرن سراو گویند و آن آنست که از رسیدن زخم در سر یا از خوردن غوطها یا از حادث شدن بدرده درون گوش ریم رقیق یا خون یا
زرد آب از گوش بچکد و حدوث این از فاسد گشتن باد درون گوش بود و ششم را کرن کهند گویند و آن آنست که باد فاسد بد از تلخه فاسد گرفته درون
گوش خارش پیدا آرد و هفتم را کرن برجا گویند و آن آنست که درون گوش بلغم بسبب غایه تلخه خشک و مجتمع گشته بماند و هشتم را کرن پرتیناه نامند و آن آنست
که بلغم بسبب فساد تلخه در گوش خشک گشته مانده باشد از بسیار خوردن گرمی آفتاب یا آتش زائب گشته از طرف بینی بچکد و از ین درد نهم پیدا آید
و نهم را کرم کرن گویند و آن آنست که از فساد خون و گوشت یا نشستن مگس بر خشکی که در گوش باشد درون گوش کرمها افتند و آن گوناگون اند
و دردهای گوناگون پیدا آرند و گوشت درون گوش را بخورند و اگر درون گوش کرمی چنانکه گوش خوک و هزار پا از خارج در آید مردم را سخت بیقرار
از آن روی نماید و چون کرم مذکور بجنبد درون گوش سخت درد پیدا شود و چون ساکن باشند درد اندک شود و از جمله بست و هشت امراض گوش
دو نوع بدرده است که درون گوش حادث شود و حدوث یکی از ین دو نوع از رسیدن شئی خارج بود و حدوث دوم از فساد خلط باشد و علامات انواع
بدرده در فصلش گذشته اند و دوازدهم را کرنپاک گویند و آن آنست که جراحی درون گوش تر و چکان نماید و سیزدهم را پوتکرنک نامند و آن آنست
که از در آمدن آب در گوش و یا از پخته گشتن بدرده که درون گوش باشد از گوش بوی بد آید و یا ریم غلیظ با بوی بد از آن بچکد و فرق پوتکرن و کرن سراو
آنست که ریم پوتکرن غلیظ و ریم کرن سراو رقیق باشد و ورای ریم زرد آب در کرن سراو نیز بچکد و از آنجمله بست و هشت امراض گوش چهار نوع
بواسیر در فصلش گذشته اند و از جمله امراض گوش هفت نوع اربد است و علامات جمیع انواع اربد نیز در فصلش گذشته اند و بدانکه در نرمه گوش زنان

امراضیکه حادث شوند پنج اند یکی را توتک گویند و آن آنست که زنی نازک چون بسیار روزها در سوراخ نرمهٔ گوش خویش چیزی مینداخته باشد و
بخواهد که سوراخهای ناگوره را بیکبارگی گشاده گرداند بدان سبب سوراخهای گوش چیزی سخت و پرپانا از دنهازان نرمهٔ گوش آماس سخت و سیاه و لعل فام گردد
و چرم آن سترقد و حدوث این از فساد باد و بلغم و دوم را تپتاک نامند و آن آنست که از سبب انداختن شئی گران در سوراخ گوش یا از رسیدن عکنه نرمهٔ
گوش به آماسد سخت و سیاه و الم شود و سوزش و درد کند و پخته گردد و حدوث این از غلبهٔ بلغم و فساد خون بود و سوم را نشته گویند و آن آنست که
چون زنی خواهد که یکبارگی بزور و تکلیف سوراخ گوش را گشاده گرداند بدان سبب سوراخ گوش چیزی مستطیر گردد از آن نرمهٔ گوش به آماسد و سخت گردد
و خارش و اماسکی و درد کند و حدوث این از غلبهٔ باد فاسد که مدد از بلغم یافته باشد و چهارم را دوکهه بردهن نامند و آن آنست که در نرمهٔ گوش سوراخ
مجمل نشده باشد چون آنرا گشاده گردانیدن خواهد و بجهت آن چیزی دران باندازد و از آن نرمهٔ گوش به آماسد و خارش و درد و سوزش کند و پخته گردد
و حدوث این از سه خلط باشد و پنجم را پرلیهی گویند و آن آنست که در نرمهٔ گوش زنی از فساد خون و بلغم آبلهای پیچوانهای شرف بخیزند و از آن
نرمهٔ گوش دانهای پختگی حادث گردند و درد و خارش کنند والله اعلم قسم دوم در علاج امراض مذکوره بدانکه مرض گوش کرخی از درد و جماع
و حرکت و غسل و تکلم بسیار و از سرکهٔ هندی و از حجرات و از دیگر ترشیها و از خواب و از غصه و اندوه و اندیشه و از نوشیدن شراب باید دور دارند از آنکه فعل
مذکوره امراض گوش افزاید و بجهت دفع جمیع امراض گوش روغن ستور بر مناسب حال بعد آنکه مریض طعام خورده باشد بنوشانند و بالای روغن ستور
آب گرم نوشیدن فرمایند و تا سه روز این عمل بکنانند و سعی دفع جمیع امراض گوش نافع آید و باید دانست که علاج بجهت دفع کرنسول کرنتاد و کرن جهیب یار یهج
یک طریق ست و آن آنست که مریض را چرب ساخته پوست بیخ بیل و بیخ بیدانجیر و پوست بیخ اکرو کده برته و پوست کیتهه و دوداتوره و پوست سهجنه پیری
واسگنده و اینکه این همه را در سرکهٔ هندی انداخته و جوشانیده باشند عمل ناری سید بکار برند در دفع کرنسول که از غلبهٔ باد و بلغم باشد نافع آید نوع دیگر
از گوشت ماکیان و گوشت خوک و گوشت موش و گوشت ماهی هرچه دست دهد بستانند و در شیر انداخته بجوشانند و بدان عمل ناری سید بکار برند و دفع کرنسول
نافع آید و اگر عمل ناری سید بند سید بدیگر دارو هائیکه فریل باد اند بکار برند نیز نافع آید نوع دیگر ستیا کتیل که ذکر آن در فصل بادبرگ گذشته است
بکار برند در دفع کرنسول نافع آید نوع دیگر کنائی را با بیخ و بار بستانند و جوکوب کرده یا شیر بز بار گردانند بجوشانند و جوش را بجامه بیز کرده بگیرند و با آن
چربی خوک آمیخته و شیر گرم ساخته در گوش مریض بچکانند با از این کرنسول دفع شود نوع دیگر برگهای درخت ازان را با روغن ستور چرب کرده آنرا
از آن دونه سازند و بران اخگر نهاده بالای گوش بدارند تا روغن ستور گداخته قطرات آن در گوش بچکد از این نیز کرنسول دفع شود
نوع دیگر روغن ستور و روغن کنجد و چربی بسیار را به سحیق تر از آن بیخ جوالائی و بار اکوره و بیخ کمونیان و بنبن یا زو دیوداره و سیرسنده پوست تی نبرد
و سرکهٔ هندی دیگر اشیای ترش باشند بپزند و آنرا در گوش مریض باندازند از این کرنسول دفع شود نوع دیگر شیرهٔ سیرداد رک سهجنه سپید لعل
و سپید را گرم کرده در گوش مریض بچکانند از این کرنسول دفع شود نوع دیگر شیرهٔ ادرک نمک سنگ روغن کنجد و شهد را با هم آمیخته و شیر گرم ساخته در گوش
مریض بچکانند از این کرنسول دفع شود مجرب ست نوع دیگر پوست تی تیره را با بول بز و میش آس کرده سحیق تر سازند و بدین سحیق
مذکور روغن کنجد را بپزند و شیر گرم کرده در گوش اندازند کرنسول دفع شود و مریض صحت یابد نوع دیگر از سرخی از بیخهای تنبول سپید سهجنه
چوب بستانند و بران جامه پیچیده با روغن کنجد تر بکنند و بسوزند و بزیر آن آوند بدارند آنچه از روغن از آن بچکد بگیرند مقداری از آن که شیر گرم
بارها در گوش باندازند از این کرنسول دفع شود و صحت یابد و هم برین نوع اگر از چوب دیودار و یا کوتهه و یا نار روغن بچکانند و در گوش اندازند
نیز فایدهٔ مسطور حاصل آید و این روغن را ارادهکا تیل گویند نوع دیگر نوشته از آن آگ یا ترشی چنانکه سرکهٔ هندی و جز آن آس کنند و
مقداری نمک سنگ و روغن کنجد بدان آمیخته در شاخ زقوم که آنرا جوف کرده باشند باندازند و دیگر برکاله شاخ زقوم را بران نهاده و به گل
زقوم آنرا پیچیده و گل حکمت بگیرند بعده در آتش انداخته بپزند چون پخته شود شاخ مذکور را کشیده بشکنند هرچه از آن بیرون آید بستانند مقدار

در علاج امراض مذکوره

انسان در گوش مریض بچکانند ازین کرنسول فی الحال دفع شود نوع دیگر شیرهٔ کبیته و ترنج و لغزک و ادرک در گوش مریض بچکانند ازین کرنسول برود
نوع دیگر کف دریا را آس کرده در گوش باندازند صحت یابد و اگر سرکهٔ هندی را گرم کرده در گوش اندازند همین نفع رساند و اگر کرنسول از باد فاسد
که مدد از تلخه فاسد گرفته بود پیدا آورده باشد باید که علاجهائیکه مزیل تلخه اند بکار برند نوع دیگر روغن ستور را بشیر که ده چندان باشد بسحیق تر از انسان
داروهای تلخ کولیا دکن بپزند و در گوش مریض باندازند به شود و در دفع کرنسول که از غلبهٔ تلخه باشد نافع آید و اگر کرنسول از باد فاسد که مدد از بلغم فاسد
گرفته پیدا آورده باشد باید که بروغن سرشف یا روغن هنگوت مریض اندازند ازین کرنسول بلغمی نماند نوع دیگر جوش داروهای تلخ در گوش
مریض باندازند ازین کرنسول نماند نوع دیگر بسحیق تر از ان داروهای سرساد کن و روغن کنجد را بپزند و در گوش بچکانند ازین کرنسول از بیخ
برکنده شود نوع دیگر از شیرهٔ ترنج و شیرهٔ سیر و شیرهٔ ادرک و سرکهٔ هندی هر چه دست دهد بستانند و در گوش مریض بچکانند ازین صحت شود
و اگر بدین اشیا روغن کنجد را بپزند و در گوش بچکانند نیز صحت یابد نوع دیگر در دفع کرنسول بلغمی عمل ناس و عمل کول نیز بکار برند و اگر
کرنسول از باد فاسد که مدد از خون فاسد گرفته پیدا آورده باشد باید که علاجهای کرنسول تلخه که آن قبل گفته شده اند نیز بکار برند بدانکه این علاجها مزیل هر
چهار نوع مذکوره اند اکنون علاجهائیکه مخصوص بکری گوش اند بیان کرده می آیند بار بار آی بیل خام که خرد باشد بگیرند و تاب آس کرده بسحیق تر سازند و بکمین
سحیق و بشیر ماده گاو و آب روغن کنجد را بپزند و در گوش مریض باندازند ازین کری گوش دفع شود نوع دیگر روغن کنجد را بسحیق تر از ان شکر و ملتی و کوندوری
و به شیر بپزند آنرا با جوش کندوری که گرم باشد بیامیزند و یکذات سازند و لیکن سرد شدن روغن را احتیاط کنند بعد از ان روغن مذکور را بشیر که ده چند
آن باشد و بجوش بیل و بسحیق مذکور دوم بار بپزند و در گوش مریض اندازند ازین کری گوش دفع شود نوع دیگر در دفع کری گوش علاجهای تپسیا که مرضی
از امراض بینی ست و آن خواهد آمد و علاجهای دافع باد نیز بکار برند علاج دفع کرن سراو و پوتکرن و کرم کرنک یک طریق ست و آن آنست
که بجوش ارک بدهاد کن یا سرساد کن درون گوش را بشویند و بسحیق یکی از دوکیتهای مذکوره در گوش اندازند نافع آید نوع دیگر جدا از یعنی [illegible]
در شیر عورت که فرزند داشته باشد سائیده در گوش بچکانند نافع آید نوع دیگر بسحیق پوست درختان شیردار را با شهد و شیرهٔ کبیته آمیخته در گوش
باندازند نیز نافع آید نوع دیگر پوست سال را بار یک آس کنند و با شیرهٔ باپنبه و شهد آمیخته در گوش اندازند نافع آید نوع دیگر لاک و رسوت و
سال را باریک آس کرده در گوش اندازند نافع آید نوع دیگر بسحیق تر از ان سوال و زقوم و جهتون و لغزک و بیخ پابه و غوک خرد روغن کنجد بپزند و
در گوش اندازند نافع آید نوع دیگر بسحیق تنبه و ملیله و لود و مجیته و آمله را با شیرهٔ کبیته و شهد آمیخته در گوش مریض باندازند نافع آید نوع دیگر شیرهٔ
لغزک و کبیته و کلپکان و دو صود در گوش مریض باندازند نافع آید و اگر بسحیق تر از ان اشیای مذکوره روغن کنجد بپزند و در گوش مریض بچکانند نیز نافع آید
نوع دیگر بسحیق تر از ان برنگ و ملتی و جهای و دو معاون و سرون و مجیته و لود و لاک و شیرهٔ کبیته روغن کنجد بپزند و در گوش مریض باندازند
نافع آید بدانکه این علاجها مزیل هر سه نوع اند اکنون علاجهائیکه مخصوص بعضی اند بیان کرده می آیند رسوت را با شیر عورت آس کنند و با شهد آمیخته
در گوش مریض باندازند در دفع کرن سراو و پوتکرن نافع آید نوع دیگر شیرهٔ سنبهالو و روغن کنجد و نمک سنگ و شهد و قند و دود خانه را آمیخته
در گوش مریض باندازند در دفع پوتکرن نافع آید نوع دیگر [illegible] در گوش مریض بر سانند ازین بوی بد از ان گوش دفع شود نوع دیگر
دود [illegible] بادنجان در گوش مریض برسانند در دفع کرم کرن نافع آید نوع دیگر روغن تلخ را در گوش مریض باندازند در دفع کرم کرن نافع آید
نوع دیگر بسحیق برنگ و زرنیخ با بول ماده گاو آمیخته در گوش مریض باندازند در دفع کرم کرن نافع آید و بجهت دفع کرم گوش علاج دافع کرم بکار
برند باید دانست که بجهت دفع کرن بهیدقی بکمانند و ودداروها بنوشانند و عمل کول داروها بکار برند و روغن سرشف را در گوش
باندازند و بجهت دفع بدرده گوش علاجهای دافع بدرده که در فصلش گذشته اند بکار برند و بجهت دفع کرن نل روغن کنجد را در گوش مریض
بچکانند تا بلغم که خشک شده و مانده است نرم گردد بعد از ان سه یک بند و تا زائب شود آنگاه بآلت آهن و جز آن کشیده دور کنند بجهت دفع

خارش گوش که آنرا بهندی کرن کن و گویند روغن ادر گوش اندازند و سبب گفته و مریض را قی کنانند و دود ازان داروها بنوشانند و عمل ناس بکار برند و داروی
که دافع بلغم باشند استعمال کنند و جهت دفع کرن برتهیا روغن ادر گوش باید اندازند و سبب گفته و عمل ناس بکار برند و جهت دفع کرن پاک علاجهائی که
جهت دفع سبب بلغم گفته شده اند بکار برند اکنون چند علاج جهت دفع امراض گوش از طب چینتامن گفته می آید برگهای آک که زرد شده باشد
با روغن گنجد چرب کرده گرم کنند بعده بشلیند شیرهٔ آن بستانند و در گوش مریض بچکانند ازین درد گوش فی الحال دفع شود نوع دیگر نمک سانبهر
آمیخته و گرم کرده در گوش بچکانند ازین درد گوش دفع شود نوع دیگر بسحیق تر ازان بیخ سونا روغن گنجد پخته در گوش بچکانند ازین درد گوش اگرچه از غلبه
هر سه خلط باشد دفع شود و این روغن را سونادتیل گویند نوع دیگر بسحیق تر ازان تخم تمروا نگرد و سندهی و روغن سرشف بپزند و در گوش
بچکانند ازین درد گوش فی الحال دفع شود و این روغن را تمروادتیل گویند نوع دیگر روغن سرشف را بسحیق تر ازان دیودار و بچ و سندهی و سونف و
کوتهه و نمک سنگ و بول بز بپزند و در گوش مریض بچکانند درد گوش دفع شود و این روغن را دیودار یادتیل گویند نوع دیگر گنجد را بسحیق تر ازان
پپلی و راز و بیخ بیل و کوتهه و ملتهی و الایچی خرد و دیودار و بچ و دونکهه اگر و به شیرهٔ گنوار و به شیرهٔ ترب که هر یک ازینها برابر روغن مذکور باشد بپزند و در گوش
مریض بچکانند و بر بن گوش طلا کنند ازین درد گوش اگرچه قوی و دیرینه باشد فی الحال دفع شود و این روغن را پپلیادتیل نامند نوع دیگر روغن تلخ
را در گوش مریض بچکانند و در دفع کرن جهیو و کرنا ناد نافع آید و جهت دفع هرچ علاجهائیکه جهت دفع کرنسول گفته شده اند بکار برند نوع دیگر بیخ ترب
خرد را سوخته خاکستر کنند و ازان شوره سازند و آن شوره را و انگرد و سندهی و سونف و بچ و کوتهه و دیودار و سهجنه و رسوت و نمک سونچل و جوالکهار و سانبهر
و نمک تلخ و نمک سنگ و ... و نمک بریا و موتهه را با آب آس کرده سحیق تر سازند و روغن گنجد را بدین سحیق و بدین شکل که بیان آن در منافع اشربه گذشته است و به شیرهٔ
ترنج و به شیرهٔ درخت کیله که هر یک چهار چند از روغن مذکور باشد بپزند و در گوش مریض بچکانند ازین درد گوش و کری و کرم گوش و سیلان منی و ریم ازان
آوازها که در گوش افتند دفع شود و این روغن را الاچهیادتیل نامند نوع دیگر روغن گنجد را بسحیق تر ازان شوره و هینگ و به تیزاب خاکستر آن بپزند و در
گوش مریض اندازند ازین کری و آوازهائیکه در گوش افتند دفع شوند و این روغن را امارک چهار تیل گویند نوع دیگر سندهی و قند سیاه را
با آب آس کنند و در بینی مریض بچکانند ازین کری و آوازهائیکه در گوش افتند دفع شوند نوع دیگر بسحیق تر ازان گوشت کهونکهه روغن تلخ را بپزند و ازین
سیلان ریم و خون ازگوش دفع شوند و ناسور گوش نماند نوع دیگر گند هک ... زرد چوب هر یک ده درم بستانند و با آب آس کرده سحیق تر سازند و ... پل
روغن تلخ بدین سحیق و به شیرهٔ برگ دهتوره بپزند و در گوش مریض بچکانند ازین ناسور گوش اگرچه دیرینه بود دفع شود نوع دیگر به شیرهٔ برگ
جای روغن تلخ را بپزند و در گوش مریض بچکانند ازین پوتکرن دفع شود نوع دیگر با شیرهٔ برگ ملهل با شیرهٔ برگ سنبهالو و با شیرهٔ برگ کرباری و سحیق
سندهی و فلفلین آمیخته در گوش مریض اندازند ازین کرمهای گوش دفع شوند نوع دیگر کرباری و کوتهه و سندهی و فلفلین و موتهه و رسوت و کسیس و
توتیای سبز و نمک سنگ و گوگل و منسل و ترنج و سنبهالو هر یک سه درم بگیرند و با آب آس کرده سحیق تر سازند و روغن دیودار که بست و چهار درم
باشد و روغن گنجد که چهل و هشت درم باشد هر دو روغن را به سحیق مذکور و به بول ماده گاو بپزند و در گوش بچکانند ازین کرم و ناسور گوش دفع گردد
و این روغن را انکلی تیل گویند نوع دیگر با جوش ترپهله و داروهای سمول و کاچیل و بهارنگی و سحیق سندهی و فلفلین و انگرد بریان آمیخته مریض را
بنوشانند ازین کری گوش و آوازهائیکه در گوش آیند و ناسور گوش و دردسر و امراض آن که از غلبه هر سه خلط باشند دفع گردند و این روغن را
ترپهلادکواتهه نامند نوع دیگر بسحیق تر ازان ساجی و ترب خشک و انگوزه و پپل دراز و سونف و لبسکت روغن گنجد بپزند و در گوش اندازند
ازین کری گوش و آوازها که در گوش افتد دفع گردند و اگر بدین روغن مریض را ناس دهند نیز فائده حاصل آید و این را ابران تیل گویند
نوع دیگر روغن گنجد را به شیرهٔ برگ بیدانجیر و شیرهٔ برگ ترب و شیرهٔ برگ سهجنه و به شیر که هر یک چند از روغن باشد و سحیق تر ازان ناگکیسر و کاکلی بپزند و در گوش مریض اندازند ازین کری و آوازها که در گوش افتند و درد گوش دفع شوند و این روغن را ایرنادتیل گویند نوع دیگر

و در گوش مریض ابار بار ها بچکانند در دفع امراض مذکوره که از غلبهٔ بلغم و باد باشد نافع آید نوع دیگر شیرهٔ او در که با شهد آمیخته در گوش بچکانند در گوش نافع شود نوع دیگر سنده حی و چهار مول پلپل دراز و سیر را آس کرده و با قند و روغن کنجد آمیخته مریض را ناهار بخورانند نافع آید و اگر مریض را یک تا یکماه بخورد مرض مذکور بهر نوعی که باشد دفع شود و کری گوش اگر چه دیرینه بود زائل گردد و باید دانست که کری گوش چون بسبب پیری و کودکی احادث شود یا سخت دیرینه باشد به دوا زائل نگردد **علاج جهت امراض زیر گوش** جهت دفع پرنوتک بسجیق تراز ان جیجه مهلتی و نمک سنگ ادویه دارو آمیخته و تخم ترب تخم [illegible] و به شیر و روغن ستور و روغن کنجد و لبسا و مغز استخوان و موم هر چهار را یکجا کرده بپزند و بر محل مرض طلا کنند از این مرض که دفع شود و برای دفع اسانک بسجیق تراز ان مجیتهه و کنجد مهلتی و کلیسه را بابهول و نیلوفر مسی و لود و کنیت بسیار او برگ نم و برگ جمون و انجرک و لسره که هندی روغن کنجد را بپزند و بر زیر گوش طلا کنند و جهت دفع انشهاک بسجیق تراز ان تالیس پتر و اسگند و آگ و تخم کوچی و تراب سنگ اسکرا پاری و نار و روغن کنجد و لبسا و گوشت سه سماری بیخ با یه سرسه را بکجا کرده بپزند و بر زیر گوش طلا کنند فائده دهد نوع دیگر شیرهٔ برگ انتلید و برگ جمون و انجرک را بار ها بر زیر گوش طلا کنند از این نیز استعمال دفع شود و جهت دفع پر و دمن بسجیق پیدا انگه مهلتی و مجیتهه و زرد چوب و دار هلد را بر زیر گوش طلا کنند بعد از ان که آنرا به روغن چرب ساخته باشند پس الکت نوع دیگر بسجیق تراز ان لک و برنگ روغن کنجد را بپزند و بر زیر گوش طلا کنند از این نیز پر و دمن دفع شود و جهت دفع پر لینهی سرگین باده گاو و سیاه و برنگ پد معار و سونت و آگ را بآب آس کرده بر زیر گوش طلا کنند از این بشود نوع دیگر بسجیق تراز ان جیجره و اسگند و شیر آگ و روغن کنجد بپزند و بر زیر گوش طلا کنند از این پر لینهی دفع شود و زیر گوش کشاده گردد و اگر زیر گوش بسبب سوراخ در غیر محل آماس درد شود باید که خون بکشایند نوع دیگر مجیتهه مهلتی و موم و بیدانجیر و کنجد را بآب آس کرده بر زیر گوش بعد آنکه فتیله از سوراخ زیر گوش بر دارند کرده باشد سخت کنند تا برکی آن دور رود که بسبب سوراخ کردن در غیر محل پیدا آمده باشد زائل گردد و چون زیر گوش فراهم شود بعد محلی که سوراخ کنند فتیله بیش در ان اندازند و روغن کنجد را بران طلا کنند تا روز سوم روز فتیله را بکشند و فتیله دیگر که بمقدار فتیله اول باشد بیندازند همچنین بار ها بکنند چون زیر گوش فراخ شود و درد نکند بعد تدابیر دیگر آنرا دراز گردانند بسجیق تراز ان بیش بهگنده و کهیل دستاد و لوده و روغن کنجد را بپزند و آن سوراخ آن طلا کنند از این زیر گوش نیز درازتر گردد و از بی لبستان و خور درار شود نوع دیگر بسجیق تراز ان تخم بیدانجیر و جنیک و ستاور و اسگند و دوده و روغن کنجد بپزند و بر زیر گوش طلا کنند از این دراز و تیلع گردد نوع دیگر حب ابار بیک آس کرده و در شیر گاو میش انداخته بجوشانند از ان چربی جرات سازند و از ان مسکه بیرون آرند و بر زیر گوش طلا کنند از این نیز دراز گردد نوع دیگر بسجیق تراز ان داروهای جیونی گن و شیر باده گاو و بآب گوشت جانوران آبی روغن کنجد را بپزند و بر زیر گوش طلا کنند دراز گردد و اگر زیر گوش شکسته شود باید که از طبیب حاذق آنرا به بند انند و بسجیق سقال را بر ان بپرا کنند اگر زیر گوش بسبب غلبهٔ باد فاسد گردد باید که آنرا بسرکه هندی که از برنج ساخته باشند بار ها بشویند و اگر از غلبهٔ تلخه فاسد شود باید که بآب سرد یا با شیر باده گاو بشویند و اگر از غلبهٔ بلغم فاسد شود باید که بشراب خالص یا بآب گرم بشویند والله اعلم بالصواب

فصل پنجاه و نهم در امراض بینی که بهندی آنرا ناسا روگ گویند مشتمل بر دو قسم است **قسم اول در علامات امراض مذکوره** بدانکه امراض بینی سی و یک اند یکی آنکه آنرا پینس گویند و آن آنست که سوراخهای بینی به بلغم فاسد که باد فاسد پیوسته باشد بسند و دگر دد گاهی خشک شوند و گاهی تر گردند و با سوزش بوند و مریض بوی و مزه هیچ چیز در نیابد و علامت پرلیتاکه نوعی از امراض بینی است و ذکر آن عنقریب خواهد آمد درین نیز باشد و این مرض چون خام باشد گرانی سر و نا آرزوی طعام حادث شود و بلغم از بینی سائل گردد و سخن بطریق بهتر مفهوم نشود و چون پخته شود سبکی سر و آرزوی طعام حاصل آید و سخن مریض بر حال اصلی باز آید دوم آنکه آنرا پوتنس گویند و آن آنست که باد در کام و گلو است از تلخه و بلغم و خون که بسبب فساد و بدبوی گشته باشد بوی بد گیرد و بدان سبب از سوراخهای بینی و از دهن بوی بد آید سوم آنکه آنرا ناساپاک نامند و آن آنست که داخل بسبب فاسد شدن تلخه سخت پخته گردد و تر ماند و از ان بوی بد آید و چهارم آنکه آنرا رکت پت ناساپاک گویند

وآن آنست که خون با آنکه سهم فاسد شده باشد از راه بینی بیرون آید و علامات این در فصل رعاف گذشت ذکرش رفته پنجم آنکه آنرا بوی زکمت نامند و آن آنست که
از فاسد گشتن سه خلط و خون و یا از رسیدن زخم و پیشانی ریم با خون آمیخته از بینی جاری گردد ششم آنکه آنرا چچوت گویند و آن عبارت از عطسه است
و مجرد عطسه مرض نیست ولیکن چون بسبب فاسد شدن باد در محل خطرناک که داخل بینی ست و آنرا بهندی ستنگاناک گویند و چسپیدن آن با بلغم فاسد
عطسه کرات و مرات آید مرض بود و عطسه از خوردن اشیای تیز و از بوی کردن و از دیدن بسوی آفتاب و از در آوردن ریسمان در سوراخ بینی نیز کرات
مرات آید و این عطسه را الکنتک چچوت گویند و هفتم آنکه آنرا م بجر تست نامند و آن آنست که بلغم فاسد در ستنگان و تجمع گشته بسبب حرارت
آفتاب تلخه گداخته گشته براه بینی بیرون آید هشتم آنکه آنرا ناسا پات گویند و آن آنست که از سوراخ بینی نفس گرم بجوش و دود بیرون آید و از آن سوراخهای
بینی چنان شوند گویا که آنرا آتش بسوزند نهم آنکه آنرا اسا بنساو نامند و آن آنست که بلغم فاسد و یا باد پیوسته مجاری نفس را مسدود سازد
و دهم آنکه آنرا اسا پرسر گویند و آن آنست که بلغم غلیظ یا رقیق یا زرد و خام یا سپید و خام از بینی سائل گردد و سیلانش زیاده بود و یازدهم آنکه آنرا ناسا پرناه
نامند و آن آنست که بسبب خشک گشتن بلغم در مجاری نفس از نفس و باد و تلخه خروج و دخول النفس بدشواری شود و از جمله امراض بینی چهار نوع اربد است
سه نوع از یکان خلط و یکی از سه خلط و علامات آن در فصل اربد گذشته است و از جمله امراض مذکور چهار نوع آماس ست سه نوع از یکان خلط و یکی
از سه خلط و علامات آن در فصل آماس گذشته است و از جمله امراض مذکور هفت نوع اربد ست و علامات آن در فصلش گذشته است و از جمله امراض مذکور
پنج نوع پرتسیا است و پرتسیا بسبب آنکه باد یا تلخه یا بلغم یا هر سه خلط یا خون در سر غلبه کند حادث گردد و یا آنکه از بسیاری جماع و از رسیدن بسیار
گرمی یا سرما و از نگهداشتن بول و غائط و ضراط و دیگر اشیای که حبس آن ممنوع ست و از در آمدن دود یا گرد در بینی و از بسیاری تکلم و از بدهضمی و از بسیار
بیداری و از بسیاری خواب و از بسیاری سردی چنانکه سردی برف و جز آن و از اندوه باد در سر غلبه کرده بزودی مرض مذکور را حادث گرداند و علامات
قبل حدوثش حادث گردد آنست که جود و سر گران گردد و در وی گند و عطسه بسیار آید و موی های اندام ایستاده شوند و از بینی بجوشد و بیرون آید و کام و حلق و کام
سپیدان و درد کنند گویا که پاره کرده شده و از وی بسیار سائل گردد و دیگر از پنج نوع پرتسیا آنست که از غلبه باد حادث شود و علامات این نوع آنست که سوراخهای
بینی بلغم بسته گردد و مریض چنان داند گویا که آنرا پشم سلی و مانند آن پر کرده اند و از بینی بلغم رقیق سائل گردد و گلو و کام و لب خشک گردند و آواز حلق تباه شود
و بنا گوش ها چنان درد کنند گویا که در آن سوزنها خلانده اند دوم نوع آنست که بلغم سرد و گرم از بینی سائل گردد و نفس از آن بجوش و دود و با سوزش بیرون آید
و تشنگی بسیار و تب و پاک اندام حادث شود و مریض لاغر گردد و گونه اندامش زرد شود و سوم نوع آنست که از غلبه بلغم حادث شود علامات این نوع آنست
که بلغم سرد و سفید بسیار از بینی سائل گردد و سر گران شود و گلو و کام و لب بسر خارش کنند و پلکهای زیرین بیا آماسند و گونه اندام زرد شود و چهارم
نوع آنست که از غلبه سه خلط پیدا آید و در این نوع علامات یکی از سه نوع سابق باشد دیگر این نوع خواه خام باشد خواه پخته بغیر علاج ملتی زائل گردد و
باز عود کند همچنین بارها زائل گردد و عود نماید و بینی مریض گاهی خشک شود و گاهی تر گردد و گاهی بسته شود و گاهی گشاده گردد و نفس که از راه بینی بیرون آید بد
بوی بد باشد و مریض بوی هیچ چیز نیابد و پنجم نوع آنست که از غلبه خون حادث شود و علامات این نوع آنست که آنچه از بینی امثال بلغم و جز آن
بیرون آید سرخ گون باشد و چشمهای مریض مذکور بوی هیچ چیز نیابد و کرمهای باریک و چرب سپید گون در داخل بینی و سرش نمشتند و نشانهای
مرض بگیر آن را روگ گویند و گر این پیشتر خواهد آمد و باید دانست که مرض پرتسیا مرض بد ترست در علاج آن سستی نباید کرد باید که این اسم در آغاز حدوث بعلاج
زائل گردانند اگر دیرینه گردد و بحث غلبه کند و بسبب آنکه گرمی و پینس و امراض چشم و ناآرزوی طعام و آماس پیدا کند و دیگر سنگی زائل گردد و گاه باشد که بینی مریض
ریزیده افتد و بعلامتی که پختگی پینس معلوم شود هم بدان علامت خامی و پختگی پرتسیا معلوم گردد و از میان پنج نوع این مرض نوعی که از غلبه هر
سه خلط باشد لادوا است و دیگر چهار نوع بعلاج بسیار بدشواری زائل گردند ولیکن این انواع چون دیرینه گردند لادوا شوند والله اعلم بالصواب
قسم دوم در علاج زحمتهای مذکوره بدانکه برای دفع مرض پینس یوش روغن ها از بینی بالا کنند عمل سیاقی و اسهال بکنند و غذای برنج و سختی مانند آن

که شرخ باشد باشیای تیز چنانچه سندهی و جز آن یار کرده بسازند و مریض را آب گرم بنوشانند و دود داروها در وقتی که نوشانیدن شاید بنوشانند
نوع دیگر انگزه و سندهی و فلفلین مانند جو و کدهیرنه سفید و لاک و تخم تلسی و کایپهل و بیخ کوبهته و تخم سهجنه و برنگ جمله را بسایند و باب آس کرده پنبه را بدان
تر گردانند و ازان مریض را ناس بدهند صحت یابد و اگر سحیق تر ازان داروهای مذکوره به بول ماده گاو و روغن سرشف بیزند و بدان مریض را
ناس بدهند نیز صحت یابد و بجهت دفع مرض ناساپاک علاجهائیکه دافع تلخه باشد بکار برند و خون نیز بکشایند نوع دیگر جوش پوست درختان شیردار
بسایند و بار روغن ستور مخلوط ساخته در بینی بچکانند و پوست درختان مذکور را آس کرده و بار روغن ستور آمیخته بمحل مرض سخت کنند نافع آید و بجهت
دفع رکتپت بینی علاجهائیکه در فصل رکتپت گذشته اند بکار برند و بجهت مرض بوی رکت انچه علاجها برای دفع ناسور گفته شده اند بکار برند
و مریض را قی بکنانند و بداروهای تیز ناس که آنرا اوپرلن گویند بدهند و دود داروهائیکه ازان صاف شود مریض را بخورانند و بجهت دفع مرض
چهچهوت و مرض بهرانست داروهائیکه تیز باشند و آلایش سر را بیرون آرند آس کرده در ماشوره انداخته مریض را بدان ناس دهند بعد ازان باشیای
چرب که دافع باد باشند بکار برند و داروهای چرب مریض را بنوشانند و عمل شربست بکار برند و بجهت دفع مرض ناساپرتیناه مریض را روغن بنوشانند
و دود چرب نیز بنوشانند و عمل سرولبست و عمل ناس بکار برند و روغنیکه آنرا بال تیل گویند و بجهت عمل شرب و ناس و سرولبست و حقنه که آن را
انباس لپشت گویند بکار باید بست و دیگر روغنها که دافع باد اند چنانچه روغنی که آنرا تیل گویند نیز نافع آید و بجهت دفع مرض ناساسراو سحیق از
تیز راده ماشوره انداختند و بدین ناس دهند نوع دیگر انگزه و سندهی و فلفلین و آگ و اندرجو و کدهیرنه سپید و تخم تلسی و کایپهل و بیخ کوبهته و تخم سهجنه و برنگ
جمله را بسایند و باب آس کرده پنبه را بدان تر کرده ازان مریض را ناس بدهند نافع آید نوع دیگر دود دیودار و چیته مریض را بنوشانند نافع آید
و گوشت نیز مریض را نافع و مفید است و بجهت دفع ناساسوکهه بروغنیکه آنرا کشیده باشند و یا بروغنی که آنرا تیل گویند ناس بدهند و روغن ستور
بنوشانند و گوشت جانوران دشتی را با روغن یار کنند و بدان عمل سید بکار برند و دود چرب بنوشانند و بجهت دفع مرض پرتسیا روغن
بنوشانند و عمل سید بکار برند و بداروهای مقی روغن ستور و انگزه و ترشی و اشیای تیز چنانچه سندهی و جز آن آمیخته خورانیده قی بکنانند
و داروها باب آس کرده و مجاوج را بدان تر ساخته ناس دهند و این مرض بغیر فساد باد نباشد و اگرچه درین مرض تلخه یا بلغم غالب باشد یا از جهت
دفع فساد باد علاج بکار برند و این مرض را بعلاج پخته باید گرداند و بجهت پخته گردانیدن آن سندهی و فلفلین و چیته و تریکی تالیسپتر و چاب
و املبیت و زیره هر همه را مساوی بسایند و باریک آس گردانند و بآن سحیق تج و تیج و الایچی بجهت خوشبو بیامیزند آنگاه با قند کهنه که در چند
بود مخلوط سازند و بخورانند ازین پرتسیا و پینس بزودی پخته گردند نوع دیگر سحیق سندهی و فلفلین را با جلاب قند کهنه و بار روغن ماده گاو و یا شیر
شیر گرم مریض را بخورانند ازین نیز مرض مذکور پخته گردد نوع دیگر قند سیاه کهنه را جلاب سازند و بآن سحیق و فلفلین و روغن ستور و لپست چون بیز
و مریض بخورانند ازین نیز مرض مذکور پخته گردد نوع دیگر ادرک را در شیره ترشی انداخته بدارند و آنرا با قند کهنه مخلوط بخورانند ازین هم
مرض مذکور به شود و پخته گردد نوع دیگر ادرک را با شیر و قند سیاه مریض را بخورانند ازین نیز مرض مذکور پخته گردد و چون مرض مذکور پخته گردد بلغم از
بینی سائل نشود باید که ناسی که ازان بلغم بیرون آید بکار برند و اسهال بکنانند و حقنه که آنرا استهاپن لبست گویند بکنند و دود داروها
بنوشانند و عمل کول بکار برند و لیکن این علاجها آنچه مناسب حال بود و ازان جمله بعضی که سبب مرض بود زائل گردد و اگر این مرض از غلبه باد و بلغم بود
و مریض قوی و جوان باشد باید که شتی آنچه که مقی بود بسیار بنوشانند و قی بکنانند بعد ازان تدبیرهائیکه مرض بدان پخته گردد چنانچه فاقه و جز آن بکار
برند و آنچه از آثار مرض مذکور پیدا آمده باشد آنرا بعلاج دفع گردانند و اگر علامات خامی این مرض که افتاده باشد باید که چون از غلبه باد باشد
روغن ستور را بسحیق تر ازان پنج نمک و بداروهای مدابیکه بعد از پخته مریض را بنوشانند و علاجهای از ادویه بکار برند و چون از غلبه تلخه بود یا
[illegible] باشد سحیق تر ازان [illegible] اردک [illegible] کاکولیا [illegible] روغن گاو [illegible] مریض را بنوشانند و داروهای سرد را آس کرده و محل مرض طلا کنند و دیگر چیزها نیز شاید طلا کنند

و بچکانند نوع دیگر نباتات بر نیکوی شهد و شکر و انار و رولهتی و بکهار و کوچی و قبر و صمغ و عوب سد البستانند و با آس کنند و بدان عمل کول با بنات.
نافع آید نوع دیگر بسحیق تر از ان پوست و معو و نربچاله و بادها و تلوک که نوعی از لو دست و ملتی و بکهار و زردچوب و بشیر کرده چند آن از روغن
باشد و روغن بجند را بپزند و بدان ناس بدهند نافع آید و چون مرض مذکور از غلبهٔ بلغم باشد باید که روغن ستو بخوراند اندام چرب گرداند بعد از ان در جوش دار و های مقبی
کنجد و ماش انداخته بپزند و خورانیده قی بکنانند و علاجهایی که مزیل بلغم باشد نیز بکار برند نافع نوع دیگر بسحیق تر از ان هر و بر یا او هر و کسانی و نرگس
فارغساک و پنج اسگنده و کد همیره و روغن کنجد پخته مریض را ناس دهند نیز نافع آید و این روغن را ابراد یاتیل گویند نوع دیگر انسوت و جیچره و دیو
و دانتی و هنکوت را مساوی ست و آس کرده از ان فتیلها سازند و یک فتیله بار ها سوخته دود در بینی مریض برسانند صحت شود و چون مرض کو
از غلبهٔ سه خلط باشد باید که بسحیق تر از ان دار و های تلخ چنانچه نم و پلول و دار و های تیز چنانچه سنا مکی و فلفلین و روغن ستو پخته مریض را خورانند
نافع آید نوع دیگر بسحیق تر از ان رسوت و قیس و موتهه و دیودار روغن کنجد را بپزند و مریض را بدان ناس دهند نافع آید نوع دیگر بجوش موتهه
و چتی و پاژهی و کاکچل و کنگی و پنج و سرشف و پلموال و پلیل و راز و نمک سناگ و جیتره و تخم کرنج و نمک شیرین و دیودار مریض را غرغره بکنانند به سحیق
این دار و ها روغن کنجد را بپزند و در بینی مریض بچکانند نافع آید نوع دیگر گوشت حیوانات و طیور دشتی و گلهای آبی و دار و های مزیل باد جمله یک حصه
و شیر هشت حصه و آب از شیر هشت حصه بستانند و در دیگ آس کرده بجوشانند تا آنکه سوخته شود و شیر بماند و بعد از ان شیر را بجامه پخته بستانند
و سرد کرده و جاک زنند و از ان روغن بکشند و این روغن را البشیر که دو چند آن باشد به سحیق تر از ان شکر و جوالنسا و صندل و مهاطی و دار و های باد کن
بپزند و در بینی مریض بچکانند از پرتسیا هر نوعی که باشد اگرچه دیرینه بود دفع شود نوع دیگر از دار و هایی که دافع باد باشند و دار و هایی که دافع تلو باشند
و دار و هایی که دافع بلغم اند آنچه دست دهد بستانند و بجوش و به سحیق تر از ان روغن کنجد را بپزند و در بینی مریض بچکانند در دفع جمیع امراض مذکوره
نافع آید و اگر در بینی مریض کرم افتند علاجهایی که کرم را زائل گرداند بکار برند الکنون چون علاج بحیث دفع زحمتهای مذکوره از طب چنتامن نقل
بجوش و به سحیق تر از ان سنامکی و کوهته و پلیل و راز و بیل و انگو و روغن ستو یا روغن کنجد بپزند و در بینی مریض بچکانند مرض عطسه را دفع کند نوع دیگر به سحیق
زران گل کنیر که عل باشد و گل جاهی و گل بیل روغن کنجد بپزند و در بینی مریض بچکانند از بواسیر بینی فی الحال برود و این روغن را الکنیر دیل گویند
نوع دیگر بسحیق تر از ان جات جیتره و بهنگره و اجمود و کاکچل و جوالکهار و ساجی و نمک سناگ به بول ماده گاو روغن کنجد را بپزند و در بینی مریض بچکانند از ین
نیز بواسیر بینی دفع شود نوع دیگر بسحیق تر از ان جوالکهار و ساجی و دود خانه و نمک سناگ و پلیل و راز و تخم جیتره و دیودار و تخم ارنج روغن کنجد را بپزند و در
بینی مریض بچکانند از بواسیر بینی بریده شده دفع آید و اگر بسحیق این دار و ها روغن کنجد آمیخته بر بواسیر سخت کنند از ین نیز دفع گردد نوع دیگر
دار و های هر دو پنچمول و ده پل جیتره و نگاهی و آمله هر یک صد پل بستانند و جو کوب کرده و در چهار دون آب انداخته بجوشانند تا آنکه چهارم حصه بماند آنگاه
بجامه پخته بستانند بعد از ان صد پل قند سیاه که کهنه را جاآب ساخته و صاف کرده اندازند و یک او معک بسحیق هلیله نیز اندازند و بجوشانند تا آنکه غلیظ شود
بعد بسحیق سنامکی و فلفلین و تج و تیرج و الایچی هر یک دوازده درم و جوالکهار شش درم شهد با ان آمیخته مخلوط گردانند و بدارند و مقدار گرسنگی معلول را
دیده مریض را بخورانند از ین بخیص و دمه و سرفه و ناآرزوی طعام و استسقا و تباهی آواز و حلق و تپ دفع گردد و این را ادارهاد چوران گویند و از خوردن
این دیگر فوائد اینست از ین درد سر و بد بوی از ان بینی و دوران سر و مرض عطسه و خشکی بینی خلل دماغ و آماس وقتی و آروغ و مرض پرتسیا که از افزونی
کف بود و بلول و غائط و ضراط بآسانی بیرون آید و قوت باه افزاید این راجهیر تیلی گویند نوع دیگر بهرنگ و نمک سناگ و انگزه و گوگل و نسل و پنج جمله را
متساوی ستده و با آب آس کرده مریض را ببوشانند از ین مرض پرتسیا که از گرم باشد دفع شود نوع دیگر بندال و چیتره با شیره بهنگره بسحیق ساخته
اندک روغن انداخته در بینی سخت کنند از ین مرض بینی دفع شود نوع دیگر پست خو و روغن ستو را آمیخته در شرابه اندازند و بران اخگر یا نهند
و دود آن مریض را ببوشانند از ین پرتسیا که بعث الصد بود دفع شود نوع دیگر تج و تیرج و الایچی و ناکیسر از جهت دفع مرض مذکور ببوشانند

نافع آید نوع دیگر زیره سیاه را آس کرده مریض را بنوشانند نیز نافع آید نوع دیگر برگ ارنی آس تازه وگرم کرده شیره آن بشیلند و ببستانند بار روغن کنجد و
نمک سنگ آمیخته مریض را بنوشانند ازین نیز پرتیسیا دفع شود و از ماش که آنرا جوشانیده باشند با نمک بار ساخته مریض را بخورانند نافع آید نوع دیگر جوش
ترب که خرد باشد و کلهتی مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر دارو های معمول شیر گرم مریض را بنوشانند صحت یابد و اگر شراب کهنه بنوشانند
نیز نافع آید نوع دیگر سیچق پلپل گردو تنبه و دو جغرات باهم آمیخته مریض را بخورانند ازین پرتیسیا پخته گردد نوع دیگر کاسچل و سنده فلفل و پلپل و کپیر و پهکار مول
و بهارنگی و بچ و مرهری و مایله و نمک سوبچل جمله را انسادی ستده آس کرده با بول بقر مریض را بنوشانند ازین مرض سنیس و تباهی آواز حلق و سرفه و دمه
مرض بلیمات دفع گردند و آنرا الچهشا دچورن گویند و اگر جوش این دارو مریض را بنوشانند ازین نیز امراض مذکوره زائل گردند نوع دیگر سیچق ترازان
پارهی و مرهری پلپل دراز و جاونری وزر دچوب دار بلد و دانتی و روغن کنجد را بپزند و در بینی مریض بچکانند ازین بیس پرتیسیا فی الحال دفع گردد و
این اپاتهاد تیل گویند نوع دیگر سیچق ترازان کتائی و دانتی و بچ و سهجنه و تلسی و سنده فلفل و نمک سنگ و روغن انزپیده در بینی مریض بچکانند ازین
بوی بد از بینی دفع شود و مرض پرتیسیا نیز پخته گردد و این روغن را بیاگهری تیل گویند نوع دیگر معلول را بگویند که در شب آب بسیار در شکم پر
کرده بنوشد متصل آن خواب کند میان سه وقت ازین مرض پرتیسیا پخته گردد و دفع شود و لیکن باید که مریض را غذای چرب بخورانند نوع دیگر سیچق
ترازان بالنسبه بهم و پلپل و بپراو دار بلد و اسپند بالا و نگلی و جوالنسا و سندهی فلفل و صندل و تر ایمان روغن ستور را بپزند و در بینی مریض بچکانند
و مریض بخورانند ازین جمله امراض بینی و درد سر و چشم و پشت و تپ عرض باید و دفع شود نوع دیگر دانه انار بیست و چهار درم و شکر نود و شش درم ابستانند
و جمله را آس کرده بدارند و بخورانند ازین هم بنیس و سرفه و دمه و نا آرزوی طعام و اتیسار و تباهی آواز و تپ دفع گردد والله اعلم بالصواب فصل هفتم
در امراض چشم که آنرا به هندی نیتر روگ گویند مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامت زحمت مذکوره بدانکه نزد حکمای هند خلقت
چشم از عناصر اربعه و خاص است گوشت چشم دلیل بر عنصر خاک است و سرخی دلیل بر عنصر آتش است و سیاهی دلیل بر عنصر باد است و سپیدی
دلیل بر عنصر آب است و مجرای اشک که بدان اشک بسهولت برون می آید دلیل بر خاص است هر یکی از طول و عرض و بالا هر شخصی مقدار دو انگشت آن
شخص باشد عمیقش بمقدار عرض دو انگشت او بود و سوم حصه طول دیده سیاهی دیده است و هفتم حصه سیاهی محل بینائی است و آن سیاهی است
بمقدار دانه عدس در محل سیاهی محل باشد و در چشم پنج حلقه است یکی حلقه پلکها و دوم حلقه مژگان و سوم حلقه سپیدی و چهارم حلقه سیاهی بزرگ
و پنجم حلقه سیاهی خرد که محل بینائی است و شش بندگاه است یکی بندگاه که آن جای پیوستن مژگان بپلک است و دوم بندگاه که آن جای پیوستن پلک
و سپیدی دیده است و سوم بندگاه که آن جای پیوستن سپیدی دیده و سیاهی است و چهارم بندگاه که آن جای پیوستن سیاهی بزرگ و سیاهی خرد
و پنجم بندگاه گوشه چشم که طرف بینی است و ششم بندگاه که دنباله چشم است و شش پرده است ازانجمله آن دو پرده طرف باطن هر دو پلک اند و چهار پرده بر دیده چشم اند
پرده هر یکی ازین چهار پرده بمقدار خمس محل بینائی است و مرض تمر درین چهار پرده باشد قوام چشم بر چهار چیز است یکی رگ دوم پی و سوم چربی و
چهارم بلغم و اخلاط فاسده براه رگها که بچشم پیوسته اند در چشم درآمده امراض چشم را پیدا آرند و علاماتی که قبل حدوث امراض مذکوره پیدا
آرند آنست که چشم بیکی دگران سرخ گردد و در چشمان کب گویا که چیزی دران خلانیده اند و یا چیزی دران کاه و خاشاک افتاده است و در چشم خارش
و گرانی و سوزش حادث شود و بینائی کم گردد و اشک سائل شود و طبیب را باید که درین حالت علاجی و تدبیر کند که ازان غلبه خلطی که سبب مرض چشم باشد
زائل گردد و مرض مذکور حادث شود و مریض را از اشیائیکه مورث علل مذکور باشد باز دارد و بدانکه از دود برآمدن و باب و آنکه گرمی آفتاب یا آتش
بسیار خورده باشد و از دیدن بتکلف شیئی را که سخت دور باشد و از بیدار بودن در شب و در هنگام بیگاه خواب کردن و فریاد و از بسیاری گریه و از
بسیاری اندیشه و از بسیاری غصه و از کثرت جماع و از خوردن اشیای تیز چنانچه خردل و سرشف و از نگهداشتن بول و غائط و ضراط و مانند آن
که حبس آن ممنوع است و از بسیار رسیدن گرمی آتش بچشم و از درآمدن دود یا گرد در چشم و از نگهداشتن قی و اتکاف از نظر کردن با معان

یار بیک از رسیدن زخم خلط غلبه کرده مرض چشم حادث گرداند و امراض چشم هفتاد و شش اند یکی از آن در بندگاه چشم حادث گردند یکی را ایوپالس گویند
و آن آنست که در بندگاه کنج آماس چشم پیدا شود و پخته گردد و ریم غلیظ یابد یا از آن بچکد و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط بود و دوا پذیرست دوم را انپاد
گویند و آن آنست که در بندگاه که میان هر دو سیاهی ست دانهٔ آماس حادث شود و خارش کند و درد نکند و پخته نگردد و حدوث این از غلبهٔ بلغم بود
و دوا پذیرست و از امراض مذکوره چهار را سراو گویند و آن آنست که خلط فاسد در مجاری اشک نفوذ یافته و در بندگاه چشم [illegible] گشته و در کنج چشم
رسیده ریم را از کنج چشم سائل گرداند یعنی [illegible] ناری گویند یعنی ناسور چشم نیز گویند یکی از این چهار نوع که از غلبهٔ هر سه خلط باشد و آن آنست که از کنج چشم ریم
گوناگون بچکد دوم از غلبهٔ باد بود و آن آنست که از کنج چشم ریم چرب غلیظ لزج زرد بچکد و درد نباشد سوم از غلبهٔ خون بود و آن آنست که از کنج
چشم ریم گرم با خون آمیخته که نه سخت رقیق و نه سخت غلیظ باشد سائل گردد چهارم از غلبهٔ بلغم بود و آن آنست که از کنج چشم ریم رقیق بچو زرد آب سائل
و آم بچکد و این هر چهار نوع لا دوا اند و هفتم را از جملهٔ امراض مذکوره پربنکا گویند و آن آنست که در بندگاه که میان سپیدی و سیاهی چشم ست دانهٔ آماس
که خرد و تنک و گرد بود و یا بسیار ارتفاع نباشد حادث گردد و درد و سوزش کند و حدوث این از فساد خون بود و هشتم را الجی گویند و آن آنست که در بندگاهی
که میان سپیدی و سیاهی چشم ست دانه بچو دانهای [illegible] برآید لیکن این دانه از دانهٔ سالوق مقداری بزرگ و مرتفع باشد و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط ست
لا دوا است نهم را کران کرنتهه گویند و آن آنست که در بندگاهی که میان پلک و سپیدی چشم ست گرهای باریک گوناگون بیفتند و خارش پیدا آرند و اگر بسیار
شوند تا پلکهای چشم رسند و در آن نیز خارش حادث گردد و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و دوا پذیرست بست و یک از امراض چشم حادث گردند یکی را انجنی گویند
و آن آنست که در پلک زیرین دانهٔ خشکی حادث گردد و خلش طرف باطن پلک چشم بود و درد اندک کند و چون پخته شود شکسته گردد و از آن ریم بچو سپیدی بیضه
بیرون آید و گرد برگردان دیگر دانها بر کیفیت دانهٔ مذکور نیز پیدا آید و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست و دوم را کمهنکا گویند و آن آنست
که دانهای خشکی بچو دانهٔ [illegible] در پلک چشم حادث گردند و پخته شکسته شوند و باز ریم برگشته [illegible] شوند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست
[illegible] بچو دانهای [illegible] باشند و سوم را پوتکهی گویند و آن آنست که در پلک چشم دانهای خشکی بچو دانهای سرشف لعل حادث گردند و خارش
و درد کنند و بسیار بچکند و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و دوا پذیرست و چهارم را برتم [illegible] نامند و آن آنست که در پلک چشم دانهای خشکی سطبر و سخت حادث
شوند و دیگر دانهای خرد برگرد آن باشند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست و پنجم را ارسو برتم گویند و آن آنست که در پلک چشم
دانهٔ خشکی خرد و شکل تخم خیار یا [illegible] حادث گردد و سخت بود و درد اندک کند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست و ششم را [illegible] نامند و
آن آنست که در پلک چشم طرف باطن طویل و سخت حادث گردد و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست و هفتم را [illegible] گویند و آن آنست که در
پلک چشم دانهٔ لعل و [illegible] حادث گردد و درد اندک کند و یا خارش و سوزش بود و حدوث این از غلبهٔ خون باشد و دوا پذیرست و هشتم را [illegible] نامند و آن
آنست که در پلک چشم دانهای خشکی که در مقدار مساوی باشند حادث گردند گوئیا آن بچو [illegible] پلک بود و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست
و نهم را [illegible] نامند و آن آنست که پلک چشم بیاماسد و خارش کند و باد و درد اندک بود که بسبب آن پلکها بر هم نه پیوندند و دهم را [illegible]
گویند و آن آنست که هر دو پلک چشم سوده و نرم و لعل و آم گرفته [illegible] گاه سخت لعل بچو گل [illegible] شوند و حدوث این از غلبهٔ خون بود و دوا پذیرست
و یازدهم را [illegible] گویند و آن آنست که هر دو پلک چشم سوده و نرم و سیاه و آم گرفته و بچو خلاب تر باشد و حدوث این از غلبهٔ تلخه و خون و بلغم باشد و دوا پذیرست
و دوازدهم را [illegible] نامند و آن آنست که پلک چشم طرف ظاهر و باطن سیاه و آم گرفته و فربهی به آماس و درد و خارش کند و سوزش بود و
[illegible] و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست و سیزدهم را [illegible] گویند و آن آنست که طرف ظاهر پلک چشم به آماس و خارش کند و
طرف باطن تر باشد و بچکد و حدوث این از غلبهٔ بلغم بود و دوا پذیرست و چهاردهم را [illegible] گویند و آن آنست که پلکهای چشم بغیر خشکی [illegible] که
با هم پیوند [illegible] شوند [illegible] منفصل گردند [illegible] نیز گویند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و دوا پذیرست [illegible]

با شمتت نامند و آن آنست که بناگاه پلک سست شود و آن مریض پلک گشادن و برهم زدن نتواند و حدوث این از غلبهٔ باد باشد و لادوا است و
شانزدهم را ستیراریه گویند و آن آنست که طرف باطن پلک گره دار و لعل و ورم حادث گردد و درد کند و لیکن ازان مریض را سخت بیقراری روی نماید و این
از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود و دوا پذیر است و هفدهم را انیکهی نامند و آن آنست که در پلک دانهای نرم همچو انگور برآید و با خارش و درد و ناپاک بود
و این لادوا است و هیجدهم را سونتارس گویند و آن آنست که در پلک دانها باشد و ناپاک باشد هر بار که بریده شود باز برآید و این از غلبهٔ خون
حادث شود و لادوا است و نوزدهم را الکچهن نامند و آن آنست که در پلک چشم دانهٔ خشکی همچو کنار دشتی حادث شود و پخته نگردد و سخت سطبر و درد و
با خارش بود و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و دوا پذیر است و بیستم را لیس پرتم نامند و آن آنست که پلک چشم مقداری به آماس گراید همچو نیم
پخته نیلوفر سمی... و این از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود و دوا پذیر است و بیست و یکم را پکهمکوب نامند و آن آنست که هر سه خلط در چشم فاسد شده و مویهای
باریک او طرف باطن پلک بروید و این را در عرف پروال نامند و ازین ورم را بیقراری حاصل شود و چون آنها را بکنند قرار شود و باز بروید و در
ماده و زان مرض چشم زیاده آور بود است یکی را کنجن گویند و آن آنست که خلط فاسد در پلک آمده آنرا گرداند چنانکه مژگانها طرف دیده مائل گردند
و در ان خلط... و ازان پیدا خراش... گردد و دوم را پچهمات نامند و آن آنست که تلخهٔ فاسد در پلک چشم درآمده مویهایش را بریزند و در پلک خارش ناپاک
پیدا آرد و یازده مرض از جملهٔ امراض چشم در سپیدی دیده حادث گردد یکی را پرستارم نامند و آن آنست که در سپیدی چشم نقطهٔ لعل و یا نیلگون رقیق حادث
گردد و این از غلبهٔ هر سه خلط فاسد شود و دوم را سکل ارم نامند و آن آنست که در سپیدی چشم دانهٔ سپید فام و نرم و هموار حادث شود و بتدریج بزرگ
و عریض حادث گردد و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و سوم را لاکنا ارم گویند و آن آنست که دانه در سپیدی چشم لعل فام برنگ نیلوفر سمی حادث گردد و بزرگ
بزرگ گردد و حدوث این از غلبهٔ خون است و چهارم را ادهی سلارم گویند و آن آنست که دانهٔ سپیدی چشم برنگ جگر یا سیاه فام و نرم و پهنا
سطبر حادث شود و این از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود و پنجم را ستای گرم ارم گویند و آن آنست که در سپیدی چشم دانهٔ سپید و خشن حادث شود و افزون
گردد و این از غلبهٔ هر سه خلط پیدا گردد و ششم را سکت نامند و آن آنست که در سپیدی چشم نقطهای بسیار که مقداری طویل باشد و سپید فام و سیاه
فام بود حادث گردد و این از غلبهٔ تلخه حادث شود و هفتم را ارجن گویند و آن آنست که در سپیدی نقطهای بسیار لعل فام برنگ خون خرگوش پیدا شود
و حدوث این از غلبهٔ خون باشد و هشتم را پشتک نامند و آن آنست که در سپیدی چشم نقطه که مدور و صاف و برنگ برنج مسحوق باشد و فاسد
مرتفع بود حادث گردد و این از غلبهٔ بلغم حادث شود و نهم را سترجال گویند و آن آنست که رگهائی که در سپیدی چشم اند درشت گردند مثل دام
ماهی گیر یا رگ بر یک... شوند و این از غلبهٔ خون حادث شود و دهم را سراج پنکا نامند و آن آنست که در سپیدی چشم قریب سیاهی دانهٔ
سپید که آثار رگها در گرفته باشد حادث گردد و دیده شوند و این از غلبهٔ هر سه خلط حادث شود و یازدهم را پلاس گویند و آن آنست که در سپیدی
چشم دانه که سخت و مقداری مرتفع باشد حادث شود و در نظر چنان نماید گویا که قطرهٔ آبست و این یازده نوع دوا پذیر اند و چهار مرض
از جملهٔ امراض چشم در سیاهی دیده حادث شود یکی را پرنشکر گویند و آن آنست که در سیاهی چشم نقطه که مدور و لعل برنگ پسته باشد و چنان غایر بود
گویا که رخنه ایست که آنرا سوزن خار بیده کرده اند و ازان آب گرم سائل شود و درد کند حادث گردد و این از غلبهٔ خون حادث شود و اگر نقطهٔ مذکور بسیار
و رونکند سخت غائر نماید و قریب محل بینائی بود و آب ازان بسیار سیل نباشد گاه باشد که بد و از ائل گردد و اگر سخت غائر نماید و یا آنکه گوشت سیه
پرده آنرا پوشیده باشد و یا آنکه نزدیک سیاهی چشم بود و منتقل باشد و یا آنکه قریب بینائی چشم بود چنانچه که در بینائی نقصانی پیدا آید و یا آنکه تا دو پردهٔ چشم سرایت
کرده باشد یا اطرافش لعل بوند و میانه اش لعل نباشد و یا آنکه دیرینه باشد لادوا است طبیب را شاید که نزدیک این نرود و علامات که ازان معلوم
شود که نقطهٔ مذکور تا دوم پرده سرایت کرده است آنست که نقطهٔ مذکور زرد و بشکل مقدار دانهٔ مونگ باشد و بعضی میگویند اگر نقطهٔ مذکور برنگ...
بود... دوا باشد و دوم را ابرن سکر نامند و آن آنست که در سیاهی چشم نقطه که سپید بود و درد اندک کند و آب ازان نیز اندک سائل گردد حادث شود

واین از غلبهٔ خون پیدا آید و دوا پذیرست و اگر این نقطه تا دو پردهٔ چشم سرایت کند و یا سطبر و یا دیرینه باشد بعلاج بدشواری زایل گردد و سوم را
اجهیاکسات گویند و آن آنست که پردهٔ سفید رقیق در سیاهی چشم پیدا شود و تمام سیاهی را در گیرد و این از غلبهٔ هر سه خلط حادث گردد لادوا ست و چهارم را دکاچات
نامند و آن آنست که در سیاهی چشم همچو شبکل پشک گوسفند بر آید بور و درد کند لعل فام بود و آب گرد و لعل گون از آن بچکد و شنیده مرض از امراض چشم در تمام
چشم حادث گردند و جملهٔ آن چهار نوع مرض ابهکند اند یکی از این چهار نوع آنست که چشم چنان درد کند گویا که در آن سوزنها میخلانند و گویا که در آن
سنگ ریزه و خار آن افتاده است و خشن گردد با سر لیش اندک بود و اشک سرد از آن سائل گردد و سر درد کند و از درد چشم موهای اندام ایستاده شوند
و این را پاتاابهکند گویند و حدوث این از غلبهٔ باد باشد و دوم نوع آنست که چشم پخته گردد و زرد وام شود و سوزش کند و آب گرم بسیار از آن
سائل گردد و مریض راغب برسردی و اشیای سرد باشد و این را پتاابهکند گویند و حدوث این از غلبهٔ تلخه باشد و سوم نوع آنست که چشم گران گردند و آماسند و
خارش کنند و سر لیش بسیار بوند و آب زرد و غلیظ بچکد و مریض راغب برگرمی و اشیای گرم باشد و این را کپاابهکند گویند و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد
و چهارم نوع آنست که چشمان لعل گردند و خطهای لعل وام بر دیده پیدا آید و آب لعل فام از چشم سائل گردد و دیگر علامات نوع تلخه پیدا آید و این را
رکتاابهکند نامند و حدوث این از غلبهٔ خون باشد و این چهار دوا پذیراند و جملهٔ هفتاد و هفت امراض مذکور چهار نوع ادهمنه اند یکی آنست که چشم آماسد و
چنان درد کند گویا که دیده را کشیده بیرون می آرند و چوب ابران داشته بطریق چاک می گردانند و در آن سوزنها میخلانند و در آن سنگ ریزه و مانند آن افتاده است
و آنرا اندیشه گافند و چشم رنگین گردد و نیم سر درد کند چنانچه آنرا می شکنند و حدوث این از غلبهٔ باد باشد و دوم نوع آنست که چشم چنان درد کند گویا که آنرا آتش
میسوزند و در آن شوره انداخته اند و پخته گردد و آب از آن سائل شود و دیده از آن همچو پارهٔ جگر نماید و خطهای لعل فام در آن افتند و پلکها به آماسند و در بینی
و نظر مریض زرد وام آید و در سر بیهوشی شود و حدوث این از غلبهٔ تلخه باشد و سوم نوع آنست که دیده با پلکها آماسند و گران گردند و چشم چنان درد کند گویا
که سنگریزه و خار آن افتاده است و خارش کنند و با سر لیش بوند و آب لزج از آن سائل بود و هر چیزی پیش چشم مریض رنگین نماید و سرش درد کند و بینیش ریزش بلغم
باشد و حدوث این از غلبهٔ بلغم بود و چهارم نوع آنست که دیده با لعل فام همچو گل دوپهریه شوند و لعلی تمام دیده را در پوشد و سیاهی چشم چنان نماید گویا که
غلوله سیاه را در خون خلانیده غرق کرده اند و چشم به آماسد و درد بسیار کند گویا که در آن سوزنها میخلانند و آب لعل وام سائل گردد و مساس چشم مریض را
بیقراری حاصل آید و این هر چهار نوع نیز دوا پذیراند باید دانست که چون ابهکند را بزودی بعلاج دفع نگردانند غالب آید و مرض ادهمنه حادث گرداند
و باید که ادهمنه را نیز بزودی دفع سازند و مریض را از مخطورات باز دارند و اگر نه غلبه کرده چشم را تباه گرداند و اگر در علاج سستی کنند و مریض از مخطورات
باز نماند چشمهای لیش در نوع بادی که هفت روز تباه گردند و در نوع بلغمی بعد هفت روز و در نوع که از تلخه حادث شود بعد از یک روز و در نوع خونی بعد پنج روز
تباه و فاسد گردند و نهم را از سی و هفت امراض مذکوره سوتهپاک گویند و آن آنست که چشم به آماسد و پخته گردد و لعل وام همچو کلر پخته شود و خارش کند
و با لیش باشد و آب از آن سائل گردد و این از غلبهٔ هر سه خلط میشود و دوا پذیرست و دهم را سوتهپاک نامند و آن مرضیست که در آن جز آماس دیگر همه
علامات سوتهپاک باشد و یازدهم را اپهکاسمنه گویند و آن بر دو نوع است یکی آنست که چون مریض اپهمنه بادی را علاج نکنند غلبه کرده چشم را خشک و
منقبض و تباه گرداند و سخت درد پیدا آرد و دوم آنست که باد فاسد در رگهائیکه طرف پنج دیده اند در آمده را از محل خود منتقل گرداند و بیرون آرد و این
هر دو نوع لادوا اند و دوازدهم را باتبرجی گویند و آن آنست که باد در پلک یا مه و ملحق که چشم در آمده درد پیدا آرد و مستقر نماند گاهی در پلک و گاهی در دیده و گاهی در غولهٔ
چشم غلبه کرده سخت درد پیدا آرد و سیزدهم را سهکاچهپاک نامند و آن آنست که باد در چشم فاسد گشته پلکها را خشک و خشن گرداند از این مریض پلکها بهم زدن
و باز کردن بدشواری تواند و دیده رنگین نماید و مرئیات پیش نظر مریض نیز رنگین آیند و چهاردهم را انتویات گویند و آن آنست که باد در تمامی کلو یا
گوش یا در سر یا در کلسها یا در پشت یا در رگهای قفا که آنرا ابینال گویند فاسد گشته در چشم و پلک و ابرو درد پیدا آرد و این مرض لادوا است و پانزدهم را
ادهاوبهکته گویند و آن آنست که از خوردن اشیای ترش و تیز تلخه فاسد شده دیده را متلون بسرخی که باندک سیاهی مخلوط بود و تمام دیده را فرو گیرد

آماس و درد و سوزش پیدا آرد و این مرض لازم است و شانزدهم را سروت پتات گویند و آن آنست که در دیده خطهای لعل فام بار باریک بنماید و پیدا شوند و این
از غلبهٔ خون حادث شود و دوا پذیرست و هفدهم را استرخای جفن نامند و آن آنست که از غالب گشتن مرض سروت پات از چشم آب لعل فام بسیار سایل گردد
و مریض چشم را باز کردن و نظر کردن بسوی شی نتواند و این نیز از غلبهٔ خون حادث شود و دوا پذیرست و دوازده مرض از جملهٔ امراض چشم به بینائی چشم حادث
گردند منجمله آن شش نوع تمر ست یکی آنکه مریض امر مرئیات رنگین گردند و لعل فام و کر بیند و حدوث این از غلبهٔ باد ست و دوم نوع آنست که در نظر
مریض به سبب فساد بینائی مرئیات مثل آفتاب و کرم شب تاب و قوس قزح و برق و پر طاوس موجود و سیاه و نیلگون آید و این از غلبهٔ تلخه حادث
شود و سوم نوع آنست که در نظر مریض بفساد بینائی سپیدی سفید و قطعات ابر سپید و چاهها سپید آید و مرئیات بزرگ و ترچنانکه آنرا آب تر
گرداند نماید و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و چهارم نوع آنست که در نظر مریض به سبب فساد بینائی تاریکی و لعلی آید و مرئیات گوناگون و پراگنده
و شکسته آیند و در نظرش یک چیز دو چیز یا بیش از آن نماید و گاهی از اشیای متعدده بعضی در نظرش آید بعضی نیاید چنانچه مردم سلیم الاعضا را یک بیک
دست و یا یک چشم و یا یک گوش بیند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط باشد و ششم نوع آنست که در نظر مریض هر طرفی که نظر کند زردی آید و نیز در
نظرش درختان و جز آن بکرمهای شب تابان و شرارهای آتش و مانند مجوف و در گرفته نماید و گاه در نظرش چنان آید که آفتاب طلوع شود و این
سیر پلادهم گویند و حدوث این از تلخهٔ فاسد که با خون فاسد آمیخته بود و گاه باشد که در مرض سیر پلادهم نقطه گردد وسط بزرگ دوام و یا سبز فام [illegible]
پیدا آید از آن نظر مریض کم افتد و سخت متحمل گردد و یا یاد آنست که مرض تمر را چون در آن گونه دیده متغیر شود و سبب آنکه بینائی چشم بکلی ریخته باشد کاچ
گویند و اگر این مرض از غلبهٔ باد باشد گونهٔ دیده لعل فام بود و اگر از غلبهٔ تلخه بود گونهٔ دیده زرد فام یا سبز فام باشد و اگر از غلبهٔ بلغم بود گونهٔ دیده سپید
باشد و اگر از غلبهٔ خون بود گونهٔ دیده سخت سرخ باشد و اگر از غلبهٔ هر سه خلط بود دیده بالوان مختلف ملون باشد و اگر از غلبهٔ تلخه که آمیخته با خون بود دیده با
دیده ملون بالوانی که آثار فساد خون و تلخه اند بود و مرض تمر را چون در آن گونه دیده متغیر شود و بینائی بکلی برود این را لنگناس گویند و اگر این
مرض از غلبهٔ باد باشد پردهٔ چشم لعل فام و منتقل و خشن بود و اگر از غلبهٔ تلخه باشد پردهٔ مذکور سبز یا زرد و یا برنگ برنج بود و اگر از غلبهٔ بلغم باشد پردهٔ مذکور
همچو جرم مهره یا ماهتاب چرب و سطبر باشد همچو قطرهٔ آب که بر برگ نیلوفر شمسی بود نماید و چون چشم را بمالند پردهٔ مذکور وسیع گردد و اگر از غلبهٔ خون باشد
پردهٔ مذکور لعل فام برنگ لیسه باشد و اگر از غلبهٔ هر سه خلط بود پردهٔ مذکور متلون بالوان مختلفه باشد و اگر از غلبهٔ تلخه که ممزوج با خون بوده باشد
پردهٔ مذکور متلون بالوانی که آثار فساد که از تلخه و خون بود و یا یاد آنست که چون خلط فاسد در پردهٔ لعل که داخل هم پردهاست در آید مرض
تمر را پیدا آرد و بنظر فتوری پیدا شود و مرئیات کماهی در نظر مریض نیاید و اگر تا پردهٔ دوم سرایت کند در نظر مریض مثل مگسان و پشهها و تنیدهای عنکبوت
و دایرها و سراب آیند و مانند ستارگان نیز در نظرش آیند و چنان نماید که بعضی بالا روند و بعضی زیر و بعضی راست و بعضی چپ و چنان در نظرش آید
گویا که بر دیده پیدا شده است و باران می بارد و بادی وزد و مریض شی را که نزدیک باشد دور و دور را نزدیک بیند و هر چند که گوشه سوراخ سوزن
در نظرش بنگنجد و مرئیات را بلونی که اثر خلط باشد که از فساد آن مرض مذکور پیدا شده است بیند و اگر تا پردهٔ سوم سرایت کند مریض اشیای
فوقانیه را بیند و اشیای تحتانیه را نه بیند و مرئیات اگرچه بزرگ و عظیم الجثه باشد در نظرش کماهی نیاید بلکه چنانچه شی از ورای پرده در نظرش آید
همچنین در نظرش آید و مردم سلیم الاعضا را بی گوش و یا بی بینی و یا بی چشم به بیند و دیده اش متلون بلونی که اثر خلطی باشد که سبب مرض ست
بگردد و پیش از سرایت کردن خلط فاسد تا این پرده دیده هم برنگ اصلی خویش باشد و گونه اش متغیر گردد و چون خلط فاسد در این پردهٔ سوم
زیر سیاهی خرد بود مریض شی که نزدیک باشد به بیند و شی را که دور باشد نه بیند و چون بالای سیاهی مذکور بود شی که دور باشد به بیند و شی را
که نزدیک باشد نه بیند و اگر طرف راست یا چپ سیاهی مذکور بود شی که بدان طرف باشد آنرا نه بیند و آنکه طرفی دیگر باشد آنرا به بیند و اگر خلط فاسد
در این پرده در وسط سیاهی مذکور بود مریض یک شی را دو بیند و اگر خلط فاسد در این پرده در وسط سیاهی مذکور بدو جا باشد چنانکه بخش شود

مریض یک چیز را سه چیز بیند و اگر خلط فاسد درین پرده منتقل و مضطرب بر بینائی چشم باشد مریض یک چیز را دو و یا سه و یا زیاده ازان بسبب تفاوت و انتقال آن بیند و اگر خلط فاسد درین پرده بر تمام سیاهی باشد مریض اشیا اکثر یا یک یا پیوسته به بیند اگر خلط فاسد یا پرده چهارم که بالای همه پرده هاست رسد بینائی زائل گردد و درین مرض تمر الکنکناس گویند و چون این مرض حدیث العهد بود و سخت غلبه نکرده باشد مریض ماهتاب و آفتاب و ستارگان و برق و مانند آنرا به تکلف به بیند و درین مرض انکناس را ناچیکا کاج نیز گویند و هفتم را به دکه دوشت گویند و آن آنست که از مجتمع گشتن تلخه فاسد در چشم دیده زرد گردد و مرئیات در نظر مریض زرد آید و اگر تلخه مذکوره تا پرده سوم سرایت کند مریض کور گردد و در شب از فرو افتادن غلبه تلخه مرئیات در نظرش آید و این مرض واپذیر نیست و هشتم را الیجه بده که بده دوشت گویند و آن آنست که از مجتمع گشتن بلغم فاسد در چشم دیده سپید گردد و مرئیات در نظر مریض سپید آید و اگر بلغم مذکور تا پرده سوم سرایت کند و یا سخت غلبه نیذ و مریض شب کور شود و در روز بسبب فرو افتادن بلغم بواسطه گرمی آفتاب مرئیات در نظرش آید و این مرض واپذیر نیست و نهم را دهوم دشت گویند و آن آنست که ... دود و دم زدن و حرکت کردن از درد سر بینائی فتور شود و مرئیات در نظر مریض دود آلوده آید و حدوث این از غلبه تلخه باشد و دهم را اسجات گویند و آن آنست که از مجتمع شدن سه خلط فاسد چشم و دیده و مرئیات در نظر مریض خورد نماید و چون شب شود بواسطه فرو افتادن غلبه تلخه گاهی بر منفذ آید و این مرض لاد واست و یازدهم را نکالا ... گویند و آن آنست که از مجتمع گشتن سه خلط فاسد چشم و دیده مریض همچو پرده راسو برفته و در روز مرئیات در نظر مریض گونا گون آید و دوازدهم را انیکا گویند و آن آنست که از مجتمع گشتن باد فاسد در چشم و دیده منقبض شده طرف باطن در آید چشم درد کند و این مرض لاد واست بدانکه این هفتاد و چهار مرض که ذکر افتاده اند از غلبه اخلاط حادث می گردند و دو مرض دیگر آنکه بسبب حادث میشوند یکی را اسرمت گویند و آن آنست که از رسیدن باد زهرناک پیدا آمدن بواسطه درد سر و یا از رسیدن زخم معکه بینائی بکلی زائل گردد این مرض لاد واست و دوم را انمت گویند و آن آنست که از سبب بو و پری و از دیدن باران بزرگ و از دیدن حالیکه سخت درخشد و مانند آن دیده چون بیده و حمت که نوعی از جوهریست گردد و بینائی زائل شود

قسم دوم در علاج زحمتهای مذکوره بدانکه امراض چشم هفتاد و شش اند منجمله آن یازده مرض اند که دران عمل قطع بکار باید بست پنج نوع ارم و ششم ارسو برم و هفتم سعه کارس و هشتم اربده نهم سراج تبکا دهم سر اجال و یازدهم بربنکا و نه مرض اند که دران عمل خراشیدن بکار باید بست یکی انسلنی و دوم کال کودم و سوم سنا برتم و چهارم کمفن برتم و پنجم بده برتم و ششم کلن برتم و هفتم بوتکی و هشتم کنهکا و نهم سرا و پنج مرض اند که دران عمل شگاف بکار باید بست یکی سلیکم انباد و دوم ... سوم لس کرتهه و چهارم کرم کرنهه و پنجم انجمن نامکا و پانزده مرض اند که دران عمل فصد بکار باید بست پنج ازان انواع ادهمنت و پنج ازان انواع المعکنند و دو ازان انواع سیتر باک و سیزدهم انتوبات و چهاردهم لونیاس پانزدهم بات برجی و دوازده مرض اند که دران عمل آلت آهن ممنوع ست یکی سکهکا چهاک و دوم کیجه بده که بده دوشت و سوم بت بده که بده دوشت و چهارم املاکهی و پنجم سکر و ششم ارجن و هفتم ببنک و هشتم اکلن و نهم دهوم درشی و دهم سکت و یازدهم حاباس و دوازدهم برکلت برتم و از جمله امراض چشم هفت مرض اند که از دائم دوا باید کرد از انکه این امراض چنانند که تا ما دام که بحت دفع آن دارو کنند فراهم گردند و تیرگی و اعود کنند شش ازان انواع مرض کاج و هفتم مرض جهنکوت و بیست و هفت مرض لا دوا اند چهار ازان بادی اند یکی بادهمنت و دوم مکهه و سوم کهنبرکا و چهارم باتمعت و دو ازان از غلبه تلخه حادث شوند یکی سرسجات و دوم جلسراو و یکی ازان بلغمی است آنرا الیجه سراو گویند و چهار ازان از غلبه خون حادث شوند یکی راکتا و دوم چکاجات و سوم سونتا و چهارم سرکا و چهار ازان از غلبه سه خلط حادث شوند یکی لوتاسراو و دوم تعلل اند و سوم اچهپاکات و چهارم الجی و دو ازان مرض خارجی اند که از سبب آن حادث شوند یکی سمنت و دوم انمنت بدانکه بجهت دفع مرض بابالمعکند و مرض باتا و ادهمنت بر چشم روغن سنتور را که کهنه باشد طلا کنند و روغن نزدیک بعضی بعد از یکسال و نزدیک بعضی بعد از ده سال کهنه میگردد و بعد از طلا کردن روغن سنتور عمل سیه بکار بندند تا ایکه چشم عضوی نازکست سیه اندک سهل بکار باید بست و بعد از عمل مرطوب الطعام بخورانند و رگ پیشانی بگشایند و در دفع این دو مرض تدبیر اسهال و روغن مسهل و تدبیر حقنه و عمل تهین و عمل بتیاک شنیجهک و عمل انسحوان و عمل نامس شنیجهک و عمل سرسیتن و عمل برکعیاب نیز نافع ست و چشمی که بدان چشم را سبب باید کرد نیست جوش ازدهان

که مزیل باد باشد و گوشت حیواناتی که میانهٔ آب و کرانهٔ آب باشد. و اشیای ترش لبستانند و شیر گرم بر چشم بچکانند و یا آنکه روغن ستور و روغن کنجد و لبساء مغز استخوان
را بگیرند و شیر گرم در چشم بچکانند. یا آنکه جامه را باران هر چهار چیز که شیر گرم باشد تر کنند و باران سید کنند و یا آنکه شیر ماده گاو را افاری گرم کرده در چشم بچکانند و یا آنکه
به پیسوار قیا یا شیر برنج سید کنند و غذا آنکه درین امراض نافع ست انیست که گوشت حیوانانی که در آبادانی باشد چنانچه گوسپند و جز آن حیواناتیکه در میان آب
و یا کرانهٔ آب بیباشند ستده و یا روغن ستور و نهی انار دان و یا آمله پخته شوربای آن بگیرند و بآن برنج پخته از ان سیمتی و مانند آن بخورانند نوع دیگر
شیر ماده گاو را با ستاول و سنامی و مانند آن که در دفع مرض چشم نافع آید یار کرده بجوشانند و بآن برنج سیمتی پخته و مانند آنرا بخورانند و بالای طعام قدری
روغن ستور که به تحقیق تر و جوش داروهای بادار کند معاد کنی و یا بتحقیق تر و جوش داروهائیکه مزیل باد بود پخته باشد بمقداری بنوشانند نافع آید و چون خواهند
که رگ پیشانی از ان مریض بکشایند باید که بهمین طعام خورانیده عمل فصد بکار برند و داروهائیکه بدان عمل نزیت بکار باید بست انیست روغن ستور و لبساء
مغز استخوان یا داروهائیکه مزیل باد باشد بپزند بدین روغن عمل مذکور بکار برند و داروهائیکه بدان عمل بتیاک و عمل و دو عمل ناس و عمل برکهیات و عمل سروبست بکار
باید بست انیست روغن ستور را به تحقیق تر از ان سه دن بپزند و بدین عملهای مذکوره بکار برند و داروهائیکه بدان عمل برکهیات و انجوتن باید بست انیست شیر گوسپند
برگهای بید انجیر که نرم و نورسته باشد و پوست درخت مذکور که بیخ کتائی بپزند و بدین شیر عمل مذکور بکار برند لیکن بجهت عمل کهیاب شیر مذکور که مقدار آن
گرم باشد بکار باید بست و بجهت عمل انجوتن شیر مذکور را سرد کرده بکار برند. نوع دیگر شیر گوسفند را به تمام سنگ و بالا و ملتی و پلپل دراز که جملهٔ داروها
هشتم حصهٔ شیر مذکور باشد و آب که نیمی از شیر مذکور بود بپزند تا آنکه شیر مذکور بماند و آب سوخته گردد بعد از ان بجامهٔ پخته بستانند و بدین شیر عمل مذکور بکار
برند نوع دیگر شیر گوسفند را با آب که چهار چند آن از شیر مذکور باشد و بالا و نگر و مجیته و پوست درخت کاکه جملهٔ داروها هشتم حصهٔ شیر مذکور باشد بپزند و بجامهٔ
پخته بستانند و بدین شیر عملهای مذکوره بکار برند و نیز بجهت دفع مرض بانا الجهکن و مرض بانا و همنته ملتی و زرد چوب هلیله و دیودار را با شیر بز آس کرده
و غلوله بسته بارند و بآب بسایند و در چشم مریض کشند در دفع هر دو زحمت مذکور نافع آید نوع دیگر خون سیر که کلان او در چشم کشند نافع آید نوع دیگر گل
لعل یک حصه و نمک سنگ دو حصه پلپل از چهار حصه و سنامی هشت حصه بستانند و بآب آس کرده و غلولها بسته نگاه دارند و بآب سایده در چشم کشند نیز در
دفع هر دو زحمت مذکور نافع آید و بجهت دفع هر دو زحمت مذکور عمل انجن که بیشتر خواهد آمد بکار برند و بجهت دفع مرض انخوبات و مرض بات
جوجهی تدبیرها و داروهائیکه بجهت دفع مرض بانا الجهکن گفته شده است بکار برند و نیز بجهت دفع این هر دو مرض به شیر و جوش بنده درخت
کبیتهه و بچمول بزرگ و گوشت پنج پایه روغن ستور را بپزند و مریض را بنوشانند نافع آید و بجهت دفع مرض سهکا چهپاک روغن ستور را بشیر گوسپند و به
شیرهٔ برنج و بآب به تحقیق تر از ان نمک سنگ و دیودار و سنامی بپزند و در چشم مریض بکشند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر روغن ستور را به تحقیق تر از ان اروهٔ
جیونی کن و بآب بپزند و مریض را بنوشانند و بدین عمل نزین بکار برند در دفع مرض مذکور نافع آید و روغنیکه آنرا آن تیل گویند و آنهم درین فصل خواهد آمد
عمل ناس بکار برند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر روغن شیر سرد و مقداری بتحقیق نمک سنگ بانداز ند و بدین شیر عمل برکهیات بکار برند در دفع مرض مذکور
نافع آید اگر شیر را با زرد چوب و دیودار یار کرده بپزند و در ان بتحقیق نمک سنگ بانداز ند و بدان عمل برکهیات بکار برند نافع آید نوع دیگر سنامی را با شیر گوسپند
و شیرهٔ برنج لیسه اسیده باشد و بروغن ستور بسایند و در چشم مریض بکشند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر نمک سنگ و سنامی را با لبساء حیواناتیکه
با کرانهٔ آب بیباشند بسایند و در چشم مریض بکشند در دفع مرض مذکور نافع آید و بجهت دفع دیگر امراض چشم که از غلبهٔ باد حادث گردند تدابیر و داروهائیکه
در دفع مرض بانا الجهکن و بانا و همنته گفته شده اند بکار باید بست و بجهت دفع مرض بانا و همنته خون بکشانند و اسهال بکنانند و روغن ستور را
بیخ دخ و بیخ شالی سار سوال و الایچی و یا کهان کهفید دارها و گل نیلوفر قمری و لود و برگ نیلوفر بسی موکهه و شکر و بیخ دجهه لود و کلیهر مین و پدمانگه و شهد
و صندل و زرد چوب و ملتی بپزند و بدان عمل ناس و عمل ترپن و عمل برکهیات بکار برند نوع دیگر روغنی که از شیر کشیده باشد مریض را بنوشانند و
بدان عمل ناس و عمل انجوتن و عمل برکهیات بکار برند در دفع مرض مذکور نافع آید لیکن بعد از سوم روز از حدوث مرض مذکور تدابیر این روغن بکار باید بست

نوع دیگر صمغ پلاس یا صمغ درخت سال بستانند با شهد و شکر سایند و در چشم کشند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر پوست هلیلی و بدبار شکر و شهد
آمیخته مرهم سازند و آنرا در چشم مریض بکشند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر جوش کوتحه و کف دریا و گل سیلو و قرمزی و برگ آمله و الایچی بجیبیار را بستانند
و از آن مرهم سازند و در چشم مریض بکشند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر کسیس الایچی و گل سرخ و اسپید خرمهره را با شیر عورت آس کرده در چشم مریض
بکشند صحت یابد نوع دیگر لودو و انگاره و شکر و کرنج و پهلتی را با شیر عورت سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد و اگر این ادویه را با شیر عورت آس کرده
در چشم و بر چشم داشته بجامه بندند نیز صحت یابد نوع دیگر صندل و گل مغاوی را با شیر عورت سایند و در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر پهلتی و ببا
لود و یا هر دو را با روغن سنتور بریان کرده و باریک سحق ساخته در چشم مریض کشند نافع آید نوع دیگر تخم نکهار و تخم آمله و تخم هلیله را با آب آس کرده در چشم
مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر کابچل را با آب آس کرده در چشم مریض بکشند نیز صحت یابد نوع دیگر روغن سنتور را با سحیق ترازان ترپهله بجهة مریض
بنوشانند نافع آید نوع دیگر تلوک کهرت مریض را بنوشانند صحت یابد و بجهت دفع امراض املادیت و مرض سکندکا تا ابهیربا و علاجهائیکه برای
ستالجککن و ستبااد همنه گفته شده اند بکار برند لیکن درین مرض خون نکشانند و نیز بجهت مرض املادیت روغنی که آنرا [illegible] کهرت و یار و غنیکه آنرا
تلوک کهرت گویند و یا روغن ماده گاو کهنه باشد مریض را بنوشانند و نیز بجهت دفع مرض سکندکا مریض را داروی مسهل خورانیده اسهال کنانند تا غلبه
خلط فرونشیند بعد از آن پند و حجمه باو رو کسب و مرداریه و زر و نقره و خرمهره را بسایند و با شهد و شکر آمیخته در چشم مریض بکشند صحت یابد بجهت دفع
مرض سوم دراده بنی مریض از روغن ماده گاو بنوشانند و علاجهائیکه بجهت دفع مرض رکتپت و مرض لسرب تلخه گفته شده اند بکار برند نیز بجهت دفع
کهپاک الجکک و کهپا ادهمنته مریض را تا سه روز فاقه کنانند و روغن که آنرا تلکتاک کهرت گویند بنوشانند و ناسی که آنرا اوبیرک گویند و عمل [illegible] و دو عمل
اسچوتن و عمل بتپاک هر یکی ازین سه خشک بود بر کهپاک و عمل کولکهه که هر یکی ازین دافع بلغم باشد و عمل فصد بکار برند و از سونا و مرداو بیل و بسترالی
و بیلو و کیتهه برگهای لورسته و نرم بستانند و آنرا چوکوب گردانند و بدان چشم را سید کنند نافع آید نوع دیگر نمک سنگ و انگز و ترپهله و سار چوب
درخت گلچکان و پدمانکهه و رسوت و توتیای سبز جمله را مساوی گرفته و برس سایند و با فتیله کرده بدارند و با آب سایند و در چشم مریض کشند نافع آید
نوع دیگر بلیله و زرد چوب و پهلتی و رسوت جمله را با آب آس کرده فتیله کنند و بدارند و با آب سایند و در چشم مریض بکشند نافع آید نوع دیگر سنگ فلفل ترپهله
و زر و چوب و برنگ جمله را مساوی سته آس کنند و غلولها بسته بدارند وقت حاجت یک غلوله سایند و در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر بالا
و کوکته و دیودار و خرمهره و پارحی و تیره و سنتهی و فلفل و پنسل جمله را بستانند و با آب آس کرده غلوله با فتیله ساخته بدارند و با آب سایند و در چشم مریض
بکشند صحت یابد نوع دیگر تخم کاه و بهه و گل جاهی و گل کرنج و گل سهجنه همه را مساوی سته و با آب آس کرده و غلوله ساخته بدارند و در چشم مریض بکشند
صحت یابد نوع دیگر تخم کرنج یا تخم سهجنه را با آب سایند و در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر گل سرو و کتالی و رسوت و کنچن تمام سناگ و
بنسل و سیفر زریج جمله را مساوی سته و با آب آس کرده غلولها بسته بدارند و با آب سایند و در چشم مریض بکشند نافع آید و بجهت دفع مرض [illegible]
اولا وجود مریض را به عمل ناسی اسهال و فصد حادث گردانند و داروهائیکه بجهت مرض کهپا الجکک و کهپا ادهمنه در چشم بکشند بجهت دفع این مرض نیز در چشم
مریض بکشند نافع آید نوع دیگر جو که سبز و نیم پخته باشد بستانند و شب در شیر ماده گاو سیاه تر کرده بدارند و در روز خشک کنند همچنین تا هفت روز
بکنند بعد از آن جو مذکور را سوخته خاکسترش بگیرند و رام تلسی و کیتهه و اگر و بیل و سیغالو و گل جاهی را نیز سوخته خاکسترش بگیرند خاکستر جو مذکور بستانند
و این هر دو را با آب گرم که چهار چند آن باشد بیامیزند و تیز آب بارها بچکانند تا آنکه تیز آب مذکور لزج و تیز و لعل فام شود بعد از آن سحیق نمک سنگ و توتیای سبز و
گورچنه که رفع ثمن تیز آب مذکور باشد بیامیزند و در آوند آهن انداخته بجوشانند تا آنکه شوره گردد بعده در آوند آهن بدارند و در چشم مریض بکشند در رفع مرض
مذکور نافع آید نوع دیگر بار کتالی که نیم پخته باشد بستانند و تخم آن کشیده دور کنند و سحیق سرمه و بلیلاج را در آن اندازند و مهر کنند و تا هفت روز
بدارند و بعد از آن سحیق مذکور از آن کشیده در چشم مریض بکشند نافع آید و بجهت دفع کلن [illegible] کف دریا و [illegible] و رسوت و گل جاهی جمله را با آب آس کرده غلوله ساخته بدارند

و با شهد بسایند در چشم بکشند ازین مرض مذکور دفع گردد و چون در امراض از امراض چشم خارش کند باید که بجهت دفع آن سرمه و پیل گرد که سپید باشد و
منسل را با شیر ترنج آس کرده غلولها ساخته بدارند و بآب سایند در چشم بکشند ازین خارش چشم فی الحال دفع شود نوع دیگر سندهی و دیودار و نوکهه و
نمک سنگ و غنچه چای جمله را با شیر آب آس کرده در چشم مریض بکشند ازین خارش و آماس چشم دفع شود و بجهت دفع پاپاس که تحت و مرض پشتک و مرض کلق تیم علاجها
که بجهت کپه الهکا و کیجا و دهمنه شروع گفته شده اند بکار برند و بجهت دفع رکتا و دهکا و مرض کتا و دهمنه و مرض سر که خونی و مرض سرو تبات خونی
مریض را روغن ستور که ده ساله یا یازده و کهنه باشد با شوربای گوشت که در آن روغن انداخته پخته باشند خورانیده و نوشانیده چرب گردانند و عمل فصد بکار برند و
روغنی که آنرا بجهت ترازان اروهای سهل پخته باشند با آن شکر آمیخته مریض را نوشانیده اسهال بکنانند و عمل ناس بکار برند و اگر چشم درد کند عمل سیک گرم
باشد بکار برند و گرد بر گرد چشم دیوچه را چفسانیده خون بکشانند و مریض را روغن ستور بنوشانند ازین درد چشم دفع شود و علاجها و تدبیرهایی که برای
دفع تبا او دهمنه و تبا ابهکا گفته شده اند درین امراض نیز بکار برند نافع آید نوع دیگر گیسر و مهلتی را آس کرده و بجامه بسته در آب باران که آنرا از هوا
گرفته باشند بر آرند و بدان عمل اسچوتن بکار برند نوع دیگر گل پادل و گل درخت ارجن و گل لکهوت درخت و گل بکهار و گل دهاوی و آماویل و گل فرد
کشائی و مجیته را استاوی سنده و با شهد و شیره نیشکر آس کرده غلولها ساخته بدارند و با آب سایند در چشم مریض بکشند ازین فی الحال صحت یابد نوع دیگر
صندل و گل نیلوفر قرمزی و سلاجیت و زعفران و براده آهن و براده مس و صمغ نم و سرب و سرمه ارزیز را با شیره گل پله آس کرده و غلولها ساخته بدارند
و با آب سایند در چشم مریض بکشند صحت یابد و نیز بجهت دفع مرض سرو تبات روغن ستور و شهد را آمیخته در چشم مریض کشند نافع آید نوع دیگر نبات را در شیر عورت
حل کرده در چشم کشند نافع آید نوع دیگر شیره گل سرس سحیق بلیل گرد را با شهد مخلوط ساخته در چشم مریض بکشند نافع آید نوع دیگر گل سرخ را با شهد سحق
کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد و نیز بجهت دفع مرض سرو هر که سرمه را و یا کسیس و نمک سنگ را با شهد سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر ابیت
و نمک سنگ را با گهند رب سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر گهند رب با شهد را آمیخته در چشم مریض بکشند از مرض مذکور خلاص یابد و بجهت
دفع مرض ارجن شیره نیشکر و شکر و شهد و شیر عورت و دارهلد و مهلتی و نمک سنگ هر همه را سایند در چشم بکشند و بدین داروها عمل کهیک بکار برند
نافع آید نوع دیگر از شکر و مهلتی و آلو و آب جغرات و شهد و نمک سنگ و شیره ترنج و ترشی کنار و انار دان و دیگر ترشی چنانچه سرکه نیز یکی از دو یا دو دارو و یا همه دارو
بسایند و بدان اسچوتن بکار برند نافع آید نوع دیگر بلور و یشب و خرمهره و مهلتی جمله را با شهد سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر خرمهره و کف دریا
و شکر را با شهد سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر نمک سنگ و شهد و تخم کتک را متساوی ستده و سحیق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر
رسوت و یا کسیس را با شهد بسایند و در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر براده همه دهاتها چنانچه آهن و زر و نقره و برنج و مس و همه اپدهاتها چنانچه
گل سرخ و سپید و منسل و هرتال و همه جواهرها چنانچه لعل و مروارید و دندانها چنانچه دندان فیل و موش و خر و آن همه سرونها چنانچه سرن گاو و آهو و خر و آن و
پوست بیضه مرغ و سیر و فلفل و سندهی و تخم کرنج و الایچی که هر همه خراشنده اند هر چه ازین دست دهد بستانند و بسایند در چشم مریض بکشند مرض مذکور
خراشیده دور کنند و در مرضیکه در دفع آن حاجت بسوی خراشیدن باشد همین ادویه را در آن استعمال کنند تا خراشیده آنرا دفع گردانند و بجهت دفع
مرض ارجن خونی علاجها و تدبیرهایی که بجهت دفع مرض تبا ابهکا گفته شده اند نیز بکار برند و بجهت دفع ابرن سک هم ازین داروهای خراشیده هر چه
دست دهد بسایند در چشم کشند نافع آید و نیز بجهت دفع مرض تدبیرهایی که بجهت دفع ابهکا گفته شده اند بکنند و بجهت دفع مرض ابرن سکر نیز ازین داروهای
خراشنده مذکوره علاج کنند نافع آید نوع دیگر تخم سرس و فلفل و نمک سنگ را با آب بسایند در چشم مریض بکشند نیز نافع آید نوع دیگر براده مس و خرمهره
و منسل و بلبل گرد و هر یک دهقه و نمک سنگ نیم حصه بستانند و بسایند در چشم مریض بکشند نافع آید نوع دیگر شهد و دندان حیوانی و کف دریا و گل
سرس جمله را آس کرده در چشم بکشند صحت یابد نوع دیگر شوره که بجهت دفع پاپاس که تحت گفته شده است آنرا بسایند در چشم مریض بکشند صحت
یابد نوع دیگر خرمهره و مغز تخم کنار و تخم کتک و انگور و مهلتی جمله را بسایند در چشم مریض بکشند نافع آید نوع دیگر منا تقشر که آنرا بریان کرده باشند و خرمهره

وشکر و شهد را لبسایند و همه را سائیده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر خر مهره وانیاره وانگور و جهلتی و تخم کتک و شهد را یکجا لبسایند و در چشم مریض بکشند
صحت یابد نوع دیگر نی نیزهٔ خام و سنبر و بلادر و خستهٔ درخت تاڑ و جوز هندی همه را متساوی لبسایند و سوخته خاکستر کنند و از ان تیزاب بچکانند و بدین
تیزاب سحیق دندان اشتر را صفت تنقیه بدهند بعد از ان سحیق مذکور را سائیده در چشم مریض بکشند صحت یابد و بجهت دفع مرض اچکا در یکطرف محل مرض سوزن خام اندرد و آب
از ان بیرون کشند بعد از ان گوشت مادهٔ گاو را خشک کرده آس کنند و با روغن گاو مخلوط گردانیده بدان غار محل مرض را که به سبب سوراخ کردن به سوزن آن
آب از ان شده باشد پر گردانند مریض را صحت شود و بجهت دفع مرض سوکتپاک و راسو تهپاک مریض را روغن کهنه بنوشانند و عمل سید و عمل فصد و
عمل کهعیک و عمل استجوتن و عمل بیتاک و عمل اسهال بکار بندانند درون و برون مریض را صاف گردانند بعد از ان نمک سنگ و روغن ستو یعنی با خراب و حزات
یا جرک روغین و یا روغن و یا نمک سنگ و شیر عورت که آنرا در آوند مسی انداخته سحق کرده باشند و تا یکماه هم در آوند مذکور داشته بوند و در چشم مریض
بکشند نافع آید و این هر دو مرض مذکورین زائل گردند نوع دیگر گل سرخ و سار چوب لچکان را با شهد سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر
روغن ستور و نمک سنگ و مس را با شیر عورت سحق کرده در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر از دانهٔ انار و کروالہ و انبلوره و کنار شیره لبستانند
و با سحیق نمک سنگ یار کرده و مرهم ساخته در چشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر سندهی و نمک سنگ را تا یکماه در روغن ستور بدارند بعد از ان شیر عورت
سحق کرده بدان عمل استجوتن بکار بندند نافع آید نوع دیگر گل جای و نمک سنگ و دانهٔ بابیل و راز و مغزهای برتا آس کرده و غلولها ساخته بدارند و
با شهد سائیده در چشم بکشند مریض صحت یابد و بجهت دفع مرض لبویانس عمل شهد و عمل البیاه بکار بندند و علاجها و تدابیر که برای دفع سوتهپاک
گفته شده است نیز بکار بندند نافع آید نوع دیگر کسیس سندهی و برادهٔ آهن و برادهٔ مس جمله را با شهد سائیده در چشم مریض بکشند نافع تر آید و بجهت دفع مرض
اکلس اتم مریض را روغن کهنه بنوشانند و عمل شهد و عمل اسهال و عمل ناس سرجنگ و عمل حقنه که آنرا استهاپن لبست گویند بکار بندند تا غلبهٔ خلط فرو نشیند
بعد از ان عمل و دو عمل تربین بر مناسب خلط نیز بکار بندند نافع آید نوع دیگر سونتهه و زرد چوب و مهلتی و بربنک و شرف و لودهه و کوتهه و کنایر جمله را
سحق کرده در گره جامه بندند و در آب تر کرده بدارند و بدان عمل استجوتن بکار بندند نافع آید نوع دیگر برگ و بار آمله را جوشانیده جوش لبستانند و
از ان مرهم سازند و در چشم مریض بکشند نافع آید نوع دیگر جوش تریکهله و جیره و گل بلیه لبستانند و از ان مرهم سازند و در چشم مریض بکشند صحت یابد
نوع دیگر دود توتیای سبز و روغن ستور در کالستهٔ مسی سحق کنند و در چشم مریض بکشند صحت یابد و علاجها و تدابیر یا که بجهت دفع برکلین نیز گفته
شده اند نیز بکار بندند و شه مرض از امراض چشم که آنرا خراشیدن شاید و تدبیر خراشیدن الست که اول مریض را روغن کهنه بنوشانند و چرب گردانند و
قی و سید بکار بندند بعد از ان در جا که باد خلل باد و مهتاب در ان نبود مریض را استان بغلطانند بعد از ان طبیب سر انگشت و سر انگشت شهادت از ان
دست چپ جامهٔ نرم پیچیده و هر دو پلک مریض را باز گونه یک پلک را سر انگشت و دوم را با انگشت شهادت محکم کرده دب کند چنانکه پلک نجنبد بعده
بجائیکه آنرا با آب شیر گرم تر کرده باشند بمقداری سایکنند پس قطرات آب اگر بر چشم باشد بجامه دیگر بچینند بعده محل مرض را چون سخت بود بعد آنکه بران
کلک زده و یا آنرا برید و یا شگاف کرده باشند به برگ سهوره و یا بآلت آهن بخراشند چون نرم باشد بغیر عمل کلک و شگاف بخراشند چون از چکیدن
باز ایستد بمقداری عمل سید بکار بندند و نسل کسیس و سونا مکهی و سندهی و فلفل و نمک سنگ و رسوت را با شیر عورت سائیده بر محل مرض سخت کرده
بسایند پس بآب گرم بشویند و روغن ستور را بران طلا کنند و علاجی که برای به شدن جراحت گفته شده اند تا هفت روز بکار برد و بعد از خراشیدن
محل مرض اگر خارش نکند و نیا ماسد و خون از ان زائل گردد و هموار مثل ناخن بود بدانند که عمل خراش چنانچه باید شده است و اگر خون ماند آن از محل
مذکور بچکد و از ان آماس نحلی حادث گردد و در چشم مریض تمر سیدا آید و پلک سیاه و سخت و گران گردد و خارش کند و چشم بسیار ریش کنند بدانند که عمل
خراش چنانچه باید نشده است بلکه بمقدار کم شده است طبیب را شاید که باز مریض را روغن نوشانیده چرب گرداند و عمل سید بکار بسته بمقدار که خراشیدن
شاید بخراشد. و چون درین کار سستی کند مرضی که آنرا استرپاک گویند حادث شود و چون پلک چشم باز گونه شود و موهای پلک بار بریزد و پلک بسیار نرم و

ودر دکن بنامند که عمل تراش زیاده از مقدار مناسب شده است طبیب را شاید که درین حال مریض را روغن خورانیده چرب گرداند و عمل سبل بادی که
نیز لازم باشد بکار برند و طبیب را شاید که بر محل مرض کلن پرتم و مرض کحل بگم و مرض بهوتکی و مرض بم تم او بنده کلکاته ده بعده بخراشد و مرض سیاه پرتم و کرم
پرتم را العبیر عمل کلک بخراشد و مرض کتیهنکی و مرض سرکار و مرض التسکه بریده بعده بخراشد و دانهای خشکی که طرف باطن پلک بود چون سخت و خرد و لعل
وام باشند اولا علاجی بکنند که بدان پخته گردد بعده آنرا شگاف کرده بخراشند و دانهای خشکی که بر ظاهر پلک باشند و دران آماس اندک باشد و باد
اندک بود و حدیث العهد بود طبیب را شاید داروهائیکه ذیل خشکی اند بر مناسب حال سخت کرده و عمل سید بکار بسته آنرا زائل گرداند و پنج مرض از امراض چشم
که آنرا شگاف کردن شاید از جمله تدابیر ما شگاف آن تدبیر شگاف مرض عظیم لبس کرنجه است و آن آنست که طبیب را باید که اولا عمل سید بکار برند و بعده
شگاف تا بیخ مرض بکنند بعد از ان سحیق نمک سنگ و کسیس و پیپل و راز و بلسل الایچی و حب الخضر ابران بریزند و روغن سنتوره و شهد را بران طلا کنند و عصابه
بربندد و تدبیر شگاف مرض الخن آنست که چون دانه مرض خرد باشد باید که طبیب نخست آنرا شگاف کند بعده سحیق گورچنه یا شوره یا توتیای هر یا پلپل را
با شهد بران سخت کرده بانگشت بساید و چون دانه خشکی این مرض بزرگ باشد بعد از عمل شگاف داغ یا عمل شوره بکار برد و تدبیر شگاف مرض الجی آنست
که چون پخته شده شکسته باشد و دران احتیاج شگاف نبود لیکن دران اولا عمل سید بکار برند بعد از ان آنچه آلایش باشد سیلیده بیرون آرند بعده سحیق پیپل
الایچی و تگر و نمک سنگ را با شهد آمیخته بران سخت کنند و چون شکسته نگشته باشد باید که شگاف کنند و آنچه دران ریم و جز آن باشد شاید بیرون آرند و
سحیق رسوت را با شهد آمیخته سخت کنند و بانگشت بسایند و دوده که گرم باشد بکار برند آنگاه دانه را شگاف کنند بعده سحیق رسوت را با شهد آمیخته
بران سخت کرده بانگشت بسایند بعد از ان بجوش ترپهله کسیس و نمک سنگ را آمیخته مرهم سازند و بران سخت کنند و تدبیر شگاف مرض پیاله بلغمی آنست
که دانه این مرض اگر خشکی اندک یافته باشد باید که آنرا شگاف کنند آنگاه سحیق پلپل دراز و نمک سنگ را با شهد آمیخته بران سخت کرده بانگشت بسایند و اگر دانه
مذکور بزرگ باشد و با درد نبود باید که آنرا بآلت آهن که آنرا مندلاگر گویند بخراشند و بران داروی مذکور سخت کنند و اگر دانه مذکور بران که از غلبه خون
باید که بران کلکاته ده داروی مذکور را سخت کنند و این پنج امراض چشم که آنرا شگاف کردن شاید چون خشکی یافته باشند بعده شگاف کنند و چون خام باشند
باید که مریض را روغن نوشانیده چرب گرداند و تدابیر علاجهای خشکی خام چنانچه فاقه کنانیدن و خون کشانیدن و اسهال کنانیدن و داروهائیکه آنرا
بآب آس کرده باشند سخت کردن بکار برند و یازده مرض از امراض چشم که آنرا بریدن شاید از جمله تدابیرهای بریدن تدبیر بریدن پنج نوع ارم آنست
که نخست مریض را روغن نوشانند و غذای چرب بخورانند پس مقداری سحیق نمک سنگ در چشمش باندازند بعده اندکی عمل سید کنند پس طبیب پلکهای چشم
مریض را از کسی بگیراند چنانکه پلک زیرین طرف زیر و پلک زبرین طرف ابرو باز گونه گشته مائل گردد بعده بآلت آهن پرده را که بریده باشد بجنبانند تا بطرفی
از ان شکنج نیفتد چون شکنج پیدا آید مریض را بگویند تا بگوشه چشم نظر کند بعد از ان سر آلت آهن که آنرا بلیس گویند در پرده محل شکنج خلانیده پرده را باهستگی
مقداری برآرد و نخست آلت مذکوره را سوزن خلانیده ریسمان زیر پرده مذکور نیز درآرد بعده لبه انگشت و سر انگشت شهادت از ان سست چپ آلت
آهن و ریسمان ابگیرد و آلت آهن که آنرا مندلاگر گویند بدست راست بگیرد و بیخ پرده مذکور را خراشیده از دیده منتقل گرداند و پرده مذکور اکشیده
قریب گوشه چشم که طرف بینی است آرد چنانکه نگشت که پرده مذکور بگوشه متصل گردد پس آلت بلیس مذکور را کشیده دور کنند و هم بریسمان مذکور پرده مسطور را چنان
ببرد که سه بعش بریده گردد و چهارم حصه بماند و اگر زیاده از سه ربع بریده گردد بینائی چشم زائل گردد و اگر کم از سه ربع بریده گردد بازدیاد آن مرض گردد و اگر
پرده مذکور را بعد متصل گوشه چشم مسطور آورده ببرد آنگاه در چشم ناسور پیدا آید و نیز آنکه پرده مذکور را بریده باشد باید که سحیق جوالکهار و ست فلفل و نمک سنگ را بر محل مذکور
سخت کرده بانگشت بسایند و بجوش ترپهله و صندل و نم و لودهه چشم را بشویند و روغن بران طلا کنند و مقداری عمل سید بکار کنند و عصابه بران بندند و دیگر
علاجهائیکه جهت فراهم شدن جراحت گفته شد دانا بکار برند تا فراهم شود و چون بعد بریدن پرده مذکور چشم درد کند باید که تخم کرنج را آماده و ملتی را با شیر
شتر کرده با آن شهد بیامیزند و بدین روز سینه دیگر عمل استخوان بکار برند و نوع دیگر ملتی و زیره و گل نیلوفر و گاوزبان همه را با شیر آس کرده بجبین و بر سر طلا کنند

از زین در و برود و چشم فراهم شود و چون بعد فراهم شدن طبیب بداند که از پردهٔ مذکور بقیه مانده است باید که دارو هائیکه پرده بخراشند در چشم کشند تا زین پرده
دفع شود و پردهٔ آرم را باید برید که سطبر باشد و چون کثیف باشد سپید مجو جنجرات و یا کحل قرام و یا کبود لبود باید که دارو هائیکه آزان خراشیده گردد در چشم مریض کشند
زائل گردد و دیگر تدبیرهائیکه پیشتر گفته خواهد شد بکار بندند و تدبیر بریدن مرض سلاحال آنست تدبیرهائیکه پیش از بریدن پرده مرض آرم می باید کرد و پیش
از بریدن این مرض نیز بکنند بعد ازان آلت آهن که آنرا بلبیس گویند در رگها خلانیده آنرا بردارند و بآلت آهن که آنرا مندلا گویند بنجیالیش را ببُرند
و چون رگها درین مرض نرم باشد و سخت نبوند باید که دارو های خراشنده را در چشم مریض کشند دفع سازند و تدبیر بریدن سراج تبکا آنست که چون این
مرض نکشید ان دارو های خراشنده زائل نگردد باید که همچو آرم آنرا بریده دور گردانند و تدبیرهائیکه بعد بریدن مرض آرم می باید کرد بعد بریدن مرض سراجال
و مرض بجراج تبکا نیز بکنند و تدبیر بریدن مرض پرتبکا آنست که عمل سپید را بکار بندند بعد ازانکه یک نیمه محل مرض انگذارند و نیمه دوم را در وسط آن آلت
آهن که آنرا بلبیس گویند بخلانید و برداشته بُبرد و اگر زیاده از نیمه بریده گردد ناسور در چشم پیدا شود و آب از دیده ازان راه دائم سائل گردد بعد ازان سحیق
نمک سنگ را با شهد آمیخته بران سخت کنند و بانگشت بسایند و دارو ها بر مناسب حال بران سخت کنند و عصابه به بندند و بعد ازان اگر از مرض مذکور باز بریده
مانده است بجهت دفع آن کف دریا و خرمهره و مروارید و صدف و بلور و بادام را کوفته بیزید و زعفران کوفته و برادهٔ آهن و مس که بسرمه متساوی شده و آس کرده و
بجامه بیخته در سرو ان پیش نزدیکاه دارند و مقداری روزینه در صبح و شام در چشم مریض بکشند ازین مرض مذکور خراشیده دفع گردد و ازین مرض آرم و مرض سراج تبکا و
مرض سراجال و مرض لواس چشم و مرض سهکاریس و مرض سکر و مرض طبیل نیز دفع گردند و تدبیر بریدن مرض ارسو پرتم و مرض سهکاریس مرض اربدا آنست که پلک را بازگونه
کرده عمل سپید بکار بندند بعد ازان محل مرض سوزن خلانیده آنرا بردارند و بآلت آهن که مندلا گویند بریده دور کنند و سحیق نمک سنگ سپید و فلفل را از
بران سخت کرده بانگشت بسایند و اگر چیزی از بقیه مرض مذکور مانده باشد باید که چون خون از سیلان باز ماند و محل مذکور بآلت آهن باشو زمنطی که بدیده را
مضرت نرسد داغ بدهند و در دفع یازده مرض مذکور مبعی از عمل قی و اسهال نافع ست آنرا بکار بندند و خلطی که منشاء مرضیکه ازین یازده مرض باشد بجهت
دفع علاجهائیکه دافع مرض بود برای مرض اکعلکشیر اکر از غلبه آن خلط باشد نیز بکار بندند و تدبیر دفع مرض پچهاکوپ که از جمله امراض سنت که بدو زائل گردد و تیرکی و
عود کند آنست که نخست مریض را روغن و غذای چرب خورانیده چرب گردانند بعده آنرا بنشانند و پلکش را بازگونه کرده شگاف مستطیل بطول پلک عمیق بقدر حرف
جو باشد بکنند و لیکن شگاف چنان کنند که از شگاف دو ثلث طرف پیچ پلک بماند و یک ثلث طرف مژگان بعد ازان شگاف را موی اسپ مانند آن بدوزند
و سر دو طرف موی مذکور را بهیچ که آنرا به پیشانی بسته باشند به بندند تا پلک بازگونه بماند و بر شگاف روغن و شهد طلا کرده هیچ به بندند و علاجهائیکه بجهت
فراهم شدن جراحت گفته شده اند فراهم گردانند چون شگاف فراهم شود موئی که بدان شگاف را دوخته بودند بکشند و اگر ازین تدبیر این مرض زائل نگردد
مجاری اگه آنجا موهای پروال رسته باشند بشوره بسوزند و اگر بدین هم فراهم نشود بآتش داغ کنند لیکن عمل شوره و آتش بتدبیری باید کرد که بدیده را
مضرت نرسد و اگر بدین تدابیر مرض مذکور زائل نگردد باید که پلک مریض را بازگونه کرده بسته آلت آهن که آنرا بلبیس گویند سنبت موهای پروال رسته جا بر درآمده
ببرند و بلیله را باب آس کرده بران سخت کنند و در دفع مریض این اهمال کنانیدن و دود دارو ها نوشانیدن و روغن و غذای چرب خورانیدن و دارو ها را در بینی چکانیدن
و دارو ها در چشم کشیدن و فراهم دارو ها بر چشم سخت کردن و عمل استحوتن نیز نافع ست بکار باید بست و دوازده مرض بنیائی چشم که عمل آلت آهن چنانچه بریدن و
شگاف کردن و رگ کشادن دران ممنوع ست سه ازان دوا پذیر اند یکی را دهوم درسی گویند و علاج این در مرض تباکهکنا گفته آمده ست دوم را ت بدهم که آم
درشت گویند و بجهت دفع علاجهائی و تدبیرهائیکه بجهت دفع تباکهکنا گفته شده اند جز عمل آلت آهن بکار بندند و نیز روغن را به سحیق ترو جوش
ترپهله پخته مریض را بنوشانند نافع آید و سوم را کهیر یا به کدهه درشت گویند و بجهت دفع این علاجهائی و تدبیرهائیکه بجهت دفع کتهاکهکنا گفته شده اند
جز عمل آلت آهن بکار بندند و نیز روغن بسحیق ترو جوش اسنوت پخته مریض را بنوشانند و بجهت دفع هر دو مرض اخیر روغنیکه آنرا به سحیق ترو جوش پلک
که نوعی از لوده است پخته باشند با روغن کهنه مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر سحیق گیرو و نمک سنگ و پلپل و رازه و دندان ماده گاو که آنرا سوخته

وسائیده بسحوق دود کرده باشند یکجا کرده درچشم کشند از این هر دو مرض مذکورین دفع گردند نوع دیگر گل کیتقه را با شهد سوده درچشم مریض بکشند صحت یابد
نوع دیگر تخم کوکچه را آس کرده و با شهد آمیخته درچشم مریض بکشند صحت یابد نوع دیگر گل کوزه و گل آسوک و گل سال و گل نغرگ و گل پرینک و گل نیلوفر و گل سی و
تمری و ریگکا و پلپل دراز و بلیله و بلیله و آمله جمله را متساوی باریک آس کنند و با شهد آمیخته و رتی نیزه نگاه دارند و درچشم مریض بکشند هر دو مرض مذکورین
دفع شوند نوع دیگر پاشیره و گل چمپن و گل نغرک ریگکا را باریک آس کرده و با شهد و روغن ستور آمیخته غلوله کرده نگاه دارند و سائیده درچشم مریض بکشند
از این شب کوری و روزکوری دفع شود نوع دیگر زیره و گل نیلوفر و سمی تمری و گیرو را با آب آس کرده و جگر بز باریک آس کرده غلوله ساخته بدارند و
سائیده درچشم مریض بکشند از این شب کوری و روزکوری دفع شود نوع دیگر رسوت و تالیسپتر و سون گیرو را با شیره گمین ماده گاو و شهد و شیره برگ
آمله تر کنند و خشک گردانیده و مسحوق ساخته بدارند و درچشم مریض بکشند از این روزکوری دفع شود نوع دیگر سرمه سپید را با تخم باخیه یا تلخه ماهی و بوتر کنند
و بعده خشک نموده و آس کرده درچشم مریض بکشند از این روزکوری دفع شود نوع دیگر گل بکهار و مهلتی و دارهلد و لوده و رسوت جمله را آس کرده و با شهد آمیخته
درچشم کشند از این روزکوری دفع شود نوع دیگر سرمه و نمک سنگ و پلپل دراز و ریگکا جمله را با بول بز آس کنند و فتیله کرده بدارند و سائیده درچشم مریض
بکشند از این شب کوری دفع شود نوع دیگر صابون را درچشم مریض بکشند شب کوری دفع شود نوع دیگر چربی در روغن جگر از ان بز و سحیق نمک سنگ
و پلپل دراز و شهد و شیره آمله را یکجا کرده بجوشانند و مرهم ساخته در آوند چوب کهیر نگاه دارند و درچشم مریض بکشند از این شب کوری دفع شود
نوع دیگر ریگکا و پلپل دراز و استخوان و مغز استخوان و جگر بز و الایچی جمله را با آب جگر بز آس کرده درچشم مریض بکشند از این شب کوری دفع شود نوع دیگر
جگر سوسمار را شگاف کنند و سحیق پلپل دراز در ان اندازند و جاید کور را انگل در گرفته بپزند و مریض را بخورانند و سحیق پلپل دراز از ان کشیده درچشمش کشند
از این شب کوری دفع شود و اگر بجای جگر سوسمار جگر بز لبتانند و دران سحیق مذکور در آرند و بپزند و مریض را جگر بخورانند و سحیق درچشم بکشند نیز
شب کوری دفع شود نوع دیگر پیه و جگر بز را لبتانند و بسیخ بریان کرده با روغن ستور و روغن تلخ یار کرده مریض را بخورانند از این شب کوری دفع شود
نوع دیگر سرمه و نمک سنگ و سندهی و فلفلین را آس کرده درچشم مریض بکشند از این روزکوری دفع شود نوع دیگر رسوت و منسل و زردچوب و دارهلد
و صندل جمله را با آب جگر بز باریک آس کرده بری به بندند و سائیده درچشم مریض بکشند از این روزکوری دفع شود و شش مرض از دوازده مرض کوز
الواع تم اند که آنرا تاماوام و در گیند فراهم شوند و بترک دوا عود کنند و چون خلط فاسد که مورث آنست که در پرده اول یا دوم باشد باید که اولاً الفصد
خون بکشانند در این حال عمل فصد ممنوع نیست و چون خلط فاسد تا پرده سوم سرایت کرده باشد عمل فصد درین ممنوع بود و مریض را درین امراض چون مرضش
از غلبه باد باشد روغن بلید بحیر با شیر ماده گاو آمیخته بنوشانند تا اسهال شود و چون مرضش از غلبه تلخه باشد یا از غلبه خون بود روغن ستور که آنرا بسحیق تر
و جوش ترپهله پخته باشند بنوشانند تا اسهال شود و چون مرضش از غلبه بلغم باشد روغن ستور که آنرا بسحیق تر و جوش نسوت پخته باشند مریض را بنوشانند
و اسهال بکنانند و چون مرضش از غلبه هر سه خلط بود روغن گنجد را بسحیق تر و جوش نسوت پخته باشند مریض را بنوشانند تا اسهال شود مریض را در مرض
هر نوع که باشد روغن ستور کهنه که آنرا در آوند آهن انداخته باشند بنوشانند و درچشمش بکشند نافع آید و روغن ستور که آنرا بسحیق تر و جوش ترپهله پخته باشند
نیز بنوشانند و روغن ستور که آنرا بسحیق تر از ان میده صاسینگی پخته باشند نیز بنوشانند آن درین مرض نافع است و چون مرض تم از غلبه باد باشد
مریض را بسحیق ترپهله با روغن گنجد مدام بخورانند و چون از غلبه بلغم باشد مریض را بسحیق ترپهله مذکور را با شهد مدام بخورانند و چون از غلبه بلغم باشد
نافع آید و روغن گنجد را به شیره سرگمین ماده گاو بپزند و در بینی مریض بچکانند در دفع جمیع الواع تم نافع آید و روغن گوسپند را بسحیق تر و جوش کاکولیا دکن
بپزند و در بینی مریض بچکانند در دفع مرض تم که از غلبه تلخه باشد نافع آید و روغن گنجد را بسحیق تر و جوش سال بریا دکن و کاکولیا دکن بپزند و در بینی
مریض بچکانند و در دفع مرض تم که از غلبه باد یا خون باشد نافع آید و یا گوشت حیوانانی که در آب یا کرانه آب باشند شیر الجوشانند و از شیر روغن کشیده
بستانند و آنرا بسحیق تر از ان مونکپرنی و اسگنده و لکهمنی و ستاول بپزند و در بینی مرض بچکانند در دفع مرض تم که از غلبه باد خون باشد نیز نافع آید

نوع دیگر چربی کرگس و مار سیاه و خروس هر سه را می‌ستانند و با عسل سائیده در چشم مریض بکشند در دفع ظفره که از غلبهٔ باد باشد نافع آید نوع دیگر
سرمه را هفت روز در آب گوشت و هفت روز در شیر و هفت روز در روغن ستور بدارند بعد از آن سرمهٔ مذکور را در بن مار سیاه اندازند و دهن آن بندند و
مار را در کاه دهی پیچیده تا یکماه بدارند بعده سرمه را بکشند و آنرا و غنچهٔ گل جای و نمک سنگ را یکجا کرده و سائیده در چشم مریض بکشند این مرض ظفره اگرچه غلیظ فاسد
گردیده است و تا پردهٔ سوم سرایت کرده باشد دفع گردد نوع دیگر سرمه را سه روز در شیر مادهٔ گاو بدارند بعده آس کرده در چشم مریض بکشند در دفع مرض کاچ
نافع آید نوع دیگر روغن که آنرا از شیر کشیده باشند به سحیق تر از آن دارو های کاکولیا و کبن بپزند و مریض را بخورانند و در بینی اش بچکانند و در چشمش بکشند و
بدیگر استعمالات بکار برند تا از این مرض کاچ که از غلبهٔ بلغم باشد دفع گردد و سرمه و شهد و شکر و فلفل و رسوت را سائیده در چشم مریض بکشند از این مرض ظفره که از غلبهٔ
بلغم باشد دفع شود نوع دیگر شاخ میش نر و سرمه را سائیده و با شهد آمیخته در چشم مریض بکشند در دفع جمیع انواع کاچ نافع آید نوع دیگر دو دوای برنگ یا [illegible]
و بهیره و پوست هلکوت و اسیر را در چشم مریض بسایند در دفع کاچ نافع آید نوع دیگر روغن ستور را بجوش و به سحیق تر از آن پوست درختانی که بعضی گل با آرند
بپزند و در کار برند در دفع کاچ نافع آید نوع دیگر پپل دراز و شهد و گوشت جانور دشتی و نمک سنگ عمل تیاک بکار برند نافع آید نوع دیگر فلفل و
ستدهی و فلفل و خرمهره و نمک سنگ [illegible] سو نماکهی و رسوت آس کرده در چشم مریض بکشند در دفع ظفره و کاچ نافع آید و درین مرض روغن ستور که کهنه باشد
و ترپهله و شتاول و آمله و غاثه سنگ جو و سبزی پلول چیوتی و چولائی و بتهوه خرد و کریله و کگوره و بایگن و کریره و سهجنه و ترب سبز که تره باشد
و گوشت حیوانات دشتی و گوشت طیور چنانچه مرغ و لیج و مانند آن نافع است باید که این گوشتها و سبزیهای مذکوره را با روغن ستور پخته مریض را بخورانند
نافع آید و جوار کوفته و دلیده از آن ساخته در جوش ترپهله بپزند و با روغن ستور یار کرده مریض را بخورانند نافع آید و چون از مرض لنگناس و [illegible] بینائی بعرض
هلاکت رسیده باشد باید که مریض اغذای چرب بدو روغن ستور خورانیده و چرب گردانیده پردهٔ چشمش را در زمانیکه معتدل باشد نه سخت تیز بود و نه سخت گرم
از طبیبی که حاذق باشد کشانیده [illegible] طبیب را باید که وقت کشیدن پرده مریض بگیرانند و عمل سید مقداری بکار برند و بآلت آهن که آنرا [illegible]
گویند پردهٔ چشم مریض خلانیده آب برون آرد و چون از پرده آب برون آید و آواز چیزی پدید آید بدانند که دست کاری خوب شده است و چون آواز بجز [illegible]
برون آید بدانند که دستکاری نیک نشده است و بعد کشیدن آب از پردهٔ چشم مریض البته عورت اشو و برگهای درختان که نرم باشند و دافع باد بودند
عمل سید مقداری بکار برند و بعده بآلت آهن پردهٔ چشم را خراشیده بگوشهٔ چشم بیارد و مریض را بگویند تا یک سوراخ بینی را که دوم طرف چشمیکه از آن دور [illegible]
خراشیده بود بانگشت خود بسته از سوراخ دیگر که مفتوح است بقوت نفس بلغم برون آرد و چون دیدهٔ چشم چنانکه بعد انکشاف آب آفتاب ظاهر میشود ظاهر گردد و درد
نکند بدانند که پردهٔ چشم بطریق خوب خراشیده گشت و اگر در چشم درد کند بدانند که عمل بطریق بهتر نشده است و بعد آنکه پردهٔ چشم را طبیب بگوشهٔ چشم آورده باشد بینائی
مریض را امتحان کند چون بدانند که بینائی نیک شده است پرده را بآلت آهن مذکور بیرون آرد تا مادام که آلت آهن مذکور در چشم مریض بود مریض را از
آروغ کردن و سرفیدن و از عطسه کردن و از خوی انداختن و از سر جنبانیدن باز دارد و بعد بیرون آوردن پردهٔ چشم بر چشم روغن طلا کنند و پتی بر آن بندند
و مریض را در خانه که مدخل باد و مهتاب نباشد بستان بخوابانند و بجوش دارو هائیکه مزیل باد باشد و روزی دو روز فرجه گذاشته سوم روز چشم مریض را بشویند و
بوقتش مقداری عمل سید بکار برند و روغن طلا کنند و مریض را غذاهائیکه سبک باشد بخورانند و تا ده روز این عمل بکنند و بعض استادان غالطان [illegible] بدارند و
بعد ده روز دیگر تدبیر [illegible] چنانچه عمل [illegible] تیاک سرولست بکار برند و چون بسبب [illegible] یا از حرکت و یا از جماع و یا از قی و یا از غصه کردن و یا از [illegible]
شدن شئ دیگر که مفسد خلط باد غلبه کرده چشم را علاج [illegible] و در چشم درد پیدا آرد و بینائی را کم کند باید که روغن ستور که آنرا به سحیق تر و جوش دارو های کاکولیا و کبن
پخته باشند در چشم مریض بکشند و بدین روغن عمل سرولست و دیگر عملها بکار برند و شوربای گوشت حیوانات دشتی مریض را بخورانند از این درد و علت چشم دفع شود
و بینائی نیک گردد نوع دیگر پیپر و کلیه و [illegible] آرد جو را با روغن ستور و شیر آس کرده در چشم مریض بکشند و پتی بر آن بندند از این علت و درد چشم دفع شود نوع دیگر
[illegible] خام را با شیر و ترنج آس کرده بر چشم مریض سخت کنند از این نیز علت چشم و درد آن دفع شود نوع دیگر دود [illegible]

هلیلی را با شیر بز آس کرده و شیر گرم ساخته بر چشم مریض سخت کنند ازین لعلی و درد چشم دفع شود نوع دیگر دیودار و پیا مانکهه و سندهی را با شیر بز آس کنند
و مقداری گرم ساخته بر چشم مریض سخت کنند ازین نیز لعلی و درد چشم دفع شود نوع دیگر انگور و هلیلی و کوکهه و نمک سنگ جمله را با شیر بز آس کرده و گرم
گردانیده بر چشم سخت کنند ازین نیز فایدهٔ مذکور حاصل آید نوع دیگر انگور و هلیلی و لوده و نمک سنگ جمله را بستانند و بدین داروها شیر را بپزند و بدان عمل
برکهیک بکار بندند ازین لعلی و درد چشم دفع شود نوع دیگر هلیلی و گل نیلوفر قمری و کوکهه و انگور و لاک و شکر و نمک سنگ شیر گوسپند را بپزند و بدین عمل
برکهیک بکار بندند ازین لعلی و درد چشم دفع شود نوع دیگر سحیق ترازان سنراوال و بهون و موتهه و هلیلی و پدیانکهه و به شیر روغن ستور را بپزند و مریض را
بنوشانند و بر چشم طلا کنند و بدین روغن دیگر علما بکار بندند ازین لعلی چشم و درد و سوزش خشکی دفع شود نوع دیگر سحیق ترازان داروهای کاکولیا دکن بر
بجوش داروهاییکه مزیل باد اند و به شیر روغن ستور را بپزند و مریض را بنوشانند و در بینی اش بچکانند و بر چشمش طلا کنند و دران بکشند و دیگر علما بدین
روغن بکار بندند ازین درد چشم و لعلی آن برود و اگر بدین علاجها و تدابیر درد و لعلی چشم دفع نشود باید که رگ جبین بکشایند و اگر بدین هم دفع نشود آنگاه داغ
بدهند نوع دیگر مغز سرون نرپیش و گل سرس و گل دهرو گل چای و مروا رید و ب . و همین جمله را با شیر بز سحیق گردانند و در آوند مسی انداخته هفت روز بانهند
و بهند بعد غلوله بسته دارند و با آب سایند و در چشم مریض بکشند ازین چشم روشن گردد و این در دفع جمیع انواع امراض چشم و دردش نافع آید نوع دیگر پیسید
کف دریا و نسل پلپل گرد جمله را سائیده در چشم بکشند ازین درد چشم و لعلی آن برود و چشم بینا شود و این در دفع جمیع انواع امراض چشم و دردش نافع آید نوع دیگر
عمل ترین و تیباک و سپید و آنجوتن و انجن که در صدر ذکر آن جا بجا افتاده است بیان کرده می آید اما عمل ترین آنست که مریض را بعد آنکه بدنش را بعمل قی
و اسهال پاک گردانیده باشند و طعامی که آنرا خورده باشد هضم گشته بود و در خانهٔ بارو بنیاب دود کرده نباشد صدقه داده بوقت سعد در اول روز یا در
آخر روز ستان بخوابانند و از خمیر آرد ماش گرد بر گرد چشمش سد بندد و آرند و روغن ستور را در آب شیر گرم انداخته بدست بردن آرند و با آن چشم را تا سر مژگان
پر کنند و چون از غلبهٔ بلغم باشد تا مادام که یکحرف متحرک هزار بار تلفظ کرده شود ماندن بدهند و اگر از غلبهٔ خلطی که منشاء مرض مذکور است کم بود باید که ازین بابت
بمقدار مناسب حال روغن مذکور را در چشم کم ماندن دهند بعد از ان در سد مذکور طرف و بناله چشم رخنه کرده روغن را بیرون آرند آنگاه آرد جو که بجامه بیخته
با آب مخلوط ساخته و جوشانیده غلیظ ساخته باشند بدان چشم را بجنبند و چشم را خشک گردانند و دود که از ان غلبهٔ بلغم فرو نشیند مریض را بنوشانند و عمل ترین را
بر حسب نقصان فساد خلط و بسیاری آن تو سطش یکروز یا سه روز یا پنج روز بکار بندند و بعضی گویند اگر مرض بادی باشد عمل مذکور یکروز بکار بندند و
اگر از غلبهٔ تلخه باشد سه روز و اگر از غلبهٔ هر سه خلط باشد پنج روز بکار بندند و اگر عمل مذکور بر قدر مناسب شود درد چشم فی الحال برود و مریض خواب بطریق
بهتر آید و چشمهایش بروی کشاده گردند و بر چشمش ریش نباشد و رنگ چشم نیکو شود و مرض چشم کم افتد و چون عمل مذکور زیاده از قدر مناسب شود چشم مریض گران
و بیکمین و سخت چرب و با خارش و لبریش بود و اشک از ان سائل گردد و چون عمل مذکور کم از قدر مناسب شود در نظر مریض اشیای کماهی ننماید و چشم خشک و بیکمین بود
و اشکها از ان سائل گردند و چون عمل مذکور زیاده یا کم از قدر مناسب شود مریض ادویه و داروها بنوشانند و داروها را سائیده در چشمش بکشند و در بینی اش بچکانند
و عمل برکهیک بکار بندند لیکن چون مرضش از غلبهٔ باد باشد باید که علاجهای مذکور چرب بکار بندند و اگر از غلبهٔ تلخه باشد و یا بلغم بود علاجهای مذکور
که خشک بود بکار بندند و عمل ترین مریض ایکمتن که نظر کردن نتواند و پیش نظرش تاریکی آید و اشکها از چشمش سائل گردند و مژگانش زیر یده باشند و چون
مریض اندیشمند بود و یا در رویش ترش باشد یا سخت گرما یا سرما بود و یا ابر و باران باشد و مرض چشم با غلبه بود و آثارش کم نیفتاده باشند آنگاه عمل ترین
ممنوع ست و اما عمل ... آنست که گوشت نرم که در آن استخوان و پی و رگ نباشد و بل داروهاییکه ذکر آن می آید یک پل و پیالعات که ذکر آن نیز می آید
چهار پل بستانند و باریک آس کنند و بران برگهای بکهار و یا بید انجیر و یا برگ نیلوفر قمری و یا برگ کیله بر حسب مناسب مقام بپیچند و بگل حکمت بگیرند و بر کال لید بجهیا یا کهیر یا
پاول یا پالسه یا کنار یا درختانی که شیردار باشند یا با چاپ دشتی بنهند بعده گل را دور کرده و شیر داروهای مطبوخ شلیده بستانند و با آن چشم را تا مژگان پر گردانند بعده
گرد بر گرد چشم سد بندد و رکه از خمیر آرد ماش بود بر آورده باشند و کسی را که عمل ترین مفید ست این عمل نیز مفید ست و کسی را که عمل ترین ممنوع ست این عمل نیز ممنوع ست

و عمل مذکور آنگاه بکنند که غلبهٔ تلخه که منشای مرض است و آثار کم افتاده باشد و مریض عمل مذکور تحمل کردن تواند و عمل مذکور بر سه نوع است یکی آنکه چشم را چرب
گردانیده مرض چشم را دفع کند و آنرا اسنیهن گویند و دوم آنکه مرض را خراشیده زائل گرداند و آنرا لیکهنی گویند و سوم آنکه مرض را فراهم کند و آنرا الیکهن نامند و
مریض که خشک باشد آن نوع اول بکار بندند و مریض که چرب آن نوع دوم بکار برند و آنکه مرض چشمش از غلبهٔ تلخه یا خون یا باد باشد آن نوع سوم بکار برند
وازین روشنائی چشم افزاید داروی عمل اسنیهن بهتاک اینست روغن ستور و لبسا و مغز استخوان و چیزیکه با لوات اند چهار پل و گوشت حیوانی که در آب در کرانهٔ آب
باشند و پل داروهای کاکولیا دکن یک پل بستانند و بطریق مذکور پزانیده و شیر از ان شلیده بکار برند و شیرهٔ مذکور را تا آنکه یک حرف متحرک دویست
بار تلفظ کرده شود در چشم مریض ماندن دهند و این عمل در روز هر روزی یکبار بکنند و ترکیب داروی عمل لیکهن بهتاک اینست گوشت و جگر حیوانات دشتی
دو پل و براده آهن براده مس سیحوی خرمهره سیحوی نمک سنگ کف دریا کسیس سرمه یک پل و آب جزات چهار پل بستانند و بطریق مذکور پزانیده و شیرهٔ آن شلیده
بکار برند و شیرهٔ مذکور را تا آنکه یک حرف متحرک صد بار تلفظ کرده شود در چشم ماندن بدهند و این یکبار بکنند بیش از ان نکنند و پیش ازین عمل می باید
که مریض ادوه داروهائیکه بلغم را بگشت بنوشانند و روغن نوشانیده و مریض را چرب گردانند و مقداری عمل سید بکار بندند و ترکیب داروهای عمل
روپن بهتاک اینست شیر عورت و شهد و روغن ستور چهار پل و گوشت حیوانات دشتی ده پل و داروهای تلخ چنانچه برگ ببول و نیم و جز آن یک پل بستانند
و بطریق مذکور پزانیده و شیرهٔ آن شلیده بگیرند و بدان چشم را پر کنند تا مادام که یک حرف سی صد بار تلفظ کرده شود شیر مذکور را در چشم ماندن بدهند و
این عمل سه روز هر روزی یکبار بکنند و پیش ازین عمل مریض ادوه داروهائیکه بلغم را بیرون کشند بنوشانند و روغن نوشانیده چرب گردانند و مقداری
عمل سید بکار بندند و بعضی گویند چون مرض چشم از غلبهٔ بلغم باشد عمل بهتاک یک روز بکنند و اگر از غلبهٔ تلخه باشد دو روز و اگر از غلبهٔ باد باشد سه روز بکار بندند و
بعد از عمل ترپن و بهتاک تا مادام که چشم بکلی فراهم نشود مریض را از نظر کردن سوی آفتاب و چراغ و آئینه و آتش و سائر چیزهای درخشنده باز دارند
و چون از نظر بسته شدن اشیای مذکور چنانچه حرکت جماع و نظر کردن سوی اشیای مذکور مرضی در چشم پیدا آید باید که بحسب مناسب مقام داروها را آس کرده در چشم کشند
و عمل استجوتن و عمل سید بکار بندند و چون عمل بهتاک بر قدر مناسب کرده شود چشم بیناب شود و باد و بهتاک را تحمل کردن تواند و در ان بیش نشود و
مریض را خواب بوجه بیناب افتد و چون بیدار شود و چشمهایش بزودی کشاده گردند و چون عمل مذکور از قدر مناسب زیاده شود چشم با پاشد و درد کند و خنگی
و مرض تمر در ان پیدا آید و اگر کم از قدر مناسب شود چشم پخته گردد و درد کند چنانکه موبهای اندامش از ان ایستاده شوند و اشکها از چشم سائل گردند و غلط
که منشای مرض مذکور باشد باز غلبه کند و چون مرض چشم از غلبهٔ تلخه یا خون باشد باید که روغن و شیرهٔ داروها ورد و عمل مذکور سیر گرم اندازند و سخت گرم
نیندازند و چون چشم را بروغن یا شیرهٔ مذکور که سخت گرم باشد پر کنند چشم پخته گردد و سوزش کند و چون سخت سرد اندازند چشم گران و منقبض گردد پس طبیب را
شاید که هر دو عمل مذکور را بهشیاری کند تا غیر ملائم و زیاده و نقصان از قدر مناسب نشود و اگر بنوعی زیاده یا نقصان شود و از ان چشم درد کند و یا
لعل گون شود و یا مرض دیگر در ان پیدا آید باید که مریض ادوه داروها نوشانیده و داروها در بینی چکانیده و سائیده در چشم کشند بحسب مناسب مقام مرض را
زائل گردانند و اما عمل استجوتن که قطرات شیرهٔ داروها را چشم مریض بچکانند این عمل نیز بر سه نوع است یکی آنست که چشم را چرب گردانیده مرض را
زائل گرداند دوم آنست که مرض را خراشیده دور کند و سوم آنست که مرض را بزودی فراهم گرداند و اسمای هر سه نوع بزبان هند قبل ازین گذشته
و ترکیب داروی اسنیهن آنست که داروی اسنیهن بهتاک را بستانند و آس کرده و شلیده دو قطره شیرهٔ آن درون چشم مریض بچکانند و تا مادام که
یک حرف متحرک دویست بار تلفظ کرده شود ماندن بدهند و ترکیب داروی لیکهنی آنست که داروی لیکهنی بهتاک را بستانند و آس کرده شلیده هفت قطره
شیرهٔ آن درون چشم مریض بچکانند و تا مادام که یک طرف صد بار تلفظ کرده شود ماندن بدهند و ترکیب داروی روپن آنست که داروهای روپن بهتاک
بستانند و آس کرده و شلیده دوازده قطره شیرهٔ آن درون چشم مریض بچکانند و تا مادام که یک حرف متحرک سی صد بار تلفظ کرده شود ماندن بدهند و
اما ترکیب عمل سرکهیک آنست که داروهای مایع را در مشربه که دهن لولهٔ آن تنگ بود بیندازند و مریض را لقمه باشند تا چشم ... و بعد ... مشربه را بر داشته چنانچه

میان سر لوله چشم مریض چهار انگشت فرجه باشد از راه لوله داروها بر چشم مریض بریزند و این نیز بر سه نوع ست و در هر نوع چندان مقدار که برای آن نوع را
در عمل بتیاک گفته شده است دارو را بر چشم بریزند و چون مرض از غلبهٔ بلغم باشد باید که عمل انجوتن که خراشنده بوند و یا عمل برکهیاک که نیز خراشنده باشد بکار
بندند و اگر از غلبهٔ باد باشد باید که در آخر روز یکی از دو عمل مذکور که چشم را چرب گردانیده مرض دفع سازد بکار بندند و اگر از غلبهٔ خون یا تلخه باشد بوقت
استوا یکی از دو عمل مذکور که چشم را بزودی فراهم گردانند و آنرا بهندی روپن گویند بکار بندند و چون چشم سخت درد کند باید که همدران وقت یکی از دو عمل
مذکور بکار بندند هر نوع که مرض باشد تاخیر نکنند و آنچه از زیادتی و نقصان عمل بتیاک پیدا آید از زیادتی و نقصان هر یکی ازین دو عمل نیز حادث گردد
و چون بدانند که خلطی که منشای مرض ست سخت غالب ست بجهت دفع آن عمل برکهیاک بکار بندند و چون غلبهٔ خلط مذکور بسیار نباشد عمل انجوتن بکار بندند
و اما عمل سرولبیت آنست که پیچ چشم را که بمقدار شانزده انگشت عریض باشد بچوب زه کلاه دوخته بسازند و سر مریض را بپوشانند و بیدن آن خمیر آرد
ماش سخت کنند و مستحکم گردانند چنانکه فرجه که از ان روغن بیرون آید نماند و بران پی جامه به بندند و روغن درون پی چشم بر سر اندازند و بمدتی
که وه چند از مدت عمل ترین باشد و روغن را در سر ماندن دهند و این عمل در آخر روز بعد آنکه وجود مرض را به عمل قی و اسهال صاف گردانیده باشند
و مریض را غذائیکه مزیل بود مر خلطی را که منشای مرض ست خورانیده بوند بکار بندند ازین عمل امراض سر و چشم دفع گردند و اما عمل رنجن آنست که دارو
از جهت ازالت مرض و تحصیل روشنائی در چشم کشند و این بعد صاف گردانیدن بدن مریض بکار بندند و عمل مذکور بر سه نوع ست یکی لیکهن و این
عملی ست که خلط فاسد را از دیده و پلک و رگهای چشم و از محل خطرناک که آنرا سنگاتک گویند و از درون دهن و بینی خراشیده برون کشد
و این عمل را در اول روز بکار بندند و دوم روپن و آن عملی ست که بواسطهٔ سردی و چربش داروهای جراحت و خستگی چشم را فراهم گرداند و بینائی را
افزاید و این عمل را شب بکار بندند و سوم پرساون و آن عملی ست که فساد خلطی را که منشای مرض بود زائل گرداند و چشم را چرب کند و بینائی را
بیفزاید و این عمل را شب بکار بندند و بعضی گویند اگر مرض چشم از غلبهٔ بلغم باشد باید که داروها را در اول روز بچشم مریض بکشند و از سه عمل مذکور
هر عمل که باشد بکار بندند و چون مرض از غلبهٔ باد باشد از سه عمل مذکور هر یکی که باشد در آخر روز بکار بندند و چون مرض از غلبهٔ تلخه باشد عمل را
در شب بکار بندند و عمل لیکهن بغیر داروهای شیرین دیگر داروها بکار بندند ولیکن بر حسب مناسب مقام و خلط دارو بگیرند و عمل بکار بندند و عمل روپن
بداروهایکه زمخت یا تلخ بوند و آنرا با روغن یار کرده باشند بکار بندند و عمل پرساون را بداروهای شیرین و روغن بر حسب مقام بکار بندند و هر یکی
از سه عمل مذکور بر سه نوع ست یکی آنست که داروهای را که سائیده و غلوله ساخته باشند سائیده در چشم مریض بکشند و دوم آنست که داروهای مایع
سائل را در چشم مریض بکشند و سوم آنست که سحیق داروها در چشم مریض بکشند و عمل غلوله از عمل داروهای مایع قوی و تیزتر ست چون فساد خلط که منشای
مرض ست بسیار بود این عمل را بکاری باید بست و عمل سحیق داروهای مایع متوسط است چون فساد خلط متوسط بود این عمل بکار بباید بست و عمل
سحیق داروها از دو عمل سابق کمتر ست چون فساد خلط اندک بود این عمل بکار بباید بست و بجهت دفع امراض چشم و افزونی بینائی هشت حصهٔ سرمه
اداحنس بود و برادهٔ مس یک حصه و برادهٔ زر یک حصه و برادهٔ نقره یک حصه بستانند و هر سه را آمیخته در بوته عمیا کنند و بپاچاپ دشتی یا برکال کهرناب گردانند
و در شیرهٔ نگین بقوسه د کنند و همچنین دوم بار بذاب ساخته سرد کنند و همچنین در جغرات مادهٔ گاو و در روغن مادهٔ گاو و شهد و در روغن کنجد و در مغز استخوان و لبساو
در شراب و در جوش داروهای خوشبو که آنرا سرب کن موک گویند و در جوش انگور و در شیرهٔ نیشکر و در جوش ترپهله و در جوش داروهای ساراد کن و در جوش
داروهای اتپلاد کن یک یک کرت بعد بذاب ساختن سرد گردانند بعد از ان آس کرده بگره جامه به بندند و آنرا در آب باران که از هوا گرفته باشند هفت روز
انداخته بدارند بعده کشیده و خشک گردانیده آس کنند و مروارید و بسد و بلور و کلید که هر چهار چهارم حصه از داروهای مذکور باشد گرفته و آس کرده با آن
بیامیزند و یکذات گردانند و در سرمه دانی عاج یا بلور یا زر یا شاخ یا جیسا را انداخته بدارند و در چشم مریض بکشند ازین مرضی در چشم حادث نگردد و بینائی
افزاید و کسیکه این دارو در چشم کشد آنکس را مزاحمت آسیب بود و پری نرسد و شخص مذکور متغیر بود که این دارو لائق بادشاهان ست

نوع دیگر کوبهته و صندل و الایچی و تیرج و مهلتی و سرمه و تنگر و مرض سروان هیش نه و هر سنت گونه یعنی بایمرا کهه و مرکهه داند نیل و بنه و جهمن مروارید
تیسده و براده زر و زیره گل نیلوفر و تمشی و قمری و زیره گل هر دو کثائی و ناگیسر و پلپل دراز و توتیای سبز و پوست بیضه مرغ ماکیان و آمله و هلیله و گوجینه و
پلپل گرد و مغز تخم بلیله و گره کوبکا که آنرا در عرف بعضی بسوند سری و بعضی انجنی گویند جمله را بامساوی بستانند و آس کرده در چشم بکشند و این را بهدر روی
گویند ازین نیز فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر منسل و دیودار و زرد چوب دارهلد و ترپهله و پلپل گرد و لاک و جهیتهه و الایچی و نمک سنگ و سونا مکهی و هیرا
بوده و براده آهن و براده مس و کلیس و پوست بیضه ماکیان هر همه را بمساوی ستده با شیر بز آس کنند و غلوله کرده بدارند و با آب سائیده در چشم بکشند
ازین مرض تمر و سکر و خارش و ارم و خطهای لعل و ام که در چشم افتند دفع گردند نوع دیگر روی و مهلتی و نمک سنگ و بیخ بید انجیر یا حصه و پوست بیخ کنائی
دو حصه و پوست بیخ کنائی خرد نیز دو حصه بستانند و هر همه را با شیر گوسپید آس کنند و بر صحنک و یا کتوره مس سخت کرده در سایه خشک گردانید همچنین
هفت کرت عمل مذکور بکنند بعده فتیله ساخته و خشک کرده بدارند و با آب سائیده در چشم مریض بکشند ازین فایده مذکور حاصل آید و درد چشم دفع شود نوع دیگر
هلیله و توتیای سبز و مهلتی را بستانند و شانزدهم حصه هر سه پلپل گرد بگیرند و با آب سهر و آس کرده و غلوله ساخته بدارند و سائیده در چشم مریض
بکشند در دفع جمیع امراض چشم نافع آید الکنون بدانکه چون از کشیدن دارو سخت نیز در چشم یا از رسیدن باد یا بهتاب یاد و یا بسیار آب یا از گرد یا از
نگس یا پشه یا کرمی دیگر یا از بسیاری خواب یا فاقه یا اندیشه یا خوف یا از سخت ماندگی شتن یا کردن کاری یا از نظر کردن بسوی آفتاب یا آتش یا برق
یا دیگر اشیائی که ضارت و درفشندگی دارند بینائی کم افتد و چشم به آماسد و سوزش کند و درچنان کت گویا که دران سوزنهای خلانند باید که جهت
دفع آن بر حسب مناسب مقام دارو را در بینی بچکانند و آنرا آس کرده بر چشم سخت کنند و عمل برکهیک بیناک بکار بندند و داروهای دفع زرد چشم که از غلبه تلخه و
یا خون باشند بکنند و داروهائیکه از کشیدن آن در چشم فساد خلطیکه بنشتای مرض ست زایل گردد و آنرا بر ساد ان انجن گویند در چشم کشند و نیز این
علاجهارا پیش از گذشتن چهار روز از رسیدن دهکه بچشم بکار باید بست و چون از رسیدن دهکه هفت روز زیاده بگذرد باید که بجهت دفع آن
علاجهائیکه بجهت مرض بانا الهکت گذشته اند بکار بندند و چون چشم را اناک دهکه رسد باید که نفس جامه را گرم کند و بر چشم نهند فراهم شود و چون و پرده برایند
گردند به بسیار دواکردن بدشواری چشم فراهم شود و چون سه پرده بریده شوند بدوا چشم فراهم نشود و مرض لادوا بود و اگر از رسیدن زخم دیده درون
و اگر از رسیدن زخم دیده برون آمده فرو نشسته شود طریق دارو کردن و دارو کردن در فصل خستگی مجمل جراحت گذشته است و نیز مریض الفربه بند
تا نفس براه بینی بقوت فرو برد تا آنگاه که طاقتش باشد بگیرد و در بینی اش در آورد عطسه بیار اسند و قی بکنانند و گالیش بزور بگیرند ازین علاجها دیده
بر جای آید و چون دیده بر جای آید آب سرد بر سر مریض بریزند و بجوش برگهای جمون و لغزک و آماسه چشم را بشویند و روغن که آنرا بحیق ترازان گلوی
یا نرچهله پخته باشند بر چشم مریض طلا کنند الکنون چند علاج امراض چشم از طب چنتامن گفته میشوند بدانکه در دفع مرض چشم و مرض شکم و مرض تپساوتپ
در فراهم گشتن جراحت فاقه نافع ست مرض چشم چون از بسیاری خواب یا از بسیاری غصه یا اندوه یا از غلبه باد پیدا آید باید که دران مریض را فاقه بکنانند
و نیز هر مرضیکه از غلبه باد بود دران فاقه مضر ست و چون چشم بر آماسیده باشد از عمل سید و عمل برکهیک و عمل بلیپ از خوردن غذای تلخ و از فاقه و از
نگهداشتن چهار روز هنگام حدوث آن پخته گردد و جهت دفع بر آمدگی چشم گل سرخ و گل سپید و صندل و اگر را آس کرده در چشم مریض بکشند ازین چشم
که بر آمده بود فراهم شود و درد وش دفع گردد نوع دیگر سنکهه یعنی را با شیره برگ بل و با آب جغرات در آوند مسی انداخته سحق کنند تا آنکه سیاه گردد بعده
با آتش پا چاک دستی مقداری گرم کرده بر چشم سخت کنند ازین فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر بشیره برگ سهجنه را با شهد آمیخته در چشم کشند ازین بر آمدگی
چشم و درد آن که از غلبه باد یا تلخه یا هر سه خلط باشد فی الحال دفع گردد نوع دیگر شیره برگ کنیر سپید را در چشم مریض بکشند ازین فایده مذکور حاصل آید
نوع دیگر بیخ چیچره و نمک سنگ را با جغرات در آوند مسی سحق کنند تا آنکه سیاه گردد بعده در چشم بکشند ازین فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر
برگ نم و سندهی را با آب آس کرده و در جامه انداخته قطرات در چشم بچکانند ازین فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر برگ تنبول و برگ سهجنه و برگ کنیر

و برگ سرس و دانتن و نسوت و لیمو و جای و تلسی و بیری شیر و یکی ازین داروها با شهد مخلوط ساخته در چشم مریض بکشند ازین فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر بیخ شندلی در گوش راست از آن مرد و در گوش چپ از آن عورت به بندند فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر اگر پاره جامه مردی را گیرد و زن هم برین طریق به بندد فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر ترشی و روغن ستور و نمک قند و لک نطره و روغن کنجد جمله را در آوند روئین سحق کرده در بینی مریض بچکانند ازین فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر سه گره هندی و بیخ کدهیر و سحیق نمک سنگ را در آوند روئین سحق کرده در بینی مریض بچکانند ازین فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر برگ کروالو و حصه و کنجد یک حصه و برگ بیری دو حصه هر سه را آس کرده گرم کنند بر چشم مریض به بندند ازین فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر نم و پوست گز و پوست بیدانجیر و مهلتی و رکتچندن جمله را با آب آس کرده بر چشم به بندند ازین درد چشم که از باد و بلغم و تلخه باشد دفع شود نوع دیگر نمک سنگ و لوده را بسوزند یا موم و روغن ستور یکجا کرده و آس کرده در چشم کشند و تحت کنند ازین درد چشم دفع شود نوع دیگر ترپهله و نم و لوده و بالنسه و برگ بیل استساوی سته در آوند مسی انداخته با روغن ستور و شیر سحق کنند و با و ند مذکور بخیشانند و آن آوند را بازگون کرده بالای آتش معلق کنند چنانکه دود برین برسد اجر دود آنرا اساید در چشم مریض بکشند ازین الکهکند که از غلبه باد یا بلغم یا تلخه یا خون باشد دفع شود و آماس چشم و درد هم نیز زائل گردد نوع دیگر جوش گلوی و ترپهله شهد و سحیق پیپل و را آمیخته مریض را بنوشانند در دفع جمیع امراض چشم مفید بود نوع دیگر جوش هلیله و برگ آمله و بلول و نم و بالنسه گوگل آمیخته مریض را بنوشانند ازین جمله امراض چشم دفع گردد و این را گیهرناک گوگل گویند نوع دیگر سه عدد هلیله و شش عدد بلیله و دوازده عدد آمله را در نیم پرسیقه آب بجوشانند مریض را بنوشانند ازین جمیع انواع مرض الکهکند را و امراض چشم و آماس سوزش و درد پیدا شوند نوع دیگر جوش گلوی و تلوک و آمله و هلیله و بلیله و بالنسه و شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین جمله انواع الکهکند دفع شوند و این را بالنسه اشتک گویند نوع دیگر بالنسه و ناگیسر و بلول و سنهی و کتکی و گلوی و کراو و دارهلد و نم و اندرجو و چیتره و موتهه و ترپهله و صندل جمله را جوکوب کرده با آب بجوشانند چون سوم حصه بماند شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین مرض چشم که از باد یا تلخه یا بلغم یا هر سه خلط باشد دفع گردد و این را بالنساد گویند نوع دیگر بلول و بالنسه و نم و گلوی و ترپهله و موتهه و نجمول و مهلتی و رکتچندن و سنهی جمله را استساوی سته و در آب انداخته بجوشانند چون هشتم حصه بماند گرفته و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین مرض چشم خواه از غلبه یک خلط باشد خواه از دو خواه از هر سه دفع گردد چون این داروهای مذکور آس کرده و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند یا آنکه سحیق جوش داروهای مذکور و روغن پخته مریض را بنوشانند نیز فائده مذکور حاصل آید این را سوکلادگن نامند نوع دیگر راشن و بلول و بالنسه و نم و کسوندی و انگور و مهلتی و گل هلو و فرمری و بریارا و جواسا و چراینه و پیپل و را از ترپهله جمله را استساوی سته و جوکوب کرده و در آب انداخته بجوشانند چون هشتم حصه بماند با شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین هفتاد و شش امراض چشم دفع گردد و این را اسادکوانتهه سرتجتاد گویند نوع دیگر ترپهله و نم و بلول و زردچوب و موتهه و تراپمان و ناگیسر و گلوی جمله را استساوی سته مریض را بنوشانند ازین امراض چشم و بینی و گوش و درد چشم و ابرو و بناگوش دفع شوند و این را سرتجتاد گویند نوع دیگر بالنسه و موتهه و نم و برگ بلول و کتکی و گلوی و رکتچندن و کراو و اندرجو و دارهلد و چیتره و سنهی و چراینه و ترپهله و بالاو جمله را استساوی سته و جوکوب کرده و در آب که هشت حصه آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بستانند و نهار مریض را بنوشانند ازین خارش چشم و مرض تل و مرض رید و هر دو نوع مرض سکوم و مرض کاج و سوزکوری و شب کوری و تحلی و آماس ناخنه و درد چشم دفع گردند و این را برید بالنساد گویند نوع دیگر جوش سمول یا جوش ترپهله سحیق پیپل و را از آمیخته مریض را بنوشانند ازین امراض چشم و گلو و ابرو و نای گلو و کام و بناگوش و کله و زنخدان و دردها اینها دفع گردند نوع دیگر لوده و مهلتی و منسل و سرمه و دارهلد جمله را استساوی سته و با شیر آس کرده بر چشم مریض بکشند ازین مرض الکهکند دفع شود نوع دیگر برگ بیل و لوده را آس کنند و به برگ بیدانجیر پیچیده بگل حکمت بگیرند و پخته شیره آن شلپیده بستانند و بآن سحیق نمک سنگ و دارهلد را آمیخته عمل انجو تن بکار بندند ازین مرض الکهکند رواد دمعته دفع گردند نوع دیگر پدمانکهه و مهلتی و دارهلد هر یک هشت پل بستانند و در یکدولن آب انداخته بجوشانند و چون

هشتم حصه بماند بجامهٔ بخیه ببندانند و باز در دیگ کرده بجوشانند تا آنکه همچو آب شود بعده بآن ده پل بحیق پیپ انجن و سه درم بحیق پلپل گرد جامه بیند در زیر آن
قدری آتش کرده غلیظ سازند و فتیله کنند و یا بعد خشک کردن بحیق بسازند و بدارند و در چشم بکشند. ازین جمیع انواع مرض کهکند زور چشم
و سنکهاعل و ام که در چشم می افتند دفع شوند و این را باسیت جوگ گویند. نوع دیگر پلول و گنگی و دارهلد و بانسه و ترپهله و دا اسا و پرا و ترایمان هر یک
یک پل و آمله یک پسیهه ببستانند و جوکوب کرده در یک دون آب انداخته بجوشانند تا آنکه چهارم حصه بماند بعده بجامه بخیه ببندانند و بدین جوش
و بحیق تر ازان چراپته و کرا و موته و مهلتی و صندل و پلپل هر یک از یک پسیهه روغن ستور بپزند و مریض را بنوشانند و در چشمش بکشند و در بینی اش بچکانند
و دیگر علما ازین روغن بکار برند. ازین امراض چشم و گوش و بینی و تپ سرفان و بسیار کند. دفع گردند و این روغن را اتپ الاد کهرت گویند
نوع دیگر روغن ستور کهنه را بشیر ماده گاو که همچند روغن باشد و بحیق تر ازان انگور و صندل و مجیٹه و دارهلد و هر دو زیره و کاه و دوب سنگ
وستر اول و مهلتی و گل نیلوفر و قمری بپزند و مریض را بنوشانند و در بینی اش بچکانند و دیگر علما بکار برند. ازین مرض سکر و تمر و درد سر دفع گردند و این
روغن را ورکهیاد کهرت گویند نوع دیگر روغن گبند را بحیق تر ازان پلپل دراز و برگ مهلتی و نمک سنگ و سندهی بشیر گوسپند بپزند و در بینی مریض
بچکانند ازین مرض سکر و تمر و درد سر دفع گردند و این روغن را کشتاد تیل گویند. نوع دیگر بحیق تر ازان جوش دارو هائیکه در پل باد باشند روغن ستور
بپزند و مریض را بنوشانند و در بینی اش بچکانند و در چشمش بکشند و دیگر علما بکار برند. ازین اجکا دفع گردد. نوع دیگر سر خرگوش را آس کرده بحیق تر ساختن
و گوشت آنرا جوشانیده جوش ببستانند و بدین بحیق و جوش چهار پل روغن ستور بپزند و بدین عمل انجوتن بکار برند. ازین مرض اجکا شود دفع
و این را اشتناک کهرت نامند. نوع دیگر بجوش گوشت یک خرگوش و بحیق تر ازان بنسر و جنه و کلیسر و صندل و اسیر و مهلتی و گل نیلوفر و قمری
و بریار و کنگی و بیخ نیلوفر و هستی بیج و ترایمان و تمیس لوده و کالولی و کهیر کاکولی و جیوک و رکهبک و مید و مهامید و ربرده و منکولی و ماشونی
و نکهیری یک پسیهه روغن ستور بپزند و مریض را بنوشانند و در بینی اش بچکانند و دیگر علما بکار برند. ازین ارجن و کاچ و تل و اجکا و دیگر امراض چشم
دفع گردند و این روغن را اشتاک کهرت نامند. نوع دیگر پوست هلیه چهار پل و پوست بلیله هشت پل و پوست آمله شانزده پل ببستانند و باید که در آن
آب بجوشانند و چهارم حصه بگیرند و بدین جوش و بحیق تر ازان ترپهله که شش پل باشد یک پسیهه روغن ستور بپزند و مریض را بنوشانند و دیگر علما
ازین بکار برند. جمله امراض چشم ازین روغن دفع گردند و روشنائی بیفزاید و این روغن را ترپهلاد کهرت گویند. نوع دیگر بحیق پوست پهلا
و مهلتی و آهن گشته آمیخته بدارند و با روغن ستور و شهد و آخر روز مریض را روزینه بخورانند ازین مرض تمر و خطهای وام که در چشم افتند و سر چشم
و ناخنه و شبکوری و مرض ارجن و مرض تل و مرض ساکر و مرض کاچ و سوختگی و درد و خارش چشم و دیگر امراض چشم و امراض دندان و گوش و گلو و بواسیر
بهگندر و سیلان منی و پیه و سرمیه و نوع عیبت و هماک پٹ روگ و برص دفع گردند و موهای سیاه باشند. فی الحال سپید نگردند و اگر سنگی که
از دیر باز رفته باشد باز آید و قوت باه بیفزاید و عمر دراز گردد و این را ترپهلاد کهاب گویند. نوع دیگر مغز تخم بلیله و ریم گوش را بشیر عورت
آس کرده فتیله کنند و با شهد بسایند و در چشم مریض بکشند ازین چشم روشن شود و در میان سه روز شبکوری دفع گردد. نوع دیگر تخم کیج و زیره گل نیلوفر و
شمس صندل و گل نیلوفر و قمری و گیرو را با شیره سرگین ماده گاو آس کرده در چشم مریض بکشند ازین شبکوری دفع شود. نوع دیگر بیخ کنسوت و صندل
و گلوهی و چراپته و نیم و زردچوب هر دو بالسویه ببستانند و در آب که شانزده حصه آن بود انداخته بجوشانند چون هشتم حصه بماند ببستانند و مریض را
بنوشانند ازین مرض بکمانیده و کلوج و شبکوری و تمر و دیگر امراض چشم دفع گردند و این را انجاد کواتهه گویند. نوع دیگر با جوش بیخ چتره و ترپهلا و
پلول و جو و روغن ستور آمیخته مریض را در شب بنوشانند ازین مرض تمر دفع شود و نظر روشن گردد. نوع دیگر ترپهله و آهن گشته و مهلتی و بنسر و جنه
ستر اول جمله را باریک آس کرده با شهد و روغن ستور آمیخته مریض را بخورانند. ازین امراض چشم اگرچه دیرینه باشند دفع شوند و این را اسمتاد کهرت
نامند. نوع دیگر سونا کهی آهن گشته و مهلتی و ترپهله جمله را باریک آس کرده بدارند و با شهد و شکر و روغن ستور مریض را در شب بخورانند ازین مرض تمر

دفع شود و این را نیز سیتیاد کهرت گویند نوع دیگر هلیله بست و چهار درم و بلیله دوازده درم و آمله چهل هشت درم و سنا اول بست و چهار درم
آهن کشته دوازده درم و چلتی بست و چهار درم و پلپل دراز شش درم و بنسبو جبه شش درم و نمک سنگ شش درم جمله را باریک آس کنند و بآن مقدار
جمله دارو ها شکر بیامیزند و با شهد و روغن ستور بر مقدار زور و گرسنگی مریض در شب بخورانند و غذای موافق خوردن فرمایند ازین مرض تمر و کاج و مرض
تبل و ناخنه و شبکوری و ارجن و اشنادارم و خطهای وام که در چشم پیدا آید و آواز ها که در گوش بشنوند و آماس چشم و سوختگی و چکیدن آب از آن و
مرض سکر و امراض پلک و مرض تمر که از آن یک چیز دو چیز دیده شود و مرض پنس و خارش چشم و مرض کام و دهن و درد نیم سر و امراض گلو و ناسور
و مرض بهگندر و امراض لب و سیت پت و مرض اپدنس و مرض کوسر او جمله دفع شوند و از خوردن این نسخه در روی نیفتد این را دواد اس ابهرت
هرتیکی گویند نوع دیگر دارو یکه آنرا بهنار ی لست هرتیکی گویند و آن در فصلی گذشته است مریض را بخورانند از خوردن این دو دوا همه جمیع امراض
چشم دفع گردند نوع دیگر دو حصه مغز تخم کرنج و یک حصه چوب الجن را به شیرهٔ جای تا بست یک پت بدهند بعد از آن با شیرهٔ مذکور سحق کرده
فتیله ساخته در سایه خشک کنند و بدارند و با آب سائیده در چشم بکشند ازین مرض تمر دفع گردد و خواب بطریق بهتر آید و لیکن بعد از گشتن چشمها فی الحال
گشاده گردند و این را بهانتی پرب نامند نوع دیگر هلیله و توتیای سبز برگی هشت حصه و پلپل گرد یکحصه بستانند و با آب سحق کرده فتیله ساخته
بدارند و با آب سائیده در چشم مریض بکشند ازین مرض تمر دفع شود نوع دیگر بلور و کف دریا و سلاجیت و صندل و فافر و خرمهره و پلپل گرد
یکحصه و رسوت چهار حصه جمله را سحیق کرده و فتیله ساخته و با شهد سائیده در چشم بکشند ازین شبکوری و ناخنه و کاج و خارش و مرض سکهه کا چهناک
مرض چشم که از رسیدن شیء خارجی حادث شود دفع گردد و این را توتیان هنی گویند نوع دیگر برگ نیلوفر قرنی صد عدد و دو صد دانه منگ صد دخو پوست
او دور کرده و صد حب گل بالچهن و صد دانه پلپل دراز بستانند و جمله را با آب آس کرده فتیله ساخته بدارند و با آب سائیده در چشم مریض ازین مرض
و دیگر امراض چشم دفع گردند نوع دیگر یک حصه پلپل دراز و دو حصه پوست هلیله و سه حصه زرد چوب و سرمه دو حصه بستانند جمله را با آب آس کرده
فتیله ساخته بدارند و با آب سائیده در چشم مریض بکشند ازین مرض تمر دفع شود نوع دیگر برادهٔ زر و برادهٔ مس با جوش چلتی سحق کرده فتیله ساخته
بدارند و با آب سائیده در چشم مریض بکشند ازین مرض تمر و کاج و تبل و اربد و شبکوری دفع گردند و بینائی چشم بجهٔ بینائی برناده که آنرا کور گویند شود و
این را بهندی سکلتکا برت گویند نوع دیگر زرد چوب و برگ نم و فلفل این برنات و موتهه و هلیله را انتسادی سنده و با شیره آس کرده فتیله ساخته
بدارند و اگر این را با آب سائیده در چشم کشند ریش چشم بره رود و اگر با شهد کشند مرض تبلکا برود و اگر با شیر عورت سائیده در چشم کشند گل چشم دور شود و آن را
چنبار بر بهابرت گویند نوع دیگر سحیق ریخته آن را هفت روز در آب و هفت روز در شیرهٔ گل مالتی و هفت روز در روغن کنجد بدارند و هفت روز
در روغن ماده گاو بعده در آب سائیده در چشم کشند ازین مرض تمر دفع شود نوع دیگر شیشه که آنرا صاف کرده باشند گرم سازند با آن سیماب که
همچنان آن بود نیز صاف کرده باشند بیامیزند و یک ذات گردانند و بمقدار این هر دو سرمه بستانند و دهم حصه جهابه کافور بگیرند و همه را سحق کرده بدارند و در
چشم کشند ازین مرض تمر دفع شود و این را پیتان امرت گویند نوع دیگر پارکنگ ار با شهد سائیده در چشم بکشند ازین مرض تمر و دهوم فتشتی و حلاده دفع شود
نوع دیگر سحیق پلپل دراز یک حصه و سحیق هلیله دو حصه سنده هر دو را در شیرهٔ بهنگره چند پت بدهند و فتیله ساخته بدارند و در سایه خشک گردانند
و با آب سائیده در چشم بکشند ازین تمر دفع گردد نوع دیگر سیسه سه حصه و گندهک پنج حصه و درنج دو حصه و قلعی یک و سرمه سه حصه بستانند جمله را
بوته عمیا کنند و بوته در آتش نهاده بدهند و سرد گرداند و دارو کشیده باریک آس کرده بدارند و در چشم مریض بکشند ازین مرض تمر دفع شود و بینائی
بیفزاید و این را بهندی تمرتنک گویند نوع دیگر توتیای سبز را گرم کرده در هر یکی از بول گاو بول بقر و سرکه هندی و شیر عورت و شیر ماده گاو
و شهد و آب هفت هفت کرت سرد کنند بعد از آن آس کرده در چشم مریض کشند ازین مرض تمر دفع شود نوع دیگر سیسه را گرم کرده هفت هفت
کرت در شیرهٔ ترپهله و هفت کرت در شیرهٔ بهنگره و هفت کرت در روغن ستور و هفت کرت در شیر بز و هفت کرت در آب چلتی سرد کنند و از آن میل

راست کنانند و آنرا در چشم کشند از این چشم روشن شود و می باید که سرمه دیگر در چشم کشند و هم بدین میل کشند این امیل نام کسلا کاگویند سر مار سیاه را بریده
بستانند و سرمه آس کرده با روغن ستور آمیخته غلوله سازند و در دهن مار سیاه مذکور نهاده بدوزند و آنگاه آنرا چنان بسوزند که دود وی بیرون نرود
بعده سرمه را با شیر مذکور آس کرده با سحیق اسبغول میچه در چشم بکشند از این مرض تمر دفع شود و بینائی که آنرا گرگویند بحو کرشود نوع دیگر هلیله
و سنا جی و فلفلین نمک سنگ و ملتی و توتیای سبز و رسوت و پدماکهه و تج و لوده و برادهٔ مس هر همه را با آب جغرات آس کرده فتیله ساخته بدارند
و ساییده در چشم مریض بکشند از این مرض تمر و تبل دفع شود و این را ارجن جوگی گفته شده است نوع دیگر بلیله پیچ و کوتهه و بلیلاج از بلیل گرد
و مغز تخم بلیله و ناف خرمهره و منسل هر همه را متساوی ستده با شیر بز باریک آس کرده فتیله ساخته بدارند و با آب سائیده در چشم بکشند از این تمر و خارش
و اربد و مرض تبل و مرض ناخنه دفع شوند بکل اگرچه سه ساله باشد از کشیدن این دارو تا یک ماه دفع شود و این را چیندر رودی برت گویند
نوع دیگر پایه مار سیاه و چهار گزدم در یک سبوی شیر اندازند تا البته و یک روز بدارند بعده چاک دو مسکه برون آرند و آن مسکه خروس آنجو اندود
بچال خروس مذکور را در چشم مریض بکشند از این بینائی مریض اگرچه بسبب غلبه تمر و کاچ بکلی رفته باشد باز آید این را اگرکیت انجن نامند نوع دیگر فلفلین
و کف دریا و نمک سنگ هر یک نیم درم و سرمه چهار درم جمله را باریک آس کرده بدارند و در چشم بکشند از این مرض کاچ و خارش دفع شود نوع دیگر
سرمه و زنگ و پهرج و کافور و گل نیلوفر قرمزی را با آب زرد چوب آس کرده در چشم مریض کشند از این مرض تمر دفع شود نوع دیگر روغن شیر ماده گاو که
گوساله او نیز بر رنگ مادر باشد در دفع امراض چشم باید که عمل ناس و ترپن و پتپاک و دیگر عملها بدین بکار بندند نوع دیگر خرمهره را با آب شبینه
سایید در چشم کشند از این تمر دفع شود نوع دیگر گل گنجد هشتاد عدد باریک آس کرده فتیله ساخته بدارند و با آب سائیده در چشم کشند از این
مرض تمر دفع شود و این را بزبان هندی چیندر پربهاری و کشمکا برت گویند نوع دیگر ناگیسر اگر و کافور و کوتهه و الایچی و زعفران و کنجدان
جمله را متساوی بگیرند و بمقدار جمله سرمه بستانند و همه را باریک آس کنند و بدارند و در چشم بکشند از این جمیع امراض تمر چشم و دیگر علتهای چشم دفع گردد
نوع دیگر منسل و نمک سنگ و کسیس خرمهره و سنا جی و فلفلین و رسوت را متساوی ستده آس کنند و با شهد آمیخته در چشم بکشند از این مرض سکروارم و کاچ و
تمر دفع گردد و این را رس کریا گویند نوع دیگر پارکتک و ناف خرمهره و سرمه و رسوت را با چربی مار سیاه سائیده در چشم کشند از این بینائی چشم اگرچه
بسبب غلبه تمر رفته باشد باز آید نوع دیگر مهره سپید را اگر با روغن ستور سائیده در چشم کشند مرض تمر و نیلکا دفع شود و اگر با آب جغرات در چشم کشند
مرض پینم بره وو اگر با شهد در چشم کشند مرض ارم دفع شود نوع دیگر سرمه را با شهد و روغن ستور سحیق کرده و غلوله ساخته در هلیله که آنرا مجوف گردانیده
باشند بیندازند و آمله را با آب آس کنند و بر هلیله مذکور سخت کنند و خشک گردانیده بنمطی بسوزند که بیرون نرود بعده سرمه را از هلیله کشیده و سائیده
در چشم کشند از این مرض تمر دفع شود نوع دیگر سحیق کنجدان را بشیره گل پایه چنبیت دهن بعده با آب لوده سائیده در چشم کشند از این مرض تمر دفع شود
محاورج و اکاس با پشک خرگوش آمیخته فتیله کنند و آنرا با روغن ستور در چراغ انداخته بسوزند و دود آن سته در چشم کشند از این جمله امراض
چشم دفع شوند نوع دیگر منسل و دانه حصه و برنگ هشت حصه و مغز تخم آمله پنج حصه و پلپل گرد چهار حصه و پلپل دراز سه حصه و سرمه یک نیم حصه
بستانند و جمله را باریک آس کرده بدارند و با شهد آمیخته در چشم کشند از این خارش چشم و مرض تمر و ارم و کاج و تبل و دمعه و درشتی و دیگر امراض چشم که
از غلبه خون باشد دفع گردند نوع دیگر سیماب صاف کرده و گندهک صاف کرده هر دو متساوی بستانند و با شیره چنگیری سحق کرده در چشم کشند از این
جمله امراض چشم دفع شوند و روشنائی چشم بیفزاید نوع دیگر روغن ستور را بسحیق ترازان تریکهله و سنا جی و فلفلین و انگره و ملتی و لتکی و پدماکهه و الایچی
خرد و بزرگ و زعفران و گلبیسر و صندل و کنجدان و زرد چوب و دارهلد که هر یک سه درم باشد و به شیر زن که چهار چند روغن مسطور باشد بجوشد تریکهله که
سه چند روغن مذکور باشد بعده مریض را انجوانند و در بینی بچکانند و دیگر عملها بکار بندند از این مرض تمر و کاچ و ارجن و تبل و خارش و آماس
و درد و سوختگی چشم و دیگر امراض آن دفع شوند چنانکه بطلوع آفتاب تاریکی شب زائل گردد از این تمر چشم و دیگر امراض آن همچنان زائل گردد

واین روغن اتر پهلاد گهرت گویند نوع دیگر یک پرسته روغن را بجوش تر پهله و به شیرهٔ بهنگره و به شیره بالنسه و شیر بز که هر یک یک پرسته باشد
بجیق ترازان پلپل دراز و شکر و انگوره و تر پهله و گل نیلوفر قمری و مهلتی و کهیر کاکولی و بار نگهار و کتائی و مجیٹه و پدمانکه و اسیر و کلیسر و صندل و املیه
که هر یک سه درم باشد بپزند و مریض را پیش از طعام و اثنای طعام و بعد از طعام بخورانند و دیگر علما بدین بکار بندند ازین مرض تمر و شبکوری و مرض
کاچ و مرض نیلکا و مرض ابهکند رو مرض ادهمنته امراض پلک و سیلان آب از چشم و خارش همه دفع گردند و نیز خون که فاسد شده و غلبه کرده از طرف
بینی و گوش و دیگر منافذ سائل گردد باستد و بینائی بجو بینائی کرکس گردد و این را مها تر پهلاد گهرت نامند نوع دیگر صد هلیله و دو دیست بلیله و
و چهار صد آمله و بالنسه یک پرسته و بهنگره یک پرسته در آب که چهار چند مجموع این داروها باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش را
بجامهٔ پخته بستانند و بدین جوش و به شیر که چند روغن باشد و به بجیق ترازان شکر و شهد و مهلتی و انگوره و کتائی و کاکولی و کهیر کاکولی و تر پهله و
ناگیسر و پلپل دراز و صندل و موته و [illegible] و گل نیلوفر قمری که هر یک سه درم باشد یک پرسته روغن ستور بپزند و مریض را بخورانند و دیگر علما
بکار بندند ازین مرض تمر و کاچ و شبکوری و سیلان آب از چشم و امراض خارش دفع گردند و بینائی بیفزاید و موی بهائی الحال سپید نگردد و خون
نیز دفع شود و این روغن را مهاباس گهرت گویند نوع دیگر بجوش راسن و تر پهله و بجیق ترازان داروهای جیونی کن روغن ستور بپزند و مریض را
بخورانند ازین جمیع امراض چشم دفع گردند و این روغن را اشتاد گهرت گویند نوع دیگر بجیق تر و جوش هلیله و بلیله و املیه و باول و بالنسه و نم
و روغن ستور بپزند و در کار برند ازین نیز جمله امراض چشم دفع گردند و این را اگهرتاک گهرت گویند نوع دیگر یک پرسته روغن کنجد را به بجیق تر گل
نیلوفر قمری که کبود باشد و مهلتی و سندهی و پتر یک و انگوره و جار و مغز پنگچکان سرون و پلپل دراز و کتائی و آمله و ستاور و لودهه و وچ و بسیدس و بریا
و کهرسی و بریارا و کهیک و راسن و مجیٹه که هر یک سه درم باشد و بشیر که چهار چند از روغن باشد بپزند و در بینی مریض بچکانند ازین مرض تمر و سکر
و یا کاچ و ارم و تبل و ارجن و نیلکا و ناخنه و شبکوری و مرض ابهکند و ادهمنته و خارش چشم دفع گردند ازین امراض گلو و دهن و سر و گوش و دندان
و مرض اردت نیز دفع شود و خون از سیلان باز ایستد و موی بهائی الحال سپید نگردد و این را نیل پلاد تیل گویند نوع دیگر چند هشتاد درم روغن
یا روغن کنجد را بشیر که چهار چند آن باشد و به بجیق ترازان جیوک و رکهبک و میده و انگوره و سروان و سرو کتائی و مهلتی و بالا و برنگ و مجیٹه و سکر و سن
و گل نیلوفر قمری و خارخسک و پدمانکه و کد هبیره و نمک سنگ و پلپل دراز که هر یک سه درم باشد بپزند و بکار برند ازین مرض تمر و مرض کاچ و مرض سنگ
و مرض تبل و مرض ارید و لکهناس و شبکوری و کلفه و لبوی و از دهن و بینی و سرفه و راجروگ و تنگهات و دیم سر و امراض بینی و دهن و دندان و گوش
زائل گردد و این را تر پهلیه تیل گویند نوع دیگر بجیق ترازان پلپل دراز و مهلتی و بچ و انگوره و کهعاک و جیوک و گل نیلوفر قمری و پدمانکه و گلوی و تر پهله
و سروان و کهیر کاکولی و جیونتی و موته و صندل و لودهه و دارهلد و ستاول و مجیٹه و هر دو کتائی و کد هبیره و سونف و برنگ و خارخسک که هر یک
شش درم باشد و بفشرده بهنگره و شیرهٔ بالنسه و به شیره ستاول و بجوش تر پهله و به شیر ماده گاو که اول بار بچه آورده باشد و به شیر گوسپید که یک
یک پرسته باشد یک دهک روغن کنجد را بپزند بعد از آن که مریض را روغن تر پهلاد خورانیده باشند و روغن مذکور باد یا روغن مهاباد خورانیده
اسهال کنانیده باشند روغن مذکور را بکار برند ازین مرض تمر هر گونه که باشد و مرض نکلاندهه و مرض سکر و مرض سکت و شبکوری و دیگر امراض چشم
و سر و گلو و دهن و بینی و زبان و دندان و گردن و بازو زائل گردند و خون فاسد که از راه بینی و دهن روان شود باز ایستد و قوت حافظه بیفزاید
و رنگ اندام نیک گردد و قوت باه حاصل آید و امراض بادی و اردت و جرات نیز برود و این را مها پیاد تیل گویند نوع دیگر بعد طعام خوردن
دستها شسته با یکدیگر مالیده چند قطرات آب که بدستها آلوده باشد در چشم بچکانند این در دفع مرض تمر نافع آید نوع دیگر زرد چوب و برگ نم و
فلفلمون و موته و برنگ و سندهی و نمک سنگ و پاڑهی و بچ و چیته و کوته جمله را متساوی ستده و با بول بز آس کرده مقدار نخود برنهاده بندند
و در سایه خشک کنند و اگر این را با آب سائیده در چشم کشند تمر دفع شود و اگر با شهد و روغن ستور سائیده در چشم کشند با دیرقان دفع گردد و اگر

بابول ساییده در چشم کشند سرخی چشم دفع شود و اگر با شیره بهنگره ساییده در چشم کشند گل چشم برود و در حالت بار ضعی چون بار کمی از زین بخورانند بد هضمی
دفع شود و از خورانیدن دو پری لیسو چکا برود و از خورانیدن سه پری زهر هوش دفع شود و موش که گزیده باشد زهرش اثر نکند و از خورانیدن هشت پری
زهر مار دفع شود و مار که گزیده باشد زهرش هیچ اثر نکند و از خوردن چهارده پری زهر که خورده باشد هیچ اثر نکند و این را پهول کتکا گویند
نوع دیگر سناء صعی فلفل دراز کنج و زرد چوب و دارهلد و نمک سنگ و پوست بیخ بیل و پوست بیخ بران و زیره گل نیلوفر شمسی جمله را با آب آس کرده پری سازند
و سائیده در چشم مریض بکشند از هر مرض تمر و دیگر امراض چشم دفع شود کسی که این را در چشم کشیده میان خلق بنشیند موقر و معزز گردد و آسیب پری
و پری نرسد و صد سال بزید نوع دیگر روغن نبر را بحیق تر از آن جیوک و رکهبات مصلی و نیلوفر قمری لشنه که چهار چند از روغن مذکور باشد بپزند
بکار بندند از این امراض چشم که از رسیدن شئی خارج حادث شود دفع گردد اکنون چند علاج از طب سارنگدهر گفته می آید بیارد تخم اسپغول
چند پت لشیره گل بابه بیدهار بعده فتیله سازند و سائیده در چشم کشند از این امراض چشم خراشیده گشته دفع شود این فتیله را لیکهن برت
گویند نوع دیگر نیلوفر قمری کبود و تخم سهجنه و ناگیسر را بر یک آس کرده فتیله سازند و در چشم کشند در دفع امراض چشم نافع آید و از زیر بسیاری خواب
دفع شود و این را انتر لکهن برت گویند نوع دیگر رسوت و زرد چوب و دارهلد و گل جاتی و برگ نیم را با شیره گوبر ناده گاو آس کرده فتیله سازند
و سائیده در چشم کشند و از این شبکوری دفع شود و این فتیله را روهنی برت گویند نوع دیگر مغز تخم آمله یک حصه و مغز بلیله دو حصه مغز تخم بلیله
سه حصه بستانند و همه را با آب آس کرده فتیله سازند و در چشم کشند از این آبی که از چشم سائل شود و خارش چشم دفع شود و این را استهی برت
گویند نوع دیگر توتیای سبز و سوناکهی و نمک سنگ و تخم ... و گل ... و ... گردانند تا وی بسته آس کرده با شهد
آمیخته در چشم کشند از این مرض تمر و کاچ دفع شود و این را لیکهن رس کریا گویند نوع دیگر کافور و جو دانه را با شیر برد در چشم کشند گل چشم که
از حدوث دو ماه گذشته باشند دفع شود و این را نیز لیکهن رس کریا گویند نوع دیگر دارهلد و بابول و ملتی و نیم و دیدانگه و نیلوفر قمری و زیره گل
نیلوفر شمسی جمله را در آبی که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند جوش را بجای سر نخته بستانند و باز در دیگ کرده بجوشانند تا آنکه جلابی سخت
شود بعده سرد کردن شهد و شکر که چهارم حصه آن باشد با آن بیامیزند و در چشم کشند از این سوزش و تلی در چشم دفع شود و آب چشم از سیلان باز
ایستد این را روپنی رس کریا گویند نوع دیگر بار انجن بارها با آب سائیده در چشم کشند از این آب چشم از چکیدن باز ایستد این را نیز روپنی رس کریا
گویند شهد و روغن زرد در چشم کشند از این نیز آب از چکیدن باز ایستد این را سسے رس کریا گویند نوع دیگر سنگ البصری را با آب آس کنند
و در آب انداخته مخلوط کرده بدست بمالند بعد از آن آب را در آوند دیگر بریزند آنچه کثیف از سنگ البصری در ته آوند بماند آن را علیحده کنند
و آب مذکور را بدارند تا آنکه اجزای لطیف از آن سحیق مذکور که با آب مخلوط بوده فرو نشسته منجمد گردد و آب خشک شود بعد از آن آن را آس کنند
و سه مرتبه بجوشش شیر بهیلاوه بهند بعده آن کافور و جو دانه که دهم حصه آن باشد با آن بیامیزند و سائیده در چشم کشند از این جمیع امراض چشم دفع شوند
این را مرد چورن گویند نوع دیگر سرمه را گرم ساخته هفت بار در شیر عورت سرد کنند بعد از آن آس کرده بدارند و در چشم کشند از این جمیع
امراض چشم دفع گردند و این را سرمه ساون چورن گویند فائده مغز تخم جیپال را البته و یک ایستات از شیره لیمون بده بهند آس کرده
فتیله سازند شخصی که او را مار گزیده باشد فتیله مذکور با لعاب سائیده در چشمش بکشند زهر مار دفع شود و غشی مذکور را مضرت نرسد فائده
دارو در چشم بماه کنوار و کاتک و جیٹهه و اساڑه در اول روز یا آخر روز بکشند و در ماه اگهن و پوس و ماگهه و پهاگن بوقت استوا بکشند و در سیالہا
و بهادون چون ابر و باران نباشد و سخت گرمی نبود آنگاه بکشند و در ماه چیت و بیساکه در تمام روز هر وقت که خواهند دارو را در چشم
بکشند فائده داروهایی که از جهت کشیدن در چشم غلوله ساخته دارند چون آن تیز بود بمقدار یک دانه رتی که قریب دانه منگ باشد در چشم
باید کشید و اگر متوسط بود بمقدار یک نیم دانه و اگر نرم بود دو دانه مذکور می باید کشید و داروی مایع را در چشم کشند چون تیز باشد دو سلائی بکشند

وچون نرم باشد سه میل اگر چرب باشد چهار میل آن در چشم کشند والله اعلم بالصواب **فصل شصت و یکم در امراض سر** که آنرا بهندی سر روگ گویند
مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت مرض مذکور** بدانکه جملهٔ امراض سر یازده اند یکی آنست که سر درد کند و درد مذکور بشب سخت بسیار شود
و از بستن سر و رسیدن گرمی مریض را مقداری قرار شود و حدوث این از غلبهٔ باد باشد و دوم آنست که سر و بینی و چشم چنان درد کنند گویا که در ان اخگرها
انداخته اند و درد مذکور بشب و علاج سرد مقداری فرونشیند و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و سوم آنست که سر گران و سرد گردد و بغولهای چشم را آماس
و حدوث این از غلبهٔ بلغم باشد و چهارم مرضی ست که در ان علامات هر یکی از سه نوع سابق باشند و حدوث این از غلبهٔ هر سه خلط بود و پنجم آنست
که مریض را از سودن سرش بیقراری سخت روی نماید و در سر و بینی و چشم چنان درد شود گویا که در ان اخگر انداخته اند و درد پشت و بعلاج سرد مقداری
فرونشیند و حدوث این از غلبهٔ خون بود و ششم آنست که سر بسیار درد کند و از فی کردن و از داروها نوشیدن و از داروها در بینی چکانیدن از خون بستان بیند
و از رسیدن گرمی درد افزون گردد و حدوث این از نقصان بسیار چربی و مغز و بینی و خون و بلغم و باد که در سر آمده باشد و این نوع را بهندی
جهی سر روگ گویند و هفتم آنست که سر و بینی سخت بسیار درد کند چنانکه آنرا می شکنند و پاره می شگافند و آب از بینی با خون آمیخته بچکد و حدوث این
از افتادن کرم در سر باشد و هشتم آنست که در سر بوقت طلوع آفتاب درد پیدا آید چنانکه آفتاب مرتفع شود و درد مذکور نیز زیاده گردد تا استوا درد زیاده
و بعد زوال مقداری کم افتد و هر چند که آفتاب فروتر رود درد مذکور نیز کم شود و درد مذکور از علاج گرم کم افتد گاهی از علاج سرد ناقص شود و حدوث این
نیز از غلبهٔ هر سه خلط بود و این را بهندی **سور جاورت** گویند و این مرض سخت بد ست و نهم آنست که گهای گردن که آنرا **امینان** گویند و چشم
ابرو درد کنند و گلها بجنبند و رخسارها بجهند و امراض چشم حادث گردند و حدوث این از فاسد شدن هر سه خلط در محلهای مذکور بود و این نوع را
بهندی **انت بات** گویند و دهم آنست که نیمی سر درد کند چنانکه آنرا پاره می شگافند و این را بزبان عرب **شقیقه** و بزبان هندی ادهاسیسی
و معروف آدهاسیسی گویند و چون این مرض سخت غالب ست یک چشم یا یک گوش تباه گردد و حدوث این از باد که از خوردن اشیای خشک و از خوردن
در حالت بدهضمی و از رسیدن سردی و از سردی باد شرقی و از بسیاری جماع و از نگاه داشتن بول و غائط و مانند آن که حبس آن ممنوع ست و از بسیار
و حرکت کردن فاسد گشته بود باشد یا آنکه از باد و بلغم که از اشیای ممنوع فاسد گشته باشد بود و یازدهم آنست که سر و بناگوش بسیار درد کند
و به آماس و سوزش کند و لعل و ام گردد و حدوث این از فاسد شدن تلخه و خون و باد در استخوان و بناگوش بود و این را بهندی سنکهک
گویند و این مرض لادوا ست در میان سه روز مریض را هلاک بسازد و اگر مریض تا سه روز بزید طبیب را شاید که نخست خویشاوندان مریض را خبر کند که
مرضش لادوا ست آنگاه توکل بر خدای تعالی کرده علاج کند و اگر کرم حق سبحانه باشد صحت یابد **قسم دوم در علاج امراض مذکوره** بدانکه
بجهت دفع مرض سر که از غلبهٔ باد باشد علاجهای چند بر شمارند که از آن غلبهٔ باد زائل شود بکار برند و روغن ستور یا روغن کنجد بنوشانند و
بالای آن شیر که مقداری گرم بود بنوشانند و غلهٔ منگ یا کلتهی و یا ماش پخته و یا اشیا که تیز و گرم بود چنانچه سنده و پلپل دراز و مانند آن با روغن تو
یار کرده مریض را بنوشانند و شیر را و داروئیکه مزیل باد باشد بپزند و در مشربه انداخته راه لوله بر سر مریض بریزند و بدین شیر برنج سازند و آنرا سر مریض
بعد آنکه چنان گرم بود که تحمل کردن تواند سخت کنند نافع آید نوع دیگر گوشت ماهی را بپزند و آنرا بر سر مریض سخت کنند نافع آید نوع دیگر کهچری
و ماش برنج که آنرا با نمک سنگ یار کرده پخته باشند شیر گرم بر سر مریض سخت کنند نافع آید نوع دیگر صندل و نیلوفر و کوتهه و پلپل هر از هر همه را
هم‌ساوی ستده و آس کرده بر سر مریض سخت کنند نافع آید نوع دیگر بجوش خرشتک جرجنک روغن کنجد را بپزند و آنرا در بینی مریض بچکانند
نافع آید نوع دیگر شیر ماده گاو را با آب که نیمی آن باشد یار کنند و در ان داروهای بر نادکن جوکوب کرده انداخته بجوشانند تا آنکه آب سوخته
گردد بعده از شیر چاپ زده روغن بکشند و آنرا بسیق تر از ان داروهای کاکولیادکن بپزند و در بینی مریض بچکانند از ین مرض که از غلبهٔ باد باشد
دفع گردد و درین مرض بنوشانیدن دارها که آنرا اسنیهک گویند و نوشانیدن شیر که آنرا با داروهای دافع باد پخته باشند و خورانیدن شوربای

فصل شصت و یکم در امراض سر و قسم اول در علامات امراض مذکوره

قسم دوم در علاج امراض مذکوره

شیر

گوشت نافع آید و روغنی که آنرا باتیل گویند نیز نافع ست باید که آنرا ببوشانند و در بینی مریض بریزند و باین عمل سعوط و نسبت و عمل حقنه بکار بندند و
بجهت دفع زحمت مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد و یا از غلبهٔ خون بود داروهائیکه قربل باد بوند چنانچه کاکولیا دکن و غیر آن آس کنند و با روغن ستور که
آنرا صد بار شسته باشند مخلوط ساخته بر سر سخت کنند نافع آید نوع دیگر بیخ بیل و بیخ هنیس و گل و سناجهی و صندل و گل نیلوفر و شمسه جمله را آس کرده
و با روغن آمیخته بر سر سخت کنند نافع آید نوع دیگر شیر مادهٔ گاو و شیرهٔ نیشکر و سرکهٔ هندی و آب حبزات و شهد و شربت شکر را در منتره
اندازند و براه لوله آنرا بر سر مریض بریزند نافع آید نوع دیگر روغن که آنرا از شیر کشیده باشند در بینی مریض بچکانند صحت یابد نوع دیگر چربی
جانوران دشتی را در بینی مریض بچکانند صحت یابد و درین مرض دیگر علاجهائیکه دافع تلخه باشد بکار بندند و بجهت دفع مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم
باشد تدابیریکه از آن غلبهٔ بلغم دفع شود چنانچه چکانیدن داروهای تیز در بینی و قی کنانیدن بداروهای مقی که تیز باشد چنانچه مینپهل و غیر آن بکنانیدن
بداروهای تیز و عمل سعید بکار بندند و لیکن چون خواهند که دارو در بینی بچکانند اولا عمل سعید بکار بسته دارو چکانیدن و نیز سار چوب درخت
گلچکان با آب آس کرده در بینی بچکانند نافع آید نوع دیگر پوست درخت هنگیت و بیند حماسنگی را آب آس کرده فتیله سازند و آن را بسوزانند
و دود آن مریض را ببوشانند نیز نافع آید کاکچهل را آس کرده در جامهٔ باریک بندند و مریض را بدهند تا ببوید نافع آید نوع دیگر نازبو و گوبجی
و هنیس و سار نان شهنا و نمک سنگ حیله یا شیر مادهٔ گاو آس کنند و مقداری گرم ساخته بر سر مریض سخت کنند نافع آید و معلول این نوع را
غذای جو و شالی و سبزی بتهول و کلتهی و سناجهی و فلفل و نمک سنگ بخورانند نافع آید و بجهت دفع مرض مذکور که از غلبهٔ هر سه خلط باشد علاجهای
هر یکی از سه نوع مذکور بکار بندند و نیز مریض را روغن کهنه نافع ست و بجهت دفع مرض مذکور که از نقصان خون و مغز سر و غیر آن حادث گردد
علاجهائیکه افزاینده اشیای مذکور و قربل نقصانی آن که منشاء مرض ست بود بکار بندند و روغن ستور که آنرا بداروهای کاکولیا دکن و داروهای
قربل تلخه باشند پخته نافع ست و روغنی که بجهت دفع سرخه که آنرا جی کاس گویند گفته شده است و بجهت دفع مرض مذکور که از افتادن کرم در
سر بود باید که خون تیز و مانند آن در بینی مریض بچکانند تا از بوی آن مست گشته قریب بینی آیند و بعد از آن داروهای تیز را در بینی بچکانند تا کرمها
مرتعش فرود افتند و بیرون آیند و نیز تخم سهجنه و نیل را در آونا روی با آب آس کرده در بینی مریض بچکانند از ین کرمها فرود افتند نوع دیگر گوشت
ماهی قدید را بداروهائیکه دافع کرم بوند یکجا کرده آس کنند و آنرا بسوزانند و دود آن مریض را ببوشانند و بجهت دفع این مرض داروهائیکه
دافع کرم بوند چنانکه بابرنگ و غیر آن را با بول بقر آس کنند و در جامه انداخته و بشپاشند و قطرات آن در بینی مریض بچکانند نافع آید و مریض این
نوع را غذائیکه از آن کرمها زیاده نشوند بلکه کم شوند و بمیرند بخورانند و بجهت دفع مرض سور جاوت آنچه در مرض ارد هاجهید که عمل ناس و عمل سر
و لیست بر حسب مناسب مقام بکار بندند و درین امراض مریض را گوشت جانوران دشتی و شیر و روغن بخورانند و نیز بجهت دفع این دو مرض تخم سرس
و تخم ترب را با آب آس کرده در بینی مریض بچکانند نوع دیگر بنسر و حنیه و تخم ترب و کافور جو دانه را با آب آس کرده در بینی مریض بچکانند صحت یابد نوع دیگر
بنسر و حنیه و سناجهی را با آب آس کرده در بینی مریض بچکانند صحت یابد نوع دیگر مهلتی را با شهد یا انسل یا شهد یا صندل آس کرده در بینی مریض
بچکانند صحت یابد لیکن می باید که بعد بکار بستن یکی از ین هفت عملهای ناس روغنیکه آنرا بداروهای کاکولیا دکن پخته باشند در بینی مریض
بچکانند صحت یابد نوع دیگر کلد و نیلوفر قمری و کوتهه و مهلتی را با ترشی آس کنند و با روغن ستور و با روغن کنجد آمیخته بر سر مریض سخت کنند
نافع آید و بجهت دفع انتساب علاجهائیکه برای دفع سور جاورت گفته شده است استعمال کنند و رگ پیشانی نیز بکشایند و مریض را غذائیکه قربل
غلبهٔ باد و تلخه باشد خورانند صحت یابد و بجهت دفع مرض سنکرگ روغنیکه آنرا از شیر کشیده باشد مریض را ببوشاو در بینی اش بچکانند و
شوربای گوشت حیوانات دشتی که آنرا با روغن ستور پخته باشند بنوشانند نوع دیگر ستاور و کنجی سیاه و مهلتی و نیلوفر قمری که کبود رنگ باشد و دوبه و
کد جنبه هر همه را مساوی ست و با آب آس کرده بر سر مریض سخت کنند نافع آید و دیگر علاجهای و تدابیریکه سرد باشد بکار بندند و داروهای که بجهت دفع

مرض سور جاورت در بینی بچکانند نیز درین مرض در بینی مریض بچکانند و نیز بجهت دفع جمیع امراض سر خرم ضبکه از افتادن کرم حادث شود و خرمرضی که از نقصان خون و بی رانند آن پیدا آواز رهای تیز اگر از چکانید ان آن در بینی بلغم و آلایش سر بیرون آید باشد. و روغن کنجد و نسا آمیخته در بینی مریض بچکانند تا بلغم و آلایش سر بیرون آید بعد از آن سرشت را در بینی مریض بچکانند چون ازین علاجهای و تا اینکه بجهت مرض نا گفته شده است از مرض تا تحریر زائل نگردید باید که مریض را روغن نوشانیده و چوب گردانند و روغن را براندامش طلا کنند و عمل سپید بکار برند تا بعده رگ جبین بگشایند اگر کرم خدای تعالی باشد مریض را صحت شود و اکنون چند علاج بجهت دفع امراض سر از طب هندی گفته می آید نوع دیگر بیدوار و ناگر و کوتهه و چیره و سنبهی هر یک را مساوی سنده با سرکه بهندی آس کنند با روغن کنجد آمیخته بر سر مریض سخت کنند ازین مرض سر که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر بیر بار را سنبهی شیر باده گاو گچهی با سنده به روغن ستو بپزند و آنرا در بینی مریض بچکانند ازین نیز مرض سر که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر گل فحکینه را آس کرده بر سر مریض سخت کنند ازین درد سر که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر گل نیلوفر و گل قمری را آس کنند و بر سر مریض سخت گردانند و در حلیله باشد مریض را ماندن فرمایند ازین مرض سر که از غلبه تلخه و خون باشد دفع شود نوع دیگر صندل اسیره و مهلتی و بیر بار و لنگه و نیلوفر قمری جمله را باشیر آس کنند و بر سر مریض سخت گردانند ازین مرض مذکور که از غلبه تلخه و خون باشد دفع شود نوع دیگر روغن ستو که آن از ماس یار گشته باشد بر سر مریض طلا کنند ازین نیز مرض سر که از غلبه تلخه باشد دفع شود نوع دیگر بیخ نیلوفر و سنبهی قمری و ساله و سنبل زیره گل نیلوفر قمری جمله را آس کرده با روغن کنجد یا روغن ستو آمیخته بر سر مریض سخت کنند ازین مرض سر که از غلبه تلخه و خون باشد دفع گردد و اگر آب نیلوفر قمری را آس کرده بر سر مریض سخت کنند نیز فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر شکر و زعفران را با روغن ستو رسانیده در بینی مریض بچکانند ازین مرض سر که از غلبه تلخه و خون باشد دفع شود نوع دیگر بیزد و دیودار و بالاو و بیدن و نمک سنگ جمله را با نیز آب که از آن شوره می سازند آس کرده بر سر مریض سخت کنند ازین درد سر که از بلغم باشد دفع شود نوع دیگر باولی و دار و ناگر و کوتهه و چیره و سنبهی جمله را آس کرده با سرکه هندی بر سر مریض سخت کنند ازین مرض سر که از بلغم باشد دفع شود نوع دیگر پاسا پهته روغن کنجد را بسحیق تراز آن زردچوب و اریله و پلپل دراز و تازه و دیودار و مرنگ و چیره و ویل و شاخ درخت نیم و سنگ و انگور و مجیتهه و مهلتی و بیر بار و بیخ سنبهی و مانکه و نیلوفر و اسیره و صندل که هر یکی ده درم باشد و به شیر ماده گاو که دو چند از روغن باشد بپزند آنرا بر سر مریض طلا کنند و در بینی اش بچکانند و بدان عمل سر و لبت بکار برند تا ازین مرض سر که از غلبه بلغم یا از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود و مرض گینده مالا و مرض اپچکا و مرض کنتهه سالوک و مرض اربد و مرض بدار کا و مرض بانساکهه و امراض هن و مرض کلکره و مرض دنت جال و مرض بلا و اگر منو کنتیت نیز دفع شود و این روغن را بهر ادتیل گویند نوع دیگر جوش سنبهی و زردچوب و فلفلین و راسن و دیودار و اسگنده مریض را براه بینی بنوشانند ازین مرض سر که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر بیجا ر و صندل و سنبهی هر سه را با آب آس کرده بر سر مریض سخت کنند ازین مرض سر که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر سنبهی یا پلپل دراز و قند را سائیده در بینی مریض بچکانند ازین درد سر که از غلبه یک خلط باشد دفع شود و ازین نیز بازو و رگهای گردن که سخت شده مانده باشد نرم شوند نوع دیگر بیخ بید انجیر و نیلوفر قمری کپو دو کوتهه و پلپل دراز و مهلتی و سونف و سنبهی هر یک مساوی ستده و با آب آس کرده بر سر مریض سخت کنند ازین درد سر که از غلبه هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر بسحیق تراز آن سونف و بیخ بید انجیر و تگر و بارکتای روغن کنجد سیاه بپزند و در بینی مریض بچکانند ازین مرض سر که از غلبه باد و بلغم باشد دفع شود و دیگر امراض چشم و دهن و بینی دفع شوند و این روغن را استاد بادتیل گویند نوع دیگر شیره غنچه انار را با شکر آمیخته در بینی مریض بچکانند ازین مرض سر که از غلبه هر سه خلط باشد دفع گردد نوع دیگر تخم کرنج و تخم سهجنه و برگ و لوست نی بیزه هر یک را مساوی ستده و آس کرده در بینی مریض بچکانند ازین آنچه بلغم فاسد که در سر باشد بیرون آید و مریض را صحت شود نوع دیگر بسحیق تر آن مهلتی و گلچکان و برنگ و بهنگره و سنبهی روغن کنجد را بپزند و شش قطره از آن در هر دو سوراخ بینی بچکانند ازین جمیع امراض سر دفع شوند و بیخ موی های

و دندانهای محکم گردند و بینائی چشم همچو بینائی سیمرغ و باز شود و این روغن را کمر بند تیل گویند نوع دیگر روغن کنجد سیاه را البشر بزر و به شیرهٔ بهنگره که
هر یکی ازین چهار چند از روغن باشد و به تحقیق تر از ان بیخ بید انجیر و تگر و سونف و جیونتی و راسن و نمک سنگ و بهنگره و برنگ و مهلتی و سندهی
بپزند و شش شش قطره از ان در هر دو سوراخ بینی بچکانند ازین جمله امراض سر دفع شوند و بیخ مویها محکم گردند و بینائی چشم بیفزاید و این را اینه
کهیر بند تیل گویند نوع دیگر روغن کنجد سیاه را البشر بزر و به شیرهٔ بهنگره که هر یکی ازین چهار چند از روغن باشد و به تحقیق تر از ان بیخ بید انجیر و تگر و راسن
و مهلتی و نمک سنگ و جیونتی و سونف و برنگ و سندهی و سار چوب و گلچکان بپزند و شش شش قطره از ان در هر دو سوراخ بینی بچکانند ازین نیز فایده مذکور
حاصل آید و این را اینه کهیر بند تیل گویند نوع دیگر یک دمکا روغن تخم بلیله را با شیرهٔ آمله چهار چند آن باشد و با تحقیق تر از ان بیخ بهل و بیخ پیاباسه
انگشت کبود باشد و برگ تلسی تخم سنبهی سیاه و بهنگره و کنویا و مهلتی و دیودار که هر یک دو پل بود و پلپل دراز و ترپهله و رسوت و پدمانکه و مجیٹهه و اگر سیاه
و مغز تخم تغز کت جلاب که در زمین بیخ پیاز باشد و پلپل دراز و تیچندان و نیل نیلوفر و مغز بلادر و کسیس گل پکی و مرده و گل بیل و چیتره سیاه و گل ارجن و گل کهاد
و انسوت و بار جهون که هر یک نیم پل باشد مخلوط ساخته در آوند اندازند و در بیتاب بدارند تا آنکه جوش تمام خشک شود و روغن بماند آنگاه بجامه
بیخته بستانند و در آوند آهن انداخته تا یکماه بدارند بعد از ان بر سر مریض طلا کنند و از ان ناس بدهند ازین جمیع امراض سر و چشم دفع شود و مویها
سیاه گردند و این روغن را مها تیل گویند نوع دیگر به تحقیق تر از ان پدمانکه و مهاتی و پلپل دراز و صندل و نیلوفر قمری که هر یک سه درم باشد البشیر
آنکه هشت پل بود و چهار پل روغن کنجد را نیز بپزند و در بینی مریض بچکانند ازین جمیع امراض سر دفع شوند و این را انیتیر سید ریکادل تیل گویند نوع دیگر
روغن سرشف را بجوش تخو و به تحقیق تر از ان کلیب و بیخ و گلوی و مهلتی و ترپهله و نیلوفر قمری که کبود باشد و کنجد سیاه و بهنگره و کاجهل و تخم نکاین بپزند
و در بینی بچکانند و بر سر طلا کنند ازین جمیع امراض سر و خارش آن و سبوسه دفع شوند و این روغن را ستار و ار تیل گویند نوع دیگر به تحقیق
تر از ان جیوک و رکهبهک و انگور و شکر و مهلتی و گل نیلوفر قمری روغن کنجد بپزند و در بینی مریض بچکانند و بر سر طلا کنند ازین مرض سر که از غلبهٔ باد و بلغم
باشد دفع شود و این را جیوکادی تیل گویند نوع دیگر یک پرستهه روغن کنجد را به تحقیق تر از ان جیوک و رکهبهک و انگور و مهلتی و گلچکان و نیلوفر قمری
که کبود رنگ باشد و بریارا و صندل و بداریکند و شکر و به شیر ماده گاو که شش چند روغن مذکور باشد و با آب گوشت که پنجاه پل بود بپزند
و در بینی مریض بچکانند ازین درد هم سر دفع شود و کری گوش و درد آن و تمو و مرض اد بابهک و جنبیدگی سر دندان و مرض اردت نیز بروند و این
روغن را براد جیوکادی تیل گویند نوع دیگر یک پرستهه روغن ستور را به تحقیق تر از ان داروهای کاکولیادگن که هر داروی سه درم باشد و بجوش سمول
و بریارا و راسن و مهلتی و ترپهله که هر یک یک پل باشد و بجوش گوشت یک طاوس و بشیر که همچند روغن باشد بپزند و بر سر طلا کنند و در بینی بچکانند ازین
جمیع امراض گوش و بینی و دهن و دندان دفع شوند و این روغن را مایو سکهرت گویند نوع دیگر یک پرستهه روغن ستور را در جوش سمول و
بریارا و راسن و مهلتی و ترپهله که هر یک سه پل باشد و بجوش گوشت یک طاوس و به شیر ماده گاو که یک پرستهه باشد و به شیرهٔ از ان جیونتی و ترپهله و
منقی انگور و رده و بچا الشه مجیٹهه و جابت بهارنگی و پکهارو دیودار و کوچهه و دهامید و مغز تار و مغز خرما یعنی کابهه ایهها و بیخ نیلوفر و سالک و کلا و سنگ
و جیوک و پدمانکه و سنزا اول و باداریکند و نیلشکر و کتائی و کلاب و عمر هری و رکهبهک و سمارنگ اشتاو کسیر و سنگهاره و راسن و بهیم و آمله و الایچی خرد
و چهلکری اپلکهیر و لد بهیرنه و بیسر جینه و کاکولی و ریهبهک و جباسا و مهلتی و جوز مغز و بادام و انبلوره که هر یک سه درم باشد بپزند و مریض اسنوشانند و
بر سرش طلا کنند و در بینی اش بچکانند و بدین روغن تیل بنسبت بکار مند ازین جمیع امراض سر و سرفه و دمه و راجروگ و سیاهی آواز حلق و مرض
اردت و مرض اندام نهانی زنان و امراض آب منی مردان و مرض بنا تشخصه دفع گردند و نوشیدن آن روغن عقم عقیمه زائل گردد چون ابنی زا که بعد
یک سال گذشتن از حیض این روغن را بنوشانند و با شوهر یکجا شوند فرزند نیک زاید و این روغن را مهامایو رکهرت گویند و اگر درین هر دو روغن بجای جوش
گوشت طاوس خروش یا لطر یا موش استعمال کنند همین فائده رسانند و این هر دو روغن از اگهن و لپوس و پانکهه و کهانک ج چیت و بسیار کهه استعمال کنند

و درشش ماه دیگر استعمال نکنند از آنکه گوشت طاؤس گرم ست بدان سبب که مار و کژدم و حشرات دیگر را بخورد پس ضرورت روغنی را که بجوش آن بخته
باشند گرم بود در هوای گرم استعمال آن نباید کرد و این هردو روغن از طب جرک منقول اند نوع دیگر طاؤسی را که جوان و صحیح البدن باشد گوشت
آن لبسانند و سندهی و سرون و جواسه و کلیسه و کاکولی و مید و شهدی و گلشکری و جحقون یا بیخ برستاول و بریار او زیره و کانکل که یک یک
سه سم باشد یک او حصاک و غن ستور را بپزند و مریض انجو را نند و در بینی اش بچکانند و بر سرش طلا کنند و بدیگر جاها بکار برند نا از بن جمله امراض سر از
از سر حادث گردند دفع شوند و فساد منی و غیره نیز برود و منی و قوت عقل افزاید و حواس خمس با قوت شوند و از بن زهر برانی و حیوانات زائل
گردد و این روغن بجوانان و پیران سخت منفعت ست و این را نیز جمانا بورت گویند نوع دیگر بتحقیق تر از ان تخم چیچره و سندهی و فلفل نیز و جوب و
کهکنی دانگ و برنگ روغن سرشف بپزند و در بینی مریض بچکانند از بین مرض سر که از افتادن کرم حادث شود دفع گردد و این روغن را پا پارک نند گویند
نوع دیگر بتحقیق تر بچاه بار روغن ستور که سوم حصه آن باشد آمیخته مریض را وزینه بخورانند از بین مرض سور جاورت دفع شود نوع دیگر شیر گاو را
با گوشت طاؤس وده باره یا کرده بجوشانند و از ان چک ده روغن بکشند و این روغن را بتحقیق تر از ان اروهای حیوانی که در شیر که شش چند از
روغن مذکور باشد بپزند و در بینی مریض بچکانند از بین درد نیم سر و مرض سور جاورت و مرض سر که از نقصان خون و مغز و منی و مانند آن حادث گردد
منع گردد نوع دیگر گوشت حیوانات دشتی را آس کرده و بدان عمل اینها بکار برند از بین مرض سور جاورت دفع شود نوع دیگر شیره کهنگار و شیر را مخلوط
ساخته در بیتاب بدارند چون مقداری گرم شود در بینی مریض بچکانند از بین مرض سور جاورت و درد نیم سر رفع گردد نوع دیگر با شیره بابرنگ کروا
تخم چیچره را آس کنند و با شیر مخلوط ساخته اندرون بینی مریض بچکانند از بین مرض سور جاورت و درد نیم سر رفع گردد نوع دیگر جوش را شن و سبل و برگ بیخ انبار
و ترپهله و سمول لنسوت مریض انهار بنوشانند از بین درد نیم سر انتت باد وارت و امراض چشم و درد سر و تپ و باد صرع جمله دفع گردند و این را
راشاده کاره گویند نوع دیگر پوست درخت راشن را با آب آس کرده بدارند تا آنکه ترش شود بعده بجامه بخته شیره ببستانند و براه بینی مریض را
بنوشانند از بین درد سر رفع شود نوع دیگر زعفران را در روغن ستور بریان کنند با شیر عورت یا با شیر بز سائیده و مقداری شکر با آن آمیخته در
بینی مریض بچکانند از بین درد سر و بنا گوش و درد نیم سر و مرض سور جاورت و درد که از غلبه باد یا خون باشد جمله دفع گردند نوع دیگر غرغوز هندی
با شکر مریض را بنوشانند از خوابیدن وارو تا سه روز مرض سور جاورت دفع شود نوع دیگر شیر که آنرا با خرما یار کرده جوشانیده باشند مریض
بنوشانند از بین تا سه روز مرض سور جاورت دفع شود نوع دیگر جاولی پزد به مریض را بخورانند از بین تا سه روز مرض سور جاورت دفع شود
و علاجهائیکه برای مرض سور جاورت گفته شده اند برای دفع سر که از غلبه باد بلغم باشد و مرض انتت بات بکار برند نافع آید نوع دیگر جوش سمول
با نمک سنگ و روغن ستور آمیخته در بینی مریض بچکانند از بین درد نیم سر و مرض سور جاورت دفع گردد نوع دیگر بارچهی و پنڈرکات با مانجه و مهلتی و نیلوفر و تم
که کبود باشد و تیس و کاه و بچه و زرد چوب و دارهلد و مجیٹه و رهتا و اسیر بهمه راستساوی ستده و آس کرده در بنا گوش مریض سخت کنند
از بین زحمت سنکهک دفع شود و اگر جوش داروهای مذکوره را در مشربه انداخته و سرد کرده براه لوله بر بنا گوش بریزند نیز فائده مذکور حاصل آید
و اگر آب سرد و با شیر بز را البطرق مذکور بریزند فائده مذکور نیز حاصل آید نوع دیگر پوست درختان شیر دار را با آب آس کرده بر بنا گوش سخت کنند
مرض سنکهک دفع شود نوع دیگر شوربای ماهی خرد و جوش ماش و به شیره بیخ گنو یا هرسه را یکجا کرده بنوشانند از بین کزه سر رفع شود و بجهت
دفع کزه سر نیز علاجهائیکه مزیل باد باشد در کار برند نوع دیگر بتحقیق تر از ان نیدبایک و مهلتی و پلپل و رازو با جهول و روغن کنجد را بپزند و
در بینی بچکانند از بین روز بروز مرض سنکهک دفع شود نوع دیگر بتحقیق تر از ان ترپهله و زرد چوب و گلوئی و جرائته با قند آمیخته بدارند و مقدار
از بین روزینه مریض را بخورانند از بین درد ابره و بنا گوش و گوش و چشم و درد نیم سر و سور جاورت و مرض تمروتیل و شکاری و مرض سکر جمله دفع
شوند و این را گهرنک موک گویند نوع دیگر تخم چیچره و سندهی را با شهد و شکر سائیده در بینی مریض بچکانند از بین درد سر و درد نیم سر

بینی

و مرض سعوط جاورت و دفع شود نوع دیگر شوربای سر خرگوش مقداری سحیق پپلی گردانا اخته مریض را نهار تا هفت روز بنوشانند از این مرض سعوط جاورت
و دردنیم سر رفع شود نوع دیگر بیخ انگور را آس کرده شیره آن بستانند با جوش ماش آمیخته مریض را بنوشانند از این لرزه سر رفع شود نوع دیگر
جوش سند جهی و هلیلج و بهکر مول و زرد چوب و راسن و دیودار و اسگنده را سرد کرده براه بینی مریض را بنوشانند از این درد سر دفع شود و بجهت
دفع مرض سر که از غلبه باد باشد روغنیکه از ادویهای دافع باد پخته باشند عمل سر لبست بکار برند و بجهت دفع مرض سر که از غلبه بلغم باشد روغنیکه از
ادویهای دافع بلغم پخته باشد عمل مذکور بکار برند و روغن او نیم سر باز ده از ان یکپاس بر حسب مناسب مقام ماندن بدهند بعضی گویند اگر مرض
بلغمی باشد روغن اتا آنگاه یک حرف متحرک یا نصد یا تلفظ کرده شود بر سر ماندن بدهند و اگر از غلبه بلغم باشد تا آنگاه یک حرف متحرکه هفت صد بار تلفظ
کرده شود بر سر ماندن بدهند بعد از ان روغن سرد علیحده کنند و شیر از سر فرود آرند و سر و پیشانی و گردن و دوش و پشت و سینه را بعد از ان روغن
مذکور را بر ان طلا کرده باشد بایست بمالند بعد و با آب گرم بشویند و مریض را برنج پخته با شوربای گوشت حیوانات دشتی که در ان انار دانه
انداخته باشند بخورانند از این عمل امراض سر و درد رخندان و رگهای گردن و چشم و گوش و لرزش سر و بادلقوه از بیخ بر کنده شود الکنون چند
علاج بجهت دفع مرض مذکور از طب برنا گفته می آید معلول را جرب کرده شیره انگور و شیره شکر و شیر قر تر کهله و شیر و روغن ستور را آمیخته و بنوشانند اهمال
کنانند در دفع درد سر که از غلبه باد یا بلغم باشد نافع آید نوع دیگر سند جهی را با شیر نیز سائیده در بینی مریض بچکانند از این درد سر رفع شود نوع دیگر بیخ پیش ان
روز بکشند و آورده بر سر مریض بنهند صحت یابد نوع دیگر به سحیق تر از ان سونف بیخ و بیخ بیابانجیر و تگر و بارکنائی خرد و روغن کنجد را بزیره و در بینی مریض
بچکانند از درد سر صحت یابد نوع دیگر کنجد سیاه را با شیر ماده گاو آس کرده غاوله سازند و مقداری گرم کرده بر سر مریض نهند و از این مرض
سوء جاورت و دردنیم سر رفع شود نوع دیگر شوربای کلنگ یا کنیب یا بط چند روز بنوشانند و معلول را قوی گردانند بعده رگ بگشایند در دفع مرض
سر نافع آید نوع دیگر صندل چپر لوده و اسیر و زریده گل نیلوفر و ناگسیر و بیل و موخته و شکر و سرون و پار جهی دانا و جوکر و سند جهی و تیس و معادی و رسوت
و مغز تخم نغرک و سار چوب جمون و موچرس و نیلوفر قمری کبود رنگ و مجیتهه و الاچی خرد و پوست انار جمله را آس کنند و با غساله برنج شهد آمیخته مریض را بنوشانند
از این درد سر که از غلبه بلغم و خون باشد دفع شود و قی و بیهوشی و تشنگی و رکتپت و خون استحاضه و مرض اتیسار و دیگر امراض از بیخ بر کنده شوند و زنی که حملش
قرار نگیرد و اسقاط میشود چون این دارو را بخورد حملش قرار گیرد و این را چیند ناد چورن گویند نوع دیگر یک پر سخته روغن کنجد را به شیر ماده گاو و شیر استان
و شیره بهنگره و بهر یکی چهار چند از روغن باشد سحیق تر از ان مجیتهه و بد مانکهه و کوتهه و صندل و گل سرخ و بریارا و زرد چوب دارهلد و برنگ و بکچی و دیودار
سند [illegible] یک که هر یک شش درم باشد بیزند و در بینی مریض بچکانند و بر سرش طلا کنند و بدیگر عملها بکار برند از این امراض سر و چشم و دندان دفع شوند و
مویهای سر نرم و چرب و انبوه شوند و بیخهای بیش مستحکم گردند و مرض [illegible] آتشنجه و مرض باد خوره و مرض سعوسه تیز زائل گردد و این را انجبستاد تیل
گویند الکنون چند علاج از طب بالمعیت بجهت دفع مرض گفته می آید روغن سرشف و یا روغن تم و یا روغن هنکوت و یا روغن سلور را سحیق تر از ان [illegible]
و ساجی و دانتی و انگزه به بول البقر بیزند و در بینی مریض بچکانند از این مرض سر که از گرم باشد دفع شود نوع دیگر برنگ ابول تر سائیده در بینی مریض
بچکانند از این مرض سر که از گرم باشد دفع شود فایده بدانکه سر رئیس اعضاست و محل حواس خمس ست پس طبیب را شاید که در دفع مرض سر تقصیر نکند
و بعلاج مناسب زودی آن را دور سازد و الله اعلم بالصواب فصل شصت و دوم در خون استحاضه مشتمل بر دو قسم ست قسم اول در علامات
زحمت مذکور بدانکه چون عورت در سر ماهی خون بیند و رنگ خون همچو رنگ خون خرگوش یا همچو رنگ لک بود و چون جامه را که بخون مذکور
آلوده باشد بشویند اثرش نماند بدانند که خون حیض ست و چون بر خط مسطور نباشد. بدانند که خون استحاضه ست و آنرا بهندی پردر گ
گویند و آن از خوردن اشیای مضر که ذکر آن در فصلیکه مسمی به سنا هتی ست گذشته است و از بهیشمی و از نوشیدن شراب بسیار و از اسقاط حمل و از
کثرت جماع و از بسیار حرکت و از خاقه و غصه و مانند آن که از ان لاغری حادث شود و آنرا بر دستی بانگ گران [illegible] از رسیدن هکه و زخم و مانند آن از خوان [illegible]

فصل شصت و دوم در خون استحاضه قسم اول در علامات زحمت

در روز حادث گردد و چون مرض مذکور حادث شود فرج درد کند و دیگر اعضا چنان درد کنند گویا که از هم شکسته‌اند و چون خون مذکور سایل گردد عورت سخت لاغر شود و باندک کار کردن مانده گردد و اندامش زرد و ام شود و گاهی سستی هیچو مستی که به سخت شدن بسیاری میشود و بیهوشی روی نماید و تنگی و ناپاکی باو اگو پیدا آید و دیگر امراض که از فساد باد میشود نیز روی نماید و مرض مسطور بر چهار نوع ست یکی آنکه از غلبهٔ بلغم بود علامتش آنست که خون سپید و ام و برنگ غسالهٔ تشالی که بی برنج باشد و لزج بود دوم آنکه از غلبهٔ تلخه باشد و علامتش آنست که خون زرد و ام و نیل و ام و لعل و ام و گرم باشد و باد دیگر آثار فساد تلخه چنانچه سوزش فرج و مانند آن و سیوم آنکه از غلبهٔ باد بود و از آن بوی سخت بد آید و علامتش آنست که خون خشک و لعل و ام هیچو غسالهٔ گوشت و با کف باشد و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط باشد و علامتش آنست که خون هیچو شهد و هیچو روغن ماده گاو و هیچو مغز استخوان و برنگ برنج و از آن بوی سخت بد آید چنانچه از آدمی مرده که گندیده شده باشد بوی آید و این نوع لادوا ست چون خون مذکور مستمر شود و عورت لاغر و کم خون گردد و تشنگی و ناپاکی و تب پیدا آید بعلاج دفع نشود

قسم دوم در علاج رحمت مذکور بدانکه برای دفع جمیع امراض این نوع مرض قی کردن و خوردن شیر و سناگ و برنج پخته و شکر نافع ست نوع دیگر تخم نیلوفر کشمیری و قمری و بیخ نیلوفر که نرم باشد و بیخ تال مکهاره هر همه اجزا متساوی ستده آس کنند و با روغنیکه آنرا صد بار شسته باشد بیامیزند بعده بر تمام اندام نهانی و بر سایر وجود سخت کنند از این مرض مذکور هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر بیخ نراران منکوفی روغن کنجد بپزند مریض را گویند که مخلوج را بدان تر کرده در اندام نهانی خویش نهد از این مرض مذکور دفع شود نوع دیگر نمک سونچل و زیره و جهلتی و نیلوفر قمری که کبود رنگ باشد جمله اجزا متساوی ستده آس کنند و با شهد و حجرات آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر کنجد سیاه را کوفته باریک کنند و با روغن ماده گاو و حجرات آن و بسا کوک و شهد آمیخته مریض را بخورانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ باد باشد دفع گردد نوع دیگر بیخ نراران سنبهی و جهلتی و روغن کنجد و حجرات و شکر یکجا کرده مخلوط ساخته مریض را بخورانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر برابر سورن و انگور و اسیر و کنگی و صندل و نمک سونچل و کلید لوده جمله اجزا متساوی ستده و آس کرده با حجرات آمیخته مریض را بخورانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر صندل و اسیر و سم و جهلتی و نیلوفر قمری که کبود رنگ باشد و تال مکهاره و براره و نیلوفر و زیره گل نیلوفر و تیم جمله اجزا متساوی و با غسالهٔ برنج ستی آس کرده و با شهد آمیخته مریض را بخورانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ باد و تلخه باشد میان سه روز دفع شود نوع دیگر شیرهٔ بالسه و یا شیرهٔ گلوی و یا شیرهٔ ستر اول و یا شیرهٔ بدار یکیند با غسالهٔ برنج و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع گردد نوع دیگر سوت و لاک باشیر تر آس کرده مریض را بخورانند از این نیز فایده مذکور حاصل آید نوع دیگر برگ کیتهه یا برگ کهرنی یا برگ جارولی را آس کنند و در روغن ماده گاو بریان کرده مریض را بخورانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر پوست درخت گار و بر و درخت ارزان و آبنوس و بهنگره و جهلتی و نرکچاپه و لوده و موتهه را با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود نوع دیگر کهنکری و گورچنه و تخم و کنگی و نرکچاپه و لوده و اروپج و بالسه و لجالو و کاه و بهدوی سهر دیان و مجیتهه با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ هر سه خلط بود دفع شود نوع دیگر پیاباسه و جهلتی و صندل جمله اجزا متساوی ستده و با غسالهٔ برنج آس کرده و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که از غلبهٔ هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر برگ کیتهه و برگ نی نیزه را متساوی ستده آس کنند و با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور اگرچه از هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر جوش بیخ درخت اسوک را با شیر ماده گاو آمیخته بجوشانند تا آنکه جوش سوخته گردد و شیر بماند بعده شیر را بجامه بیخته بستانند و سرد کرده مریض را بنوشانند از این مرض مذکور هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر پوست درخت ترنج را با آب آس کرده و با حجرات آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که در ان خون سپید و ام روان شود دفع گردد نوع دیگر جوش درا را بلد با شهد آمیخته مریض را بنوشانند از این مرض مذکور که در ان خون سپید و ام روان شود نیز دفع گردد نوع دیگر سه درم گل دهاوی و یا سه درم آمله و یا پنج درم کانکهلها یا پوست پارهی یا پوست پنج روپیں

قسم دوم در علاج رحمت مذکور

بامغز تخم آمله با غساله برنج آس کرده و باشکر و شهد آمیخته مریض را بخورانند ازین مرض مذکور که دران خون سپید وام روان شود دفع گردد نوع دیگر
ناگکیسر با دوغ آس کرده مریض انوشانند و برنج پخته با دوغ بخورانند ازین مرض مذکور که دران خون سپید وام روان شود میان سه روز دفع گردد نوع دیگر
بیخ بریارا آس کرده با شیر و شهد آمیخته مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور که دران خون لعل وام روان شود دفع گردد نوع دیگر بیخ گلشکری را
بغساله برنج آس کرده مریض را بخورانند ازین نیز فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر روغن ستور را که به سحیق تر از ان برگ نورسته از ان ملکهار و درخت بر
و مغز ان پخته باشند مریض را بنوشانند ازین نیز فائده مذکور حاصل آید نوع دیگر سه بیخ چولائی را با غساله برنج سحقی آس کنند و با شهد آمیخته مریض انوشانند
ازین جمله انواع مذکور دفع گردد نوع دیگر جوش دار بلد و سهرسه و چرائیه و بالسه و موتهه و بیل و بادور را با شهد آمیخته مریض انوشانند ازین مرض مذکور
اگرچه قوی و بادرد و از غایه بهرسته خاطه باشد دفع گردد و این را داربیادکواتهه گویند نوع دیگر پوست کراصیه بل ستده و در آب انداخته بجوشانند
چون نیمی آب بماند بجامه بیخته بستانند و پنجاه پل قند دران انداخته جاب کنند و بیل مجیتهه و پارهی و گل دهاتکی و ناگکیسر و موتهه و موچرس و اتیس که
هر یک دوازده درم باشد باریک کرده و با جاب مخلوط ساخته فرود آورده بدارند و مریض انوشانند و بالای آن غساله برنج سحقی با شهد آمیخته
بنوشانند ازین جمله انواع مرض مذکور و اتیسار دفع شوند و این را کنجا اشتکاولیه گویند نوع دیگر پارهی و مغز تخم جمون و نغزک و جهمول و رسوت و
مائین و موچرس و پوست سکپستان و مجیتهه و پوست کراه زعفران و اتیس و بیل و موتهه و لودهه و کلیسر و کائپهل و دهلتی و سندهی و کنجن و انگور و سونا و
جواسه و گل دهاتکی و ارجن جمله را چون ماه در منزل پکهه بود بگیرند و آس کرده و با غساله برنج سحقی و شهد آمیخته مریض انوشانند ازین مرض مذکور که دران
خون سپید وام و لعل وام و کبود وام و سیاه وام سائل گردد و دیگر امراض فرج دفع شود و در دفع بواسیر و امراض کودکان نیز نافع آید و این را
بهلیاک چورن گویند نوع دیگر یک سیر پخته روغن ستور یک دهک شیر ماده گاو و یک سیر پخته شیره ستاول و به سحیق تر از ان دهاتی و جیونی کن و صندل و بریارا
و کلیسر و بید پانگهه و منکونی و ماشونی و بداریکند و بارنگهار و نیم و گلونجه که هر یک سه درم باشد بپزند و باشکر آمیخته مریض را بخورانند ازین مرض مذکور که
دران خون سپید وام باشد و لعل وام و کبود وام و سیاه وام بود دفع گردد و مرض کرتیت و تپ و ناپاکی دوده و سرفه و امراض فرج زنان و مرض ...
نیز زائل گردد و چون زنی این روغن را بخورد نطفه در رحمش قرار گیرد و حامله گردد و این را ستاولی گهرت گویند نوع دیگر یک سیر پخته پوست بیخ اسوک را
در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک چند بماند جوش را بجامه بیخته بستانند آنگاه یک سیر پخته روغن ستور با ان جوش و بغساله برنج و شیر
و شیره بهنگره که نیز سیری بوزن روغن مذکور باشد و به سحیق تر از ان داروهای جیونی کن و جارولی و کهپالسه و رسوت و دهلتی و بیخ اسوک و انگور و ستاول
و بیخ چولائی که هر یک سه درم باشد و شکر که دوازده درم بود هنگامی که ماه در منزل پکهه باشد بآتش نرم بپزند و مریض انوشانند ازین مرض مذکور که
دران خون سپید وام و لعل وام و سیاه وام و زرد وام باشد بر وود و درد شکم و درد کمر و درد فرج و ناآرزوی طعام و مرض موترکرچه و پندروگ و دمه و سرفه
نیز زائل گردد و قوت و عمر افزاید و رنگ اندام تابان گردد و این روغن را اسوک گهرت نامند نوع دیگر یک سیر پخته روغن ستور را از ان سحیق گل نیلوفر شمسی و قمری
گندم و شالی سال و منکونی و دوده و دهی و نگهار و دهلتی و بریارا و گنگی و نیلوفر قمری و مغز درخت تار و مداریکند و ستاول و موصلی و سرن و چوک و
تربهله و تخم خیار و بارکیایه که هر یک شش درم بود و به شیر که چهار چند آن از روغن بود و با آب سرد که و چند از روغن بود بپزند و مریض را ازوبیه بخورانند از
مرض مذکور هرگونه باشد و هر نوع که بود و مرض کوله خونی و رکتپت و بات رکت و هلیمک و امراض فساد تلخه و بادیرقان و ناآرزوی طعام و بدهضمی و تب دق الحال
دفع شوند و زنی جوان را اگر خون حیض اندک سیلان یابد و بدان سبب حامله نگردد باید که آنرا از روغن مذکور بخورانند بار گیرد و این را اسیدیه کلیانک گهرت
گویند نوع دیگر روغن ستور به سحیق تر و جوش گل سنبل و نگهار و بهتپون و صندل بپزند و مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور هر نوع که باشد دفع شود
و این را سالکی گهرت گویند نوع دیگر روغن ستور را بسحیق تر و جوش از ان بار نگهار و شگوفه درخت بر و انگور و مهلتی و شبر تر بپزند و مریض را
بنوشانند ازین جمیع امراض مذکوره دفع شوند و این روغن را کاشمیری گهرت گویند نوع دیگر بیخ کیاه سند رسنا را با شیر ماده گاو و با شیر تر آس کرده

مریض را بنوشانند از ین جمیع انواع مرض مذکور دفع شوند نوع دیگر سبوا که برا از آب سرد باشد بترتا که مریض مدتی نهند ازین خون فاسد از ان رحم از سیلان
باز ماند نوع دیگر سحیق کنار دشتی باقند و روغن ستور آمیخته مریض انخورانند ازین مرض مذکور هر نوع که باشد دفع شود نوع دیگر کیله پخته را با روغن
ستور مریض را نخورانند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر با جوش الک و روغن ستور و شیر ماده گاو آمیخته مریض انخورانند در دفع مرض مذکور نافع آید
نوع دیگر پوست بیخ برابهی با شیر ماده گاو آس کرده مریض را بنوشانند نافع آید نوع دیگر بیخ شهدلی را با شیر گوسپند آس کرده مریض را بنوشانند
در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر بیخ مادصو بیتا را با عسالہ بیخ آس کرده و مقداری روغن کنجد آمیخته مریض را بنوشانند در دفع مرض مذکور نافع آید
نوع دیگر سحیق لپشک موش را با شیر ماده گاو آمیخته مریض را بنوشانند ازین خون حیض که فاسد گشته همچو چشمه آب سائل بود باز ماند و فساد دش دفع شود
اکنون چند علاج بجهت دفع مرض مذکور از طب نکهسین گفته می آید بیخ بپت سیاه را با آب آس کرده بر سر مریض سخت کنند ازین خون فاسد
از ان رحم از سیلان باز ایستد نوع دیگر صندل را با شیر ماده گاو آس کنند و با شکر و شهد آمیخته مریض را بنوشانند در دفع مرض مذکور سخت نافع آید
نوع دیگر نیلوفر قمری که کبود رنگ باشد و سالک و بیخ رلتسال که با کامون بود و جوانی و گل سرخ و جواسا هر همه را متساوی ستده و آس کرده با شهد آمیخته
مریض انخورانند خون فاسد از ان رحم از سیلان باز ایستد نوع دیگر بجوش منگ و ماش و سحیق تر از ان راتش و سنجهی و چتره و پلپل و راز و بیل که هر همه را
متساوی ستده باشند روغن ستور بزند و مریض را بنوشانند ازین مرض مذکور دفع شود و این روغن را بد کا و کهت گویند والله اعلم بالصواب

فصل شصت و سوم در فاسد گشتن آب رطوبت بدن عورت و سائل گشتن آن براه مخرج بول و آن را بهندی سوم روگ گویند

مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت** زحمت مذکور بدانکه سوم بزبان هند عبارت از ماهتاب ست و آب از جمله اشیای ست که نسبت
بماه دارند و روگ عبارت از مرض ست و این مرض چون تعلق با آب رطوبت بدن دارد که آن منسوب بماه آنرا نسبت بماه کردند و این مرض از کثرت
جماع و از بسیار اندیشه و از بسیار حرکت و زور پیدا می آید و آب رطوبت که در بدن عورت ست و از ان فاسد گشته بمخرج بول شده سائل میگردد و آب
مذکور صاف و سپید بغیر بو بود و زنی که بدان مبتلا باشد هرچند که آنرا داشتن خواهد داشتن نتواند و ازین مرض زن لاغر و متغیر گردد و بسبب زوال رطوبت
ضعیف گردد و دهن و کام خشک شوند و اندام خشن و خشک گردد و بیهوشی و یاوه گوئی و فاژه روی نماید و مریض هرچند که مائعات را بنوشد و ماکولات را بخورد
و آرزو پیش از آشامیدن و خوردن کم نگردد **قسم دوم در علاج** مرض مذکور کیله پخته را با شیره آمله و با شهد و شکر آمیخته مریض را بخورانند صحت یابد
نوع دیگر ولیده ماش را بشویند چنانکه پوست دور شود و خشک کرده آس کنند و مهلتی و بدار یکند را نیز آس کنند و هر سه سحیق را با شیر و شکر و شهد بمریض را
بخورانند صحت یابد نوع دیگر دانه الایچی و بیخ برا آس کنند چون عورت مریضه جوان باشد لیکن سحیق مذکور را با شراب آمیخته بنوشانند ازین آب فاسد
یا بول آمیخته سائل گردد و دود بید آید دفع گردد نوع دیگر مغز تخم بار و خرما و کندیده را با شیر آس کرده مریض را بخورانند ازین مرض مذکور اگرچه کهنه بود و
با سیلان بول که آنرا موتراتیسار گویند و با آثار دیگر که بود دفع گردد نوع دیگر مغز تخم بار و خرما و مهلتی و بدار یکند آس کنند با شیر و شهد آمیخته مریض را بخورانند ازین
نیز فائده مذکور حاصل آید والله اعلم بالصواب **فصل شصت و چهارم در تدبیر آنکه بدان زن حامله گردد و تا بیر آنکه بدان زن یار گردد** بدانکه
زن بار نگیرد یا به سبب احتباس حیض باشد و یا از فساد منی مرد بود و یا از فساد خون حیض بود و چون به سبب احتباس حیض باشد باید که از جهت کشایند حیض
گل و برگ و پوست و بیخ و بار را از درخت جای که گل آن زرد باشد بستانند و دوازده درم از ان بجوشانند و جوش بگیرند و با روغن کنجد که نیمی آن باشد
آمیخته عورت را بنوشانند حائض گردد نوع دیگر تخم کدوی تلخ و حبه و پلپل و راز و دانتی و سنبهل و قند هر همه را متساوی بستانند و با شیر قوم آس کرده
از ان فتیله سازند و عورت را بگویند که در فرج در آرد ازین نیز حائض گردد نوع دیگر برگ نم و پوست مار که آنرا کینچلی گویند و برگ سگندستان هر سه را
متساوی ستده و کوفته بر آتش نهند و عورت را بگویند تا دود آن در اندام نهانی خود برساند ازین حیض آید نوع دیگر سحیق سندهی قلفلین بمدو دی را
با جوش آمیخته عورت را بنوشانند ازین نیز حائض گردد نوع دیگر عورت را بفرمایند تا پوست آکه سپید و زنگیشنبه با ترشی آس کرده بر اندام نهانی

فصل شصت و سوم در فاسد گشتن آب رطوبت بدن عورت و سائل گشتن آن براه مخرج بول

طلا کنند

طلا کنند ازین نیز حائض شود و خوردن کاسنی و کنجد و سرکه سنائی و ماش و شراب حجرات و ترشی و لونستان بول ماده گاو و دوغ در حالت حیض زیان نافع ست
و چون گرفتن بار بسبب فساد منی بود و یا فساد خون حیض باشد باید که علاجها و تدبیرها که در باب تشریح اعضا ذیل کیفیت منی مرد و خون حیض که از الهندی
سنگ سونت سده گویند بجهت وقوع فساد منی و خون حیض گفته شده اند بکار بسته فسادش را زائل گردانند تا عورت بارور گردد و نیز چون گرفتن بار
بسبب انتقاص منی مرد بود باید که بدان مرد الیقی و اسهال صاف گردانند و لباس جامه خواب آن پاک کنند و خوشبو و روغن کنجد را بر اندامش طلا کنند
و شیر و شوربای گوشت و دیگر غذائی که از آن منی افزون گردد بخورانند و یک آثار شیر را با یک سیر آب و با انگور سحیق سنگهاره که هر یکی ازین هر دو پل باشد
یار کرده بجوشانند تا آنکه کل آب سوخته گردد و شیر بماند بعده شیر را جامه بیخته بستانند آنگاه شش پل شکر و شش پل بنسلوچن و شش پل روغن ستور با
آن مخلوط سازند و بدارند و بمقداری شهد برف برگستگی روزینه بخورانند ازین منی افزاید و قوت باه حاصل گردد و منی چنان شود که از آن زن حامله گردد
نوع دیگر خار خسک تخم تال مکهانه و ستاول و کونچه و گلشکری گنگی هر همه متساوی سنده آس کنند و با شیر ماده گاو و شکر آمیخته بنوشانند ازین آب منی
افزاید نوع دیگر پاره آمله که نچته باشد خشک کرده آس کنند و آنرا بجوش آمله بیست و یک مستقیه باید بعده از آن با شهد و شکر و روغن ماده گاو آمیخته
بدارند و مقداری ازین روزینه بخورانند و بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین منی افزاید و قوت باه حاصل گردد و از آن زن حامله شود و دیگر داده ها
از آن آب منی افزاید و بیان آن در فصلی که از الهندی باجیکرن گویند خواهد آمد نیز بکار برند و چون بار گرفتن زن بسبب انتقاص خون حیض باشد باید که
سحیق بریار او بیخ سنکهی و جهلتی و شکر و شهد را باشیر آمیخته بنوشانند ازین خون حیض افزون گردد و زن حامله شود نوع دیگر چون ماه در منزل پکهه باشد بیخ لکهمنا را
بیارند و زن را چون از حیض پاک شود و سه روز بنوشانند بعده بفرمایند تا نزدیک مرد شود و حامله گردد نوع دیگر شگوفه درخت بر و پوست بیخ اسوگ که جانب
شمال باشد بستانند و با شیر ماده گاو سیاه که گوساله او برنگ مادر باشد آس کنند و عورت را بگویند که میان حوض و یا در آب جاری درآید تا آنکه تا ناف
رسد بعده داروی مذکور را بنوشد ازین حامله گردد نوع دیگر گل دهاوی و نیلوفر و فرفری که کبود رنگ باشد هر دو را آس کرده بعد آنکه عورت از حیض پاک
شده باشد دو سه روز بخورانند آنگاه او را بفرمایند تا نزدیک شوهر شود حامله گردد نوع دیگر بیخ پیپل با السه آس کنند و بعد آنکه عورت از حیض پاک شود
سحیق مذکور را با روغن ستور آمیخته دو سه روز بنوشانند آنگاه او را بفرمایند تا نزدیک شوهر شود و حامله گردد نوع دیگر عورت را بفرمایند تا بیخ جهوان در روز
زمانی بدارد بعده نزدیک شوهر شود حامله گردد نوع دیگر عورت را بفرمایند تا بیخ پوست بیخ و اسبلوه را متساوی سنده و آس کرده و با شهد آمیخته
در دهان فرج طلا کنند ازین نیز حامله گردد نوع دیگر بیخ سنگهاره را باریک آس کنند و با روغن ستور آمیخته عورت را بنوشانند نیز حامله گردد نوع دیگر برگ پلیته
تنها بود و یمین و شمال او دو برگ و برگ نباشد بستانند و عورت را بفرمایند که روز یکشنبه با شیر ماده گاو که سیاه باشد که گوساله او نیز سیاه بود آس کرده
بنوشد و نزدیک شوهر رود حامله گردد و بکرم الله تعالی فرزند نرینه زاید نوع دیگر روغن کنجد را به بول ماده گاو که چهار چند آن باشد بپزانند و دوازده درم
عورت را روزینه بخورانند حامله گردد نوع دیگر عورت را بفرمایند تا اسپند و صندل و بیخ سکلیستان را متساوی سنده و با شیر ماده گاو سیاه آس کرده بنوشد
ازین نیز حامله گردد نوع دیگر روغن ستور را به سحیق تراز ان بیخ اسگند و با سحیق تراز ان شهد کی بپزند و عورت را بفرمایند تا آنرا با شیر بیخ بخورد ازین فرزند نرینه
و جمیل زاید نوع دیگر بیخ گیاه سوکهنی را آس کرده شیره آن بستانند و آن را با شیر یا با شیر بیخ بر باید و زن شوهر هر دو ناشتا بخورانند پای آن
مجامعت کردن بفرمایند ازین نیز زن مذکور حامله گردد نوع دیگر گنجه زیره سپید گل مالتی را با شیر ماده گاو که گوساله اش همرنگش باشد آس کرده عورت را
بنوشانند ازین زن حامله گردد نوع دیگر نیم جو مروارید ناسفته و نیم جو لوبیه پاره از لسپند بستانند و با شیر ماده گاو که گوساله او همرنگش بود آس کرده سه
تا سه روز بنوشانند ازین نیز بکرم الله تعالی فرزند نرینه زاید نوع دیگر بیخ گیاه سوکهنی را در آب مغز کبیقه با سیر لسنی با شیر ماده گاو آس کرده سه روز
عورت را بنوشانند ازین نیز فرزند نرینه زاید. فائده چون عورت را حمل نماند باید که بیخ اسگند را با آب آس کرده مدام بنوشانند فرزند نرینه زاید و نیز چون ماه
در منزل پکهه یا پئیه بیس یا هست یا سرون یا نکهه باشد اگر مرد درین وقت جماع کند و حمل بماند فرزند نرینه متولد شود و بدانکه چون نی از خواهند که بار نگیرد

باید که سحیق بلبل و رازه و برنگ و سهاگه را با شیر آمیخته تا سه روز بعد از انقطاع حیض بنوشانند بار نگیرد نوع دیگر قند کهنه دوازده درم روز سه‌شنبه مادینی بخورانند
بار نگیرد نوع دیگر بیخ کریچ و سربه و کشنیز را با آب آس کرده بعد از انقطاع حیض بنوشانند بار نگیرد نوع دیگر گل ادهل را با سرکه هندی آس کنند و با قند کهنه آمیخته
عورت را در روز یکشنبه بخورانند بار نگیرد نوع دیگر تخم پلیه را آس کنند و با شهد مخلوط سازند و عورت را گویند تا در دون فرج طلا کند و نزدیک شوهر رود در آن اثنا
بار در نشود نوع دیگر گل سنبل را با آب آس کنند و با قند آمیخته عورت را بخورانند بار در نگردد نوع دیگر عورت را بفرمایند تا دود چوب نم را بفرج خود رساند
این نیز مانع بارور شدن بود نوع دیگر تخم پلیه را آس کرده و با شراب آمیخته عورت را بنوشانند در طهری که عورت سه روز بنوشد در آن طهر بار نگیرد
نوع دیگر زنی که زیره و نمک سنگ آب در روغن تلخ چرب کرده در دون فرج خود داشته باشد و نزدیکی کند آن زن را حمل نماند چون زنی برگهای جیر روز یکشنبه
با آب شبانه آس کرده بنوشد بشمار هر کاله نوشیده باشد آنقدر سالهای خالیص نگردد و بار نگیرد نوع دیگر زنی که بیخ دهعانوره سیاه در تکیه نکهخر گرفته
باشد و بار لیسمان پیچیده در کمر بندد مادام که بیخ مذکور در کمر باشد بار نگیرد نوع دیگر آمله و هلیله و سرمه را مساوی ستاره و آس کرده عورت را بخورانند بار نگیرد
نوع دیگر زنی که بیخ جنتر و بیخ چیت را با سرکه هندی آس کند و بنوشد در طهری که نوشیده باشد بار نگیرد نوع دیگر زنی که تخم ناگیسر با پیپل را از آس کرده
بنوشد بار نگیرد نوع دیگر زنیاره روغن تلخ را با شراب آمیخته بنوشد در طهری که نوشیده باشد بار نگیرد والله اعلم بالصواب **فصل شصت و پنجم در**
امراض فرج زن مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت مرض مذکور** بدانکه از فاسد گشتن خلط داخل فرج زن بسبب جماع کردن یکه
قضیبش سطبر بود و دراز باشد و از لاغر گشتن زن و از خشکی اندامش مرض مذکور پیدا آید و نیز از فاسد گشتن خون حیض و از در آمدن منی فاسد از آن
مرد در فرجش نیز مرض مذکور حادث گردد و این مرض بر بیست نوع ست یکی آنست که خون حیض با کف بود و این را داورت چون گویند دوم آنست
که حیض بسته گردد و زن را حیض نیاید و این را پرد هیا چون گویند سوم آنست که داخل فرج مادام درد کند و آنرا ابربتا چون گویند چهارم آنست
که وقت جماع فرج بسیار درد کند و آنرا هم پربتا چون گویند پنجم آنست که فرج سخت گردد و درد بسیار کند و این را باتا چون گویند و حدوث این
هر پنج نوع از غلبهٔ باد باشد و دردهاییکه آثار فساد باد اند درین انواع بود ششم آنست که خون حیض گرم بود و در وقت سیلانش در دون فرج
سوزش بود و این را لوهتا چرا نامند هفتم آنست که چون منی مرد در فرج افتد و با خون حیض آمیخته گردد فرج عورت مذکوره منی را با خون هم برون اندازد
و این را منی چون گویند هشتم آنست که فرج داخل محل گذاشته فرو هشته شود و این را پرسنسی چون گویند نهم آنست که عورت را هر بار که حمل ماند
اسقاط شود و این را پتر اگهی چون گویند دهم آنست که فرج پخته گردد و سوزش کند این عورت را تپ آید و این را انتل اچون گویند و حدوث
این هر پنج نوع از غلبهٔ تلخه بود و دردهاییکه آثار فساد تلخه اند درین انواع باشند و یازدهم آنست که مرد هر چند که با عورت مجامعت کند عورت
از جماع سیر نشود و این را انیاننده چون گویند و دوازدهم آنست که از بلغم فاسد که با خون فاسد آمیخته بود دانه گره دار در دون فرج شود و این را
کرنتی چون گویند و سیزدهم آن مرض ست که بدان سبب عورت را هنگام انزال مرد انزال نشود و بعد انزال مرد عورت مذکوره را اشتهار جماع
باقی بود و این را اچرنا گویند و چهاردهم آنست که عورت بسبب پیدا شدن خارش که بواسطهٔ فساد بلغم در دون فرجش حادث شده باشد بسیار
جماع کنانیدن خواهد و این را انچرنا نامند و عورتی که بیکی ازین دو نوع اخیره مبتلا بود آنرا حمل نماند و پانزدهم آنست که داخل فرج دگر بر گردد او
خارش کند و این را شلیکمل چون گویند و حدوث این هر پنج نوع از فساد بلغم بود و دردهاییکه آثار فساد بلغم اند درین انواع باشند و شانزدهم
آنست که داخل فرجش تنگ گردد و خون حیض بسته شود و پستان مرتفع نشوند و این را کرسانکیا چون نامند و هفدهم آنست که بسبب جماع کردن
مردی که قضیبش دراز و سطبر بود مر صغیرهٔ بکر را باطن فرجش برون آمده فرو هشته شود و این را اندلی چون گویند هیژدهم آنست که فرج زن
سخت کشاده گردد و این را مهابرتا چون نامند و نوزدهم آنست که دهن فرج سخت تنگ بود چنانکه جماع با آن دشوار بود و این را انبرتا چون گویند
بیستم مرض ست که دران آثار فساد باد ست و سوزش که آثار فساد تلخه است و خارش که آثار فساد بلغم ست حادث گردند و این را سربالنک سموکها

فصل شصت و پنجم در امراض فرج زنان
قسم اول در علامت مرض فرج زنان

گویند و حدوث این هر پنج نوع از فساد هر سه خلط باشد و درین آثار فساد هر سه خلط بوند و این هر پنج نوع لا دوا است و در یادهی بدان یک مرض فرج و رای بست امراض مذکور از طب سهرت زیاده آورده است و آنرا بدین طریق کردند که از بسیاری خواب روز و از بسیاری غصه و از بسیاری زور و حرکت و از بسیاری جماع و از خراشیده گشتن فرج بناخن و مانند آن خلطی از اخلاط فاسد شده گرهی همچو بارتُهل در فرج پیدا می آرد و این را جونکند گویند و این چون از غلبه باد باشد خشک بود چرب نباشد و جا بجا ترقیدگی بود و سیاه و وام باشد چون از غلبه تلخه باشد لعل فام و با سوزش بود و تپ از آن حادث گردد و چون از غلبه بلغم باشد برنگ گل کنان بود و خارش کند و چون از غلبه هر سه خلط بود آثار فساد هر یکی از سه خلط دران باشد والله اعلم بالصواب قسم دوم در علاج مرض مذکور بدانکه مرض فرج که از غلبه باد باشد در دفع آن علاج که مزیل باد باشد بکار بندند و آنکه از غلبه تلخه بود بجهت دفع علاجی که دافع تلخه باشد بکنند و آنکه از غلبه بلغم باشد بجهت دفع آن علاجی که مزیل بلغم باشد بکار بندند و بگوشت حیوانانی که در میان آب باشد و یا در کرانه آب باشند و بدار و هائیکه مزیل باد بوند عمل کنند سید بکنند از زنی که فرجش سخت و گرم و خشن و بر گشته باشد از مرض خلاص یابد و نیکو شود نوع دیگر عورت را الفرمایند تا داروهای کاکولیاد گن و بیسوار را یکجا کرده آس کنند و غلوله ساخته درون فرج نهد از مرض فرج که از غلبه باد باشد دفع شود نوع دیگر عورت را الفرمایند تا محاج را بسیار تیل و یا بروغنیکه آنرا به تحقیق تر از آن داروهای دافع باد پخته باشند تر کنند و در فرج در آرد از مرض فرج که بادی باشد دفع شود نوع دیگر عورت را الفرمایند تا پوست درخت ارزان و گلر و پیپس و بر و پاکر را بستانند و با آب آس کرده و غلوله ساخته در فرج خود در آرد و بجوش پنج هر پنج درخت مذکور فرج خود را بشوید از زنی که فرج با بوی بد و لزوجت بود از مرض خلاص یابد و نیکو شود نوع دیگر عورت مریض را بفرمایند تا داروئیکه از آن خستگی صاف گردد و آن در فصلیکه آنرا مسرک گویند گذشته است و نمک سنگ را یکجا کرده با بول ماده گاو آس کنند و غلوله سازند و در فرج خود دارد از زنیکه از فرجش ریم برون آید از مرض خلاص یابد و نیکو شود نوع دیگر عورت را الفرمایند تا بار کتائی و زرد چوب و دار هلد آس کرده و غلوله ساخته در فرج خود دارد از زنیکه فرجش با خارش باشد از خارش خلاص یابد و اگر عورت دو داروها بفرج خود سایند نیز فائده گردد نوع دیگر مریض را الفرمایند تا داروئیکه از آن خستگی صاف گردد با آب آس کنند و فتیله ساخته در فرج خود دارد از مرض کرنی چون زائل گردد و بجهت دفع مرض که آنرا برنسی گویند روغن گاو را بر فرج عورت طلا کنند و لبشیر که بمقداری گرم باشد مخلوج را یا جائیکه کنند و بدان عمل سید بکار بندند اب از آن فرج دخلی اگر محل خود گذشته فرو نشسته شود درون آورده بمحل آن نشانند آنگاه بیسوار را بر فرج سخت کنند و بر آن عصابه بندند و لیکن مقداری در میان عصابه از جهت بول کردن بدارند و شرابی که دافع غلبه خلطی بود که منشای مرض ست مریض مذکور را بنوشانند و شیر نوشیدن فرمایند اکنون چند علاج از طب چند تا من بجهت دفع مرض فرج گفته می آید دو و بیست پل کرهنی را در آب که چهار چند آن باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش را بجامه بخته بیشانند و بدین جوش و لبشیر ماده گاو که چهار چند از روغن باشد به تحقیق تر از آن سرون کهیر کاکولی و دودهی جیونتی و کاکولی و رکهیک و جیوک و سُنتهی و پلیل و راز و سنکونی و ماشونی و کالسرنی و شکر و کاگجنگها که هر یکی یک پل باشد یک دهاک روغن ستور را که دهاک روغن کچد را بپزند و مریض را بنوشانند از مرض فرج که از غلبه باد یا تلخه و یا بلغم باشد دفع شود و مانع حمل زائل گردد و عورت زائیده شود و این روغن را بلا اتیل گهرت گویند نوع دیگر یک ستر چهره روغن ستور را بجوش گلوی و ستر اول و به تحقیق تر از آن بار بکهار و تر بهله و انگور و کسوندی و کد هیر و بهاتی و زرد چوب و دار هلد و چیته و بیا یالنسه که هر یک سه درم باشد بپزند و مقداری روزینه معلول را بنوشانند از بن علتهای بادی از فرج دفع شوند و این روغن را آکاس جاد گهرت گویند نوع دیگر یک ادهاک روغن ستور با شیر ماده گاو و بجوش ستر اول به تحقیق تر از آن جیوک و رکهیک و میده مهامیده و کاکولی و منکونی و ماشونی و جیونی و مهلتی و ستر اول و انگور و بهالسه و چار و جوز و مغز و مهلتی بپزند و با این روغن که مسمی به ستر اول گهرت است پل شهد و هشت پل تحقیق پیپل و راز و ده پل شکر بیامیزند و مریض را روزینه مقداری بر مناسب حالش بخورانند از امراض فرج زن و فساد خون حیض و فساد منی مرد و مرض ارحیت و رکتپت و تپ و سرفه و هلک باد بر قان و سرجبا و دونیت و مرض سینه و سر و باد و مرض

و غلبهٔ باد و تلخه جاه دفع گردند و زور و رومی افزاید نوع دیگر شیر را بدار و های جیونی کن بجوشانند و مریض انبوشانند از ین مرض فرج زن که از غلبهٔ تلخه باشد
دفع شود و عورت زا نبد و گرد نوع دیگر شیر انجبار خسک و بیخ دبه بار کرده بجوشانند و با آن شکر آمیخته مریض را بنوشانند از ین درد فرج دفع شود
نوع دیگر شیر را به دلیودار و موتهه و اسپیر بار کرده بجوشانند و آنرا با روغن بید انجیر و شهد آمیخته مریض را بنوشانند از ین نیز درد فرج دفع شود و نیز
محلوج را با تلخه خوک تر کرده خشک کنند و باز تر کرده خشک کنند و از آن فتیله سازند و عورت را بگویند تا درون فرج بدارد و بارها این عمل بکند از ین مرض
فرج زن که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر از آرد ماش که آنرا با شیر آک تر کرده و با مقداری نمک سنگ مخلوط ساخته باشند فتیله سازند و عورت را
بگویند تا در فرج فتیلهٔ مذکور را ساعتی داشته بیرون کنند بعده فرج را با آب سرد بشویند و این عمل چند بار بکنند از ین مرض فرج که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود
نوع دیگر از فلفل دراز و سولف و کوتهه و نمک سنگ و آرد ماش که هر همه را یکجا کرده مالیده باشند فتیله سازند و عورت را بگویند که فتیلهٔ مذکور بارها در فرج نهد
از ین مرض فرج که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود نوع دیگر گیجند را به شیرهٔ گلر شش کرت تر کنند و از آن روغن بکشند و روغن مذکور را با جوش پوست
درخت گلر مخلوط سازند و عورت را بفرمایند تا پنبه را بدان تر کرده در فرج خود نهد از کردن این عمل چند بار مرض سرتا جون دفع شود نوع دیگر
یک سیر حقنه روغن کنجد را به شیر ماده گاو و دبه بول بزرگ که هر یک و چند از روغن مذکور باشد و بسحیق تر از آن برگ معادی و برگ آمله و سریهه و مهابلی بیلون و
و برگ جمون و لغزک و گلچکان و سیبس و لوده و کابهل و تنید و و چهکاری و پوست انار و بار گلر خام که هر یک سه درم باشد بپزند و عورت را بفرمایند
تا محلوج را بدین روغن تر کرده بارها در فرج خود نهد از ین مرض بسرتا جون دفع شود و کسی را درد کمر و پالشت باشد بدین حقنه کنند یا بر اندامش آن را طلا کنند
صحت یابد نوع دیگر مغز تخم بید انجیر را کوفته غلوله سازند و عورت را بفرمایند تا درون فرج نهد از ین درد فرج برود نوع دیگر شیر ترپلسی شراب
و قند کهنه را با هم آمیخته باشند و مریض را بنوشانند از ین درد فرج زائل گردد نوع دیگر جوش کریله و دوهو نم و آک و کوهم و جمون و چینکین و شراب
که از شهد ساخته باشند و سکت هر سه را با هم آمیخته عورت را بگویند تا بدان فرج را بشوید از ین لزوجت و چکیدگی فرج زائل گردد نوع دیگر
عورت را بفرمایند تا جامه را به تلخهٔ ماهی تر کنند و خشک گردانند همچنین چند کرت عمل مذکور بکنند و جامهٔ مذکور را در فرج در آرد از ین مرض دفع شود و بجهت
دفع این مرض دار و هائیکه از آن پختگی صاف گردد و خارش و آماس دفع شود نیز بکار برند و بجهت دفع مزاج تخرا علاجهائیکه دافع اجرا اند بکنند و نیز
عمل سید که دافع باشد و حقنه و استحابن و انباس بکار برند نوع دیگر روغن کنجد را بسحیق تر و جوش درخت سال و چینکین و جمون و صوبه بپزند و عورت را
بفرمایند که بعد عمل سید محلوج را بدین روغن تر کرده در فرج خود دارد و از ین مرض با مئی جون و مرض بربلتا دفع شود نوع دیگر پیساه خوک و خروس و
روغن سنتور را به سحیق تر از آن دار و های مدهر کن بپزند و عورت را بفرمایند تا پنبه را بدین تر کرده در فرج خود در آرد و جامه را با شهد آلوده در فرج خود
بدارد و بر آن مئی بنه دار از ین مرض مهابا جون دفع شود نوع دیگر یک سیر حقنه روغن ماده گاو را به سحیق تر از آن لکهمنا و صندل و لوده و آمبیرو بید مانکهه و
و زرد چوب دار هلدی و کوتهه و زیره و گل نیلوفر و مستی و موتهه و کلیه و برگ گل چای و چیرو دیودار و خار خسک و زنبکا و باکهول و مهلتی و سولف که هر یک
سه درم باشد و بجوش این دار و هائیکه ده چند از روغن باشد و شیر که چهار چند از روغن مسطور بود بپزند از ین جمله امراض فرج و مرض سرول دفع گردد و اگر این روغن را
زن حامله بخورد او را بسیار منفعت بود و اگر این روغن بچه را بلیسانند و بخورانند مضرت هیچ آسیبی بد و نرسد و نحوست ستارگان زائل گردد
و اگر زن عقیم یا عورت عقیم این روغن را بخورد عقمش زائل گردد و عورتیکه غالباً دختران می زاید بخوردن این روغن فرزند نرینه زاید و این روغن را
لکهمنا دگهرت گویند نوع دیگر یک سیر حقنه روغن ماده گاو که گوساله او هم رنگ آن باشد و گوساله ایش نمرده باشد به سحیق تر از آن مجیتهه و مهلتی
و کوتهه و ترپهله و شکر و بچ و اجمود و زرد چوب و دار هلد و انگوزه و کتکی و کاکولی و کهیر کاکولی و زنبکا و بیخ اسگند و جیوک و رکهبک و میده و مها
میده و کتائی و لکهمنا و باکهول و صندل و انگور و پدمانکهه و دیودار که هر یک سه درم باشد و به شیر که چهار چند از روغن مسطور بود در آوندی
در بگاه سیکه ماده رنگ ... نکهه بود بپزند و در آوند نگاه دارند و بخورانند از ین جمله امراض فرج و مرض پردل دفع گردند و مردم را قوت باه بیفزاید

وازنطفهٔ اش فرزند نرینه وچالاک وعقیل وصورت خوب پیدا آید واین عمل عقیمه زائل گردد وعورتیکه غالباً دختران میزاید چون این انجوز ولپسران آید
وعورتیکه یک فرزند زاده مانده باشد وبعد ازان او را حمل نماند چون او را انجوز دو فرزند بسیار برآید وعورتیکه فرزندان در حالت کودکی می میرند چون
این انجوز دو فرزند انش عمر دراز گردند وکودکان احوال این انجوز انند از وهاکه دیو وپری ایمن بوند وازین روغن فوائد روغن کهیا نانیز حاصل آید واین روغن را
سوبهل کهرت گویند نوع دیگر عورت را لیف باید تا گل لعل وسرمه وبرنگ وکاتهل ومغز تخم تغزک وزردچوب را آس کرده وبا شهد آمیخته در
فرج خود سخت کند ازین مرض چونکند دفع گردد نوع دیگر روغنیکه آنرا مهاما لیور کهرت گویند عورت را بنوشانند وبدان عمل حقنه بکار بندند
ازین مرض چونکند دفع گردد نوع دیگر عورت را لیف باید تا گوشت غوک را آس کرده در فرج خود سخت کند ازین نیز دفع گردد نوع دیگر روغن کنجد را
به سحیق تر ازان گوشت موش به بتیاب بپزند وعورت را لیف باید تا آنرا در فرج خود طلا کند وپنبه را بدان تر کرده در فرج خود نهد ازین نیز مرض
مذکور دفع گردد نوع دیگر عورت را لیف باید که گوشت که درون خرمهره می باشد وخرمای هندی که نخته بود بستانند وآس کرده در فرج خود سخت کند
ازین نیز فائدهٔ مذکور حاصل آید نوع دیگر عورت را لیف باید تا بندال را با آب آس کرده در فرج خود سخت کند ازین نیز فائدهٔ مذکور حاصل آید
نوع دیگر عورت را لیف باید تا جوش آمله وهلیله وبلیله برابر با شهد آمیخته برگرد چونکند طلا کند در دفع مرض مذکور نافع آید نوع دیگر عورت را
لیف باید تا پنبه را الشرانی که آنرا بهیا ارشت گویند ترکند ودر فرج خود در آرد ودر دفع مرض چونکند نافع آید ونیز چون مرض مذکور از غلبهٔ باد باشد
روغن بنوشانند وچون از غلبهٔ تلخه باشد اسهال کنانند وچون از غلبهٔ بلغم باشد قی بکنانند وچون از غلبهٔ هرسه خلط بود هرسه عملهای مذکوره بکار بندند
مفید بود فائده عورت که در فرج خود دود دهد دیودار وچهر ویله وکوتهه واگر سیاه وسلارس واسپیر رساند فرجش تنگ شود وشوهر را از جماعش
خوشی حاصل آید وعورتیکه فرج خود را بجوش پوست درختان شیر دار یا بجوش تریهله ویا بآب گرم مدام بشوید فرجش نیز تنگ بود وبوی بد ازان
زائل گردد وعورتیکه گل جای را آس کرده با روغن کنجد آمیخته در فرج خود سخت کند فرجش تنگ گردد وعورتیکه گل پله وبرگ بلکهار وپوست
درخت ارجن را آس کرده در فرج خود سخت کنند فرجش نیز تنگ گردد ودخونی که مشک کافور وزعفران ونکهه وسلارس وصندل والگر وکوتهه را
با شهد آمیخته بر آتش نهد ودود آن به فرج خود رساند فرجش نیز تنگ گردد وعورتیکه زرنیخ پنج حصه وشوره پلیه یک حصه وجواکهار یک حصه بستانند
وآس کرده در فرج خود سخت کند وموبهای فرجش ریزیده گردند وعورتیکه موبهای فرج را کنده به روغن بالنگنی را بران طلا کند وچند بار این عمل
بکار بندد موی بر فرج نروید وعورتیکه سحیق پوست ترنج را با شهد بخورد فرجش را بوی نیک گردد وعورت مذکور زائیده گردد وعورتیکه باید درخت پلپه
وگلر را آس کرده وبا شهد آمیخته درون فرج طلا کند فرجش تنگ گردد وعورتیکه سحیق پوست تغزک وکافور را با شهد آمیخته درون فرج طلا کند فرجش
تنگ گردد وعورتیکه بهت کسیسیلی مائین ومادون کربانی وبچهنکری را آس کرده درون فرج سخت کند فرجش تنگ شود وعورتیکه کرم کنجانی را آس کرده
بباطن فرج سخت کند فرجش تنگ شود وعورتیکه بجوش بیس فرج را بشوید فرجش تنگ گردد وعورتیکه چربی غوک وموش را مذاب ساخته بباطن فرج
طلا کند فرجش تنگ گردد وعورتیکه برگ وشاخ گل نیلوفر شمسی را آس کرده بباطن فرج سخت کند فرجش تنگ گردد وعورتیکه بیخ نیلوفر قمری که کمود نگ بود
وکوتهه وپلیل آکرو وساور بود ودهراسکند وزرد چوب را آس کرده بباطن فرج سخت کند فرجش تنگ گردد وعورتیکه خانهٔ زنبوران زرد وخراطین
ودهبرهولی را آس کرده بباطن فرج سخت کند وبعد فتح ازان بشوید فرجش تنگ گردد والله اعلم بالصواب **فصل شصت وششم در دفع بعضی
عوارضیکه زنان حامله را حادث گردد** بدانکه زنی را که حمل بارها استفاط شده باشد دفع آن عورت مذکوره را در اول ماه مهلهی لوتخم ساکون
ودیودار وکهیر کاکولی را استاوی گرفته وسحیق کرده در شیر ماده گاو که گوساله او نمرده باشد انداخته روزینه بنوشانند ودوم ماه اشپاروالگهیا
وتالپی وستاول را استاوی گرفته وبا شیر سحیق کرده ودر شیر مذکور انداخته روزینه بنوشانند وسوم ماه بنده درخت کهیر کاکولی وبرنیک وکلینر
جمله را استاوی گرفته سحیق کرده در شیر مذکور انداخته روزینه بنوشانند وچهارم ماه جواسه وکالیدیر اسن بد مجادی وملهتی را با شیر مذکور انداخته روزینه

فصل شصت وششم در دفع بعضی عوارض که زنان حامله را حادث گردد

بنوشانند و پنجم ماه کپاس خرد و کتائی بزرگ و بکهاره و شکوفه برگ درختان شیردار و پوست درختان مذکور را با شیر آس کنند و در شیر مذکور روغن گاو انداخته بنوشانند و ششم ماه سهنجن و بریار او سنجه و مهلتی و خار خسک همه را بتساوی گرفته و در شیر انداخته روزینه بنوشانند و هفتم ماه سنگهاره و بیخ نیلوفر و انگور کسیبه و مهلتی با شیر آس کنند و در شیر مذکور انداخته و شکر نیز یار کرده روزینه بنوشانند و هشتم ماه از کیتهه و کتائی خرد و بل و ببول و نیشکر بیخ بگیرند و با شیر مذکور جوشانیده روزینه بنوشانند و نهم ماه مهلتی و جواسه و کلیوسر کیر کاکولی با شیر مذکور بجوشانیده روزینه بنوشانند و دهم ماه کهیر کاکولی و سندهی را با شیر مذکور روزینه بجوشانیده بنوشانند و یازدهم ماه مهلتی و دیودار و سندهی را آس کنند و در شیر ماده گاو انداخته بجوشانند و بنوشانند و دوازدهم ماه در جوش کاکولی و بداریکند بیخ نیلوفر شمسه شکر انداخته روزینه بنوشانند چون این تدابیر بکار برند اسقاط حمل نشود و فرزند قوی و نیک زاده شود و زنی حامله را اگر تپ آید روغن گنجد که آنرا بسحیق ترازان جرائته ولود و بریار او بیخ کنگهی و پیچ و سرون و سهجون و نم پخته باشند بنوشانند و در بینی اش بچکانند و بر اندامش طلا کنند تپش زائل گردد و اگر تکمه ئی حادث شود روغن ستور بسحیق ترازان شیره تریج و زاتشالی و نمک سنگ بیزند و بنوشانند قی و تکمه زائل گردد و اگر تپ قی و درد سینه حادث گردد و حلقش مضطرب شود باید که روغن گنجد را بسحیق ترازان بریار او کنگهی و هر دو کتائی و کنگهی بیزند و بر اندام حامله مذکوره طلا کنند و در گوش بچکانند از عوارض مذکور خلاص یابد و اگر مرض سنگ ریزی حادث شود بجهت دفع آن پشت ژاژ با جوش پوست نغزک و جمون آمیخته بنوشانند از مرض مذکور خلاص یابد و اگر تیسار و تپ و درد شکم و بردل روگ حادث گردد جوش سرون و پوست ارلو و کتهه یدن و بیخ و کشنیز و گلوی و موکهه و اسپغول و جواسه و بیرا و اتیس را بنوشانند از عوارض مذکوره خلاص یابد و اگر مرض حادث شود جوش شمول با دارو هائیکه مزیل فساد خلطیکه منشای مرض باشد آمیخته بنوشانند از مرض مذکور نجات یابد و نیز حامله اگوشت سوسمار بخورانند مرضش از غلبه هر خلطی که باشد دفع شود و چون حامله را درد زه گیرد و وضع حمل زود نشود باید که دود کشف مار سیاه و یا دود پیچیل الفرجیش برسانند از ین وضع حمل زودی شود نوع دیگر کیاه لون برهمن بر دست و پای حامله ببندند از ین نیز وضع حمل زودی شود نوع دیگر بیخ درخت لرزان را که جانب شمال رفته باشد بستانند و پوست آنرا با غساله برنج آس کرده حامله را بنوشانند از ین نیز وضع حمل زودی شود اگرچه بچه در شکم کج شده مانده باشد و یا مرده بود نوع دیگر پوست بیخ بالسه یا بیخ کرمعاری یا بیخ کنونیار را با سرکه هندی آس کرده در زیر ناف تا تهیگاه شکم حامله سخت کنند از ین نیز وضع حمل زودی شود و اکنون چند تدبیر برای آنکه وضع حمل زودی شود از طب برند گفته می آید بار تنگی و تلسی و بالسه و چنچره هر همه یا هر چه ازین دست دهد بستانند و با آب آس کرده زیر ناف حامله سخت کنند از ین وضع حمل زودی شود نوع دیگر پشک خوک را با آب سائیده در چشم حامله بکشند از ین نیز وضع حمل زودی شود نوع دیگر بیخ تریج و مهلتی را آس کرده و با شهد و روغن آمیخته حامله را بنوشانند از ین نیز وضع حمل زودی شود نوع دیگر این شکل مثلث نبشته حامله را بنمایند وضع حمل زودی شود و آن اینست

١۶	٢	١٢
٩	١٠	١۴
٨	١٨	۴

و بدانکه چون حامله را وضع حمل شود باید که آنرا سحیق سیاه دانه و پلپل دراز و نمک سنگ با شراب بنوشانند و اگر سحیق مذکور را بی شراب بخورانند از ین نیز فائده دهد و نیز زچه را جوش داروهائیکه مزیل باد باشند بنوشانند و روغنیکه آنرا بلا تیل گویند بر اندامش طلا کنند و چون بدانند که خون در شکم احتباس یافته است و آنرا درد میشود باید که سحیق پلپل و پپلامول و چیتره و سندهی را با شراب قند که کهنه باشد بیامیزند و مقداری گرم کرده بارها بنوشانند تا آنکه شکم از خون فاسد صاف گردد بعد از ان در جوش دارو های بدار یکند ما زکن برنج بپزند و با روغن ستور یار کرده تا سه روز بخورانند یا شیر برنج را که نرم باشد بنوشانند بعده گوشت حیوانات دشتی با جوش کنار و کلیچی بپزند و شوربای آنرا با برنج پخته تا مادام که زن مذکوره زچه باشد مدام بخورانند و زچه را بهندی سوتکا گویند و زچگی زن نزدیک اکثر حکمای هند تا چهل و پنج روز است و نزدیک بعضی تا که حیض آید و این ایام مدت حدوث مرض است که آنرا سوتکا روگ گویند و علامت وی آنست که زن یاوه گوید و اندامش بلرزد و درد کند چنانکه گویا از قی مکند و گران گردد و با ماس پدری را تپ و تشنگی و اتیسار و درد شکم حادث گردد و چون این مرض حادث شود باید که جوش شمول را با روغن ستور آمیخته بنوشانند از ین مرض سوتکا دفع شود نوع دیگر جوش بیخ بیدانجیر و هر دو کتائی و سندهی و پلپل دراز و منڈی را که شیر گرم باشد با روغن بجد

وسحیق نمک سنگ یار کرده بنوشانند ازین مرض مذکور دفع شود و بجهت دفع آن علاجهائیکه در مرض باد باشد بکار برند نوع دیگر شراب یا شوربای گوشت
بز نر که آهن را گرم کرده در آن سرد کرده باشند عورت زچه را بنوشانند ازین نیز مرض مذکور دفع شود نوع دیگر جوش انگوی و سناهی پیپا بالسنه اودک
و پچمول الو سر در شیر باشد آمیخته زچه را بنوشانند ازین نیز مرض مذکور دفع شود نوع دیگر در جوش پیپا بالسنه کلتهی و بهکارمول و بیس مقداری سحیق انگزد
و نمک سنگ انداخته زچه را بنوشانند ازین نیز مرض مذکور رفع گردد نوع دیگر دیودار و بج و کوکته و کاتهل و پپلی دراز و سندهی و چراتیه و زنگلی و کشنیز و
هلیله و کچیل و کتائی خرد و خار خسک و جواسا و کٹائی بزرگ و تهمن گلوی و کاکراسینگی جمله را مساوی ستانده بدارند و در زینه مقدار یک پل در آب
که هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند و چون یک حصه بماند بجامه بیخته بستانند و بالای آن مقداری سحیق انگزد و نمک سنگ یار کرده زن زچه را
بنوشانند ازین درد اندام و شکم و سرفه و تپ و دمه و بیهوشی و لرزش اندام و باده گولی و تشنگی و تاپاک و اتیسار و مرض تندرا دفع گردد اگرچه از غلبه
هر سه خلط باشد و این را دیودارو گواکتهه گویند نوع دیگر جوش بیخ انجیر و دیودار و درخت کتائی و بهکارمول و پپا بالسنه و کلتهی بقداری
سحیق نمک سنگ انگزد یار کرده زن زچه را بنوشانند ازین مرض سوتکا دفع شود نوع دیگر جو و کنار و کلتهی و منگ و ماش و جمله دارو های
مسمول هر همه را در آب که هشت چند آن باشد انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند بجامه بیخته بستانند بعده سه درم روغن ستور در میان دیگ انداخته
گرم سازند بعد از آن جوش مذکور را با دوغ باده گاو یار کرده در دیگ مذکور اندازند و مقداری زیره و نمک سنگ نیز بیاندازند و بپزند آنرا با زچه
بخته زن زچه را بخورانند ازین در دیگر که بادی باشد و بجل مال و مرض سوتکا دفع شود نوع دیگر جوش هناک که آهن را گرم کرده در آن سرد کرده باشند زن
زچه را بنوشانند ازین تشنگی زائل گردد نوع دیگر جوش جو و کنار و کلتهی و بیخ شالی زن زچه را بنوشانند ازین مرض سوتکا دفع شود نوع دیگر پپلی دراز
و ادرک و دیودار و کچیل و چیته و نمک سنگ و پپلامول و کتائی خرد و بزرگ و مغز بیل و اجمود و کشنیز و هر پنج نمک جمله را با دوغ یا با سرکه هینه یا
یار کرده و سخت گرمی سازند و زن زچه را بنوشانند ازین مرض سوتکا که از غلبه باد یا تلخه یا بلغم یا هر سه خلط بود دفع گردد نوع دیگر پپلی دراز
و پپلامول و جاب و سناهی و زیره سپید و زیره سیاه و زرد چوب و دار بلد و نمک بریا و نمک سیاه جمله را بستانند و آس کرده از آن هر که سندی
سازند و معلول را بنوشانند ازین مرض سوتکا و ابتوبات و غلبه بلغم و مرض که آنرا اکل سول گویند زائل شوند و گرسنگی و قوت هضم پستان عربی افزاید
و این را الحجر کا چاپ گویند نوع دیگر پپلامول و جب سناهی و مسمول زن زچه را بنوشانند ازین مرض مذکور دفع گردد نوع دیگر پپلی دراز و دواء
و ناگر موتهه و اگر و پپلامول جمله را با دوغ یار کرده و پخته گرمی سازند و با مقداری روغن ستور آمیخته زن زچه را بنوشانند ازین مرض سوتکا که از
غلبه باد یا تلخه یا بلغم یا هر سه خلط باشد دفع شود نوع دیگر روغن ستور را جوش جو و کنار و کلتهی که هریکی ازین سه جوش چهار چند از روغن باشد و شیر باده گاو و
و جنوات که هریکی چند روغن بود و سحیق ترازان پپلی دراز و چیته و پپلامول و کچیل و جاب و زرد چوب و دار بلد و موتهه و بج و هلیله و کشنیز و اجمود
و هر دو کتائی و مغز بیل و برنگ و پپلی که بپزند و معلول را بنوشانند و بر اندام و فرج بش طلا کنند ازین مرض سوتکا که از غلبه یک خلط یا دو خلط یا
هر سه خلط باشد و هر نسبت مرض فرج زن دفع گردد و این روغن را پیپلیاد گهرت گویند نوع دیگر از صد پل قند دو پرستهه شیر باده گاو و یک پرستهه
روغن باده گاو و از زیره و دهنیه و کشنیز و سونف و کنار و اجواین و شلیت و چنکری و اجمود و بیده و درخت و پلپل دراز و پپلامول و زیره سیاه و
چیته هر یک یک پل باشد و از کیله و کوکته و سندهی و سیاه دانه که هر یک چهار پل باشد بیخ بری سازند و آن سحیق تج و تیزج و الائچی و ناگکیسر که یک پل باشد
بیامیزند و معلول را بخورانند ازین مرض سوتکا هر نوع که باشد و هر نسبت مرض فرج زن و دمه و سرفه و تپ و هلیک و بندروگ بادنوی اندام و سوزاک
بول دفع گردد و بینائی چشم و رنگ اندام نیکو شود و این را پنج جیوک اولیه گویند نوع دیگر روغن ستور هشت پل شیر باده گاو و دو پرستهه شکر بیجا پل
سناهی هفت پل کشنیز سه پل سونف نیم پل و برنگ و زیره سیاه و موتهه هر یک یک پل و سناهی فلفلین و تج و تیزج هر یک چهار درم بگیرند و
از آن جمع تها ساخته با آرد نا معلول را بخورانند ازین مرض سوتکا و تپ و دمه و سرفه و راجروگ و پیه و مرض کرم دفع شوند و گرسنگی زیاده گردد و

قوت افزاید و این را سهنی کهند گویند والله اعلم بالصواب **فصل شصت و هفتم در مرض پستان** که آنرا ستنهن روگ گویند مشتمل بر دو قسم ست **قسم اول در علامت مرض مذکور** بدانکه خلط در پستان فاسد شده و خون گوشت را فاسد گرداند و مرض مذکور را پیدا آرد و آن مرض بدرده ظاهر ست که در پستان حادث شود و مرض مذکور بر پنج نوع ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از اصابت و حکهٔ شئ خارجی و علامت جملهٔ انواع بدرده در فصلش گذشته اند **قسم دوم در علاج زحمت مذکور** بدانکه درین مرض عمل رتیاه ممنوع ست و بجهت دفع مرض مذکور چون خام باشد علاجهائیکه بجهت دفع بدرهٔ خام گفته شده اند بکار برند و چون نیم پخته بود علاجهای بدرهٔ نیم پخته و چون پختگی یافته باشد علاجهای بدرهٔ پخته بکنند و علاجهای سرد و شیرین که دافع تلخه اند نیز بکار برند و دیوچه را بر پستان سخت کرده خون بکشانند و چون شیر در پستان باشد روز بروز دوشیده دور کنند و مریض را آبی که آهن گرم را دران سرد کرده باشند با سحیق پلپل مراز آمیخته بنوشانند **نوع دیگر** بیخ حنظل را با آب آس کرده بر پختگی پستان سخت کنند ازین درد پستان دفع گردد **نوع دیگر** زردچوب و چهر و بیخ حنظل هر سه را با آب آس کرده بر پختگی پستان سخت کنند نافع آید **نوع دیگر** بیخ لکورهٔ عتیقه را با آب آس کرده بر پختگی پستان سخت کنند نافع آید **نوع دیگر** برگ برن را با آب آس کرده و با مقداری روغن یار کرده بر پختگی پستان سخت کنند نافع آید **نوع دیگر** بیخ غاله موتهه جنگلی را با آب آس کرده بر پختگی پستان سخت کنند نافع آید والله اعلم بالصواب

فصل شصت و هشتم در افزون کردن شیر عورت و در صالح ساختن آن بعد آنکه فاسد گشته باشد بدانکه عورتی که در پستان هایش شیر اندک باشد بیخ پنبهٔ جنگلی و بیخ نیشکر را با سرکهٔ هندی آس کرده آنرا بنوشانند ازین شیر در پستان زیاده گردد **نوع دیگر** بلائی کند را با آب آس کرده عورت را بنوشانند ازین نیز شیر در پستان زیاده گردد **نوع دیگر** برگ سنبهالو و برگ زقوم و برگ چیتره و برگ سهوره را در سرکهٔ هندی انداخته بجوشانند و بجامهٔ بخیه ببستانند و عورت را بنوشانند ازین شیر در پستان زیاده گردد و این را کانجی بجهنه گویند **نوع دیگر** آرد گندم و شکر ببستانند و برگ ساکون را با آب آس کرده و با آن مخلوط ساخته خمیر رقیق کنند و آنرا در روغن گاو بطریق پوره بپزند و عورت را بخورانند از خوردن این دارو میان هفت روز شیر زیاده گردد **نوع دیگر** عورت را بفرمایند تا بیخ لکوند هر را مدام در دهن دارد و بخاید و شیرهٔ آن فرو برد ازین میان ده روز شیر در پستان زیاده شود **نوع دیگر** برگ درخت ارزان را با آب آس کنند و با آرد گندم مخلوط ساخته خمیر ببسازند و از آن نان پزند با روغن کنجد سیاه عورت را بخورانند ازین نیز شیر در پستان زیاده گردد **نوع دیگر** سه درم سحیق پلپل مراز را با شیر آمیخته روز بروز عورت را بنوشانند ازین میان هفت روز شیر در پستان زیاده گردد **نوع دیگر** سه درم زیره را با آب آس کرده عورت را بنوشانند و غذای عورت مذکور برنج پخته و شیر بز سازند ازین میان هفت روز شیر در پستان زیاده گردد **نوع دیگر** کهیر ولی را با آب آس کرده عورت را بنوشانند ازین شیر در پستان زیاده شود **نوع دیگر** آرد برنج کلون و شیر برای عورت بخورانند ازین شیر در پستان زیاده شود **نوع دیگر** سحیق تر و جوش داده با روغن کنجد را بپزند و عورت را بگویند تا مقداری در دهن داشته بیرون اندازد و بارها این عمل بکنند ازین نیز شیر در پستان زیاده گردد و نیز بیخ سال و بیخ سنهی و بیخ دبهی خرد و دبهی بزرگ و نیشکر و بیخ کاسن و بیخ نی نیزه و بیخ نل و بیخ اکهالکا و قند افزایندهٔ شیر عورت را بخورانند و بدانکه از خوردن غذاے دیر هضم و جز آن خلطی از اخلاط یا از هر سه خلط غلبه کرده شیر را فاسد می گرداند و شیر فاسد بچه را مضر ست نباید نوشانید و چون شیر از غلبهٔ باد فاسد باشد علامتش آنست که مزهٔ آن زمخت بگردد و چون در آب اندازند با آب مخلوط نشود و همچو روغن بالای آب بماند و چون از غلبهٔ تلخه باشد علامتش آنست که مزهٔ آن تلخ و شور و تیز باشد و چون در آب اندازند خطهای زرد و ام بر آب نمودار شوند و چون از غلبهٔ بلغم باشد غلیظ و لزج و چون در آب اندازند فرو نشیند و چون از غلبهٔ هر سه خلط فاسد شود علامات هر یکی از سه سابق دران باشند و شیر که صالح باشد علامتش آنست که سپید و شیرین بود و چون در آب اندازند با آب آمیخته گردد و چون شیر از غلبهٔ باد فاسد شده باشد باید که جوش دسمول تا سه روز عورت را بنوشانند که شیر صالح گردد و اگر از غلبهٔ تلخه فاسد شده باشد باید که جوش گلوی و ستر اول و برگ پلول و نم و صندل با شکر آمیخته عورت را بنوشانند شیر صالح گردد

واگر از بلغم فاسد شده باشد مصطکی و نمک سنگ را آس کرده و با روغن آمیخته عورت را بنوشانند شیر صالح گردد و اگر غلبهٔ هر سه خلط فاسد شده باشد باید که سنگ
پانصد و هفتاد و شش درم و روغن ستور نیز پانصد و هفتاد و شش درم و دو هزار و سی صد و چهار درم شکر و شیر ماده گاو نیز دو هزار و سی صد و چهار درم و چوب لوبیه
ترپهله و هرد و زیره و کشنیز و سونف و الایچی و تج و تیرج و پیپل و ازوا پاپالکا و اگر و بداریکند و کافور و خرما هر یک شش درم و مغز جوز هندی نود و شش درم
و آهن کشته بیست و چهار درم و چاروی و چیل و هشت درم و لسوت نود و شش درم جمله را بر پایه بپزند و بسازند و مقداری روزینه بخورانند از این شیر
صالح گردد و هشتاد مرض باد و چهل مرض تلخه و بیست مرض بلغم و هشت تپ دفع شوند و عقل و حفظ و قوت افزاید و لون اندام و آواز حلق نیک شوند
و پستان سخت گردند و این را برهت سوکهما که سنگتی گویند و این علاجهای افزون شیر و علامات فساد آن و علاجهای صاف ساختن بعد آنکه فاسد شده
از طب هند منقول اما در طب سسرت آورده است که چون شیر عورتی فاسد شده باشد فسادش از غلبهٔ هر خلطی که باشد بجهت صالح گردانیدن
آن عورت مذکوره را روغن ماده گاو در اول روز بنوشانند بعد از آن جوش بیخ و برگ کندوری که با آن سحیق پیپل و ارز و شهد آمیخته باشند در آخر روز
نوشانیده قی بکنانند و تا سه روز یا چهار روز یا شش روز این عمل روزینه بکار بندانند و عورت مذکوره را جوش منگ بنوشانند از این شیر صالح گردد
نوع دیگر روغن ستور را به سحیق ترپهله بجوشانند و جوش ترپهله آمیخته عورت را بنوشانند نافع آید و اگر روغن ستور و جوش مذکور آمیخته عورت مذکوره را بنوشانند نیز
نافع آید نوع دیگر جوش بهارنگی و بیخ و اتیس و دیودار و پاڑهی و مرهری و کنکی و داروهای مستاوکن عورت را بنوشانند از این نیز شیر صالح گردد نوع دیگر
با جوش داروهای ارک بعادکن و شهد آمیخته عورت را بنوشانند از این شیر صالح و صاف گردد والله اعلم بالصواب فصل شصت و نهم در زحمتهای کودکان
و آنرا بهندی بالک روگ گویند مشتمل بر دو قسم است قسم اول در علامات امراض مذکوره بدانکه کودک شیرخوار چون شیر صاف و صالح بخورد مبتلا
نگردد و چون شیر فاسد بنوشد مریض گردد و اگر شیری که به سبب غلبهٔ باد فاسد گشته باشد بنوشد بامراض بادی مبتلا گردد و لاغر شود و آوازش
سست و ضعیف بود و بول و غائط و ضراط محتبس گردند و اگر شیری که به سبب غلبهٔ تلخه فاسد گشته بود بنوشد بامراضی که از غلبهٔ تلخه پیدا آیند
مبتلا گردند و غائطش نرم شود و اندامش نرم گردد و از آن خوی بسیار روان شود و با یرقان و تشنگی و تاپاک پیدا آید و اگر شیری که به سبب غلبهٔ
بلغم فاسد شده باشد بنوشد بامراض بلغمی مبتلا گردد و خواب بسیار کند و از دهنش بسیار لعاب سیلان یابد و اندامش سخت سرد و پلکهای چشمش سطبر
گردند و آب باشند و قی کرات و مرات شود و از جمله امراض که مخصوص به بچگان اند یکی را بهندی کلونک نامند و آن آنست که از نوشیدن شیر فاسد چشم بچه آماسد
و خارش کند و از آن آب مترشح گردد و بچه سوی آفتاب دیدن و چشم گشادن نتواند و به سبب حدوث این مرض کودک جبین و بینی و چشم را بسیار مالد
و یکی را از امراض مخصوص بهندی پارگربهک گویند بنوشیدن شیر دایهٔ حامله بچه لاغر گردد و شکمش بزرگ شود و گرسنگیش کم افتد و سرفه و قی و تپ
تند را حادث گردد و این مرض را کلرنگ نیز نامند و یکی را از امراض مذکوره تالو کنتک نامند و آن آنست که در کام بچه دانه از آن گوشت فاسد
که سرش باریک باشد حدوث یافته فرو هشته شود و از آن تالو سطح آن بچه غایر گردد و کام بچه شود و گلوی و دهن درد کند و بچه بدشواری شیر
مکیدن تواند و یکی را از آن اپچالکا و یکی را اجوس گویند و علامات و علاج این هر دو مرض در فصل امراض خرد که انرا کهدر روگ نامند گذشته اند
و دیگر امراض چنانچه تپ و جز آن بچه و غیره یکسان اند و علامات این امراض نیز در بچه و غیر آن یکسان بود و چون بچه را آسیب دیو شود علامتش
آنست بچه گاهی بگرید و گاهی بخندد و گاهی بترسد و گاهی بناخن و دندان خود را یا دایه را بگزد و گاهی بالا نگرد و گاهی دندان را برهم بساید و پلکهارا
بسیار برهم زند و لاغر شود و در شب بیدار بود و کف از دهن سائل گردد و غائطش نرم باشد و آواز حلقش بد شود و از اندامش بوی بد چون بوی
ماهی و خون آید و شیر الطرتی که سابقا می نوشید ننوشد و آسیب کودکان را بهندی بالگره گویند و چون بچه را درد اندامی رسد بچه مذکور بامراض
چنانچه سرفه و قی و درد سر و سائر اعضا مبتلا گردد و محل درد را بار بار میگیرد و چون دیگری آن را مساس کند بیقرار گردد و بگرید و زبان قی درد و نقصان آن از گریه
معلوم شود از آنکه بچه قدرت بر نطق ندارد و چون اندک بگرید بدانند که درد اندک است و چون بسیار بگرید بدانند که درد بسیار است و می باید که چشم و گوش

فصل شصت و نهم در زحمتهای کودکان

قسم اول در علامات امراض مذکوره

قسم دوم در علاج زخمهای بچه

قسم دوم در علاج زخمهای بچه بدانکه چون بچه را مرض حادث شود طبیب را وعنی ودبر وضمیر بچه را بنگرند تا اگر مرض حادث شده باشد بعلاج آن بپویند
شاید که خلطی که مورث مرض باشد شناخته وغلبهٔ آن ودایه وقوت وضعف بچه دریافته برحسب مناسب فصل وولایت علاج بکار ببسته آنرا زائل گردانند
وبچه وغیرآن در امراض برابراند وچنانچه از فساد خلط در غیر بچه مرض حادث شود در بچه نیز حادث گردد پس اگر بچه را مرض حادث گردد که آن در غیر
نیز حدوث می یابد علاجی که دافع آن باشد برحسب مناسب حال بکار برند وعلاجهای امراض در فصول سابق گذشته اند جز آنکه اعمالیکه
آنرا بچه تحمل کردن نتواند چنانچه عمل داغ وعمل شوره وعمل شگاف نکنند ونیز بجهت دفع مرض بچه اگر حاجت بخورانیدن دارو برای بچه افتد باید که چون
بچه در دوم ماه یا پانزده باشد دارو بمقدار یک دانهٔ برنگ بخورانند همچنین در سه ماهی یک دانه برنگ زیاده کنند همچنین تا آنکه یکساله شود چون
در دوم سال درآید باید که بمقدار خسته کنار جنگلی بخورانند چون در سوم سال درآید باید که بمقدار کنار خرد بخورانند چون در چهارم سال درآید بیشتر
برمناسب حال بمقداری زیاده باید کرد وبچه که شیرخواره بود دارو بجهت دفع مرض آن دارو هم برای بچه مذکور یا دایه ویا مادرش بخورانند
وچون بچه دارو نخورد باید که دارو بر پستان مادر یا دایه سخت کنند تا بوقت مکیدن در حلقش درآید وچون بچه را مرضی حادث شود که دران فائده نافع بود
دایه یا مادرش را فائده یابانند وشیر را از بچه بازدارند وچون شیر عورت نباشد باید که بچه را شیر بز بنوشانند وچون شیر بز نباشد شیر ماده گاو بنوشانند چون
ناف بچه آماس باید غلوله گلین اگرم کنند تا آنکه بعلاج ام شود بعد ازان شکمهای شیر بران زنند پس آنرا بجامه برگ بپیچند وبدان عمل سید بگذارند ازین آماس
ناف زائل گردد وچون ناف ازان پخته گردد باید که روغن کنجد آمرانه سحیق ازان زردچوب آلوده وبرنگ وهلیلی پخته باشند بران طلا کنند ویا آنکه داروهای کوفته
آس کرده برناف بچه که پخته باشد برافگنند فراهم گردد نوع دیگر خاکستر پشنگ بز برناف بچه که پخته باشد برافگنند فراهم گردد نوع دیگر سحیق پوست درختان شهرا
برناف بچه که پخته باشد برافگنند فراهم گردد نوع دیگر سحیق صندل بر ناف بچه که پخته باشد برافگنند فراهم شود وچون دُبر بچه پخته شود باید که علاجهائی که
دافع آن اند بکار برند نوع دیگر سوت را با شیر بسایند وبچه را بنوشانند ونیز داروی مذکور را آس کرده بر دُبر بچه سخت کنند ازین پختگی دُبر بچه
زائل گردد وچون دهن بچه پخته باشد باید که برگهای نرم ازان جای وگل آنرا آس کرده وباشهد آمیخته بلیسانند ازین قی ودمه وتپ زائل گردد
نوع دیگر نمک سنگ ونبات وهلیلی را آس کرده وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین کرمها که در شکم بچه آمده باشند زائل گردند نوع دیگر زار شالی
ورسوت وبندر وجو وبیخ وهلیلی آس کنند وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین پختگی دهن وتپ زائل گردد وبچه را که مریض بود آنرا ابهسر وحبه وپلپل دراز
وزار شالی وکاکراسینگی وپلپل گرد را آس کرده باشهد آمیخته بلیسانند ازین قی ودمه وسرفه وتپ زائل گردد نوع دیگر پلپل دراز وپلپول وحب آب و
حبه وسنبهی را آس کنند وباشیر هر دو کتائی وباشهد وروغن ستور آمیخته بچه را بلیسانند ازین قی که بچه را بعد نوشیدن شیر شود دفع گردد
نوع دیگر گلنگی را آس کرده وباشهد وشکر آمیخته بچه را بلیسانند ازین تپ بچه را زائل گردد واگر گلنگی را با آب آس کرده بر اندام بچه سخت کنند نیز
تپ زائل شود نوع دیگر جوش موکهه وبلبله ونیم وپاپول وهلیلی بچه را بنوشانند ازین جمیع انواع تپ زائل گردد نوع دیگر جوش زردچوب
ودارهلد وهلیلی وکتائی واندرجو بچه را بنوشانند نیز فائدهٔ مذکور حاصل آید نوع دیگر سحیق موکهه وپلپل دراز واتیس وکاکراسینگی را باشهد آمیخته
بچه را بلیسانند ازین تپ واتیسار وسرفه وقی ودمه دفع گردد واین را بال جنبه میگویند نوع دیگر گل دهاوی ومغز بیل وکشنیز ولودهٔ اندرجو
وبالاجمله را آس کنند وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین تپ واتیسار وقی دفع شوند نوع دیگر زردچوب ودیودار وناروبیل وهر دو کتائی و
تجون وسونف جمله اینها متساوی ستده وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین گرسنگی افزاید وسنگرهنی وباد وتپ واتیسار وبندروگ ویرقان ودمه و
سرفه وقی جمله دفع گردند نوع دیگر کاکراسینگی وپلپل دراز واتیس متساوی ستده وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین سرفه وقی جمله دفع گردند و
اگر تنها اتیس را آس کرده وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند همین فائده حاصل آید نوع دیگر مغز تخم لغزک وزار شالی ونمک سنگ را متساوی ستده
وآس کرده وباشهد آمیخته بچه را بلیسانند ازین قی که از غلبهٔ بلغم باشد دفع شود واگر مغز تخم لغزک وزار شالی را آس کرده وباشهد آمیخته بچه را

بلیسانند قی از غلبهٔ تلخه باشد دفع شود و اگر مغز تخم لنوک را آس کرده و باشهد آمیخته بچه را بلیسانند قی که از غلبهٔ باد باشد دفع شود نوع دیگر جوش
مجیثه و گل معاوی و لوده و نگلیسر را باشهد آمیخته بچه را بنوشانند از ین اتیسار اگرچه با زور و الا دو ابا باشد دفع گردد نوع دیگر جوش سنبهی و اتیس و
موتهه و بالا و اندرجو بچه را ناهار بنوشانند از ین اتیسار دفع شود نوع دیگر در جوش پهرین مجیثه و زیره گل نیلوفر مسی برنج انداخته بپزند و اشام
آن بچه را بنوشانند از ین اتیسار خونی دفع شود نوع دیگر برنگ و مغز تخم کنار و موتهه در سوت را آس کرده بچه را بلیسانند از ین قی و تشنگی و اتیسار
دفع شوند نوع دیگر مغز تخم کنار و مغز بیل و موتهه و پوست بیخ بریار او مهلتی را آس کرده و باشهد آمیخته بچه را بلیسانند از ین اسهال خونی دفع شود
نوع دیگر شالی و مهلتی را با غسالهٔ برنج آس کنند و باشهد و شکر آمیخته بلیسانند از ین اسهال خونی دفع شود نوع دیگر فلفلین و تخم الایچی خرد
و نمک سنگ را آس کرده و باشهد و شکر آمیخته بچه را بلیسانند از ین بول طفل که بسته باشد دفع گردد نوع دیگر زردچوب و دارهلد و برادهٔ
لوده و هلیله و پوست درخت ارجن و گل سرخ همه را با جوش ترپهله آس کرده بچه را بلیسانند از ین درد بادی و آماس شکم دفع شود نوع دیگر
هلیله و بیخ و کوتهه را آس کرده با شیر مادهٔ گاو و شهد بیامیزند و بچه را بنوشانند از ین مرض تال کنتک و پختگی کام دفع شود نوع دیگر دوخانه
و زردچوب و کوتهه و خردل و اندرجو را با دوغ آس کرده بر اندام بچه سخت کنند از ین بهق و دود و گرد مرض بجرچکا دفع شوند نوع دیگر جوش
پنچمول بزرگ با شیر مادهٔ گاو و روغن ستور آمیخته بچه را بنوشانند از ین هاهاک دفع شود نوع دیگر اتگ و جواسا و هلیله و پلپل و رازه را باریک
آس کنند و با روغن ستور آمیخته بچه را بلیسانند از ین دمه و سرفه دفع شوند نوع دیگر پهکر مول و اتیس و ککراسنگی و پلپل و رازه و جواسا جمله را
آس کرده و باشهد آمیخته بچه را بلیسانند از ین هر پنج نوع سرفه دفع شود نوع دیگر سندهی و ککراسنگی و زردچوب و نمک سنگ را با آب
آس کنند و بدان عمل بنمایند چنانکه طریق بالا گذشته است بکار برند از ین مرض کلونک دفع شود و نماند نوع دیگر گهرمعتی و زردچوب و
دارهلد و لوده و مهلتی و کنکی و برگ تمر جمله را در آوند مسین انداخته سحق کنند و فتیله ساخته بدارند و با آب سائیده در چشم بکشند از ین مرض کلونک
دفع شود نوع دیگر گهرمتی و زردچوب و بیخ هر سه را بمساوی ستده با آب باریک آس کنند و گرم کرده در برگ بید انجیر پیچیده عمل سپیدبان بکار برند
از ین مرض کلونک دفع شود نوع دیگر زردچوب و دارهلد و مهلتی و کنکی و ترپهله و لوده و گندهیرزه سپید و لعل و ادرک و کتائی خرد و بزرگ جمله را بستانند
و با آب آس کرده و شیر گرم گردانیده بر چشم سخت کنند در دفع مرض کلونک نافع آید نوع دیگر سندهی و فلفلین و منسل و خرمهره و زرنیخ و تخم کرنج جمله را
با آب آس کرده و شیر گرم گردانیده بر چشم سخت کنند در دفع مرض کلونک نافع آید نوع دیگر شیرهٔ برگ بادمعار و شهد را باهم بیامیزند و بدان عمل
دستهوتن بکار برند در دفع کلونک نافع آید نوع دیگر سیجون برنگ و زرنیخ و منسل و دارهلد و گل سرخ را با سرکهٔ هندی تا سه پهر باهم بعده آس کرده بدارند و بطریق سرمه
در چشم بکشند از ین مرض کلونک دفع شود نوع دیگر منسل و ناف خرمهره و پلپل و رازه و رسوت جمله را با آب آس کرده فتیله سازند بعده با شهد
سائیده در چشم بچه بکشند از ین جمیع امراض چشم دفع گردند نوع دیگر دارهلد و مهلتی و هلیله و زیره و پنج جمله را بمساوی ستده آس کنند و باشهد
آمیخته در دهن بچه سخت کنند از ین پختگی دهن دفع شود نوع دیگر خرمهره و مهلتی و رسوت هر سه را با آب آس کرده بر دبر بچه سخت کنند از ین دبر بچه که
پخته باشد فراهم شود نوع دیگر در دبر بچه دیوچه را سخت کنند و خون بکشانند و بجوش درختان شیردار و بر ریش را بشویند و داروهای کاکولیادگن را
آس کرده بر آن سخت کنند از ین مرض تبنجارک دفع شود نوع دیگر صندل و کلنجیر و کلسه و خرمهره را آس کنند و بر دبر بچه سخت کنند و این داروها را آس
کرده و باشهد آمیخته بچه را بلیسانند از ین نیز تبنجارک دفع شود نوع دیگر روغن ستور را بسحیق تر از ان اسگند و به شیر که ده چند از روغن باشد
بپزند و بچه را بلیسانند و بر اندامش طلا کنند از ین لاغری و ضعف بچه دفع شود و قوت حاصل گردد و این روغن را اسگند ... گویند
نوع دیگر روغن ستور را بسحیق تر از ان مهلتی و لوده و پلپل و رازه و با کهول و صندل و تالیسپتر و کلیسر بپزند و بچه را بلیسانند و بر اندامش
طلا کنند از ین لاغری و ضعف بچه دفع شود نوع دیگر روغن ستور را بسحیق تر از ان ککراسنگی و مرهری و بهارنگی و پلپل و رازه و دیودار و اسگند

له روغنی است که صاحب نافع لاغری و ضعف کودکان است #

و کاکولی و کهیر کاکولی و دانتی و جیوک و رکهبات و سرنگ بستانند بجوش سر خرگوش بپزند و بچه را بلیسانند و براندامش طلا کنند ازین ضعف و لاغری بچه رفع شود و بچه قوی و فربه گردد و این روغن را ستاکب گهرت نامند نوع دیگر شیر را بستانند و دران سرطان انداخته بجوشانند بعده شیر را بر پای بچه طلا کنند ازین بچه که دندانها او در خواب بساید به سبب آنکه باد در رگهایش بواسطه خوردن غله خشک فاسد گشته باشد و چون بچه را آسیب بو و پری شود باید که شیره و برگ نم و پوست نی نیزه را بستانند و جو کوب کرده و با روغن ستور آمیخته بر اخگر نهند و دودش بچه را برسانند از آسیب بو و پری خلاص یابد نوع دیگر دود سرشف و برگ نم و پوست نی نیزه و لاک بچه را برسانند ازین آسیب بو و پری زائل گردد نوع دیگر گشنیز و موی آدمی و سرشف زرد و برگ نم را جو کوب کرده و با روغن ستور آمیخته بر اخگر نهند و بچه را دود آن برسانند ازین آسیب دیو و پری زائل گردد نوع دیگر کوتهه و بیخ و بلیله و براهمی و سونا و زرد چوب آس کرده نگاه دارند و با شهد و روغن ستور آمیخته بچه را بلیسانند ازین بچه بزرگ و قوی گردد فایده چون طفل را بر آید باید که بشیر بز یا ماده گاو و دو غله که سبب باشد عادت بگیرند و بخورانند فربه شود و چون شیر ماده گاو را بگذارد باید که جا و بهلیمی شرارشتانی را آس کرده و با شهد و شکر آمیخته بر قدر مناسب حال مدام بلیسانند ازین بچه فربه شود فایده بچ را آس کنند و با روغن ستور و یا با شیر آمیخته طفل را بلیسانند ازین بچه سخن درست گوید و گویائیش نیک شود و زیرکی و عقل نیز بیفزاید فایده طبق زرد کوتهه را با شهد و روغن ستور سائیده بچه را بلیسانند ازین اندام بچه روشن شود و قوتش را افزاید فایده چون زاده شود باید که کوتهه را سائیده و با روغن ستور آمیخته بانگشت سخت کرده در دهن بچه در آرند ازین بچه را آسیب بو و پری نشود و زهر اثر نکند فایده پرهای باز و دم ازان خروس بستانند و با روغن تر کرده بر اخگر نهند و دود آن بمولود برسانند همچنین هفت روز این عمل بکنند بچه مذکور را آسیب بو و پری نرسد فایده بچه که با دندان زاده شود نامبارک بود و مادرش در میان اندک روزها بمیرد و بچه که دندانهایش در اول ماه یا دوم یا سوم بر آید نامبارک بود و پدرش میان اندک روزها بمیرد و بچه که دندانش در چهار ماه بر آید برادر را نامبارک بود و بچه که دندانهایش در پنجم ماه بر آید برادر و مادر را نامبارک بود و برادر و مادرش میان اندک روز بمیرند و بچه که دندانهایش در ششم ماه بر آید در مادر و پدر نامبارک بود و مادر و پدرش فقیر گردند و بچه که دندانهایش در هفتم ماه بر آید مبارک بود و پدرش را غنا و مال حاصل آید و بچه که دندانهایش بعد هفتم ماه بر آید تا مدت چهارده ماه نیز نامبارک باشد والله اعلم بالصواب

فصل هفتادم دربیان زهر و علاج آن

بدانکه حق تعالی در زهر خاصیت هلاک نهاده است و حکم تبارک و تعالی سلامتی عالم را بصحت بادشاه مربوط گردانیده پس بادشاه را باید که هوشیار باشد ازانکه دشمنان مقهور و زنان ملعون در تدبیر زهر دادن بوند و مردمان در همه حال یکسان نباشند گاهی باشد که نیکخواه لیسی بدی اندیشد و در حق مقربان خود بدی نکند و ایشان آنمقدار بدهد که مجلس توقع نکند و هیچ چیز محتاج نباشد در حق کسی که بدی کرده باشد او را مقرب خود نسازد و بر مطبخ چاشنی گیر نیکخواه و عاقل و مسکین تعیین کنند و همچنانکه مطبخیان ماهر در هر قسم طباخی باشند و بر ایشان اعتماد بود حواله او بکنند و خانه که مطبخ بود خوب و بزرگ و فراخ که در دیوار آن روزنها باشد بکنانند و آوندهای مطبخ و آلات طبخ پاک و صاف داشتن فرماید و بر سر چاشنیگیر طبیبی که دانا بود و کتبهای طب را از استاد خوانده باشد و علاجها بسیار کرده باشد و بارها آزموده بود و چنان باشد که تشخیص کند از عمل زهر صادر شده بود آنرا از گفتار و کردار هیبت بار رند تعیین فرماید و ایشان آنمقدار بدهد که محتاج بچیزی نباشد و علاماتی که ازان بدانند که زهر فلان داده است آنست که پرسیدن آنرا جواب نیاید و در وقت جواب دادن مدهوش گردد و جوابی نامطابق گوید بجنباند و بغیر آنکه سببی که موجب خنده باشد خنده حادث گردد و انگشتان سست انگشتکند و سر فرود کرده بر زمین خطها کشد و بلرزد و خائف بود و بهر سوئی نگرد بناخن کاه و مانند آن ببرد و براه دریچه بیرون آمدن خواهد و رویش خشک و سیاه گردد و محلهائی که دران دشمن زهر اندازند بسیار اند چنانکه مسواک و طعام و شراب و روغن و ابتنه که آنرا بر اندام بمالند و شانه که آنرا بسر کشند و آب که بدان غسل و وضو بکنند و صندل و دیگر خوشبوئیکه آنرا بر اندام طلا کنند و هارهای گل که آنرا بپوشند و جامه پوشیدنی و جامه اسلحه پوشیدنی و انگشتری که آنرا بپوشند و پاافزار و کرسی و زمین نشست و مرکب و توتیا که آنرا در چشم کشند و مانند آن طبیب را شاید طعامی که برای بادشاه پخته باشند مقداری ازان طبیب را بخورانند و مقداری

فصل هفتادم دربیان زهر و علاج آن

از سر بر زمین اندازند تا بکسان بر نشینند اگر زهرآلوده خواهد بود از آن آواز طراق خواهد بر آمد چنانکه چون نمک بر آتش اندازند و آواز طراق از آن برخیزد و نیز شعاع زبانهٔ آتش آن برنگ پرهای گردن طاوس خواهد بود برای امتحان طعام زهرآلوده طریقهای دیگر نیز اندازند یکی آنست که چون آنرا پیش مرغان آتش خواره که گرسنه بوند باندازند بسوی آن ننگرد و چشم را از آن بگرداند و دوم آنست که پرنده ایست که آنرا چیوچیوگ گویند چون آنرا بیند فی الحال بمیرد و سوم آنست که چون طعام زهرآلوده پیش نظر پرند که آنرا کوئل گویند باشد اگر درین هنگام آواز کند آوازش متغیر گردد و چهارم آنست که بدیدن طعام زهرآلوده بزه مست گردد و پنجم آنست که بدیدن طعام زهرآلوده طاوس خوش شود و ششم آنست که بدیدن آن شارک و طوطی آواز بر آرند و هفتم آنست که بدیدن طعام زهرآلوده بط بازو باز او را اضطراب آرد و هشتم آنست که بدیدن آن بهنگراج آواز چنان کند گویا که او را شکستگی و حزن پیش آمده است و نهم آنست که بدیدن آن از چشمهای چتل اشکها سائل گردند و دهم آنست که بدیدن آن بوزینه پیدا شود و را که این حیوانات و طیور را داشتن فرمایند و نیز برسیدن بخار طعام که خورد سینه درد کند و هیئت و گونه چشمهایش بگردد و اگر شخصی را از رسیدن بخار طعام زهرآلوده این عوارض حادث گشته باشند باید که کوتهٔ و اسیر و حیر را آس کرده و با شهد آمیخته چشمش بکشند و دربینی آس بجکانند و صندل و سرخ و زرد چوب را آس کرده بر سرش سخت کنند و صندل را با آب سائیده بر سینه اش طلا کنند و نیز بدر آوردن دست در طعام زهرآلوده سوزش پیدا شود و ناخنهای بوسیده شده ریزیده گردد و اگر شخصی بدین عارضه مبتلا گردد باید که کلیده سر بیهوتی و سومانا و پاهول را آس کرده بر دست و پایها سخت کنند و بچشیدن طعام زهرآلوده زبان سخت هچو سنگ گردد چنانکه مزهٔ مطعوم بدان دریافته نشود و سوزش و درد کند و کف از دهن سائل گردد و چون شخصی بدین عارضه مبتلا گردد باید که داروهائیکه بجهت دفع آثار بخار طعام زهرآلوده گفته شده اند بکار برند و علاجی که بجهت دفع آثار زهر که مسواک آلوده کرده داده شود و آن عنقریب گفته خواهد شد نیز بکار بندند و برسیدن زهر در مقامی که آنرا آماسی گویند قی و اینسار و بیهوشی و انتفاخ شکم و فتور حواس خمس حاصل آید و موهای اندام ایستاده شوند و چون شخصی بدین مبتلا گردد باید که کدو و تلخ و بیخ کندوری و شقاقل را آس کرده و با غساله برنج یا با دوغ و یا با جغرات آمیخته و نوشانیده قی بکنانند و برسیدن زهر بمقامی که آنرا پکواسو گویند سوزش و تشنگی و بیهوشی و فتور حواس خمس و انتفاخ شکم بآواز پیدا آید و رنگ اندام سیاه گردد و چون شخصی بدین مبتلا شود باید که تخم بیل را آس کرده و با روغن ستو آمیخته بنوشانیده قی و اسهال بکنانند و دو گهی بکهار را آس کرده با شهد و جغرات آمیخته بنوشانند و بمخلوط گشتن زهر در شربتهائی چنانچه شیر و شربت و آب خطهای گونا گون و کف حباب در آن پیدا آیند و عکس پدید نشود و اگر دیده شود خوب و کماهی دیده نشود و یا دو عکس بنظر آیند و به مخلوط گشتن زهر برگ بشت پخته و نقلی و سبزی مزه اش متغیر گردد و هچو شکسته نماید و به مخلوط گشتن زهر بدیگر طعام بوی و رنگ و مزه اش متغیر گردد و به آوردن زهر و میوهٔ پخته میوهٔ مذکور بوسیده شود و بدر آوردن زهر در خام میوهٔ مذکور پخته گردد و بکردن مسواک که آنرا بزهر آلوده باشند گوشت بیخ دندان و زبان لب بیاماسند و چون شخصی بدین مبتلا گردد باید که گل دمعاوی و هلیله و تخم جمون را آس کرده با شهد آمیخته بر محل آماس سخت کنند تا آماس زائل گردد نوع دیگر پوست درخت جمون یا پوست درخت سرس یا پوست سنبهالو را آس کنند و با شهد آمیخته بر محل آماس سخت کنند تا آماس زائل گردد نوع دیگر پوست بیخ انگور را آس کنند و با شهد آمیخته بر محل آماس سخت کنند تا آماس زائل گردد و بکردن زبان تراش که آنرا کسی بزهر آلوده کرده باشد نیز زبان و لب بیاماسند و چون شخصی بدین مبتلا شود علاجهائیکه بجهت دفع اثر زهر که بمسواک آلوده باشد گفته شده اند بکار بندند و به طلا کردن روغن که آنرا بزهر آلوده باشند جرم بطرق و درد کند و پخته شود و آلایش از آن بچکد و خوی از آن روان شود و گوشت بطرقد و روغن که بزهر آلوده شود غلیظ و لزج و بدرنگ گردد و چون طلا کردن چنین روغن مبتلا گردد باید که آب سرد بر سایر اندامش بریزند و صندل و تگر و کوتهٔ و سبزی اسیر را آس کرده بر اندامش سخت کنند و سومانا و گلو و اسپند سپید و گل نیلوفر و شمسی و جهول و تجر را آس کرده و با شیر و بول ماده گاو آمیخته بنوشانند صحت یابد و بر غسل کردن با آب که زهر آمیخته باشند و مالیدن صندل و پوشیدن جامه و خواب کردن بر جامهٔ خواب و پوشیدن اسلحه که آنرا بزهر آلوده باشند آثاری که از طلا کردن زهر لوند پیدا آیند و چون شخصی بدین مبتلا گردد علاجهای دافع اثر زهر که آنرا بروغن آلوده باشند بکار بندند و بکردن شانه که

آنرا بکسی زهر آلوده باشد بسر دردکند و موهای سر بریزند و از مسام موها و چشم و گوش و بینی خون سائل گردد و در سر دانهای کوچک که گره دار باشند
برآورد اگر وی چون شخصی بدین مبتلا گردد باید که گل سیاه را با آنچه مانی رسیده و شیره بادرنجبویه و لسوت و چولائی چند پت بدهند بعده بروغن ستور یا کدوه بر سر سخت کنند
صحت یابد نوع دیگر جوش ترپهله یا جوش موساکنی یا شیره سرگین بر سر طلا کنند از ین صحت شود و باندا ختن روغن سرباگل یا کنجاره یا آماده برنهادن
خود بستن دستار بران که مینا بر زهرآلوده باشند آثار که بکردن شانه زهرآلوده بود پیدا آیند و برای دفع آن علاجهائیکه بجهت دفع زهر شانه گفته شده اند
کار بندند و بمالیدن امشبه زهرآلوده بر روی گونه سیاه گردد و مانند خارها که بر ساق نیلو فر قمری بود بر روی حادث گردند و آثار روغن زهرآلوده که آنرا
براندام طلا کنند نیز پیدا آیند و چون شخصی بدین مبتلا گردد باید که آنرا روغن ستور و شهد یکجا کرده بنوشانند و صندل با روغن ستور آمیخته بر روی سخت کنند
صحت یابد نوع دیگر دوده ملتی و بهارنگی و بیخ کبیره سپید را آس کرده بنوشانند از ین نیز صحت شود و بسوار شدن بر مرکب که بر پشت آن
زهرآلوده باشد در سرین و بروتمور و بنیس آبلها حادث گردد و از ان آلایش چنانچه ریم و زرد آب بچکد و مرکب که پشتش زهرآلوده باشد بیقرار گردد
و پشتش لحم و ام شود و کف از دهن سائل گردد و چون کسی بر اینچنین مرکب بنوعی سوار شود که بعوارض مذکوره مبتلا گردد باید که علاجهای دافع زهر که آنرا
آلوده باشند بکار بندند و برای مرکب نیز همین علاجها بکنند و بچکانیدن دارو در بینی که آنرا کسی با زهر آمیخته باشد از بینی و گوش و چشم و خون بیرون آید
و سر درد کند کف از دهن سائل گردد و فتور در حواس خمس پیدا آید و بدر آمدن دود داروهای زهرآلوده در بینی همین آثار پیدا آیند و چون کسی بیکی از ین
دو عارضه مبتلا گردد باید که روغن ستور را با شیر و به سحیق تر از ان انیسون و اسپید و گل مالتی بپزند و شخصی مذکور را بخورانند و در بینی اش بچکانند صحت یابد
و ببوئیدن گل زهرآلوده سر درد کند و اشکها از چشم سائل گردند و گل بی بوی و رنگین پژمرده گردد و چون کسی چنین گلها را ببوید و با ثار آن مبتلا گردد
باید که علاجهائیکه بجهت دفع آثار بخار طعام زهرآلوده و بجهت دفع آثار امشبه زهرآلوده گفته شده اند بکار برند و باندا ختن روغن زهرآلوده در
گوش درد کند و به آماس و بچکد و بجا سه سمع فتوری پیدا آید و چون کسی بدین مبتلا گردد باید که شیره ستاول باشد و روغن آمیخته در گوش بچکانند
صحت یابد نوع دیگر شیره کاسچهل با جوش آنرا که سرد کرده باشند در گوش بچکانند از ین نیز صحت یابد و بکشیدن توتیای زهرآلوده در چشم درد کند
و آب از چشم سائل گردد و بیش بسیار آرد و در قوت باه فتوری پیدا کرده و گاه باشد که بصارت بکلی زائل گردد و چون کسی بدین مبتلا گردد باید که کنگی
آنرا از شیر گشنیده باشند شخص مذکور را بنوشانند و بدین روغن ملخ نیز بکار برند نوع دیگر میده سنبل و پلپل دراز با صمغ درخت کهانا یا پ
با صمغ شالی با کف دریا و گورچنه را با آب سائیده در چشم بکشند صحت یابد و بپوشیدن نعلین چوبین و یا چرمین و یا موزه و بایستادن چوکی زهرآلوده
پایها آماس کرده و آبلها در ان افتند و بچکند و بپوشیدن زیور زهرآلوده مهلکه زیور بران محل برسد آماس و سبز قد و پخته گردد و بچکید روشنائی
زیور را بالودن زهر زائل سازد و چون کسی بپوشیدن نعلین زهرآلوده و یا بایستادن بر چوکی زهرآلوده و یا بپوشیدن زهرآلوده مبتلا گردد
باید که علاجی که بجهت دفع آثار روغن زهرآلوده گفته شده اند بکار برند و بجهت دفع زهر علاجیکه آنرا مهاسکند می نامند و این هم
درین فصل عنقریب خواهد آمد بخورانند و براندام طلا کنند و در بینی بچکانند و در چشم بکشند نافع آید و بجهت دفع زهر نیز بعلاج برق اسهال بکنانند و
اگر محل رگ کشادن باشد رگ بکشانند نافع آید و بجهت دفع زهر بیخ گیاهی که آنرا اجرها گویند و یا بیخ گیاهی که آنرا بلهکا گویند و شخصی که مبتلا
بزهر گشته باشد آنرا ببویانند و با آب سرد کرده بنوشانند و براندامش طلا کنند نافع آید اگر کسی این بیخ را بر دست بندد و طعام زهرآلوده بخورد
طعام مذکور ضرر نرساند و بی زهر گردد و بیخ بلهکا سیاه و چشم ناک بود و بیخ اجرها سپید و بشکل کند باشد چون آنرا بشناسند باطنش سیاه مثل دود بود و
آنرا اجی نامند و آنهم در فصل خواهد آمد نوشانیدن در دفع زهر بسیار نفع دارد و در دفع زهر خورانیدن گوشت سوسمار و طاوس و خبر مرگ و آهو
و نوشانیدن شوربای آن نیز در دفع زهر بسیار فائده دارد لیکن می باید که هیلتی و لسوت را آس کنند و با شراب شکر بیامیزند و با آن گوشت
سوسمار و خبر مرگ پزیده بخورانند نافع آید و در گوشت طاوس شکر و انیسون و سندهی انداخته بپزند و بخورانند نافع آید و نوشانیدن جوش پوست نم

بعد آنکه آنرا سرد کرده باشند و با شهد و شکر آمیخته بوند فائده دارد و قی کنانیدن بعد آنکه بلبل دراز و حلتی را آس کرده با شکر و شهد و شیر و شکر و آب آمیخته بنوشانیده باشند نیز و دفع زهر نافع ست و نیز طبیب را شاید زمینی که بادشاه در آن آید آب و غله و سبزه گاه و راه آنرا تفحص کند بنا بر آنکه دشمن زهرآلوده کرده باشد باشد اگر آب زهرآلوده شود آب غلیظ و لزج و بدبوی گردد و کف و خطهای گوناگون در آن پیدا آید و حیوانات آن آب چنانکه غوک و ماهی بمیرند و پرندگانی که در آن آب باشند و حیواناتی که در کرانه آب بوند بیهوش و بیقرار گردند و آدمیان و دواب که آنرا بنوشند بیهوش شوند و قی و درد اندامش و تپ شان پیدا آید و چون چنین آب نوشند و شود طبیب را شاید که نوشندگان را علاج کند بعده آب را بعلاج بی زهر گرداند و علاج آن آنست چوب دهو و سال و [illegible] بسیار و پادل و سنجنه و موکهیا و کروالا و کاچهل البستانند و سوخته خاکستر گردانند ازین خاکستر را اگر گرم باشد و در حوض زهردار باندازند آبش بی زهر گردد و باید که [illegible] برق بر حاجت از آن بستانند و خاکستر مذکور آنرا بی زهر گردانند استعمال کنند و اگر راه و یا منزل زهرآلوده باشند عضوی که بدان برسد بسوزد و پخته گردد و بیچاره و موی و ناخن آن ریزیده گردند و چون زمینی را دشمنان زهرآلوده ساخته باشند و راه یا [illegible] طبیب را شاید که اولاً آنرا بی زهر گرداند بعده آن [illegible] اند و علاج بی زهر گردانیدن آن آنست کلیسر و دارو های ابایادکن را با شراب آس کنند و زمین مذکور را بسیر شاخهای آن ترکنند بعده گل هنیه را با آب مخلوط ساخته شاخهای آن بر راه بریزند و اگر دشمنان بکاه و غله زهرآلوده کرده باشند هر دابه و آدمی که آنرا بخورد بیهوش گردد و قی کناند و شکش جاری شود و گاه باشد که بمیرد و چون چنین غله و کاه بخورد طبیب را شاید که بعلاج آنها زهر خورندگان را به گرداند و طبق زر و نقره و زنخ هر یک یک حصه موتهه سه حصه گرفته آس کنند و با [illegible] و روغن گاوی که لعل و رام و سپید رام باشد و آنرا کبیا یا گویند بیامیزند و بر طبل و [illegible] گنند و آنرا بنوازند تا آواز بشنود در گوش [illegible] زهر [illegible] فرو آید و این را تانال پرت نامند و اگر دود و یا باد را دشمنان زهرآلوده کرده باشند پرندگانی که [illegible] دود و باد مذکور برسد بر زمین افتند و دود [illegible] در آن که شان را با دود مستور برسد بسیار فرو [illegible] و در سر [illegible] امراض چشم مبتلا گردند و چون دشمنان چنین کرده باشند طبیب را شاید که کسانیکه شان را با دود دود رسیده باشد بعلاج آنها [illegible] واقع زهر نیک گرداند و هوا و دود مذکور را بی زهر گرداند و علاجش آنست که لاک زرد چوب [illegible] موتهه و [illegible] و الایچی و [illegible] در [illegible] کند و [illegible] جمله را بستانند و چنانکه بسوزند چنانکه دود و این بد دود هوای زهرناک برسد و مخلوط گردد و ازین زهرش زائل شود

و باید دانست که زهر بر دو نوع ست یکی حیوانی و یکی غیرحیوانی و غیرحیوانی بر دو نوع ست یکی بیخ بعضی نباتات و آن هشت اند یکی بیخ کلیتک و دوم بیخ کنیر و سوم بیخ حبه و چهارم بیخ اسکند و پنجم بیخ [illegible] و ششم بیخ کرباری و هفتم بیخ اغنا و هشتم بیخ [illegible] و دوم نوع غیرحیوانی برگ بعضی نباتات ست و آن برگ ست یکی برگ کهتیکا و دوم برگ کنیا و سوم برگ [illegible] و چهارم برگ کرنجه و سوم نوع از زهر غیرحیوانی بار بعضی نباتات ست و آن دوازده اند یکی بار کرکوت و دوم بار رینکا و سوم بار کهربوت و چهارم بار رجانی و پنجم بار باک و ششم بار [illegible] و هفتم بار [illegible] و هشتم بار [illegible] و نهم بار چندن و یازدهم بار سار و دوازدهم بار [illegible] و چهارم نوع از غیرحیوانی گل بعضی نباتات ست و آن پنج گل ست یکی گل [illegible] و دوم گل کدنب و سوم گل [illegible] و چهارم گل [illegible] و پنجم گل [illegible] و پنجم نوع از زهر غیرحیوانی پوست بعضی نباتات ست و ششم نوع مغز چوب بعضی نباتات ست و هفتم نوع صمغ ست هر یکی ازین سه چیز هفت ست یکی پوست و مغز و صمغ [illegible] و دوم پوست و مغز و صمغ کرنری و سوم پوست و مغز و صمغ [illegible] و چهارم پوست و مغز و صمغ [illegible] و پنجم پوست و مغز و صمغ [illegible] و ششم پوست و مغز و صمغ [illegible] و هفتم پوست و مغز و صمغ [illegible] و هشتم نوع از زهر غیرحیوانی شیر بعضی نباتات ست و آن سه است یکی شیر [illegible] و دوم [illegible] و سوم شیر [illegible] و نهم نوع از زهر غیرحیوانی بعضی دهاتها اند و آن دو دهات اند یکی [illegible] و دوم [illegible] و دهم نوع از زهر غیرحیوانی بعضی نباتاتست و آن سیزده اند یکی کند [illegible] و دوم کند [illegible] و سوم کند [illegible] و چهارم کند [illegible] و پنجم [illegible] و ششم [illegible] و هفتم کند [illegible] و هشتم کند [illegible] و نهم کند [illegible] و دهم کند [illegible] و یازدهم کند [illegible] و دوازدهم کند [illegible] و سیزدهم کند [illegible] و بعضی ازین کندهای را اصناف سازند چنانچه کند [illegible] بر چهار صنف ست و کند [illegible] شش صنف ست اما زهر که بیخ بعضی نباتات ست و اگر شخصی آنرا بخورد اندامش درد کند گویا که آنرا می شکنند و سخن پریشان گوید و

بیهوش گردد و آنا زهر که برگ بعضی نباتات ست اگر شخصی آنرا بخورد اندامش درد کند گویا که آنرا می شکنند و فاره و دمه آنرا پیدا آید و آنا زهر که بار بعضی نباتات ست
اگر شخصی آنرا بخورد جمعیت بدن او نا آرام است و اندامش سوزش کند و شخص مذکور را آرزوی طعام نباشد و آنا زهر که گل بعضی نباتات ست اگر شخصی آنرا بخورد در
شکم و قی و بیهوشی شخص مذکور را پیدا آید و آنا زهر که پوست و مغز و صمغ بعضی نباتات ست اگر شخصی آنرا بخورد از دهنش بوی بد آید و کف از دهنش سائل
گردد و سرش درد کند و اندامش خشک و خشن گردد و آنا زهر که شیر بعضی نباتات ست اگر شخصی آنرا بخورد کف از دهنش سائل گردد و زبانش گران شود و
اسهال پیدا آید و آنا زهر که بعضی معدنها ست اگر شخصی آنرا بخورد سینه اش درد کند و کامش بسوزد و شخص مذکور بیهوش گردد و آنا زهر که گند بعضی
نباتات ست از جمله آن اگر زهر کالکوت را بخورد اندامش کرخت و سخت گردد و بلرزد و اگر بچنابچهی که آنرا در عرف بچهناگ گویند بخورد رگهای گردنش سخت گردند
و بول و غایطش زرد گردد و اگر زهر سر کهیت را بخورد شکمش منتفخ گردد و اندامش در مجاری خود روان نشود و اندامهای آماس که گره دار باشند بر اندامش حادث
گردند و اگر بالکا را اکسی بخورد گویا پایش برود و گردنش ضعیف و ناقوت شود و اگر زهر کردم را بخورد لعاب از دهنش سائل گردد و شاشش جاری شود و
چشمهایش زرد شوند و اگر تیرانک زهر را بخورد اندامش درد کند و امراض سر حادث گردند و اگر مستانک زهر را بخورد اندامش درد کند و شکمش منتفخ گردد
و سر رگ شود و اگر ... زهر را بخورد چشمهایش بعلاوه شوند و شکمش منتفخ و سبز رنگ گردد و اگر مولک زهر را بخورد اندامش متغیر گردد و به آماس شود و اگر زهر هلاهل بخورد اندامش
سیاه گردد و لب زیرین اش بیرون آید و اگر مهاکیه زهر را بخورد بخندد و دندان را بر هم بساید و چشمها بر بندد و سخن یاوه گوید و غشی پیدا آرد باید دانست
زهر که مردم را هلاک میسازد به سبب آنست که در آن ده صفت اند یکی خشکی و دوم گرمی و سوم تیزی و چهارم نافذ گشتن در منافذ تنگ و پنجم فانی گشتن در
اندام بسرعت و ششم ساری گشتن در اندام پیش از انهضام و هفتم سست گردانیدن بندهای اندام بعد خشک گردانیدن معالجتها و هشتم [illegible]
و نهم لطافت و سبکی و دهم عدم انهضام زهر بسبب خشکی خود باد را فاسد و غالب گرداند و به سبب گرمی خود تلخه را بیفزاید و فاسد گرداند و به سبب تیزی
خود عقل را ضرر رساند و محلهای خطرناک در آید و برود و به سبب آنکه قوت نفوذ در منافذ تنگ دارد و در محلهای تنگ آماده ضرر پیدا آرد و به سبب آنکه قوت نفوذ دارد
فی الحال ساری گشته و اخلاط را فاسد گرداند و بمیراند و به سبب آنکه قوت سرایت کردن در اندام پیش از انهضام دارد در اندام ساری گشته بماند و اثر
خود پیدا آرد و به سبب آنکه قوت سست گردانیدن بندهای اندام و خشک گردانیدن معالجتها دارد و معالجتها را خشک کرده بندها را سست گرداند و به سبب
آنکه لزوجت و چسپندگی دارد و منفذها محتبس شده و به سبب آنکه سبک و لطیف ست بعلاج و دفع ساختن آن طبیب را دشوار آید و به سبب آنکه فی الحال
منهضم نگردد تا دیری ضررش ماند و میان زهرهای غیر حیوانی زهری که مثل بعضی نباتات ست هر ده صفت مذکور دارد بواسطه آن خورنده را فی الحال هلاک سازد و دیگر
زهرها این هر ده صفت ندارند بلکه بعضی دارند بواسطه آن خورنده را فی الحال هلاک نسازد و تا مدتی ضرر و رنج رساند و هلاک سازد و همچنین هر دیگر در آن
هر ده صفت باشد فی الحال هلاک سازد و آنکه در آن بعضی از آنها باشد بمدتی هلاک گرداند و زهری که بذاته کم قوت بود و آنکه بسبب کهنگی و یا به سبب
سوخته شدن یا به سبب خشک گشتن بحرارت آفتاب یا بسبب مصاحبت دارو های مزیل قوت زهر اندک قوت گردد و آنرا دوکهی بس نامند و این زهر فی الحال
هلاک نسازد و بلغم را بیفزاید و تا مدتی طویل ضرر برساند و تفصیلش بدین منوال گردد که اندامش تغیر پذیرد و شکمش گاه جاری شود و گاه بسته گردد و دلش
بی قرار گردد و سرش بگردد و در کامش لکنت و تغیر پیدا آید و شخص مذکور را تشنگی و بیهوشی روی نماید و علامات دوکهی اودر روگ نیز حادث گردند و آن
در فصل اودر روگ گفته شده اند و زهر دوکهی چون در مقامی که آنرا آماسی گویند در آید و امراضی که از غلبه باد و بلغم پیدا بوند حادث گردند و چون در مقام
کهواسی در آید امراضی که از فساد باد و تلخه حادث گردند پیدا آیند و موهای سر و ریش و سائر اندام فرو ریزیده شوند و در هنگام وزیدن باد و هنگام
پیدا آمدن ابر و جو سمار و هنگام باریدن باران زهر دوکهی غلبه کند و در ابتدای آمدن ابر و جو سمار غلبه آن بسیاری خواب و گرانی اندام و فازه پیدا آیند
و بندگاه سست گردند و موهای اندام ایستاده شوند و جود درد کند و چون سخت غلبه کند بدهضمی و ناآرزوی طعام و مستی پیدا آیند و دانهای آماس
چنانچه بخوردن زنبوران میشوند در اندام پیدا گردند و معالجتها کم انتقت و دستها و پایها خشک گردند و بیهوشی و قی و اسهال و تشنگی و انتفاخ شکم حدوث یابد

واز بعضی زهر بیهوش گردد و گهی دیوانگی حادث گردد و از بعضی لکنت در کلام و نادرستی در آن روی نماید و از بعضی آثار و امراض بسیار حادث گردند و باید دانست
که زهر غیر حیوانی را هفت حمله اند حمله اول خورنده بیهوش گردد و زبان سخت و سیاه شود و حمله دوم اندام بلرزد و سست گردد و بسوزد و گلو درد کند و حمله سوم
درد کند و در محل آماس ورم زیاده پیدا شود و کام خشک گردد و چشمها به آماس شوند و سبز گردند و بینائی کم افتد و حمله چهارم شکم روان گردد و بلغم و دم پیدا آید
و سرگران شود و حمله پنجم کف از دهن سائل گردد و گونه اندام متغیر شود و بندگاهها بشکنند و هر سه خلط غالب آیند و در محل بادی بسیار شود و حمله ششم
عقل بکلی زائل گردد و شکم بسیار روان شود و حمله هفتم کمر و گردن و پشت شکسته گردد و قوت اینها بکلی زائل گردد و چون حمله اول شود باید که آب سرد
نوشانیده قی بکنانند و علاج دو گهی بگهاره با روغن ستور و شهد آمیخته بخورانند و چون حمله دوم شود باید که قی و اسهال هر دو بکنانند و علاج دو گهی
بگهاره با روغن ستور و شهد آمیخته بخورانند و چون حمله سوم شود باید که بر مناسب مقام دارو در بینی بچکانند و در چشم بکشند و علاج دو گهی بگهاره را
با روغن ستور آمیخته بخورانند و چون حمله چهارم شود باید که علاج دو گهی بگهاره را با روغن ستور آمیخته بخورانند و چون حمله پنجم شود باید که جوش ملهتی و شهد ایکجا کرده
بنوشانند و چون حمله ششم شود باید که علاجی که برای دفع اتیسار که در فصلش گذشته است بکار بندند و چون حمله هفتم شود باید که داروی دافع زهر که
مناسب آن مقام باشد در بینی بچکانند و بر سر کلکها زده گوشت گوسپند را که با خون آمیخته باشد بران نهاده به بندند و خون گوسپند یا حیوان دیگر بنوشانند
و زهرهائیکه بعد دیری هلاک گردانند بجهت دفع آن علاجهای سر دیگر بکار بندند و برنج را در جوش بنارل و اجمود و بابرنگ و سوجبلی و آک و گلوی و
پلپله و سنگ بستان و سرشف و چتره و زرد چوب و دارهلد و هر دو کتائی و کرمیرنه و رینکا و سنبل و فلفل و کلکیه که هر همه متساوی باشند پخته و آشام
ساخته و با شهد و روغن ستور آمیخته بنوشانند و در دفع زهر غیر حیوانی و زهر حیوانی که بعد از مدتی هلاک سازد نافع آید نوع دیگر روغن ستور را با جوش
و بسحیق ترازان ملتی و تگر و گوکهه و دیودار و رینکا و ناگیسر و الاچی و ایلبا لکا و مجیٹه و باجهول و دوب سفید و برنگ و صندل و تیرج و پرنیک و سیرن و زرد چوب
و دارهلد و هر دو کتائی و کلیسر و سرول و گهرمتی بپزند و بنوشانند از این نیز زهر غیر حیوانی که بعد از مدتی هلاک سازد دفع گردد و این روغن را ای کهرت
نامند و زهر یکه نه داده گهی لیس گویند بجهت دفع آن قی و عمل اسهال بکار بندند و پیل دراز و سرن و جیر و لودهه و لون براهمی و بالا و بریل و سنکور را
متساوی شده و آس کرده و با شهد آمیخته بدارند و در وزینه بخورانند و این علاج را دو گهی بگهیار نامند و این علاج در دفع دیگر زهرهائیکه
نافع ست و امراضیکه از خوردن دو گهی لیس و دیگر زهرها حادث گردند چنانچه تپ و سوزش و بلغم و آماس شکم و نقصان منی و اتیسار و بیهوشی و سبب
و دیگر امراض شکم که برای دفع اینها داروهائیکه در فصلهای آن گفته شده اند بر حسب مناسب مقام بکار بندند و دو گهی لیس چون از خوردنش یک
سال نگذشته باشد و خورنده با پرهیز بماند و اندر بود و بخوردن دارو اثرش برود و نیز که دارو باز آید و چون از خوردنش هر یکه بسیار روزها گذشته اند خورنده
با پرهیز نماند و لاغر و ضعیف بود باید و از ائل نشود و باید دانست که زهر حیوانی در شانزده محل باشد یکی نظر دوم نفس سوم دندان چهارم ناخن پنجم بول ششم غائط
هفتم منی هشتم لعاب و نهم ظاهر جثه و دهم دهن و یازدهم کاز و دوازدهم ضراط و سیزدهم دبر و چهاردهم استخوان و پانزدهم تلخه و شانزدهم نیش بعضی
ماران که در ظاهر زمین بوند در دندان زهر دارند و گربه و خر و یوزه و بوزنه و آدمی و شیر آبی و غوک و ماهی که آنرا پاک گویند و سوسمار و خارپشت و
شغال و کرفش و چهارپایان و کرمهائیکه آنرا چهار پای باشد در دندان و ناخن زهر دارند و نمت و بچه کسای یا سگ و سر کهیا تنر و تنگ
و پراکیت و گونادن و کرمهای در بول و پشکل زهر دارند و موش را در منی زهر ست و عنکبوت را در لعاب و غائط و دندان و کاز و ناخن و بول و
جثه و دهن زهر ست و مگس و دو دیش و غوک که آنرا گنبه ساک گویند و دو بوجه در دهن و کاز زهر دارند و چتر سیرگهی و چراو کرئیس و ندار و ابر میدک
و سار مارا در دهن و کاز و دندان و زهر جثه و ضراط و غائط زهر ست و تارتیز و غوک بتی و ماهی در استخوان زهر دارند و ماهی سکلی و ارچی را در تلخه
زهر ست و کرمهائیکه آنرا سو خیم تنه گویند و اچشک و بربی و بسندی و زنبور سیاه و کژدم و لب بیهر و کرتدی که بر برگ درختان پیدا شوند در نیش
زهر دارند و بعضی کرمها که ذکر کرده نشده است یا در کاز یا در دهن یا در سر و محل که آنرا زهر باشد و باد دوم چون بجثه اد تمام زرد گردد و زهر باد در تمام

بلنش سار لیست همچنانکه آب منی در تمام بدن سرایت دارد و چون مار غضب کرده می گزد زهر از تمام اندامش ناب گشته و چکیده بزیر دندانهاش که بشکل خار ماهی
ماهی گیران اند جمع میشود و چونکه مار بعد گزیدن منقلب می شود زهر بمحل نیش سخت میشود و ساری میگردد و زهر سخت گرم و تیز است بدین سبب برای دفع آن
علاجهای سرد بکار بندند و عمل بر عکس آن که سرد بود نکنند و زهر که جهای سخت گرمی و تیزی دارد بلغم و باد را بیفزاید بدان سبب عمل سرد بران ممنوع نیست
و حیوانیکه آنرا مار گزیده باشد و یا به تیر زهر آلوده آنرا زده باشند باید که گوشت آنرا از هنگام مردنش تا دو ساعت نخورند و اگر بخورند آثار زهر در آیند
و گاه باشد که خورنده چنین گوشت هلاک گردد و اگر گوشت چنین حیوانات چون از هنگام مردنش دو ساعت گذشته باشد بخورند بعد آنکه محل آنکه
و را آنجا مار گزیده بود و یا تیر زهر آلوده رسیده شده باشد بریده دور کرده بود ضرر نرسد و شخصی که زهر خورده باشد یا مار آنرا گزیده بود چون علامتش ظاهر شود
و غائطش بی رنگ و دو خانه گرم باشد و یا کف از دهنش سائل گردد و یا شکمش منتفخ شود و یا گونه اندامش متغیر گشته سیاه و زرد و ام گردد و یا اشکاف کنان
خون از اندامش برون نیاید یا اثر زخم چوب و چابک بر اندامش ظاهر نگردد و یا رنگش سیاه گردد و مویهای سر و اندامش بریده گردند و یا بینی
پست گردد و حاسه شامه زائل گردد چنانکه بوی در نیابد یا گلویش بگیرد بد و این نگردد و شخصی که آنرا مار گزیده باشد و اندامش بمحل گزیدن آماس پذیرد
لعل و ام سیاه و ام گردد و یا از بینیش فتیله بلغم و کف برون آید و یا از دهن و مقعدش خون سائل گردد و یا اثر جراحت هر سه دندان مار بر اندامش ظاهر گشته باشد
و دیده شود و یا به سبب سرایت کردن زهر مار بر اندامش دیوانه شده باشد نیز بد و این نگردد و شخصیکه آنرا ماری که مسکنش زیر درخت لرزان یا بتخانه یا
در جای سوختن کبران یا در سینی بود و یا در میان درختی باشد که بر سر دوراه بود گزیده نیز بد و این نشود و شخصی که آنرا مار در محل خطرناک نگزد نیز العلاج به نشود
و باید دانست اثر زهر غیر حیوانی و حیوانی در گرمی در چند بود و شخصیکه روزه و حرکت بسیار کرده باشد یا بادی یا بیتاب یا بسیار خورده باشد و گرسنه باشد و
لیش آن زهر نخورد و یا آنرا مار بگزد زهر در رود و چند اثر کند در بچه و پیر و ضعیف و ناقوت شخصی که خشک باطنی یا مبتلا بمرض سیلان منی بود و زنی که حامله باشد
اثر زهر نیز در چند بود و باید دانست مارانی که بر روی زمین نمی باشند چنانکه باسک و تلهک و کرکوتک ذکر اینها نیفتاد از آنکه از اینها ضرر
نمی رسد و علاج با اینها تعلق ندارد و مارانی که در روی زمین باشند بر پنج نوع اند یکی را ابتدا دریکر گویند و آن مار لیست که کفچه دار بود و پشتش
روان گردد و بر سرش نقشی بشکل چیده ناریا بشکل چتر یا بشکل هفت زراعت یا بشکل نقشی که مسمی به سنگ است و بر شکل کنب یل بود
و این مار بیست و شش صنف است یکی را کشن سرپ گویند و دوم را مهاکشن و سوم را کشنودر و چهارم را سیت کبود و پنجم را مهاکبوت و ششم را
بلاهک و هفتم را مهاسرپ و هشتم را سنکهپال و نهم را لوه تا چهه و دهم را کیب معک و یازدهم را بر سرپ و دوازدهم را کهنده و سیزدهم را کلیند و چهاردهم
را پدم و پانزدهم مهاپدم و شانزدهم را دربحدیپ و هفدهم را دره مکهه و هجدهم را بند ربک و نوزدهم را کهیرکی و بیستم را اجگر و بست یکم را کهپاچمیکان
و بست و دوم را کریسرب و بست و سوم را جبرت و بست چهارم را سیت او در و بست پنجم را مهاسرا و بست و ششم را اسی تکهه نامند و دوم را
از پنج نوع مار مندلی گویند و آن مار لیست سخت جسم بود و آهسته روان گردد و بر تنش نقشهای مدور رنگارنگ بوند و زهر این مار سخت تیز مثل
آتش سوزان بود و این مار بیست و دو صنف است یکی را درسن مندل گویند و دوم اسبت مندل و سوم را رکت مندل و چهارم را چتر مندل
و پنجم را الکهت و ششم را دلبودت و هفتم را المندک و هشتم را بردکلیش و نهم را انیس و دهم را ابلی بیترک و یازدهم را اسکهاک و دوازدهم را مدان و سیزدهم را
بار وه و چهاردهم را الیکل شاک و پانزدهم را یهپابد و شانزدهم را کهرناک و هفدهم را اکن جلکه و هجدهم را گکهعالکعکه و نوزدهم را پارادرت و بستم را
هستاو بعد ان بست و یکم را چرک و بست و دوم را کیلا نامند و سوم را از پنج نوع مار حیمنت گویند و آن مار لیست که اندامش چرب بود و
بران خطهای گوناگون طویل و عریض باشد و این مار بر ده صنف است یکی را پندریاب گویند و دوم را اجراج و سوم را انکلکاج و چهارم را انیدراج
و پنجم را کرداک و ششم را سرکهیاک و هفتم را سیت من و هشتم را جاجک و نهم را کرده باک و دهم را الکساده نامند و چهارم را از پنج نوع مار نجهاب
گویند و آن مار لیست که زهر ندارد و این بر دوازده صنف است یکی را بلاهک گویند و دوم را هاماک و سوم را سکته و چهارم را اجگر و پنجم را ابدایک و ششم را

لیکهن و هفتم را برکهاک و هشتم را ناگ و نهم را گهر کهنگ و دهم را سنگنی و یازدهم را تریه و دوازدهم را کهیر کهیاسی نامند و پنجم را از پنج نوع مار بیکرپنج گویند
و آن مار بیکر سه صنف است یکی را پاکل گویند و آن ماریست که از گشن سر پ و آن صنفی در بیکر یست و از گوشت آنکه صنفی مندلی نیست متولد میشود
دوم را پنچکل نامند و آن ماریست که از گوشت ماده باشد و از راجیمنت نر بود متولد گردد و سوم را سکهراج گویند و آن ماریست که از گوشت ماده باشد
و از راجیمنت بود متولد گردد و هفت صنف از بیکرپنج و متفرع میگردند و این را نیز بیکرپنج نامند پس جمله اصناف بیکرپنج از اصل و فرع ده اند بدانکه مار نمی گزد
مگر آنکه گرسنه باشد یا بر کسی پای نهد یا آنرا برنجانند و معکه رسانند آنگاه بغضه شده بگزد و گزیدگی مار بر سه نوع است یکی آنست که بگزیدن
چرم خراشیده گردد و اثر خلیدگی دندان ظاهر گردد و اندکی خون از آن بیرون آید و گونه محل گزیدگی متغیر گردد و محل مذکور به آماسد خارش کند و گرد
آن دانها پیدا آید و این اسرپ گویند دوم آنست که بگزیدن مار اندکی از چرم خراشیده گردد و خالهای لعل فام و یا کبود فام و یا سپید فام و یا زرد فام بر آن
ظاهر گردند و اثر این نوع از آثار سابق اندکی باشد و این ازوت گویند و سوم آنست که بگزیدن مار چرم سخت اندک خراشیده گردد و محل لدغ آماسیده نشود
و خون از آن بیرون نیاید و ملدوغ بیهوش نگردد و این را برنکهه نامند و گاه باشد که مردم از ساس کردن مار یعنی جنبش چنانچه هم شود کار وی اگر بد است
و انسان شخص مذکور را چون هلاکت طاری شود بواسطه آن باد و اندامش فاسد شود و آماس بدن پیدا آرد و این اسرپ باتکا گهنت و ماری که برنگ مروارید
یا نقره و یا برنگ زرد یا برنگ ماده گاوی که آنرا کپلا گویند باشد و ماریکه خوشبو بود که آنرا برهمن گویند و ماری که غصه وار بود و بر سرش نقش بشکل چنبر یا
بشکل خرمهره یا نقش درفشان قد و یا بحو آفتاب یا نقش درفشان بشکل قرص ماهتاب باشد آنرا کهتری گویند و مار سیاه فام و یا لعل فام و یا برنگ ماش و
یا برنگ دود خانه و یا برنگ کبوتر جنگلی باشد آنرا ویش نامند و ماریکه ازان اندامش سخت بود یا برنگ شیر یا برنگ جاموسی یا برنگهای گوناگون
باشد آنرا سود گویند و مار راجیمنت و بنکاپنج در ربع اخیر شب بیرون آیند و مار مندلی در ربع اول شب بیرون آیند و مار بیکر روز بیرون آید
و زهرهای کفچه دار افزاینده باد است و زهر مار مندلی افزاینده تلخه است و زهر مار راجیمنت بلغم را بیفزاید و زهر مار پنکاپنج دو خلط را بیا در کند
و میان انواع پنکاپنج صنفیکه آنرا پاکل گویند همچو زهر مار پدر باشد و زهر پنچکل و زهر سکهراج همچو زهر مادر باشد و از گزیدن مار در بسکه در آغاز
آغاز جوانی باشد و از گزیدن مار راجیمنت که در هنگام کهولت بود و از گزیدن مار مندلی که در هنگام پیری بود مردم نمیرد و ماریکه را سوخته گرده باشد
و ماریکه در سیلاب آشنا کنان آمده باشد و ماریکه لاغر بود و ماریکه پیر باشد و ماریکه پوست خود را انداخته باشد و ماریکه از چیزی ترس گرفته باشد از زبان
آن چندانی مضرت نرسد و زهر اینها را تاثیر اندک بود و در محلهائیکه گیاهها و جوها و تریاک باشند و در محلی که آنرا گنه رگویند باند زهر حیوانی و غیر حیوانی تحمل را
تاثیر اندک بود و ماریکه سرش بزرگ باشد و چشمهایش فراخ بوند و زبانش دراز بود آن نر باشد و ماریکه سرش خرد و چشمهایش تنگ و زبانش
کوتاه بود ماده باشد و ماریکه سر و چشمها و زبانش میانگی باشد آن خنثی بود و زهرش کم قوت باشد و شخصی را اگر مار در سکر بگزد چرم و ناخن و چشم و دندان و بول
غائط و محل لدغ جمله سیاه گردند و تمام وجود خشک شود و بند گاه درد کند و سر گران شود و کمر و پشت و گردن ضعیف و ناقوت گردند و فاژه آید و اندام
بازرد و سخت گردد و آواز حلق بد شود و از گلو آواز خرخره آید و دم خشک از دهن بیرون آید و سرفه و دمه و هکهک حادث شود و آروغ آید و کف سیاه از دهن
بیرون افتد و مجاری باد جمله بسته گردند و دیگر آثار فساد باد حادث شوند و اگر مار مندلی بگزد پوست اندام و چشم و دندان و بول و غائط و محل لدغ جمله
زرد گردند و دل سوی سردی مائل شود و دود مانند از دهن بیرون آید و سوختگی و تشنگی و مستی و بیهوشی و قی و تپ حادث گردند و خون از دهن و مقعد بیرون آید
و محل لدغ به آماسد و پوسیده گردد و مرئیات در نظر زرد آیند و دیگر آثار فساد تلخه حادث گردند و زهر این مار بسرعت سرایت کند و اگر مار راجیمنت بگزد
پوست اندام و ناخن و چشم و بول و غائط جمله سپید گردند و تپ لرزه پیدا آید و موهای اندام ایستاده شوند و تمام وجود درشت گردد و به آماسد و کف
غلیظ از دهن بیرون آید و قی شود و چشمها خارش کنند و آواز خرخره از گلو آید و دم بسته گردد و پیش نظر تاریکی آید و دیگر آثار فساد بلغم حادث گردند و اگر ملدوغ
نظر بالا کند بدانند که او را مار نر گزیده است اگر نظر سوی فرو کند بدانند که ماده گزیده است و اگر راست و چپ ببیند بدانند که خنثی گزیده است و اگر روی

ملدوغ زرد گردد و شکمش منتفخ شود بدانند که مادهٔ حامله گزیده است و اگر شکم درد کند و با بول و خون بیرون آید و مرض الحجه کا شود بدانند که ماده بچه دار گزیده است
و اگر ملدوغ را آرزوی طعام شود بدانند که مار گرسنه گزیده است و اگر حملهٔ زهر بسرعت شود و لیکن اندک بود بدانند که بچهٔ مار گزیده است و اگر در ملدوغ
آثار زهر پیدا نشود بدانند که ماری زهر که آنرا نزیکچه گویند گزیده است و بعضی گویند منجملهٔ ماران نزیکچه ماریست که آنرا بهندی اندهه سرپ گویند اگر ماربکور شخصی را
بگزد آن شخص نابینا گردد و ماریکه آنرا اجگر گویند زهر ندارد و نیز از جمله نزیکچه است جز آنکه مردم را خورد و درون شکم فرو برد و بالاک سازد و زهر مار را هفت حمله است
اما زهر که در حملهٔ یکم در حملهٔ اولش خون فاسد گشته سیاه گردد اندام نیز سیاه فام شود و ملدوغ چنان داند که بر اندامش مورچگان روان میشوند و در حملهٔ دوم گوشت
فاسد گشته سیاه گردد و اندام سخت سیاه شود و بدان گرههای پیدا آیند و حملهٔ سیوم چربی فاسد گشته و محل لدوع منتشح گردد و از اندام خوی روان گردد
و سر گران شود و چشمها درد کند و حملهٔ چهارم زهر در شکم در آمده بلغم را فاسد گرداند و آثار فساد بلغم پیدا آید و ملدوغ را مرض تند راحادث شود و کف از دهن
سائل گردد و بندگاها سست کشاده گردند و در حملهٔ پنجم در استخوان در آید و بندگاها بشکند و هکهکی ناپاک حادث گردد و در حملهٔ ششم در مغز استخوان در آید و کرمی که
نوعی از هفت گل است فاسد گردد و اندام گران شود و انتیسار حادث گردد و دل درد کند و بیهوشی پیدا آید و در حملهٔ هفتم منی را فاسد گرداند و بادی که مسمی به
بیان باد است که آنرا غالب گرداند و از آن بلغم بر اه بینی و دهن روان گردد و لعاب و خوی روان شود و درین خالت کمر و پشت و دوش از آن ملدوغ ماوف گردد
و شکسته میشوند و دمش بسته گردد و اما زهر سنبلی در حملهٔ اولش خون فاسد شده هر د شود و اندام نیز زرد گردد و تا پاکی زیادت پیدا آید و در حملهٔ دوم
گوشت فاسد شود و اندام سخت زرد گردد و چشمها درد کند و اندام به آماسد و در حملهٔ سیوم چربی فاسد گردد و چشمها درد کند و اندام به آماسد و محل لدغ منتشح
گردد و در حملهٔ چهارم زهر در شکم در آید و تپ حادث شود و در پنجم در اندام بسیار ناپاک پیدا شود و در حملهٔ ششم و در حملهٔ هفتم آثار زهر مار ریکه که حملهٔ ششم و هفتم حادث نگردد
پیدا آیند باید دانست اما زهر راجمینت در حملهٔ اولش خون فاسد گشته سپید شود و اندام نیز سپید گردد و موهای ایستاده شوند و در حملهٔ دوم گوشت
فاسد شده سپید گردد و اندام سخت درشت گردد و سر آماسد و در حملهٔ سیوم چربی فاسد گردد و محل لدغ منتشح گردد و از بینی آب بچکد و در حملهٔ چهارم زهر
در شکم در آید و رگهای گردن که آنرا منیان گویند سخت شوند و سر گران گردد و در حملهٔ پنجم ملدوغ از سخن گفتن باز ماند و دستها لیش سرد گردند و در حملهٔ ششم و در حملهٔ هفتم آثار
زهر مار ریکه در حملهٔ ششم و هفتم حادث نگردد پیدا آیند باید دانست که زهر ماریکه در میان کلای اول است حملهٔ نمیکند و زورش زیادت نمی باشد و خون از
کلا تجاوز کرده در دهات دستی که کلا ممسک آنست میرسد حملهٔ نمیکند و زورش زیادت شود و همچنین چون کلای دوم میرسد و زهر کم می افتد و چون
در کلای دهات دستی که کلهای ممسک آنست میرسد باز حمله و زور میکند یا آنکه از هفتم کلای تجاوز میکند و چهار پایه را چون مار بگزد در حملهٔ اولش
بیهوش و بیکار گردد و اندام به آماسد و در حملهٔ دوم موهای اندام ایستاده شوند و لعاب از دهن سائل گردد و دل درد کند و در حملهٔ سیوم سر گردد
و گردن و گوشتها ناقوت گردند و شکسته شوند و در حملهٔ چهارم بیهوش شود و بلرزد و دندانها بر هم زند و بمیرد و بعضی میگویند که چهار پایه هم در حملهٔ هم بمیرد و پرنده را چون
مار بگزد در حملهٔ اول مدهوش شود و در حملهٔ دوم آواز کنان جان دهد و بعضی میگویند که در حملهٔ اول بمیرد و گربه و راسو و مانند آن از وحوش و طیور که زهر
مار را میخورند و در ان هیچ زهری اثر نکند تدبیر اثر زهر مار بدانکه چون مار بر دست و پای بگزد باید که از محل لدغ چهار انگشت گذاشته بجامه
یا به دوا یا بپوست درخت که نرم باشد محکم به بندند از این اثر زهر نیز سرایت نکند و اگر افسونی که مانع سرایت زهر بود خوانده بندد زهر البته بیشتر
سرایت نکند از آنکه افسون را تاثیری تمام است و چون مار بمقامی بگزد که محل بند بستن نباشد باید که محل لدغ را شگاف کنند و داغ دهند از این علاج قرار
زهر فرو نشیند و زهر بیشتر سرایت نکند اما چون مار مندلی بگزد محل لدغ را داغ ندهند زیرا چه زهر این مار تلخه افزاست و داغ نیز تلخه افزاید و طریق کیدن
آنست که طبیب خاک در دهن خویش انداخته محل لدغ را مکیده خاک را که بزهر آلوده گشته است بیرون اندازد و چون ملدوغ لب گزیدن مار را
بهر دو دست گرفته بطرف سر مار و دمش بدندانهای خود بگزد اثر زهر مار کم باشد و جهت دفع اثر مار که در بدن سرایت کرده باشد رگ عضو گزیده را
بگشایند تا زهر مار بیرون آید و گرد بر گرد محل لدغ کلک ده صمغ او سیهر که آنرا با آب آس کرده باشند بر آن سخت کنند و بریزند و داروهائیکه فرمان زهر اند بعضی

از آن گذشته اند و بعضی پس این گفته خواهند شد بار روغن سنور و شنبلیله و شیر آمیخته ملدوع را بنوشانند اثر زهر مار دفع شود و چون گل بنی سیاه باشد بملدوع
بخورانند نیز در دفع اثر زهر مار نافع آید و چون شیئ مایع ملدوع را ناهار بنوشانیده قی بکنانند نیز در دفع اثر زهر نافع آید لیکن روغن کنجد و روغن تلخ و مانند آن و غیرها
چوب و چوب گلنتهی و شراب و سرکه هندی را بنوشانیده قی بکنانند و چون شخصی را مار بسیار گزیده باشد باید که در حمله اول خون بکشایند و در حمله دوم داروهای
مزیل زهر را با شهد و روغن سنور آمیخته بنوشانند و در حمله سوم داروها در بینی بچکانند و در چشم بکشند و در حمله چهارم قی کنانند و برنج را با جوش سنداله و دیگر
داروهای که بالا گذشته است پخته و آشام ساخته بنوشانند و در حمله پنجم و در حمله ششم تدبیر و علاجهای سرد بکار بسته و داروهای تیز خورانیده قی و اسهال بکنانند
و برنج را با جوش سنداله و دیگر داروهای مسطوره پخته و آشام ساخته بخورانند و دفع زهر مار نافع آید و در حمله هفتم بداروهای تیز ناسی که آنرا او پیرن گویند
بکار برند و داروهائیکه مزیل تیزی باشند سائیده در چشم کشند و به تارک سر کلاکنده گوشتیکه بخون آلوده باشد بران داشته بندند و چون شخصی را مار منڈلی
گزیده باشد. باید که در حمله اول و در حمله دوم علاج دافع اثر زهر مار در بسیار که برای دفع حمله اول و دوم گفته شده است بکار بندند و در حمله سوم داروهای
مسهل خورانیده اسهال بکنانند و برنج را با جوش سنداله و دیگر داروهای مسطور پخته و آشام ساخته بنوشانند و در حمله چهارم و در حمله پنجم علاج دافع اثر زهر مار
در بسیار که برای دفع حمله چهارم و پنجم گفته شده است بکار بندند و در حمله ششم جوش داروهای کاکولیادی و دیگر علاجهای شیرین بنوشانند و در حمله هفتم علاجهائیکه
مزیل باد باشند آنرا در بینی بچکانند و چون شخصی را مار اجمیت گزیده باشد باید که در هفت حمله تدبیرهائیکه در هفت حمله زهر مار در بسیار گفته شده اند بکار بندند و
ملدوع چون بچه یا پیر یا زن حامله باشد آنرا نیز مذکور بکار بندند مگر آنکه فصد نباید کرد و علاجهائیکه سخت تیز باشند نکنند بلکه علاجهای نرم بکار بندند و
چون بز یا گوسفند و یا میش را مار بگزد باید که بجهت دفع اثر زهر مقداری که خون از آدمی میباید کشید آن مقدار کشند و داروان مقدار که در چشم آدمی باید کشید
در چشم اینها بکشند و چون مار اسپ و گاو را بگزد بجهت دفع اثر زهر و عمل مذکور بکار بندند لیکن در اینها از آنچه در آدمی بکار می بایست دو چند آن بکار برند
و چون مار اشتر یا گاو میش را بگزد بجهت دفع اثر زهر مار زهر و عمل مذکور بکار بندند لیکن در اینها از آنچه در آدمی بکار میبایست سه چند آن بکار برند و چون
فیل را بگزد بجهت دفع اثر زهر و عمل مذکور بکار بندند از آنچه در آدمی بکار می بایست چهار چند آن بکار برند و چون پرنده را بگزد باید که داروهای سرد
آس کرده سخت کنند و آب و دیگر اشیای سرد بران بریزند و از آن خون بکشایند و بجهت دفع اثر زهر مار چون خواهند که دارو در چشم مردم ملدوع بکشند
یا در بینی اش بچکانند و یا بخورانند و یا بنوشانند و یا خورانیده قی بکنانند باید که یکماه در چشم کشند و دو ماه در بینی بچکانند و چهار ماه بخورانند و هشت ماه
بنوشانند و شانزده ماه خورانیده قی بکنانند و طبیب را شاید که رعایت فصل و ولایت و قوت زهر و حال ملدوع کرده بر حسب مناسب مقام استعمال
وارد کند و چون گونه مردم بسبب گزیدن مار و یا بسبب خوردن زهر متغیر شود و اندامش سخت گردد و به آماس در و درد کند باید که خون بکشند نافع آید و چون
کسی را مار گرسنه گزیده باشد باید که هلیله و روغن سنور و شهد و دوغ و شوربای گوشت بخورانند و بنوشانند نافع آید و چون بسبب خوردن زهر و یا گزیدن مار تشنگی و
تاپاک پیدا شود و خوی آید و فصلی بود که در آن تلخه زیاده میگردد و زهر نیز تلخه افزا باشد باید که علاجهای سرد بکار بندند و آب سرد بر اندام بریزند و چون
خوردن زهر و یا گزیدن مار سردی پیدا آید و فصلی باشد که افزاینده بلغم بود و زهر نیز افزاینده بلغم باشد باید که داروهای تیز خورانیده قی بکنانند و چون شخصی را
بسبب زهر سوزش شکم و درد آن پیدا آید و بول بسته گردد و شکم منتفخ شود و باد و تلخه افزون گردد باید که داروهای مسهل خورانیده اسهال بکنانند و چون
گو برگرد چشم آماس کند و چشم بگردد و چشم رنگین شود و خواب بسیار آید و مرئیات در نظر رنگین آید باید که علاج مذکور را در چشم بکشند و چون سر درد کند و گران گردد
و کاهلی و سستی پیدا آید و دندان بسته گردند و کشاده نشوند و بر هم نشینند و رگهای گردن سخت گردند باید که داروهای تیز را در بینی بچکانند و اگر بسبب
زهر هوش زائل گردد و چشمها باز شده بماند و گردن سست شده فرو افتند باید که بداروهائیکه تیز باشند ناس بدهند و هر پنج رگ از آن هر دو دست
و هر دو پای چنین بکشایند و بر تارک سر کلکها زده گوشت را که بخون آلوده باشد بربندند و داروهای را که بجهت دفع اثر زهر در کهیات یاد ول
طلا کرده دل را میگویند و بعضی آن گذشته اند و بعضی پیشتر گفته خواهند شد با آب آس کرده بر دل یا بر گوش طلا کنند و آنرا بزنند تا آواز آن در گوش

مار گزیده و در گوش آن که زهر را خورده باشد برسد و چون هوشیار شود باید که دارو قی و اسهال بکنانند تا آنکه درونه اش از زهر بکلی صاف و خالی گردد زیرا که
اگر بقیه زهر بماند باز حمله کند و ضرر رساند و اگر آن مقدار باقی نمانده باشد که حمله کند بلکه اندکی بود و باز سستی و تپ و سرفه و دمه و آماس و مرض تپسیا و مرض کم
و ناآرزوی طعام پیدا آید و گونه اندام متغیر گردد و کام را خشک گرداند و چون شخصی بدین امراض بسبب باقی ماندن چیزی از زهر مبتلا گردد طبیب را شاید که
این امراض را بعلاج دفع گرداند و چون بدانند که زهر مار دوغ فرود آمده است باید که بند را بگشایند و محل بند که از زهر دار و را سخت کنند تا زهر محل مذکور
فرود آید و گرنه زهری که در محل مذکور مجتمع شده مانده است باز حمله کند. و بعد فرود آوردن چون باد غلبه کند با داروهای دافع زهر داروهایی که مزیل باد اند چنانچه
روغن کنجد و گوشت ماهی و غله کلتهی و ترشیها بیامیزند و تدبیرهایی که مناسب مقام باشد بکار برند و باد را دفع گردانند و چون تلخه غلبه کند باید که تدبیرها
و علاجهایی که بجهت دفع تپ تلخه گفته شده اند بکار بسته غلبه تلخه را زائل کنند و چون بلغم غلبه کند باید که داروهای ارگبد معا و کنج آس کرده و با شهد
آمیخته بخورانند و داروهای دیگر که دافع بلغم باشد نیز بکنند و غذای تلخ و تیز و خشک بخورانند تا غلبه بلغم دفع گردد و اگر شخصی به سبب افتادن از درخت
یا به سبب خوردن غوطهای بسیار و در آمدن آب بسیار در شکم و مانند آن بیهوش گردد باید که آن را علاجها و تدبیرهای دافع بیهوشی که به سبب زهر حادث شده
گردد بکار بندند و چون زخم سلاح چون تیغ و تیر و مانند آن شخصی را برسد و سلاح مذکور زهر آلوده بود محل زخم فی الحال پخته گردد و پوسیده شود و خون
بسیار از آن سائل گردد و بوی بد از آن آید و سیاه گردد و مجروح را تشنگی و بیهوشی و دوران سر و تاپاک و تپ حادث شود و چون در جراحت چیزی کسی را
زهر دار نیز همین علامتها حادث گردد و چون شخصی بدین مبتلا گردد طبیب را شاید که گوشت گنده را با آلت آهن آبدار و بر مناسب مقام بریده دور کنند
و دلوچه را اگر دیر گرد جراحت سخت کنانیده خون بگشایند و بداروهای مقی و مسهل قی و اسهال بکنانند و بجوش درخت شیردار جراحت را شستن فرمایند
و داروهای سرد که بجهت دفع زهر تلخه افزا و بجهت دفع زهر مرض بسپ گفته شده است با روغن بستر که آن را صد بار با آب شسته باشند بیامیزند و بر جراحت
بعد آنکه بالای آن جامه تنگ فراز کرده باشند سخت کنند و چون زخم پیکان که از استخوان زهردار ساخته باشند برسد با استخوان زهردار تن مردم محکم بر زهر
مضرت برسانند باید که بجهت دفع آن علاجهایی که برای دفع زهر تلخه افزا و بجهت دفع مضرت پیکان و تیغ و دیگر سلاح زهر آلوده گفته شده است
بکار بندند اکنون چند داروهایی که بجهت دفع زهر خورانیدن و نوشانیدن و دیگر عملها بکار بستن شاید گفته می آید تسوت و حنظل و جهلی و زرد چوب
و دارهلد و مجیتهه و کروالهو هر پنج نمک و سندهی و فلفلین جمله را متساوی ستده و آس کرده و با شهد آمیخته در سرون ماده گاو تا یکماه بدارند بعد از آن شخصی را
که زهر خورده باشد با آب آمیخته بنوشانند و در چشم کشند و در بینی چکانند و بر محل لدغ داروی مذکور را سخت کنند از این زهر دفع گردد و این را مهاگد
گویند نوع دیگر پرنات پارتهی و تر پهله اجموده و ترکت سونٹهی و فلفلین و الایچی خرد و چیتره و هر پنج نمک جمله را متساوی ستده و آس کرده و با شهد
آمیخته در سرون گاو اندازند و سرپوش نیز از سرون گاو کرده بر سرش نهند و تا نیم ماه بدارند بعد از آن بکار بندند از این زهر حیوانی و غیر حیوانی
دفع گردد و این را اجت گویند نوع دیگر پدمانکهه و دیودار و موتهه و کلیجه و کشکی و تگر و پیرون و لبول و گوگل و ناگیسر و ناگ و تالیسپتر و لون و برهمی و سونا
و الایچی و سنبهالو و گل سپید جهول و کوتهه و کتهون و پرنیات و لودهه و سون گیرو و نمک سنگ و پلپل دراز و سندهی جمله را متساوی ستده و باریک
آس کرده و با شهد آمیخته تا یکماه در سرون گاو بدارند بعد از آن بکار بندند از این زهر بهر گونه که باشد دفع شود و این را اجیت نامند نوع دیگر
چهرو نیکا و تر پهله و سنجنه لعل مجیتهه و جهلتی و پدمانکهه و پرنگ تالیسپتر و پرن و الایچی و تج و کوتهه و تگر و صندل و بهارنگی و پنج نمک قل خنگل و چیترا
دیار سنجی و با حنظل و گوگل و تسوت و اسوک و ساری و گل تلسی و گل بلاور جمله را متساوی ستده آس کنند و با تلخهای خوک و سوسمار و طاوس و
خالیست وگربه و تیل و اسو با شهد آمیخته در سرن گاو تا یکماه بدارند از این نیز زهر هر گونه که باشد دفع شود و این را رکهیا گویند خانه که در آن این
داروها باشند مار و کژدم و دیگر حشرات زهرناک در آن خانه نیایند و چون این داروها بر طبل و کوس سخت کنند و آن را بزنند با فتادن آواز در گوش
مار دوغ و بگوش شخصیکه زهر را خورده باشد برسد زهر فرود آید و چون این دارو را بر علم سخت کنند و علم را ایستاده گردانند با فتادن نظر مار دوغ و

شخصیکه زهر را خورده باشد بران علم زهرش فرود آید نوع دیگر چار ولاکت زنیکا و چچرو بربنایک و مجیٹه و جهلتی و کراو زرد چوب هر همه را متساوی سنده آس کنند
و بار روغن سنتور و شهد آمیخته در سرون گاو تا نیم ماه بدارند بعده بنوشانند و در چشم کشند و در بینی بچکانند و بر اندام بمالند ازین ملدوغ و شخصیکه زهر را
خورده باشد اگرچه مریض هلاوت رسیده بود نیک شود و بی زهر گردد و این را انجیون نامند نوع دیگر سکپستان کاتهل و ترنج و اسپند سپید سیاه و شنگرف
چولائی جمله را متساوی سنده آس کنند و مار گزیده را بخورانند ازین زهر مار را صمیت و در یک فرود آید نوع دیگر انگور و گل کونس که خوشبوی بود
اسپند سپید جمله متساوی سنده آس کنند و در شیره تلسی شیره کنجهه و شیره انار و شیره و تاگ که هر یک یکحصه از سحق داروی مذکوره باشد و در
شیره تلسی شیره سنبهالو و شیره پنج اکوره که هر یک همچند دارو های مذکوره بود انداخته سحق کنند و نیمی از دارو های سنگتیر و بر باندازند و با شهد
بدارند و بخورانند ازین زهر ماران سنملی دفع گردد نوع دیگر پوست نی نیزه و آمله و کنبهه و سنادهی و فلفلین هلیله و بلیله کوتهه و تخم کرنج و گل سرس جمله را
متساوی سنده و با تلخه ماده گاو آمیخته بدارند و در چشم کشند و در بینی چکانند و بنوشانند ازین زهر جمیع انواع عنکبوت و زهر موش و مار دگر دفع
گردد و اثر بول و پخال پشکار که زهر دار باشند نیز دفع شود نوع دیگر کوتهه و سندهی و فلفلین و دار هلدی و جهلتی و نمک سنگ و نمک سیاه و گل مالتی و کیسه و
دارو های کالو لیادکن جمله را متساوی سنده باشیر کنجه سحق کنند و با شهد و شکر آمیخته بدارند و بخورانند ازین جمله زهر علی الخصوص زهر موش دفع گردد
نوع دیگر بیخ چوکتهار و سنبهالو و کتهوره و بیرن و کوتهه و سرسند حنا و زنجبیل و کهیرته و سرس گل آن انکیسر کن سپید و کروالا و بربنایک و برناک صندل و انجبار
و گل سیاه و بیا پالنسه و گل لعل جمله را و یا هرچه ازین ادویه دست دهد اگرچه یکی باشد بستانند و آس کرده بخورانند ازین جمله زهر دفع گردد و این را
انکسیرن گویند نوع دیگر دهو و سال و سرس اگر و کنج زیرگ زنجبیل و بادیان و سار و بنفشه گلپکان سپیخته لعل و ساکوان و کوکهی انوز و نم و ساندان باس
و پادل و گاو و پیچل و سکپستان آمله و انگور و کروالا و کرادهمین گنبهه و انیلوره و سنا و برتو دهو تال بکهاره و کتهور و لونج جمله را بستانند جمع کرده
بسوزند و خاکستر بگیرند آنرا با بول البقر که شش چندان باشد بیامیزند و بسته و یک رات ازان تیزاب بچکانند بعد ازان تیزاب در دیگ انداخته بجوشانند
تا آنکه جلاب وار شود آنگاه درین شفا امرا و پیلمول و چولائی و پوست کمبو و چتیور و مجیٹه و کسرت و کچیلیل و دو و دخانه و کلیسر و سوبلتا و بابشو و زعفران
و کوریسم و بهرمیت و نمک سنگ و برن و پاکر و انجیر و نگر و اتیس و زنبیج و بیدانجیر و سوا و چیتون و ایلیا الکا و حنظل و دوم و جنس اتیس و بیوا و اردکهه
و زرد چوب و بیخ که هر همه متساوی باشند و هر هفت دهات گذشته بوند چندان باندازند و زیرش آتش کنند و یکپیندان افتادن این آواز و گوش
ملدوغ و یا شخصیکه زهر خورده باشد نیک شود و زهرش فرود آید و چون این دارو را بر علم سخت کنند و آنرا ایستاده گردانند با فتادن نظر ملدوغ و نظر
شخصیکه زهر را خورده باشد بر علم مذکور زهر فرود آید و از خوردن این دارو سنگ مثانه و پا اسیر گوله بادی و سرفه و جمله امراض شکم و درد آن بد هضمی
سنگرهنی و نا آرزوی طعام و ناسور و مه اگرچه قوی باشد دفع گردند و برای دفع زهر حیوانی و غیر حیوانی بهتر ازین دارو نیست و این اجهار کد گویند
نوع دیگر تخم خار بارکهنه و تخم سرس سفید کهنه نیارا با بول البقر آس کنند و سحق تر سازند و بدین سحق و بول البقر روغن سنتور را بپزند ملدوغ و شخصیکه زهر
خورده باشد بنوشانند نیک شود و زهرش فرو آید و این را انوت کهرت گویند نوع دیگر صندل و تگر و کوتهه و بلهل و بید مانا مه و چیرو نازده و دیودار و ترتحند
و کیوهی و جتماسی و نیلی زرد چوب و دار هلد و بند رتیک و جهلتی و سنادهی و اسپیر و بتاک و بیخ و سولف و رنیکا و تالیستقه و بربنایک و سونا و بیس و سلاجیت
و تیج و تگر و الایچی و ابلیا الکا و گیرو و بیرن که گند صیل نامند و بالا و قیر و خیا مالتی و فلفلین و کافور و کنکلی و بکچی و تمیسا اندرجو و زیره سیاه و
برن و موتهه و کشنیز و نکهه و ساتیا و مهاسیتا و زرد چوب و کهتون و سرنج نمک باکبول و نیلوفر و شمسی گل آک و گل چنبه گل اسوک و گل مالتی و گل
تاک و گل کیوره و گل تاسی گل سنبهالو و گل دهو و گل سال و گل ارجن گل ساتن و گل زعفران بیخ کند و پی هر دو سپر اچهی مکی آنکه گل و لعل و
دو دم آنکه گل ابیبد پدینبا شد جمله را متساوی سنده و بار یک آس کرده و با تلخه ماده گاو و شهد و روغن سنتور آمیخته و مالیده و در سرون ماده گاو نگاه دارند
بخورانند ازین زهر حیوانی و غیر حیوانی دفع گردد اگرچه ملدوغ و یا شخصیکه زهر را خورده باشد و گردنش خشک گشته بود و چشمهایش بیرون آمده باشند باز هم

شود و این را اهماسگند گویند و برای دفع زهر بهتر ازین علاج نیست و پادشاهان را باید که این علاج به خود دارند فایده برای
دفع زهرها و دیگر زهر علاج سرد کنند جز آنکه برای دفع زهر گرم علاج سرد ممنوع است و ماده و غیره را شخصی که زهر خورده باشد از خواب روز و جماع و از حرکت و
زدن و غسل کردن و از نوشیدن شراب و دوغ و سرکه هندی و از خوردن نخود و کنجد و از خوردن در حالت ناهضمی و از بودن در آفتاب و از خوردن اشیایی که آب
صاحب جراحت و خستگی را ممنوع اند و آن در فصلیکه آنرا برسق باشی گویند گفته شده اند باز دارند و غذایی که از آن غلبه زهر فرو نشیند و ممد زهر نبود
خوردن فرمایند و چون اخلاط و ماده و غیره باعتدال آیند و حواس خمسه و هوش و گرسنگی بحالت اصلی باز گردند بدانند که اثر زهر بکلی زایل گشت

دفع زهر موش بدانکه در منی و ناخن و دندان موش زهر است عضوی که موش آنرا به دندان و یا به ناخن بخراشد و یا منی اش بدان برسد خون آن فاسد
گردد و عضو مذکور به آماس و ورم و گرهها و آبلها و داغها مدور و لبسرخ کبنجه و کرنکا حادث گردند و صاحبش لاغر و بیهوش گردد و اندامش درد کند
و بندگاهها بشکافند و موهای اندامش ایستاده شوند و تپ و ناآرزوی طعام و دمه و قی شخص مذکور را حادث گردند و موش هیجده نوع است یکی را
لالن گویند و چون شخصی را این موش بگزد لعاب از دهنش سائل گردد و شخص مذکور را قی و هیچکی آید و بجهت دفع زهر این موش بیخ چولائی را با آب
آس کنند و با شهد آمیخته بنوشانند صحت شود و دوم را پترک گویند چون شخصی را این موش بگزد اندامش سرد گردد و آماسها بشکل موش بچگان
پیدا آیند و بجهت دفع زهر آن پوست سرس و پوست هنگوت را آس کرده با شهد بخورانند صحت شود و سوم را کشن گویند چون شخصی را این موش
بگزد شخص مذکور خون قی کند علی الخصوص وقت ابر و باران بسیار خون قی کند و بجهت دفع زهرش سیحون تخم سرس و کفه را با شیره آب خاکستر ملا آمیخته
بنوشانند صحت شود و چهارم را اسیر گویند چون شخصی را این موش بگزد اندامش سخت گردد و موهایش ایستاده شوند و شخص مذکور را آرزوی طعام پیدا نه
و بجهت دفع زهر آن بعد از قی کنانیدن دارو های ارک بهادکن بنوشانند صحت شود و پنجم را چاگر گویند چون شخصی را این موش بگزد سرش درد کند و
قی و دوار او را پیدا آید و بجهت دفع زهر این موش شقاقل جنگلی را بنوشانیده قی بکنانند بعد از آن جوش سار چوب انگور بنوشانند صحت شود و
ششم را چچهند گویند چون شخصی را این موش بگزد دستش منقبض شود و گردنش سخت گردد و او را تشنگی بسیار آید بجهت دفع زهر این تاغله و کوچکه
و کنائی را سوخته خاکستر سازند و از آن تیزاب بچکانند و بنوشانند صحت شود و هفتم را اجل گویند چون شخصی را این موش بگزد رگهای گردنش
درست شوند و محلیکه آنرا موش گزیده باشد بسیار درد کند و بجهت دفع زهرش دارهای مهاکدر را آس کرده و با شهد و روغن گاو آمیخته
بنوشانند صحت شود و هشتم را الکهادوتن گویند چون شخصی را این موش بگزد لاغر گردد و خواب او را بسیار آید و بجهت دفع زهر این پوست و
سار تخم از درخت سرس بستانند و آس کنند و با شهد آمیخته بخورانند صحت شود و نهم را کرباک گویند چون شخصی را این موش بگزد اندامش محل گزیدگی
با آماس و درد کند و خطها در آن پیدا آیند و بجهت دفع زهر این ملکوی و ماشولی و سنبهالو را آس کنند و با شهد آمیخته بنوشانند صحت شود
و دهم را اجت گویند چون شخصی را این موش بگزد شخص مذکور بیهوش گردد و او را قی آید و سینه اش درد کند و رنگ اندامش سیاه گردد و بجهت دفع زهر
این موش زقوم و بلسوت و شهد باهم آمیخته بخورانند صحت شود و یازدهم را اجیل گویند چون شخصی را این موش بگزد او را تشنگی و بیهوشی و تپ
پیدا آید و بجهت دفع زهرش ترپهله و خبره و دیودار آس کنند و با شهد آمیخته بخورانند ازین صحت شود و دوازدهم را کپل گویند چون شخصی را این
موش بگزد آنرا تپ حادث گردد و محل گزیدگی پوسیده و گنده شود و گرد آن گرههای پیدا آیند و بجهت دفع زهر این ترپهله و پانچ کدپیر را
آس کرده با شهد آمیخته بخورانند صحت شود و سیزدهم را کوکل گویند چون شخصی را این موش بگزد او را تپ و تاپاک پیدا آید و گرد بر گرد محل گزیدگی
گرهها حادث شوند و بجهت دفع این روغن سنور را با جوش که هیره در آن بپزند و بنوشانند صحت شود و چهاردهم را ارن نامند چون شخصی را
این موش بگزد باد در اندامش فاسد گشته امراض بادی پیدا آرد و پانزدهم را اهماکشن گویند و چون شخصی را این موش بگزد باد در اندامش غالب گشته
امراضیکه از غلبهٔ آن حادث گردند پیدا آرد و شانزدهم را اهماسبت گویند چون شخصی را این موش بگزد بلغم در اندامش غالب گشته امراض بلغمی را

پیدا آرد و عفنت هم را اهاکیل گویند چون شخصی را این موش بگزد خون در اندامش غالب گشته پیدا آرد و هیجد هم را کیوت گویند چون این موش شخصی را بگزد هر سه خلط و خون در اندامش گشته امراض که بسبب فساد هر سه خلاط و خون پیدا آید حادث شوند و نیز گزیدن این پنج نوع اخیره بمحل گزیدگی آماس و گرهها و داغهای تاره و رگها دانهای نخلی پیدا آید و بجهت دفع زهر این پنج نوع روغن ستور را بجعرات ماده گاو و بیخ زیران و بجوش کرده بیخ و کرواله و سنبهی و فلفلین و کتائی و سرون و حقون و بسحیق تر از آن لسوت و سهوره و گلوی و تگر و چیتر بار و گل و بیخ نیم و گیلو و پوست انار و شالی باتش نرم بپزند و بنوشانند صحت شود و نوع دیگر روغن ستور را بجوش و بسحیق تر از آن درخت حکه و گنوبیا بپزند و بنوشانند صحت شود و از این زهر پنج نوع اخیره دفع شود و نیز در دفع زهر موش هر نوع که باشد قی و اسهال و فصد و سوختن محل گزیدگی را بروغن ستور که گرم بود نافع است باید که این عمل بکار برند و گرد بر گرد محل گزیدگی را کلکها زده خون و زهر پلید بیرون بکشند بعد از آن سرس و زردچوب و تگر و زعفران و گلوی را آس کرده بران سخت کنند و چون خواهند که قی بکنانند باید که جوش شقاقل جنگلی یا جوش پوست سرس یا جوش بیخ الوره یا بیخ سرس و بندال و بیخ بیل و شقاقل جنگلی که آنرا با جعرات آمیخته باشند بنوشانند قی بکنانند نافع آید و چون خواهند که اسهال بکنانند باید که نسوت و تخم بیل و آمله و بلیله و بلیله و ایلبستانه و آس کرده بخورانند تا اسهال شود نافع آید و چون سار چوب سرس و تخم آنرا آس کرده در بینی بچکانند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نافع آید و اگر در شیره سرگین ماده گاو و سنبهی و فلفل دراز اندا خته بسحیق کنند و در چشم کشند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نافع آید و اگر در شیره سرگین ماده گاو و شهد و گیتهه انداز ند و بخورانند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نافع آید و اگر نسوت و زردچوب و داربلد و اندرجو و گنگی و تیرسیا آس کنند و با شهد آمیخته ناهار بخورند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نیز نافع آید و اگر روغن ستور را به سحیق تر از آن بیخ جوالی یا بیخ اسپند پخته بنوشانند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نافع آید و اگر روغن ستور را به سحیق تر از آن و پوست و بار و گل و برگ کیتهه بپزند و بنوشانند در دفع زهر موش هر نوع که باشد نافع آید و تمامی جهابنیاکه بجهت دفع زهر کهی لبس گفته شده اند برای دفع زهر موش هر نوع که باشد بکار برند نیز نافع آید و گرهها گرد بر گرد محل گزیدگی حادث میشوند اگر بسبب غلبه بلغم سخت و درشت بوند و بسبب فساد باد درد کنند باید که آنرا شگاف کرده علاجهائی که بجهت فراهم شدن جراحت گفته شده اند بکار برند و فراهم گردانند تدبیر دفع زهر سگ و شغال و یوز و گرگ و بوزنه و مانند آن که دیوانه شده باشد باید که چون باد در بدن سگ و مانند آن که دیوانه شده باشد فاسد میگردد و با بلغم فاسد پیوسته هوشش را زایل گرداند و جنونش را پیدا آرد و در دندانهایش زهر پیدا می آید و علامت جنونش آنست که دم را بالای پشت آورده میگردد و موهای دوشش ایستاده باشند و لعاب از دهنش سائل گردد و در حاسه بصر و سمعش فتوری پیدا آید و چون سگ دیوانه و مانند آن بگزد چون سیاه و سپید و وام از محل گزیدگی سائل گردد و آثار یکه برسیدن پیکان و سنان زهرآلوده حادث میگردند پیدا آیند و چون شخصیکه آنرا سگ دیوانه و یا شغال دیوانه و یا مانند آن گزیده باشد طبیعت گزیده بگرید و همبران طریق آواز بدو آید نگردد و تا لهابر آورده بمیرد و چون در نظر شخص مذکور را در آب یا در آئینه صورت گزنده آید و از آن بترسد بمیرد و اینشد و بجهت دفع زهر دندان سگ دیوانه و مانند آن نخست بدن گزیده را بقی و اسهال صاف گردانند بعد از آن گوشت گزنده را که در محل گزیدگی باشد بتدبیر یا بجه بریدن یا به سخت کردن دارو که جراحت را صاف گرداند زایل گردانند و بروغن ستور که گرم بود آنرا بسوزند و داروها یکه بجهت دفع زهر مار گفته شده اند آس کرده بران سخت کنند و داروهائیکه بجهت دفع زهر مار در بینی چکانند گفته شده اند با شیر آک آس کرده در بینی بچکانند و گزنده را روغن ستور که کهنه باشد بنوشانند و بیخ کدهیرنه سپید را نیز با روغن ستور آمیخته بنوشانند و باید که بدین گزیده را بار ها دارو بقی و اسهال صاف گردانند از آنکه اگر بطریق بهتر بارها بدنش را صاف نگردانند چیزی از زهر باقی ماند و بار غلبه کرده ضرر رساند و چون سگ یا بوزنه و مانند آن که دیوانه نشده باشد کسی را بگزد و یا بناخن بخراشد باید که محل گزیدگی را و خراش را بدست بمالند و روغن کنجد را که شیر گرم باشد بران بریزند از آنکه گزیدن و خراشیدن سگ و مانند آن باد افزون میگردد و از مالیدن روغن گرم بران ریختن

بادزائل گردد وصحت شود تدبیر دفع زهر کرم که از زمین پیدا شوند. بدانکه زمینی که دران بول و غائط و منی ماران افتد و زمینی که این ماران بمیرند و
ریزیده گشته و سوده شده خاک گردند کرمها که درین زمین پیدا آیند زهردار بوند و کرم ناکور بر چهار نوع ست یکی آنکه از زهرش باد افزون شود
وآن بر بیست و صنف است دوم آنکه از زهرش تلخه افزون گردد وآن بر بیست و چهار صنف ست سوم آنکه از زهرش بلغم افزاید واین بر سیزده صنف ست
وچهارم آنکه از زهرش هر سه خلط افزاید واین بر ده صنف ست نوع اول امراض بادی پیدا آیند واز زهر نوع دوم امراضیکه از غلبه تلخه حادث گردند
پیدا آیند واز زهر نوع سوم امراضیکه بلغم حادث نمایند پیدا آیند واز زهر نوع چهارم امراضیکه از غلبه هر سه خلط حادث گردند پیدا آیند ومحل گزیدگی
به آماس شود سوزش کند و لعل فام و سپید فام و زرد فام شود و گرهها و داغهای مدور گرد بر گرد آن پیدا آیند و گزنکانیز گرد بر گرد آن حادث گردد و گزنده را
تپ و ناپاکی و قی و اتیسار و بیهوشی و فازه پیدا آیند. وبجهت دفع زهر کرم ناکور علاجی که دافع خلطی باشد از زهر ناکور غالب می گردد بکار برند و علاجهای
که بجهت دفع دوکهی لس گفته شده اند نیز بکنند و بدانکه چون مار سیاه با ماده سوسمار جفتی خوید جنسی که ازین متولد گردد آنرا چهارپای باشد و بهندی
آنرا گوهیرک گویند از گزیدن آن آماس و درد و تپ و ناپاک حادث گردد و گرد بر گرد محل گزیدگی گرهها پیدا آیند وزهر این مهلک ست گزیده اینها
نیز بیدو چهار نوع از جرندگان دیگراند که چهار پای وزهر دارند یکی را برسورچاپ گویند دوم را [illegible] سوم [illegible] و چهارم را بدون گویند
از گزیدن اینها آماس و درد و ناپاکی شود تدبیر دفع زهر کرفش بدانکه کرفش بر شش نوع ست یکی را اسیتا گویند دوم را اسکن [illegible] سوم را
الکهایا و چهارم را کندلا و پنجم را [illegible] ششم را سرکهیکا نامند از گزیدن پنج نوع سابق سوختگی و ناپاک شود و محل گزیدگی مترشح شود و از
گزیدن سرکهیکا دل درد کند و مرض اتیسار حادث گردد و بجهت دفع زهر کرفش کتهه و تخم اک و سندهی و [illegible] هر دو کنج و زرد چوب دار بلد را
بستانند و با آب آس کرده بر محل گزیدگی سخت کنند و گزیده را بنوشانند و علاجهای دوکهی لمهاره نیز بکار برند تدبیر دفع زهر مورچه و مگس [illegible]
مورچه بر شش نوع ست مگس نیز بر شش نوع ست از گزیدن مورچه آماس و سوزش حاصل آید و از گزیدن مگس ناپاک و درد شود و میان شش نوع
مگس نوعی که آنرا استهوکا گویند زهرش لادواست و از گزیدن این نوع و انهای بختگی حادث شوند و بجهت دفع زهر مورچه و مگس پیشه گل بنی را
که سیاه باشد بستانند و با شیره بهنگره یا بول بقر آس کرده بر محل گزیدگی و آماس سخت کنند صحت شود تدبیر دفع زهر گوش خرک بدانکه گوش
خرک بر هشت نوع ست و از گزیدن این درد و ناپاک و آماس شود و میان هشت نوع خرک نوعیکه آنرا اسیتا و نوعی که آنرا اگن بچها گویند زهرش
لادواست و از گزیدن این دو نوع بیهوشی حاصل آید و بجهت دفع زهرش خر بسرس و تنگر و گوکهه و زعفران و سهجنه و پدمانکهه و زرد چوب و دار بلد را
بستانند و با آب آس کرده بر محل گزیدگی سخت کنند و گزیده را بنوشانند صحت یابد تدبیر دفع زهر غوک بدانکه غوک بر هشت نوع ست
از گزیدنش کف زرد از دهنش سائل گردد و محل گزیدگی اثر یک دندان ظاهر شود و میان هشت نوع غوک غوکی که بهندی بهرکتا [illegible] غوکی
که آنرا کوتک گویند لادواست و از گزیدن این هر دو نوع ناپاک و بیهوشی روی نماید و بجهت دفع زهر غوک [illegible] سنگی و بچ و پارهی و [illegible]
و بالا را بستانند و با آب آس کرده بر محل گزیدگی سخت کنند و گزیده را بنوشانند صحت شود تدبیر دفع زهر کژدم کژدم بر بیست و هفت نوع
نه نوع از آن زهر اندک دارند و از نیش زدن اینها درد و لرزش اندام و سوزش پیدا آید و اندام سخت گردد و از محل نیش خون سیاه بیرون آید
و دهن خشک گردد و خوی روان شود و شش نوع از آن زهر متوسط دارند و از نیش زدن اینها زبان به آماس گردد و چنانکه ذائقه زائل شود و بیهوشی
روی نماید و دوازده نوع از آن زهر بسیار دارند از نیش زدن اینها و انهای بختگی و ناپاک و تپ و دوران سر و بیهوشی پیدا آیند و از دهن و بینی و گوش
خون سیاه سائل گردد و زهر این انواع را چنانچه حلهای زهر مار لونا بلیا باشند و زهر این دوازده نوع مهلک ست و بجهت دفع زهر کژدم گزیده [illegible]
دارند [illegible] را بار و غنیکه آنرا [illegible] تر از ان دارو های ارک [illegible] تخته باشند شیر گرم ساخته بر محل نیش بریزند و [illegible] نوع دیگر زدارو های
که دافع زهر اند [illegible] و بدین عمل [illegible] بکار برند [illegible] نیز و دفع شود نوع دیگر گرد بر گرد محل نیش گژدم [illegible] خون [illegible] بکشند و سندهی

وفلفلین و نمک سنگ و زردچوبه را آس کرده بران سخت کنند صحت شود نوع دیگر سرگین ماده گاو را شیر گرم کنند و بر محل نیش سخت کنند بعد سه شبان
فرود آرند دیگر سرگین مذکور که شیر گرم باشد سخت کنند همچنین بار ها بکنند نافع آید نوع دیگر پر دم طاوس پر دم خروس نمک سنگ و روغن کنجد را
یکجا بسوزند و دود آن بر کژدم گزیده برسانند و ازین دود زهر کژدم و دیگر زهرها نیز دفع گردد و بجهت دفع خارش و تاپاک و ورمهای تنگی که از رسیدن
بول و غائط کرمان زهر دار و دیگر حشرات و سعالن پوت که زهر دار بود از مساس انها پیدا آید و علاجها یکه بجهت دفع زهر مار گفته شده اند بکار برند و علاجهای
مرض سبب که از غلبه بلغم حادث شود نیز بکنند و بباید که شخصی را که کژدم نیش زده باشد بروغن ماده گاو و با شهد آمیخته یا با شیر ماده گاو و با شهد آمیخته
بنوشانند نافع آید و بجهت دفع زهر کژدم که زهر متوسط یا بسیار دارد علاجها و تدبیرهای که بجهت دفع زهر مار گفته شده اند بکار برند و چون شخصی را
دیوچه زهر دار سخت شود باید که علاجی که بجهت دفع زهر آن در فصل کیفیت دیوچه گفته شده اند بکار برند و بیان دیوچه زهر دار و غیر زهر دار در فصل مذکور بشرح
گفته شده است تدبیر دفع زهر عنکبوت بدانکه عنکبوت بر شمار زد و نوع است زهر هشت نوع ازان دوا پذیرست و لیکن علاج ازون باشد و
زائل گردد و از گزیدن انها ورم و خارش و امراض بلغمی و بادی پیدا آید و میان این هشت نوع یکی را ترمند لگا گویند و از گزیدن آن خون سیاه غلیظ
سائل گردد و قوت شنوائی زائل شود و چشمها رنگین گردند و سوزش کنند و بجهت دفع زهر این نوع بیخ آک و زردچوبه چهون سرکجعی را با آب آس کرده بمحل
گزیدگی سخت گردانند و گزیده را بنوشانند و در بینی اش بچکانند و در چشمهایش بکشند دوم را ستیا گویند از گزیدنش تب و بیهوشی و تنگی سینه و ام حادث
گردند و تنگی روز بروز سرایت کرده بیخ گردد و سوزش کند و سرخ شود و بجهت دفع زهر این نوع صندل و الایچی و زرنیکا و بیخ نل و تیس و کوکهه
و چیر و اسیر و شکر و راشن را آس کرده بمحل گزیدگی سخت کنند و گزیده را بنوشانند صحت شود و سوم را کپیا گویند و از گزیدنش تنگی و ام
و سخت حادث گردد و سر درد کند و در چشمها سوزش بحو سوزش آتش پیدا آید و بجهت دفع زهر این نوع پد مانکه و کوکهه و الایچی و پوست بیخ
و پوست ارجن و سرس و آک و پنچره و برهمی و دوب با آب آس کنند و بمحل گزیدگی سخت کنند و گزیده را بنوشانند نیک شود و چهارم را پتیکا
گویند از گزیدنش تنگی در روده و بسیار سخت حادث گردد و قی و در شکم و تپ نیز پیدا آید و چشمها لعل فام گردند و بجهت دفع زهر این نوع کراو تیس و بیخ اسگند و تیس و
سکپستان و سرس و پنچره و کدنب و ارجن جمله را با آب آس کنند و بمحل گزیدگی سخت گردانند و گزیده را بنوشانند و پنجم را الا گویند و از گزیدنش
وامهای تنگی که مو سر شف بود پیدا آید و درد کنند و محل گزیدگی لعل فام گردد و کام خشک شود و تاپاک و سرفه و دمه و قی و بیهوشی و تب پیدا آید
و بجهت دفع زهر این نوع پرنیات و بالا و کوکهه و اسیر و تیس و سولف و برگ نورسته انار و درخت بل و بر را آس کرده بمحل گزیدگی سخت کنند و
گزیده را بنوشانند و ششم متوتر پلچها نامند از گزیدنش تنگی پیدا شود و سرایت کرده بیخ گردد و خون سیاه از محل گزیدگی بچکد و دمه و سرفه و
و بیهوشی و تب و تاپاک پیدا آید و بجهت دفع زهر این نوع سنبل و زرنیخ و جمیلی و کوکهه و صندل و پد مانکه و اسیر را با آب آس کنند و بمحل گزیدگی
سخت گردانند و هفتم را رکتا نامند از گزیدنش وامهای سپید گرد بر گرد محل گزیدگی پیدا آید و سوزش کنند و بچکند و گرد بر گرد آن لعل فام بود
و دمه نیز حادث شود و بجهت دفع زهر این نوع بالا و صندل و اسیر و پد مانکه و بجیبار و پوست نی نیزه و پوست امتاله را با آب آس کنند
و بمحل گزیدگی سخت گردانند و گزیده را بنوشانند و هشتم را اوستا گویند از گزیدنش خون غلیظ بیرون آید و دمه و سرفه حادث گردد و بجهت
دفع زهر این نوع علاجی که بجهت دفع زهر رکتا گفته شده اند بکار برند و چون پوست سکپستان و کدهیره و بلیل و ... را با آب آس کنند و بمحل
گزیدگی سخت گردانند و گزیده را بنوشانند و بدان ناس دهند ازین زهر هشت نوع مذکور که باشد دفع گردد و هشت نوع زهر که لا دوا اند یکی را
ازان سوبیرکا گویند بگزیدنش کف که بویش بحو بوی ماهی بود و ریم گنده از محل گزیدگی بچکد و دمه و سرفه و تپ و تشنگی و درد شکم پیدا آید و
دوم را لالاج برتا گویند از گزیدنش بیهوشی و اندام ها و زرده سر پیدا آید و سوزش در کف پای حادث گردد و سوم را جالنی گویند از گزیدنش
اندامها گران سخت گردد و کام خشک گردد و پیش نظر تاریک نماید و دمه پیدا شود و در محل گزیدگی خطهای مستطیل پیدا آید و گوشت آن محل سر تر شده و چهارم را

افعی پدری نامند اگر گزیدنش بیهوشی و قی و تشنگی و تپ حادث گردد و محل گزیدگی همچو سنگ سیاه نماید و با سوزش بود و هفتم را گرشنا گویند اگر گزیدنش بیهوشی و درد سر و سرفه و قی پیدا آید و محل گزیدگی چنان باشد که میانه اش غاير بود و کرانهای آن مرتفع باشد و هشتم را اگن مکهه امامنا اگر گزیدنش تپ و خارش و آبله چنانچه بسوختن آتش میشود در محل گزیدگی پیدا آید و موهای اندام ایستاده شوند و تپ حادث گردد و نهم را کاکا ندا گویند اگر گزیدنش بکهکات و دمه و سرفه و تشنگی و بیهوشی و درد دل پیدا آید و محل گزیدگی لعل فام و سپید فام نماید و باورد باشد و دهم را بالاکنا گویند اگر گزیدنش تا پاک و بیهوشی پیدا آید و محل گزیدگی لعل فام و با ترفیدگی بود و درد بسیار کند و بدانکه زهر این نوع در روز اول ظاهر نمی بود بلکه بتدریج ظهور میکند چنانچه تخم در زمین می اندازند اول روز نمی روید بلکه بتدریج می روید و زهر مذکور در روز دوم اندکی ظهور میکند و در روز سوم ظاهر میگردد و چهارم روز اثرش تیز میشود و در روز پنجم زخمها که از تاثیرش متولد میشود ظاهر گردد و در روز ششم در وجود دهر آن سکند تا آنکه در محلهای خطرناک میرسد و در روز هفتم تمام وجود را گرفته و سرایت در آن کرده هلاک میسازد و بدانکه این هشت نوع لا دوا اند طبیب را باید که در ازالت آن از طرف خود تقصیر نکند و سعی نماید چون خواهد که بجهت دفع این زهر علاج کند باید که گوشت فاسد را که در محل گزیدگی باشد بانشتره یا آلتی دیگر که تیز باشد تراشیده دور کند بعد ازان داروهائیکه مزیل زهر باشند با شهد و نمک سنگ آمیخته بر محل گزیدگی سخت کند و چون خواهد که زخمها را که از آثار این هشت نوع حادث شوند زائل گرداند باید که داروهائیکه مزیل زهر و دافع خلطیکه از غلبه آن زخمهای مذکور حدوث یافته اند بوند بکار بندند و بجهت دفع زهر این هر هشت نوع داروهای مزیل زهر که در چشم باید کشید یا در بینی می باید چکانید یا لقمه کرده در دهن می باید داشت نیز بکار بیاید بست که نفع تمام دارد و قی و اسهال بدین مریض صاف ساختن در دفع این هر هشت نوع نیز تاثیر تمام دارد و اگر در محل گزیدگی پختگی پیدا آید ازان ریم و مانند آن بچکد علاجی که برای بدشان در هشت بدن گفته شد آنجاست بکار بندند والله اعلم بالصواب

فصل هفتاد و دوم در علاجی که ازان قوت باه افزون گردد

و آنرا بهندی باجیکرن گویند بدانکه نقصانی قوت باه شش نوع است یکی آنکه خلقی بود دوم آنکه از بسیاری نگهداشت از جماع حاصل آید و سوم آنکه از صحبت کردن با زنی که دل از صحبتش کاره باشد روی نماید و این نوع را بهندی مالس نامند و چهارم آنکه از خوردن اشیای تیز و یا ترش و یا نمکین و یا گرم حاصل آید و این را سوم دهاتجی گویند پنجم آنکه از کثرت جماع بغیر بسبب چیزها را که افزاینده باه اند حاصل آید و ششم آنکه بسبب حدوث مرض در قضیب یا رسیدن زخم در قضیب بمحل خطرناک حاصل آید از ین شش نوع دو نوع یکی خلقی و دوم نوع اخیر لا دوا اند باید دانست که خوردن طعامها و شرابهای لطیف و برگ تنبول و شنیدن سرود و دیدن زنان خوبصورت و هم نشستن کردن با ایشان و نشستن در ماهتاب لبشبهای مقمر و دیدن خانهای لطیف و شنیدن آوازهای مزامیر و بوییدن عطریات در افزایش قوت باه تاثیری تمام دارد و مردم را باید که ایمهارا مدام در کار دارد تا او را از صحبت نسا ضرری و ضعفی طاری نشود و علاجهای افزاینده باه بر انواع اند نوع اول گنجد سیاه را کوفته بشیر ماده گاو که آنرا با خصیه بز جوشانیده باشند بیست و یک پت بدهند آنگاه خشک کرده آس کنند و بدارند و روزینه مقداری آنرا با پیه خوک آبی بریده بخورانند ازین قوت باه افزون گردد چنانکه بر بسته عورت تواند رسید نوع دیگر چند خایه بز را شگاف کنند و پیچیق نمک سنگ و پلپل دراز پر کرده اند و آنرا که از شیر کشیده باشند پز بریده بخورانند و بالای آن شیر ماده گاو بنوشانند ازین قوت باه بطریق مسطور افزون گردد نوع دیگر گنجد و دلیه ماش که آنرا شسته مقشر ساخته بود و بالائی کن و برنج خوشبوی هر چهار را متساوی ست و باریک آس کرده و باشیره بلنیکا پوتا ده بمالند تا آنکه یکذات شوند بعده با چربی و دنبه و روغن ستور آمیخته بپزند بعد ازان سرد کرده بخورانند ازین منی افزون گردد چنانکه مرد بصد زن تواند رسید نوع دیگر پلپل دراز و آرد دلیه ماش و آرد برنج شالی که خوشبوی باشد و آرد جو و گندم جمله متساوی بستانند و با شکر آمیخته بدارند و روزینه مقداری ازان با روغن ستور بریده بخورانند و بالای آن شیر با شکر آمیخته بنوشانند ازین قوت باه افزون گردد چنانکه بر ده زن تواند رسید نوع دیگر پیچیق بدارند با شیره بائی کن کرات پت بدهند خشک کرده بدارند و روزینه با شهد و شکر و روغن ستور آمیخته بنوشانند و بالای آن شیر که در ان انداخته باشند بنوشانند ازین نیز قوت باه افزون گردد نوع دیگر پیچیق آمله بخته با شیره آن چند پت داده بدارند و روزینه مقداری

فصل هفتاد و دوم در علاجی که ازان قوت باه افزون گردد

ازان

ازان باشهد و شکر آمیخته بخورانند ازین قوت باه افزون گردد و پیر هفتاد ساله را قوت جوان حاصل آید نوع دیگر بخوردن مغز باخه و بطان و شیر آبی
و خوک آبی و بنوشیدن شیر جاموش و گاو و بز قوت باه افزون شود از درخت لرزان غنچه و برگ و پوست بخیش و پوست تنه درخت مذکور بستانند
و بکوب کوفته باشیر بجوشانند بعده باشهد و شکر آمیخته بنوشانند ازین قوت باه افزون گردد نوع دیگر سنبه درم سحق باریک بزند روزینه با روغن ستور
و شیر که دران شکر انداخته باشند بنوشانند ازین قوت باه افزون شود نوع دیگر دوازده درم دلیه ماش را با روغن ستور بریان کنند و باشهد
در روغن ماده گاو آمیخته بخورانند و بالای آن شیر که دران شکر آمیخته باشند بنوشانند ازین قوت باه افزون شود نوع دیگر بجوش ماش را
بسحق تخم کونچه بنوشانند قوت باه افزون شود نوع دیگر آرد گندم و تخم کونچه متساوی ستده با شیر ماده گاو بجوشانند چون یکتا است شود
سه ولکند و با شهد و روغن ستور آمیخته بخورانند و بالای آن شیر باشکر بنوشانند ازین قوت باه افزون شود نوع دیگر تخم کونچه خار خسک
و بیخ رخ را متساوی بستانند و در شیر ماده گاو انداخته بپزند و کفچه زنند تا آنکه غلیظ شود بعد ازان باشکر آمیخته بخورانند ازین نیز قوت باه افزون
شود نوع دیگر تخم کونچه و تالمکهانه را ستده باریک آس کنند بمقدار نیمی آن شکر بیامیزند و در شیر گرم انداخته بنوشانند ازین قوت باه
افزون گردد چنانکه از جماع ماندگی روی ننماید نوع دیگر بخوردن گوشت حیوانی که گوشت شان مضر نیست و بنوشیدن شیر خصوصا شیر ماده گاو
که اول بار بچه آورده بود و علف آن از ماکیری باشد و گوساله آن بزرگ بود و بخوردن داروهای کاکولیادی قوت باه افزون شود
نوع دیگر در روغن ستور خایه شیر آبی و خایه میش و خایه غوک و خایه گنجشک خانگی اندازند و بپزند و روغن را بپزند و بجامه بخته بستانند و در کف پای
طلا کنند با دام کرپای بر زمین ننهند انزال نشود والله اعلم بالصواب فصل هفتاد و دوم در تدبیر یابکه ازان موی سپید سیاه گردد برگ نیل
و پوست درخت ارجن و سنبهل و گل بجیسار و گل پیایانسه که کبود رنگ باشد و ترپهله را متساوی ستده و در سایه خشک کرده باریک آس کنند و
بوزن یک دارو براده آهن و یک از جمله داروها خایش بیخ نیلوفر شمسی بگیرند و باسحق مذکور خلط کنند بعده آوند آهنی اندازند و بران سرپوش
آهن نهند و مهر کرده در حجره نگاه دارند و در حجره را بربندند بعده پانزدهم روز آوند مذکور را بکشند و روغن کنجد را بدین علاج و بشیره بهنگره و شیره ترپهله
که هر یک ازین دو شیره چهارچند از روغن کنجد باشد بپزند چون بخته شود امتحان کنند و آن چنان ست که روغن ابر پای خوار طلا کنند اگر سیاه شوند
بدانند که بخته است و راست آمده بعده آنرا در آوند آهن مدت یک ماه بدارند بعد ازان بر موی سپید طلا کنند و این روغن را نیل تیل گویند نوع دیگر گل
پیایانسه کبود رنگ و گل درخت ارجن و بکهار و سرمه کجد سیاه و تخم بهنگره و تخم بلیله و کل بهیره و تلمیش بیخ نیلوفر شمسی و کتائی و کستیر و پوست درخت
سنبهل و پوست بیخ بجیسار و ترپهله و جهلتی و براده آهن و بیخ نیلوفر شمسی و بیخ چهار جمله را متساوی ستده با جوش چوب بجیسار آس کنند بعده
بجوش بجیسار که هفت چند باشد آمیخته در آوند نگاه دارند آنگاه با ان روغن تخم بلیله را که یک هشتم باشد در آوند آهن انداخته بپزند چون بخته
شود در آوند نگاه دارند بعد ازان تقی و اسهال بدن را صاف ساخته روغن مذکور را در بینی چکانند و بر سر و ریش طلا کنند ازین موی سپید بعد
از یک ماه سیاه شوند و موی سر بسیار روید و حواس خمس قوی گردند و شکنهای روی دفع شوند الکنون چند علاج خضاب رطب سار نگه گفته شوند
براده آهن و سحق بهنگره و ترپهله و گل سیاه را متساوی ستده و در آوند انداخته باشیره نیشکر بمالند و آوند را مهر کرده تا یک ماه نگاه دارند بعده بر سر و ریش
طلا کنند موی سپید سیاه گردند نوع دیگر دو عدد آمله و دو عدد بلیله و یک عدد بلیله و بیخ عدد لنزک و نیم درم براده آهن بگیرند و جمله را آس کرده و در آوند
آهنین انداخته باشیره بهنگره سحق کنند بعد از دو یا سه روز بر موی سپید طلا کنند سیاه گردد نوع دیگر ترپهله برگ نیل و براده آهن بهنگره متساوی
ستده باریک آس کنند و در آوند آهن با بول میش سحق کرده بر سر و ریش طلا کنند موهای سپید سیاه گردند نوع دیگر ترپهله و براده آهن
و پوست انار و بیخ نیلوفر شمسی که هر یک شش درم باشد با یک من شیره بهنگره آمیخته در آوند آهن انداخته بجنبانند و او را سرپوش آهن داده تا
یکماه بدارند بعده مقداری ازان کشیده و باشیر بز آس کرده بر سر و ریش طلا کنند و بالای آن برگ بید انجیر بسته تمام شب بدارند چون روز شود

برگها فرود آورده موهای را بشویند برین گونه اگر سه کرت تدبیر مذکور بکار برند موها سیاه گردد نوع دیگر سیماب پاک کرده حصه و گندهک صاف کرده دو حصه
بستانند و در کهرل انداخته کجلی کنند و بمقدار وزن هر دو براده آهن که صاف بود بیامیزند و با شیر دکهوار سه روز سحق کنند تا سخت گردد پس از آن برآید
بعده در آوندی مسین اندازند و بالای آن سرپوش مسین داده مهره کنند و سه روز در گل داشته بار زمین شالی بدارند و باز کشیده و در کهرل انداخته با شیر دکهوار
سحق کنند و سه پهر در میان سه روز بدارند بعد از آن سه پهر در میان سه روز بدارند و بعد از آن سه سه پهر بهر یکی از جوش سنبل الطیب و جوش هلیله
و جوش سلیخا الو و جوش انار و جوش نیلوفر و جوش بهنگره و جوش پیاباالنسه و جوش بله و جوش بجیسار و جوش پیاز دشتی و جوش سبزی نالی
جوش مندی و جوش مغیلان و جوش پرنیک و جوش گلشکری و جوش خار خسک و جوش تالمکهانه و جوش تال کرده بدارند ولیکن باید که
این پهرها بدارند و چون داروی مذکور را و جوش را در آوند انداخته سحق کنند و هر سه سه پهر از پهرهای مذکوره سه روز بدارند چون مرتب شود نگاه دارند
و هر روز دو درم را با شهد و روغن ستور بخورانند و بالای این دوازده درم جوش ترپهله بنوشانند از خوردن این دارو تا شش ماه موهای سپید
سیاه گردند و شکنجهای روی دفع شوند و چون دارو را با شهد سحق بلیل و را بخورند نقصان گرسنگی و سرفه و دمه و پیر و گوی غلبه کف و غلبه باد
دفع گردند و چون با جسد گلوی و شهد بخورند سرخباده و سوزاک بول و احتباس آن و سنگ مثانه و بواسیر و افزونی خصیه دفع شوند و شخصی که دارو بگوید
با آن یار کرده بخورانند باید که دو درم سنده یار کنند و از خوردن این دارو بهر طریقیکه باشد قوت و آب منی افزاید و رنگ خوب گردد و عمر دراز شود
و از مدام خوردن این دارو جمیع امراض دفع گردند و در اثنای خوردن داروی مذکور پرهیز کنند و روغن کنجد و ماش و خردل و شراب و حزات ملا
بخورانند و این را لوه رساین گویند نوع دیگر سلاجیت را آس کنند و با آب گرم مخلوط ساخته در آوند آهن انداخته در آفتاب بدارند آنچه
خلاصه آن هچو رغوه شیر بالای آب منجمد شود دست ه خشک کرده شانزده پل بگیرند و آنرا سه پت با جوش ترپهله و سه پت بجوش شمول و سه پت
بجوش گلوی و سه پت بجوش برپاره و سه پت بجوش جهلتی و سه پت بشیر ماده گاو بدارند و کاکولی و کهیر کاکولی و موتهه و پکرمول و جیره و شنان
و مید و مهامید و درد و برده و جاب و کچیل و پاڑهی و زیره سیاه و دانتی و بلاگی و ستاول و سرون و بهتون و کلیسر هر یک سه پل بستانند
و در یک دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند جوش را بجامه بخته بستانند و بدین جوش نیز سلاجیت مذکور را پهرها بدارند بعده سحق
اگر است بنگی و آمله و سنبل الطیب و فلفلین که هر یک دو پل باشد و با سحق تالیسر که چهار پل بود و با سحق بلائی کنند که یک پل باشد و با سحق تابر و دیگر
و دانه الایچی و ناگیسر که هر یک نیم پل باشد و با دو پل روغن کنجد و چهار پل روغن ستور و هشت پل شهد و شانزده پل شکر بیامیزند و کوفته و غلوله ساخته
در سبوی نو که باطن آنرا بگل مالی و خوشبوی کرده باشند بدارند و دو نیم درم ازین روزینه بخورانند و بالای آن شیر ماده گاو یا شوربای گوشت
یا شیره انار یا آب سرد یا شهد یا شراب بنوشانند و چون داروی مذکور هضم شود بعده طعام سبک و لطیف بخورانند ازین موهای سپید سیاه گردند
و نیز ازین سرخباده و مرض اورسهتی و تپ و امراض فرج و امراض قضیب و فساد منی و پر میوه و پینه و دیگر امراض و شکنج و دق و بینش و گوده و بیکهاک و سرفه
و دمه و نا آرزوی طعام و بدرده و سوزاک بول و برص و دق و بیهوشی و دیوانگی و باد صرع و امراض دهن و امراض سر و ضعف و سستی و نفخ شکم و بسیار سیکد
و یرقان و پاندروگ و سنگ مثانه و وارید و بهگندر و خشکی هر گونه که باشد و کند بالاده سخت لاغری و سخت فربهی و بسیاری خوی و پلپایی و بواسیر و زهر حیوانی
و زهر غیر حیوانی و اثر انیون و آسیب دیو و پری و نحوست اختران و دیدن خوابهای پریشان دفع شوند و عمر دراز گردد و این را سلاجیت رساین
گویند نوع دیگر ترپهله و بجیسار و سار چوب کهیر و گامی و سکهیره و گوکهرو و بهنگره هر سه دار و در آهن پرسخته بستانند و آب که چهار چندان باشد
انداخته بجوشانند چون یک حصه بماند جوش بجامه بخته بستانند و باز در دیگ کرده بجوشانند تا آنگاه که غلیظ گردد آنگاه فرود آرند و بعد سرد شدن
با شهد و روغن ستور آمیخته نگاه دارند و بمقداری بر مناسب گرسنگی روزینه بخورانند ازین موهای سپید سیاه گردند و رنگ اندام نیک شود
و قوت عقل افزاید و بدبوی اندام زائل گردد و عمر دراز شود و این را گویند کلپ گویند نوع دیگر گندهک که صاف کرده باشند شصت درم

بستانند آس کنند و بشیره بهنگره آمیخته و در کهرل انداخته سحق کنند و در سایه خشک گردانند. و همچنین شش پت دیگر باید داد بعده شصت درم سحیق هلیله و دوازده درم
شهد و دوازده درم روغن ستور را با آن بیامیزند و در آوند آهن انداخته نگاه دارند و تا شصت روز بخورند موی سپید سیاه گردد و پیری بجوانی مبدل شود
و این را اگستیه کلپ گویند نوع دیگر گیرند. بهنگره را با پلپل دراز یا با هلیله آمیخته آس کنند و بدارند و مقدار دو نیم درم روزینه بخورانند.
ازین موی سپید سیاه گردد و رنگ اندام نیک شود و چشم روشن گردد و قوت و فربهی حاصل آید و این را نیز گیرند. بهنگره کلپ گویند نوع دیگر
گیرند بهنگره که آنرا صاف گشته باشند با شیره بهنگره در آوند آهن انداخته بر آتش نهند چون تمام شیره در خورد فرود آرند. و هفت پت از
شیره ارنی و هفت پت از شیره ادرک و هفت پت از شیره کنوسیا باید داد بعده بمقدار وزن آن بهنگره مذکور سیماب که آنرا پاک کرده باشند
بگیرند و با آن یار کرده در کهرل انداخته بسحیق بلیغ کنند تا آنکه کجلی شود بعد از آن سرگین ماده گاو را بر زمین فراز کنند و بران برگ کیله نهند آنگاه کجلی
مذکور را در آوند آهن انداخته گرم کنند تا آنکه بذاب گردد بعده بر برگ کیله مذکور بریزند و بالای آن برگ کیله دیگر بنهند و فوق آن سرگین ماده گاو را
فراز کنند و بران کف دست نهاده تا آنکه همچو نان شود بعد از آن آس کرده نگاه دارند و بخورانند ازین موی سپید سیاه گردد و بواسیر و
سنگرهنی و درد شکم و بیرقان و گوله و النوبات و پیه و جلودر و بیست دفع گردد و عمر افزون شود و این را اگستیه نربتی گویند نوع دیگر
گیرند بهنگره و سیماب که هر دو صاف بوده باشند و آهن گشته باشد هر سه را یکجا کرده سحق کنند و در آوند آهن انداخته و با شیره بیخ چولائی و آب نمک سنگ
یار کرده بر آتش نهند تا آنکه آب و شیره مذکوره خشک گردد و دارو چنان شود که از آن غلوله توان ساخت آنگاه فرود آورده و غلوله ساخته
پاره جامه بپیچند و آمله را با آب آس کرده گره مذکور را تلحیف کنند و در روغن ستور آمیخته با آتش نرم بپزند چون آمله مسحوق که بر گره تلحیف
کرده اند پخته شود فرود آرند و داروی مذکور را از جامه کشیده و آس کرده نگاه دارند و مقداری با شهد و روغن ستور روزینه خوردن دهند
و بالای آن آب جوز هندی یا دوغ بنوشانند و پرهیز کنانند ازین موی سپید سیاه گردد و بواسیر و پیه و زردی چوه و تپ سرفه و نقصان
گرسنگی دفع گردد و این را تامر رساین گویند. نوع دیگر سیماب گند بهنگره که هر دو صاف بوده و مس کشته و سوناکهی بستانند و جمله را در کهرل
انداخته و با شهد یار کرده سحق کنند بعده در دو شرابه آب انداخته مهر کنند و کجت ببا چاپ دستی دهند چون سرد شود آس کرده نگاه دارند و مقدار رتی
با شهد روزینه خوردن دهند ازین موی سپید سیاه گردد و پیری تبدل بجوانی پذیرد و دیگر امراض زائل گردد و این را تامریتی گویند نوع دیگر
ملقا سیاه که سخت و چرب باشد و در آتش انداختن نه آواز کند و نه بترقد و نه منتفخ گردد بیارند و ورقهای آنرا از هم جدا کرده و آفتاب نهند و در دیگ نو
اندازند و شیره بیخ چولائی آنمقدار که بران جمله تر شود یار کنند بعده سرپوش بران نهاده پنج روز در سایه بدارند بعد پنج روز کشیده و در کهرل انداخته
سحق کنند و غلوله بندند و با برگ بید انجیر پیچیده و در دیگ کرده و سرپوش بران نهاده مهر کنند و مدت پنج روز در کندوی شالی و یا در کاهکت بدارند
باز کشیده در کهرل انداخته سحق کنند و خشک کرده بجامه بیزند و همدرین طریق هفت و یا هشت کرت بشیره مذکور تپ دهند و همین مقدار تپها از شیره
آمله و از شیره سناجی و از فلفلمول نیز باید داد تا درفشیدنش برود و اگر بدین تپها درفشیدنش نرود باید که دیگر تپها بشیره مذکور باید داد تا درفشیدنش
نماند آنگاه به شیره از شیرهای مذکور مالیده بمقدار کنار بستانی غلوله ها بندند و هر روز یکی بخورانند و بالای آن روغن ستور بنوشانند و می باید که یکسال
یک یک غلوله روزینه بخورانند و در سال دوم دو دو و در سال سوم سه سه خوردن و در هر ساله یکی غلوله زیاده کنند اگر کسی صد پل ابهرک بدین طریق
بخورد اندامش قوی و سخت همچو الماس گردد و از خوردن این ابهرک تا سه ماه مرض رکت بات و راجروگ و دمه و هر پنج نوع پیه و درد دل و کیسه
و بواسیر و النوبات و آماس و پنڈروگ و هر زخمی که از غلبه هر سه خلط حادث شده باشد و هر هژده نوع بیست دفع گردند و این ابهرک نیز
گویند سحیق خار خسک و سحیق بدارکند و کمند سیاه که پوست آن دور کرده باشند و سحیق ستاول و سحیق بلادر که پخته باشد هر یک یک پرچقه و جبه و
گلوی سه پل و شهد نی پنج پل و سحیق سنایی و فلفلین هر سه هشت پل و سحیق چیته ده پل و سحیق براهمیکا بیست پل و شکر هفتاد پل روغن ستور

هشت پل بستانند و مخلوط ساخته و در آوندی که چرب نبود نگاه دارند و بر قدر مناسب قوت و گرسنگی روزینه مقداری بخورانند از این موهای سپید سیاه گردند
و راجروگ و سنگ مثانه و بواسیر بکلی بر طرف شود و به بیست روز سیر شوند و آب منی و قوت باه بیفزاید و این را آبهنی ترجی چورن گویند
نوع دیگر سی پل پوست بیخ اسگند و سی پل پوست بیخ بدهارا بستانند و آس کرده در آوندی که چرب نبود نگاه دارند و روزینه دو نیم درم با شیر باده گاو
بخورانند از این موهای سپید سیاه گردد و بیشتر از آنکه بخوردن دارد چهار ماه مداومت نماید و پرهیز کند از خوردن این از قوت و آب منی بیفزاید و رنگ
اندام نیک شود و این را اسگند چورن گویند نوع دیگر پلپل سر هلیله و چیره و لنسوت و دانتی و آهن کشته هر یک یک و نیم درم سندهی و
فلفلین و نمک سنگ و نمک بات و برنگ هر یک که در هر ولهان سیاه دوازده درم بستانند و در آوند انداخته بسوزند چنانکه دود بیرون نیاید چون دانند که
سوخته شده است با آب سرد کنند و هم با آب مذکور اس کنند و با این جمله داروهای مذکور هم بر قدر مسطور خر آهن کشته بطلق بیامیزند و به شیره بسنجالو
و شیره ادرک و شیره منڈی و به شیره سنگهواره که هر یک بسته و چهار درم باشد تیهادا ده مقدار دو نیم درم غلوله ها بندند و یکی نهار روزینه خوردن فرمایند
و بالای آن سرکه بهی بنوشانند از این موی های سپید سیاه گردند و امراض بادی و بلغمی و امراض غلبه تلخه و نقصان گرسنگی و تپ و قی و مرض انوبات
دفع گردند و این ابا مجموعه بجاگت گویند والله اعلم بالصواب فصل هفتاد و سوم در صاف کردن و کشتن و صعا نهادن و ابا و جواهر مانند آن

فصل هفتاد و سوم در صاف کردن و کشتن و صعا نهادن ابا و جواهر مانند آن

طریق صاف کردن و صعا نهادن انکه از زر و نقره و مس و برنج و آهن هر کدامی را صاف کردن خواهند تنها ساخته گرم کنند و در سرکه
هندی سرد کنند تا سه کرت این عمل بکار برند و باز هم بدین طریق سه کرت در روغن کنجد و سه کرت در بول ماده گاو و سه کرت در جوش
کلتهی سرد کنند صاف گردد و از قلعی و شیشه هر کدامی را که خواهند صاف گردانند نیز سه کرت در شیره آک سرد کنند صاف گردد طریق کشتن زر چون خواهند
که زر را بکشند بباید که یک حصه طلق زرد و دو حصه سیماب بستانند و در کهرل انداخته با شیره لیمو ده ماشه آن سحق کنند تا آنکه هر دو یکذات گردند آنگاه همه را
این هر دو گندهک که آنرا صاف کرده باشند یار کنند و با شیره لیمو ده ماشه آن سحق کنند و غلوله بسته در شراوه انداز ند و بالای آن شراوه دیگر نهاده
به گل حکمت بگیرند و بسی عدد پاچک دشتی که نه سخت بزرگ و نه سخت خرد باشد پت دهند چون سرد شود بکشند و همچنین آن دیگر گندهک یار کرده و در
کهرل انداخته به شیره لیمو ده ماشه آن سحق کنند و سی عدد پاچک دشتی باز پت دهند و همچنین تهادهند تا آنکه چهارده پت دهند بدین عمل زر
کشته گردد نوع دیگر مقداری زر را بستانند و ناپ زنند و در آتش ته که ساز دهم حصه زر بود با انداز ند چون هر دو یکذات شوند بعد سرد گشتن در کهرل
اندازند و همچنین آن گندهک یار کنند و به شیره لیمو ده ماشه آن سحق کنند و غلوله ساخته در شراوه انداز ند و یک شراوه بالا داده گل حکمت بگیرند و بسی عدد
پاچک دشتی پت دهند بعد سرد شدن کشیده و با گندهک که همچند آن باشد بار دیگر یار کرده و در کهرل انداخته با شیره لیمو ده ماشه آن سحق کنند و
غلوله ساخته در شراوه انداز ند و دوم شراوه بالای آن نهاده به گل حکمت بگیرند و به سی عدد پاچک دشتی پت دهند و هم بدین طریق پهنا
بدهند تا آنکه هفت پت تمام شود بدین عمل زر کشته گردد نوع دیگر طبق زر یک حصه و سیماب دو حصه ستده و در کهرل انداخته سحق کنند تا آنکه یکذات شوند آنگاه
که همچند این هر دو بود یار کنند و با جوش پوست کچنال سحق کنند و غلوله سازند و در بوته که آنرا از پوست کچنال ساخته باشند با انداز ند و سر پوش
آن بوته هم از پوست کچنال ساخته و بر آن نهاده و به گل حکمت گرفته خشک گردانند و با آتش تیز از زگال پت دهند و بعد سرد شدن کشیده
و با گندهک دیگر که همچند آن باشد یار کرده و بجوش مذکور سحق ساخته غلوله گردانند و در بوته پوست مذکور انداز ند و سر پوش هم از پوست مذکور
بر آن نهاده به گل حکمت گرفته خشک کنند و به آتش زگال دوم پت بدهند و همچنین یک پت دیگر بدهند تا سه پت شوند زر کشته خواهد شد و اگر بجای
جوش و بوته پوست کچنال جوش و پوست کرهاری بالا لکهه بگیرند و بکار برند نیز زر کشته گردد نوع دیگر طبقهای زر بستانند و بنجال کوه
و یا به بنجال ها گیان آنرا تلحیف کنند و سحق گندهک را در شراوه قدری فراز کنند و بر آن یک طبق مذکور نهند و بر آن مقداری دیگر گندهک
فراز کنند و همچنین طبقها را بعد فراز کردن گندهک ته بر ته نهند و دوم شراوه بر آن نهاده به گل حکمت بگیرند و به پنج عدد پاچک دشتی پت دهند و همچنین

پنج پنج پاچک دشتی هشت پت دیگر بدهند. بعد پنجاه پاسنی عدد پاچک دشتی بدهند. و می باید که درین هر دو پت گل حکمت استحکام طبقهای زر لبستانند. بدین
طریق نیز زر کشته خواهد شد. طریق کشتن نقره سه طبقهای نقره و یک حصه زرنیخ لبستانند. و اول زرنیخ مذکور را در کهرل انداخته با ترشی
تا یکپاس سحق کنند بعده طبقهای مذکور را بدان تلجیت کنند و در شرابه نو نهند و شرابه دوم بالا داده مهر کنند و به گل حکمت بگیرند و با آتش سی عدد و
پاچک دشتی پت دهند و همبرین طریق چهارده پت دهند. بدین عمل بی شک نقره کشته گردد. نوع دیگر سونا مکهی که چهارم حصه از ورقهای نقره باشد
لبستانند و در کهرل انداخته با شیر زقوم تا یکپاس سحق کنند و بدان ورقهای مذکوره را تلجیت کرده در شرابه نهند و شرابه دوم بالا داده مهر کنند به گل حکمت
بگیرند و با آتش سی عدد پاچک دشتی پت دهند همبرین طریق تنها بدهند تا جمله چهارده پت شوند. بدین عمل نقره کشته گردد. طریق کشتن مس بیارند مس را
و از ان ورقهای تنک سازند چنانکه خار دران نخلد و سه روز در ترشی انداخته بجوشانند بعده شسته لبستانند و سیماب که چهارم حصه آن باشد با آن
بار کنند و در کهرل انداخته تا یکپاس با شیره لیمو و مانند آن سحق کنند. آنگاه گندهک که دو چند از مس مذکور باشد نیز با آن بار کنند و با ترشی سحق
کرده یکذات گردانیده غلوله سازند بعد ازان سبزی کنند یعنی یا سبزی چنگیری یا سبزی گدبیر را با آن آس کرده بر غلوله مذکوره بری انگشت
تلجیت کنند و خشک گردانیده در ته دیگ نهند و در شرابه نو باز گونه بران نهاده مهر کنند و دیگ ابریگ پر گردانند و بر دیگ سرپوش نهاده به نمک و
خاکستر مهر کنند و بر دیگدان نهاده زیرش آتش نرم کنند و بتدریج مقداری مقداری آتش زیاده گردانند و تا چهار پاس آتش بدهند و بعد سرد شدن
کشیده و در کهرل انداخته و گندهک که نیمی از مس مذکور باشد بار کرده و بار و غن ستور نهاده ساخته با شیره سون چهار پاس سحق کنند و غلوله بندند و
در شرابه نهند و شرابه دیگر بران نهاده و مهر کرده به گل حکمت بگیرند و به پاچک دشتی کجپت دهند بعد سرد شدن آس کرده بدارند و بکار برند و بخوردن این
مس قی و دوران سر نیستی و اسهال نشود. نوع دیگر بیارند یک فلوس پخته و یک فلوس عالمگیری اثر البست التسقیه در عرق لیمو البست التسقیه در شیر زقوم
و البست التسقیه در آب نوشادر همچنین در شیر آک و در آب بهنگری و در عرق برگ دهتوره و در عرق تهوهر و چهل مرتبه در روغن تلخ سرد کنند بعده
ده برگه منقطر دوازده پاس اندا آتش اپلا کهیری کنند و آتش از چوب باشد. طریق کشتن برنج برنج را لبستانند و از ان ورقهای تنک ساخته
و در ترشی انداخته تا سه روز بجوشانند بعد ازان با آب بشویند و گندهک آمله سار که همچند ورقهای مذکور باشد با شیر آک آس کرده بران تلجیت کنند
و در شرابه نهند و شرابه دوم بالا داده مهر کنند و به گل حکمت گرفته کجپت دهند. بدین عمل برنج کشته گردد و روی همبرین طریق کشته شود. طریق کشتن
سیسه از سیسه ورقها کنند و نوشادر را با شیره برگ تنبول سحق کرده بران تلجیت کنند و در شرابه نهند و شرابه دوم بالا داده مهر کرده بگل حکمت بگیرند و
کجپت دهند و همبرین طریق سی و دو کجپت بدهند. بدین عمل سیسه بی شک کشته گردد. نوع دیگر پوست درخت ازان و پوست خرمای هندی را
سوخته و باریک آس کنند و سیسه را در دیگ انداخته بگدازند و اندکی اندکی ازین سحیق مذکور بر سیسه مسطور بریزند و با بیلی آهن بجنبانند تا که خاکستر شود و
آنگاه بکشند و بهم بمقدار وزن خاکستر مذکور نوشادر مسحوق با آن بیامیزند و با سرکه هندی سحق کرده غلوله به بندند و در شرابه دوم نهاده و مهر کرده
به گل حکمت بگیرند و کجپت دهند. بدین طریق هر بار نوشادر آمیخته و با سرکه هندی سحق کرده و غلوله البسته شصت کجپت دهند. بدین عمل سیسه کشته گردد.
طریق کشتن قلعی نخست پوست ازان و پوست خرمای هندی را آس کرده بدارند بعده قلعی را در دیگ انداخته بگدازند و اندک اندکی از
سحیق مذکور بران بریزند و با بیلی آهن بجنبانند تا که خاکستر شود بعده بمقدار وزن خاکستر قلعی زرنیخ را آس کرده با آن بیامیزند و با ترشی تا یک
پاس سحق کرده غلوله بندند و در شرابه نو نهند و شرابه دوم بالا نهاده و مهر کرده به گل حکمت بگیرند و کجپت بدهند و بعد سرد شدن کشیده و باز زرنیخ
که دهم حصه آن باشد بار کرده و در کهرل انداخته با ترشی سحق کنند و غلوله بندند و در شرابه نهند و شرابه دیگر بران نهاده و مهر کرده بگل حکمت بگیرند
و کجپت بدهند و همچنین تنها بدهند و هر باری زرنیخ دهم حصه لبستانند تا آنکه جمله ده پت شوند. بدین عمل قلعی کشته گردد. طریق کشتن فولاد نخست
فولاد را صاف گردانیده براده سازند و در کهرل انداخته با شیره تبالکر یکروز سحق کنند و در شرابه نهند و دیگر شرابه بران داشته مهر کنند

و به گل حکمت بگیرند و گجپت دهند و همین گونه دو کرت دیگر با شیرهٔ تال کر سحق کرده و ده کرت با شیرهٔ کنوار سحق گردانیده و شش کرت با شیرهٔ تهار چنانچه سحق کرده
تپاده دهند تا جمله دوازده پت شوند و اگر شیرهٔ تهار چنانچه باشد شش کرت با شیرهٔ کنوار سحق کرده تپاده دهند بدین عمل آهن کشته گردد طریق کشتن آهن
گجبیل را براده کنند و با آن دوازدهم حصه سنگرف آمیخته با شیرهٔ کنوار تا دو پاس سحق کنند و غلوله ساخته در دو شرابه کرده و به گل حکمت گرفته گجپت
دهند همچنین هفت کرت با سنگرف بار کرده و با شیرهٔ کنوار سحق ساخته گجپت دهند بدین عمل آهن کشته گردد و همین طریق اگر با شیرهٔ تال کر یا با شیرهٔ
آک سحق کنند و هفت گجپت دهند نیز آهن کشته گردد نوع دیگر نخست سیماب پاک کرده یک حصه و گندهک صاف کرده دو حصه لبسانند و در کهرل
انداخته کجلی کنند و بمقدار براده آهن گجبیل با آن بیامیزند و با شیرهٔ کنوار یک روز سحق کنند و در لوبهٔ مس که در میان آن برگ بیدانجیر فراز کرده
باشند نهند و در پتاب بدارند تا آنکه گرم گردد آنگاه بر لوبهٔ مذکور سرپوش از آن مس نهند و محکم کرده مهر کنند و هفت روز در کندوی شالی بدارند
بعد هفتم روز کشیده آس کنند بطی کشته گردد که در آب فرود نرود امتحان کشته گردیدن آهن آنست که در آب بیندازند اگر فرو نشیند
و بالا بماند بدانند که کشته شده است چنانچه کندهک بطریق مذکور آهن کشته گردد و دیگر دهاتها نیز کشته شوند پس اگر مسال ورق دهات را با شیره
آب آس کنند و بر ورقهای بردهات که از آن کشتن خواهند تلصیق کنند و در شرابه نهند و شرابه دوم بالا کرده و مهر نموده به گل حکمت بگیرند گجپت دهند
و دوازده بار این عمل بکار برند و تپاده دهند کشته گردد و طریق صاف کردن و کشتن دهاتها میبن گشت اکنون طریق صاف کردن و کشتن اپدهاتها
که آن نیز هفت اند و ما چهار و نوع ست یکی تار ماکهی دوم سونا ماکهی و توتیای سبز و طلق و سه مینسل و زرنیخ و سنگ لبهری گفته می آید
طریق صاف کردن توتیای سبز توتیای سبز را با پنجال کبوتر و ریده گربه و با سهاگه که دهم حصهٔ آن باشد آمیخته سحق کنند بعده در دو
شرابه انداخته و مهر کرده و به گل حکمت گرفته پت نرم بدهند بعد بیرون کشیده و با جغرات سحق کرده دوم پت نرم بدهند و بعد بیرون کشیده
کشیده و با شهد سحق کرده سوم پت نرم بدهند بدین عمل صاف گردد طریق صاف کردن سونا ماکهی سونا ماکهی سه حصه و نمک سنگ یک حصه
بستانند و باریک آس کرده در آوند آهن اندازند و شیرهٔ برنج با شیرهٔ جنبهیری یار کنند و آوند مذکور را بر دیگدان نشانند و زیرش آتش کنند
و آنرا بکفگیر بگردانند و چندان آتش کنند که دیگ و سونا ماکهی مذکور لعل وام گردد بدین عمل سونا ماکهی صاف گردد و چون خواهند که کشته باید که سونا
ماکهی را آس کنند و در شرابه اندازند و شرابهٔ دوم بالا داده به گل حکمت بگیرند و گجپت بدهند بدین عمل کشته شود و اگر با روغن کنجد یا با دوغ و یا
با بول بز آس کنند و گجپت دهند نیز کشته گردد طریق صاف کردن تار ماکهی تار ماکهی را آس کرده در کهرل اندازند و با شیرهٔ گکوره عقیم
یکروز و یا شیرهٔ مینهای سنبهلی یک روز یا شیرهٔ جنبهیری یک روز سحق کنند و می باید که بعد سحق با هر یکی از شیره مذکور در پتاب بدارند بدین عمل
سونا ماکهی صاف گردد طریق صاف کردن و کشتن طلق طلق سیاه و نیک بوده بستانند و کورهٔ آهنگران انداخته بدهند تا مانند لعل وام
شود آنگاه کشیده در شیر ماده گاو سرد کنند و ورقهایش را جدا گردانند و در شیرهٔ سبزی چولائی و ترشی تر کرده یک شبانروز بدارند بدین
عمل صاف گردد بعده شالی و ورقهای طلق در خریطه سالی دو چند طلق باشد جامه سفت انداز ند و دهنش دوخته در طغار که با آب پر باشد
نهاده با دست چندان بمالند و گل مایه از آن بیرون آید بعده چون مایه مذکور در ته آب قرار گیرد با آهستگی از آن بریزند و مایه را ستانده
در کهرل انداخته با شیرهٔ برگ آک یک روز سحق کنند آنگاه نانهای خرد از آن ساخته بر برگهای آک نهند و دیگر برگها بالای آن بدارند و سپاچ
گجپت دهند و بعد سرد شدن باز با شیرهٔ آک آس کرده تپاده دهند تا هفت پت تمام شود آنگاه هفت پت با جوش برآورده سحق کرده بدهند بدین
عمل طلق کشته شود چون طلق کشته گردد روغن ستور که نیم آن باشد با آن بیامیزند و در آوند آهن کرده بر آتش نهند تا آنکه طلق تمام روغن را
بخورد و بعد از آن بدارند و بکار برند از خوردن طلق پیر جوان گردد و دیگر فوائد این بسیار است نوع دیگر طلق سیاه را ده تابه کنند بعده
سحیق موکهه و سندهی که ششم حصه طلق مذکور باشد بیامیزند و در کهرل انداخته یکروز با مرکه هندی و یکروز با شیرهٔ جنیجره سحق کنند بعده و نیز اینست

و شیرابه وی و هم بالا داده مهر کنند و به گل حکمت گرفته گجپت بدهند آنگاه همبرین طریق سه کرت با جوش ترپهله سحق کنند و گجپت دهند و سه کرت با شیر دیارا را
و سه کرت با بول البقر و سه کرت با شیرهٔ موصلی و سه کرت با شیرهٔ تلسی و سه کرت با شیرهٔ سورن سحق کرده گجپتها بدهند تا نوزده پت شود بدین
عمل نیز طلق کشته گردد **طریق صاف کردن سرمه** سرمه را باریک آس کنند و با جنبیری تر کرده یک روز در ریتاب داشته خشک گردانند صاف گردد
و نیل انجن و گل سرخ و کسیس و سهاگه و خرمهره و پهٹکری همبرین طریق نیز صاف شود **طریق صاف کردن سنبل** سنبل را باریک آس کرده
بگره جامه بندند بعده یکسدیاک را به بول بز پر کرده بر دیگدان بنشانند و گره مذکور را دران آویزند و سه روز بدلکا ختیر بپزند بعده از انجا کشیده
در میان هفت روز هفت پت هر روزی یک پت با تلخهٔ بز سحق کرده در ریتاب بدهند **طریق صاف گردانیدن زرنیخ** زرنیخ را باریک
آس کرده بگره جامه به بندند و یکپاس در آب ترپهله بپزند و بدلکا ختیر دیکپاس در سرکهٔ هندی بدولکا جنتر بپزند و یکپاس در آب نیزد به یکپاس
در روغن کنجد بپزند بدین عمل زرنیخ صاف گردد **طریق صاف کردن سنگ بصری** سنگ بصری را آس کرده بگره جامه به بندند و هفت روز
در بول آدمی و هفت روز در بول البقر بدولکا ختیر بپزند صاف گردد **طریق کشیدن ست جمله ادویهاتها** وارنگ و ماهی خرد که آنرا
سهری گویند و شیر و سهاگه و سرون آهو و گنجاره کنجد و سرشف و سهجنه و نعل و ابریشم و قند و نمک سنگ و جوتلی و روغن ستور و شهد این
جمله هر چه دست دهد بستانند و با برابر ادویهای که ست آن کشیدن خواهند آمیخته آس کنند و در بوتهٔ عمیا کرده مهر کنند و در کوزهٔ زگال
بسیار اندازند و بوته را بران نهند و آتش تیز بدهند ازین عمل ست بیرون خواهد آمد **طریق صاف کردن و کشتن گوهرها** الماس بستانند
و در پالکهی کنند که مجوف ساخته باشند باندازند و مهر کرده پارچه جامه به بندند و در جوش کلتهی و کودرون سه روز بدولکا ختیر بپزند بدین عمل الماس
مذکور را با آتش گرم ساخته در بول خر سرد کنند و باز گرم سازند و در بول مسطور همچنین بست و یک کرت در بول خر سرد کنند و باز گرم سازند
و در بول خر سرد کنند بعد از ان زرنیخ بالرم ادوس بهم کرده آس کنند چنانکه زرنیخ بخون گرم مذکور سحوق گردد و ازین بوتهٔ خرد با سرپوش
راست بکنند و الماس مذکور را در بوته نهند و سرپوش بران داشته مهر کنند و این بوته را درون بوتهٔ گلین نهند و الماس مذکور انجا باد
بدهند تا لعل وام گردد بعده بوتهٔ زرنیخ را در بوتهٔ گلین کشیده در بول اسپ سرد گردانند همبرین طریق در بوتهای زرنیخ که بخون گرم مذکور سحوق
باشند انداخته در بوتهای گلین داشته دو دمده هفت کرت در بول اسپ سرد گردانند ازین عمل الماس کشته گردد نوع دیگر در جوش کلتهی
انگرد و نمک سنگ آس کرده حل کنند و الماس را گرم کرده بست و یک کرت دران سرد گردانند بدین عمل نیز کشته گردد نوع دیگر غوکهای
بزرگ را جمع کرده در آوند رویین اندازند و بران سرپوش نهند غوکان دران پیشاب خواهند کرد آنگاه غوکان را کشیده دور کنند و الماس را
گرم کرده در بول مذکور سرد کنند همچنین بسیار کرات الماس را گرم کرده در بول مذکور سرد گردانند الماس بدین عمل نیز کشته گردد **طریق صاف کردن
و کشتن نیلم انیت من** که آن دو جنس میباشد یکی لعل وام و یکی کبود وام و طریق صاف کردن این همچو صاف کردن الماس ست و چون
صاف گردانیدن و کشتن خواهند باید که گرم ساخته چهارده کرت در بول البقر سرد کنند بعده با شیر میش آس کنند و غلوله بسته خشک گردانند
و در بوتهٔ گلین نهاده بدهند چنانکه بوته لعل گردد بعده در بول اسپ سرد کنند همچنین در بوتها کرده و گرم ساخته در بول اسپ هفت کرت
سرد گردانند بدین نیلم انیت من کشته گردد و بعد کشتن آس کرده بدارند و بجای الماس کشته بکار برند فایدهٔ الماس حاصل آید **طریق
صاف کردن و کشتن باقی گوهرها** چنانچه بند روحین و مانک و دُر و لسبد و مانند آن چون گوهرے را ازین گوهر صاف کردن و کشتن
خواهند باید که آنرا بستانند و بگره جامه به بندند و در شیرهٔ جیت تا یکپاس بدولکا ختیر بپزند بدین عمل صاف گردد بعده گرم سازند
و در شیرهٔ کنوار تا هفت کرت سرد کنند و باز گرم کنند و در شیرهٔ مذکور سرد گردانند همچنین گرم کرده در شیرهٔ کنوار تا هفت کرت سرد
کنند و در شیرهٔ چولائی هفت کرت و در شیر هفت کرت نیز سرد کنند بدین عمل کشته گردد و مروارید و لسد نیز بطریقیکه سونامکهی کشته گردد

کشته شوند و نیز بطریقی که الماس صاف گردد بدان طریق باقی گوهرها صاف شوند و بطریقی که الماس کشته شود بدان طریق باقی گوهرها نیز کشته
شوند **طریق صاف کردن و طائر گردانیدن سیماب** سیر و خردل را آس کرده از آن بوته با سرپوش راست کنند و سیماب را در آن نهاده و مهر کرده
بجا مسیبة در سرگین هندی بدو الکا جتر با آتش سه روز بپزند بعده در کهرل انداخته با شیرهٔ گنوار یکروز و یک روز با شیرهٔ چیتره و یکروز با شیرهٔ گیرنیا
و یکروز با شیرهٔ تیرپهله سحق کنند آنگاه با سرگین هندی سه پستانند بدین عمل صاف شود بعده در کهرل انداخته و با نمک سنگ که نیمی آن باشد یار کرده
با شیرهٔ لیمو سحق کنند باز یک روز با خردل یکروز با سیر و یکروز با نوسادر و در هنگامیکه هریکی همچند سیماب باشد یار کرده با سرگین هندی سحق کنند بعد
از آن سیماب و چهار داروها که با آن بهم سحق کرده شده اند بیچک سازند و در ته دیگ بنهند و دیگ ابسحق تمام سنگ تر گردانند دیگ دیگر باژگونه بران
نهند چنانکه دهن های هر دو دیگ بهم شوند منضم گردند بعد از آن مهر کنند و هر دو دیگ را به گل حکمت بگیرند آنگاه دیگ بالا که زیرش سوراخ و سیخ
کرده باشند باژگونه کرده بر دیگ فوقانیه بنهند چنانکه دهن این دیگ ثالث بر دیگ دومین منضم و بهم شد و بنشینند بعد از آن دهن این دیگ را
نیز مهر کنند چنانکه از آن مهر بیرون نیاید آنگاه در بن دیگ ثالث بر او سوراخ مقداری آب باندازند پس این دیگها بر دیگدان نشانند و زیرش
آتش تا سه پاس کنند بدین عمل سیماب طائر گردد و بطریق هنر صاف شود **طریق صاف کردن گندهک** گندهک را بستانند و بار روغن
که همچندان باشد آمیخته در آونه [illegible] اندازند و بر آتش [illegible] نهاده و مذاب سازند آنگاه در شیر [illegible] انداخته سرد گردانند بدین عمل گندهک صاف
گردد **طریق صاف گردانیدن شنگرف** باید که شنگرف را هفت بار از شیر میش و نیز [illegible] لیمو و مانند آن بدهند بدین عمل شنگرف صاف
گردد و چون خواهند که سیماب از شنگرف بکشند باید که آن را آس کنند و با شیرهٔ لیمو و با شیرهٔ برگ نیم یکپاس سحق کنند و بطریق طائر گردانیدن
لیکن این را چهل پاس آس بدهند **طریق گرسنه گردانیدن سیماب** باید که سیماب را با هریکی از زهر کالکوت و بچهناک و سینگیه و بروهین
و هلاهل و برهمه تیر و هردیا و سونا و سوارانشترک با شیر آک و شیر زقوم و حب [illegible] و دهانوره و کریاری و بیخ کتهل افیون یار کرده و در کهرل
انداخته سحق بسیار کنند بدین عمل سیماب گرسنه شود و قایم النار گردد و امتحان گرسنگیش آنست که طبق زر یا نقره و مانند آن از سایر دهات
با سیماب مذکور آس کرده و در کهرل انداخته سحق کنند و مدتی داشته سیماب را وزن کنند چون هم بروزن قایم خویش باشد و بواسطه اخاطه
وزنش زیاده نگشته باشد بدانند که گرسنه گشته است نوع دیگر سیماب را باسنده [illegible] و [illegible] و سانجی و سر بیخ تمام خردل و نیز نوسادر
و بیخ سهجنه که هریکی از این داروها آنچه سیماب باشد یار کرده و در کهرل انداخته و با شیرهٔ جنبیری و با سرگین هندی سه شبانروز سحق کنند از این
عمل نیز گرسنه شود نوع دیگر سیماب را با گرمی که آن را [illegible] گویند و [illegible] و نمک یار کرده سه شبانروز سحق کنند از این عمل نیز گرسنه گردد **طریق
خورانیدن گندهک** باید که دیگ را با آب پر کنند و بالای آن سرپوش سفالین بدارند و بخمیر آرد مهر کنند بعد از آن سیماب و همچندان گندهک
ستانند و گندهک را آس کنند و نیمی آن بر سرپوش فراز کنند و بالای آن سیماب مذکور نهند و فوق آن نیمی گندهک که باقی مانده است
فراز کنند و یک [illegible] باژگونه بران نهند و خاکستر را با آب مخلوط سازند و بدان مهر کنند و دیگ مذکور را در کودکی که [illegible] آید از زیرش پاس
چهار یا [illegible] آتش دهند و هم بدین طریق شش بار دهند **طریق کشتن سیماب** باید که سیماب با دود خانه و بهنکری و گندهک و نوسادر در
که هریکی همچند سیماب باشد یار کرده در کهرل اندازند و با شیرهٔ لیمو و مانند آن تا یک پاس سحق کنند و در شیشی که آن را به گل حکمت گرفته باشند
اندازند و [illegible] یا چوب [illegible] دهن [illegible] به گل حکمت بگیرند آنگاه شیشه مذکور را در دیگی که ته آن رخنه کرده باشند و دیگ را
ریگ پر کنند چنانکه ریگ تا گلوی شیشی [illegible] شود بر دیگدان نشانند و زیرش دوازده پاس آتش کنند لیکن ابتدا آتش نرم کنند و تا بیخ زیاده
گردانند بدین عمل سیماب کشته گردد نوع دیگر از بیخ چیتره بوته با سرپوش آتش کنند و گل گونه در برگ [illegible] آس کرده مقداری ته بوته فراز کنند و
سیماب را با شیرهٔ [illegible] سحق کرده بران نهند و دیگر سحیق گل گونه و برگ [illegible] بران اندازند و سرپوش بر بوته نهاده مهر کنند چون خشک شود دو بوته

کلمین انداز ند و سر پوش بران نهاده مهر کنند و به پاچاک دشتی گجپت دهند بدین عمل سیماب کشته گردد نوع دیگر انگور را باشیره کتقو بیر سحق کنند و ازان بوته با سر پوش سازند و سیماب را نیز باشیره کتقو بیر سحق کرده در بوتهٔ مذکور اندازند و سر پوش بران نهاده مهر کنند و به پاچاک دشتی تی که از مغاره یی از گجپت باشد بدهند بدین عمل نیز سیماب کشته گردد نوع دیگر سیماب را با پنج تولچه عقیق یار کرده و در گهرل انداخته باشیرهٔ برگ تنبول سحق کنند و در پنج گلاپهٔ مذکور که آنرا مجوف ساخته باشند در آرند و آنرا در بوتهٔ گلین نهند و بران سر پوش داده مهر کنند و گجپت دهند بدین عمل نیز سیماب کشته گردد والله اعلم بالصواب

فصل هفتاد و چهارم در ساختن اشربه بدانکه شرابی که از مایعات و دیگر اشیا چنانچه قند و شهد می سازند بشرط آنکه مسکر بود بزبان هند آنرا اسو گویند آن بر دو نوع ست یکی آنکه آنرا از اشیای خام سازند و این را بهند آسو نامند و دوم آنکه آنرا از اشیای جوش سازند و آنرا ارشت گویند و همدرین طریق سرکه نیز بر دو نوع ست یکی آنکه آنرا از مایعهٔ خام سازند و دوم آنکه از جوش اشیای راست کنند و انچه بر سر خم شراب از جهاگ اش برمی آید آنرا پرسنا گویند انچه در میان خم شراب بمقدار بی غلیظ از ان بود آنرا کادتبری نامند و انچه فرود از ان غلیظ و سطبر باشد آنرا پچل گویند و انچه در تهٔ خم شراب کدر بود آنرا میدک نامند و انچه زیر خم از کثافت فرو نشیند دارو یای آنرا کلس گویند طریق ساختن شراب آسو اسیر بابا و بید با نگهه و بار کهاره و لوده و با کهول که کبود رنگ بود و بر نگ گل نیلوفر مشی و جهیجه و جوسا و پارتی و چرایته و بیر و گل کچور و پیرا و بیدر بنگ و پلول و کچنار و چمون و صمع سدبل هر یک یک پل و انگور بست پل و گل دهاوی شانزده پل بستانند و جوکوب کنند و با شهد و شکر که هر یک صد پل باشد یار کرده و در آوندی که آنرا به دو چیر مسلسل کرده و خوشبو گردانیده باشند اندازند و آن نیز باید از سر پوش آوند مذکور نهاده و مهر کرده تا یکماه در کاه بدارند بعد از ان بنوشانند ازین رکتپت و پند روگ و پیست و سیلان منی و بواسیر و کرم و اماس دفع شود و این را اسیر آسو گویند نوع دیگر فلفلین زرد چوب چیته و موتهه و بنگ و سپاری و لوده و بارهی و آمله و ایلوا و اکاس و اسپندل و کوتهه و تر نقل و بنگ و جیه و زنجبیل و ترج و پرینگ و ناگیسر هر یک شش درم بستانند و با صد پل قند و ده پل گل دهاوی و شصت پل انگور و دو دون آب یار کرده و مخلوط ساخته در خمی که آنرا دار و یای مذکور خوشبو گردانند و باشند اندازند و سر پوش بر خم نهاده و مهر کرده تا یکماه در کاه بدارند بعد از ان بنوشانند ازین گرده و سنگ منی و پند روگ و بواسیر لاغری و دیگر امراض دفع گردند و این را پیپلیا د آسو نامند نوع دیگر برادهٔ آهن سحیق و ستاجهی فلفل و فلفلین بهلانه برنگ جوانی و موتهه و چیته هر یک چهار پل و دو دون آب شصت و چهار پل شهد و یک پل قند بگیرند و جمله را در آوند چرب انداخته تا یک ماه در کاه بدارند بعضی بمدت مذکور گرسنگی افزاید و پند روگ و اماس گوله و دیگر امراض شکم و بواسیر و پیست و پیه و کرم و دمه و سرفه و کهکهی رود و آرزوی طعام و مرض دل و سنگ منی دفع گردند و این الوها آسو گویند طریق ساختن شراب ارشت پوست کرا صد پل و انگور پنجاه پل و گلچکان و بار کهاره هر یک ده پل بستانند ازین جمله هر چه شایان جوکوب کردن باشد جوکوب کنند و باقی را بغیر جوکوب کرده بدارند و در چهار دون آب انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه بیخته بستانند و در آوند چرب کنند و صد پل قند و بست پل دهاوی در ان بیندازند و مهر کرده تا یکماه بدارند بعده کشیده بنوشانند ازین جمله تهاو سنگ منی فی الحال دفع شود و گرسنگی افزاید و این را کنجا ارشت گویند نوع دیگر برنگ و پیپلمول و راشن و پوست کرا و اندرجو و پارهی و ایلوا و اکاو آمله و ناگیسر هر یک پنج پل بستانند و سر و کنند بعده با آن سی صد پل شهد و بست پل گل دهاوی و سحیق ترج و دانهٔ الایچی که هر یک دو پل باشد و سحیق برنگ و کچنال و لوده که هر یک یک پل بود و ستاجهی و فلفلین که هر یک هشت پل باشد بیامیزند و در آوند چرب تا یکماه بدارند بعده کشیده بنوشانند و ازین مرض بادی اگرچه بزرگ باشد و مرض اوستنی و سنگ مثانه و مرض آستهیلا و برت آستهیلا و کهکن رو کنند بالا و بربانت دفع گردد این را سهنباری برنگادارشت نامند نوع دیگر پنجاه پل دیودار و بست پل بانسه و مجیته و اندرجو و دانتی و تگر و زرد چوب و کرا و دار بابا و دو شش و نگر موتهه و سرس و سار چوب کهیر و پوست درخت ارجن هر یک ده پل و صندل و گاوی و روهن و چیته و جوانی و کرا هر یک هشت پل بستانند و جمله

فصل هفتاد و چهارم در ساختن اشربه

جوکوب کرده در هشت دون آب انداخته بجوشانند چون یک دون آب بماند بجامه بخته در آوند چرب کنند بعده گل دهاتکی شانزده پل و شهد شصت پل
وسحیق سندهی و فلفلین هر یک دو پل سحیق تج و تیزج و دانهٔ الائچی هر یک چهار پل وسحیق پرینک چهار پل و سحیق ناگیسر دو پل بگیرند و جمله را آمیخته کرده
با آن بیامیزند و مدت یکماه بدارند بعده کشیده بنوشانند ازین سیلان منی اگرچه لا دوا باشد و جمله امراض بادی و سنگ گرده و پیشاب و سوزاک و بول
و درد و بیست دفع گردند و این را دیودارارشت گویند نوع دیگر سار چوب کهیر و دیودار هر یک پنجاه پل و بچ دوازده پل و دار هلد و نرکچله هر یک
بیست پل بستانند و جمله را جوکوب کرده در هشت دون آب انداخته بجوشانند چون یک دون بماند بجامه بخته در آوند چرب کنند و آن
با آن دو بیست پل شهد و صد پل شکر و بیست پل گل دهاتکی و سحیق تکول و ناگیسر و کچور و قرنفل و بالا و تج و تیزج و دانهٔ الائچی که هر یک یک پل باشد
و سحیق پلپل دراز که چهار پل بود بیامیزند و تا یکماه بدارند بعده کشیده بنوشانند ازین هیضه و مرض هلیمک و زردی اندام و مرض اربد و گوله و
کرمته و کرم و بیست و چهار دفع گردد و این را کهدرارشت گویند نوع دیگر پوست درخت مغیلان دو بیست پل ستده و جوکوب کرده در چهار دون
آب انداخته بجوشانند چون یک دون بماند بجامه بخته بستانند و بعده سرد شود با آن سی صد پل قند و شانزده پل گل دهاوی و سحیق پلپل دراز
دو پل و سحیق زردچوبه و تکول و دالائچی و تج و تیزج و ناگیسر و قرنفل و پلپل گرد که هر یک یک پل باشد انداخته تا یک ماه بدارند بعده بنوشانند ازین دق
و اتیسار و هیضه و دمه و سرفه دفع شوند و این را ببولیادارشت گویند نوع دیگر پنجاه پل انگور در دو دون آب و الائچی و ناگیسر
و پرینک و فلفلین که هر یک سه پل باشد یار کنند و در آوند چرب بدارند بعده بنوشانند ازین مرض اربد و دق و دمه و سرفه و امراض گلو
دفع گردد و قوت افزاید و قضای حاجت انسانی بآسانی شود و این را دراکهارشت گویند نوع دیگر دهس یک تلا بستانند و جوکوب کرده
در چهار دون آب انداخته بجوشانند چون یک دون آب بماند بجامه بخته بگیرند چون سرد شود با آن دو بیست پل قند و شانزده پل گل دهاوی
و سحیق پلپل دراز و پلپلمول و چاب و چیتره و سنادهی و تج و تیزج و نرکچله که هر یک یک پل باشد بیامیزند و در آوند چرب تا یکماه بدارند بعده
بنوشانند ازین بواسیر و سنگ مثنی و پانڈروگ و مرض دل و سینه و پهلو و گوله و دیگر امراض شکم و هیضه و آماس و ناآرزوی طعام دفع گردند
این را دهستیلارشت گویند نوع دیگر دسمول و چیتره و پکار مول هر یک بیست و پنج پل و لودهر و گلوی هر یک بیست پل و آمله شانزده پل
و جواسا دوازده پل و کهیر و بجبیسار و اتیسار و هلیله هر یک هشت پل و کوتهه و مجیٹهه و دیودار و برنگ و مهلتی و بهارنگی و کیتهه و بلیله و کچهر
و چاب و سنبل و پرینک و کلیجی و زیرهٔ سیاه و نسوت و رینکا و راشن و پلپل دراز و سپاری و کچور و زردچوب و سولف و پدماکهه و ناگیسر و موتهه
و اندرجو و کاکڑاسنگی و جیوک و رکهبک و مید و مهامید و کاکولی و کهیرکاکولی و ردّه و بردّه هر یک دو پل بستانند و جمله را جوکوب کرده در آب هشت
حصه جمله ادویه باشد انداخته بجوشانند چون چهارم حصه بماند بجامه بخته بستانند و نیز هشت پل انگور را در آب که چهار چند آن باشد انداخته
بجوشانند تا آنکه چهارم حصه بماند بعده بجامه بخته بستانند آنگاه هر دو جوش را یکجا کنند و با آن سی و دو پل شهد و چهارصد پل قند و بیست و پل
سحیق گل دهاوی و تکول و بالا و صندل و جوز بویه و قرنفل و تج و تیزج و دانهٔ الائچی و ناگیسر و پلپل دراز که هر یک دو پل باشد بیامیزند و یکدرم
مشک نیز با آن یار کرده و در آوند انداخته تا یک ماه مدفون ساخته بدارند آنگاه بکشند و سحیق بارتنگ در آن اندازند تا صاف گردد بعده
بنوشانند ازین مرض سنگ مثنی و ناآرزوی طعام و درد شکم و دمه و سرفه و بهگندر و جمله امراض بادی و دق و پانڈروگ و یرقان و بیست و بواسیر و
بیست نوع سیلان منی و نقصان گرسنگی و امراض شکم و سنگ مثانه و سرکرااسمری و سوزاک و بول مقطر جمله دفع گردند و مردم لاغر فربه شود و
منی افزاید و آواز خوب شود و این را دسمولادارشت گویند و باید دانست در شرابی که بیان قند و جوش یک جز مبین شود و دیگر بیان کرده
نشده باشد باید که چون مثلاً قند صد پل بیان کرده شده باشد آنجا جوش یک دون بیان کرده شده بود آنجا قند صد پل بگیرند و بجائیکه مقدار
سحیق دارو ها مبین نشده باشد باید که آنرا دهم حصه قند بستانند و حکمای هند دوازده درم از شراب ارشت و آسو نوشیدن

گفته اند و زیاده ازین مضر داشته اند والله اعلم بالصواب **فصل هفتاد و پنجم در بیان نوشیدن روغنی و مانند آن** که بهندی آنرا انشته پان نام
گویند بدانکه شخصیکه اندامش خشک بوده و یا به سبب ریاضت و جراحت لاغر بود و خونش کم افتاده باشد و یا از خوردن زهر مریض گشته باشد و
یا آنرا مرض باد بکجه بود یا قوت حافظه و عقلش کم بود باید که شخص مذکور را روغن ستور بنوشانند مفید بود و چون روغن و مانند آن از دیگر مشروبات
گران کرده می آید بنوشانند باید که بالای آن آب گرم نوشیدن و حرکت کردن بفرمایند و شخصی که آنرا غلبه بلغم یا باد یا افزونی چربی و مانند آن یا دو گوشش گرفته
بود و یا نخواهد که اندامش تندرست و قوی و محکم گردد و شخص مذکور را روغن کنجد نوشانیدن مفید بود بشرطی که آنگاه روغن کنجد موافق طبع باشد و شخصیکه
بسبب بسیار زور کردن لاغر شده باشد و یا خون و آب منی اش کم افتاده خشک گشته بود و یا آنکه آنرا غلبه باد بود و یا آنکه اندامش بسیار درد کند
شخص مذکور را چربی گوشت لعل که بهندی بسا گویند نوشانیدن مفید است بشرطی که آنکه او را اگر سنگی و قوت بود و شخصی که شکمش بسهولت روان نگردد
بلکه بدشواری روان گردد و نازک بود باید که اش تحمل کردن تواند و او را اگر سنگی سخت بسیار باشد این چنین شخص را مغز استخوان نوشانیدن مفید بود و
میان اشخاص مذکوره هر شخصیکه باشد چون روغن ستور را با داروئیکه مزیل مرضش بود بنوشانند نیز نافع آید و نیز نوشانیدن تنها روغن ستور بجهت دفع مرض
تلخه و نوشانیدن روغن ستور با سحیق نمک سنگ بجهت دفع مرض بادی و نوشانیدن روغن ستور با سحیق سنامکی و فلفل و چواکهار بجهت دفع مرض بلغم
مفید است و طبیب را شاید که تشخیص مرض کرده که از غلبه یک خلط یا دو خلط یا سه خلط است آنگاه از میان روغن ستور و روغن کنجد و بسا و مغز استخوان هر
کدام را که مناسب داند بنوشانند و چون مرض از غلبه دو خلط یا سه خلط بود و یکی را زیاده غلبه باشد از میان اشیای مذکوره هر کدام که دافع آن باشد
بنوشانند و نوشانیدن روغن و مانند آن در هوائیکه معتدل بود نه سخت سرد و نه سخت گرم مفید است و چون حاجت بسوی نوشانیدن آن در هوای گرما
و یا سرما افتد باید که در هوای سرما و در هوای گرما بشب بنوشانند و شخصیکه آنرا باد و بلغم باشد در روز بنوشانند و شخصیکه آنرا شب نوشانیدن شاید چون
در روز نوشانند تشنگی و بیهوشی و اندام گران گردد و یا آرزوی طعام و درد شکم حادث شوند و باید دانست که بوقت هضم روغن و دیگر مشروبات
مذکوره تشنگی و تاپاک و بیقراری و ماندگی پیدا شود و چون تشنگی زایل نگردد باید که آب گرم بنوشانند و اگر نوشانیدن آب گرم تشنگی زایل نگردد آنگاه بسیار
آب گرم نوشانیده قی کنانند و اشیای سرد چنانچه صندل و مانند آن با آب آمیخته کرده در بر سخت کنند و آب بر سر ریزند و او را در میان آب سرد طلی که
آب تا گلویش رسد بنشانند صحت شود و از نوشیدن مشروبات مذکوره آنمقدار که در میان یک پاس هضم شود گرسنگی افزاید و خلطیکه اندک فساد بود
باعتدال آید و از نوشیدن آنمقدار که در میان دو پاس هضم شود آب منی بیفزاید و خلطیکه فسادش متوسط بود باعتدال آید و از نوشیدن آنمقدار
که در میان سه پاس هضم شود و نوشیده حریب گردد و خلطی که با بسیار فساد بود باعتدال آید و از نوشیدن آنمقدار که در میان چهار پاس هضم شود و
هیچ ضرری چنانچه ماندگی و بیهوشی و مستی پیدا آید و وجود حریب گردد و خلطیکه بغایت فاسد گشته بود باعتدال آید و از نوشیدن آنمقدار که در میان شش
روز هضم شود هیچ ضرری از ضررهای مذکوره پدیدار و مرض هیبت و اثر زهر و باد صرع و مرض انماد و آسیب دیو و پری دفع گردند طبیب را
شاید که قوت و گرسنگی معلوم کرده بمقدار مناسب حال بنوشانند و اگر از مقدار گرسنگی و قوت زیاده گردد نوشند در معرض هلاکت افتد و چون مشروبات
مذکوره زیاده نوشیده شوند و هضم نگردد باید که بسیار آب گرم نوشانیده قی بکنانند و اگر اندکی بدهضمی شود باید که آب گرم بنوشانند بدهضمی دور گردد و آروغ
نیک آید و آرزو بر طعام شود و بعد هضم شدن با آب گرم غسل دهند و آشام برنج با جوش و منگ یا آب گوشت که آن بغیر روغن یا بروغن اندک پخته باشد
بنوشانند و مشروبات مذکوره تا سه روز یا چهار روز یا پنج روز یا شش روز باید نوشانید و زیاده از آن نه نوشانند و پیر و صبی و نازک و لاغر را و
شخصیکه از نوشیدن مشروبات مذکوره نفرت حاصل آید برنج پخته خوردن دهند و بجهت چرب گردانیدن وجود روغن کنجد و روغن ستور و چربی و مغز
استخوان ایشان داده شده و سحیق پیپل دراز و نمک سنگ و آب جغرات را با آن آمیخته کرده بنوشانند ازین اندام فی الحال چرب گردد نوع دیگر از برنج و
کنجد و روغن ستور آشام سازند ازین نیز اندام فی الحال چرب گردد نوع دیگر روغن ستور و شکر و ادرک بنداند ازند و زن شیر داده گاو را بدوشند و بروی بنوشانند

فصل هفتاد و پنجم در بیان نوشیدن روغنی و مانند آن

ازین نیز اندام فی الحال چرب گردد نوع دیگر روغن ستور را بجوش جو و جوش کلتهی و جوش کنار و حبوات و شیر و شراب هر آنکه هر یک برابر روغن ستور
باشد بپزند و بنوشانند ازین نیز اندام چرب گردد و این روغن ملایم پادشاهان و ارباب دولت است و برای بچه و پیر مناسب است که بنوشانند و نوشانیدن
مشروبات مذکوره در حالت بدهضمی و در حالت تپ و در وقتی که مردم بمرض ادرد رگ مبتلا بوند و در هنگامیکه مردم سخت فربه یا سخت لاغر گشته باشند و در
هنگامیکه مردم بمرض ناآرزوی طعام مبتلا بود و در هنگامیکه به ارزقی و اسهال کنانیده باشند و در حالتی که حقنه کرده بوند و در حالت ابر و باران ممنوع است
و نیز شخصی که بمرض بیهوشی و باقی و یا تشنگی مبتلا بود و شخصی که بسبب کثرت نوشیدن شراب تاقوت گشته باشد و شخصی که او را بسبب کثرت زور ماندگی
پا آماده باشد و عورتی که پیش از استکمال مدت حمل وضع حمل کرده باشد ایشان را مشروبات مذکوره بنوشانند شخصیکه او را نوشانیدن
مشروبات مذکوره ممنوع است چون بنوشد بامراض گوناگون مبتلا گردد و بجهت دفع مرضی که نوشیده باشد بدشواری بعلاج کردن اندک گردد
چون عورت مذکوره را روغن دهانند آن از دیگر مشروبات بنوشانند خون نفاس و دیگر آلایش از شکم تمام بیرون نیاید بلکه محتبس شده بماند و عورت
مذکوره را حاجت انسانی بفراغ نشود یا محتبس شده بماند چون عورتی را پیش از استکمال مدت حمل وضع حمل شود باید که ده روز آنرا غذای خشک
بغیر روغن بدهند و دارو هایکه از آن خلط رودها هضم گردد نیز بخورانند و بعد از ده روز آنچه از روغن ستور و جز آن مناسب بود بنوشانند و چون شخصی غایط
خشک و کم بدار بود و طعام بدشواری هضم گردد و باد در شکمش بگردد و بطرف سافل شود و سینه اش بسوزد بداند که شخص مذکور خشک است
خواه فربه باشد خواه لاغر این چنین شخص را مشروبات مذکوره چرب گردانیدن شاید و نشانی چرب گشتن تن آنست که مقداری کاهلی آید اندام باشد و
رغبت بر خوردن مشروبات مذکوره از روغن و مانند آن نبود و غایط چرب باشد و چنین چرب گردانیدن محمود است و نشانی سخت چرب گشتن تن آنست که
رغبت بر طعام نشود و آب از دهن سایل گردد و شکم روان شود و مقعد بسوزد و چون شخص مذکور سخت چرب بود آنرا غذاهای خشک چنانچه شاماخ و
کودرون و دیگر غذای خشک چنانچه کنجاره و کنجد و لپسی جو و مانند آن بخورانند تا قدری خشک گردد و از نوشانیدن روغن مانند آن از دیگر فواید
گرسنگی نیک شود و صاف گردد و دعا تنها بالاید و قوی گردد و گونه اندام نیک شود و قوت حاصل آید و حواس خمس قوی گردد فی الحال ضعف پیری
زور نیارد و عمر دراز گردد والله اعلم بالصواب **فصل هفتاد و ششم در رسانیدن گرمی** که آنرا بهندی سیاه و جار گویند بدانکه رسانیدن
گرمی بر چهار نوع است یکی آنکه یا خاکی که آن ادراونده انداخته در زیر چهارپایی مریض فراز کرده باشند یا بسنگ یا بر پاره خشت یا آهن یا بسفال
یا بجامه یا به برگ بید انجیر و مانند آن که آنرا باتش گرم کرده باشند مجرد گرمی آتش برسانند و این ایهتی تاپ سید گویند دوم آنست که بخار گرمی آتش
برسانند و آنرا اوکهم سید گویند چنانکه سنگ یا آهن یا خشت یا سفال را باتش گرم سازند تا آنکه علم ام گردد و بران باد رغ یا ترشی یا آب [illegible] بخار
آن بعد آنکه محلی را که خواهند که گرمی آتش برسانند بجامه پیچیده باشند گرمی رسانند چنانچه آب گوشت و شیر و حبوات و روغن ستور روغن کنجد بسیار و مغز استخوان
سرکه هندی با دارو هائیکه دافع باد بوند در سبو انداخته و مهر کرده گرم سازند و لب آن دهن بکشایند و بران جامه بندند بجمل و بخار آن گرمی رسانند و این طریق را
که صنفی از وکهم سید است کنبهی سید گویند چنانچه دارو های مذکوره را در سبویکه آنرا لوله سخت کرده باشد انداخته گرم سازند و براه لوله بخار آن رو بعد آنکه آنرا
بروغن مانند آن چرب کرده باشند گرمی برسانند و این طریق را ناری سید گویند و چنانچه کوی بطول قد آدمی بکاوند و دران چوب کهیر انداخته بسوزند
چنانکه گرم شود بعده اخگرها ازان کشیده دور کنند و شاخ شیر و سرکه هندی ده و برگ بید انجیر و مانند آن که دفع باد بوند فراز کرده و مریض را بران غلطانیده
به بخار آن گرمی رسانند و چنانچه سنگ را گرم سازند و اخگر و خاکستر ازان دور کرده شاخ شیر و سرکه هندی بران نهند و برگ بید انجیر و مانند آن که دافع باد بوند بران
فراز کنند و مریض را بران غلطانیده بخار آن گرمی برسانند و سوم آنست که دارویی تر و نرم را گرم سازند و بجنسی آن را محل دردمند سخت کنند و بعد سرد شدن
فرود آورده بجنسی دیگر را سخت کنند چنانچه دارو های باد شکن را با آب آمیخته کنند و با روغن و حبوق نمک سنگ یار کرده گرم سازند و بجنسی را به محل درد
سخت کنند و بعد سرد شدن فرود آرند بجنسی دیگر را سخت کنند چنانچه دارو های کاکولیادی و دارو های سرسادی کنجد و شبت و تخم کتان را

فصل هفتاد و ششم در رسانیدن گرمی

آس کنند و گرم ساخته بخشی از آن سخت کنند و بعد سرد شدن فرو آورده و بخشی دیگر سخت کنند چنانچه از کهچری و شیربرنج و یا لپسی و یا میوا که ذکر آن
گذشته است همه بدین طریق گرمی برسانند. و این را سنده‌ی اپناه سید گویند و چهارم آنست که بیبی یانع گرمی برسانند چنانکه بجوش داروهای
بادشکن یا به شیر یا به گوشت یا به روغن کنجد یا به روغن صنوبر یا بسرکه سندی یا ابسای یا مغز استخوان یا به بول که گرم باشد کنند و بیسین پر گردانند
و دران مریض را نشانده گرمی برسانند و چنانچه یکی ازین مایعات که گرم باشد بشربه و مانند آن پر گرداند و براه لوله به محل رنجیده گرمی رسانند
و این را بهندی دروسید گویند و میان این هر چهار نوع اول که آنرا تاپ سید گویند و نوع دوم که اوکهم سید گویند دافع بلغم اند بجهت
دفع این بکار باید بست و نوع سوم که آنرا اپناه سید گویند دافع باد ست و نوع چهارم که آنرا دروسید گویند بجهت دفع آنکه با باد فاسد سیتو
و چربی را زشت گرداند و مرضی حادث گرداند و اگر این چنین مریض را حاجت بسوی رسانیدن گرمی افتد باید که آنرا در پیتاب بیاد در
خانه که دران دخل باد نباشد. جامه خواب کردن انداخته باد دران روز سواری کنانید و یا بر دوش بار نهاده و یا پیاده روان گرداند و
یا سخنی نا ملائم که از آن در غصه آید گفته و مانند آن که از آن حرارت حاصل آید بکار بسته گرم گرداند. و پس آوردن گرمی را برین طریق اطبای هند
داخل در نوع اول داشته اند. و چون مریض را خواهند عمل ناس و یا قی و یا اسهال و یا حقنه بکنند باید که اول عمل سید بکار برند و عورتی را که
بچه در شکمش مرده باشد بعد از خلاص عورتی که حامله بود بعد از وضع حمل عمل سید بکار باید بست و بعد خون کسانیدن نیز عمل سید بکار باید بست
و صاحب بواسیر و صاحب کهکن و صاحب سنگ مثانه را پیش از قطع و شگاف و بعد آن عمل سید نیز بکار باید بست و چون خواهند که عمل سید
بکار برند باید که اول روغن کنجد و مانند آن بر اندام طلا کنند آنگاه عمل مذکور بکار برند و مردم خشک را سید نکنند. فایده عمل سید آنست که گرسنگی
پیدا شود و جرم اندام نرم گرداند و آرزو بر طعام شود و خلط که در منافذ درونی باشد دفع گردد و منافذ مذکور صاف شوند و خواب و
مرض تند را دفع شود و بندهای اندام نرم گردند و اخلاط که در معابها در آمده باشد بذاب گشته در شکم آید و جمع شوند و چون عمل سید بطریق
بهتر برند مناسب شود مرض که بجهت دفع آن عمل مذکور بکار بسته باشد کم افتد. و اندام نرم و سبک شود و خوی از آن روان گردد و بجهت
بر سردی و اشیای سرد پیدا آید. و چون عمل مذکور بطریق بهتر نشود بلکه از قدر مناسب کمتر شود علامتهای مذکوره منعکس گردند و چون عمل
مذکور زیاده از قدر مناسب شود بندگاه درد کند و تا پاک حادث گردد و بر اندام آبلها پیدا آید و رکت پت خلل کند. و دوران تشنگی و ماندگی و بیهوشی
حادث گردد. و طبیب را شاید که چون عمل سید از قدر مناسب زیاده شده باشد تدبیرهای سرد بکار برند و شخصیکه لاغر باشد یا به مرض پاندر گ
یا پرمیو یا رکت پت یا اتیسار یا از جهت یا مرضی از امراض شکم یا به مرض هریابه بیهوشی یا قی یا تشنگی مبتلا بود و عورتی که حامله بود عمل سید ممنوع ست و
در حالت هیضه و مستی نیز عمل سید نباید کرد و شخصی که ماهی خور بود آنرا عمل سید نیز نکنند و اگر ایشان را عمل سید بکار برند با امراض که یاد دادیم مبتلا گردد
و گاه باشد که هلاک شود و اگر شخصی از اشخاص مذکوره به مرض مبتلا گردد که دران البته عمل سید می باید کردن باید که عمل مذکور اندک و نرم بکار برند
و چون در سینه و یا در چشم و یا در خصیتین مرض حادث شود و دران احتیاجی به عمل سید باشد باید که نیز عمل مذکور اندک و نرم بکار برند و چون خواهند
که شخصی را عمل سید بکار برند باید که آنرا در خانه که مدخل باد نباشد بدارند و بر اندامش روغن طلا کنند که شیئ که سرد باشد چنانچه برگ نیلوفر و قمر
و مانند آن بر چشمهایش نهند آنگاه عمل مذکور بکار برند و نیز در حالت این عمل اشیای سرد بر سینه و چشمهای مریض نهند و می باید که بعد از هضم
شدن طعام عمل مذکور بکار برند و بعد عمل مذکور روغن را بر اندام مریض طلا کنند و به آب گرم غسل دهند و آب و چربیش را بجامه مالیده دور کنند
و مریض را در خانه که مدخل باد نباشد ماندن دهند و طعام سبک بخورانند والله اعلم بالصواب **فصل هفتاد و هفتم در تدبیر قی و اسهال و
بیان کسانیکه ایشان را تدبیر مذکور نافع نیست** بدانکه طبیب را شاید که خلط چون کم گشته باشد بدارد و تدابیر دیگر باعث اعتدال آرد
و چون زیاده گشته باشد بعلاج و تدبیر بیرون کشند. و چون خلط فاسد گشته باشد باصلاح آرد و چون معتدل صالح بود برقرار دارد

فصل هفتاد و هفتم در تدبیر قی و اسهال و بیان کسانیکه ایشان را تدبیر مذکور نافع نیست

و بجهت بیرون کشیدن خلط فاسد تدبیر قی و اسهال از همه تدبیرها نیک است و چون شخصی را خواهند که قی بکنانند باید که اول از روغن ستور و روغن گاو بر اندام طلا
کنند و عمل سعید بکار برند و اشیای لعابی بخورانند بعد آنکه بوقت فجر داروی مقی داده قی بکنانند و باید که از جهت قی داروهای دهند که ملائم طبع مریض
بود و او را از آن نفرت حاصل آید و بدبو باشد و چون صبی یا پیر یا شخصی نازک یا لاغر را یا شخصیکه از قی خائف بود و مرضی حادث شود که در آن حاجت
بسوی قی کنانیدن باشد باید که از شیر یا حبوات(?) یا دوغ یا آشام برنج بنوشانند آنگاه داروی مقی بخورانند و دستها را گرم سازند و بدان
شخص مذکور را سعید کنند و چون بدانند که خوی از اندامش روان میشود و دلش میسوزد و آب از دهنش سائل گردد بعد از آن شخص مذکور را بفرمایند
که بر چوکی بنشیند و سر گلو و پشت و پهلو را بگیرد و بفرمایند تا نال برگ بید انجیر یا نار یا کچالو(?) در دهن انداخته قی بکنانند و چون قی کم از قدر مناسب
شود و آب از دهن سائل گردد و دل بیقرار بود و صاف نگردد و در اندام خارش پیدا شود و چون زیاده از قدر مناسب شود و تلخه بسیار بیرون آید و
بیهوشی روی نماید و سیلان آب و کف از دهن انقطاع پذیرد و درد سینه و گلو پیدا شود و چون قی بر حسب مناسب شود و در آن اولا کف بیرون می آید بعد از آن
مقداری تلخه بیرون شود بعد قی کنانیدن می باید که غرغره کنانند و روی بشویانند آنگاه آنچه میان و دسته(?) تبخیر بر مخیر(?) و شمس(?) کدام که موافق دانند
بنوشانند و بطریقیکه باندن شاید باندن فرمایند و چون از هنگام قی مقدار دو نیم پاس گذشته باشد بآب گرم غسل فرمایند و بجوش کلتهی با منگ یا
انار یا سیر یا گوشت برنج پخته را بخورانند از قی و سرفه و از خبث دهن و تباهی آواز و بسیاری خواب مرض تند را(?) و بوی دهن و اثر زهر و سیلان آب از دهن
و مرض سنگرهنی دفع گردند و چنانچه بریدن درخت شاخ و برگ و بار و گل خشک گردند همچنان به بیرون آوردن بلغم به عمل قی امراض بلغمی از بیخ بر کنده
شوند و شخصی که آن را مرض تمر(?) یا مرض ارد بیات(?) یا گوله یا مرض از امراض شکم یا مرض قی یا سلسل البول یا مرضی از امراض باد یا مرض استسقا یا مرض
رکتپت که در آن خون از طرف دهن و بینی سائل گردد قی بکنانند مضر است و نیز شخصی که لاغر باشد به سبب رسیدن زخم یا به سببی دیگر و شخصی که لاغر خلقی بود
یا پیر یا صبی یا تخته(?) خشک باشد قی کنانیدن آن را ممنوع است و زن حامله را نیز ممنوع است و در حالت انتفاخ شکم و در حالت افتادن گلو و در حالت
که حقنه بردهن(?) کرده باشند و در حالت گرسنگی نیز قی نکنانند که مضر است و مرضی که در آن قی ممنوع است چون در آن قی بکنانند بعلاج کردن بعد
از دیری بدشواری زائل گردد و گاه باشد که لا دوا باشد و اشخاصیکه آنها را عمل قی ممنوع است چون ایشان را بهمی یا غلبه بلغم بود یا زهر داده شود
قی بکنانند در این سه حالت عمل قی ممنوع نیست و قی کنانیدن در دفع اثر زهر و در دفع مرضیکه از خوردن زهر حادث شده باشد و مرض بلغم
و مرض ستانگ(?) مرض اپنماد(?) و باد سرخ و پیلپای وارید(?) و بدآیه(?) و ناآرزوی طعام و قی و اتیسار که خام بود و در آن سرکه به سبب غلبه بلغم حادث
شده باشد و مرض لسبرسا(?) و مرض بدرده و بدهضمی و سیلان آب از دهن و غثیان و سرفه و دمه و مرض بوی بد که از بینی آید و گنگی دهن و لب و گلو و
سیلان ریم و مانند آن از گوش و مرض راجروگ و مرضیکه به سبب فساد چربی و غلبه آن حادث شود و مرض دانع(?) مرض ایحیکا(?) و مرض تکن کا
و مرض رکتپت که در آن خون از طرف مقعد بر آید و مرضی که به سبب فساد بلغم یا در محلی از محلهای بلغم حادث شود نافع است کسانیکه
با مراض مذکوره مبتلا گردند ایشان را قی بکنانند و عورتیکه شیر پستانش فاسد شده باشد کنانیدن قی نافع است از عمل قی فساد شیرش دفع شود و
چون شخصی را خواهند که اسهال بکنانند باید که روز اول طعام سبک بخورانند و بالای آن ترشی شیر دلیمون(?) یا سرکه هندی با آب گرم بنوشانند و دوم روز
روغن کنجد(?) بر اندامش طلا کرده و عمل سعید بکار بسته داروی اسهال داده اسهال بکنانند و لیکن خواهند که اسهال بکنانند پیش از آن قی بکنانند
بعد از آن اسهال بکنانند از آنکه اگر بغیر از قی کنانیدن اسهال بکنانند بلغم از محلهای خود تجاوز کرده بمقامی که آن محل آتش گرسنگی است آید و آن افزود میر اند(?)
وجود را گران گرداند و شکم را روان کند و طبیب را شاید که حال شکم مریض معلوم کرده مسهل بخوراند و شخصی که آن را غلبه تلخه باشد و شکمش نرم بود چنانکه
بنوشیدن شیر البته آن را مقداری اسهال شود این چنین شخصی را داروی مسهل که نرم باشد می باید داد و شخصیکه آن را غلبه باد و بلغم بود و شکمش سخت
باشد این چنین شخص را داروی مسهل که تیز باشد می باید داد و شخصی که از اخلاط ثلثه بر دیگری غلبه نکرده باشد شکمش میانگی بود نه نرم و

نه سخت این چنین شخص را داروی مسهل که میانه باشد نه سخت نرم و نه سخت تیز می باید داد و چون مردم داروی مسهل خورد باید که خود را بر انتظار قضای حاجت از
جایی بماند که مدخل باد نباشد و بجایی از آن نزدیک بود و آب سرد ننوشد و بدان روی و دست و پای نشوید و شکم را نمالد و در قضای حاجت زور نکند و
در اسهال که بخوردن داروی مسهل شود اول ثفل بود بعد آن غائط بعد آن تلخه بعد آن بلغم بیرون آید و در قی که بخوردن داروی قی شود اول آب بعد آن
بلغم بعد از آن تلخه بعد از آن باد بیرون آید و اسهال چون اندک از قدر مناسب شود بلغم و تلخه غالب گردد و تاپاک و ناآرزوی طعام و گرانی اندام
حادث شوند و گرسنگی کم افتد و چون بقدر مناسب شود شکم و سینه صاف گردد و تاپاک و خارش اندام حادث نشود و غائط با آسانی بیرون آید و باد در
مجاری خود جریان یابد و چون زیاده از قدر مناسب شود بیهوش گردد و کف بسیار از راه مقعد بیرون آید و مقعد خارج گردد و شکم درد کند و اگر اسهال از
قدر مناسب اندک شود گرسنگی کم بود و مریض با قوت باشد باید که در روز اسهال فاقه بکنانند و دوم روز غذا بخورانند و اگر اسهال بقدر مناسب شود
یا مریض ضعیف و تشنگی آنرا غالب باشد باید که آشام برنج که غذای رقیق باشد هم در روز اسهال بنوشانند و فایده اسهال آنست که قوت و عقل افزاید
و حواس خمس قوی گردند و دهانهای رگها مستحکم گردند و گرسنگی بیفزاید و موی سیاه دیر سفید گردد و امراضی که از غلبه تلخه حادث شده باشند
دفع گردند و باید دانست شخصی که آنرا گرسنگی اندک باشد و شخصی که پیر و یا خرد و یا لاغر و یا جسیم و یا با قوت و یا ضعیف بود و شخصی که آنرا مرض رکتپت که در آن
خون از طرف مقعد بیرون آید و شخصی که آنرا کام خام یا تپ نو باشد و زنی که حامله یا زچه بود و شخصی که مجروح و یا مبتلا بمرض استسقا بود و یا خشک
باشد ایشان را اسهال ممنوع ست نکنانند و در حالت روغن و مانند آن از مشروبات اشیه نوشانیده باشد و در حالت خوف و در حالت
ماندگی نیز اسهال ممنوع ست مگر آنکه اشخاص مذکوره را تلخه سخت غلبه کند بعده داروی نرم داده اسهال کنانند و عمل اسهال در رفع تپ و اثر زهر
و ناآرزوی طعام و مرض اجیرن و بایرده و اوررگ و گرنهته و پاندروگ و بادمرع و سر جنباده و بهگندر و لپپ و گوله و مرض ... امراض فرج نسا ر
مرضی که در مقام بکواسی پیدا آید و بستگی شکم و بسوچیکا و السار و موترکهات و میبت و بسبهوتات و سیلان منی و پیه و آماس و اندبرده و مرض ... و مرض کاچ
و بچگی زشت بود و مرض بهکندر و مرض رکتپت که در آن خون طرف بینی و دهن و گوش سایل بود و کرم شکم و تاپاک و امراضی که بسبب غلبه تلخه حادث
شوند و امراضی که در محلهای تلخه پیدا آیند نافع ست کسانیکه بامراض مذکوره مبتلا شوند اسهال بکنانند و نیز شخصی که آنرا جراحت رسیده باشد
و یا به آتش یا بشوره سوخته گشته و یا چشمش پخته بود آنرا عمل اسهال نیز نافع ست و شخصی که آنرا مرض زهر یا مرض پاندروگ یا کچلی لسب یا بگرنگی
یا آماس یا سیلان منی بود و شخص مذکور چرب باشد باید که آنرا داروی مسهل ندهند و اگر بسوی خورانیدن داروی مسهل حاجت افتد باید که اولاً آن را
خشک گردانند بعد از آن روغن و یا دیگر مشروبات اشیه خورانیده مقداری چرب باشد بشرطیکه آن روغن و مانند آن موافق طبع آن باشد آنگاه
داروی مسهل خورانیده اسهال بکنانند و شخصی که شکمش نرم باشد و گرسنگی بسیار بود باید که اگر حاجت بسوی اسهال باشد بدهند از آنکه داروی
نیز بسرعت از شکم خارج گردد و اخلاط فاسد را بطریق بهتر بیرون نیارد و شخصی که شکمش سخت بود و گرسنگی آن را اندک باشد باید که اگر حاجت بسوی
خورانیدن داروی اسهال باشد اولش شوربه و نمک و روغن بسیار ده مانند آن خورانید و گرسنگیش افزون گردانند بعده روغن کنجد براندامش طلا کنند
و عمل سیده بکار برند و داروی مسهل خورانیده اسهال کنانند و شخصی که ضعیف باشد و بسیار غلبه اخلاط فاسد در وجود چون خواهند که اخلاط فاسد را
با اسهال بیرون کنند باید که بیکبارگی بیرون نکنند بلکه بتدریج بیرون کنند و آنچه بقیه از اخلاط فاسده را باعتدال آورده معتدل گردانند و داروی
مسهل نیز با انضمام یافته با اخلاط بهم بوده براه مقعد خارج میشود و داروی قی بغیر انضمام یافته بهم براه دهن بیرون می آید فایده
چون پادشاه را بخورانیدن داروی مسهل حاجت افتد باید که داروئی بخورانند که بارها آن را آزموده باشند و چنان بود که از قلیل آن نفع کثیر حاصل
آید و دل او را خوش آید و بوی نیز چنان بود که نعوذ بالله منها اگر از آن مضرت نوعی برسد و از آن مضرت اندک شود والله اعلم بالصواب

فصل هفتاد و هشتم در بیان فساد قی و اسهال و آن بر چهار نوع ست یکی ... را بهندی بیرتپ کرم گویند و این بر دو قسم ست یکی آنست

فصل هفتاد و هشتم در بیان فساد قی و اسهال

شخصی که گرسنه بود یا او را زیادت آتش گرسنگی باشد و شکمش نرم بود و یا طبیعتش چنان سخت باشد که بخوردن مسهل اسهال نشود و دلش نسوزد و چون
داروی مقی بخورد او را قی نشود بلکه اسهال شود و چون چنین شود اخلاط فاسد افزون گردد و مرضیکه بجهت دفع آن داروی مقی خورانیده باشند زائل
نشود بلکه افزون گردد و درین حالت می باید که شخص مذکور را بروغن و مانند آن چرب گردانیده و داروی مقی که تیز باشد داده قی بکنانند قسم دوم آنست
شخصی که جمع غذا ایش که آنرا آماسی گویند صاف نباشد و طعامی که خورده باشد انهضام نیافته بود و بلغم درو غالب باشد چون داروی مسهل خورد او را
اسهال نشود بلکه قی شود و چون چنین شود مرضیکه بجهت دفع آن مسهل داده باشند دفع نشود بلکه افزون شود و درین حالت می باید که اولاً داروی مقی داده
قی بکنانند تا غلبه بلغم فرو نشیند و محل غذا ایش صاف گردد بعد ازان داروی مسهل که تیز باشد خورانیده اسهال کنانند و چون بخورانیدن مسهل دوم بار
اسهال نشود بلکه قی شود سوم بار تنها مسهل نخورانند بلکه داروی مسهل را با روغن و شهد و شکر سرخ مخلوط ساخته بلیسانند تا اسهال شود قسم سوم را
سنادسکهه او کهه گویند و آن آنست شخصی که درو اخلاط فاسده غالب بود داروی مقی یا مسهل اندک خوردن و آن هضم نگردد و قی یا اسهال نیارد و چون
چنین شود تشنگی زیاده نگردد و پهلو و مفاصل درد کنند و بیهوشی و بیقراری پیدا آید و آب از دهن سائل گردد و درین حالت می باید که آب گرم نوشانیده
قی بکنانند قسم سوم را جران او کهه گویند و این آنست که شخصیکه گرسنه بود و با آتش گرسنگی وی زیاده باشد و شکمش سخت بود و چون داروی
مقی بخورد و یا مسهل که اندک بود یا کم قوت باشد بخورد و بسرعت هضم شود و قی و یا اسهال نیارد و چون چنین شود اخلاط از محل خود منتقل گردند علتیکه کنند
و مرضیکه بجهت دفع آن عمل بکار بسته باشند زائل نگردد بلکه افزون شود و زور و قوت کم افتد درین حالت می باید که اگر داروی مقی داده باشند دیگر
داروی مسهل که تیز بود زیاده کرده بدهند که اسهال شود قسم چهارم را ایین دو کهه گویند و آن آنست که شخصی که داروی مقی داده یا مسهل که اندک یا کم قوت
باشد بخورد یا پیش از انکه روغن کنجد را بر اندام طلا کنند و روغن ستور و مانند آن آنرا بنوشانند و عمل سید را بکار بندند و یکی را از داروی مذکور بخوراند
و ازان اخلاط فاسد بقی یا اسهال اندک بیرون آید چون در قی اخلاط اندک بیرون آید اندام گران گردد و دل بسوزد و مرضیکه بجهت دفع آن داروی
مقی خورده باشند زائل نگردد بلکه افزون شود و درین حال می باید که روغن و مانند آن را نوشانیده چرب گردانند و روغن بر اندام طلا کنند
و عمل سید بکار بندند و دیگر دارو بر قدر مناسب خورانیده قی بکنانند و چون در اسهال اخلاط فاسد اندک بیرون آید مقعد درد کند چنانکه او را
می برند و شکم منتفخ شود و ضراط نیاید و سر گران گردد و مرض که بجهت دفع آن مسهل خورانیده باشند زائل نگردد بلکه افزون گردد درین حالت می باید
که روغن بر اندام طلا کنند عمل سید بکار بندند و داروی دیگر بر قدر مناسب خورانیده اسهال کنانند قسم پنجم را ایا دان سول گویند و آن آنست که
مردم بعد آنکه داروی مقی یا مسهل که تیز و بسیار باشد خورده بود و بواسطه آن قی یا اسهال بسیار شده باشد جماع کند یا غذای خشک خورد و روغن و
مانند آن ننوشد و عمل سید بکار نبرد ازان باد غلبه کرده و در پهلو و کمر و پشت و رگهای گردن که آنرا منیان گویند درد و بیهوشی و دوران سر پیدا آید
و عقل گم گرداند و درین حالت می باید که روغن کنجد را بر اندام طلا کرده عمل سید بکار بندند و بروغنی که آنرا بسحیق تر ازان ماهی پخته باشند حقنه
ایناس بکنند قسم ششم را جوک گویند و آن آنست که مردم پیش از نوشیدن روغن ستور و مانند آن پیش از طلا کردن روغن کنجد بر اندام و کار بستن عمل
سید داروی مقی یا مسهل که اندک یا کم قوت باشد بخورد و این اخلاط را از جایش منتقل سازد و بغیر احداث قی یا اسهال با اخلاط مذکور پیوسته بماند
و چون چنین شود قوت کم گردد و انتفاخ شکم و کوفتگی سینه و تشنگی و بیهوشی و تاپاک پیدا آید درین حالت اگر داروی مقی داده باشند می باید که سحیق
منیبچل و نمک سنگ را با آب گرم آمیخته فی الحال بنوشند تا قی شود ازانکه چون بعد خوردن مقی قی نشود اگر فی الحال مقی دیگر که تیز باشد داده اخلاط
فاسد را بیرون بکشند خلطی که از محل خود منتقل شده باشد در تمام اندام سرایت کرده خارش و آماس و حیبت و پختگی و تپ در اندام چنانکه
دران سوزنها خلانیده میشود پیدا آرد و اگر داروی مسهل داده باشند می باید که داروی دیگر که تیز باشد داده اسهال چنانچه شاید بکنانند و در
بار اسهال اگر کم شود زیر ناف درد پیدا آید و شکم سخت گردد و مستراح بفراغت نشود و ضراط بیرون نیاید و در اندام خارش و دنبل

زنبوران ظاهر شوند پیدا آید و چون چنین شود باید که حقنه که آنرا استحقان گویند بکار برند و روغن و مانند آن مریض را بنوشانند و چرب گردانند و
روغن کنجد یا بر اندام طلا کرده عمل سید بکار برند و دیگر داروهای مسهل که تیز باشد خورانیده اسهال بکنانند و بباید دانست که مریض القولنج را
داروی مسهل و مقی چون قی و اسهال فی الحال چنانچه شاید نشود باید که آن را آب گرم بنوشانند و دستها را با آتش گرم سازند و بدان پهلوها
و شکمش را مسح کنند و اگر بدین تدبیرها هم قی و اسهال چنانچه شاید نشود چون روز باقی باشد دیگر داروی مقی یا مسهل بخورانند و چون روز باقی نباشد
بعد از دو هم روز مریض را چرب گردانیده و روغن کنجد را بر اندامش طلا کرده داروی مقی یا مسهل خورانیده قی و اسهال بکنانند و چون شکم شخصی سخت باشد
بخوردن مقی یا مسهل او را قی یا اسهال نشود و چون او را قی یا اسهال کنانیدن خواهند باید که اولاً حقنهٔ اینپاس بکار برند آنگاه لب چرب گردانیدن
و روغن کنجد بر اندام طلا کردن عمل سید بکار بسته مقی یا مسهل را خورانیده قی یا اسهال بکنانند و کسانیکه بول و غائط و ضراط را بسبب شرم یا خوف یا حرص
و دنیا حبس کنند چنانچه قریبان بادشاه و زنان ثقلان اشیای مذکوره را باز میدارند شکم ایشان سخت بود و چون ایشان را مقی یا مسهل دادن خواهند
باید که نخست بسیار روغن و مانند آن نوشانیده سخت چرب گردانند و روغن کنجد را بر اندام طلا کرده بسیار عمل سید بکار برند آنگاه داروی مقی یا مسهل که تیز باشد
داده قی یا اسهال بکنانند و هشتم را نجوک گویند و آن آنست که شخصیکه شکمش نرم باشد یا شخصی که آن را سخت چرب گردانیده و بعد و لب طلا کردن روغن
بر اندامش بسیار گرمی آتش رسانیده باشد و یا بواسطه خوردن مقی و یا مسهل که سخت تیز بود یا زیاده از قدر مناسب باشد قی و اسهال زیاده شود
چون قی زیاده شود و بلغم بسیار بیرون آید و قوت کم افتد و باد افزون گردد و درین حالت روغن ستور را بر اندامش طلا کرده و در کنند و قی بمن قی
مانند آن که آنرا با آب سرد تر کرده باشد بنشانند و داروی دافع قی را با شهد و شکر آمیخته اولیه سازند و بلیسانند ازین آرام حاصل آید و
چون اسهال زیاده شود و بلغم بسیار بیرون آرد و آخر الامر با خون آمیخته خروج یابد و قوت کم گردد و باد افزون شود و درین حالت آب سرد را
بر و بر بریزند و در آب سرد آن را بنشانند و غسالهٔ برنج و شهد را یکجا کرده بنوشانند و قی بکنانند و حقنه که آنرا الانجبا گویند بکار برند و بعد آن بروغنی که
آنرا از شیر کشیده باشند حقنهٔ اینپاس بکار برند و داروهای بر نیکاد کوب را با غسالهٔ برنج آس کرده بنوشانند و غذا ایشان برنج پخته را با شیر یا
با شوربای گوشت سازند و چون قی سخت زیاده شود و خونی با خون آمیخته بیرون افتد و نیز خون قی شود و زبان بیرون آید و چشمها بگردند و
دندانها برهم نشینند و کشاده نگردند و بیهوشی و تشنگی و تپ پیدا آید و چون چنین حالت شود باید که صندل و [illegible] و رسوت و ثنا و شالی را آس کنند
و با شیر شکر خوب بریان کرده و مخلوط ساخته باشند بنوشانند نافع آید نوع دیگر شیرهٔ لغزک یا شیرهٔ انار یا شیرهٔ انگور یا شیرهٔ میوهٔ دیگر را با روغن
ستور و نبات شکر و شهد یکجا کرده و مخلوط ساخته بنوشانند نیز نافع آید نوع دیگر شگوفه برگ درخت برولنهان و پاکر و گلهر و جمبو را با آب آس کنند
و شیرهٔ آن بجامه بخته بستانند و در ان برنج را بپزند و آشام سازند و بعد سرد شدن شهد را با آن مخلوط ساخته بنوشانند نافع آید نوع دیگر
داروهائیکه قابض شکم است شیر را بپزند و بنوشانند نافع آید نوع دیگر آب گوشت حیوانات وحشی را بنوشانند نافع آید و علاجهائیکه بجهت
دفع زیاده روانی خون گفته شده اند درین نیز نافع آیند و چون زبان بیرون آمده باشد باید که سنبل و قلیین و نمک سنگ را آس کرده بر
زبان بمالند و با انگر کیی را آس کرده بران طلا کنند و آنرا باهستگی در دهن در آرند و پیش نظر مریض ترشی بخورانند تا آب از زبانش سائل
گردد و زبان بجای خود قرار گیرد و چون چشمها گردنده باشند باید که آن را روغن ستور چرب گردانیده بر جا نشانند و چون دندان هم نشسته باشد
باید که داروهائیکه دافع باد و بلغم باشد ناس و هند و عمل سید بکار برند و چون تشنگی زیاده شده باشد باید که تدبیرهائیکه بجهت دفع تشنگی گفته
شده اند بکار بندند و چون بیهوشی آمده باشد باید که آلات سرود را چنانچه رباب و نی و بربط نزدیک او بنوازند و بر گفتن فرمایند
و بدانکه اسهال چون سخت زیاده شود آبی که بهجو بریطوس بوده شد از ان شکم جاری شود و چون سخت زیاده تر شود از شکم آبی که بهجو غسالهٔ
گوشت باشد سائل گردد و چون به نهایت استکمال رسد خونی که بدان حیات مربوط است و آنرا بهندی جیو سونت گویند گویا از شکم جاری شود

ومقعد بیرون آید ولرزه اندام حادث گردد و اثری که از زیادتی قی پیدا آید نیز حادث شود و چون از شکم این خون که حیات بدان مربوط است سائل گردد
و اثری آنگاه انجوک و اجیودان گویند و این ششم نوع از چهارده نوع مذکور است چون حالتی ازین حالات حادث شود علاجی که بجهت دفع زوالی
خون گفته شده اند بکار بندند و چون مقعد بیرون آمده باشد باید که بروغن ستور آنرا چرب گردانند و عمل سپ بکار بسته درون آرند و اگر علاجی
که بجهت درون مقعد که بیرون آمده باشد در فصل امراض خرد گفته شده اند بکار بندند و چون لرزه اندام حادث شود باید که علاجهائیکه در فصل امراض
بادی بجهت دفع لرزه اندام گفته شده اند بکار بندند و چون خونی که آنرا جیوسونت گویند باید که بار مکهار و کنار و کاه و دوب اسپر روغن ستور ریز
شیر ماده گاو و سوت حقنه که آن را استهاپن لبست گویند نافع آید نوع دیگر حقنه مذکور را بجوش داروهای نکرو دهعاد کمن و شیر و شیره نیشکر و روغن
ستور بخون گوسپند بکار بندند نافع آید و چون خون مذکور بقی یا اسهال جاری شود باید که برای ازالت آن علاجهائیکه بجهت دفع رکتپت
اتیسار گفته شده اند بکار بندند و جوش داروهای نکرو دهعادکن شوشانند و طعام راهم بدین جوش پخته بخورانند و علامت شناختن جیوسونت آنست
که محلوج انجولی که از شکم سائل شده باشد تر کنند و آنرا بآب گرم بشویند اگر لعلی محلوج زائل نگردد بدانند که خونی ست که آنرا جیوسونت گویند و
اگر زائل گردد بدانند که خون رکتپت ست و دیگر علامات آنست که خون بجیوسونت ست اگر بخورد بدانند که خون رکتپت مذکور را برنج پخته با ماست
مخلوط سازند و پیش سگ نهند اگر بخورد بدانند که خون جیوسونت ست و اگر نخورد بدانند که خون رکتپت ست و نهم را ارکهعان گویند و آن آنست که
شخصی که شکمش غذا انهضام تمام نیافته باشد و اخلاط درو غالب بوند و باد در شکمش غالب بود چون او را علاج مسهل یا مقی بدهند از آن شکمش منتفخ
گردد و بواسطه ضراط و غائط روان نشود و پهلو درد کند چنانکه آنرا می شکنند و مقعد و مثانه چنان درد کند گویا که دران سوزنها می خلانند و رغبت
بر طعام نشود و چون چنین شود باید که عمل سپ فتیلها دارد و بائیکه بجهت دفع اداورت در مقعد در می آرند و بداروهائیکه افزایند داگنی باشد حقنه را
بکار بندند و این حقنه را سهنده ی و یجن لبست گویند و دهم را پرکرتهکا گویند و آن آنست که شخصیکه لاغر و خشک و کم گرسنگی بود و شکمش سخت نرم باشد
چون او را داروهای مسهل که سخت تیز و گرم و خشک بود و با آن نمک بسیار آمیخته باشند بخورانند از آن باد و تلخه فاسد گردد و درد مقعد و مثانه و نیمور
و سر و ناف پیدا آید و ضراط نشود و چون چنین شود باید که ملهٹی و کنجد سیاه را آس کنند و با شهد و روغن ستور مخلوط سازند و بارد دیگر
داروهای حقنه که آنرا نجهالبست گویند پاره کرده حقنه مذکور را بکار برند و مشکهای آب سرد بر شخص مذکور ریزند و او را برنج پخته با شیر بخورانند
و بر غوره روغن ستور یا بروغن کنجد که آنرا بسحیق تر از آن ملهٹی پخته باشند حقنه که آنرا انپاس گویند بکار برند و یازدهم را پرسراو گویند و آن آنست
شخصی که شکمش سخت بود و اخلاط درو غالب باشد چون او را داروی مسهل که نرم باشد بدهند اخلاط از جای خود انتقال یابند و اندک اندک بیرون آیند
و بحکپند و تمام خارج نگردند و از آن لاغری و قبض شکم و ناآرزوی طعام و درد اندام پیدا آید و تلخه و بلغم از طرف مقعد بسیلان یابند چون چنین شود
باید که از جوش درخت سال و دهو و سادن و بیخ پلاس که آنرا با شهد یار کرده باشند حقنه استهاپن بکار برند تا غلبه اخلاط فرو نشیند و چون بدانند که
غلبه اخلاط فرو نشسته است شخص مذکور را چرب گردانیده باز داروی مسهل داده اسهال بر قدر مناسب بکنانند و دوازدهم را پرواهکا گویند
و آن آنست که شخصی که سخت خشک یا سخت چرب بود چون آنرا داروی مسهل بخورانند و او بغیر غلبه اسهال بتکلف اسهال کند یا بی غلبه کردن بتکلف
آنرا نگاه دارد و از آن ناپاک و درد و باد و کف لزج و سپید یا سیاه یا لعل از راه مقعد سائل گردد و چون چنین شود باید که علاجهائیکه بجهت
دفع او بر سراو گفته شده اند بکار بندند و باید دانست که نوع دهم و یازدهم و دوازدهم اگرچه در بیان آن ذکر مسهل بتخصیص پیوسته در
مقعد نیز جاری اند چنانکه در مقعد نوع دهم را الکنیهه جیهین گویند و اینجا بجای درد مقعد درد و خارش انگیز حاصل آید و نوع یازدهم را الپچهه پرسکهه
گویند و اینجا بلغم براه دهن اندکی بیرون آید بحکپد و نوع دوازدهم را سکهه رکا گویند و اینجا براه دهن آروغ خشک آید و سیزدهم را نیز دروپ سران
گویند و آن آنست که شخصیکه بی خوردن مقی و مسهل چون غلبه قی یا اسهال شود بتکلف آنرا نگاه دارد و از آن اخلاط فاسد که انتقال یافته اند

گردیده به تحلیل رود دیده و آنرا گرفته در دوران پیدا آرند چنانکه مریض دندانها را بهم ساید و زبان را بگزد و چشمها ایش بیرون آیند و بیهوش گردد و چون چنین شود
باید که روغن را بر اندامش طلا کنند و بمقداری گرمی آتش برسانند و بر روغن که آنرا بسحیق تر از آن ادویهٔ ملایم پخته باشند حقنهٔ اپاس بکار برند و داروی
تیز را در بینی بچکانند و ملتی را با غساله برنج آس کرده و نوشانیده قی بکنانند و ... که دافع آن بود بکار برند و چهاردهم آنرا بنده
گویند و آن آنست شخصیکه آنرا مقی یا مسهل خورانیده باشند چون قی و اسهال نشود و باید که شخص مذکور ... سرد و یا باد سرد و یا در خانه که سخت سرد بود قرار
گیرد و از آن خلط بیرون نیاید و در اثنای راه منجمد گشته محتبس شود و باد و غلبه بول و اجابت شدن ندهد و تپ و آواز شکم و ناپاکی در شکم پیدا آرد و چون
بعد خوردن مقی نشود باید که فی الحال دیگر داروی مقی داده قی بکنانند و چون بعد خوردن مسهل چنین شود باید که با داروی مسهل سحیق نمک سنگ و
ترشی و بول البقر یار کرده بخورانند تا اسهال شود و غلبهٔ اخلاط معلوم کرده حقنهٔ استعانی و اپاس بکار برند و غذای مناسب محل بخورانند والله اعلم بالصواب

فصل هفتاد و نهم در تدبیر حقنه که آنرا بهندی بستی گویند بدانکه تدبیر حقنه از همه تدبیرها که در دفع امراض نافع اند تدبیر سخت بزرگ است
منافع بسیار دارد و اخلاط فاسد را بیرون بکشد و اخلاط غیر معتدل آرد و اسهال شکم و لاغری و فربهی و شکنج اندام و روی و تپ و مرض ... و بسیار
و امراض سرد و باد لقوه و مرض ... و مرض ... و مرض تمام بدن و مرض عضوی و انتفاخ شکم و جمله انواع و مرض ... و مرض قی و فرج
نشار و مرض ... و امراض ... و سوزاک بول و گوله و بات رکت و مرض ... که از جنس باد و غالب باد و خراط شود و نقصان منی و نقصان
خون حیض و مرض ... و مرض ... و مرض ... و مرض که از غلبه یک خلط یا دو خلط یا سه خلط یا از غلبه خون پیدا آید از این
دفع گردند و نیز از این چشم روشن شود و موی سفید سیاه گردد و جوانی بر پای ماند و پیری زود نیاید و قوت حاصل آید و رنگ اندام خوب شود چنین که
در شکم باد و ماند ه باشد بیرون آید و حقنه بر دو نوع است یکی را اپاس گویند و آن حقنه ایست که آنرا بروغن و مانند آن از مشروبات سینه بکار بندند
و چون این نوع را بیک پل یا دو پل روغن و مانند آن از مشروبات مذکوره بکنند و آنرا ماترا بستی گویند و دوم را استعانی گویند این حقنه ایست
که آنرا بجوش و سحیق تر از آن روغن گنجد بکار برند و این حقنه را نیز نامند بدانکه حقنهٔ اپاس هر شخصی را که خشک بود و او را گرسنگی بسیار
باشد و تنها باد در وی غالب بود بکار باید بست و کسی را که زحمت ... یا پرمیو یا در روگ باشد حقنه مذکور نکنند و نیز جسیم را نباید کرد و کسی را که
حیونت یا مرض استسقا یا آرزوی طعام یا سرفه یا دمه یا راجروگ باشد هیچ کدام از دو حقنه مذکور نباید کرد و در حالت بدهضمی و اندوه و خوف و
بیهوشی هیچ کدام از دو حقنه مذکور نیز نباید کرد و ماشوره و براه آن در تدبیر حقنه دارد و در ... از زر یا نقره یا دیگر دهات یا چوب ...
یا شیشه یا نی نیزه یا ... یا دندان فیل یا ... یا سنگ ... و دم چنانکه ... انگشت مریض ... سرش کنده ... سرش باید
بسازند و می باید که چهار حصه از طرف ماشوره مذکور گذاشته دو کرک بجانب پیش و دوم طرف مقابله سخت کنند و چون مریض صبی یکساله یا زیاده از آن
یا شش ساله باشد درازی ماشورهٔ مذکور شش انگشت و سوراخش چنانکه دانه مونگ در آن بگنجد باید و چون صبی هفت ساله یا زیاده از آن تا دوازده ساله
بود درازی ماشورهٔ مذکور هشت انگشت و سوراخش چنانکه دانه مشنگ در آن در آید شاید و چون مریض سیزده ساله یا زیاده از آن باشد درازی
ماشورهٔ دوازده انگشت و سوراخش چنانکه در آن خسته کنار جنگلی بگنجد باید و انگشت که در بیان درازی و تیزی ماشورهٔ مذکور که تحریر افتاده است
مراد از آن انگشت مریض است و چون خواهند که حقنه بکنند داروی حقنه را در بول دان آهو یا ... یا در خریطه چرم که نرم بشکل بول دان بود در آرند
و این ماشوره را در دهن بول دان در آورده محکم ببندند که از محل بستن ... و تدبیر حقنه را طریقی که بیان آن آید و حقنه بکنند ... و بیهوشی پیدا آید
داروی حقنه هر کدام که باشد چون از قدر مناسب کم باشد مرضی که بجهت دفع آن تدبیر مذکور بکار بسته باشند زائل نگردد و چون از قدر مناسب
زیاده بود شکم منتفخ شود و اتیسار پیدا آید و اندام سست گردد و چون مریض تندرست و قوی باشد تدبیر حقنهٔ اپاس از شش پل روغن و چون
متوسط الحال بود به سه پل روغن و چون ضعیف و ناتوان باشد به یک و نیم پل بکار برند و چون حقنه مذکور شش پل روغن گنجد بکنند باید که سحیق نمک ...

فصل هفتاد و نهم در تدبیر حقنه

وسه اوقیه که شش ماهی بود با آن یار کنند و چون بسته مل کنند بحقیق مذکور که چهار ماهه بود یار کنند و چون به پانیم مل بکنند بحقیق مذکور که دو ماهه بود یار کنند
و چون حقنه اپاس بکار بستن خواهند باید که اول مریض را اسهال کنند و تا هفت روز تدبیر مذکور بکار برند تا بعد ازان چون بدانند که مریض قوی
شده است حقنه بکنند بطریق حقنه مذکور آنست که مریض را قبل آن طعام نخورانند و بعد طعام مشی کردن فرمایند و برانهاش روغن طلا کنند و آب
گرم بران بریزند و بفرمایند که چهار چوبی رفته از بول و غائط و ضراط خود را سبک گردانیده بیاید بعد ازان دست و پای و روی بشویانند و مریض را بر جامه
خواب که نرم بود بپهلوی چپ بغلطانند و بفرمایند تا پای چپ را بگسترانند و پای راست را گرد آورد و مقعد را چرب گردانند و ماشوره را چرب کرده در
مقعد بتدریج تا آنکه در آرند و این ماشوره را که بالای کرکست بدست چپ بگیرند و بدست راست لولهای که دران داروی حقنه باشد با فشردن
نرم و با غایت روز بلکه متوسط الحال با فشرند چنانکه در مدتی که یک حرف متحرک سه بار تلفظ کرده شود داروی مذکور تمام در درون مقعد در آید و مریض
در اثنای حقنه کردن از سر بیرون عطسه و دیگر فازه آوردن باز دارند و بعد در آمدن دارو در درون مقعد ماشوره را بیرون بکشند و سه بار بر کف پای چپ
مریض بکف دست بزنند و سه بار بر سرین راست و سه بار بر سرین چپ بکف دست تیز بزنند و چهار پای آنرا چهار کس بگیرند و بفرمایند تا بجنبانند
بعد ازان مریض را استلقا بغلطانند تا آنکه یک حرف متحرک صد بار تلفظ کرده شود آنگاه هرچه که مریض را خوش آید بغلطیدن با بهند و چون غذا اینکه آنرا
مریض خورده باشد هضم شود و گرسنگی پیدا آید و داروی حقنه برا مقعد بیرون شود آنگاه در آخر روز غذاهای سبک بخورانند و در روز دوم آب گرم
با جوش سدی قتنیه نوشانند از نوشیدن این دارو حقنه مضرت نکند و می باید که حقنه مذکوره را بر حسب مناسب غلبه خلط شش بار یا هفت بار یا هشت بار یا
نه بار بکنند و در اثنای این حقنهای چند بار حقنه استعمال نیز بکار برند و چون روغن حقنه اپاس با غائط و ضراط هم بیرون آید بدانند که تدبیر مذکور
سابق بهتر شده است و چون روغن مذکور بغیر غائط تنها بیرون آید بدانند که تدبیر مذکور بطریق بهتر نشده است چون چنین شود باید که تدبیر حقنه
مذکور بمقدار روغن نیز بکار برند و روغن حقنه مذکور چون با غائط بیرون نیاید اگر ضم گردد هیچ بدی پیدا نیاید مولف گوید که اگر ازان سستی و انتفاخ
شکم و درد آن و دمه پیدا آید و معده گران گردد باید که تدبیر حقنه استعمال بداروی تیز بکار برند یا فتیله در مقعد در آرند یا داروی اسهال داده اسهال کنانند
تا روغن مذکور بیرون آید و بول و غائط و ضراط بآسانی شوند و عمل ناس بدارو یا تیز بکار برند و تا وقتی که روغن حقنه بیرون نیارند عمل حقنه
اپاس بار دیگر نکنند طریق پختن روغن که بدان تدبیر حقنه مذکور بجهت دفع امراض بادی بکار باید بست آنست گلوی و بیدانجیر و کرنج و بهاربنگی و
بالسنور و بیس ساول و پیاپالنه هریکی یک پل و غله جو و غله ماش و تخم کتان و بار کنار و کلتهی هریک چهار پل بستانند و در چهار دونا آب بندا
جوشانند تا آنکه یک دونا آب بماند آنگاه جوشش را بجامه نخته بستانند و بدین جوشش و به تحقیق تر ازان دارو های جوبی گن که هر دارو یک پل بود
یک دونا روغن کنجد بپزند نگاه دارند و تدبیر حقنه مذکوره بدین بکار برند و آنچه در حال نوشانیدن روغن و مانند آن از مشروبات اشخاصی
ممنوع است درین حقنه نیز ممنوع دانند و هرچه دران ممنوع نیست درین نیز ممنوع ندانند بدانکه حقنه استعمال بجهت دفع مرضهای بادی و مرضها [illegible]
سرخباده و تپ ناغه و استسقا و مرض [illegible] و مرض اناه و سوزاک بول و سنگ مثانه و مرضها [illegible] و خون استحاضه و سیلان منی و درد شکم [illegible]
و مرض دل و نقصان گرسنگی بکار باید بست و شخصی که وجودش سخت چرب باشد یا لاغر یا سست بود یا اورا امراض [illegible] یا انتفاخ شکم یا مرض [illegible]
یا هچکی یا بواسیر یا سرفه یا دمه یا آماس مقعد یا مرض قی بسیار یا مرض اسهال [illegible] یا مرض شیرین یا مرض [illegible] حقنه مذکور اورا نباید کرد و نیز عورت حامله
حقنه مذکور نکنند و شخصیکه دران احشا از محل خود منتقل گشته باشد آنرا نیز حقنه مذکور نباید کرد و شخصی که قوی باشد چون خواهند که او را حقنه مذکوره بکنند
باید که بسبب پل دارو که ذکر آن خواهد آمد بکنند و شخصی که متوسط الحال بود آنرا شانزده پل و آنکه ضعیف بود آنرا دوازده پل تدبیر حقنه مذکور بکنند به
طریق حقنه مذکور آنست که مریض را بفرمایند تا در وقت مجاری رفته خود را از بول و غائط و ضراط پاک گرداند و بیاید بعد ازان روغن را بر اندامش طلا
کنند و عمل سید بکار برند و در میان خانه بر جامه خواب بغلطانند و پای چپ دراز کردن و پای راست گرد آوردن بفرمایند و در اطراف [illegible] در حقنه

اپناس گفته شده است و در مقعد بچکانند و چون دارو در مقعد بیرون آید باشد در انگشت و مریض را بفرمایند تا بر دو پای بنشیند تا داروی حقنه
بیرون آید و اگر دارو در میان مدت مذکور بیرون نیاید باید داروهای حقنه که از آن اسهال شود چون کهار و نمک سنگ ترشی و بول بقر آمیخته در ذکر بر مریض بکار بندند
تا ادویه حقنه اول بیرون آید و بول و غائط و ضراط بفراغ شوند و حقنه که از آن اسهال شود و آنرا سبب سوده بعضی لیپ گویند
و چون در حقنه استعاپن اولاً غائط بعد از آن تلخه بعد آن کف بعد آن باد جریان یابد بدانند که تدبیر حقنه مذکور چنانچه شاید شده است و نیز چون
بعد تدبیر حقنه اندام مریض سبک و چرب شود و در دلش قرار و فرحت پیدا آید و مرض از آن تدبیر حقنه استعاپن دفع باشد و خواهد تدبیر حقنه اپناس
و تدبیر حقنه استعاپن باشد یک کرت یا دو کرت یا سه کرت یا چهار کرت برحسب تفاوت غلبه اخلاط باید بست و بجهت دفع مرض بادی حقنه مذکور را
با داروها لیس روغن آمیخته یکبار بکار بندند و بجهت دفع مرض که از غلبه تلخه مذکور را با داروها شیر ماده گاو آمیخته دو بار بکار بندند و حقنه مذکور
چون آنرا بجهت دفع مرض بادی بکار بسته باشند برنج پخته با شوربای گوشت خورانند و حقنه اپناس بکار بندند و حقنه مذکور چون آنرا بجهت دفع مرض
که از غلبه تلخه پیدا آمده باشد بکار بسته باشند برنج پخته با شیر ماده گاو خورانند و حقنه اپناس بکار بندند و حقنه مذکور چون آنرا بجهت دفع مرض
بلغمی بکار بسته باشند برنج پخته با جوش مشتک خورانند و حقنه اپناس بکار بندند و شخصیکه نازک یا پیر یا بچه بود آنرا حقنه با داروی نرم باید کرد و اگر
با داروی تیز بکنند هلاک گردد و حقنه استعاپن که اول بار بکار باید بست با داروهائی کنند که اخلاط فاسد را از جالیش منتقل سازد و آنرا اسهنی
الکالیس گویند و آنکه دوم بار بکار باید بست با داروهائی کنند که اخلاط فاسد را باعتدال آرد و این اسمن لیست گویند و داروی نکلمین نسبت
تخم بیا انجیر بلهی و پیل و رازونمک سنگ و بچ و هوبیر و آروی و کهیرن انیست ستوانف بلهی و مغز بیل اند و جو و بول البقر و زهر هندی داروی
سنشمن انیست ترپهلا بلهی و رسوت و موتهه و شیر ماده گاو و از جمله انواع استعاپن حقنه الیست که آنرا سودیمن گویند چون حاجت اسپوی
این حقنه افتد باید که جوش سجیق تر از آن داروهای مسهل و روغن و سجیق نمک سنگ البتانند و آمیخته مخلوط سازند و بجهت اسهال حقنه مذکور
بدین کنند و از جمله انواع حقنه مذکور بدین کنند که آنرا ایکهن لیست گویند چون خواهند که بکار بندند باید که جوش ترپهله و بول ماده گاو و شهد و
سجیق جوا کهار و سجیق او کهادکن را البتانند و بهم آمیزند و حقنه بدین بکار بندند از این زیادتی فربهی دفع شود و از جمله انواع حقنه مذکور
حقنه الیست که آنرا برنکهن گویند چون خواهند که آنرا بکار بندند باید که داروهای افزاینده منی بود و سجیق کاکولیادکن روغن و آب گوشت
البتانند و بهم آمیزند و حقنه را بدان بکار بندند و از این منی و زور بیفزاید و از جمله انواع حقنه الیست که آنرا پجهاب گویند خواهند که آنرا بکار بندند
باید که شیری که آنرا با پوست بیخ درخت کنار و پوست بیخ درخت لسوڑه و پوست درخت سنبل و پوست درخت و معاهن و سندهی پخته باشند
یا دیگر شیر که خالص باشد و یا خون بز نر و یا خون میش نر بیامیزند و حقنه بدان بکنند فائده این در فصل اتیسار نبشته است و در حقنه
استعاپن هر نوع که باشد و دران مقدار داروهای نگشته بود باید که جوش دارو هشت حصه و سجیق تر از آن یکحصه و روغن کنجد چهارم حصه جوش
مذکور اگر باد سخت غالب بود پنجم حصه اگر باد را سخت غلبه نبود و ششم حصه چون تلخه غالب باشد و هشتم حصه چون بلغم غالب باشد بستانند و از شیر
نمک و ترشی و شهد و آب گوشت و مانند که در داروهای حقنه مذکور باشد برحسب مناسب مقام می باید بست و از حقنه استعاپن حقنه الیست
که آنرا مادهو تیلک گویند چون حاجت این حقنه افتد جوش پوست و بیخ بیا انجیر چهار پل و شهد چهار پل و روغن کنجد هشت پل و سجیق سوا
نیم پل و سجیق نمک سنگ نیم پل بستانند و بکفگیر مخلوط ساخته تدبیر حقنه بکار بندند از این زیادتی چربی و لاغری و مرض گوله و کرم و
ادا ورت که از حبس غائط پیدا شده باشد دفع شوند و قوت و گرسنگی و آب منی بیفزاید و رنگ اندام خوب شود و از حقنه مذکور حقنه الیست که
آنرا جابن لیست گویند چون حاجت بدین افتد و شهد و روغن ستور و شیر و روغن کنجد هر یک دو پل و سجیق سوبیر سجیق نمک سنگ هر یک
نیم پل بستانند و مخلوط ساخته تدبیر حقنه بکار بندند از این مرض غالب نبود و تا مادام که تدبیر این حقنه بکار بندند مرض دفع گردد و از حقنه مذکور حقنه الیست

گر آنرا حکمت دبیه لبست نامند چون حاجت باین حقنه افتد جوش پوست بیخ بید انجیر و روغن کنجد و شهد و سحیق نمک سنگ و پیچ و پلپل دراز بستانند
و مخلوط ساخته تدبیر حقنه بکار بندند و ازین جمله امراض دفع شوند و از حقنه مذکور حقنه الیت که آن را سد رو لبست گویند چون حاجت باین
حقنه افتد جوش خمول بزرگ و روغن کنجد و شهد و سحیق نمک سنگ و پلپل دراز البستانند و مخلوط ساخته تدبیر حقنه بکار بندند ازین قوت باهی و
افزاید و گونه اندام نیک شود و جمله امراض دفع گردند و بعد آن حقنه استحمام مریض را بفرمایند تا باب گرم غسل کند و در روز خواب نکنند تا مقدار غذا
نخورد که بدان بدهضمی شود و آنچه در حقنه اینیاس ممنوع است از آن محترز باشد و آنچه در آن کردن شاید درین نیز بکند و بدانکه در بعضی امراض حاجت
بسوی چکانیدن دارو در فرج می افتد و این عمل را بندی انترلبست گویند باشوره که بدان این تدبیر برای مردان کنند چنان بکنند که طولش
بمقدار دوازده انگشت مریض و پیش همچو گل الیتی و سوراخش چنان بکنند که دران دانه سرشف گنجیده باشد و در وسط باشوره مذکور دو رگ
سخت کنند و مریض چون عمرش بست و پنج ساله و یا کم از آن بود دارو در قضیبش به مقدار نیم پل یا کم از آن بر حسب مناسب مقام بچکانند و زیاده از نیم پل
بچکانند و چون عمرش زیاده از بست و پنج سال باشد دارو بمقدار یک پل بچکانند و چون خواهند که این تدبیر بکار بندند باید که اول حقنه استحمام بکنند
بعد از آن مریض را با آب گرم غسل داده غذای سبک بخورانند و بر چوکی که ارتفاعش برابر ساق بود بنشانند و پلپل مسین مانند آن که آنرا بروغن
چرب کرده باشند سوراخ قضیب را تفحص کرده پاک سازند بعده باشوره را بروغن چرب کرده در سوراخ مذکور تا گرهش در آرند و خریطه دارو افشرده
دارو دران در آرند و چون دارو تمام درون سوراخ قضیب در آید باشوره را باهستگی بکشند و چون دارو براه مخرج بول بیرون آید بعد آن مریض را
چنانچه بعد حقنه اینیاس بیدار ندارند و آنچه غذا آنرا بعد حقنه مذکور باید خورد درین نیز بخورانند و باشوره که بدان این تدبیر برای زنان بسوراخ
وطی کنند چنان باید که طولش بمقدار ده انگشت و بر پیش بمقدار انگشت خنصر و سوراخش چنانچه دران دانه ماش گنجیده باشد و درین صورت
باشوره مقدار چهار انگشت تا گرک آورده دارو بچکانند و باشوره که بدان این تدبیر براه مخرج بول زن کنند باریک بر قدر مناسب آن محل شاید
درین صورت باشوره بمقدار دو انگشت در سوراخ مذکور در آورده دارو بچکانند و چون این تدبیر زن بالغه را برای دفع شدن زا کنند باید که
باشوره مقدار یک انگشت درون در آورده دارو بچکانند و در حقنه فرج زنان چون دارو را در سوراخ وطی بچکانند باید که مقدار دو پل باشد و چون
مخرج بول زن بالغه بچکانند باید که به مقدار یک پل باشد و چون به مخرج زن غیر بالغه بچکانند باید که بمقدار دو نیم پل باشد و چون خواهند که تدبیر حقنه فرج
زن بکنند باید که آن را ستان بخوابانند و پایهایش بالا کرده تدبیر مذکور بکار بندند و چون دارو که درون فرج چکانیده باشند بیرون نیاید باید که
چکانیدن دارو در فرج که از آن داروی مذکور بیرون آید آنرا اسود حسن لبست گویند بکار بندند و چون تدبیر انترلبست برای عورت براه وطی
بکار بسته باشند و دارو بیرون نیاید اگر فتیله دارو یا بدهند نیز دارو بیرون آید و چون بعد تدبیر انترلبست سوزش پیدا شود باید که جوش پوست
درختان شیردار و یا شیر سرد در فرج بچکانند ازین سوزش دفع شود و فائده انترلبست آنست که فساد منی دفع شود و منی را صلاحیت آن شود که ماده
حمل گردد و فساد خون حیض نیز دفع پذیرد و خون مذکور را نیز صلاحیت آن شود که ماده حمل شود و تدبیر مذکور در حاجت سیلان منی را ممنوع است نباید کرد
علاماتی که در حقنه اینیاس معلوم شود که حقنه مذکور بر قدر مناسب یا کم یا زیاده شده است نیز از آن در تدبیر انترلبست معلوم شود که تدبیر مذکور بر
قدر مناسب یا کم یا زیاده است والله اعلم بالصواب

فصل هشتادم در بدیهای حقنه

بدانکه بدیهای حقنه بسیار است یکی آنست که مقعد
خراشیده گردد به سبب آنکه باشوره تیز و یا خشن و یا کج بود یا به سبب آنکه از دست طبیب لغزیده و بسرعت در مقعد در آمده بجای چون چنین شود باید
که علاجی از آن زخم فراهم شود بکار بسته فراهم گردانند و دیگر آنست که مقعد درد کند به سبب آنکه سر باشوره درون مقعد به شی مرتفع و یا منخفض گردد
چون چنین شود باید که علاجی که دافع تلخه است بکار بندند و روغن کنجد را برد و تر بر بندند و دیگر آنست که دارو در مقعد نرود به سبب آنکه چون باشوره کژ
در آورده شود و پیش دهنش چیزی حائل گردد چون چنین شود باید که باشوره را کشیده و راست در آورده دارو را درون مقعد بچکانند و دیگر آنست

فصل هشتادم در بدیهای حقنه

که غون از تدبیر بعد تدبیر حقنه سائل گردد به سبب آنکه بواسطه سخت کردن گزک را بالاتر از ان محل که شاید. باشوره ازرق رمناسب باده در آید چون چنین شود
باید که علاجهای واقع تلخیه بکنند. وحقنه که آنرا الجحل السبت گویند بکار برند و دیگر آنست که طبیب بول ان را که بر سر با شوره می بندند و دران دارو
حقنه در می آرند سخت زور کرده با فشرد از ان دارو بسبب عنت در مقامی که آنرا آماسی گویند در آید. وگاه باشد که بواسطه زور دارو می مذکور طرف بینی
و دهن بیرون آید و چون چنین شود باید که بجامه درگالبش کرده مقداری حقنه کنند. و چهار کس اطرافیان تا دستها و پایهای او را گرفته بجنبانند بعد ازان
دارو می سهل داده اسهال کنانند. و ناس داده سرش را صاف گردانند و دیگر آنست که خریطه دارو سخت آهسته افسرده شود و ازان دارو در میان
یکپاسی نرسد و مطلوب حاصل آید و دیگر آنست که دران دارو حقنه بود یکبار آب پلید شود و ازان شکم منتفخ شود و درد کند و دیگر آنست که دارو
حقنه را در مدت طویل در دبر بچکانند. و ازان مرض که جهت دفع آن تدبیر را که بکار بسته باشد افزون گردد چون چنین شود باید که قوت مریض معلوم
کرده دیگر تدبیر حقنه چنانچه شاید بکار برند و دیگر آنست که دبر آماس و حرکت درون مقعد بیفزاید و چفیش مانده به سبب آنکه تدبیر حقنه به روغن خام کرده شود
چون چنین شود داروی سهل داده اسهال بکنانند و یا داروهای سهل حقنه که آن را اسنفیوقشن گویند بکار برند. و دیگر آنست که دارو اندک از قدر
مناسب زیاده بچکانید شود و ازان نفخ شکم و انتشار حادث گردد و سستی روی نماید. و دیگر آنست که داروی سخت تیز یا سخت گرم بچکانیده شود و ازان
شکم منتفخ شود و باد در شکم بسته گردد و درین هر سه صورت تدبیر که دافع آثار آن باشد بکار برند. و دیگر آنست که داروی غلیظ بچکانید شود و ازان
درد در مقعد بیفزاید و چفیش بماند چون چنین شود دیگر بار داروئیکه قدری رقیق بود تدبیر حقنه بکار برند. و دیگر آنست که داروی رقیق بچکانیده شود
و ازان نفع اندک حاصل آید چون چنین شود باید که بار دیگر تدبیر حقنه بداروئیکه قدری غلیظ بود بکار برند. و دیگر آنست که داروی سخت چرب بچکانیده شود
و ازان اندام گران و سخت گردد و در مقعد خارش پیدا آید. چون چنین شود باید که بار دیگر تدبیر حقنه بداروی خشک بکار برند و دیگر آنست که داروی
خشک سخت در دبر چکانیده شود و ازان شکم منتفخ گردد چون چنین شود باید که تدبیر حقنه دیگر بار بداروی چرب نگاه دارد و دیگر آنست که تدبیر
حقنه را در حالت که مریض سرنگون کرده باشد بکار برند و ازان آثاری که به سخت سپلیدن خریطه دارو پیدا می آید حادث گردند چون چنین شود
باید که آنچه تدبیر بجهت دفع آثار سخت سپلیدن خریطه دارو گفته شده است بکار برند و دیگر آنست که تدبیر حقنه را در حالت که مریض سر را
بالا کند بکار برند و ازان قضیب منتفخ گشته باشد چون چنین شود باید که بر قضیب روغن طلا کرده تدبیر انترلبست بکار برند. و دیگر آنست که
تدبیر حقنه در حالت که مریض [illegible] باشد بکار برند و ازان داروی حقنه بحل یکپاسی نرسد و یا غالب شده درد برد شکم و دل
درد پیدا آرد و دیگر آنست که تدبیر مذکور در حالت که مریض بستان غلطیده باشد بکار برند و ازین نیز دارو در محلیکه رسانیدن شاید نرسد و یا در
فاسد گردد و آثار فسادش پیدا آید. و دیگر آنست که تدبیر در حالت که مریض سر و پا را گرد آورده باشد و یا اندام را منقبض گردانیده بود بکار برند
و ازان نیز در محلی که رسانیدن شاید نرسد. و دیگر آنست که تدبیر حقنه در حالت که مریض ایستاده باشد بکار برند و ازان نیز دارو در محلی که
رسانیدن شاید نرسد و فرو افتد. و دیگر آنست که تدبیر حقنه در حالت که مریض بپهلوی راست غلطیده باشد بکار برند و ازان نیز
دارو در محلی که رسانیدن شاید نرسد. درین صورت باید که مریض را بر پهلوی چپ غلطانند. و بطریقیکه حقنه کردن شاید یا بمقداری
از دارو تدبیر حقنه بکار برند و آنچه از ناکردن تدبیر حقنه بطریقیکه حقنه کردن شاید آثاری پیدا آمده باشد بعلاج آنرا دفع گردانند و دیگر آنست که تدبیر
مذکور بداروی اندک یا بداروئیکه تاثیرش کم افتاده باشد و یا بداروی سرد بکار برند و ازان غائط و خارج و خاک بیرون نیاید و در شکم آن انتفاخ پیدا
آید چون چنین شود باید که تدبیر حقنه بداروی تیز بکار برند و بداروی سهل داده اسهال بکنانند و دیگر آنست که تدبیر حقنه در حالت که مریض
طعام بسیار خورده باشد و یا غائط بسیار در شکمش بود بکار برند و یا تدبیر مذکور بداروی اندک که با آن تمام روغن مخلوط نبود بکنند و ازان شکم
منتفخ شود و درد دل و کمر و پشت و پهلو پیدا آید چون چنین شود باید که تدبیر حقنه بار دیگر بداروی تیز بکار برند و دیگر آنست که تدبیر مذکور بداروئیکه سخت گرم

یا سخت تیز یا سخت خشک و یا بداروئیکه دران نمک بسیار بود بکار برند وازان باد نفخ افزون گردند و در مثانه و در مقعد چنان درد پیدا آید
گویا که آنها را می بُرند چون چنین شود باید که حقنه که آنرا انجهیا لبست گویند بکار برند و روغنی که آنرا به کاکوبیادکن پخته باشند نیز استعمال کردن
فرمایند و دیگر آنست که تدبیر مذکور را بداروی تیز که دران ترشی و نمک بسیار باشد بکار برند وازان تپ بسیار و لاغری و سستی و ضعف پیدا آید و تلخه در مقعد غلبه کرده
تا پاک پیدا آرد چون چنین شود باید که تدبیر آن را انجهل لبست گویند و یا تدبیر حقنهٔ انیاس بر روغنی که آنرا از شیر کشیده باشند بکار برند و دیگر آنست
که تدبیر حقنهٔ استعاپن را بداروی تیز بکار برند و لیکن ازان تدبیر حقنهٔ انیاس بکنند وازان سرواهسکا که نوعی از اتیسار است و درد و تا پاک
پیدا آید چون چنین شود حقنهٔ بجهیا لبست بکار برند و برنج پخته با شیر بخورانند و حقنهٔ انیاس بر روغن ستور یا بر روغن کنجد که آنرا بسحیق ترازان کاکولیا دکن
پخته باشند بکنند و دیگر آنست که تدبیر حقنهٔ استعاپن را بداروئیکه سخت تیز باشد بکار برند و یا در حالت کردن حقنهٔ انیاس خریطهٔ دارو را
بزور افشرند وازان دارو بسرعت نفوذ یافته با دل برسد و اندام درد کند و گران گردد و سستی و بیهوشی پیدا آید چون چنین شود حقنه که اخلاط
فاسد را بیرون کشد و آنرا سودهن گویند و دافع هر سه خلط بود بکار برند و دیگر آنست که تدبیر حقنه بداروی اندک که خشک و نرم باشد
برای مریض که خشک بود و در شب خواب نکرده باشد و باد در وی غالب بود بکار برند وازان اندام گرفته شود و سخت گردد و چنان درد کند گویا
که آنرا اشلند و بلرزد و بنهای وی بشکنند و فازها آید چون چنین شود باید که روغن کنجد را بر اندام طلا کنند و عمل سیو بکار برند و حقنه را که ملائم دهند
بکنند و دیگر آنست که تدبیر حقنه بداروی تیز و گرم و بسیار مریض را که غلبهٔ خلط در وی اندک باشد و گرمی آتش آنرا بسیار رسانده بود بکار برند
و بهندی این را بچوک گویند وازان آثاری که از زیادتی اسهال شود پیدا آیند و چون چنین شود باید که حقنه که آنرا انجهیا لبست گویند بعلاج
بکار برند و چون درین صورت خونی که بدان حیات مربوط است براه مقعد سائل گردد باید که بداروهای حقنهٔ بجهیا لبست خون بز آمیخته
حقنهٔ مذکور بکار برند و دیگر آنست که مریض را که در وی غلبهٔ خلط بسیار بود تدبیر حقنهٔ انیاس بداروی کم قوت و کم تاثیر بکار برند وازان در
مریض چون غلبهٔ باد باشد تا پاک و تشنگی و تپ پیدا آید و خوی از اندام روان گردد و چشم و اندام و بول زرد گرداند و مزهٔ دهن تلخ شود و چون
غلبهٔ بلغم باشد گرانی اندام و قی و دمه و تپ و لرزه پیدا آیند و رغبت بر طعام نشود و آب از دهن سائل گردد و مزهٔ دهن شیرین دارد و چون چنین شود
باید که حقنه که ازان خلطی که غالب بود کم افتد بکار برند و دیگر آنست که در حالت که مریض طعام بسیری خورده باشد و شکمش پر طعام بود تدبیر مذکور
بکار برند وازان دارو بیرون نیاید و آماس گران گردد و درد کند و باد در شکم محتبس شود یکجا بماند و بار دو دل را درد کند و مزهٔ دهن متغیر شود و بیهوشی و
دوران سر و ناآرزوی طعام و دمه حادث گردند چون چنین شود باید که مریض را فاقه بکنانند و چون وجودش سبک شود و علاجهای گرسنگی افزا و
طعام سبک بخورانند و دیگر آنست که تدبیر حقنهٔ انیاس در حالت که شکم مریض صاف نبود بکار برند وازان دارو حقنه با غائط بیرون آید و
اندام سست گردد و شکم منتفخ شود و مقام بکواسه گران گردد و دمه و در شکم پیدا آید و چون چنین شود باید که حقنهٔ انیاس بار دیگر بداروی تیز بکنند و
دیگر آنست در حالت که شکم مریض سخت صاف باشد حقنهٔ انیاس بکار برند و دارویش به سبب صافی شکم مجلی که رسانیدن شاید ازان منتشر بود
و سرایت کرده در تمام منتشر شود وازان اندام سخت چرب و سست گردد و حواس خمس بگمین شوند واز دهن بوی روغن و مانند آن بدان حقنهٔ مذکور را
بکار بسته باشد آید و دمه و سرفه و ناآرزوی طعام حادث گردند چون چنین شود باید که علاجهائیکه دافع بوند و آثاری را که از سخت افشردن
خریطهٔ دارو و منتشر گشتن آن در سائر اندام پیدا آیند بکار برند و حقنهٔ استعاپن نیز بکنند و دیگر آنست مریض اگر شکمش صاف نبود پیش از
تا بیر عمل سید تدبیر حقنهٔ انیاس بداروی اندک و کم تاثیر و سرد بکار برند وازان شکمش بسته ماند و منتفخ نشود و آماس رد پیدا آید چون چنین شود
باید که حقنهٔ استعاپن فی الحال بکار برند بعد آن حقنهٔ انیاس بکنند و دیگر آنست که حقنهٔ انیاس در حالت که مریض طعام اندک خورده باشد
بداروی اندک و کم تاثیر بکار برند وازان داروی حقنه بیرون نیاید و ماندگی و سوزاک دل و بیقراری پیدا آید چون چنین شود باید که حقنهها

بداروهاییکه اخلاط فاسد بیرون بکشد بکار برند و بعد از آن حقنهٔ اپناس با داروهای مذکور نیز بکنند و بیداند که داروی حقنه که در شکم باند اگر پیش از یک شبانروز
در شکم قرار بگیرد و هضم نشود و آثارش پیدا آید باید که بجهت دفع آثارش علاجهاییکه گفته شده اند بکار برند و اگر زیاده از یک شبانروز بماند و هضم شود
و آثارش پیدا آید درین صورت باید که علاجی نکنند و اگر داروی حقنه در میان یک شبانروز بیرون آید نیک مغیب بود و باید دانست که بعد تدبیر
حقنه و بعد نوشانیدن روغن و مانند آن از مشروبات اشتیته و بعد عمل و اسهال و بعد خون کشانیدن گرسنگی کم شود باید که درین حالات طعام
گرم نخورانند تا گرسنگی بکلی زائل نشود و فرو نمیرد چنانچه بر آتش اندک نهادن هیزم بسیار بران فرو می میرد بلکه غذای سبک اندک بخورانند
و بتدریج زیاده گردانند تا گرسنگی افزون شود چنانچه بر آتش اندک چون اندک اندک هیزم نهاده افروزند افزون شود و طبیب را شاید که در تدبیر
حقنه و اسهال نخست معلوم کند که از شکم مریض چه مقدار آلایش بیرون آمده است بعد بر حسب مناسب مقام غذا بدهد اگر یک پرستهٔ آلایش
بیرون آمده باشد و این قدر که بیرون آید ادنی ست باید که آن مقدار که مریض را گرسنگی باشد برقدر ربع آن آشام برنج پخته بخورانند و اگر
دو پرستهٔ آلایش از شکم بیرون آمده باشد و این قدر متوسط ست باید که مریض را برقدر نصف گرسنگی برنج پخته بخورانند و اگر چهار پرستهٔ آلایش
از شکم بیرون آمده باشد و این قدر اعلی ست باید که برقدر سه ربع گرسنگی غذای برنج پخته همراه شوربای گوشت دراج و لیج و آهو و غیره بخورانند
و مریض را بعد تدبیر حقنه تدبیر اسهال و بعد فصد تا یک ماه پرهیز ماندن فرمایند و طعام سبک خوردن بفرمایند و اگر تا یکماه قوی نگردد باید که
چندروز دیگر بر قدر مناسب مقام پرهیز بکنانند تا قوی شود و بعد قی کنانیدن و بعد نوشانیدن روغن و مانند آن از مشروبات اشتیته تا هفت روز
پرهیز فرمایند و طعام سبک بخورانند و بعد تدبیر حقنه مریض را از غصه کردن و از زور و دراز فکر کردن و از جماع و از خواب روز و از سخن کردن بآواز بلند
و از سوار شدن بر دابه و از نشسته ماندن و از ایستاده ماندن تا دیری و از کثرت مستی و استعمال کردن و نوشیدن آب سرد و مانند آن از روی یک باز
که سرد بود و از خوردن باد و بنیاب و از خوردن اشیاییکه چون آنرا بهم کرده بخورانند ضرر پیدا آرد و از خوردن غذاییکه موافق نباشد
باز دارند و اگر مریض غصه کند تلخه افزون گردد و امراضی که از افزونی تلخه پیدا می آید حادث گردد و اگر زور و یا فکر کند در عقل تخلل و فتور آید و اگر جماع کند
مرضهای زشت چنانچه اجهیجک و کچهیا کهات و دمه و آماس خصیه و نمو رحادث گردند و بول با خون و منی آمیخته شود و اگر در روز خواب کند بلغم
افزون گردد و امراض بلغمی و پاندروگ و پیه و آماس و بینس و تپ و بیهوشی و نا آرزوی طعام و گرانی اندام و غلبهٔ خواب پیدا آید و طعام هضم نگردد و
اگر سخن بآواز بلند کند در سر درد پیدا می شود و در حاسهٔ سمع و بصر و شم فتور پیدا آید و آواز تباه شود و گاه باشد که گنگ گردد و مرض همو جیه و بادلقوه
و مرض ادهمنته که مرضی از امراض چشم ست نیز پیدا آید و دندانها بجنبد و خواب نیاید و اگر بر دابه سوار شود قی و بیهوشی و دوران سر و سستی پیدا
آید و اندام گران گردد و در حواس خمس فتور پیدا آید و اگر تا دیری نشسته یا ایستاده بماند در کمر درد حادث گردد و اگر کثرت مستی شود یا دغا گشته شده
در ساق پای درد پیدا آرد و رانها خشک گرداند و یا در ران آماس پیدا گرداند و در کف پای زهر یک پیدا کند و اگر آب سرد نوشد و اشیای سرد
استعمال کند باد افزون گردد و در اندام لرزه پیدا آید و شکم منقبض و منتفخ گردد و اگر باد و یا بنیاب بسیار خورد گونهٔ اندام متغیر گردد و تپ حادث
شود و اگر اشیاییکه بهم کرده خوردن ممنوع ست بهم کرده بخورد و یا مرا لمنی کلاد و البوند مبتلا گردد و هلاک شود و اگر غذاییکه موافق طبیعتش نبود بخورد
قوت کم افتد و گونهٔ اندام متغیر گردد و بعد تدبیر حقنه و اسهال و قی مریض را گوشت لیج و آهوی سیاه و سپید و دراج و خرگوش و طاوس و غلهٔ
شالی زمستانی و سیتی و غلهٔ منگ که کهنه و سبک باشد بخورانند تا آنکه قوت حاصل آید نخستین غذا دهند والله اعلم بالصواب

فصل هشتاد و یکم در چکانیدن دارو در بینی

فصل هشتاد و یکم در چکانیدن دارو در بینی که بهندی آنرا ناس بیده گویند بدانکه دارو ئیکه آنرا در بینی چکانند بر دو نوع ست یکی
آنست که بلغم و دیگر آلایش سر را بیرون بکشد و لاغری پیدا آرد و این را سر کهن گویند و دوم آنست که چرب گرداند و فربهی پیدا آرد و بلغم
و مانند آن از سر بسیار بیرون نیارد و این را اسنیهن لس گویند و بجهت دفع بلغم دارو در بینی باول پاس روز و بجهت دفع تلخه بوقت استوا

و بجهت دفع باد بآخر روز بچکانند و در شب دارو را در بینی بچکانند مگر آنکه مرضی قوی حادث گردد که تاخیر دران ممنوع ست اگر درانچنین مرض حادث بسوی چکانیدن دارو بشب افتد باید که در شب بچکانند و در حالت که مردم طعام خورده یا فاقه کرده باشد یا روغن و مانند آن از مشروبات شبیه و یا شراب و یا آب نوشیده بود و در حالت بدهضمی و در حالت غصه و اندیشه و در حالت تشنگی و در حالت که مردم بول و غائط را حبس کرده باشد و در حالت که مردم غسل کرده بود و در حالت که ابر پیدا آمده باشد دارو را در بینی بچکانند و نیز چون زکام خام بود یا تازه بیرون حقنه بکار بسته بود دارو در بینی بچکانند و نیز عورتی که حامله بود و نیز کسی که بیرون [illegible] یا صبی یا زهر خورده باشد و رینهای شان دارو بچکانند و شخصی که هشت ساله یا زیاده از ان تا هشتاد ساله بود چون حاجت بسوی چکانیدن دارو در بینی اش افتد دارو در بینی بچکانند و آنکه از هشت سال فروتر بود یا از هشتاد سال زیاده باشد دارو در بینی اش بچکانند و چون ناس بجز روغن کنند باید که هشت هشت قطره یا شش شش قطره یا چهار چهار قطره در هر دو سوراخ بینی بچکانند و هشت هشت قطره اعلی مقدار تدبیر ناس است و شش شش قطره متوسط و چهار چهار قطره ادنی آن تدبیر مذکور ست و چون ناس مذکور و تسحیق داروهای تیز بدهند باید که یک درم دارو در تدبیر مذکور بکار برند و چون تدبیر مذکور را با گرد بکنند باید که یک حبه بکار برند و چون به سحیق نمک سنگ بکنند باید که هشت حبه بکار برند و چون شیر بکنند باید که هشت درم بکار برند و چون آب بکنند به سه درم تدبیر مذکور را بکار برند و چون با داروها شیرین چنانچه کاکولیا و کمن و مانند آن بکنند باید که بمقدار سه درم بکار برند و ناس نیز بجنک بر دو نوع ست یکی آنست که قطرات داروی مائع را چنانچه روغن و شیره داروهای در بینی بچکانند و این را اویپر ناس گویند دوم آنست که سحیق دارو را در ماشوره کرده و یکطرف ماشوره را در بینی مریض در آورده و بدوم طرف آن [illegible] در بینی در آرند و این را پردهمن گویند و ماشوره را در بینی بدان این ناس دهند بمسش انگشت طولش شاید و بجهت دفع مرضیکه بالا از گلو حادث شود و مرضی که ابرو و بجهت تباهی آواز حلق که از غلبه بلغم پیدا آمده باشد و بجهت دفع ناآرزوی طعام و مرض [illegible] و مرض [illegible] ناس کرده و باد صرع ناس بدهند و برای عورت و بچه و لاغر و شخصی را که از عمل ناس خائف بود ناس مذکور بروغن بکار برند و شخصی که [illegible] سنپات یا به تپ یا زحمت کرم یا خوردن زهر مبتلا گشته باشد و شخصیکه آنرا غلبه خواب بود ایشان را تدبیر ناس مذکور به شیره داروهای بکار برند و شخصیکه بر و اخلاط سخت غلبه کرده بود و شخصی که بیهوش گشته باشد ایشان را تدبیر سحیق داروهای بکار برند و منجمله داروهای اویپر ناس یکی آنست که [illegible] را با آب آس کرده و با قند آمیخته و در جامه کرده قطرات شیره آن در بینی بچکانند ازین امراض [illegible] و گوش و بینی و سر و گلو و رگهای گردن و مرض کلف و مرض بازو و پشت دفع شوند نوع دیگر پاپل دراز و نمک سنگ را با آب آس کرده در جامه انداخته قطرات شیره آن در بینی بچکانند ازین امراض مذکوره دفع شوند نوع دیگر ساره رخت کاپکان و پلپل دراز و پلپل گرده و نمک سنگ و سحر البستان با آب آس کرده در جامه انداخته قطرات شیره در بینی بچکانند در دفع باد صرع و جیونت و سنپات و مرض انتشنک نافع آید تمام سنک [illegible] و تخم سهجنه و سر شیعت و کوبغه البستانند و با بول خر آس کنند و در جامه انداخته شیره آن در بینی بچکانند ازین مرض تند با دفع شود و منجمله داروهای پردهمن یکی آنست که پلپل گرد و فلفل و جهل لبستانند و آنرا چهار ده پت بتلخه های رو هو بدهند و آس کرده نگاه دارند و بماشوره در بینی مریض در آورند ازین بیهوشی دفع گردد و غلبه اخلاط فرو نشیند و سحیقن ناس را بجهت دفع مرض سر و چشم و بینی و بجهت دفع درد سر که بطلوع آفتاب شروع شود و بار تفاع زیاده گردد و بجهت دفع درد نیم سر و بجهت دفع مرض دندان و بجهت دفع نقصانی قوت و بجهت دفع مرض رگهای گردن که آن را مینیان گویند و بجهت دفع مرض بازو و دوم کتف و بجهت دفع مرض استسقا و بجهت دفع مرض کرنپال و بجهت دفع مرضی که از باد و بلغم بود و بجهت مستحکم گشتن بیخهای موی سر و ریش و بجهت دفع مرض که از ان موی پیش از آوان سپید گردد بکار برند و این را بروغنی که آنرا بسحیق تر و جوش کهنار شیرین چنانچه کاکولیا و کمن پخته باشند و یا شیره داروهای شیرین بکار برند و ناس مذکور نیز بر دو نوع ست یکی را مرس گویند و آن آنست که بمقدار هشت درم دارو ریزد که آن مقدار اعلی ست یا چهار درم که آن مقدار متوسط است و یا یک درم که آن مقدار ادنی ست بحسب مناسب [illegible] آنرا بکار برند و چون حاجت افتد

نسخه

که تدبیر مذکور بارها بکار برند. باید که یک روز یا دو یا سه یا چهار یا پنج یا شش یا هفت روز ناغه کرده بکار برند. بدانکه از ناسی مرض یکی آنست که زعفران
را در روغن ستور بریان کنند و با شکر یار کرده با شیر بز آمیخته کنند و در جامه که شیره آن در بینی بچکانند ازین ترکیبات ورم گوش و سر
و چشم و گوش و ابرو و درد سر که بهنگام طلوع آفتاب شروع شود و بارتفاع آن زیاده گردد و درد نیم سر دفع گردند و چون بروغنی که آنرا اُن تیل
گویند و یا بر این تیل و یا بهلکها کا تیل عمل ناس بکار برند نیز فایده سابق حاصل آید نوع دیگر پاش پنج کوبچه و روهس و اسگند و اسن
و کهرهتی و بیخ نرنج بستانند و به آب جوشانیده جوش بگیرند و بآن مقدار سحیق نمک سنگ و انگزد یار کرده در بینی بچکانند ازین مرض چهیا کهات
و باد رعشه و باد لقوه و مرض استنجه و مرض او باهک دفع شوند نوع دیگر بیخ کوبچه و صمغ جنگل و انگزد را با شیره نر آمیخته کنند و در بینی بچکانند
ازین مرض او باهک دفع شود و بجهت مرض بلغمی و یا بادی و بلغمی روغن کنجد را مدار و تکیه دافع خلطی باشد که منشاء مرض مذکور بود
پخته در بینی بچکانند و بجهت دفع مرض که از غلبه تلخه بود روغن ستور یا مغز استخوان را مدار و تکیه دافع تلخه باشد بنیر ناره در بینی مریض بچکانند
دوم نوع را از ناس سنهیسن برت مرس گویند و آن آنست که دو قطره دارو در سر منخری بچکانند و چون انگشت سبابه تا مفصل دوم
در مائع در آورده بکشند اول قطره که از آن بچکد نزد بابه اطبا آن معتبر است قطره او در اصطلاح ایشان یک درم عبارت از مقدار این هشت قطره
است و وقتهائیکه دران این نوع ناس بکار بستن نافع تر آید چهارده است وقت فجر و بعد مسواک کردن و قبل بیرون آمدن از خانه و بعد
زور کردن و بعد مشی و بعد جماع و بعد قضای حاجت و بعد بول کردن و بعد سرمه کردن در چشم و بعد غرغره دارو و بعد خوردن طعام و بعد قیلوله
و بعد قی و وقت غروب آفتاب و این نوع برای بچه و پیر و لاغر بهتر است و ازین ناس امراض که بالای گلو حادث شوند دفع گردند و شکنج
بر رو نیفتد و موها شتاب سپید نگردند و حواس خمس قوی شوند و چون این ناس را بروغن مغز تخم نم یا هلیله یا بلیله یا السوره یا کمهار مدام
بکار برند شکنج بر رو نیفتد و چون ناس دادن خواهند باید که مریض را در خانه که بدخل باد و گرد و دود نبود و بعد آنکه از مریض مسواک کنانیده باشند
و دود نوشانیده و بر پیشانی و گلو گرمی آتش رسانیده و بوند بر چهار پائی ستان بخوابانند و بفرمایند تا سر را فرو هلد و بینی را بر بالا بر آورد و
دستها و پایها دراز کند و بر هر دو چشم جامه را بپیچند بعده دارو را بمقداری شیر گرم کرده به صدف معروف یا به صدف زر و نقره یا به برگ یا
محلوج که آنرا به برگ پیچیده باشند در بینی بچکانند و مریض را بفرمایند تا از جنبانیدن سر و از غصه کردن و از سخن گفتن و از خنده بدن و از افشردن در بینی
باز ماند و اگر ازین چیزها باز نماند دارو در بینی نرود و زکام و سرفه و امراض سر و چشم پیدا آید و نیز بفرمایند تا دارو در بینی تا آنکه یک حرف متحرک
پنج بار یا هفت بار یا ده بار تلفظ کرده شود بدارد و بعد آن بنشیند و بینی را افشرده دارو را بیرون بکشد و بعد ناس مریض را شاید که
غصه و یا اندیشه نکند و بطریقی بماند که گرد در رون بینی نرود و در خواب رود و چون از خواب بیدار شود تا آنکه یک حرف متحرک صد بار تلفظ کرده شود
ستان غلطیده بماند و چون تدبیر تر کچن ناس بکار بسته باشد باید که عقب آن دود دارو ها بنوشانند یا لقمه داروها بکنند و بعد تدبیر ناس چون
اندام سبک گردد و در دل قرار و فرحت آید و سر سبک شود و سوراخهای گوش و بینی و چشم صاف گردند و مرض که بجهت دفع آن تدبیر
مذکور بکار بسته باشند کم افتد بدانند که تدبیر مذکور بر قدر مناسب شده است و این را بنی سدهه جوگ گویند و چون اندام رنگین شود و
خارش کند و سوراخهای بینی و گوش گران گردند و بلغم را از راه دهن و بینی سائل گردد و سر صاف نشود بدانند که تدبیر مذکور از قدر مناسب
کم شده است و این را هین جوگ گویند و چون مغز سر براه بینی بیرون آید و باد غالب گردد و حواس خمس ضعیف افتد و سر خالی و ضعیف گردد
و بدانند که تدبیر مذکور از قدر مناسب زیاده شده است و این را انجوگ گویند و تدبیر مذکور چون از قدر مناسب کم شود باید که علاجهائی
که دافع بلغم باشند بکار برند و چون تدبیر مذکور بر قدر مناسب شود باید که عقب آن روغن ستور را در بینی مریض بچکانند و چون روغن
ستور از قدر مناسب زیاده چکانیده شود سر گران و بلغم از دهن و بینی سائل گردد و در حواس خمس فتوری پیدا آید چون چنین شود باید که

ناس مدارو بهای خشک بدهند و شخصی که دارو را در بینی اش چکانیده باشد از خوردن غذاها بعضی بی آنرا باز دارند و تدبیر قی و اسهال و حقنه اینجاست و حقنه استعمال
را هندی پچ کرم گویند والله اعلم بالصواب **فصل هشتاد و دوم در تدبیر نوشیدن دوغ و غرغره و نهادن لقمه دارو در دهن و سائیدن**
سحیق دارو بر دندان و جز آن و تدبیر نوشیدن دود که هندی آنرا دهوم گویند بدانکه دود دارو بر شش نوع ست یکی آنست
که اخلاط را معتدل سازد و این را سنیمن گویند و سر ماده به دهوم را الوکل سر نامند و دوم آنست که مردم را قوی و فربه گرداند و این را هندی
بر ونکهن دهوم گویند و شنیهن و مرود دهوم نیز نامند و سوم آنست که اخلاط فاسد را بیرون بکشد و این را رنجن گویند و چهارم آنست که سرفه را
دفع گرداند و این را کاسها دهوم گویند و پنجم آنست که قی آرد و این را نام و دهوم گویند و ششم آنست که بجل خستگی و دمل و جراحت رسانیده شود
و این را برن دهوین گویند و دود در حالت ماندگی و در حالت خوف و در حالت غم و بعد تدبیر حقنه و بعد تدبیر اسهال و بعد آنکه مردم روغن یا شهد
یا شراب یا آب نوشیده باشد یا برنج پخته و جغرات یا ماهی خورده باشد یا شب را بیدار بوده باشد و در حالت تشنگی و در حالت که مرض استسقا
حادث شده باشد بنوشانند و نیز شخصی که آنرا پاک یا مرض نالسوکهه یا مرض ادر روگ یا درد سر یا مرض تمر یا انتفاخ شکم یا مرض از جهت یا
سیلان منی یا پنڈ روگ باشد و عورت حامله و شخصیکه خشک یا ضعیف یا لاغر یا بچه یا پیر بود ایشان را نوشیدن دود ممنوع ست و از نوشیدن دود
سرفه و دمه و مرض بینس و درد رگهای گردن که آنرا اسلبیان آستنبهی گویند و درد کلها و درد سر و گوش و امراض بادی و امراض بلغمی دفع گردند
و دندانها و موهای سر و ریش مستحکم گردند و دهن خوشبوی شود و حواس خمس قوی گردند و آواز خوب باشد و ناآرزوی طعام و از جهت
دهن و سیلان آب از آن و مرض عطسه و مرض قی و مرض تندرا و غلبه خواب نیز دفع گردند و ماشوره که بدان دود بنوشانند از آن زر یا نقره یا مس
یا برنج به پری انگشت خنصر سازند و سوراخش چنان بکنند که دانه لوبیه دران بگنجد و ماشوره مذکور را چنانچه پرکالهای بوق میباشد
سه پرکاله باید ساخت و درازی ماشوره که دودی که اخلاط را باعتدال آرد و آنرا سنیمن گویند چهل انگشت و درازی ماشوره دودی که فربهی افزاید و
آنرا برنکهن دهوم گویند سی و دو انگشت و درازی ماشوره دودی که اخلاط را بیرون بکشد و آنرا برچن دهوم گویند بست و چهار انگشت
و درازی ماشوره که بدان دود در خستگی برسانند دو انگشت بکند و پری آن بحوی پری دانه منگ سازند و سوراخش چنان سازند که
دران دانه کلتهی در آید **طریق نوشانیدن دود** آنست که مقدار دوازده انگشت ساق کاه را بستانند و بر تمام آن جامه بپیچند و
سه درم دارو با آب آس کرده بیک طرف آن تا هشت انگشت بیالایند و خشک گردانند و بعد خشک شدن ساق کاه مذکور را کشیده دور کنند و
جامه آلوده را که بحو فتیله مجوف فتیله گشته است بعد چرب کردن بروغن بطرفی که دران طرف دارو آلوده باشد بسوزند طرف مذکوره را
رنگ طرف ماشوره در کشیده در آرند و مریض را بفرمایند تا دوم طرف ماشوره در دهن گرفته دود در اندرون شد و ماشوره را بکشد نفس را براه دهن
در آورده دود در اندرون شد و باز ماشوره را در دهن در آورده دود در اندرون شد و ماشوره را کشیده نفس براه دهن بکشد و همچنین تا آنکه حاجت باشد بار بکنند و
بعد نوشانیدن دود مذکور را براه بینی باشد براه بینی بنوشانند و مریض را بفرمایند تا نفس را درین حالت براه بینی بکشد بلکه براه دهن بکشد چشم از مضرت
دود و سنیمن و برنجن را براه بینی بنوشانند و دود شنیهن را براه دهن و بینی بنوشانند و دودی که بلغم را دفع کند و دودی که قی آرد آنرا براه دهن بنوشانند
طریق رسانیدن دود در خستگی و جراحت آنست که داو در ابراخگر ها بنهند و شرابه که در میان آن سوراخ بود دارو ی مذکور
با زگونه بنهند و یک طرف ماشوره را در سوراخ آن در آرند و دوم طرف ماشوره را بر دهن خستگی تا جراحت بدارند و دود برسانند و بدین
طریق دود براه دهن و بینی نیز نوشانیده میشود و دود سنیمن سه درم یا چهار درم بنوشانند و دود شنیهن تا آنزمان بنوشانند که اشکها از چشم
سائل گردد و دود پرنجن تا آنزمان بنوشانند که خلط فاسد بیرون آید و دودی که از آن قی شود تا آنزمان بنوشانند که قی چنانچه شاید شود
ولیکن اولا مریض را آشام برنج و کنجی که آنرا پاتر شایه و نمک یار کرده پخته باشند شکم پر کرده بنوشانند بعد آن این دود نوشانیده قی بکنانند

فصل هشتاد و دوم در تدبیر نوشیدن دوغ و غرغره و نهادن لقمه دارو در دهن و سائیدن سحیق دارو بر دندان و جز آن و تدبیر نوشیدن دود

دوودی که ازان سرفه دفع شود تا آن زمان بنوشانند بعده یک لقمه غذائی که دافع بلغم بود بخورانند بعد ازان مقداری دیگر از دود بنوشانند پس آن یک دو
لقمه از غذای مذکور بخورانند همچنین بارها بکنند تا آنکه دود مذکور بر قدر مناسب نوشانیده شود مرضیکه بجهت دفع آن نوشانیده باشند زائل گردد
وچون کم از قدر مناسب نوشانیده شود مرض مذکور دفع نگردد وچون زیاده از قدر مناسب نوشانیده شود وکام وگلو خشک گردند وتاپاک و
تشنگی وبیهوشی ودوران سر وسستی پیدا آید وحاسه سمع وبصر ضعیف افتد وامراض چشم وگوش وبینی حادث گردند وچون زیاده از قدر مناسب
نوشانیده ولسپت بجو ویا لسپت ثار شالی باشکر وروغن ستور مخلوط گردانیده بلیسانند وداروهائیکه دافع آثار آن باشند در چشم مریض بکشند
ودر بینی بچکانند ودر گوشها بیندازند. وچون دود بجهت معتدل گردانیدن اخلاط نوشانیدن خواهند باید که دود داروهای مانند کن حر نگر وگگهه
بنوشانند. وچون دود اشنیهن نوشانیدن خواهند باید که بارهای درختان که ازان روغن بیرون آید وسار چوب درختانی که ازان نیز
روغن بیرون آید ورال وگوگل لبستانند وبکوبند وآس کنند وبا روغن یار کرده بطریق مسطور دود آن بنوشانند وچون دود بجهت دفع سرفه
نوشانیدن خواهند باید که از کتائی بزرگ وستاهی فلفلین وکسوندی وانگژ وپوست درخت هنکوت ونسل وگلوی ولگر اسنگهی ومانند آن
از دیگر داروها که دافع سرفه باشند هرچه دست دهد بستانند وبکوبند وآس کنند وبطریق مسطور دود آن بنوشانند. وچون دود بجهت قی
نوشانیدن خواهند باید که از چرم وپی وشم وسرون وماهی کن وگوشت گنده ومانند آن از دیگر اشیائیکه از بوی آن دل بسوزد هرچه دست دهد
بستانند ودود آن بطریق مسطور نوشانیده قی بکنانند. وچون دود در پختگی رسانیدن خواهند باید که موم وبچ ومانند آن از داروهائیکه دافع
پختگی وجراحت بود بستانند ودود آن به پختگی وجراحت بطریق مسطور برسانند والله اعلم. تدبیر غرغره داروها بکار بستن که بهندی انرا کنهو
گویند. بدانکه غرغره مذکور بر چهار نوع ست یکی آنست که مردم را فربه وچرب گرداند وآنرا اشنیهن گویند. واین تدبیر بجهت دفع مرض بادی
بکار باید بست ودوم آنست که خاطر را معتدل گرداند. واین را سنسمن گویند. واین تدبیر بجهت دفع که از تلخه حادث شود بکار باید بست وسوم
آنست که خلط فاسد را بیرون بکشد واین را سنسودهن گویند واین تدبیر بجهت دفع مرض بلغمی بکار باید بست وچهارم آنست که پختگی دهن را
فراهم کند واین را روپن گویند. وداروی غرغره را در دهن تا آن مدت باید داشت که از بینی وچشم آب سائل گردد واین تدبیر را حسب قوت
وضعف پنج بار ویا شش بار ویا هفت بار یا کم یا بیش آب بکار باید بست واگر کسی را با آب آس کنند. وبجامه بیخته بستانند وشیر وشیر ولی را از
مشروبات اشنیه با آن یار کنند وشیر گرم کرده غرغره بدان بکنند مرض بادی که در دهن پیدا آمده باشد دفع گردد وچون روغن کنجد را با سنجق
نمک سنگ یار کنند وگرم ساخته بدان غرغره کنند دندانها از جنبیدن باز مانند ومستحکم گردند واین داروها از جمله داروهای غرغره اشنیهن اند واگر کنجد
ویا بجول را با آب آس کنند وبجامه بیخته بستانند وباشکر وروغن گاو وشیر وشهد یار کنند وبدان غرغره کنند تاپاک دهن وپختگی آن دفع شود واین
دهن نیز صاف گردد وچون به تنها شهد غرغره بکنند نیز فوائد مذکور حاصل آید وچون به شیر یا به روغن ستور غرغره بکنند سوختگی دهن که بسبب آتش
آتش یا شوره یا زهر پیدا آمده باشد دفع شود وچون غرغره لسبر که هندی بکنند خشکی دهن زائل گردد ومزه دهن که متغیر گشته باشد نیک گردد واین
داروها از جمله داروهای غرغره سنسمن اند. وچون فلفلین وستاجی وادرک وخردل ونمک سنگ را با آب آس کنند وبجامه بیخته بستانند
بدان غرغره بکنند مرض بلغمی دفع شوند. واین غرغره در دفع مرض ارکتیت نیز نافع ست واین داروها از جمله داروهای غرغره سنسودهن اند
چون جوش داربلد وترپهله وانگور وجای وبرگ وجواسه بستانند وبعد سرد شدن باشهد که ششم حصه جوش مذکور بود یار کنند وبدان غرغره
بکنند جراحت وپختگی دهن اگرچه از غلبه هر سه خلط باشد دفع گردند واین داروها از جمله داروهای غرغره روپن ست ودیگر داروهای انواع
غرغره در بعضی فصول سابق بجهت دفع بعضی امراض گذشته اند هنگام احتیاج مناسب مقام دیده بکار باید بست. تدبیر لقمه داروها
که بهندی آنرا کول گویند. بدانکه لقمه داروها نیز بر چهار نوع ست یکی را اشنیهن کول ودوم را اشنیهن کول وسوم را سنسودهن کول وچهارم

روپن کول نامند آنچه داروها فوائد از ان انواع تدابیر غرغره است همان داروهای فوائد از ان انواع این تدبیر هست لیکن تدبیر غرغره داروهای
مائع بکار بسته میشود و تدبیر لقمه بداروئی که آنرا با آب مسحوق ساخته همچو غلوله کرده باشند بکار بسته شود نیز داروی غرغره آن مقدار باید که بدان دهن شسته شود و لقمه
داروها چنان باید که مریض که آن را در دهن بگرداند و نیز داروی لقمه مقدار سه درم باید گرفت و چون نمک سنگ و پلپل گرد و مغز ترنج را آس کنند و مریض را
بگویند تا لقمه آن در دهن بدارد تا آرزوی طعام که از غلبهٔ بلغم حادث شده باشد دفع گردد و از ین دهن صاف نیز شود و دیگر داروهای لقمه و بعضی فصول
سابقه بجهت دفع بعضی امراض گفته شده است هنگام احتیاج بر حسب مناسب دیده بکار باید بست و چون تدبیر غرغره و لقمه بر قدر مناسب شود دهن صاف
و سبک گردد و حواس خمس قوی گردند و در دل قراریت پیدا آید و مرض که بجهت دفع آن تدبیر مذکور بکار بسته باشند کم افتد و زائل گردد و چون تدبیر مذکور کم
از قدر مناسب شود بلغم در دهن افزون گردد و قوت ذائقه فاسد شود و ناآرزوی طعام پیدا آید و چون تدبیر مذکور زیاده از قدر مناسب شود
دهن پخته گردد و خشک گردد و تشنگی و بیهوشی روی نماید **تدبیر سائیدن دارو در درون دهن بر بیخ دندان و جز آن** که آنرا بهندی
پرتیسارن گویند بدانکه تدبیر مذکور بر سه نوع ست یکی آنست که دارو را با آب آس کرده بر بیخ دندان و جز آن بسایند و دوم آنست که از دارو
اولیه سازند و آنرا بر بیخ دندان و مانند آن بسایند و سوم آنست که سحیق دارو را بر بیخ دندان و جز آن بسایند و داروها که بدان تدبیر لقمه بکار باید بست
چون احتیاج بسوی تدبیر پرتیساران افتد باید که بدان داروهای بر حسب مناسب مقام این تدبیر نیز بکار باید بست و چون سحیق کوتهه و دارهلد و
زردچوب مجیٹه و پاٹهی و لنگی و تیجونی و موتهه و لود هر را بر دندان بسایند درد دندان و آماس آن دفع شود و روانی خون از بیخ دندان
نیز زائل گردد و ناپاکی دهن نیز زائل گردد والله اعلم بالصواب **فصل هشتاد و سوم در بیان کشانیدن خون** که آن را بهندی
سونت موکهن گویند بدانکه خون شیرین و لعل و گران و چرب ست و بمساس نه سخت سرد ست و نه سخت گرم بلکه معتدل ست و چنانچه ناپاک
بانگیزد و خون نیز ناپاک بانگیزد و چون خون در عضوی فاسد گردد عضوی مذکور پخته گردد و خارش و درد کند و ناپاک و داغهای لعل و ام و گران شود و چشمها نیز
لعل و ام گردند و رگهای سرخ چون نمایند و خواب غالب گردد و مایل بسستی پیدا آید و چون خون اندام شخصی کم افتد طبیعتش بشیرینی و ترشی
مایل باشد و پیش چشمش تاریکی آید و اندامش خشک گردد و رگهایش خالی و سست شوند و گاه گاه بیهوشی روی نماید و باد در اندامش در مجرای
درون نگردد بلکه در مجرای دیگر روان باشد و چون از غلبهٔ باد فاسد شود خون و کف دار و تنک و خشک بود و تعلیش کم باشد و تحلیکه دران خون
فاسد شده است چنان درد کند گویا که دران سوزنها می خلانند و چون از غلبهٔ تلخه فاسد شود رنگش سبز باشد یا کبود یا سیاه گردد و بویش همچو بوی
گوشت گنده باشد و خون مذکور تنک بود و در مساس گرم باشد و مگس بران نه نشیند و مورچه نزدیک آن نیاید و چون از غلبهٔ بلغم فاسد شود غلیظ و چرب
باشد و در مساس سرد بود و بسرعت منجمد گردد و رنگش همچو آب گل سرخ شود و چون از غلبهٔ هر سه خلط فاسد گردد آثار فساد هر سه خلط پیدا آیند
و نیز خون مذکور همچو سرکه کهنه بی و سخت بدبو باشد و چون از خوردن زهر یا از گزیدن مار و مانند آن از خزندگان و کرمان زهردار فاسد شود خون از
دهن و گوش و بینی سائل گردد و رنگش سیاه باشد و آثار فساد غلبهٔ هر سه خلط نیز پیدا آیند و خون کشانیدن در دفع آماس عضوی و ناپاکی و سرخباده و
سیبت و باد فاسد که از ان درد پیدا آید و مرض پیلپا و مرضیکه در دست پیدا گردد و کرمخته و اریپ والجی و بعضی مرضهای خرد و مرض رکمینه
خونی و بهگندر خونی و مرض بدار کا و مرض پستان زن و مرض تن را و افزونی شیر و بیه و جگر و مرض تسرب و مرض برده چنگی و مل پختگی گوشت گو
و لب و بینی و دهن و درد سر و مرض اپدنش رکتیت و دیگر امراضیکه از غلبهٔ خون پیدا آیند نافع تمام دارد و در دفع گرانی وجود و گند بوی دهن و بینی
و امراض که در پوست اندام پیدا آیند مفید ترست و خونی که بسبب زهر فاسد گردد و آن نیز باید کشانید و شخصی که وجود او پخته گردد یا لعل و ام
شود آنرا خون کشانیدن نیز نافع ست و خون کشیدن باید بوجه یا کدو تلخ یا فصد یک سرچه یا نیم سرچه یا ربع سرچه بر حسب مناسب
مرض مقام بکشانند و کشانیدن خون در هنگامیکه آفتاب در برج سنبل یا میزان بود و بغیر مرض نیز نافع ست و برای لاغر و فربهی و غنچی زن حامله و بچه [illegible]

فصل هشتاد و سوم در بیان کشانیدن خون

و شخصی که او را بواسیر یا آماس اندام یا زحمت جلیدی یا دمه یا سرفه یا هکها یا استسقا یا درد شکم یا پاندو روگ و شخصیکه عمرش شانزده ساله باشد یا عمرش
بالای هفتاد ساله رسیده باشد بفصد خون نکشانند و شخصیکه کثیر الجماع بود و شخصی که او را تدبیر حقنه و قی و اسهال و ناس بکار بسته باشد ایشان را
خون کشانیدن بفصد نیز ممنوع است و لیکن بوقت ضرورت ایشان نیز بفصد خون بکشانند و چون شخصی را ازین اشخاص مرضی حادث شود اگر خون
نکشانند فی الحال هلاک گردد باید که آن را بدلوچه و سرون و کدوی تلخ خون بکشانند و چون شخص مذکور را غلبهٔ زهر مار بود در ینحالت رگش
کشانیدن ممنوع نیست و خون چون از غلبهٔ باد فاسد شود باید که آنرا سرون بکشایند و چون از غلبهٔ تلخه فاسد گردد باید که بدلوچه بکشانند
و چون از غلبهٔ بلغم فاسد گردد باید که بکدوی تلخ بکشانند و چون از غلبهٔ دو خلط یا سه فاسد گردد بیکی از سه آلات مذکور یا بفصد یا به کلک
بر حسب مناسب مقام بکشایند و سرون خون را تا ده انگشت و دلوچه تا بست و چهار انگشت جذب کرده بکشد و از کلک خون تا یک انگشت آ
بیرون آید و از فصد کردن خون تمام اندام بیرون آید و چون در روز ابر و باران و در هنگام سردی بالطریق خوب بیرون نیاید و
شخصیکه بیهوش یا گرسنه یا خائف بود یا بول و غائط را امساک کرده باشد و آنکه بسبب زور کردن مانده گشته بود و آنکه او را غلبهٔ خواب بود
از اندام ایشان نیز خون بالطریق خوب بیرون نیاید چون البته حاجت بخون کشانیدن افتد بکشند و چون بعد فصد و کلک زدن و دلوچه
سخت کردن خون بیرون نیاید باید که سحیق کوتهه و نمک سنگ و فلفلین و سنامکی را بر محل فصد و بر کلکها و مانند آن سخت کرده بمالند تا خون
بر آید و چون خون کشانیدن خواهند باید که آشام برنج خورانیده بکشایند و چون بسبب گرمی هوا و یا بسبب بسیار گریستن تدابیر رسید و یا
بسبب نشتر و کلکهای زدن خون زیاده از قدر مناسب بیرون آید باید که سحیق لودهه و رسوت و رال و بالا و جو یا آرد گندم یا سحیق زعفران
یا سحیق پوست درخت و هو یا سحیق کنکول یا سحیق کشته مار که آنرا انجلی گویند یا خاکستر جامهٔ کتان یا جامهٔ محلوج بر نشتر و کلکها و مانند آن
سخت کامند و بران پی به بندند و دیگر تدابیر سرد بکار برند و چون بدان تدابیر هم خون نماند باید که محل فصد را بشوره یا بداغ بسوزند یا بالای
محل فصد باز رگ مذکور بکشایند تا خون بدین راه جاری گردد و از جاری گشتن بواه اول بایستد آنگاه جریان خون را از فصد دوم به تدابیر سابق
باز دارند از داروهای زمخت و تدابیر سرد و بشوره و بداغ خون از جریان باز ایستد از آنکه داروهای زمخت مجروح خون را منضم می سازد و
تدابیر سرد خون را منجمد ساخته از جریان باز دارند و شوره مخرج خون را ریخته گردانیده مسدود سازد و از داغ رگ سوخته شده منقبض گردد و چون
از جهت ماندن خون تدابیر سرد بکار برند و از ان باد فاسد گشته درد پیدا آرد باید که روغن ستور که شیر گرم بود بر محل فصد و کلکها و مانند آن بریزند
ازین درد زائل گردد و اطبا از کشانیدن خون زیاده از قدر مناسب منع کرده اند و گفته اند که خون چنان باید کشانید که مقداری از خون فاسد
باقی ماند و آن را بدوا زائل سازند و اگر خون زیاده بیرون آید بینائی کم گردد و مرض اچھیپک و استسقا و مرض تمرود و درد سر و مرض هچکیا کھانت
و دمه و سرفه و هکهک و تاپاک و پتهرو روگ حادث گردند و اگر خون زیاده تر برون آید مردم هلاک شود و چون خون بر قدر مناسب بیرون آید مرضی که بجهت
دفع آن خون کشانیده باشند زائل گردد و در دبر و دوام سبک شود و در دل قراریت پیدا آید و لیکن بعد کشانیدن خون تا آنکه قوت حاصل آید
از جماع و اندیشه و غصه و از غسل کردن بآب سرد و از خوردن باد و از نشستن تا دیری و از خواب روز و از خوردن ترشی و از اشیای تیز و از
بسیار تکلم و از خوردن آن قدر که بدهضمی آرد باز باید ماند و چون شخصیکه خون کشانیده باشد لاغر و ضعیف بود باید که گوشت آهوی سیاه و
سپید و خرگوش و گوسپند و دراج و ولچ و شیر و برنج سنتهی بخورد تا قوی گردد والله اعلم بالصواب فصل هشتاد و چهارم در تدابیر شوره
و تیزاب بدانکه شوره و تیزاب تیز و گرم اند و مزه تیز دارند و نختگی در جراحت و جز آن را متعافن و فراهم و خشک گردانند و بلغم و چربی را نداب
ساخته دور کنند و از مدام خوردن آن آب منی کم افتد و شوره در جمیع الواع بیست و دو وکر یعنی چهار مرض بواسیر و دیل و نختگی ناسور و جرم
دل و کلفه و کرمهای جراحت و زهر مار و کژدم و هفت مرض دهن یعنی کنجه و او بجیهه و انکسی و دو سست و پندر و تشد و رو هنی نافع است بکار باید بست

فصل هشتاد و چهارم در تدابیر شوره و تیزاب

و تیزاب در دفع گوله و سر و پشت زحمتهای شکم و زهره و نقصان گرسنگی و ضعف و بواسیر و بدهضمی و انتفاخ شکم و سر کرا اسمری و کرمهای شکم و درد دان
نافع ست بکار باید بست و شخصیکه لاغر یا صبی یا پیر بود یا شخصی که آنرا مرض رکتپت و یا تپ و یا دوران سر باشد و شخصی که او را غلبهٔ بلغم بود و شخصی که او را
بیهوشی غالب بود ایشان را تدبیر شوره و تیزاب ممنوع ست نباید کرد و نیز برای شخصیکه تمام آماسیده بود و شخصی که او را مرض پرمیو یا ارمجت یا استسقا
باشد و عورت حامله و حائضه و خنثی و نیز شخصی که خصیهٔ او دراز شده باشد یا عورتی که رحمش جا گذاشته فرو هشته شود هر دو نا مذکور
بکار نبند ند و نیز در محل خطرناک و در رگ و پی و در درز و در گلو و در ناخن و در سوراخ قضیب و در محلیکه آنجا گوشت اندک بود چنانچه پیشانی
و جز آن و در چشم هیچ یکی از دو تدبیر مذکور بکار نبند. لیکن از میان امراض چشم مرض فرگان مستثنی ست و درین تدبیر شوره و تیزاب
و نیز برای شخصیکه در استخوانها و یا در بندگاهها و یا در دلش درد باشد یا او را نا آرزوی طعام بود هیچ یکی از دو تدبیر مذکور بکار باید بست
و ترتیب ساختن شوره آنست که یکی را از درخت بکهار که گلهای او سیاه باشد و درخت کرا و درخت پله و درخت آسکند
و درخت کرنج و بانسه و کیله و چیته و ارجن و کنیل و جهجون و ارنی نوعی از چهار نوع شقاقل یا برگ و شاخ و بیخ بعد گامی که آفتاب در سنبله
جز آن آنکه وضو ساخته پاکیزه شده آن را تویه داده آمده باشد بستانند لیکن درختی ازین درختها بگیرند چنان باید که در مقام پاکیزه رسته باشد
و کهنه نگشته باشد و رگهای آنرا کرم نخورده باشد و اندک روز بار آنرا بود یا که جوان و تر و تازه را بگیرند و آنرا باهستگی که از ان چوبه بیسار نه بستانند
کنجی در مقامی که دران مدخل باد نباشد بسوزند و بعد سرد شدن سنگ مذکور را علیحده کرده بدارند یک درون خاکستر درخت مذکور را با شش دون
آب مخلوط ساخته بیست و یک کرت تیزاب بچکانند بعده بگیرند بعده در پاتیلهٔ بزرگ انداخته به دیگدان نشانند و زیرش آتش کنند باید گیر گردانند
تا آنکه لعل و صاف و لزج و تیز شود بعده فرود آورده در جامهٔ سفت انداخته باز چکانند و تیزآب بگیرند و آنچه غلیظ در جامه بماند آن را دور کنند و
سنگ مذکور را با صدف و خزف و خرمهره یکجا کرده گرم سازند تا آنکه لعل و لام شوند بعده مقداری ازین تیزاب مذکور برین اشیای پخته تر گردانند
و آس کرده مقدار هشت پل سحیق بستانند و با تیزاب مذکور یار کرده باز در پاتیلهٔ بزرگ انداخته آتش نرم بدهند تا آنکه تیزاب مذکور هیچو جلاب
گردد بعد از ان فرود آرند و در آوند آهن نگاه دارند و بکار بندند و میان شورهای این همه درختان شوره خاکستر درخت موکها بهتر ست
و چون خاکستر درخت موکها یک پل و خاکستر هر یکی ازین کسبت و چهار درختان مذکور ده پل بستانند با شش دون آب مخلوط ساخته تیزآب
بچکانند بطریق مسطور شوره سازند تدبیر نیک بود و چون خواهند که شورهٔ مذکور را تیز تر گردانند باید که سحیق هر یکی از دانتی و درونتی
و چیته و کریاری و لوست ازان کرنج خرد و موصلی و نمک بریا و ساجی و انگروچ و اتیس نیم پل بستانند و با شورهٔ مذکور مخلوط سازند
تیز تر گردد و چون شورهٔ مذکور به سبب دیرینه گشتن کم قوت شود باید که تیزاب خاکستر درختی از درختان مذکور بستانند و شورهٔ مذکور را
با آن یار کرده پخته تیز گردانند و سخت نرم و سخت لزج و سخت سرد و سخت گرم و سخت سریع السرایت و سخت بطی السرایت نباید بلکه معتدل الحال
و مناسب دفع مرض شاید. تدبیر سخت کردن شوره آنست که مریض را در مقامی که دران مدخل باد و تیتاب نباشد و اشیای محتاج الیها
که ذکر آن در فصلی که بهندی آن را اگهرنیه گویند گذشته است موجود کرده بدارند بعد آن محل مرض را خراشیده یا کلکها بران داده شوره را
با آلت آهن بران سخت کنند چون تا آن مدت که دران باب طرف متحرک صد بار تلفظ کرده شود شوره زحمت را ببُرد و بدانند که تدبیر
شوره نیک و مناسب شده است و چون تدبیر مذکور مناسب شود زحمتی که بجهت دفع آن را بکار بسته باشند دفع گردد و محلی که دران شوره
سخت کرده باشند الالیش از ان بچکد. تدبیر شوره که مناسب باشد بهندی آن را سمکدکه هم گویند و چون تدبیر شوره گوشت آن مقام که
دران شوره سخت کرده باشند سیاه گردد بدانند که شوره سخت تیز ست و تدبیر مذکور زیاده از قدر مناسب شده است و این را بده لکه
گویند و ازین محلیکه آنجا شوره داده باشد لعل و ام و پخته شود و منتشر گردد و بچکد و اندام در دکند و سست شود و گاه باشد که

مریض از ین هلاک گردد و چون از سخت شوره و گوشت محل مرض سیاه گردد باید که اشیای ترش و ملینی را آس کرده با روغن سنبور آمیخته بر آنجا ضماد کنند
از ین صورت شوره کم افتد بعد از آن باید که دارو ها محل مرض را فراهم گرداند سوال ترشی تیز و گرم و آتش ست و شوره نیز در تاثیر چو آتش ست
پس می باید که از ترشی تاثیر چو آتش سخت تاثیر شوره زیاده گردد و نه کم افتد جواب شوره جز ترشی دیگر هیچ مزه دارد جز آنکه تیزی در آن سخت
غالب ست لیکن آن تیزی او چون تیز و نمک وار جمع شود با ترشی مزه اش شیرین گردد به سبب بهم شدن ترشی با شوره مزه اش شیرین شود و از ان
صورت تاثیرش کم می افتد و لیکن تدبیر شوره محلی که آنجا شوره را سخت کرده باشند چون سخت گردد و خارش کند و در میان پیدا شود گویا که
در ان سوزنهای خلانند و مرضی که بجهت دفع آن تدابیر مذکور بکار بسته باشند کم نیفتد باید دانست که تدابیر مذکور از قدر مناسب کم شده است
ولکن هر گونه چون تدبیر شوره به سبب قلت تیزی شوره محل مرض بریده نگردد باید که اشیای ترش و سرکه و منقی کنجد و ملینی را آس کرده
سخت کنند از ین آثار همین و که دفع شوند والله اعلم بالصواب **فصل هشتاد و پنجم در تدبیر داغ** که هندی آن را داگ گویند باید که تدبیر داغ
از تدبیر شوره و دیگر تدابیر بهتر ست از انکه مرضیکه بداغ زائل شود هیچ گاه عود نکند و آنکه به تدبیر شوره و یا بدیگر علاج دفع گردد ممکن است
که عود کند و نیز مرضی که بداروی محلل شگاف و قطع و جز آن و شوره دفع نشود به تدبیر داغ زائل گردد و تدبیر داغ آخرین تدبیر ها ست چنانچه
منقول ست آخر الدواء الکی پس شاید که اول امرض بدوا زائل گردد چون از دوا زائل نگردد تدبیر شگافتن و قطع و جز آن بکار برند اگر بدین نیز دفع نشود تدبیر شوره کنند
و چون بدین دفع نشود تدبیر داغ زائل گرداند و مرضیکه بدین تدبیر هم دفع نشود لا دوا بود و داغی که بر چرم باید داد که بفتیل و یا از
پارچه کتان تر باید بدان نگاه داد باید که تیزه بر حسب مقام باشد و داغی که گوشت باید رسانید باید که به سنگی که بدان دراز ریش
و یا به یکی از هفت دهات جز آهن بر حسب مقام باشد و داغی که بر رگ یا پی یا استخوان و بندگاه باید داد باید که شهد یا روغن و یا بیکی از شیر
اشیاء بر حسب مقام باشد و تدبیر داغ به فصل گرما و هنگامیکه آفتاب در برج سنبله یا میزان باشد ممنوع ست و در دیگر اوقات ممنوع نیست
و چون مرض حادث شود که در ان تدبیر داغ البته بکار باید بست و هنگام آن باشد که در ان ممنوع ست و لیکن چون در تدبیر داغ تاخیر نمایند خوف
هلاک گردد باید که مریض را در محلیکه آنرا سرد کرده باشند نشانده تدبیر داغ بکار برند و از داغ چرم چون بوقت دادن آن آواز بر آید و بوی بد
آید و چرم منقبض شود بدانند که چرم سوخته شده است و داغ بیشتر تجاوز نکرده است و از داغ گوشت چون محل داغ برنگ فاخته گردد و اندکی
بیاماسد و باد در اندک بود بدانند که گوشت سوخته شده است و از داغ رگ و پی چون محل داغ سیاه وام و مرتفع گردد و از ترشح باز ماند
بدانند که رگ سوخته شده است و از داغ استخوان و بندگاه چون محل داغ لعل وام و خشک و زشت گردد بدانند که استخوان و بندگاه سوخته
شده است و بجهت دفع امراض سر و بجهت امراض چشم که آنرا دهمنته گویند عمل داغ نافع ست باید که بجهت دفع این امراض داغ
بر پیشانی و ابرو و بنا گوش بدهند و بجهت دفع مرض پلک چشم نیز عمل مذکور نافع ست باید که چون در مژگان داغ دادن خواهند جامه
باریک را آب تر ساخته بر دیده نهند مژگان را بآلات داغ بسوزند و بجهت دفع بادی که در چرم و در رگ و گوشت و پی و استخوان و بندگاه
غلبه کرده درد پیدا آرد تدبیر داغ نیز نافع ست بکار باید بست و نیز بجهت دفع دمل که سخت و مرتفع و کرد بود و گره و بواسیر و اکهلکه
و اپچی و پیلیا و چرم کیل و خال و انتر و برده که نوعی از امراض خصیه است تدبیر داغ نیز نافع ست و بندگاه و یا رگ که بریده گردد و بدان داغ
نیز باید داد و نیز بعد بعضی و یا رسیدن زخم چون خون نه ایستد باید که تدبیر انواع داغ بکار برند و داغ بر چهار نوع ست یکی گردو محون و دوم گردو سمت
و سوم طویل و چهارم آنکه از رسانیدن بر محل مرض آلت آهن و مانند آن که جمعی بود حاصل آید و طبیب را شاید که تشخیص مرض کرده
مقدار محل آنرا دانسته و قوت مریض شناخته و فصل معلوم کرده یکی از ین چهار داغ که لائق مقام باشد بکار بندد و چون تدبیر داغ
نیک شود باید که روغن ستور بر محل داغ سخت کنند نافع آید و شخصیکه طبیعتش محرور بود و خائف و شخصی که رسانیدن گرمی آتش او را ممنوع ست

داغ ندهند. و نیز بر پختگی که در میان آن خون غالب بود و بر شکم که منشق گشته باشد و بر محل زخم که از ان تیر و سنان و یا مانند آن که آنرا کشیده
باشند و بر دو ما میل که بسیار بوند داغ ندهند. و سوخته شدن بر چهار نوع ست یکی آنست که از ان رنگ اندام بگردد و ناپاک شود و بهندی آنرا
بلبشت گویند. و دوم آنکه از ان محل سوختگی لعل فام شود و پخته گردد و سوزش و درد کند. و آبلها دران حادث شوند لهذا بهندی فراهم شوند.
و بهندی این را درگ گویند. و سوم آنکه از ان محل رخ چنانچه شاید سوخته گردد و کبود رنگ شود و غایب گردد و بمقداری درد و سوزش کند
و این را سمکدره گویند. چهارم آنست از ان گوشت محل سوختگی بر آمده و منشق گشته و فرو هشته شود و رگها و بندگاه استخوان محل مذکور سوخته گردند و تب
و ناپاک بیهوشی و سستی اندام و مانند آن حادث شوند و این را تاکدره گویند نوع اول که آنرا بلبشت گویند باید که بجهت فراهم شدن
آن گرمی آتش برسانند. و علاجهای گرم بکار برند. نوع دوم که آنرا درگ دره گویند بجهت فراهم شدن آن منبر و چنه و پوست درخت
پاپر و کپتهن و گل سرخ و گلوی را ببسانند و آس کرده و با روغن ستور مخلوط ساخته بر محل سوختگی سخت کنند. نوع سوم که آنرا سمکدره گویند
گوشت حیوانات آبی و یا گوشت حیوانات که در آبادانی باشند آس کرده بر محل سوختگی سخت کنند. ازین سوختگی سمکدره فراهم شود و چون
ناپاک علی الاستمرار شود باید که علاجهائیکه بجهت دفع بادبرده تلخه گفته شده اند بکار بندند. و نوع چهارم که آنرا تاکدره گویند بجهت
فراهم شدن آن اولا گوشتی که فرو هشته شده باشد و گنده گشته بود ببریده دور کنند بعده بجوش باپر و گار و بکپس و ربیل که بهر دو بشویند
آنگاه کاموشالی سال و یا سحیق درخت تیند و یا سحیق سفال گلین را با روغن ستور آمیخته بران سخت کنند. نوع دیگر برگ گار و برگ نیلوفر شمسی و برگ
نیلوفر قمری را بر محل سوختگی نهند. و بر ابریشم یا ورا آستر دارند. و بجهت دفع این علاجهائیکه دافع کبرب تلخه بوند بکار بندند و بجهت
فراهم شدن سوختگی هر نوع که باشد روغن ستور که آن را بسحیق تر از ان هلیلی و لوده و رال و مجیته در کپتهندن و مرسری پخته باشند بر محل
سوختگی طلا کنند. نوع دیگر بلیله و گل سیاه و زیره و موم و رال آس کرده و با روغن ستور مخلوط ساخته بر محل سوختگی سخت کنند تا فراهم شود
نوع دیگر روغن ستور را بر محل سوختگی طلا کنند. و لبا آن سحیق پوست درخت لرزان بر پراگنند ازین نیز فراهم شود. نوع دیگر روغن کنجد به سحیق
ازان خراطین بپزند. و آنرا بر محل سوختگی طلا کنند فراهم شود. نوع دیگر سحیق پوست درخت سینبل بر محل سوختگی بپراکنند فراهم گردد. نوع دیگر
خاکستر جو را با روغن کنجد آمیخته بر محل سوختگی سخت کنند فراهم شود و چون بر روغن ستور و یا روغن کنجد که گرم بود و اندام کس سوخته شود
و آبله پیدا آید باید که گنج کهنه را بسوزد و با آب آس کرده بران سخت کنند. فراهم شود. نوع دیگر صدف سوخته را در آب باندازند آب صاف
که بالا باشد بستانند. و آنرا بر محل سوختگی بریزند ازین چنانچه روغن فراهم شود دیگر سوختگی نیز به گردد. نوع دیگر صندل را با آب سحق کرده
بر محل سوختگی سخت کنند ازین سوختگی روغن و جز آن فراهم شود و چون چشم را یا پلک را گرمی آتش برسد و سوخته گردد باید که
جوش پوست لسوره و آمله و بلیله و بلیله و دار هلد بستانند. و سحیق گو رچه را بگره جامه به بندند و آن را بجوش مذکور که سرد بود تر کنند
و بر چشم قطرات آن بچکانند. فراهم گردد. بدانکه از خوردن دود بسیار سبب گشتن آتش که خانه را سخت شده باشد. و جز آن دمه و سرفه
و سوزش چشم و لعلی آن پیدا آیند. و در قوت حافظه تخلل شود و استسقا و ناپاک و تپ و بیهوشی روی نماید. و چون چنین شود باید که شیره
نیشکر و شیره انگور و روغن گاو و شیر را مخلوط ساخته بنوشانند. و یا شربت حامض و یا دیگر چیزها که شیرین و ترش بوند بنوشانند
و قی بکنانند ازین شکم صاف و سبک شود و بوی دود زائل گردد و درد اندام و تپ و ناپاک و بسیاری عطسه و دمه و سرفه و استسقا دفع شوند
و بعد قی کنانیدن از اشیای شیرین و نمکی و ترش و تیز لقمه بکنانند ازین حواس که به سبب خوردن دود بسیار کم افتاده باشند نیک گردند
و در دل قراریت پیدا آید و بعد از لقمه کنانیدن داروهای تیز در بینی بچکانند ازین بینائی نیک گردد و سرفه و گردن سبک شوند. شخصی که بسیار
دود خورده باشد آن را غذائیکه بوقت هضم ناپاک نانگیزد و چرب و سبک شود بخورانند. شخصیکه او را باد سموم و یا باد سخت گرم رسیده باشد

وتخمه یا او را باد سرد رسیده باشد و شخصیکه برف و باران بسیار خورده باشد باید که شان را تدبیر و علاجهای گرم بکنند و شخصی که او را صاعقه زده باشد
باید که روغن زان براندامش بریزند و علاجهای سرد آنس کرده بران بخت کنند اگر بفضل خدای تعالی باشد بزید و غالب آنست که زده صاعقه بمیرد و
هلاک میگردد والله اعلم بالصواب **فصل هشتاد و ششم در شمار امراض و بیان احوال اخلاط** بدانکه جمله امراض یکهزار و صد و شصت و هفت اند
منجمله آن هشت نوع تپ ست یکی آنکه از باد بود و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از باد و تلخه و پنجم آنکه از باد و بلغم و ششم آنکه از
تلخه و بلغم و هفتم آنکه از هر سه خلط و هشتم آنکه از شی خارجی بود و شش نوع اتیسار ست یکی آنکه از باد بود و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم
آنکه از هر سه خلط و پنجم آنکه از اندوه و ششم آنکه از اخلاط و ده و چهار نوع پرواهکاست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از
غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه خون بود و چهار نوع سنگرهنی ست یکی آنکه از غلبه باد بود و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه
از غلبه هر سه خلط باشد و شش نوع بواسیر ست یکی از غلبه باد بود و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم
آنکه از خون و ششم آنکه خلقی باشد و سه نوع جرم کیل ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم بود و سه
نوع فساد آتش گرسنگی ست یکی آنکه از غلبه باد بود و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از بلغم باشد و سه نوع بدهضمی ست یکی آنکه از غلبه باد بود
و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم باشد و از جمله امراض مذکوره یک مرض لسوچکا و یک مرض السک و یک مرض بلنکاست
و بیست نوع مرض کرم ست بیست نوع درون بدن بوند ازین هفت نوع از غلبه بلغم حادث شوند و شش نوع از غلبه خون و پنج نوع از فرونی غائط
و دو نوع برظاهر بدن بوند بیش و جلر و پنج نوع پندروگ ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم
آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم آنکه از خوردن گل بود و از جمله آن مرض یرقان ست که آن را کاملا گویند و مرض کنبهی و مرض هلیمک ست و سه نوع
رکتپت ست یکی آنکه دران خون براه مقعد بیرون آید دوم آنکه براه دهن و سوم آنکه بهر دو راه بیرون آید و پنج نوع راجروگ ست یکی آنکه
از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم آنکه از ترقیدن سینه شده باشد و پنج
نوع سرفه ست یکی آنکه از غلبه باد بود و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از ترقیدن سینه و پنجم آنکه از راجروگ باشد و پنج
نوع هکهک ست یکی را انجا گویند و دوم را جملا و سوم را جهدا و چهارم را گنبیرا و پنجم را مهاهکا نامند و پنج نوع دمه است یکی را مهاسواس
گویند و دوم را اوردهه سواس و سوم را جهسه سواس و چهارم را تمک سواس و پنجم را چهار سواس نامند و شش نوع تباهی آواز حلق که آن را سربهید
نامند یکی آنکه از غلبه باد بود و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم آنکه از راجروگ و ششم آنکه از زیادتی پیه بود
و پنج نوع ناآرزوی طعام ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم آنکه
از اندوه و ترس و مانند آن شود و پنج نوع مرض قی ست یکی آنکه از باد باشد و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از هر سه خلط و پنجم آنکه
از دیدن و خوردن اشیای کریه حادث شود و هفت نوع تشنگی ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و
چهارم از رسیدن زخم و پنجم از نقصانی خاصه طعام و ششم از بدهضمی و هفتم آنکه از خوردن طعام سخت چرب و ترش و نمکی حادث شود و هفت نوع
بیهوشی ست یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط و پنجم آنکه از دیدن خون و رسیدن
بوی آن و ششم آنکه از شراب و هفتم آنکه از زهر حادث گردد و از جمله امراض مذکوره یکی مرض دوران سر و یکی مرض تندرا و یکی زیادتی خواب و
یکی مرض کام و یکی مرض سنیپات ست و هفت امراض اند که از خوردن امراض حادث گردند چهار نوع مرض مداتی یکی آنکه از غلبه باد باشد
و دوم آنکه از غلبه تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه از غلبه هر سه خلط حادث شود و پنجم آنکه آن را پرمد و ششم آنکه آن را اجیران و هفتم آنکه
آن را آبان بهیرم گویند و هفت نوع مرض ناپاک ست یکی آنکه از حرارت شراب پیدا آید و دوم آنکه از خون و سوم آنکه از غلبه تلخه و چهارم آنکه

از استسقا و پنجم آنکه از در آمدن خون جراحت در شکم و ششم آنکه از نقصان وحات و هفتم آنکه از رسیدن زخم در محل خطرناک حادث گردد و شش نوع
اماد است یکی آنکه از غلبهٔ باد حادث شود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از اماد وه مانند آن و
ششم آنکه از خون زهر پیدا آید و هشت نوع دیوانگی ست یکی آنکه از آسیب دیو و پری شود و دوم آنکه از آسیب دیت و سوم از آسیب گندهرب
و چهارم از آسیب جهچه و پنجم از آسیب پترکره و ششم از آسیب ناک کره و هفتم از آسیب راکس و هشتم از آسیب پساچ کره حادث شود و چهار نوع
بادصرع ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط بود و هشتاد نوع مرض بادی ست
یکی آنکه آنرا اچهیک گویند و دوم آنکه آنرا اسنبته و سوم آنکه ارستنبه و چهارم آنکه آنرا ابرتاس و پنجم آنکه آنرا اسم تاس و ششم آنکه آنرا ادهربات و هفتم آنکه
آنرا پربایام و هشتم آنکه آنرا اتیترک و نهم آنکه آنرا بانگ و دهم آنکه [illegible] و یازدهم آنکه آنرا دنداپناک و دوازدهم آنکه آنرا کهلج و سیزدهم آنکه آنرا جنبها ستنبه و
سیزدهم آنکه آنرا اروت و چهاردهم آنکه کهباکهات و پانزدهم آنکه آنرا گردشت پرک و شانزدهم آنکه آنرا ابیلتا و هفدهم آنکه آنرا اطیح و هژدهم
آنکه آنرا کلاکیخ و نوزدهم آنکه آنرا بادسکنبهه و بیستم آنکه آنرا کردهنی و بیست و یکم آنکه آنرا نولی و بیست و دوم آنکه آنرا پرانولی و بیست و سوم آنکه آن را
بسواچی و بیست و چهارم آنکه آنرا باهک و بیست و پنجم آنکه آنرا بات کنتک و بیست و ششم آنکه آنرا انکیهیه و بیست و هفتم آنکه آنرا سوکهه و بیست و هشتم
آنکه آنرا ممن و بیست و نهم آنکه آنرا موک شی و سی ام آنکه آنرا کدسی و سی و یکم آنکه آنرا استهلا و سی و دوم آنکه آنرا استهلا برت و سی و سوم
آنکه آنرا بامن و سی و چهارم آنکه آنرا کنج و سی و پنجم آنکه آنرا سرکه و سی و ششم آنکه آنرا ادهمان و سی و هفتم آنکه آنرا پرتادهمان و سی و هشتم آنکه آنرا گرهتا
و سی و نهم آنکه آنرا ات ادکار و چهلم آنکه آنرا انترجون و چهل و یکم آنکه آنرا بات برت و چهل و دوم آنکه آنرا اسپهرن و چهل و سوم آنکه آنرا کت و چهل و چهارم
آنکه اکاس و چهل و پنجم آنکه آنرا پرلاپ و چهل و ششم آنکه آنرا جهیرمونتر باد و چهل و هفتم آنکه آنرا اندر اناس و چهل و هشتم آنکه آنرا سد دهن و چهل و نهم آنکه آن را
دربله و پنجاهم آنکه آنرا بلجهی و پنجاه و یکم آنکه آنرا اسا آنکه پربرت و پنجاه و دوم آنکه آنرا اسکر نرود و پنجاه و سوم آنکه آنرا اسکر ناس و پنجاه و چهارم
آنکه آنرا باد داه و پنجاه و پنجم آنکه آنرا اسراکنجن و پنجاه و ششم آنکه آنرا اسرالورن و پنجاه و هفتم آنکه آنرا پراده و پنجاه و هشتم آنکه آنرا اک سول و پنجاه و نهم
آنکه آنرا انک ساکرح و شصتم آنکه آنرا استنبه و شصت و یکم آنکه آنرا برو جهتا و شصت و دوم آنکه آنرا اناک بهنگ و شصت و سوم آنکه آنرا کهوپس
و شصت و چهارم آنکه آنرا پدکره و شصت و پنجم آنکه آنرا بدیرکتا و شصت و ششم آنکه آنرا باد برج و شصت و هفتم آنکه آنرا سرپانکسات و شصت و هشتم
آنکه آنرا کرنسول و شصت و نهم آنکه آنرا کهار بهکتا و هفتادم آنکه آنرا برسکت و هفتاد و یکم آنکه آنرا جعیت و هفتاد و دوم آنکه آنرا نوده و هفتاد و سوم
آنکه آنرا کنده و هفتاد و چهارم آنکه آنرا ساکتا و هفتاد و پنجم آنکه آنرا کند حاکتا و هفتاد و ششم آنکه آنرا درشت جهی و هفتاد و هفتم آنکه آنرا ساکتا و
هفتاد و هشتم آنکه آنرا کنکره و هفتاد و نهم آنکه آنرا سره کره و هشتادم آنکه آنرا بات سول نامند و هشت نوع سر جباده است که آنرا بات رکت گویند یکی آنکه دران
باد را سخت غلبه بود و دوم آنکه دران خون را غلبه بود و سوم آنکه دران تلخه را غلبه بود و چهارم آنکه دران بلغم را غلبه بود و پنجم آنکه دران باد و تلخه را غلبه بود
و ششم آنکه دران باد و بلغم را غلبه بود و هفتم آنکه دران تلخه و بلغم را غلبه بود و هشتم آنکه دران هر سه خلط را غلبه بود و از جملهٔ امراض مذکوره یک مرض اوستنبه ست
چهار نوع اپوبات ست یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و هشت نوع رکت سول
یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه و پنجم آنکه از غلبهٔ باد و بلغم و ششم آنکه از غلبهٔ بلغم و تلخه و هفتم
آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و هشتم آنکه از خلط رووه باشد و هشت نوع پرنام سول ست و تفصیل انواع این همچو تفصیل سول ست و از جملهٔ امراض مذکور
یک مرض اند رسول ست و یک چون بن سول و چهارده نوع اداورت ست یکی آنکه از حبس ضراط پیدا آید و دوم آنکه از حبس غائط و سوم
آنکه از حبس بول و چهارم آنکه از حبس فازه و پنجم آنکه از حبس گریه و ششم آنکه از حبس عطسه و هفتم آنکه از حبس آروغ و هشتم آنکه از حبس قی و نهم آنکه از
حبس منی و دهم آنکه از حبس گرسنگی و یازدهم آنکه از تشنه ماندن و دوازدهم آنکه از حبس دم و سیزدهم آنکه از حبس بازداشتن خواب بود و چهاردهم

از خوردن اشیای تیز و ترش حادث گردد و دو نوع نفخ شکم ست آنکه از اجتماع خلط روده و دوم آنکه از اجتماع غائط باشد و پنج نوع ست یکی
آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از غلبهٔ خون بود و پنج نوع مرض سل ست
یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از کرم باشد و از جملهٔ امراض مذکوره یک
مرض گرفتگی سینه است آنرا آروده گویند و هشت نوع سوزاک بول ست که آنرا موتر کرچهه گویند یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه
از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از رسیدن زخم در مجرای بول و ششم آنکه نگاه داشتن غائط و هفتم آنکه از
نگاه داشتن منی و هشتم آنکه از سنگ مثانه باشد و سیزده نوع بستگی بول که آنرا موترا گهات گویند یکی آنکه آنرا بات کن اکا گویند و دوم
آنکه آنرا بات استهیلا و سوم آنکه آنرا بات بست و چهارم آنکه آنرا موترا تیت و پنجم آنکه آنرا موترا جتهر و ششم آنکه آنرا موترا سنکه و هفتم
آنکه آنرا موترا چهی و هشتم آنکه آنرا موتر کرنجهه و نهم آنکه آنرا موتر سکر و دهم آنکه آنرا سنپات و یازدهم آنکه آنرا موتر اکسا و دوازدهم آنکه آنرا
برپکهات و سیزدهم آنکه آنرا بست کن اکا گویند و چهار نوع سنگ مثانه که آنرا اشمری گویند یکی آنکه آنرا باد فاسد یا بلغم پیوسته پیدا
آرد و دوم آنکه آنرا تلخهٔ فاسد یا بلغم پیدا کند و سوم آنکه آنرا تنها بلغم فاسد گرداند و چهارم آنکه از فساد منی پیدا آید و بیست نوع سیلان منی
یعنی پرمیو ست از این ده نوع بلغمی اند و چهار بادی و شش نوع از تلخه پیدا آید اسامی این هر بیست در فصل سیلان منی گذشته اند و ده نوع خشکی
که از سیلان منی حادث گردند و آنرا پرمیته پتیکا گویند یکی آنکه آنرا ابکا گویند و دوم آنکه آنرا سر کهیکا و سوم آنکه آنرا کچهیکا و چهارم آنکه آن را جهالی
و پنجم آنکه آنرا ابنا و ششم آنکه آنرا برنی و هفتم آنکه آنرا سورکا و هشتم آنکه آنرا الجی و نهم آنکه آنرا بدارکا و دهم آنکه آن را بدره روه گویند و از جمله
امراض مذکوره یک مرض افزونی چربی ست و آنرا میدروگ گویند و هشت نوع اودر روگ ست یکی آنکه از باد باشد و دوم آنکه
از غلبهٔ تلخه باشد و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از زیادتی پیه و ششم آنکه از امراض بدهکده و هفتم آنکه
از شگافته شدن روده این را چهتود گویند و هشتم آنکه از نوشیدن آب سرد بعد قی یا اسهال حادث شود و این را جتودر گویند و نه نوع اماس
که آنرا سوتهه گویند یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه و پنجم آنکه از غلبهٔ باد
و بلغم و ششم آنکه از غلبهٔ تلخه و بلغم و هفتم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و هشتم آنکه از رسیدن شئی خارجی چون زخم و نهم آنکه از زهر حادث گردد و هفت نوع افزونی
خصیه است و آنرا اندر برده گویند یکی آنکه از باد و دوم از غلبهٔ تلخه و سوم از غلبهٔ بلغم و چهارم از غلبهٔ هر سه خلط و خون و پنجم آنکه از غلبهٔ
چربی و ششم آنکه از حبس بول و هفتم آنکه از روده حادث گردد و از جملهٔ امراض مذکور مرض تشنج ست و آنرا بدهه گویند و سه نوع مرض کلگند
یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از بلغم و سوم آنکه از غلبهٔ فساد چربی و از جملهٔ امراض مذکوره یک مرض کلگنڈکا و یک مرض بالالت
و پنج نوع مرض گرنتهه یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از فساد چربی و پنجم آنکه از فساد رگها پیدا آید
و شش نوع اربد ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از فساد خون و پنجم آنکه از فساد گوشت
و ششم آنکه از چربی پیدا آید و چهار نوع پیلپا ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ
هر سه خلط پیدا آید و شش نوع بدرده است یکی آنکه از فساد باد باشد و دوم آنکه از فساد تلخه و سوم آنکه از فساد بلغم و چهارم آنکه از فساد هر سه خلط
و پنجم آنکه از زخم و ششم آنکه از فساد خون پیدا آید و شش نوع خستگی جراحت و آنرا برن گویند یکی آنکه از فساد باد باشد و دوم آنکه از تلخه و
سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از هر سه خلط و پنجم خون و ششم آنکه از رسیدن زخم و پنج نوع مرض بهگندر ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم
آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از خلیدن استخوان و مانند آن پیدا آید و پنج نوع مرض اندلس ست
یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از غلبهٔ خون پیدا آید و شانزده نوع

مرض سوکهمد و که است یکی آنکه آنرا سرکهکا گویند و دوم آنکه ورا اسنجهلکا و سوم آنکه آنرا کرتجهت و چهارم آنکه آنرا کنیهکا و پنجم آنکه آنرا لجی و ششم آنکه
آنرا امردت و هفتم آنکه آنرا سمورتبکا و هشتم آنکه آنرا دو منتهه و نهم آنکه آنرا بهکراکا و دهم آنکه آنرا سیر سهان و یازدهم آنکه آنرا نوه و دوازدهم آنکه
آنرا استبونک و سیزدهم آنکه آنرا ایکپال و چهاردهم آنکه آنرا سوبیار ارپاره و پانزدهم آنکه آنرا مالنس ارپد و شانزدهم آنکه آنرا مالنس پاک و هفدهم آنکه
آنرا ابدروه و هیجدهم آنکه آنرا تلکالک گویند و هیجده نوع بست ست یکی آنکه آنرا ارن و دوم آنکه آنرا دبیر و سوم آنکه آنرا ارجت و چهارم
آنکه آنرا کپال و پنجم آنکه آنرا کالکتاک و ششم آنکه آنرا بندر روگ و هفتم آنکه آنرا در گوشت و هشتم آنکه آنرا سجهوراپاک و نهم آنکه آنرا مهاکشت و دهم
آنکه آنرا کشت و یازدهم آنکه آنرا چرم دل و دوازدهم آنکه بسرپ و سیزدهم آنکه آن را برسرپ و چهاردهم آنکه آن را ستدهم و پانزدهم آنکه آنرا
بجکا و شانزدهم آنکه آن را کنیهه و هفدهم آنکه آن را پامان و هیجدهم آنکه آن را رکسا گویند و سه نوع برص ست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد
و دوم از غلبهٔ تلخه و سوم از غلبهٔ بلغم و دو نوع سیت پت ست یکی آنکه از غلبهٔ بلغم و تلخه باشد و دوم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه بود و سه نوع تلخه
ترش و آنرا املپت گویند یکی آنکه از غلبهٔ تلخه و باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ بلغم و تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ تلخه و باد و بلغم باشد و هفت نوع
بسرپ ست یکی آنکه از باد باشد و دوم از تلخه و سوم از بلغم و چهارم از باد و تلخه و پنجم از باد و بلغم و ششم از تلخه بلغم و هفتم آنکه از هر سه خلط
و هشت نوع مرض بسپهوتک ست یکی آنکه از باد باشد و دوم آنکه از تلخه و سوم آنکه از بلغم و چهارم آنکه از باد و تلخه و پنجم آنکه از باد و بلغم
و ششم آنکه از تلخه و بلغم و هفتم آنکه از هر سه خلط و هشتم آنکه از غلبهٔ خون بود و یازده نوع مرض سورکا که آنرا برت سیل گویند یکی آنکه از غلبهٔ
باد باشد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ خون و پنجم آنکه از غلبهٔ باد و تلخه و ششم آنکه از غلبهٔ باد و بلغم و هفتم آنکه
از غلبهٔ باد و خون و هشتم آنکه از غلبهٔ بلغم و باد و تلخه و نهم آنکه از غلبهٔ تلخه و خون و دهم آنکه از غلبهٔ بلغم و خون و یازدهم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط بود
و از جملهٔ امراض مذکوره چهل و سه مرضهای خورده اند و مرض خورد را کهد راوک گویند یکی آنکه آنرا اجلکا گویند و دوم آنکه جوربهان
و سوم آنکه آنرا اندهالجی و چهارم آنکه آنرا برتا و پنجم آنکه کچبیکا و ششم آنکه آنرا ابلیمنک و هفتم آنکه آنرا پربزه و هشتم آنکه آنرا کردهکا و نهم
آنکه آنرا پنکا و دهم آنکه آنرا پاکهان کردیهه و یازدهم آنکه آنرا حالکاریه و دوازدهم آنکه انکهارانبلکا و سیزدهم آنکه آنرا کمهه و چهاردهم آنکه آنرا
کن دهو و پانزدهم آنکه آنرا اکن روسی و شانزدهم آنکه آنرا چپ و هفدهم آنکه آنرا کنکهه و هیجدهم آنکه آنرا انسی و نوزدهم آنکه آنرا ابارکا و
بستم آنکه آنرا سرگراارپد و بست و یکم آنکه آنرا واری بست و دوم آنکه آنرا کد و بست و سوم آنکه آنرا البیک و بست و چهارم آنکه
آنرا اندر لبست بست و پنجم آنکه آنرا داریک بست و ششم آنکه آنرا اروکهکا و بست و هفتم آنکه آنرا بلست و بست و هشتم آنکه آنرا کهدنکا
و بست و نهم آنکه آنرا پدمی کنتک و سی ام آنکه آنرا جتمن و سی و یکم آنکه آن را اپالکهاک و سی و دوم آنکه آن را اهلکالک و سی و سوم
آنکه آن را کهل و سی و چهارم آنکه آن را تنک و سی و پنجم آنکه آنرا انپاکا و سی و ششم آنکه آنرا ابرورتکا و سی و هفتم آنکه آنرا ادبانکا و سی و هشتم
آنکه آن را نردهبرلس و سی و نهم آنکه آن را سروهکد و چهلم آنکه آن را هوتن و چهل و یکم آنکه برلکهو و چهل و دوم آنکه آن را برک کدهرس
و چهل و سوم آنکه آن را سوکردنتک گویند و لبست و هفت امراض دهن اند از ین جمله هشت امراض لب اند یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد
و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط باشد و پنجم آنکه از فساد خون و ششم از فساد گوشت و هفتم
آنکه از فساد چربی و هشتم آنکه از رسیدن شی خارجی پیدا آید و از ین جمله زیاده امراض بن دندان ست یکی آنکه آنرا اسیتا و دوم آنکه
آن را دنت پت و سوم آنکه آنرا دنت بشت و چهارم آنکه آن را سوکهر و پنجم آنکه آن را مهاسوکهر و ششم آنکه آن را پرور و هفتم آنکه آنرا اپکس
و هشتم آنکه آنرا دنت پت ربهه و نهم آنکه آن را برده من و دهم آنکه آن را ادهالس گویند و پنج دیگر آنکه آن را ناری بران گویند و از ین جمله
هشت مرض دندان یکی آنکه آنرا دان و دوم آنکه آنرا کرم دنتک و سوم آنکه آن را دنت هرکهه و چهارم آنکه آن را ابهجاک و پنجم آنکه آن را

و ششم آنکه آنرا کپالکا و هفتم آنکه آن را سیاد و نتاک و هشتم آنکه آنرا کرال گویند و ازین جمله پنج مرض زبان اند یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه
و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم باشد این هر سه را کنتک گویند و دو دیگر اند یکی ازان اسالک و دوم را جبکا و ازین جمله نه مرض کام اند یکی آنکه آنرا کلکن کا
گویند و دوم آنکه آنرا کن کیری و سوم آنکه آنرا ادو کهه و چهارم آنکه بالس کهت و پنجم آنکه آنرا اربد و ششم آنکه آن را مانس کهات و هفتم آنکه آن را
تالپت و هشتم آنکه آن را تالسو نکهر و نهم آنکه آنرا تالپاک و ازین جمله شانزده مرض گلو اند پنج روهنی یکی از غلبهٔ باد باشد و دوم از غلبهٔ بلغم و سوم از
غلبهٔ تلخه و چهارم از هر سه خلط و پنجم از فساد خون و ششم آنکه آنرا از کنهنتر سالوک و هفتم آنکه آنرا ادهجهکا و هشتم آنکه آن را بلی و نهم آنکه آنرا باس و دهم آنکه
آنرا ابرند و یازدهم آنکه آنرا اسلکهنی و دوازدهم آنکه آنرا کاا و سیزدهم آنکه آنرا کل بابرده و چهاردهم آنکه آنرا کاو کهه و پانزدهم آنکه آنرا مالنسان و شانزدهم
آنکه آنرا سر کعین هفتدهم آنکه آنرا ابداری و هیجدهم آنکه آنرا ابرند گویند و ازین جمله چهار مرض اند که در تمام دهن باشد یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم
آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ خون بود و از جمله امراض مذکوره بیست و هشت نوع مرض گوش اند یکی آنکه آنرا کرنسول
و دوم آنکه آنرا کرناد و سوم آنکه آنرا کرنجهت چهارم آنکه آنرا نجید نامند و پنجم آنکه آنرا کرنسوا و ششم آنکه آنرا کرنکند و هفتم آنکه آنرا کرم کرن و هشتم
آنکه آنرا کرن نامند و نهم آنکه آن را پرتناه گویند و دو نوع را بدرده نامند و دوازدهم آنکه آن را کرنبال و سیزدهم آنکه آنرا پوتکرن گویند
و چهار نوع را رس و هفت نوع را اربد گوش و چهار نوع را ماس گوش و پنج مرض بره گوش اند یکی آنکه آنرا پرتوماک و دوم آنکه آن را پراتیات
و سوم آنکه آنرا انمهساک و چهارم آنکه آنرا دوکهه بردهن و پنجم آنکه آنرا پرلیسی گویند و پنج نوع آماس بن گوش که آن را کنول گویند یکی آنکه
از غلبهٔ باد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از فساد خون پالیدوسی و یک مرض از ان
بینی اند یکی آنکه آنرا پینس گویند و دوم آنکه آنرا پوتینس و سوم آنکه آنرا پوپرکت و چهارم آنکه آنرا جهوت و پنجم آنکه آنرا کتیت ناسپانال
و ششم آنکه آنرا ابهرنست و هفتم آنکه آنرا ناسپاپاک و هشتم آنکه آنرا ناسادیت و نهم آنکه آن را پرتناه و دهم آنکه آنرا ناسا پریسراو یازدهم آنکه آن را
نا پرسو کهه گویند و چهار نوع پواسر و چهار نوع آماس و هفت نوع اربد و پنج پرتسیا اند و هفتاد و شش امراض چشم اند ازین جمله نه مرض اند که در
سندگاه چشم پیدا آیند یکی آنکه آنرا پوپانس و دوم آنکه آنرا اپناه گویند و دیگر چهار نوع نیترسراو و هفتم آنکه آنرا پکا و هشتم آنکه آن را الجی
و نهم آنکه آن را کرم کرنتهه گویند و ازین جمله بیست و یک در پلک پیدا آیند یکی آنکه آنرا الشلکنی و دوم آنکه آن را کنبکا و سوم آنکه آن را پوتکی و چهارم
آنکه آن را پرتم و پنجم آنکه آن را ارسوم پرتم و ششم آنکه آن را سهرکارس و هفتم آنکه آن را انجنی و هشتم آنکه آنرا کهل پرتم و نهم آنکه آن را پرتلن
اوبنهاک و دهم آنکه آن را کلست پرتم و یازدهم آنکه آنرا کردم پرتم و دوازدهم آنکه آنرا سیاد پرتم و سیزدهم آنکه آن را برکن پرتم و چهاردهم آنکه
آن را برکلن پرتم و پانزدهم آنکه آن را بالکهت و شانزدهم آنکه آن را اربد و هفدهم آنکه آن را نمیکهی و هیجدهم آنکه آنرا سونتار و نوزدهم آنکه
آن را لگن و بیستم آنکه آن را بسن پرتم و بیست و یکم آنکه آن را جهلوت گویند و ازین جمله در سپیدی چشم یازده مرض پیدا آیند پنج ارم و ششم آنکه
آن را ستکا و هفتم آنکه آن را ارجن و هشتم آنکه آن را بشتاک و نهم آنکه آن را سراجال و دهم آنکه آن را سراتیکا و یازدهم آنکه آن را بلاس گرنتهه
گویند و ازین جمله چهار نوع در سیاهی چشم پیدا آیند یکی آنکه آن را برن سکار و دوم آنکه آن را برن سکر و سوم آنکه آنرا جهپاک و چهارم آنکه آنرا اجکا گویند
و ازین جمله در تمام چشم هفده مرض پیدا آیند چهار ابهشند و چهار ادهمنته و نهم آنکه آن را سوتهپاک و یازدهم آنکه آنرا ستاد همنته و دوازدهم
آنکه آن را بات برجی و سیزدهم آنکه آنرا سهکاجهاک و چهاردهم آنکه آن را ابهونات و پانزدهم آنکه آن را بلاد کهت و شانزدهم آنکه آنرا سرتبالی
و هفدهم آنکه آن را سراسرکه گویند و ازین جمله در بینائی چشم چهارده مرض پیدا آیند شش نوع تمر یکی آنکه از غلبهٔ باد بود و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه
و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از فساد خون و ششم آنکه از غلبهٔ تلخه و خون حادث شوند و هفتم آنکه آن را
بت بدگره دشت گویند و هشتم آنکه آنرا کبعیه بدگره دشت و نهم آنکه آنرا دهوم درسی و دهم آنکه آن را هرسجات و یازدهم آنکه آن را بکل اندهم

ودوازدهم آنکه آنرا کنهیر کاو گویند سیزدهم آنکه آن را ستمنت و چهاردهم آنکه آنرا تمنت گویند. و یازده امراض سرست یکی آنکه از غلبهٔ باد باشد و دوم
آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از فساد خون و ششم آنکه از نقصانی مغز و هفتم آنکه از کرم و هشتم آنکه آن را
سور جاورت گویند. و نهم آنکه آنرا انت بات و دهم درد نیم سر و یازدهم آنکه آن را سنکهک گویند. و چهار نوع مرض بر دل ست یکی آنکه از غلبهٔ باد
و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط پیدا آید. و از جملهٔ امراض مذکوره یک مرض سوم روگ ست و بیست نوع
امراض فرج زنان ست یکی آنکه آنرا اداورتاجون و دوم آنکه آنرا بندهیاجون و سوم آنکه آنرا پلپتاجون و چهارم آنکه آنرا پریلتاجون و
پنجم آنکه آنرا پاتاجون و این نوع از غلبهٔ باد حادث شود و ششم آنکه آنرا لوهت چهر و هفتم آنکه آنرا بامنی و هشتم آن را سننی و نهم آنکه آن را ابلا
و دهم آنکه آنرا پرکنی گویند و این پنج نوع از غلبهٔ تلخه حادث شوند و یازدهم آنکه آن را کرانی و دوازدهم آنکه آنرا کرتی و سیزدهم آنکه آنرا برکجهنا
و چهاردهم آنکه آنرا انچرنا و پانزدهم آنکه آنرا اسلیهلا گویند و این پنج نوع از غلبهٔ بلغم پیدا آید. و شانزدهم آنکه آنرا اندنی و هفدهم آنکه آنرا
کن پرسا لیکها و هژدهم آنکه آنرا سفیرتا و نوزدهم آنکه آنرا سرب لنک سموتها و بستم آنکه آنرا تریتا گویند. و این پنج نوع از غلبهٔ هر سه خلط پیدا آید
و چهار نوع مرض نکن است و هشت نوع مرض عورت حامله است یکی آنکه آنرا این کره و دوم آنکه آنرا ناکودر و سوم آنکه آنرا مشکل و چهارم آنکه آنرا مودهگریه
و پنجم آنکه آنرا جهکلیه و ششم آنکه آنرا کورمور کره و هفتم آنکه آنرا جرایه و هشتم آنکه آنرا گربه بات نامند. و پنج نوع مرض پستان زنان ان یکی آنکه
از غلبهٔ باد و دوم آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط و پنجم آنکه از دهکه شی خارجی و دوازده مرض ابکگان را
پیدا آید یکی آنکه آنرا کاتک گویند. و چهار نوع دنتو کهب یکی آنکه از غلبهٔ تلخه و سوم آنکه از غلبهٔ بلغم و چهارم آنکه از غلبهٔ هر سه خلط پیدا شود و ششم آنکه
آنرا شکهات و هفتم آنکه آنرا دنت سید و هشتم آنکه آن را کهرپاک و نهم آنکه آنرا انکهسر و دهم آنکه آنرا تال کنتک و یازدهم آنکه آنرا بارکهات و دوازدهم
آنکه آنرا رورن گویند و هشتاد و شش مرض اند که از زهر پیدا آید زیرا که زهر حیوانی و غیر حیوانی و عملی هشتاد و شش نوع ست پس امراضیکه از آن
متولد شوند نیز هشتاد و شش بوند و زهر حیوانی شانزده نوع ست و غیر حیوانی شصت و نه نوع ست و یکی تفصیل زهر غیر حیوانی هشت نوع زهر بوست
و پنج نوع زهر برگ و دوازده نوع زهر بار و پنج نوع زهر گل و هفت نوع زهر خاصه چوب که آنرا سار گویند و هفت نوع زهر صمغ درخت و سه نوع
زهر شیر درخت و دو نوع زهر دهات و سیزده زهر کند و تفصیل زهر حیوانی یکی زهر نظر و دوم زهر نفس و سوم زهر دندان و پنجم زهر ناخن و ششم زهر
بول و هفتم زهر غائط و هشتم زهر منی و نهم زهر لعاب و دهم زهر مساس و یازدهم زهر دهن و دوازدهم زهر کاروسیز و سیزدهم زهر ضراط و چهاردهم زهر استخوان
و پانزدهم زهر تلخه و شانزدهم زهر نیش و از جملهٔ امراض مذکوره دو مرض اند که از نوشیدن روغن و مانند آن از مشروبات اشتیه که بر قدر
مناسب نبود پیدا آید یکی از اثر نوشیدن مشروب مذکور زیاده از قدر مناسب یکی از اثر نوشیدن مشروب مذکور کم از قدر مناسب و چهارده
مرض اند که از کردن قی بر طریق نامناسب پیدا آید و چهارده مرض اند که از تدبیر اسهال نامناسب حادث گردند و هفتاد و شش مرض اند
که از تدبیر حقنهٔ غیر ملائم پیدا آید. و دو مرض اند که از چکانیدن دارو در بینی که مناسب نبود حادث شود و دو مرض اند که از لقمهٔ داروها که
بر قدر مناسب نبود پیدا آید و دو مرض اند که از نوشیدن دود داروها که مناسب نبود پیدا آید و دو مرض اند که از تدبیر شوره که مناسب نبود
پیدا آید و دو مرض فساد خون اند که زیاده از قدر مناسب یا کم از آن کشیده شود و سه مرض اند که از تدبیر داغ که نامناسب بود پیدا آید
و یک مرض ست که از خوردن دود آتش پیدا آید و سی مرض اند که از زیادتی و نقصانی پانزده چیز یعنی سه خلط و هفت دهات و خوی و بول
و غائط و خون حیض و شیر عورت حادث گردند و سه مرض فساد اوج اند یکی آنکه آنرا بیاید گویند و دوم آنکه آنرا البرنس و سوم آنکه آنرا چهی باشد
و چهل مرض تلخه اند یکی آنکه آنرا دمو مواد کار یعنی آروغ دودناک و دوم آنکه آنرا دباره یعنی تاپاک و سوم آنکه آنرا اسنانکتا یعنی گرمی اندام و چهارم
آنکه آنرا مت ابهرم یعنی تفاوت عقل و پنجم آنکه آنرا کانت و معان یعنی زوال تری و تازگی اندام و ششم آنکه آن را کنتی سوکهه یعنی خشکی گلو و کام

وپنجم آنکه آنرا انکهه سوکهه ست یعنی خشکی دهن و ششم آنکه آنرا الپ سکرتا یعنی نقصان منی و نهم آنکه آنرا تکتاستا یعنی تلخی دهن و دهم آنکه آن را ال پکرب
یعنی ترکشی دهن و یازدهم آنکه آنرا اسیه هرا یعنی روانی خوی از اندام و دوازدهم آنکه آنرا انگ اپاک یعنی پختگی اندام و سیزدهم آنکه آنرا
کلم یعنی ماندگی و چهاردهم آنکه آنرا هرتبرت یعنی سبزی اندام و پانزدهم آنکه آنرا ترپت یعنی ناسیری و شانزدهم آنکه آنرا ایلت کاتیا یعنی زردی
اندام و هفدهم آنکه آنرا آلود کند معاستا یعنی بدبوی دهن و هیژدهم آنکه آنرا درگنده یعنی بدبوی اندام و نوزدهم آنکه آنرا پیت موترتا یعنی زردی
بول و بستم آنکه آنرا ارت یعنی بیقراری دل و بست و یکم آنکه آنرا پیت بدکتا یعنی زردی غائط و بست و دوم آنکه آنرا پیت اوکن یعنی در نظر
زردی آمدن و بست و سوم آنکه آنرا پیت نیترتا یعنی زردی چشم و بست و چهارم آنکه آنرا پیت دنتتا یعنی زردی دندان و بست و پنجم آنکه
آنرا سیت اچهیا یعنی آرزوی اشیای سرد و بست و ششم آنکه آنرا پیت نکهتا یعنی زردی ناخن و بست و هفتم آنکه آن را تیجو دیکه یعنی ناخوش
آمدن رویت اشیای روشن چنانکه آفتاب و آتش نباشد آن و بست و هشتم آنکه آن را الپ نندرا یعنی کم خوابی و بست و نهم آنکه آنرا اندر پرده
یعنی افزونی خصیه و سی ام آنکه آنرا کاترسات یعنی سستی اندام و سی و یکم آنکه آنرا بهن بدکتا یعنی نرمی غائط و سی و دوم آنکه آنرا اندهتا یعنی
نابینائی و سی و سوم آنکه آنرا اسنواجهو یعنی گرمی نفس و سی و چهارم آنکه آنرا اسی موترتا یعنی گرمی بول و سی و پنجم آنکه آنرا اشن بدهتا یعنی گرمی
غائط و سی و ششم آنکه آنرا تمر درسن یعنی سیاهی پیش نظر آمدن و سی و هفتم آنکه آنرا پیت مندلتا یعنی افتادن دوداغ زرد بر اندام و سی و هشتم
آنکه آنرا درون یعنی ترقیدگی اندام و سی و نهم آنکه آنرا رکت درا و یعنی روانی خون براه مسام و چهلم آنکه آنرا السهت یعنی ناقوتی اندام گویند
و بست مرض بلغمی اندیکی آنکه آنرا آت تندرا یعنی غلبه خواب و دوم آنکه آنرا گورو یعنی گرانی وجود و سوم آنکه آنرا مکهادهرج یعنی شیرینی
دهن و چهارم آنکه آنرا مکهه لیپ یعنی چفسیدگی دهن و پنجم آنکه آنرا مکهه پرسکتا یعنی روانی آب از دهن و ششم آنکه آنرا سیتالوکن یعنی پیش آمدن
سپیدی در نظر و هفتم آنکه آنرا سیت موترتا یعنی سپیدی بول و هشتم آنکه آن را ملتا یعنی سپیدی غائط و نهم آنکه آنرا سیت برنتا یعنی
سپیدی گونه اندام و دهم آنکه آنرا سیت یعنی سپیدی اندام و یازدهم آنکه آنرا ارشن اچهیا یعنی آرزوی اشیای گرم و دوازدهم
آنکه آنرا تکتاهتا یعنی آرزوی اشیای تلخ و سیزدهم آنکه آنرا ملادهکیا یعنی بسیاری غائط و چهاردهم آنکه آنرا سکرباهل یعنی افزونی منی
و پانزدهم آنکه آنرا بهموترتا یعنی افزونی بول و شانزدهم آنکه آنرا السی یعنی کاهلی و هفدهم آنکه آنرا مند بدهتا یعنی نقصانی عقل و هیژدهم آنکه آنرا
ترپت یعنی سیری و ناآرزوی طعام و نوزدهم آنکه آنرا گهرگهرتا یعنی ناصفائی آواز گلو و بستم آنکه آنرا چنین یعنی نقصانی حفظ و بیهوشی
و فراموشی گویند و ده مرض خونی اندیکی گورو یعنی گرانی اندام و دوم آنکه آنرا رکت مندلتا یعنی پیدا آمدن دوره‌ای گرد لعل دام بر اندام
و سوم آنکه آنرا رکت نیترتا یعنی لعلی چشم و چهارم آنکه آنرا رکت موترتا یعنی لعلی بول و پنجم آنکه آنرا رکت استهیو یعنی سرون خوی یا خون
و ششم آنکه آنرا رکت پتکا یعنی پهنگیهای لعل بر اندام و هفتم آنکه آنرا اسنتات یعنی گرمی اندام و هشتم آنکه آن را پوکندهتا یعنی بدبوی
دهن و اندام و نهم آنکه آنرا دهنه پیر یعنی درد اندام و دهم آنکه آنرا دپه پاک یعنی پختگی اندام گویند و بست نوع فساد فصد اند که از رگ
کشادن غیر با هم پیدا آید و هشت نوع فساد منی اند که به سبب آن تولد و تناسل نشود یکی آنکه از غلبه باد باشد و دوم آنکه از غلبه
تلخه و سوم آنکه از غلبه بلغم و چهارم آنکه آنرا کنپه و پنجم آنکه آنرا کرنجه و ششم آنکه آن را الوقت ابری و هفتم آنکه آنرا چهین و هشتم آنکه آنرا موترپریکهلند
گویند و هشت نوع فساد خون حیض زنان ست که به سبب آن عقیم گردند و تفصیل این همه تفصیل فساد منی و انند و پنج نوع عنت اند یکی
آنکه آنرا اسیک و دوم آنکه آنرا سوگندهک و سوم آنکه آن را کنبهیک و چهارم آنکه آنرا پرکهیاب و پنجم آنکه آن را کهند گویند و از جمله
امراض مذکوره یک مرض سخت لاغری و یک مرض سخت فربهی ست و بدانکه حالات اخلاط باعتبار اعتدال و افزونی و نقصانی شصت و سه
اند یکی افزونی باد و دوم افزونی تلخه و سوم افزونی بلغم و چهارم افزونی باد و تلخه و پنجم افزونی باد و بلغم و ششم افزونی تلخه و بلغم و هفتم افزونی باد و تلخه

لیکن باد افزون تر بود و هشتم افزونی باد و تلخه لیکن تلخه افزون تر بود و نهم افزونی باد و بلغم لیکن باد افزون تر بود و دهم افزونی باد و بلغم لیکن بلغم افزون تر بود و یازدهم افزونی تلخه و بلغم لیکن تلخه افزون تر بود و دوازدهم افزونی تلخه و بلغم لیکن بلغم افزون تر بود و سیزدهم افزونی هر سه خلط لیکن باد افزون تر بود و چهاردهم افزونی هر سه خلط لیکن تلخه افزون تر بود و پانزدهم افزونی هر سه خلط لیکن بلغم افزون تر بود و شانزدهم افزونی هر سه خلط لیکن باد و تلخه افزون تر بوند و هفدهم افزونی هر سه خلط لیکن باد و بلغم افزون تر بوند و هیجدهم افزونی هر سه خلط لیکن تلخه و بلغم افزون تر بوند و نوزدهم افزونی هر سه خلط لیکن باد از بلغم زیاده تر باشد و بستم افزونی هر سه خلط لیکن از تلخه باد زیاده تر بود و از ان بلغم افزون تر باشد و بست و یکم افزونی هر سه خلط لیکن غلبهٔ تلخه زیاده تر باشد و از ان باد افزون تر و بست و دوم افزونی هر سه خلط لیکن از تلخه بلغم زیاده تر شود و از ان باد افزون تر بود و بست و سوم افزونی هر سه خلط لیکن از باد بلغم زیاده تر باشد و از تلخه افزون تر بود و بست و چهارم افزونی هر سه خلط لیکن از باد تلخه زیاده تر باشد و از ان بلغم افزون تر و بست و پنجم افزونی هر سه خلط لیکن هیچ یکی از دیگر افزون تر نبود و این بست و پنج حالات باعتبار افزونی خلط اند و دیگر بست و پنج حالات باعتبار نقصانی خلط اند و آنرا بر حالات افزونی خلط قیاس کرده استخراج کنند. و دوازده حالات دیگر اند که باعتبار افزونی بعضی اخلاط و نقصانی بعضے دیگر حادث میگردند یکی آنست که تلخه معتدل بود و باد کم باشد و بلغم افزون و دوم آنکه بلغم معتدل باشد و باد کم بود و تلخه افزون و سوم آنست که بلغم معتدل باشد و تلخه کم و باد زیاده و چهارم آنست که باد معتدل بود و بلغم کم و تلخه زیاده و پنجم آنست که تلخه معتدل باشد و بلغم کم بود و باد افزون و ششم آنست که باد معتدل بود و تلخه کم باشد و بلغم افزون و هفتم آنست که بلغم افزون باشد و باد و تلخه کم بود و هشتم آنست که تلخه افزون باشد و باد و بلغم کم بوند و نهم آنست که باد زیاده باشد و تلخه و بلغم کم بوند و دهم آنست که باد و تلخه افزون باشد و بلغم کم بوند و یازدهم آنست که باد و بلغم افزون باشد و تلخه کم بود و دوازدهم آنست که تلخه و بلغم افزون باشد و باد کم بود و ازین جمله شصت و دو حالت که ذکر افتاده اند منشای امراض اند و شصت و سوم آنست که هر سه خلط معتدل بوند و این منشاء صحت ست و این مطلوب الحصول و نهایت المامول ست والله اعلم بالصواب

فصل هشتاد و هفتم فی المتفرقات

ترکیب پختن سپاری ناکیسر و موتهه و سندهی و فلفلین و مغز تخم آمله و مغز تخم چارولی و مغز تخم کنار و بج و تباشیر و الایچی و زیرهٔ سپید و زیرهٔ سیاه و سنگهاڑه و بنسلوچنه و برنگ هر یک سه گان درم ستده آس کنند و بدارند بعده صد درم سپاری و کهنی گرفته و سحق ساخته و جامه بیز کرده در شیر انداخته بجوشانند تا آنکه ده سیر شیر را سپاری مذکور بخورد بعده در یک سیر روغن ستور بریان کرده بدارند بعد از ان دو و نیم سیر شیرهٔ ستاور و دو و نیم سیر شیرهٔ آمله و شش صد درم شکر جلاب سازند و سپاری مذکور را و سحیق داروهای مسطوره را در جلاب باندازند و حلوا کنند و مانند خشت پرکالها کرده بدارند و وقت حاجت زور گرسنگی دیده بوقت صبح مقداری بخورانند ازین تپ خواه حدیث العهد بود و خواه دیرینه باشد و تپ وتا پاک و سول و اهلیت رفع گردد و خونی که از چشم یا گوش یا دندان یا مسام یا مقعد سائل بود بماند وقت افزاید نوع دیگر پنجاه درم سپاری بستانند و سحق کرده و بجامه بیخته در پنج سیر روغن گاو اندازند و در دیگ کرده و بر دیگدان نشانده و اندک زیر آتش کنند و بکفگیر بگردانند تا آنکه غلیظ شود بعده آنرا در نیم سیر روغن ستور بریان کنند تا که بوی خوش ازان آید بعده آنرا از پانصد درم شکر جلاب کنند و سپاری مذکور را و سحیق سندهی و فلفلین و کشنیز و بج و قرنفل که هر یک دو درم بود در ان جلاب بیندازند و غلیظ ساخته مانند حلوا خشت کرده بدارند و وقت حاجت مقداری بخورانند و بالای آن مقداری شیر گاو نیز بخورانند این قوت باه افزاید و قوت بسیار شود

ترکیب راست کردن کاینسر مودک بزرگ و کوتهه و کائپهل و ناگ کیسر و شملیت و پلپل گرد و اجوائن خراسانی و بالنسه و موچرس و بداریکند و موصلی و جوزبویه و چتره و سندهی و پلپل دراز و زیرهٔ سپید و زیرهٔ سیاه و چبیل وانگور و ہالیه و تخم کنجد

فصل هشتاد و هفتم فی المتفرقات

و تالیسفر و پیچ و بترج و کبیر و ایلدانه و بیخ کوهتی و مغز خسته هلیله و گکر سنگیے دستر اول و کرادو ترکیب و بیخ کباده و اسگند و کچور و بهمنی و بار دنی و جاتهری و جب دگاوی و قرنفل و ناکیسر و گشنیز و گوکهرو و آمله و پوست درخت سنبل و آرد ماش و چهر و کرچیبیره و ماجوفل و سنگهاره و قسطی و عاقرقرحا و گسانگی و بنسر چینه و بهارنگی و تخم تالمکهانا و تخم ترب و مغز تخم کنار دشتی و مغز تخم سنی و تکن و کلول و پیرتال و تخم دهانوره و تخم سهوره هر همه اجزا متساوی بستانند و نیمی همه دارو ها پنج لبستانند و همچنین پنج ابهرک و نیمی از ابهرک قلعی کشته و نیمی از قلعی پولاد کشته و نیمی از پولاد و سیماب کشته نیز بستانند جمله را یکجا کرده در کهرل انداخته و سحق کنند و با آن شکر که همچندان باشد و مقداری روغن ستوره و شهد مخلوط ساخته غلولها بمقدار دو نیم درم بسته بدارند و یکی بوقت شام بخورانند و بالای آن مقداری شیر بنوشانند این علاج دافع همه زحمتهاست و چون این را کسی دائم بخورد بروی پیری شتاب زور نکند بلکه پیر نگردد و از این گرسنگی زیاده بیفزاید و امساک منی شود و باد سول و کرم شکم و گوله و راجروگ و بندر روگ و باد اسیر و سنگرهنی و پرمیو و زحمت باد و تلخه و کف دفع شوند و در اندام قوت و روشنائی پیدا آید هر که خواهد چندین منافع حاصل کند و جمله امراض را از خود دفع سازد این علاج علی الدوام بخورد ترکیب کامیشر خرد ابهرک کشته سی درم و سیماب کشته پانزده درم و قلعی کشته هفت درم و بحین موصلی و اجواین خراسانی و عاقرقرحا و جوزبویه و قرنفل و جاتری و پلپل دراز و ایلدانه و پوست بیخ اسگند و ناجبکهل و کمند رسو کهنه زعفران هر یک پنج درم و سحیق بیخ پنجاه درم و مقدار همه دارو ها شکر بستانند و باهم آمیخته و سحق کرده با مقداری روغن ستوره و شهد یار کرده بمقدار دو نیم درم غلولها ببندند و بدارند و وقت شام یک غلوله بخورانند و بالای آن مقداری شیر که از زن تازه دوشیده باشند از این فوائد مذکوره نیز حاصل آید فائده جوزبویه و پوست بیخ درخت آگ و قرنفل و عاقرقرحا و سنامکی و انکول و زعفران و پلپل دراز و صندل هر همه را متساوی بستانند و همچنین دارو های مذکوره افیون خالص بگیرند و جمله را سحق کنند و با مقداری شهد یار کرده دو دو ماشه غلولها ببندند و بدارند یکی را بخورانند و بالای آن شیرینی بخورانند از این امساک شود و این حالی کهاپادستک گویند فائده بیخ سون و یا بیخ تلسی سیاه را با برگ تنبول بخورانند از این امساک منی شود فائده بیضه گنجشک را با مسکه آس کنند و کف پای سخت کنند و بسیار بمالش دهند و پای را بر زمین نه نهند و نزدیکی زنان بکنند از این نیز امساک منی حاصل شود مجرب است و عمل حکمای هند است فائده خانه زنبوران که تر باشد و کف و بیخ و برگ و بار سود رسن را بستانند و آس کرده و شیره آن بر قضیب طلا کنند و نزدیک عورت شوند از این امساک منی شود نوع دیگر درخت آگ که گل او سپید باشد بهنگامیکه ماه در منزل پکهه بود و بروز یکشنبه بیخ و مجاورش را بستانند و ملوح را بالای چوب آگ بپیچد و فتیله سازند و یا بسیار خوک آنرا یار کرده در چراغ نهاده بسوزند هر مردی که در روشنائی آن نزدیک عورت شود او را انزال منی نشود تا که چراغ بسوزد نوع دیگر دهتوره که گلش سیاه باشد با بیخ و برگ و بار بستانند و آس کرده و شیره آن بر قضیب طلا کنند و مشغول شوند نوع دیگر بیخ درخت سرپهوکهه که گل او سپید باشد بهنگامی که ماه در منزل پکهه بود و روز یکشنبه باشد بگیرند و آنکه آنرا در شب نوید داده بوده باشند یا درخت برهمانیه و در تخم لریخ که در خوشه تنها بوده باشد و آنکه آنرا مجوف ساخته باشند و مغز آنرا کشیده بوند با انداز ند و دهن او را تهی کنند و بوقت مجامعت در دهن وارند تا که این در دهن بود انزال نشود نوع دیگر بیخ سرپهوکهه الطریق بسطور بهنگام مذکور بستانند و پنبه را از دختر نارسیده محلوج کنانند و بدست چپ آنرا بریسانند و قدری آنرا بر بیخ مذکور بپیچند و از مقداری دیگر ریسمان سازند و بیخ را بدان به بندند و بوقت مجامعت آنرا در کمر بندند تا آنکه این در کمر باشد انزال نشود نوع دیگر بیخ دهتوره سیاه را بطریقی بهنگامی که بیخ سرپهوکهه می باید بستد بستانند و بر نمطی که آنرا در کمر می باید بست این را در کمر نیز ببندند تا آنکه این در کمر باشد انزال نشود فائده و اگر این عورت در کمر بندند تا آنکه این در کمر باشد حامله نگردد نوع دیگر تخم اسرلنگی و سیماب بنیش کژدم را در سپاری که آنرا مجوف ساخته باشند اندازند و سپاری مذکور را انخست به پتر مس بعده به پتر زر بگیرند و بدارند و در دهن کرده نزدیک عورت شوند تا آنکه این در دهن باشد انزال منی نشود نوع دیگر

ریگ ماهی را بسایند و بیز زر گرفته بدارند و در دهن کرده دخول کنند تا که این در دهن باشد انزال نمی شود نوع دیگر خایه را
با نگشتان بفشرند و دل را در محلی دیگر گیرند و بجماع مشغول شوند تا آنکه رگ خایه را بفشرند انزال نشود نوع دیگر خایهای جاموش را
بزرگ بستانند و بدان روغن کنجد را بپزند و بدارند و وقت مجامعت مقداری ازان بر کف پای طلا کنند ازین نیز انزال نشود فایده
چربی خوک را با شهد سوده بر قضیب طلا کنند سخت قوی گردد اگرچه انزال نمی شود تا هم سست نگردد فایده زیره گل نیلوفر تخمی با شهد سوده
بر قضیب طلا کنند قضیب تیار بماند اگرچه انزال شود فایده گل مالتی و شهد و سیماب و کافور را یکجا کرده سحق سازند و بر قضیب طلا کنند و نزدیک عورت
روند ازین عورت را شتاب انزال شود و مرد را دوست دارد نوع دیگر پشپاک کاور آنرا از راه دهن می اندازد پیش ازانکه در زمین برسد از
هوا بگیرند و به آب سحق کرده بر قضیب طلا کنند و بر عورت بروند ازین عورت شتاب انزال شود نوع دیگر شهد و فتکینه و کافور و شیر خرمای هندی
که پخته باشد یکجا کرده بسایند و قبل جماع مرد بر قضیب طلا کند و یا عورت درون فرج خود طلا کند ازین عورت را نیز شتاب انزال شود نوع دیگر
برگ و تخم هرسنی خشک کرده بسایند و معجون سازند و با شهد آمیخته بر قضیب سخت کرده جماع کنند عورت بسرعت انزال کند بلکه کافور دو حصه
سهاگه سنده و با شهد سحق کرده بر قضیب طلا کنند ازین عورت را انزال شود نوع دیگر لیمون را مجوف کنند و دو گل و را بدبند و سیماب
و یک نخود کژدم دران اندازند و مهر کنند و در اثنای جماع عورت را بدهند تا بوی کند بمجرد بوی کردن انزال شود نوع دیگر گرمهای که کبابه
گیاه سنی خشکیده و سر بازگونه کرده می باشد بستانند و یکی را در میان برگ تنبول کرده عورت را بخوراند ازین عورت را فی الحال انزال شود
فایده قضیب بوزنه که رنگش لعل باشد بیارند و با کافور و سیماب و زعفران و شهد یار کرده سحق کنند و بر قضیب طلا کنند و بر عورت بروند
ازین عورت عاشق مرد شود و او را ذوق بسیار حاصل آید نوع دیگر قضیب بوزنه لعل بیارند و با روغن ستور سحق ساخته بر قضیب طلا کرده جماع
کنند ازین عورت نیز مطیع شود نوع دیگر قضیب خرس و کافور و شهد یکجا کرده سحق کنند و بر آلت طلا کرده جماع کنند همین فایده حاصل آید
نوع دیگر شهد و نمک سنگ و پنجال کبوتر هر سه را مساوی گرفته و سحق ساخته بر آلت طلا کنند و نزدیک عورت شوند همین فایده حاصل آید
نوع دیگر مرد هنگام انزال منی شورش خود را بدست چپ خود گرفته در پای چپ و یا بر سینه عورت طلا کند ازین عورت مرد را دوست دارد فایده
تلخهای روهو و یا سل و را زا یکجا کرده با روغن ستور آس کنند و عورت را بفرمایند که درون فرج خود طلا کند که هر مردی که قریب آن زن شود دوست دارد
نوع دیگر از درخت انار پوست بیخ و پوست شاخ و برگ و گل و میوه هر پنج چیز را بستانند و بدین روغن تلخ ازان هر شش زرد و یا سپید بپزند
و عورت را بفرمایند تا این را درون فرج طلا کرده نزدیک شوهر برود ازین نیز شوهر عاشق او گردد و اگر روغن تلخ را به گل مالتی بپزند
و عورت را درون فرج طلا کردن فرمایند نیز همین فایده حاصل آید نوع دیگر گوشت ممولا را خشک گردانیده سحق کنند و عورت را
بفرمایند تا با شهد یار کرده درون فرج طلا کند و نزدیک مرد شود ازین نیز عورت را مرد دوست دارد نوع دیگر گلهایکه تر مرده
انداخته در مقبره میبرند و استخوان پرنده او را چیوجیوک گویند و ذکر آن در فصل زیر گذشته است و استخوان طاوس بگیرند و برگی که بگرد باد پریده
باشد پیش از رسیدن بزمین از هوا بدست بستانند و همه را یکجا کرده آس کنند و بدارند اگر این را عورت بر سر مرد اندازد مرد عاشق زن
شود و اگر این را مرد در کف پای عورت سخت کند عورت عاشق گردد فایده گیاه دور قمار ادفتی که ماه در منزل بکهه بود در روز
یکشنبه بعد آنکه شب نو پیدا و آمده باشد خشک کرده آس کنند و بدارند چون آن را در گوش عورت باندازند انزال شود فایده
گلهاییکه بالای مرده اندازند و پرهای زنبور سیاه و دندان پیشین مرد کهنه عوض مرده باشد و برگی که بگرد باد پریده باشد پیش از زمین رسیدن
از هوا بدست چپ بستانند و جمله ادویه های مذکوره و مجرق سر دوان به سنگ صلابه بسبب جروس سحق کنند و بدارند چو مرد این را
بر زن اندازد زن عاشق گردد و چون زن گرد بر گرد مرد اندازند مرد عاشق گردد فایده استخوان سر بن راست

ازان سنگ عقور بپیاشانند و بران نام عورت نبشته بر اخگر آک سپید انداخته بسوزند آن عورت بیقرار شود و هر شخصیکه وی اسوخته است بیاید عاشق
او شود نوع دیگر چون شخصیکه بیخ دمعانوره و ورنتی و سپند سوختنی و سنگ پچپی گیاه اندهاهولی در دقبا و ناتهاجوری و لجالو جمله را در روز نیک
ستده یکجا کرده آس کنند و بدارند با چرک اندام خود یا شهد و روغن مقداری ازان بار کرده مسحوق ساخته بر پیشانی خود طلا کنند نظر بر که برو افتد
مطیع او گردد و او را دوست دارد و چون این را برای کسی در مشروبی و یا مطعومی انداخته بخورانند آنکس مطیع او شود فایده آب منی خر بنوعی بگیرند
و قضیب بوزنه حل نیز لیسانند و عورت را الغر مایند تا قضیب بوزنه را با آب منی مذکور سحق کرده درون فرج خود طلا کنند ازین مردی که بر عورت مذکوره
بر رود بسته شود و بر زنی دیگر قادر شدن نتواند فایده ببر بهوتی و خراطین را خشک کرده آس کنند و بدارند قبل مجامعت مقدار می در فرج اندازند
آنگاه با شوهر شود ازین عورت مذکوره بسته شود و بر مردی دیگر رفتن نتواند فایده چون شخصی پشنک گاو را پیش از رسیدن بر زمین از هوا
بگیرد و بر قضیب خود آس کرده طلا کند و بر دیگر عورت بر رود عورت عاشق او گردد و بغیر آن دیگری را نخواهد فایده پشنک کا در بطریق
مذکور بستانند و در شرابه کرده به حکمت گرفته بسوزند و خاکستر آنرا مقداری در فرج عورتی که آنرا کسی دیگر بسته باشد باندازند عورت مذکوره
کشاده گردد و دیگر مرد جماع کردن تواند طریق ستدن پشنک کا در آنست درختی که بران درخته که کا در ان آویزان باشند زیر آن درخت
چادر مانند سایبان بر بندند پشنگی که از کا در جدا شود در چادر خواهد افتاد بستانند فایده چون عورت بزنان جهاد در آب منی مرد را بستاند
و بزیر سر خود مان مذکور داشته با آن مرد یکجا شود آن مرد مذکور بسته گردد و بر غیر آن قادر شدن نتواند فایده چون کرم بندلی را با بول
آس کرده و شخصی را بنوشانند شخص مذکور غنی گردد فایده چون شخصیکه آنرا کسی بسته باشد روزینه سه درم سحیق گوکهرو نکه سه درم کنجد مسحوق
و سه درم شهد با نیم سیر شیر بنوشانند میان چهارده روز کشاده شود فایده چون استخوانی را از استخوان پهلوی آدمی و استخوانی از استخوان خر
بستانند و هر دو را سوراخ کنند و ریسمان را دران انداخته هر دو استخوان را با هم بندند و در زیر چهار پایی طرف سر بدارند شخصیکه بران
چار پایی با عورت نزدیکی کند رها شدن نتواند و قضیبش از فرجش بیرون نیاید فایده چون چوب دیوار و تگر و بیخ و عود و مناک و کوته و مسلار و
هر همه را مساوی گرفته و آمیخته در خانه که دران زن و شوهر بمانند بسوزند و دود آن در اطراف خانه برسانند میان زن و شوهر محبت شود
فایده گورچنه و سیند بهاسنگی و کنوار و زقوبا را یکجا کرده آس کنند و زن را الغر مایند تا درون فرج خود سخت کند بعد آن مرد بزن مذکور
بر رود زن را بر مرد مذکور رغبت تمام شود نوع دیگر چون لجالو و شهدی و کنوار و گورچنه جمله را یکجا کرده و بالای آن برگ تنبول داشته مردی
بر سر عورت بیندازد و یا برگ تنبول عورت را بخوراند آن عورت مطیع و منقاد او شود و همیشه دوست دارد فایده چون زن این را
در قبای وشهدی و بهنگره و سندهی را بهنگامی که ماه در منزل یکم بود و بروز یکشنبه بعد نوید دادن آرد و درون فرج خود مسحوق ساختن سخت
کنند و نزد یار مرد بر رود مرد مطیع و منقاد او شود فایده چون عورت پوست درخت لغزک وانار آس کنند و بجامه بخیه شیره آنرا بستانند
و با آن خرچهره و یا تخم کرنج و تخم خرمای هندی را سحق کنند و درون فرج سخت کند بوی بد از فرجش دفع شود فایده چون شخصیکه از خویشتن بوی بد
می آید گل ارجن و برگ جمون و لوده را یکجا کرده آس گردانیده و ابتنه ساخته بر اندام سخت کند بوی بد از خویش دفع شود فایده چون
صندل و زعفران و اگر و تگر و لوده و بالا را شخصی آس کرده و ابتنه ساخته بر اندام سخت کند بوی بد از خویش دفع شود فایده چون
شخصیکه او را خواب نیاید بیخ کتهو نبر را بهنگامیکه ماه در منزل یکم بود و بروز یکشنبه بیارد و از دختر نارسیده ریسمان بریسانند و بدان
بیخ مذکور را بپیچد و رشته ریسمان مذکور را بر سر بندد بی خوابیش دفع شود فایده چون سحیق بلیله و سندهی را با روغن مسلوق بیش از طعام
بخورند آب زمین بیگانه مضرت نرساند نوع دیگر چون پوست ترنج بلیله و فلفلین و سندهی و اجواین و نمک [illegible] سنگ هر همه اجزا مساوی
ستده معجون کرده بدارند و مقداری روزینه بخورانند آب زمین بیگانه مضرت رسانیدن نتواند فایده چون میوه نارنگ و ترنج را یکجا

گرده خشک کنند و کونته و جامه سبز کرده بدارند و نهار مقداری بخورند باد در شکم نه پیچد و در مجلس بفراغ نشسته مانده شود و مزاحمت ضراط نشود
فائده چون پوست بیخ را خشک آس کرده بدارند و با شهد مقداری وقت خواب بخورند بوی باد ضراط نشود فائده چون شخصیکه اورا
نارو شده باشد بیست جو را با جعزات آمیخته بر محل نارو سخت کنند ناروی مذکور رسنه ریح بآسانی بیرون آید نوع دیگر انگور خاص یا
بیخ کروالیه یا بیخ سیاه دانه را بآب سرد آس کرده شخص مذکور را بنوشانند نیز ناروش دفع گردد نوع دیگر بچق اتیس و موکهه و بهارنگی و سندهی و پیپل را
بآب گرم بخورانند نارو دفع شود نوع دیگر پوست بیخ سهجنه و نمک سنگ و خرمای هندی را با آب آس کرده بر محل نارو سخت کنند نارو دفع گردد
نوع دیگر بریاتجهن را با بول آدمی بسایند و بر محل نارو سخت کنند دفع شود نوع دیگر خانه زاغ را که با کاه چفسند همیا باشد بخورانند
نیز نارو دفع شود نوع دیگر چون پراسپ آس کرده و با قند آمیخته بخورانند نارو دفع شود نوع دیگر چون پوست بیخ سنیس را با آب بستانند
و گرم کرده بر نارو سخت کنند دفع شود نوع دیگر چون سه روز شیره سنبهالو دوازده درم روزینه بنوشانند نارو دفع شود نوع دیگر
رانج سیر و روغن ستور و قند آن مقدار که خوردن تواند تا سه روز بخورد نارو دفع شود نوع دیگر مجیٹهه و ملهٹی و دودهی و بنڈ رباب و بیدمانگهه و بنا فرقم
را بآب آس کرده بر نارو سخت کنند دفع شود نوع دیگر پوست بیخ کدبیرنه و سندهی را بآب آس کرده بر نارو سخت کنند آماسی که از نارو
شده باشد برود و این دارو برای همه آماس ها نافع آید و برای دفع نارو که از غلبه تلخه بود علاجهای لسبب تلخه بکار برند نارو برای دفع
ناروی بادی علاج لسبب بادی کنند و برای دفع ناروی بلغمی علاج لسبب بلغمی بکنند و حکما شکستن نارو منع کرده اند چون شکسته شود
درد و آثار زشت پیدا آرد و خوف آن باشد که عضوی بیکار گردد پس مریض را چنان هوشیاری باید که نارو شکسته نشود فائده هلیله را
در شیر انداخته بجوشانند و شیر مذکور را در کف پای شخصیکه دندان را در خواب برهم ساید چند بار طلا کنند شخص مذکور از برهم زدن باز ماند
فائده بدانکه هلیله بر هفت نوع ست یکی را چیتکی نامند و چیت را بهندی عقل گویند و ازین عقل افزون میگردد و بدان جهت آنرا بنسبت
بسوی عقل کردند و این را سه پهلو باشد و خاصیت این آنست که شخصیکه چون این را بر دست گیرد اسهال شود و چون از دست بیندازد
بماند و دوم را جیونتی گویند و جیو بزبان هند دل را نامند و این را دل برقرار میدارد و مدار حیات ست بدان جهت این را بنسبت بسوی دل
کردند و این نوع زرد بود و برای دفع جمله امراض مفید آید و سوم را بهندی پوتنان نامند و پوتنان بزبان هند صاف کننده را گویند و هر گاه
که ازین وجود معلول حشو و جمله امراض دفع میگردد تسمی باسم مذکور کرده شد و این نوع را پوست رقیق بود و خسته بزرگ می باشد و
بهمیکه افتاده باشد که هلیله را سخت کنند باید که این نوع را بگیرند و این نوع برای سخت کردن بکار آید و چهارم را انبرتا نامند و انبرت بزبان
هند آب حیات را گویند و پوست این نوع سطبر بود و خسته باریک باشد و از جهت اسهال این نوع بکار باید بسبت نافع آید و پنجم را
ابهیا گویند و بهی بزبان هند غالب آمدن را گویند و هر گاه که این بر مرض غالب آمده آنرا دفع میسازد بدین جهت این را بنسبت بسوی غلبه کردند
و این نوع گرد بود و بشکل کدوی تلخ بود و این بجهت امراض مفید ست و ششم را ابهیا نامند و بهی بزبان هند ترس را گویند و
ابهو عدم ترس را هر گاه که این امراض را دفع گرداند و مریض را خوف مرض نماند این نسبت بسوی عدم ترس کرده اند و این را پنج پهلو باشد
و این برای دفع امراض چشم مفید آید و هفتم را اردهی نامند و ردهیان بزبان هند پیدا آوردن را گویند هر گاه که گوشت به سبب این محل
جراحت می افزاید و دیگر معالجها ازین افزون میگردند این را باسم مذکور نامند و این را پهلوها نبود و ازین جراحت فراهم گردد و خوردن
هلیله بهیچ هنگام ممنوع نیست نه پیش از طعام و نه بعد از طعام و نه در حالت بدهضمی و نه در حالت غیر بدهضمی و چون بعد از طعام بخورند امراضیکه
بسبب خوردن طعام مضر و نوشیدن مشروبات مضر باد و تلخه یا بلغم یا هر سه خلط غالب کرده آنرا پیدا آرند دفع گرداند و هلیله را هنگامی که
آفتاب در ثور و جوزا باشد با قند کهنه که بحد تا آن بود بخورد و غالبه تلخه فرو نشیند و هنگامی که آفتاب در برج سرطان یا اسد باشد با نمک

بخورند گرسنگی زیاده گردد و هنگامیکه آفتاب در برج سنبله یا میزان بود با شکر بخورند غلبهٔ تلخه فرو نشیند و شکم صاف گردد و خلط ازرده برود و چون
بلیله را با شهد بخورند زحمت قی و ناآرزوی طعام و سیلان آب از دهن و خارش اندام دود باکه مثل گزیدهٔ زنبوران در اندام افتاده بود بلیت و
غلبهٔ تلخه و غلبهٔ بلغم دفع گردند و چون هلیله با قند بخورند زحمت بواسیر و یرقان و پنڈروگ و مرض دل و امراض شکم چنانچه گوله و انتفاخ و
آماس آن و بستگی شکم دفع شود و هنگامی که عنقریب با قوس بود با سندهی بخورند غلبهٔ باد و بلغم فرو نشیند و هنگامی که آفتاب در برج جدی
یا دلو باشد با پلپل دراز بخورند غلبهٔ باد و برد و هنگامی که آفتاب در حوت یا حمل باشد با شهد بخورند غلبهٔ بلغم فرو نشیند هر که بخوردن هلیله
بدین طریق مداومت نماید بهیچ مرض مبتلا نگردد بیان فواید سندهی و ادرک و پلپل دراز چون سندهی را آس کرده با آب گرم نهار بخورند
گرسنگی بیفزاید و از لیسیدن سفوف سندهی و جواکهار که آنرا با روغن ستور مخلوط ساخته باشند نیز گرسنگی افزاید و باد و بلغم دفع شوند و
از نوشیدن جوش سندهی باد سول و بستگی شکم و خلط رودی و بدهضمی دفع شوند و گرسنگی افزاید و چون با آب بوقت صبح بخورند نیز گرسنگی بیفزاید
و از خوردن پلپل دراز با شهد چربی کم افتد و غلبهٔ بلغم و دمه و سرفه و تپ و پنڈروگ و امراض شکم دفع گردند و از خوردن ادرک با نمک شکم
روان شود و بستگی شکم دفع شود و گرسنگی افزاید و طعام هضم شود و غلبهٔ باد و برود و چربی کم شود و از خوردن ادرک با شهد گرسنگی افزاید
و زکام و پینس و پنڈروگ و تپ نائبه و دمه دفع گردند بیان فوائد بعضی داروهای دافع تپ موتهه و دو سیره نیک ست برای دفع تشنگی خواه محموم
خواه غیر محموم را آبی که در آن کلوخ محمی اسر دکرده باشند مفید ست و برای دفع قی آرد شالی بخورانند و برای دفع زحمت نولدان سلاجیت نیک
و برای دفع پرمیو آمله و زرد چوب بخورانند و برای دفع پنڈروگ آهن کشته بخورانند و برای دفع پیه پلپل دراز بکار برند و برای شکسته شدن
لک استعمال کنند و برای دفع زهر حیوانی پوست درخت سرس نافع ست و برای دفع چربی و غلبهٔ باد گوگل بخورانند و برای آزار رکتپت
بانسه مفید ست و برای اطلاق شکم و اتیسار و کرا هیرست و برای دفع باد و بواسیر بلادر نافع ست و برای دفع زهر نباتی زر کشته نافع ست
و غلبهٔ کرم از برنگ دفع شود و اجروگ را شراب و شیر نافع و برای مرض چشم ترپهله خوب ست و برای ازالت رکت بات گلوی بهتر ست
و برای سنگرهنی دوغ خوبتر ست و بیبت از درخت کهیر دفع شود و برای دفع دیوانگی روغن گاو که کهنه باشد سزاوار ست و ماندگی
و اندوه دل از خوردن شراب دور شود و برای دفع باد صرع برهمن نافع ست و از سر جاموس بیخوابی زائل گردد و زکام از خوردن
سنگدان نماند و لاغری اندام از غذای گوشت برود و گوشت مردم را فربه گرداند و مرضها باد از خوردن شیر برود و از رسانیدن آتش
سختی اندام زوال پذیرد و مفاصل نرم شوند و دردوش بیاز و از سندن ناس صبح چشمان صحیح شود و مسکه و شکر باد القوه را زائل کند
و شیر و بول او دافع زحمتهای شکم و ادرروگ ست و برای دفع امراض سر و گردن تدبیر ناس بر حسب مقام بکار باید بست و بجهت دفع
این امراض جوش دسمول یا جوش ترپهله یا سحیق پلپل دراز بار کرده بد بند و بدرد که قریب الایام باشد بخون کشانیدن دفع شود دیگر
شیر و روغن ستور نافع ست و بیهوشی از باد سرد و از سایه و از آب سرد و رگ و فربهی اندام از زور کردن کم گردد و مو اگرچه از خوردن
گوگل نماند و سرفه از آشامیدن جوش کنائی دور شود و باد سول را ایچار موکل نافع ست و قوام جوانی از خوردن آمله ور شود و برای دفع
بچگی و فراهم شدن جراحت ترپهله و گوگل خورانیدن و بستن نیک ست و برای دفع مرضهای بادی حقنه خوب ست و زخمهای تلخه از اسهال
دفع شود و برای دفع زخمهای بلغمی قی نیک ست و بجهت دفع افزونی خصیه روغن بید انجیر بنوشانند و اسهال بکنانند بادی که در محل بگو آسیم
فاسد شده باشد روغن بید انجیر نیک ست و برای دفع مرض دهن با جوش کوزه پوست درخت کهیر و سحیق پچی یار کرده بنوشانند و بجهت
دفع امراض تن میانگی که بالای سنگاه از دو فرود گلوی بود انگزد و زیره سپید و چیره و تخم سرس و چیته و پوست هلیله و بکل موله و هیر
نمک را آس کرده بدانید و با آب گرم بخورانند و بجهت دفع امراض باد ساق جوش یا جوش گلوی یا جوش گوکهرو و یا هر سه جوش مذکور

سحیق سندهی یار کرده بدهند **بیان شناختن امراض از بول مریض** بدانکه چون خواهند که جهت شناختن مرض بول مریض بستانند
باید که از مریض در آخر شب چون چهار طاس شب مانده باشد بول کنانند و بول اولین و آخرین نگیرند و بول میانگی بگیرند و در آوند بلور
یا شیشه و یا رویین و یا آهن که آنرا صاف کرده باشند و مانند آن که صاف و سپید بود باندازند و در روز یک قطره روغن تلخ لبساق گاو
برداشته دران بچکانند اگر نقطهٔ مذکور عریض گردد و از بول حباب خیزد بدانند که مرض تلخه است و اگر بول سیاه وام و غلیظ گردد بدانند که
مرض خون ست و اگر بول سرد شود و بعضی آنکه در میان آوند بود سپید گردد و آنکه گرد آن نقطه کبود رنگ شود بدانند که مرض از غلبهٔ
باد ست و اگر بول سرد و غلیظ و چرب و سپید باشد بدانند که مرض از غلبهٔ بلغم ست و اگر بول سیاه و لعل وام و برنگ ترنج شود و گرم
و تیز گردد و بدانند که از تلخه و خون ست و اگر بول لعل وام گردد و دران حباب پیدا آید بدانند که مرض از غلبهٔ باد و خون ست و اگر بول سپید وام
گردد و دران حباب پیدا آید بدانند که از غلبهٔ باد و بلغم ست و نیز جهت تشخیص مرض در بولی که آنرا مریض کرده باشد نظر کنند اگر سپید وام لبسیار
بود بدانند که آنرا مرض راجروگ ست و اگر بالا سپید وام و زیرش زرد وام بود بدانند که مرض پنڈروگ ست و اگر بالا برنگ شراب و زیرش کبود
رنگ بود بدانند که نیز مرض پنڈروگ ست ولیکن وا پذیر ست و اگر سیاه و صاف بود سنپات بود و اگر بالا زرد و زیرش سیاه و حباب دار
بود و مریض عورت باشد بدانند که رحمت پر سوت ست و اگر بول مریض مثل بول خر باشد بدانند که شکم مریض خاطر رود ه شده است
و غلیظ لبسیار و فاسد گشته است و اگر مریض بول لبسیار کند باوجود آنکه آب اندک نوشد بدانند که مریض را از حمت ناقوتی ست و اگر مریض
بول اندک کند باوجود آنکه آب لبسیار نوشد بدانند که مریض را غلبهٔ تلخه باد ست و اگر بول مریض کبود رنگ و لعل وام یا سیاه یا متلون یا الوان
لبسیار باشد بدانند که مرضش لادوا ست و اگر بول مریض برنگ روغن کنجد بود ولیکن خشک باشد نیز مرضش لادوا است و نیز بعد انداختن قطرهٔ
روغن کنجد در بول مریض چون قطرهٔ مذکور عریض گردد و دران نشانها همچو نشانهای غربال دیده شوند و با قطرهٔ مذکور مثانه وار شود بدانند که مریض را
آسیب دیو و پری ست و اگر نقطهٔ مذکور همچو قالب آدمی شود بدانند که مریض را مرض به سبب نحوست ستارگان حادث شده است و آسیب
دیو و پری نیز باشد و اگر قطرهٔ مذکور همچو قالب آدمی دیده شود ولیکن او را دو سر باشد بدانند که مریض را مرض به سبب نحوست ستارگان پیدا
آمده است و او را آسیب دیو و پری نیز هست و اگر قطرهٔ مذکور همچو قالب آدمی دیده شود ولیکن او را سر نباشد مرض بدو زائل نگردد و اگر
بعد انداختن قطره در بول همچو اسلحه چنانچه تیغ و سنان و کمان و گرز و مانند آن دیده شود نیز مریض لادوا بود و اگر بعد انداختن قطره در بول همچو
گل نیلوفر شمسی و یا همچو میوه چنانچه ترنج و نارنگ و مانند آن و یا خانهٔ منقش همچو پرچم یا همچو خر و یا همچو پیل دیده شود بدانند که مریض قابل
دوا است بعلاج زائل خواهد شد و عمر مریض دراز ست و چون مریض شب را گوشت خورده باشد بول که در روز کند لعل وام بود و اگر شراب
نوشیده باشد بول که در روز کند بوی ناک بود و اگر سبزی خورده باشد بول او سبز بود و اگر شیر و حلوا خورده باشد بول او سپید بود و اگر
ماش و نخود و سناگ خورده باشد بول او برنگ سرکهٔ هندی بکند اگر جوز لوبیه خورده باشد بول او برنگ روغن کنجد بود و اگر نان گندم بخورد
بول او برنگ ترنج بود و در طب بنگشین گفته است که بول مریض را در آخر شب در آوندی از آوندهای مذکوره بگیرند و در روز یک قطره روغن
تلخ لبساق گاه دران اندازند و اگر قطرهٔ مذکور بعد انداختن عریض گردد بدانند که مریض نیک خواهد شد و اگر بحال خود بماند بعد علاج بدشواری
مرض زائل خواهد شد و اگر قطرهٔ روغن زیر بول رفته بنشیند بدانند که مریض دوا پذیر نخواهد شد و اگر قطرهٔ مذکوره در بول طرف شرق پهناور
گردد بدانند که مریض در قریب الایام به خواهد شد و اگر طرف جنوب عریض گردد بدانند که بعد لبسیار روزها صحت خواهد شد و اگر طرف غرب
دراز شود بدانند که مرض دور خواهد شد و بیشتر هم عمر دراز خواهد یافت و اگر طرف شمال دراز شود بدانند که بی شک و بی شبهه مریض را
درین زحمت صحت ست و اگر طرف گوشه که میان شرق و شمال ست و آنرا ایشان نامند دراز شود بدانند که عمر مریض مواز نه یکماه

باقی مانده است و اگر طرف گوشه که میان شرق و جنوب ست و آنرا اگنی گویند دراز شود بدانند که مرض زائل گردد و اگر طرف گوشه که میان جنوب و
غروب ست و آنرا نیرت گویند دراز شود بدانند که نیز مریض هلاک خواهد شد و اگر طرف گوشه که میان غروب و شمال ست و آنرا بائب گویند دراز شود
بدانند که نیز مریض هلاک خواهد شد فائده زرد چوب و دارهلد و گل لعل را آس کرده بر محلی که آدمی یا خر یا اسپ یا گاو که آنرا بدندان گزیده باشد یا بناخن
خراشیده باشد سخت کنند فراهم کند نوع دیگر بجوش پوست درخت سمین و نم و پلپول را که گزیده باشد یا به ناخن خراشیده شود جوش مذکور صاحب
آنرا بنوشانند فراهم گردد نوع دیگر مجیتهه و پدبانگهه و سیر و کشنیز را یکجا کرده بسایند و با روغن گاو یار کرده بر محل گزیدگی یا خراشیدگی سخت کنند
فراهم گردد نوع دیگر گوبهی را آس کرده بر محل گزیدگی و خراشیدگی سخت کنند فراهم شود نوع دیگر بجوش پوست درخت نم و سمین بر محل
گزیدگی و خراشیدگی و محلیکه بناخن حیوانی خراشیده باشد بشویند فراهم گردد نوع دیگر بجوش پوست درخت سرس و صندل و راشن و بلهی و
اگر و زیره و گوگل و کمعاج و زرد چوب و دارهلد و رتنجن و برگ تلسی و نمک سنگ را با شیره تنتیکا آس کرده بر محل گزیدگی و محلیکه بناخن خراشیده
شده باشد سخت کنند و دود این بدان محل نیز برسانند و صاحب آنرا این داروها بخورانند فراهم گردد فائده تگر و تخم سرس را با آب سرد بسایند
و شخصی را که موی شیر داده باشد بخورانند ازین موی مذکور بقی یا باسهال برون آید و شخص مذکور را مضرت نرسد نوع دیگر سرون جانوس را
با آب سحق کنند و شخصی را که موی شیر داده باشد بخورانند ازین موی شیر بقی یا باسهال بیرون افتد و شخص مذکور را مضرت نرسد
نوع دیگر خصیه خرگوش را بسایند و شخص مذکور را بفرمایند تا آنرا خام فرو برد موی شیر بقی یا باسهال بیرون آید و می باید که تا آنکه صحت کلی
شود یک و خصیه شخص مذکور را فرو بردن فرمایند ازین موی شیر اگر چه در جگر چسپیده مانده باشد بخصیه خلیده بیرون آید فائده تخم سرس را
با شیر زقوم آس کرده بر محل گزیدگی عوک سخت کنند فراهم گردد فائده آرد جو را با روغن گاو آمیخته و گرم کرده بر محل گزیدگی ماهی سنگی و ما
آن از دیگر ماهیان که در نیش ایشان زهر باشد سخت کنند زهر فرود آید و محل مذکور فراهم گردد نوع دیگر دود برگ اکول بمحل نیش ماهی زهردار
برسانند زهر فرود آید نوع دیگر بهنگام نیش زدن ماهی سنگی و مانند آن روغن تلی را سخت کنند زهرش فرود آید نوع دیگر دود
موی آدمی و لیسپت چو که آنرا با روغن سرشف یار کرده باشند بمحل نیش ماهی زهردار برسانند زهر فرود آید نوع دیگر دود پر طاوس بمحل
نیش ماهی زهردار برسانند زهر فرود آید نوع دیگر جوش بیخ بت سیاه را با روغن یار کرده شخصی را که ماهی زهردار نیش زده باشد بنوشانند
زهر فرود آید و اگر بیخ مذکور را با آب آس کرده و با روغن ستور آمیخته شخص مذکور را بخورانند نیز زهرش فرود آید فائده روغن
گاومیش که آنرا بسحیق تر از گیاه نکوتی و نسوت و دانتن و درونتی به بول ماده گاو پخته باشند و در دفع زهر کرمها مفید بود بکار برند
نوع دیگر از نوشانیدن سرکه هندی که بآن بیخ تلسی آس کرده باشند نیز زهر همه کرمها دفع شود نوع دیگر از خورانیدن بیخ چولائی که سحوق باشد
با روغن گاو یار کرده باشند زهر همه کرمها فرود آید نوع دیگر از سخت کردن پوست درخت سرس و بیل و بر و پکر و گلر که آنرا با آب آس کرده
باشند و با روغن گاو یار کرده بودند بر گزیدگی کرم زهردار بند زهر فرود آید فائده اگر روغنی که در چراغ بعد سوختن باقی مانده باشد
بر محل گزیدگی هزار پایه که چنگل زده باشد سخت کنند فی الحال به گردد و اگر شخصی را هزار پایه گزیده بود یا سخت شده باشد غربال بر سر آن
داشته آب بریزند چنانکه تمام اندامش سسته شود زهر هزار پایه دفع شود نوع دیگر شیره سبزی چولائی را با نمک یار کرده بر محل گزیدگی
هزار پایه طلا کنند زهرش دفع شود فائده دود گوگل را که آنرا زهر کرمی که آنرا کیا گویند رسیده باشد برسانند ازین محل گزیدگی از
حلیدن باز ایستد بعده برگ آک و سنیچل با روغن ستور آمیخته بر محل سخت کنند فراهم گردد فائده پلپل دراز و سندهی و نمک سیاه و
نمک سنگ را با شیره مروه آس کنند و بر محل گزیدگی زنبور زرد سخت کنند زهرش دفع شود و محل گزیدگی فراهم گردد فائده از سخت
کردن پلپل گرد و بندی و تگر و اناگ ذ بعد آنکه آنرا با آب آس کرده باشند بر محل گزیدگی مگس زهر مگس دور شود و محل گزیدگی فراهم گردد

نوع دیگر دالان برگ و نمک سنگ را با آب آس کنند و با روغن سوز یار کرده بر محل گزیدگی مگس سخت کنند از ین زهر مگس نفع گردد محل گزیدگی
فراهم شود فائده گل نبی سیاه را با بول ماده گاو آس کرده بر محلیکه آنرا مگس یا مورچه یا پشه یا مانند آن از دیگر کرمهای زهرناک گزیده باشد
سخت کنند از ین زهر فرود آید و محل مذکور فراهم گردد فائده علاجهائیکه بجهت دفع زهر گرم گفته شده اند بجهت دفع زهر بلوچه بکار بندند نافع آید
فائده پوست بیخ و پوست تنهٔ درخت و برگ و بار و گل از درخت مغیلان و درخت سمین بستانند و با آب آس کرده بر محلی شیر آک رسیده باشد سخت
کنند و صاحب آنرا بنوشانند از ین زهر آک دفع شود نوع دیگر لیست جو و قند و شیر گوسپند را آس کرده بر محلیکه شیر آک رسیده باشد سخت کنند
از ین زهر آک فرود آید نوع دیگر صندل ۰ علاجهائیکه سر دست بر محلیکه شیر آک رسیده باشد سخت کنند از ین تا پاک محل مذکور دفع شود و علاجهائی
که از ان زهر آک فرود آید بجهت دفع زهر زقوم نیز بکار بندند زهر زقوم فرود آید فائده پوست هلیله که بزرگ و خوب باشد و پوست بیخ چیته
هر یک سی و شش درم و دانهٔ الایچی و تج و پترج و موتهه و رنیکا هر یک شش درم و ناگیسر سه درم و سندهی و فلفلین و پیپلمول و زیره بجهتاک
و لوپلاد کشته و بتسرچیه و گنده کاف و سیاب که هر دو صاف باشند هر یک دوازده درم بستانند ۰ اول سیاب و گنده کاف را کجلی کنند بعده دیگر
داروها باهم کرده سحق کنند و در جلاب که شش صد درم قند ساخته باشند بانه از ند و غلیظ سازند. و بمقداری روغن سوز یار کرده فرود آرند
و بعد سرد شدن غلوله کرده بدارند و بوقت سعد صدقه دادن مقدار نخم کناره بخوارانند و بالای آن آب بنوشانند روز بروز این مقدار بیفزایند
و چون بدانند که داروی مذکور بطریق بهتر هضم میشود بر حسب مناسب قوت و گرسنگی مقداری زیاده کنند و این را چون کسی تا دو ماه ملازم بخورد
هر مرضی که او را غلبهٔ بلغم باشد دفع گردد چون تا سه ماه بخورد هر مرضی که او را از غلبهٔ باد باشد دفع شود و چون تا یک سال بخورد هیچ مرض
در قالبش نماند و چون تا پنج سال بخورد پیر نگردد و قوتش حاصل آید و صد و چند سال عمر شود و از خوردن این هیچ چیز را پرهیز شرط نیست
هر چه داند بخورد و چندانچه تواند جماع کند و این علاج در دفع جمیع انواع بیست نافع ست و این را جی انکه گویند فائده برگ شفتالو و برگ
چنبیلی و چهار عدد بهتهیه و یک درم بیخ و شش عدد خانهٔ زاغ که در کاه چفسیده می باشد بستانند و با آب آس کرده مثل نان خرد سازند و
در روغن سهو انداخته بریان کنند تا آنکه خشک گردد بعده روغن را بجامه بخته بستانند و در بینی بچکانند از ین روغن درد گوش و درد دندان و
درد سر دفع شود و بعد شش بار چکانیدن در بینی هیچ دردی از دردهای گوش و سر بینی نماند و می باید که در اثنای ستدن ناس این روغن از ترشی و
شیرینی و خجرات احتراز نماید اکنون چند علاج باد فرنگ نوشته می شوند بیارند سیماب سه درم و افیون خالص دو درم و قت کهنه شش درم
هر سه چیز درون طاوس اندازند و شیرهٔ لیمون داده سحق کنند چون خشک شود باز به شیرهٔ دو لیمون سحق کرده پت دهند همچنین سوم بار شیرهٔ لیمون داده
پت دهند چون سه بار پت داده باشند یک درم شنگرف باریک آس کرده دران اندازند باز دو درم عاقرقرحا سائیده انداخته سحق کنند تا
جمله یکذات شوند بعده سه غلوله بندند یک غلولی در روز و یک غلولی در شب صاحب باد فرنگ را بخورانند. و از ماش ماهی ترشی پرهیز فرمایند
باد مذکور باذن الله تعالی دفع شود نوع دیگر بیارند لال لعل و ام پنج درم سائیده مثل سرمه با جامه بیز کرده و نیم درم شنگرف مثل سرمه سائیده
هر دو را در آوند آهنین باندازند و دو درم سیاب صاف کرده قدری روغن گاو نیز اندازند و با ماله نرم بسیار سحق کنند تا مادام که سبز فام گردد و سیماب
دیده نشود و دوا را از گرد و سایهٔ آدمی پلید نگاه دارد و در وی اندک شیر و روغن گاو انداخته خلط کنند اولاً مریض الطعام اندک بخوراند بعده
داروی مذکور بر بروش بمالند تا آنکه بر روح و ش در آید اگر هوای تابستان باشد بوقت نماز عصر یا مغرب بمالند و اگر هوای زمستان باشد
علی الصباح بمالند تا هفت روز همین مقدار که گفته شد برین طریق داروی مذکور بمالند و مریض را الغرض باید تا آب را بر وجود سخت نکند بغیر آبدست لیکن
بهتر آنست که استنجا بکلوخ کند و بعد هفتم روز دیگر آب بر وجود نرساند چون دهم روز شود غسل کند زحمت مذکور بعون الله تعالی بکلی دفع
شود و در ایام مالش داروها از ماش و گوشت گاو و انگور و اشیای بادی و ترو به پرهیز کند و غذای برنج شالی شیر ماده گاو و گوشت دراج

و ویح و ماکیان سازد و از ین وزن ترکیب هر داروی نمی نمی نقصان **نوع دیگر** چون به بینند که عیاذاً بالله کسی را باد فرنگ حادث شده است
واو سیماب بخورده است باید که سه سیر روغن بید انجیر بیارند و نه درم هر روزی مریض را بنوشانند و نه درم با کھچری بخورانند تا زحمت از درون جمع
بتمام بیرون آید بکرم الله تعالی میان هفت یا هشت روز تمام بختگیهای او از ین یکبارگی فرو افتد و زحمت بکلی دفع گردد فاما مریض را هر روزی
دو یا سه کرت اسهال خواهد شد و اگر ضعیف بود از ین مقدار که گفته شده چند درم نقصان کرده مناسب مریض بنوشانند و بخورانند **نوع دیگر** چون بدانند
که مریض را در گرمها درد پیدا شده است باید که زرد چوب دو نیم درم و برگ نم چهار درم هر دو با آب باریک آس کرده بنوشانند
تا نسبت و یک روز بعد یک طاس روغن گاو موازنه هفت درم بنوشانند و بعد ساعتی طعام بخورانند درد بادبکلی دفع شود **نوع دیگر**
بنبوله بخچته که خشک شده باشد با پوست و خسته هر روزی سه درم با آب باریک آس کرده و جامه بیز ساخته نهار بنوشانند تا هفت روز
زحمت بکلی دفع شود **نوع دیگر** کاه دوب سپید بستانند و اگر سپید دست نداد سبز بگیرند مقدار سه درم و اجواین صاف کرده چهار درم هر دو
را باریک آس کرده بنوشانند تا دو هفته درد بکلی دفع شود **نوع دیگر** سنا رحی دو درم در یک سیر شیر خلط کرده بنوشانند تا دو سه هفته درد
دفع گردد علاج بحبت دانهای فرنگ که به نمیشوند و اگر میشوند باز عود میکنند بیارند زرنیخ یک درم و سحیق اجواین خراسانی پنج درم و سیماب
صاف کرده یک درم و روغن ستور ده درم جمله را در میان طاس انداخته با ماله درخت نم سه روز بمالند و مالش بسیار دهند و بعده
بر بختگیهای مذکور سه روز طلا کنند تا ما دام که به گردند دفع شود **نوع دیگر** سیماب صاف کرده یک درم زنگار و توتیای سبز نیم درم و رنگ سپید که بارگ
خورد میشود یک درم جمله را یکجا آس کرده بدارند بعده داروی مذکور چون خواهند که بر بختگی طلا کنند اول بار روغن ستور چرب کنند بعده داروی
مذکور مقداری بران بریزند و هر روزی بدین طریق سخت کنند همه بختگیها میان چند روز به گردند بفضل الله تعالی **نوع دیگر** بیارند زنگار
با خراث ماده گاو مالیده بر بختگیهای باد مذکور طلا کنند میان چند روز به شوند **نوع دیگر** بیارند بیخ سر پهونکه یعنی چیچره که گل و لعل میباشد با آب
آس کرده اول روز مقدار دو درم و دوم روز دو نیم درم و سوم روز سه درم بخورانند تا دو هفته و یا سه هفته سه سه درم هر روزی خوردن دهند
متصل آن کھچری با روغن ستور بخورانند تا سینه بجوشد از ین بختگیهای کهنه و دردبندها و درد تمام وجود دفع گردد **نوع دیگر** بیل و برده را بارک بیارند و در سایه خشک کرده
بسوزند و خاکستر آنرا بگیرند و با مسکه ماده گاو خلط کرده بر بختگیها طلا کنند در میان چند روز دفع گردند بفرمان الله تعالی اگرچه کهنه باشند **نوع دیگر**
گره بر گره درخت بیخ هنگوت خرد که آنرا **منکولی** میگویند باکلند بکاوند چنانکه آهن بجز اسخت نشود چون کامله باشند بدست گرفته بیخ را
از زمین بر کنند و شاخهای آنهم بدست دور کنند چنانکه مجرد همان بیخ بماند پس آنرا با سنگ تیز پرکالها کنند و در میان سبوچه باندازند
و آن سبوچه را باب تازه علی الصباح پر کنند چون وقت نماز شام در آید آب را بریزند باز بآب تازه پر کنند همین طریق هر روزی صبح و
شام سبوچه را باب تازه علی الصباح پر کنند و آب شبانه بریزند که پرکالهای بیخ نفخ کنند بعده پوست او مقداری سنده و باریک آس کرده
بر بختگیهای فرنگ که سالها را کهنه باشد و عمیق و همین بود طلا کنند میان چند روز بقدرت خدای تعالی معائنه گردد که همه دفع شوند و اگر
کسی را زخم تیغ یا تیر رسیده باشد یا پشت اسپ سخت ریش در ان افتاده بود همین بیخ منکولی بدین طریق آس کرده طلا کنند میان اندک
روز به گردد مجرب ست **نوع دیگر** بلادر سی درم و دانه اجواین سی درم و زرد چوب سی درم هر سه را یکجا سخت باریک آس کرده بدارند
بعده اسگنده سی درم و بیخ مهجنه که آنرا خشک کرده باشند سی درم هر دو یکجا آس کرده و جامه بیز گردانیده جدا بدارند بعده سیماب
پاک کرده سه درم بگیرند و در میان قند کهنه که سی درم بود در آوند انداخته چندان بمالند که سیماب در قند در آید و ناپدید گردد آنگاه جمله داروها را
در میان قند که آنرا سیماب مالیده اند باندازند و بدستها چندان بمالند که جرس شود پس در میان آوند نوکه آنرا آب نرسیده باشد انداخته
بدارند و چون خواهند که مریض را بخورانند اولاً بفرمایند تا به چند درم روغن گاو غرغره کرده فرو برد بعده بمقدار سه درم دارو علی الصباح نهار

باآب بخورد و وقت شام نیز بروغن گاو غرغره کرده فرو برد و سه درم دارو باآب بخورد بهمین طریق هر روزی دو کرت صبح و شام غرغره بار وغن سنئور
کرده دارو بخورد تا آنکه تمام دارو خورده شود و درین ایام برنج ستهی پخته باشیر ماده گاو که دران قدری شکر انداخته بود بخورند و دوای برنج و شیر
چیزی دیگر نخورد تا که مضرت باشد اما چندان روز در ابتدای دارو اسهال خواهد شد و خون هم خواهد افتاد باید که ترس نکند بعد چهارم یا پنجم روز اسهال
خواهد ماند واز اسهال مریض را زیاده نفع خواهد شد واگر عیاذاً بالله کسی از مرض لنگ ولنج کرده شود و چهار پائی گذاشتن نتواند و پخته‌های
کهنه و عمیق و بهن بود و گوشت بعضی اعضا ریزیده بوند و بند گاهها گرفته و استخوانها برآمده بوند بدین دارو بکرم الله تعالی نیکو شود
و صحت یابد واگر غرغره بروغن سنئور نکنند دهن و بیخ دندانها پخته گردند واگر از خوردن این دارو دهن و بیخ دندان پخته شوند آبله را
باآب سائیده غرغره کنند و بروغن نیز غرغره بکار بندند به شود فائده یا رندیج سهنپول که آنرا در عرف تیز سکا گویند مقدار چهار درم
باآب آس کرده تا دو هفته مریض را نخورانند و برنج ستهی پخته و شیر ماده گاو غذا سازند واز اشیای بادی و ترشی و خزان پرهیز کنانند
زحمت مذکور دفع شود و باز عود نکند و هر پخته‌گی بادی و رای فرنگ باشد نیز دفع شود و برای دفع پرمیو بادانهای اسپغول و مصری بنج ماکو
رانخورانند پرمیو دفع گردد مجرب ست **نوع دیگر** تمالـه که بیخ او لعل میشود بیارند و در سایه خشک کنند و از سایه عورت پلید نگاه دارند
و در محل محفوظ سحیق باریک ساخته و جامه سبز کرده بدارند بعده یک درم رنگ سپید که با برگ خرد میشود و دو درم آمله خشک هر دو را
باریک آس کرده جدا بدارند چون خواهند که دارو را بر پخته‌گیهای فرنگ طلا کنند از سیماب که آنرا پاک کرده باشند ثلث درم بستانند و او را در میان
کف دست اندازند و تمالـه یک حصه از رنگ و آمله که آس کرده داشته شده اند نیز با ندازند و بانگشت بمالند سیماب خاک خواهد شد
و بعد آن از کف دست دارو گرفته و مریض را غلطانیده بر پخته‌گیها بش بمالند و تا یک ساعت قبار با نهالی بر واندازند تا که خوی آید
بعده او را بگویند تا برخیزد و غذای خود برنج و شیر سازد همچنین ثلث درم سیماب در هر روزی بدین طریق که گفته شد بر پخته‌گیها طلا کنند
چنانکه تا پانزده روز پنج درم سیماب در کار بسته شود و ازین میان چند روز پخته‌گیها اگرچه کهنه بوند لا دو اشده باشند بکرم الله تعالی به شوند و مریض
صحت یابد و مرض باز عود نکند بکرم رب العزت والله اعلم بالصواب خاتم این طب میمون بخالق سقامات آیات امراض و ادویه مخشون ست
بتوفیق و تائید بیچون و امر کن فیکون آنکه خطاب کبریای او و خطبهٔ یحیی الارض بر منابر آفاق بجمیع عالم و منشا همیر سانند و طبیب خوش شعار
اَنْوَانُهٗ فِیْهِ شِفَاءٌ لِّلنَّاسِ و نوید وَمَنْ یُّؤْتَ الْحِکْمَةَ فَقَدْ اُوْتِیَ خَیْرًا بگوش بیماران دنیای غدار که با بتلای نادانی در هیضهٔ هوای نفس ابدی هالک اند
مرتب کرد که بترتیب و لطف شاه دین پرور سلطان عادل گستر بانی مبانی دین شارع مشارع حکمت متین المتوکل الرحمان سکندر شاه
سلطان خلد الله ملکه و سلطانه و ابد علی الخافقین عدله و احسانه شاهی کسری شان پیش عدل او از ظالمان می انکارند و لقمان صفات
در حکمت از تلمیذان کمینه می شمارند از مرادات چنانچه رسیده و بخلعت علم و حکمت متحلی و مزین گشته لیل و نهار بزبان صدق مقال میگوید
بیت کمال تربیت شاه این ست بر من * وگرنه من همان خاک زریکم * و شکرانهٔ این مواهب عظمی و عطیات بهیه روز و شب به حضرت
مالک الملک تعالی و تقدس سعی میکند که الله تعالی شاه راه نمای برج معدلت و سیمرغ قلهٔ سیادت ست بران سلطنت باقی و پاینده
باد و خواهش دل و منشای این نوکر کمینه شاه عالم کشای آنست که نفع این طب بخاص و عام برسد و ثواب ثمرات ارث خداوند بی
مدخر گردد قطعه شها طبایع بنده زکردن این طب * نه مال بود و منال و نه جاه بود و کمال * یکی دو چیز تمنای نوکرت بوده * که باد حاصل
آن دو بفضل رب جلال * یکی که نفع رسد زان بهمه وضیع و شریف * دوم ثواب بود شاه را از ان اعمال * که تا بروز قیامت جهانبان
باشند * دعای جاه و جوانی شه بصدق مقال * موید ابلکا خالقا خداوندا * بده تو دولت کونین شاه در همه حال * از خداوندان
حکمت و ماهران حقایق علم طب مسئول و مال اینست که درین طب از راه انصاف نظر کنند و بنظر منصفانه تاملی شافی فرمایند

کہ شروع مبادی علم طب واظهار حکمت ونکات میان یکهزار وصد وشصت وهفت مرض وصلاحیت ادویه گوناگون یکبار رقم غذا در سالک تحریر منسلک شد تا بحکم رحم الله من انصف مستحق رحمت یزدانی گردند واگر سهوی وخطائی افتاده باشد به قلم عقل اصلاح آرند وعذر الانسان مرکب من النسیان انجا بخاطر گمارند از خدای تعالی خواسته می آید که این طب چون بنام خسرو کامل وملک بخش ملک نشان است مقبول جهان ومورث شادمانی از قدح وتغیر مصون ومحروس ماند ۵ از کرم حسی کثیر النوال گشت تمام این طب صحت مقال ٭ نوشته بمابر خطی غریب ٭ که نصر من الله فتح قریب ٭

خاتمة الطبع

بعد حمد حکیمی که از حکمت بالغهٔ خویش تباین وتضاد عناصر اربعه را بحسن ترکیب امتزاجی موافقت بخشید وتحیت وصلوٰة مر طبیب حاذق را که بیماران امراض ضلالت وغوایت را بنوشدارو هدایت ابتدا به صحت روحانی رسانید بر اطبای بقراط منش حذاقت کیش وحکمای ارسطاطالیس روش متانت اندیش پوشیده مباد که علم طب به نسبت علوم متعارفه اشرف ومحتاج الیه واهم واتم است در تمدن وبقای نوع انسان در جمیع اوان ومکان و تا با معان نظر دیده شود از قبیل علوم لابدیه همین دو علم تقدم میدارند یکی علم طب ودیگری علم دین چنانکه گفته اند العلم علمان علم الابدان وعلم الادیان یعنی در علم ابدان نگاه داشت ومحافظت صحتی که حاصل است وباز آوردن صحتی که زائل شده می گردد وعلم ابدان را بر علم ادیان تقدم بالطبع است زیرا که بحصول صحت عبادت هم بوجه اتم استکمال می پذیرد ودر نفس الامر خلاصه از ایجاد بشر دو چیز است معاش ومعاد یعنی زندگانی برقانون شریعت کردن وبدل طلب جای بازگشت خویش نمودن که معاد باشد واین چیز منوط ومربوط به صحت جسمانی است پس ظاهر وباهر گشت که اهم مهات واحوج حاجات همین علم طب بود همانا اندرین حالت لازم آمده که استحصال این دولت عظمی بغرض توسیع وتکثیر واشاعت وترویج این گرامی فن که نفع بخشی خاص وعام در تحت آن مندرج است بر هر کس از متحتمات وواجبات است ازینجاست که همواره همت والا نهمت مالک مطبع مصروف ومعطوف باشاعت وترویج همچو کتب جدید یکمیاب مفید خاص وعام میباشد چنانچه بالفعل از امداد غیبی واز تایید لاریبی کتابی نادر العصر که نظیرش بدین اسلوب جدید که طب یونانی وبید که هم پایه وهم قالب تطبیق بود کمتر بنظر آمده جامع احکامات طبیه که مخزن حکمت وگنجینهٔ از مفردات لغت توان خواند ودر تشریح افعال وخواص ادویه هر انچه گفته شود دستی ومتاز است فوائد بسیط اش لائق انتباه وآگاهی نامش معدن الشفا سکندر شاهی تصنیف جالینوس دانش سقراط بینش بقراط زمان عیسی دوران جناب حکیم بهوه خان بن خواص خان مقرب بارگاه سلطان سکندر شاه بن بهلول شاه است مصنف همه دان این گوهر بی بها را در سن نه صد وهیجده ۹۱۸ هجری حسب فرمان شاهی از معدن خاطر بصد عرق ریزی وجانکاهی برآورده پیشکش بارگاه سلطانی نمود تا آبروی قبولیت گرد آورده درة التاج ابنای روزگار گردید ومنشار تالیف این نادر کتاب برین منوال است که روزی در محفل مینو شمائل سلطان سکندر شاه چنان حرف وحکایت بمیان آمده که هر چند طب یونانی بجای خویش مرتبهٔ عالی دارد لیکن بهیکیه شاید موافق امزجه مردم هند کمتر آید حاضرین دربار شاهی دست بسته عرض کردند که وجهش از سه حال خالی نبود اول اختلافات نجیها دوم تفاوت وتغایر موسم وآب وهوای هر دیار سوم غایة البیان اینکه چون این فن طب را از زبان یونانی به عربی وفارسی نقل کردند وتاویل وتغیر زبانی بزبانی دیگر وبعض محل دشوار میشود ازین جهت در اصلیت وماهیت بعضی چیز ها تخالف وتباین رومی دهد پس چگونه در تاثیرش هم فتوری راه نیابد درین صورت لامحاله استعمال همچو دوائیکه حقیقتش کما حقه متیقن نباشد گی مخالف مزاج بفتد همبرین تمهید مصنف در همه دانی تفرید این کتاب شگرف واعجوبهٔ روزگار را از کتب مستندهٔ هندی بید که مثل سسرت وجرک وبرس زنکار وسارنگدهر وناومعوبدان وچنتامن وبنکسین وچکردت وغیره هر انچه از کتب بید که عمده عمده دریافتند بفارسی شسته زبان ترجمه نموده وچون

Page 492.

الفاظ که مصطلح فارسی زبان بودند آنہا را بہمان زبان بجا شان برحالت اصلی گذاشت تا در تغییر مخالفت واقع نشود چونکه از زمانهٔ ممتد حسب اصرار
واستدعا شائقین که طبعش اقصی غایت مصر بودند کتاب موصوف الصدر باوصف تفحص بی پایان از جائی دستیاب نشد تنہا بدین تجسس
و تلاش درگذرانید آخر کار بعد تفحص بسیار و جویائی بیشمار سعی موفور و کوشش نا محصور از امداد جناب حذاقت مآب واقف علوم عقلی و نقلی
جناب حکیم نیاز علی صاحب رئیس جالیسر محلهٔ سادات نسخهٔ کتاب مطلوب خوشخط محررهٔ زمانهٔ باستانی بر کاغذ بالنعالی که عمدگی حیثیت
کہنگی آن دلالت بر آن دارد که شاید همین کتاب از کتبخانهٔ شاهی بود بہم رسید پس آن را از نعمای غیر مترقبه انگاشته خواست که چند نسخ دیگر فراهم
نموده به تنقیح و توفیق هر انچه سزاوار بود کتاب مذکور را بحلیهٔ اهتمام بمطابقت نسخ متعدده بطبع رساند ازین رہگذر تا چند سال طبعش در عقدهٔ التوا
ماند هنوز که نسخهٔ دیگر کتاب موصوف با این همه تلاش و تکاپو از جائی دستیاب نشد ناچار بر همین یک نسخهٔ اصل موجوده اکتفا و زیاده بمطابقت
اتم همین یک نسخه بفیض توجه موفور سرچشمهٔ فتوت و جلالت جناب منشی نول کشور صاحب دام اقباله بر کاغذ پاکیزه تقطیع کلان
خط صاف خوشخط باهتمام بلیغ بمقام لکهنو در مطبع گرامی بماه نومبر ۱۸۷۷ع مطابق ماه ربیع الاول سنه ۱۲۹۴ هجری از حلیهٔ انطباع
آراسته گردید ؎ ده خدایا ز بر خویش قبولش چندان * که همه عالمیان از ته دل بستانند

آمین ثم آمین

قطعات تاریخ نتیجهٔ آسمان پیما شاعر شیرین مقال سخنور بیمثال کامل منشی بهگوان دیال صاحب عاقل سررشته دار دفتر مطبع

وطب چه عجب کتاب علی شد طبع | خاصیت ادویات گویا شد طبع
عاقل تاریخ سال طبعش بنوشت | مجموعهٔ مفردات زیبا شد طبع

۱۲۹۴ ھ

ایضاً

گشت چون معدن الشفا مطبوع | شد هویدا از و نشان طب
سال تاریخ زد رقم عاقل | طبع گشته کتاب جان طب

۱۲۹۴ ھ

3rd page of cover

قانونچہ مع رسالہ قبریہ — علم طب مین اعلیٰ درجہ کی معتبر کتاب درسی ہو مطبوعہ مطبع [illegible]

اقسرائی — یہ کتاب فن طب مین درسی معتبر بڑے اعتبار کی ہو۔

کتب طب اُردو

ترجمہ خوارزم شاہی — اُردو زبان عام فہم اول یہ کتاب فارسی تھی مصنفہ حکیم اسمٰعیل بن حکیم حسن محمد احمد حسنی جرجانی یہ کتاب علم طب مین کلیات طب اور معالجات طب اور تشریح طب کو جامع دعاوی و مستند ہو بصرف زر خطیر مالک مطبع حکیم محمد ہادی حسن خان صاحب نے فارسی سے اُردو مین ترجمہ فرمایا اسکی دونون جلدین مبسوط ہین۔

زبدۃ الحکمت — تصنیف قمر علی صاحب ساکن متھرا فصول اربعہ کی روزمرہ چیزون کے کھانے کا بیان خوب ہو۔

مفید الاجسام — مع فوائد عجیبہ ہر قسم کے امراض کے نسخہ جات مجرب مندرج ہین۔

علاج الغربا اسکی کوڑیون کی دوا قیمتی کام کرتی ہو۔

میزان الادویہ — اُردو دو جلد ترجمہ مولوی محمد نور کریم مرحوم۔

زینت التخیل منظوم — فن معالجہ گھوڑون مع تصاویر۔

ترجمہ طب اکبر — اُردو یہ ترجمہ تمام خوبی سے ہوا ہو ہر ایک مطالب دقیق کو ساتھ محاورہ زبان کے تحریر کیا ہو۔

قانون عشرت — مصنفہ حکیم عشرت حسین خان صاحب سب نسخے مجرب ہین۔

تحفۃ الاطبا — تصنیف حکیم مشرف حسین صاحب خیرآبادی نہایت عمدہ ہو۔

قرابادین شفائی — فن حکمت مین نہایت عمدہ اور سب سلیس ترجمہ ہوا ہو۔

قرابادین ذکائی — فارسی سے اُردو مین نہایت عمدہ ترجمہ ہوا ہو۔

تشریح الاسباب — مسمی بہ مطلع العلوم۔

رسالہ زبدۃ المفردات و رسالہ نظم بارق منظوم۔

مجربات اکبری — اُردو یہ کتاب طب مین بہت عمدہ ہو۔

طب نبوی — کہ جسکا ہر نسخہ مریضون کے لیے نوشدارو ہو۔

رموز الحکمت — تصنیف حکیم رجب علی صاحب نہایت عمدہ ہو۔

معالجات احسانی — یہ کتاب عجیب و خوب فن طب کی اُردو کتاب ہو۔

ترجمہ اسد و علاج الامراض مشہور و معروف جامع فن طب ہو۔

مرکبات احسانی — یہ کتاب مثل قرابادین احسانی کے نافع و جامع از تصنیفات نواب حکیم احسان علی مرحوم۔

علاج احسانی — اسمین علاج بہائم و طیور کے عمدہ نسخے مجرب لکھے ہین اور شناخت امراض بہائم کا صاف صاف بیان ہو مجموعہ میزان الادویہ الفاظ الادویہ و فرہنگ نصیریہ مخزن الادویہ یہ ایک مجموعہ نادر طب کا ہو۔

میزان الطب — اُردو مع رسائل نبض و قارورہ و دلائل بول۔

اکسیر القلوب — ترجمہ مفرح القلوب مولوی محمد نور کریم مغفور نے حسب ایماے مالک مطبع ترجمہ فرمایا۔

مجالس المسیحی — معالجہ امراض وبائی و سوء ہضمی مین۔

مجربات بشیر — مخصوص علاج قوت باہ مین۔

نخبۃ البحرین — اجتماع بیدک و طب یونانی۔

مخزن سلیمانی — ترجمہ اکسیر عربی۔

رسالہ قارورہ — اردو اسمین شناخت رنگ و رسوب بول کا بیان ہو بطور سوال و جواب تصنیف حکیم سید غلام یحییٰ صاحب مطبوعہ

فرسنامہ رنگین — گھوڑون کے علاج مین۔

کیمیاے عناصری — ترجمہ قرابادین قادری مولوی حکیم نور کریم مغفور نے قرابادین قادری کا اُردو مین ترجمہ کیا۔

رسالہ ہیضہ وبائی — اُردو معالجہ ہیضہ کا بہ تدابیر مجربہ لکھا ہو حکیم غلام یحییٰ صاحب نے۔

دستور البنات — عن مصائب الحمیات اسمین بیان ہر قسم کے تپون کا ہو مع معالجہ بقاعدہ یونانی و ڈاکٹری جدید الطبع۔

طب احسانی — مطبوعہ نظامی۔

مجمع البحرین — یہ کتاب لاجواب تصنیف حکیم محمد حیدر رضا خان صاحب ساکن جالندھر ملازم سرکار ریاست کپورتھلہ سے یادگار رہو اس کتاب لاجواب مین فن طب ڈاکٹری و یونانی کو باہم متفق کیا ہو اسوقت تک ایسی نادر کتاب دیکھنے مین نہین آئی۔

4th Page of Cover

لغت

مختص بمفردات طب اُردو

مخزن الادویہ - اُردو جسمین ہر ایک دوا کی ماہیت طبیعت منفعت مصلح بدل قدر شربت افعال وخواص کمال بسط وشرح سے لکھے ہین مع رسالہ قصد الادویہ مترجمہ حکیم محمد نور کریم - دو جلدین

۱ - جلد -

۲ - جلد -

مجموعہ میزان الادویہ - الفاظ الادویہ

فرہنگ نصیریہ -

مخزن الادویہ - یہ مجموعہ تین کتاب کا علاجیہ تصنیف حکیم نور الدین شیرازی وحکیم خان محمد وحکیم احمد علی عظیم آبادی ہی -

ضروری المطلب - مولفہ حکیم مہتاب رائے جلد اول مین نام دوا اور اُسکے مفرد مصلح کا بیان ہی

مقالات احسانی - مفردات کا بیان مصنفہ حکیم احسان علی وکیل -

نفیسی شرح موجز - شرح حل المتن -

یہ علم طب عربی کی کتاب خاص وعام مین مشہور ہی اسکو مستعد طالب علم کسی بڑے اُستاد سے القانون پڑھتے ہین - اسکے بعد قانون شیخ بو علی سینا پڑھنے کا مرتبہ ہی -

اس کتاب مین کلیات طب سے بحث کی گئی ہی اول عناصر اربعہ یعنی - آگ - ہوا - مٹی - پانی - اور اُسکے اقسام حار اور رطب وغیرہ سے بحث کی ہی اور ثابت کیا ہی کہ کوئی جسم بغیر ان چار عنصر کے عقلاً موجود نہین ہو سکتا اور نہ کیفیت مزاج ہو سکتی ہی -

پھر مزاج کے اقسام معتدل اور غیر معتدل کی ہی وتیس کے درجے باعتبار حرارت اور برودت بتائے ہین جسکی از روے عقلی احتمال کے نو قسمین ہین پھر ثابت کیا گیا ہی کہ کل حیوانات اور نباتات جسم انسان کو از روے اعتدال کے بڑھا ہوا ہی جسکو اعدل الامزجہ کہنا چاہیے -

پھر جسم انسانی کے اُن اعضا کا بیان ہی جو سب مین اعدل ہین اسی طرح جو عضو حرارت اور برودت اور یبوست اور رطوبت مین جملہ اعضا سے بڑھا ہوا ہی دلائل عقلی سے اُسکو ثابت کیا ہی پھر اخلاط اربعہ کا ذکر اور اُنکے مفرد اور مرکب ہونیکا بیان ہی -

پھر ارواح کی تفصیل باعتبار حیوانی طبعی نفسانی ہونے کی درج ہی -

پھر قواے طبعی کا ذکر ہی جو چار قسم کے ہین - جاذبہ ماسکہ ہاضمہ دافعہ -

پھر اُن اعضا کا ذکر ہی جو تولید کا ذریعہ ہین اور اُنکے ذریعے سے غذا انسان کے بدن کا جزو بنتی ہی اسی طرح کل قوتون کی تفصیل ہی

پھر امراض مرکبہ اور مفردہ کا بیان نہایت بسط سے کیا ہی جنمین سے بعض خلقی ہین اور بعض عرضی اور ہر ایک کی تقسیم باعتبار مقدار اور عدد کے کی گئی ہی پھر اسباب ستہ ضروریہ پر بحث ہی جو انسان کی حفظ صحت کے لیے ضروری ہین بلکہ جنسے انسان زندہ ہی اگر اُنمین فرق آجائے تو انسان قطعاً بیمار ہو جائیگا -

پھر اُن اسباب کا ذکر ہی جو غیر ضروری ہین مگر طبیعت کے مخالف نہین ہین -

پھر اُن غیر ضروری اسباب کا ذکر ہی جو طبیعت کے مخالف اور منافر ہین پھر مزاج کی علامتین

گوشت چربی لمس - بال - بدن کی ساخت ہیئت کیفیت انفعال - افعال طبیعت وفضلات وغیرہ وغیرہ اور ان سب کی علامات کی تشریح نہایت عمدہ طور پر بیان کی گئی ہی - پھر تشخیص نبض باعتبار طول عرض عمق - عریض ضیق - حرکت وسکون بطی اور سریع ہونے کی نہایت خوبی سے بیان کی گئی ہی - پھر نبض کی حرکت کے اقسام یعنی منشاری - موجی - دودی نملی ذنب الفار معرقی - ذوالقرعہ - الواقع فی الوسط -

پھر قارورے کی شناخت - اُسکے مختلف رنگ سرخ - زرد - سیاہ - صاف - کدر کف ملا ہوا وغیرہ اور بتایا گیا ہی کہ فلان فلان صورت اس رنگ کا پیشاب آئیگا - علی ہذا القیاس پاخانہ کی کیفیت کو بھی سمجھ لینا چاہیے اسکو بھی مختلف رنگتون کی پر تقسیم کیا ہی پھر استفراغ کا ذکر ہی جس سے پانچ چیزون کا خارج کرنا مقصود ہوتا ہی - پھر حجامت اور حقنے کا بیان ہی اگر کس موقع سے خون نکلوانا چاہیے اور کس حالت مین حقنہ کرنا چاہیے اسمین شک نہین کہ اگر یہ کتاب کوئی مستعد اور فہیم طالب علم کسی کامل اُستاد سے پڑھے تو اُسکو دوسری کتاب کی احتیاج نہ ہی - جسقدر مسائل اس کتاب مین بیان کیے گئے ہین اُس سے بڑھکر نہین ہو سکتے قانون شیخ بو علی سینا مین بھی اسی قدر ہی صرف تصریح اور تشریح اور دلائل عقلی اسمین زیادہ ہین -

Lithographed copy of old Persian MS. on Medicine

Presented to the Medical Library, McGill University,
by
D. Casey Wood.

